

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN HİKAYESİ

Sosyologlarla Sözlü Tarih Görüşmeleri

Lütfi Sunar & Mahmut Hakkı Akın

Matbu

Matbu Kitap – 23
Sosyoloji – 11

Lütfi Sunar & Mahmut Hakkı Akın
Türkiye’de Sosyolojinin Hikayesi: Sosyologlarla Sözlü Tarih Görüşmeleri

Son Okuma: Veysel Altuntaş, Mervenur Koçak
Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı & Cilt:
İkramat Ofset Baskı ve Grafik Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl, 3. Cd. No: 212, 34204 Bağcılar, İstanbul
(Sertifika no: 47886)
1. Baskı: İstanbul, 2024

ISBN: 978-605-9253-25-3

© Matbu Kitap, 2024
*Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak
kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla
çoğaltılamaz.*

Matbu Kitap
Akfırat Mah. Fatih Sultan Mehmet Bulvarı. No: 3 Tuzla İstanbul
bilgi@matbukitap.com | www.matbukitap.com

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN HİKAYESİ

Sosyologlarla Sözlü Tarih Görüşmeleri

Lütfi Sunar & Mahmut Hakkı Akın

Matbu

Lütfi Sunar, Lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde ve doktora eğitimini de 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Sosyolojik teori, şarkiyatçılık, öteki, Türkiye’de toplumsal değişim ve tabakalaşma alanlarında çalışmalar yapmakta. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak görev almakta. Marx ve Weber’de Doğu Toplumları, Türkiye’de İş Ortaklıkları, Marx an Weber on Oriental Societies, Türkiye’de Toplumsal Değişim, Eurocentrism at the Margins: Encounters, Critics and Going Beyond ve Debates on Civilization in the Muslim World: Critical Perspectives on Islam and Modernity adlı kitapları ve çok sayıda makalesi ve araştırma raporu bulunmaktadır.

Mahmut Hakkı Akın, 1981 yılında Karaman’da doğdu. İlk ve orta eğitimini Karaman’da tamamladı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu (2003). Yüksek lisans (2005) ve doktora eğitimini (2009) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında tamamladı. Sosyoloji alanında 2013 yılında doçent, 2018 yılında profesör unvanlarını almaya hak kazandı. Selçuk Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinde akademisyen olarak çalıştı. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir. Türk modernleşmesi, siyaset sosyolojisi, sosyal teori, İslamcılık, muhafazakarlık alanlarında çalışmaktadır.

İçindekiler

Önsöz	vii
“Hayatın Sosyolojisini Yapmak” <i>Ali Yaşar Sarıbay</i>	1
“Şenliğin Sosyolojisi” <i>Bahattin Akşit</i>	33
“Evvel Sosyoloji, Ahir Sosyoloji” <i>Bedri Mermutlu</i>	65
“Sosyolojimiz de Türkiye Gibi İnişli Çıkışlı “ <i>Beşir Atalay</i>	91
“Hayat Hem Dışta Hem İçte Giden Bir Yolculuktur” <i>Beylü Dikeçliçil</i>	117
“Birbirimizi Sevmek Zorundayız” <i>Enis Öksüz</i>	149
“Sosyolojinin En Zor Anlaşıldığı Dönemlerde Sosyoloji Yaptık” <i>Ercan Tatlıdil</i>	191
“Çalkantılarda Suyun Üstünde Kalmak ve Faydalı Olmak Gerekir” <i>Fügen Berkay</i>	219

Akademiden Bürokrasiye Sosyolojinin Geçişliliği <i>İhsan Sezal</i>	255
“Sohbetten Sosyolojiye” <i>Kadir Cangızbay</i>	311
“Ömrümüzü Verdik Sosyolojiye” <i>Korkut Tuna</i>	337
“Sosyolojinin Laboratuvarı Toplumdur” <i>Mustafa Aydın</i>	367
“Topluma Bütüncü Bir Yaklaşım Önemli” <i>Mustafa Erkal</i>	395
“Sosyolog İleriye Bakarak Konuşmalı” <i>Nilgün Çelebi</i>	423
“Sosyalizmi Öğrenmek İçin Sosyolojiye Gittim” <i>Oya Baydar</i>	479
“Mükemmel Toplum Yoktur” <i>Önal Sayın</i>	509
“Yok İşte Sosyoloji!” <i>Sabahattin Güllülü</i>	535
“Sosyoloji Çalışmalarına Kimlik Kazandırma Mücadelesi” <i>Sami Şener</i>	559
“Özgür Yaşam” <i>Ülgen Oskay</i>	587
“Ben Sadece Cemil Meriç’in Kızı Değilim” <i>Ümit Meriç</i>	601
“Neyimle Övüneyim, İşte Buyum Ben” <i>Yusuf Ziya Özcan</i>	635

Önsöz

Türkiye’de sosyolojinin uzun bir tarihi vardır. Gerek alanda yapılan tartışmalar gerekse akademik bir disiplin olarak kurumlaşma sosyolojinin oldukça eskiye gittiği konusuna dikkat çeker. Osmanlı’nın son döneminden başlatılabilecek bu tarihsel sürekliliğin kendi içinde çeşitlenmeleri ve ayrışmaları vardır. Sosyolojik bilgiye, sosyolojik sınırlılıklara ait verilere sahip olduğu ve bu bilgiler ışığında sosyolojinin sosyolojisi yapılabildiği için dönemsel etkiler; sosyologlar ve sosyoloji yapma tarzları üzerinde etkisini gösterir. Bu anlamda Türk sosyoloji tarihini konu olarak tespit eden ve sosyologlar odaklı birkaç önemli derleme çalışması bulunmaktadır. Bunun yanında Türk sosyolojisinin aktörleri olarak kabul edilebilecek isimler üzerine monografik çalışmaların sayısı da azımsanmayacak sayıdadır. Özellikle Türkiye’de üniversitelerin ve sosyoloji bölümlerinin artışı, Türk Sosyologları ve benzeri derslerin müfredatlarda bulunması ve lisansüstü tez sayısındaki ciddi artış bu alanın da zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Bu kitap, doğrudan sosyoloji eğitimi almış ve sosyolojik bilgi üretmiş aktörler üzerinden Türk sosyolojisinin belli bir dönemine odaklanmıştır. İlk bu çalışmanın bir kuşak çalışması olduğu belirtilmelidir. 70 yaş üstündeki sosyologlarla kendi hayat hikâyeleri üzerinden Türk sosyolojisinin bir dönemi, genel problemleri ve eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Türk sosyolojisinin dönemsel bir sosyolojisi, sözlü tarih tekniği ile yirmiden fazla sosyologla görüşüldükten sonra veri olarak ortaya konmuştur. Aileler, ilk sosyal çevreler,

okullar, hocalar, yapılan tezler, yaşanan dönem, lisans ve lisansüstü akademik hayat, kültürel çevreler, yurt içinde ve yurt dışında akademik kariyer yapma, teorik ve ampirik yönelimli çalışmalar ve ideolojik yönelimler gibi pek çok belirgin etki, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal gerçekliğinde olduğu kadar sosyologların biyografilerinde de yer etmiştir. Bu çalışma, bu nedenle bir sosyolojik muhayyileye dayanarak sosyologların biyografilerini ve sosyolojiyle ilişkilerini yeniden sosyolojik bir bağlama yerleştirme arzusuyla hazırlanmıştır. Dolayısıyla sadece sözlü olarak aktarılan anılardan ziyade bir dönemin şahitliği yansımıştır. Sözlü tarih çalışmasına katkı veren hocalarımız, şahitlik ettikleri dönemin ürünü oldukları kadar üretenleridir. Bu hakikat, çalışmanın temel kabullerinden biridir. Farklı hikâyeler olsa da pek çok kesişme ve ortak özellikler de dikkat çekmiştir.

Sosyologlarla sözlü tarih çalışması, kendi alanında bir ilk çalışma olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmadan iki muhtemel olumlu etki beklenmektedir. Birincisi, bundan sonra Türkiye'de sosyolojinin hikâyesi bu modele göre yeni kuşaklar üzerinden benzer çalışmalar yapılarak kendi tarihini yazma noktasında bir açılım sağlayabilir. İkincisi, sosyoloji dışındaki alanlarda da benzer çalışmaların, bu alanda emek veren akademisyenlerin ya da diğerk aktörlerin katkılarıyla yapılmasını sağlama konusunda bir etki gösterebilir.

Bu kitap, Türkiye'nin sosyal dokusunu anlamak adına önemli bir kaynak olmasının yanında, eski kuşak sosyologların gözünden ülkenin geçmişı, toplumsal dinamikleri ve değışen yapısıyla ilgili kapsamlı bir bakış sunmaktadır.

Sosyolojinin evrimi, kuşaklar arası farklı bakış açıları ve zamanın değışen yüzü üzerine odaklanan bu derleme, okuyuculara Türkiye'nin sosyolojik dönüşümünü anlama fırsatını vermeyi hedeflemektedir. Kitap, alanında uzmanlaşmış ve farklı deneyimlere sahip sosyologların röportajları aracılığıyla onların deneyimlerinden beslenerek okuyucuya derin bir bakış açısı sunuyor.

Bu röportajlar, geçmişin izlerini sürerken aynı zamanda günümüz Türkiye'sinin sosyal yapısını anlama çabasını yansıtıyor. Okuyucular, bu değerli kaynakla Türkiye'nin toplumsal gelişimi hakkında daha derin bir anlayışa sahip olacaklar. Bu kitap, Türkiye'de sosyolojinin gelişiminin bir haritasını çıkarmak

isteyen herkes için değerli bir kaynak olma niteliği taşımaktadır. Eski kuşak sosyologların deneyimleri ve analizleri, Türkiye'nin toplumsal dokusunun ve değişiminin anlaşılmasına katkı sağlayacak nitelikte bir derleme sunmaktadır.

Çalışmaya katılan, katkı veren hocalarımıza, metinlerin çözümlenmesinde yardımcı olan bursiyer öğrencilerimize, farklı şehirlerde video çekimlerine emek veren teknik ekibe ve projeye destek sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığına teşekkür ederiz. Bu çalışmanın yeni çalışmalara vesile olması ümidini taşıyoruz. Okuyucuların istifade etmeleri dileğiyle.

Lütfi Sunar & Mahmut Hakkı Akın

“Hayatın Sosyolojisini Yapmak”

Ali Yaşar Sarıbay

Ali Yaşar Sarıbay, 18 Ocak 1952’de Adana’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Tarsus’ta tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde lisans ve doktora derecelerini aldı. Akademik kariyerine 1976’da Uludağ Üniversitesi’nde asistan olarak başladı ve 1989’da profesör unvanını kazandı. ABD’de University of Iowa’da doktora sonrası çalışmalar yaptı ve Ohio State University’de Fulbright bursuyla Siyaset Psikolojisi üzerine çalıştı. Siyasal Sosyoloji alanında Türkçe ve yabancı dillerde birçok çalışmaya imza attı.

Hocam üniversiteye kadarki hayatınız, çocukluğunuz, yetişme döneminiz, aileniz... Biraz onlardan bahsederek başlayalım.

1952 doğumluyum. İlkokulun bir kısmını Adana’da, bir kısmını Tarsus’ta okudum. Sonra tekrar Adana’ya dönüp ortaokulu bitirdikten sonra lise eğitimimi Tarsus’ta tamamladım.

1969 yılında Tarsus Lisesinden mezun oldum. Aynı yıl İktisat Fakültesine girdim, 1973 yılında da oradan mezun oldum. Ondan sonrasında doktora çalışmalarım oldu fakat bizde sistem değişti. İkinci sınıftan üçüncü sınıfa direkt geçen insanlara, bir dil sınavından sonra bir sene kurum içinde kazandırılıyordu. Dışardan yapmaktansa bir sene yüksek lisansa tekabül eden bir çalışma yaptım, “İktisadi Kalkınmanın Sosyolojik Boyutu” diye. Cavit Orhan Tütengil Hoca danışmandı. Sonra da doktora tezimi 1979’da verdim. Doktora tezim “Türkiye’nin Modernleşme Sürecinde Millî Selamet Partisi.” idi.

1976’da bugünkü adı Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesine asistan olarak girdim. O zaman Bursa Üniversitesi idi. Tam doçentlik tezini hazırlarken yardımcı doçentlik çıktı. O sırada Amerika’ya devlet bursuyla gittim. 1750’nin 40. maddesiyle galiba, bilgi görgü artırımı çerçevesinde gönderiliyorduk. Iowa City Üniversitesine gittim. Orada doçentlik tezi, parti sistemleri üzerine çok yoğun çalışırken partiler kapatıldı tabii, 12 Eylül oldu. 1980’de darbeden hemen önce, 24 Ağustos’ta gittim ve 12 Eylül oldu. Sonra da bıraktım.

Bir anekdot da sıkıştırıyım araya: Doktorali olduğumuz için biz o zaman asistan olarak ders verebiliyorduk. Tabii ortam kötüydü. Bir kaos ortamı vardı. Şimdi rahmetli olan bir arkadaşşıma dedim ki: “Bütünleme sınavını sen yap, sana bırakıyorum.” Ekimde veya kasımın başlarında idi. Tabii soruyu açıyor. Birinci soru “Siyasal partiler neden demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır?” Okuyacak, okuyamıyor. Tabii bu sefer soruyu değiştiriyorlar. Sonra döndüğümde dedi ki, “Mahsus mu yaptın?” “Ne bileyim ben?” dedim. Ya mahsus yapılır mı? Partiler kapanmış, parlamento kapanmış ve benim sorum onunla ilgili. O iyi bir deneyim oldu benim için.

Sonra 1984'te doçent, 1989'da da profesör oldum. Siyasal davranış, yani bugün bizim siyaset sosyolojisine denk gelen çalışma içeriğinde çalıştım. 1988-89'da da Fulbright bursuyla Ohio State Üniversitesine gittim. Orada da siyaset psikolojisi çalıştım. O da benim ufkumu çok genişleten bir tecrübe oldu. Çünkü ben sosyal analizde iki şeye inanıyorum. Birincisi felsefi arka plan, ben ona bir istinat duvarı diyorum. İkincisi de psikoloji. Çünkü işin içinde insan var, insansızlaştırılmış bir sosyal bilim anlayışına her zaman karşı çıktım kendi çapımda. Şimdi de yaş itibarıyla özel kanun çerçevesinde üçüncü yılım tamamlandı. Böyle devam ediyorum.

Ailenizden biraz bahsedebilir miyiz hocam? Babanız, anneniz... Kaç kardeşiniz? Tarsus, Adana yıllarınız, biraz bunlardan bahsedebilir misiniz?

Dört kardeşlik. Kız kardeşim rahmetli oldu. Tarsus'ta büyüdüm. Babam atölye şefi idi bir tekstil fabrikasında. O mühendis olmamı çok istiyordu. Annem ev kadını. İyi bir aile, orta sınıfa yakın bir düzeyde diyelim. Fakat şöyle düşünüyorum her zaman: Babam çok bonkör bir insandı. Birincisi, bizi hiçbir şeyden yoksun bırakmadı. Çünkü tek gelirlili bir aile, annem çalışmıyor vesaire... İkincisi, kitaba çok düşkün bir insandı. Kitap sevgisi, okuma sevgisi vardı. Özellikle tarihe çok düşküdü. Oradan geldi bana. Bir de titizliği de oradan geldi. Onu sonradan anladım. Ben kitabı gelişigüzel çizmem, cetvelle çizerim. Kitapları kaplardım eskiden. Böyle takıntılarım vardı. Çünkü babam teknik bir kitap vermişti bir komşumuzun oğluna. Bir hafta sonu "Bak, bunu oku, kendini geliştir. Kitapta freze, torna ile ilgili çok teknik bilgiler var. Çok iyi bir kitap." dedi. Çocuk kitabı getirdiği zaman siyah kabı yıpranmıştı. Babam artık bir şey diyemedi, çocuğa "Bunu sana hediye ediyorum." dedi. Gidip yenisini almış.

İyi, huzurlu bir ortam. Babam çok esprituél biriydi ama otoriter bir tarafı da vardı tabii. Bizi böyle mesafeli tutan bir otoriterlikten bahsetmiyorum. Terbiye verme anlamında, haddini bilme anlamında, neyin nasıl yapılacağını gösterme anlamında. Anlatmazdı, "Otur bak." demezdi. Ama bir şey olduğu zaman yeri geldiğinde söylerdi: "Şöyle davranılır, biri bir şey dediğinde şöyle olur." Tabii bir müddet biz anneannemle yaşadık. Anneannem dedemden

ayrıydı. Anneannem biraz şeydi... Nasıl söyleyeyim, şimdi haksızlık etmeye-
yim ama biraz daha baskıcı. “Bak misafirliğe gidiyoruz, büyükler karşısında
ayak ayak üstüne atmak yok, bir şekerden fazla almayacaksın, büyüklerin la-
fına karışmayacaksın.” Şimdi düşündüğüm zaman bu kısıtlayıcı bir şey tabii
ama o da kendi düzeyinde bir terbiye veriyordu. Bunun faydaları da olmuştu.
Fakat her zaman böyle bir hâlâ çekingenlik hissettiğim konularda, bazı husus-
larda anneannemi hatırlıyorum. Onun etkisi olmuştur bende.

*Adana’nın, Tarsus’un sizin sonraki yaşamınızda, çalışmalarınızda bir etkisi oldu
mu hocam? Sanki bir muhabbetimizde öyle bir şey geçmişti.*

O ortamlar çok güzel ortamlar. Sıcak, samimi ortamlardı. Ben lise yıllarımı
özlemle arıyorum. Çok mutluydum lisedeyken. Tarsus’ta öğretmenlerimiz
çok iyiydi. Önem veren insanlardı. Mesela şöyle bir şey söyleyeyim, Ameri-
kan Koleji ile ortak dil öğretmenlerimiz vardı. Mesela John Alley dediğimiz
bir hoca İngilizceyi Amerikan Kolejinde veriyor ama bize de öğretirdi. Başka
bir İngilizce öğretmeni geldi. Tipik değildi. Kitap verip Nasrettin Hoca hikâ-
yelerini İngilizce bize anlattırırdı, onları yazdırırdı. Mesela bunun çok katkısı
oldu.

Benim matematiğim çok iyiydi. Ben fen kolundaydım ve babam mühendis
olmamı istediği için çok önemsiyordum matematiği. Hâlâ bir ilgim var. Fakat
lise son sınıftaki benim dönem ağabeylerim, mesela bunlardan bir tanesi Oral
Çalışlar’dır. Çok iyi futbol oynar. Sol ayağı bugünkü deyimiyle Sergen sol aya-
ğı. Bir de Haşmet Zeybek vardı bizim lisede. Onlar bir piyes yazmıştı. “Kalem
Tutan Eli Öp” diye bir piyes. O piyeste ben de rol aldım ve oradan tiyatroya
çok heves duydum. Fakat benim tiyatro hevesim oyuncu olmaktan daha çok
mesela piyes yazmak. Haşmet ağabeye belki özendim biraz, onları denedim,
bir hikâyem de var. Türkiye Yazıları adında bir dergide basıldı. 1979 diyesim
geliyor. Dokuzuncu sayı ama ondan eminim. Çok hikâye okurdum çünkü.
Yazları mesela bir ara Bekir Yıldız’ın bütün kitaplarını bir yaz okumuştum. Bir
de fabrikaya da giderdim yazları, babam çekirdekten yetişme bir mühendis
olmamı istediği için orada gözlemlerim vardı işçilerle ilgili. Oradan etkilen-
diğim bir olayı bir hikâyeye döktüm. O metin 1977’de basıldı. Gönderdim,

Türkiye Yazıları diye bir dergi edinmiştim. Sonra bir arkadaşım haber verdi. Ankara'da Devlet Planlama Teşkilatında uzman olan lise arkadaşım dedi ki: "Ya hikâyeni okudum." "Benim haberim yok." dedim "Hemen göndersene." Müthiş. Sonra kararımı şöyle kıldım: Edebiyat güzel. Sizin sosyal bilim dilinizin darlaştığı yerde edebiyatın dilinizi zenginleştirmek için yardıma koştugu durumlar var. Ama ikisini bir arada yürütmek zor. Belki benim karakterim buna çok uygun değildi. Bir anda iki işi yapmak. Bir işi iyi yapmak, yapabildiğin ölçüde... Dolayısıyla birini feda etmek zorunda kalabiliyor insan.

Tiyatroda iki ay okudum ben, Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde. Fakat baskıyla çünkü başarılı bir lise hayatınız var. Fen kolundasınız, herkes mühendis olmanızı bekliyor. Siz diyorsunuz ki ben tiyatro okumaya gideceğim. "Annen tiyatrocucu değil, baban tiyatrocucu değil, ne yapacaksın orada." gibi bir tepki geldi çevreden. O baskıya dayanamadım, açık söyleyeyim ve o zaman İktisat Fakültesine girdim. 1969'da.

İktisat Fakültesine girdikten sonra hiçbir zaman başka bir şey düşünmedim gelen hocalar sayesinde. Sosyal bilimin değerine inandım. Belki o hocalar bunu gösterdi bize. Hocalarım arasında Cavit Orhan Tütengil, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Asaf Savaş Akat, bir aralar rahmetli Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu derse geldi, onun asistanı derse girmedi ama tanıyordum. Çünkü Tütengil de Tarsuslu olduğu için yanına gidiyordum. Bazı şeyler için hevesli bir öğrenciydim. Orada Enis Öksüz'ü tanıdım. Mustafa Erkal ve Mehmet Eröz vardı mesela. O da genç yaşta öldü. Profesördü o da. Türkiye'de etnoloji çalışan bir akademisyendi. Sosyoloji kökenli, özellikle bu "Kızılbaş" diye tabir edilen eserleri vardı. Ampirik araştırmalar için o köylere falan gitmiş bir insandı. Onlar beni memnun etti ve kafama koyduğum şeyi, yazarlıkla da bağlantısını kurarak "Ben üniversitede kalayım. Başka hiçbir şey düşünmüyorum." dedim.

Babamın çalıştığı fabrikadan burslu okudum. Çalışarak da okudum biraz. Ama mesela "Düşünmüyorum." derken kendi içimdeki kanıtı şu: "Fakülteyi bitirince büyük bir tekstil fabrikasında muhasebeci falan olursunuz." Çünkü örneği vardı. Akademiyi, Adana'da Ticari İlimleri bitirip "İşte araban olur

falan.” diyorlardı. Aklımın ucundan geçmedi hiç. Şöyle geçmedi. Muhasebe, yani para hususu... Para çok itici gelen bir şeydir bana. Şimdi bir de şunu düşündüm. Tabii zaman çok değişti ama ortaokul mezunu da muhasebeci olarak iş yapıyordu. Ben dört sene üniversitede okuyacağım, ortaokul mezununun yaptığı iş için okumuş olacağım. Bunu yediremedim kendime ve ikinci sınıfta siyaset bilimi bölümünü seçen muhasebe okumuyordu. Ama istiyordum da bir yandan. Çünkü siyaset bilimi, sosyoloji falan ilginç geliyordu bana. Sosyolojiyi çok istiyordum. Cavit Orhan Tütengil rahmetlinin yanında asistan olmayı daha çok istiyordum.

Sonra, bize bir muhasebe dersine gelen, şimdi rahmetle anıyorum, çok donanımlı bir hocaydı. Amerika’da karşılaştım ikinci gidişimde. Evine davet etti. Ona dedim ki: “Hocam az daha caydırıyordunuz beni fikrimden.” O kadar güzel anlatıyor ki. Muhasebe dersi veriyor fakat insan olarak da haza bir beyefendi, bilgili. “Yoksa” dedim “vallahi az daha caydırıyordunuz.” Şakalaştık. Bunları anlatmamın herhâlde sakıncası yok. Çünkü böyle anekdotlar biraz daha kişilik yapısını ortaya çıkarır. Dediler ki: “Hoca Galatasaraylı, hasta Galatasaraylı ve seyredemiyor maçları.” Haber veriyorlar. Şimdi galip gelince kolay ama mağlup oldu diye alıştırma alıştırma söylüyorlar... “Aman ha!” dediler. Şimdi Adana Demirspor ile o zaman birinci ligde Galatasaray’ın maçı vardı. Metin Oktay’ı, Turgay Şeren’i, Kadri’yi canlı seyrettim. Onları görmekten dolayı Galatasaray sempatisi oluştu bende. “Aman Hoca’nın yanında Galatasaray’dan başka takımdan bahsetme.” dediler. “Yok canım ne alakası var?” dedim. Neyse gittik, eşimle oğlum da geldi, sohbet ettik. “Hangi takımı tutuyorsun?” dedi. Şimdi hoca çok ciddi beyefendi. “Ne olacak ki?” dedim kendi kendime, bir insanı mutlu etmek için yalan söylemenin sakıncası yok. “Galatasaray” dedim. “Çak be!” dedi, hiç ummadığım şekilde. Fakat ondan sonra içimden dedim: “Ya bir gün bir şey olur, Beşiktaşlıyım falan öğrenirse...” Tabii benim böyle söylememdeki amacım onu mutlu etmek. Çünkü Beşiktaşlı desem hoca tabii ki bir şey yapmaz ama neticede mutsuz olacak. O bekliyor. “Çak be!” dedi. O kadar önemsiyor. Orada Amerika hikâyesi de iyi geçti.

Allah'tan o zaman Twitter yokmuş hocam.

Evet ifşa olurdu, iki takım tutuyorum derdim. Ona hep üzüldüm ama dedim beyaz yalan... Yalan yalandır, beyazı pembesi olmaz ama içimden "Şimdi niye mutsuz olsun, ne olacak?" diye düşünmüştüm. Bir de futbola o kadar önem vermiyordum o zaman. Öyle müthiş bir Beşiktaşlı, fanatik falan hiçbir zaman değilim de ama hakikaten tutkulu bir Beşiktaşlıyım. Futbolcu olacağım diye korkuyordu ailem. Çünkü ben sadece sokakta oynamıyordum, eve gelip devam ediyordum ve onlar gerçekten çok korkuyordu. Bu okuyamayacak ama karne hep iyi, iftiharlık gelince bir şey diyemiyorlardı.

1970'lerde, öğrenci hareketlerinin çok yoğun olduğu, solcu olmanın hatta bunun ötesine geçip belirli örgütlerde olmanın da çok moda olduğu bir dönemde üniversite okudunuz. Nasıldı o dönemde politik yaşamla, politik gruplarla ilişkiniz?

Hiçbir politik grupla ilişkim olmadı önce. Bir kere anlamaya çalıştım. Ben kitle hareketlerine her zaman mesafeliyim çünkü kitleye olan bir güvenim yok. Şekilsiz bir kalabalık, birden sizin hiç istemediğiniz bir tarafa da gidebilir. Ama mesela biz bizim üniversitede ve fakültede Dev-Genç hakimdi. Şöyle durumlar vardı: Öğrenciler toplanır amfide boykot kararı alınacak. Herkes valizi toplar memlekete gider. Şimdi öyle şey oldu ki üç ay falan boykot gördüğümüz zamanlar oldu ve onu biz ağustosta sınavları yaparak dönem tamamladık. Öyle bir şeyim olmadı. Fakat bize gelen hocalar arasında mesela akademik Marksist olarak Sencer Divitçioğlu müthiş biriydi. Empoze eden biri değildi. Analizleri "Asya Tipi Üretim Tarzı" kitabıyla beraber profesörlüğü falan da engellendi. İdris Küçükömer de öyleydi. Ben ondan iktisadi analiz dersini aldım. Ama İdris Bey şöyle söyleyeyim çok sistematik düşünen biri değildi. Anlatır fakat mesela "Sanayi Devrimi neden İngiltere'de oldu?" der. Dikkatli öğrenciyiz ama hoca oradan girer, başka yere gelir. Neden oldu, ben anlayamazdım. Mesela bir gün babamın kitaplığından biliyorum. Hoca, İTÜ'den Prof. Nusret Kürkçüoğlu'nun fizik kitabıyla girdi. Ben şimdi söyleyin de biliyorum o kitabı. Fakat oradan bir şeyler anlatıyor. Derdi şuydu İdris Hoca'nın; pozitif bilimler, biyoloji dâhil, sosyal bilimleri açıklamaya çalışmak. Bunu böyle ifade etmiyordu ama yazdıklarında bu biraz vardı tabii.

Onun en meşhur kitabı önce Akşam gazetesinde tefrika edildi. “Düzenin Yabancılaşması”, onun da hikâyesi çok ilginçtir. Hoca, İttihat Terakki sağda, Hürriyet ve İtilaf solda; CHP’yi sağda, Demokrat Parti’yi ve Adalet Partisi’ni solda gösterince “Matbu hata var.” diye kitap basılınca uyarılmışlar. “Hayır” demiş “benim o tablom. Çünkü o kadar yerleşik bir şey ki Türkiye’de sağ soldur, sol sağdır.” gibi bir çıkış yaptı. Orada tabii bürokrasiyi, bürokratik hâkimiyeti esas aldığı için kendi içinde bir tutarlılığı vardı.

Bu şimdiki durumda onu esas aldığınızda, ilginç gelmekle beraber çok açıklayıcı bir şey. Benim için paradigma değil. Çok geniş bir durum var; değişkenleri, yelpazesi var. Saygı duyduğum bir hocaydı. Çok mesafeliydi ama. Sencer Bey çok sıcakkanlıydı. İlhan Arsel’in çıkan bir kitabını Toplum ve Bilim’in üçüncü sayısında ben değerlendirdim. Kusura bakmayın demin değerlendirmeye dedim, eleştiri biraz şey oluyor. Şimdi şöyle düşün ben mezhep üzerine çalışıyorum. Din sosyolojisi üzerine kitaplar okuyorum. Birden İlhan Arsel’in -Ankara Hukuk Fakültesinde profesördü- “Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları” diye bir “Aydınlar”, iki “Din Adamları” diye iki ciltlik bir kitabı yayımlanıyor. Tabii ben ikisini de aldım ve din adamlarını çok merak ediyorum ama çok büyük hayal kırıklığına uğradım. Her taşın altından din adamı çıkıyor. Ayağı kopmuş imam falan gibi neredeyse karikatürize edecek şekilde. Bunu yakıştıramadım. Şimdi gözümde profesör olmak, kitap yazmak bizim idealimizde olan şeyler ama böyle mi olmalıydı? Neticede bir akademik düzey, akademik üslup vesaire onlardan haberdar olmaya başlamıştık doktora düzeyinde. Oturdum yazdım bir şeyler. Kitabın kendince tutarsız gördüğüm taraflarını önce İlter Bey’e -doktora hocamdı- sundum.

Bir şey ekleyeyim. Şimdi isim vermekte sakınca var mı bilmiyorum ama hani hocalar arasındaki tutumları da anlatma açısından belki faydalı olabilir. Benim çok sevdiğim bir büyüğüm olan rahmetli Toktamış Ateş’e de dedim: “Hocam hani böyle bir şey yazdım ama daha doktorası olmayan, doktora hazırlayan bir asistanım, pot da kırmış olabilirim.” İlk sözü şu oldu rahmetlinin “Sen ne cüretle bir profesörün kitabını eleştiriyorsun?” dedi. Şimdi böyle durumlarda da sıcakkanlılıktan gelen bir şey, Adana-Tarsus tepkisi olsa gerek dedim ki: “Akıl yaşta değil baştadır.” İyiden pot kırmış oldum.

İlter Bey çok yorum yapmadan "Basılabilir." dedi. Ben de Toplum Bilim dergisinin editörü olan hocam olan Sencer Bey'e götürdüm bunu. O sırada onun kürsüsünde tanıdığım doktordan arkadaşlarla onlarla oyalanıyorum, herhâlde sesimi duydu. Tam çıkmak üzereyken "Dur!" dedi, "İşte" dedi, "benim istediğim genç böyle olmalı." İçimden "Bana mı söylüyor?" dedim. Şimdi küçük bir şey gibi gelen bu söz bana öyle bir ivme kazandırdı ki ruhsal, zihinsel olarak. Üçüncü sayısında tuttu bastı bunu hocam. Demek ki doğru yolda gidiyorum, böyle şeyler olabilir. Fakat şimdi soracak olursanız, o kadar atik davranabilir miydim, bilmiyorum. Neticede bunu saflığıma değil, samimiyetime veriyorum her zaman. Hesap yapmam, yazarım. Biri der ki bak bir profesöre saygısızlık yapıyorsun. Orada ben üslupla saygısızlık yapmıyorum. Denen, denilen şeyleri anlatıp çelişkilerini ortaya koyuyorum. Buna hep dikkat ettim. Dolayısıyla siyasi bir gruba mensup olarak o gruba dayanmak, orada meşruiyet veya varlık kazanmak, bu hiç hesabımda olmadı.

Şöyle bir şey oldu, onu her yerde söyledim. Partiler üzerinde çalıştığım için bir parti pratiğini görmek istedim. Hani siyasal partiler nasıl? Bu nedenle mesela MSP il başkanlığına yazdım: "Bana birtakım dokümanlar lazım." Genel merkeze yazdım, o bende saklıdır bir yerde, genel merkezden daha yeni okuma yazma öğrenmiş birinin yazısıyla bir cevap aldım. Benim yazım da kötüdür ama bu kadar olmamalıydı. Gönderilen zarfın üstündeki şey bile... Şimdi ben şunu bekledim, o zaman MSP üzerine çalışmak ki yüksek lisans tezine denk gelen siyaset bilimi tezim de Millî Nizam Partisi üzerineydi, oradan devam ettim daha geliştirelim dedim. Cesaret demeyeyim ama hemen etiketlerine ve dışlanmayı beraberinde getiren şeylerini gördüm. Elbette olumsuz etkilerini gördüm. MSP ile olmayınca biraz da Ecevit sevgisi diyeyim o zaman tabii "Karaoğlan" ve Ecevit sevgisiyle CHP'de bu pratikleri gözlemeye karar vermiştim.

MSP Genel Merkezinden gelen mektup ne diyordu?

Yok böyle hiçbir şey diyemiyor. Elimizde yok diyor belge. Yahu oradan program istiyorum, gittim hepsini tek tek ben istedim. Örneğin tüzük istiyorum. Millî Selamet var ama Millî Nizamla beraber onları zaten elde etmiştim.

Konuşmaları var mesela Erbakan’ın, rahmetlinin, konuşmalarının olduğu şeyler, kitapçıklar olabilir. “Elinizdeki dokümanları talep ediyorum.” dedim. Kendimi tanıtıyorum “Doktora tezi hazırlıyorum.” diye. Hiç önemsenmeyen bir şey. Ben kitap basıldığında ki 1985 yılında basıldı. Onun da sebebi 12 Eylül’de Anayasa’nın ek maddesinde, 16. maddede eskiyi çağrıştıran herhangi bir yayın, konuşma suç kapsamına giriyordu. Yayınevi olarak önce Kaynak Yayınevi basmayla ilgilenmişti sanıyorum. Ben yokken arkadaşım Ersin Kalaycıoğlu demiş “Bak iyi bir tez var, bunu basın.” falan. Ben o zaman Amerika’daydım. Onlar cesaret edemedi. Sonradan Alan Yayıncılık diye ki onun sahibinin eşi Ayşe Hanım, bizim maliye bölümü kütüphanesinin görevlisiydi. O yayınevleriyle hikâyem de ayrı tabii. Hayal kırıklıkları... Onlar 1985’te bastı. Sayın Erbakan’a bunu gönderdim. Çünkü kendi partisi hakkında. Alındı mı alınmadı mı, ele geçti mi geçmedi mi hiçbir şey yok, cevap da gelmedi. Cevap gelmemesi, gelmesi önemli değil ama bir şey yapıyorsunuz neticede. Belki de diyeceksiniz ki “Kardeşim böyle şey mi olur?”

Hocam siz “Kitle hareketlerine biraz mesafem vardı.” diye açıkladınız. Öğrenci hareketlerine katılmanız, solla kurumsal düzeydeki ilişkiniz... Bugünkü biraz açıklama gibi. O gün nasıl anlatırdınız kendinizi?

Aynı. Bugün nasılsam o gün de öyleydim. Dediğim gibi CHP’ye girdiğim zaman gençlik koluna yazıldım. Ama bunu “parti militanı” olmak için değil, her zaman söylerim, o zamanki Ecevit hayranlığıyla yaptım. Ecevit’in konuşması, entelektüelliği falan etkili oldu. Bana daha hitap edici geldiği için... Ben aileden CHP’li biri de değilim. Ailemizde öyle bir şey de yoktu. Girdiysen demek ki sosyal demokrasiyi benimsediğin için girdin, bunlar birbirinden ayrılmaz gibi bir algı vardı. Ama ben her zaman orada da eleştirel baktım ve işin ilginç yanı, parti bilim kurulu üyesi oldum. Orada gene seminerler düzenleme gibi konularında da eleştirilerim oldu. Örneğin biri geldi, ODTÜ’de okuyan partinin içinde bir kız seminer veriyordu. Dedim “Ama böyle olmaz. Atıyor tutuyor bir anlamda.” Orada da eleştireliliğimi engelleyemedim. Nitekim asistan olunca da ayrıldım ve başka hiçbir partiyle, örgütle ilişkim olmadı. Bugünkü tutumum da aynı. Yani bugün de yok.

Bağlı ve bağımsız bir mottoyu benimseyen biriyim aslında. Bağlı ama bağımsız insan tipi. Bağlılıklarım var; memleket ile ilgili olabilir, değerlerle ilgili olabilir. Bu bağımsızlığa hâlel getiren kim olursa olsun eleştirimi üslubumca yaparım ama ön plana çıkmayı da seven biri değilim. Polemiği hiç sevmiyorum. Çünkü Türkiye’de polemik bir fikir üreten, doğuran bir tartışma değil. Üslubu ve usulü olmadı maalesef. Onun için kendimi hiçbir yerde görmüyorum. Bu bana müthiş bir rahatlık veriyor. Metodoloji olarak da metodolojik ateist. Bu deyim benim değil. O anlamda bir olayı, olguyu anlamaya yönelik, bana yardımcı olabilecek her tür şeyden yararlanmaya çalışırım. Eklektizm küçümse-
necek bir şey değil. Ona bakarsanız haşa Habermas, Bourdieu kadar eklektik olan... Mesele o değil. Bir meselenizin olması, onu anlamaya çalışmak ama hâkim gidişata göre yapılıyor bu. Hepimiz meslektaşlar olarak bunu biliyoruz.

Bunun faydasını da şöyle gördüm, en genç ve naif çağымda. Biz o zamanlar, ben asistan olduğumda fakültelerde de öyleydi. 1976’da asistan oldum, 1977, 1980’e giden süreç. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, 75-77. Sonra ikinci MC. Böyle yavaş yavaş... Ortada polis oturdu. Bizim siyaset bilimi dersi ortaklı bütün bölümlere. Bursa’da barakalarda ders yapıyorduk. Yeni kurulmuş bir fakülte, Sosyal Bilimler Fakültesi. Ortada polis, sağda sağcı öğrenci, solda... Fransız Meclisi gibi ama orada polis yoktu hiç olmazsa. Şimdi bir siyaset bilimi dersi verirken çok netameli bir ders aslında. Birden dışarıda bir kavga gürültü koptu. Tabii ben de bir şeyler yazıyordum tahtaya. Grup kendi yandaşlarını çağırıyor, "Hadi gelin!" diyor. Şimdi "Gelin!" dediği zaman baraka daracak bir kapı. Camdan çıksalar, kapıdan çıksalar o hengamede en az 10 kişi öldü bir kere. Polis böyle kıpırdandı. Herkes şaşırıldı. Birden insiyaki olarak "Bir dakika!" dedim. Herkes durdu, bakıyor: "Şu kadar üzerinizde hakkım varsa kimse çıkmayacak, ben sorumluyum." dedim. Ama "Hadi ya!" derlerse... İçimden gelen oydu çünkü sorumlu hissettim kendimi. Hiç kimse çıkmadı. Şimdi bu hoca genç asistan, Prof. Dr. Esat Çam’ın yerine ben giriyordum derse. Bir güven... Hoca her şeyin üstünde, gencecik adamım ben. Ama dikkat ettiğim şey o etik sınırları ihlal etmemek. Orada ben öğreteceğim şeyi öğrenmeliyim. Adamları Weberci, Marksist yapmaya ya da bir muhafazakâr, liberal yapmaya hakkım yok. Ben kendim olurum, olmam, orada karıştırmamak gibi

kendime ilke edindiğim bir şey vardı. Polis geldi “Ya hocam ne yapacaktık biz? Allah razı olsun.” Neyse dışarıdaki polisler, jandarmalar falan müdahale edince çatışma dindi.

Mesela şöyle bir şeyi de söyleyeyim. Yemekte bir gün Toktamış Ateş... Bizim kürsü diyelim. Toktamış Hoca da rahmetli bizim derse geliyordu. Bir yemek verdim ben onlara. Belki onlar bize kutlamaya geldi. Ya oğlumun doğumu, 1978 doğumlu... Ya da evlilik kutlaması diyelim, 1977’de evlendim. Şimdi Toktamış Ateş herkesin ismini falan böyle soruyor. İşte ben demokratım diyen var, “Sen,” dedi “Ali Yaşar?” dedi. “Hocam bu akademi çatısı altında tanım yapmam, çünkü eleştiri hakkımı reddediyorum.” dedim. Böyle bir hakkım olmalı ama ben şuyum dediğim zaman biter bu hakkım. “Ben sosyalistim.” Hah! Elinde çekiç olan, her şeyi çivi görmüş misali başlayacağım öyle. “Olmaz öyle şey.” dedi, azarladı beni. Şimdi tabii rahmetli Semih vardı sonra Fransa’ya gitti. Fransa’dan doktoralı gelen bir arkadaşımız. Çok nezih bir insandı. “Toktamış sen necisin?” dedi. “Ben aslında köken olarak Kürdüm, sosyalistim, Atatürkçülüğüm var...” dedi. Olmadığın şeyi falan söyle dediler. Şimdi arkadaşlarımızla konuştuğumuzda “Hakikaten orayı kazasız belasız atlatmak da çok zordur. Bunu nasıl başardınız?” diyorlar. Bunu saygı ile başardım. Düşman görmedim kimseyi. O şucudur, bu da bucudur, o liberal ama ben şeyim... Hayır, yeter ki üslubu, düşüncesi, anlatılabilir ve kabule şayan bir tarzda olsun. Bana katılmayabilir, ben de ona katılmayabilirim. Önemli olan bu diyalogun devam ediyor olması diye düşünüyorum ben kendimce.

Siz hocanız rahmetli olduğu için mi İlter Turan Hocaya geçtiniz hocam?

Hayır. Kürsünün her şeyi Esat Bey’di, rahmetli Esat Çam. Fakat Esat Çam tabii bölüm başkanı, dekanlığı falan da olunca fiilen işleri Toktamış Ateş’e verdi, o sorumlu oldu. O fiili danışman oluyor. Ben Esat Bey’in kitaplarının basımıyla, kitap tashihi ile uğraşıyorum. O zaman yazılar kurşunla diziliyor falan böyle komik komik şeyler de yapıyorum. Düzeltiyorum güya. “Buraya Kraliçe yönetimin başıdır gelecek.” diyorum, sonra düzeltilmiş geliyor. Cümleler bitişik ise ters parantezler yaparsın, ayırırısın, neyse onları öğrenip komik komik gittik bir müddet. Bir yandan da tezimi yazmaya başladım çünkü hoca

çok memnun. Bir an önce bitireyim ki matbaacı çok memnun birinci kitap-tan. "Ben Sarıbay ile çalışırım." dedi. İşleri çabuk gidiyor matbaacının. Ben de bitireyim kurtulayım ki tezime yoğunlaşayım. O ara Toktamış Ateş, "Ne yapıyorsun tezini?" diye sordu. "İyi işte yazmaya çalışıyorum." dedim. "Sen bana bir 90 sayfa yaz getir." dedi. Şimdi bunu bir doçent söylediğine göre demek ki bir hafta sonu 90 sayfa yazılabiliyor gibi bir saflık... "Allah Allah." dedim. Öyle dediğine göre istenir mi yoksa? Çok şey düşünürüm, direkt bunu istedi ise bir doçent istiyor demek böyle. Yapamıyorsam ben yapamıyorum. Oturdum iyi niyetle, Allah'tan yazım yaygındır, gizli solak olduğum için kalemi böyle sağ elimi sol gibi tutup yazıyorum, çok ızdırap da verici bir şey benim için, her neyse yazdım ve 15 sayfa bitti. Tezimi güya özetleyeceğim. İyi de hoca şimdi 90 sayfa dedi. 100 sayfa da değil 90 sayfa, onu da düşünmüyorum. Oturdum aklıma ne geldiyse ama çok açık söyleyeyim gittim partilerden bahsettim. Siyasal değişme, toplumsal bilmem ne... Böyle gene dolmuyor. Bir 90 sayfaya doğru getirdim artık dedim ne yapayım? Bitsin dedim artık "Oğlum olmamış, git, yapamazsın." Hakikaten içimde bir ses diyor ki "Böyle bir şey olmaz. Nasıl isteyebilir bir doçent?" Çok sevsek de sempatik bulsak da hocayı, tamam dedim bir şey söyleyecek. Düşündüm, gerçekten ayrılmayı düşünüyordum. İşte "Gel tamam." dedi, "Bakarım." dedi. İşte mesela "Öğlen sonuna gel." dedi. Gittim böyle endişeli bir gözle baktı. Kapıyı açtım, "Okudunuz mu hocam?" dedim. "Okudum." dedi. "Nasıl buldunuz?" dedim. Eliyle eh işte anlamında bir hareket yaptı. Ben o saniye kararımı verdim zaten çalışmam dedim. "Teşekkür ederim." dedim. İlder Bey'e dedim ki: "Hocam ben bunu işi yapmam, formüle edemem." Esat Bey benim danışmanım değil, ben kimim, bu mümkün değil. İlder Bey derse geliyordu, beni lisanstan da tanıyor. "Sen merak etme, ben formüle ederim." dedi. İlder Bey danışmanlığı üstüne aldı. Çok iyi bir doktora babası, titiz.Yazdığım her şeyi okuyarak, önerilerde bulunarak danışmanlık yaptı.

Bizim o zaman sistemimiz şuydu: Önce bir tez savunması, ondan sonra beş kişilik jüri önünde bilim sınavı. Şimdi girdim tez savunmasına, "Yarım saatte özetleyin." dedi ve 15 dakikada özetledim. Yarım saat dedi diye yarım saat konuşacak hâlim yok. Esat Bey bakıyor ama böyle başka şeyler de istemişti

benden olmayınca. “İyi, zamanımı da iyi kullandın.” dedi. Sonra söyledik, sorular sordular tez ile ilgili, çıktım. O ara bir şey sordu, hatırlamıyorum tabii. İlter Bey, “Efendim tezin bir parçası da benim.” dedi. Gerekçelendirecek belki, hani şunu değil de bunu yaptın gibi. “Bir dakika efendim, bir dakika adayı ilgilendirir.” dedi. Müthiş bir gerilim aslında. Ben şimdi şaşırıdım tabii. Neyse İlter Bey “Bir şey yapma.” dedi, çıktım. Şimdi tabii sonucu söyleyecekler. Kaldın mı, geçtin mi? Öteki sınavınla beraber değerlendirecekler ama onda kaldıysanız giremiyorsunuz zaten. Girdim şimdi Esat Bey “Notunuz...” dedi, şöyle giderek yükselen bir not. Hiç unutmuyorum bunu. Ya şimdi zayıftan ortaya mı yükseliyor ortadan ileriye mi... Giderek yükselen not. Rövanşı var hoca için. Ben onu anladım orada. Yani diyor ki “Hadi burada tamam bir şey yapamıyorum ama bir de sınava gir bakayım.” Neyse sınava girdim. Orada da 5 kişilik bir jüri. Tütengil rahmetli, İlter Bey, Erdoğan Alkin, çok iyi bir insandı, doktorada ders de aldım ondan. Hem bilgili hem çok gırgır bir insan öyle söyleyeyim, esprili. Önder abi, o da rahmetli oldu geçenlerde. Beş kişi. Herkes birer ikişer soruyla yetindi. Kendim cevap veriyorum. Esat Bey tabii jüri başkanı. “Şimdi bana” dedi “Cumhuriyet Halk Partisi ile Fransız Sosyalist Partisi arasındaki farklar nedir, say?” Şimdi her soruda hepimiz hoca olarak, öğrenci olarak değil mi bunları tecrübe ettik. Şöyle bir toparlayıcı cümle kurarsınız kafanızda, o an bir şey yaparsınız. İşte öyle oturuyorum bir iki diye sayacaksınız. Aklıma gelenleri söyledim ama böyle bir fark yok, nereden sıkıştırdım, düşüncesi vardı. Herkes iki soruyla yetindi, o beş soru sordu. Hoca nakavt edecek kadar üstüme geldi. Sonunda Erdoğan Bey dayanamadı, bir hoca şöyle rahatsız oldu sessizlikten. Çünkü Tütengil çok rahatsız. O jüri havayı hissedince “Galiba ben hakkına tecavüz ediyorum.” dedi. “Yemek vaktine de tecavüz ediyorsun Esat.” dedi, ben onu duyuyorum.

Neyse bunları yazmak istiyorum. “Şakademi” diye oğlumla adını da koyduk ama olmaz. Ya isim vereceğim, bana düşen odur, isim vermeden yazmak da hoşuma gitmiyor olmaz, isim vererek olmaz falan ama bunlar oldu, bunun gibi neler oldu. Sonunda çıkarken bile bir şey sordu. Esat Bey, böyle gayriih-tiyari kürsüye döndü gel bakayım der gibi yani doymadı orada. Öyle bir şey de var, ben öyle kötülüğü de iyiliği de unutmam. İyiliğin karşılığını vermeye

çalışırım ama kötülüğün hıncını alma meselesi de var. Esat Bey, nikah şahidim de oldu benim. İçimden öyle bir şey geldi, büyüğümüz. Çünkü şöyle düşündüm: "Hakikaten her zaman iyi ki böyle bir ortamda olmuşum." falan. Tarık Zafer Tunaya'nın bir sınavına girmiştim, uzun hikâye o. Sonra bana haber göndermiş Faruk Sönmezoğlu, benim dönem arkadaşım var uluslararası ilişkiler profesörü, dedi ki: "Hoca seni arıyor, Bursa'da sınav açılmış oraya düşünüyor galiba." dedi. "Ya bırak Faruk!" dedim. Hep böyle oluyor ondan sonra falan askere gitmek üzereyim, kısa dönem. 1975'te, 1976'da iki dönem oldu belki bilirsiniz, bugün ne diyorlar? Bedelli değil, kendiliğinden çıktı bedelsiz bizimki. Neyse gittim işte. Hoca gene orada "Bu bir sınavdır oğlum kazanırsın, kaybedersin." "Tamam." dedim, aynı şeyler dönüyor ve girdim o zaman. Hikâye bu.

Esat Çam burada da galiba, kurucu değil mi hocam?

Tabii tabii. Bursa'nın da kurucusu. Bizim patronajımız, İstanbul Üniversitesi patronajı. Zaten tıp eğitimini Cerrahpaşa'da veyahut Çapa'da falan gördüler ilk öğrenciler. Birinci, ikinci sınıfı orada okuyup ondan sonra geldiler. Bizde de Sabri Ülgener, Orhan Tuna, Esat Çam, İlter Turan, Toktamış Ateş, Erdoğan Alkin, Akın İlkin, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinin bütün hocaları derse geldi.

Cavit Orhan Tütengil ile ilişkiniz nasıldı? Sanki siz, Tütengil'in talebesi olarak da kendinizi takdim ediyorsunuz.

Tütengil ile benim bağım çok özel. Şöyle söyleyeyim, hocanın bir kere tarzı, üslubu benim çok hoşuma giderdi. mesela hoca ders anlatıyor. Saatine bakar, böyle dakik. Dedi ki, ben bunu yıllığa da yazdım, "İki dakikanızı aldığım için özür dilerim." dedi. Şimdi bu "Amma da kibar hoca falan." değil. Onu yıllığa öyle yazdım, zamana verilen önemi ama aynı zamanda haklara verilen önemi gösteriyor. Örneğin öğrencinin teneffüs hakkı var. Bir şey daha söyledi 12 Mart dönemi. O zaman böyle malum ortam. Dedi ki "Muhtemelen" dedi, "bizi izleyen görevliler de var burada fakat unutmazınlar ki onlar da bu memleketin çocuğu." dedi. "Bunlar" dedi, "bu memleketin gerçekleri." Bak

karşılaştırmalı bir şey yapıyor mesela bizde falan. Eleştiriye, dokunduracağı lafi neyse çok düzelyli söyleyen biri,

Tarsuslu olması, bir şekilde ödev falan yapıyorduk biz. O ödevlerden bir tane-sini beğendi, sınıfta bana sunum yaptırdı. Oradan gelen bir şeyle o da benim Tarsuslu olduğumu öğrendi ve “Benim validem de Tarsus’ta” dedi, “Hocam tatile gidiyorum.” dedim. Çok merak ediyorum çünkü hocayı, okuyan, araştıran biri. “Bir emriniz var mı?” dedim: “Göndereceğiniz bir şey veya ne ise?” “Ya git bir uğra.” dedi. “Bak, onlarla ilgilenen var ama gözünle gör.” dedi. Ben de gittim Meryem Hanım, rahmetli annesiyle tanıştım. Tabii “Nasıl bir çocuktu?” diye sordum, böyle hocamızı çok merak ediyordum. Tabii şöyle de daha sonra çok acı bir şekle büründü çünkü öldürüldü. Dakikliği buna sebep oldu biliyorsunuz. Otobüs durağında hangi saatte otobüslerin olacağını bilen, çapraz ateşle öldürüldü ve ben o kurşunlu bedeni gördüm morgda. Bu çok acı bir şey. İlk defa da böyle bir şey görüyorum ve 1979’du, 7 Aralık 1979. Bizim evlilik yıldönümümüz de 7 Aralık. Ben o günden beri, 7 Aralık’ta hiç kutlama yapmam. Hep onun sembolüdür. Hâlâ daha çocuklarıyla temas hâlindeyim. Görüşmesek bile bir iki şey yazarım, her yıl anarım Hoca’yı. MSP çalışmamı ona ithaf etmiştim. Mesela bu memleket sevdalısı gibi bir laf edeceğim. Romantik karşılanmasın ama buralıydı diyeyim. Dert edinmişti. Mesela doçentlik tezi Türkiye’nin Karayolları. Şimdi bugün olsa dese ki “Türkiye’nin karayollarını çalışma.” Hayır, ulus devlet olmanın bir iletişim konusu olduğunu, ulaşımın da bunun büyük bir parçası olduğunu... Kırsal Türkiye’nin sorunları mesela, Az Gelişmenin Sosyolojisi, oradaki tezi mesela. Herkes Atatürkçü falan şöyle bir yayını vardı: “Atatürk’ü Anlamak ve Tamamlamak” diye. O zaman Varlık Yayınlarından çıkmış kitapçık. İş Bankası sonunu bastı. Ta o zaman şunu söyleyen bir insan, 1969 ya da 1970 belki. Bu dedi ikiyüzlülük nedir? Atatürk’ün ölüm yıl dönümünde meyhaneler kapanır, bilmem eğlenceler yasaklanır bu onu anlamak değil. “Bir kere çok ikiyüzlü bir davranış.” dedi. Bu yazılıdır. İkincisi, anlamak ve tamamlamak. Atatürk “Böyle, onun askerleriyiz, emrindeyiz gibi bir şeyi, nasıl söyleyeyim? Edebiyat düzeyine indirgenmiş, bir tırnak içinde sevgi empoze eden bir insandan daha çok düşünmeye...” Mesela bize okuttuğu kitaplardan bir tanesi. Emin Türk Eliçin’in Kemalist

İdeoloji kitabı. Orada Atatürk eleştirisi var. Kemalist ideoloji eleştirisi var. Ant Yayınlarından çıkmıştı. Bugün bazı böyle diline pelesenk eden insanları düşündüğünüz zaman o kitabı falan önermez çünkü iman tazelemeyi hiçbir zaman doğru görmedi hoca, eğitimin bir parçası olarak kendi ideolojisini vesaire. Bu bana sirayet etmiş olabilir, bu düşünce. Ama bir de şunu düşünürüm belki öyle bir düşünceyi gördüğüm için hocaya yaklaşmış olabilirim.

Mesela hoca ile farklı siyasi görüşlere sahip olmasına rağmen Enis Öksüz çok saygılıydı, o da çok severdi Enis Bey'i. Ben onun odasına gittiğim zaman, görüşme günleri vardı. Mesela 12.00 ile 13.00 arası. Şimdi 12'ye 1 kala bile girmezdim ben. Şimdi onun da empoze ettiği bir şey, zamanın anlamı var oraya onun için yazmış. 12.00-13.00 arası... Ben hatta çok tedirgin olurdum çünkü hoca "Ya sana çay ikram edeyim." falan derdi. "Tamam yaparsın gidersin." derdi. O müsaade ederse yapardık ama sıcak bir insandı. Okuduklarını, nelerle ilgilendiğini söylerdi. İşte oğlum olduğunda gittim "Aa görebilir miyim, var mı fotoğrafı?" derdi.

Ben asistan olmayı çok istiyordum. Fakat şey değil, gidip de "Ya hocam ben size asistan olmak istiyorum." Olmazdı, anlatabiliyor muyum? Haddiniz değil tabii, denmez de. Neyse nasip oldu diyelim. Orada da çalışırken "Ne yapıyor-sun, tez konun ne?" gibi sorular sorardı. Bir gün hocanın yanına uğramıştım. "Biliyor musun azizim?" dedi. "Seni" dedi "karıştırıyorlar." "Benim asistanım zannediyorlarmış." dedi. Bu hocayı tanıdık, tanıştık ben asistan olduktan iki sene sonra falan tez yazıyorum. "Aaa öyle mi hocam?" dedim. Ben de onlara dedim ki "Kadro olsaydı ben düşünüyordum zaten." Bu da güzel bir şey. Şimdi imkân, biz kestiririz ya gözümüze bu çocuğu bir asistan almamız lazım falan, tamam mı? Dolayısıyla bir de kadro meselesi neticede. Yoksa ne yapacağım? Ya o bana ödül oldu. Girmiş gibi oraya asistan oldum. Oradan bağım hocayla, çok içten bir bağ. İltar Bey'e de saygım var. Çünkü çok titiz davrandı akademisyen olarak metot açısından vesaire. Memnunum mesela öyle bir fakültede ve bölümde okumaktan.

Tezinize nasıl tepkiler geldi hocam? MSP’yi çalışmış olmak bir taraftan çok duyarsız, neredeyse hiç tepki almadım dediniz. Akademi içinden nasıl tepkiler geldi?

Şimdi o benden biraz bağımsız, benden bağımlı olan tarafı biliyorlar. Ben CHP’ye gittim, orada gençlik kolunda bulundum falan. Orada hem gözlem yapıyorum hem partiliymiş gibi Ecevit sempatimi biliyorlar. “Ne?” önce bu. Bursa’da şöyle bir laf da çıkmış “Ya adam MSP’li ama karısının başı açık.” Avukat benim eşim, o zaman staj yapıyor. Şimdi bu çok vahim bir şey. Bana tezi seçerken İlter Bey olsun “Niye bu tezi seçiyorsun, nereden çıktı?” dedi. İncelenmeye değer değil. Çünkü “Bu işte şöyle bir parti” falan ya da “şeriatçı parti” bilmem ne... İyi de bunu anlamak da gerekmez mi mesela? Niye? Ben de mevcut siyasal bilim kuramları açısından, siyasal gelişme kuramı açısından MSP’nin yeri üzerinde tek tek karşılaştırarak bazı açılardan, tarihsel arka planı kendimce yorumlayarak ortaya koydum. Dediğim gibi hesap yaparak yaklaşmadığım için hiçbir şeye. Böyle çok popüler olan bir konu mu alayım veya ileride daha böyle başıma iş açmayacak bir konu mu seçseydim, yok, rahatım. Çok şaşıyor bazı insanlar niye aldın diye. Çünkü bunu aldıysa adamın arka planında bir şey var, zihninin arkasında. Ya alakası var ya bir yatırımı var diye bakıyorlar. Hayır yok. Her şeyi çalışabilirsiniz. MHP de çalışabilirdim bilmem başka bir şey de olabilirdi.

Fakat bu sizin farkına varmadan aslında uzun vadede Türkiye siyasetinde yükselen dalgayı yakalama analizi imkânı gibi görünüyor.

Şimdi onu söyleyeyim mesela. Evet, öyle görüyorum, öyle söylüyorum. Ama 10 yıl önce de söylediğim bazı şeyler gerçekleşiyor. Fakat bunu şöyle bir tahmin yaparak değil, hani sosyal bilimci sezgisi dediğimiz bir şey var belki. Ya bu böyle olursa belki şu yöne gider. Açık bir şey söyleyeyim. Çok yıl önce, Sayın Cumhurbaşkanı başbakanken belki. Cumhurbaşkanı olmamıştı veya olmak üzereydi. O zaman galiba Kürşat Oğuz benimle bir röportaj yapmıştı. Gazetede çıktı. “İşte nasıl görüyorsunuz?” Cumhurbaşkanlığı seçimleri arifesi. “Demirtaş?” “Yok.” dedim. “Böyle bir şey olmaz.” “Çok umut...”, “Geliyor...” falan... Alakası yok dedim. Siyaset öyle bir şey değil kendince. “Peki işte nasıl görüyorsunuz?” dedi. “Vallahi AK Parti’nin iki gelişmesi oldu. İkili bir süreç

içinde ilerliyor. Birincisi parti devletleşti." dedim. "Çünkü şunu gördük çıkışı itibariyle, tezleri itibariyle yani anti devlet, anti sistem üslubu ve tarzı itibariyle bunu absorbe etti devlet onu." "Fakat" dedim "ikinci süreçte de devlet partileşecek çünkü bu da kaçınılmaz. Bu CHP için de böyle olmuştur, şu an başka bir parti gelse de onun için de..." Şimdi bu bir öngörü değil. Sosyolojiden, kendi dinamiklerinden biraz haberdar olmak, belki biraz sosyal bilim sezgisi, biraz da şey bakabilmek. "Bunlar gelecek şimdi şöyle olacak." böyle değil. Bir olgu. O kadar objektif miyiz? Objektif olabiliriz. Tarafgirlik hatta İsmail Küçükkaya anlatıyor, anlatıyor, dedim ki: "Bakın İsmail Bey..." yazdım. "Tarafsızlık başka, objektiflik başka." dedim. "İşte burada objektifiz ama tarafız biz isteriz ki şöyle olsun." Ben açıkça söyleyeyim, belli bir potansiyelin, çok rasyonel bir şekilde değerlendirmesi bambaşka bir Türkiye'yi de gündeme getirebilirdi. Fakat mevcut yerleşik siyaset kalıbı içine hapsolma söz konusu oldu. Bu Türkiye'nin önünü de kapadı. Bence siyasetin de tabii dolaylı olarak önünü kapatıyor.

Fakat uzun zamanlarda biraz ülkenin muhafazakâr siyasetinin anlaşılmasında size başvuruldu. Yani bir siyaset sosyoloğu olarak orayı izleyen çok az kişi var. Bu size bir alan sanki.

Şöyle ama ben o alanı kendime kapadım. Şimdi burada rahat konuşuyorum. Birçok programa hiç çıkmadım. Çünkü sevmiyorum. Benim söyleyeceğim, konuşacağım şey bir jargon neticede. Bunu ben biraz yumuşatarak dile getiririm. Dolayısıyla mesela "Büyük Sorular" diye Eren Eğilmez'in bir programı vardı Habertürk'te. Orada kitaplar üzerine konuşuyor. Çok doğal, daha iyi. Ayşe Böhürler'in en son "Türk Kahvesi" programına çıktım. Buradaki gibi böyle samimice konuşuyorum, anlatıyorum ne düşünüyorsam. Ersin'in katıldığı bir programa ben online bağlandım, berbat oldu o da. Kesildi falan. Orada mesela arkadaşşıma daha eleştirel söyledim, beraber kitap yazdığım arkadaşşıma. Hani "Onun söylediği bir şey yok. Öyle değil böyle falan." gibisinden karşı çıkışım oldu. Sonra Ersin aradı, aramızda olumsuz öyle bir şeyimiz yok ama söyleyebilmeliyiz tabii. Benim bir şeyim yok. Ben siyasetin bilimini seviyorum. Ne diyeyim? Biliyorum çünkü partide bulunmam çok kısa bir

dönem bana o kadar net gösterdi ki iç çekişmeleri, hileyi, hilenin ne olduğunu, ikiyüzlülüğün ne olduğunu, patronajın ne olduğunu. Mesela bir lokantaya gidiyorsunuz. Belediyede o zaman Ahmet İsvan başkandı, Belediye Başkanı. İşte “Oo hoş geldiniz.” falan müthiş bir ağırlama. Çıkıyorsunuz diyorum ki “Ya borcumuz falan, bana düşen ne? Yok tamam.” diyorlar. Şimdi tabii Ahmet Abi falan diyene “Tamam güle güle.” Bize kimse getirip faturayı da vermiyor. Ben de saf olarak şunu düşünüyorum “Halk bile ne kadar benimsemiş Ahmet Bey’i.” Tamam mı? Sonradan öğrendik ki pazar günü ruhsat lazım açmak için ve tabii açık tutmak için. Burada belediye veriyor. Al gülüm ver gülüm. Belediye de CHP de “Ben sana ruhsat veririm.” bunun karşılığı da deriz “Ya işte ağırlıyor.” falan. Ben “Olmaz, doğru değil.” dedim.

Pera Palas’ta bir şey oldu. Onların bir toplantıları var, bir grubun. Beni de çağırdılar konferans vermek üzere. Böyle söyleşi gibi. Ahmet İsvan, rahmetli de oradaydı. Mübeccel Kıray. Bir psikiyatrist bir hanım vardı. Neyse birkaç kişi. Şimdi ben de partilerle ilgili konuşurken patronaja getirdim lafı. Anlattım patronajın ne olduğunu. Ahmet İsvan dedi ki bana “Efendim, o söylediğiniz sol partilerde olmaz.” dedi. “Yani patronaj” dedi, “sağ partilerin işi.” Ya çok efendi adam... “Şimdi” dedim “o zaman size iki kanıt göstereyim: Birincisi kişisel, ona sonra geleceğim.” dedim. “İkincisi: Ergun Özbudun’un 1977’de İzmir’de yaptığı, il düzeyinde bir araştırma var. Sağ, orta sağ AP, orta sol CHP, TİP daha sol, radikal sol diyelim. Üçünde de tabloda, ben bunu siyaset sosyolojisi kitabıma da aldım, patronaj işledi. Yandaşların partiyi kendi işini takip eden, problemlerini halleden bir kuruluş olarak görmesi. Birinci husus bu akademik bir yazı var.” dedim, “İkincisi, kişisel olarak şu: Ben CHP’de üyeydim gençlik kolunda, siz de belediye başkanısınız.” dedim. “Sizin hiçbir günahınız yok, bilemezsiniz. Fakat CHP içinde ben isim isim biliyorum. O zaman bankamatik falan da yok, gidip partiden, belediyeden imza atıp maaş bordrosuna parayı alıp gelip CHP’de takılanlar var. Bir kere ben onların akşamüstü gelip de CHP’ye girdiğini görmedim. Ben doktora tezinden, bilmem çalışmasından sonra uğrardım partiye. En azından ben bile öyle yapıyorum ama bunların bir belediyede çalışması lazım. Sizin hiçbir şeyiniz yok kusura bakmayın, sizi itham etmiyorum ama patronaj budur işte.” dedim. Çünkü orada CHP’liler,

orada da CHP'lilerin çoğunlukla olduğu bir kuruluş var, böyle işliyor. Ben de üzüldüm. Sonra bana anılarını yazdığı kitabını gönderdi. Bu da hak verdiğini gösteriyor. "Kusura bakma." diye aldım ben onu. O da bilmiyor çünkü sadece sağ partilerde olur diye düşünüyor. Şimdi bu var bizde. Her şey karşı tarafa özgüdür. Futbolda da öyle. Bilmem başka alanlarda da öyle, siyasette hemen hemen hep öyle.

Biz temiziz, onlar kirli.

Öyle öyle tabii. Bizden başka temiz yok.

Sizin çalışmalarınızda böyle küreselleşme, globalleşme, tabii 1990'ların havası, siyaset bilimi, sivil toplum...

Postmodernizm var.

Postmodernizm... Böyle yeni dalgasını siyasetin, yepyeni siyaset bilimini yakalamada çok başarılı oluyorsunuz hocam. Bunu neye bağlıyorsunuz?

Öğrenciliğime borçluyum. Çünkü öğreticiyiz biz. Foucault'yu öğrenmeliyiz öğrenebildiğimiz kadar. Şunun için: Bir gün sınıfta bir öğrenci derse ki "Hocam Michel Foucault denen biri var.." Tabii bu zorluyor hocayı. Çünkü o kadar hızlı geliyor ki literatür. Şimdi birden postmodernizm çıkıyor, postyapısalcılık deniyor, bilmem ne deniyor. Küreselleşme, yok anti küresel hareketler. Şimdi bunlar o kadar hızla gelişince ulaşmak zordu ama ulaşabildiğimiz ölçüde haberdar olmak, haberdar etmek aynı zamanda, görevimiz çünkü.

Sivil toplum Türkiye'nin problemiydi. İlk Birikim'de bir şey yazdım, oraya göndermiştim. Sivil toplumun aslında despotizmi besleyen boyutunun ihmal edildiğini, bunun görmezlikten gelindiğini, 1983 falan da olabilir belki dergide duruyor. Mesele şimdi görebilmek, bir şeyi kavramak. Şimdi tarikatlar, sivil toplum kuruluşu. O tartışma oldu biliyorsunuz. Şerif Bey'in tezi. Yeni Gündem dergisi vardı. O zaman Nur Vergin karşı çıktı buna. Ben de tanımı için sivil toplumun ontolojik oluşumuna baktığımda Hegel'de ve Marks'ta, alakası yok, yani gönüllülük ve iradilik söz konusu. Şimdi tarikatta gönüllük

var ama iradilik var mı mesela? Ha şöyle oluyor sonunda, hocaya haksızlık da etmeyelim. Ben onu her yerde de söyledim. “Bir Batı rüyası olarak sivil toplum.” dedi. O yayınlanmadı ama Türkçede, çevrilmedi. Orada bir Batı rüyası... Hocanın öyle bir yönü de vardı malum hepimizin bildiği. Daha böyle bir dikkate alayım deyip de revize ettiği görüşler, kavramlar vesaire vardı. Şimdi bir kavram birden yaygın hâle geliyorsa gerçekten öyle mi diye bir merakım oluyor. Demokrasi için bile geçerli bu. Şimdi en önem verdiğim demokrasi teorisyenlerinden birisi Sartori ama adamın kullandığı çok güzel demokrasi-perestlik dediği bir kavram var. Ben bu konuya “Demokrasi Sosyolojisi” kitabımda demokrasinin paradoksları diye giriyorum. Şimdi demokrasi her yerde deva. Tamam, bugüne kadar Churchill’in deyimiyle daha iyisi bulunmamış bir yönetim tarzı gibi ama sadece yönetim tarzı mı acaba? Ya ideal olarak demokrasi başka işte uygulamada, gerçeklikteki demokrasi daha başka.

Ekşi Sözlük’te şöyle bir şey söylemişler sizin için hocam, öğrencilerinizden birisi. “Küreselleşmeyi anlatıyor ama sanki o kadar da eleştirel değil.”

Şimdi tabii öğrencilerin okumadan... Eleştirelim mi yani? Mesela o global bir bakışla politik sosyoloji derken bir izahım var altında. Global bakışla demem globalizmi, globalleşmeyi onamam anlamında değil. Artık bir dünyada yaşıyoruz. Luhmann’ı onun için önemsedim. Nicklas Luhmann’ı. Mesela bir dünyada yaşıyorsak bizde olup biten her şey bize özgü değil ki. Dünyadan gelen etkiler var. Dünyaya belki sunduğumuz, yönelttiğimiz etkiler oluyor. Buna böyle bakmak lazım. Ama “Yaşasın artık her şey global.” Böyle değil tabii. Tam tersini de düşünüyorum. Globalleşmenin getirdiği birtakım kısıtlılıklar söz konusu oluyor. Mesela biri de “Bütün kaynakları İngilizce, sanki İngilizceden çeviri.” demiş. Ya ben Türkçeyi her zaman tercih ederim ana dilimiz çünkü. Kendimizi daha rahat hissettiğimiz dil ama kaynakları, literatürü izlemek zorundasınız. Sivil toplum üzerine literatür, İskoç Aydınlanmasından başlar, Ferguson’dan falan. Bunları atlayabilir misin? Şimdi bir oturduğu yerde ahkam kesme oluyor tabii bir şey demiyorum.

Hiç liberal olmaktan korktunuz mu hocam? Liberal olmaktan ya da bilinmekten.

Söyleyen oldu. Ya şöyle bir huyum var. Birine yöneldiğim zaman külliyatı olması gerekir bende. Çok önemsedığım bir şeydi. Marksist, Çin üzerine malum uzman olan biri falan ama şimdi oradan Veysel Hoca'nın, rahmetlinin, Arif Dirlik'in bir kitabı var "Global Modernite ve Sosyalizm" diye... Orada yazılan bir önsöz ya da sunuş yazısında Veysel Ataman diyesim geliyor ya da başka biri... Dipnotta Fuat Keyman'a, bana bunlar liberal, postmodern, liberal sol olanlar... Ya şimdi haşa Foucault'ya postyapısalcı diyorsun, adam diyor ki benle alakası yok. Bunları de böyle. Biz onların yanında neyiz ki? Ayrı bir şey ama kardeşim neden sen böyle bir damga vuruyorsun bana? Ama böyle bir korkum da yok. Korkum olmadığı için de "Yok ben öyle değilim valla." demiyorum. Öyle, Atatürkçü, sosyalist, milliyetçi diyen olabilir, o senin görüşün. Ben yazdığımı bakıyorum, yazdığım öyle algılanıyorsa düzeltme gereği niye duyayım? Çünkü bir şeyi empoze eder şekilde bir yazma güdüm ve tarzım yok. Yazdıklarım da ortada ama bak. En yazılmayacak konuları söylüyorlar. Dipnotlar da bile var. Benimle doktora yapan kişiler bile. Yahu o zaman nasıl yazdınız? Ama şuna bakıyorlar biliyor musunuz? Şimdi Dergâh'ta da çıktı benim yazılarım. Birikim'de, Toplumbilim'de, Cogito'da da çıktı. Efendim ne bileyim Dergâh benle bir röportaj yapmıştı. Şimdi insanlar Birikim'e rastlıyor, bu sosyalist diyor. Toplumbilim'e bakıyor, orada çıktığına göre bu budur diyor. Dergâh'ta da Cumhuriyet'te de çıktı yazım. Milliyet gazetesinde de çıktı. Onların dışında sağ sayılan Zaman gazetesinde zamanında onların bir köşesi falan vardı... İyice kendini belli etmiş militan şeyler vardır zaten yazamazsınız daha doğrusu yazmak istemem, onlar da istemez bizden herhâlde. Ama meşru olan, ortada olan, herkesin yazdığı, ettiği bir şeyi ben niye yazmayayım? Zamanını da bilmiyorum. Mesela Karar gazetesinde de referandumla ilgili bir şey istediler, yazdım oraya. Sonra Karar gazetesinin görüşü, ben bakmam böyle. Falanca gazete bilmem ne sermayesinin gazetesi. Allah Allah! Ya, ona göre zaten yazılmaz. Yazıyorsam o düşünsün.

Hocam biraz sosyoloji ile temasınızı, Türkiye’deki sosyoloji bölümleriyle, disipliniyle, araştırmaları ile temaslarınızı anlatabilir misiniz? Nasıl oldu bu temas?

Fakülteye girdikten sonra genel olarak sosyal bilim mefhumu çok cezbetti beni. Yapılan, icra edilen sosyal bilimcilik burada örnekti. Sosyoloji de işin içinde. Mesela Sencer Bey’in çalışmalarının içinde tarih ve sosyoloji de vardır ama daha böyle sosyolojik turnak içinde sayacağımız şeyler tabii. Ben o dersleri aldım. Tütengil rahmetli de az gelişmenin sosyolojisi, metot derslerine falan gelince bana çok cazip geldi. Konular cazip geldi. O zamanın Türkiye’sinde tabii müthiş bir tartışma ve yayın furyası vardı. İşte Osmanlı yarı feodal mı, feodal mı tartışmasından tutun, az gelişmişlik, gelişmişlik meselelerine kadar. Bunlara çok ilgi duydum. Okuduğum romanların da bunda etkisi olduğunu düşünüyorum. Lise öğrencisiyken o zaman tabii gündemde olan İnce Memed vardı. İnce Memed beni çok etkiledi mesela. O coğrafyanın dokusunu, sosyal yapısını anlatması etkiledi. Bilinçaltımda oradan bir bağ oluştu. Tabii burada bir disiplinin iham veren hocası vardır ama disiplin öğretilmez. Neticede size o yolu gösterir belki ama farkında olarak veya olmayarak siz bulursunuz. Türkiye’de de o yayınlar çoktu zaten o tür yayınlar ama teori pek yoktu. Teori olan Marksist bakış açısı hâkimdi. Onun da çok ideolojik kullanıldığı kanısındayım. Marksizmin tezleriyle sadece mevcut durumu nasıl meşrulaştırabiliriz diye bakıyorlardı. Veya Kemalizm burjuva devriminden tutun, Osmanlı şuydu buydu şeklinde analizlerdi. Kapital’i çeviren, ilk çevirisini yapan Mehmet Selik, İktisat Fakültesinde doktora yapmış. Aslında Siyasal Bilgiler öğrencisi ama orada doktora verilmiyormuş. Kafasına vura vura artı değer teorisi üzerine tez yazan bir insan bu. Doktora tezi bu. Kendisi “Çeviri yaparken kafama vura vura yaptım” diyor.

İlk asistanlığımda birinci sınıf dersine girdim. Öğrencinin sorduğu soru, “Marksist analiz yaparak...” diye başlıyordu. “Bir dakika” dedim, “ne anlıyorsun mesela sınıf derken?” Çünkü sınıf, artık değere sömürüye, burjuvazi-proletarya çatışmasına indirgendi. Şimdi bu kaba bir Marksizm’i getirdi tabii. Buradan daha sofistike bir sosyal bilim anlayışı veya yapı analizleri nasıl olabilir diyerek yöneldim bu ideolojiye. Ben şunu yaptım. Bakın isim olarak da

söyleyeyim Morris Cornford'un "Marksist Klasikleri Okuma Kılavuzunu" aldım. Dedim "Tamam da nasıl başlayacağız hocam?" Mesela Kapital'den başlayacağım ama ben anlayamam. Tabii herkesin elinde zamanında Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri" kitabı var. Orada maddecilik falan açıklanıyor. Marx'ı nasıl anlayabilirsin? Önce anlamak, ideoloji olarak hiçbir zaman duyarlılıklarını saydığımız, Marx'ın da dile getirdiği şeyler; hak yenmemesi ve benzeri... Şimdi o işçi hakkı der, biz hak yenmemesi diyebiliriz. O duyarlılıklar hiçbir zaman ölmedi. Sosyal duyarlılıklar diyelim buna. Ama ben akademisyen aday olarak bihakkın nasıl öğrenebilirim ve aktarabilirim sorusunun peşine düştüm. Bu, beni sosyolojiye götürdü. O sevgim beni sosyoloji kitaplarına, teorilerine götürdü. Tabii önce Türkçede neler var? Mesela biz Ziya Gökalp üzerine seminer yaptık. Onu hoca iyi bir ödev diye Doğumunun 100. Yılında Sosyoloji Konferansları dergisinde yayınlattı. Tütengil rahmetli dışında sosyologları okudum. Cahit Tanyol'u okudum, Oya Baydar'ın işçi sınıfının doğuşuyla ilgili doktora tezini aldım. Doktora tezi nasıl oluyor diye de okudum. Ön sözde Tanyol ile olan tartışmayı okudum. Akademinin sosyal bilimlerde önüne çıkan engellerden veya çıkması muhtemel engellerden akademik olarak kurtulma yolları diyebilirim. Şimdi orada ideolojik "Hocam sonra döndü, tezimi reddetti falan." diyor. Ön sözde var bunlar. Şimdi bile hatırlıyorum, bu şekilde bulaştım sosyolojiye. Ama benim belki sosyologlar arasında siyaset bilimci, siyaset bilimciler arasında sosyolog gibi tanımlanabilecek bir konumum var. Çünkü disiplinler arası iş birliğine taraftar olduğum için uzmanlaşma bana çok uygun gelmiyor. Ancak pergelin bir ayağı anlamında bizi izah edecek bir şeydir mensup olduğumuzda. Sosyoloji dersiniz bir ayağı ya iktisattır ya da siyaset bilimidir. Fakat pergelin diğer ayağıyla şöyle bir dönmeniz lazım. Ben sosyoloji pergelini batırdım ve diğer ayağını 360 derece çevirdim. Okuyabildiğim şeyleri okuyorum. Sosyolojiyi kuvvetli kılabilecek, sosyolojik bakışı besleyebilecek şeylere yöneldim.

Sosyologların bundan haberi oldu mu? Sizin farkınıza vardılar mı? Türkiye'deki kurumsal sosyoloji ile sosyoloji bölümleriyle, daha sonra camiasıyla daha sonra hiç sizden sosyolog olarak faydalanmak, katkı almak gibi bir durum oldu mu?

Orada disiplin ya da bölüm taassubu var diyelim. Bir yazar zamanında şöyle bir şey demişti: “Biliyorsunuz Türkiye’de antropologlar, antropoloji bölümünden mezun olana deniyor.” Bu gerekli ama yeterli değil. Sizin iktisat bölümünden mezun olmanız iktisatçı olmanız anlamına gelmiyor. Siz onu zenginleştireceksiniz. Fakat o taassup şunu getiriyor: Çok kısıtlı bir şeydir hangi bölümden mezun olduğumuz. Şimdi Batı’ya baktığımızda rahatlıyorsunuz. Jameson’u alalım. Fransız Dili ve Edebiyatı profesörü. Ama bir iktisatçının yazabileceği, bir sosyoloğun yazabileceği en baba kitabı yazmıştır. “Postmodernizm ya da Kapitalizmin Kültürel Mantığı” kitabı. Öyle mi? David Harvey’e bakalım. Marksist coğrafya bölümünde ama Marksist iktisat yapıyor, kentleşme üzerinde duruyor. Daha bir sürü isim sayabiliriz. Fakat bizde bu yok. Şimdi doktoranızı verdiğiniz dalda doçent ve profesör oluyorsunuz. Şimdi bu demektir ki orada kal ve hep orada... İyi ama ben mesela sosyolojiye başlayıp birden antropolojiye ya da iktisada ilgi duymaya başlarsam ne olacak ki duymam lazım belki. İktisatçıyı sosyolojiye, antropolojiye kabul etmiyorlar biliyor musunuz? Fikirleriniz ona göre belirleniyor. Başvurursanız ilan ona göre. Siyasal davranış çalıştığınız için engelliyor sistem. Bu taassup hem kurumsal hem bireysel düzeyde var. Ben insanlara hiç o gözle bakmadım. Yaptığı şeye baktım. O önemlidir. Bunun arka planında sosyolojik sayabileceğimiz bir tarz, yaklaşım, teorik bir temel var mı yok mu? Mezuniyeti coğrafyada ama “Bu kitabı ne?” deriz. Kendi aramızda konuşurken bile “Falanca kişiyi sosyolojik sayabilir miyiz?” diyoruz. Şimdi bölümünü kastederek konuşmadık ama bu aşılmadı Türkiye’de. Onun için o temasları da kısırlaştırdı birkaç kişiyle. Çok eskiden birisi sosyolog Bahattin Akşit mesela. ODTÜ’de, konferanslarda falan tanıştım. Biri de rahmetli Hasan Ünal Nalbantoğlu’ydu felsefeci. Onun yeğeni Güçlü Ateş var. Mesleki kuruluş yok. Mesela Siyasi İlimler Derneği var kâğıt üzerinde. Güçlü Ateş, şimdi kulağı çınlasın Ergun Özbudun Hoca’ya “Hocam Ankara’da verin biz koşturalım, yapalım ama canlandıralım şu derneği.” dedi. Ersin Kalaycıoğlu şahittir. Mesleki kuruluş var mı? Sosyal Bilimler Derneği var. Şimdi o da artık ideolojik değil ama belli bir grubun elinde kaldı. Diyolar ki bu derneği biz oluşturduk, biz sürdürüelim. 100 bin tane bildirinin olduğu bir kongre olmaz. Bir ikisine katıldım açık söyleyeyim

ve aynı zamanda Siyasi İlimler Derneği üyesiyim. Hiç toplantısına katılmadım hani. Ne bir yayın organı var. Mesela American Political Science Review diyoruz. Derneğin yayın organı var, sosyolojinin de antropolojinin de var. Var mı bizde? Yok. Bir ortam meselesi. Bireysel olarak hani gidip kapı çalıp ya da benim kapım çalınıp bir iletişim olmuyor. Çünkü şöyle biz bizyiz. Kendin pişir kendin ye. Toplanıyor insanlar dar gruplar hâlinde. Buna bir de ideoloji bindi, sebepler bindi. Bu 1980'lerden sonra çok yoğunlaşan bir şey oldu ve bu durumun sosyoloji ile sosyal bilimleri de bozduğunu söylüyorlardı.

Sosyoloji doçent jürilerine katılıyor musunuz?

Hayır katılmıyorum, jürilerde çıkmıyorum.

Aslında siyaset sosyolojisi yazdığınız için çıkmanız lazım.

Yani. Orada da ben çalıştım, doçentlik komisyonunda çalıştım. Esas kurulda. Önerdim. Mesela dedim ki sosyologlardan örnek veriyorum Andrew Sayer var. Başka insanlar da sayılabilir. Bunlar İngiltere'de coğrafya bölümünde. Ama yaptıkları iş eleştirel realizm. Felsefe de var işin içinde. Siyasi coğrafya diye bir dal aç. Ama şimdi aynen şu söylediğimi teyit et şimdi aklıma geldi: Şimdi coğrafyacılar diyecek ki bu bizi ilgilendirir. Ekonomi politik ya da politik ekonomi için iktisatçılar diyor ki bu bizim dalımız. Çünkü iktisat içinden çıkıyor. Ama politik ekonomi, siyasal ekonomi... Bunun hiç siyasal boyutu yok mu? O zaten işin içine girerek çıktı o şey. Hatta biz şey dedik mesela Bob Jessop'un kültürel politik ekonomi diye bir alanı var. Feridun Hoca bizde sevdiğim meslektaşım. O politik ekonomi çalışıyor. Dedik, biz de koyalım ama şimdi tabii hoca burada ders veremeyecek. Zaman itibarıyla programı yok. Peki ben de dedim, "İlhamı oradan alalım, kültürel politik ekonomi." diyelim. Neyse koymadık. Başka anlaşılır, sanki nazire yapmış gibi. Çok yakın dostum, vazgeçtik sonra. Biz siyaset bilimini sosyolojinin şemsiyesi altına alsak. Ama diyorlar o bölüm itiraz ederse ki bizde bir şey çıktı, her bir bölümün sosyoloji dersi var. Sosyoloji dersi sosyoloji bölümünün tekelindedir. Şimdi yıllarca ben sosyolojiye giriş dersi de verdim. Ne yapalım, biz dağıtacağız. Biz de bundan kurtulmak için dedik ki peki biz kendi kamusal sosyoloji dersimizi vereceğiz.

Onlar zannettiler ki biz kamu yönetimi olduğumuz için kamusal sosyoloji diyoruz ama bunlar bir literatür bilgisi. Bu malumatfuruşluk da değil, ne olup bitiyor? Sen şimdi taassup gösteriyorsun da başkaları göstermiyor. İktisatçı, sosyoloji konusunda, siyaset bilimi konusunda konuştuğu zaman hepsinin arka planı felsefe çıkıyor, siyaset bilimi çıkıyor, sosyoloji çıkıyor, iktisatçının arkasından mühendis bile çıkıyor. Bizde olmuyor, kişisel değil benim iddia ettiğim husus. Keşke olsa hani kişisel olanlar için kurulabilecek kurumsal engeller var, kırılmayacak kurumsal engeller var...

Hocam belki buna bağlı olarak da şöyle bir problem ortaya çıkıyor. Mesela politik sosyoloji, Türkiye'de bu nedenden dolayı zorlaşıyor. Sizi tenzih ederiz. Kamu yönetimi bir tarafta sosyoloji diğer tarafta. Bu sadece onun için geçerli değil. Mesela eğitim sosyolojisi için de benzer bir durum ortaya çıkıyor. Bu bağlamda siz Türkiye'deki siyaset sosyolojisi çalışmalarını genel olarak değerlendirebilir misiniz?

Maurice Duverger'nin eleştirdiği bir şey var. Mesela siyasal sosyoloji, politik sosyoloji ya da ikisini de kullanabiliriz. Diyor ki, eğer bir edebiyat fakültesinin sosyoloji bölümüne veriliyorsa, bu diyor siyaset bilimi bölümünde veriliyorsa, şimdi olmaz malum... Zoolojide de insan toplumunun örgütlenmesiyle karıncaların ya da diğer yaratıkların, hayvanların örgütlenmesi arasında paralellik kuranlar var. Şimdi zooloji bölümünde böyle bir şeye ne diyeceğiz? Siyasal zooloji mi diyelim. Hâlbuki biz kendi bir siyaset bilimi bölümüne de siyasal zooloji koyabiliriz. Deriz ki demokrasi üzerine, o sürünün kurdukları ilişki ağından hareketle demokrasinin nasıl işlediğine dair literatür var. Mesela fantezi olarak koyalım böyle bir şey. Nereden çıktı bu şimdi siyasal zooloji denecektir. Şimdi bu birincisi. İkincisi, bölümler arası tassup kendini gösteriyor. Bir insan siyasal sosyolojiyle maruf. X kişisi şimdi sizin bölümünüz ne olursa olsun, sosyoloji bölümü de olsa varsa biri versin o dersi ama yoksa ben o maruf kişiye verdirtirim değil mi? Böyle bir anlayış yok ama. Başka derslerde de siyasal tarih, tarih bölümü ve siyaset bilim...

Mete Tunçay, kulağı çınlasın, Siyasal Bilgiler Fakültesinde idi. Tarih Bölümünde siyasal tarih veriyordu. Çalışanlar olabilir ama Mete Hoca bu alanın babası, kurucu babası diyelim. Mesela Mete Tunçay gibi bir isim ise ona

verdir. Anlatmak istediğim bu. Şimdi bu dalları kısırlaştırıyor. Ben meslektaşlarımla, aynı zamanda bunun alıcısı kişilerle, öğrencilerle bu tür temasa giremeyince kendi kendime bakıyorum, literatürü izliyorum vesaire. Buradaki şeyleri taşımaya, kendimce yorumlamaya çalışıyorum.

Bundan ibaret olmamalı ama. Bölümler arası iş birliği yok. Herkes diyor ki benim bölümümde siyasal felsefe var. Şimdi bizde siyaset felsefesi üzerine çalışan iki kişi var. Çok da iyi insanlar. Ama Felsefe Bölümünün tekeline olması gereken bir ders. Ya bunu şöyle yapın: İyi bir felsefeci yetiştir, Hegel uzmanı olsun, Kant uzmanı olsun da siyasal felsefeyi de bırak, o dalı incele. X bölüm, bizim bölüm şart değil. Eğitim de varsa eğitimden alın. Olmuyor, bunlar o anlamda kısır. Kısırlığa sebep olan bir faktör de örgütlenme yoksunluğu. Şimdi Batı'yı tamam ilham alalım ama siyasal bilimler derneğinin altında siyasal sosyoloji var. Orada görüyorsunuz isimleri. Baba isimler var Lipset'ten tutun bilmem kime varıncaya kadar. Sartori bile orada mesela. Bunu bölmüşler. Onun da başka bir alt dalı var. Şimdi bizde bir örgüt yok. Bizim mesela Sosyoloji Derneği var. Tamam. Şimdi bilmiyorum Birsen Hanım bıraktıktan sonra bir şeyler de gelmiyor bana. Dergisi vardı. Ne dergiyi görebiliyorum ne davet geliyor toplantı için. Demek ki bir kişiye bağlı ya da bir gruba. O grupta dağılınca bu gelenek, o böyle oluşmaz. Sağ olsun. Birsen Hanım çok emek verdi vesaire ama dar bir çerçeveye sıkışmış oldu. Bir sürü toplantı oluyor, bir şey geliyor, davetiyesi geliyor. Deyin ki ya sizinle şu konu ben tamam ilgi duyarım veya duymam. Ben şahsi olarak söylemiyorum da kişiler olarak siz ilgi duyarsınız, duymazsınız, gitmezseniz gidirsiniz. Açık değil, kapalı. Var olan da kapalı bir şekilde işliyor. Kendi iç iktidarını, akademik iktidar diyelim pekiştirmek üzere.

Şimdi çok büyük bir yazarlık hayatınız var. Örnek bir şahsiyetsiniz bu anlamda. Türkiye'de yazmanın genel olarak hocalar için çok sorun olduğu bir dönemin de insanısınız aslında. Bunu neye borçluyuz?

Öğrenci kalmaya diyelim ya. Öğrenci kalmaya. Twitter'ın güzel bir tarafı da var. Sosyal olayı herkesin paylaşabileceği bir şeyi de söylemiş oluyorsunuz. Eğer öyle bakılıyorsa oldun demek öldün demektir. Yaşam kemale erdi, şu

kadar kitabım var, bunu yazdım, şu konuyu bitirdim olmaz. Ben, öğrenci kalmayı seçtim. Sosyolojinin neresindeyim? Hiçbir yerdeyim.

Siyasal teşkilat çalışmak istediğinizi MSP’ye yazınca ve cevap alamayınca CHP’de teşkilat üzerine çalışmak istediniz. Sizin de kitaplarımız sanırım Gündoğan Yayınlarından bir dönem basıldı.

Bir tanesi evet.

Böyle siyasal davranış konusunda Ersin Kalaycıoğlu’nun araştırmaları gibi ya da örgütlenme üzerinde araştırmalarımız, ampirik araştırmalarımız oldu mu?

Oldu. Şöyle ona biraz kuşkulu davranmam sebebiyle ben uzaklaştım. Şu anlamda izah edeceğim onu. Şimdi biz Ersin Kalaycıoğlu ile aynı tezgâhtan geçtik diyelim. İlder Bey, ampirik çalışma yapan, mesela projeleri de olan bir hocaydı. Bir tanesinde ben anketör olarak da katılmıştım. 24 ilde yaptık. Türkiye, Kenya, Güney Kore galiba bunun üçünün, kırsal gelişme ve siyasal davranış ilişkisi diye bir araştırma. İlder Bey ve Ersin, Türkiye kanalında koordinatördü. Bunlara temayül ettim. Ersin ile yaptığım ilkokul çocuklarının siyasal toplumsallaşması diye ampirik bir çalışmam, çalışmamız var. Fakat bir iki sebeple, nasıl söyleyeyim, mesafeli oldum. Ampirik çalışmaları hakkıyla yapan insanlardan bir tanesi Ersin Kalaycıoğlu’dur. Onun gibi birçok insan var ama Çarkoğlu ondan sonra geldi, Ersin’in bir anlamda öğrencisi. Söylediğim şey kendisine yönelik değil ampirik çalışmanın kendisine yönelik değil, indirgemeciliğe yönelik. Mesela biz şöyle bir şey yaptık çalışmada. Ampirik çalışmanın önce bir pilot araştırma yapılan boyutu vardır. Mesela soru cetveli hazırlıyorsanız da bu soru işliyor mu acaba? Şimdi biz çocukların siyasal figürleri tanımasıyla ilgili, ne kadar tanıyor? Buna ilişkin bir soru cetvelimiz vardı. Bir tanesi buydu. Gittik bir köye pilot araştırması yaptık. Muhtar ne iş yapar? Sorumuzun biri buydu. Sonra biz Ersin ile oturduk, değerlendirdik cevapları. Muhtar, tüpçü, bakkal, manav. Şimdi bir soruyu yanlış sorduğumuzu anladık. Muhtarın görevi nedir? Sorduğunuzda başka cevap alacaksınız. “Nüfus kâğıdı sureti verir efendim, evrak verir.” Muhtar ne iş yapar dediğiniz zaman bizim oturduğumuz semtte de eskiden muhtar bakkaldı mesela. Ama şimdi bunu

yapıyorlar. İkinci bir şey, etkiler meselesi çıktı. Ampirik araştırmada hangi çocuk? Çocuğu veli mi etkiliyor? Arkadaş grubu mu? Öğretmen mi veya okul mu? Şimdi anketörleri o kadar sıkı eğitmemize rağmen kim kimin velisi, hangi çocuğun velisi unutulmuş, o atlanmış. Şimdi burada sahtekarlık yapmadan biz koca bir şey çıkaracağımıza bir İngilizce makale, bir de Türkçe de bir makale çıkardık. Ya o bağ yok çünkü sınıra değindik ama kitap çıkacaktı belki ilk defa Türkiye’de çocukların siyasal toplumsallaşması diye. Şimdi Ersin tabii bu işin ustası olduğu için biz o tezgâhtan da öyle geçtiğimiz için aldığımız eğitim dolayısıyla bunu yapabiliyoruz. Yapmayanlar var, gördüm. Ben denek olmayı hiçbir zaman kabul etmiyorum. Çünkü sorularda hem o pilot araştırma olmamasından dolayı çok açıklar var, hem sağlıklı olmuyor. Sadece anket değil tabii. Ampirik araştırmanın bir katılımcı gözlemi var, malum şeyler var. Bir de indirgemecilik var. Çıkan sonuca indirgenen bir anlayış ampirik çalışmayı baştan sakatlıyor.

Ama bunlar uygulamayla ilgili sorunlar.

Tabii tabii. Genel ama yaygın. Şimdi çıkan şeylere bakıyorsunuz. Bir de yaşadığım şeyler oldu. Mesela o 3 ülkede yapılan araştırmalar için Urfa’nın bir köyüne gittim. Akçakale ilçesinde neyse unuttum köyün adını. Şimdi tabii anketörün tarafsızlığı söz konusu. Müdahale edemezsiniz. Soruyu soracaksınız. Ama soruyu sorduğun adam belli. Böyle her hâliyle dindar bir tarikat mensubu muhtemelen. Şöyle söyleyeyim, sırf o kontrastı şey yapmak için ne kadar zıt cevaplar olabilir? Mesela öyle bir tipteki kişiye “Allah’a inanıyor musunuz?” diye sorduğunuzu ve yok diye bir cevap aldığınızı düşünün. Öyle aykırı cevaplar veriyor ama ben müdahale edemem. Bir şey soruyorsunuz, onu işaretliyorsunuz dediği gibi. Sonra değilse bitti öyle. Gittik, “Bak bir otur, ben sana ayran ikram edeyim.” dedi. Bir dinledim ki bir tarikat mensubuna, tarikatın en tembel mensubu olduğu için, en fazla tespih çekmek görevi verilmiş. Oradaki cevapla adamın söyledikleri arasında hiçbir şey yok. Türkiye’ye ilişkin kısmında mesela Eskişehir’de yaptığımız zaman 12 Eylül öncesi dönem. İşte bizleri televizyoncu zannedenler, vergi memuru zannedenler... Anlatıyorsunuz. Üniversiteden araştırma yapmaya geldik diye... Bunlar aşılıştır belki.

Ben tabii 80 öncesinden biraz bahsediyorum ama benim kişisel hikâyemde bunların içine girmeye ben alıkoydum kendimi. Bu işi yapan insanlar belli. En iyi onlar yapıyorsa onlarla da iş birliğim sınırlı kaldı benim. Ben İstanbul'da olsaydım ve kalsaydım mesela belki de Ersin Kalaycıoğlu ile 10 tane daha araştırma yapardık. En azından Ersin katardı beni, olurdu. Fakat heyecan daha teorik olanda yoğunlaştı. Benim heyecanım tezahür etti.

Sizin beğendiğiniz, önemseydiğiniz hatta takip ettiğiniz önemli teorisyenlerden büyük bir kısmı, çok ampirik saha araştırmaları var. Ya da en azından veri kullanıyorlar...

Aslında yazılan bazı şeyler de var. Tarihe başvurularımız falan. Ana şey deyimiyse satır aralarında bile var. O olmazsa olmaz zaten. Sadece bir teoriyi soyut hâliyle yansıtmak hem mümkün değil hem gerekli değil. Fakat öteki işe bihakkın girebilmek organizasyon işi ve kaynak işi, yetişmiş eleman işi. Şimdi biz elemanları organize ettik ama bu veli hangi çocuğun velisi? Etkiyi göremedik. Unutmuş biri gidince gitti o veli. Şimdi burada da mesele anketlerde falan nasıl yapılıyor bilmiyorum. Topluyor adama veriyor. Gidip masa başında doldurandan da var, o anlaşılıyor. Tabii teknik var baştaki soruya verdiği cevapla orada falan. Bunlar teknik işler ama kişisel hikâyemde bunu her zaman iş birliği içinde yapmaya çalışsam da şey bulamadım. Yeterli yankıyı bulamadım. İlle gidip sahaya çıkmak değil dediğiniz gibi. Gidelim, tarihsel belgeleri alalım, oturalım sen metin incelemesi yap, otur sen de şunu yap. Bak buradan belki şimdi siyasal hayatla ilgili bir şey yazıyorum. Orada bunlar olacak tabii ama bizde bir de şeyden anlaşılan ampirik çalışmadan somut rakamlar, anketler, yüzdeler, bölmeler, çarpımlar... Bourdieu da var ama olmayan da var. Rakamsız olan ampirik şeyler var. O Kabiliye'de yaptığı, Cezayir'de yaptığı saha araştırmasını düşünün. Üniversitenin malul olduğu ne kadar şey varsa bize de yansıyor. Ne kadar yansıyor, onu bilemem.

“Şenliğin Sosyolojisi”

Bahattin Akşit

26 Şubat 1946, Denizli Aşağıkaraçay köyünde doğan Bahattin Akşit Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden sosyoloji alanında 1968'de lisans ve 1971'de yüksek lisansını tamamlamıştır. Doktora derecesini ise 1975'te Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden almıştır. ODTÜ'de akademik faaliyetlerinin yanı sıra bölüm başkanlığı, dekan yardımcılığı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Ayrıca, Londra Üniversitesi'nde 6 ay ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde 2 yıl olmak üzere misafir öğretim üyeliği yapmıştır. 2007'den itibaren Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde profesör olarak görev yapmıştır. Akşit tabakalaşma, din ve şehirleşme üzerine çalışmalar yapmıştır.

Hocam, köyde çocukluğunuzdan başlayan, ODTÜ’ye ve Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne uzanan hikâyenizle başlayabiliriz.

Evet, bu güzergâh hakikaten zaman zaman benim de düşündüğüm bir güzergahtır. Nasıl oldu da bu kültürel sermaye, sosyal sermaye meselesi üzerine düşününce sanıyorum en kritik iki faktör var başlangıç aşamasında, üç de olabilir bu. Şimdi bir kere benim babam Denizli Yatağan’daki bir medresede okumuş. Onun abisi İstanbul’daki medreselerden birisinde okurken hastalanıp ölmüş. Benim dedem de zaten köyün imamı, Arapça bilen birisiymiş. Dolayısıyla, babamın babası Arapça bilen, yine belli ki medresede okumuş. Döneminin medreselerinde. Böyle bir sermaye oradan geliyor babama. Aynı şekilde annemin babası da yine önce medresede okumuş, sonra modern okullardan birisinden, Türkçe öğrenip eğitmen olmuş. Eğitmenler vardı bir dönem. İlk dönem yakın köylerden birisinde eğitmen olmuş. İşte ben iki yaşındayken filan da ölmüş. Sanki ben hatırlarım onu, yakın köyden cenazesini köye getiriyoruz filan veya öyle çok anlatılmış ki. Dolayısıyla annenin ve babanın babaları dedelerimin ikisinde de böyle bir şey var. Din bilgisi, din kültürü. Babam da esasında eğitmen olabilirmiş ama köyde kalmayı seçmiş. Köy imamı olmuş.

Esas kopuşu getirenlerden birisi benim amcalarım. Benim babamın büyük abisinin oğlu, abisi ölmüş zaten engelliymiş. Camiye bacıklarını kendisi ite ite götürürmüş. Onun iki oğlu iki kızı var, Köy Enstitülerine gönderiyor annesi. Babam da bir şekilde yardım ediyor. O bizim ailede böyle bir değişik sıçrama yaratmış diyeyim. Bir diğer olay da şu; ağabeyim bir astsubay olarak Kore’ye çağrılmış ve Kore’de askerlik yapmış. Dolayısıyla ben 1950,1951 Kore Savaşı’nı günlük olarak radyodan takip eden bir ailede büyüdüm. Ölenlerin isimleri söylenirdi. Ölenlerin arasında ağabeyim var mı? Dolayısıyla beş altı yaşındaki bir çocuk köyde ama köyün dışında bir ülkede savaş oluyor. İşte Amerika’nın önderliğindeki, ağabeyimin de bizim ülkemizin de katıldığı bir taraf, bir de karşı taraf var ve insanlar ölüyor. Ölüm haberleri. İşte dönüyor filan. Hep öyle düşünmüşümdür. Herhâlde ilkokula gitmeye başlıyorum falan, orada farklı bir güzergâh koydu benim önüme. Bunun örneklerinden biri de köyün dışına çıkma örneği, daha sonra bunu Chicago’ya bağlayacağım. Şimdi

bizim köyde Karahayıt Pazarı vardır. Acıpayam, Yatağan o civarda. Serinhisar, Denizli'nin ilçelerini düşünün. Acıpayam, Serinhisar, Honaz batıda, güneybatıda benim köyüm. Bunlar da doğuda yine güneydoğuda. Güneydoğuda bir pazara, sabahın ikisinde yola çıkarak herhâlde kiraz satmaya gidiyoruz. Muhtemelen.

Tam da kiraz mevsimi böyle. Bunları yeniden hatırladım. Kiraz sepetlere doldurulmuş erkenden gidilecek, pazarda satılacak veya başka bir ürün. Babamın mesleği imamlık ama böyle şeyler de yapıyor, beni de götürdü. Şimdi en çarpıcı şey benim için. Bizimki bir dağ köyü, dağ köyünde, Tefenni diye bir yer var. Şimdi orası yayla, o zaman yayla değildi. Turistik bir yer şu anda. Bungalovlar falan var, insanlar oraya 1 ay 15 gün yayla turizmi için geliyorlar. Oradan, ovadaki köyleri görüyorum ve ovadaki köyler elektrikli. Aaa! Gökyüzü yeryüzüne inmiş yıldızlar gibi yanıp sönüyor böyle. Benzer bir deneyimi de Chicago'ya giderken yaşamıştım. İşte İstanbul'dan Detroit'e. Detroit'ten Bloomington'a gidiyorum ben. Bir aylık Fulbright öğrencilerine bir oryantasyon programı var. Oradan Chicago'ya uçarken Chicago'nun güneydoğusundan girdi Illinois diyelim. Sonra Chicago. Saatlerce gidip O'hare havaalanına indim ama saatlerce aşağıda bir elektrik, ışık denizi. Gece yok. Vardık tesadüfen o çocukluğumdaki Yatağan ve Karahayıt köylerinin, kasabalarının elektrikli hâliyle Chicago'nun bir uçtan bir uca yüz kilometre civarında. Neyse, biraz abartmış olabilirim ama hakikaten dakikalarca sürdü bu. Büyüledim ve tesadüfen yine cam kenarındaymışım.

Böyle bir anı. Ne denir ona? İşte deneyimi böyle bir daha unutamadığım bir şey ikisi de. İkisi birbirine bağlanıyor. Chicago ile Yatağan manzarası. Arada tamam Ankara, İstanbul var. Kore'ye giden abimin evi İstanbul'daydı. Küçükçekmece'de ve füze üssü vardı orada. İlk füze üssü güdümlü mermi grubunda çalışıyordu. Kore'den sonra Amerika'ya gitti, eğitim gördü. Dolayısıyla onlara gidip geliyordum lisedeyken. İstanbul deneyimim. Dolayısıyla Denizli'den İstanbul'a lisedeyken gidip geldim. Sonra Ankara. Lisedeyken bir de benim şey deneyimim vardır, bir arkadaşımın ara dönemde "Haydi İzmir'e gidelim." dedik. İzmir'e gittik. Kendimize bunu planladık. Bir tiyatro seyrettik. Çetin

Altan’ın Mor Defter oyunu. Yine unutmam hiç bakın ve de o deneyimi de ben bir tiyatro, bir oyun olarak yazdım. Lise ikinci sınıfta ve üçüncü sınıfa geldiğimizde de İngilizce öğretmenine verdim bunu, okudu filan, “Güzel hakikaten tebrik ediyorum.” dedi. “Ama burada kötüler yok.” dedi. “Kötüler olmayınca heyecanlı bir oyun, roman olmaz filan.” dedi. Neyse böyle şeyden başlayınca güzergâh anlatmadan, ileri geri gidip gelerek anlatıyorum. Sen şimdi tekrar bunu bir odağına oturt, yeni soruyla buradan çıkar.

O erken çocukluk deneyimi. Sonrasında sizi sosyolojiye yönelten bir etken olarak düşündüğünüzde orada ne görüyorsunuz? Sizi sosyolojiye orada ne itmiş olabilir, ne çekmiş olabilir?

Evet. Herhâlde daha sonraki köylere, her köye girerken böyle bir, kendi köyünden çıkıp başka bir köye veya başka bir yerleşim yerine, köy demeyelim, buralar kasaba çünkü. Başka bir yerleşim yerine gitmek beni hep böyle heyecanlandırmıştır. Bayağı, ona girip anlatmayacağım çünkü ilk araştırmamızdır. Mübeccel Kıray’a ara dönem ikinci sınıfta köy sosyolojisi için ara dönem ödevi olarak Ankara’da iki köy araştırması yapıyoruz. Sonra mesela tek başıma Antalya köylerinde yapıyorum yine Mübeccel Kıray’ın Adana köylerini tamamlamak üzere.

Çocukluğumda bu köyden bir kere, bizim bir köy var, bir de çok ilerde, çok uzakta savaşın olduğu bir ülke var, ülkeler var. Bir kere o köy cemaati, arkadaşlarım, tanıdıklarım, ailem. Gerçi dışarı var benim için somut olarak. Çünkü dediğim gibi amcam Köy Enstitülerine gitmiş, bir aileden köyün dışına yine giden birisi var. Ama bu benim doğduğumdan beri var olan bir şey. O Köy Enstitüleri deneyimi ne zamandır? 1930’ların sonu, 1940’ların başı ve nitekim o da öyle. Öğretmen olarak bizim köye geldiğinde, ben mesela bir buçuk iki aylıkım, annemin sütü kesilmiş, ağlıyorum falan ama süt kesildiğinin farkında değilmiş onlar da. Bizim köyde bulamaç denir, bulamaç yapıp yedirmişler bana. Bunu anlatıyorum bak bulamaç yedirmişler. Ben de onu yedikten sonra güzel bir uyumuşum ama öyle bir derin uyumuşum ki öldüm mü diye gelip gelip kontrol etmişler. Öylesine derin uyumuşum. Neyse yine bu Köy Enstitüsündeki amcamın ve eşinin benimle olan ilk ilişkisi böyle bir ilişki

olmuş. Açlık. Bu hikâye anlatıldığı için de herhâlde bir şekilde benim kendi hikâyemi oluşturmamda önemli bir yeri var belli ki. Şimdi anlattım. Sosyal sermayenin, kültürel sermayenin, ikisinin kesiştiği yerde bir şey bu.

Köy Enstitülü amcamın sizin üzerinizdeki etkisi uzun vadede nasıldı? Bunu değerlendirebildiniz mi?

Evet. O amcam herhâlde beni bir kere şöyle diyelim: Çok etkiledi. Köy Enstitüleri mezunlarını biliyorsunuz. İşte Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın. Bütün o yazarları amcamın arkadaşları diye okudum. Bir anlamda Hüseyin Akşit, benim amcam, beni lisede bir şekilde belki de çalışkan bir öğrenci olmanın dışına çıkararak ve kitap okumaya yönlendiren iki kişiden biridir. Amcam ki o sırada onların ellerinde kitaplar var, onları alıyorum, okuyorum. Bir diğeri de sınıf arkadaşım Yaşar Selçuk'tur. Şöyle de ilişkilendireyim, Bekir Demirkol diye benim Chicago Üniversitesinden bir arkadaşım, İlahiyat Fakültesinden oraya gelmiş bir arkadaşım, yakın zamanda vefat etti. Bu arkadaşım bana üçüncü sınıfta, ortaokul üçüncü sınıf bittiğinde bir bavul kitap verdi veya ben ondan kitap istedim. Çünkü onu hep kitapla görüyordum. “Yahu şu kitaplarımı ver de ben de köye götüreyim, okuyayım.” dedim. Hakikaten bir bavul kitabı o yaz okudum. Köydeki görevlerim, koyunlara bakmak, hayvanları toparlamak veyahut günlük işlerinde anneme ve babama yardımcı olmaktı. Sürekli elimde kitap vardı. Köyde de öyle tanındım. Sonunda o kitapları bitirdim. Bir yandan bu amcam mesela Yön okuyordu o. Yön'ü okumaya başladım Yön dergisini ve oradan doğru Sartre ve Camus'yü okumaya doğru gittim. Satre ve Camus. Ama dediğim gibi bu iki kaynaktan da Yaşar Selçuk ve şey... Ama ondan önce şunu da söylemeliyim: Benim ağabeylerim amcam kadar siyasete ilgili değillerdi. Ne diyelim? Siyasal yorumlar yapan biri değildi. Siyasetle pek ilişkisi olmadı. İkinci ağabeyim orman mühendisi. Onun da pek fazla olmadı ama amcam, Köy Enstitü mezunu öğretmen. Bir söylemi var, anlatabiliyor muyum? Diğerlerinin söylemi daha mesleksi söylem. Ama amcamın söylemi, Türkiye'nin kalkınmasına, gelişmesine, modernleşmesine ilişkin bir söylem. Mesela böyle şeyi vardır onun bir şekilde. İşte modern Batı medeniyetiyle bir yerli, Türk, ülkenin kültürünü birleştirmek lazım biri veya

öbürü değil şeklinde. Böyle herhâlde Köy Enstitülerinde de vurgulanan bir şey bu. Neyse yeniden amcamın etkisi sorusuna dönecek olursam herhâlde benim lisede, daha bir “sol”a doğru eğilmemin önemli etkenlerinden biri o olmuştur. Ama bu ODTÜ’de pekişti. Oradan başladı ama çok net, çok kuvvetli değilmiş ki ben ilk sınava girdiğimde ODTÜ Mühendisliği seçtim ve hazırlık okuluna gittim.

ODTÜ’de hazırlık okulunda bu “sol” kitaplar çevrilmeye başlayınca onları okumaya başladım ama ondan önce Nietzsche okumaya başladım ben. Sol kitaplardan önce Nietzsche de o şey, meşhur müzik üzerine tragedyaya ve Yunan şeyinde bütün o eski Parmenides’ten, bütün diğer onları anlattığı bence en parlak kitaplarından birisi odur Nietzsche’nin. O beni çok etkiledi mesela. Oradan Schopenhauer’a gittim. İngilizce öğreniyorum ama Schopenhauer’ı İngilizcesinden okumaya başladım. Nietzsche’yi Türkçe ama. Oradan bir şeye merak sardım. Mühendis olacağız, Matematik benim en kuvvetli alanlarımdan biriydi lisede. Fen kolundaydım. Bütün fen kolunun birincisi olarak mezun oldum ben. Hatta bundan önceki saatimin arkasında Hüseyin Yılmaz yazar. Hüseyin Yılmaz Deniz Lisesinden mezun olmuş. Sonra çoban iken keşfedilmiş Denizli Lisesine gelmiş. Sonra bitirince yurt dışına gitmiş. Yurt dışında bayağı Einstein’ın görelilik kuramına katkılarda bulunan birisi. O yıl birinci olan birisine şu parayı verin diye para göndermiş. Onlar da bana bir saat arkasında onun adı yazılı ve iki ciltlik “Nutuk” hediye ettiler. Fen kolundan mezun olan, birinci olan birisi olarak. Edebiyat kanadında olana da yine aynı şekilde. Hediyeler falan.

İsterseniz burayı baştan, daha geriden alalım. ODTÜ’ye mühendislik okumak için girdiniz, oradan başlayalım.

ODTÜ’de hazırlık okulu ilginç bir yerdir. Farklı sınıflardan insanların bir araya geldiği ama çok da farklı sınıflar değil. Çünkü üst sınıflar hazırlık okumaz. İzmir Amerikan Lisesinde okumuş olan veya İstanbul veya Tarsus veya vardır ya, İngilizce lise eğitimi gören öğrenciler ODTÜ sınavına girince İngilizce atlarlar. Ama benim gibi Denizli Lisesinden gelen veya şimdi, diğer taşra liselerinden gelen öğrenciler hazırlığa gelirler ama yine de heterojendir. Çünkü

dediğim gibi farklı illerden gelen insanlar bunlar. Aynı sınıfta İngilizce seviyesine göre. Çünkü her biri yine lisesinde belirli düzeyde İngilizce öğrenmiş oluyor. Sınıfta hakikaten çok değişik arkadaşlarım vardı ama daha sonra da hep adımı anacağım. Çünkü Erdal Gürkan ile aynı sınıftaydık. Erdal Gürkan o sırada Ekonomi-İstatistik Bölümünde öğrenci. Ben de mühendislikte öğreniyim. İşte daha sonra Erdal Gürkan’ı şununla tamamlayayım. Mesela Ünal Nalbantoğlu kolejden gelmedi. Gazi Lisesinde okumuş ama Gazi Lisesi İngilizce eğitim yapmayan bir yer. Ama Gazi Lisesinin İngilizce öğretmesi öyle olmuş ki Ünal Nalbantoğlu atlayıp geldi. Benden bir yaş gençtir Ünal Nalbantoğlu. Bir de Sezgin Tüzün. Yine mesela Ödemiş Lisesinden gelen böyle biz bir dördülmüşük. Bir de buna Filiz Saltuk, Filiz Kardam eklendi. Sonra Kırıkkale Keskin Araştırması’nı bu arkadaşlarla birlikte yaptık.

Neyse geri döneyim. Şimdi hazırlık okulu dedim. Onun heterojen olduğunu ve orada biraz önce sözünü ettiğim okumalara başladık Erdal Gürkan ile birlikte. O da meraklı. Nietzsche ile başladık dediğim gibi. Schopenhauer’a gittik. Oradan galiba Erdal keşfetti. Engels’in bilimsel sosyalizm veya onun bir Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm filan gibi kitaplarından birisi vardır. Ütopik sosyalizm, sosyalistleri tanıtır. Bir de Marx’ın, Engels’in kendi yaklaşımlarını. O kitabı okuduk sanıyorum. İlk okuduğumuz. Bir yandan o ama bir yandan ben yine de o lisedeki matematik ilgim dolayısıyla ve İngilizce olarak okumak istedim. Bertrand Russell’in “Principia Mathematica” kitaplarını buldum. ODTÜ kütüphanesinde varmış. Bu biliyorsunuz, Newton’ın kitabına bir anlamda naziredir ve matematiği mantığa uygulama veya mantığı matematiğe uygulama. Zorlanıyorum tabii anlamakta ama çabalıyorum. Bir çözümünü verir teoremin. O şekilde... Hazırlık böyle geçti ama hazırlığın sonuna geldiğimde ben artık mühendis olmak istemediğime ya sosyolog ya fizikçi olmak istediğime karar verdim. Ben fiziğin o zamanlar mutlaka deneyi yapılması gerektiğini düşünüyordum. Cern diye bir yer var ya bugün, deneyler yapıyorlar, bu en küçük parçayı daha da nasıl parçalarız veya en son o mudur, ondan daha küçük var mıdır falan diye. Neyse ama teorik fizik diye de bir şey var ama ben bunun farkında değilim. Dolayısıyla bu farkında olmayış bazen iyi oluyor. Bunun farkında olmadığım için yani teorik fizik yapabileceğimi deneysel fizik

yapabileceğimi... Bunun şart olduğunu düşündüğüm için dedim ki “Deneysel fizik yapmak için Türkiye’de atom ile ilgileniyorum.” Çünkü Louis de Broglie falan okuyorum. Bu dalga teorisi ve Elliot’ın dalga teorisi ve Newton’un partikül teorisi bunları birleştiriyor foton diye Einstein. Ben onları biliyorum. Ama fizik deneyi için ya Amerika’ya gitmem lazım ya Rusya’ya gitmem lazım. Laboratuvar orada ya, ben ondan vazgeçeyim, Türkiye’yi laboratuvar seçeyim, sosyolog olayım diyorum ve yeniden sınava giriyorum. Ve o zaman da sosyal bilimler bölümü var bir de beşerî bilimler. Fen edebiyat fakültesinin iki bölümü, birisi sosyal bilimler birisi beşerî bilimler. Beşerî bilimlerde tarih ve felsefe var. Sosyal bilimlerde de sosyoloji ve psikoloji var.

Ben sosyal bilimlere yazıyorum ve en baştan yüksek puan tutturarak birinci sınıfa sosyal bilimler öğrencisi olarak giriyorum. ODTÜ’de ilk yıl psikoloji, sosyoloji ayrılmaz ortak dersler vardı. Sizde de başından psikoloji, sosyoloji diye ayrılmış oluyor. Ben tabii ikinci sınıfta sosyolojiyi seçtim. Mübeccel Kıray zaten birinci sınıfta hem sosyolojiye girişi anlattı hem antropolojiye girişi anlattı.

Hocam oraya geçmeden önce bu lisede tanıştığımız, üniversitede biraz daha fazla tanıştığımız “sol” düşünceyle sosyoloji tercihi arasında bir ilişki var mı? Türkiye’ye dair kaygılar, dertler gibi...

Evet, şimdi bakın güzel. Şimdi bu soru beni tekrar geri götürüp ileriye getirecek. Üçüncü sınıf, 1960 Mayıs son sınıfa gelmişiz ve hangi öğretmenimiz bilmiyorum, bir dersin öğretmeni bizim sınıfı pikniğe götürdü. Şimdi Pamukkale Üniversitesinin olduğu yer çamlıktı o zaman, böyle bir pikniğe gidilen bir yerd. Piknik yapıyoruz. Bir şeyler gelmiş yiyoruz, müzik dinliyoruz falan. 27 Mayıs Darbesi olmuş o gün. Belli ki radyoyu açtılar radyoda Türkeş’in meşhur ifadeleri tekrarlanıyor. Sıkıyönetim var Ankara’da, İstanbul’da. “Hadi arkadaşlar toparlanalım gidelim, herkes evine gitsin.” dediler. O sırada dayım Denizli’deymiş, beni aldı köye götürdü. Okul bitti. Zaten sonuna gelinmişti. 27 Mayıs ile ilgili ilk deneyimim böyle. Birden bir ülkenin yönetiminin gidişinde bir kopuş var. Bir darbe. O şekilde yaşıyorum bir kere birinci olarak. Sonra birinci sınıf, o artık bu mahkemeler falan var biliyorsunuz. Radyoda

uzun uzun yayınlanıyor ama o sıralar televizyon falan yok, biz çok farkında değiliz Yassıada Mahkemeleri filan onların. Anayasa referandumu olacak. Anayasa referandumunda bir şekilde ben de rol aldım. Anayasanın tanıtımında. Nasıl oldu ben de onu bilmiyorum ama köy meydanında anayasayı anlatan konuşma yaptım ben. Eski anayasa, yeni anayasa bu ne getiriyor bu ne götürüyor... Şimdi dönüp bakıyorum da bir şekilde acaba ben kendim mi gönüllü oldum yoksa bana "Sen şimdi lise birinci sınıftasın" mı dediler? Bunu iyi yaparsın deyip bu görevi köyün öğretmenleri bana mı verdiler? Nasıl oldu bilmiyorum ama ben anayasa referandumundan önce anayasanın tanıtımında bir şekilde bir rol aldım.

Darbeye halkın tepkisi nasıldı hocam, hatırlıyor musunuz?

Bizim oralarda insanlar dinledi. Benim ailem Demokrat Partili. Demokrat Partili Baha Akşit'ten vermiş babam benim adımlı. Baha Akşit, Yatağanlı. Babamın daha önce medrese okuduğu yerdeki hocalarının okutup doktor yaptıkları birisi. Demek ki babam da benim Baha Akşit gibi okuyup doktor olmamı muhtemelen ümit etti. Bana onun adını vermiş. Hatta şöyle bir deneyimim vardır. İlk siyasal deneyim. Nereden nereye gidiyor insan... Sanıyorum 1957 seçimleri olmalı. Düşünüyorum da muhtemelen Baha Akşit bizim köye tanıtıma geliyor. Benim bir arkadaşım da Cumhuriyet Halk Partisi Altı Ok bayraklarını her tarafına iştirilmiş, küçük bayraklar olur ya, onlardan. Bu çok etkilemişti beni. Baha Akşit o zaman DP milletvekili. "Bir tane bayrağı buraya koyman yeterdi evladım. Niye bütün her tarafına bayrak asıyorsun." dedi. Babama da Hilmi ağabey diyor. Babam yaş olarak ondan büyük, onun ağabeyi. Köy Enstitülü amcam Demokrat Partili değil, Cumhuriyet Halk Partili. Hatta 1965 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi. 1957'de CHP ve Demokrat Parti var. İki var. Şerif Mardin'in kurucularından olduğu Hürriyet Partisi'nin etkisi olmadı. Ben o dönemde hiç onun bilincinde değildim. Neyse. Benim siyasetle hiçbir zaman büyük bir ilgim olmadı. Siyasete girmek için de hiçbir zaman tutkum olmadı. Mümkün olduğu kadar da uzak durmaya çalıştım. Ama bir şekilde de kıyısından köşesinden bulaştım. Çünkü biraz abarttım ama mesela Sosyalist Fikir Kulübüne üye oldum ODTÜ'de.

Bölüme de girdiniz, orada ne karşıladı sizi ne gördünüz orada? O günün ODTÜ Sosyolojisi nasıl bir yeri?

Evet, güzel. Vallahi böyle ilk hatırladığım bu kolejlerden gelmiş kız öğrenciler, liselerden gelmiş erkek öğrenciler sekiz-on kişi. Mübeccel Kıray da sosyolojiye giriş dersi anlatıyor. Bir şekilde şimdi 1963’te Kennedy öldürülüyor ve 1964’te Kennedy bursu konuluyor ODTÜ’ye ve ben o bursu alıyorum bir şekilde. O bursun bir şeyi olarak kitap ısmarlayabiliyorum. Bir Rowling’in bir kitabını, Einstein’ın bir kitabını ve Freud’un “Rüyaların Yorumu” kitabını almışım. Şimdi “Rüyaların Yorumu” kitabını Ünal da bunu hatırladığı için böyle altını çize çize okuyorum, okumuşum. Hocayı bekliyoruz. Ünal da arkadan doğru bakmış. Allah Allah yahu adama bak, The Interpretation of Dreams İngilizcesini almış insafsız bir şekilde, Ünal da böyle öyle güzel çizer ki o altını, şöyle ince ince yazıları falan da öyledir. Böyle kalın kalın çizerek okuyor. İki farklı yaklaşım, stil. Hatta o hatırlar, ben de hatırlıyorum. Mübeccel Hoca ders anlatıyor. Ben İngilizce olarak el kaldırıp “madamme” yerine “may aşk a question sir” demişim. Böyle gülüşmeler olmuş. Böyle bir atmosfer. Farklı şehirlerden, liselerden gelmiş insanlarla bir aradayız. İşte İngilizce dersler, notlar alıyorum falan ve giderek o bölümde hele istatistik derslerinde falan ben çok başarılıydım ve İngilizce eğitim yapan liselerden gelen arkadaşlara filan istatistik dersi filan da verdim.

Öyle bir dönem oldu ama ilk girdiğim dönem. Hatta şöyle bir deneyimim var. Şimdi hazırlıkta İngilizce okuyarak geçmişiz. Hazırlıktan veya doğrudan gelenlere bir sınav yapılıyor. 101 veya 103 dersini alıyorsunuz. İngilizce 101, 102 veya 103, 104. Ben 103, 104’ün 103’üne girmişim ileri İngilizce benimki. İleri İngilizcede bu kolejlerden gelen hepsi kız öğrenci. O sınıftayım. Tek başıma ben varım. Kitaplar dağıtılıyor. Her birisi bir kitap. Bana da James Joyce’un “Dubliners” kitabı verilmiş. Şimdi İngilizce öğretmeni bana baktı, baktı, baktı. “Ya evladım sen burada ezilirsin.” dedi. “Bu öğrencilerin, bunların arasında. Sen 101’e git.” dedi. Vallahi iyi ki öyle demiş hakikaten. Orada bilmiyorum ezilir miydin yoksa? Daha sonradan o öğrencilere ben istatistik dersi ve diğer dersleri anlattım ama o derste onlar çok üstündüler. O kolejli kızlar...

Niye özellikle kızlar dediniz? Liselerden gelenlerle kolejlerden gelen öğrenciler arasında nasıl bir münasebet vardı? O sınıf farkları muhtemelen nasıl...

Hakikaten bu tam böyle açık bir sınıf farkıydı. Anadolu'dan, Anadolu şehirlerinin liselerinden gelenler, bir de bu kolejlerden gelenler ODTÜ'de. Bu esasında, ODTÜ'nün tarihini yazarken de önemli bir şeydir. Bizim ilk girdiğimiz yıllarda, öğrenci birliği mesela seçimlerinde, Çiçek Grubu filan. Ama bir şekilde bu taşralı liselerden gelenler, Yüksek Sosyalist Fikir Kulübü ve Toplumcu Grup olarak seçime girip kazandılar. Ve öğrenci birliği toplumcu grubun yönetimine girdi. Bir veya iki yıl. Daha sonra bir orta sol grubun eline geçti. Sınıfta da böyle hakikaten. Ama bir şekilde beni çok aşağılamadılar. Denizli Lisesinden köyden gelen biriyim. Ben de hiç çekinmedim. Bu 103'ten 101'e gitmek konusu hariç. Orada biraz böyle bir burukluk oluyor tabii.

Hocam bu ayırım üstünden hemen, aslında siyasi fraksiyon anlamında da çok fark yoktu değil mi Kolejiler ile mesela Yozgat'tan gelenler...

Yoktu aslında öyle bir şey. Beklenir ama... Daha doğrusu şöyle. Kolejden gelenler kendi hâllerine bırakılınca Çiçek Grubu falan... Bu taşra liselerinden gelenler artık Yön Dergisi okuyor mesela. İşte Türkiye İşçi Partisi kurulmuş. 1965'e doğru gidiyoruz. Herhâlde toplumcu grup da 1966'da kuruldu. TİP'li 15 milletvekili parlamentoya giriyor, ODTÜ'de de toplumcu grup yönetimi alıyor. İki farklı sınıf ölçeğinde de onu soruyorsanız, benim diğer arkadaşlarımla ilişkiler bağlamında mesela Filiz Kardan, Filiz Saltık birlikte üçüncü sınıfta, dördüncü sınıfta araştırma yaptığımız, onlardan birisini içimizde aldık. Veya Olcay İmamoğlu idi... Sosyal psikolojide önemli isimlerden birisidir. İlk yıl o psikolojiye gitti gerçi ama birlikteyiz. Ayrımcılık hissetmedim. Ama bir yandan da hep köylü olmak vardır. Köylü, şehirli, sınıf ayrımı yok henüz. Toplumcu grup öyle bir şey oldu ki o üst sınıftakileri de içine aldı. Dolayısıyla böyle bir sınıflar kaynaştırması gibi bir şey yaptı Sosyalist Fikir Kulübü ve Toplumcu Grup. ODTÜ'de böyle bir şey gerçekleşti.

Bütün ortam sol.

Evet, sol, sol.

Onu biraz anlatabilir misiniz hocam. Kim ne yapıyordu, Sosyalist Fikir Kulübü nasıl kuruldu, siz nasıl üye oldunuz, hangi faaliyetleri yapıyordu? Biraz ondan bahsedebilir misiniz?

Sol hâkim hâle geldi. Evet, kuruluşunda falan yokum ben ama bir noktada Erdal Sezgin, ben, Ünal; biz de üye olalım dedik. Şimdi, köy araştırmasını yaptıktan sonra mı üye oldum, yapmadan önce mi, bunu söyleyemiyorum; dönüp bir şeylere filan bakmak lazım. Tam hangi ayda, hangi yılda üye olmuşum? Çünkü 1965 ve 1966 ders yılının ikinci döneminin, nisan ayında sanıyorum, biz köylere gittik. Ankara’nın iki köyüne... İkinci sınıfta mı üye oldum, üçüncü sınıfta mı, onlara filan bakmak lazım ama bir şekilde sosyolog olarak biz, ben orada sosyolojik araştırma yapan Mübeccel Kıray’ın öğrencisi, dolayısıyla Sosyalist Fikir Kulübündeki insanlara köy anlattım mesela. Köy araştırmalarına dayalı olarak köyün sınıfsal yapısı nedir? Sosyalizme hangileri kazanılabilir? Ondan o kulakla dinlediler ama ben hem Ankara Köyleri Araştırması’nda hem Antalya Köyleri Araştırması’nda daha teknolojiye ve üretim araçlarına sahip olup olmamaya, toprak büyüklüğüne falan bakarak tabakalar oluşturmaya çalıştım. Köydeki sınıflar veya sınıf fraksiyonları falan gibi. Dolayısıyla Sosyoloji ile Sosyalist Fikir Kulübü toplumcu grup iç içe geçti. Benim açımdan bir platform oluşturdu sosyolojiyi.

O araştırmadan biraz bahseder misiniz? Yeri gelmişken.

Dediğim gibi, bu şöyle bir şey. Mübeccel Hoca ilginç bir hocadır. Şehir sosyolojisini önce, köy sosyolojisini ikinci olarak veriyordu. Köyü artık modern toplumda anlamak için şehri anlamak gerekir. Onun düşüncesi oydu. Çünkü köyler şehrin hâkimiyetine girmiştir. Ona göre dönüşmüşlerdir artık. Önce şehir sosyolojisi, hakikaten Mübeccel Kıray’ı orada modern toplumların ortaya çıkışını, şehirler, sanayileşmeyi ve şehirleşmeyi anlattı orada. İkinci dönemde de köyler. Bu şeyi aşarak, şehir köy farklılığını, ikilemini aşarak genel

olarak antropoloji de şehir köy zıtlığı olarak değil. Hayır, bunlar zıtlık değildir. Köyler çünkü şehirlere hâkimiyeti altındadır ve bu şekilde köylerin dönüşümünü incelememiz gerekir, deyip örnekleyerek de hem Ereğli Araştırması'nın köyden kısmını ilk okuduklarından hem de John Hindrick ile birlikte yaptıkları Adana Köyler Araştırması. 1970'te basılmıştır ama 1966'da Abant'ta bir seminer olmuş, o seminere Mübeccel Kıray bu araştırmayı anlatan bir tebliğ sunuyor. O tebliğ daha sonra makale oluyor. 68'de falan o da. Bu dört köydeki dönüşüm nasıldır? En dağ köyü en az dönüşmüş köy.

Bu araştırma bir ders kapsamında mı gerçekleştirildi? Başlangıç noktasından anlatır mısınız? Antalya Araştırması nasıl gündeme geldi? Köyde neler yaptınız? Araştırmayı nasıl yayınladınız? Bunu özetleyerek anlatır mısınız?

Tamam, evet. Bunu özetleyerek anlatayım. İlk köy araştırmasını yapmak ve onun yazılı hâle getirilmesi, benim ODTÜ'deki sosyoloji bölümündeki ikinci sınıfım ve üçüncü sınıfımı bağlayan bir süreç aslında. Daha önce de söylediğim gibi, köy sosyolojisi dersini ikinci dönem aldık. 1966'nın ikinci döneminde ve 1965-1966 yazında Antalya Araştırması'nı yaptık. Ondan önce Mübeccel Kıray, ara dönem sınavları yerine bir makale yazmamızı istedi; tercihen bir araştırmaya dayalı olsun dedi. O sırada Mübeccel Kıray sürekli olarak dünyadaki dönüşümleri ve Adana'daki dönüşümü anlatıyordu; bu dört köy üzerinde araştırma yapıyorlardı. Biz de, yani ben, Ünal ve istatistik bölümünden Erdal, bu konuda bir şeyler yapabileceğimizi düşündük. Mübeccel Kıray'ın dersine katılan bir antropolog da vardı, zihniyet çalışmaları üzerine gelmişti. Biz, "Zihniyeti anlamak için öncelikle altyapıyı anlamak gerekir, ekonomik yapıyı ve üretim ilişkilerini bilmek gerekir." diye düşündük. Sonuç olarak, Mübeccel Kıray'ın Adana Ovası'nda ve dağ köylerinde yaptığı çalışmalardan esinlenerek benzer bir araştırma planladık.

Bir köyde 45 hane, diğesinde ise 65 hane vardı. Biz, daha çok Mübeccel Kıray'ın çalışmalarından etkilendik. "Şehre yakın bir köy seçelim, madem köyler şehrin etkisinde." dedik ve Gölbaşı'ndan bir köy seçtik. Diğer köy ise daha uzakta, Elmadağ ilçesinden bir köy oldu. Mübeccel Hoca'nın anlattıklarından ve okuduğumuz makalelerden esinlenerek bir anket hazırladık. Anketi

Mübeccel Hoca’ya gösterdik ve onayını aldık. Amacımız, Ankara’nın bu iki köyünde kapitalistleşme ve şehrin köye etkisi hangi düzeyde, ne derece kentlileşme olmuş, üretim ne durumda bunu anlamaktı. Gerçekten de Gölbaşı’ndaki köyde traktörler vardı ve toprakta belirgin bir farklılaşma gözlemledik. Ancak Elmadağ’daki dağ köyünde traktör bulunmuyordu. Orada ise başka bir gelişme fark ettik, kara sabandan pulluğa geçiş yapılmıştı. Pulluk, demir saban demektir ve çim sürebilen yerlerde pulluk ile, atlarla ve diğer yerlerde öküzlerle, kara sabanla işleniyordu. Pazarla ilişki çok az olduğu için, şehrin etkisi daha azdı.

Dönem, köy tartışmalarının çok arttığı bir dönemdi. Siz de köy araştırması yapıyorsunuz. Muhtemelen bunun da etkisi var. Özellikle sol sosyalist kesimlerde köy tartışmaları çok fazla. Tarihçiler, edebiyatçılar, herkes köyü tartışıyor. TÜİK bir taraftan köy çalışmaları başlatmış, köylere gidip teşkilatlanmaya çalışıyor. Bu araştırmanız nasıl algılandı, o dönemin çevrelerinde nasıl bir yeri tuttu?

Evet, bizim araştırmamız ODTÜ bağlamında toplumcu grubun ilk kitabını ortaya koymuş oldu. Daha sonra öğrendim ki, diğer sosyal demokrat grup da bizim araştırmaya benzer bir araştırma yapmış. Şimdi adını hatırlayamadığım, Yıldız adında CHP’nin aktif üyelerinden birisi, Maltepe’de öğretim üyesi olduğu bir dönemde bana dedi ki: “Biz sizinle yapılan araştırmayı tekrarladık. Bir yıl sonra biz de köylere gittik ve benzer bir araştırmayı yapıp yayınladık.” Ama ben o kitaba ulaşamadım. Oysa ona bakmam gerekiyordu. Daha sonra, 1969’da Doğan Avcıoğlu’nun “Türkiye’nin Düzeni” kitabında hem Ankara hem de Antalya araştırmalarını beş-altı sayfada özetliyor. İlk önce Mübeccel Kıray’ın, sonra Bahattin Akşit’in araştırmaları gibi. O dönemdeki sosyalist devrim mi yoksa millî demokratik devrim mi tartışması vardı. TİP teziyle Mihri Belli Grubu, sanırım Sosyalist Fikir Kulübünde bu tartışma vardı. Bu iki grup giderek oluştu ve sonra Sosyalist Fikir Kulüpleri Federasyonu, daha sonra Dev-Genç oldu. Bu hareketi çalışan bir öğrencim olmadı, o yüzden tam bilmiyorum. Ama bu tartışma hem siyasal üst düzeyde hem de ODTÜ’de ve Sosyalist Fikir Kulübünde iki grup arasında cereyan ediyordu. Türkiye’de kapitalizm gelişmektedir, nitekim Mübeccel Kıray’ın ve Bahattin Akşit’in

araştırmaları da bunu gösteriyor. Az gelişmiş kapitalizm var ve burada sınıfsal olarak gidip sosyalist bir hükümet oluşturmak mümkün diyenlerle, “Hayır, sosyalist değil, önce anti-emperyalist, bağımsızlık savaşı verilmeli, millî demokratik devrim tezi oluşturulmalı.” diyenler arasındaydım. Ne bu tez ne de diğeri gibi, hep hayatım boyunca öyle oldu. Hem ODTÜ düzeyinde hem de Türkiye çapındaki etkisini anlatabilirim. 1969’da ben mezun olup gittikten sonra, Türkiye düzeyinde etkisini anlatamam. Kitap yayınlandı ama sanırım o zamanın dergilerinden birinde Ali Bayramoğlu, tahmin ediyorum, bu kitabın bir tanıtımını yaptı. Hangi dergi olduğunu bilmiyorum. Gerçekten Ali Bayramoğlu muydu, emin değilim. Hangi gruptaydı, onu bilmiyorum. Onun bir dergide bu kitabın tanıtımını yaptığını okudum, gördüm. Bir de başka bir kişi daha yazdı, sanırım Nejat Erder’di. Hocalarımın biriydi Nejat Erder. Türkiye’de çok araştırma yapan bir vakıf var, bilirsiniz. Türkiye Demokrasi Vakfı mı, Türk Sosyal Araştırmalar Vakfı mı? Hangisi olduğunu hatırlamıyorum. Sezgin Tüzün de orada hep araştırmalar yaptı, araştırma kitapları yazdı. Nejat Erder ve Sezgin Tüzün o araştırmalarda iş birliği yaptılar. Yirmi bin ve üzeri nüfuslu kentlerde araştırma planı o şekildeydi. Hangi hocanın söylediğini tam hatırlamıyorum, ama şöyle bir şey derdi: “Türkiye’de bir yayın yaparsınız, ama kimse o yayını eleştirmez. Olumlu veya olumsuz bir şekilde, en azından bir süre öyle kalır.” Bu çalışmayı bir dergide okuyan biri, özetini yaparak eleştirmiş ve tartışmış. Daha sonra da Doğan Avcıoğlu’nun kitabında yer almış. Hüseyin amcam bu çalışmayı görünce çok etkilenmiş. Ben o sırada Amerika’daydım. Kızım mektup yazdı ve babama Doğan Avcıoğlu’nun kitabında senin çalışmana uzun uzun referans verildiğini, çok sevindiğini söyledi. Çünkü Antalya Araştırması benim bir asker olan abimin de ilgi alanına giriyordu. Kore Savaşı’na giden orman mühendisi abim ile Hüseyin amcam aynı apartmanda oturuyordu. Abim orman mühendisliği yapıyordu ve Orman Bakanlığında fidan yetiştirme konusunda çalışıyordu. Galiba fidan işinin başındaydı ya da ağaçlandırma biriminin. İşte amcam da o sırada müfettişti galiba. Yan yanaydılar. Ben abimin evinde kalıp her gün Antalya’daki iki köye gidip geliyordum. Köyde kalmadım orada. Diğer araştırmada grup olarak gittik ve köyde kaldık. Köylüler bizi evlerinde misafir ettiler. Hatta böyle hep

anlattığım bir şey vardır. “Tamam, siz bize hep soruyorsunuz bizim hayatımızı, biz de seni merak ediyoruz.” Hatta “Hadi bakalım senin içinde neler var, elbiselerinin altında ne var, soyun da görelim.” demişler ve hakikaten incelemişler. O şekilde misafir olduğu yerde kadınlar bir araya gelip bu sanıyorum Kuzey Avrupa’dan, ya İsveç’ten ya Norveç’ten gelen birisiydi. Ertesi günü anlattı “Yahu” dedi, “beni bayağı bunlar incelediler.” Karşı antropoloji ile hatta fizyolojik antropoloji yapmışlar. “Senin vücudun da bizim vücudumuz gibi.” demişlerdir. Gece dolayısıyla misafir olduğumuz evlerde kaldık. Sohbetimiz devam etti ama Antalya köylerine gidip geldim. Ben bir ay boyunca köylere gidip geldim ve tek başıma olduğum için de bütün köyde “survey” yaptım. Örneklem aldım. Sanıyorum 1965 seçimleri olmuştu ve seçmen listesi vardı. Seçmen listesinden sistematik olarak, şuradan başlayıp 4 atlayarak 4 gibi seçtim.

Neyse bir örneklem çıkarıp o örneklem ile konuşmuştum her iki köyde de. Köylerle ilişkim hem birincisinde hem de ikincisinde tek başına benim ilişkim hep olumlu oldu. Hatta epey tarlalarda bulundum. Örneklemeye uyduğum için köyde bulduklarımın değil, örneklemeye çıkan ile konuştum. Mesela aradığım insan için “O filan yerde bugün pamuk suluyor.” veya “Şunu yapıyor, bunu yapıyor.” diyorlardı. Oraya gittim, buldum onu. Sulaması bitti, oturdu ve anket uyguladım, konuştuk. Bu şekilde iki köyün birinde 20-25, diğerinde 60 civarında anket yapmıştım. Ama bir ay gidip gelerek yaptım onları. Sonra da ODTÜ’ye gelip yurttan kalarak onları analiz ettim. Bu “Azgelişmiş Kapitalizm”in böyle bir 50-60 sayfalık giriş kısmı vardır. Genel anlamda farklı üretim biçimleriyle insanlığın gelişimini inceledim. Sonra Türkiye’nin Osmanlı, Cumhuriyet dönüşümü, kentleşme, köylerin durumunu değerlendirdim. Sonra Antalya köylerini anlatıyorum. Ankara köylerindeki çalışma ortaktır. Diğer arkadaşların da isimleri vardır orada. Ünal Nalbantoğlu, Erdal Gürkan’ın ve Trude Smoore’un isimleri vardır. Dolayısıyla 2-3 kısımdan oluşuyor, her kısmın içinde alt bölümler var. Son kısım bu Ankara Araştırması’dır. Birinci ve ikinci kısım da doğrudan doğruya benim kendi araştırmam ve kendi kavramlaştırıp yazmam.

Hocam, oluşmuş teori ile karşılaştığımız gerçeklik Türkiye gerçekliği uyuyor muydu?

Teori? İşlevselci yapısalci terminoloji kullanır ama bence Mübeccel Kıray Marksisttir. Mesela Behice Boran da Marksisttir. Behice Boran'ın da «Toplumsal Yapı Analizleri» adlı araştırmasını okuyun. Bu araştırma, Manisa'daki köylerin üretim biçimi ve üretim ilişkilerini temel alan bir yaklaşım benimsemiştir. Sınıf temellidir. Üretimin örgütlenmesi, siyasal örgütlenmeye, toplumsal örgütlenmeye, aile ilişkilerine, köyün şehirle olan ilişkilerine, üretimin örgütlenmesi ve şehrin etkisi altında etkilenmesine ve ülkede hâkim üretim biçiminin etkisi altında üretim örgütlenmesine bağlıdır. Teori böyle bir şey. Mübeccel Kıray, Adana Köyleri Araştırması'nda, süreç içinde toprak kutuplaşmasının ileri düzeylere varacağını ve birkaç kapitalist veya tek kapitalist ve işçiler şeklinde kapitalist bir üretim biçiminin hâkim olacağını varsaymıştır. Ben bunu daha sonra dönüp eleştirdim. Ancak bu varsayım, araştırmanın bulgularıyla örtüşmemiştir. Ben her iki köyde de süreç içinde toprak kutuplaşmasının iler düzeylere, daha da ileri düzeylere varacağını ve birkaç kapitalisten ve işçilerden oluşan kapitalist üretim biçiminin hâkim olacağı varsayımından hareket ediyorum. Ama var olanı da söylüyorum. Arada pek çok aracı unsur var. Dolayısıyla ampirik araştırma, gözlem, gelen veriler ve ne gelmişse odur. Onları hakikaten bayağı pozitivist bir şekilde değerlendiriyordum. Orada, pozitivist structural functionalism etkisi var. Daha çok Marksist olanlar bu kadar veriye bağlı kalmaz. Ama hem Mübeccel Kıray'da hem benim araştırmalarım da veri, sonunda kurama, hipoteze karar verecek olan verilerdir. Nihayet daha sonradan veriler kuramdan ne kadar bağımsızdır? İşte Popper, Feyerabend tartışması, Lakatos hatırlanabilir. Teorisist yaklaşım ve daha amprisist yaklaşım bu ikisinin ortası ama ampirik veri önemli. Pozitivist bir şekilde ampirik veri hakemdir. O dönemde Popper yazmış ama biz daha çok ilk dönemde verification yani doğrulanacak şekilde hazırladık. Hipotezi doğrulayacak veriler aldık mı almadık mı ona baktık. Tam beklediğimiz gibi ortaya çıkmıyor. Polarizasyon mudur? Mesela Antalya'nın bir köyünde polarizasyon oluşmuş. Antalya'nın bir köyünü zaten başından öyle seçtim. Eşit toprak dağılımıyla başlayıp bakkalların giderek daha büyük toprak sahibi olduğu bir farklılaşma,

eşit toprak sahipliğinden farklılaşmaya doğru gidiş var. Ama işçiler de var, işçi gruplarıyla falan da anketler yaptım o köyde. Ama böyle bir işçi sınıfı şeklinde bir şey yok köyde. Öbüründe ise bir aşiretin yerleşmesi sonucu oluşmuş. Gündoğdu köyüydü. İşte aşiret reisi büyük toprak sahibi olmuş. 5000 dönümlük toprak sulu topraklara el koymuş. Orada 11, 12 traktör köylülerden şoförler var. Pamuk toplayıcılar, şunlar bunlar. Mevsimlik işçi olarak var. Sulu tarımın yapılmadığı alanda bir de ortakçı köylüler var. Böyle bir polarizasyon var. Ama şöyle bir polarizasyonu değil: Kapitalist çiftçi ve topraksız işçiler. Tamam, topraksız olan şoförler var orada, traktör sürücüleri var. Az sayıda 10-15. Bir de köylünün geri kalanı da ortakçı. Yine topraklar sanki ağanınmış da onlar da ortak. Ama “Hayır, burası bizim, hepimizin. Onun toprakları da bizim filan.” diyorlar. Böyle bir söylem var. Köylüler de müthiş. Ama göç etmiyorlar. Oradalar. Sonra 1981’de Çağlar Keyder ile birlikte yaptığımız mevsimlik göç üzerine araştırmamız vardır.

13 yıl sonra aynı köye gidiyorum, ikinci köye. Devlet Su İşleri o sulanmayan topraklara da su getirmiş, onlar da pamuk üretmeye başlamışlar. Onlar da traktör satın almışlar. İlk gittiğimde muhtar büyük kapitalistin, toprak ağasının adamı iken kendi muhtarlarını seçmişler kendi aralarında. Zaten büyük kapitalistin 5 bin dönümlük toprağı oğulları arasında bölünmüş. 1000-1500’er dönüm. Benim beklediğim gibi daha da büyüyüp 5000 dönümlük, 10000 dönümlük bir büyük çiftlik hâline geleceğine beş tane 1000 dönümlük ayrı toprağı bölünmüş. Bir de burada kendi içinde toprak büyüklüğüne göre farklılaşmış ve ortakçı olmaktan çıkıp bu topraklar bizim diyen baya birçok sayıda traktör sahibi olan var. Orta büyüklükteki kapitalist çiftçiler kapitalist şu anda. Çünkü pamuk toplamada ve çapalama da mevsimlik işçi çalıştırıyorlar ama kendi topraklarında kendi traktörleri ile çiftçilik yapıyorlar. Kendi emekleri de var içinde, başkalarının emeği de var. Küçük üretici, hatta küçük meta üreticisi diyebiliriz. Nereden nereye geldik. Teorik ile ampirik olan veya alan araştırması arasındaki uyum ve uyumsuzluk meselesinde böyle bir şekilde ortaya koyabilirim onu.

Sonra Chicago yılları, biraz Fulbright bursuna başvurunuz, bu bursu alışınızı, gidişinizi büyük bir epizot olarak alalım. Sonra da oradaki eğitim, oradaki dönem arkadaşlarımız çevrenizi ayrıca alalım. Önce bir başvuru, nasıl gündeme geldi? Nasıl başvurduunuz? Nasıl burs aldınız? Nasıl gittiniz ve neyle karşılaştınız?

1968'de mezun oldum. Nejat Erder, Mübeccel Kıray, Oğuz Arı, Şefik Uysal hocalarımız. Dancero diye bir Fulbright ile gelen bir hoca vardı. Fullers'ın öğrencileri sayesinde bir şekilde Fulbright'in farkına varıp Fulbright'a başvuruyorum. Görüşmeye çağırıyorlar ve orada üniversiteleri sıralıyoruz. Ben Chicago Üniversitesini, Michigan Üniversitesini yazıyorum. Sosyolojinin kuvvetli olduğu yerler olarak yazdım. Fulbright'a başvuru yapıyorsunuz bu yolla üniversitelere de başvuru yapmış oluyorsunuz. Chicago Üniversitesi sosyolojiye kabul edildim. Bu sırada ODTÜ'de asistanlık sınavı açılıyor ona giriyorum. Jüride Mübeccel Kıray ve Nejat Erder var. Üçüncü kişiyi hatırlamıyorum ama Oğuz Arı muhtemelen. Asistan oluyorum ve ardından Chicago'ya gidiyorum. Fulbright öğrencileri önce Indiana'da 1 ay böyle Amerika tanıtımı, Amerika'nın tarihi gibi seminerler alırlar. O sırada da Demokrat Parti'nin 1968 kongresi var. O kongrede de şimdi Netflix'te Chicago Yedilisi dizisi var. Onların yargılanmaları var. O yedili ve hippiler aktif. Amerika'da bu Vietnam Savaşı karşıtı hareket hakikaten güçleniyor. Demokrat Parti kongresinde iyice güçlendi. Onu televizyondan seyrediyoruz. Büyük olaylar oluyor. Şimdi bir yerde bir kongre toplandığında veya Davos türü veya kapitalist yedi ülke veya 20 ülke bir araya toplandığında nasıl aktivistler gösteri yapıyorsa o şekilde kongrenin etrafında Chicago'da böyle olaylar oluyor. Neyse sonunda Chicago'ya gidiyorum. Havadan uçuş saatlerce... Chicago'da şöyle bir durum da var, anlatayım: Mübeccel Kıray da Chicago'da ama Northwestern Üniversitesi Antropoloji Bölümünde ikinci doktorasını yapıyor. Birinci doktorası Behice Boran ile Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde. İkinci doktorası ABD'de. Şehir o birinci dönemde anlattığı şehir sosyolojisinde Park ve Burgess'in kuramını anlatırken Chicago öyle bir anlatır ki tabii yaşamış, kaç yıl orada doktorasını orada yapıyor. Anlatırdı. Güneye doğru Michigan Gölü boyunca bir tren hattı, banliyö tren hattı var. Banliyö trenine gruptan biniyorum, 57. Cadde'de iniyorum. İşte International House. Uluslararası öğrenciler ve

Amerikalı öğrencilerin kaldığı bir yurt var. Oraya gidiyorum onun ilerisinde. Kaydolup, ilk dersleri almaya başlıyoruz. Fullers orada. Dolayısıyla dersini ODTÜ’de aldığım hocam benim danışmanım antropoloji bölümünde ama ben sosyoloji bölümündeyim hem onun dersini aldım hem Moris Janowitz vardır bu askerî sosyoloji üzerine otoritelerden birisidir. Professional Soldier diye de bir kitabı vardır. Parsons’ın yakın arkadaşının dersleri var. O sırada eski Chicago ekolü değil. Yani daha sonraki bu Goffmanların olduğu ekol de değil. Bir üçüncü ekolün ya da üçüncü kuşak bir ekol var. Oradan en az şu kadar kredilik ders almanız gerekiyor. İşte bir dil sınavına girmeniz gerekiyor. İki dil yapmanız gerekiyor. İkinci diliniz istatistik de olabilir. Böyle bir seçeneğin var öyle hatırlıyorum şimdi. Bir yandan ben o sosyoloji derslerini, teori dersini Donald Levine’den alıyorum. Donald Levine’i hatırlıyorum şu anda. “Social Theory as a Vocation” adında bir kitabı var. Hakikaten Alman, Fransız, İngiliz ve Amerikan bu sosyoloji geleneklerini çok iyi anlatıyor. Ondan etkilmişimdir. Mesela Mübeccel Kıray’dan farkı, Mübeccel Kıray kafasındaki şeyi çok heyecanlı bir şekilde anlatır. Donald Levine ise soru sorarak dersi yapar. Ben de mesela yüksek lisans ve doktora derslerimde soru sorarak dersi götürürüm.

Öğrencinin mutlaka okuması gerekir. Okumayanlara da okuturum. Çünkü şurasında şunu nasıl anlatmış? Sen bir kere bu okuduğun kuramcı ile okuduğun şeylerden nasıl etkilendin? Hangi kavramlar seni en çok etkiledi? Başlarım her birisinden, sonra anladıktan sonra sorarım: “Peki şunu nasıl ele alıyoruz? Peki bunları nasıl?” Öyle götürürüm. Mesela bunu lisans düzeyinde yapamadım maalesef. ODTÜ’de yapardım ama Maltepe Üniversitesinde lisans düzeyinde böyle bir soru cevap sistemiyle dersi götürmek mümkün değil. Ama Chicago Üniversitesinde o sokratik ders yapma yöntemini edinmişimdir. Orada edindiğim bir de şöyle bir şey vardır. Her dersinde şöyle bir şey olurdu. Bunu Donald Levine yapmazdı ama diğer hocalar, Janowitz ve diğerleri o ders için sanki bir makale yazıyormuş gibi dersin tümünü değilse de özetini yazarlardı. Gelip onu verirlerdi. Sonra da tartışmaya açarlardı bunu. Donald Levine ise başından sora sora götürürdü. Her ders bir makaledir fikriyle her dersi öğrenciyle sora sora götürür fikri benim Chicago Üniversitesinden aldığım iki

temel yaklaşımdır. Her ders, o derste var olan, ne anlatman lazım klasiği, bir de öğrenciyi nereye doğru götürebilirsin? Onu da düşünmen lazım. Sadece var olduğunu anlatan bir makale olmaz. Sadece var olan, anlatan bir ders olmaz. Örnek gibi.

Amerikan üniversiteleri tabii çok çeşitli hocam. Muhtemelen dünyanın çok farklı yerlerinden gelmiş insanlarla bir arada okudunuz. O dönem de öyle miydi bilmiyorum ama biraz deneyiminizi anlatabilir misiniz? Kimler vardı? Sonradan temaslarınız devam etti mi o ortamdaki öğrencilerle?

Evet çok farklı ülkelerden gelenler vardı. Mesela Yugoslavya'dan gelen bir sınıf arkadaşım vardı. Brezilya'dan arkadaşlar vardı, Şili'den, Arjantin'den özellikle. Sosyoloji bölümünde tabii bu çeşitlilik vardı fakat bu International House dediğim yer, farklı ülkelere gelen öğrencilerle bir arada olma ve onlarla tartışma açısından müthiş bir deneyimdi. Benim arkadaşlarım bu Latin Amerikalı öğrencilerdi. Amerikalı öğrencilerle bu kadar yakın ilişki kuramadım herhâlde. Gerçi bir dönem orada Amerikalı öğrencilerin yürüttüğü bir araştırmada çalıştım. Alan araştırması, verilerin kodlanması, analiz edilmesi onlarla birlikte yaptık. Ama daha çok böyle tartışma ortamı olarak Latin Amerikalı öğrencilerle birlikteydim. İngiliz arkadaşım da vardı İngiltere'den. Evet, farklı ülkelere gelen öğrencilerle bir arada olduk. İlk başlarda Türkiye'den gelen bu Bekir Demirkol vardı, Chicago'nun İlahiyat Fakültesinde. Bir de fizik bölümünde mesela şimdi şu anda Sabancı'da olan Cihan Saçlıoğlu, Önder Bekdemir şu an Kadir Has Üniversitesinde. Bunlar fizikteki arkadaşlarım. Daha sonra Yusuf Ziya Özcan geldi. Ben tezimi yazarken, savunurken o geldi. O devam etti, ben döndüm.

Mesela, bir derste Edward Shils ve Jonn Owids'in dersine girdim. Türkiye'deki toplumsal değişmeyi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dönüşümünü, merkez-çevre ilişkileri bağlamında anlattım. Bu derste B+ aldım. ODTÜ'deki diğer derslerimse bir tanesi hariç, hepsi AA idi. ODTÜ'den 3.95 ortalamayla mezun oldum. Chicago Üniversitesinde bir derste Osmanlı İmparatorluğu'nu anlatıyordum. Kapitalizmin Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl hâkimiyeti altına aldığını anlatıyordum. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu da bir imparatorluktu.

Sadece sömürüyordu, sömürülüyordu da. Bu sömürülüyordu kısmını çok vurguladım, ancak sömürüyordu kısmını yeterince anlatmamışım. Bu yüzden paper’ımda AA alamadım. Balkan ülkeleri ve Arap ülkeleri gibi Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altındaki ülkeleri yeterince anlatmadığım için böyle bir eleştiri aldım.

Hocam bir ekol olmuş ve kendi içerisinde dönemleştirmeler var malum Chicago’nun. Dünyanın ilk sosyoloji bölümü. Mesela ekolu olan bir üniversitede eğitim almak ile Türkiye’de üniversite eğitimi almak arasındaki fark neydi? Onlarda olan, bizde olmayan...

Evet, gayet güzel bir soru. Chicago ekolu dediğimiz zaman birkaç gönderme var. Chicago ekolu nelere gönderme yapıyor? Birincisi bu Louis Wirth, Burgess grubuna gider. Birinci kuşak. Sonra ikinci kuşak gelir. Goffman ve onun çağdaşları, George Herbert Mead’in etkisinde küçük grup, sembolik etkileşimcilik çalışmaları yapanlar. Şimdi benim gittiğim dönemde mesela sembolik etkileşimci olan, bunların kitaplarını okutan bir hoca vardı. İşte Edward Shils, Parsons’ın co-author’u. Dolayısıyla Edward Shils yapısalci işlevselcilik herhâlde hâkim bir ekoldüo dönemde. Ama ona karşı çıkan, şimdi bu 1960’lar öyle bir dönem biliyorsunuz. Eğer bakarsanız bütün Parsons’a karşı çıkan, makro sosyolojiye karşı çıkan, mikro sosyoloji diyebileceğimiz, sembolik etkileşimcilik veya grup sosyolojisi veya fenomenolojik sosyolojinin bütün şeyleri 66-67 tarihlidir. Mesela Peter Berger ve Luckmann’ın “Social Construction of Reality” de o yıllarda yazılmıştır.

Grounded theory, Strauss ve Glaser, gömülü teori, o da 1967’dir. İşte Gouldner’in “Coming Crisis of Western Sociology”, bütün bu eserler 60’ların ikinci yarısında artık yapısal işlevselciliğin hâkimiyeti kırılmaya başladığı zaman yazılmıştır. Benim okuduğum dönemde, bu iki ekol birbiriyle rekabet hâlindeydi. Şimdi geri dönüp bakıyorum da Lloyd Fallers bütün bunlarla alakasız kültürel antropoloji yapıyordu. Sosyal antropoloji İngiltere’deki, kültürel antropoloji bir yandan, öbür yandan John Owids, Shils, bunlar yapısal işlevselciydiler. Mesela şehir sosyolojisi yapanlar, topluluk çalışmaları yapanlar, herhâlde yapısalci işlevselci bir yaklaşımdaydı. Ama dediğim gibi öbürü, daha

sembolik etkileşimcilik, kültürel yapılar, ilişkiler filan o da ortaya çıkmaya başlamıştı. Ama "Buranın bir ekolü vardır, o ekole göre şekillendirilir." gibi bir şey yoktu. Her hoca kendisi bir ekol, kendisi kendine göre bir ders içeriği oluşturuyor. Bu içerik o alanda neler varsa yansıtırdı. Mesela Clifford Geertz o sırada oradaydı. Doğrudan doğruya Marks üzerine bir ders yapıyordu. Ayrıca antropolojide tamamen Endonezya, Java Adası, Fas, oradaki araştırmalarından yola çıkarak yine kültürel antropoloji yapıyordu. Kitabı "Türkçeye Kültürlerin Yorumlanması" diye çevrildi. O kitaba bakarsanız mesele orada iki kuram bağdaştırılmaya çalışılıyor. Bir yandan kişilik sistemi, sosyal sistem, kültürel sistem. Ama kültürel sistemin anlam, ilk o kitabın birinci makalesi, birinci bölümü üzerinedir. Thick description- yoğun betimleme diye galiba çevrilmiş. Yoğun betimleme ne demektir? İşte bütün şeyiyle Fas'ta yaptığı araştırmadan nasıl düzey düzey anlamın bir görüneni, bir onun altı, bir de onun altı... Tarihsel olarak gelen, şuradan gelen, buradan gelen, Fas'ı anlatırken bir yandan Osmanlı Dönemi, bir yandan Fransız Koloni Modernleştirme Dönemi. Aşiretler, İslam, şeyhler, farklı aşiretler arasındaki etkileri hem o bölümde hem de ideoloji bölümünde anlatır. İdeolojiyi anlamak için farklı perspektifleri geliştiriyor. Dolayısıyla gördüğünüz gibi, farklı yaklaşımlar birbirleriyle hiç daha Kuhnvari değil de biz esas sorun senin Kuhnvari bir soru. Thomas Kuhn'da nasıldır? Bir paradigma hâkimdir bir bölümde.

Demograflar var. Onlar demografik kuram, geçiş kuramı üzerinden devam ediyor. Benim mesela Fullers yine antropolojideki bir kuramdan, İslamiyet'i ve Türkiye'yi, Türkiye'nin modernleşmesinin anlamaya doğru yönelmiş. Geertz, Endonezya ve Fas'ı seçmiş. Böyle bir farklı sosyal bilimlerde tek egemen bir paradigma herhâlde 1940'lar ve 1950'lerde Parsons'ın doruğa çıktığı bir dönemde Amerikan sosyolojisinde hâkim oldu. Ama 1960'ların ikinci yarısından itibaren o hâkimiyet kayboldu ve daha pluralistik bir ortam oluştu bana göre.

Evet hocam şimdi burayı kanaatimce epey detaylı ele aldık. Bir de ODTÜ'ye dönelim. Doktorayı tamamladınız. ODTÜ'ye döndünüz. Evet, sizi ne bekliyordu? Ne buldunuz? Gittiğiniz ODTÜ var mıydı?

Evet. Chicago’ya gittiğimde 1968 olayları oluyor. 1968-1969 ders yılında Chicago Üniversitesinin rektörlüğü solcu öğrenciler tarafından işgal edildi. Aynı dönemde ODTÜ Rektörlüğü de ODTÜ’deki solcu öğrenciler tarafından işgal edildi. Şimdi bana derler ki “Ya sen de var mıydın bu ODTÜ işgalinde?” Ben yoktum. Ben temmuz ayında oradan ayrıldım. O da zaten 1969 Ocak’ta oldu diye sanıyorum. 1968’i 1969’a bağlayan o dönemdedir. Chicago Üniversitesinde de öyle. Her ikisinde de benim hiçbir rolüm yok. ODTÜ’nünkine belli bir katkı vardır belki de dediğim gibi “Kapitalizmin Köylere Girişi” kitabının yayınlandığı bir ortam. Onu okuyanlar var. Dediğim gibi köyleri gruplara da anlatmışlığım var. Belki de bir etkim vardır ama çok ciddi bir etkim olduğunu sanmıyorum. Öbüründe ise çok tehlikeli bir durum. Çünkü eğer bu olayların parçası olarak polis baskını olur, yakalanırsan sınır dışı edilip bütün doktora, lisansüstü eğitimin sekteye uğraması tehlikesi var. Ama ben bu tehlikeyi göze alıp rektörlük binasında genç bir sosyolog kadın, adını da unuttum, profesör idi o dönemde, alanı da toplumsal hareketlerdi. Şu anda siz nasıl bir tarih yapıyorsunuz ben de onu dinlemeye gittim oraya, o tehlikeyi göze alarak. Neyse ki bir baskın falan olmadı, oradan çıktım, yurda doğru dönüyorum. Birisi “Siz yabancı mısınız?” dedi. “Evet, nereden anladınız?” dedim. “Ee ceketiniz var da.” dedi. Biz ceket giyeriz ya okula giderken. Orada hiçbir öğrencinin normal ceketi yok. Parkaları var, işte farklı giysileri var. Bir tek benim ceketim var. Ben o zaman fark ettim. Gittiğimde ODTÜ bu şekildeydi. Sonra 1971’de 12 Mart Darbesi ve o ODTÜ askerî 1971 Darbesi’nin yönetimi tarafından rektörlük düzeyinde sorgulandı. Mesela Mübeccel Kıray sorgulananlardan biriydi. Deniz Kandiyoti var o dönemde yine askerî savcılığa çağrılıp sorgulandı. Böyle bir askerî yönetim altında sanıyorum Deniz Kandiyoti köylerde araştırma yapıyordu. Köylerde yaptığı araştırma sırasında anketçileri arasında bu 1971’e doğru giden solcu öğrencilerden anketçi var mıydı, diye sorgulandı. Şimdi hatırlamaya çalışıyorum, kırk elli yıla yakın olmuştur, Mübeccel Kıray da benzer bir şekilde yine bir askerî jeep geldi ve Kıray’ı aldı. Giderken dedi ki: “Eğer saat beşe kadar gelmezsem İbo’ya haber ver.” İbo, eşi. Ama beşe doğru geldi böyle bir soluk aldık ama çok tedirgin oldu Mübeccel Kıray. 50 yaşını doldurur doldurmaz emekliliğini aldı ve

ODTÜ'den ayrılıp İstanbul'a gitti. Ama sonra LSE'ye gitti. Sonra İTÜ'de part time öğretim üyesi oldu. Sonra Marmara Üniversitesinde çalıştı.

İşte geldiğimde böyle bir ODTÜ buldum ve ben doktoramı bitirmeden döndüm. Yeterliliği savundum, tez önerimi savundum. Tez önerim Türkiye'de bir kenti seçmek. Orta kent dedim. Çorum'u seçtim biliyorsunuz ve orada bir araştırma yaptım. Bu hem Mübeccel Kıray'ın Ereğli Araştırması gibi. Onların bir devamı olabilecek bir araştırma. 1972'de dönünce ve Mübeccel Kıray da 1972'nin sonuna doğru ayrılınca onun bazı derslerini ben vermeye başladım. Bir yandan evlendim. İşte 1973'ün Ocak ayında Elif Ekin Akşit doğdu. Bir yandan da tezin kuramsal çerçevesini, anketini oluşturmaya çalışıyorum. Gerçi tez önerisinde kuramsal çerçevesini oluşturmuştum Yine ders vermekte olduğum öğrencileri de eğiterek Çorum'un mahallelerine 600'e yakın anketi uyguladım, onun analizlerini yaptım bir yandan ve artık ODTÜ'de bilgisayar var. O zaman kartlara deliyorduk bütün anketleri.

Geriye dönüp bakacak olursam ODTÜ'deki yıllarımda bu Kırıkkale Keskin Araştırması'nda bin kişilik bir anket uyguladık üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa, geçtiğimiz zaman. İkinci sınıftan üçüncü sınıfa geçtiğimiz dönemde köy araştırmasını yaptım. Kırıkkale'de de yine benzer bir şekilde seçim listelerinden, kaçtan söz ediyorum 1967-1968, 1965 seçimlerinin listelerinden bin kişilik bir örneklem ile bir anket uyguladık oradaki öğretmenlerle. Peki nasıl? Köylerde olduğu gibi elle çapraz tablo yapamazsın. Fizik bölümünün altında şu bina kadar büyüklükte bilgisayar vardı, bir tane bu kartlarla işlem yapıyordu. Sonra ama yeterli değil dedik. Bu iki veriyi, bunun tablosunu yapacaksınız. Şimdi de şu formüle göre ki karesini hesaplayacaksınız deyip fizik bölümündeki insanların kullandığı bu bilgisayarı bizim Kırıkkale verilerini analiz etmek üzere dönüştürdük, kullandık. Oradan bir deneyimim vardı. İşte bu Çorum verilerini topladım, kartlara işledim. İlk analizlerini yaptım ve Chicago'ya döndüm. 1975'te döndüm. İşte dört beş ay içinde epey bir kısmını bitirmiştim. Yazdım, savundum, geri döndüm.

Bu dönemde, şimdi bakın Türkiye'nin en önemli dönüm noktalarından birisi, 1974'te kurulan CHP ile MSP koalisyonudur. Kıbrıs Harekâtı da o

dönemdedir. Kıbrıs Harekâtı olduğunda benim eşim İller Bankasında çalışıyordu ve Marmara adasının planlamak için bir anket uygulamaları ve plan öncesi verileri toplamak üzere bir motora bindik. Ben bir yandan 6-7 aylık Elif Ekin’e bakıyorum, bir yandan da bu Çorum Araştırması’nın kodlama çerçevesini hazırladım. O sırada da Kıbrıs’a çıkartma yapıldığı haberini aldık. Böyle bir dönem. O nasıl bir ODTÜ olduğunun sorusunu hâlâ cevaplamaya devam ediyorum. Ve de öğrencilerimden birisi de o. Çorum’a araştırmasını yaptığım sırada anket uygulayan öğrencilerimden birisi de Kıbrıs’a tatile giden Ayşe Güneş Ayata. Ayşe Güneş Ayata o sırada benim o dönem sosyal değişme dersimi alıyor, anketçi olarak oraya gittik ama sonra 1974 harekâtında tatile çıkıyor biliyorsunuz. Turan Güneş, Ayşe’yi tatile gönderiyor; çıkartmayı yapın deniyor. Askerî bir dönemden böyle bir koalisyon dönemi. MSP ile CHP’nin koalisyon yaptığı ama sonra giderek bu cephele, biliyorsunuz cephelelerin oluştuğu ve polarizasyonun giderek arttığı, çatışmaların, ölümlerin Çorum Olayları’na doğru giden dönem. Ben 1974’te uyguladım anketimi. İşte 1980’de de bildiğiniz Çorum Olayları oldu. İşte en az 20 kişi filan öldü o olaylarda. 1976 ile 1977’ye kadar sakin gitti ama giderek gerilim artıyordu. Yine öğrenciler gitmeden önceki toplumcu grubun hâkimiyeti gibi bu sefer sanıyorum Dev-Yol ODTÜ’de öğrenci birliğini aldı. Ben bir yandan 1975’te tezimi yazmış dönmüşüm sanıyorum. 1977’de Öğrenci İşleri Dekanlığı kuruldu. Öğrenci İşleri Dekanı Korel Göymen. Ben de dekan yardımcısıyım. O sırada da olaylar oluyor ve sanıyorum Ülkü Ocaklarından birileri bastı, bu devrimci öğrencilerle çatışma oldu. Sonra Hasan Tan rektör oldu. Onu mütevelli heyet atadı ve MHP’ye yakın biri, aynı zamanda bölüm başkanımızdı. Öyle bir dönemde sosyoloji yapmaya çalıştım. O kadar çok acı çekmişimdir resmen o gerilimden. 1977’den 1981’e siyasal ideolojik polarizasyonun doruğa çıktığı ve devrimci ve ülkücü öğrencilerin birbirlerini öldürdükleri bir dönemde sosyoloji yapmak, sosyoloji araştırması yapmak... O sırada da imam hatip okulları araştırmasına başlamışım.

İşte imam hatip okulları; benim hocalarımdan birisi, Fazlur Rahman. Chicago’da onun bir iki dersini aldım, büyük bir proje vardı. Pakistan’da, Türkiye’de ve birçok İslam ülkesinde toplumsal değişim ve İslamiyet ilişkisini araştıran

bir proje. O araştırmada, o projede bana ve İlahiyat Fakültesinden Hüseyin Atay’a çok iş düştü. Onun da “Medreseler ve İmam-Hatip Okulları” diye bir kitabı vardır. Ama daha çok medreseler üzerine yoğunlaşmıştır. “Ben de imam hatip okullarını çalışayım.” dedim. Ancak imam hatip okullarını sosyolog olarak tek başıma çalışmam, onları meslek okullarıyla ve istatistiklerle karşılaştırmalı çalışmam gerekir. Bu düşünceyle imam hatip okulları, özel okullar, özel okul öğrencileri, düz lise öğrencileri ve Anadolu lisesi öğrencileri arasında çeşitlendirerek anketler uyguladım. Bu gruplar arasındaki farklar, benzerlikler, sınıfsal ve ideolojik yönlerden kapsamlı bir araştırma yaptım. 1977’de ilk sunumunu yaptım ve daha sonra bu konuyla ilgili makaleler yazdım. İslam dünyasında kamu alanında din önemli bir süreçtir ve imam hatip okulları bu sürecin çalışılabilecek bir parçasıdır. İslamcılığın ve sekülerizmin imam hatip okullarında, meslek okullarında, düz liselerde ve özel liselerdeki etkisi nedir? Bu farklılaşma beni çok rahatsız ediyor. Acaba bu farklılaşmayı devlet okulları düzeyinde yakalayabilir miyim? Bu benim sorunum. Şimdi anlatırken de bunu anlamamız lazım. Türkiye’de belirli bir İslami hareketlenme olduğuna göre, CHP ile bir koalisyon kurulduğuna göre, İslamiyeti, İslami eğitimi anlamamız lazım. İslami eğitimin seküler eğitimle buluştuğu yer imam hatip okullarıdır. Bunun nasıl bir arada var olduğunu anlamamız gerekiyor. Bunu anlatırken insanlar “İyi, peki.” diyorlar ama çok da tepki göstermiyorlar. Bilirsiniz, Şerif Mardin’e gösterilen tepkiye benzer. Şerif Mardin, din üzerine çalışmalar yaptı; Said Nursi üzerine makaleler yazdı. Türkiye Bilimler Akademisine bir türlü alınmadı; bir dönem “Şerif Mardin Nurcu mudur?” diye düşünüldü. Türkiye’de din çalışmak öylesine hâkim ki; laiklik, laikleşme tezi, modernleşme ile sekülerleşmenin aynı şey olduğu tezi... Ama giderek bunun öyle olmadığı ortaya çıkıyor. Bunu anlamak gerek. Anlamak için de araştırma yapmak gerek. Çok büyük bir tepki olmadı. Benim babam da imam olduğu için imam hatip okullarını çalışmak bana çok uzak bir şey değildi açıkçası. Gerçi babam geleneksel imam. Dini medresede öğrenmiş. Medresede aynı zamanda yeni yazıyı da öğrenmiş. Diyanet İşlerinin gönderdiği bu vaazları camide okuyan bir imam. İmam-Hatip kurslarından imam yetişmiş bir başka köyümüzün iki camii vardı. Babamın camisine onu imam yaptılar. Daha sonra

onu da bir kenara itip imam hatip mezunu imamlar yaptılar. Dolayısıyla benim kafamda bir yandan da geleneksel imam, imam hatip mezunu imam da var. Farklılığı, çatışmayı anlamam için ama aynı zamanda sosyolojik olarak da anlamam için çalışma yapmak lazım. Laiklik tezi, sekülerizm tezi, modernleşme tezleri ve burada din nerede? Kamusal alanda din kimin? Bu sorular bağlamında sonra Türkiye’de Dindarlık Araştırması’nı Recep Şentürk, Önder Küçükural ve Kurtuluş Cengiz ile birlikte yaptık.

Hocam, çok sayıda ders verdiniz, öğrenci yetiştirdiniz. Elliye yakın tez yönettiğinizi görüyoruz. Yaptığınız araştırmalarla birlikte kendinizi nereye yerleştirirsiniz?

Bu elli tez bağlamında düşüncecek olursam şu anda her seferinde kendi farklı alanlardaki araştırmalarımı anlatıyorum. Bu araştırmalarımın katkıları ne oldu? Bunu, bundan sonraki bir saat içinde yapabilirim. Önümde, hangi alanda kaç araştırma projesi yaptığımı gösteren bir liste var. Kırk elli kadar proje var. Bu projeler hangi alanlarda? Köy sosyolojisi, şehir sosyolojisi, din sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, afet sosyolojisi... gibi on bir farklı alanda. Ayrıca sivil toplum kuruluşları sosyolojisi ve sağlık sosyolojisi alanında da çalışmalar yaptım. Bu projelerin her birinde ne gibi katkılar sağladığımı anlatabilirim. Ancak, şimdi elliye yakın tezdten bahsediyoruz. Bu nedenle, doğru bir giriş yapmak için öncelikle doktora tezi öğrencilerimden bahsetmek istiyorum. Örneğin, Ayşe Saktanber’in din sosyolojisi alanındaki çalışmaları. 1980’lerde imam hatip okulları üzerine bir araştırma yaptı. Bu araştırmada, Ankara’da yaşayan Nakşi yönelimli ailelerin oluşturduğu bir komüniteyi inceledi. Bu araştırma, “Living Islam” adıyla İngilizce olarak da yayınlandı. Ayşe Saktanber’in bu araştırması, Şerif Mardin’in çalışmalarının etkisiyle şekillenmiştir. Şerif Mardin, din sosyolojisi alanında önemli bir isimdir. Mardin’in çalışmaları, din ve toplum arasındaki ilişkiyi anlamamızı sağlar. Ayşe Saktanber’in araştırması da bu yaklaşıma dayanır.

Mesela Ayşe Saktanber ile tartıştığımız şeylerden birisi buydu. Ayşe Saktanber ne kadar o grubun içine girecek? Tamam şunu biliyoruz. Mümkün olduğu kadar içten ve dıştan. Habermas’ın yöntemi var ya içten aktörler bu konuda ne düşünüyor? Mümkün olduğu kadar hep onu anlamamız gerekiyor.

Dolayısıyla onlar gibi biz de İslami uyanış hareketi içinde olan bir Müslüman sosyolog durumunda olursak ancak en iyi onu anlayabiliriz. Ama öyle değiliz. Onun dışındayız. Dolayısıyla hem onun içine girip öyle olmak, sonra da dışına çıkıp yine kuramsal bir çerçevede o verileri analiz etmek gerekiyor. İşte sekülerizm teorisini diğer teoriler ne kadar reddediyor, ne kadar eleştiriyor? Böyle bir konuda sanıyorum, Ayşe Saktanber'in o yoldan geçip böyle bir dizi yapmasına, bunu savunmasına, o kitabı yazmasına katkıda bulunmuşumdur.

Hocam, kendinizi daha çok örneğin köy sosyolojisinde mi yoksa din sosyolojisinde mi ağırlıklı görüyorsunuz? Sosyolojinin hangi alanında daha ağırlıklı katkı yaptığınızı düşünüyorsunuz?

Valla yine böyle bir şeyden, bak onu siz başlattınız başından. Mesela Adnan Akçay da aynı dönemde. O da köy sosyolojisi üzerine çalıştı. Diyarbakır'daki araştırmamızda büyük toprak sahibi olan iki köyün dönüşümü üzerine doktora tezini yazdı Adnan Akçay da. Makalemiz de vardır, birlikte birkaç yerde filan. İlk iki öğrencim hem din sosyolojisine hem köy sosyolojisine yöneldiler. Şimdi mesela Yasin Aktay'ı nereye koyarız? Çünkü Yasin Aktay hem yüksek lisans tezini hem doktora tezini benimle yaptı. Yasin Aktay onları yaparken bir yandan da Hayriye Erbaş da Eric Collin Wright'ın teorisini temel alarak Kırıkkale Ankara Araştırması'nı yaptı. Eğer tezi okursanız "Bu teori Türkiye'yi açıklamıyor." diye bitiriyor ve "Bourdieu galiba daha iyi açıklayacak." gibi bir iddiayla tezi bitirdi. Burada yeni bitirdiğim tezlerden birisinde Didem Yemenciler, Bourdieu'nün de Türkiye'yi açıklamadığı sonucuna vardı. Hayriye nerede bırakıyor, Didem nereden alıyor? Her ikisi de bir kuram ile başlıyor ama o kuramın Türkiye'yi açıklamadığı sonucuna ulaşıyorlar. Toplumsal tabakalaşma, sınıflar ve onun ideolojik, kültürel temelleri açısından. Yahu Ulus Baker mesela benim öğrencim ama Ulus Baker benim öğrencim diyemem. Tamam, tezini ben yaptırdım, Ünal Nalbantoğlu ile birlikte yaptırdık. Ama Ulus Baker zaten kendi başına bir dâhi. Yolunu kaybetmiş. Onu belirli bir yola sokmaya çalıştım. Mesela kaç yıl gelmiş bizim sosyoloji bölümünden ders alıyor ama kayıtlı değil adam. Onu kaydettirdim, derslerini saydırdım, sosyolojiden mezun ettim. Sonra yüksek lisansa girmesini sağladım. Yüksek

lisansını yine Ünal ile bitirdi sanıyorum. İşte İslamiyet üzerinedir. Doktora tezine Ünal’la başladı ve ben bitirttim. Ama sonra yine Ünal çok etkili oldu. Çalışması ne diye çevrildi?

“İmajlardan Kanaatlere.”

“Duygu Sosyolojisi” evet “Duygu Sosyolojisi.” Yok, “Kanaatlardan İmajlara” diye, Evet, onun eleştirisi buydu. Bütün bu anketlerde in opinion’ları alıyor-sunuz, siz esas sosyal tipleri yakalayamıyorsunuz. Ulus’un iddiası buydu. Esas sosyal tipleri yakalamak için odak grup görüşmesinin veya derinlemesine görüşmenin filme alınması gerekir. Film sosyoloji için kaçınılmaz. Anketten de çok veya derinlemesine görüşme tamam ama anketten de çok sadece kanaatlerin kanaati olan surveyler ile sosyoloji yapılır. Eğer imajlarla ve toplumsal tiplerle Simmel anlamında Simmelci bir yabancı, cimri, farklı. O tipleri yakalamadıkça siz Türkiye toplumunu veya herhangi bir toplumu anlayamazsınız. Onları yakalamanın yolu da araştırmada filme çekmektir, İnsanlarla konuşmanız, hayatlarını konuşmanız gerekir. Bu tezdeki iddiası odur. Temelde duyguları anlamanız gerekiyor. Duygular da simgelere bürünüyor.

Sosyoloji yapmak nasıl bir duygu sizce hocam?

Ben sosyolojiyi üniversite bünyesinde yaptım. Bir de üniversite dışında yapmak mümkün herhâlde. Üniversite deyince de ODTÜ, Chicago ve Maltepe. Bir de Kırgızistan’da Manas Üniversitesinde bulundum. Bir de bir dönem Londra’da SOAS deneyimim vardır. Çalışırken bu üniversiteleri karşılaştırmışumdur. Bu üniversitelerdeki araştırmaları, araştırmacıları, dersleri, ODTÜ’deki, Chicago’daki, SOAS’daki, Manas’daki, Maltepe’deki karşılaştırdım. 35 yıl ODTÜ’de, 15 yıl Maltepe’de, birkaç yıl başka yerlerde ve 4 yıl Chicago’da.

Maltepe Üniversitesinde ben 5 doktora tezi yönetiyorum. Ayrıca yüksek lisans tezleri de var. Meslekler üzerine Cem Öztürk, 1960 kuşağıyla 1980 kuşağı öğretmenler, mühendisler, iktisatçılar, dört gruptan yirmişer kişiyle, 60 kuşağı ve 80 kuşağını ayırarak araştırma yaptı. İddiası şuydu 80 kuşağı çok daha krizli bir dönemde yaşıyor. Doktora tezini yazdı. Doktora yaptırdığım

bir öğrencim şehitlik ve gazilik üzerine tez, makale çıkacak ümit ediyorum. Kök paradigma kavramından Şerif Mardin'in "Volk İslam" kavramlarından yola çıkarak çalıştı. Türkiye'deki şehitlik ve gazilik kavramının ve örgütlerinin, şehitlerin ve gazilerin toplumsal hayattaki durumlarını şehit yakınlarıyla ve gazilerle ve gazi yakınlarıyla konuşarak 60 kadar derinlemesine görüşmeyle oluşturduğu bir tez yazdı. Bence çok ilginç bir tez. Başörtülü bir öğrencim çok güzel bir tez yazdı. Didem Yemeniciler'in Bourdieu üzerine yaptığı tezi anlatmışım. Son olarak Ceren Alkan, iki virüs üzerine bir tez yaptı. Dört, beş ay önce tezini bitirdi. Bunlardan birisi COVID tabii ki. Diğeri de HPV ve bu daha çok kadınların ve erkeklerin cinsel organlarında kanser yapan bir virüs. Bu virüsün de aşısı var. Ama mesela siz de bir HPV duydunuz mu hiç? AIDS gibi bir şey ama AIDS kadar tehlikeli değil. Dediğim gibi aşısı var. Hatta bazen kendiliğinden de geçiyor. Sağlık sosyolojisi alanında çalışmak üzere başladık. Sonra bu COVID çıkınca tamamıyla çok güzel bir fırsat doğdu. Karşılaştırmalı da olsun dedik, karşılaştırmaya geçtik. İşte 800 civarında anket, 35-40 civarında derinlemesine görüşme. Hem nitel hem de içerikleri birleştiren son tez de o. Bir öğrencim de Alevilik üzerine çalışıyor.

Hocam şimdi çok uzunca bir dönem tabii. Konuşmak, detayları konuşmak, belki birkaç çekim daha yapmak gerekebilir. Ama bunu kapatacak olsak şöyle kapatacak olsak görüşmeyi, siz de yorulduunuz. Bir cümle sadece bir cümleyle bütün hayatınızı anlatacak olsanız nasıl bir cümle söylersiniz?

Öyle bir deyim vardır: "Geldik gidiyoruz. Şen kalasın. Halep veya Üsküp veya Bağdat." Nietzsche ile başladık, şenlikle bitirdik. O şenlik orada devam ediyor.

“Evvel Sosyoloji, Ahir Sosyoloji”

Bedri Mermutlu

Bedri Mermutlu, 1953'te Diyarbakır'da doğdu ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Müzik eğitimine Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda başladı ancak askerlik görevi nedeniyle yarıda bıraktı. Öğretmenlik ve yöneticilik yaptığı süreçte Tanzimat dönemi sosyal düşüncesi üzerine doktora çalışmasıyla Doktor unvanı aldı. Uludağ Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptıktan sonra şu an İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor. Sosyoloji alanında geniş bir çalışma yelpazesi olan Mermutlu'nun eserleri arasında tarihsel sosyoloji, şehir tarihi, sosyal düşünce tarihi ve musiki tarihi bulunuyor.

Hocam öncelikle teşekkür ederiz. Şimdi baştan şöyle başlayabiliriz. Sizin Çocukluktan İstanbul’da üniversiteye gelişinize kadar sosyolojiye ilginiz nasıl oluştu? Onları da dâhil ederek ilk çevreniz. Onları bir anlatın. Dilerseniz öyle başlayalım.

Ben Diyarbakır’da doğdum. 1950’li yıllarda Diyarbakır küçük bir şehirdi. Nüfusu aşağı yukarı seksen bin civarındaydı ve yerli özelliklerini koruyordu. O yıllarda yapılaşması geleneksel şehir yapılaşması biçimindeydi. Henüz yeni şehir kısımları yüksek binalaşma, modern şehirleşme orada yoktu. Bütün bunların tabii ki bizim çevremizde, sosyal çevremizde bıraktığı ve yarattığı izler oldu. Mesela bir mahalle kültüründe yetiştik. Geniş bir aile içerisinde yetiştik. Amcalarım, halam, babaannemle beraber aynı evde. Şehrimizde ilkokul çağına başladığımda az sayıda olmayan ilkokullar vardı. Diyarbakır öbür şehirlere göre tabii ki daha Anadolu’nun gelişmiş bir şehri sayılırdı o zamanda. Benim şu anda dikkatimi çekmiş olan bir şeyi ifade edeyim. İlkokulların isimleri önemlidir orada. Mesela Ziya Gökalp İlkokulu vardı. Biraz ilerisinde Namık Kemal İlkokulu, biraz ötesinde Süleyman Nazif İlkokulu. İşte böyle gidiyordu. İnönü İlkokulu, Cumhuriyet İlkokulu falan. Bunlar da ayrı. Fakat tabii ki bu okullara giden öğrenciler de o okulların isminden hareketle o şahsiyetler hakkında da bir bilgi sahibi ve hatta bir taraftarlık âdeta futbol takımlarını tutar gibi. İşte ben Namık Kemalciyim, ben Ziya Gökalpçiyim ben Süleyman Nazifliyim ve Süleyman Nazifçiyim gibi bir havaya da girilirdi. Bizim oturduğumuz mahallenin sokağının ismi de Ziya Gökalp Sokağı’ydı. Ziya Gökalp İlkokulu aşağı yukarı çapraz olarak evimizin karşısındaydı ve doğal olarak da herkes mahallesinin okuluna gittiği için o yıllarda ben de Ziya Gökalp İlkokulu’na gittim. Oradan bir Ziya Gökalp ismi bana dokundu ve hayatımdan çıkmadı ondan sonra da.

Hatta üniversitede, sosyolojide o zaman yüksek lisans yoktu. Bizim dönemimizde bitirme tezleri vardı. Bitirme tezi olarak da Ziya Gökalp’i almıştım. Ziya Gökalp’in üniversitede okutmuş olduğu ilk dersleri toplamıştım. Onları tez olarak sunmuştum. Ziya Gökalp ile ilgimiz bu şekilde çocukluktan itibaren başladı ve bizi sosyolojide de bir yerde getirmiş oldu. Ziya Gökalp üzerinden geldiğimizi söyleyebiliriz. Buraya tabii ki Diyarbakır’ın kültürü çok dominant

bir kültürdür. Çevre şehirlerinin, bölge şehirlerinin hepsinden daha ağırlıklı bir tarafı var. Bunda Diyarbakır'ın tabii ki bir kere mekânsal yapısının önemi var. O surları, tarihî eserleri çarpıcı bir mahiyette herkesi kendisine doğru teslim alıyor. Ayrıca yetiştirdiği çok önemli şahsiyetler olmuştur tarih boyunca. Bu isimlerin Diyarbakır'a bıraktığı bir atmosfer var, bir karizma var. Ali Emiri son zamanlarda Ziya Gökalp, Süleyman Nazif gibi isimler. Daha önceki zamanlarda farklı farklı sahalarda temayüz etmiş isimler var. Mesela şairler üzerine yapılan bir araştırmada Osmanlı coğrafyasında en çok şair yetiştiren, divan şairi olarak şair yetiştiren beş ilden birisi Diyarbakır kabul edilir. Şair sayıları ve ortaya çıkardıkları ürünlere bakılarak İstanbul, Edirne, Konya, Bursa ve Diyarbakır diye sayılır. Bütün bunlar tabii ki büyük bir kültür birikimini getiriyor. Hatta ben bundan 10 sene kadar önce Kültür Bakanlığına bir proje teklif etmiştim. Daha doğrusu karşılıklı olarak bir proje oluşturmuştuk. Divan sahibi Diyarbakırlı şairlerin divanlarını tespit edip neşretmek. Çünkü çoğu neşir edilmemiş yazma vaziyette o kütüphanede, bu kütüphanede kalıyor. Onları bir gün yüzüne çıkarmak. O zaman çok iyi karşılandı bu kabul edildi. Aşağı yukarı 20-25 şair kadar üzerinde durmuştuk. Bunların hepsinin divanlarını ben tespit etmişim ve çalışmaya da başlamıştık. Dağıtmıştık çalışacak olan arkadaşları. Fakat devam etmedi nede-se. Sadece Ali Emiri Divanı basıldı ki o da çok önemli bir şeydir tabii ki. Aşağı yukarı bin küsur sayfalık bir divan çıktı ortaya ki ilk defa neşredilmiş oluyor. Ali Emiri tabii ki son zamanların önemli bir şahsiyettir. Hem kütüphanecilik alanında büyük çabası, hizmeti var. Bir kütüphane kurmuştur. Nadir eserleri toplayan bir kütüphane. Tek nüsha olan eserler var onun kütüphanesinde. Ben o kütüphaneyi tabii ki birkaç kere elden geçirdim. En önemli taraflarından birisi Ali Emiri mesela tıp kitaplarına çok ilgi göstermiş ve başka yerlerde bulunmayan birçok tıp kitabı yazma kitaplar oradadır. Ayrıca musiki kitaplarına ilgi göstermiş olduğu anlaşılıyor. Başka yerlerde çok fazla bulunmayan ve başka da örneği olmayan birçok musiki, mecmuaları, musiki kitapları da orada bulunuyor. Divan-ü Lügat-it Türk'ü zaten Türk dilinin en büyük eserini bulmuştur. Dolayısıyla Ali Emiri Efendi bizim klasik kültürümüzde çok yönlü bir kişiliğiyle tanınmış, temayüz etmiş bir şahsiyettir. Aynı zamanda divanı da enteresandır. Hatta bir arkadaşımız, bir edebiyatçı arkadaşımız onun divanındaki sosyal

temalar üzerinde bir bildiri de sunmuştur. Tabii küçük çapta bir çalışmaydı o. Ama bu genişletilebilir nehir. Mesela gazete çıkıyor. O yıllarda gazeteler Meşrutiyet Dönemi’nde biraz daha yaygınlaşarak çıkmaya başlıyor. Ali Emiri Efendi gazete üzerine bir şiir yazıyor, divan tarzında. Gazeteyi metheden, öven, onun faziletlerini anlatan şiirler yazıyor. Uçak giriyor hayatımıza, uçakla ilgili şiirler yazıyor. Ama bu şiirler arkasında bir zihniyeti de gösteriyor. Sadece bir teknolojiyi ifade eden, o teknolojiden ortaya, o teknolojinin ortaya çıkmasından dolayı böyle bir hayreti ifade eden şey değil. Mesela o uçağın Allah’ın mucizesi ile bağlantısını falan anlatıyor.

Böyle enteresan bağlantılar bunlar. Çünkü aynı zamanda çok dindar bir kişi. Fakat modern hayata da çok ilgili. Bu dindarlıkla modernliği Ali Emiri Efendi’nin şiirlerinde takip etmek ilginç sonuçlara bizi götürebilir. Böyle bir şahsiyettir Ali Emiri. Dolayısıyla Diyarbakır her dönemde tabii ki değerli isimler barındırmış, içinden değerli isimler çıkarmış bir şehir olduğu için biz de bunları duyardık. Mesela Ali Emiri Ortaokulu vardı, Ali Emiri Sokağı vardı. Bütün bunlar tabii ki hatırlatıyor. O kişiyi başka türlü tanımamış olanlar için de bir hatırlatma vesilesi oluyor. Oradan giderek o sokağın isminden veya okulun isminden o kişi hakkında bir bilgilenmeye de yol açıyordu. Diyarbakır böyle. Sonra bitirdikten sonra orta öğretimime orada başladım. Fakat Pertevniyal Lisesinde tamamladım. Sosyoloji bölümü liseden beri ilgimi çeken bir daldı. Bir arkadaşımız daha vardı liseden oradan beraber geldiğimiz bir arkadaş. Onunla kendi aramızda âdeta bir kararlaştırma yaptık. “İktisat ve sosyoloji. Bunlar çok önemli.” dedi. Hakikaten ben sosyolojinin önemini zaten düşünüyordum ama o iktisadı da hatırlattı. “Bunlar üzerinde çalışmak iyi olur.” dedi. “Bu fakültelere mi gidelim?” falan dedim. “Tamam.” dedik. “Olabilir.” Niye olmasın, ikisi de var. Hem İktisat Fakültesi var hem sosyoloji. O zaman sosyoloji bölümleri birkaç yerde vardı. Fazla değil. Ama hedefimiz İstanbul. Tabii ki İstanbul’daki iktisat ve sosyoloji. Sabri Akdeniz diye bir hoca vardı tanıdığımız. Bir gün hocadan randevu aldık. Odasına gittik. Kendisine düşüncelerimizi anlattık. Dedik ki: “Biz iktisat ve sosyoloji üzerinde çalışmak istiyoruz. Arkadaşımız Sabri iktisat, ben sosyoloji üzerinde çalışmak istiyorum, ne dersiniz?” “Valla” dedi, “iyi olur, ikisi de güzel alanlar.”

Hatta dedi: “Sosyoloji bölümünde Cemil Hoca’nın kızı asistan oldu. Sen de git oraya, onun öğrencisi ol.” O zaman Ümit Hoca. Ümit Meriç Hoca yeni asistan olmuştu sosyoloji bölümüne. Ve ben Ümit Hoca’yı ve Cemil Meriç ismini ilk defa da orada öğrendim. Sosyoloji bölümüne gidince tabii ki Ümit Hoca’yla da karşılaştık ve münasebetlerimiz devam etti. Ve benim en uzun hocam da Ümit Hoca oldu. Çünkü doktoramı da en sonunda onda bitirdim. Cahit Bey’le başladım fakat uzun sürdü doktora çeşitli nedenlerle. Cahit Bey emekli oldu. Baykan Bey emekli olunca resmî olarak Ümit Hanım’a intikal etti ve danışmanım olarak Ümit Hanım’la tezi bitirdim. Böyle bir girişimiz var sosyolojiye. Sosyoloji bölümünde tabii ki o zaman geniş amfilerde, gene öyledir herhâlde, dersler yapılıyordu. Amfiler tıklım tıklım dolardı. 1970 yılı dediğim giriş yılımız 1970. Amfiler neden dolardı? Çünkü sosyoloji bölümüne gençlerin çok ilgisi vardı. Öbür fakir hukuk fakültesinden İktisat Fakültesi-ne, hatta matematik bölümünden, fen fakültesinden öğrenciler gelirdi. Hocaların derslerini dinlerlerdi. Hocaların karizmatik bir tarafları da vardı, isim yapmış hocalardı. Cahit Hoca öyle. Cahit Hoca’nın âdeta her dersi bir hadise olurdu. Anlattığı şeyler çok dikkat çekici. Canlı meselelerle ilgilendirerek konuyu, günlük hayata da günlük konulara da değindikleri için dikkat çeker. Cahit Hoca aynı zamanda o yıllarda gazetelerde de yazılar yazardı. Cumhuriyet’te, Milliyet’te, çeşitli gazetelerde ve yazıları takip edilirdi. Ayrıca Muzaffer Sencer Hoca o zaman doktor asistan olarak bulunuyordu. Yardımcı doçentlik sonradan ihdas edildi. O zaman yoktu. Doktor, asistan vardı. Sonra doçent ve profesör olunuyordu. Muzaffer Sencer doktor asistan olarak o yılda, daha doğrusu ders veriyordu ve o da genç, enerjik.

Ve sosyal konulara, bilhassa sosyalist bakışa yön verenlerden birisiydi. Ve toplum içerisinde, solcu gençlik dediğimiz o zamanki devrimci gençlik içerisinde Muzaffer Sencer’in çok önemli bir yeri vardı. Muzaffer Sencer’in dersleri de dolu dolu dinlenirdi. Kendisi de çok teatral bir anlatımla anlattığı için dersi, dikkat çekerd, ilgi çekerd. Bizden önce yani 1970’ten de önce Oya Sencer bölümde hocalık yapmıştı, asistanlık yapmıştı. Fakat ben gittiğimde Oya Sencer bölümde değildi, ayrılmıştı. Muzaffer Sencer, Fügen Berkay Hoca, Ümit Meriç Hoca asistan olarak bulunuyorlardı. Henüz doktorasını yapmamışlar, yapıyorlardı

onlar da. Nitekim birkaç sene sonra arka arkaya Figen Hoca da Ümit Hoca da doktor armağanı verdiler. Baykan Sezer daha sonra bölüme dâhil oldu. Fransa’da idi. Sonra döndü ve doktorasını tamamlayarak bölüme doktor asistan olarak katıldı. Onun katılımından sonra bölüm daha derinleşti, daha zenginleşti. Gerçekten Baykan Hoca çok yavaş konuşurdu ama sesi çok yükseklere kadar giderdi. Baykan Hoca’nın her anlattığı cümleyi biz can kulağıyla dinlerdik ve sürekli not alırdık. Tabii ki o zaman ses kayıt cihazlarımız bu şekillerde yoktu. Hocaların kitapları da yoktu. Teksir falan da doğru dürüst verilemezdi. Hepimiz notlar alırdık. Hocanız konuşurdu. Biz mümkün olduğu kadar cümlelerini yetiştirmeye çalışarak yazardık. Kimi arkadaşlar onları sonradan teksir yaparak, çoğaltarak dağıtırlardı. Ama o dersleri bende hep kendi yazımla not olarak bulundu ve en sonda Ümit Meriç Hoca’nın derste anlattıklarını yıllar sonra 30-40 sene sonra kendisine götürdüm verdim. Dedim “Hocam sizin anlattıklarınızdan aldığımız notlar bunlar.” Çok sevindi tabii. O da unutmuş o yıllarda neler söylediğini, görünce hayret etti ve hoşuna gitti.

Evet, o yıllarda üniversite eğitimi ahyorsunuz ve başka sosyal etkilerde var. Çünkü Türkiye’de malum sağ sol çatışmasını yaşadığı bir dönem. Düşünce anlamında da Türkiye’de çeşitlenmelerin olduğu bir dönem. Oralarda temasınız oldu mu? Örneğin hangi dergilerden etkilendiniz?

Evet, o yıllarda tabii bizim üniversiteye girişimiz çok heyecanlı oldu bizim için. Üniversiteye giriyoruz ve istediğimiz bölüme giriyoruz. O zaman önce puan alınıyordu üniversiteye girişte. Sonra o puana göre seçiyorsunuz. Sonra değişti. Şimdi tekrar eski hâline herhâlde geldi. 5 Seçim hakkımız vardı. 5 tercihimiz mümkündü. Ben en başa sosyolojiyi yazdım. Sosyoloji gündüz, sonra sosyoloji gece. Sonra psikoloji gündüz. Psikoloji gece. Sonra iktisadı yazdım, iktisadı beşinci sıraya yazdım. Hukuku hiç yazmadım. Düşünmüyordum o alanları, sosyal bilimleri düşündüğüm için. Ve bu heyecanla girdik biz. İsteddiğimiz bölümü tutturabildik. Oranın öğrencisi olduk ve karşımızda çok değerli hocalar var. Ama o girdiğimiz yıl anarşik ortamın tam da zirveye çıktığı yıllar oldu. İnsanlar kaçırılıyor, cinayetler oluyor. Aramalar, şunlar bunlar. Dolayısı ile üniversite yarı açık yarı kapalı devam etmeye başladı. Bir hafta açılıyor, iki

hafta kapanıyor falan. Böyle durumlar yaşandı ve tadını çok alamadık gerçekten. Arkasından 12 Mart Muhtırası geldi. 12 Mart Muhtırası'nın memlekete ne faydası ne zararı oldu bilemem. Ama bana faydası oldu. Nasıl oldu? Üniversite ortamı rahatladı. Rahat rahat hem gündüz derslerine girmeye başladık ve hem gece derslerine giriyorduk. Gündüz dinlediğimiz dersi bir de gece dinliyorduk. Ayrıca benim tarihe de merakım vardı, edebiyata da merakım vardı. Mehmet Kaplan'ın da edebiyat derslerine girerdim. Şahabettin Tekin Hoca'nın Yeni Çağ Tarihi derslerini takip ederdim. Gündüz kendi bölümün derslerini, gecede öbür bölümlerini, derslerini izlerdim. Hatta Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi sertifikasını aldım. İki senede Tayyip Gökbilgin Hoca'dan o derslere resmen devam ettim ama sonunda sınavlar çakiştiği için mezuniyetimiz gecikeceğinden dolayı bırakmak zorunda kaldım.

Sınavlarına giremedim ama iki sene resmî olarak Osmanlı Müesseseleri Tarihi'ne öğrencilik yaptım. Böyle bir ortam sağladı bize. 12 Mart Muhtırasından sonra, bir askerî baskı oldu, bir disiplin durumu yaşandı ama üniversitelerde hiç olmazsa eğitim rayına girdi ve rahat bir eğitim dönemi oldu. Daha sonra 1976-1977'den itibaren tekrar bozuldu. Durumlar o zaman artık liselere kadar sirayet etti. Liselerde ben hocalık da yaptım. Sınıf kapısını kapatamazdınız. Sınıf kapısı açık dururdu. Jandarma orada elinde silahıyla beklerdi her an. Çünkü her an bir şey olabilir. Sınıflarda da, lise sınıflarında müdahale etsin diye bekleyen jandarmaların, askerlerin silahları yanlışlıkla tetiğe basarak defalarca patlamıştır okulda. Allah korumuş. Tabii ki çok sevimsiz günlerdi o günler. Ben o günleri üniversitede yaşamadım tabii ama birinci sınıftayken bu sıkıntıları yaşadık. Bizim sosyoloji koridoru devrimci öğrencilerin âdeta bir karargâhı gibiydi. Oraya neredeyse devrimci olmayan veya bir sorgudan geçmeyen kimse giremiyordu. İstediklerini arıyorlar, aramalar yapıyorlar. "Niçin geldin, nereye gidiyorsun, nerede öğrencisin?" falan filan. Bunu soranlar çeşitli örgütlerin elemanları. Orada polis varsa da herhangi bir fonksiyonu yoktu. Ama 12 Mart'tan sonra bütün bunlar tabii ki bitti. Normal eğitim süreci en azından başladı ve o yılların gerçekten zevkli öğrenciliğini biz yaptık. Yoksa 70 ile 80 arasındaki yıllarda, hatta 69'dan itibaren bizim dönemi çıkardıktan sonraki zamanlarda yani 70, 71 ve 76 ve sonrası öğrencilik artık yapılamaz olmuştu.

Lisans tezinizden bahsetmişsiniz. Hangi hocayla yaptınız, içeriği biraz açabilir miyiz?

Edebiyat fakültesinde yüksek lisans programı yoktu o zaman. Bazı fakültelerde vardı. Mesela iktisatta vardı. Ama edebiyat fakültesinin programında böyle bir şey yoktu. Onun yerine bitirme tezleri yapılıyordu. Son sınıflarda birer konu alıyorduk ve o konuyu hocanın da onayından tabii ki geçtikten sonra bir tez olarak hazır alıyorduk ve kabul ediliyordu. Ayrıca sınavlar oluyordu. Tabii ki sadece bitirme teziyle değil. Yine bir sınav yapılıyordu. O sınavlarla mezuniyetimiz gerçekleşiyordu. Benim lisans tezim Ziya Gökalp üzerineydi. O yılların tezlerine dikkat ederseniz genelde 1960’lı yıllarda 1970’lere doğru genel olarak sosyoloji bölümümüzde İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde yapılan tezlerin geçekonu meseleleri üzerine yoğunlaştığını görürüz. Saha çalışması olarak ve geçekonu konusu İstanbul’da artık önü alınmaz bir durum olmuştu ve son derece sağlıklı bir şehirleşme biçimiydi. Sosyoloji bölümleri de haklı olarak bu konuya ilgi göstererek o konulara öğrencileri yönlendiriyor ve tezlerini bu konularda yapıyorlardı. Bizim yıla geldiğimiz zaman Baykan Bey gelmişti zaten bölüme. 2-3 sene olmuştu geleli. Mezuniyet senemizde Baykan Bey’in de etkisiyle olacak. Gazete taramalarına yöneltildi öğrenciler. Her öğrenci belli yıllar aralığında veya belli yazarlar üzerinden belli gazeteleri veya dergileri tarayacaklardı. İsteyenler için isteyenler başka tezler de yapabiliyordu. Ama yıllara göre mezuniyet tezlerinin konularına bakılırsa bunlar görülür. Daha ağırlıklı olanlar gazete taramaları. Bir arkadaşımıza mesela Mehmet İzzet’in Hayat mecmuasındaki makaleleri verildi. O makaleleri derleyip toplaması. Tabii ki Hayat mecmuası 1926-1928 yıllarında eski yazıyla falan çıkmış. O zamana kadar Mehmet İzzet’in yazıları bilinmiyor, ortada yok. O ona çalıştı, onları topladı, sosyoloji literatürüne bir katkı olmak üzere. Cahit Hoca benim eski yazı bildiğimi öğrenmiş de bana “Ziya Gökalp’in Hakkı Tarık Us kütüphanesinde ders notlarını içeren bir defter var. Git bir ona bak. Eğer çözebilirsen onu, sana da o tezi verelim.” dedi. Gittim baktım. Evet, el yazısı, rika hatla yazılmış ders notları. “Tamam.” dedim. Çözülebilir, çözülmeyecek bir şey değil. Verdi o tezi bana. Ziya Gökalp’in 1914 yılı aşağı yukarı üniversitede vermiş olduğu ilk dersler, sosyolojiye giriş dersi, sosyoloji tarihi gibi konular var. Sosyolojinin yöntemi bütün bunlara bir giriş dersi mahiyetinde. O notlar orada var. Onları da Halim Sabit adında

bir öğrencisi bir defter hâlinde tutmuş. Toplamış, nüshası orada duruyordu ve onu baştan sona okuduk, deşifre ettik ve tez olarak verdim. Daha sonra yıllar sonra Genç Sosyologlar Derneği diye bir dernek kurulmuştu. Onlar bir sosyoloji dergisi çıkarmaya başladılar. Benden istediler onu. Ben de onlara verdim ve orada da yayınlandı. Bu dediğim 1997 falandır. O dergideki yayınlanışı. Ama 1980'li yıllarda sanıyorum 1982 falan olabilir. Sosyoloji dergileri çıkmaya tekrar başlayacaktı. Daha önce Hilmi Ziya Ülken zamanında Sosyoloji dergisi çıktı. 1944'ten itibaren başladı ve 22 sayı çıkmıştı. En sonunda zannediyorum 1967 ya da 1968'de kalmıştı. Ondan sonra nedense İstanbul Üniversitesinin Sosyoloji dergileri devam etmedi. Baykan Sezer, Cahit Bey emekli olunca tekrar o dergiyi çıkarmak istedi kaldığı yerden ve benden de bu yazıyı istedi. Ben de bu yazıyı verdim. Orada yayınlanmak üzere dergi hazırlandı. Tam basılmak üzereyken nedense basılmamış. Onu da son yıllarda öğrendik ve dergi ortaya çıktı. Baskıya hazır hâli ortaya çıktı. Orada da benim yazım duruyor. Orada da çıkmayınca artık çıkmayacak diye düşündük. Hiç çıkmadı. Nitekim dergi basılmadığı için 1997 yılında o arkadaşlara verdim ve orada neşredilmiş oldu tez.

Bitirme tezi tabii ki aynı zamanda bizim için yüksek lisanstı. Sonra yayınlandı tez tabii ki. İlk olarak yüksek lisans tezi yerine geçerek doktora tezine başvurduğumuzda da Cahit Hoca orada bölüm başkanıydı. Cahit Hoca'nın danışmanlığında ben başladım. Orada da aramızda ilginç bir muhabere geçti. Bana "Hangi konuda çalışmak istiyorsun?" deyince kafamda birkaç konu vardı, onları saydım. Arada İbn Haldun vardı. O zamanlar İbn Haldun çok fazla çalışılmamış bir konuydu. Düşündüğüm konular arasında Türkiye'den Namık Kemal vardı. Bunları söyledim. Bunu söyleyince Hoca "Ha ha, dur dur orada Namık Kemal diyorsun ama Namık Kemal'i boşver." dedi Hoca. Namık Kemal üzerine bir sürü şeyler yazılmıştı. Hatta Namık Kemal üzerine Necip Fazıl bile yazdı. "Onu geçelim Şinasi üzerinde duralım. Şinasi kapalı bir kutudur. Sen o kapalı kutuyu açmaya çalış." dedi. Ben de "Olur." dedim. O zamana kadar Şinasi'yi hiç düşünmemiştim ben. Hoca'nın o sözü bizi yönlendirdi. Şinasi üzerine olan çalışmamıza "Sosyal Düşünce Hayatımızda Şinasi" diye bir tez başlığı yaptık ve çalışmaya başladım. Tabii ki bu beni Tanzimat Dönemi'ne çalışmaya götürdü. Şinasi'nin etrafındaki kişileri tanımaya götürdü

ve o devrin basınına götürdü. Ve çok bereketli, verimli bir konu oldu benim için. Onun için hocamı buradan tekrar şükranla anıyorum. Bana böyle bir konuyu hatırlatıp teklif ettiği için. Şinasi tezine ben hocayla başladım ama hoca bir süre sonra emekli oldu. Baykan Bey ile biraz devam ettik. Sonra ben tezi ihmal ettim. Milli Eğitim’de çalışıyordum. Hocalık, idarecilik yılları o zaman, biraz da ilgilenemedim doğrusu. Sonradan tekrar devam ettim. Kaldığım yerden. Ümit Hoca’yla bitirdik tezi ve kitap olarak da basılmıştı 2003 yılında.

1970’li yıllarda İstanbul Sosyoloji’de Cahit Tanyol ağırlığında tezler. Fakat daha çok düşünce tarihine odaklanan bir sosyolojiye doğru gitmiş. Türk sosyolojisinin geneli açısından da tarih açısından da bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Evet 1970’de sadece Cahit Tanyol Hoca yoktu. Nurettin Şazi Kösemihal Hoca da kürsüde bulunuyordu. İki sertifika, o zaman sertifika deniliyordu. Umumi sosyoloji sertifikası ve tecrübî bir sosyoloji sertifikası. Cahit Hoca umumi sosyoloji kürsüsünün başındaydı. Nurettin Şazi Kösemihal Hoca da tecrübî bir sosyolojinin başındaydı. Nurettin Şazi Kösemihal’in tabii ki sosyoloji anlayışı biraz daha farklıydı. Daha Batılı bir sosyologdu ve onun da çok büyük hizmetleri oldu. Batılı birçok sosyal olgu veya sosyoloji hareketini biz onun sayesinde Türkiye’de tanımış olduk. Örneğin Sorokin’in “Sosyal Düşünce Teorileri” kitabını. Kendisi sosyoloji tarihi olarak ders şeklinde önce verdi, sonra notlar hâline ve sonra da kitap hâlinde bir sosyoloji tarihi yazdı ki uzun yıllar elimizde sadece onun “Sosyoloji Tarihi” kitabı bulundu. Ama soru? Kimin yöntemiyle hazırlanmış bir kitaptır o ayrı. Georges Gurvitch’i tanıttı bize Gurvitch üzerine çok durmuştu, onu önemsemişti ve Gurvitch’i Türkiye onunla tanıdı. Daha başka Moreno’yu tanıttı. Sosyometri çalışmalarını bize anlattı, getirdi ve hatta 82’den sonra üniversite yeniden yapılıırken sosyoloji bölümlerinde dört ana bilim dalından birisi de sosyometreydi. Sosyometriyi o kadar etkili bir şekilde yerleştirdi ki Nurettin Şazi Kösemihal, ana bilim dallarından birisi hâlinde de kabul edildi YÖK tarafından. Fakat Cahit Tanyol Hoca belli bir tarihten sonra bu düşünce tartışmaları içerisine girmişti. Onun da sosyolojiye başlangıcı Hilmi Ziya ile beraber empirik çalışmalardır, köy çalışmalarıdır. Karataş köyü. İşte Gaziantep’in Barak köyleri falan bunlar üzerinde çalışarak sosyolojiye başladı.

Ama tezleri mesela sosyal ahlak üzerine olan çalışmalardır. Doçentlik tezi ve doktora tezleri. Bir tarafında tecrübe çalışma var hocanın, bir tarafında da daha teorik çalışmalar vardı. Ama altmışlı yıllarla beraber bir Asya tipi üretim tarzı. Efendim, Türk toplumunun Batılılaşması veya Batılılaşmaması meselesi üzerine tartışmalar başlayınca hoca bu konularda ortaya çıktı ve sözleri tedavüle girmeye başladı. Yazılarıyla, konuşmalarıyla bu konunun âdeta vazgeçilmez aktörlerinden biri oldu. Tarihimizi doğru bilmediğimizi, eksik bildiğimizi, tarihimizi bildikçe, Osmanlı tarihini öğrendikçe, anladıkça bizim toplum yapımızın ve ekonomik temellerimizin farklı olabileceği Batılı standartlarda ve şablonda düşünülemediğini anlatmaya başladı ve bu yönde çalışmaları teşvik etti ve arkasından gelenlerin de böyle bir kanalda yürümesine yol açtı. Türk sosyolojisi dediğimiz veya Türkiye'nin sosyolojisi dediğimiz hareket bir anlamda Cahit Tanyol Hoca'nın başlattığı bu soru işaretlerinin arkasından gelmiştir. Arkasından buna çok daha güçlü bir damga vuran Baykan Sezer Hoca oldu. İkisinin bir arada aynı bölümde çalışması, bölümü neredeyse Türkiye Sosyolojisi bölümü dedirtecek bir kıvama getirmiş oldu. Toplumumuzu önce tanımalıyız. Bizim toplumumuzun meseleleri üzerinden bir sosyolojiye ulaşabiliriz. Veyahut bir sınıfsal tasnif yaparsak ona göre yapmalıyız. Köylerimizi anlayarsak ona göre, toprak düzenimizi ona göre. Bütün bunların hepsinin arkasında bizim tarih bilgimizin desteği gereklidir anlayışı ve Kemal Tahir ile olan münasebetleri var. Tabii ki Cahit Hoca'nın da Baykan Sezer Hoca'nın da. Dolayısı ile böyle bir damar çıktı ortaya. Kemal Tahir, Cahit Tanyol, Baykan Sezer arkasından. Bunların da konuştukları yer hoca olarak İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü olunca ister istemez bunlar bizleri de ilgilendirdi, etkiledi ve hatta yönlendirdi.

Hocam doktora teziniz de mühim bir monografi çalışması. Şinasi üzerine. Doktora tezinizde neye ulaştınız, ne tespit ettiniz, neler ortaya koydunuz? Doktora tezinizin biraz içeriğinden bahseder misiniz?

Şinasi, tabii bizim aydınlanma dediğimiz veyahut aydınların ortaya çıkmaya başladığı dönemin çok tipik bir temsilcisi. Şinasi'den önce de bazı kıpırdanmalar var. Tanzimat'la birlikte, hatta Tanzimat'tan biraz öncesinden başlayan

ama bunlar son derece mevzii kalan, bireysel kalan ve bir sisteme ulaşmadan kaybolup giden hareketler, söylemler olarak kalmıştır. Ama Şinasi çok bilinçli, programlı ve sistemli bir hareketin adamıdır. Bunu gördük. Ve Şinasi’nin işe başlarken, daha yolun başındayken düşündüğü bir program vardır. Ve bu programı âdeta hiç aksatmadan sessiz sedasız yürütmüştür. Çok gürültü yapan bir adam değil, hatta gürültüden, görünmekten bile kaçan bir insan. Ama attığı temeller son derece etkili olmuştur ve gelecek zamanı âdeta belirlemiştir. Mesela bu temellerden birisi gazeteciliktir. Şinasi’ye kadar gazetecilik devletin elindeydi. Devlet, Takvim-i Vekayi gibi bir gazeteyi çıkarıyordu. Resmî bir gazete. Bugünkü Resmî Gazete’nin babası. Devlet kendi talimatlarını, tahminlerini, dergilerini orada bildiriyor. Ufak tefek, biraz da dış iç haberlerden bahsediyor ama istediği gibi, istediği kadar. Ama ilk defa Şinasi, Agah Efendi ile beraber bir Tercüman ı Ahval tecrübesi yapıyor. Özel gazete çıkarma. Çünkü onun o mukaddimelerini okuduğumuz zaman onun ana fikirlerini görüyoruz. Gazete diyor. Hâlihazırın tarihi mücmelidir. Ve orada halkın sesi olarak gazeteyi kullanmaya çalışıyor. “Resmî Gazete halkın sesi olamaz.” diyor. Bizde halk ortaya çıkabilecek bir yetenekte ve kabiliyette değildir. Bunu ancak halkın belli temsilcileri yapabilir. Onlar adına konuşabilen ve onların sesini duyurabilen temsilciler. Bu ne olabilir? Bu ya Meclis olabilir veyahut basın olabilir. Meclis’i de pek dile getirmiyor. Hiç Meclis düşüncesi yok onda. Namık Kemal de var mesela. Ama o Meclis üzerinde durmuyor.

O, gazeteyi halkın sesi olarak, halkın adına bir organ olarak âdeta Meclis gibi halkın adına bir organ olarak düşünüyor. Ve belki burada Şinasi’nin 1858-1959 bir Kuleli Vakası var. O Kuleli Vakası bir başkaldırı hadisesidir. O hadisede birçok kişi Abdülmecit’in uygulamalarına karşı çıktığı için muhakeme edilmişlerdir. Bir kısmı sürgüne gönderilmiş, cezalandırılmış, küreğe mahkûm edilmiş falan. Onların arasında Şinasi’nin de ismi geçmiştir. Çünkü Tophane sakinlerinden kişiler bu hadiseyi yürütüyorlar. Şinasi de Tophane’de oturuyor ve oranın belli başlı tanınan gençlerinden birisi. Şinasi cezadan zor kurtarıyor kendisini. Ceza almıyor ama bu hadiseden çok ürküyor. Devletle karşı karşıya gelmekten ürken birisi. Hayatı boyunca bu ürküntü devam etmiştir. Fakat buna rağmen vazgeçmemiştir. Başka bir yol bulmuştur. Arkadan

dolanmıştır. Gazete yoluyla bu işi gerçekleştirmeye çalışıyor. Bir taraftan halkı bilinçlendirme, bir taraftan halkın sesi olarak muhalefet görevini üstlenmek. O gazetelerde ben baştan sona hepsini tabii ki okudum ve notlarını çıkardım. İnceden inceye ve satır aralarında devlete, yöneticilere, padişaha karşı tenkitler var. Bu tenkitleri yapmaktan kaçınmıyor ama son derece üsluplu bir şekilde yapıyor. Doğrudan doğruya yapmıyor bunları. Bu bir süreç olarak bence Şinasi de düşünülmüş bir programdır. Önce gazete yoluyla gazeteyi yaygınlaştırmak, insanları eğitim yoluyla kalkındırmak ve ondan sonra belki Meclis gelirse de gelir ve faydası o zaman olur. Bunlar olmadan Meclis'e gelse bir faydası olmaz diye bir kanaati olduğunu düşünüyorum ve o sonuca vardım oradan. Ama Namık Kemaller ile mesele farklıdır bu konuda. Namık Kemal de onun yetiştirmesi midir? Onun öğrencisidir. Yani Şinasi olmasaydı Namık Kemal olmayacaktı.

Hatta belki Ziya Paşa bile. Ziya Paşa'nın da ilk yazılarını, onun gazetesinde yayınlandığını görüyoruz ve bunlara yol açan Namık Kemal bunu söyler zaten eserlerinde. Şinasi'nin öğrencisi olduğunu söyler. Ama sonra yolları ayrılmıştır. Tamamen ve hatta hiç konuşmamışlardır. Şinasi öldüğü zaman, Şinasi'nin bulunduğu semtte olduğu hâlde cenazesine gitmemiştir mesela Namık Kemal. Böyle bir soğukluk, kopukluk girmiştir aralarına. İkisi de aynı yıllarda Paris'te, aynı zamanda Paris'te olmalarına rağmen bir kere görüşmüşlerdir. Ondan sonra görüşmemiş, ilerde Şinasi bunlardan uzak durmaya çalışmıştır, kaçmıştır. Şinasi devletle karşı karşıya gelmeden eğitim yoluyla, kültürleme yoluyla, bilinçlendirme yoluyla halkı nasıl iyi bir seviyeye getirebiliriz. Bunun yolunda çalışmış bir düşünürdür. Şinasi'nin mesela çok önemli bir tarafı da yine sezdirmeden aydınlanma düşüncesinin Türkiye'deki en mükemmel temsilcisidir. Aydınlanma düşüncesinde mesela Walter'de bariz bir şekilde gördüğümüz deizm Şinasi'de de var. Şinasi din ile de arasına mesafe koymuştur ama bunu doğrudan doğruya yapamazdı ve yapmamıştır da. Fakat Namık Kemaller, Ziya Paşalar öyle değil. Onlar dine çok bağlı veyahut dinin sözcülüğünü, hatta İslamcılığın başlatıcıları gibi algılanan kişilerdir. Şinasi de bu yok. Şinasi dini tamamen, hele Paris'e gidip geldikten sonra ilk Paris macerasından sonra dini, hayatından ve düşüncesinden çıkarmıştır. Ama Tanrı'ya karşı inancını devam ettirmiş. Bunu şiirlerinde de

görüyoruz. Münacaatı var değil mi? Duası var falan. Orada bir tanrı inancı var. Voltaire de olduğu gibi aynı. Voltaire’in Türkiyelisi diyebiliriz bu anlamda Şinasi’ye. Ama Voltaire’in dili daha sivri, çok sivri. Şinasi’nin son derece yumuşak bir dili var ve sessiz sedasız yapıyor bunu.

Toplumsal gerçeklik ve şartlar itibariyle öyle olması da gerekiyor:

Evet, öyle.

Uzun yıllar öğretmenlik yaptınız. Bu tecrübeniz biraz da sosyolojideki birikiminiz oraya yansdı mı? Nasıl bir tecrübedir? Bir sosyolog olarak öğretmenlik yapmak?

Evet, Millî Eğitim bizim tabii ki ülkemizin, toplumumuzun en geniş sorunu. Çünkü her aile Millî Eğitim’den geçiyor, çocuklarını geçiriyor oradan. Hepimiz oradan geçiyoruz ve orada aldığımız bir temel bilgiler gelecek hayatımıza da yön veriyor. Geleceğimizi oradan yapmaya başlıyoruz. Bu bakımdan çok önemli. Şunu söyleyebilirim, öğretmenlik tabii ki kutsal meslek derler. Tabii ki öyledir. Çok fedakârlık isteyen bir meslektir çünkü. Ve aynı zamanda kişinin hayatına dokunulan bir yerdir. Öyle öğretmenler var ki o öğrenciye hayat boyu bir yön verirler, iz verirler. Kimi öğretmenleri de tersini yapabilirler, söğüturlar belli konulardan, belli şeylerden. Şimdi zaman içerisinde mesela ben tabii ki bir taraftan doktora başlamıştım öğretmenlik yaparken bir taraftan da öğretmenlik yapıyorum. Öğretmenliği aslında geçici bir iş olarak düşünmüştüm. Ama şartlar getirdi, bizi orada epeyce tuttu. Dolayısı ile öğretmenliği de bir anlamda benimsedim ve öğrencilerle bu anlamda yakın temaslarımız oldu. Ve daha sonra sosyoloji bölümünü seçen, felsefe bölümünü seçen, psikoloji bölümünü seçen öğrencilerimiz oldu. Çünkü o derslere de girdim ben. Onlara sorduğum zamanda. “Hocam lisede psikoloji dersini çok sevdim, sosyoloji dersini çok sevdim onun için bu alanı seçtim.” diyenler olunca da mutlu oluyorduk tabii ki. Öğretmenlik bizde belli bir tarihten sonra gücünü yitirdi. Hem eğitim tarafı var öğretmenliğin hem de öğretim tarafı var. Öğretmenler eğitim fakültelerinin iyi yönetilememesi ve öğretmenliğin sadece eğitim fakülteleri mezunlarına öncelikle bırakılması sonucunda değişikliklere uğradı. Bunu geçmişi bilmeyenler için 80’lerin ortalarına kadar lisede öğretmenlik

yapmak için üniversite mezunu olmanız gerekiyordu. Fen fakültesi mezunu veya edebiyat fakültesi mezunu tarih hocası olacaksanız üniversitenin tarih bölümünden matematik hocası olacaksanız fen fakültesinin matematik bölümünden mezun olmanız gerekiyordu.

Ama ortaokullara hoca olacaksanız eğitim enstitülerinden mezun olmanız icap ediyordu. Eğitim enstitülerinin kuruluşu, formasyonu, biçimlenmesi ona göreydi. Ama sonradan bu kaldırıldı ortadan. Eğitim Enstitüleri 1 sene ilave edilerek fakülte hâline getirildi ve üniversitelere bağlandı ve liselere de eğitim fakülteleri mezunları gitti. Ama eğitim fakültelerinin içlerinde yapılan çok fazla bir değişiklik olmadan oldu bu. Ve o tarihlerden itibaren bunu açıkça söylüyorum, eğitim fakültesi mezunlarının belki hoşuna gitmeyebilir bu ama benim hoca olarak yaşadığım ve gözlemlediğim durum bu olayın okullara iyi yansımadağı açıktır. Bugün mesela bizim sosyoloji bölümünden mezun olan öğrenci 4 yıl sosyoloji okuyor. Bütün sosyologları anlatıyorsunuz, teorileri anlatıyorsunuz, yöntemleri şunları, bunları ama öğretmen olamıyor. Çok az bir nispette bir kontenjan veriliyor. Belki hiç verilmiyor ama eğitim fakültelerinden mezun olanlar orada da bir sosyoloji dersi belki var ama bununla kıyas edilemeyecek bir sosyolojidir. Dolayısıyla onun okutacağı sosyoloji ile bunun okutacağı, vereceği sosyoloji arasında bir fark var. Fakat bugün Türkiye Millî Eğitimi, bakanlık olarak eğitim fakültelileri tarafından biçimlenen bir bakanlık ve çıkarılan yönetmelikler, uygulamalar vesaire de buna göredir. Zaten bir kanun da var. "Öğretmenlik görevi öncelikle eğitim fakültelerine aittir." diye öylece bağlanmış vaziyette duruluyor. Fakat bunun bir yolu vardır. Nasıl var? Şimdiye kadar kaybettiğimiz bir zaman olabilir. Tamam ama bundan sonrası için neler yapılabilir? Eğitim fakültelerini, hem fakülte sayısını hem öğrenci sayısını mümkün olduğu kadar azaltmak; edebiyat fakültelerinin, fen fakültelerinin öğretmen mezunlarının öğretmen kontenjanlarını arttırmak ve mümkünse gene eğitim fakültelerinin mezunlarına ikinci seviyedeki yani orta kısımdaki derslere hoca yapmak. Bununla beraber üniversiteden, öbür fakültelerden ve de fen ve edebiyat fakültelerinden mezun olanların liselerde hocalık yapmasına kapı açmak ve bunu giderek arttırmak ilk aşamada yapılabilecek şeyler olarak duruyor.

Bunlar çok önemli belki. Son yıllarda edebiyat fakülteleri, fen fakülteleri de çoğaldı. Belki onların da kalitesinde düşüklük oldu. Onlar da ayrı bir konu. Tabii ki onların da düzeltilmesi lazım. Bu kadar çok üniversite açılması zaten herhâlde doğru değildir. Bu kadar çok sosyoloji bölümü açılması yine doğru değildir. Hoca olmadan yeterli, hoca olmadan bir bölüm, bir fakülte olmaz. Biz bugün bile hâlâ yıllarca hocalık yaptık ama buna rağmen hâlâ hocalarımızla övünüyoruz, düşünüyoruz. Hoca bu kadar önemlidir. Hoca yetiştirmeden ve hocaları çoğaltmadan bir bölümün açılmasına müsaade etmemek gerekiyor. Bunu öğrendik ve liselerin, ortaokulların yeniden sıfırdan ele alınması lazım. Bir kere öğretmen yetiştirmekten başlamak üzere açılan öğretmen okullarını kapatmak büyük bir hataydı. Öğretmen okulları diye okullar vardı. En sonda da lise mezunları eğitim fakültesine giderek öğretmen olmaya başladı. Öğretmenlik böyle bir şey değil. Öğretmenlik bir sanattır. Nasıl ki konservatuvara biz küçük yaşta öğrenciyi alıyorsak ses eğitimini, parmak eğitimini, piyano eğitimini küçük yaşta öğretmeye başlamak zorundaysak o bir sanat ise öğretmenlik de öyledir. Öğretmenliği ilkokuldan sonra. Öğretmen liseleri ile ortaokuldan itibaren başlatmak, öğretmen meslek liseleri açmak. Eskiden Köy Enstitüleri vardı, ona benzer. Ama bugünkü şartlarda tabii ki öğretmen liseleri açmak ve orada iyice donatmak. Sanatından, müziğinden, çocuk oyunlarından başlamak üzere öğretmeni dört dörtlük yetiştirmek. Yani anaokulu için yetiştireceğiz. Öğretmene vereceğin şeyi başkadır, lise öğretmenine vereceğiniz şey başkadır. Bunların hepsini eğitim fakültesinde bir anda veremiyorsunuz. Onu ancak ortaokul ve lise seviyelerinden yapmak gerekiyor. Öğretmenliği yetiştirmeden biz okulları düzeltemeyiz. Öğretmenler çok zayıf.

Hocam siz öğretmen olsanız da doktora yapıyordunuz. Akademiye girişiniz 1998 miydi?

1998’di. Evet.

Peki ondan önce böyle bir imkân olmadı mı? Bir araştırma görevlisi, asistan olma imkânı?

Evet oldu ama ben doktoramı bitireyim de öyle başlayayım diye düşündüm. Doktora uzadığı için de geç oldu üniversiteye intisap. Doktorayı bitirdikten

sonra Baykan Sezer, Fügen Hoca ile konuşuyor. Fügen Hoca bir elemana ihtiyaçları olduğunu söylüyor. Diyor ki "Bir kadro ve açacağız ama lisansı da doktorası da yüksek lisansı da sosyoloji olan birisi olsun. Böyle bir eleman arıyoruz kim var bildiğin?" diye Baykan Bey'e sorunca Baykan Bey beni söylüyor. "Bedri doktorasını bitirdi. O çok uygun olur size. Sen de Bedri'yi tanır-sın." deyince hatırlıyor Figen Hanım öğrencilikten. Böylece Uludağ Üniver-sitesine geldik, müracaat ettik ve doktor öğretim görevlisi olarak başladık. O zaman profesör olarak bölüm başkanı Fügen Berkay Hoca'ydı. Hüsamettin Arslan Hoca yeni doçent olmuştu. Öğretim görevlisi birkaç arkadaş vardı. Ben de Bursa'ya üçüncü bir eleman olarak başlamış oldum. Daha sonra Bur-sa'da yardımcı doçentlik oldu. Sonra ayrıldım. İstanbul'a geldim. İstanbul'da doçentliğimizi aldık ve devam ettik.

Hocam Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü değerlendirebilir misiniz? Akademi nasıl bir yerdi sizin açınızdan? O tecrübenin üstüne doğrudan sosyolojiyi değerlendirebilir misiniz?

Evet, Akademi tabii ki farklı bir yer. Akademi'nin elemanları iki türlü akade-misyen oluyorlar. Birisi çekirdekten akademide yetişiyor, asistan olarak giri-yor orada aynı zamanda yüksek lisansını, doktorasını yapıyor devam ediyor. Bir de benim gibi doktorasını dışarıdan yapıp daha sonra akademiye girenler var. Bunlar arasında çok bir fark var mıdır, bilemiyorum. Üniversitesine göre, fakültesine göre, kişisine göre değişir bu. Ama ben kolay intibak ettiğimi zan-nediyorum bölüme ve akademik hayata. Çünkü akademik hayat, daima bir tarafımda bulunuyordu. Ben öğretmenliği geçici olarak düşünmüştüm. Esas hedefim akademiydi. O yüzden akademiye girişim ve akademide intibak edi-şim zor olmadı. Ama tabii ki Bursa Uludağ Üniversitesinin Sosyoloji Bölümü yeni teşekkül eden bir sosyoloji bölümüydü. Sorunları vardı. Hocaların biri gelip biri gidiyordu. Daha yerine tamamen oturmuş bir kurumsallığı yoktu. Sıkıntısı buydu ve hocaların geldikleri mecralar çok farklıydı. Bazı hocalar bil-diğimiz İstanbul Sosyoloji geleneğinden gelmiş ve bürokratik kademelerden geçerek dekanlık, rektör yardımcılıkları, bölüm başkanlıkları yaparak gelmiş olanlardı. Ama örneğin bir diğer arkadaşımız akademi dışından gazetecilikten

gelip akademiye intisab eden bir arkadaşı. Tabii ki bunların bakışları ve biraz da şahsiyetleri, şahsiyet yapıları da birbirinden farklıydı. Üniversitede vermek istedikleri tarz da birbirinden farklıydı. Birisi oldukça large bir tarz vermeye çalışırken diğer hoca daha disiplinli bir şekil vermeye çalışıyordu. Tabii ben ikisini de anlıyordum. İkisinin de kendine göre gerekçeleri vardı ve haklı tarafları da vardı. Ve ikisi arasında ben bir yol uygulamaya çalıştım hep. Ne akademik disiplinden ne akademik gelenekten vazgeçilerek. Hem yönetsel olarak hem tarz olarak ve ne de öğrenci eskisi gibi bir pasif pasif basit eleman olarak görmek şeklinde olmadı bu.

Öğrenciyi de bir anlamda kendi özgürlüğü içerisinde tutarken, bir yandan da disipline kaybetmemeye çalışarak hem düşünce hem bilimsel hem akademik disiplini kaybetmeden bir tarz yürütmeye çalışmışım. Bunda öğretmenlikten gelmenin verdiği bir tecrübe de belki vardır. Çünkü diğer arkadaşlardan birinin mesela hiçbir öğretmenlik geçmişi olmadığı için belki de bambaşka bir tarz düşünüyordu kendi kendine. Ama öğrenciyi tanımak lazım. Öğrenci nedir, ne bekler, öğrenciye nasıl yaklaşılır? Bunları da hayat içerisinde tecrübeyle öğrendikten sonra üniversite öğrencisiyle muhatap olmanın faydasını gördüm. Öğretmenliğin bana verdiği, kazandırdığı şeylerden birisi de bu oldu.

Uludağ Üniversitesi istikrara kavuşmadı bir türlü. Bu anlamda öğretim kadrosu olarak da bir tarz olarak da ve bu bakımdan hep eksik kadroyla çalıştı. Mesela aynı fakültenin felsefe bölümü var. Birisi koridorun bir tarafında, öbürü koridorun öbür tarafında. Birisinde belki on öğretim elemanı var, öbüründe üç dört fazla bulunamıyor. Bunun tabii ki bir sorun olarak yaşandığını düşünüyorum. Hem öğrenci açısından bir sorun hem öğretmenler açısından öğretim elemanları açısından da bir sorun. Yüklerini artırıyor, işlerini çoğaltıyor. Öğretim elemanlarını artırmak ve kendi bilimsel çalışmalarına zaman ayırmak çok önemli. Ben oradayken haftada yirmi yedi saat derse giriyordum mesela. Bu bir öğretim elemanının yapacağı iş değildi. Ben öğretmen iken bile 20 saatten fazla girmezdim derse. “Ne oldu?” dedim. “Nereye geldik biz? Öğretmenlikten çıktık. Güya daha rahat kendimize zaman ayıracağımız bir yer olması gerekirken bu daha beter oldu.” dedim ve o yüzden istifa ettim.

Ayrıldım oradan. Sonunda başka bir üniversiteye geçtim özel bir üniversitede. Şimdi daha rahat tabii ki ortamımız. Elemanları da yeteri kadar. Oturmuş bir vaziyeti var. Üniversitenin çok eski veya yeni olması burada konu değil.

Şu anda bulunduğum üniversitenin bölümü 12 yıllık falandır. Çok eski değildir. Ama Bursa'dakinin 25-30 yıllık bir geçmişi var neredeyse. Ama burası oradan daha fazla oturmuş vaziyette. Bu biraz da yönetim mantığıyla da ilgili. Biraz da seçilen elemanların anlaşabilirlik durumuyla da ilgili. O bölümde eğer uzlaşamayacak, birinin evet dediğine öbürü hayır diyorsa bir bölümde tabii ki işler çok zor yürür. Ama herkes birbirine anlayış göstererek hüsni-kabulle, bu işi iyi niyetle yürütmeye çalışıyorsa çok daha rahat ve daha kolay yürür bütün işler. Bunu gördüm. Akademik hayatın tatminkârlığı da önemlidir. Bulduğunuz üniversite ne kadar isim yapmış bir üniversite olursa olsun, eğer orada rahat hissetmiyorsanız kendinizi tatmin olmuş hissetmiyorsanız psikolojik olarak, görev olarak o zaman oranın çok fazla bir cazibesi kalmıyor sizin için. Üniversitelerin bunu da göz önünde bulundurarak biraz da bölümlerin kendi ayakları üzerinde yaşamalarının şartlarını onlara temin ettirmeye çalışmaları gerekiyor. Bu yukarıdan idari direktifler ile falan olacak bir iş değil. Bölüm elemanlarının kendi aralarında insani münasebetler, beşerî münasebetler içerisinde bunu yürütmeleridir önemli olan. Burada fikir ayrılığı önemli değil. Hatta şöyle derdik biz. Birisi A fikrinden, öbürü buna tam 180 derece zıt bir fikirden olsun. Bu zenginlik getirir. Aynı fikirden olmak değil, aynı anlayışta birleşmek önemlidir. Anlayış o fikirleri zararsız hâle getirir ve o fikirlerden bir sorun doğurmaz. Tam tersine o fikirlerden bir üretim çıkarabilir ortaya. Bunu anlayışla karşılarsa eğer, bu bir zenginliktir bölümler için. Ben şahsen bölümlerin tek bir renkte olması yoluyla gelişebileceğini de pek düşünmüyorum. Farklı renkler olsun ama herkes birbirine saygılı olsun.

Evet hocam akademisyenliğinizde yaptığınız çalışmalar var. Hatta Bursa'da o mezar taşlarıyla ilgili yaptığınız çalışma oldukça ilgi çekici. Bir de tezler yönettiniz, biraz onlarla ilgili konuşabiliriz, özellikle sizi tatmin eden çalışmalar ya da yapmak istediğiniz, yaptığınız, yapamadığınız, yönettiğiniz tezlerde nasıl bir hocaydınız? Öğrencilerinize özellikle yaptırmak istediğiniz şeyler var mıydı?

Şimdi öbür çalışmalardan biraz bahsedelim önce. Evet, Bursa'da bulunduğum sırada tabii çok şey yapılabilirdi. Bursa bir nevi laboratuvar gibi bir yerdir. Sanayisi var, tarımı var, turizmi var, tarihi var. O tarihi benim dikkatimi çekti, ilgimi çekti. Oradan bir girdim işe ve oradan yürüdüm. Dolayısıyla Bursa'da bulunduğum zaman içerisinde yıllar içerisinde Bursa ile ilgili epeyce araştırmalar yapmış oldum. Dikkatimi çekti çünkü. Eserleri, tarihî eserleri, tarihî geçmişi... Bu hem eğitim hayatındaki geçmişi olabilir hem siyasi anlamdaki geçmişi hem diğer kültürel ve sosyal alanlardaki geçmişi olabilir. Örneğin Cumhuriyet'e geçiş yıllarında eğitimde nasıl bir değişiklik oldu? Buna biraz baktık. Orada kurulan okullar önce kurs olarak başlayan, sonra kurumsallaşan ve resmî bileşen okullar dikkatimizi çekti. Dikkatimi çekti. Bunlar hakkında bir yazı yazdım, araştırmalar yaptım. Ayrıca Bursa'da yolumuzun üzerinde birçok mezarlık, hazire falan görüyorduk. Bunlara bakınca bunların çok ihmal edilmiş olduğunu düşündüm ve bir ucundan başladım işe. Bu mezar taşları kime ait, bu kime ait falan. Baktık ki çok önemli insanlar burada yatıyorlar. Bunları bir ortaya çıkarmak, yazmak, anlatmak gerekir. İnsanların, hiç olmazsa Bursalıların en azından ilgisini çeker diye düşündük ve Bursa taşlarını, mezarlıklarını, hazirelerini tek tek elden geçirdim. Bir arkadaşla beraber ve 3500 civarında taş inceledik. Bunları belediyeye beraber yaptık çünkü belediyenin de ilgisini çekti bu çalışmamız. Bir proje hâline getirdik ve kitaplaştırdık. Bütün taşların fotoğraflarını çektik. Üzerindeki yazıları okuduk ve taşlara numara verdik. Bence en önemlisi de bu. Üzerinde metal numaralar var. Artık o taş kaybolmaz. Şimdiye kadar bütün taşlar kayboluyordu, kırılıyordu, başka şekillerde kullanılıyordu, temel taşı yapılıyordu falan. Dolayısıyla böyle binlerce taş kaybolmuş gitmiş. Hiç olmazsa kalanlar artık korunsun diye bir tarih bilinci ile de yola çıktık.

Bunları yaptık ve çok da iyi olduğunu düşünüyorum. Tabii bizim zamanımızı aldı, emeğimizi aldı. Kolay bir iş değil bunlar fakat kalıcı bir çalışma olarak 5 cilt hâlinde Bursa'nın bütün şehir içerisindeki mezarlıkların artık envanteri fotoğraflarıyla, belgeleriyle çıkmış oldu. Tabii benim tarihe merakım dediğim gibi üniversitedeyken tarih bölümünden aldığım sertifikayla başlar. Oradan bir yeteneğimiz var. Tarihe ilgimiz oradan başladı zaten. Cahit Tanyol

Hocaların, Baykan Sezer Hocaların da yine etkisiyle devam etti ama bu tarih dediğimiz bir umman. Mezar taşları tarihin sadece bir sayfası. Tarihin başka sayfaları da var. Bir kütüphaneye bir bildiri hazırlamak için girmiştım. Orada Yavuz Sultan Selim'in şiirleri ilgimi çekti. Şiirlerini araştırırken oradan oraya gittik, en sonda Tahran Milli Kütüphanesinde, Yavuz Sultan Selim'in kendi el yazısıyla yazmış olduğu Divan'a ulaştım. O Divan'ı buldum ve orada gördüm ki şimdiye kadar Yavuz Sultan Selim'in bilinen şiirlerinden iki yüz otuz iki tane daha fazla yeni şiir var. Hiç bilinmeyen şiir. "Allah Allah, şimdiye kadar niye buna çalışılmamış?" Bu yapılmamış. Demek ki insanların aklına gelmemiş. E napalım bunu? Bunu bir tarafa atmak olmaz. Tuttuk, onun üzerinde çalıştık. Hiç işimiz olmadığı hâlde. Nereden nereye diyeceksiniz. Yavuz Sultan Selim'in o Divan'ını ortaya çıkardık, o şiirlerini tespit ettik ve tıpkı basımıyla da bastık. Yavuz Sultan Selim'in 1520 yılındaki vefatının beş yüzüncü yılı 2020 yılında onu yetiştirmeye çalıştık ve bastık. Çok şükür bugün böyle bir eser benim için bir hazine. Bir define bulmuş gibi seviniyorum. Bunu ortaya çıkardık.

Sosyolojinin geçmişte nasıl yayın hayatına girdiğini, hangi eserlerle ortaya çıktığını Mahmut Tezcan Hoca bir eser yazmıştı. Evet sosyoloji bibliyografyası diye. Ama o eser yeni yazı. Bir bibliyografyası üzerinedir. 1928'den herhâlde 1980'lere falan kadarki yılı içeren hacimli bir eser. Tabii bunu geriye doğru nasıl götürebiliriz diye düşündüm. Ben de 1928'den önce, matbaanın ilk başlangıcından 1928'e kadar 198 ya da 200 senelik zaman içerisinde yayınlanan sosyoloji eserleri nelerdir bunları tespit etmeye çalıştım. Fakat baktım ki bu yetmiyor. Diğer sosyal literatüre de el attım. İktisat, siyaset, hatta tarih gibi. Hangi eserleri yayınlanmıştır? Üç bin kadar eser bulduk ve onları da Türk Sosyal Bilimler Literatürü olarak yayınladık. 2000'li 2010'lu yıllarında falandı galiba yayına girdi. Onu da öyle bir yayın olarak çıkardık ortaya. Aşağı yukarı 3000 civarında eski yazıyla yazılmış eserimiz var ve bunların hangi tarihte yayınlandığı ve hatta kaç baskı yaptığı, hangi tarihlerde kimler tarafından yazıldığı, tecrid tercüme ise kimler tarafından tercüme edildiğini ortaya koyduk. Bu da sosyolojiye ve sosyal bilimler tarihine yaptığımız bir katkı olmuş oldu. Elimizde bunun daha genişletilmiş bir çalışması var. Devam ediyor Açıklamalı Sosyal Bilimler

Literatürü diye. Yine aynı tarihler içerisinde, o eserlerde nelerden bahsediliyor? Her birinde epey bir kısmını tamamladık ama zamanımız olursa bir ara onları da tamamlayıp yayınlamayı düşünüyoruz. “Türkiye Sosyal Düşünce Tarihi” kitabımızın ismi oydu zaten. “Türk Sosyal Düşünce Bibliyografyası.” İktisat, sosyoloji, felsefe, psikoloji hatta milletler ve şehirlerle ilgili konular. Bunlar da sosyal düşünceyi ilgilendiren şeyler. “Türk Sosyal Düşünce Bibliyografyası”nın genişletilmiş şeklini, açıklamalı şekline çalışmak programımızda var. Onu da umuyoruz, tamamlayacağız ve Türk sosyoloji tarihine bir katkı olmak üzere yayınlanmış bütün makaleleri tespit etmeye çalışıyorum. Geçmişte 1930’lara kadar hiç olmazsa yayınlanmış dergilerde kalmış makaleler nelerdir? Dergilerde, gazetelerde şurada burda kitapları bulduk.

“Türk Sosyal Düşünce Bibliyografyası” kitabımdakilere biraz ilave edilebilir, ikinci baskısında falan değişiklikler olabilir o ayrı ama bir de makaleler var, o makaleleri de incelemek gerekiyor çünkü makalelerin çoğunun yazarları kitap yazmış insanlar değillerdir. Ama makalelerinde önemli şeyler söylemişlerdir. Bunları da hepsini toparlayıp bilmek uzun bir iş tabii ki. Bütün dergileri taramak gerekiyor. Onlarla ilgili uzun yıllardan beri çalışmamız, tezgâhta devam ediyor. Tezlerden bahsettiniz. İki türlü tez verdim ben öğrencilere. Bir eğer öğrenci kendisi seçmek istiyorsa bir konuyu ve uygunsuzsa onun seçimine bırakıyorum. Kendisi seçiyor. Ben ona danışmanlık hizmeti veriyorum, yönlendiriyorum o kadar. O şekilde devam ediyor. Müdahâle etmiyorum konusuna. İkincisi biraz önce dediğim örnekte olduğu gibi Mahmut Tezcan Hoca’nın “Sosyoloji Bibliyografyası” kitabı belli bir tarihe kadar, 1980’lere kadar falan. Öğrencilerime mesela bunun 80’den sonrasını verdim. Birisine dedim ki “Senden de buna çalış.” Bir başka öğrenciye, üniversitelerde yapılmış olan şimdiye kadar sosyoloji tabanlı tezleri tespit etmesini, hangi tezler yapılmıştır, konuları nelerdir, belli temalar etrafında bunları toplansın ve hatta yorumlasın. Dedik ama toplaması bile şu kadar bir şey oldu, yorumlamasına sıra gelmedi. Hangi üniversite hangi konular üzerinde, neden durmuştur veya hangi hocalar hangi konulara ağırlık vermişti? Hangi dönemlerde hangi konular ağırlık kazanmıştır? Elimizde öyle bir envanter var. En azından 2000 yıllara kadar birisi yaptı. 2000 yıllardan sonrasını da birisi yapmıştı. Onlar da benim öğrencilere

sosyoloji tarihi yönünden bir katkı olsun diye sunduğum konu teklifleri olarak ortaya çıkan tezler oldu. Şimdiye kadar aşağı yukarı 20-25 civarında tez danışmanlığı yapmış olduk ve devam ediyoruz.

Türkiye’de sosyoloji ile alakalı sizin gördüğünüz problemler nelerdir? Türkiye de sosyoloji yapma ile ilgili ya da eğitimiyle ilgili... Sizin gördüğünüz problemler nelerdir?

Türkiye’nin yapısı, toplumsal yapısı ve hareketliliği sosyoloji için çok geniş bir malzeme, iyi. O kadar çok malzeme var ki Türkiye gibi bir ülkede. Çünkü durmuyor yerinde. Hem sosyal değişme üzerinden ve hem sosyal yapı üzerinden. Hem morfolojik hem fizyolojik anlamda. Son derece zengin çalışmalara müsait bir toplumda yaşıyoruz. Tabii ki bunu çeşitli şekillerde değerlendirmek mümkündür. Her sosyoloji bölümü veyahut akademisyen arkadaşlarımız, buna kendi müktesebatı, kendi birikimi ve formasyonu üzerinden de yönelebilir. Ama yeni gelen arkadaşlar için, nasıl başlayacaklar sorusuna, biraz cevap olsun diye şunu söyleyeyim ben: Sosyolojinin bence iki kaynağı var: Biri felsefe, biri tarih. Batı’da sosyoloji felsefeden çıktı. Auguste Comte bile sosyolojiyi ortaya koyarken, eserinde “Pozitif Felsefe Dersleri” adlı eserinde bunu ortaya çıkarıyor ve pozitif felsefenin, pozitif dönemin bir bilimi olarak koyuyor. Batı felsefesinin bir devamı. Zamanındakilerin devamı olarak sosyolojinin sayfasının açıldığını bize gösteriyor. Ama bizim gibi toplumların ihtiyacı bence felsefi anlamdan ziyade sosyolojiyi, tarihî anlamından üretmek. Çünkü tarihte de o kadar kıymetli mecralar var ki, bu mecralar üzerinden biz sosyolojiyi yeniden bakabiliriz. Kendi sosyolojimizi buradan üretebiliriz. Bunun en tipik örneği kimdir? İbn Haldun olduğunu biliyoruz. İbn Haldun’un yaptığına sosyoloji demeyiz. Ama ne derssek diyelim, isterse tarih felsefesi ama bir tarihtir. Tarihten hareket ediyor. Tarihi gözlemlerden hareket ederek ortaya çok değerli analizler çıkarabiliyor. Bizim de gerek toplumsal yapılarımızı gerek kurumlarımızın yapısını ve hatta bunların politikasını, uygulayacağı politikaları anlamamız ve belirlememiz için mutlaka bir tarihsel bakış açısına sahip olmamız gerekiyor.

Sosyal değişimler hiçbir zaman birdenbire olan şeyler değildir. Bunların arkasında bir sürü dinamikler vardır. Bu dinamiklerin yine tarihteki kökenlerini

bulmamız gerekince ister istemez tarihle sosyolojiyi kol kola yürütmemiz icap eder. Yerli sosyoloji diye bir şey deniyor ya, o yerli sosyoloji biraz da budur. Toplumun tarihinden hareket eden sosyoloji demektir. Nitekim Çiğdem Kağıtçıbaşı Hoca’nın “Üç türlü sosyal bilim var.” dediği şeye göre konuşacak olursak, ne diyor: “Bir evrensel sosyal bilim, bir taklitçi sosyal bilim bir de her toplumun kendi şartlarına göre ortaya çıkmış olan sosyal bilim.” İşte burada ben bu üçüncü şıkkın önemli olduğu üzerinde duruyorum. Bizim anlaşamamamızın, toplumsal olarak kamplaşmalarımızın, hatta ideolojik bölünmelerimizin arkasında bile bu tarihsel arka plandan kopukluk olduğunu zannediyorum. Batı’dan gelen fikirler, ideolojiler... Bize bir şekil veriyor. Bize şekil veren kendimiz değiliz. Kendi geçmişimiz, tarihimiz, dinamiklerimiz değil, oradan gelen şekillerle dönüşüyoruz. Burada da bakıyoruz bir muhafazakâr olsun, kim olsun, örneğin ben muhafazakâr olayım. Orada efendim demokratlar var, liberaller, feministler var. Burada da biraz feminist, demokrat, liberal olsun. Bunlar bizden üreyen şeyler değil. Ama evrensel olması gerekir mi? Gerekir. Nasıl gerekir? Batı nasıl evrensel olmuşsa bizim de öyle. Batı kendi içinden, kendi dinamiklerinden bu sınıfları, kategorileri, tanımları çıkardı.

Oradan evrensel eleştiri de bunu bilecek kadar ne yapıyor, bunu dikte ediyor. Biz de kendi dinamiklerimizle bizden bir evrensellik çıkarabiliriz. Bizim geçmişteki hem kültürel hem sosyal varlığımız Batı’dan daha evrenseldir. Bizde evrensel beyin potansiyelleri zaten var. Bu evrenselliğin potansiyellerini bugüne nasıl taşıyabiliriz? Batı’dan kopmadan, Batı’ya ilgisiz kalmadan ama onun taklidinden kurtularak, onu da taklit etmeden. Kendi güçlerimiz üzerinden, kendi dinamikleri üzerinden toplumu tanımamız, yani bir toplum bilimi olması için önce kendi toplumumuz olması lazım. Toplum bilim diyoruz buna. Eğer toplum bilim ister istemez her şeye hitap eden, bir anda her şeye hitap eden bir şey değil. Bir toplumdaki o sözünü devşiren bir bilim oluyor ister istemez. O toplumun bilimi olması için biraz kendini sınırlaması lazım önce. Tarihsel zeminini bulması, yapısal zeminini bulması, kültürel zeminini bulması gerekir. Burada ona mahkûm olarak değil. Ama onu unutmadan. Kendisinin değişiminin, dönüşümünün temelinde mutlaka onların bir faktör olarak etkinliklerinin devam ettiğini kabul ederek işe başlaması icap eder.

Böyle olursa bence sorunlarımızın da çoğu ortadan kalkabilir. Birçok şey belki sorun olmaktan da çıkar. Sosyal barış da biraz buna bağlıdır. Sosyal bilimlerin bizdeki tıkanıklığını da aşmanın en önemli yolu budur. Birincisi tarih, ikincisi edebiyattır. Edebiyat da bizim kaynağımızdır. Toplumun aynasıdır. Geçenlerde bir arkadaş bir hikâye kitabı yazmış. İçinde on on beş tane hikâye var. Her bir hikâye onun yaşadığı olayların hikâyeleştirilmiş bir biçimi. Aynen toplumu almış, oraya fotoğraflamış ama bir hikâye üslubuyla bunu yapmıştır. Farkı bu. Edebiyat boşlukta meydana gelen bir şey değil. Hatta şiir bile. Şiir, bizim insani duygularımızın belki en evrensel temalarımızın dile getirildiği bir şeydir. Çocukluk, ölüm teması, aşk teması... Ama bütün bunların arkasında böyle bir kültür vardır. Her kültürün aşkı terennümmü başkadır. Ölümü terennüm bir başkadır. Çocukluğuna bakışı başkadır, anneye bakışı başkadır. Öyle gider. Şiirde böyle olursa hikâye de roman da hayli hayli böyle olur. Nasıl bir Tolstoy kendi toplumunu orada romana ulaştırmıştı? Bir Gogol kendi toplumunu. Hikâyelerini taşımış ise romanlarına taşımışlar. Bizde de edebiyatçılarımız aslında bunu yapıyorlar ama bunu biraz daha bilinçli yapmak gerekir. Bir de sosyologların bu kaynaklardan yararlanması yolunu açmalı. Edebiyat sosyolojisi derslerimiz var. Onlar bu işlerle ilgileniyorlar tabii ki. Örneğin ben Şinasi'ye çalışırken Şinasi'nin veya o devrin şairlerinin şiirlerinden veya edebî metinlerinden toplumun zihinsel hayatını toparlamaya çalışabildim ve orada birçok şeyi çıkardık, ortaya çıkarabiliriz. Adamlar şair veyahut edip o zamanın deyimleriyle Ziya Paşalar, şunlar bunlar. Ama Ziya Paşa'nın o yazdığı ter kibibentler aslında bir toplumun zihin dünyasını bize o kadar net anlatır ki. Bunlar var elimizde. Bunlardan da yararlanmak gerekir. Edebiyatçıların, sosyologların edebî ürünlerinden. Ve tarihten. Gerek yazılmış tarihten, gerek yaşanmış tarihten. Yola çıkarak, istifade ederek kendi sosyolojilerini yapacak yollar bulabileceklerini düşünüyorum, inanıyorum buna.

Bu söyleşiye bir başlık koysak...

Evvel sosyoloji, ahir sosyoloji derim.

Çok teşekkürler.

“Sosyolojimiz de Türkiye Gibi İnişli Çıkışlı”

Beşir Atalay

1 Nisan 1947’de Kırıkkale’nin Keskin ilçesine bağlı Armutlu köyünde doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra doktorasını Atatürk Üniversitesinde sosyoloji alanında tamamladı. Atatürk Üniversitesinde öğretim üyeliği yaptı ve sosyoloji doçenti ünvanını elde etti. Devlet Planlama Teşkilatında görev aldıktan sonra Kırıkkale Üniversitesinin kurucu rektörü oldu. Emekli olduktan sonra Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezini kurdu. Ardından siyasete atılarak AK Parti’den milletvekili seçildi ve hükümetlerde bakan ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yaptı. Uzun bir siyasi kariyerin yanı sıra akademik alanda da önemli bir yer edinen Atalay, farklı görevlerde ülkesine hizmet etmiş bir devlet adamı ve akademisyendir.

Öncelikle genel olarak hayatınızı sizden dinleyelim. Nasıl bir ailede doğdunuz, eğitiminiz, sosyolojiye ilginiz nasıl oluştu?

Evet önce tabii böyle bir çalışma yaptığımız için sizi tebrik ederim. Teşekkür ederim. Bu meslek alanının bu tür çalışmalara çok ihtiyacı var. Şahıslardan öte bu meslek alanının içinde belli canlılığın oluşması, bu tür çalışmalar, biraradalıklar, hatta küme çalışmaları bazen meslek alanının çalışan mensuplarının zaman zaman bir araya gelmeleri, bunlar çok önemli. Sosyoloji tabii ki bizler için çok önemli ama herkes için o kadar önemli mi? O soru her zaman gündemdedir. Herkes için önemli olması için herkese öneminin daha iyi anlatılması gerekiyor. Bu tür çalışmalar o açıdan da tabii değerli.

Herhâlde önce özgeçmişimi istiyorsunuz. Kısa bir özgeçmiş. Ben size o özgeçmiş şöyle kısaca vermiş olayım. Keskin ilçesi var şimdi Kırıkkale’nin. Evelden Ankara’nın büyük bir ilçesi idi. Daha doğrusu Osmanlı Dönemi’nde de büyük ülkelerden birisi. Önce Kırşehir eyaletine bağlı, sonra Ankara’ya bağlanmış önemli bir ilçeydi Keskin. Oranın bir köyü, Armutlu köyünde doğdum ben. Benim baba, dede biraz din bilginleri, dinî alanda hizmet yapmış kişilerdir. Dedem de İbrahim Hoca. Babam da öyle. Öyle bir aileden geliyorum. Hayatımın bir kısmı köyde geçti ama esas eğitimim Keskin’de devam etti. Sonra da Kırıkkale’de tabii. İlkokulu ve ortaokulun bir kısmını Keskin’de okudum. Liseyi Kırıkkale’de bitirdim. Lisede edebiyat kolunda, o zaman fen ve edebiyat ayrımı vardı. Daha sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdim, 1965 yılında. Fakülteden sonra da genelde hukuk fakültesi mezunları her ihtimale karşı diye bir avukatlık stajı yaparlar. Çünkü sonra yapması zordur onun, memurlukta falan yapılmaz.

Dolayısıyla avukatlık stajından sonra burslu okuduğum İçişleri Bakanlığında altı ay kadar bir memurluk yaptım. Sonra da Erzurum Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesine, Sanayi Sosyolojisi Bölümüne asistan olarak girdim. Ondan sonraki hayatım orada geçti. İşte 1976 yılında doktoramı tamamladım. Doktora sonrası o zaman Erzurum Atatürk Üniversitesi önemli bir üniversite idi. 12 üniversite vardı Türkiye’de, bayağı ciddi bir akademik ortamı vardı. Rahat çalışılan bir yerdi ama bir avantajı da vardı, o üniversitede doktoradan sonra

yurt dışına biz visiting scholar olarak herhangi bir ülkeye gönderirlerdi. Bir üniversiteyle anlaşırınız. Ben de öyle Amerika Birleşik Devletleri’nde Michigan Üniversitesine 1,5 yıl gittim. Oradaki sosyoloji bölümü benim için doğrusu çok verimli olmuştur. Sonra dönüşte de yine Erzurum ama 12 Eylül sonrası bildiğiniz gibi YÖK sistemi vesaire 1982 filan. Bu YÖK sistemi yeni şeyler getirdi. Yeni uygulamalar. Ben doçentliğimi tam o zaman aldım. 1983 yılında. Yine daha çok sosyal değişime çalıştım. Hem doktora da hem doçentlik de. Doçentlik tezim sanayileşme ve sosyal değişimdir. İyi bir tezdi ve doğrusu sonra da Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayınlandı. O dönem önemlidir. Özal Dönemi ve ben Özal Dönemi’yle birlikte de 1985 yılının başlarında da Devlet Planlama Teşkilatına geçtim. Ondan sonra benim akademik hayat bir anlamda epey bir durmuş gibi oldu. Devlet Planlama Teşkilatına Sosyal Planlama birimi vardır orada. Orada daire başkanı olarak çalıştım. Planlama talep etti beni o zaman, rahmetli Yusuf Bozkurt Özal oranın müsteşarıydı. İşte ben 7 yıl Özal Dönemi bürokratlığı yaptım.

Planlama’da o görevi yürüttüm. Orada çok önemli araştırmalar yaptık. Kendi alanımla ilgili herhâlde en iyi araştırmaları orada yaptık. Türk aile yapısı araştırması gibi ilk defa gelir dağılımı araştırması gibi, ilk defa büyük gecekondu araştırması gibi hep Planlama döneminde olmuştur. Benim orada önemli katkılarımla olmuştur. O dönem çok farklı bir dönemdi. Türkiye’nin çok önemli bir gelişme ve değişim dönemiydi. Tabii Özal Dönemi olarak tarihe geçti. Özal Dönemi bittikten sonra da tekrar üniversiteye kısa bir süre döndüm. Marmara Üniversitesine bu defa. Ama kendi ilimde bir üniversite kuruldu Kırıkkale’de. Tam 1992 yılında. Rahmetli Turgut Bey de Cumhurbaşkanıydı. Beni zaten Planlama’dan bildikleri için oraya rektör olarak atadılar ve ben orada kurucu rektörlük yaptım 5 yıl. İyi bir üniversite, tabii Ankara’nın banliyösü gibi Kırıkkale, iyi bir üniversite kurmak için uğraştık doğrusu, iyi bir kalite yakalanmıştı. Ama Türkiye’de her şey biraz siyasetle irtibatlıdır. Kimi asker müdahalesi, kimi sivil siyasetin evrilmesi. Neticede 28 Şubat diye bir olay yaşadık tabii. 28 Şubat Türkiye’de askerî müdahalenin en keskinlerinden biridir. Direkt asker yönetime el koymamıştır ama daha ileri bir müdahalesi vardır. Akademik hayata müdahaleleri çok oldu. Hem akademisyenler hem

yöneticiler hem öğrencilerle ilgili. Dolayısıyla ben o zaman görevden alındım. Üniversiteden de atılmış oldum. Böylece o hayat bitmiş oldu. Niye alındık? Tabii onu konuşmalar içinde değerlendiririz. Ben neticede belli bir ideolojik zeminden geliyorum, muhafazakâr bir yapıdan geliyorum.

Dolayısıyla o dönem muhafazakâr görüşte olan rektörlerin zaten hepsi görevden istifa ettirildi. Öyle bir dönemdi. Sonrasında ANAR diye bir araştırma şirketi kurduk. Hiç boş durmadık. ANAR diye bir araştırma kuruluşu aslında o bir think tank kuruluşudur. Ankara'da, başkentte ve doğrusu 5 yıl ANAR'ı ben yürüttüm. O ANAR, Türkiye'de herhâlde araştırma sektörüne çok katkı vermiştir. İlk defa aylık gündem, Türkiye gündemi araştırmasını biz başlattık. Şimdi birçok yerde yapılıyor onlar. Ama orada yetişti o yapanların da epeyce-si. Şu anda araştırma şirketi yürütenlerin bir kısmı orada yetişmiştir. Ve onlar kitaplaştı da doğrusu. 2000-2001 falan yılı Türkiye'nin sorunlu yıllarıdır. O aylık araştırmalar kitap hâline de geldi. Hem siyaset analizi hem toplumsal analiz tabii o çok iyi çalışmalar yaptık orada. Mesleğimi her yerde yürüttüm, onu söylemek istiyorum. Sonra da benim AK Parti dönemim, 2002'de AK Parti, AK Parti'nin mutfağında çok yer aldım. Kuruluş programında, sonraki hükümet dönemlerinde, AK Parti'nin ilk verimli yıllarıdır, 12 yıl bakanlık yaptım. Orada yine doğrusu partinin kamuoyu ilişkileri, kamuoyu yoklamaları gibi konularda en önce benim rolüm olmuştur. Hem dokümanlar, mutfakta hazırlanan dokümanlar, seçim beyannamesi vesaire gibi. Genel olarak şunu söyleyebilirim: Ben hukuk eğitiminden sosyolojiye geçtim. Belki sorular içinde değerlendiririz. Kendim iyi bir hukuk öğrencisiydim ve iyi bir hukuk mezunuyum. Çok severek gittiğim bir fakülte. Hukuk fakültesinde bir sosyolog hoca vardı Hamide Topçuoğlu diye duymuşsunuzdur.

Evet Hocam, ilk hukuk sosyolojisi derslerini veren Ernst Hirsch'in asistanı Hamide Topçuoğlu.

Türkiye'de hukuk sosyolojisinin âdeta kurucusu sayılır. Hâlen öyledir. Sonrakilerin çoğunu da o yetiştirmiştir. Şimdi o kendinden sonra gelen Ülker Hanım falan hepsini o yetiştirmiştir. Gerçek bir hukuk sosyoloğu, Alman ekolünden gelir. Doğrusu ben biraz hukuk fakültesinde de sosyoloji, hukuk

felsefesi gibi derslere çok önem verdim. Esas hukuk onlardır. Hukukçu olmak için o dersler çok önemlidir. Hamide Hanım’ın etkisiyle ondan sonra sosyolojiye bakışım daha da ileri şekle geldi. Sonraki hayat biraz onun üzerine yürüdü. Ama şunu söylemek mümkün. Hukukla sosyoloji çok iyi ikilidir. Birbiri ile çok iyi uyum içinde gider ve birbirini çok etkiler. Hukuk, iyi bir hukuk eğitimi ve sonrasında sosyoloji çalışması benim hayatımı verimli kılmıştır. Bir de Devlet Planlama Teşkilatı bir ekoldü, bir okuldu. Bunların hepsinin bir araya gelmesiyle hayatımda mümkün olabildiğince iyi şeyler yapmaya çalıştım. Çok akademik üretimim belki olmadı ama daha çok kamuya dönük, kamunun faydalanacağı üretimler yapmış oldum o birikimle, yani hukuk ve sosyoloji birikimiyle. Ama alan araştırmasıyla ilgili tecrübem de Amerika’daki bu yıllarım benim etkili olmuştur. Michigan Üniversitesi sosyolojide çok iyidir ve özellikle biliyorsunuz Amerikan sosyolojisi biraz daha pragmatist bir bakışa sahiptir. Birinci sınıfta daha çok teoriyle uğraşılır. Ondan sonra artık sosyolojiden alanın içinde, hayatın içinde ne kadar faydalanacağız, ona bakar. Dolayısıyla çok iyi araştırmalar yapıyordu ve ben o araştırmaların içinde yer aldım.

Benim iyi kamuoyu araştırması, iyi toplumsal analiz birikimimi daha çok oradaki çalışmalar ve ondan sonraki okumalarımınla geliştirdiyebilirim. Aynı şekilde o yıllar, bu bahsettiğim 70’li yıllar; 77, 78, 79 işte, sanayileşme ve sanayileşmenin sosyal değişmeye etkisi çok gündemdeydi. Bir anlamda teknoloji toplumu nasıl değiştiriyor? Amerika da onu çok tartışıyordu. Bir buzdolabı bile toplumsal hayatı ne kadar etkiledi falan kitaplar yazıldığı bir dönemdir. Dolayısıyla sanayileşme, sosyal değişime ilgim biraz orayla irtibatlı, onunla irtibatlı bir de Japon modeli çalışmam vardır benim. Onu da Planlama Teşkilatı yayınladı o yıllarda.

Siz hatırlamazsınız o zamanları. Rahmetli Özal’ın bir Japon modeli vardı. Türkiye’de zaman zaman olmuştur o, Batı’nın neyini almalı, sanayisi, Japon modeli bizde epey tartışılırdı. Rahmetli Turgut Bey de Japon modeli sözlerini kullanırdı. O ortamda sanayileşme, sosyal değişme çalışmaları içinde Japon modeline de öyle bir bakış hani Japonya çok sanayileşmiş ama değişmemiş

folan gibi de şeyler vardı. Aslında hiç öyle değilmiş. Ciddi bir Japonya Araştırması yapmıştım. Onu da Devlet Planlama Teşkilatı yayınlamıştı. Benim kısa bir öz geçmişimi istedi, onu verdim. Siyaset sonrası da ben 2014’ten itibaren ayrılmış oldum.

şu anda emekli hayatı yaşıyorum ve daha çok okuyorum. Herhâlde en iyi okuma yaptığım, kitapları takip ettiğim bir hayat dönemi. Bir de bir vakfımız var, Sosyal Bilimler Vakfı. Ankara Sosyal Bilimler Vakfı. Orada bazı alışmalar Başbakan Yardımcısı iken son dönemimde bir üniversitenin kuruluşunu yaptım. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi benim projemdir. Onu biraz farklı kurguladık ama o farklı olmadı. Normal bir üniversite oldu. Onu biraz daha başkentte bir think tank üniversitesi, biraz daha lisansa değil de lisansüstü eğitime yer veren, araştırmaya yer veren, bürokrat elitlerle ve siyaset elitleri ile iletişimi olan hani bütün başkentlerde vardır, biraz daha böyle bir think tank üniversitesi olsun diye, nasıl bir üniversite düşünürdük onun yazılı metni bile durur bende. O zaman Başbakan’la Cumhurbaşkanı’yla falan görüşerek böyle bir üniversite planlamıştık. Ama öyle olmadı. Normal bir üniversite şeklinde yürüyor maalesef. Genel olarak benim hayat şeyim bu. Evet kısa ve biraz fazla oradan oraya geçiş oldu. Hayatta kesiklikler... Biraz hani böyle düz bir akademik hayat olmadı. Girişli, ıkışlı, inişli çıkışlı bir hayat.

Hukuk fakóltesi okudunuz. Sosyolojiye geçiş yaptınız. Bunun sebebi nedir? Genelde hukukçular pek meslek dışına, alan dışına çıkmazlar. Sizin dışımızda da çok bir örnek yok hocam.

Benim lise dönemim ortaokul son sınıf biraz o zaman erken yaşlanılıyordu. şimdiki gençler geç yaşlanıyor, biz biraz erken yaşlandık. Hayata daha çok yönlü bakıyorduk. Bayağı hayatın içinde yer alıyorduk yan. Sosyal olaylar, gelişmeler vesaire. Çok okumalı bir dönemdir. Lise hayatımda ne yaptınız dersenez, o dönemde çok okurdum. Kırıkkale’de bir halk kütüphanesi vardı nerdeyse orada kapağını amadığım kitap yoktu. Biraz edebiyat ağırlıklı okumalar belki ama tarih veya sosyal konularda biraz da erken, birazcık ideolojik diyebileceğim bir hayata da başladık doğrusu. Lise dönemi daha çok Büyük Doğu, Hareket dergisi falan okumalar içinde. Onlarla da tabii irtibatlı ve

bilinçli olarak sosyal alanı, edebiyat alanını seçtim lisede. Ben dedim hiç fen düşünmüyorum. Ben sosyal okuyacağım ve hukuku da isteyerek seçtim. Hukuk fakültesinde iyi bir eğitim vardır. O zaman iki hukuk fakültesi vardı, Ankara ve İstanbul. Hukuk fakültesinin kurucu hocaları daha hocaydı o zaman. İlk kurucu hocalarının içinde Almanya’dan Nazi rejiminden kaçarak gelmişler vardır. Esas Türkiye’de hukuk fakültelerinin iyi kurulmasında bu hocaların rolü vardır. Onların yetiştirdikleri veya birlikte çalıştıkları ilk hocalardı hocalarımız. 1965-1970 arasında okudum. Orada da doğrusu yine hukuk sosyolojisi ve felsefesi en çok ilgimi çeken derslerdi benim. Hukuk fakültesinde iki tür ders vardır. Biraz felsefe diyebileceğimiz, düşünce diyebileceğimiz dersler. Bir de uygulama diyebileceğimiz dersler. Uygulama dediğiniz daha çok kanun maddeleridir. Çok da değişir. Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu vesaire ama bir ceza kanunu vardır, bir de ceza genel vardır.

Ceza genel ceza felsefesidir. Bunları iyi bilir iyi okursanız hukukçu olunur, bunlarla çok ilgilenmez diğerlerini okursanız hukuk teknisyeni olursunuz. Onun için ben sosyolojiye ve felsefeye ilgi duydum. Hamide Topçuoğlu Hoca’mız, Allah rahmet etsin. 2009 yılında vefat etti. Cenazesinde de bulundum. Çok iyi yetmiş çok etkili bir hocaydı. Türkiye’de hukuk sosyolojisinin kurucusudur o. Öyle anarım ben hep onu. Onunla yakın oldum ben. Sadece derslerini alarak değil, evine kadar gittiğim oldu. Benim dil öğrenmeye teşviki olmuştur ve benim de hep niyetim bir akademik hayatın içinde kalmaktı. Hukuk fakültesi istiyorum ama o dönem hukuk fakültelerine asistan olmak çok zor. Daha çok aile zincirleri vardır, dışarıdan birilerinin girmesi çok zor. O mümkün olmadı ama mezun olmadan önce yapılacak seminerler vardı. Hukuk fakültesinde öyle bir imkân vardı. Son sınıftayken akademik hayata geçmek isteyenler bazı seminerler yapabiliirdi. Hamide Hanım’dan seminer bile yaptım ben. O önemli bir seminer çalışmasıydı. O zaman bir 163’üncü madde vardı. O Özal döneminde kaldırıldı. Biliyorsunuz ceza kanunda üç önemli madde vardı: 141, 142 ve 163. Bu 163 öyle uygulanırdı ki polislere, hâkimlere, savcılara göre bir kitap okumak da bazen 163’e girerdi. “163. Madde’nin Uygulanmasındaki Toplumsal Sorunlar” diye bir seminer bile yaptım Hamide Hanım’dan. O kendisi teklif etti biraz da benim yapımı, görüşlerimi

de bildiği için hani daha dindar falan bir öğrenci olduğum için böyle bir şeyi de yaptık. Benim sosyoloji ile bir buluşmam biraz orada oldu ve ondan sonrası da öyle gelişti.

Sonrasında hukuk sosyolojisi çalışmamışsınız.

Çalışmadım çünkü hukuk fakültelerine girmek mümkün değildi. Nerede bir sınav varsa oraya giriyorduk. Önce kendi fakültemizde denedik ancak ta Erzurum’da girebildik. O da sanayi sosyolojisi diye bir dal. Evet, öyle. Kendi hayatınızı çok planlayabildiğiniz bir dönem değildi. İstanbul’da, İzmir’de, doğrusu o zaman epey asistanlık sınavına girdim ben. Herhâlde epey sayısı yüksek. Hukuk veya sosyoloji diye girdim hep. Hukuk olsaydı hukuka girerdim.

Sonrasında mesela sosyoloji hayatınızda gerek doktora tezinizi yazarken gerek sonrasında hukuk nosyonunun size kattığı neler oldu? O geçişin verdiği bir şey oldu mu?

Şöyle, hukuk eğitimi çok esaslı bir eğitimidir. Sadece bir meslek için değil de hayat için her yerde çok faydalanacağız bir eğitim, iyi bir hukuk eğitimi, sosyoloji ile de çok çok örtüşür. Ben her yerde bunu söylerim. İyi bir hukuk eğitimi ve biraz da sonrasında sosyoloji çalışmam, bunun ne kadar iyi ne kadar parlak veya değil, olup olmaması önemli değil ama çok okuma ve sosyoloji okuması, ikisi beni hayatta çok verimli kılmıştır. İkisinden, ikisinin birlikteliğinden çok faydalanmışımdır. Sosyoloji de bir şeydir, hukuk da bir toplumsal hayattır aslında. İyi hâkimler, hukuk sosyolojisini iyi bilenler, daha doğrusu toplumu iyi tanıyanlardır. Hep öyle, derslerde öyle söylenir. Hukuk ile sosyolojiyi çok örtüşür alanlar olarak ben gördüm, hep görürüm.

Sonra sanayi sosyolojisi.

O, o günün ilgisi öyleydi ama sonrası biraz toplumsal değişme oldu. Orada sanayi sosyolojisi diye açıldığı için oraya girdik.

Teziniz de galiba o konuyla alakalı, değil mi?

O da sosyal değişme. Ben sanayi sosyolojisi doktora tezinde Orhan Hoca’yla çalıştım, Orhan Türkdoğan’la. Orhan Hoca hep köy sosyolojisi çalışırdı o

zaman. Ben yine bir sosyal değişme var, biraz köy gençliği gibi bir konu almış oldum. Ama benim ondan sonraki de hep sosyal değişmedir çalışmalarım daha çok. Sanayileşme, sosyal değişme gibi falan olmuştur.

Bunun özel bir sebebi var mı? Yani az gelişmişlik ve değişme ...

Yok, onunla ilgili değil. Sanayinin ve teknolojinin toplumsal hayatta toplumsal değişmedeki rolü o yıllar çok önemliydi. 60'lı, 70'li yıllarda. Amerikan sosyoloji bölümlerinde de çok fazla üzerinde durulan bir şeydi. Ben orada biraz daha, o alandaki biraz sosyal değişme dersleriyle falan irtibatlı oldum. Visiting scholar olarak gittim ben oraya. Bir bölümde neler olup bitiyor, istediğiniz derslere giriyorsunuz, bazı çalışmalara katılıyorsunuz. O da biraz oradaki bulunduğum sürede o dalla irtibatı biraz şey yapmıştır herhâlde. Ama genel olarak toplumsal değişme benim her zaman ilgi alanım olmuştur. Başta kendi toplumumuzdaki bazen zorlamalı değişme, bazen normal kendiliğinden değişme her zaman gündemimde olmuştur.

O dönem yayımlanan kitaplara baktığımızda social change and development diye onlarca kitap, makale var.

Çoktur, çok fazladır. Afrika'daki sömürge olaylarında teknoloji götürülerek oralarda yapılan değişmeler üzerine çok fazla kitap yazılmıştır doğrusu. O dönem çok özel bir alandı bu.

Dönemin Türkiye'si ile de çok örtüşen bir konu. Kentleşme var, sanayileşme var.

Öyle tabii. Türkiye'de doçentlik tezim de odur benim. Sanayileşme, sosyal değişme. Orada geniş bir literatür, iyi bir teorik kısım vardır. Ama o dönem biliyorsunuz sırf sanayiye dayalı gelişen şehirler olmuştur. Üzerinde de çalışmalar yapılmıştır onlardan bazıları üzerine, Karabük falan gibi Demir-Çelik geliştirmiş, Kırıkkale bir köydü ama silah sanayi orada kurulmuştur, Kırıkkale ondan sonra gelişmiştir. Ondan sonra şehir olmuştur. Önce ilçe olmuştur, sonra il olmuştur. Keskin çok büyük şehir iken oranın ilçesi olmuştur falan. Kırıkkale modelini ele almıştım ben. Nasıl şehirleşti, nasıl bir toplumsal yapı oluştu, daha çok onu örnek almış ve uygulama olarak da orayı almıştım.

Evet fakat çok ilginç. Değişim sosyolojisi dersini verirken şöyle bir epizodik baktığımda toplumsal değişimin bu kadar yoğun olduğu bir ülkede mesela değişim sosyolojisi alanı hiç gelişmemiş. Sizin gibi çok az kişi çalışmış.

Doğru, çok da gelişmedi. Mümtaz Hoca’nın kültür değişimleri falan aslında iyi şeylerdi.

Neden gelişmedi bu alan sizce?

Niye gelişmedi, sosyal değişim ile ilgili, doğrusu onun üzerinde şey yapılabilir ama ben kendim şunu söyleyebilirim, kendi tecrübemle ilgili: Bu çalışmalar, bu tür çalışmalar Turgut Özal’ın hükümet olduğu dönemlerde o zaman biliyorsunuz Devlet Planlama Teşkilatı vardı ve bir anlamda Özal hükümetinin mutfağıydı. Ben de orda 7 sene bürokratik yaptım. Özal Dönemi bürokratlarındanım. Bu çalışmalar orada çok önemsendi. Mesela orada Türk Aile Yapısı araştırması yaptık. İltir o. Türkiye geneli çok büyük bir örneklem ile. Devlet Planlama Teşkilatı olarak yaptık. İlk defa bütün şehirleri kapsayan Ankara, İstanbul, İzmir vesaire en büyük gecekondü araştırması yapılmıştır, ilk defa gelir dağılımı araştırması yapılmıştır. Bunlar o dönem bu değişimle ilgili ve araştırma verileriyle ilgili o dönem doğrusu Planlama çok ilgilenmiştir ve bunlar kalkınma planlarına, hükümet programlarına yansımıştır, uygulamalara yansımıştır. Şöyle söyleyebilirim ben hani gelişip gelişmemesini sadece literatür olarak değil de önemli olan Türkiye’nin gelişmesine bir yerde katkı vermek amacıyla çalıştım. Araştırmaların, çalışmaların toplumsal hayata, kamu hayatına yansımaları. Hangi alanınki yansıyor ise o biraz daha öne geçiyor, kendisini de duyuruyor doğrusu. Belki sosyolojinin genel sorunları içinde bunlar tartışılabilir. Onu sizler şu anda tartışıyorsunuzdur yahut tartışabiliriz. Sosyolojinin toplumsal hayattaki genel yeriyle ilgili bir şeydir o. Ama ben kendi hayatım olarak şunu söylüyorum, biraz da o konuda çok somut verilere de sahibim. İlk benim devletle buluşmam üniversiteden ayrılıp Özal Dönemi’nde Planlama’ya geçişimdir. Onu da onlar talep etmişlerdir. Orada da şöyle bir şey vardı, onu da söyleyeyim.

Üniversitelerde de kadro konusunda bir tıkanma vardı. Kadro vermiyorlardı bizlere. Doçent olduk ama kadro vermiyorlar, iki üç ayrı üniversiteye

başvurduk, kadro vermiyorlar falan. Planlama aniden gelişen bir şey oldu. Orada mesela bu alanı hükûmet icraatlarına kadar etki edecek şekilde verimli kullanmaya çalıştık. Veya sonrası için biraz bahsettim sizden önce. Benim bir rektörlük dönemim vardır beş yıl, ondan sonra bir ANAR diye bir kuruluş, tamamen araştırma kuruluşudur. O çok etkili bir kuruluştur o dönemde. Sonra AK Parti içinde daha çok ben öyle çok popüler bir siyasetçi değilim ama daha çok mutfağında bulundum. Programının hazırlanması, bütün seçim beyannameleri benim başkanlığında bir koordinasyon içinde yürümüştür, o döneme kadar bütün hükûmet programları. Bu kendi alanımızdaki birikimi orada çok yansıtmaya çalışmıştır. AK Parti'nin o dönemlerde toplumla ilişkilerini takip ederseniz çok iyi ilişkileri vardır, iyi toplumsal analizler yapıyorduk çünkü. Onları hep biz yapmışızdır. Bu manada kendi birikiminizi, sosyolojiden aldığınız hukuktan aldığımız birikimi oralarda tabii devreye sokmak önemli. Akademisyenleri ben biraz bu yönden Türkiye'de çok değerli görüyorum. Başka ülkelerde daha fazla kamuyla, devletle, siyasi elit ile bürokrat elite iletişim biraz az. Her başkentte bilirsiniz think tank kuruluşları vardır. Orada daha çok üniversite, akademisyenler rol alır. Herkesin taraf olduğu, bazen siyaset de olur, o olmayacak bir şey değil ama yürüyen hayatla iribatları kurulur. O bizde biraz daha azdır işin doğrusu. Niye az onu bilmiyorum.

Hocam biraz çift taraflı bir durum var.

Evet iki taraflı.

Hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra nicel bir doktora saha araştırması yapmışsınız. Orhan Türkdoğan'ın etkisi mi?

Evet, doğru. Orhan Bey köy sosyolojisi çalışıyordu ama bir de yeni araştırma. Orhan Bey öyle o zaman çok köy araştırmaları yapıyordu ama ben yine de bir sosyal değişme boyutunu önemli gördüm. O zaman da gençlik olayları çok ileri, 70-80 arası. Biliyorsunuz gençlik olayları kaynıyordu Türkiye'de. Her yere, köylere kadar giden bir şey vardı, ideolojik şeyler, bölünmeler, çatışmalar vesarie. Biraz öyle bir köy gençliğini araştırma hem köy sosyolojisi ama gene de bir sosyal değişme, daha çok.

Nicel bir tez yapma fikri nasıl oluştu?

Biraz daha Orhan Bey’in etkisidir o herhâlde. Çünkü doktora tezi, o da doktora hocası. Erzurum’da öyle çok büyük bir birikim de yoktu sosyoloji alanında. Tabii yine gerçi İstanbul ile iletişimimiz oluyordu ama biraz daha çok sosyologlar vardı ama öyle çok güçlü bir şey yoktu. Sonradan öğrenci aldı orada edebiyat fakültesi bünyesinde kuruldu, sosyoloji bölümü kuruldu. Ama hoca olarak öyle çok faydalanacağımız falan çapta birileri yoktu doğrusu. Onlar da benimle birlikte doçent oldular. Oradaki Sabahattin Güllülü ve Eyüp Kemerlioğlu gibi arkadaşlar vardı. Hepimiz hemen hemen aynı dönemlerdik oradakiler ile.

Eyüp Hoca da sosyal hareketlilik çalışması yapmış.

Evet, öyle.

Bu nicel metot, doktoradaki nicel metot, Devlet Planlama’da da çok işinize yaramış sanki.

Esas benim o alanla ilgili daha ileri bakış ve tecrübem Michigan Üniversitesinde bulunduğum zaman gelişti. Sosyoloji bölümü çok güçlü bir bölümdür. Ama Amerikan sosyolojisini biliyorsunuz daha çok bu pragmatist bir bakış yani sosyoloji teorisiyle çok uğraşmazlar. Ben o ders programlarını falan orada çok iyi çalıştım. Birinci sınıfta bir teori verilir ondan sonrası artık ben bu alandan ne kadar faydalanacağım biraz ona bakar. Her alana Amerikalı öyle bakıyor ve bu uygulamalı sosyoloji dediğimiz alan çok geliyor. Şimdi her yerde biraz belki gelişti ama o zamanlar Amerika’da daha biraz daha fazlaydı. Yahut öncü şeylerdir orada. Her alanda iyi toplumsal analiz yapma, hangi alan şey ise bu otomobil sektöründe olabilir, bilmem, deterjan sektöründe olabilir, siyasi anlamda olabilir. Doğrusu alan ve iyi alan analizi, oradan iyi verim çıkarma. Ben orada 1-2 araştırmanın içinde bulundum ve benim ondan sonraki dönemimde o da benim için çok önemli oldu. Kendimi doğrusu, acizane iyi bir araştırmacı olarak görürüm. Bu şeylerde sadece şimdi siyasi araştırmalar ile ilgileniliyor. Aslında o sektör büyük de o ticari alandakiler falan çok fazla

bilinmez. Siz İstanbul’da bilirsiniz öyle çok şirket vardır ama iyi analiz yapmak öyle kolay bir şey değil.

Onun teknikleri falan olarak doğrusu biz ANAR döneminde de onu çok iyi uyguladık. Ama Devlet Planlama Teşkilatında iken kamu imkânları var elinizde. Diyelim ki özelde çalışıyorsanız 1000-2000 örneklem alırsınız kendiniz ama kamuda istediğiniz kadar örneklem alabilirsiniz. Mesela orada o zaman Devlet İstatistik Enstitüsü idi adı onlar kanalıyla yapıyorduk araştırmayı, onların örneklemine çok geniş bir örneklem almıştık zannediyorum, 18 bin civarı falan örneklem almıştık. Aile örnekleme. Bölgesel dağılım içinde ailede değişim, kuşak çatışmaları, farklılıklar vesaire. Tavsiye ederim onu hâlen herhâlde en iyi kaynaktır. Onun üzerine o dönem şey kuruldu, Aile Kurumu kuruldu. O araştırmanın üzerine kurulmuştur. O zaman o kurumun kuruluşunda da benim biraz katkım oldu. Yönetim kurulunda da bulundum falan. Aile, Turgut Bey döneminde hani biraz muhafazakâr yapıda da bir hükümet olduğu için ön plana çıkıyordu. O araştırmalar orada doğrusu çok değerli oldu ve çok kamu kurumları da faydalandı. Devletin imkânı olunca daha kolay araştırma yapıyorsunuz tabii. Daha sağlam veriler alma imkânınız olabiliyor. Benim araştırmacılığımı biraz öyle, biraz böyle bir geçişler içinde değerlendirebiliriz.

Hocam kamu tarafında da bulundunuz. Sürekli bir şikâyet var, kamu sosyologlarından istifade edilemiyor diye...

Evet.

Etmiyor, edemiyor, istemiyor. Bunların sebepleri ne sizce? Evet, sosyoloji bölümündeki hocaların teması zayıf ama öte taraftan baktığımızda sizce nasıl?

Bunun tabii sebeplerini bilmiyorum. Genel olarak alana bakmak lazım. Hangi alandan istifade ediyor ona da bakmak lazım belki de özel teknik alanlar olabilir ama tarihten ne kadar istifade ediyor yahut da psikolojiden, felsefeden, hepsine bakılabilir ama ben bu meslek alanının bizim toplumsal hayatta ve kamu hayatında çok katkı vermediğini kendim görüyorum. O dönem hani kendi bireysel çabalarımızdan bahsedilebilir. Ben oradayken epey bir sosyoloji

mezunu aldım, uzman yardımcısı olarak. Çok zor girilir Planlama’ya. Zor giriliyordu zor sınavlarla ve kimse bilmez, Devlet Planlama Teşkilatı kurulu beri, tabii kapandı şimdi, bütün müsteşarları ekonomiden gelir, ekonomi bölümünden. Orada bir iktisadi planlama vardır, bir de sosyal planlama, iki bölüm vardır. Sosyal planlama, sosyal sektörleri; eğitimidir, kültürdür, sağlıktır vesaire. Öbürü ise ekonomik sektörler. Hiç müsteşar olmamıştır sosyal planlama kökenli. İlk defa bizim AK Parti döneminde olmuştur. Bir, sosyal planlama kökenli ve sosyoloji mezunu müsteşar olmuştur. Kemal Madenoğlu diye bir isim, duydunuz mu bilmiyorum. Onda özel çabam vardır. İlk defa sosyal planlamada bir müsteşar olmuştur. ODTÜ Sosyoloji mezunudur. Onu planlamaya uzman yardımcısı olarak almıştık, öyle bir 4-5 kişi içinde. Özel çabalar tabii oluyor ama o sektörün kamuya etkisi veya kamunun, siyasetin, bürokrasinin o sektörden yeterince faydalanılması, çok çalışılması gereken bir alandı. Hani bu dalın ileri gelenleri nasıl olacaksa bir araya gelip bunları tartışsınlar. Bu sizin yaptığımız güzel bir şey. Bunun bir sonraki safhası buna benzer projeler olabilir. Bir sosyoloji derneği vardı. Bilmiyorum duruyor mu, o mesela daha fonksiyonel olabilirdi. İhsan Sezal Başkan’dı, epey bir görüştüğümüz o zaman. Ben tanıtma fonundan da kaynak verdim, çak katılımlı iyi toplantılar yaptı. Katkı da alınabilir oralardan, devletten de katkı alınabilir. Ama bunları bu mesleğin içinde olanlar, bu dalın içinde olanların biraz daha herhâlde kendi aralarında problem hâline getirmeleri gerekiyor.

Biraz bürokrasi tarafından baktığımızda ne tür sorunlar vardır?

Bürokrasi tarafını suçlamak kolaydır her zaman. Ama şöyle oradan baktığımızda kendisini hissettirmeyen bir alanla kolay olmuyor irtibat. Eserlerle, analizlerle, çalışmalarla oraya katkı verecek şeyler olacak biraz tabii. Şöyle bir şey yok; bürokrasidekiler oturuyor da şu alanları daha iyi değerlendirelim veyahut da şurada yeterince değerli, öyle çok şey olmuyor. Bir konu çıkıyor, bir proje çıkıyor önünüze ya ben size söyleyeyim kendim. Hani bir farklı bir konu gibi ama aslında bu alanla da ilgili. Ben kendim bakanlık yaptığım dönemde, İçişleri Bakanlığı gibi çok zor olan, pek çok boyutu olan bir bakanlık; ben akademisyenim, akademik hayattan gelen biriyim. Üniversite ile irtibat

kurmak için çok çaba sarf ettim. Bunu Nilgün Çelebi Hanımlar filan bilir, Ankara’dakiler bilir. Ama üniversitelerden kendi çalışmalarımıza çok katkı aldık diyemem ben, işin doğrusu öyle. Kimi ideolojik, kimi siyasi bakış olabilir, kimi akademik hayatın kendine has bir rutini var, onlar orada rahat ediyorlar falan. Diğer bazı ülkelerde olduğu gibi böyle iyi bir iletişim, faydalanma birbirinden yok. Hâlbuki akademisyenler de kamudaki olup bitenler içinde çok daha farklı şeyler üretebilirler. Oradaki verilerle çok daha zengin araştırmalar veya çalışmalar yapabilirler. İki taraflı bir şey bu. Ama üniversite yapısına da herhâlde epeyce bakmak lazım. Şimdi şu günlerde üniversite sınavı oldu, yine tartışılıyor. Ben de iyi takip ediyorum. O yeni sınav, katılım, tercihler, kim nereye gidecek, hangi puanlarla gidilecek vesaire, bakıyorum. Üniversite sistemi herhâlde yine bunun bir tarafında ağırlıkla denilebilir.

Sizin bahsettiğiniz ANAR başta olmak üzere bazı think tanklerin kuruluşlarının kurulmasında öncülüğünüz oldu. Galiba SETA’nın kuruluşunda da oldu?

Evet, SETA’yı biz 5 6 kişi kurduk.

Biraz o çabaların karşılaştığı problemler neler? Neden olmadı, oralarda neden olmadı?

Aslında SETA iyi bir kuruluş oldu. SETA, AK Parti kurulduğunda daha hükümet olmadan biz iyi bir think tank kuruluşu olarak ANAR vardı ama ANAR bir şirket, bir limited şirketi, bir araştırma boyutu öne çıkıyordu. Daha kapsamlı bir düşünce kuruluşu, biraz vakıf statüsünde kurulması için çalışmamız oldu. Daha çok Abdullah Bey’le, Abdullah Gül ile, hatta bana bir görev verdiler. Ben epeyce bir uluslararası örnekleri inceledim. İyi bir think tank kuruluşu nasıl olur? Baya ciddi dosyalar da hazırladım. Bazı görüşmeler de yapıldı tabii biraz finansmanı falan gerekiyordu. Vakıf olacaksa vakıf kuruluşu için falan. Ama o realize olmadan hükümet olduk. Çok çabuk, hızlı şekilde ve SETA o zaman kuruldu. İbrahim Kalın Amerika’da idi, Georgetown’da hocalık yapıyordu yani önce kişileri bulacaksınız, tabii Georgetown gibi bir yer. Washington’daki bütün think tank kuruluşlarını besleyen bir üniversitedir Georgetown. Daha çok siyaset ve sosyal alanlarda. İbrahim Kalın’ı o zaman

biz Türkiye’ye getirdik SETA’nın başına ve mümkün olduğunca iktidardan bağımsız olarak çalışmasını sağladık.

AK Parti dönemi, neticesinde toplumla temasın çok iyi olduğunu söylediniz, sonradan değiştiğini söylediniz, think tank’ın işleyişinden bahsettiniz. Neden tıkanıyor, ne oluyor da böyle git-gelli bir süreç oluyor?

Türkiye’de istikrarsızlık, her şeyden önce siyasi istikrarsızlık var. Şimdi benim hayatımda ben 5-6 tane siyasi askerî müdahale yaşadım. 27 Mayıs’ı yaşadık biz. O zaman ben ortaokul birinci sınıftaydım. İdamlar vesaire onların hepsini canlı olarak yaşadık. Ondan sonra 12 Mart diye bir şey yaşandı bilir misiniz? 12 Mart 1971. O çok önemliydi. Askerler bir şey verdi, mektup yazdı o zamanki Başbakan’a, Demirel’e. O da şapkasını aldı gitti. Yeni hükümetler kuruldu. Ve yine böyle baktığımda Türkiye’nin en özgürlükçü, en güçlü anayasası 61 Anayasası idi. Ben öyle görürüm hep. Biraz sola açık anayasa falan diye tartışıldı ama iyi bir anayasa idi.

Ben en etkili 61 Anayasasını görürüm ve 12 Mart 1971’de, o 61 Anayasası baştan sonra değiştirildi. Birkaç tane kurumu kaldı, Anayasa Mahkemesi gibi falan birkaç şey kaldı. Orada tabii o 12 Mart pek bize bilinmez. Şimdi bilinmez ama siyasi etkileri çok fazlaydı ve akademik hayattan çok atılanlar oldu. Cezaevlerinde işkence, işkencenin sembolleştiği bir şeydi 12 Mart. Bilir misiniz? Ziverbey Köşkü meşhur falan, işkenceler falan. Öyle bir dönemdi. Bütün bunlar oluyor. Ondan sonra 12 Eylül oldu. Her şey değişti. Özal yine bir şanstır. Özal geldi biraz da askerî şeyin tahribi azaldı. Özal Dönemi Türkiye için bir şans tabii. Ben esas ciddi değişimin Özal Dönemi’nde olduğunu düşünüyorum Türkiye’nin dışa açılması meselesinde. O üç özgürlük yani düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü ve teşebbüs özgürlüğü, Türkiye’de herhâlde en önemli değişimi o dönem yaşadık biz. 90’lı yıllar istikrarsız yıllar. Ama orda bir 28 Şubat oldu. O da çok 12 Mart gibi bir şey, çok derinlerde, akademik hayatı çok etkiledi. Sizler içindeydiniz o zaman. Pek çok işinden atılan oldu, görevden alınanlar oldu, okulunu bırakan öğrenciler oldu. Her şey altüst oldu. İşte ondan sonra tekrar 15 Temmuz 2016’da yine... Kaç tane oldu? Saydığımız zaman 6 tane oluyor. Bu kadar müdahalenin olduğu bir yerde süreklilik için

tabii bir sosyal değişme de olmuyor. Akademik hayat en çok etkilenen oldu. Bilmiyorum. Siz İhsan Doğramacı’yı nasıl görürsünüz? Hani 12 Eylül sonrası, 82’de YÖK kuruldu. Ondan önce 12 üniversite vardı ve her üniversite bağımsızdır. Hepsi kendi kararını alıyordu.

Milli Eğitim Bakanlığıyla bütçe irtibatı vardı. Onun dışında hepsi özerkti. En son 12 Eylül’den itibaren YÖK ile birlikte yeni bir yapı getirildi. Şahsi görüşümdür, İhsan Doğramacı da Türkiye’de o dönem çok tartışılmıştır ama sonra kendisiyle ben Planlama’da iken, o YÖK başkanı idi ve eğitim sektörü falan da bende olduğu için irtibatımız çok oluyordu, yine de o dönemde İhsan Doğramacı’yı da ben bir imkân olarak görürüm. Daha olumsuz tipler gelebilirdi üniversite kesimine. İhsan Doğramacı hiç olmazsa bir akademik birikimi var. Üniversite nedir onu biliyor. Üniversitedeki bağımsız çalışmaların değerini falan biliyor. Dolayısıyla ben doğrusu 12 Eylül’ün sonuçları daha kötü olabilirdi ama Turgut Özal ve İhsan Doğramacı’yı birazcık şey buluyorum, o zamanın isabetli tercihleri olarak görüyorum. Turgut Bey olmasaydı orada çok farklı şeyler olabilirdi. Türkiye’nin siyasi tarihi ile toplumsal değişme serüveni çok iç içe. Siyaset çok etkiliyor. Şu anda da öyle, her alan siyasetle ilgili. Böyle bir ülke olur mu? Ya şimdi birkaç hafta önce İtalya’da bir haftalık bir tatile gittik okul tatil olunca. Kimsenin siyasetle falan ilgisi yok. Dostlar da var orada, bazen onlarla da görüştük. Herkes kendi hayatını yaşıyor, seçim dönemi falan hangi partiye oy vereceğim diye gündemine alabilir. Türkiye’de her alan her an siyasetle ilgili. Akademi de öyle, ekonomi de öyle. Nereye bakarsan öyle. Bu bizim bir şeyimiz doğrusu, açmazımız.

Güç paylaşımı devam ediyor.

Öyle görüyorum ben. Seçim dönemi siyasetle uğraşılınsın, ondan sonra herkes kendisiyle uğraşsın. Öyle değil. Bütün STK’lar siyasete odaklı. Her gün dövizin düşmesi, yükselmesi siyasete bağlı... Akademik hayat zaten öyle.

Akademik yaşamınız idareci olarak geçmiş. DPT, Rektörlük, sonrasında zaten bakanlık. Bunlar çok önemli görevler. Bir insanın ömründe bunların hepsinin olması da çok şey. Orada sosyoloji birikimi size nasıl yol gösterdi?

Benim her yerde ifade ettiğim gibi daha analizci bir bakış, daha iyi anlama. Bu yöntem her yerde faydalı olmuştur. Daha dinleme, daha iyi anlama, analiz etme... Analiz etmeden, iyi strateji kurmadan, strateji kavramını ben çok seviyorum, siyasette çok kullanırdım. Stratejiniz ne olacak, önce onu kuracaksınız. Toplumsal yapıyı analiz edeceksiniz, siyasi yapıyı, elinizde bütün veriler olacak, her seçim sonucunu biz analiz ediyorduk. Sadece seçim öncesini değil bakın. Seçim sonucu niye öyle oldu diye onun uzun uzun analizlerini yapıyorduk. Bu Türkiye’de siyasi alanda bazen bazı partiler bu tür işleri yapan danışmanlar kullanırlar veya şirketler kullanırlar, bazen yabancı şirketler de kullanmışlardır Türkiye’de. Ama biz bunları kendimiz daha çok yapıyorduk. Genel olarak ben tabii. Akademik hayatım, o Erzurum çok verimli bir dönemdi. Müthiş çalışılacak bir ortamdı. O doçentlik çalışması vesaire alanın çok içindeydim, çok ciddi seminerler yaptım o zaman. Hatta birisini tam kitap olarak bastıracaktım, Cevdet Paşa Tarihi benim doktora seminerlerden biridir mesela Ahmet Cevdet Paşa Tarihi. Ümit Hanım’ın meğer doktora teziymiş o kitap olarak bastırınca ben onu bastırmaktan vazgeçtim falan. Mesela o zaman yine seminerlerimden birisi Avrupa Birliği’dir. Hiç öyle şey konularla, o zaman Türkiye Avrupa Birliği’ne başvurdu. Avrupa Birliği nedir? Avrupa Birliği’nin felsefesi nedir? Niye kurulmuş ve Türkiye bir gün Avrupa Birliği üyesi olabilir mi? Bu benim 1974 yılında yaptığım bir doktora semineridir. Bayağı kapsamlı bir seminerdir. Victor Hugo’ya kadar, De Gaulle’e kadar, Avrupa’daki Avrupa medeniyetini birleştirme, çatışmaları önleme falan düşünürlerinin bütün o görüşlerini falan toplamıştım ve sonra da şöyle bir sonuca varmıştım. Bana biraz kızmışlardı ama Avrupa Birliği bir medeniyet birliğidir. O zaman adı AET idi. Avrupa Ekonomik Topluluğu bir medeniyet birliğidir. Türkiye’yi buraya kolay kolay almazlar. Alsalar çok iyi olur. Özgürlükler açısından ve standart açısından.

Ama kolay almazlar gibi de bir sonuca varmıştım o zaman. O zaman da öyle bayağı ciddi çalışmalardı ama benim akademik hayatımda bir 12 Eylül sonrası uğradığımız şeyler var, orada düşüncesi olan herkes biliyorsunuz bir mobbing yaşadı, baskı yaşadı. Orada gözaltına alındık. O zaman gözaltı kaç gündü biliyor musunuz? 12 Eylül’de? Şimdi kaç gün gözaltı? 4 gün şimdi, en fazla 2 gün

uzatılabilir. O zaman 90 gündü. Ve tam bir işkence dönemi idi 12 Eylül sonrası. Erzurum’un üniversitesindeki herhâlde akademisyenlerin yarısı gözaltına alındı. Sol sağ hangi kesimden olursa olsun. Biz daha çok MTTB’ye yakınız. Oradaki öğrencilerle irtibattaydık. Ondan sonra üniversite soruşturmaları. Ondan sonra doçent oldum, gayet de iyi bir dosyayla doçent oldum. Jürimde Boğaziçi’nden bir hoca vardı, İstanbul İktisat’tan Âmiran Hanım vardı. Allah rahmet etsin benim çok sevdiğim bir hocamdı. Kadro vermediler. 2-3 yere başvurduğum, ilan çıktı, olur dediler. Sonra güvenlik soruşturması diye bir şey var, o gittiğinde sizi atamıyorlar oraya. Güvenlik soruşturması diye bir şey vardı o zaman, şimdi bilmiyorum çok fazla şeyi yok ve önümüzde bir anlamda akademik hayat da tıkanmıştı. Öyle de bir şey vardı işin doğrusu. Ama Başbakanlığa hiç güvenlik soruşturması falan olmadan geldik o zaman. Devlet Planlama Teşkilatına, böyle bir ülke neticede. Bütün bunlar hayatlarımızdaki şeyler. Benim hayatım biraz farklı, sizlerinki gibi bir akademik hayat değil doğru ama ben bu kesişmelerden memnunum. Doğrusu akademik hayatın içinde daha derinlemesine çalışmalar yapabilecek potansiyeldeydim ben, doçentlik sonrası o devam etseydi ama olmadı. Başka yerlerde başka şeyler oldu ama oralarda ben hep aktif oldum hamdolsun. Hayatımın her alanından da çok memnunum. Bir pişmanlığım yok.

Bir keşkenin olmaması çok güzel bir şey hocam.

Evet, genel olarak öyleyim, ilkelerimle yaşadım ben. Ben hep demokrat, özgürlükçü ama aynı zamanda dinî, İslami hayatı kendisinde çok önemli gören, bütün bunların içinde bir hayat. Bu ilkelerimden hiç taviz de vermedim. Siyasetin içinde de hiç taviz vermedim. Daima biz orada konuşuyorduk, tartışıyorduk. Kendimi, şöyle baktığımda, ilkelerle yaşadım mı yaşamadım mı? O açıdan da kendime olumlu not veriyorum doğrusu. Çok şeyim olmadı. Turgut Bey’le yakın oldum ve ben ondan çok faydalandım. Turgut Özal önemli bir profil. Onun yanında mutlaka ondan bir şeyler öğrenirsiniz. O bir toplantı varsa o toplantıda mutlaka çevresine bir vizyon verir. Öyle bir şeydi. Allah rahmet etsin. O tür profiller ile yakın olmak da tabii hayatın şanslarından birisi doğrusu.

Üniversiteye tekrar geçme durumunuz olmuş hocam. Galiba sizin için Ankara Üniversitesinde bir kadro açılıyor. Mesela o karar nasıl bir karardı? Mesleğe dönmeyi arzu etmeniz neden yani DPT’den ...

Şimdi şöyle. Ben, DPT’ye geldiğimde kadrom Erzurum’daydı. İzin aldılar üniversiteden, Başbakanlık olduğu için Planlama, istediği kişiye üniversiteden izin alır, üniversite onu veremem demez. Kanun da öyle bir hüküm var. Birkaç sene öyle gitti. Sonra kadromu da üniversiteye alsam diye önce Gazi Üniversitesi, rahmetli oldu Şakir Hoca, rektördü. Şakir Akça. Onunla birisi görüştü. Ben tanışmıyordum ama olur dediler, kadro ilan ettiler falan. Ben Planlama’da daire başkanım o sırada. Fakat yine bir güvenlik soruşturması gidiyor o zaman. 12 Eylül’ün etkisi çok uzun sürdü. Şakir Hoca diyor ki bu güvenlik soruşturmasıyla mümkün değil ben atayamam. Türkiye böyle yaşadı. Türkiye böyle bir sistemin içinden geliyor. Ben de vazgeçtim, kadromu da Planlama’ya aldım. Ama 1991’de bir seçim oldu. ANAP kaybetti artık ANAP Dönemi bitti. Demirel tekrar Başbakan oldu. Erdal İnönü de yardımcısı oldu. O zaman dedik ki biz artık buradan ayrı olmalıyız. Tansu Çiller de Planlama’dan sorumlu Ekonomi Bakanı oldu. Biz artık ANAP Dönemi bürokratları ayrılmalıyız. Ben dedim ki ben tekrar üniversiteye geçeyim. O dediğiniz şey o dönemlerdir. Ankara Üniversitesi kadrosu da kaldı, sonra Nilgün Hanım oraya başvurdu. Ama ben o zaman Marmara Üniversitesine geçtim ama çok kısa sürdü. Ondan sonra rektör olarak.

Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü kadrosu işini anlatabilir misiniz? O bizim için önemli çünkü. Bir de kesişik bir hikâye.

O Ankara Üniversitesi ile ilgili çok önemli bir şeyim olmadı doğrusu benim. Öyle bir şey oldu, bir kopukluk oldu, bir şey oldu. Ben çok böyle ileri bir sorun yaşamadım orayla hani Gazi’deki gibi bir güvenlik soruşturması falan sorunu yaşamadım o zaman. Ama o zaman Konya’da Halil Cin rektördü. Halil Cin hukuk fakültesinden de arkadaşımızdır, o asistandı biz orada öğreniydik, yeni asistanlardandı o. O da böyle biraz muhafazakâr yapıda efendim kadro ilan etti falan. Biz gittik başvurduk. Tam her şey bitti. Sonra yine bir haber geldi ki maalesef alamıyoruz, o zaman bir güvenlik soruşturması diye bir şey var.

Ne yaptınız ki o güvenlik soruşturması ...

Hiçbir şey yapmadık neticede 12 Eylül’de gözaltına alındık. Niye? MTTB’li öğrencilerle irtibatınız var onlarla çok ilgileniyorsunuz. Vardı zaten. Neticede orda da bir ceza falan almadık. Orada takipsizlik kararı verildi ama uzunca bir gözaltı, 1 ay gözaltında kalıyorsunuz ve de işkence gördük. Orada öyle öyle bir gözaltı idi. O kadar. Başka bir şey yok. Ama Türkiye böyleydi.

Siz sonra siyasette işkenceye sıfır tolerans politikası izlediniz.

Evet, hepsinin temelinde onlar vardır. İşkence sıfırlandı gerçekten. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine o dönem bir tane bile işkenceden dolayı dava gitmemiştir. Biz iktidar olduğumuzda 14 bin işkence davası vardı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde. Özel çabalarım oldu. Ben zaten İçişleri Bakanlığına gittim, ilk açıklama şudur: “Burayı bir insan hakları bakanlığı hâline getirmeye çalışacağım.” O yönde epeyce çalışma yaptık doğrusu. Onları yazıyorum şimdi, bir iki kitap çıkacak. Böyle parça parça biraz, inşallah iyi bir Türkiye analizi de olacak onlar yine. Şu sırada onlar üzerinde çalışıyorum anı, biyografi falan karışık bir şey böyle. Kimi yerde biyografik özellik, kimi yerde anılar falan. Ama AK Parti’nin de o iyi dönemi, yükseliş dönemi, ben şimdi AK Parti’den ayrıldım, doğrusu siyasetle bir ilgim yok. İstifa ettim ben. Partiden de istifa ettim. Ama o ilk 12 yıl tabii AK Parti’nin ciddi bir başarılı bir dönemidir. Onları da yazmaya çalışıyorum inşallah.

Kırıkkale’ye rektör olduğunuzda nasıl bir üniversite hayaliniz vardı hocam?

Kırıkkale’yi şöyle düşündük. Ankara’ya çok yakın bir banliyö üniversite, hep banliyö üniversitesi deyimini de kullanıyorduk orada. Kırıkkale’ye gittiğimde Kırıkkale’de bir tane meslek yüksekokulu vardı, bir ortaokul binası gibi bir de binası vardı, onu dışında da bir şey yoktu. Öyle bir yere üniversite. Hiçbir temeli yok. Öyle kurulmuş bir üniversite. Dolayısıyla çok çaba gerekiyordu ama bir şansım vardı. Devlet Planlama Teşkilatından gittiğim için oradaki arkadaşlar her desteği verdiler. Hiçbir para sıkıntısı falan çekmedik. Hızla kamulaştırmalar, hızla yapılaşma çok hızlı gelişti. Kamudan gitmenin avantajını gördüm.

Ve Turgut Bey’in de tabii çok özel desteği oldu. Ve inanın orada belki duyarsınız farklı şeyler. Neticede bizi de orada, 28 Şubat’ta biliyorsunuz görevden aldılar, üniversiteden atıldık falan. Kaliteden hiç ödün vermemeye çalıştık. Mesela o araştırma görevlisi sınavlarında falan birinci olup da atanmayan hiç kimse olmamıştır. Sınavları o kadar ciddiye aldık. Ve o ilk dönemden şimdi tanıdıklarınız vardır. Şimdi değişik yerlerde arkadaşlar var, akademik hayatın içinde o dönem asistan girenlerdir. Kırıkkale Üniversitesi bayağı kalite yönünden bir yere gidiyordu. Epey ciddi bir oluşumdu. Biz kendimiz doktora programı pek fazla açmadık mesela. Ankara yakındı bütün doktoralarını arkadaşlar burada, ODTÜ’de, Bilkent’te, Ankara Siyasal’da falan yapmışlardır o dönem girenler. İstanbul’a gidenler de olmuştur. Mesela İstanbul Sosyoloji’ye de gönderdiğimiz oldu. Mustafa Orçan galiba orada yaptı benim asistanlarımdan. Hep böyle iyi yerlerde doktora yapınlar diye uğraştık falan.

Mümkün olabildiğince çok iyi bir düşünce ortamı vardı. Orada Çarşamba Sohbetleri, her çarşamba öğleden sonra iyi bir konuşmacı getirirdik daha o zamanlar. Ben doğrusu o rektörlük dönemini, Kemal Gürüz ile tabii kavgalarımız oluyordu. YÖK başkanıydı. Neticede YÖK ile geçinmiyorduk. 28 Şubat’ın sivil ayağı Kemal Gürüz’dür. Haddinden fazla içindeydi. Tartışıyorduk onları zaten. O dönem 52 üniversite vardı 28 Şubat’ta, 16 muhafazakâr görüşlü veya muhafazakarlığa yakın rektör vardı. Bunun içinde rahmetli Batıral da vardı şimdiki Batıral’ın babası Marmara’nın üniversitesinden. Hepsini istifa ettirdiler rektörlükten. Çağırıyorlar YÖK’e, istifa et yoksa seninle ilgili şöyle şöyle yapacağız. Hepsi istifa etti. Sadece ben istifa etmedim. Ben istifa etmiyorum, istediğimizi yapın dedim. “Şöyledir, böyledir, askerler istiyor...” “Tamam.” dedim “Ben istifa etmiyorum. Siz kendiniz ne istiyorsanız yapın, dava bile etmem.” Zaten o zaman mahkeme üyeleri de hepsine brifing verildiği için davada falan da bir fayda yoktu. Bunlar aldılar beni görevden. Epey bir teftiş gitti orada üç dört ay efendim asistanlık jürilerinde kimleri çağırdığıma kadar her şeyi incelediler. Benimle ilgili dava edecek bir şey bulamadılar ama görevden aldılar neticede. Biz böylece alınmış olduk ama ben kendim istifa etmedim. Bakın bunları önemli görürüm kendim için hâlen. Gittim, size anlatayım. Konu dışı şeyler gibi olabilir ama Türkiye’yi öğrenmek açısından önemli.

Gittim. Kemal Gürüz'ün odası, YÖK Başkanı'nın. Ortada şöyle bir sehpa var. Sehpanın üzerinde bir tane A4 beyaz kâğıt var. Dosya kâğıdı diyoruz ya, bir de onun üzerinde tükenmez kalem var. Efendim, YÖK Başkanı karşımda, üç tane de YÖK Başkan Vekili var. Üçü de tanıdığım arkadaşlar; birisi eski bürokrat, birisi eski vali, birisi de Gaziantep'in eski rektörüydü. "Böyle böyle bir ortam yaşıyoruz sen iyi rektörlük yapıyorsun ama askerler istemiyor. Askerler bize yazı yazdılar, istifa etmeni istiyoruz." Ortada kâğıt da kalem de var. Hep-sinden öyle istifa mektubu almışlar biliyor musunuz? "Ben istifa etmiyorum." dedim. "Ankara Üniversitesine istediğin yere kadronu alalım, efendim eşin de burada zaten." Benim hanım Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde hocaydı o zaman. O da emekli şimdi. "Bu senin için daha iyi olur." dediler. "Ben" dedim "istifa etmeyi gerektirecek bir şey görmüyorum ve istifa etmiyorum." Ondan sonra üçüncü safhası. İstifa etmezseniz peşinden davalar gelir, başka şeyler gelir. Tehditvari yolla diyorlar. O zaman ben ayağa kalktım, aynen anlatıyorum o günkü tabloyu. "Siz" dedim "tehdit safhasına geçtiniz." O sırada da eli kaleme uzandı falan. "Siz tehdit safhasına geçtiniz, ne istiyorsanız onu yapın." dedim. Ben çıktım oradan. O başkan vekilinin birisi yanıma geldi, eski Gaziantep rektörüydü. Yolda, "Hocam bir çay içelim falan." dedi. "Olur." dedim. "Gayet iyi ettin." dedi bana. Öyle bir şey yaşadık. Türkiye böyle. Şimdi farklı mı bilmiyorum. Bunlar oldu işte.

Şimdi üçüncü safhaya gelmeye gerek kalmıyor. İstifa ediyorlar zaten.

Gerek kalmıyor. İşte o kadar. O zaman da gerek kalmamış zaten arkadaşların hepsi benim sevdiğim, ben Batıral'ı çok severdim. Ben Van Rektörü Mehmet Hoca'yı falan, hepsi gitmişler orada istifa etmişler. Onlara da çok üzüldüm. Türkiye böyle tabii akademik hayat falan böyle olunca bunun içinde nerede, hangi sorunları arayacaksınız? Epeyce karmaşık şeyler.

Fakat aslında, son safhayı sayacak olursak epey uzun bir hadiseleri değiştirmeniz olmuş sizin. 2000 sonrasında Türkiye'yi neredeyse kurdunuz.

Çok şey yaptık, iyi şeyler yapıldı. Ama şimdi tekrar geldi oraya. Başaramadık sonunda. Ben kendim şimdi soranlara başaramadık, tamam, ilk dönem

başarıydı, iyi şeyler yapıldı. Orada hedeflere epey yaklaştık. Türkiye bütünleşiyordu. Çoğulcu bir toplumsal yapı. Biz liberal kesimin falan çok desteğini aldık biliyorsunuz o dönem. Avrupa Birliği gerçekleşiyordu. Avrupa Birliği çok önemliydi. Ona çok asıldık. Uluslararası alandaki imajımız. Ama neticede bir noktaya kadar geldik, orada kaldı. Şimdiyi değerlendirmeye çok girmeye gerek yok. Hepimiz içinde yaşıyoruz. Ben de çok konuşmam şimdilerle ilgili. AK Parti’dekiler benim arkadaşlarım neticede, tamam kendisiyle vedalaştım, helalleştim öyle istifa ettim partiden. Artık bu politikalarla olamıyoruz diye. Ama arkadaşlarımız 12 yıl aynı kabinede görev yaptık. Dolayısıyla çok fazla ben ne Tayyip Bey’le ilgili ne de şimdiki siyasetle ilgili konuşmam.

Hani dışarıya demiyorum, basına zaten konuşmam da yakın çevremde de öyle çok fazla siyaseti gündemde tutmuyorum. Bir şey olduğunda başaramadık diyorum o kadar. Türkiye çok iyi bir yerde olurdu. Mesela şu anda bizim hedefimiz, siyaset alanına girdi yine ama hiçbir şey siyasetten bağımsız olmadığı için de bizim ülkede, fert başı milli gelir 25 bin dolar hedefliyorduk 2023’te ve olacaktı. Olurdu. Şimdi geri 7 bine düştük. 12 bine kadar çıktık, 7 bine düştük falan. Onlar çok önemli hedeflerdi doğrusu.

Hocam, ANAR tecrübesini biraz dinleyelim mi hocam sizden? ANAR’ı nasıl kurduğunuz, neler yaptınız?

ANAR şöyle... Ben emekli oldum. Aslında o zaman üniversiteden ve görevden alındık, atıldık ama Allah’tan emeklilik hakkı veriyorlardı. tam da 25 yıl dolmuştu. O zaman 25 yıl, 25 gün olmuş ben göreve başlayalı. Hemen emeklilik işlemiştii, “İyi bir emekli maaşımız bari var.” dedik öyle. O sırada arkadaşlarla biraz yine Planlama kesiminden arkadaşlarla, “Bir düşünce kuruluşu, bir araştırma kuruluşu kuralım.” diye konuşurduk. Dediler bana, şimdi boş kaldın. Ben o zaman 50 yaşındaydım emekli olduğumda. 1997’nin sonu. Böyle bir şeye iyi bir grup olarak başladık, benim hem Kırkkale’den akademisyen arkadaşlarım hem Ankara’dan planlamadan arkadaşlarım falan bayağı ciddi değerlendirmelerle böyle küçük bir şey başlattık. Orada da bir istişare heyetimiz vardı, belli ilkelerimiz vardı. Doğrusu o kısa sürede bizim araştırmalar, o aylık gündem araştırmalarımız çok ilgi gördü. Yoktu o zaman bir şey. Rahmetli

Ecevit de onu isterdi, Deniz Baykal da görmek isterdi. Daha biz başladıktan bir yıl sonra ve kamuoyunda bayağı ciddi bir yerimiz oldu. Tansu Hanım da görmek isterdi o zaman Doğru Yol Partisi genel başkanı olarak. Hepsi bizim araştırmayı görmek isterlerdi. Hepsi bizim araştırmalara güvendiler. Zaten o zaman görüşmek de istediler. Tansu Hanım ile Baykal ile görüştük, bir araya geldik. Yaptığımız çalışmaların çok güvenilir olduğuna onlar inandılar ve bizim kamuoyu yoklamaları ve o aylık gündem araştırmalarımız tabii ayrıca kamuoyu yoklamaları, siparişler falan da oluyordu. Bazı yerlere çalışmalar da yapılıyordu, belediyelere falan. Kısa sürede iyi bir imajımız oluştu. Uluslararası standartları çok yakın kolladık. Uluslararası araştırma kuruluşlarına abone, üye olduk. Türkiye’de bir araştırmacılar derneği vardı, ona da araştırma yaptık. Şimdi o yine pasif duruma geldi.

Ben bakanken de onlara da çok destek verdim. Toplantılarına, yıllık kongrelerine bizzat katıldım. İstatistik kurumuyla yakın ve araştırma için eskiden devlet istatistikten izin alınırdı. Şirket araştırma yapacak, devlet İstatistik Kurumundan izin alıyordu. TÜİK’i kurarken bütün onları çıkardık, sektörü rahatlatalım falan diye. Araştırma sektörü Türkiye’de gelişsin diye. Ama ne-ticede şöyle ANAR, kendi alanında iyi bir performans ortaya koydu. Ondan sonra 2-3 tane şirket oradan türedi. Oradaki arkadaşlar sonra başka şirketler kurdular. ANAR şimdi ne yapıyor bilmiyorum. Ben tabii milletvekili seçilince ilgimi kestim. Başka arkadaşlar, İbrahim Uslu vesaire, ondan sonra yürüttü. O da şimdi birilerine devretti herhâlde. ANAR’ın araştırmalarını kitaplaştırdım, 2 yılını. 2000 ve 2001 yılı Türkiye’nin, hele 2001, krizler yılıydı biliyorsunuz. O şubat krizi, ekonomik kriz, siyaset nereden nereye gitti. O üçlü koalisyonun durumu, Cumhurbaşkanı’yla çatışmalar vesaire. O iki kitap, 2000 ve 2001 yılına baktığımızda Türkiye’nin tam bir haritasını görürsünüz. O aylık gündem araştırmalarını kitap hâline getirdik. Tabii derleyip toplayarak, aylık olarak değil de onları iyi birleştirerek, analiz ederek... O sırada benim, ANAR’ın şöyle de bir rolü oldu. Ak Parti’nin kuruluşunda bir rolü olmuştur. Benim orada biraz siyasi katkı oldu. Şöyle, araştırmalarımızda ortalıkta büyük bir siyasi boşluk doğdu. Hiçbir siyasi partiye bir destek yok. Müthiş bir kararsızlık var. Güven yok mesela, o zaman siyasete güven de çok düştü. %13’lere falan

düşmüştü galiba. Ve ortada bir ciddi bir boşluk var. Birisi orayı doldurabilir. İyi bir şey olursa doldurur. Hepsi yıpranmıştı.

Hatırlarsanız MHP, ANAP ve Ecevit’in DSP’si, CHP zaten yoktu parlamentoda. Zaten 2002 seçiminde de hepsi barajın altında kaldı onların. O boşluğu biz gösterdik. Epey gösterdik, AK Parti kurulurken biz biraz Abdullah Gül ile yakındık. Onların Fazilet Partisi’ndeki yenilikçi hareketi de biraz temelimiz olmuştur o manada. AK Parti’nin kuruluşunda ANAR’ın böyle dolaylı bir katkısı olmuştur. Onu söyleyebilirim ben. Onlara bakın burada büyük bir boşluk var ama şu ilkelerle çıkılırsa başarılı olur diye ifade ettik. AK Parti’nin çıkışı biliyorsunuz çok güçlüdür. Programı hâlen durur, programı ortadadır. Bakılırsa çok iyi bir programı vardır. Türkiye’nin demokrasisi için, ekonomisi için, siyasi geleceği için iyi bir programı vardır. ANAR böyle bir rol oynadı.

Hocam, hayatınızı özetleyen bir şey söylemek isterseniz ne söylersiniz? Sizin hayatınızı bir cümleyle anlatacak?

Ne bileyim, onu ben koyamam. Nasıl koyacağım? Kendi hayatımla ilgili çok fazla bir şey diyemem ama inişli çıkışlı oldu. Ben onu şöyle görüyorum: Türkiye’nin kendi macerasına, Türkiye’deki yaşanan siyasi ve toplumsal maceranın kendi hayatımıza bir yansıması... Bu bir aydınının mı dersiniz, bir entelektüelin hayatına yansıması dersiniz... Pek çok hayatın da benimkinden çok farklı olmadığını zannediyorum. Siyasi etkilenmeler, üniversite, akademik hayatın içindeki etkilenmeler falan olarak. Ülkemizin bir haritası, ülkemizin bir âdeta bir yansıması, ülkemizdeki yürüyen sistemin bir yansıması. Öyle görebiliriz herhâlde.

Hocam çok teşekkür ederiz.

“Hayat Hem Dışta Hem İte Giden Bir Yolculuktur”

Beylü Dikeçligil

1949 İskenderun Hatay doğumlu olan Beylü Dikeçligil 1970’te Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine asistan olarak atandı ve fakültenin sosyoloji kürsüsünde doktorasını “Yaşama Tarzı ile Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki” teziyle tamamladı. ABD’de Pittsburg niversitesinde doktora sonrası çalışmalar yaptı. Hacettepe niversitesinde yardımcı doçentlikten başlayarak doçent ve profesör nvanlarına yükseldi. Başbakanlık Aile Araştırma Başkanlığında Araştırma Dairesi Kurucu Başkanlığı, Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Uluslararası niversitesinde ğretim yeliği yaptı. Erciyes Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü kurdu ve aynı bölümden emekli oldu. Tabakalaşma, değişim ve ekonomik sosyoloji alanlarında çalışmalar yapmıştır.

Hocam, önce çocukluk, aile, okul hayatınız... Sizin sosyolojideki öğrenciliğinize doğru giden o süreç ve oradaki çevresel etkiler nelerdi? Bu ilgi nasıl oluştu sosyolojiye?

Teşekkür ederim. 1949 doğumluyum. İskenderun doğumlu. Anne babamın görevi nedeniyle orda. Daha sonra ilkokul çağım Kayseri’de geçti. Daha sonra hep Ankara’daydım. Ben okumayı öğrendiğimden beri sürekli okuyan bir çocuk oldum. Bu bakımdan da şanslıydım. Çünkü annem ve babamın ikisinin de çeyizi, kitaplıklarınıymış, aslında kütüphaneleriymiş. Hep geniş büyük bir kütüphanenin olduğu evin içinde büyüdüm. Bu arada dayım da mesela kitaplara meraklıydı. Dayımın biraz daha siyasi düşüncesi farklıydı. Ama oradan da çok beslendim, dayımın kitaplarından, Varlık Yayınları’ndan. O zaman edebiyatçıları falan okumuştum. O bakımdan şanslıydım. Okumayı da çok seviyordum. Bir bakıma o kuşak şanslıydı çünkü yapacak başka bir şey de yoktu. Şimdiki gençlerin işi biraz daha zor. Cep telefonuydu, internetti. Tabii onun da ayrı faydası var. Bu dönemi yaşadığımdan da memnunum. Oturduğunuz yerden olmadık eserlere, kitaplara ulaşıyorsunuz. Biz bir kütüphaneye gider, 3 saat falan bekledik üç kitabı mesela. Yahut daha uzun bir süre. O bakımdan her dönemin, her durumun avantajları ve dezavantajları var tabii.

O zaman tabii bu kadar bilgi dolaşımı olmadığı için çok fazla bilmiyoruz ama ailemden hani üniversite hocası demek olduğunu biliyordum profesör, öğrenmiştim. Ben profesör olmak istiyordum ilkokuldayken. Çünkü çok kitap okuyorlardı. O yüzden hep şükrediyorum. Hakikaten de üniversiteye geçtiğimde o niyetle başlamıştım. Fakat ben önce biyolojiye başladım, Hacettepe Üniversitesinde. Biyoloji hocamın etkisiyle lisede. Fakat o sene bana çok büyük bir hayal kırıklığı oldu. Hiç insan falan yoktu tabii fizik, kimya, biyoloji okuturken. Bir de şimdi okutuyorlar mı bilmiyorum, o zamanlar bilim tarihi falan da yoktu bölümlerde. Şimdi daha farklı, bazı bölümlere bilim tarihi ve felsefesi diye genel bir ders koymuşlar. Dolayısıyla çok kuru geliyordu bana. Anlamsız. Ne işe yarayacak? Kalmak, devam etmek istemedim. Babamın çok büyük etkisi oldu sosyolojide, o zaman bilinen bir şey de değil. Kitaplıktan, kütüphaneden, evinin kütüphanesinden bir iki kitap çıkardı. Bir insandan

kitapları gösterdi. “Bunlar sosyolog. Bak sen de kitap okumayı çok seviyorsun.” dedi. Beni Hacettepe Sosyoloji Bölümüne yönlendirdi. Sosyolojiye ben birinci sınıfa başladım, tabii o zamanki gençlik, bana çok ağır geldi. Sınıfı geçmiş olduğum hâlde birinci sınıfta olmak. Fakat Hacettepe yeni kurulduğu için orada bir kredi kazanma sınavı diye bir şey çıkarmışlardı. Aslında bütünlemeye kalanlara yeni bir hak gibi. Orada Hacettepe Kimya Bölümünde bir arkadaş vardı. Bir tek ikimiz hakikaten bir üst sınıfın derslerini, kredilerini verip sınıf atladık. O arkadaş da daha sonra akademisyen oldu. Ben de o zaman sosyolojide dört yılı üç yılda bitirmiş oldum. Bitirdiğimde de hep tabii sosyolojiye girdiğimde de akademisyen olmak niyetindeydim. O zamanlar tabii Türkiye’de bu kadar imkânlar yoktu. Dünyada da imkânları kurcalayarak hâlimiz yoktu. 1416 bu Millî Eğitim Bakanlığı Bursu o da hep değişir. O sene bizim bölüme verildi. Bozkurt Güvenç Hoca’yla Oya Baydar yeni gelmişti bizim bölüme. Tam da bu 1970 yılını kastediyorum. İşte 1968’de olaylar başlamıştı. Türkiye’de âdeta bir iç savaş vardı. Hepimizin bildiği çok zor zamanlardı ve ben o sınavda ikinci oldum. Ama o sınavda birinci olan, sınıfı zor geçen, böyle sloganlarla hayatını götüren bir arkadaştı. Biraz da sıkıntıları vardı ve o kazandı yurt dışı bursunu. Tabii ben çok üzülüm ama yıllar sonra aslında çok da memnun kaldım. Hakikaten her şeyde bir hayır değil sayısız hayır var.

Tabii istediğim bazı şeyleri orada yapamamış oldum ama o benim metodoloji alanında ilerlememe vesile oldu. Yurt dışına gidip gelseydim teorik olarak çalışmayacaktım. Herhâlde yönlendirme böyle olacaktı. Sayısız faydaları var onun. Ama yine de insanın tabii bunu nefesine tam kabul ettirmesi biraz zor olur. Arada sırada böyle nüks ediyordu. Şimdi artık yaş almanın da faydası o. Her şeyi daha rahat kabulleniyorsunuz. Yeni kurulan bir bölümdük. Yeni, genç hocalarımız vardı daha çok. Hacettepe Sosyoloji ile ilgili gibi bir şey söylemek istiyorum. Orada Ahmet Taner Kışlalı da bizim hocamızdı. Gerçekten mekânı cennet olsun. Hoca çok objektif, nesnel bir insandı. Çünkü bazı hocalar benim A kağıdımı C verirlerdi. Ondan sonra C’lik olsa ben kalırdım sınıfta. Ama Ahmet Taner Hoca hiçbir zaman öyle bir şey yapmadı. Her zaman derse katılımda da takdir etti, teşvik etti ve not konusunda da hiçbir şey yapmadı. O yüzden hep benim için çok ayrı bir yeri vardır hocamın. Orada o

zamanlar tabii sağ sol çatışması çok keskindi. Maalesef her yere sinmişti. Türkiye’de şimdi sosyolojik olarak baktığımızda şu kutuplaşma var falan diyoruz ama aslında bu kutuplaşma bu ülkede her zaman vardır. Dönem dönem değişir seyri. Bunu tabii birtakım şeyi mazur göstermek için falan söylemiyorum.

Çünkü bir kutuplaşma varsa o kutuplaşma da her iki tarafın da payı vardır. Biri masum değildir hiçbir zaman. Dolayısıyla o zaman da yaşananlar öyleydi. Hepimizin bildiği dönemler, 70’ler, Türkiye’de, her şey siyah beyazdı. Şimdi bakıyorum da kitapçılarda çok mutlu oluyorum. Envai çeşit konularda çeşit çeşit kitaplar var, insanlar geliyor bakıyor. Hâlbuki orada her şey ya sol ya sağ şeklindeydi. Doğru düzgün bir roman bulamazdın. Yine de tabii bütün yazarlar öyleydi diyemeyiz. Şimdi insan istediği zaman çeşitli kitaplar bulabiliyor. Ama ders kitapları konusunda da bir şeyler söylemek isterim. İnsanlar yaşlandıkça eski dönemlerine daha nostaljik bakıyorlar. Biraz böyle pembeye boyama eğiliminde oluyorlar. Ama şimdi sosyolojinin bilgi birikimi, deneyim birikimi açısından çok çok daha iyi olduğunu söyleyebilirim. Bizim zamanımızda doğru dürüst kitap da yoktu. Olay, işleyiş ve açıkçası tüm teoriler kitabı. Bir Çağatay’ın kitabı vardı, onu okurduk. Sayılaydı kitaplar. Ama şimdi bakıyorum kitaplardan geçilmiyor. Bu da çok güzel bir şey. Dolayısı ile sosyolojinin geldiği nokta genel olarak çok daha iyi. Her zaman daha ilerledi. Her yeni kuşak yeni bilgilerin peşinde koştuğu, literatüre bir şeyler kattığı için değerli. Tabii hepsi aynı nitelikte olmayabilir ama bu gayret, son derece önemli. Dolayısıyla o zamanlar yine de çalışan, okuyan insan için bir bilgi birikimi etmek mümkündü.

Benim o zamandan beri metodolojiye çok ayrı bir ilgim vardı. Doğan Ergun da rahmetli hocamız, onu da çok severdim. O da çok objektif, nesnel bir insandı. Bizim ideolojik bakış açımız, o zamanlar ideolojik tabii, şimdi ideolojiye şiddetle karşıyım. Daha sonra ben şöyle diyorum hatta iyi bir sosyolog olsanız ideolojiyle işiniz olmaz. Çünkü ideoloji size açıklama kalıpları sunar. Demek ki bir şeyleri bilmiyorsunuz ki ideolojiye bel bağlıyorsunuz. Dolayısıyla gençken etkilenebilir insanlar ama zaman geçtikçe sosyolojinin o değerini, kendi zenginliğini gördükçe buna ihtiyacı olacağını düşünmüyorum. Tabii

dünya görüşü olması ayrı bir şey. Dünya görüşü aslında bir anlamda ideoloji de diyebilirsiniz ama ideolojinin kitleleri de zorla kendisi gibi düşünmeye ve kendi istediği şekilde davranmaya mecbur kılan bir şeyi var, eylemi var. Dünyaya görüşünü serbest bırakırsınız, bir referans çerçevesidir, bir bakış açısıdır. İnsanın bir dünya görüşü mutlaka olmalıdır, olmaması da mümkün değil. Yani olabilir tabii öyle olmayan insanlar da var. Ama bir sosyolog için bir dünya görüşü olacak. Fakat bunu ideoloji hâline getirmeden daha esnek, daha değişmeyi açık bırakmak. Bazı şeyler kökten değişmez ama açık bırakırsanız gelişir de aynı zamanda. İdeolojide öyle bir şey de yok. O kendisini geliştiremez ideoloji çünkü oraya sapanıp kalmıştır. Dolayısıyla o dönemler öyleydi.

Doğan Ergun Hoca'mız da bizi çok yönlendirirdi. Beni çok mutlu eden bir hatırayı anlatmak, paylaşmak istiyorum, hocanın bir tutumunu... Ben ondan sonra etkisini bildiğim için bazı öğrencilerime de uygulamaya çalıştım benzeri tutumu. Bir tek ben A almıştım metot yöntem dersinden. “Beylü senin sınav kağıdını saklıyorum, kitap yazarken kullanacağım.” demişti. Bu, her zaman en zor, hani çöktüğümüz zamanlar olur ya hayatın böyle karamsarlıkla sürdüğünüz, zamanlar kendinize kapandığınız, o zamanlarda bana ışık olan, beni tutan bir şeydi. O yüzden hocamı hep hayırla, minnetle yad ederim. Ve sonra metodoloji. Çünkü biraz da ben felsefeye yatkınım herhâlde. Üniversitede çalışırken de felsefeye çalışırken mutluluk hissederdim. Biraz insanın kendi zihinsel yapısı da önemli alanını seçerken. Yaşadığı deneyimler, birikimler ve aynı zamanda yapısı, kendi yapısı da önemli.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne başvurduğum. Ama ondan evvel ben üçüncü sınıftayken ailem beni İngiltere'ye yaz okuluna gönderdi lisan okuluna, orada kaldım bir sene. Orada da her zaman bir büyüğün yönlendirmesi çok önemli. Ben döndüm. Hâlbuki okulumu bir sene dondurup kalabilirdim. Ama tabii yurt dışına gideceğim falan diye düşündüğüm için de döndüm. O da kısmet olmadı. Maalesef Türkiye'de değişen çok fazla bir şey olmuyor. Bu konuda sosyolog olarak biraz nesnel bir tespitte bulunalım.

Sonra Âmiran Kurtkan Hoca, Fındıkoğlu Hoca ve Tütengil Hoca araştırma görevlisi sınavı yaptılar. Tütengil Hoca'nın da ben “Az Gelişmenin Sosyolojisi”

kitabını almış, ilgiyle okumuştum. Hocayı da tanımıyorum o zaman. Sanır ki İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji ufukta yok. Hatta bir cumartesi günü saat dokuzda erkenden gelip Hacettepe o merkezde idi o zaman. Bu kütüphanesini çok severdim. Sabahleyin erkenden gelir saat üçe kadar o kitabı, ince bir kitaptı, okuduğumu ama çalışarak okuduğumu biliyorum. Ama sadece çok beğendim, sevdim ve sonra da dört gibi bir arkadaşla toplantısına gitmiştim ve hoca o kitaptan sordu. Hakikaten aslında emek hiç zayi olmuyor. Hayatın kendi olağanüstü güzel bir adaleti var aslında. Emek zayi olmuyor. Tütengil Hoca da çok beğendi ve oraya araştırma görevlisi oldum. O zaman yüksek lisans yoktu. Doğrudan doktora başlanıyordu. Ben de doktora Âmiran Hoca’yla başladım. Danışman hocamızdı. Tütengil Hoca’nın da bana emeği olmuştur. Öğretmenlik tarafı çok güçlüydü hocanın, eğitimlik tarafı daha doğrusu. Bana ders verdirmek, sınav kâğıdı okutmak, başka şeylerdi, ilgilendi ve emeği olmuştur üzerimde her zaman, kendisini de hayırla anıyorum. Doktora sonra 1 yıl post doktora için Amerika’ya gittim. Döndüm ve oradan da tekrar ailevi nedenlerden dolayı Hacettepe Üniversitesine geçtim.

Lise eğitiminize bir dönem hocam. Biraz babanızdan bahsetmenizi isteriz.

Evet, Bahçelievler Cumhuriyet Lisesinde okudum ben. Hayat, aynı çatı altında insanlar farklı kederler yaşayabiliyorlar. Benim abim önce Talas, sonra Tarsus Amerikan Kolejini okudu. Kendi küçüğüm kız kardeşim de Ankara Kolejini okudu. Fakat ben Ankara’ya geldiğim zaman orta birdeydim. Dolayısıyla ben koleji okuyamadım. O yüzden de ailem beni lisan okuluna yolladı. Telafi etmek için o durumu. Cumhuriyet Lisesini bitirdim ve Hacettepe Üniversitesine geçtim. Babam da Kayserili sayılır ama Kahramanmaraşlıdır. Kayseri senatörü. O zaman tabii iki meclis vardı. Senato ve milletvekilleri. Kayseri senatörüydü ve uzun yıllar aktif, faal bir insan oldu. Zaten hep sürekli okuyan bir insandı. Ben hep hatırlarım babamı. Gelir üstünü değiştirir, bizimle konuşur, ondan sonra abdestini alır, namazını kılar, sonra daktilosunun başına otururdu. Sistemli, ciddi çalışan bir insandı. Annem de sürekli kitap okurdu. Eve yeni kitaplar alınır, kitaplardan konuşulurdu. Böyle bir ortamda büyüdüm ve hakikaten her ikisi de millî ve yerli değerleri olan insanlardı. O

bakımdan da kendimi hep şanslı hissetmişimdir. Ama hiçbir zaman bize bir baskı uygulamadılar. Her şey kendiliğinden akıp gitti.

Hacettepe Sosyoloji Bölümünde nasıl bir eğitim vardır? Lisanstan bahsettiniz evet ama ne tür dersler vardı? Bugünden baktığımızda nasıl değerlendiriyorsunuz? Çünkü Hacettepe Sosyoloji yeni kuşak sosyoloji bölümü olarak görülüyor.

Evet, tabii. Biz mesela Hacettepe Sosyoloji Bölümünün ikinci mezunları idik. O kadar yeniydi bölüm. Hacettepe yeniydi aslında. Şehir sosyolojisi, demografisi yani, nüfus bilim, aile sosyolojisi, o tür sosyoloji alanları vardı. Sosyoloji teorileri de tarihi de vardı. Ama o dersin çok verimli geçtiği söylenemez. Ama biz çalışırdık tabii. Kitabı didik didik ederdik. Bir de ben pek çok şanslı değildim. Dipnotu çalışmasam oradan gelirdi soru diye korkardım. O yüzden daha çok analitik çalışırdım. O çalışmayı da annemden öğrenmiştim. Annem tarih hocası, tarih coğrafya hocası. Böyle şematik olarak çizer, tarihî dönemleri yapardı. Bana da ortaokuldan beri göstermişti nasıl analiz edileceğini. Dolayısıyla hem analitik hem mukayeseli yapmaya çalışırdım. Ama dediğim gibi kaynaklar sınırlıydı o zaman. Derslerimiz kültür, sosyal antropoloji vardı. Bozkurt Güvenç Hoca geliyordu. En yaşlı hocamız Bozkurt Güvenç Hoca. Bir de Nihat Derin Hoca. Çoğu gençti. Yurt dışında doktorasını yapmış yeni gelmiş hocalarımızdı. Bu arada ama yine bölümde bir şeyler yapılmaya çalışılırdı çok. Ama o zamanın imkânları içinde mesela Devlet Planlama'nın bir araştırması vardı.

Genel Türkiye taraması gibi bir araştırmada bizim bölüm öğrencileri anketör olarak çalışmıştık. Tabii o zaman için çok büyük bir şeydi. Şimdi bile büyük bir deneyim. Yani öyle çalışmak yetmez. Biz Güney Marmara bölgesine 5 kişilik grup gitmiştik. Orada da bize ücret de vermişlerdi hem de epey iyi bir ücret. Ben de biriktirmiştim. Dönünce babam da üzerine biraz koydu ve bir fasit ikinci el daktilo aldık. Türkiye'nin durumunu düşünün. Daha birinci el daktilo yok, bulamazsınız kolay kolay. İkinci el bir daktilo almıştık kazandığımız parayla. Bizim bölümümüzde arkadaşlar çok iyidiler. O araştırma bize çok şey kattı. O anda organize eden Birsen Gökçe Hoca'ydı. O daha çok uygulamalı sosyoloji ile ilgilenen bir hocamızdı ve onun da öyle emeği olmuştu

hepimize. Onun dışında seminerlerimiz vardı. Kendimiz belli konuları hazırlayıp sunuyorduk, anlatıyorduk. O da şahsen çok şey katıyordu.

Hacettepe daha ampirik çalışıyor gibi; Amerikan tarzı... Sonra siz İstanbul’a gittiniz. Bu geçiş size ne hissettirdi?

Asistanlığımı, o zaman araştırma görevlisi denmiyordu. Asistanlığım İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktimaiyat Enstitüsünde. Orada yapmış olmanın dolayı da kendimi şanslı addediyorum. Çünkü biliyorsunuz 1933-1934 üniversite reformuyla Alman bilim insanları gelmişler ve onlar kurmuştu bazı fakülteleri. Mesela Ankara’daki Hukuk Fakültesini de kurmuştu. Daha sonra Neumark’ın “Boğaziçi’ne Sığınanlar” diye çok güzel bir kitabı çıktı. Bu dönem anlatan, dolayısıyla o tarzda kurulmuş bir yerdi. Fakat bir üniversiteydi. Hacettepe’yi çok seviyorum, o ayrı mesele. Ama Hacettepe’ye gittiğimizde yeniydi. Sonradan bir 9-10 yıl sonra ben tekrar Hacettepe’ye döndüm. Döndüğümde aradaki farkı çok iyi gördüm. İstanbul’da bir üniversite ortamı vardı oturmuş, yerleşmiş, kurumsallaşmış. Olumsuzluklar bize de çok yansımazdı aslında. Hocalar arasındaki her insan topluluğunda olan ego çatışmaları bize çok fazla yansımazdı. Bizim bölüm öyleydi, bilmiyorum. O bakımdan ben hocalarıma her zaman teşekkür ediyorum. Türkiye’nin düşünün ikiye bölündüğü, çatıştığı ortamda hocalarımız hiçbir zaman bizlerle şununla görüş, bununla görüşme gibi söylemlerde hayatta bulunmazlardı. Bir de şunu söyleyeyim mesela ben asistanım. Bir de tabii daha gencim. Ufak tefek yapımdan dolayı yaşımdan da küçük gösteriyorsunuz. İster istemez öğrenci gibi görünüyorsunuz ama öğrenci işlerine girersiniz. Sizin asistan olduğunuzu biliyorlar. Onlar “Buyurun hocam.” falan derler mesela. Belli bir şekilde, böyle usul erkan dâhilinde saygıyla karşılırlar. O da kendinize çekidüzen vermenize sebep oluyor. Hacettepe’de hiç kimseyi öyle göremedim. Biraz Amerikan usulü, kim kime dum duma. Hocaların zaten profesör, doçent, doktor diye adları yazılmıyor. Hiyerarşi kötüdür anlamında değil. Eğer onu insanlar egoları ile kullanıyorlarsa tabii bazı olumsuz tarafları var. Ama zaten biz sosyologuz biliyoruz. İnsanlar toplu hayatta yaşarken ister istemez hiyerarşi olacak. Dolayısıyla aslında her bir hiyerarşide hak ve görevler, hak ve sorumluluklar var. Üstteki

sadece hak talep ederse görevleri aşağı yüklerse olmaz ama o denge bence iyi kurulmuştu İstanbul İktisat Fakültesi’nde. Diğer arkadaşların da asistanların da öyle çok şikâyet ettiklerini görmedim. Dolayısıyla orada oturmuş bir ruh vardı. Hacettepe tabii yeniydi. Sonra giderek o da kendi rayına oturdu. Ama yine de iki sistem arasında epey fark vardı.

Doktora tezinizden bahsedebilir misiniz? Konu nasıl belirlendi, nasıl çalıştınız?

Nasıl belirlendiğini hatırlamıyorum. Âmiran Hoca’nın asistanı olduğum için zaten onunla doktorayı yapıyor olmam gayet normaldi. Tabii Tütengil Hoca İstanbul dışına çıktığı zaman görevli olarak derslerine girmek, sınav kağıtlarını okumak gibi o türlü görevlerim vardı. Onları da severek yapıyordum. Tezimi daha çok tabakalaşma konusu çerçevesi içinde, yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki konusunda yaptık. Tabakalaşma kriteri olarak 4 kriter aldık. Sadece gelir seviyesi değil, gelir seviyesi, yaşama tarzı, meslek ve sınıf bilinci konusunda. Bunu yaparken şimdiki gibi değildi, baya zordu kaynaklara ulaşmak. O sıkıntılar vardı ama siz bir konuda odaklandı iseniz hayatın akışında da size böyle birtakım tesadüfler yardımcı oluyor. Bu çok enteresan bir şey. Niyet ve gayret. O ikisi birbirine kaynaştı ise mutlaka bir şeyler çıkıyor karşınıza. Ahmet Güner Sayar çok değerli bir arkadaşımız. O da İngiltere’den yeni dönmüştü. Onun da böyle literatür bilgisi harikadır. Özel bir merakı da vardı. O bana mesela Veblen’in gösteriş tüketimiyle ilgili bir kitaptan söz etti, bir şekilde o kitaba ulaştım.

O anda çok ufuk açtı, o zaman için öyleydi. Yine hiç sıfır kaynakla çalışıyor değilsiniz ama şimdiye göre mukayese ettiğim zaman söylüyorum. Kaynak kıtlığı var ama o öyle bana bayağı ufuk açtı Ahmet Güner Sayar Hoca. O da asistandı. O iktisat tarihindeki Sabri Ülgener Hoca’nın asistanı idi. O şekilde bir faydası olmuştu. Nitekim ben bu tecrübeyi daha sonra Hacettepe’de belgesel sinemayla ilgili bir yüksek lisans tezi yaparken bir öğrencimiz kaynak araştırıyordu. O zaman da yine kaynaklar tabii sınırlı. “Sen yola devam et, karşına çıkar bulur seni, o seni bulur.” dedim. Tabii o zaman haberleşme bu kadar çok rahat değil. Geldiğinde heyecanla diyor: “Hocam ne oldu? Ben Beyoğlu’nda gidiyorum, çöpte böyle kağıtlar falan da dökülmüş. Bir baktım benim

hakkında bilgi edinmek istediğim sinematografisi yerde duruyor.” Tabii şimdi böyle oturduğumuz yerden videolu kaynaklara ulaşınca bu çok komik geliyor. Ama şartlar öyleydi. Şimdi de başka türlü karşınıza çıkıyor. Siz niyetli ve gayretli oldukça o karşınıza çıkıyor.

Teziniz teorik bir çalışma mıydı, çerçevesi nasıldı?

Daha çok bir teorik çerçeve çizmek daha doğrusu ciddi teorik açıklamaydı. Ama aynı zamanda bu case study yani örnek olay çalışmaları yaptık. O zaman için Türkiye’de anketler falan bu kadar yaygın değildi. Yeni yeni başlamıştı. Dolayısıyla bu caselerle tipik örnekler seçildi, onlar da tezin sonuna kondu. Fakat benim asıl sorun şöyle bir şey oldu. Bizde öyle pozitivist bir anlayış içinde hâlâ da devam ediyor o. Aslında bakış açımız etkilenmiş ki şimdi gelir seviyesi ile yaşama tarzı arasındaki ilişki deyince pozitivism size bir neden sonuç ilişkisini dayatır değil mi? Gözlemleyin. Neden sonuç ilişkisi. Ama bir bakıyorsunuz nedeni hayatın içine, caselere, duruma, kendi hayatınıza. Dolayısı ile böyle bir şey yok, neden sonuç diye bir şey yok. Dolayısı bir de meslek faktörü ve sınıf bilinci giriyor işin içine. O girince eğitim düzeyi, meslek beraber o işe girince aslında dört şeyde etkenli bir bileşim. Nasıl çıkacaksın işin içinden? O zaman tabii ben de bilmiyorum da kimse de bilmiyordu. 20. yüzyıldayız ama 20. yüzyılda kuantum fiziğinin bilim paradigmasına getirdiği değişikliklerden insanların haberi yok. Dolayısıyla bir de paradigma hakikaten o kadar yerleşik bir referans çerçevesi hâline geliyor ki, insanın bir anlamda hayata bakış açısı, kişiliğiyle de özdeş yaşıyor. Bunu da Kuhn çok güzel açıklar. Dolayısıyla sınır değiştirmek de çok zor paradigmanın öncülerini, o temel kabullerini. Paradigma dediğimiz şey bilim zihniyeti, bilim anlayışı. Bilim anlayışınız ona göre biçimlenmiş, biçilen temelleri değiştireceksiniz. Bu nasıl olacak? Kolay bir şey değil, insanı kendi kişiliğini bir anda değiştirmesi gibi bir şey. Dolayısıyla bu sıkıntılar bilinmiyor ama ona rağmen ben öyle açıkladım. O bakımdan sonra bakıyorum farkına varmadan bir özgünlük olmuş. Çünkü yok. Olguya bakıyorsunuz mesela, o zaman artık her şeyi bir yaşam tarzı olarak görüyorsunuz. Bir misafirliğe gidiyorsunuz, yaşam tarzı. Bir de bana sosyalleşme Merton’un kavramı çok anahtar oldu. Bir sınıf, yaşam tarzı,

insan bir üst yaşam tarzını, tabakanın yaşam tarzını önceden benimser, ama gelir düzeyi sınırları dâhilinde bir şeyleri yapmaya çalışırsa önceden sosyalleşme oluyor. Aslında gelir düzeyi arttığı zaman o zaman o yeni sınıfa çok daha kolay intibak edebiliyor. Bunları mesela gittiğim misafirlikte veya akraba çevresinde şurada burada gözlemliyorsunuz. Birisi bocalıyor, ama diğerinin gelir düzeyi artmış, daha kolay yeni yaşam tarzına uyum sağlayabiliyor. Dolayısıyla yeni sınıfın daha çabuk üyesi oluyor. Dolayısıyla bunlar sadece eğitimle de alakalı bir şey değil. Biraz tabii şimdiki bakış açımdan. Biz hep insanı aslında makro sosyolojiyi, insanı kaybediyoruz. Burada bir de insan faktörü var. Kişinin kişiliği, mizacı da bir faktör olarak aslında analize katılması lazım.

Anlatabiliyor muyum? Neden ikisi de doktor? Gelir düzeyi artmış. Anlatabiliyor muyum? Biri daha üst bir yaşam tarzı, sınıfa daha kolay üye, adapte olurken diğeri olamıyor mesela? Burada tabii kişilik, beklenti, hayat bakış açısı. O kişiyle ilgili şeyler de önemli. Kişinin donanımları da önemli. Analizlerde hâlâ insan faktörü sosyolojide pek ihmal edilir. Hep tümeller üzerinden gidilir. Tikel olaylarda bile o insan bir türlü tam yerini bulamaz. Orada çok sıkıntı çektim, öyle mi oluyor, böyle mi oluyor? Ama birtakım şeyler çözüldü. Şunun da faydası şöyle oldu. Daha sonra ben 80'lerde bu kompleks sistemler bilimiyle tanışmaya başlayınca o zaman hah dedim tamam bu buymuş. Bir olguya birden fazla faktör etki eder. Onlar arasında da bir etkileşim vardır aynı zamanda. Dolayısıyla siz analizlerinizi öyle yapmak zorundasınız. İlla neden sonuç yani bağımlı bağımsız değişken ilişkisine indirgememek lazım. Ama bağımlı bağımsız değişken ilişkisinden de vazgeçmemek lazım, şöyle: O kompleks örüntüyü, faktörleri arasındaki o etkileşimi, onlar sonuçları etkiliyor. Sonuçlar da onları etkiliyor. Bir de o tarafı var işin. O örüntüyü analiz etmek için bir yerden başlamak zorundasınız. Bir neden sonuç ilişkisinden başlamak durumdasınız. Anlatabiliyor muyum? Oradan başlıyorsunuz ama oraya takılıp kalmazsınız. Pozitivizmin hatası burada. Oraya takılıp kalmış olması. Bundan dolayı o sıkıntım benim hep devam etti ve daha sonra asıl bilim ve metodoloji ile daha fazla ilgilenmemiz sebebi buydu tezimde. O da bana zor zamanlarımda mutluluk veren bir şey, başarılı bulundu. Sabri Ülgener Hoca jürideydi, çok güzel şeyler söyledi. O da dediğim gibi zor zamanlarda

kurtarıcı oldu. O yüzden biz hocalar gençlerin yaptığı güzel şeylere takdiri hiç esirgemememiz lazım. O sizin için bir söz, jest gibi görünse bile aslında karşı taraftaki genç için çok değeri var. Çok işe yarıyor. Orada bittikten sonra dedim sosyoloji bir bilim, ben de bilim doktorası, bilim doktorası deniyor, doktora yaptım. İyi ama sosyoloji nasıl bir bilim? Nasıl bir bilim anlamak için önce bilim ne demek sorusuna gitmemiz gerekiyor. Bilim nedir? Bilim felsefesi falan okumamıştım. Aslında bu soru her zaman sorulması gereken bir soru. Bilim nedir? Sosyoloji nasıl bir bilimdir? Dolayısıyla ben daha çok metodoloji ile ilgilenmeye ve bilim tarihiyle ilgilenmeye başladım. Bir de insanın demek ki zihni, yapısı, yatkinlığı falan var. Öğrenciyken de anlatılan şeylerde pozitivistin ilkeleri gibi birtakım şeyler anlatılır. Benim hiç aklım yatmazdı, hiç içim almazdı. Tabii o zaman bilgi birikiminiz yok, deneyiminiz yok. Daha lisans öğrencisisiniz. Dolayısıyla bir şeye karşı sadece hislerinizle tepki gösteriyorsunuz ama onu açıklayamıyorsunuz. Yok ya böyle bir şey olur mu? İşte Skinner insanların davranışlarını, güvercinleri gözlemleyerek yapmış. Hoca bunu büyük bir bilim olarak anlatıyor. Nasıl yani? Güvercinler ve insanlar... Nasıl? Ama tabii bunun açıklamasını yapamazsınız gençken. Tabii pozitivistin için, yiğidi öldür hakkını ver. Büyük bir disiplin getirmiştir, düşünce disiplini getirmiştir. Nitekim postmodernizm çıkınca gördük ne kadar büyük sıkıntılarının olduğunu. Ne söylesen sosyoloji olmaya başladı. O bakımdan pozitif pozitivistin gerek normal bilimin ve doğa bilimlerinin gelişme seyrinde gerek sosyal bilimlerde aslında çok büyük bir katkısı vardır. Evet, çok büyük bir despotluğu vardır ve kısıtlayıcılığı vardır ama aynı zamanda büyük katkıları vardır. Dolayısı en azından şimdi yöntem mesela bir saha araştırması, neyi niçin, nasıl yapacağınızı biliyorsanız, hangi yöntemi kullanacaksınız ve onun sınırlarını biliyorsanız illa bu her şeydir diye dayatmazsınız. Yine pozitivistin kazandırdığı yöntemleri kullanmak durumundayız, zorundayız. Dolayısıyla bu sınırlılıklarını keşfederken o sancıları yaşıyorsunuz tabii. Alternatifleri tam bilemediğiniz için o zamanlar. Bu bakımdan metodoloji benim her zaman temel ilgi alanım oldu. Ama bunun dışında aile sosyolojisi ve diğer hani çalışmalarına da devam ettik.

Yaşam tarzı değişmelidir başlıklı. Yoksa klasik tarz hayat gibi bir şey mi? Yaşam tarzı var mı gerçekten?

Vardı, vardı. Yaşam tarzı zaten, Türkçe şimdiki kadar tam nasıl diyeyim şimdi artık eskiydi, yeniydi, problemi yok. Herkes ne isterse onu kullanıyor o zaman. Orada da siyah beyaz bir durum, karşıt durumu vardı. Eski kelimeleri tercih edenler, yeni Türkçeyi tercih edenler. Şimdi bir derste o eski sistemde iki hoca falan girebiliyordu. Mesela Fındıkoğlu Hoca'nın yanında derslere asistan olarak ilk girdiğim zamanlar, biz gözetmeyiniz. Sınıfta iki tane kâğıt dağıtılıyordu öğrenciye. O kadar zordu da aslında. İki kitaptan bizde not alacak, iki kitaptan giriyordu derse. Bazen sadece bizim sosyolojide değil, iktisatta da öyle oluyordu. İki hoca ders veriyor. Nasıl giriliyor onun için hatırlamıyorum ve sınav da öyle yapılıyor. Şimdi sınav kâğıdı aynı öğrencinin kâğıdında birinde yeni Türkçe yazıyor, öbüründe daha çok eski kelimeler kullanıyor. Aynı öğrencinin kâğıdı. Birbiriyle hiç alakası yok öğrencinin. Hocaya göre yazıyorlardı, dillerini değiştiriyorlardı. Neyse o komiklikler bitti. Hiç olmazsa daha bir denge hâli oldu. Şimdi daha rahat.

Sizden önce Mübeccel Hanım'ın doktora tezi var, Türkiye özelinde yapıyor. Sonra Amerika'ya gidiyor, 4 farklı kültürde evliliği araştırıyor. Karşılaştığımızda meselenin nasıl bir şeyi var? Dönemsel olarak karşılaştırmayı kastediyorum. 1940'larda yapıyor çalışmasını.

Yöntem olarak mı?

Bulgu olarak, yöntem olarak şu anda evet istikrar eğilimli gidiyor.

Şimdi hocanın, tabii Mübeccel Hoca'nın da çok değerli çalışmaları var. O daha çok saha araştırılması üzerinden, benimki daha çok teorik olarak.

Ama onun ilk araştırması da saha araştırması değil. Norm üzerinden.

Evet, hatırlıyorum. Hatırlıyorum ama şimdi değerlendirmeyi yapacak kadar başlığı unutmuşum herhâlde. Tabii Türkiye'deki kaynaklar zaten sınırlı. Bakmak şart. O yaşama tarzıyla ilgili doktora tezini yaparken Mübeccel Hoca'yla

gidip gördüm ben. Sağ olsun ilgilendi. Fikirlerini söyledi. Gidip görüşmüş-tüm kendisiyle tezi yaparken. Onun çalışması daha çok kültürle ilgili, evet.

Asistanlık yıllarımızda İstanbul Edebiyat Fakültesi ile diyalogunuz nasıldı? Olum-lu muydu iktisattaki o İçtimaiyat Enstitüsüyle?

Çok fazla olmuyordu. Herkes kendi hâlindeydi. Tanışıklığımız vardı. Bir kere gitmiştim, görüşmüştüm. Ama olmuyordu, olmadı da. Bir de işim o kadar zor ki İstanbul şartlarında. Hem üniversitede sorumluluklarınız var, asistan olarak da yapmak durumundasınız. Mesafeler uzak, insanların birbiriyle görüşmesi zordu biraz. Bir de zaten her şey böyle bir siyah beyaz dünya içinde. Dolayısıyla zordu bir kere ama görüşmede karşı tarafın tutumu da önemli. Ben bana yapı-lan olumsuzlukları hiç yapmamaya çalıştım. Ne kadar başarılı oldum bilemem tabii. Mesela bizde bir doktorasını yeni yapmış bir asistan arkadaşla konuştum. Siz hangi konuda çalışıyorsunuz ve bir daha nasıl gideceksiniz? Hani sana bir profesör edasıyla konuşuyorsa yapamazsın. Bazen de ilişkilerin karşılıklı olması lazım. Tabii herkese öyle demiyorum kesinlikle ama öyle bir tecrübem olmuştu.

Hiç ders aldınız mı diğer sosyoloji bölümünden?

Hayır almadım. Zaten yoktu. O konuda biraz da hocaların yönlendirmesi la-zım. Yoktu öyle bir şey. Diğer taraftan da yoktu. Biz sosyal seyahat falan o tür dersler de aldık. Kürsüde sosyal siyaset, pardon İçtimaiyat Enstitüsünde sos-yal siyaset kürsüsü ve içtimaiyat kürsüsü vardı. Dolayısıyla o öbür hocaların derslerinden de aldık, başka bir şeyden almadık. Zaten genelde yok ama hâlâ da yok değil mi? Başka üniversiteden ders almak çok az. Ben Hacettepe’dey-ken Nilgün Çelebi Hoca’nın yönlendirmesiyle bir araştırma görevlisi benden yöntem dersi almıştı. Gelmişti. Hacettepe’deyken resmî olarak dersi kayıtlı olarak almıştı. Evet, pek olmuyor sanıyorum şimdi de.

İktisat Fakültesindeki sosyoloji kürsüsü, bizim tespitimiz, ilginç bir şekilde daha fazla ampirik çalışmalar yapmış.

Evet aslında Âmiran Hoca onu söylerdi. Bize söylüyorlar ama bir bütün o Sa-karya Araştırmaları Fındıkoğlu Hoca’nın, ampirik çalışılmış. Tabii bu biraz

da bizden ondan sonraki kuşakların hatası sanıyorum. Ama ben Türkiye’de sosyoloji tarihi üzerine çalışmadım. Sakarya ile ilgili dergi çıkarılıyordu, çıkarılmış Fındıkoğlu Hoca zamanında. Hiç ampirik çalışmayı yapmamış gibi eleştiriliyordu bazen. Ama aslında o bölüm de yapmıştı Adapazarı araştırmalarında. Yapmışlar.

Benim tezim bir tam saha değildi tabii. Vakalar üzerinden çalıştığım için de bir olguyla yüz yüzesiniz. Saha, klasik anlamda bildiğimiz anlamda saha araştırması değil. Daha çok teorik tarafı da ağır basıyordu benim.

Yine de ülkedeki genel gelişim hakkına baktığımızda orada bulacağımızı beklemeziz böyle bir şeyi.

Evet. Metot bilgisi çok iyiydi Âmiran Hoca’nın. Daha sonra aile araştırma kurumuna kadınlarla ilgili kadın memesi konusunda bir araştırma yaptı hoca. Saha araştırması yaptı, anketler falan. Hatta kendisi anket doldurmaya kendi de gidiyordu. “Beni eleştiriyorlar, koca profesör nasıl, niye gidiyorsunuz hani anketçi gibi?” derdi. “Ama ben gözlem ve müşahede yapıyorum.” diyordu. “Yani aynı zamanda sahayı görüyorum, içindeyim, oluyorum.” Öyle bir çalışması da oldu Âmiran Hoca’nın. “Kadının Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, Aile Araştırma Kurumu Yayınları içinde yayınlandı. Tabii o profesördü. 1990’larda yaptı. Çok titiz, çok güzel bir çalışmaydı o.

Hacettepe’ye geri dönüşünüze dönelim. Hacettepe’ye öğretim üyesi olarak geri döndünüz.

Evet 1981’de. YÖK daha kurulmadan kurulma aşamalarında geri döndüm. Tabii kolay değil üniversite değiştirmek. Ailevi nedenlerle döndüm. Ankara’ya taşınmamız gerekiyordu. O yüzden ben aslında İstanbul İktisat’tan ayrılmayı çok istemedim ama şartlar öyle gerekiyordu. Belki Hacettepe’de başıma neler geleceğini herhâlde hissediyorduk da ondan. Çünkü hayatım sıkı bir mobbinge geçti daha sonra. Bölüm başkanı değiştikten sonra uzun bir yıl. Fakat orada da çok şey kazanıyor insan. Gençlere şey diyorum “Çok şey kazanıyorsunuz. Hayatta o sıkıntılarla insan hakikaten çok şey kazanıyor.” Ben o yüzden

sıkı acıları çok severim. “İnsanın başına gelenler değil, başına gelenlere karşı ne yaptığı önemlidir.” derler ya. Orada öyle geçti. Ama tabii o tür şeyler yine üniversitelerde oluyor maalesef. Çok kötü. Bunu daha sonra Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi Hazretlerinin “Marifetname”sinde okumuştum. Diyordu ki “Nefsi emmare yapmaz, yaptırtmaz.” Cevabı da geldi. Bu kadar mobbingi niye çekiyorsun? Yapmaz, yaptırtmaz. Ama hakikaten insanın enerjisini alan bir şey. Yapmak istediklerimizi engelleyen bir durum. Ama yine de mesela okuyorsunuz, notlar alıyorsunuz, hep bir şeyler yapmaya çalışıyorsunuz ama veriminizi, potansiyelinizi ya da bırakın tam olarak yarısını bile kullanma imkânınız olmuyor o kadar bombardımanın altında. Dolayısıyla Hacettepe’de benim için çok iyi bir eğitim süreci oldu. Çok iyi anlaştığım arkadaşlarım da vardır orada.

Üniversite hep olgunlaştırmaya devam ediyor...

Evet. Yunus Emre mesela bana çok yol gösterdi. “Kimse başına girmegil, kimse gülüne dermegil / Var kendi maşukunıla bahçede el alış yürü.” Önemli olan sözleri hayata geçirmeye çalışmak. Ondan sonra ne işim var kimseyle. Tam birisine kızacak oluyorum, diyorum ki “Sen kendine bak, yürü. O öyle öyle insan.” Acayip bir psikolojik savunma. Yoksa psikiyatri kapılarında sürünmek var. Yunus Emre sayesinde kurtuldum. Bir de inanılmaz bir yaşam felsefesi, yaşam sanatı. Söylenen her bir söz lafta söylemiyorsanız hayata geçirmeye çalışıyorsanız, çok şey öğreniyorsunuz.

O dönemde ne tür çalışmalar yaptınız? Nasıl gelişti sizin çalışma alanınız?

O dönemde ben daha çok teorik okumalar yaptım. Ve o kadar bir yoğun baskının altındaydım ki. Bölüm başkanı da benim sınıf arkadaşım. 5 yılda zor bitirmişti üniversiteyi. Ben de 4 yılı 3 yılda bitirmiştım. Bunu söylemek zorundayım. Ondan sonra ben daha çok içime kaçtım, daha çok tasavvufla ilgilendim, benim hayatımı kurtaran o oldu. Yoksa zaten mümkün değildi o şartlarda çalışmak. Diğer arkadaşlar, tabii hiçbir zaman herkesle, nasıl diyeyim, aranız kötü olsun, siz istenmeyen kişi olun diye uğraşılırken ben Allah’ın selamı diye herkesle selam verdim, hiç kimseyle tartışmadım, dolayısıyla

yapılmak isteneni de yapamadılar. Anlatabiliyor muyum? Mesela aynı şeyi başka bir bölümde bir başka hocaya yapıyorlardı. Benden biraz daha büyüktü. "Ya hocam," dedim, "siz kaçıp gidin diye yapıyorlar. Boşverin." Boş verin değil aslında. Boş verin kötü bir laftır aslında dilimiz alışmış. Onda muvaffak oldular. Ama ben gitmiyorum dedim. Gitmiyorum. Mülk Allah'ın, kimsenin değil burası, hiçbirimizin değil, senin değil dedim. Ondan sonra orada daha çok teorik okumalar yaptım. Hem sosyolojide hem tasavvufla ilgili metodoloji falan. O tür şeylerle ilgilendim. O saha çalışmalarım falan daha sonraki döneme rast gelir. Ama o birikimden, memnunum o geçen yıllardan. Çok şey kattığını düşünüyorum.

Hangi derslere giriyordunuz?

Metodoloji veriyordum. Pek istenmeyen bir derstir genelde. Ondan sonra tabakalaşma verdim, ekonomik sosyoloji verdim orada. Ondan sonra çağdaş sosyoloji teorileri verdim daha sonra.

Dönüşümü yönetmeliklerde anlatmak nasıl bir tecrübeydi o dönemde yaşarken? 80'leri biz anlatıyoruz şimdi, diyoruz her şey 80'lerde yaşandı dönüşüm dönemiydi.

Aynen öyle. Ekonomik sosyolojiyi iki dönem mi üç dönem verdim hatırlamıyorum. Çok geçmişte kaldı. Daha sonra çok ilgimi sürdürmedim. O alanda tabakalaşmada devam etmek isterdim. O yüzden sizin çalışmalarınızı çok takdir ediyorum. Gerçekten iyi bir şey ama o da demin demek istediğim o şartlar da sizi etkiliyor. Yalıtılmış yaşamıyorsunuz. Hedefleriniz var, hayatta bir şeyler yapmak istiyorsunuz ama bir de bulunduğunuz bağlam çok önemli. O bakımdan tabakalaşmayı isterdim hakikaten. Çünkü çok sevdiğim ve hayatta tam birebir karşılığını gördüğünüz konular, olgular. Bir de karşılık birebir değil mi? O çok teorik bir açıklamanın hayattan somut bir örnekle karşılığını bulabilirsiniz. Öyle konular ekonomik, sosyal de öyle tabii. Aslında sosyolojinin bütün alanları öyle. Yeter ki örneklendirmek lazım. Sosyolojideki temel sorunlardan biri çok teorik kalmamız. Soyut soyuta... İçinde bocalamak. Bunun karşılığı nedir? Söylediğin lafın hayatta bir karşılığı ne? Bir tane örnek? Bu çok

önemli. Önemsiyorum ben. O yüzden de metodoloji falan da hep böyle yapmaya., somutlaştırmaya çalıştım mümkün olduğu kadar. Çünkü biz o soyut bilgilerin hepsini, kavramları o somut olgu dünyasından alıyoruz soyutlayarak. Şimdi bir de geri buluşturalım onlarla.

Vakaya muvaffak olmaları gerekiyor.

Evet bilmiyordum. Çok güzel, güzel bir söz var. Hayat aynı. Doğru çünkü oradan çıktı aslında onunla örtüşmesi lazım.

Türkiye’de şimdi şimdi daha bir sosyoloji geliyor. Hayat için sosyoloji, hayatın içinde sosyoloji. Günümüzün ciddi tezleri hâlâ devam ediyor. Sosyoloji disiplinin gelişimini, varlığını nasıl buluyorsunuz?

Sosyoloji ne işe yarara geliyor. Sonra siz hayatla buluşturamazsanız sosyoloji ne işe yarara kadar gelir. İnsan sorgulayabilir. O çok önemli orada. Hâlbuki şimdi mesela genelde sosyoloji değerlendirmesi yapacağız herhâlde değil mi? Sizin sondaki sorunlarınızdan biri. Sosyoloji teorileri aslında o kadar hayatın soyutlamasıyla iç içe ki. Ben mesela exchange (alışveriş) teorisi çok severim. Tabii pozitivist paradigmanda oluşan bir teori. Siz bazı şeylerine dikkat edebilirsiniz ama bu insan arasındaki alışverişi bu karşılıklılık ilkesi çok güzel anlatır onu. Aynı zamanda ne bileyim ben, sembolik etkileşimle de birleştirebilirsiniz. Dolayısıyla bütün bunları aslında teoride yapmak, hani zihinsel olarak yapmak bir şey değil, onu hayatın içinde görmek lazım. A bak tamam ben bunu buna yaptım. Ona karşılık bu karşılıklılık, karşılıklılık var ya, ondan sonra o da karşılığında bana bunu yaptı. Şöyle olursa böyle olur, böyle oluyor. Veyahut kendi ilişkilerini böyle analize edebilmelisin. Anlatabiliyor muyum? O anlamda bütün doğa bilimlerinin laboratuvarları var. Ama ben şöyle düşünüyorum. Sosyologlar, psikologlar da öyle siyaset, sosyal bilimciler diyeyim genelde çok şanslılar. Çünkü hayat bir laboratuvar. Orada en iyi gözlemlediğim veya kobay da benim, anlatabiliyor muyum? Oradaki teorilerin aslında gündelik hayatın içinde kavramların karşılığını, özellikle kavramları gördüğümüz zaman zaten arkası çorap söküğü gibi geliyor. Çünkü insan zihni olağanüstü bir şey, zihin kendiliğinden yapıyor. Biz kendimiz yapıyoruz

zannediyoruz ama yeter ki orayı besleyelim. Doğru besinle. Besin yerseniz zihin bazen bağlantıları, bakıyorsun ufacık bir uyarın oluyor ve o bağlantılar zihnimize kuruluveriyor. "Aha aklıma geldi." diyorsunuz. Anlatabiliyor muyum? Ya da "Bu böyleymiş. A hayret!" diyorsunuz. Aslında orada zihin kendisi o işleri yapıyor. Ama asıl mesele onu iyi kullanabilmek. Dolayısıyla biraz bu kavramlar konusunda çok hassas ve titiz olmak lazım. Kelimelerin anlamları konusunda da. Mesela en basit, arzuyla istek arasındaki farkı, kişi kendine bunu sormalı.

Gündelik hayattan bir kavram. Bunu sorduğunuz zaman aslında insan hakikaten bir kitap. Bize arzu ile geçen bir cümle kurun. Onlar istek içinde istekli olan bir şuur, şuur kadar çok istiyormuş. Şunda arz ediyorum diye cümle kurun, sonra kendi hislerinizi gözlemleyin. Tıbbi pozitivistin sevmediği bir şey bu iç gözlem. Ama bunu yaptığınız zaman mesela iki kelime arasındaki farkı hiçbir dil, ansiklopedik lügatta sözlükten bulmayacak kadar siz kendiniz anlarsınız, idrak edersiniz. Anlama derken onu diyeyim. Anlama ve açıklama gırla gidiyor. Açıklama nedir ve anlamı nedir? Her zaman kullandığım kelimeler, anlatabiliyor muyum? Tabii bunlar artık kelime olmaktan çıkıp bizim alanımızda terim oluyor. Terimlerin tanımlarını yapıyorsanız kavramlar, bunların hepsinin çok iyi özümsemesi lazım. Eğer buna gayretli olursanız bir süre sonra hakikaten her şey, bağlantılar zihinde kuruluyor. Ben biraz bu terimler ve kavramlar konusunda çok savruk olduğumu düşünüyorum. Geçenlerde başta bir anlam üzerine ismi geçen bir YouTube videosu izledim. Anlamın önemini anlatıyordu. Epistemoloji, ontoloji, anlam, anlam... Bu anlam ne demektir? Kelime bilgisi yani anlam diye bir bir onu söyle önce, ondan sonra bana anlam üzerine o kadar bir dolu laf edin, anlatabiliyor muyum? En basit kelimeden bir alana ait kelimelere de terminoloji diyoruz, o terimlerden ve ondan sonra kavramlara kadar bunun hakikaten kişinin derdi olması lazım. O çözülmediği için sonradan bütün yazılan şeyler anlaşılmasız hâle geliyor. Çünkü o kişinin yazan kişinin zihninde zaten açık değil. Anlatabiliyor muyum? Dolayısıyla bir dolu laf söylenmiş oluyor. Ama titizlik gösterenlerinki çok farklı oluyor. Hemen fark ediyorsunuz.

Hocam bir üniversitenin çok az bir kısmı var, asistandınız. Nasıl bir histi o nasıl bir statüydü?

Ben çocukluğumdan beri istediğim için mutluluk hissediyordum. Hiçbir zaman, en zor dönemlerde bile şikâyet etmedim. Bir insanın babası, ailesi çok zengin olsa ömür boyu maaş bağlasa bile “Yahu ne yapıyorsun bilgilenmen için?” Ama biz ne yapıyoruz böyle? Bazı bakımlardan daha avantajlı idi bizim dönemimiz. Bilgileniyorsunuz, bilgiyi aktarıyorsunuz, paylaşıyorsunuz ve bu sizin işiniz. Bundan büyük mutluluk olamaz. O yüzden hiçbir zaman şikâyet etmedim. Zorluklardan tabii. Çok sıkıntılar çektiğimiz oldu ama şikâyet etmedim. O bakımdan memnunum. Her insan itibar görmek, sayılmak ister. Bu insanın doğasında olan bir durum. Eğer böyle bir mesleğe sahip olmaktan dolayı mutluluk duyuyorsan bu güzel ama ayrıca bunu bir statü nesnesi hâline getiriyorsan işte bu bence çok yanlış bir şey. Bunu yapanlar oluyor.

Ama statü veriyor.

Tabii veriyor. O da güzel bir şey. Hatta esnafla ilişkide alışverişte bile sizin asistan olduğunuzu öğrenince hemen hocam oluyorsunuz. Değişiyor. O bakımdan hoşlukları var. Ama bir yandan siz üniversiteye geldiğinizde önünüzde ne kadar çok geçmeniz gereken duraklar var. Hayatın ikilemini orada da yaşıyorsunuz. O bakımdan statüsü önemli ve ben şahsen Hacettepe’deyken de asistan arkadaşlara mutlaka hoca olarak hitap ederdim. Yalnızken ismiyle hitap eder konuşurum ama bir başka birisi varsa özellikle öğrenciler varsa hep ismi ve arkasına hoca hitabıyla konuşurdum. Şöyle düşünürdüm: Şimdi annesi babası ne kadar mutlu oğlum hani üniversitede asistan, araştırma görevlisi, biri evli çocuğu var hatta. Dolayısıyla ona böyle çocuk, öğrenci muamelesi yapmak çok aykırı bir şey gelirdi ve mutlaka her zaman hoca diye hitap etmişimdir en yeni gelen asistana bile. Çünkü orada onun da önemli bir statüsü var. Ama o statüye kapılmamak lazım. Önemli olan da o. En nihayetinde şöyle derdim konuşurduk gençlerle bazen: “Mezar taşımızda özgeçmişimiz yazmayacak.”

Yazanlar var.

Karıncalar bile gülüyordur herhâlde. Kargalar gülüyordur. Yazsınlar, o kendi bileceği iş ama genelde yazılmaz değil mi? Her zaman şükretmişimdir üniversitede akademisyen olduğum için, şimdi de öyle. En azından okuyacağınız, yapacağınız şeyler var.

Nerede sosyalleşirler? Kimlerle ne tür ortamlar ne tür mitler vardı? Sosyologların bir özel olarak buluştukları, toplandıkları, görüştikleri bir yer var mıydı?

Hiç yoktu. Zaten sempozyumlar vesaire 1980'lerde başladı. Konferanslar olurdu daha çok. Özal dönemiyle birlikte gelen yeniliklerden biri de üniversiteye odur. Yavaş yavaş başladı. 80'lere doğru hızlandı ve artık normal, sıradan bir şey hâline geldi. O zaman da sempozyumlar tabii önemliydi. O tür toplantılar olmuyor değildi. Oluyordu ama daha seyrek. Şimdiki şartlar tabii daha değişti. Kadın erkek ilişkileri... Bir de siz bebek büyütüyorsunuz, doktora tezi yapıyorsunuz. Hayat şartları o kadar zor, çocuk büyütüyorsunuz, hanım olmaktan dolayı da çok fazla gidip gelmeye zaman olmuyordu. Şimdi tabii daha farklı ortamlar. Orada birkaç göç meselesi değil. Ben öyle de büyüdüm ama şartlar öyleydi.

Evet biraz kadınların katılımını zorlaştıran bir kamusal alan.

İster istemez oluyordu. Şimdi arkadaşlar toplanın, baktık gidiyorlar bir yere. Siz de gideceksiniz ama evde çocuğunuz var, gidemezsiniz, sorumluluklarınız var. O yüzden erkek akademisyenler yine de şanslıdır, en azından akşam eve giderken bugün ne pişireceğim diye düşünmüyor. Düşüncesi, zihni hür, serbest. En azından şimdi şartlar olumlu olsa da teknoloji bizim ev işlerimizde bu kadar yardımcı olsa da bir hanım olmanın sorumluluğu oluyor. Bunu bir şikâyet anlamında söyleyebilirim. Bir tespit anlamında söyleyebilirim.

Aile araştırmaları tecrübenizden bahsedebilir misiniz biraz?

Aile Araştırma Kurumu. 90 yılındaydı. Aile Araştırma Kurumu Devlet Bakanlığına bağlı kuruldu, Cemil Çiçek'in Bakanlığına. Aynı hükümette kadının

statüsü ile ilgili bir birim kurulmuştu. İmren Aykut önderliğinde oraya bağlı olarak biraz da dengelemek amacıyla Aile Araştırma Kurumu kuruldu. Orada Aile Araştırma Dairesi Başkanlığı için teklif gelmişti. Ben daha aile konusunda çalışmamıştım o zamana kadar. Ama yöntem konusunda bilgiliydik. Oraya geçtim. Çok güzel bir ortamdı. Herkes şevkle, canla başla çalışıyordu. Güzel bir ortamdı. Üniversitelerin çeşitli bölümlerden mezun gençleri uzman yardımcısı olarak alınmışlardı. Onlara üç daire paylaştırılmıştı. Benimki araştırma dairesi idi. Araştırma dairesinde benim için hayatımda tesadüfler her zaman çok önemli rol oynadı. Bu da tesadüfen olan bir şeydi. Fakat katkısı şöyle oldu: Yöntem konusunda ben kendimi sınamış oldum. Mesela proje formatı geliştirdik ilk defa, TÜBİTAK daha sonra yaptı. Devlet Planlama’nın ki de yok. Birkaç araştırma destekliyordu Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi, 90 öncesinde. Ama tam bir proje formatı yoktu. O benim için, kendimi de sınamam açısından çok faydalı oldu. Aslında projeye meraklıydım. Şöyle yeni yeni projeler başlamıştı. Şuraya bilmem ne eğitim, bakanlığa proje yaptım, buraya bilmem ne proje yaptım. Bir iki kişinin daha tekelinde gibi. Ondan sonra bak ya bu proje nedir desen hiç kimsede ses yok. Ondan sonra ben de o kadar kızdım ki dedim “Ben bu projeyi öğreneceğim, herkese öğreteceğim.” Sonra zaten doktorada ders de açmıştım. Ben derste projeleri hazırlatıyordum öğrencilere. Fakat benim kendime öz eleştirim, yazıyorum fakat anlamıyorum. Konsantre olup yapmam biraz zor oluyor.

Dolayısıyla yazıya dökmedim ama Allah ömür verirse bundan sonra her saniye çalışsam ancak herhâlde. Bilmiyorum ne olacak. Çünkü projeye ilgili hakikaten Erciyes üniversitesinde sağlık bilimlerinde doktora dersi vermiştim ve hatta onları teşvik ettim. Tezleri, önerileri proje olarak yazdılar, destek aldılar üniversiteden. O konuda hakikaten çok katkıları oldu. Ama söz uçar, yazı kalır. O işi yapmadım. Fakat çok kızmıştım. “Ben” dedim “bunu ben, öğrenince merkeze öğreteceğim.” Enteresan bir şekilde yine dediğim gibi sizler niyetli ve gayretli olunca UNDP’nin proje formatı ki o kolay bir şey değil o zamanlar. Ondan geniş ölçüde istifade ettim, onu hazırladık ve aslında o Aile Araştırma Kurumunun sosyal araştırmalara çok büyük bir katkısıdır. Şimdiye bakıyorum mesela çok teferruatlıymış ama o zaman için yeniydi ve araştırma

projelerimizde biz ona göre de o proje formatına göre de bir değerlendirme formu geliştirdik. Dolayısıyla gelen projeler o formata göre geliyor. Siz de değerlendirmeyi ona göre yapıyorsunuz ve mümkün olduğu kadar nesnel olmaya çalıştık ve dolayısıyla zaten hiçbir çıkar ayırt etmeden kimin projesi iyi ise verdik. O zaman öyle projeler geldi ki proje falan değil gerçi proje kavramı da yoktu. O yüzden daha sonra TÜBİTAK’ın sosyal bilimlerde proje açmış olması çok büyük bir ileri adımdır, çok büyük bir katkıdır. O format bizim formata göre daha kolay. Ondan sonra çok şey öğrenmiş oldu sosyal bilimciler. Türkiye’nin bu proje sürecinden. Dolayısıyla çok faydası oldu TÜBİTAK’ın proje kavramı o zamanlar için.

Üniversiteden bürokrasiye geçişte bizde de bir araştırma olsa.

Evet, haftada iki gün gene üniversiteye gidiyordum. Bürokrasi daha zor. Çok daha zor. Biz üniversitede hiç şikâyet etmeyelim. Her şeye rağmen ben öyle düşünüyorum. Sizin için söylemiyorum, İstanbul’da değil. Örneğin burada bir hoca gelir. Resmen statü karışıklığı, çatışması yaşıyorsunuz. O hâlâ hoca olarak sizi görmek istiyor. Şimdi sorumluluklarınız var, Araştırma Daire Başkanısınız. Hocası istediği olsun. Bazen böyle bir keyfiliğe rastlayabiliyordunuz. Bir de her şey çok yeniydi. Aslında çok büyük katkıları da oldu Aile Araştırma Kurumunun gerçekten. Bir de o kadar çok yayın yapıldı ki. Çok güzel yayınlar oldu. Ben yine bir özeleştiri yapayım. Biz “Aile ve Aile Yazılarını” yapmıştık 6 cilt. Örneğin aile ve kadın. Şimdi çok pişmanım hakikaten. Pişmanlık ne derseniz, aile ve kadın için makale tarıyorum, 3 5 tane çıktı. Çok az diye yayınlamadık biz onu. Hâlbuki o da bir belge imiş, anlatabiliyor muyum?

Tipleştirme çalışmalarını resmen çok kıymetli görüyorum ben.

Evet evet orijinal. İşte çalışıp o şekilde yazdık, hazırladık birtakım şeyleri. Evet yaşam tarzıyla ilgili. Ankara’da kariyer meslekleri ve yaşam tarzı diye bir çalışma yaptık. Zaman zaman atıfta bulunuluyor. Tabii insanın hoşuna gidiyor o. Mesela proje meselesinde biraz da Aile Araştırma Kurumunda olmanın, akademisyen olmanın da etkisiyle anketörlere talimat verirsiniz. Anketör talimatı denirdi bizim zamanımızda. Ne yapacaklar, hangi soruda ne soracaklar

onu da hazırlamıştım ve onu da o kitabın sonuna eklemiştim. İnsanların işine yarar bir şey olur falan diye. Kod defteri, nasıl kodlayacağına dair. Ama saha şimdi daha rahat. O zaman bizim gazetede, Yeni Şafak gazetesinde üstelik akademisyenleri fişliyorlar diye bir şey çıktı. Bir haber. İnsanlar ne kadar savruk yapıyorlar. O araştırmada bize büyük sıkıntı yaratmıştı. Hâlbuki çok güzel cevaplıyorlardı kariyer meslekleri olunca. Meslekleri de belli. Gittiğimiz insanlar da eğitilmiş. Dolayısıyla bir sıkıntı olmuyordu. Ama şimdi daha rahat o bakımdan öyle bir şey olacağını zannetmiyorum. Söylense de kimsenin aldıracağı olmaz. Alıştı herkes bir de sorulara.

Bazen anketlerde araştırmacı olarak kamuoyunda bilgisiz insanların değerlendirilmelerini dikkate almamak gerekiyor. Şimdi biz meslekler araştırması yaptık, mesleki itibar araştırması. Ekşisözlük diye bir site var, biliyorsunuz orada araştırmacı insanlar yazmışlar. 10 sayfalık bölümde 300 400 entry var ve de önemli bir kısmında bu meslek niye daha itibarlı, kafasına yatmamış?

Hayat kendi tecrübeleriyle sınırlı. Kendi yaşamışsa var yoksa yok.

Uyduruk bir araştırma diyorsanız hâlbuki dünyanın her yerinde böyle bir şey var ki ne olacak buna cevap mı yetiştireceğiz?

Ama burada sizin bu gibi siteler ankete cevap verenleri etkiledi. Bu araştırmada böyle bir haberden sonra cevap vermek istemediler. Şundan biraz böyle beklemeye aldık anlatabiliyor muyum? Şimdiki gibi sosyal medya yok ki bir şeyleri açıp yazasınız, açıklayasınız. Dolayısıyla öyle bir sıkıntımız oldu ama onu da aştık sonra.

Bulguları neydi araştırmanızın?

Tsm hatırlamıyorum ama iyi bir Ankara örneği idi. Güzel bir çalışmaydı. Orijinal sorular da hazırlamıştık. Çok değişik, kendi özgün, kendi gözlemlerimiz ile.

Geçen sene Türkiye Aile Yapısı Araştırmasının sorularını yenilettik. Bu mesela çok ilginç bir araştırma ama genelde bunlar verilmez. TÜİK’e teslim ettiğimizde mesela TÜİK hiç böyle şeyleri istemiyormuş.

Neden öyle yapıyorlar bilmiyorum. Hâlbuki bilgi paylaşıldıkça artar. Güveniyorsanız bilgiye neden paylaşmayasınız? Devlet sırrı olmadığına göre. Ben-
ce yok hâlâ bazı ilkeler. Mesela bir araştırma yayınlanırken ne yapılması lazım
vesaire? Biz Aile Araştırma Kurumundayken bir veri bankası kurulsaydı bütün
aile araştırmalarıyla ilgili diye düşünmüştük. Bunu ancak planlama yapabiliirdi
belki, bilemiyorum. Nasıl bir zaman, bizi aşan bir şeydi o. Öyle sosyal araştı-
rmaların ayrı bir havuzu olması lazım, ayrı kaynakları olması lazım ve insanlar
ulaşabilmeli. Aile Araştırma Kurumunda iken de araştırmaları, mesela anket
sorularını falan analiz etmiştik böyle. Soru tiplerine göre anket sorularını ana-
liz etmiştik böyle karton. O zaman şartlar öyleydi. Soru bankası oluşturmuş-
tuk kendi çapımızda. Sonradan arkadaşlar istifade ettiklerini söylediler. Mesela
öyle bir şey soru bankası gibi bazı şeyler yapılabilir aslında. Yeni araştırmacılar
için çok daha kolay. Aynı konuda bakıyorsunuz bir dolu soru sorulmuş, bazısını
beğenmezseniz, sorunun teknik olarak hataları vardır, bazen değıldir. Ama siz
basit bir yenilik bulabilir hatta en iyisini seçer, onu kullanırsınız. Bunlar aslında
emek ve zamandan da tasarruf etmek demektir. En nihayetinde gelir düzeyini
soracaksınız. Ne yapacaksınız? Bir yerden bakıp soracaksınız. Anlatabiliyor muyum?
Belli sorular var o alanla ilgili, spesifik durumlarla ilgili değil de genel soruları.

*Kritik ifadeler var, o ifadeler kullanıldığında doğru anlaşılıyor. Kullanmasanız da
bazen cevaplarını birkaç farklı durumu düşünerek ayrı ayrı yazılacağını düşün-
erek cevaplıyor.*

Örneğin bir tıklıyorsunuz, o konuda 15-20 tane size soru geliyor.

İyi bir projeymiş hocam.

Acaba onlar duruyor mudur? Durmuyordur herhâlde. Uzman yardımcılarını
çalışmışlardı. Soruları analiz edip tek tek kartlara yazıp orada böyle karton
kutular yaptırmıştık. Şimdi bilgisayarda bir dolu şeyler kullanıyoruz. O za-
man öyleydi. Karton kutular, ayraçlar yapıp böyle soruları koymuştuk içine.

*Sizin akademik yaşamınız bayağı çeşitli hocam. İstanbul'da araştırma asistanı.
Kazakistan var, sonra Erciyes var.*

Evet evet ben yaşarken farkında değildim. Sonra baktım çok dolaşmışım ama bence iyi bir şey. Ben zaten sıkılırım hep aynı yerde olmaktan.

Kazakistan deneyimi nasıl bir deneyimdi?

Orada da bulunmak istedim. Ahmet Yesevi Üniversitesinde yüksek lisans dersi veriyordum zaten. Ankara’daki Ahmet Yesevi Üniversitesinin yüksek lisans programında yöntem dersleri veriyordum. Ondan sonra oradan öyle teklif gelince ben de orada bulunmak istedim. Benim için çok hoş bir deneyim olacaktı. Nitekim öyle oldu. Mesela orada baktığınız zaman insanın algısı öğrendiğiniz şeyleri etkiliyor. Ben insanları atlarla hep böyle gidiyor hep göç ediyor adam, bozkır tabii, öyle hayal ediyordum. Diyorum bir de bunlar geri gelsinler. Bir türlü geri gelmiyorlar. Çünkü algıda o kadar zihninizi biçimlenmiş ki hep göç. Gidiyorlar, gidiyorlar, gidiyorlar bir türlü gelmiyorlar, gözümde canlandıramamıştım. İnsan çok güzel deneyimler yaşıyor hakikaten. Bakıyorsunuz bir şeyin tekrarı algıda çok önemli, zihin, daha doğrusu biliş sürecimizde ya onu da söylemek istiyorum aslında. Sosyal bilimler bir yolu, muğlak kavramlar üzerinde kurulu. Tamam net tanımlarımız var ama bir dolu da şeyler üzerinde kurulu. Artık orada tercihleriniz olacak. Kendi tanım tercihleriniz, zihinle biliş bence aynı şey değil. Biliş daha çok bilme, hatırlama, algılama o süreçler zihnin içinde. Zihin daha geniş bir kavram. Bilincinizde çok önemli bir sürecinizde tekrar, tekrar, tekrar çok önemli. O yüzden derslerde bazı bilerek çok tekrar ederdim. Aman hocada hep bunu söylüyor desinler önemli değil. Önemli olan o bilginin orada kalması, yerleşmesi. Çünkü o da yerleşik kod hâline gelirse ancak düşünce üretebiliyorsunuz. Neden şimdi insanlar düşünce üretilmiyor? Çünkü bir şeyler yerleşmiş değil aslında biliyor musunuz? Bu bilişsel sosyoloji çok hoş bir alan. Onunla da ilgim var. Hep ister istemez oldu. Bir şeyleri, o her şeyi akıp gidiyor, akıp gidiyor. Dolayısıyla size bir şey kalmıyor. Ama düşünce dediğiniz şey yerleşik düşünceleri yerleşmiş, içselleştirmiş, özümsemiş olduğunuz düşüncelerden, akıl yürütmeye çıkarıyor. Zihin öyle, biliş öyle çalışıyor. Orada anlatabiliyor.

Ahmet Yesevi Üniversitesinde ders verdiniz. Nasıl bir deneyimdi o?

Evet evet çok güzeldi. Kazak öğrenciler vardı tabii orada dersin düzeyi biraz daha fark ediyordu ister istemez. Onlar da Türkçeyi hazırlıkta öğrenmişlerdi. Ama güzel bir deneyimdi benim için. Bir de o zaman tabii doksan yedi mesela bir hastane İkinci Dünya Savaşı filminin böyle platosundaymış gibi hissediyorsunuz kendinizi. Bir hastane, oradan bir doktor çıkıyor. Hani vardı İkinci Dünya Savaşı, böyle enteresan şeyleri vardır başlıkları vardır, yeşil önlükleri falan aynen o kıyafet. O zamanda Kazakistan için de her şey yeni başlıyordu. Yani hep eskide kalmış bir dolu şeyler. Böyle hoştu. Bazen diyordum ya şimdi buradan bir sürü askerler çıkacak. Bakıyorsun doktor, bir hemşire çıkıyor da İkinci Dünya Savaşı kıyafetleri. Daha yeni başlamışlar.

Daha tam olmamış. Pazar yeri vardı değil mi?

Pazara gittiğinde Allah Allah benim bunu anlamam lazım. Niye anlamıyorum diyorsunuz, Türkçeyi. Daha sonra Almaata'ya gittiğimizde de dedim "Beni bir pazara götürün." Ben sosyolog arkadaşlara hep bunu söylerim, bir yere gittiğiniz zaman mutlaka pazar yerine gitmek lazım. Sosyolog olmasanız bile. O Almaata'daki pazar yeri inanılmazdı. Orada hakikaten keşke insan bir araştırma, böyle nitel bir çalışma yapsanız. Koreliler var, Tacikler var, Özbekler var. Hepsi aynı bir yerde ama ayrı ayrı şeyler satıyorlar. Bölgenin demografik yapısı pazarda. Kazakistan'ın o pazar yerleri çok önemlidir. Her ülkede ya şehirde hatta pazar yerine gitmek, orada bir şeylerin değişmediğini, aslında insanın doğası bakımından bazı şeyleri hep muhafaza ettiğini, bir şeyler değişirken değişmeyenlerin de olduğunu görüyorsunuz. Bu değişme konusuna ben biraz takıntılıyım. Çünkü yine bu modernist düşünceyle değişme, değişim her şeydir. Her şey değişiyor. Hâlbuki her şey değişiyor değil. Yedi renk var. Güneş ışığından çoğalıyorsa yedi renk... Ondan sonra onun bileşimi değişik renkler. Ne kadar çok renk tonları var değil mi? Çeşit çeşit. Ama nasıl en nihayetinde onlar yedi renk. Ara tonlar bunların bileşenlerinden oluşan bir şey. Hücre yapısı aynı ama değişik sinir hücresi, kas hücresi de değişiyor, çeşitleniyor. Bir teklik var ondan sonra çokluk şeklinde size yansıyor. Bizim bilim olarak belki o çokluğu inceleyip oradaki genel geçer ilkeleri bulmak, tekniğe doğru gelen şeyleri bulmakla görevliyiz. Teoriler de zaten bir anlamda bunu yapıyor kendi alanında.

Dolayısıyla pazar yerleri de öyle. Değişmeyenleri görüyorsunuz, değişenleri görüyorsunuz. Hayatın kendisi yani.

Erciyes Üniversitesinde Sosyoloji Bölümünü siz kurdunuz.

Evet. Erciyes de bir tesadüfle oldu. Orda bir sempozyumun açılış konuşmasına çağırılmışlardı. Orada rektör bey sizi buraya alalım diyor. Ben gelemem, çocuğum var, okuyor. Biz sonra neyse uzun o, hikâye kısmını geçelim. Başkasını bulun dedi olmadı kişiler. Rektör de bu arada açmış bölümü resmen, bu sefer bir anlamda mecbur kaldım gitmeye. Hatta bana Hacettepe’den genç arkadaşlardan “Hocam siz bölüm başkanlığı istemezsiniz ama gidiyorsunuz.” dediler. Çünkü bölüm Hacettepe’de bir şeyleri düzene koymuştuk ve sıraya binmişti. Sıra bana gelince ben olmamıştım. Orası artık mecburuz. Bölüm kurma ama ondan da memnunum, iyi ki gitmişim tebdilmekânda ferahlık vardır. Değişiklik her zaman iyidir. Orada da o sırada planlamadan bir araştırma. Devlet Planlama Araştırmamız vardı, bir de TÜBİTAK Araştırması vardı. Onlar da tabii üniversiteye devroldu. O araştırmadan mesela TÜBİTAK Araştırmalarından biz aldık, bilgisayar ki o zamanlar çok kıymetliydi biliyorsunuz. 2005’te yüksek lisans programı açıldı. Lisans açılmadan yüksek lisansı açıldı. Ona da bir hocamız tarihten sağ olsun önyak oldu, yol gösterdi. Orada 5 tane dizüstü bilgisayar aldık. Gelen yüksek lisans öğrencilerimize dizüstü bilgisayar verdik. Ama onlara on parmak öğrenmek şartı koştum. Gençken ben o aldığımız daktilodan on parmak yazmayı öğrenmiştim. Kötü bir şey. Kötü demeyeyim de o zamanın şartlarında tesadüfen bulmuştum. Turizm Ticaret Yüksekokulunun On Parmak Daktilo Notları blok teksir gibi bir şey. Oradan kendi kendime öğrenmiştim. Daha sonra bilgisayara geçince tabii o on parmak o programlardan biraz uyum sağladım. Öğrencilerden bir kişi yaptı maalesef, orada bazen hoca olarak yine hatalarımdan, zorlayıcı olacaksın, söyleyeyim. Sözüünün arkasında duracaksın. O imkân verilmiş. Bir zahmet sende on parmak öğren. Bir öğrencimiz öğrendi ve sonra çok da işine yaradı. O iş öyle. Onlar TÜBİTAK’a ve diğer araştırmalarda çalıştılar. Ondan sonra onları da planlamadan öğrendiğimiz belgeleri verdik. Tabii onları onore etmek, motive etmek için öyleydi. Tabii bu arada Konya Selçuk bize yakındı.

Selçuk Üniversitesinden hocalarımız da bize yüksek lisans programında destek verdiler. O şekilde yürüttük. Sonra lisansa geçtik.

Erciyes Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde şehirle duyarlı bir sosyoloji bölümü kurma arzunuz vardı. Neler yaptınız?

Kayseri’de araştırmalar yaptık. Biraz şehir geniş gibi. Sormak istiyorum. Bu fikri çok önemsiyorum ben. Çalışmalar, Kayseri ile ilgili olsun istedim. Daha sonra Hacılar ilçesiyle ilgili bir projemiz oldu ve TÜBİTAK’tan destek aldık. Orada da güzel deneyimler yaşandı. Zaten yüksek lisans öğrencilerimiz de Kayseri ile ilgili tezler yaptılar. Projelendirmeyi derslerde öğrettiğimiz için bir de üniversite Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, o yüksek lisans doktora tezlerinde destek veriyordu. O çok güzel bir uygulamaydı. Dolayısıyla öğrencilerim saha çalışmaları için o destekleri de üniversiteden aldılar ve Kayseri bölgesinde çeşitli çalışmalar yapıldı. Kayseri’de çok verimli ve güzel geçti. Çok başarılı öğrencilerimiz çıktı içinden, başka bölümlere asistan olanlar çıktı. Bu şekilde devam etti. Her şeyimiz güzeldi. Hatta biz Kayseri il ve çevresine beraber geziler yapıyorduk arada. Taşrada olmanın avantajlarını kullanıp o şekilde yapmıştık. Tabii bölüm kurmak aslında kolay bir iş değil. Kişi bulmak zor. İsteddiğiniz, o bölüme uyum sağlayacak sizin hedeflerinize göre insanları bir araya getirmek zor. Burada idari şeyler, yönetmelikler, şunlar bunlar etki ediyor. Dolayısıyla zor bir şey. Mesela istemediğiniz hâlde mecburiyetten birisini alabilirsiniz, orada o dersin verilmesi lazım. Dolayısıyla bölüm kurmak gibi böyle fiyakalı bir söz ama zor bir şey. Şimdiki gençlere tavsiyem hiç kurmaya çalışmayın. İyi bir bölüm başkanınız olsun. Onunla iyi geçinin ve bol bol üretin.

Kayseri’den emekli olmanızdan önce İsveç’e araştırmaya gitmiştiniz.

Kayseri’de son sene TÜBİTAK’tan yurt dışı projesine başvurduğum ve Stockholm’e gittim. Göçmen işçilerde çekirdek aile ağını çalışmak üzere bir proje vermiştim. Bu çekirdek aile ağı kavramı çok önemli. Çünkü o konuda benim Mustafa Aydın Hoca’nın “Aile Sosyoloji Yazıları” derlemesinde makalem de vardı. Türkiye’de çekirdek aile ve geniş aile diye böyle bir ikilemin içine

sıkışmış kalmış durumda insanlar genellikle. Hâlbuki teorideki çekirdek aile Türkiye’de yok. O çok yalıtılmış bir çekirdek aile. Sanayileşme, kentleşme sürecinde Batı’da ortaya çıkan ama biz daha evvel konuştuğumuz gibi bir teoriden teorinin olgusal karşılığını bir türlü görmediğiniz için bu alınmış ve devamlı tekrar ediliyor. Ondan sonra bu modernist söylemin bayrağı olmuş.

Osmanlı’da geniş aile, zenginlerde, ağalarda falan olan bir aile tipi. Yaygın değil. Türklerde genelde çekirdek aile yaygın. Burada geniş aile de Türkiye’nin genelinde var ama aile yapısını temsil edecek özellikte değil. Buradaki “çekirdek aile ağı” şeklinde aslında. Tabii bu şehirleşme falan da hızlandıkça da belki daralıyor çekirdek aile ağı ama yakın akrabalar birbirleriyle hizmet, para, mal alışverişinde yoğun bir şekilde bulunuyorlar. Teyze diyor ki çocuğunun bebek arabasını yeğenim doğacak. Onun için saklıyor. İşte birisi taşınacak, öbürleri halasının taşınmasına yardım ediyor. Anneanneler, babaanneler, dedeler torunlarla ilgileniyor. Böyle yoğun bir hizmet alışveriş var. Türkiye’de aslında çekirdek aile ağı söz konusu. Farklı çatılar altında oturuyorlar ama sanki bir ortak çatıda kuşatılmış gibi. Sosyal tabakaları falan da değişmiyor. Kuzenler birbirine daha yakın büyüyorlar. Genellikle böyle. Çekirdek ailenin yönü değişebiliyor. Anne tarafında, doğuda biraz daha baba tarafına ama genelde Türkiye’de anne tarafına. Hanımlar aslında ailede baskınlar. Yani orada dominant onlar. Çekirdek aile ağı orada da gözlendi, orada da devam ediyor. Hatta şöyle bir şey. Terimini hatırlayamıyorum. Bu sefer çok yakın arkadaşlarımız çekirdek aile oluşturuyorlar hemşerileriyle. Akrabası yoksa eğer. Yine Türk insanı bu toplumda birbirinin canı; yardımlaşma, dayanışma şeklinde yaşıyor. Tabii burada yardımlaşma, dayanışma derken bu mutlaka aman ne güzel herkes pespembe vermiş, öyle de mutlu falan değil. Bir etkileşim, sosyal etkileşim dediğimiz şey. Yarışma, çatışma... Sadece iş birliği ile olmaz. Yarışma, çatışma, iş birliği, ondan sonra pazarlık. Çeşitli etkileşim tipleri vardır ve bunlar da sürekli dönüşür. Dolayısıyla o çekirdek aile ağlarında da iş birliği de var çatışma da var yarışma da var. Hepsi var. Ama birliği ve beraberliği olmak, daha topluluk hâlinde yaşama isteği. Zaten topluluk deyince bütün etkileşim tipleri için pembeye boyamak veya kara çalmak doğru bir şey değil. Hepsi var. Dolayısıyla onu orada gözlemlemek için bir şey yaptım ve orada aslında

etnografik çalışmanın ne kadar önemli olduğunu gördüm. Böyle nitel araştırmalar gidip üç beş kişiyle mülakat yaparak nitel araştırmaların çok fazla karşılığı yok. Geçerliliği, kıymeti harbiyesi yok. Ne kadar derinlemesine yapsanız bir mülakatı değeri olmaz.

İsveç'te mesela aynı çevre içinde bir yıl kaldığım için derneklere gidiyordum. Başka bir türlü ilişkiler... Birisine birisini anlatıyorsunuz, sonra bakıyorsunuz ki o insan o aynı olayı başka türlü de anlatabiliyor. Derinlemesine anlatabiliyor muyum? Ya da siz olayın başkası tarafından olayın öbür yüzünü öğrenebiliyorsunuz. Dolayısıyla gerçekten böyle yaşayan bir hayatı, nitel araştırmanın içinden kavrayabilmek için mutlaka etnografik olması lazım. %100 etnografik olmayabilir. Zaten yarı katılımlı bir etnografik çalışmaydı. Mümkün olduğu kadar katılıyorsunuz bir kişiyle tekrar tekrar aynı zamanda görüşüyorsunuz. Dolayısıyla olaya daha çok vâkıf oluyorsunuz, uzun süreli olduğu için. Bunu yaşayarak gözlemlemiş oldum. Önemli diye. Ama orada hangi yöreden gelirse gelsin, etnik, etnisitesi ne olursa olsun bu toprağın insanları ise yapıyor. Birlikte yaşamayı seviyor. Orada belki daha da hatta sıkı korumaya çalışıyorlar. Öyle olaylar görüyorsunuz ki katlanıyor birbirine ki aman o ağ bozulmasın. Belki Türkiye'de olsa o kadar olmaz. Dolayısıyla bir yıl orada bir tecrübe oldu. O bakımdan da güzeldi.

Aslında ben araştırmayı çok severim ama hayat şartları buna çok fazla izin vermedi. Ama ona rağmen biz Hacettepe'deyken araştırma görevlisi arkadaşlarla kardelen çiçekleriyle ilgili proje yaptık. Toros Dağlarında, Karaman'ın dağ köylerinde bir araştırma yapmıştık. Güzel bir şey ve size de çok şey katıyor. Bilgilerinizin somutlaştığı görüyorsunuz, eksikliğini görüyorsunuz hatta bazen eksik niyetinizin gayet yerinde olduğunu görüyorsunuz. O yüzden aslında zor ama çok zenginleştirici bir tecrübe araştırma. Yurt dışından dönünce belgelerimi teslim ederken komik bir şey yaşadık. Belgelerimizi elden teslim edecektik TÜBİTAK'a. Birtakım belgeleri elden teslim ediyorum. Görevli baktı, "Burs alan kişi siz misiniz?" dedi ve bana şöyle baktı. "Evet." dedim. Aldı belgeleri yine böyle şaşırılmış bir şekilde. Sonra ben uyandım. "Bir dakika." dedim. "Benim yaşımda giden yok mu?" "Hayır, hep gençler gidiyor." dedi.

Gençler gelip belge veriyorlar. Ben de belgeyi elden verince. Sonra da zaten emekli oldum. 67 yaşındaydım. Yani sizin tespitiniz doğru.

Emekli olduğunuz gün nasıl bir gündü? Sosyal Güvenlik beratı yok.

Yok olmuyor tabii. Güzel bir duygu. Sosyoloji ne işe yarar? Emekli olmaya yarar? Evet. Zaten akademisyensiniz. Tabii diğer fen bilimlerini bilemem, doğa bilimlerini... Ama sosyal bilimciler çok şanslı bu konuda. Hâlâ öğrenmeye aç, hatta zihninizde soru işareti oluşturan şeyleri öğrenmek serbestçe... O vakit neyiniz oluyor? Bir de bizim hakikaten üniversitede, akademik dünyada. Ne bileyim ben jüriler, tez okumaları... Ondan bir süre sonra size bir şey katmıyor, sizden götürmeye başlıyor. Dergi editörlüğü falan. Alay ediyorlardı ona. Hakemlik falan bir süre sonra. Evet, ilk başlarda siz de bir şeyler kazanıyorsunuz ama sonra tekrara düşüyor. Dolayısıyla vaktiniz çok şeye gidiyor aslında. Bir de dersleriniz de fazlaysa... Bazen bakıyorum da Türkiye’de akademisyenlerin eli üretken olanlarına çok hayranım. Takdir ediyorum. Bu şartlar içinde üretiyor olmak neredeyse mucize.

Bu söyleşi için bir cümlelik bir ad koysanız ne olurdu hocam?

Bu da son dakika golü oldu. Şimdi ne yapalım? Böyle deyince de insanın aklına gelmiyor. Himmet niyeti ve gayreti. Yani hayat. Hem dışta hem içte giden bir yolculuktur. İkisinin birbirini tamamlaması önemli. İki yolculuğu birlikte yapmalı insan.

Teşekkür ederiz hocam.

“Birbirimizi Sevmek Zorundayız”

Enis Öksüz

Enis Öksüz, 1946 yılında Tarsus'ta doğdu. 1967 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldu. Kariyerine Devlet Planlama Teşkilatında Uzman Yardımcısı olarak başladı. Asistan olarak atandığı İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde doktora-sını tamamladı. İsrail'de kooperatifçilik ve iş gücü üzerine eğitim aldı, İstanbul Üniversitesinde profesörlük yaparken çeşitli üniversitelerde ders verdi ve uluslararası alanda konferanslara katıldı. Ayrıca, Bölge Kalkınma Planında görev aldı ve Ulaştırma Bakanlığında önemli pozisyonlarda bulundu. 1999'da Mersin'den milletvekili seçildi ve 57. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinde Ulaştırma Bakanı olarak görev yaptı.

Hocam çok teşekkür ediyoruz davetimizi kabul ettiğiniz için...

Böyle bir hatıra veya sosyolojinin özellikle bizlerin burada neden yer aldığı konusundaki bu çalışmayı kayda aldığınız için ben teşekkür ediyorum. Bu zahmetli bir hadise ama güzel bir hadise.

Hocam kısa hayat hikâyesiyle başlayalım. Aileniz, ilk çevreniz ve daha sonra üniversiteye doğru nasıl bir eğitim sürecinden geçtiniz?

Efendim, ben Toroslar’da eskiden Tarsus’a bağlı, şimdi Çamlıyayla ilçesine bağlı yarı göçebe yarı yerleşik hayat süren bir köyde doğdum. Doğumundan çok sonraları nüfus kâğıdım alındığı için doğum günüm ve tarihim tartışmalıydı annem ve babam arasında. Ama ben kendi incelemelerimle olayları birleştirerek 1945’in 10 Temmuz gününde doğmuş olduğuma kani oldum. Çünkü nar çiçek açtığı zaman, gün batarken dayım askerden geldikten yirmi gün sonra falandır. Özde 1945, nüfusta 1946 doğumluyum. Tabii fakirlik o zaman çok fazla, o dönemlere yokluk devri denir. Bu çerçeve içerisinde ilkokulu bitirdim ve değirmencilik yapmaya arzu ettiğim dönemde nahiyeye müdürü sordular sordu, matematik vs başka şeyler, hepsini bilmişim. Babama baktı, dedi ki “Salim Ağabey, bu çocuk okur.” Ne var? “Ortaokul.” Ne olur? “Doktor olur, mühendis olur, orman mühendisi olur.” deyince “Ah!” dedi. Bizim köylülerin en çok çekindiği ve hürmetli davrandığı orman mühendisidir, hayvancılık veya başka işler dolayısıyla. Tarsus Ortaokulu ve Lisesinde okudum. Sonra o dönemde merkezi sistem yoktu. Sadece Ankara’da bazı üniversiteler için yapılan sınavlar vardı, başlangıç dönemi idi. Ben girdim ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesini yine pekiyi dereceyle kazanmışım o zaman öyleydi notlar. Ve bir de burs oldu, okumaya başladım. Sonra aklımda tabii hep tıp vardı. Tıp fakültesini kazandım ama tıp fakültesinde okuma imkânım yok. Para yok, pul yok. Bıraktım, geçti gitti ve ona devam edemedim.

İktisat Fakültesini bitirdim. Ne oldum diye sordum bir şey olduğuma bir cevap veremedim ben kendime. Her şey olduysan hiçbir şey olursun diye bir durum var. İşletme Enstitüsünü yine burslu okudum. Bu arada yurt dışı imtihanlarına girdim, Amerika Birleşik Devletleri’nde işletme dalında efendim

doktora imtihanı kazandım ama gidemedim. Niye, korkumdan gidemedim? Parasız kalırsam ne yaparım ben oralarda diye. O zamanlar hep öyle. Ben Devlet Planlama Teşkilatı imtihanına girdim, onu kazandım. Daha sonra ben içimdeki öğretmen olma ve öğretmenlik duygusunun atamadım. İyi maaşı var, prestiji çok yüksek. Herkes planlama deyince oraya koşuyor. Ama ben öğretmenlik duygum, öğretmenlik arzumu içimden atamadığım için bazı üniversitelerde imtihana girdim. Ama oralarda mesela Orhan Oğuz, Millî Eğitim Bakanı çok değerli bir hocaydı, onun mektuplu tavsiyesine rağmen başkalarına alacaklarına beni aldılar. Alınmasının ardından Siyasal Bilgiler Fakültesine girdiğim sıralarda işletme lisansını bitirdiğim için çok daha ilerideydim o mezunlara göre. Mülkiyeli olmadığım için oradaydım. Ve sonunda kendi fakültem, sosyoloji ve metodoloji bölümü asistan almak istedi. Girdim, kazandım ve öylece orada ben politikaya olan merakım, sosyal olaylara kurumlara olan merakım ve öğretmenlik merakımı üçünü bir araya getirmiş oldu. İstedğim bir yere asistan olmak durumunda kaldım. Ve böylece akademik çalışmalarla filan bizim sosyoloji ile buluşmamız öyle oldu.

İktisatçı, işletmeci, sosyolog olmak iddiasında bir adam olarak altyapısı fena olmayan bir yapıda girmiş oldum. Çok da zamanla beni çok mutlu etti. İçimdeki o tıp fakültesi yangını falan da söndü. “İyi ki ben buraya gelmişim.” dedim. Bundan da çok mutluyum. Öyle başladı benim sosyoloji ile ilişkim. Tabii orada doğrudan içtimaiyat mevzusu vardı. Sosyal siyasetle ihtisas sosyolojisini bir arada tutan ve Gerhard Kessler, Hitler Devri’nde ölümüne karar verilmiş ama Atatürk’ün Hitler’den rica ettiği 150 civarındaki Musevi kökenli Alman vatandaşı olan bilim adamlarının Mustafa Kemal’i kıramayacağı için entere-sandır, Hitler’in öyle bir hürmeti ve büyük bir hayranlığı varmış Atatürk’e. Bir de Hitler kafasına bu İkinci Dünya Savaşını koymuş. Bunu çıkaracak. Başlamış da zaten emareleri. Değişik ırklara, soylara, milletlere saldırlar. Oradan gelen Gerhard Kessler. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu o zaman Kessler’in asistanı durumunda ama Ziya Gökalp hakkında doktorası var. Bir de Orhan Tuna, bu üçü içtimaiyat enstitüsünde hem sosyoloji hem sosyal siyaseti birlikte bir arada kurarak bugünkü İktisat Fakültesini kazandırmışlar. Endüstri ilişkileri ile iktisat sosyolojisi, çalışma sosyolojisi bilimlerinin temeli atılmıştır.

Fındıkoğlu Hoca hakikaten âlim bir insandı. Zaruri ihtiyaçlar ve uyku dışında bilimin, bilimsel çalışmanın dışında bir vakti olmamış. Ordinaryüs Profesördü. Bir gün bana dedi ki “Evlad, bu sosyoloji ne demek?” dedi. Ben de dilimin döndüğü kadar bir şeyler anlatmaya çalıştım. “Bu çok akademik bir şey, pek akılda kalmaz. Dışarıda konuştuğun zaman da bunu kimse anlamaz.” dedi. Ben tabii biraz üzülüm. Şöyle diyor, “Sosyoloji, her yere burnunu sokan ama ne olduğu belli olmayan, açık seçik belli olmayan bir bilim dalıdır.” Her şeye burnunu sokan fakat kendisinin ne olduğu pek de belli olmayan bir bilim dalıdır. Gülümsedi tabii bu bir espri. Akılda kalması ve ne kadar karışık bir sistemin ne kadar çok yönlü ve böyle her yerdeki bilimle ilgilenmeye çalışan, bu arada kendini kaybetmeyen, kendi özelliğini de muhafaza eden, her ilim dalı ile ilişki kuran ama onların da varlığını reddetmeyen ve üzerinde koca bir semsiye rolü oynayan öyle bir bilim dalı. Yarı anlaşılır, yarı anlaşılabilir gibi durum. Tabii bu benim muhayyilemi çok yokladı, meşgul etti. Böylece biz sosyoloji ile ilgili konuda bir önyargı oyununun içerisine düşmüşüz. Bir şahsiyet de kazanmış, bir isim de almış. Bunun içerisinde nasıl faydalı olabiliriz, neler yapabiliriz düşüncesiyle gittik. Profesörlük, sonra politikacılık ve şimdi de yeniden politikayı bırakınca bilimin değişik tonlarını takip etme, tatmin olma... Çünkü acıkıyor insan. Uğraşmazsa unutuyor, hatırlama gücü çekiyo. Her şey ilerliyor. O zaman demek ki sürekli meşguliyet, yemek yiyip karnı doymak, sonra acıkmak, yabancı dil gibi. İlgilenmezseniz unutursunuz. Hatırlamakta güçlük çekersiniz birçok şeyi. Böyle bir şeyin içerisinde kendimizi de unutmamaya çalışan bir yapı içerisinde bulunmaya gayret ediyoruz.

Özellikle öğrenci olduğunuz yıllarda sizi etkileyen, belki sosyolojiye daha sonra yönelme ile ilgili de etkisi olan hocalarınız olmuş muydu? Kimlerden etkilendiniz öğrencilik yıllarınızda?

Ben 1967’de bitirdim İktisat Fakültesini. Anarşi, terör filan böyle şeyler henüz yoktu. Karşılıksız aldığım, bir kurumdan aldığım burs var, onunla okuyorum. İkmale kalırsam bursu kesiyorlar. Tahsil yarı yerinde kalacak. Şimdi beni sıkıştıran özel bir şey, derslerimden hiç fire vermezsem ama genelde bir yarış vardı; öğrenme yarışı, çok kitap okuma yarışı, yüksek not alma yarışı... Çok

güzel bir iklim vardı, onun için çalışırdık ama ben belki de rahmetli babamın köyde 22 sene muhtarlık yapması, siyasi çevrelerle ilişkisi, Demokrat Parti'ye geçmiş CHP'den, CHP bölündüğü zaman orada yirmi altı köy veya mezranın merkezinde Tekeli Türkmen aşireti, merkezi durumunda bizim köyün. Çok fazla geleni gideni ve bize misafir ağırlamadan, bazen haberlerimiz olmazdı, dedemden kalma bir yer vardı, gelen giden orada yatmayı biliyor. Misafir gelmiş yatmış, sabah giderken haberimiz oluyor mesela. Bunlara da ikram, ağırlama filan bu da devam ediyor bir taraftan, böyle bir gelenek. Bu beni sosyalleştirmede veya sosyal çevreye bakışta demek ki çok meşgul etmiş. Siyaset de çok fazla meşgul etmiş olmalı ki ilk etkilenme noktası burasıdır, daha sonra özellikle Bölükbaşı mesela beni çok etkilemiştir. Menderes, İsmet İnönü'nün hatıraları ve tarih merakım vardı. Bütün bunlar sosyal olaylara, sosyal bilime, tarihe olan merakım sosyolojiye olan merakımı da beraberinde getirdi. Böylece konu zannediyorum çocukluktan itibaren de içinizdeki bir tohumun yermesi şeklinde oldu. İktisat sosyolojisi disiplini de benim çok sevdiğim bir disiplin olarak ve hâlen de ilgimi devam ettirdiğim bir konu oldu.

Sizin edebiyat fakültesi sosyoloji bölümüyle temasınız, ilginiz, oradaki hocalar, asistanlar nasıldı asistanlık yıllarınızda, hocalık yıllarınızda?

Şöyle, farz edin edebiyat fakültesinde bir sosyoloji bölümü var ve kurucusu Ziya Gökalp ve arkadaşları. Daha sonra Edebiyat Fakültesi, modern sosyoloji ve Avrupa Sosyolojisi tabirleri adı altında Batı ile bütünleşen, Batı'daki sosyolojik gelişmelere kendisini uyduran bir genel sosyoloji niteliği taşıdı. Fakat bu arada Ziya Gökalp'in yerli, Türk sosyolojisi, Fındıkoğlu Hoca'nın rahmetli, Gerhard Kessler ve bizlerin katkılarıyla devam etti. Atatürk'ün emri ve talimatıyla kurulmuş bu İktisat Fakültesi, adını da Atatürk vermiştir. Onun için İktisat Fakültesinin adını sosyal bilimler fakültesi şeklinde, iktisadi ve idari bilimler fakültesi şeklinde değiştirelim dediklerinde biz fakülte olarak ayağa kalktık ve baktık ki Atatürk'ün emri ve ismini verdiği bir fakülte olarak kurulmuş. Şimdi buradaki kuruluştan Fındıkoğlu Hoca'nın tezi de Ziya Gökalp üzerine, doktora tezi, 1935 zannediyorum. Orada bir kıvılcım tutuşmuş ve ateş yanmış. Ziya Gökalp de Türk sosyolojisini doğuş yeri olmamasına rağmen o

İktisat Fakültesine yazdırmış. Böylece Edebiyat Fakültesindeki sosyolojiden farklı bir dal da vardır. O da sosyoloji bu da sosyoloji ama bu daha çok iktisat ile ilgili, iş hayatıyla ilgili, çalışma hayatıyla ilgili, sosyal siyasetle ilgili konuları da içine alacak şekilde organize edilmiş ve böyle gelişmiş, büyümüştür. Bu da bana göre faydalı olmuştur. Çünkü İktisat Fakültesi mezunlarından daha çok alınmıştır. Böyle olmayalım. Sizin de bildiğiniz Fındıkoğlu Hoca’dan başka pek uğrayan kimse olmamıştır oraya. İktisat Fakültesi veya iktisat bilimiyle uğraşan yerlerden hocalar gelerek yetişmiştir, asistandan gelerek yetişmiştir. Şöyle oluyor o zaman metoti sosyoloji, metodolojik sosyoloji boş ders, okumuşsunuz birkaç ders ama sosyoloji bilmek demek değil bu. Onun için bize, bulunduğumuz yere ve çalışma yapacağımız hedeflerimize nereden koşuyoruz? O koşacağımız yerleri hocalar nasıl tespit eder? Edebiyat fakültesinden şu, şu dersleri dinlemeye gidin, dinleyin.

Hatta sizin oradaki öğrencilerle veya asistan olduğunuz için burada hadi ayıp olmasın diye biz imtihan edeceğiz derlerdi. Bize 7-8 ders yüklediler. Biz de onları edebiyat fakültesinde bazen öğrencilerle devam etmek, bazen oradaki arkadaşlarımızın tavsiyesi ve bilgisi dâhilinde kitaplar almak suretiyle okuyorduk ve Fındıkoğlu, Orhan Tuna, o sırada yeni Âmiran Kurtkan Hanım, bunlar bizi sözlü imtihan yapardı. Ve böylece iktisat sosyolojiyi götürebilecek yerel sosyoloji birikimi var, sosyolojinin disiplinleri hakkında yeteri kadar bilgi almışlar oraya. Eski İktisat Fakültesi menşeli olmayan felsefe mezunu olan rahmetli Cavit Orhan Tütengil ile İktisat Fakültesinden yine 7-8 ders vermişler, sosyolojiyle çok yakın ilişkisi falan. Onları da o şekilde servise devam ettirmek, bazen öğrencilerle bazen ayrıca imtihan etmek, tamam yeterli oldu mu filan diye koştular. Onun için zor bir adaptasyon dönemi, uyum dönemi yaşadık. Ve bu şekilde boşluğumuzu, hocalarımızın yönetiminde kendi gayretlerimiz ile tamamlayarak sosyoloji ile iktisat bir arada ve ihtisas sosyolojisi, çalışma sosyolojisi diye o disiplinler nasıl olduğu yerden biraz daha ileri götürülebilir, biraz da ampirik araştırmalara önem vermek suretiyle oldu. Benim mesela doktora tezim ve doçentlik tezim tamamen sosyal gelişme kavramları üzerine. Doktora tezim “Küçük Sanayi, Türkiye’de Küçük Sanayide Sosyolojik Meseleler.” Doçentlik tezim de yine “Sosyal Gelişme Açısından

Sanayileşen Türkiye" olarak isimlendirilmiştir. Böylece biz hem sosyolojinin sosyal gelişme kavramı hem ekonomiyi bir arada bütünleştirmek ve o kesimlerin nereden nerelere götürülmesi gerektiği konusunda düşüncelerimizi, mevcut düşüncelerin irdelenmesi ve uzlaşmış, kabul edilebilir, savunulabilir görüşlerle bir kitap hâline getirilmesi şeklinde çalışmalar olmuştur. Tabii bu sadece benimle ilgili kalmadı.

Âmiran Kurtkan mesela Mali Sosyoloji, oradan başlamış kendisi üniversiteye girmeden evvel defterdarlıkta çalışmış, tesadüf benim de bir dört ay defterdarlıkta çalışma dönemim vardı. Mustafa Yakar, Fikret Gezgin, Mehmet Eröz Bey, daha çok Türklerin farklı yapılarının da tanıtılmasında, mesela Hristiyan Türkler. Türk tarihi içerisinde Türk milleti hâline geliş ile ilgili devirlerin isimleri ile gitmesi, örf ve adetler ve Anadolu'daki sosyal yapılar, örf ve âdetlerle bugün bir değişim ne şekilde farklılaştı? Bazı şeyler kayboldu, bazı şeylerin ise yeniden canlanması konusunda hakikaten çok değer veren bir ağabeyimizdi. Genç yaşında, 55 yaşında, beyin tümörü nedeniyle vefat etti. Öyle şeyler oldu. Mesela rahmetli Cavit Orhan Tütengil Hoca felsefe mezunuydu, felsefe hocasıydı. Felsefeden sosyolojiye geçmiştir. Hep felsefe, felsefeci özellikleri olan insanlarla başlamış daha sonra sosyoloji konusunda ayrı bir şahsiyet kazanılarak devam etmişlerdir. Sosyal iktisadi olaylarla sosyal olaylar arasında bir bütünleşme, müesseseleşme, bunların idaresi değişmeden, özellikle sosyal değişme, sosyal gelişme konusu ekonomik sosyoloji ile uğraşanlar, iktisat sosyolojisi ile uğraşanların çok iyi bilmesi gereken konular, bunlar yoksa o olmaz. Onun için iktisat sosyolojisi daha çok çalışma hayatı yanında bu sosyal değişimleri ve özellikle değişimin gelişme, sosyal gelişme kısmıyla ilgilenmeleri lazım ki, hem dünyadaki, Avrupa'daki, Amerika'daki mesela sosyalist ülkelerdeki gelişmelerle diğerleri arasındaki farklılıklar ve üstünlükleri ileri gidiş veya çöküşler, gerilemeyi iyi takip edebilsinler. Sürekli takibi gereken, istatistik bilmeden de olmaz o işler mesela bir de o tarafı vardır. Böyle bir yapı oldu. Ama bir süre sonra o sizin için artık bir ne derler, normal bir hadise oluyor. Korkuya, korkmaya hiç gerek kalmıyor.

Kavramlar çok önemli. Sosyolojide kavramlar, diğer birimlerde de kavramlar çok önemli. Bizim bugün, şu çağda, bugünlerde yaşadığımız ve beni çok üzen

bir hadise. Herkes kendine göre bir kavram uyduruyor. Karmakarışık kafalar. Karmakarışık. Zannedirim bu sosyal olaylar ve sosyal olayların açıklanması ve davranışlar bakımından politik sosyolojide, siyaset sosyolojisinde hem en çok bilginin biriktiği ve her şeye kolay açıklanabileceği imkânlarla sahipken karmakarışık hâle getirilmek için bir özel gayret var. Bu kültür aşılamanın en kötü yoludur. Öncekini sonrakine aktarmak, sonra gelecek nesillere aktarmak. Kültür sonradan öğrenilir ve aktarılır, öğrenilen bir şeydir kültür. Doğuştan kültür olmaz. Dil gibi. O bakımdan üzüntü verici durumlar vardır. Ama bir şeye seviniyorum. Yeni nesil, kaynakları bulduğu zaman doğru düşürmek isteyen, bir şeyler yapmak isteyen insanlar o kadar çabuk kaynaklara ulaşıyor ki. İnternet denen bir alet bulmak sizin elinizde de var. Öğrenmek istediğiniz şeyi söylersiniz, en azından doğru okumak o kadar, doğru bilgiye ulaşmak o kadar kolay ki. Üç beş defa denediğiniz an bir şey bulursunuz. Doğru kavramı da bulduğunuz zaman, kavramlarla yerli yerinde konuşup yazdığınız zaman da sizi saptıramazlar. Ama yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder gibi oraya buraya salınırsanız Türkiye’nin sosyal kurumları, sosyal davranışları sorunlar, kaygılar hâline gelmiş, yıkılan, dağıtılan, bozulan, çürütülen bir durumla karşılaşıyorum. Söz anlatmak, bilgi anlatmak, laf anlatmak zorlaşıyor. Gruplar, değişik cinsten gruplar meydana gelerek o grupların diğer gruplarla olan ilişkilerinde şok olması lazım. Ve bunların çalışması lazım. Hür olması lazım. Düşündüğünü söyleyemez. Düşündüğünü tartışalım diye yazamaz. Bir de maksatlı ve karıştırmak için yazılırsa bu cemiyetin bana göre zaman kaybetmesine sebep ve gelişmesine engel olur. Eğitim sosyal gelişmenin en önemli faktörü şimdi biliyorsunuz, sınıflar arası dikey hareketlilik, mobilite, yatay mobilite dediğimiz bir geçişlilik vardı. Bu geçişlilikleri karanlık veya bilinmez hâle getirir. İnsanlar menfaatlerine göre şekillendirerek iki üç şahsiyetli, psikolojik vaka demektir bu psikolojik bakımdan, bunalımlara getirebilecek hâle getirir. Bu insani değerlere de dinî değerlere de millî değere aykırı bir faaliyettir.

Bir sosyal çözümme dediğimiz, sizlerin de çok iyi bildiği, sosyal çözümme, anomi bir hastalık hâlidir. Bu hastalık hâlidenden neyle kurtulacağız? Onun için sosyoloji, sosyal psikoloji ile uğraşanlar, psikiyatristler, psikologlar zamanımızda

çok önemli bilim dalları ve bunlarla uğraşan, muhtaç olduğumuz insanlar hâline gelmiştir. Ama yine şükretmek lazım. Gerçekten çok güzel insanlar yetişiyor gerçekten yeni nesil kendisini bunların dışında, bilimin içerisinde ve topluma karşı sorumluluk, sosyal sorumluluk duygusuyla birleştiren insanlar süratle de artıyor. Hani derler ya "Medeniyet ihtiyaçlardan doğar." Şöyle bir misal vereyim; biz üç arkadaş bir evde kalıyoruz Planlama'da. Nazif Gürdoğan arkadaşımız, bir ip çekmiş ve odadan kendi odasına geçiyor filan. Sonra ve o ip yatağın üzerine sallanıyor bir ucu lambada, o zaman şöyle sivri ucu ona çok yakın. Yakıp açıyorsunuz, söndürüyorsunuz, ona bağladı. Nazif, "Ne oldu?" dedim. "Vallahi uykum geldiği zaman okurken yatakta lambayı söndürmek zora geliyor, çekiveriyorum iple.. İhtiyaç bir medeniyet yaratmış, ihtiyaçlar medeniyet yaratır şeklinde yeni bir kaos gibi bir kelimeyle de isimlendirebileceğimiz yapıyı ne yapıyor, kendi ihtiyacı olan icadı yaratır gibi sosyologlar, psikologlar ve diğer sosyal bilimciler bu durum karşısında çözüm ararken yeni görüşler, yeni teoriler veya yeni izah tarzları getirebiliyor. Ve bu tabii çok büyük mutluluk veriyor, ümit veriyor insana.

Sizin akran diyelim, sosyolojiye emek vermiş hocalarımızla görüştük. Görüştüklerimizden dedesinden bürokrat olup İstanbullu ya da Ankara'ya zamanında ailesi göç etmiş olan da vardı. Siz de bir köyden çıkıp şehre, akademiye dâhil olmuşsunuz. Sizininki çok zor bir süreç aslında. O geçiş. Mesela onu nasıl değerlendirirsiniz? O üniversite ortamı nasıldı? Asistanlık yıllarınızda da bunu yaşadınız mı mesela daha Anadolu ve köy kökenli olmanın zorluklarını?

Geçiş zordu. Geldiğiniz yer belli. Ne oluyor? Yarı göçebe bir yerden bir kasabaya geliyorsunuz. Orada esnaf, zanaatkâr orta çağdaki orta sınıf dediğimiz hadisenin ağırlıkları var ama bizim çağın modern gelişme sanayinin de etkilerini yaşamaya başladı, bir bunu görüyorsunuz. Sonra bir büyük şehre geliyorsunuz, yapayalnızsanız. Biraz evvel söyledim, Amerika Birleşik Devletleri'ne gidemedim ben. Dokuz kardeşin en büyüğüyüm. Bizler meslek sahibi oldukça üç beş kuruş kazandıkça el birliği yaparak 9 numaraya kadar, bir de bizim aramızda büyümüş öksüz, yetim çocuk vardı, 10 kişi, 10 kardeş. Bunlar birbirlerine dayanarak, buldukları yerden daha iyi bir yere gidebilsinler. Kimimiz

çok okumuş, kimimiz hiç böyle mesleksiz kalmıştır. Bu tabloyu aileyi kurtarabilme düşüncesinden dolayı yapmadığımız pek çok şey var, mesela pek çok hareketlere giremedik. Bunlar para istiyor, zaman istiyor, çevre istiyor, destek istiyor. Siz ondan mahrumsanız kendiniz çözeceksiniz. Zaman alıyor ama güzelliği şu, dağın başında kuşa da yılanı da rastlanır. Ama biri sürüne sürüne emeklerle her yeri tanıya tanıya gider, birisi de uçar gider. O tanıyan oraya daha çok hâkimdir. Şimdi bu özelliği kazanıyorsunuz. Her sıkıntının, buharanın arkasından bir çıkış yolu var. Belki daha sağlam basıyorsunuz zemine. Güvenceniz zayıf oldu ise işiniz gecikiyor, zorlaşıyor, sıkılıyorsunuz, üzülüyorsunuz ama başardığınız zamanki zevk, bakıyorsunuz, acaba şımarıklık mı yapacağım? Bir tuhaf mı olacağım diye kendinizi frenlemeyi de biliyorsunuz. Kim bilir kaç defa değişik şekillerde azarlanmışsınızdır. Bu sıkıntıları çekiyordum. Farklı eksenli durumlara sahip olan arkadaşları, çocukları, hocaları gördüğümüzde onların tavır ve davranışları hem rahatsızlık yaratıcı olduğu gibi hem de niye böyle, şöyle olsa olmaz mıydı? Neden tevazu yok? Neden soru sorma, şusu busu veyahut gelip giderken, konuşurken, oturduğunuz zaman farkına varıp bunları aşmaya çalışıyordum.

Aştıkça daha çok şey buluyorsunuz bu tür meselelerde. Bir şey anlatayım. Sosyalist Asistanlar Derneğinin en tehlikeli efendim militan adamı, bizim fakülteden Mahir Kaynak’tı. Ben de Milliyetçi Asistanlar Birliğinin, onlara göre en tehlikeli adamıydım. Şimdi ondan duyduğum bir şey, Kırım kökenli, çok zengin, Kırım’da bir ailenin çocuğu olan bir maliye hocamız, adı lazım değil bu tür şeylerde ama çok değerli bir insandı. Bunları davet ediyor evine, şimdi bunlardan benim bildiğim, Özer Serper var. Bir balık adı söyleniyor. Balığı yiyorlar asistanlar ama nasıl pişirileceği, kaç dakika bir tarafı, kaç dakika öbür tarafı olacak? Bununla ilgili bir tarif veya bir anlayıp anlayamadıkları değişik kelimelerle bir balık türü, izah ediyor hoca. Kime? Yanında çalıştığı Rus aşçıya. Gelirken Ruslarla da beraber gelmişler. Onların çocukları da bunlara sığınmışlar. Burada yapıp öyle devam ediyorlar. Şaştım, kaldım. Yahu biz daha bir yeni yemek kültüründen haberdar bile değiliz vesselam. Ben Antepliyim ağzının tadında bir insanım. Zengin mutfağın çocuğuyum şaşırıp kaldım ve o gün bugün hocayı gördüğüm zaman kendime biraz böyle çeki düzen vererek

ondan biraz kaçmak isterdim. Ya bir şeyi söyler de ben onun kültüründen, onun bildiklerinden mahrum kalırsam diye çekinirdim. Sonra Mahir'le bizim çok iyi dostluğumuz oldu. Devletin yanında istihbarat teşkilatında bireysel olarak çalışmış ve 12 Mart'ta yapılacak olan ihtilali bertaraf eden abimiz oldu. Allah rahmet eylesin. Kürt dilini de ana dili gibi çok iyi bilirdi. Demek istediğim, bu tür yerlere gittiğiniz zaman sizde bir çekingenlik, bir tuhafılık olup özellikle mesela İstanbul'da Musevi asıllı, varlıklı, modern dünyayı da bilen, konu açıldığı zaman tanıdık dostlar, eşler sayabilen insanlar, öğretim üyeleri arasında farklı bir yerimiz kuruldu. Ama biz şunu da tanıma imkânı bulduk: Bu farklılıklar içerisinde, "bilgilenme." Ne oluyor? Nereden nereye? Kim koşuyor ve niye bu kadar kültür farklılıkları filan? Olmasalar çok da güzel geçilebiliyor orası. Onlar araştırıldığı zaman, yeni şeyler de öğrendiğiniz zaman insana bakışınız değişiyor. O zamanın sosyal hadiselerin asıl arkasını araştırmanız gerekiyor.

Konudan uzaklaşıyor muyuz bilmiyorum ama şöyle söyleyeyim mesela. Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından, sınıf arkadaşı efendim Harbiye'de, Akademi'de, cephelerde. Hemen hiç ayrılmadığı sırdaşı ve arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'dur. Ali Fuat Cebesoy'un Nazım Hikmet'in dayısı olduğunu ben kendi hocamdan duydum. O da şöyle oldu, Nazım Hikmet'e karşı Türkiye'de sağ kesim diyelim, şimdi onlar pek kalmadı ama muhafazakâr kesimde büyük bir nefret vardı. Bu ismi duyunca ben şaşırdım tabii ki. Şimdi siz bunu garip buluyorsanız. Ali Fuat Cebesoy bu kadar yakın ve mükemmel bir vatansever insan. Nazım Hikmet de siz gençlere göre çok Türk düşmanı, Türklük düşmanı, Stalin'in uşağı filan zararlı bir insan bilirsiniz. Her şey görüldüğü gibi değildir. Ve anlattı, ben de o zaman dedim ki neden böyle? Yahudilerin dünyada hiç zarar görmediği, hiç katliama uğramadığı, emin ve rahat, büyük bir hoşgörü içerisinde senin dinin sana, benim dinim bana ama görüşüp konuşmak ne kadar hoş diyebildikleri bir millet. Türk milleti, bir devlet. Osmanlı Devleti. Emniyetli gördükleri tek yer burasıdır. Onun için Avrupa'da 36 37 defa katliama uğramış, soykırımı uğramış Yahudi topluluğu, Musevi topluluğu, Musevi desek daha doğru olur. Çünkü herkes İsrail kavminden olduğuna inanıyor. Mesela Üzeyir Garih benim iyi dostumdu. O, 13'üncü kabile olan Türklerden, Türk

Musevilerden. Polonya menşeli bir Türk’tür ve bu kadar çok hizmet etme, dürüst hizmet etme, “Türkiye’yi kalkındırma konusunda benim aşkımı kimse öldüremez.” derdi ve bunu yapardı da. İşte, Ali Fuat Cebesoy da bu düşünceyi benimsemiş. Onun için İstiklal Savaşı’nda, cephede canlarını sizden daha çok öne atacak şekilde buraya sığınmış olmanın emniyeti ile bu ülkenin vatan-daşı olmanın ve burada yaşamanın emniyeti, zevki birleşmiş. Öbür taraftan da Theodor Herzl’in “Avrupalılar kazanırsa gene biz kazanmış olalım, kaybet-tiklerimizin rahata kavuştuğu” düşüncesini sağlamıştır. Doktor Nazım gibi hem Türkiye hem İngiltere arasında gidip gelen insanlar da vardır. Şimdi ben hasım gibi biliriz ama Kemal Derviş’in de mesela babası Rıza Bey de hem Al-manya hem Türkiye arasında iki tarafın istihbaratını yapan insanlarla olmuş-tur. Şimdi biz bunları burada gördüğümüz zaman işin arkasını, taraflarını da araştırma ihtiyacını hissediyorsunuz. Ve her şey görüldüğü gibi değil. Bunu okuyacak olan ilimle meşgul arkadaşlara da tavsiyem, her şey bize söylendiği gibi değil. Açayım mı bunu biraz?

Tabii Hocam.

Mesela biraz evvel Mahir Kaynak hadisesini söyledim, bu bir iç meselemiz ama dışarıyla ilgili olduğu zaman, mesela Nazım Hikmet, Sovyet Devrimi’n-de beni Stalin yarattı deyip Türkiye düşmanlığı ve Atatürk düşmanlığı yaparak geçmiştir. Öbür taraftan onunla beraber farklı zamanda Rusya’ya giden başka insanlar da vardır. Oraya görevle gitmişlerdir, açık söyleyeyim artık bunun saklayacak devlet sırrı meselesi kalmadı. Görevini yapma imkânı bulamadığı için Nazım Hikmet sonuna kadar öyle kalmıştır. Hatta “Memleketim” şiirleri bilindiği için diyorlar ki “Bak yaşın da ileride seni İstanbul’a götürelim, şu İstanbul’u bir gör.” Çok enteresan, şiirinden bir bölüm: “Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman. / Beni o limana çıkaramazsın...” diyor, reddediyor. Yani ben Sov-yetler Birliği’ne o kadar bağlıyım ki, hasretlik içimde kalsın, yaksın beni gene de gitmem oraya. Orası kapitalizmin sömürgesi idi. Sinirlerim bozuldu, gene söyleyeyim. Bir hadise daha anlatacağım. Ömer Lütfi Barkan, Sabri Ülgener, Orhan Tuna ve bazı hocalarımız Bulgaristan’a davet edildiler. Tercümanları kim çıktı karşılarına? Nazım Hikmet. Kendilerinden duyduk onu. İki yerde

patlıyor. Sovyet modelini, Bulgaristan'ın gelişmesini filan anlatıyor. Ama bir yer de şu, Bulgarların öbür tarafa geçecekleri köprü, yol, köprü yapılmış. Köprü'nün üstünden geçiyorlar. Rus diyor ki heyette Rus da var. Muhtemelen Nazım Hikmet'i de takip eden Rus. "Bakın," diyor, "Osmanlı varken yani sizin kiler orada bunların sırtına binilirdi, ırmaktan onlar bunu bu tarafa getirirdi, ondan sonra inerlerdi. Onun için bundan kurtardık aslında biz Bulgaristan'ı." deyince Nazım Hikmet diyor ki "Evet, Osmanlı orada biner burada inerdi ama siz bir bindiniz, bir daha da inmediniz." Bir sanayi bölgesi geziliyor, sanayileşmesinden bahsediliyor filan. Türkiye şöyle sefil topraklarda falan. Anlatıyor bunlar. Bazen de tercüme ediyorlar, yine patlıyor: "Yahu bütününü toplansanız Bulgaristan'ın İzmir ile İstanbul arasındaki sanayinin beşte biri etmez."

Siz yalan söyleyen bir komünist iseniz, yalan söyleyen bir sosyalistseniz sistemi siz yapacaksınız filan diye savunuyor. Sabri Ülgener ile uzaktan bir dostlukları var, çocuklukları beraber geçmiş. Sabri Ülgener çok önemli bir bilim adamıdır. Bizzat okuduğum bir hocadır, doktora jürimde de Sabri Ülgener vardı heyet içerisinde. Sen şimdi nasıl döneceksin bu vasıfla oraya? Hatırlamadın mı? Siz sosyalizmi, komünizmi batıracak insanlarsınız aslında yalancılar deyişim şimdi o düşünsün, ben kurtardım kendimi dedi. Bakın ne kadar zorluk içerisinde görev yaptıkları anlaşılıyordu. Şimdi bütün işin arka yüzünü bilmeyen insanlar benim burada Nazım Hikmet propagandası yaptığımı zannederler. Öyle değil. Öyle değil. O bakımdan bunu izah etmek lazım. Bir de ben İsrail'e gittim 1971'de. 4 ay kadar kaldım Gazze hariç görmediğim yeri kalmadı işgal edilenlerle. Mesela Türklerin çok olduğu, hac yolunu bekledikleri Kuneyra diye bir şehir vardı. Gidiyorlar orada şehit oluyorlar. Yarısından fazlası Türk'tü. Sizin oraya bakışınız sizi gezdirirken o kahramanlıklarla ora halkların direnişini överken rehberimiz Musevi olarak size arka çıkması, sizin o bildikleriniz, bunun anlattıkları yanında kime karşı? Bize karşı diye böyle bir öfke gelir. Fakat öbür taraftan geçiyorsunuz, Taberiye Gölü kuzeybatısında bir yerinde bir köy var. Girişte Atatürk Ormanı var. Neden? Ne oluyor filan dediğinde Kırımlı çok var. Kırımlı, Musevi, Türk asıllı insanların köyü olduğu anlaşıldı. Şimdi böyle yapıları görmek farklı. Hatta ben mesela Ben Gurion'a gittim. Ben Gurion, ilk defa İstanbul Fakültesinde okuyan İsrail devletinin

kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı yaşlı, konuşurken baktım, gül yetiştiriyor. Ve o güllerle meşgul oluyor. Çok da böyle sevimli bir adam ve oradaki güller, diğer güllerle de toplanıp uçakla İsveç, Norveç, Danimarka ve Kuzey ülkelerine filan gönderiliyor. Bundan da çok mutlu. Çölün ortasında gül bahçesi. Plastik saksılar içerisine üretmişler. Sudan tasarruflu bir şekilde yetiştirip onlarla meşgul oluyor. Şimdi ona da bahsettik. Siz Türkiye’de okudunuz, Türkleri de çok sevdiğini filan söylüyor. “Nasıl oldu?” dediğimizde, “Biz orada hayat bulduk, iyilik bulduk, efendim, İspanyol Yahudilerinin himayesi, İkinci Bayezid ve bundan sonraki Türklerin iyiliklerini gördüm. Biraz kötülük yaptık ama onu da şartlar yaptırıyor, kusura bakmayın.” demek durumunda kaldı. Bizdeki bu bilinmeyen şeylerin ötesinde bir şansımı söyleyeyim, uzun olacak ama başka yerlerde rastlamazsınız diye. Benim bir şansım vardı. Hem sosyolojiye özellikle politik sosyolojiye ilgimi arttıran, iktisat sosyolojisine de arttıran bir olay var, bir şans var. O da benim hocam dâhil yakın arkadaşları üç devrin adamıydı. Hem Osmanlı Dönemi’nde doğmuşlar. Hatta Ömer Celal Sarc memurluk bile yapmış, Orhan Tuna hocamızın hocası İktisat Fakültesinden. Bu yaştaki insanlar da vardı. Bunlardan aklıma gelenler ise Refet Bele başta. Batı cephesinde çok büyük yararlılıklar göstermiş ve Atatürk’ün en yakın, en çok sevdiği ve himaye ettiği paşalarımızdan birisi. Böyle daha başkaları da var. Türk gruplarının gelir vergisi sisteminin Menderes’in danışmanı olarak kuran Namık Zeki Aral. Rahmetli Ecevit’in kayınpederi, Rahşan Hanım’ın babası. Musevi asıllı bir vatandaş. Sulhi Dönmezer, daha genç olanlar efendim, onlar da var. Ama önemli bir bölümü, bu üç devri bir arada yaşamışlar. Bunlar bir hazine idi. Öyle bir hazine ki, bir de bilim adamları oldukları için bilgileri, yorumları, tespitleri hakikaten şaşıracak derecede. Mesela heyetin içerisinde, toplantılarında ben not tutuyorum. Sekreter, kâtiplik yapıyorum. Bir sonraki toplantıda, ne hakkında anlatmıştık onları filan da anlatıyorum. Öyle bir verimli bir toprak ki, taş bile eksem yeşerirdi. İşte oradan çok şeyler aldığım için ben anarşi ve terörün 68’den sonra başladığına, 70’li yıllarda zirveye ulaşıp 80’e kadar ihtilale bile sebep olduğu o dönemlerde bu derinlikleri filan tanıma imkânı bulunca farklılıkları, oradan kendimi kurtarabilirim ama kendi çizimde doğru hizmet nasıl yapılır, onu öğrendim ve Mahir Kaynak’la

kucaklaştık. Demek istediğim, bu zengin bir ortamdı. Bu benim için çok büyük bir şans oldu. Ziya Gökalp'in kızını tanımak, kızından onu dinlemek, Ziya Gökalp üzerinden milli sosyoloji, yerli sosyoloji, Türk sosyolojisinin kürsü olarak da yaşatılmasına ve bugünlere getirilmesinde mesela daha az hata yaptık. Herkesle konuşan insanlar hâline gelebildik ve onun politik fikri ayrı olabilir. Bana ne? Ben o ona, onun da bana demesi lazım "Bana ne?" Onu çözdüğünüz zaman bilim ortamında yakalayamadığınız herhangi bir şey azalıyor. Şimdi bütün bu birikimleri birine anlatmak lazım. Şimdi en çok üzerine düştüğüm hadise, topladığım bu hatıralarımı yazabilmek. Sanıyorum herkes bir şeyler alacaktır, ben nasıl aldıysam başkalarından, alabilecektir. Bu bakımdan bu farklı çevredeki davranışlar, efendim tepkisel olsun, benimseme olsun, düşündürücü olsun. Sosyal bilimcilerin mutlaka iyi geçinen, insanlar ve gruplarla iyi geçinen, merakını giderecek şekildeki nezaketini de muhafaza etmesi lazım. Çünkü sosyal bilimciler bir bakıma kültürü çok fazla taşıyan, değişik kültürleri, değişimi çok fazla taşıyan insanlardır.

Medeniyetler de doğar, medeniyetler de yaşar, kültür içinde yaşar. Kültür, medeniyete annelik yapar, süt verir. Bu bakımdan ulaştırabilmek veya faydalı olabilmek, cemiyete faydalı olabilmek ve borcunu ödeyebilmek düşüncesiyle bizim aramızdaki bugün de içinde yaşadığımız bu didişmeler hakikaten çok üzücü. Belli bir yaşa gelenler bunu hazmediyorlar ama gençlik faydalı iklimden hep uzak durduğu için zamanı öldürmüş oluyor. Peki, sizden daha ileri giden niye ileri gidiyor dersanız, birinci sebebi bana göre, zamanı yerli yerinde ve doğru kullanımını kaybetmiştir. Zamanını çalmıştır, olaylar, insanlar, hadiseler... İnsanın zamanını geri getirmesi, giden zamanı geri getirmesi mümkün mü? Değil. Sizin zamanınızı çalıyorlar. Geri kalışımızın sebebi bu. Yan yana geliyoruz, yürüyoruz. O da sosyoloji profesörü. Siz de biz de sosyoloji profesörüyüz. Kendiliğimizden ne yapıyoruz? Onun etkisi veya tanınırlığı sizinkiyle bir araya geldiğinde siz kendinizi biraz geride hissediyorsunuz. Neden dediğimizde, ah keşke zamanı iyi kullanabilseydim, ah bu kafam diye dövünüyorsunuz. Şimdi bu çok önemli bu kısım. Bilgisi olmayan fikir sahibi oluyor. Ezberlediğini söylüyor. Bir yere bağlı, o doğru söz, bu olmaz. Bugün zannediyorum sosyoloji ve psikolojinin en önemli hadisesi, o insanları

uyandırabilmek ve onları kurtarabilmek. Kendisi olabilmesine hizmet etmek. İnsan kendisi olamıyorsa kendisine benzer olan insanlarla ilişkilerinde samimiyet olmuyor. Kıskançlık oluyor. Birbirinin açığını bulma ve onun açığı üzerinden onu değersizleştirme hareketleri. Neden? E düşmanı dışarıda aramaya gerek yok. Bilimin de düşmanı bana göre bu tip didişmelerle birbirlerini hoşgörü içerisinde karşılamamaktır. Hakikaten bizim nesil kargaşa içerisinde büyüdü, ona rağmen okuma aşkı çok yüksekti.

Maaşlarımızı aldığımız zaman kitap almaya koşardık. Kitap, o ne büyük bir servet. Onu şimdi görmüyorsunuz. Allah’tan ki internet, elimizde bir internet var da merakını giderip daha hızlı gidiyorlar. Onun için, ne derler yani ezilerek büyüyen bir nesil. Feda edilmek için çok uğraşmış, birikiminden istifade edilememiştir. Çok az istifade edebilmiş bir nesil hâline geliniyor. Biz şimdi mesela bulunduğumuz yerde, ne dedim biraz evvel? Zamanımızı harcamışız. Kaybettiğimiz zamanı kazanabilmek için yaşlandıkça daha fazla eksikleri giderebilmeye mecbur oluyoruz. Bu yaş, bu can, bu ten, bu dirilik var mı? Yok. İki de bir hastalanıyor, iki de bir yoruluyoruz. Sporsuz kalıyoruz. Mesela Fındıkoğlu. Rahmetli hocamızın bize tavsiyesi şuydu: Üçe ayırın zamanınızı. 8 saat uyuyun. 8 saat mesleki çalışma yapın. 8 saat de sosyal ilişkilere, musikiye, spora, değişik yerlere programlayın kendinizi ve bunu 25 sene devam ettirdiğinizde aranan adam, parmakla gösterilen adam olursunuz. Yoksa bir konuya A şu konuda falana bir danışalım. Niye 8-10 tane konu danışılan bir adam olmayacaksınız. Bunlar millî sosyolojinin altyapısını kurdular. Sosyoloji bilimi eğer bugün varsa Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nde şu inkişafı içeren ilerlemeyi, sıçramayı sağlayan insanlar arasında Ziya Gökalp’in, efendim Prens Sabahattin’in her ne kadar şöyle böyle dediyse de diğer taraftan Âmiran Hanım. İkincisi Cavit Orhan Tütengil. Talihsizlik mesela otobüs durağında vurularak öldürüldü. Arabası bile yoktu. Benim de hemşerim. Tarsuslu. Babasıyla dedem dost. Babam da bunlardan biri oldu ise onların abisi ile meyve toplayıp onları yaylaya götüren bir babamla da böyle bir ahbaplıkları var. O sol görüşlüydü eski tabirle, biz sağ görüşlüydük. Çok iyi anlaşma imkânı kurulamadı. Cavit Orhan Tütengil, rejim kurulu komünist filan değildi. Ziya Gökalp üzerine de doktorasını yapmıştır, Ziya Gökalpçidir. Felsefeden

sosyolojiye geçen bir isim ve bu şahıs vurularak öldürüldü otobüs durağında. Ama bir gün evvelinde gene ülkücü bildiğimiz Tunca Toskay'ın evinden çıkarken öldürmek için gelenlerin şüphelenmiş. Mesela birisi "Ne iş yapıyorsun?" dediğinde "Ben Akbank'ta müdürüm." diyor. Onu öldürmek için görevlendirilen şahıslar fakat biri ülkücü, onu öldürmek isteyen şahıs da solcu, komünist filan diye ortalıkta böyle adı dolaşsa da benim de hocam aynı odada otururdu. Gelibolulu Önder. Bizim dönemin bahtı karadır. Bir el, adam seçiyor. Hem soldan hem sağdan bilinenleri öldürüyor, yaralıyor, korkutuyor filan. Bir merkez yapıyor bunları. Bizi birbirimize böyle daha takıştırmak için birbirimize kıyalım diye. Bizim çayın kuşunu bizim çayın taşıyla vuruyorlar. Bu çok önemli. Bugün de çok önemli. Hele bugün çok daha önemli. Barışık olmamak, kavga etmek ne kadar çok sosyal olay var. Sosyologlara, psikologlara ne kadar çok iş düşüyor, çok daha önemli hâle geldi bizim meslekler bugün bu yüzden. Bu tarafta belki onun, bu yerleşik ilerlemesine dünyaya rehberlik edebilmesi bakımından bir şans da getiriyor. Her musibetten, her şerden bir hayır doğuyor, bu tarafı da var. Ama bunları unutmamak lazım. Böyle yaptırırlar. Kabiliyeti olan politikada veya başka yerde liderlikte, liderlik çok önemli biliyorsunuz, Max Weber, Tocqueville, bunlar değerli büyüklerimiz. İyi bir de bir insan, sosyal değişimleri nasıl farklı hâle getirebiliriz, sosyal hareketliliği nasıl harekete getirebiliriz? Değişimi nasıl hazırlar ve istikametleri konusunda çok önemli şahıslarımızdır, biliyorsunuz. Ve bunlara yatkın olan çocukları ve değerli bilim adamlarını sağcı solcu diye seçip seçip vuruyorlardı.

Tütengil'in öldürülüşünden sonra bizde hemen bir toparlanma oldu. Hatta bir yazar şimdi çok değerli bir arkadaşım oldu, meydana çıktı. Tarık Buğra'nın da yeğeni çıktı. O beni mesela bir gazetede cinayetin müsebbibi olarak gösterdi. Tütengil'in hanımı dedi ki "Öyle demeyin, o bizim evladımız. Sizin bilimcileriniz var." diyerek beni kitlenin hedefinden kurtardı. Ve sonra döndük dolaştık baktık ki bizi kullananlar var. Benim gençlere, hatta arkadaşlarıma, genç dostlarıma tavsiyem, aklınızı kimseye teslim etmeyin. Siz siz olun kullandırmayın. Bunlar çok dönecektir. Bak geç, anlama. Ama neden öyle bir organizasyon, böyle bir şey var, bunu anlayın. İpin ucu nereye gidiyor? Onları da sosyal bilimcilerden daha iyi araştırarak kimse yoktur. Mesela ben isterim

ki istihbaratçıların sosyal bilimlerde, özellikle psikoloji, sosyoloji konusunda, sosyal psikoloji konusunda çok özel eğitimlere tabi tutulması lazım. Mesela Kissinger bunlardan birisiydi. Ve Ortadoğu konusunu dünyanın en iyi bilen insandı. Ecevit de onun talebesi idi. Ama bakışları zaman zaman çok ayrılırdı. O bakımdan Amerika niye güçlü? İş başına getirdikleri adamı tutarlar. Oradan sapmalar olursa da öldürürler. Amerika bunun için güçlüdür diyen Kissinger’dır. Yüz yüze de gelip tokalaşıp sohbet etme imkânı da buldum. Demek istediğim sosyal bilimciler kendilerini tehdit eden siyasi, psikolojik, hatta tıpla ilgili saha bakımından Türkiye ciddi tehlikeler ile karşı karşıyadır. Buralarda bunlara da zihin yormak zorundadır.

Hakikaten zor işimiz. “Taşıyabileceğimiz yükten fazlasını Ya Rabbi bize verme.” diye ayet vardır biliyorsunuz. Buna rağmen biz taşıyabileceğimizden fazla yükün altına girdiğimiz oluyor. Ezildiğimiz de oluyor. Ama bu cesareti göstererek taşıyabilecek kadar bir yerde durmamız gerektiğini de bilmemiz lazım. Bunlar öğretilmesi lazım. Ve aklımın benim olması lazım. Yoksa ikaz ediyor, ediyor bildiğim kadarıyla yanlışsam düzeltirsiniz, 41 yerde akılla ilgili ayet vardı. Ama bir tanesi sanıyorum Yunus Suresi’nin 100’üncü ayeti, “Bu akli kullanmaya gayret etmezseniz sizin üzerinize pislik yağdırırım.” diyor, ya pislik yağdırırım diyor. Aklın varsa 41’in ne söylediğine bak. Pozitivizm, öyle atılacak bir şey değil. Çok da imrenilecek, tapılacak bir şey de değil. Ama bunlara bak. Ve böylece üstün bilim adamı buradan çıkar. Benim çok beğendiğim insanlar vardır mesela Türk. Bakıyorum bunu kavrayan insanlardır. O zaman onlara hürmet ediyorsunuz. Özellikle kültür tarihçileri, tarihçiler arasında, sosyologlar arasında böyle insanlar vardır. Şimdi mesela sosyolojide zirvedeki, dağın üzerindeki çınarımız kim? Bana göre Orhan Türkdoğan. Zannediyorum 96 yaşına girdi. Mesela bizim kürsüde doktora yapıp Fındıkoğlu Hoca’nın rahleitedrisinden geçmiş bir hocadır. Onu konuştuğunuz zaman, mesela böyle bir programda alsanız hakikaten çok yararlı olur, meslektaşlarımıza hizmet etmiş olursunuz. Mehmet Eröz Bey, ihmal edilmemesi gereken çok değerli bir hocamızdır. Mustafa Erkal bugün yararlanılabilecek insanlardır. Bunların kitapları mutlaka sosyologlar tarafından enine boyuna incelenerek okunması gerekir diye düşünüyorum. Bu arada çok fazla gündeme gelmez, 96

yaşında vefat etti. Benim de jürimde vardır, Cahit Tanyol, 104 yaşında öldü. Şimdiki Tuğrul, o da profesör oldu mesela bu hocanın hlak konusuyla ilgili kitapları arkadaşlarımızın ihmal etmemesi lazım. Laiklik, ahlak, din, laiklik, politika üzerine mesela şey vardı, zannediyorum bu doçentlik teziydi, bir de “Sancılı Toprak” kitabı vardı. Bu ibretlik makalelerinden toplanmış bir kitaptır. Bunları bilmekte fayda var.

Sizin hukukunuz olmuş muydu hocam Cahit Tanyol’la?

Benim hukukum şöyle oldu. Sosyoloji bölümünde hani bazı derslere gireceksiniz, sonra onların kitaplarını okuyacaksınız. Ya orada imtihan ettireceğiz ya burada imtihan ettireceğiz derler ya bir mecburiyet var. Bu sıkıntıyı da en çok çeken, Tütengil ile ben olmuşumdur. Bize fazla yüklenmişler. O zaman tanıdım ama böyle tabii asistanların şöhretli hocalara yaklaşması filan biraz zor olur. Yaklaşabildiğimiz kadar yaklaştık ama benim doçentlik jürimde bulunduğu yerin biraz evvel söyledim, o hadiseden sonra fakülteye döndüğünde asistanlara dedi ki “Bugün çok mutlu oldum. Sizin sevmediğiniz, farklı saydığınız bir akıllı adam gördüm.” diye beni övüyor, “Bu çocuğu bırakmayın, bu çocukla arkadaşlık edin.” diyor. “Onun sizden öğreneceği çok şey var. Uzak durdu, biz uzak tuttuk. Kucaklaşın bakalım.” diyor. Ondan sonra beni çok sevdi. Hak etmediğim hâlde belki ne bileyim tesadüfen demeyeyim de bir doğru söyledim, Prens Sabahaddin ile Ziya Gökalp arasındaki hadise. Bana şöyle dendi: Bu politikayla, bu politikada danışmanlık, liderlik havası içerisindeki şu vaktini kitaplara doğru, bize doğru bir yönelt filan diye böyle teşvik ederdi. Ben çok da faydasını gördüm. Onun için çok hürmetim olmuştur Cahit Tanyol’a. Bunları da söylemek lazım. Unutmadan bir şey söyleyeyim. Bir de hani dedim ya bütün kitaplarımı vakfa bağışladım. Bir gün oraya gittiğimde, uğradığımda iki tane genç arkadaş çalışıyorlar kütüphanenin önünde. Herhâlde beni söylediler ki birisi çıktı geldi. Benim doçentlik tezlerinden, dedi ki “Hocam ben sizi tanımaktan memnun oldum. Sizin bu bağışladığınız kitap bana vaaz oldu, kaynak oldu.” dedi. Öyle hoşuma gitti ki. Sevindim.

Doktora tezinize tekrar dönelim hocam. Nasıl karar verdiniz?

O, tamamen rahmetli hocam Âmiran Kurtkan, “Bilgiseven” olarak da geçer. Kısa bir evliliği oldu, vefat etti beyi. Onun tesiri ve telkini ile olmuştur. Şimdi bana söylediği şu oldu: “Siz, bana kalırsa hevesleriniz, konuşmalarınız, sendikalarda öğrenci yurtlarında değişik yerlerde çok konferans veren biri olduğunuz için temayülünü bu sosyal gelişme konusuna hasretmen uygun olur diye düşünüyorum.” dedi. Bunu temel alarak doktora tezi konusu seçelim dedi. Bir de İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanı Hüsnü Çınar vardı. Daha sonra odanın Türkiye Başkanı da oldu. O, bir vesileyle bu konuya düşkünlüğümü esnaf ve sanatkârlarla, hani kasaba, orta sınıfını teşkil eden konu, merakım olduğunu keşfedince “Bununla bunu bir araya getirsek, zor bir çalışma olacak ama kaynaksız da değilsin, Orhan Tuna Hoca’nın da bu konuda doktora tezi, kitabı vardı, oradan başlayarak bir şey çıkarabilirsin.” dedi. “Şimdi iktisatçısın tamam, sosyolojiye görev verdik, öğreneceksin, yükün arttı. E bir de bu siyasi olaylardan kendini kaptırdın gidiyorsun, senin zamanın çok az, buraya yönelirsen bana göre iyi olur.” dedi. Doktora tezimi “Sosyal Gelişme Açısından Türkiye’de Küçük Sanayi” olarak seçtim. Benim de merakım, iktisattan herhâlde gelen bir şey, üretim, kaliteli üretim, sürdürülebilir rekabet, öyle işlemiş ki hocalar bizim içimize. Bir de Planlama Teşkilatı’nda çalıştığım zaman yabancı sermaye şubesindeydim. Turgut Özal’ın müsteşar olduğu ve sözlü imtihanımızı yaptığı, hocalarla beraber. Orada yabancı sermayeli şirketlerin, Türkiye’ye gelecek olan şirketlerin projeleri var. Biz de bu projeleri inceleyen ekibin içindeyiz ve ben uzman yardımcısı göreviyle hem yetiştiriyorum kendimi hem çalışıyorum. Ama bir şansım var, iktisat mezunuyum. Bir şansım daha var, İşletme İktisat Enstitüsü mezunuyum. Bu bakımdan da çok çabuk adapte oldum. O getirdikleri projelerin bazılarında, Allah sizi inandırсын, yarı yarıya o çalışmak istediği, fabrika kurmak istediği yerin sosyal yapısını, hatta sosyal dokularına varıncaya kadar dokunan çalışmalar var. Halkın örf ve âdetlerini, mahalle durumunu, bunları filan. Allah Allah, siz kauçuktan bir çuval fabrikası yapmak istiyorsunuz, Lübnanlı Ferit Say, iş adamı. Bunları niye buraya koyuyorsunuz? Bir şeyler biliyorum ama örf, âdet, halk, yörenin toplum önderleri, danışılacak insanlar falan bunlara varıncaya kadar ya bir istihbarat teşkilatı gibi çalışıyor. İşte o zaman dedim ki “Sosyoloji bilmeden iktisatçı da

olunmuyormuş." Onun için buraya yöneldim. Bunları da konuştuk Âmiran Hanım ile ve tezi onun telkiniyle seçtim. Sosyal gelişme meselesinde de dikkatimi çekip oraya böyle affedersin çok bilmiş adamlar gibi iki de bir oralardan laf edişim de Âmiran Hanım'ın dikkatini çekmiş olmalı ki o dikkatimi oraya toplayan da Pitirim Sorokin'dir. Sorokin biliyorsun dünya çapında bir sosyologdur. Beni okşayan tarafı da baba tarafının Türk olması. Anne tarafı Eskimo. Ve şeye göre, hani İslamcı sol komünist falan denir ya Rusya'da Stalin tarafından öldürüldü. Şimdi onun bir aktarmasına göre Zeki Velidi Togan.

Sultan Galiyev...

Diline sağlık, Sultan Galiyev. Sultan Galiyev'den aktarma yapan hoca da Zeki Velidi Togan. Bu, başkanın asistanı, genel sekreteri, bugünkü anlamda cumhurbaşkanlığı yapmış. Çok değerli bir tarihçi ama, bak hakikaten büyük tarihçi. Hatta Atatürk onu Türkiye'ye kaçıp geldikten sonra Almanya'ya gönderdi. O zamanlar dil, tarih konusunda çok önem veriyor, Ziya Gökalp'in de benim için hayatımın en önemli konusu dil birliği ve Türkçe sözünü bilirsiniz. Bunun da aşığı olan bir hoca ve o aktardı. Rahmetli Mustafa Kafalı'nın hocasıydı, hatta ben o derslere de giderdim vakit buldukça. Mustafa Kafalı çok uzun, babayığit bir adam. O da sizden, Karamanlıdır. Kendisinden daha uzun olan bir sarılmış büyük bir harita ve onların yanında Ordinaryüs Profesör Zeki Velidi Togan 1.50 boylarında bir şey, gülüşür, alkışlardı talebeler kürsüye çıkarken ama âlimdi hakikaten. Böyle bir âlimi Atatürk dinliyor, hakikaten âlim adam. Çok ihtiyaç var. Ama farklı fikirleri tartışılırken onu böyle yumuşatarak, izah ederek anlatmaktan ziyade böyle düz konuşan birisi. Rahatsız oluyor. Söylüyor da bak biz bir deneme yapıyoruz, bil ki diyor: "Denemelerim kabullendirmekte güçlük çekeceğim peşin hükümlü adamları yola getirmenin güçlüğündendir. Adam zengini değil, yetişmiş adam zengini değil Türkiye, malzeme bu. Ben bunlarla kavga hâlindeyim. Hepsini tutabilirim ama seni tutma imkânım zorlaştı. Yanlışlarını bizzat suratlarına çarpmak istiyorum. Mesela Güneş Dil Teorisi, biliyorsun dilde çok aşırı derecede gidince, Güneş Dil Teorisi diye bir teoriden bahsetti. Bütün diller Türkçe'den çıkmıştır. Doğru mu bu, yanlış. Ama bunlar böyle iddia ediyor. Bunlara bunun yanlış

olduğunu ispatlamam lazım, ondan sonra da bunların çok faydalı işler yapacağına inanıyorum. Çok az sayıda düşünen benim gibi insan var. Sen de şimdi benim bu düşüncelerime bilime aykırı, bunları denetmeyin falan diyorsunuz, senle geçinemeyeceğiz. Sana da kıyamam, git Almanya’ya.” Oraya gönderiyor, kendisinden duydum Zeki Velidi’nin. 3 defa 500 lira gönderdi Atatürk kendi cebinden. Niye? “Sen bilim adamısın, orada para çok lazım. Sıkıştığın her zaman büyükelçiden veya ilgili kurumlardan isteyebilirsin, ben taahhüt ediyorum, sen para harcamaya değer adamsın.” Bakıyor musun? Öyle bir Zeki Velidi Togan bu Galiyev’le ilgili hadiseyi kendisinden duyduğunu bize anlatarak bize anlattı. Onun için Sorokin daha sonra Almanya’ya kaçtı Stalin şerrinden biliyorsunuz ve Amerika’da kendisine kürsü verildi, sosyal gelişme onun sosyolojiye kazandırdığı, açıklık getirdiği harika bir kavram. Beni de çok okşuyor, Âmiran Hanımı da çok okşadı da Sorokin derdik biz, “Mrs. Sorokin” diyerek takılırdık filan hocaya. Böylece tez o şekilde seçildi.

Doktora teziniz uygulamalı bir çalışmaydı sanırım.

Biraz evvel de bahsettim ama ben Bursa’da o çağlarda, 73-74’lerde “küçük sanayi” tarifi, 10 kişiden az adam çalıştıran, hatta daha evvel 5 adamdı, yerlerin tamamını sanıyorum 286 adet iş yeri bulduk. Ve ben orada hepsiyle, akademi öğrencilerimden 20 kişilik bir heyet teşekkül ettirdim ve onlara sorular hazırladım, anket gibi. Bilgi toplama, anket yoluyla toplandı ve onları da değerlendirek doktora tezime teorik temel sosyal gelişme... Sorokin’de 3 madde vardır: birisi istikrarlı ekonomik büyüme, ikincisi orta sınıfların kalabalıklığı/orta sınıflaşma, üçüncüsü de mantıki manalı bütünleşme. Bugünkü anladığımız kültürel entegrasyon, kültürel gelişme, bütünleşme anlamındadır. Ve bu üç kavram üzerine Sorokin’e sadakatimiz ve şimdiki gibi gelişmiş değildi sosyoloji, bu kavramlar üzerine bu küçük sanayiye oturttuk. Ve hakikaten çok ses getirdi o zaman bu, pek iyi dereceyle doktor ettiler beni. Böylece biz küçük sanayinin başka bir şey olması lazım, hedef biraz da sanayi sosyolojisi ya bir de üstüne sanayi sosyolojisi, sanayileşme belli bir gelişme kat etmeden onun sosyolojisi bir ihtiyaç olarak doğmaz. Mesela ben İngiltere’de bulunduğum zamanlar, Oxford’da, sanayi sosyolojisiyle ilgili bir çalışma yapmak istediğimi

söyledim. Üniversitede bir profesör tavsiye ettiler, ona gittim. Bana söylediği şu, "Bu 20 sene sonra size lazım olacak. Şimdiden 20 seneni niye harcıyor-sun?" "20 sene sonra lazım olacaksa çok doğru bir yerden başlıyorum." dedim. Çünkü sanayi sosyolojisi bilinmiyor Türkiye'de, konuşuluyor ama bilinmiyor. "Önemi kavranıp, ne yapmamız, neler yapmamız, nerede yapmamız lazım, nasıl yapmamız lazım, finansmanı ne olacak, parayı nerede bulacağız bu çalışmaların" filan böyle bir kafa yorucu ve heveslendirici bir şey. Adam durdu durdu, düşündü, "Sizinle çalışamayız." dedi. "Çünkü bu konuda hiçbir şey bilmediğin anlaşılıyor." Olabilir. "Sanayi yok ki Türkiye'de neye bakarak konuşacaksın? Bizim eserlerimizi tercüme etmekten başka bir şey yapamaz-sınız." dedi. Ya ben oradan başlamak istiyorum. Bir şey yapabilir adam hâline, böyle karınca gibi çalışarak gelmek istiyorum. Bizim fakültenin rozeti de karıncadır biliyorsun, dünya üzerinde karınca. Anlatamadım, adam kabul etmedi. Etmezsen etme, ben de dünya malzeme toplayıp geldim Türkiye'ye. Doçentlik tezim de yine, "Sosyal Gelişme Açısından Türkiye'de Sanayileşme Sonrası" seçmem de o tamamen benimdir. Sağ, Allah ömür versin, Toker Dereli ağabeyimin de hocamın da teşvikiyle de desteğiyle de biraz onu seçtim. O şekilde, bu iki çalışmam o dönemde önemli addedildi. Ama Sorokin'deki bir eksikliği daha sonra fark ettim, etmeme rağmen ben onu "kültür" içerisinde, kültür bölümü vardı ya hani, "mantıki manalı bütünleşme", "kültürel entegrasyon" diye de söyleyebileceğimiz, onun içerisine yedirerek yaptım. Şimdiki ilgilerim açısından buna, Sorokin'deki 3 maddeye; iktisadi büyüme, orta sınıflaşma, manalı bütünleşme, buna eğitimi ve eğitimin itici gücü ve yeni orta sınıflar yaratmak suretiyle orta sınıfların sermayeden ayrı, kendisini kabul ettirmiş, yönetimi elinden almış ve uzlaşma kültürünü meydana getirmiş olmasını düşünürsek ki bu şeyde de Saint-Simon ve Tocqueville de iyi işler. Ama sosyolojinin kurucu babası, Auguste Comte'ta ve özellikle liderliği de eklemek suretiyle Max Weber'de, bizim Sabri Ülgener gibi bir değere, mükemmel hocaya sahip oluşumuzun altında Sabri Ülgener'in Weber'i tanıtan ve Weberci oluşu yatar. Hiçbir ilimde her şeyi mükemmel olmaz bir insanın. Dolayısıyla Weber'in de eksikleri yanlışları vardır ama onu Türk sosyolojisine en önemli katkısı ve Ziya Gökalp'in yetiştirici hocası Durkheim'in de çok

önemli gördüğü iş bölümü meselesi. Dolayısıyla bu sosyal gelişmenin iş bölümü ile sınıfları nasıl değiştirip Max Weber’deki liderlikle birleştirilmek suretiyle ne kadar kolay anlaşılır, belirli hâle getirilmesinde ve bu espriyi anlaşılır hâle getirmesinde çok önemli rolleri oldu. Fındıkoğlu demişti ya: “Sosyoloji her yere burnunu sokan fakat ne idüğü pek belirli olmayan bilimdir.” diye. Dolayısıyla Sorokin’in orada çok fazla isimlendirmedeği ama metin içerisinde geçtiği konu, bugün çalışacak arkadaşlara ayrı bir bölüm olarak “itici, değiştirici, hızlandırıcı ve yerlerinin doldurulması meselesiyle sosyal değişimin sürekliliği...” Çeşit çeşit biliyorsunuz modelleri vardır. O modelleri anlama bakımından da önemlidir. Onu eklemek lazım. Benim mesela o tezimde o tenkit edilebilir. “Neden ayrı bir bölüm olarak, eğitimin bu kadar önem kazandığı yerde siz bunu, Sorokin’e bir ekleme yapmadınız?” denilebilir. Bunun eksikliğini söyledik orada metinde de yapamadım. Niye? Sorokin’e bağlı, Sorokin’in değerlerine bağlı bir değerlendirme yapalım, eksikliğini metinlerde göstereyim çünkü benim o işe başladığımdan aşağı yukarı 20-25 sene evvel vefat etmiş bir zat. Niye burayı eksik yaptın denir mi? Denmez. O bakımdan o da bir anı olarak araya girsin, öyle yapıldı. Dediğim gibi doktora tezi iyi bir işe yaradı, Planlama onu örnek araştırma olarak teşkilatlarına ve kurumlarına, istatistik enstitüleri ve benzeri. En güzeli de üniversiteye bildirmiş olmasıydı. Üniversitede onun için hocalarım, benim İsrail seyahatimdeki yazdığım bir makale üzerine bir çay tertip etmişti.

Kooperatif konusunda bir makaleniz yayınlandı değil mi?

İsrail’de kooperatif köyler ve özellikleri dediğiniz galiba. Şimdi bakıyorum, basit bir şey ama Türkiye’de bilinen bir şey değildi. O yüzden ben oradaki 4-5 ayı o konularda demek ki sadece onu yazmak için iyi değerlendirmişim. Ama öyle dönüp dolaşıp hep o doktora tezine çok fazla atf yaptılar. Çünkü %100 yoklamışım bütün işletmeleri. Ne kadar küçük sanayi varsa. Biz ne yaparız, örnekleme yaparız değil mi? Örnekleme değil, tümünü almışız, o yüzden o çok kıymetli bulundu.

Nasıl sonuçlara ulaştınız?

Sonuçlar şöyle, bu esnaf sanatkâr kesiminin otomasyon ve büyük sanayinin gelişmesi, teknolojiadaki ilerlemeler, haberleşmenin artması, taşımacılık ve tedarikçiliğin çok ilerlemesi, okullaşma ve mühendisliğin çok inkişaf etmesi karşısında çok mesleklerin kaybolup gideceğini, kaybolup gidecek meslekler daha evvel de var çünkü. Bunların uyarılması, bir de büyük mağazacılık ve merkezi tekellilik dediğimiz sistemin bu yapıyı birdenbire bozarsa büyük işsizliklere sebep olacağı gibi, hani bir laf vardır: “Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın, zengini fakir, fakiri daha fakir.” Dolayısıyla orta sınıfları fakirleştiren ekonomik gelişmeyi daha sonra düzenli ve iyi hesap yapılabilir öngörüye sahip olabilmeyi de büyük çapta baltalayan enflasyonu da beraberinde getirmek suretiyle işsizlik ve enflasyon... Tam bir karmaşa. Bunlara karşı uyardığımız için bunun yavaş yavaş ve geçişli olması hatta daha büyük bir işletmede geçiş bir mecburiyettir, başka türlü ayakta duramazsınız, rekabet edemezsiniz dünyayla, bunu yaparken bu tecrübelerin, bu birikimlerin eğitimden daha çok işbaşında öğrenilen bilgilerin kıymetli olduğunu çünkü orada bir sanat, estetik, incelik vardır. Döküm yapıp alabildiğine seri üretim, onun içine bir sanatın da sanat düşüncesinin de aktarılabilceği bir yok olacak sınıf var. Bu sınıftan yararlanmak ve kültürün içerisinde kültüre analık yaparak teknolojiyi emzirmesi, büyütmesi esasını telkin etmeye çalıştım. Büyük işler mi yapacaksınız? Bunları buraya ortak edelim. Çok önemli olan yerlerde şu şu sanayi öncelik verelim, şunlar öncelik verelim diye Planlama Teşkilatı vardı. Yüreğimi yakan bir de odur. Hem çalıştığım bir müessese hem de karmın çorman oldu her iş. Planlama, kaynakların yerli yerinde ve öncelikleri iyi tercih edilerek daha istikrarlı büyüme ve daha büyük kaynak yaratmaya yönelik bir yerd. Daha çabuk zenginleşen bir millet, güçlenen bir müesseseler topluluğu hâline gelebilme bakımından yanlış olmuştur Planlama'nın yok edilişi. O Planlama içerisinde eski orta sınıfların sermaye sınıfı arasına çok ortaklı girmesinin lüzumuna mesela orada işaret etmişimdir, o bakımdan çok önemlidir. Onun için dikkat çekti. Ve bu değişiklikleri bir ekonomik buhran yaratılmadan veya daha az şekilde (yaratılarak) refaha birlikte koşabilmenin yollarını filan tavsiye ettik. Bazı meslekler mesela son noktasına gelmişti. Bir zamanlar çok önemli olan, şimdi aklıma geldiği için söylüyorum, keçecilik/

keçe imalatı eskiden Karaman’da, Konya’da çok yapılırdı. Üç iş yeri kalmıştı. Biri, zor ayakta duruyorum, karnım doyuyor, yaşlandım başka bir şey yapmam diye duruyordu. İkisi de iyi kötü idare ediyordu. Mesela Fikret Gezin’in doktora tezi bu çadır meselesi üzerine ağırlıklıdır. Çadır yapma, 7-8 tane mağaza kalmıştı. Galiba en çok olan da berberlerdi. Onu da üreticiler için aldım, üretim yapıyor adam ve bunların önemli bir bölümü kayboldu gitti. Tamircilik ve benzeri şeylerle ithal ettiğimiz ve büyük fabrikaların seri üretimler yaptığı yerlerde o ustaların önemli bir bölümü tamircilik sektöründe veya bayilik sektöründe falan da yer alması gerektiğini, bunun teşvik edilmesi, yeni kurulacak işletmelerde bu insanlara yer verilmesi hususunda yetki ve düzenleme yapılması gerektiği gibi boyumuzdan büyük tavsiyelerde bulunmuşuz. Geçiş ön gördüğüm bir şeydi ve kaybolanların yanında yenileri geliyor, yeniler eskiyor, bu konuda hakikaten sosyologlar Avrupa’da önemli şeyler tespit etmişler. Bu kaybolma ve yerinin doldurulması hadisesinde bir istikrar, Sorokin bunun da üzerinde duruyor. Onun için biz de bunun üzerinde fazlaca durduk. Böyle bir tez oldu. Doçentlik tezi de yine sanayileşen Türkiye’de sanayileşmenin gidişatıyla bu üç kavramı birleşik ve barışık olarak götürülmesi konusunda. Ne olabilir? Zaman içerisinde oralara önemli özellikler verildiği takdirde sermaye büyümesini bazen geciktirebilir. O geciken sermayenin doldurulabilmesi konusunda ne yapılabilir diye, bir de plancıyız ya oradan da böyle büyük düşünmeye çalışıyoruz. Bunları yaptık, o da iyi bir çalışma oldu, zamanına göre.

Kaç yılında tamamladınız hocam?

Doktoram 1974’te bitti. Diyeceksiniz ki 67’de mezun oldun, daha erken bitiremez miydin? Bir sene İşletme İktisat Enstitüsünde harcadık, 2 sene de Planlama’da harcadık, 3 sene o yüzden geç başladığım için uzadı. Doktora uzamadı da zaman öyle denk getirdi. 1980’de de doçent oldum. Hatta 12 Eylül olmuştu, orada münakaşalar falan oldu biraz evvel anlattığım. Oğuz Arı ile Cahit Tanyol’un ikisini de çok yakından tanımadım ama oradaki, sözlüdeki her soruya tam isabet getirmemiz o insanlarla bizim aramızdaki bağı kuvvetlendirdi. O da büyük sanayileşme noktasında, sanayileşen Türkiye’nin

meydana getirebileceği buhranlarla beraber istikrar ve refahın ne olması gerektiği konusuna işaret eden bir çalışmadır. Orada da çok iyi bilinmeyen ama sanıyorum sosyal sınıflar meselesinin izahı bakımından da devrine göre en hacimli bir çalışma yapmış olduk. Orta tabakalaşmanın önemi hâlen bugün dikkat etseniz artık ne oldu kanun oldu. Orta sınıflar kuvvetliyse kalabalık-sa o ülke istikrarlıdır. Niye? Bunu iktisatta bize öğretmişlerdi ama biz çalışarak da önemini çok iyi anladık. Bir ülke istikrar içerisinde büyüyecekse bir nüfusa, yeterli kalabalık nüfusa ihtiyaçları var, iki satın alma gücüne ihtiyaç var. İşte orta sınıflar büyük olduğu zaman siz sanayileşme, endüstrileşmeyle beraber böyle üretimi kitle üretimi yaparken onu iç bünyenizde, kendi memleketinizde belli bir oranda, mesela %75-80 oranında iç piyasada alıp satmaya döndüren bir orta sınıf olacak. Çünkü orta sınıflar, hem düzenli, yeterli, düzgün bir yaşama seviyesini yaşama tarzını yükseltmiş olan hem de tasarruf edebilen özellikleri vardır. Şimdi hem müşteri hem de tasarruf ederek yatırımlara pay aktarabilen bir sınıf. Bu ayakta tutar memleketi. Yani iktisattaki mal-para-mal dönüşümünü kendi içinizde büyük çapta sağlamış olursunuz. Bu ülke iktisadi buhranlar, enflasyon karşısında tıkanmalar karşısında, savaş hâllerinde, tabii afet hâllerinde ne yapar? Kendisini en ucuz, arızaların en az olduğu şekilde atlatır. Ve tekrar bulunduğu yerden koşmaya başlar. Onun için orta sınıf yoksa ekonomi canlanamaz, geliştirilemez. Daha da bir önemi vardır, bu Durkheim'de de vardır hatta İbn-i Haldun'da vardır, Eflatun'da vardır, orta sınıflar yoksa zayıflarsa o ülkede demokrasi yerleştirilemez. Orta sınıflar demokrasinin hayat kaynağıdır. Orhan Tuna, rahmetli hocamız ve Fındıkoğlu, Âmiran Hanım bu konuda o kadar çok atasözü hâline getirmişler ki bu sözü bize, neredeyse her sabah günaydın der gibi orta sınıf konuşurduk. Bu bakımdan orta sınıfların önemi ve yaşatılması, değişmeler, yeni mesleklerin girmesi, bir kısmının kaybolması, itiş çekiş ve orada doğabilecek buhranlarla ilgili mesele, sosyologların da sosyal psikoloji de ona kısmen gelir, ama sosyal psikolojide şöyle Mümtaz Turhan Hoca'mız gibi kültür, manevi kültür konusunu, bu ayrılmaz ama maddi manevi olarak ayırırız Ziya Gökalp'ten beri. Kendisi de bunun tamamen ayrılmayacağını söyler. İki bir arada ama ayrı. İki kardeş birbirinin kopyası ama ayrı olması gibi. Bu konulardaki ilginin biraz

artırılması gerektiği, biraz daha ileri götürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Gevezelik, münazara şeklini almış ve bunun için de belki para kazanıyor ama kendisini iyi yaşıyor ama topluma zarar veren bu sosyal çözülme, başkalarına âdeta ajanlık yapar gibi kendi ülkesine kötülük yapan sosyal bilimciler, üzüntü verici. Bunlara karşı biraz alakanın artması lazım çünkü bu ülke böyle giderse meşhur hem asker hem ilim adamı tarafı ağır basan bir İngiliz vardır ya, Churchill’in bir lafı vardır ama bu lafı esas söyleyen

Arnold Toynbee...

Toynbee. Teşekkür ediyorum. Toynbee hem tarihçi hem sosyolog. İşte “Siz din adamlarını ele geçirin, Türkler kendi devletlerini yıkarlar, hiç merak etmeyin.” Bu müthiş bir tespit. Bir başkası Fevzi Çakmak. Fevzi Çakmak’ın Nakşibendi Tarikatına mensup olduğunu mutlaka bilirsiniz. Küçük Hüseyin Efendi’ye tabi. Üzeyir Garip de Küçük Hüseyin Efendi’ye tabidir, enteresandır bu. Onun babası da. Onlar Musevi, ama biz Türk’üz derlerdi. Doğru mu söylüyorlar yanlış mı söylüyorlar bilemezsiniz ama severlerdi, Küçük Hüseyin Efendi’ye de taparcasına âşıklardı. Ben takılırdım bazen, “Efendim Musa’yı Muhammed’i buldunuz da arada İsa’yı ne yapacaksınız?” falan diye takılırdım. Şimdi oraya tabii bir Genel Kurmay Başkanımız, Mareşalimiz gidiyor. Laikliğin dinin teminatı, inancın teminatı ve herkesin barışık tutması gereken bir kavram olarak özüne sindirebilmiş. Bugün de çok ihtiyacımız var. Yani siz din düşmanlığı yapıp dine karşı savaş açacaksınız, sosyal müesseseler, sosyal ilişkiler açısından savurup atabilir misiniz? Atamazsınız. O inancı ve mutlu yapıyor kendisini insanın. Üniversitede sosyologlar arasında pek çok kimse “Dine karşı özgürlüktür sosyoloji” diye söyleyen adamlardan bir kısmının isimlerini çıkarttık. E şimdi bu insanlar bile sonunda ne demiştir?” Barışarak düzeltmek, barışarak birbirimizin eksikliğini düzeltme noktasında yardımcı olmak zorundayız.” demişlerdir ama toparlayan Fevzi Çakmak. Çok önemli, el yazısıyla bıraktığı bir yazı var bize. Maalesef diyor, o şartlarda, II. Abdülhamid Han’ın da bir tarikatı var şimdi aklıma gelmedi, daha sonra Kadirilik ve Nakşibendilik Tarikatlarına çalışma yapıyor. Yani tarikatlara dayalı, bunların idare ettiği, devletin işini kolaylaştırdığı, toplum önderleri olarak devlete de

bağlılıkla da beraber bir istikrar sağladıkları bir iklim var. Bütün bozulmalarına rağmen onlara da dayanarak devleti kurtarmaya, ayakta tutmaya çalışıyor, muvaffak olamıyor. Kim gelirse muvaffak olamazdı zaten. Fevzi Çakmak haksız değil bakın ihtilal yapıyordu, zor kurtuldu Türkiye, direktten döndü. Şimdi ben de kendimi şey yapmayayım ama dindar sayılan bir insanım ben. Oralarda da bulundum ama sizden daha akıllı değilse ona itaat etmenin bir manası yok. Bu bir sorun hâline geldi Türkiye’de. Müesseseleri biz kendimiz yıpratıyoruz. bu uzun oldu ama günün sıkıntıları dolayısıyla geldi.

Sosyal sorumluluk anlamında...

Bakın ne kadar çok işimiz var. Şimdi bu sosyoloji bilmeden olur mu? Öyleyse sosyoloji, zamanımızda çok önemli hâle, yeniden önemli hâle geldi. Onun için siyaset ve ilim birbiriyle çatışır olmaz. Herkes yerini bilmek zorunda. Zor bir işimiz var ama yumuşatmak görevimizdir. Onun için de sosyoloji ve sosyologlar, bana göre, psikologlar birinci derecede toplumsal değişimde karma fikirleri bir araya getirip, buradan bir gelecek, huzur çıkarması konusunda da çok faydalı olurlar. Biz yapmazsak kim yapacak bunu? Mühendisler mi yapacak? Hekimler mi yapacak? İşte "Sosyoloji onun için bütün bilimlerin üzerinde bir şemsiye görevi yapar." denilmesi ve bunu Ziya Gökalp’in Türk sosyolojisi içerisine getirip ki bu montajdır biliyorsun, daha sonra kendi sosyolojimizi açığa çıkartmamız ve bundan yararlanmamız konusundaki hizmetlerini de unutmamak lazım. Bu konuda çalışan insanları da unutmamak lazım. Herkesin bazı konuları yanlış olabilir ama istiyor insan. İlber Ortaylı gibi bir kültür tarihçisi, kültür nakilcisi olmak lazım. Birilerine, birkaç kişiye hayran olmak, onu övmek, ondan benim haberim var demek; bilim adamlığının görevidir bilmesi lazım ama bununla böyle kendini üstün göstermeye çalışmak da yanlıştır. İlber Bey öyle çok yakın olduğumuz bir arkadaşımız değil ama dikkatimi çekiyor. Bazı adamlar buldukları dönemlerde çok emin oldukları ve yararlı olacağına inandıkları şeylerin mücadelesini biraz daha açık ve güzel şekilde ifade etmeleri lazım. Yarın o da giderse yerini kim dolduracak? Öyle bir kültür tarihçisi. Ben kültür tarihçilerini sosyologlar kadar tanımam ama takip etmek de zor, sayılarının azalmasına içim razı değil.

Akademisyenlikle aslında siyaset bir arada. Kültür çevrelerinin hepsinde de bulunmuşsunuz...

Evet, hepsiyle çalıştım.

Hocam milliyetçi düşünce içerisindeki konumunuzu da düşünerek kendinizi nasıl tanımladınız?

Bu söylediklerime hep inandım ve bunlar benim özlemlerim veya yapmam gereken görevler diye düşündüm. Ama şimdiki aklım olsaydı, asistanlık dönemlerimde bilmediğimi bilmemek gibi bir cahillikle daha fazla zamanımı mesela harcamazdım. Siyasi meselelere lgisiz kalmamak lazım ama özellikle öğrenim dönemindeyken, bir taraftan öğrenip bir taraftan gelişirken iddiaların bir hududu, bir yeri olmalıydı. O konuda ben kendimi şimdi çok rahatlıkla yargılayabiliyorum. Bir şey daha çok önemli, bir defa Türkçeyi çok iyi bileceksiniz. Ama en az bir Batı dilini onun kadar güzel bileceksiniz. Hatta bak yine Fındıkoğlu Hoca’m aklıma geldi. Bir gün böyle oturuyoruz, akşamüzeri çıktık odadan, bir de hoca çıkarken “Kimse var mı, kimse var mı?” diye ses yapardı. Evinize gitseniz iyi olur, dinlenirsiniz diye. Çünkü biz bazen Ömer Aksu ile hocaların odalarında uzun koltuklar vardı, doktora çalışmaları sırasında mesela vakit lazım bize, boş da durmuyoruz o zaman. Affedersin “Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.” sözü var ya, biz de o durumların sıkıntısı içindeyiz.

Hocalar giderlerdi, o divanlarda, battaniye getirirdik evden dolabın içine sokardık, orada uyur orada yatardık. Onun için “Kimse var mı?” diye takılırdı hoca. Şimdi, çıktık şöyle giderken bana yabancı dille ilgili soru sordu. Titredim biraz böyle. İkincisi Arapça bir şey söyledi, onu da anlamadım. Almanca bir şey söyledi, bir şey diyeceğim de şak diye cevap veremiyorsun, oturmuş ve işlenmiş değil o bilgiler sizde tam olarak. Durdu durdu dedi ki, “Bak,” dedi, “İngilizceyi ilerlet, Almanca’yı da öğren, Fransızca olursa daha da güzel olur, Arapça ve Farsçayı da okur anlar kadar hiç olmazsa öğren.” “İnşallah.” dedim. “4 ay müsaade sana.” dedi. Gülüştük. Cıvıttım ama “Unutma bu lafımı, ne kadar çok dil bilersen o kadar adam olursun, ne kadar çok dil bilersen o kadar

sosyolog olursun.” Onun için iyi bir dili öğrenmeden, öğretilmeden zor. Şimdiki sosyolojiye gelinceye kadar öndekiler arasında saçma sapan bulduklarımız var, eksik bulduklarımız var, kızdıklarımız var falan var ama görmemek olur mu? Olmaz. Bu birikim ve hazırlık zamanıdır. Onun için Fındıkoğlu Hoca kendinden öncekilere, “Birikim, birikim zamanı... Ekinin hasat olduğu zamanlardır, yangın çıktığı, sel olduğu zamanlardır ama bir birikimdir.” Bu birikimler üzerine bugün sosyoloji buraya geldi. Biz de bu birikimleri, altyapı dediğimiz hadiseyi çok dilli ve çalışkan adamları, üstün zekâlıları seçip mümkün olduğu kadarıyla bilim âlemine biraz zorlamamız lazım. Onlara bu masrafı yapmaya değer.

Hocam sizin siyasetle ilişkinize dönersek...

Şöyle, siyaset yapacak arkadaşlar siyaseti takip etsinler. Partilere gitsinler, gezsinler, danışmanlık yapsınlar, bunların hepsi birikimdir. Ama kendilerini aktif siyasette, ben bu sahada aklına güven duyulacak adam oldum galiba dedikleri safhada, dönüp onlara siyasette devam etmelerini tavsiye ederdim. Efendim siyaset gençlikte başlar gider, hâlâ tamam iyi siyasetçi yetişir deriz ama kendi sahasında bir otorite olmayı, birinciler arasında olmayı eğer ihmal ederse bir süre sonra, ben çok görüyorum bunu, biraz kavgacı, meddahçılık falan yaparak açığını kapatmaya çalışıyor. Bir konu olduğu zaman da konuşup havalara atıp oradan kaçarak kendisini soyutlamak mecburiyetinde kalıyor. Bu insanlarla biz konuşuyoruz. Her insanda var, hepimizde. Beklenileni verememekten kaynaklanan bir mesele geldiğinde içinizin şöyle bir sızladığını hissedersiniz. Ben bu konuya ya girmeyecektim ya dinleyip soru soracaktım, soruları sorgulayacaktık filan. Ama böyledir diye söylemek gibi bir âdetimiz var. “Falan şunu söylüyor, ben de bunu söylüyorum.” Falanın fikri bu, de. Kendine de mal ederek konuşunca ve sonra sıkışınca sistem dışı savunmalar, olması gerekmeyen şeylerdir. Bu tür meselelerde de kültürel bir zenginliğe kavuşmak için de psikologların da bu konularda çalıştığını görüyoruz, duyuyoruz, çok değerli insanlar var.

Ahmet Yörük Hoca'nın evine gittiğimde evinde de gördüm. “Edep yahu” diye bir şey bulunduruyor. Orada kalmıyor bu. Onun kişinin kültürel yapısında,

sosyal düşüncelerinde veya insani kavramlar, dinî kavramlar, millî değerler açısından baktığımda iki kelimeyle seni hayatta uyanık ve düzgün giden, kaza yapmayan şoför için bir numaralı eğitim malzemesi oluyor. Onun için bu konularda artık biraz daha eksikliğimizi kapatmamız gerekiyor, çünkü bu eksiklik çok sıkıntı yaratıyor. Belli bir birikim ve belli bir safhada artık bu işi ben halledebilirim noktasında bir güven gelmeden bilim adamlarının ben politikaya bulaşmasını istemiyorum.

Hocam siz kimlerden etkilendiniz, özellikle fikri olarak? Töre dergisinde asistan-ken yazılar yazdınız. Dündar Taşer, Erol Güngör, İbrahim Kafesoğlu gibi isimlerden etkilendiniz mi?

Tabii, elbette onlar var ama ilk kıvılcımı ben ilkokul hocam Galip Türkdoğan’dan aldığımı düşünüyorum. Galip Türkdoğan, 4. sınıfta benim öğretmenimdi köyde. Kendi köylümüz. Allah rahmet eylesin, 91 yaşında, 10 sene kadar önce Ankara’da vefat etti. Gazi Eğitim Enstitüsünde de ressam, resim hocası oldu sonra ilkokul öğretmenliğinden, enstitü öğretmenliğine kadar geldi. Çocuklarından biri profesör. Oradan aldık. Bir de bizim dönemimizde, çocukluğumuzda İstiklal Harbi olmuş bitmiş, 2. Dünya Harbi olmuş bitmiş, ortalık, saha o günlerin savaşarak, didinerek, yokluk, sefalet içinde öle öle bize bir vatan bıraktıklarının hikâyeleriyle büyüdük. Benim dedem mesela, eli silah tutacak hâle gelen, 17-18 yaşlarındaki gençleri dağ köylerinden aşiretlerden toparlayıp Veli Haşim Efendi üsteğmen, “Mülazım-ı evvel” eski adı, ona teslim etmekle görevlendirilmiş, görev almış birisi. Çocuklarından ikisi, bizatihi o savaşta Fransızlarla, Eshab-ı Kehf’in, ziyaret dağı bildiğiniz üzere, oradaki savaşlara gencecik, bıyığı yeni terlemiş çocuklar olarak katılmışlar. Bir de böyle bir hatıra var. Bir de o savaşlarda özellikle Ege Bölgesi’ndeki savaşlarda, 9 Eylül’de biten, görünürde Türk ürünü ama aslında Hıristiyan âleminin tamamı ama fiilen İngiltere’nin organize ettiği bir hareketle yoksul ve garip insanların tükene tükene kazandıkları savaşların kutlandığı önemli günlerde; 23 Nisan’da, 19 Mayıs’ta, Cumhuriyet Bayramı’nda, o günleri yaşayan gazilerimiz konuşurdu. Onlar bulunup getirilir bilhassa Galip Öğretmen’imiz tarafından sınıflara da getirilerek hatıralarını anlatmaları sağlanırdı. Bunlar

bizi milli ve emniyetli kıldı. Zaten milliyetçilikle güvenin bir arada olabileceği konusunda düşünülürmüş. Gide gide, büyüye büyüye içimizde kor hâline gelmiş. Buradan başladı. Unutacaktım az kalsın, Planlama'ya gelmeden evvel Mehmet Eröz Bey'i tanımıştım ben. Âmiran Hanım da bizim mali sosyoloji dersine gelirdi, kitap basılmamıştı o zaman, onun doçentlik tezini teksir edip öğrencilere dağıtırdım. Böyle hayır işlemek hoşuma giderdi, böyle işler yapmak hoşuma giderdi. Oradan tanırılar beni. Ve bunlar hoşla gittiği gibi insanı da yönlendirir de. Mümtaz Turhan Bey de mesela o zaman Alev Arık vasıtasıyla, onun hocasıydı, Remzi Oğuz Arık Bey'in oğludur o, Remzi Oğuz Arık da bizim oralardandır. Çukurova'da, Adana'nın Kabaktepe köyündendir. Böyle bir evliya hikâyeleriyle beraber anlatırlar; bir uçak kazasında vefat etti, bir siyasi parti genel başkanıydı. Şimdi o yüzden de bizim köylülerin ona olan hayranlıkları, bizi onların kitaplarını okumamıza yöneltmiştir. Onun için üniversitede bir taraftan okurken bir taraftan da böyle örnek tiplerin, insanların kitaplarını okuya okuya böyle, sonra da tam işin göbeğine, Fındıkoğlu'nun sofrasına oturduk. Ondan sonra siyasetle olan ilişki, vatan kurtarma diyelim şimdiki tabirle, yüksek frekansta devam etti. Faydası var mı? Var. Bir de buradan kendimize çıkar sağlama düşüncesi önemliydi, ben ondan sıkılıyorum. Politikadan böyle nefret edip aktif politikadan, lanet olsun diyerek ayrılmam, siyasi partilerdeki mafyacılık hadisesidir. Maalesef MHP'yi burada, her yerde söylüyorum, komando tabiriyle askeri bir tabirdir, bu tabirle askeri harekâtlarda ve ihtilalcilikte geliştirilecek denildi, verildi de verildi ama bu onu kapatmaya yetmedi. Ben bunların temizlenmesinde yalnız kaldım. Ulaştırma Bakanlığım zamanında güya yerli bir şirket ne yapıyordu biliyor musunuz? Fransa'da başka ülkelerde kazandıkları paraları silah olarak PKK'ya veriyor, para olarak PKK'ya veriyor. Fransa'daki Ermeni diasporasının da aracılığıyla Türkiye'de el altından destekledikleri adamlar bölgede yetiştirdikleri adamlar oluyor. Ve maalesef Menderes hükûmetinin barış gönüllüleri dediğimiz şeyi vardır, bu barış gönüllüleri ben asistanlığım sırasında fark ettim, fark etmemi sağlayan da Cavit Orhan Tütengil'dir. Herkes geçinememez, ben geçinirdim çünkü ne olduğunu nereye koştüğünü bildiğim için. Onun vasıtasıyla uyandım. Barış Gönüllüleri, kılcal damarlarımıza medenileştirilecek Türkiye'yi NATO

şemsiyesi altında diye açmışız ne kadar ajan varsa ne kadar bu işlerle meşgul olan adam varsa değişik ülkelerden toplamışlar, salıvermişler içerimize. George ve Barbara Hellingler, onun Türk köylüsüyle ilgili doğuda köylülerle ilgili bir araştırmaları var. Çok değerli bir araştırma, çok değerli de çalışmışlar. Ve orada bir şey var, “Türk köylüsünün gözü aklındadır.” diye bitirir. Mesela bunlar dâhil herkes orada, tehcir sonrası Ermeni ailelerinden kalanları, evlilik yapmış olanları, efendim şu veya bu şekilde samimi Müslüman olanları, din ve mezheplerin arkasına gizlenerek kendisini saklamak zorunda kalan insanları bulmuşlar ve bunlara el altından maddi yardımların da yapılması, zeki buldukları çocuklara burs verip Türkiye’de veya yurt dışında okutmalarının elbette bir amacı vardır. Bu hareketle terörün Türkiye’de başlaması arasında 20-22 senelik farkı da düşünürseniz o çocuklar fevkalade, Türkiye’nin altını üstüne getirme konusunda 1 numara oldular. Şimdi bunu kimse değerlendirmiyor.

Benim George ve Barbara Hellingler’in ne yaptıklarından haberim olmasaydı, çok da güzel bir araştırma, bunu Tütengil Hoca ile görüşüp o bana bunları anlatmasaydı, “Uyan oğlum Enis, uyan, bak bu kadar güzel görünen güzelliklerin arkasında ne çirkinlikler gizlidir.” Sosyologların bu konuya da kafa yorması lazım. Çünkü beyin yıkama yoluyla insan kendi anasını babasını bile öldürebilir. Ruh hastası olmaya gerek yok, beyin yıkanıp kullanılır hâle getirilip, provokatör hâle gelen insan zaten bir hastalıkla isimlendirilir ama beyin yıkama o kadar çok önemli bir hadisedir. Başımıza bu hadiseyi getirdiler. Celal Bayar, Menderes böyle olacak diye mi düşündü? Hayır. Bilemediler. Ama bunu mesela Bölükbaşı görmüş. Geç kalmış anlatmakla, araya ihtilal girdi ondan sonra zaten bir paşamızın da geçen dediği gibi, “Her ihtilal, askere karşı bir ihtilaldir.” Doğru. Şimdi bunlarda güçten farklı, sosyologların anlatabilecekleri, durdurabilecekleri, tehlikeye giden insanlara da “Hele şöyle dur bakalım düşün.” diyebileceği bir görevleri var. Bunlar yapılmaya da çalışılıyor ama kutuplaştırma dediğimiz ve dindarlaşma dediğimiz hadise. Bu sadece belli bir partide belli bir kesimde değil, diğerleri de muhatabınca aynı noktada birleşiyor. “Onlar yaptı, ben de yapacağım.” Yahu yapanlar ölmüş gitmiş, onlar yok, ne istiyorsunuz çocuklarından? Hiç olmazsa bunu bu misallerle anlamamız lazım. Bu bakımdan, ne kadar çok işimiz var. Politikaya atılacaklarsa bilim

adamları, onları anlatabilecek noktaya geldikten sonra politikaya atılırlar. Benim şimdiki aklım olsaydı en azından doçentliğim bitinceye kadar ve hatta profesörlüğün önemli bir kesimine kadar sadece takip eder anlardım. İşin içerisinde bu kadar aktif olmazdım.

Asistanlık yıllarınızda göreviniz var mıydı hocam siyasette?

Resmî bir görev yok ama ben İstanbul Ülkü Ocakları'nın danışmanıydım. Bir dediğim iki olmazdı. Ama Mahir Kaynak hadisesi... Bunu anlatayım burada. Bir gün, şimdi ikisi yaşıyor o gelenlerden, İstanbul'daki Hünkâr Hotel diye bir yer var, siz onu bilirsiniz Gençlik Caddesi'nin başındaydı, belki yıkılmıştır şimdi bilemiyorum. O oteli işleten müdür, idarecisi, Saray Bosnalıydı. Ve Tito orada iktidarı ele aldığı zaman ona karşı savaş başlatan meşhur Yücelciler Teşkilatı vardır. Vatandaşlar bunu bilmeyebilir, çoğu insan da bilmez. Orada çeşit çeşit devletler kurulma ortamı doğduğunda Bosna'yı ve Üsküp'ü aralarına alacak şekilde şöyle büyükçe bir sahada, Kosova'yı da içine alacak şekilde bir Cumhuriyet kurmak için aktif faaliyete giren insanlardı. Onlar, Kosova valisi olan zat da oranın işletmenin müdürü. Beni bir vesileyle tanıştırmışlardı. O telefon etti bana. Dedi ki “Evlad, acilen gel, önemli bir mesele oluyor burada.” Onlar komiteci insanlar aynı zamanda. Benim rahmetli kayınpederim de Üsküp doğumlu olduğu için daha sonraki dönemlerde tanışmışlar. Türkiye'ye kaçıp yerleştiği için oradan da bir bağ var. O çağırdı gittim, kapıdan içeriye onun odasına girer girmez karşımda şak, biraz evvel söyledim ya “Kim arkasına dönerse öteki tarafından yok edilir.” telkiniyle âdeta bizim doldurmuş olduğumuz dönemde bir anda karşımda şak diye Mahir Kaynak çıkmadı mı? “Ne oluyor?” filan dedim. “Yörük” dedi, “gel gel.” Yörük derlerdi fakültede bana. “Sen beni tanımıyorsun.” dedi, “Gel,” dedi “işler öyle değil Türkiye'de.” Meğerse üsteğmenlikten komünisttir, anarşisttir, güvenilmezdir diyerek ihraç edilmiş ordudan. Topçu subayı, iyi iktisatçı ve iyi matematikçidir. Yüksek matematik derslerimizde pratik derslerine gelirdi Mahir Bey. Büyüktü bizden. Şöyle bir baktım, “Beyefendi kim?” dedim. Millî Savunma Teşkilatında hukuk müşaviri, onun adını hiçbir yerde zikretmemek üzere sözüm var. Oturduk, konuştuk, anlaştık. Türkiye'nin başına gelecek olayları önlemezsek yaptığın iş

de bir işe yaramayacak hadisesiyle bu tür hadiselerin içerisinde ben kendimi tesadüfen buldum.

9 Mart 1971 cunta girişiminden önce mi?

Önce tabii. Ben yeni asistanım, 1 senelik asistanım o zaman. Onu gördüm. Derler ya “Her gördüğün sakallıyı deden zannetme.” Onun için suç işleyen bir hareketin içinde bulunmadım. Hep itina ile fayda zarar hesabı, hayırlı hayırsız hesabı yaparak faydalı olmaya çalıştım. Epeyce bir süre de oldum. Sonra iş çığırından çıktı gitti filan. Tekrar denedim tekrar kaynaştı filan. Şimdi bunlar bizi ne yaptı? 20-25 makale, 3-5 tane kitap, arkasından 5-6 tane de daha çok Türk gençliğine hitap eden, siyasi parti eğitimiyle ilgili, eğitim meselesi, nüfus meselesi ile ilgili yazılar yazdım. Onu da siyasileştirip “Dokuz Işıқта Nüfus Meselesi” ilk kitabımdır. Öyle şeylerle meşgul olduk. Faydası oldu mu? Oldu ama çok daha fazla yazabileceğim şeyleri yazamadım. Çok konuştum, az yazdım mesela bu benim içimi kavurur. Şimdi yapacağım iş; bu hatıraları, bilinmeyen olayları, yanlış yaşadığımız şeyleri vakit buldukça yazmaya çalışıyorum. Ömrümüz olursa yazarız. Bilim adamı belli bir noktaya gelmeden aktif siyasetin içine girmemeli. Neden girmemeli? Birincisi, şartlanmışlık doğuyor, farkında değilsiniz. Sizi sürüklüyor, başka bir yere götürüyor, bu kayıp zamandır. İkincisi, kendinize geldiniz, aklınız başınıza geldi gerçi ben biraz erken uyandım ama hâlâ uyanamayan, zekâları pırl pırl o insanları gördükçe, şaşkınlıktan lanet edip çevresini, arkadaşlarını terk edip köşesine çekildikçe, hele onların, o kıymetlerin, değerlerin talihsizce ölümü beni çok incitir. Mesela Nihat Behram Bey’in yanında profesör oldu bizim Cihat Özönder. Cihat Özönder yaşasaydı çok mükemmel, çok şahane rehber olabilecek nitelikleri taşıyordu. Vatan sevgisi çok yüksekti. Niye? Kendisi Batı Trakyalıydı, vatanını kaybetmişti. Kore’ye gitti, Korece öğrendi, orayı tanıdı. Japonya’ya gitti, orayı tanıdı, onların kültürü üzerine araştırma yaptı. Türkiye’de de buraya yerleştirilen Kazak Türkleri ve Pomak Türkleri konusunda araştırmalar yaptı. En güzel çağındaydı.

O aktif politikaya fazla girmede. Hem çalıştı hem eylemlerinden bir tanesini söyleyeyim, patrikhaneye hıyaneti ve benzeri olayların yaşandığı, devletin

yok gibi sayılıp kendi devletine, kendi anlaşmalarına sadakatsizlik yapıldığı bir dönemde patrikhaneyi protesto hareketlerinde bir vatandaştı. İçi yanıyor, vatan kaybetmiş ve Yunanlıların oyunlarına karşı lakayt kalınmasını, papazın da orada ileri geri konuşup o hakaretlere rağmen hiç kimsenin sesinin çıkmaması ve bu sessizliğin birçok gazeteci, yazar, bilim adamı tarafından takdir görmesi aklımızı başımızdan aldı. Biz orada tanıştık. Şimdi bu arkadaşımızı milletvekili seçildi, mazbatasını aldı, trafik kazasında... Ne istiyorsunuz ya-hu?bBöyle kaç adam gitmiştir. Mesela şimdi geldik, içim doluyor. Bir değerdi. Ve o tam zamanında başlamıştı biliyor musunuz? Ona da nasip olmadı demek ki. Bu kader işte bakın. Ne yaptı yaptı... Olmadı. Türkiye'nin kadersizliği belki de onun değil, Türkiye'nin kadersizliği. Bizim nesil çok şey gördü. Onun için böyle, duygusallığımız yaşlandıkça daha da artıyor. Tamam, anlıyor musunuz sosyolojinin ne kadar önemli olduğunu? Gerçekten şemsiye. Hem kendi şahsiyeti var hem de hiç kimsenin, diğer bilimlerin şahsiyetine karışmıyor. Yuvarlak dairelerin birer ilim dalı olduğunu farz ederseniz ve bunları kesiktirseniz hepsinin birbiriyle ortak alanları vardır, o ortak alanları hazmederseniz ne kadar uslu ve sakin, sözü dinlenir, aranan bir dede gibi kendinizi hissediyorsunuz. Oralara bizim önem vermemiz gerekiyor. Özellikle İstiklal Harbi'ndeki gazilerin, mesela bizim köyde Ahmet Çavuş, Allah rahmet eylesin, şöyle bir sırtını döndü şöyle üst tarafını çıkardı, köyün kürsüsünde. Yumurta sığacak kadar boşluklar, derinlikler vardı biliyor musunuz? Vücudunun değişik taraflarında, tam 12 tane. Ölmemiş. Ve İzmir'e ilk ayak basanlardan. Ve Bombay'dan, Hindistan'ın bir şehridir, İngiliz esir kampından kaçarak Türkiye'ye gelip kurtulan 3 kişiden birisidir bizim köylü Ahmet Çavuş amca. Şimdi bizi milliyetçiliğe, politikaya, ülke sevdalısı hâline sürükleyen olaylar 1, 3, 5, 10 değil ki. İşte bunlar bize bir, kendimize ait bir kimlik oluşturdu. Kimin kimliği ne olursa olsun, benim vardığım bir sonuç: iyilikte yarışma. Bilim adamı iyilikte yarışır, bilim adamı düzen kurar, bilim adamı huzur ister, bilim adamı keşif yapar, refahı artırır, bilgiyi artırır. Bilim adamı arşiv olmak zorundadır. Ol, git politikanın da arşivi ol. O bakımdan bu fevkalade önemli. Mesela Bölükbaşı'nın çok tesiri oldu. Bölükbaşı isyankâr bir adamdı. Beraber parti kurdukları insanlarla bir süre sonra kavga ederlerdi. Niye? Yanlışını görünce

dayanamazdı. Zannediyorum biraz hiperaktiflik vardı. Ve beni de o kadar çok sevdi ki özellikle bakanlığım döneminde canı sıkılınca “Bir göreyim ferahlayayım.” diye gelirmiş, bir sevgi uyanmış onda. Bir de ne zaman hastaneye düşse arar, “devletin öksüzü” benim lakabım odur, “Ya ben yine hastaneye düştüm, haberin olsun.” Bir gün dedim ki “Tabii hürmeten gelmemiz lazım, ilgilenmemiz lazım ama bunu çok gönülden istiyorsun, neden?” dedim. “Etiket Nasreddin Hoca’dan beri çok önemlidir.” dedi. Hani “Ye kürküm ye hikâyesi!” var ya. “Beni burada bir bakan olarak siz, gelip de bir ziyaretiniz var ya bir defa yarı yarıya güven içinde olduğumu hissediyorum. İki, herkes bana koşuşturuyor, çabucak iyileşeceğimi hissediyorum. Onun için devletin öksüzü, bana bile faydası oluyor böyle.” derdi hoşumuza giderdi. Onlar bizi çok yönlendirdi. Hocalarımız yönlendirdi. İşte particilik, ülkücülük meselesinde, vatan nasıl sevilir öğrendik. Çıkıp da böyle boş Turancılık nutuklarıyla pek yeterli olmadığımızı, eğer üniversiteye bulaşmasaydım, o hocalar uyandırmış olmasaydı, belki bugün yoktuk. Erken uyananlardanım ben, onun için de bazen diyorum ki bak biz de erken uyarı istasyonu durumundayız. Depremi haber veremeyiz ama sosyal depremleri haber verebiliriz diye takıldığım da oluyor arkadaşlara.

Fikri çatışma sonradan şiddete dönüştü. Sizin özellikle asistanlık, hocalık yıllarınızda, o dönemdeki tavrınız nasıldı?

Şiddete dönüştüğünde, o şiddetin önlenbilmesi konusunda gayretlerimizden başarılı çıktığımız söylenemez. Hadise bizi aştı. Orada, parlamentolar da çok sayıda bu “Yapmayın, durun” diyecek birisi lazımdı. Onu diyemedik. Ama beni Mahir Kaynak hadisesi ve Tütengil’in öldürülmesi erken uyandırdı. Sosyologlar arasında konuşuyoruz ve Tütengil de bir sosyologdu. Onun öldürülmesi hadiselerinden sonra hem Tütengel’e çok düşmanca tavır içerisinde olan hem mesela bizlere düşmanca bir tavır içerisinde olan başka bir grup vardı fakültede. Onlardan birisi, hocaların da büyüğü o zat, fakülte kurulunu toplantıya çağırdı. Geldik, ben de o zaman asistanlar içerisinde kıdemli ve fakülte kurulunun sekreteryasını tutanaklarını tutuyorum. Sırayla yapardık onu, kim kıdemli hâle gelmişse oraya o giderdi, o bir tesadüftü. Orada

Feridun Ergin Bey'in bir konuşması oldu, iktisat hocasının. Dedi ki, "Bu terörü başlatan fakülte, bu fakültedir." Biraz öyle oldu, çok seslilik vardı bizde. Bitirecek olan da bizim fakülte olması lazım. O, Tunca Bey'in bana anlattığı, "Seçip seçip buluyorlar, vuranlar aynı fakat ölenler sağcı solcu." Birbirimize düşürüyorlar, vazife başına gelmemiz lazım. Bir kişi itiraz etti, İdris Küçükömer. "Ben kendi asistanını tanıyamamış bir adam olarak benden bilmem ne olmaz, hiçbir şey olmaz." dedi. Malum akla gelen kelimeyle "Çıkıp gidiyorum. Komünist doğdum komünist öleceğim ama bu tür meselelere karşı da ömrümün sonuna kadar söveceğim." dedi, çekti gitti. Böyle deli dolu bir adamdı. Zaman geldi geçti, Asya Tipi Üretim Tarzıyla ilgili bir şeyler yazdı. Bir türlü profesör yapmadılar onu. Belki bir 10 sene falan hakkı yendi. Ömer Lütfi Barkan, benim çok hürmet ettiğim hocamdır. Dedim ki "Sizin raporunuz üzerine, İdris Küçükömer'in profesörlüğü engellenmiş, hocam bize anlatın da biz de bilelim. Sizinle gitmesin hatıralarınız." "Ne önemi var?" dedi. "Onu bunu bilmem, sizin arkadaşınız Fındıkoğlu Hoca'mızdan bir aktarma var." "Ne o?" dedi. "Laleli'de yaşlı bir adamı genç delikanlılar hem dövmüşler hem de neyi var neyi yok soymuşlar." Onu haber olarak gazeteden gösterdi bize. "Çocuklar!" dedi, yani Mehmet Eröz, Mustafa Erkal ve ben yanındayız hocanın, üçümüze, şöyle yazıyı gösterdi okudum kötü bir şey. "Nerede yaşlı ihtiyar bulursanız soyun, hiçbir şey bırakmayın, alın hepsini." Mehmet Eröz, "Hocam amma ettin ama dedi, bu da olur mu? Şu resme bak, hadiseye bak." "Öyle değil çocuğum." dedi. "Neyiniz varsa neyiniz yoksa hatıralarınızı, eserlerinizi, bilgilerinizi kendinize saklamayın, özellikle hatıralarınızı saklamayın. Onun için size, ben o hocanın bir nasihatini dinlemiş oğlunuz olarak soruyorum." dedi. Ve buna benzer şeyler söyledi ve sorunun cevaplarını da verdi. Şimdi orada, vatan kaybetmiş insanlar, bugün de Türkiye'de benim dikkatimi çekiyor, daha böyle bir aktif, daha böyle bir atılğan, topluma karşı daha büyük bir sorumluluk hissediyorlar. Benim gidebileceğim ikinci bir vatan mı var Türkiye'den başka? Buna da doğru hizmet etmezsem kendi vicdanımda kendime hesap veremem. Bir dinim var, o dinimden de Allah'a hesap veremem. Dinim olmasaydı da vicdanıma hesap veremezdim. Atılğan olmaları ve daha çok işlere o yüzden bulaşmaları mümkün oluyor, frenlerinin tutmayışı

o yüzden. Ama freni tutanlar da çok daha fazla oluyor ve bilimde “Ben varım burada.” diye bayrağını gösterebiliyor. Şimdi bunlarda “Kim var?” dersiniz, Ömer Lütfi Barkan var. Bugün yaşayanlardan dersiniz İlber Ortaylı var. Kıırım gitmiş, vatan gitmiş elinden, ne yaparım bu ülkeye. Şimdi gençlerden de çok var. Batı Trakyalı Cihat Özönder vardı, nur içinde yatsın. Hablemitoğlu da bir göçmen çocuğuydu. Ben göçmen değilim. Biz de Anadolu’da o iklim içerisinde bu milliyetçilik cereyanları ve siyasetle olan ilişkimiz dolayısıyla bir şeyler yapmadık değil, yaptık ama bilime daha fazla katkıda bulunabilirdik. Yazmalıydım ben. Şimdi bu hatıralara mı kaldı? Onun için belli bir noktada bir olgunluk ortamına gelmeden politikayı takip etsinler ama aktif politikaya girmesinler isterim. Ben 75 yaşından sonra uyandım ama.

Hocam, teşekkür ederiz. Son olarak eklemek istediğiniz şeyler varsa...

Evet, bir ricam da meşhur olmuş arkadaşların yapması gereken, yaşlandıklarında kıyamadıkları tabii kendisinde kalmak üzere, mutlaka uygun buldukları yerlere harman etmeleridir. Bu bakımdan ben 2 kişiyi çok takdir ederim, kendimi saymam. Birisi rahmetli Mehmet Turgut, eski bakanlarımızdan. Bütün varlığını Kilis Üniversitesine bağışladı. Kütüphanesini de bağışladı ve çok kitabı vardı. Benim yazlık komşum da oldu. Çok mutlu oldum, yakından dostluk kurmasından. Mesela ondan çok Kilis Üniversitesindeki arkadaşlardan çok takdir cümleleri duyduk. Bu, insanı mutlu ediyor. Fındıkoğlu Hoca bizim bu konudaki zirve bağış yapan hocalarımızdandır. Çok kitap yazmıştır, makaleleri haddinden fazla. Mesela İş ve Düşünce Mecmuasında 4-5 tane isimle yazardı. Ve bir dergi çıktığında bazen öyle oluyor ki yazı toplama imkânı olmaz, diyelim ki 8 makale çıkmıştır, birisi kendisine aitse, 7 tanesi başka bir isimdedir ama kendisine aittir. Öyle çalışkan bir insandı ve 10400 adet kitabı hastalandığı zaman Erzurum Atatürk Üniversitesine bağışladı. Kendisi Erzurum Tortumluysu ve Halil Çivi orada asistandı, bizim fakülteden mezun. Tasnifini ve yerleştirmesini bu arkadaşımız üzerine aldı ve vefalıymış üniversite, üniversite kütüphanesi içerisinde Ordinaryüs Profesör Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Kütüphanesi diye ayrı bir bölüm koydular. Ve Erzurum o zaman, benim söylediğim demek ki 73 olursa Erzurum Kütüphanesinin

mevcut kitaplarından daha fazla, büyük bir zenginlik kazandırdı oraya. Rahmetli anılıyor, güzel bir şey, bunu yapmak lazım. Bir de Tasvir-i Efkâr gazetesi vardı. Tasvir-i Efkâr gazetesinde bana dedi ki: “Ahmet Halil diye bir yazar var orada. O sosyoloji konusunda, iktisat konusunda önemli yazılar yazdığı söylenir. Ben de onu beğenirdim. Ne kadar yazısı, çalışması varsa bu gazeteleri bir tara.” dedi. Beyazıt Kütüphanesi de toz toprak içerisinde kalmış, gazete de olduğu için kokuyor, ağır mürekkep kokusu. Bunların tamamını topladım ve hocaya özetlerinden de örnek takdim ettim. Sonradan Ahmet Halil, yazılarını toplayıp da kendisine takdim ettiğim, Ahmet Halil kendisiymiş, Fındıkoğlu Hoca. “Niye böyle yaptınız hocam?” dedim. Farklı isimler kullandığınız zaman kim bu diye merak edip okuyorlar, ikincisi hep aynı ismi gördükleri zaman da kimisi “Ya biz niye bunun gibi çok yazamıyoruz?” diye üzülüyorlar, komplekse kapılıyorlar. Bir de “Aman canım aynı şeyleri yazıyor olabilir.” diye hiç okumuyorlar. İnceliği görüyor musunuz? Böyle bir hocanın asistanı olmak, talebesi olmak da herhâlde her kula nasip olmaz. Biraz evvel söylediğim, 3 nesli, 3 devri bir arada yaşamış olan insanlar, onlardan çok şeyler öğrendik. Bu bakımdan bunu da bir burada zikredebeyim. Siz de ya üniversiteye ya da özellikle nereden geldiyseniz orada yeni üniversiteler kurulmuşsa yeni açılan üniversitelere bağışlayın. Başkalarına da bağışlatın. Çünkü kitap şimdi internette, oradan buradan çoğu okunmaz, bilinmez, işlense bile internette, yorucudur internet. Bir de istediğiniz zaman, istediğiniz şekilde düşünme imkânını kitapta daha iyi buluyorsunuz. Onun için bu güzel bir şeydir. Örnek hareketlerden biz de nasiplendik.

Peki hocam, şöyle bitirelim: Tarsus'taki köyünüzden başlayan hikâyenizi tamamladığımızda bir başlık koysak, ne derdiniz?

Vallahi ne denir: “Herkes kendi işine odaklanırken komşu komşunun külüne muhtaçtır diyerek birbirimizi sevmek zorundayız.” Ben teşekkür ediyorum, sağ olun.

“Sosyolojinin En Zor Anlaşıldığı Dönemlerde Sosyoloji Yaptık”

Ercan Tatlıdil

Ercan Tatlıdil, 1947’de Kayseri’de doğdu. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinden mezun olmuştur. Yüksek lisansını aynı bölümde tamamladıktan sonra doktorasını 1982’de İngiltere’deki Surrey Üniversitesinde tamamlamıştır. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesi ve dekan yardımcısı olarak görev yapmış, akademik kariyerine burada devam etmiştir. Doçentlik ünvanını 1987’de, profesörlük ünvanını ise 1993’te almıştır. Çalışmaları çeşitli dergilerde ve ortak kitaplarda yer almakla birlikte Sosyoloji Derneği üyeliği de bulunmaktadır.

Hocam, çocukluk yıllarınız, aile çevreniz ve eğitiminizden başlayabiliriz.

Ben Kayseri’de dünyaya geldim. Kayseri il merkezinde, Devlet Demiryollarında tren şefi olan, iki ray üzerinde gidip gelerek para kazanan ve ailesini geçindiren bir memurun çocuğuyum. Ve bununla hep gurur duyarım. Babam da yaptığı işle ve bizleri yetiştirme konusunda harcadığı çabayla gurur duydu. Çünkü savaş sonrası dönemin çocuklarıyız biz. Ekonomik sıkıntıların çok yoğun olduğu ve bu ekonomik sıkıntılar içinde hem mahalle kültüründe dayanışmanın hem de memur aileler arasındaki dayanışmanın ve aile içinde de çocuk, anne ve baba arasındaki birlikteliğin, bütünlüğün yansıması oldu. Çünkü evde var olanı da yok olanı da biz ailece bilirdik. Babamdan en küçük kardeşime kadar... Biz 3 kardeşiz, bilirdik ve ekonomik olarak da davranışlarımızı biçimlerken düzenlerken ailemizin zorda kalmasını istemezdik. 1947 yılında doğduktan sonra 7 yaşında ben ilkokula başladım. İlkokulu bitirdikten sonra ortaokula başladım. Kayseri Sümer Ortaokulu idi. Sonra da Kayseri Lisesine girdim. Kayseri Lisesinden mezun olduktan sonra ilk önce ben üniversite sınavına girdim ve bir rahatsızlık geçirdiğim için o sene biraz zorlanmışım. Sonra İstanbul Hukuk Fakültesini kazanmışım. 3 ay kadar devam ettim. Ama benim beklentim bir hukukçu olmaktan ziyade bir sosyal olmaktı sanıyorum. Bir ara verdim. Bir yıl sonra tekrar sınava girerek Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesini kazandım. Orada çok hoşuma giden bir eğitim ortamı vardı. Çünkü 60 kuşağı çocuklarıyız biz. 60 yılında büyük bir idealle herkes Türk eğitim sisteminin gelişmesi konusunda nasıl katkı sağlayacak ve nasıl bir katma değer yaratacağız kaygısı ve düşüncesi içindeydi.

Dönem Türkiye’de siyasi düşünce farklılıklarının belirginleştiği bir dönem...

Siyasi düşünceleri ne olursa olsun, okul arkadaşlarımda da aynı düşünce vardı. Hâlen aynı birlik ve bütünlük içerisinde bu düşünceyi paylaşıyoruz. Bu güzel bir duyguydu. Orada iki bölüm bitirdim ben. Eğitim idaresi ve ekonomisi bölümü ve okul psikoloğu ve rehberlik bölümü. O zaman bir şansımız vardı. Dört yılda iki bölümü fark derslerini vererek tamamlayabiliyordunuz. İlk önce Maliye Bakanlığı’nda eğitim uzmanı olarak göreve başladım ve yüksek lisansı yine aynı üniversitenin eğitim sosyolojisi alanında yapmaya başladım.

Biraz bürokratik görevlerle eğitim sosyolojisinde hazırlayacağım tezler arasında bağ kurmam gerekiyordu. Çünkü bir aylık tatil o zaman 20 gündü. 20 günü de benim sahada geçirmem gerekiyordu. Onun için Ankara Millî Eğitim Bakanlığı, o zamanki adıyla Atatürk Koleji olan Anadolu Lisesinde okul psikoloğu olarak göreve başladım. Yaz tatilim böylece uzadı ve Ankara Haymana'nın Dereli köyünde yüksek lisans tezimi tamamlama şansım oldu. Ve daha sonra askerlik görevimi yaptıktan sonra tekrar aynı göreve devam ettim. 76 yılında kulakları çınlasın hâlen yaşıyorsa yolda karşılaştığım bir hocam vardı, o zaman doçentti, Prof. Dr. Yahya Akyüz. O beni gördü. "Sen bizde doktora yapmak istemiyor muydun, yüksek lisans sınavları açıldı, neden girmedin?" dedi. Yolda karşılaşmıştım. Eğer 15 dakika o orada bulunmasaydı, bu hocayla birlikte olmasaydım o hoca da benim duygu ve düşüncelerimi bilen, anlayan bir hoca olmasaydı ben bugünkü konuma gelemezdim ve 15 dakikalık bir konuşmadan sonra ben sınav için başvuruda bulundum ve hoca beni ikna etmek için eşi Emine Hoca ile birlikte, o da profesör eğitim bilimleri fakültesinde, onlarla bir akşam geçirdim ve beni kesinlikle ikna ettiler.

Yurt dışında doktora yapmaya, kendisi de Fransa'da doktora yapmış bir hocamdı. Evet, ondan sonra sınava girdim 76 Mart'ında da başvurularımız tamamlandı ve yurt dışında İngiltere'ye Surrey Üniversitesine başvurmak amacıyla gittim ve orada birkaç üniversite içerisinde Surrey Üniversitesinin benim önermiş olduğum doktora projesini kabul ettiği içinde onlarla çalışmayı yeğledim.

İngiltere'de lisansüstü çalışmalarınızın konuları nelerdi hocam?

Konu genellikle yurt dışında çalışan ve yaşayan Türk işçi çocuklarının eğitim sorunları idi. Konu böyle başladı ve ben eğitimi sadece okul, öğretmen ve idareci ilişkisi olarak okul sınırları içinde olduğuna inanmayan genç bir araştırmacı kafasıyla o dönemde mutlaka sosyolojik temelin olması gerektiğini düşündüm. O çocukların okuldaki başarı veya başarısızlıkları, mutluluk ya da mutsuzlukların nedeninin aile ve ailenin içinde bulunmuş olduğu sosyal çevreden kaynaklandığını düşünüyordum. Bu nedenle fakültede ilk önce okul çocuklarıyla ilgili yüksek lisans, beni ilk önce yüksek lisansa kabul ettiler.

İngiltere’de yeteri kadar göçmen işçi çocuğunu bulmak zor olduğu için Türklerin en yoğun olarak yaşamış olduğu Almanya’ya ya da Hollanda’ya gitmek zorundaydım. Hollanda’dan Twente bölgesi, Almelo bölgesine gittim. Çünkü orada daha önce araştırmalarımda tanıştığım Türk işçileri vardı. Onların sosyal ilişkilerinin çocuklara yansımaları, çocuk aile ilişkisinin sosyal çevre içerisinde konumunu anlamak için onlara misafir olmaya, hanlarda kalmaya başladım. O 20-25 günlük bir süre içinde Almelo’da kaldım. Türk işçileriyle birlikte oldum. Türk işçi ailelerin sorunlarını dinlemeye başladım ve onlarla birlikte sosyal etkinliklerde yer aldım. Ve o sırada Türk işçilerinin istismar edildiği bir chicken factory dediğimiz o tavuk konservesi yapan bir fabrikadaki Türk işçi kadınlarının istismarını araştırmaya başladım.

Çünkü çalışan kadınların yüzde 92’si Türk’tü ve diğerleri de diğer yabancılarıydı. Sadece formenler Hollandalıydı, bir tane formen de Almandı. Onların istismarı konusunda o zaman fark ettim ki: Türk işçileri orada sadece işçi kimliğiyle değil, Türk işçi kimliğini belirlemişler. Türk işçisi olarak oldukları için, istismar edildiğine inandıkları için kendi kimliklerini yansıtacak bir cami, Türk cami, bir İslami cami ama Türklerin yapmış olduğu, kendi kaynaklarıyla ve bir yerel yönetimin desteğiyle oluşmuş olan bir caminin önünde çalışma koşullarını protesto ediyorlardı. İşte bana ilginç gelen ya da doğru yolda olduğumu anlatan bir gerçek vardı. Bir realite vardı. Aileler bir bütündür ve ailelerin sorunları aile içinde kalmıyor, sosyal çevrede onların akrabalık, hemşerilik, komşuluk ilişkileri, hatta Almanya’da olduğu gibi Hollanda’da da insanların sosyal çevrede kendilerini algılamaları, kendilerini tanımlamaları ve kendilerine olan içe dönük bakışlarını, yabancılar tarafından nasıl algılandığını anlamaya çalışmaya başladım. Ve ben bunları orada çalışan Türk işçi kadınlarından öğrendim. Gazeteci olarak orada bir yerel gazetecinin desteği ile de röportaj yaptım. Çünkü fabrika patronu benimle konuşmuyordu. Çünkü sosyolojide doktora yapmak onlar için çok önemliydi. Çünkü yazılı matbuat gazeteleri gibi günlük değildi. Doktora tezinizde yazılanlar bir ömür boyu o sektördeki o iş yerini etkileyebilirdi. Gerekçesini bu açıdan bana belirtti. Ben de ona isim belirtmeyeceğim konusunda söz vererek röportajlar yaptım. Ama sosyolojinin Batı dünyasında ne kadar önemli olduğunu ilk kez o zaman

anladım. Sosyologların çalışmasını böyle önemli bulmalarının sebebi, sadece siyasi bir sorgulama değil, toplumsal bir algıyı, toplumsal bir yarayı uzun so-luklu, nedenselliği içinde sorgulayabilecek bir araştırma olarak görme bilinci-ne sahip olmalarıydı.

Çünkü bizler özgür ve sadece tarafsız gözlerle, bilimin öngördüğü gözlerle araştırma yapan insanlardık. Bununla İngiltere'ye döndüğüm zaman, entere-san bir şekilde danışmanım beni bir an önce bu çalışmadaki başarımla dokto-raya transfer etmek istedi ve gerçekten de bir yıl, kazandım. Beni sınava soktu-lar, 1 yıl tezim ile birlikte doktora transfer ettiler. Çok tanınmış bir sosyolog olan John Rex'in benim çalışmalarımı değerlendirmesini hocalarım özellikle istiyordu. Çünkü onun Almanya'da ve İsviçre'de International Labour Offi-ce adına yapmış olduğu çok önemli bir, yabancı işçilerin, özellikle yabancı Müslüman işçilerin Almanya'daki sorunlarını araştıran bir projede çalıştığı-nı, onun mutlaka beni dinlemesi gerektiğine inandılar ve ben de "Tamam." dedim. Fakat çok zor bir hocaydı. Öyle kolay kolay doktora tezi vermiyordu. Benim danışmanım da dâhil pek çok hoca ve pek çok doktora öğrencisi arka-daşım İngiltere'de geciktikçe uzamalar, onun bana randevu verme konusun-daki gecikmelerinden dolayı herkes telaşa düşmüştü. Acaba hoca kökten mi reddedecek diye. 2-3 ay sonra bir gün telefon edildi ve Hoca John Rex beni aradı. İngiltere'ye geleceğini benim için uygunsuz "Şu tarihlerde sınav yapabi-lir miyiz?" diye. Bir öğrenciye vaktini nasıl ayıracağını belirtti. Ben teşekkür ettim hocama, "Danışmanıma iletirim ben." dedim. "Ona iletiniz." dedi. "Gel-diğinde ben de onu ararım." dedi "Ama önemli olan sizin koşullarınızın uygun olması." dedi ve teşekkür etti. Gerçekten de içimdeki en büyük rahatlık oldu. Çünkü hoca reddetseydi benim o kadar emeğim boşa gidecekti.

Tezin konusu Türkiye'ye kesin dönüş yapmış olan işçilerin uyum sorunları idi. Orijinal adı da "The Returned of Turkish Migrant Workers in the Turkish City" Yani bir Türk şehrinde geri dönmüş Türk işçiler. Bunu Kayseri'de yap-tım. Çünkü Kayseri bildiğim bir sosyal çevreydi ve gecekondu araştırmalarını daha sonra da orada yaptım. Çünkü yetiştiğim, yaşadığım bölgedeki sorun-ları ve insanların göç nedenlerini çok daha yakından takip etmiştim. O tezle

birlikte kabul edildim ve beni o projede görevlendirmek üzere bana görev teklif etti İsviçre’de. “Ben burslu olduğum için Millî Eğitim Bakanlığında izin almam gerekiyor.” dedim. “İzin aldıktan sonra bana haber verir misin?” dedi. “Size haber veririm hocam.” dedim. İzin almak için Londra’daki Eğitim Ataşeliğine gittim. Türkiye Büyükelçiliği Eğitim Ataşesine gittim. Onlar da çok makul karşıladılar. Fakat iki ay sonra bana bir mektup geldi. Biz izin beklerken “Eğer 15 gün içinde Türkiye’ye dönmezseniz hakkınızda mahkemede dosya açılacaktır.” Zorunlu mecburi hizmetim karşılığında geri dönüşüm istendi ve Türkiye’ye geldim, 1982 Mart ayında Türkiye’de bulundum. Eşimle de o zaman tanışmıştım, İngiltere’de. O da İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde doktorasını yeni tamamlamış genç bir akademisyen olarak İngiltere’ye gelmişti. Bilgi görgü artırma diye 4 aylık bir süreçte bir projede çalışmıştı Sussex Üniversitesinde. Bir başka arkadaşım vasıtasıyla da onunla tanışmıştık. Bu 4 aylık sürede Türkiye’ye dönüş konuş konusunda da, Türkiye’de çalışma konusunda da, evimi Türkiye’de kurma konusunda da sanki eşim çok etkili oldu diye düşünüyorum. Orada kalabilirdim. Eğer o iş teklifini kabul etseydim eşim kalabilirdi belki benimle ama Türkiye’den ayrı kalmak, Türkiye’yle ilgili sorunlarını inceleyen, araştıran ve Türkiye’den kıt kaynaklarla vergilerden ayrılan ve yurt dışında doktora çalışması yapmak amacıyla hem üniversite harçlarını ödeyen hem de bize cebimize harçlık koyan Türkiye’nin sağlamış olduğu bu olanaklara karşı, imkânlarla karşı kendimi çok zorunlu hissettim ve doğrudan doğruya Türkiye’ye geldim ve çok da mutlu oldum.

Ege Üniversitesine döndünüz değil mi?

Fakat ilk gelişte tabii 12 Eylül sonrası galiba o üniversitelerdeki sosyal yapılar da değişme olmuş. İlk önce beni Millî Eğitim Bakanlığı Buca Eğitim Fakültesine eş durumundan Buca Eğitim Fakültesine atadı. Sonra Yükseköğretim Kurulu Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne atadı. O 6-7 aylık bir geçiş döneminden sonra 82 yılının Kasım ya da Aralık aylarında göreve başlamış oldum ve öğrencilerle tanıştım. Güzel bir mutluluk oldu benim için. Türkiye’de çalışmaktan Türkiye’yle ilgili sorunları irdeleyen bir bilim insanı olarak Türkiye’nin sorunlarını Türkiye’de yaşayan bir bilim insanı olarak görmek gerek

doçentlik tezim gerekse profesörlük tezleri hazırlamak çok güzeldi. Bizim zamanımızda tezler vardı her aşamada. Doçent olmak istiyorsanız ayrı bir araştırma yapmanız gerekiyordu, en az iki yılınızı ayırmanız gerekir. Profesörlük de öyleydi. Ve ben yine Kayseri'yi galiba çok sevmiş olmalıyım ki doçentlik tezimin ilk çalışmalarını 84 yılında yine geri dönüş yapmış olan işçilerle gö-rüş-tüm, deneklerimin hem yerini hem yurdunu anlamak, ne işler yaptığını anlamak, onların sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan entegrasyonunu ya da yeniden Türk toplumuyla, gelmiş olduğu bölge insanıyla bütünleşmelerini izlemek amacıyla gittiğimde bir başka sorunun daha var olduğunu gördüm. Hızlı kentleşmenin ya da yoğun göçlerin kentler üzerindeki sosyal baskısının sadece ekonomik ve sosyal açıdan değil, altyapı açısından değil de birtakım kültürel bazı sorunlar yarattığına dikkat etmeye başladım.

Çünkü ilk araştırmamda karşılaşmış olduğum, Türkiye'ye kesin dönüş yapmış olan yabancı işçilerin büyük bir kısmı gecekondu dan ayrı, yeniden yapılanma alanları ama kırdan kente gelenlerin yaşamış olduğu alanlarda evler yaptırmışlar eski köylüleri ile eski birlikte olduğu akrabalarıyla. Orada sorunların var olduğunu gördüm. Sadece yurt dışında çalıştıkları için bir kültür çatışması yoktu. Aynı zamanda kente yeni gelenlerin göç yoluyla kırsal kesimden kent merke-zine gelenlerin, kent kültürüyle, kentte yaşayan insanların yaşam felsefeleri ile kendi felsefelerinin çatışmasının yarattığı bir kültürel çatışma vardı. Bu her bir sosyal alan, her bir kentin her bir başka dokusu kendi alt kültür sistemini üretiyor. Yapısal işlevselciler, sosyal yapıya baktığı zaman üst yapılarda yaşayanların yaşadığı mahalleler, orta sosyal sınıfın, çalışan sınıfın yaşadığı yerler ayrımlaş-tırılır. Ama bir başka sorun daha vardır. Özellikle İngiltere'de olsaydım sınıfsal yapı açısından bunu sorgulayabilirdik ama Türkiye'de başka bir şey vardı. Hız-lı göçün yaratmış olduğu, kırdan kente yeni gelenlerin yaratmış olduğu yalnız mekânsal dönüşüm, gelişim değil, aynı zamanda kent kültürüyle, kent yaşamıyla, kentsel yaşam koşullarına uyum sürecinde hem bireysel hem de ailesel olarak farklılaştığını, çatışma içinde girdiklerini, bunun kaynaklarını, nedenlerini öğ-renmeye çalıştım. Doçentlik tezimde bu duygularıyla 85-86'da çalıştım. Alan araştırmasından sonra bir doçentlik tezini hazırladım, ismi de "Gecekondu ve Kentleşme" idi. Kitap olarak ve İngilizcesi de vardı. Yayınlandı bir yerde. Evet,

“Göç ve Kentleşme” diye sonra yine fakültenin yayınları arasında yayımlandı. Ben de mutlu oldum tabii. O zamanki ekonomik sıkıntılar fazla olduğu için bizim kitabı araştırma kısmı yayınlamadı.

Okunacak kısmı kaldı. Ve 87 yılında doçent olduktan sonra yine ben aynı yerde çalışmaya devam ettim. Ama bu arada başka projelerde de yer almaya çalıştım. Ama gene hep aklımda şu vardı: Türkiye’de bilim insanı çoktu. Çok iyi yetişmiş bilim insanı benim meslektaşlarım vardı. Fakat Türkiye’de yetişenlerin sosyal ilişkilerinde dil bilmek değil, aynı zamanda yabancı bir dili bilmek kadar, yabancı bir kültürde bilimsel çalışma yapmanın farklılığının yarattığı değerlerden uzaktılar. O nedenle de benim fakültede kaldığım sürece hem genç arkadaşlarımla, asistanlar dâhil asistan arkadaşlarımız dâhil meslektaşlarımla birlikte bir proje üretme konusunda çabaya girdik. Çünkü benim arkadaşlarımla ben dâhil diğer 3 profesör, şu anda profesör olarak emekli olan arkadaşlarım, onlar da yurt dışında deneyimliydiler. Birisi Fransa’da, diğeri İngiltere’de doktora yapmışlardı. Onlarla ortak bir çalışma yaparak bu bizim bilimsel çalışmalarımızı yurt dışına duyurabilmek, kongrelerde yer alma, bilimsel toplantılarda Türk bilim insanının sesini duyurma konusunda çaba harcamak için girişimlerde bulundum. Fakat pek başarılı olduğum söylenemez. O nedenle ben bireysel olarak daha önce yurt dışında yapmış olduğum doktora çalışmasının verilerini tez olarak benden isteyen Almanya’daki meslektaşlarıma verdim. Onlar yapmış olduğu projelerde benim yaklaşımıma geniş bir perspektif içerisinde vermeye başladılar. Türkiye’deki göç hareketleri ya da Türk göçmen işçilerinin sorunlarına yalnız Türkiye’de değil, Almanya’daki, Hollanda’daki sorunları da anlamaya başladılar. Çünkü yapmış olduğum çalışmada genelde sadece Türk işçileri değil, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’deki, Avrupa’daki işçi hareketlerini merkezi aldım. Avrupalılar neden iş gücüne gereksinim duyuyorlar? Neden iş gücü fazlası olan, daha doğrusu kendi artık iş gücünü kullanamayan ülkelerin işçilerini kendi ülkelerinde kullanmaya çalışıyorlar? Bu genellikle bir İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan büyük bir insan kaybı ve büyük bir emek, nitelikli emek kaybı olduğunu gördük. Türkiye en son bu göçe karışan, 1960 yılında yurt dışı göçe katılan bir ülkeydi ve bunun için bizim anayasamız değişti.

60 ihtilalinden sonra anayasa değişti. Daha önce giden göçmenler hep böyle kaçak yollarla eğitim amacıyla falan giderdi ve bu yol açıldı. Türkiye ekonomisinin ihtiyacı vardı. Biz işçimizi oraya göndererek hem kullanamadığımız iş gücünün, istihdam edemediğimiz iş gücünün yaratmış olduğu sosyal streten kurtulmak hem de onların yurt dışında kazanmış olduğu dövizleri Türkiye'ye getirerek kazancımızı yani bizim gayrisafi millî hasılamızdaki duyduğumuz eksiklikleri, Türkiye'de üretmediğimiz hâlde dışarıda üretilen dövizlerin Türkiye'ye gelerek Türk ekonomisinin kalkınmasında fayda sağlayacağı inancıyla siyasetçilerin buna karar vermesiydi. Bunları anlattım. Bu yalnız Türkiye'ye özgü değildi. İşçi alan ve işçi veren ülkelerin çoğunda İkinci Dünya Savaşı'ndaki dünya konjonktürünü de incelemem gerekiyordu. İşte orada iki tane teoriyi kullandım: Bir merkez çevre teorisi, diğeri de modernleşme teorisi. İki teorinin de açıklıklarını, farklılıklarını kendi araştırma verilerimle değerlendirerek yalnız Türk işçilerin değil, yabancı işçilerin de istismara, emek istismarına tabi olduğunu, yurt dışında eğitimlerini ve niteliklerini geliştiremediğini, kazançların büyük bir kısmını da Türkiye'ye, ülkelerine sadece ölü kazanç olarak geldiğini tespit ettim. Örneğin 80'li yıllara kadar emlak sektörü gelişti. Çünkü oradaki birikimlerini Türk işçileri, Türkiye'ye kesin dönüş yaptıklarında ev almak, tarla almak için kullandılar ve emlakçılık sektörü gelişti. Fakat zaman geçtikçe benim kuramda o vardı, uyum sorunu ortadan kalkıyordu. Türk işçileri artık orada yaşamla bütünleşmeye, çocuklarının yeni koşullara kendilerinden daha fazla uyum sağladığına, eğitim yoluyla daha nitelikli işler bulacağına bulduğunu gördükleri için gelme konusunda pek istekli değillerdi. Çünkü geriye dönüş yapanların büyük bir kısmı, benim araştırmamda da ortaya çıktığı gibi pek mutlu sonuçlanmamıştı. Yani birikimlerini çok kısa sürede bitirmişlerdi. Onunla iş, üretken bir iş alanından ziyade piyasada, daha doğrusu tüketim sektöründe yani hizmet sektöründe yer almayı yeğlemişlerdi. Ama piyasa koşulları çok farklı olduğu için de deneyimleri olmadığı için de kısa sürede sermayelerini tüketmişler ve tekrar geri dönme eğilimine girmişlerdi. İşte bu gerekçelerle insanlar giderek Türkiye'ye yeniden dönüşlerinde entegre olmakta, sosyal ve ekonomik, yalnız kültürel değil, sosyal ve ekonomik entegrasyonunda karşılaştıkları güçlükler onları

yurt dışında daha uzun süre tutmaya çalıştı. Benim tezimin ana faktörü de emek istismarına Türkiye’de değil, Avrupa’da başlamıştı. Çünkü Avrupa’da, benim Hollanda’da da bahsettiğim gibi “pillar of society” dediğimiz İngilizcesinde, yan yana olan ama birlikte olmayan topluluklar hâline gelmişti. Bu yalnız Türk işçileri de değildi. Diğer ülkelerden gelenler de aynı mahallelerde, aynı semtlerde, aynı koşullarda birlikte yaşıyorlar. Bu Avrupa işçi kabul eden ülkelerin teşvik ettiği koşullarda, belediyeler de işçilere konut verirken de kendi hemşerilerinin, kendi akrabalarının bulunduğu bölgelere yerleşimi konusunda teşvik ediyordu. Yani, Almanya’da yaşayan, çalışan Türklerin 1980’li 90’lı yıllara kadar genellikle Avrupa Birliği ile entegrasyonu değil, asimilasyonu hiç değil ama entegrasyonu değil, birlikte farklı farklı alanda yaşamak, bizim “pillar of society” dediğimiz, farklı bölgelerde birlikte yaşamak... bir Alman’ın, bir Hollandalının bana dediği gibi “Biz işçileri çok seviyoruz, evi ile işi arasında kaldığı sürece.” Yani bir yerde sosyal yaşama katılımı, eğlence sektöründe yer almaları çok zordu.

Ama üçüncü kuşak Türk çocukları eğitimden geçerek çok zor koşullarda başarılı olmaya başladılar. Üniversiteye hazırlayan kurumlara geçmeye başladılar. Zorunlu temeli eğitimden, çalışma yaşamına hazırlayan kurumlardan ziyade bizim lise diye adlandırdığımız akademik eğitime hazırlayan kuruluşlara geçmek için çok zaman geçti. Bu uzun bir süre aldı ama şimdi artık o zaman o süreç, o mücadele döneminde, Türkiye’ye kesin dönüşler de azaldı. Bu defa Avrupalılar çalışmadan bir yıllık ücretlerini peşin vererek Türkiye’ye dönüşü teşvik etmeye başladılar. Ama Türkiye’ye dönüş sağlayan göçmen işçilerimizin yeniden sosyal yaşama uyumu, sosyal yaşamla bütünleşmesi o kadar zorlaşmıştı ki bu teşvikler dahi onların kesin dönüşlerine gerekçe olamadı. İşte böyle bir koşulda ben Türkiye’ye yurt dışından gelen göçmenlerle başladım ve en sonunda da Türkiye’deki kentlerdeki göç hareketlerinin Türkiye’deki kent yapısı, kent dokusu üzerindeki etkilerini araştırmaya başladım. Ve orada kent dediğimizde bir bütün olmadığını, her kentin içinde kentçiklerin olduğunu görmeye başladım. Her sosyal yaşam alan, gecekondular kendi alt kültür sınıflarını üretmeye başladılar. Artık köyünden gelenler büyük kentle bütünleşemedikleri için, bütünleşememiş bir nüfus ortaya çıktı. Yani gecekondular

bölgeleri sadece mekânsal olarak değil, kente eklemlenmiş sosyal kültürel yığınlar hâline geldi. İşte burada eğitimin fevkalade önemli olduğunu anlamaya başladım. Çünkü sosyal hareketlerin temelinde, bütün koşullarda insanların annelerinden, babalarından ya da daha önceki aile yakınlarının yaptığı işten daha farklı iş tutabilmeleri için eğitim olanaklarından, eğitim imkânlarından yararlanması gerekiyordu. Bu nedenle kentleşmenin bir kültür olayı olduğunu, sosyal, ekonomik ve kültürel bütünleşmenin arkasında mutlaka bir siyasal bütünlüğün olması gerektiğine inanmaya başladım.

Çünkü kentlerimiz genelde yalnız Ankara, İstanbul, İzmir değil, gelişen ya da sanayileşen, iş üreten kentler, kırsal kesimden daha fazla göçmen almaya başlamıştı. Bunu en doğudan en batıya kadar, ilk göçler doğudan batıya yönüneydi ama daha sonraki göçler 90'lı yıllardan sonra 2000 yılların başlarında artık bölgesel açıdan Antep gibi, Diyarbakır gibi öbür büyük kentlerin dışında kalan bölgeler de kendi hinterlandından, kendi sosyal çevresinden göçmen almaya başladı. İşte Kayseri bunlardan birisiydi. Kayseri daha önce göç verirken 70'li, 80'li yıllarda, daha sonra bu istihdam kaynaklarının artmasıyla birlikte, iş olanaklarının artmasıyla birlikte Türkiye'nin değişik yörelerinden göçmen almaya başladı, ilk önce kendi hinterlandından başladı, ondan sonra daha uzun bölgelerden. İşte bu Ankara, İstanbul, İzmir'deki göç hareketlerine benzemiyordu. Ama göç bir ikilemi ortaya çıkartmıştı: Kentte yaşayanlar, planlı bölgede yaşayanlar, kente yeni gelenler ve plansız bölgede yaşayanların sosyal altyapıları çok farklıydı. İşte, ondan sonraki çalışmalarımda Türkiye'de ve yurt dışında genelde bu projelerde yer almaya başladım. Mesela bu projelerden bir tanesi gecekondulaşmanın Avrupa, Amerika'da da evsizler ile ilgili sorunların birbirine çok yakın olduğunu, birisinin kente ayak uyduramayanların, sokakta çalışan ya da evsiz yaşayanlar olduğunu gördüm. Bunun yanında Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise "Spring board" diyoruz biz, sanki atlama tahtasına çıkmış, kent yaşamıyla bütünleşmek ve kentlinin yaşamış olduğu koşulları elde edebilecek kaynaklara sahip olabilmek umudu ve beklentisiyle kente geliyorlardı.

Bu beklentiler bir yerde dinamik bir güçtü. Çünkü yeni gelenlerin çoğu gençti, dinamik çalışacak iş gücüydü ve kentin en alt kesiminden değildi bu

gelenler. En fakiri, en eğitimsizi, en varlıksızı değildi. Kentte yaşayabilecek, kentsel koşulların yaratmış olduğu zorlukları aşabilecek maddi olanaklara, kültürel ve eğitsel becerilere sahip olması gerekiyordu. Eğitim düzeyinin daha yüksek olması ve kenti daha önceden tanımış olması gerekiyordu. Bu mevsimlik göçlerle gidip gelmeler kenti tanımalar ve kentteki yaşamı ve onun yarattığı zorlukları ve kentin birtakım imkânları olması için, o imkânları yaşayabilmeleri için maddi kaynakları vardı. O kaynakların olmazsa kentlere gelmek çok zordu. Bu isteminin arkasında kırsal kesimden gelenlerin kırsal kesimli geride kalanlardan daha farklı olduğunu ortaya koyduk. İşte ben bu tartışmaları yapmak ve bu konularda araştırma yapmak için Amerika Birleşik Devletleri’nde 3 eyalette, değişik üniversitelerde konferanslar verdim. Bilim insanlarıyla bir araya geldim, doktora öğrencileriyle oldum ve bunu da tabii ki Amerikan üniversiteleri sağladı. Bizim üniversitelerimizden bu kaynakları alamadım. Yol ve harcamaları onlar karşılamıştı. Daha sonra döndüğümde tanıştığım insanlarla, Avrupa Sosyoloji Derneğinin, Dünya Sosyoloji Derneğinin Avrupa’da yapmış olduğu bir sosyoloji kongresine davet edildim. Ve ne garip ki ben üniversiteden para alamıyordum. Benim maaşımda çok sınırdı, doçenttim daha. Ve gerçekten çok zor koşullardaydık. Yol parasını falan biriktirdim galiba öyle bir şey, eşimin de katkılarıyla. Bizde bütçe ayrı olmuyor eş ve koca arasında. İkisinin bütçesi de aile bütçesi oluyor. Ondan ayırdık ve onların da katkılarıyla bir hafta da orada kaldım.

Yine kentleşme üzerinde ve özellikle kente yeni gelenlerin ki orada çok şey öğrendim. Macaristan’da ve Romanya’daki Çingenelerin, hareketli nüfus diyelim biz buna, Romanların yaşam koşullarını irdeleyen arkadaşlar vardı. Onlarla bazı çalışmalar da yaptık. Bir haftadan uzun bir süre kaldım onlarla. Yalnız kongre çalışmalarına katılmadım. Workshoplara ya da sunumlara değil, aynı zamanda onların çalışmalarını yerinde görmeye de başladım ve büyük benzerlikler gösteriyordu.

Benim 93 yılında profesör olmam gerekiyordu. 5 yılım dolmak üzereydi. Yine bir sorun vardı. Neyle ilgiliydi? Öğretmen yetiştirme kurumlarının sorunlarıydı. Orada bir öğretmen yetiştirme kurumu, eğitim fakülteleri vardı. Bir de

bizim sosyal bilimlerde yüksek lisans yapan ama sosyoloji, psikoloji, felsefeden mezun olan, felsefe grubu öğretmeni olma hakkını elde etmiş olan ve bizim eğitim sertifikası kazandırdığımız öğrencilerimiz vardı, formasyon di-yorduk. Acaba bu öğrenciler nasıl yetişiyor diye eğitim fakülteleri ve sosyoloji bölümünde sosyoloji, felsefe, psikoloji bölümündeki öğrencilerin yetişmesi-ni, beklentilerini anlamaya çalıştım. O zamanlar eğitim fakülteleri fazla geliş-mediği için genellikle öğretmen yetiştiren kurumların temel felsefesini ortaya çıkartan ve öğretmenlik anlayışının, algılamasının toplumda ve bu programda yer alarak yani formasyon programında yer alarak öğretmen olmayı hedefle-miş olan öğrencilerimizin sosyal, ekonomik ve kültürel beklentilerini anlama-ya çalıştım ve bir tez de ona hazırladım. Ama şunu fark ettim, bu yalnız Millî Eğitim Bakanlığının sorunu değil, Türkiye'nin bir sorundu ve onun için de bir sosyolog olarak öğretmen yetiştiren kurumların dışında bir Türkiye felse-fesi vardı. Nasıl bir öğretmen olmamız gerekiyordu? O konuda çok ciddi bir araştırma yaptım ve galiba o da kitap olarak basıldı. Bilemiyorum.

"Toplum, Eğitim ve Öğretmen: Öğretmen Adayları Üzerine Yapılan Bir Araştırma..."

Evet, hiçbir şekilde toplumdaki yadsıyamıyorsunuz, toplumdaki kopartamı-yorsunuz. Eğitim kurumu toplumsal bir kurumdur. Aynı hukuk kurumu gibi, aile kurumu gibi, ekonomik kurum gibi. Eğitim kurumu toplumun bir parça-sıdır, toplumsal bir kurumdur. Ve biz zaman zaman bunu gözden kaçıırıyoruz. Ondan sonraki çalışmalarımda ben insan kaynağının hazırlanmasında sadece eğitimcilerin değil, Türkiye'de politika yapan özellikle politik kurumun bir bütünlük içerisinde insan kaynağının eğitilmesi, insan kaynağına yatırım ya-pılması konusundaki uğraşlara girdim. 94 yılından günümüze kadar, 20 yılda ilk önce insan kaynaklarının hazırlanması. Bu istihdamda oldu, işçi hareketle-rinde oldu. Daha doğrusu Labour Office'ten aldığımız, çalışan işçi çocukların sorunları oldu. Bunun dışında bir de toplumsal kalkınmada insan kaynağının önemini yalnız sosyolojinin sosyoloji bölümleri içinde değil, iktisadi bilim-ler fakültesinde yüksek lisans ve lisans programlarında bir defa toplum ve çalışma yaşamı konusunda iktisat yapan, işletme yapan öğrencilerin bilmesi

gerekiyordu. Ve o alanda ders vermeye başladım. Bir davranış bilimci olarak, bir davranışsal değişim olarak, üretimde çalışacak olan insan kaynağının hazırlanması kadar hazırlanmış insan kaynağının işletmelerdeki verimliliğinin oluşmasında, kurumların nasıl hareket etmesi gerektiğine, örgüt kültürüne girmeye başladım, işletme kültürüne ve bu alanda küçük araştırmalar yapıp yayınlamaya başladım. İşletme kültürü, aslında sosyolojinin kendi alanlarına ilk çıkışım böyle başladı. Ondan sonra yurt dışında özellikle bu Avrupa Birliği projelerinde yer alırken bunu ortaya koymaya çalıştık. İnsan kaynağının hazırlanması sadece ekonomik boyutuyla değil, yaşam kalitesinin artırılması, sağlıklı bir çevrenin oluşturulması, yani çevre sosyolojisine başladım ve bu aşamada da kendi sosyoloji birikimlerimde kullanacağım arkadaşlardan çok o asistan arkadaşlarımla yardımlaşma oldu. Fakat en büyük yardımlaşmam benim üniversite ortamında oluştu.

Çevre sosyoloğu olarak neler yapılabileceğini anlattım. Çünkü Avrupa’da çevre sosyoloğu olmayan, çevre bilimleri araştırma merkezinde hiçbir proje almaları mümkün değildi. Ve yavaş yavaş insan kaynaklarından, eğitim alanından, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi açısından ve çevreyle insan ilişkilerini ortaya koyma açısından bir birikimin sağlanması, politik kurumun şemsiyesi altında bütün kurumların birlikte insan kaynağına hazırlanması gerekiyordu. Hukuk kurumu, aile kurumu, eğitim kurumunun dışında din kurumu, bütün kurumlar bir politik kurum şemsiyesi altında daha kaliteli yaşama erişebilmede insan kaynağına yapılan yatırımların oluşmasını istiyor, bekliyordu. İşte bu nedenle Avrupa Birliği insan kaynakları politikalarını incelemeye başladım. Kendi bölümümde ve dışarıda Avrupa Birliği Sosyal Politikaları yüksek lisans ve doktora derslerini vermeye başladım. Avrupa Birliği’nde politik kurumların insana yönelik yatırımlarını, sosyolojinin yaklaşımlarını nasıl algılamakta olduğunu anlatmaya başladım. Eğitim politikaları sadece bir eğitim departmanının değil, bir ülkenin kalkınma hedefleri doğrultusunda insan kaynağına yapılan yatırımları ve bu yatırımların nasıl yönlendirileceği konusunda politikaları sorgulamaya başladım. İşte Avrupa Birliği’ne böylece ulaşmış oldum. Ondan sonra da 2000’li yıllarda artık Türkiye’de kadın sorunları ve çevre sorunları Avrupa Birliği’nde olduğu gibi bizim ülkemizde de gündeme gelmeye

başladı. Avrupa projeleriyle de biz genellikle sosyolog olarak ben vardım ama genellikle çok farklı bir sosyal çevrede, daha doğrusu değişik bilim insanlarının interdisipliner çalışma yaptığı bir bakış açısıyla çevreyi anlatmaya başladık. Çünkü en önemli konu çevre idi. Ve ikinci bir konu da kadın istihdamının sağlanması idi. Çünkü tüm gelişmekte olan ülkelerde kadın istihdam, tarım sektöründe fazla istihdam edildiği için kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak, pek sorun olarak görülüyordu. Ama artık çekirdek ailenin yaygın olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde, özellikle Avrupa'nın önemli bir sorunu kullanılmayan bir iş gücü olarak kadın cinsiyetini ön plana çıkarttı.

Kadınların istihdam edilmesi, kadınların çalışma yaşamına girmesi için aşamalar düzenlendi. Eğitim yatırımları öyle oluşmaya başladı. Kadını iş yaşamında tutmak, daha nitelikli işlere erdirmek, böylece toplumun ekonomik gücünü artırma konusunda ve işsizlik sorunlarının çözümü konusunda da kadın emeğine ihtiyaç vardı. 73-74 yıllarından itibaren araştırmalarımda ortaya çıkan şeydu: Bir ülke kalkınmak istiyorsa bir ülke ekonomik açıdan zenginleşmek istiyorsa en önemli kaynak insandır. İnsan kaynağını geliştirmek için eğitime yatırım yapılmalıydı. Avrupalı bunu başardı. 73 yılındaki işsizlik sorununu böyle aştı. 2000'li yılların başındaki işsizlik sorununu böyle aştı. Çünkü artık iş yapısı da değişmeye başlamıştı. Giderek sanayileşen değil, giderek teknolojik girdiler ile bilişim teknolojilerinin girmesi ile birlikte iş yapısı hızla değişmeye başladı. Artık kimse daktilograf aramıyordu. Herkes artık internet kullanan, internet üzerinden yazı yazabilecek kişiler arıyordu. Artık mekânlar iş yerinde değildi. Evden çalışma olanakları ortaya çıkmıştı. Hatta yalnız ülkede değil, Hindistan'da çalışıp da Japonya'daki bir sektörü idare eden bazı yazılımcılar ortaya çıkmıştı. İşte böyle bir iş yapısının değişmesini, yine çalışmalarımda gördüğüm Avrupa'da artık sadece iş gücü değil, işin niteliği değiştiğini tespit ettik. İş yapısı değişmişti ama nitelikli insan kaynağına duyulan ihtiyaç giderek artmaya başlamıştı. Zenginleşmek, kalkınmak artık sadece kalkınmakla değil, ancak insan kaynağının niteliğine yaptığınız yatırımın geri dönüşümü çok yüksek oluyordu. Kişi başına düşen gelir hızla yükseliyordu. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark giderek açılmaya başlamıştı.

Benim ülkem G-20’nin içindeydi. Benim ülkem, az gelişmiş bir ülke değildi. Gelişmekte olan ve gerçekten o dinamizmi yakalamış bir ülkediydi. Ne yapılırdı? İşte bu konuda yine Avrupa Birliği’ne projeler üretmeye başladık. Yine Yunanistan’la ya da diğer Amerikalı, Avrupalı arkadaşlarla yapmaya başladık. Kadın eğitimi ve 21.yy kadın sorunlarına nasıl yaklaşılır, o konuda ortak çalışmalar yaptık. Ama maalesef ben, biz verdiğimiz sözü tutamadık. İngilizce, Yunanca basıldı. Fakat ben benim bölümümde üniversitemde kaynak bulamadığım için İngilizce-Türkçe basamadık ve bizim bilim insanlarımızın doçentlik ya da akademik kariyere başvurularında sadece İngilizce ve Yunanca kullandılar. Ve bu bende yıpranma ve büyük bir üzüntü yarattı. Çalıştığım kurumun yaratmış olduğu bu ayrıma ve bu kadar önemsenmemiş olması beni rahatsız etti. Ondan sonra ben sosyolojiden ziyade genellikle Avrupa Birliği’nin genel çevre merkezindeki projelerle göreve başladım. Çünkü daha önce devlet kurumları yapıyordu. Çalışan çocukların sorunlarına biz bugünkü adı TÜİK’le, Devlet İstatistik Kurumuyla birlikte yaptık. Onlardan hem öğrencilerim yararlandı hem biz yararlandık hem de kitap olarak basıldı. Böyle bir motivasyonum vardı ama bu yabancı bir ülkeye verdiğim sözü yerine getirememiş olmam beni çok üzdü. Editörlük yapmak için iki defa da Rodos’a gittim. Kendi öğrencilerim, doçent arkadaşlarım, doçentlik, profesör olacak arkadaşım yabancı yayın arandığı için onların yayınlanması için çaba harcadım. Fakat Türkçe basamadık. Bu bende hayal kırıklığı oldu ve ondan sonra da Türkiye’de sosyolog olmanın ne kadar zor olduğunu 50’li yaşlardan sonra anlamaya başladım. Çünkü orada başka kurumlar karar veriyor, üniversitenin kaynakları başka alanlara ayrılıyor ya da sizin yapmış olduğunuz, sosyolog olarak yapmış olduğunuz çalışmalar yeteri kadar teşvik görmüyor.

Çünkü onların bakış açısı günlük politikalarıdır. Biz bir defa öyle yaptık. Çevre merkezinde yine Avrupa Birliği projeleri yaptık. Dünya çevre örgütleriyle yaptık. Avrupa Birliği ve burada yine ben hep Türkiye’nin sorunlarına, Türkiye’nin daha iyi nasıl yaşayabileceği konusunda ortaya girdim. Son çalışmalarım çevre sosyolojisine ya da çevrenin insan doğası üzerindeki etkisi, insanın çevre üzerine etkilerini anlamak, anlattırmak için çalıştım. Ama hiçbir zaman Türkiye’de kadına yönelik şiddet ya da sokaktaki şiddeti yadsımadım. Bunu

hem güncel olarak araştırmalarım hem öğrencilerimle yaptığım çalışmalarda eğitim, kentleşme, kent ve çevre konusunda hem çevre merkezindeki yüksek lisans öğrencilerimle hem de benim bölümümdeki öğrencilerle yürütmeye çalıştım. Ama Türkiye’de sosyolog olmak yalnız olmak gibi algılanıyor. Çünkü Avrupa’da sosyolojiye ne kadar önem veriliyor ise bizde tam tersi oluyor gibi geliyor. Ben sosyoloğum dendiği zaman Avrupa’da insanlar dinler hatta çok dikkatli dinlerler sizi ve çok da dikkatli yanıt verirler. Çünkü orada matematiksel düşünce değildir. Geçmiş ve geleceği sorgulayan bir bilim insanını görürler. Geçmiş ve geleceği sorgularken hiçbir çıkar, hiçbir beklentisi olmayan, sadece bilimsel gerçekleri, bilimsel öğelerin getirmiş olduğu bilimsel verilerin getirmiş olduğu değerleri insanlık için kullanır. Ve belki de ben bu nedenle sosyolojide kendimi çok mutlu hissettim. Bütün engellere rağmen engeli aşabilecek dirençlerim vardı. Bir yerde kapanırsa diğer meslek kollarıyla birlikte yine birey ve toplumu bir araya getirmemiz gerekiyordu. İnsan sosyal bir varlık olarak doğadan ve sosyal çevresinden, diğer canlı türlerinden ayrılamaz. İnsanın mutluluğu yaşadığı sosyal çevrenin kalitesiyle bağlıdır.

Kendi hikâyeniz üzerinden çok güzel özetlediniz hocam. Şimdi bir, İngiltere tecrübesi önemli sizin için. Zaten sosyolojiye ciddi anlamdaki geçiş de oradan. Türkiye’de üniversite ve İngiltere’de üniversite tecrübelerini bir karşılaştırmanızı istihah edeceğim. Danışmanınızın ismini söylememiştiniz bir de.

Asher Tropp’la başladı eser. Tropp gitti, bunlar 1 yıl dünya seyahatine konferansa son bir yılının belki 6 ayını diğer hocayla yaptım. Sonra söyleyeyim ben sana. Şeyde de vardır, eşim de biliyordur yazıyordur tezin üstünde ama unuttum.

Konuşmanızda temas ettiniz ama bir de Türkiye’de sosyolojiyi değerlendirelim. Türkiye’de sosyolojinin genel problemleri nelerdir?

Kurum olarak bakayım ben ona. Sosyoloji bölümleri olarak orada doktora yaptığım bölümle benim buradaki çalıştığım bölüm arasında fark olsun. Çünkü yurt dışında, İngiltere’de doktora yaparken Türkiye’deki çalışmalardan farklı olduğunu gördüm. Her 15 günde bir yüksek lisans öğrencileri, doktora

öğrencileri, özellikle doktora öğrencileri ve akademik kadro yabancı bir ülkeden gelmiş olan bilim insanını dinlemek için toplantı yapardı. Her 15 günde bir. Ve ben bu kaldığım 4 yıl, 4 ay boyunca, 4 yıl 4 ay kaldım o üniversitede doktora çalışmasını yaparken belki bu arada araştırmak için ayırmış olduğum dönemler vardır ama her 15 günde bir o toplantılara katıldım ve o toplantılarda öğreniyordum. Hindistanlı olabiliyor, Kanadalı oluyor, Amerikalı oluyor. Avrupa’nın başka ülkesinden gelmiş, sosyolog, kendi çalışmalarını akademik kadroya ve doktora öğrencilerine anlatıyordu ve çok şey öğreniyorduk. Çünkü dünya bir bütündü. Benim en büyük heyecanım ya da bugüne taşıdığım heyecanımı sürdürdüğüm ve yurt dışına açılma konusundaki ilk motivasyonu, desteği ya da o güdüyü, o itmeyi ben bu toplantılarda elde ettim. Çünkü bir yerde, bir başka çalışma alanında, bir sosyoloji bölümünde pek çok arkadaşınız var. Herkes farklı konularda çalışıyor ve farklı konularda çalışırken de her sömestr çalıştığı konuyla ilgili bir otelde 3 günlük ya da 4 günlük bir “break time” yapılıyor. O üç günlük zaman içerisinde dinlenme zamanı içerisinde herkes kendi çalışmalarını anlatıyordu, orada öğreniyorduk.

Ben de her üç ayda bir ya da senenin son zamanı yazdıktan sonra sunmaya başladım. Tezimi geliştirmek açısından o farklı görüşleri kullandığımı hatırlıyorum. Çünkü benim görmediğim, benim anlamadığım ya da dikkatimi yoğunlaştıramadığım konularda bir başka sosyoloji öğrencisi, bölümdeki bir başka hocanın eleştirisinden anlayabiliyordum. Ve kendi kaynaklarımı, kendi olanaklarımı, kendi yöntemimi kullanırken de onları tekrar gözden geçirme şansım vardı. Ama benim için en önemli olan, daha önce de bahsettiğim gibi 15 günde bir yabancı bir ülkeden gelen bir sosyolog öğretim üyesinin, bilim insanına vermiş olduğu alanında vermiş olduğu konferanslardı ve çay partisiydi. Çünkü her konferansın ortasında arasında “tea break”, “coffee break” diyorlar kahve içilir, ondan sonra da küçük bir parti yapılır; böyle peynir, şarap ve baton eklemek diyoruz biz baton eklemekle öyle küçük basit şey, “cheers party”, asıl orada konuşmalar oluyordu ve gerçekten de ilk, tek yabancı öğrenciydim. Tek Türk bendim orada. Hepsi İngiltereliydi. Beni tanıştırtırken de bu gerçek Türk derlerdi. “The real Turk.. Birisi gelir “Sen gerçekten Türk müsün?” derlerdi. “Hakikaten sen gerçekten Türk müsün?” Sen nasıl bir Türk

bekliyorsun? Tabii ki Türk'üm. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde, Türkiye'den gelmiş doktora öğrencisiyim. Sorular sorarken çok iyi dil kullanıyorlar akademisyenler. Ben ilk iki yıl suskun kaldığımı düşünüyorum. O kadar güzel anlatıyorlar, o kadar güzel sorular soruyorlar ki. Sorulara verilen yanıtlar da çok güzel.

İki yıl sessiz kaldım. Ah şu dilimi biraz daha iyi geliştirirsem. Çünkü sosyoloji dilini kullanmak çok farklı İngilizcede, Türkçede de öyle. Ve iki yıl sonra konuşmaya başladım, o zaman gerçek Türk'ü tanımaya başladılar. Gelenler, dostluklarımız oluştu. Ama benim akademik yaşamda bilim insanı olarak başarılarımın arkasında ya da motivasyonumun arkasında hep araştırma yapmak, projelerde yer almak, farklı bilim insanlarıyla ortak bir projede ve gerçeklere erişebilme çabalarımın kaynağında bu kongreler var. Biz de maalesef sosyoloji bölümünde yoktu. Ben çok istedim ancak bir iki yer yerel arkadaşçağırıldık. Sanırım çalıştığım sürede dört beş tane yabancı öğretim üyesi ya geldi ya gelmedi. Onları da pek ağırlayabildiğimi zannetmiyorum. O etkin olduğum dönemde onlara çünkü kalacak yer falan da sağlamak gerekiyor. Bir iki dostum, özel dostum geldi. Ama iktisadi idari bilimler fakültesinde ders verdiğim dönem eşimin de çalıştığı fakülte, idari görevi de vardı. Onların kaynakları daha geniştir. Çünkü onların sponsorları da vardı o dönemde. Onlar dışarıdan daha rahat insanlar getiriyorlar. Belki de Avrupa'da da öyledir. Sosyologlar ya bize gelmiyordu ya da fakir oldukları için oraya onlara gelenler, diğer fakültelere gelenler daha zengin, daha kendi imkânları olanlardı. Ekonomistler ile sosyologlar arasında bir fark vardı gibi geliyor. Ama bunun eksik olduğunu öğrencilerim için biliyorum. Ben onun için de mümkün olduğu kadar onlarla ortak proje yaparak yurt içi ve yurt dışı toplantılarda yer almayı çok hedefledim. Çünkü onların da dünyası genişler diye düşünüyordum.

Hocam yaptığımız çalışmalar aslında hep metodolojik temeli olan çalışmalar. Sizin bu yöntem anlayışınız nasıl bir yöntem anlayışıydı? Sosyolojide yöntem meselesini biraz sizin çalışmalarınız üzerinden değerlendirelim.

Sosyolojide kuramları bilmeden yöntem oluşturamazsınız, ilk önce kuramları bilmeniz gerekiyor. Anglo Sakson eğitim sisteminde de öyledir. İlk gittiğimde

onu hissettim. Marx’ı, Max Weber’i ve Durkheim’i bilmiyorsan üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçemezsin. 19’uncu yüzyılın temel doktrinleridir. Benim ülkemde maalesef Marx suçlu olarak görülüyordu. Pek böyle Marksist sosyoloji falan yapılmazdı. Gittiğimde anlattım ben onlara. Bizde yer altında okunurdu Marx, yani sosyalizm. Ama o sosyalizm değildi. Ve ben oraya gittiğimde dilimin ilk geliştiği yıllarda Marx’ı, daha doğrusu Marx’la ilgili makaleleri, yani eksiklerimi gidermeye çalıştım, Weber’i bile gerçekten ben orada öğrendim. Durkheim’i az çok biliyordum ama Weber’le Marx’ı bilmek çok zordu. Bu temel doktrinleri bilmek gerekiyor. Bunların arasında 70’li yıllardan sonra başladığım için ben doktora, modern sosyoloji dediğimiz modern kuramlar var, ortaya çıktı. Bunlar birlikte ele alınmaya başladı. İşte çevreyi seçtim ben içinde, benim yapıma uygundu. Bunları bilmeden, bunların araştırmalarını sanırım bu kuramsal perspektif oluşturmak için ben Avrupa’daki bütün kütüphaneleri online sistemle taradım. O zamanlar bugünkü gibi internet falan yok. Kütüphaneye veriyorsunuz kütüphaneniz, öyle bir olanakları vardı Surrey Üniversitesinin kütüphanesi bana 15 gün içinde getiriyordu. Türkiye’den bile kitap getirdim. Devlet Planlama Teşkilatının kitaplarını, kalkınma planlarını getirttim. Buna benzer bazı kitaplar getirdim. Türkiye’ye geldiğimde kitapları götürdüm. Özellikle devlet kurumlarından aldım. Ama Avrupa’nın pek çok yerinden oluyor. Yalnız doktrini bilmek gerekmiyor. Toplumsal yapıyı, toplumsal işleyişin temel dinamiklerini görmeniz gerekiyor. Ben kendimi hep uygulama sosyoloji hocası olarak gördüm. Doktrinleri öğreneceksin, bileceksin ama yöntemini geliştireceksin, yöntemden mutlaka bir araştırma alanı oluşturacaksınız. Araştırma öyle kendi başına olmuyor. Biz gazeteci değiliz, herhangi bir edebiyat yazarı da değiliz ki onlar bile artık projelerini oluştururken planlar ortaya koyuyorlar. Biz bilim insanları genelde tarafsız ve özerk olmak için mutlaka kuramsal perspektifin içinde olduğumuz yaklaşımları çıkartmamız gerekiyor. O yaklaşımlar çerçevesinde şimdi ben ders vermeye kalkmayım tabii ayıp oluyor hocalara karşı, içinden acaba ben araştırma projemi hangi dayanaklar üzerine oturtabilirim? Benim donelerim ne olabilir? Onları ayıkladıktan sonra araştırma perspektifini oluşturuyorsunuz. Mesela ikili yapı, pek çok kuramsal yaklaşım var biliyorsunuz.

Ama bunun içine kendinize, diğerlerini yadsımadan, görmezden gelmeden, hepsini anlayarak en doğrusunun olacağı bir araştırma projesi, araştırma alanı çıkartmanız gerekiyor. Biz buna problem diyoruz. Araştırma problemi mutlaka oluşurken güçlü bir kuramsal çalışmanın arkasından geliştireceğiniz araştırma alanınıza yönelik bir yöntemle oluyor. Sizin yolunuz yordamınız ortaya çıkıyor. Bunun için çok fazla okumak gerekiyor. Mesela ben hatırlıyorum, yurt dışında yaparken bu kadar okunur mu diye düşünüyordum, okunuyor ve kitaplardan çok makaleler okunuyor, dergiler okunuyor yurt dışında. Ben onu gördüm. Daha güncel oluyor, daha kalıcı oluyor ve değişen sosyal ilişkilerdeki farklılaşma, yapısal dönüşümlerden önce ilişkilerde değişim oluyor, işlevlerde değişim oluyor. Onları başında yakalıyorsunuz. Tezime bir sınıfsal tabakalaşma üzerinden, İngilizlerin girdiği gibi baktığım için, zaten belki o nedenle başarılı bulundu İngiltere’de benim çalışmam. Ben çünkü yapısal tabakalaşma olarak bakmamıştım. Göçmenler yeni gelenlerdir, working class dedikleri onların, çalışma sınıfının altında yeni gelenler, yani topluma entegre olamamış, bütünleşememiş. Sadece ucuz emek, ucuz iş ve kullanıp geri gönderilecek kaynak olarak görülmüş. İşte ben bunları anlatmaya çalıştım. Tezimin de temel perspektifi buydu. Belki de onun için Almanlar da yurt dışında da tezim çok fazla değer gördü. Çok fazla araştırma projelerinde kullanıldığını öğrendim. Kitaplarda falan çıktığı için biliyorum. Yani tez yapan öğrencilerin kitaplarında çıktım.

Uzun yıllar emek verdiğiniz Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü nasıl değerlendirirsiniz hocam? Eski bir sosyoloji bölümü.

Giderek değer kaybettik, onu söyleyebilirim. Çok geniş bir bölümdü. Giderek öğretim üyesi sayısı azaldı ve benden sonra da galiba tamamen azaldı. 4-5 kişiyle yapılıyor ve en üzücü olan oydu. Çok zengin bölümdü. Hepimiz birbirimizden farklıydık. O farklılıkları bir zenginlik olarak algıladım ben. Çünkü düşünce farklılığı var, yaklaşım farklılığı var, kullanmış oldukları yöntemler çok farklı. Daha kuramsal çalışmayı ön plana çıkartanlar var. Ama benim gelmem ile birlikte biz alan çalışmalarına yöneldik. Yani uygulamalı sosyoloji benim çalışmalarım ile birlikte yüksek lisans ve doktora da daha fazla

kullanıldığını hissediyordum. Yani farklılıkları bir zenginlik olarak algılarım ben. Mesela bütün hocaların birikimi farklı. İngiltere’de doktora yapan arkadaşlar vardı, Fransa’da yapanlar var, Türkiye’de yapanlar vardı ve herkesin kaynakları kendine özgü olduğu için farklı ekollerden gelmiş olsalar bile bir zenginlik olarak, bu farkları bir zenginlik olarak algılayarak çok yararlandığımı düşünüyorum. Ama aynı şeyleri ürettik mi? Hayır, aynı şeyleri üretmedik. Aynı çalışma, aynı öğrencilere girdik. O farklılıkları farklı biçimlerde anlattık. Tezlerinde farklı kaynakları kullanabilmeleri konusunda yardımcı olduk. Ama ortak projelerde yer almada zorlandığımı söyleyebilirim. Onun için bireysel girişimlerim ön plana çıktı. Bunun için de çok üzgündüm. 2000’li yıllardan sonra zaten bölümle hareket edemediğim için. Bölümün kaynaklarıyla bölümdeki öğretim üyesi ve asistan arkadaşlarla birlikte proje üretmek için öğretim üyelerinin de olması gerekiyor. Öğretim üyelerinin desteğini alamazsanız maalesef biraz önce bahsettiğim gibi Yunanlılarla birlikte yaptığım ki bunun arkasında çok büyük yatırım vardır, yeterli desteği görmeden kalır çalışmalarınız.

Avrupa Birliği projelerinde isim olarak bakılır, akademisyenler öyle değildir. Kim nereye gelecek değildir, akademisyenin kaynakları kullanılır ve isminiz kullanılır. En son tezim 2003 yılında bitti. ILO’nun çalışan işçi çocukların eğitimi sorunuydu. Bölümdeki asistanlarla yaptım ama Yunanlılarla çalıştığımız kitap, Yunanca, İngilizce çıkıp Türkçe bizim yayını yapamamamız beni gerçekten çok üzdü. O nedenle bölüme kırgın mıyım? Hayır değilim. Yapamadım, beceremedim. Rektör ile de çatışmaya girsem “İşte kaynak yok.” dedi. Ondan sonra ben orada Kadın Araştırma Merkezimiz vardı. Onların adına kaynak yapalım dedik, onu da beceremedik. Bir engelle karşılaştık. Bu desteği fakültemden alabilseydim olur muydu? Zannetmiyorum. O da olmazdı. Çünkü daha etkindim ben, hani konuşuyordum ama sosyolojiye bakış genelde üniversitelerde pek de anlamlı gelmiyor gibi geliyor. Hâlbuki sosyoloji uzun yılların getirdiği birikimleri geleceğe taşıyan ve sosyal sorunlar günlük değil, bugün yaşayan insanların değil, gelecekte yaşanacak olan sorunları, gelecek insanların nasıl baş edeceği konusunda rehberlik etme alanıdır. Ve maalesef biz sosyolojide beklediğimizi ve beklentilerimizi bulmak için galiba

bir sosyoloji tanıtım programı yapmamız gerekiyor gibi geliyor. Sosyologların sorunlarını sosyologlar çözmez. Sosyologlar toplumun sorunlarını çözmede bir ayrı disiplindir. Bunun ekonomik boyutu vardır, sosyal boyutu vardır, politik boyutu vardır, hukuki boyutu vardır. Ama bunların hepsi bir arada toplumsal sorunları anlamada, anlatmada ve kendine özgü yöntemlerle bilimsel özerklik ve bilimsel özgüven içinde yayınlar.

Hiçbir siyasi beklenti, hiçbir politik çıkar uğruna sosyologlar çalışmaz. Sosyologların çalıştığı, yaptığı araştırma yalnız kendi toplumunun insan kalitesini, insan yaşamının kalitesini artırmak değil, dünya yaşamındaki kaliteyi artırabilmek için üretilen bütün değerlere katma değer yaratmaktır. Ben Avrupa Birliği projeleri yaparken ya da yurt dışında çalışırken de Türkiye'nin kaynaklarının Türkler için kullanıldığı kadar Avrupa Birliği'nin ayrılmaz bir parçası olarak gördüm Türkiye'yi. Bir bütündür, siyasal sınırların dışında insanların yaşam koşulları ayındır, insanların özel koşulları diğer insanları mutsuz ediyorsa orada mutluluğu bulmak, o dünyada mutluluğu bulmak kolay değildir. O nedenle göçler yalnız Türkiye'nin ya da Avrupa'nın sorunları değil, bugün sığınmacılar konusunda yaşadığımız sorunlar bir dünya sorunudur. Bugün Afrika'dan, Ortadoğu'dan, Afganistan ve Kuzey Güney Asya'dan yapılan göçlerin arkasında ve Latin Amerika'yla Kuzey Amerika arasında yapılan göçlerin arasında bir dünya sorunu vardır. Bu hiçbir zaman o ülkelerin sorunu değildir ve hele göçmenlerin hiç sorunu değildir. İşte bunun bilincini biz sosyologlar ortaya koyarız. Bu alanda insanları bilgilendirmek, geleceğe yönelik çözümler üretilmesi konusunda politikaların oluşturmasına katkı sağlarız, politika oluşturmayız. Biz politikaların nasıl oluşacağı konusunda verileri analiz eder, özgür biçimde, özerk biçimde hiçbir çıkar beklemeden ortaya koyarız. Politik kurumlar bunun üzerine çalışır. Dünya Sağlık Örgütü nasıl çalışıyorsa Birleşmiş Milletler nasıl çalışıyorsa Avrupa Birliği nasıl çalışıyorsa NATO nasıl çalışıyorsa bunların üyesi ülkelerin politikacıları da öyle çalışmak zorundadır.

Bu bir sorun değildir. Hele sığınmacı, hele göç olayı yalnız Türkiye'nin sorunu değildir. Yalnız bu göç aldığı ülkelerin sorunu değildir. Ya da göç alan ülkelerin de sorunu değildir. Kuzey Avrupa, bu bir dünya sorunudur. Biz

bütün dünya sosyologları şimdiye kadar yaptığımız çalışmalarda hep bunları irdeledik. Bunları ortaya koyarken de hiç kimse kendi ülkenin çıkarlarını, kimse ülkesinin çıkarlarını göz ardı etmez. Ama bu bir dünya çıkarıdır. Bu benim toplumumun kaynaklarıyla birlikte dünya kaynaklarının nasıl sorunları çözümede kullanılabileceği konusunda öngörülerini ortaya koymalıyız. Bizim uluslararası politikalarda ya da projelerde en düşük çevre projesinde bile Avrupa Birliği’nin hep yaşam kalitesini arttırmada insanı merkeze alırız. İnsan ve toplum. Mutsuz bir toplumda mutlu insanı bulmak çok zordur. Bir sosyolog için de toplumsal mutluluğu sağlayabilmek için insanların sorunlarını toplum bilimci gözüyle ortaya koyarız. Bu sorunların giderilmesi yalnız o insanların sorunu değildir. Toplumun sorunları, toplumların sorunu olarak ortaya çıkar. O nedenle biz galiba bizim kuşağımız çok özgürce, çok özerk çalıştık, çok da mutlu olduk. İyi ki sosyolog oldum ama isteyerek oldum. Zengin olmak var, fakir olmak var değil. Sosyolojide şu vardır: Kendi zenginliğinizi yaratırsınız. Bu zihinsel zenginliktir. Bir televizyon programı izlerken, bir açık oturum izlerken, bir roman okurken, bir kitap okurken sizin birikimlerinizi sizi öyle farklı kılmıştır ki öyle bir zenginlik vardır ki içinizde, sosyal bilimci olmak dünyanın en zengin insanı olmak demektir. Baktığını görmek, görmek için bakmak demektir. Başlık da yaptım size.

Evet hocam, bu söyleşilere bir başlık da istiyoruz hocalarımızdan. Bu metne biz bir başlık versek editörlüğünü yapıp, başlık ne olurdu sizin hikâyenizde?

Şimdi siz diğer sosyolog arkadaşlarla birlikte düşünün, hep birlikte yapalım. Bizim kuşak sosyologlar genelde Türkiye’nin kalkınma stratejileri içerisinde insanı toplumsal bir varlık olarak görmek amacıyla çaba harcadılar. Hiçbir beklentisi yoktu. Sosyolojinin en zor anlaşıldığı, en zor dönemlerinde biz sosyoloji yaptık. Ben hatırlıyorum sizin konuştuğunuz arkadaşlarla, genç arkadaşlarla paramız pulumuz yokken bile çok kıt kaynaklarla Ankara’da toplandık, Ankara’da çok eski bir Ankara Üniversitesi otobüsü, İkinci Dünya Savaşı’ndan kalma otobüsüyle ile Erzurum’a kongreye gittik. İstanbul’dan geldiler, biz İzmir’den gittik, Ankara’da buluştuk. Sivas üzerinden Erzurum’a gittik. Bu şu vardır, hiç beklentimiz yoktu. Genç, dinamik bilim insanları çok

değişik kesimlerde, değişik üniversitelerde ve değişik alanlarda, yurt içi ve yurt dışında değişik alanlarda çalışma yapmış genç doktoralı öğretim üyeleri olarak bir araya gelirken şu vardı: Herkes bir diğerinden bir şeyler öğrenmek istiyordu. Bu heyecanı ben ilk defa İngiltere'ye gittiğimde hissettim. Bir de bu Erzurum yolculuğunda hissettim. Ankara'da toplanıp hepsi şu anda emekli profesör arkadaşlarımız, hepimiz genç, yardımcı doçentlerdik o zaman öyle hatırlıyorum. 84 yılında gittik. Ama şu vardır biz sosyologlar koşullar ne olursa olsun, sosyolog olarak, sosyal bilimci olarak geleceğin değil, bugün yaşadığımız değil geleceği de kapsayan bir mutluluğun, mutlu toplumların var oluş arayışı içindeyiz. Bu yalnız ülke bazında değil, bölge bazında değil, küresel bazda, her insanın mutlu olması bir başka coğrafyadaki insanın mutsuzluğunu ortadan kaldırıyor ise o mutluluk değildir. Mutluluk küresel boyutta ortaya çıkar. Bugün çok göç var. Yine kendi alanıma döneyim. Ben bugünkü çevre felaketlerini 1999 yılında bir projede yazdım. Çünkü biz interdisipliner çalışıyorduk. Verileri incelediğimiz zaman. O zaman 90'lı yılların sonunda Akdeniz'de kuraklık 40 yılı geçmişti, yağış rejimi düşmüştü. Bunu istatistiklerden aldım.

Üretimde verimlilik düşmüştü. Kırsal kesimde çalışan köylüler kentlere taşınmaya başlamıştı. Bu kaynakların dengeli kullanımının dışına çıkmıştı. Çünkü şehirde kullanılan suyla köyde kullanılan su aynı değildir. Her eve pervane çektiğinizde su gider ve yapılaşmanın yaratmış olduğu küresel ısınmaya dikkat çektik. 2004 yılında çok güzel bir proje yaptım. Hem İngiltere'de hem bunu İzmir'de kendi merkezimizde kullandım hem de yurt dışında da küresel ısınmanın 2023 yılında ve 2053 bundan daha katı olacak, bundan daha fazla olacak. Biz bugünleri ortaya koyduk. Biz sosyologlar bunu yalnız iklim koşullarına, toprağın nasıl kullanıldığına değil, biz insanın tüketim alışkanlıklarının değişmesi gerektiği üzerinde dururuz. Ben insanların sosyal çevre, çevre sosyoloğu olarak yani sosyal bilimci olarak söylediğim zaman dünyanın bir yerinde bir şeyler değişiyorsa bu insan eliyledir, insan kaynağının donanımını artırabilirsiniz. Daha kaliteli yaşam derken daha çok tüketmek değildir, daha az üretmek değildir. Dengeli tüketmek ve gelişimi sağlayacak yani mutluluğu, hazzı sağlayacak ekosistemin bir bütün olduğunu anlamak gerekiyor.

Ekosistem, bu. Kavanoz dipli dünyada uzay gemisindeyiz biz. Ne attığın gelir dışarıdan alırsın, ne varsa onu kullanırsın, aynı uydu gemidir bu gezegenimiz. Bu gezegen hızla kirleniyorsa bunun temelinde insan var. Bu Brezilya Ormanlarının yakılmasını, yağmur ormanlarını yakılmasından itibaren tarla açmak için oraların yakılması, Afrika’da safari alanlarını yapılaşması, bizim Ortadoğu’da, Kuzey Avrupa’da ve Güney Avrupa’da kullanmış olduğumuz fosil yakıtların enerji, insan yaşam kalitesini artıracığı inancıyla tüketim kalıplarını genişletmek amacıyla yakmış olduğumuz her bir fosil yakıtın yaratmış olduğu sorunlardır. Bu geleceğe bizim yaptığımız projeler bizler değil bizim gibi çalışan çevre sosyologları var benim gibi ve pek çok bilim adamı bugün bu hâle geleceğimizi biliyordu. Bundan daha iyi olabilmesi için mutlaka bilim insanlarının daha fazla üretmesi değil; bilim insanlarının ürettiklerinin anlaşılması, politika yapan kurumların, politikacıların yerel / ulusal düzeyde değil, küresel bazda ortak platformlarda bunun tartışması gerekiyor.

Küresel ısınmanın ekosisteme yaptığı her bir zararı nasıl insan yaşamının kalitesini düşürüyorsa insanları yaşamaz hâle getiriyorsa dün İstanbul’da yaşadığımız sorunlar da aynı şekilde... Bu yalnız Türkiye’nin sorunu değildi, yalnız İstanbul’un sorunu değildi. Ya da aynı olay, aynı cephe sistemi Selanik’e gitti, Yunanistan’a gitti. Bu yalnız onun sorunları değildi, oradaki ölümler de oradaki yıkımlar da değildi. Bu küresel bazda yapılan sorunlardır. 2000’li yıllarda bakır madenin işletilmesi konusunda 2 tane ayrı proje yaptık biz Kuzey Kıbrıs’ta. Yunanlı bilim adamları ama Avrupa’dan gelenler. Onlar da Avrupa Birliği’nden geldiler ama kendi üniversitelerinin isimlerini kullanıyorlar. Çünkü siyasetçiler bilim insanlarını kendi yapıları içinde görüyordu. Bu Avrupa Birliği’nin içinde de var, Yunanistan’da da var. Biz orada projeler yaptık. Oradaki bakır madenin işletilmesi, 74’te böyle bırakılıp gidilmesinin açmış olduğu hasarı, bunun çevre üzerindeki etkilerini ki mutlaka görmüşsünüzdür onu benim yazdığım ki ikisi de yayınlandı herhâlde. Bunlar öyle şey değil. Yani küresel bazlı değil, Kıbrıs’ta olmuştur diye kalmıyor. Cephe sistemleri, denizdeki hareketlilikler bir kirlilik getiriyor. Japonya’daki tsunaminin yaratmış olduğu sıkıntı yalnız Japonya bölgesinde olmadı. Atlas Okyanusu, Kuzey Avrupa’ya kadar gitti. Atlas Okyanusu’nda dolaştı, Büyük Okyanus’u geçti

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzeyini vurdu. Tabii bütün yıkımları ile birlikte. İşte burada bilim insanları, biz sosyologlar şunu bildiririz: Biz insanı yalnız bugün yaşayan insanlar olarak değil, toplumların çok eskilerden, son 20 bin yıldır biz toprağa yerleştikten sonra neredeyse 40 bin yıllık mazisi vardır, en son kuşaktır, insanoğlu en son canlı türüdür. Ama biz 40 bin yıldan bugüne kadar gelirken bütün kavşakları gördük. Küreselleşmenin öncesinde sanayileşmeyi gördük. Sanayileşmenin yaratmış olduğu sorunlar farklıydı ama 21.yy çok daha farklı. Ama bütün bu değişimleri, bu gelişimleri izlemeden geleceğe yönelik projeler üretiliyor ise mutlaka sosyologlar da başta olmak üzere tüm bilim insanlarının sosyal politikacılar tarafından üretilen değerleri anlaşılmasında, sosyologların yapmış olduğu çalışmaların yaratmış olduğu katma değeri daha nitelikli, daha yaşanılabilir, daha güzel bir dünya için oluşturma konusunda kullanmaları gerekiyor. Daha iyi bir dünya için biz ne kadar çalıştıysak bizim çalışmalarımız da yalnız Türk sosyologlarının değil, dünya sosyologlarının, hemen her bir bölgede, her bir coğrafyada, her bir ülkede yaşayan sosyal bilimcilerin çalışmaları gibidir. Yılda bir iki defa bir araya geliriz biz. Toplantılar yaparız. Bu yalnız siyasi değildir. Dünya Sağlık Örgütü'nün de kuralları FAO'nun vardır, Birleşmiş Milletlerin de bir sürü imkânları vardır. Orada bilgi alışverişi yapılır, orada bildirimler sonucu, bildiri sonuçları yayınlanır. Hemen her yerde bizim ülkemizde de öyledir. Bir yere giderseniz, hemen bildiri sonucunu yayınlarız. Bu bildiride biz şunlar şunları kazandık. Bunların değerlendirilmesi gerekiyordur. Aile Bakanlıklarına sunarız. Ben Aile Bakanlığının pek çok çalışmasında yer aldım. Ama şu vardır, bunları yaparken biz o kadar masumane, o kadar iyi niyetle, hiçbir art düşüncemiz olmadan hangi siyasetçi gelirse gelsin, hangi görüş gelirse gelsin, hangi bakış açısıyla olursa olsun, çalıştık. Türkiye'nin realitesi bu, gerçeği bu. Bunun üzerinde politika üretilmesinin faydalarını bekleriz. Biz politika üretmeyiz. Sadece politikacılara daha iyi karar vermeleri için verileri, doneleri sunarız. Teşekkür ederim.

Biz teşekkür ederiz hocam, sağ olun.

“Çalkantılarda Suyun Üstünde Kalmak ve Faydalı Olmak Gerekir”

Fügen Berkay

Fügen Berkay, 1945 yılında babasının görev yaptığı Gelibolu'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olduktan sonra Sosyoloji Bölümüne asistan olarak atandı. “Yunus Emre'nin Türk Toplumundaki Yeri” başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Lozan Üniversitesinde araştırmalarda bulundu ve doçent ünvanını aldı. 1984'ten itibaren Malatya İnönü Üniversitesinde çeşitli görevlerde bulundu. Daha sonra 1996'da Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yaptı.

Hocam önce kısa bir hayat hikâyesi ile başlasak... Çocukluğunuz, aileniz... Sizin üniversiteye kadarki döneminizi kısaca anlatabilir misiniz?

Tabii memnuniyetle. Efendim, ben 7 Nisan 1945’te babamın görevli olarak bulunduğu Gelibolu’da dünyaya gelmişim. İlk bir buçuk senesi orada geçerek başlamış dünyadaki yolculuğum. Ben 1,5 yaşındayken babam yine görevli olarak Edremit’e tayin edilmiş. Ben dünyada ilk hatırladığım yer olarak Edremit’ten söz edebilirim size. Çok güzel bir ilçeydi. Denize yakındı ve benim denizle ilgim denizin kenarında doğup hatırlamadığım için ilk defa Edremit’te oluştu. O 4 yıl kadar yanlış hatırlamıyorsam biz orada kaldık. Orada bir kardeşim oldu ve babam İzmir’e tayin oldu. 8 yıl kadar da İzmir’de görev yaptı. Fakat ikinci bir ihtisas yapmak istiyordu. Hekimdi. İkinci yapmak istediği ihtisas da radyoloji ve radyoterapi idi. O zaman kanserden ülke ve dünya kırılıyordu. “Mutlaka.” dedi. Bunu motive eden de onun verem savaş faaliyetinin içinde birebir bulunması ve sıtma savaşında da görev yapmasıydı. O zaman çok az sayıda hekim olduğundan hepsi bu işlerin içindeymiş. Askerî hekim olmasına rağmen zaman zaman sivil görevler de verilmiş. O nedenle gönlünde kalan o ihtisası artık o salgınlar filan bittiği için yapmak istedi ve biz eve döndük. İstanbul’a döndük. Ondan sonra öğrenim hayatım İstanbul’da devam etti benim. İlkokulu ve ortaokulu son sınıfa kadar yine İzmir’de okudum. Ortaokul son sınıf ve lise ve üniversite tahsilim, ta İstanbul’dan tekrar ayrılıncaya kadar uzun seneler sonra mesleki olarak da İstanbul’da, bir süre de yurt dışında sürdü. İstanbul Üniversitesinde okudum. Felsefe bölümünde.

Biraz o lisans yıllarından bahsedebilir misiniz? Nasıldı o eğitim ortamı? Hangi hocalar vardı? Felsefeyi neden tercih ettiniz?

Felsefeyi neden tercih ettim? Onun için biraz daha geriye gidebilirim. Niye? Size o bahsettiğim Edremit’te, Akçay’a gidilirdi zaman zaman ve belediyenin kiraladığı küçük küçük evcikler vardı ve ben orada küçücük çocukken Nazire Hanım diye bir balıkçı tanıdım. Kadıncağıza hayran oldum. Uzun bir hikâye, peşinde dolaşır dururdum. Sonra İzmir’e tayin olduk. Bir balıkçı muhabbetidir gidiyor. Evde ve İzmir’deki konuşmalarda kulaklarım, tabii ben de çocuğum ama gelen giden, sohbet eden büyüklerin arasında böyle bir şey oluyor.

Allah Allah! Bu da bir başka bir balıkçı Nazire Hanım diye düşünüyordum. O meğer Halikarnas Balıkçısıymış, babamın da ahbabıymış. Ben ondan masal değil, mitoloji dinleyerek bir buçuk sene geçirdim ilkokuldan önce. Biri hanım sahiden balıkçı, öbürü niye olduğunu bilemiyorum o zaman o da bir balıkçı. Buradan, denizi de seviyorum. Çocukluğumda ben açık deniz kaptanı olmaya karar verdim. Felsefe veya başka bir meslek değil. Zaten felsefeye hiç aklım ermeyecekti o zaman, onu düşünemezdim. İlkokul üçüncü sınıfta bu hukuk olarak değişti. Açık deniz kaptanlığından da vazgeçtim. Kaptan olma isteği çok uyanmıştı içimde. Yavaş yavaş realitenin içine çekilirken baba mesleği, baktım babam da pek istekli görünüyor. Bunlara razı olmuş iken yıllar içinde lisedeki 3 hocamın müthiş etkisi oldu üzerimde. Biri felsefe hocam Nermin Hanım, biri edebiyat hocam Rauf Mutluay Hoca, bilinen bir edebiyatçıdır aynı zamanda. Diğeri de tarih hocam Şeküre Hanım. O iki harika hocamın soyadlarını unuttum. Mutluay hocayı hatırlıyorum yazıları çünkü daima devam etti. Bu hocalarımın etkisiyle ben felsefeye karar verdim. Çok kararlıydım ama içimden geçen de şuydu: Hiçbir zaman da tarihe olan merakım azalmasın çünkü o çok önemli geliyordu bana. Hem de felsefeyi bitirdikten sonra ben tıbbı gideyim diye düşünüyordum ama felsefeyi yapmadan gitmeyeyim diye böyle bir hayat planı çizmiştim. Bu başka türlü tecelli etti.

Felsefe bölümünde iken çok sevdiğim hocalarım vardı. Çok saygı duyduğum. Onlardan biri de alanının da ilgiyle izlediğim için İsmail Tunalı Hoca'ydı, o beni sanat ontolojisi çalışmalarına yönlendirdi ve lisans tezi olarak da bana Türk halk şiirinde varlık tabakalarının analizini verdi. O zaman tabii halk şiiriyle bir yakınlaşma başlayınca geriye gitmek gerekti. Karşıma Yunus çıktı ama tabii sadece Yunus Emre olarak değil, artık biraz da haberdar olmuş olarak döneminden ilgimi çekti. Biz bölümümüzden sertifikalarımızı tamamlıyorduk. Ama bir de yabancı sertifika, dışarıdan sertifika almak lazımdı. Dersleri gezerrek ve daha birinci sınıfta ileride hangisini alırım diye düşünürken ülkenin de böyle bir karışmaya, hafiften fıkradamaya başladığı bir dönem, hani ülkemi de tanımak lazım. Ben böyle uçup duruyorum felsefe diye. Baktım sosyolojiye, ayaklarım yere basacak. Hocanın seminerleri de enteresan geldi ve ben Tunalı Hoca'ya “Hocam ben galiba” dedim, “sosyolojiden sertifika alacağım.” dedim.

“Tamam.” dedi. Ve sosyolojiden sertifikayı aldım. Sertifikamı da verdikten sonra bölümümü de bitirip tıbbiyeye gideceğim zannederken mezun olduktan bir buçuk ay sonra rahmetli hocalar Cahit Tanyol Hoca ile Nurettin Şazi Bey beni çağırdılar kendileriyle çalışmam konusunda bir öneride bulundular. “Hadi aramıza katıl.” dedikleri zaman doğrusu memnun oldum. Biliyorum ben Tunalı Hoca ile de çalışabilecektim ama Türkiye gerçeklerini de bir de içinden görebilme şansını yakaladığımı düşünerek mutlu oluyordum. Hocaların sohbetini bile dinlese insan, bölümde bayağı bir zenginlik oluyordu. O zamanki bakış tarzım oydu benim. Ve gerçekten de oldu.

Varlık tabakaları derken varlığın kademeleri mi yoksa sosyolojik bir varlık tabakasından mı bahsediliyor?

Sosyolojik bir varlık tabakası. Temelde tabii ki fiziki, reel bastığımız yer olan dünya, maddi tabaka onun üzerinde katman katman kültür dünyasına kadar yükselen tabakalar ve bunun analizini yapıyordu hoca. Çok bu konuda söz sahibi birtakım Alman Hocaların yanında, bir tanesi Hartmann’dı yanlış hatırlamıyorsam. Yetişmiş bir hocaydı Tunalı. Ondan çok beslendik biz. Sonra da baktım Tanyol Hoca da Türkiye ile çok ilgili bir hoca. Türkiye sosyolojisinden bahsediyor. Türkiye sosyolojisinin o zaman adını koymamıştı resmî olarak programda ama sosyoloji seminerlerinde Türkiye Sosyolojisi adı ile seminer yapıyordu ve bize ödev dağıtmaya başladı. Ödevler veriyor. Ödevlerden birine talip oldum. O da Yunus Emre ve Mevlâna karşılaşmış mıydı? 13’üncü yüzyılın havası, esprisi gibi bir şeydi. O ödevi ben halamın evinde kampa çekilip 4 ayda hazırladım. Ve hocanın 4 saatlik böyle çok öğrencili, Teknik Üniversiteden, Hukuk Fakültesinden de katılımların olduğu seminer saatlerinde ders ve seminer saatlerini iki hafta anlattım dörder saatten. Hoca bunu bir kenara yazmış. Ben onun farkında değilim, ben ödev yaptım. Ertesi sene de başka bir ödev aldım. Son sınıfa geldim. Ben mezun oldum, bu öneriyi yaptılar. Tunalı Hoca’yla da konuştum. “Hocam benim aklım tıbbiyede.” dedim. “Evladım otur burada, biz hep beraber çalışalım, güzel güzel devam et.” dedi. Artık yeniden bir tahsil, 6 senelik. Şimdi eve gittim, hık mık onu söyledim. Babam da “Ben artık” dedi “sana ısrar etmeyeceğim, yolun açık olsun

ama canın sıkılırsa arada sakın bana dertleneyim deme, akademik hayat biraz zahmetli bir iştir, teknik olarak da zahmetlidir, bazen daha da zahmetli hâle gelebilir.” dedi. “Tamam.” dedim ve hiçbir zahmete gıkımı da çıkarmadan devam ettim. O günlerden bugünlere de 50 küsür sene geçti.

Öğrencilik ve asistanlık döneminiz Türkiye’de öğrenci hareketlerinin başladığı, solun daha yükselişte olduğu bir dönemdi. Siz nerede duruyordunuz?

Şimdi bakın, kafamda benim de birtakım siyasi tercihlerim vardı. Ama bu asla pratikte hiçbir şekilde bir tarafın içinde veya yanında olmak olmadı. Mutlak bir objektivite ile çalışmam gerektiğini ve herkese aynı mesafede olmak gerektiğini düşündüm. O da galiba felsefe ile olan bağlantımdan kaynaklanıyor. Gençliğimde sosyal adalete inanan ve etrafıma insaf ile bakan bir insandım ama bizi kamplara sürükleyecek bir ortam yoktu. Bizim öğrenciliğimizde çok harikulade bir şey vardı. Entelektüel, özgürce sohbet edebildiğimiz bir ortam vardı ve böyle tık tık tık ekmek dilimler gibi dilimlenmiş bir manzara yoktu. O daha sonraki yıllarda 3. ve 4. sınıftayken hafiften hava bulanmaya başladı. Asistanlığımda birinci yılın sonunda biz Korkut Tuna ile az daha merdivenlerde çok kötü bir olay yaşıyorduk. Ya misafir olarak gelmişti ya da aramızdaydı, asistanlık zamanıydı. Yukarıda sohbet ettik; ben, Ümit Hanım, Baykan Bey, birkaç arkadaş filan. Biraz iyi, sakın bir gündü. Nasıl olduysa, güldük, konuştuk. Benim erken çıkmam lazımdı, Korkut’un da öyleymiş. “Hadi biz çıkalım.” dedik, müsaade istedik. İnerken Korkut’la, takır takır kurşunlar iki tarafımızı sardı. Arkamızda bir genç kızın boynunun burasından geçti kurşun, nasıl ölmedi? Şaşırdık. İşte bu vaziyette yaşadık biz. Ve askerinin yanlışlıkla etrafa bakınıyorum derken eli otomatik tetiğe değmiş, bir de kontrolsüz ateş. Takır takır takır. Kendi de sapsarı idi. Bayıldı zaten. Bizimkiler de bembeyaz böyle. Merdivenlere koşmuşlar gitti bizimkiler diye. Korkut da ben de delik deşik olduk diye düşünmüşler. Öyle bakıyorduk biz de yukarıya. Bayılacak gibi oldular ve rahatladılar. “Telaş etmeyin.” dedik. Kıza da baktık bir şey yok, onu da alıp götürdüler. Tentürdiyot filan sürmüşler. Sonra takip ettik. Askeri de ayılmışlar sohbet ede ede. Korkut da eşyle buluşacaktı. Ben de Aksaray’da ondan ayrıldım, Kadıköy’e doğru yoluma devam ettim. Böyle alıştık.

Hadiseler bu kadar bizi ister istemez kaskatı hâle getirdi. Her an bir tarafımızda bir şey olabiliyordu. Ben dersten çıktım, arkamdan amfi darmadağın oldu. Bir de girdik ki ön sıradaki öğrencilerden sağ kalan olmamış. Diz boyu camdı her taraf, Abdülhak Hamit Amfisi. Bilirsiniz. Böyle günler yaşadık. Şimdi böyle günlerde çok genç de olsa insan dirayetle davranmak lazım. Hiçbir şekilde, hiçbir öğrenciye, terazide tartar gibi yanlış davranmadan ve mümkün olduğu kadar tansiyonları düşürücü olmaya çalışmakta fayda var diye bir terbiye almışız herhâlde farkına varmadan hocalarımızdan. Ben onu hayatım boyunca, meslek hayatım boyunca sürdürdüm. Belki sezmişsindir.

Siz böyle bir ortamda hocam doktora tezi yazıyorsunuz. Ve Yunus Emre üzerine bir doktora tezi yazıyorsunuz. Neden Yunus Emre çalıştınız? Bu etraftaki olaylar, Türkiye’de toplumu değiştiriyor.

Şimdi evvela birden gidemedim. Hoca “2 sene Fars diline gidip biraz Farsça öğren de gel. Arapça ağır olabilir ki eski yazı metinlere bakman gerekecek.” dedi. İlk iki sene, ben bu hengâmenin içinde bir de Arap ve Fars dillerine gidip geliyordum. Sonra baktık ortalık çok karıştı. Ben özel ders almaya geldim. Bu küçük odada Bihruz Bey diye bir hocadan, bir Azeri Türküydü ama fevkalade Farsçası vardı. Şimdi artık birçok şeyi unuttum ama eski metinlere bakarken çok işime yaradı. Bir zaman da arşiv çalışması filan gerekti. O hengâmede ben bu şekilde çalıştım. Daha çok tabii kütüphanede oluyordum bu durumda. Bir şekilde içinden çıktık.

Doktora tezinizde neye ulaştınız?

Bir edebiyatçı değilim. Felsefeci ve sosyolog gözüyle baktım. Dolayısıyla daha tarih ağırlıklı baktım. Siyasi değil ama sosyal tarih açısından baktım, bakmaya çalıştım. O iklim, nasıl bir iklimdi? Anadolu’nun Türkleşmesi çıkıyor hemen insanın karşısına. Zaten bu paylaşılan bir görüştür. Köprülü’den beri bu genel şema tarzında çalışılıyordu. Ben de onu takip ettim. Tanyol Hoca da öyle olmasını istedi zaten. Sanıyorum Tunalı Hoca ile birlikte onlar düşünmüşler Fügen bunu yapmalı diye. Ve o noktadan hareketle baktım Yunus’a da divanına da. Mevlâna ile olan, daha öğrenciyken fark ettiğim, çok yoğun olmayan

ama büsbütün de olmamış olduğunu gördüğüm ilişkilerine de değinerek çalışmamı o minvalde sürdürdüm. Ve şiirlerin ontolojik analizini yaptım tabii.

Sizin çalışmalarınıza nasıl etkisi oldu bu doktora tezinin?

Tarihi zaten çok severdim. Ontoloji de bütünü görmeye yardım eder. Felsefede bir 360 derece açı verir. Bu bakışta Yunus Emre ile neredeyse göz göze gelecek hâle gelmek, o dönemde şiirleri, divanı aracılığıyla bunu biraz daha besledi. Ben sanki böyle bu toplumun içinde değilmişim de tabii ayaklarım yerden kesik olmadan mümkün olduğu kadar gözlemcisiymişim gibi baktım hep hayata ve topluma. Ve kendi hayatımı bir kenara koydum.

Bunu biraz açabilir misiniz hocam, ne anlamda özel?

Özel anlamda bir ailesiydi, çoluğu çocuğu filan falan. O bana ortak gibi geldi, anlatabiliyor muyum? Öyle bir şeye kaptırdım kendimi ve çok da memnunum. Hiç de pişman olmadım. Şimdi benim o kadar çok çocuğum var ki. Hiç de kopmuyor bağım. Nasıl oldu bilmiyorum ben hâlâ WhatsApp grupları Malatya'dan vardır, İstanbul'dan, Eskişehir'den. Sağ ol bak sizinle de beraberiz şimdi filan kopmadı, çok geniş bir ailem var. "Hocam yalnız yaşıyorsun." diyorlar. Hayır, ben yalnız filan yaşamıyorum. Deli de değilim. Durmadan hayal de kurmuyorum. Ama çok zengin bir şeyim var. Ailem var, büyük bir ailem var artık.

1970'li yıllarda siz daha sonra İsviçre'ye giderek bir ampirik çalışma yapacaksınız. Doktora döneminde hiç ampirik çalışma yapma gündeme geldi mi? Daha güncel meselelere odaklanan bir çalışma mesela?

O zaman o kadar kolay değildi o hadiselerin içinde. Çok da objektif olamayabilirdi. Çok kolay şu ya da bu kampın içinde görülebilirdiniz. Hiç öyle bir niyetim yoktu benim. Onun için biraz dışında ve üstünde, memleketim için üzülüyordum, düşünüyordum o ayrı. Ama bunların hepsi birbirine karışabilirdi. Mümkün olduğu kadar objektif kalabilmek için böyle davrandım. Yurt dışında da bu çalışmayı yapma nedenim, öğrenciliğim sırasında hocayla Eğlen köyüne filan gitmiştik, bir grup arkadaşla. Alana çıkmıştım ben köy

araştırmaları sırasında olan çalışmalarına yabancı değildim. Anket tarzı değil de daha çok yüz yüze ilişkiler tarzındaki alan çalışmaları.

Kösemihal Hoca’yla mı yapmıştınız?

Hayır hayır, Tanyol Hoca’yla. Kösemihal Hoca’nın daha değişikti tarzı. Tanyol Hoca ile hatta o ekip arkadaşlarımızdan biri de Hikmet Yıldırım Celkan’dır, benim sınıf arkadaşım. O da emekli öğretim üyesi şimdi Maraş’ta. Ve bu yıllarda içimde de kaldı, çok zevkliydi birebir insanlarla mülakat yapmak vesaire. İsviçre’de de ülkemın insanları, dil problemleri hâlâ o zaman vardı, şimdiki kadar dile de çok hâkim değillerdi gittikleri ülkelerde. 60’lı yıllarda başladı bu. Ben 76’da oradaydım. O ilk 16 yıl şimdiki kadar entegre olabilmış bir nüfus yoktu. İsviçre bir yabancı işçi için çalışılabilecek en rahat, en konforlu, en tedirgin olmayacakları ortamı sağlamış bir ülke olduğu hâlde, objektif bakıyorum, olduğu hâlde çünkü o mukayeseyi iyi yapabildim Almanya’ya filan da civardaki çalışan nüfusumuzun olduğu ülkelere de ara sıra giderek. Çok olumlu şartlarda oldukları hâlde birtakım sıkıntılar vardı. Mesela benim kitapta da vardır o, sonra bastım bunu. İlkokul çocuklarına “Büyüyünce ne olmak istiyorsunuz?” diyordum ben, görüşme yaptığım çocuklara bizim çalışanlarımızın çocukları ile. “Biz büyüyünce pilot olmak istiyoruz.” kızlı erkekli, hepsi. “Neden?” “Uçmak istiyoruz, kurtulmak istiyoruz, uçmak istiyoruz.” “Peki neden kurtulmak istiyorsunuz?” “Bakın ne güzel” dedim, “güzel bir çocukluğunuz var, birbirinizi seviyorsunuz, okulunuz da güzel” filan. “Ama bize burada şöyle diyorlar memlekete gidince de gâvur diyorlar.” Çocuklar iki kültürün arasında çok bunalmış vaziyetler. Şimdi o da aşıldı gözlediğim kadarıyla artık iyice entegre olundu. Ama o kuşak beni çok yaraladı. Yine çok sağlam bir altyapı varmış ki kültürümüzde, dejener olmadılar, onlar da bir şekilde hayata dâhil oldular. Şimdi onların çocukları üçüncü jenerasyon ben gittikten sonra sayılır veya hadisenin başından bu tarafa belki 4 oldu. Gayet iyi uyum sağlamış. Hatta baksanıza bu son çift, şu covid aşısının mucitleri. Birçok yerlerde çok iyi pozisyonlar. İsviçre’de filan da var. Bir zaman takip ettim ve onları, gidip geldim de hatta. Bir de ilginç bir şey. Ben École Polytechnique Fédérale de *Lausanne*’da çalıştım. Şimdi teknik üniversitede ne işin var diyeceksiniz ama öyle hoşuma gitti ki. Mimarlık fakültesinde sosyoloji

bölümü vardı. Oradaki bir hocanın daveti idi bu ve bir burstu, İsviçre Hükûmetinin verdiği bir burs. Bir teknik üniversitede mimarlık fakültesi sosyoloji bölümü. Niye sosyoloji? Çünkü bir şehrin şehir olması, sosyal yapısı ile senkronize olmalıdır mantığından hareketle hem mimarlara yararı olur hem de sosyologlara bir imkândır diye böyle bir uygulamaları vardı ve bu benim çok hoşuma gitti. Bir de multidisipliner bir tarzda yetiştiğim için bu daha da çok hoşuma gitti. Orada teknik üniversitede görevli olduğum için büyük de bir şansla, pek öyle alanla ilgisi olmayanların giremediği o meşhur CERN vardır, Cenevre'deki bir okul gezisinde bizim bölümü de götürdüler. Onun en alt katlarına kadar indim, gördüm fizik bölümlerinde o hadron çarpıştırıcısını vesaire. Müthişti. Öyle de bir şansım oldu.

Konuyu onlar mı belirlemişlerdi hocam davet ederken? Yoksa siz mi?

Hayır, ben orada böyle bir çalışmayı yapmayı düşünmüştüm ama aynı zamanda şehir sosyolojisi çalıştığım için hocamla da birtakım ortak çalışmalarımız oldu tabii. Alan araştırmaları vesaire. Bu benim post doktora çalışmam olarak. Ona bakmam lazım diye düşündüm. Devamlı çalışıldığı için onları rahatsız etmeden nasıl bir altyapı kurulur, nasıl doğru bilgilere ulaşabilirim diye bir yerinde bakmanın fevkalade olabileceğini gördüm. Büyükelçilik de çok destek oldu Bern'deki. Rahmetli Ekrem Bey, müsteşar çok ilgili bir insandı. Zekai Baloğlu o zaman öğrenci müfettişi idi. Onlarla da temasım vardı. Çok güzel yürüttük o çalışmayı.

Türkiye'ye dönünce bu çalışmayı sundunuz mu bir yerlerde? Türkiye'de bakanlıklara, ilgili kurumlara ya da İsviçre Hükûmetine?

Ben bastım kitap oldu. Hiç kimseden öyle bir talep gelmedi. Merak etseler alır bakarlardı herhâlde. Geç basıldı. Malatya'da ancak sıra geldi, basılabildi.

O tarihe kadar bir araştırma, rapor vesaire bir şey hazırlayıp sunabildiniz mi? Aslında bir politika önerisi de içeriyor kendi içerisinde...

Hayır. Çünkü ondan sonra bizim bölümün kendi iç sıkıntıları başladı. O sıkıntılar beni de biraz sıktı. Onları aşayım derken bunlara pek eğilemedim.

Ben bu işleri Malatya’da yaptım. Çünkü oraya bir kurucu olarak gittim, bölüm kurucusu olarak. Pek çok idari görev yapmak zorunda kaldım ama o da görevimin bir parçasıydı. Bütün onların hepsini yapmaya çalışarak yıllar geçti.

Hocam, biliyorsunuz Türk sosyoloji tarihini biraz daha sizin hikâyeniz üzerinden anlamaya çalışıyoruz. 70’li yıllar, siz bölümde asistanken. Sonra yeni doktorken, bölümün işleyişi nasıldı? İlişkiler nasıldı? Neler konuşulurdu?

Bölümün ilişkileri çok iyiydi çünkü zaten çok azıcık insandık. Nurettin Bey, iki asistanı Muzaffer ve Oya Sencer, sonra Oya Baydar. Daha doğrusu eskiden de Oya Baydar da eşi idi Muzaffer Bey’in. Onlar da iki sınıf arkadaşımış zaten. Bizim için abla abiydiler öğrenciyken karşıdan görüyorduk. Sonra meslektaş olduk. Kösemihal Hoca ve Tanyol Hoca gayet iyi geçinirlerdi ve o arkadaşlarımız da iki arkadaş da ben de aralarına katılıp küçücük bir bölüm-dük ama çok böyle göze görünür bir bölümdü. Her şey yolunda giderken, ülke karışırken bizim bölüm de ne oldu bilmiyorum, karıştı, gerildi. İşte bir doktora meselesi, şusu busu derken Oya Hanım’ın doktorasıyla ilgili sıkıntılı dönem oldu. Keşke olmamış olsaydı ama oldu. Orada evvela bizim neşemiz kaçtı ama çok dikkatli ve adapla davrandık.

O hadiseyi biraz anlatabilir misiniz?

O artık çok geçti. Belki ayrıntılarda da hatalarım olabilir, ona hiç girmeyelim. O başlı başına bir konu. Bir şekilde bir ret meselesi oldu. İşte o ret meselesi biraz galiba bizim Tanyol Hoca’nın aleyhinde bir şeye neden oldu. Hocanın da çok bir dahli yoktu. Şuraları şu nedenle derdi ama o politik ortamda öğrencilerin de dâhil edilmesi işi karmakarışık hâle getirdi. İşte bir dersane basılması hadisesi, Oya Hanım’ın istifası derken bayağı bir tatsız seneler geçti.

Sınıf konusunu çalışmıştı, değil mi?

Evet o zamanlar tezler profesörler kurulundan geçirdi. Ret orada oldu. Ama öyle aksettirilmedi dışarıya. Ya da çocuklar yanlış anladı. Dershane basmalar filan tatsız tuzsuz hadiseler oldu.

Mesele biraz ideolojik gibi, sosyalistlerin üniversiteden dışlanması...

Gibi algılandı hâlbuki alakası yoktu. Anladığım kadarıyla bazı konularda doktora yapılırken hocaya şunu şöyle yapsak bunu böyle yapsak diye bir danışmanlık ediliyor. O biraz belki o heyecanla fazla geldi arkadaşlarımıza denebilir. Ben hiçbir tarafı savunmuyorum. Her taraf yanlıştı işte. Daha suhuletle halledilebilirdi.

Bu konular çalışılmaz gibi bir anlayış mı oluştu?

Yok öyle dendiğini sanmıyorum. Hayır kimse kimseye çalışılmaz demedi zaten. Oya Hanım çalışıyordu tezini bitirdi, teslim etti ama fakülte kurulundan geçmedi. Belki fakülte kurulunda konuşulmaması gerekirdi öyle şeyler. Ama o zamanlar fakülte kurulunda konuşuluyordu. Zannediyorum orada belki birtakım muhalif görüşler oldu. O zaman da kalkıp da hocalarımıza "Kurulda ne oldu?" deme durumunda değildik. Öyle de bir adap vardı.

Reddedilirse sorma hakkı olmuyor muydu?

Aa mutlaka olurdu. İşte benim doçentlik tezim reddedildi. "Mahkemeye ver." dediler jüriyi. "Ya ben mahkemede asistan olmadım. Bölümde asistanım ve bir jüri kurulur. Ret kararı da çıkar, kabul kararı da çıkar. Birtakım eksiği, noksanlığı olabilir. Onu değiştirir veya yepyeni bir çalışmam olur onu veririm." Ben böyle şeylerin olabileceğini de tahmin ettiğim için iki çalışma yapıp gelmiştim İsviçre'den. Öteki çalışmamı verdim. Ertesi sene doçent oldum.

Doçentlik tezinizin ret gerekçesi neydi?

Onun gerekçesi bambaşkaydı. O işte ideolojikti galiba. Artık iyice keskinleşmişti. Ben çok böyle yansız, mümkün olduğu kadar yansız davranan biri olduğum için, kim bilir belki bir iki arkadaş biraz lüzumsuz kulis yaptı, hiç oralı bile olmadım. Kendime güveniyordum çünkü öbür çalışmamı koydum masaya. Bu iş bitti. İlk reddedilen İsviçre'de yaptığım uygulamalı çalışmadı. Gerekçe de "Nasıl uyum sağlanamaz denebilir ki?" diye jüri üyelerinden birinin ısrarı olmuş. İşte durum buydu. Ben gördüğümü çalıştım. Orada bir

sosyal psikolog, bir arkadaşın, rahmetli şimdi, ısrarı ile bu tez döndü ama benim tezimden çok bölüme kızgınlıktan döndü gibi geldi bana. O aralar ne kadar dikkat ederseniz edin oluyordu. Ben bunu bir yol kazası olarak algıladım. Felsefenin verdiği geniş bir bakış açısıyla. “Otur, çalış.” dedim. “Öteki tezini toparla, ver.”

Ertesi sene kabul edilen doçentlik tezinizin konusu neydi hocam?

Köy şehir ilişkileri ve bu ilişkilerin ülkemizdeki görünümü idi. İsviçre’den iki tezli gelmiştim ben. O bulunduğum seneleri ben orada çok iyi değerlendirdim gece gündüz. İki konuyu kaleme almış olarak geldim. Sonra oturdum, biraz revize ettim tabii araya da bir buçuk iki sene girdiği için işler oluncaya kadar ve onu da bastım. Malzemem de vardı yanımda. Bazı yerlerini oturdum yazdım. Kitap olurken de bazı başka kaynaklar da gerekti, onlarla da zenginleştirdim. Bazılarını çıkardım biraz arkaik kaldı diye. Ve o çalışmaydı işte, onu da bastım. Ama bunlara ancak Malatya’da bakabildim.

Sonrasında yayınlandı ama o zaman fakülteye takdim ediliyor bir teksir olarak.

O zamanlar öyleydi ama Yunus Emre üzerine tezim de basım kararı almıştı. Sonra biz Baykan Bey ile bir şeye darıldık galiba. O biraz ısrar etti çekelim diye, aldık geriye kitaplarımızı. Fakülte de kızdı. 2-3 sene basmama cezası verdi. Ben ayrıldıktan sonra Baykan Bey’in kitabı basıldı. Ben de o arada bastırmamış oldum. Biraz daha bekledim, Malatya’da bastırdım.

Sizin için doktora sonrası 10 yıl sıkıntılı geçti sanki...

Sıkıntılı geçti ama bir mobbing diyemeyeceğim haksızlık etmiş olurum. Sadece benim genelde uzlaştırıcı ve sakin tabiatıma çok da uygun olmayan bir gerginlik vardı. Onu öyle taşıyacağıma kendim başlatacağım bir yerde daha sakin, daha kolay adapte olunur bir ortam yaratabilirim diye düşünüp o teklifi kabul ettim ve çıktım gittim. Giderken de dönme niyetim yoktu. Her ne kadar döneneceğimi zannetseler de. Ama o kadar da memnun kaldım ki dönme niyetim olsa da kalırdım. Ve ben oradan niye ayrıldım biliyor musunuz? İnönü Üniversitesinden. Çok ağır bir hastalık geçirdim. 1 yıl süren bir tedavi geçirdim. Bir

kanser geçirdim ben. Ondan kurtuldum. 30 küsür sene oluyor kurtulalı. Artık kardeşim isyan etti, "Eve yakın ol, gel İstanbul'da bir şey yapalım." dedi. "Artık ben bu rahatsızlığı da geçirdikten sonra İstanbul'un kalabalığına dönemem. Daha rahat, daha kavranabilir bir şehirde yaşamımı sürdürmek istiyorum. Üstelik doktoralarını sürdürdüğüm öğrencilerimin doktorasını bitirmeden katiyen buradan da ayrılmam." dedim. Onların doktoralarını bitirttim. O arada Uludağ Üniversitesinden bir teklif geldi. Artık gençlerden de müsaade istedim. Onlar da anlayışla karşıladılar ve ben Bursa'ya geldim. 16 sene de çok büyük bir keyifle beraber olan yıllar var. Çalıştım ve emekli oldum 10 sene önce.

Hocam, 1970'lerin ortasında yurt dışına gidiyorsunuz. Orada iki yıl kalıyorsunuz, dönüyorsunuz. O gidiş geliş tecrübeniz sizin hayatınızda nasıl bir etki oluşturdu? Çalışmalarınızda nasıl bir etki oluşturdu?

İstanbul Üniversitesi bu ülkenin birtakım sıkıntılarına bağlı olarak sıkıntılı yıllar yaşadı ama akademik tarz ve davranış açısından hiç de emsallerinden, yurt dışındakilerden geri kalmıyordu. Hatta ben müracaat ettiğim zaman İsviçre Hükûmetine bu burs için, bir eşdeğerlik lakırdısı bile yoktu İstanbul Üniversitesi için. Sadece yeminli tercüman tarafından transkript çevirisi isteniyordu, kendiniz çevirmiyordunuz, yeminli tercüman tarafından çevriliyordu. Böyle bir eşdeğerlikle gittim ben. O bakımdan hiçbir komplekse kapılmaya gerek yok. Zaten kolay kolay kapılmam hiç, zaten hani kapılacak meali olan biri de olsaydım kapılmaya imkân yoktu. Çok eş düzey giden bir şeydi. Çok memnunum o çalışmalardan. Hatta bir öneri de aldım ben hocamdan ama o zaman ülkeme dönmem gerekiyordu. Çünkü dönme kararıyla gitmiştim. Ee daha böyle idealist bir hava olabiliyordu o yıllarda. Müsaade istedim. Zaman zaman gittim tabii yanına. Kopmadı bağım ama tercihim ülkemden yana yaptım.

Oradaki çalışma usulleri, oradaki gündem vesaire sizin için ne tür katkılar sağladı, sağladı mı bir katkı?

Katkı sağlıyor tabii. Bir kere çok farklı ülkelerden insan tanıyorsunuz. İsviçre, biliyorsunuz birçok ülkeden çok öğrenci kabul eden ve iyi bir eğitim altyapısı

olan bir ülke. Ve üstelik de bu ekol Politeknik Zürih’teki ile birlikte, onlar biri Fransızca biri Almanca eğitim öğretim veriyorlar. Aslında aynı üniversite merkezleri de Bern’de orta yerdedir. İkisinin arasında bir yerde. Hâlâ ilk 10’dan aşağıya, 11. sıraya inmedi, hep o ilk 10’un içindeler. Orada yer değiştiriyorlar dünya üniversite klasmanında öyle bir üniversite idi. O bakımdan o havanın tabii çok büyük bir etkisi oldu bende müspet anlamda. Ama hiçbir eksiklik duygum olmadı. Çünkü hakikaten kendine güvenen bir üniversiteden ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi entelektüel kalitesi bakımdan çok iyi yıllarında idi o yıllarda. O genel sıkıntılar başka. Hatta birbirine ters düşen insanlar bile çok değerli insanlardı. Sağdan soldan hiç fark etmez. Gerçek bir üniversite atmosferi idi. Dünyanın herhangi bir yerindeki çok iyi bir üniversite atmosferi, onu soluduk, nankörlük ederim eğer öyle bir şey olmadı, yoktu dersem.

İstanbul Üniversitesi ile ya da Türkiye’deki üniversiteler ile kıyasladığınızda nasıl bir fark görüyorsunuz?

Şimdi bir yerde 500 senelik bir gelenek var. Ta Fatih’ten beri, darülfünun zamanına kadar gelen, ondan sonraki dönem filan. Şimdi oradan bakıp da şimdi şurada şöyle olsaydı, bu da böyle filan diye bir yargılama da insaf dışı olurdu. Hiç öyle bakmadım ama çok büyük iyi niyetlerle kurulduğunu biliyorum. Birinin içindeydim. Çok emeklerle kuruldu. Bir de üstelik çok idari görev yapmak durumunda kaldım. Doğramacı Hoca o zaman biraz galiba özellikle bir seçim yaptı. Davetlere dikkat ediyordu. Çünkü gözler Malatya’nın çok üstündeydi Özal nedeniyle, başbakandı. Özal’ın da özel bir ilgisi vardı. Çok iyi bir kütüphanemiz vardı bir kere. İstedığımız kitabı istediğimiz anda getirebiliyorduk. Hâlâ da çok iyi bir kütüphane. Bir yandan da biz kampüs kurduk. Şehirdeki farklı farklı yerlerdeydi. Hem hiç yüksünmedim. Birdenbire böyle görmediğim, çeşitli birtakım haşeratın da zıplaya zıplaya dolaştığı bir kampüste, bir misafirhanede birkaç sene içinde bir kampüs yükselttik hepimiz el ele verip. Hacettepe’den, Ortadoğu’dan bir iki arkadaş, Ege Üniversitesinden, İstanbul’dan bir ben vardım pek fazla davet olmamış belki o bölümler olmadığı için. Nihat Nirun Hoca’nın beni çağırışı da Cahit Tanyol

Hoca'mız İngiltere'deyken onun derslerini yapmak için İstanbul'a gelmişti, Biz de Baykan Bey'le birlikte Nihat Nirun'un derslerini asiste etmiştik. Beni Hacettepe'ye istemişti. Bu sıkıntılı yıllarda çok canım sıkılmıştı. Farkındaydı bazı şeylerin bu tez meselesinde. Fakat o zaman ben o davete icabet edemedim. Annemin tansiyonu çok yüksekti, orada problem olabilir diye düşünüyordum. Sonra o tansiyon meselesi hallolduğu bir sırada geldi hocanın ikinci teklifi. “Artık bari buraya gel kızım, 2-3 sene çalışalım beraber.” diye. Ben onu gerçekten bir ferahlama olarak düşündüm kendim için ve 500 senedir oluşmuş bir gelenek, çok güzel bir şey ama ona benim katacağım bir şey yoktu. Orada bir şeyler yapabiliyordum ve onlar kısmet oldu galiba.

Gidişinizi sanki biraz böyle az biraz açabilirsiniz. Üniversitede sanki hem mikro hem de kurumsal düzeyde birtakım anlaşmazlıklar...

Birtakım sıkıntılar oldu ama şimdi o insanlar sağ değil ve onların hayır öyle değil böyle deme şansı yok.

Kendi açınızdan yaşadıklarınızı anlatabilirsanız bu da çünkü Türkiye sosyolojisinin kurumsal bir geleneği.

İşte o zaman daha yeni kurumlaştığı için galiba bu kadar iyi oturmamıştı diyelim ve bırakalım o konuyu bir tarafa. Bir gün sohbet ederiz ama şimdi değil. Bazı kırgınlıklar oldu ama bunları ayırdık biz. Dostluklar, selamlar, sabahlar devam etti. Hiçbir şeyi çirkinleştirmedik. Ona hep dikkat ettik.

O atmosferi ve o gündemi merak ederim. Mesela 12 Mart Darbesi olmuş, Türkiye de sosyolojik bir biçim almış, 12 Eylül olmuş. Bütün bu hikâyemizin iki kırılma noktası 12 Mart ve 12 Eylül. 12 Mart döneminde Yunus Emre'yi tez konusu olarak seçmeniz çok önemli bir şey. Sonrasında Malatya'ya gideceğinizde her ne kadar YÖK kurulmuş olsa da yine de başka bir şey var orada. Türk Sosyolojisinin gelişiminde Nihat Nirun'un etkisi, seçimlerin etkisi gibi, Bunları konuşabiliriz.

Anlıyorum. Nihat Nirun Hoca bize 15 günde bir geldi dersleri yaptı. Biz Baykan Bey'le gider karşılar, uğurlardık hocayı. Bu hocanın İstanbul Üniversitesinde bölümün işleyişiyle ilgili herhangi bir şeyi olmadı ama çok büyük bir

destek verdi, ikimiz de doktor asistandık, o zaman bağımsız ders veremiyorduk. Zaten kadro azdı. Diğer arkadaşlar da biliyorsunuz o malum nedenlerle ayrılmışlardı. Çok az kişiydik. Dolayısıyla verdiği destek çok önemliydi. Ve teksif olduğumuz mesele de mümkün olduğu kadar derslerin düzgün yürümesi, Nihat Nirun Hoca'nın olmadığı zamanda da bizim bölümde mümkün olduğu kadar derleyip toparlayıcı olmaya çalışmamızdı. Bazen aynı şeyi düşünmesek de Baykan'la. Ama dostluğumuz çok iyiydi. Biz okulla ahbablık işini ayırmıştık. Eşi de çok sevdiğim bir arkadaşımıdır. İkisi de rahmetli şimdi. Çatıştık çatışmadık değil ama hiçbir zaman seviyeyi düşürmedi.

Neydi çatışmanın konusu?

Valla artık iyice saçma sapandı galiba. Kim Türkiye sosyolojisinin babasıdır, kim annesidir, kim bu teyzesidir filan diye karikatürize edeceğim bir şeydi paylaşılamayan yani arada galiba paylaşamıyor. Ben onun artık hiç üstünde durmuyorum.

Hocam, İstanbul Sosyoloji'yi ekol olarak kabul ediyor musunuz? Kişilere göre değişmelerin çok net bir şekilde yansıdığı bir bölüm gibi gözüküyor.

Ben kabul ediyorum. O son yıllarda oldu. Benim öğrenci olduğum ve asistan olduğum yıllarda. Bir kere felsefe öğrencisiyken aynı koridordaydık ama o bölümün içinde bir sıkıntı var mı yok mu farkında bile değildik. Böyle şeylere kafa da yormazdım ben zaten. Dersime bakıyordum, derslere giriyordum, çıkıyordum filan. Girdikten sonraki hava da bir-bir buçuk sene çok iyi gitti. Oya Hanım'ın tezi meselesine kadar gayet ahenkli bir bölümdü. Ondan sonra bir karmakarışık olundu. Bir daha tam anlamıyla bir sükûnete eremedik. Umarım artık erilmiştir. O bölüm önemli bir bölümdür. Dünyada da ikinci bölüm sosyoloji bölümü olarak açılmış. Sosyolojinin o gelenekteki babaları da Türkiye'nin hâlâ önemli isimleridir hatırlanacak, değil mi? Gökalp'ten başlayarak... Bizim bölüm, bir üniversite bünyesinde ikinci bölüm. Durkheim'in bizzat Fransa'da açtığı bölümden sonra Gökalp'in dersleriyle ve arkadan bizim bölüm. Yeni hâlinde bölüm ne yapıyor bilmiyorum, iyi şeyler oluyor dur umarım. Arkadaşları da gördüğüm zaman selamlaşırız. Çok sık olmasa

da bazı yerlerde karşılaşma söz konusu oluyor. Son yıllarda olmadı ama onlar bizim öğrencilerimizdi zaten. Sevdiğimiz insanlardır. Hiçbirini birbirinden ayırmam ben.

Ekol dediğimizde bir yöntem, bir gelenek, bir çalışma tarzı. Bunlarla ilgili nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tabii daha ziyade teorik çalışılırdı.

Nurettin Şazi Bey daha yaşasaydı o sosyometri ya da uygulamalı araştırmalara önem veren bir bölüme dönüşebilir miydi?

Nurettin Şazi Bey yaşasaydı da onun tarzı, tavrı hiç değişmeyecekti. Belki Muzaffer Bey ve Oya Hanım bölümde kalsaydı daha başka bir istikamet olabilirdi. Nurettin Bey tecrübi sosyolojinin başındaydı ama ben genel sosyoloji metodolojiden almıştım sertifikamı ama şöyle bir çaprazlık vardı. Birtakım dersleri de tecrübi sosyolojiden alırdık. Tecrübi sosyolojideki öğrenciler de bir kısım dersleri dışarıdan da öğrenci olsalar benim olduğum gibi umumi sosyolojiden alırlardı. Bu ahenk vardı. izim hocamızın, Korkut Bey'in, benim, Baykan Bey'in, Ümit Hanım'ın hocası olan hocamızın görüşü, sosyoloji muhakkak sahaya da çıkmak gerekir idi. Biz o geleneği ve terbiyeyi aldık Tan-yol Hoca'dan. Ama iyi tarih bilmek ve Türkiye'nin tarihini iyi bilmek için de Türkiye sosyolojisi yapmak gerekir diye. Ve sonunda da ad olarak 69'da bu tescillendi, Türkiye Sosyolojisi. Benim de bulunduğum 5 kişilik bir toplantıda. Hakem olarak Mehmet Kaplan Bey'i tayin etmişti dekanlık. O toplantıda Erkan Bey bunu yazmıştır da bir kitabında, o toplantıda adı da konu resmen. Daha o zaman aramızda Baykan Bey yoktu. Adı da konu ve o dersler başladı.

Nasıl bir hakemlik olabilir? Neden bir jüri var, onu anlamaya çalışıyorum.

Hakemlik şuydu: Türkiye sosyolojisi diye bir sosyoloji olmaz, köy sosyolojisi olur, tarih olur, bilmem ne olur ama ülke sosyolojisi olmaz diye bir itiraz geldi Oya Hanım ile Muzaffer Bey'den. Nurettin Bey de rahmetli benimsedi o itirazı. Hoca ve bir asistanı kaldık ortada. O zaman bir hakem gerekti. Dekanlık da hakemi tayin etti. O toplantıda şöyle bir cümle oldu. Herkesi dinledi hakem

olarak tayin edilen hoca, ben de en ufağım aralarında. 22 yaşındaydım asistan olduğumda, bir sene filan olmuş, öyle susup duruyorum. Mehmet Kaplan, “Siz ne diyorsunuz çocuğum?” dedi. “Valla” dedim “sosyoloji bir bilimse, ‘loji’, burası da Türkiye ise ve toplumsa bence hiçbir mahsuru olmasa gerek, bir zararı yok.” dedim. “Bir denemekte fayda var, niye konmasın bu isim?” “Tamam, toplantı bitmiştir.” dedi. Ondan sonra olumlu rapor vermiş fakat hemen konmadı. Ertesi seneki programa yetişti. Türkiye sosyolojisi artık bir ders olarak kondu ve uzun zaman hocamız bunu yaptı. Hoca adına o derslere benim de girdiğim dönemler oldu. Sonra Baykan Bey aramıza katıldığında da o 1969’da mezundur yanılmıyorsam. Birkaç sene iktisatta bir yerdedi galiba. Öğretim görevlisi olarak çalıştı. Sonra aramıza katıldı ve devam etti.

Türkiye Sosyolojisi dersini o mu vermeye devam etti?

O arzu etti, o devam etti. Nurettin Bey vefat etti. O da doçent oldu. O kürsüye de bir ana bilim dalı başkanı gerekiyordu. YÖK’ten sonra o orada görev yapmaya başladı ve o derslere o devam etti. Cahit Tanyol Hoca’nın da emekliliği gelmişti zaten. Hocamız da emekli oldu. Ondan sonra bir iki sene devam ettim ben ve tatlı tatlı ayrılmanın çok daha sağlıklı ve dostça olacağını düşünerek ve üstelik de dediğim gibi babamdan aldığım bir terbiye vardı, “Ülkenin her tarafında herkesin hizmet etmesi gerekir.” Derdi. bilfiil de ben bunu yaşadım, gördüm. Onun şark hizmeti dönemine yetişmedim ama Batı’daki görevlerinde ben de babamla birlikteydim. Gözlüyordum o şeyi. O bir çeşit idealizmdi de zaten. Seve seve gittim.

Sizin yaşadığımız ayrılma, bir tür ekolü kim devam ettirecek meselesi miydi?

Onlara ben hiç girmedim. Çok insani şeyler onlar. Akademik işleyiş başka, duygusallıklar başka. Onları birbirinden ayıramayacağımız noktaya gelmeden ben gideyim de bir ara vereyim de sonra sakinleşiriz hepimiz. Ama orası bana çok iyi geldi. Sonra sakinleştik, ahabplığımız hep devam etti ama beraberlik devam etmedi meslekte.

Cahit Tanyol'un ciddi bir etkisi var hocam gördüğümüz kadarıyla. En azından bu çalışmamızda şimdiki kadarki hikâyelerde iki isim çok öne çıkıyor. Ankara'da Nihat Nirun ve İstanbul'da Cahit Tanyol. Cahit Tanyol Hoca'nın hocalığından, öğrenciyle ilişkisinden, gündeminden biraz bahsedebilir misin?

Hoca hepimize aile büyüğü gibi davranırdı. Gerektiğinde güzelce azarını da işitirdik, gülerdik içimizden hoşumuza giderdi. Nasıl söyleyeyim, çok formel davranmazdık, rahattık. Rahatça konuşurduk, her türlü fikrimizi söylerdik. Hatta aykırı sayabileceği herhangi bir şey aklımıza gelirse onu da söylerdik. Çok serbest bırakmıştı bizi. Asla baskıcı değildi, tarzı öyleydi.

Biraz Cahit Tanyol Hoca'nın da kendi gündemi, politik görüşleri sanki çok değişmiş gibi görünüyor. Siz bu hususu hiç takip ettiniz mi?

Şimdi Cahit Tanyol Hoca biraz fazla geniş açılı düşündürdü. O arada da nüanslar fazla oluyor, onların arasında gider gelirdi. Niyeti iyiydi. O nesil biraz verbal bir nesildi. Hoca hem yazardı hem konuşurdu. O kadar yazıp konuşunca bazen böyle çelişkiler de görünebiliyor. Biraz daha az yazınca daha az oluyor onlar.

Biraz uzun yaşamasının da tabii etkisi vardır. Neredeyse her dönemi Cahit Tanyol üzerinden izleyebiliyoruz.

Gayet tabii. Hoca hep arka planda var daima. Uzun ve güzel bir ömürdü, şanslı bir insanmış o bakımdan güzel bir ömür yaşadı. Etrafında da çok fevkalade bir eşi vardı. Güzel çocuklar yetiştirdi. Bizlere de çok yakın, icabında fena hâlde kızarak da baba evlat gibi davranırdı. Biz de hiçbir zaman istismar etmedik. Hep dikkatli olduk. Buna şahadet edecek arkadaşlarım hayatta, Korkut Bey filandı. Bizleri rahat bıraktı, serbest bıraktı, "Birebir benim gibi düşünün." demedi hiçbir zaman. "Ama düşünün." dedi.

Malatya'ya gidiş hikâyesine dönelim hocam. Nasıl oldu? Niye Malatya'yı tercih ettiniz?

Hayır, Malatya'yı tercih etmedim. Nihat Bey o sırada Malatya'nın rektörüydü. Malatya'yı ömründe görmemiştım ama iyi ki de Malatya imiş. Fevkalade bir

şehre gittim. O kadar memnun ve mutluyum ki orada geçirdiğim 12 seneden anlatamam. Ben oradan emekli bile olabilirdim, o rahatsızlık araya girmeseydi. Çok ağır bir rahatsızlıktı. Yurt dışına gönderilmek zorunda kaldım. 1 yıl sürdü tedavim benim. Ağır bir Hodgkin lenfoma geçirdim. O zaman tedavi imkânları bugünkü gibi değildi. Fark etmemişiz o tempoda. Teşhis konduğu zaman iki sene üç sene gecikilmişti. Nasıl çıktım o işin içinden? Canlı döndüm ve nasıl bugünlere geldim ben de bazen hayret ediyorum. Ama babamın bir sözü vardı kulağımda hep. Onun çok etkisi oldu, o kanser uzmanı olduğu için. “Evladım, insan gripten yatar, yaşama isteği ve sevinci olmasa bir haftada ölür, kanser olur, ayağa kalkar.” demişti. O söz hep kulağımdaydı. Babam hayatta olsa zaten baştan fark ederdi. O işi hallederdi. Erken teşhiste mutlak düzelme oluyordu. O hayatta değildi. Çok yıllar olmuştu. Ben İsviçre’ye gitmeden birkaç ay evvel kaybettim babamı. Babamın sağlığında Nihat Bey’in “Ankara’ya gel kızım, sen biraz sıkılıyorsun galiba İstanbul’da, üstelik de Hacetpe’de ben görmek istiyorum.” dediği zaman da babam böyle çocuklarını, çocukları dediğim topu topu 2 kişiydik zaten, 2 çocuğu vardı etrafında gördükçe mutlu olan bir insandı. Onun o duygusunu düşündüm.

Hocadan izin istemem de o nedenledir. “Hocam ben bu nedenle İstanbul’da kalmak durumundayım.” demiştim. O da anlayışla karşıladı. İsviçre’den döndüğüm zaman bu YÖK ile ilgili kadro meseleleri şunlar bunlar döneminde de hoca da o sırada işittik, İnönü Üniversitesinin Rektörlüğüne atandı. Bir süre sonra da beni aradı. Hatta bir İstanbul gezisi olmuş. Bu arada Rektör Yardımcısı, o da rahmetli olan Kemal Bey’le birlikte uğradılar bir çay kahve içtik. Orada da bana onu söylediler. Ben de “Tamam hocam.” dedim ve zaten arayış içindeydim ve Mimar Sinan istemişti beni, o arada Safa Erkün Bey. O zaman artık Malatya’ya söz vermiş durumdaydım. Ben kendisinden özür diledim. Dedim ki “Hocam bu şık olmaz. Ben sadece muvafakat alamıyorum İstanbul Üniversitesinden.” Sonra işte o bir merasimde Doğramacı el koydu bu işe. Peygamberin kavli filan şakası ile bir ayın içinde ben Malatya’daydım. Gittim ve hiç de dediğim gibi pişman olmadım. Çok güzel yıllar geçti, çok verimli. Hem bir bölüm kuruldu hem idari görevler nedeniyle çok yorulmak ile birlikte sadece ben değil bütün hepimiz bir şeyler çıktı ortaya. Biz var olan

kurumlardan aldığımız ilhamla daha önce var olmayan bir yapılanmayı orada gönlümüzce yapabildik, hiç engellenmeden. Hatta hızımızı alamadık. Şehirde de çok şeyler yaptık. Bunlardan bir tanesi de benim Malatyaspor'un asbaşkanlığı görevimdir. Biliyor musunuz onu bilmiyorum.

Biliyoruz Hocam. Onu biraz anlatmanız isteyeceğiz.

Ben de şaşırdım ona. Rektöre bir öneri gelmiş, yardımcısı idim ben de hocanın. Telefon etti ve o sırada da annem galiba rahatsızdı. Fırlayıp eve gitmiştim ben. "Fügen, bir şey söyleyeceğim sana ama hemen sakın olmaz hocam deme." dedi. "Estağfurullah" dedim "hocam nedir?" "Böyle böyle bir teklif var." dedi. "Müthiş bir şey bu." "Ne bakımdan?" dedim. "E sen sosyologsun ya." dedi. "Arayıp da bulamadığın saha sana." "Saha da... Neresi, ne oluyor filan." Anlattı biraz. Bir de "Vallahi haftada yarım saatini filan alacakmış. Yönetim kuruluna üye olarak katılman için." "Aman hocam, ben daha maça ilk defa geçen hafta gittim." Bir hafta sonra ben başkanvekili olarak özel sandalyede oturuyordum statta. Bir hafta içinde oldu bu iş. Bizim rektör de vekâleti bana bıraktı. Kendinin yurt dışında bir toplantısı vardı. O da çok önemli bir kanser uzmanı idi. 7 yıl filan Amerika'da bir çalıştığı üniversite vardı. Zaman zaman oraya giderdi, bizim Engin Hoca gitti, vekâlet bende, "Sana da refakat edecek Genel Sekreter Şahin Bey, beraber yemek yiyeceksiniz. Sen istemiyorsan orada reddedersin." dedi. Bir de gittim ki böyle kaynıyor orası. "Ben bunu yapamam." diyecek vaziyet yok. "Bir yönetim kurulu haftada da yarım saat ölmem ya." dedim. O haftanın sonunda kongreye gidiliyormuş, kongre toplandı. Yeniden yönetim seçildi, yönetim kurulu. Toplantı bittiğinde ben asbaşkan olarak görev dağıtımını yapılmıştı, asbaşkanlardan biri, sonradan İstanbul Üniversitesinin rektörü olan Mesut Parlak Hoca. O zaman doçentti, biri de Cumalı Ünalı Bey, şair ve Özal'ın da danışmanı idi. Üçüncüsü de ben. Şimdi bunun biri İstanbul'da, biri dedim Ankara'da. E başkan da İstanbul'da oturuyor. Ne olacak şimdi? Ne olacağımı anladım. Başkanvekili olarak atandım ve ben 3 seneye yakın Malatyaspor'la haşır neşir oldum, 1. ligde. Brezilyalılar oynuyor. O da hayatımın çok başka bir tecrübesidir. Yalnız ne gece uyuyabildim ne gündüz uyuyabildim. Gece 3'lere kadar yönetim kurulundasınız.

Brezilyalılar ağlar ikide bir moralleri bozulur. “Brezilya’ya gidelim. İşte çocuğumu özledim, yok karımı özledim” filan. “Ya getirirsiniz ya gönderirsiniz.” Portekizce bilen enteresan bir adamcağız, fevkalade esprili filan bir şeydi ama ikide bir kaybolur ortadan. Serginho da dil bilmez. Carlos kalecimiz iktisatçı idi. Yüksek lisansı vardı, birkaç dil konuşuyordu. Ondan anlaşıyoruz ama onların da araları bozuldu mu onun da tercümanlık vazifesi olmuyor. Bir de böyle insan kaprisi ile uğraşıyorsunuz. Ama orada harika insanlarla tanıştım ben. Şehri de iyi tanıyıyordum ama şehrin çok gizli saklı bir yönü varmış. Çok farklı alanlardan. Kimi iş adamı, kimi mütevazı bir iş yeri olan biri işte kimi bir yerde bir devlet hizmetinde olan harika arkadaşlarım oldu. 30 kişilik yönetim kurulu, yönetim kurulunun öbür yarısı da İstanbul’da ama kararları biz alıyoruz merkez olduğu için. Müthiş bir dönemdi ve bir de üstelik tabii basın ayağa kalktı, ilk defa oluyor bizim memlekette böyle bir şey diye. Allah’tan onu, o kısmı çok iyi idare ettim ben. Mümkün olduğu kadar deminki konuşmadaki dikkatimi, o işi de ülke çapında bir hadise hâline getirmemeye çalışarak işin cinsiyet boyutunu fazla vurgulatmadan. Bu bir görevdir. Bunu biri yapacaksa onun da bir cinsiyeti olacaktır filan. Abartmayalım diyerek idare ettim. Sonra hastalanınca tabii hepsini bıraktım. Onlar hasta etmedi. O benim ta İstanbul’dan beri böyle canımı sıkan her şeyin birikimiydi galiba. Ama o da hayatının çok güzel bir dönemiydi çünkü sosyolog olarak nasıl bir malzemenin içine düşüyorsunuz? Aman Allah’ım. Hani uzun süre akvaryumda kalmış bir balığı denize bırakırsanız nasıl aklını şaşırır. O benim için de öyleydi.

Size niçin teklif geldi sizce?

Çok görünen bir insandım ben ve çok iş biliyor diye adı çıkmış biri idim. İşte o inşaatlardan tutun da bir de o zaman Türkiye’de hiç kadın rektör olmadığı gibi rektör yardımcısı da tek tük ya vardı ya yoktu ama bizim üniversitemizin ben ilk kadın rektör yardımcısı değilim, üçüncüsüyüm. Hocalarımızın ufku çok genişti. Farklı üniversitelerden gelen. Çok doğaldı bizim için. Malatya için de öyle. Biz Malatya ahalisi de hiç bu kadın ilk kadın, son kadın filan onun üstünde bile durmadık. Bir iş var ve yapıyoruz. 1. ligde de çok da gözler üstünde. İşte Özal’a kızanın da gözü üstünde kızmayanın da gözü üstünde bir

de üstelik. Sonra o cumhurbaşkanı filan oldu. Rahmetli çok ilgilenirdi üniversiteyle de. Biz de bir tıp merkezi kurduk onun adını verdiğimiziz. O tıp merkezi de hâlen dünyada karaciğer nakillerinde 8.likte, omurga ameliyatlarında pek rakibi yok. Dünyadan hasta yağıyor oraya kimse farkında değil. Çok iyi bir tıp fakültesi de oldu bu arada. İyi gelişenlerden ve bir de şehrin altyapısı çok iyiydi. Çok öncelikte olan bir şehirdi. Onlar böyle Antep modeline de dikkatle bakmışlar, gördüğüm kadarıyla öyle bir mahalli yarış hâli de vardı, dile getirilmesi de. Gerçekten hem entelektüel anlamda hem sosyal hayatın rengi anlamında hiçbir sıkıntı çekmeden çok güzel bir dönem geçirdim ben.

Malatya bir de okul şehri. O kadar güzel okullar açılmış ki Cumhuriyet'ten sonra. Ardından o fabrikalar, Sümerbank, bildiğimiz klasik o Cumhuriyet'le birlikte açılan fabrikalar filan müthiş ve onların kendisi, her biri bir okul gibiydi. Biz yurt dışından hocalar da getirttik, konferanslar da verdirdik. Ben mesela dünyanın birçok yerine, istediğim gibi şeylere, bu kadar ağır tempoya rağmen kongrelerime falan rahatça İsviçre'deki bağlantılarımı koparmadan gidebildim. Çağrılı bildiriyle çağrıldığım yerler oldu, bu yelpaze Çin'den Meksika'ya kadar genişti. Bütün bu akademik tatminleri de yaşadım ben. Bunu İstanbul'daki bölümümde belki yapamayacaktım. O bakımdan o sıkıntıların bana bir şeyi oldu çünkü üniversite ne kadar kalabalıklaşırsa imkânlar da o kadar azalıyor paylaşım nedeniyle. Sıralar çok zor geliyor, izinler çok kolay alınamıyor. Bu da çok haklı ve anlaşılabilir bir şey. Ama orada bütün bu yoğunlukta, tempoda bunları da yapabilme şansım oldu.

Bir de orada o kuruculuğun verdiği bir motivasyon da var galiba

Tabii, büyük bir içtenlikle ve hasbi derler ya eskiler, hiçbir şey beklemeden çalışıyorsunuz ve onu insanlar yüzünüzden okuyor. Ben bu kadar kadir bilen insan kalabalığı bir arada görmedim. Kalabalık derken yığın anlamında söylemiyorum. Sayısal olarak başka hiçbir ifade şu anda aklıma gelmedi. Daha şıkları olabilir ama ben bulamadım şu anda, bağışlayın. Bunlar beni çok bağladı oraya. Eğer hastalanmasaydım ben emekliliğime kadar kalırdım, kardeşim çok gönül koymasaydı, "Çok uzaktasın, çok huzursuzum ben burada her an bir şey olabilir, nüks olabilir." diye. Hâlbuki ben mutlak olarak, düzelmiş

olarak geldim. Kendimden çok emindim ama onu da çok fazla üzmüş olmak istemedim, iyi ki de üzmemişim, iyi ki de dönmüşüm. Onu da çok erken sayılabilecek bir yaşta bir arı sokması nedeniyle anafilaktik şoktan kaybettim gitti. Eğer dönmemiş olsaydım o azapla yaşayamazsın. “Ben kardeşimi kırdım ve uzakta kaybettim.” diye. Onun için onda da bir hayır vardır diye düşünüyorum. Döndüm ama İstanbul istemedim artık. Çünkü rahatsızlıktan sonra birkaç sene o kadar kolay geçmedi, 10’a yakın ameliyatla bitti bu iş. Ama bitti. Ama bitti üstünden tedavi biteli de 30 sene geçti. Bu da ayrı bir savaştı mesleğin içinde. Hadi burada biraz fazla ben diye vurgu yaptım ama bu bir hayat hikâyesi. Bugüne kadar geldik işte bugün de buradayız.

Malatya’da hiç ampirik araştırma yaptınız mı hocam şehirle ilgili?

Ah tabii tabii. Ama onları ne yazacak ne basacak vaktim oldu. Notlarım duruyor. Benden sonra herhâlde dosyalarımı emanet edecek arkadaşlar değerlendirecektir. Tabi uçmadı gitmedi onlar duruyor. Yaptım tabi. Alan araştırmaları yaptım. Bir kere kulübün altyapısı ile ilgili gözlemlerim başlı başına bir araştırma. Sonra da biz orada kulübü bir anonim şirket hâline getirdik, ilk defa şirketleşme oldu. Dolayısıyla işte halı sahalar yaptırдық, şunu yaptırдық, bunu yaptırдық. Belediye gibi çalıştı kulüp. Orada da şehrin çok farklı katmanlarıyla, insanlarıyla tanıştım. Hep o gözlemlerim, o Malatyaspor’daki dönemim aynı zamanda da bir alan araştırması gibidir. Bütün bunlar basılabilir ileride böyle geniş bir alan araştırması yapacak birine de devredebilirim, karşılaştırma yapabilir. Filan tarihte de bu bunları yapmıştı diye benim görmem de gerekmiyor onları güvendiğim meslektaşlarıma bırakacağım miras olarak.

Sizin kuşağın biraz hatıralarından kaçan bir tarafı var hocam.

Kırgınlıkları unutmak istiyoruz. Çünkü insana dair bir sürü tatsız şeyler de var tatlıların yanında. Sürekli kin gütmek, kızmak insanın kendini zehirliyor. Bir de belki felsefe tahsilinin verdiği bir şey de var. Belki biraz genişçe bir açı da var. Sadece bende değil, genelde onu görüyorum. Daha tolere edebiliyorsunuz bazı şeyleri. İnsandır, her şey mümkündür. Bugün böyledir. “Ben de kim bilir ne kursular işliyorumdur farkına varmadan.” diyorsunuz ve kolay affedebiliyorsunuz.

Sonra Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne geldiniz ama burada bir sosyoloji bölümü var mıydı siz geldiğinizde?

Vardı da çok yeniydi, gençler vardı. Aynı yaşlar olunca sıkıntılar oluyor. O sıkıntılar vardı. Ben mümkün olduğu kadar onları halletmeye çalıştım. Öğrencilere çok yansıtmadık. O adabı oturttuk. Sanıyorum onu yapabildim. Sanki o adamın kaybolabileceği bir noktada arayışa giriştikleri sırada Türk Sosyoloji Derneği Başkanı o zamanki rektörümüze beni tavsiye etmiş. O vesileyle geldim. Kriz yönetimi için 1996'da geldim.

Malatya'da epey bir öğrenci yetiştirmiştiniz sanırım.

Gittiğimden birkaç ay sonra sınavlar açıldı, girdik ve bölüm açıldı, işlemeye başladı. Az bir kadroyla başladık. Bir de kendi kadroları olsun, kendi mezunlarımızın ileride emanet edeceği bir bölüm olsun diye çok itina ettik o çocukların yetişmesine nitekim ilk öğrencilerimizden Vehbi Bey şimdi profesör. Benim de oğlum gibidir. Göz bebeğimdir. Belki birçok çalışmalarımı ona da emanet edeceğim. O tamamlar, yayınlar. Artık ben uğraşmak istemiyorum, dinlenerek ölmek istiyorum. Çok yoruldum. Dinlenmeden ölmek istemiyorum. Hakikaten çok yoruldum.

Başka kimler var, doktora öğrencisi olarak yetiştirdiğiniz?

Epeyce bir kişi var şimdi çoğu profesör zaten. Birinin bile adını bir an hatırlayamazsam kırgınlık olur ama bir yerlerde var. Benimle ilgili de sağ olsunlar hepsi bir şey yapmışlardı. Mesleğin 50. yılında galiba İstanbul Üniversitesi, Malatya ve Hacettepe bir arada, Nevin Güngör'ün editörlüğünde İstanbul İktisat Fakültesi İktisadiyat Enstitüsü, kendi bölümüm değil, bir armağan sayısı yaptılar. Orada bu hikâyeler, şimdi beni de dinlediğiniz için bakınca daha bir anlam kazanacaktır. Orada işte birçok yetiştirdiğim daha doğrusu yetiştirme-ye çalıştığım öğrencilerim, onlar mutlaka yetişmeye zaten müsait idiler, herkesle birlikte yine başarılı olurlardı ama kısmet banaymış. Ben o şansı elde ettim. Şimdi profesör olan herhâlde 15'i geçmiş sayıda benim yanımdan geçerken bir dokunduğum arkadaşım var.

İşte danışmanlıklarını yaptığım, ayrılmak zorunda kaldığım için arkadaşlarıma emanet ettiğim, onlar tabii listeye girmiyor, onlarla birlikte 20’yi geçer. Çoğu profesör oldu. Yani zaman da o kadar geçti üstünden. Şaka değil ben 84’te gittim Malatya’ya. Ben doçent iken danışmanlık yapmadım daha kadro meseleleri de hallolmamıştı. Malatya’da profesör oldum ve bölümde mezun verdikten bu tarafa 34 yılda bütün bunlar oldu. Toplam meslek hayatım 45 sene sürdü.

Bursa’da daha çok araştırmalar yapmışsınız. Artık mesleğin son demleri...

Bir de daha çok vaktim oldu, idarecilikler azalınca. Anket işine hiç girmedim ben, çok fazla sevmem ama mülakat metodunu çok severim. Konuşmayı, gözlemeyi, alanda öyle bulunmayı, içinden biri gibi bakmayı hadisenin, o tarz çalıştım, mülakat yaptım. Benim özel tercihim.

Biraz açabilir misiniz hocam? Neden mesela nicel metotlara mesafeli yaklaştınız?

Bu çalışmalara da saygım var. Ama zamanın, yörenin, o grubun ruhunu yakalayabilmek için mülakatla mümkün olduğunu düşünüyorum. “Evet, hayır” ile olmuyor o iş. Rakamlar büyüleyici, çok isabetli sonuçlar da alınıyor ama benim tercihim. İlle duvara sıkıştırıp da birini seçeceksin, yoksa hiçbirini yapamazsın derlerse mülakatı tercih ederim. Sahaya çıkmayı tercih ederim. Bu araştırmaların basım kararı alındı çoğunun. Ama şu veya bu teknik nedenle basılamayan da oldu. Daha çok basılmadı, teksir oldu, şu oldu, bu oldu. Ben de öyle çok üstüne gitmeyi sevmem. Karar alındı mı yeter benim için bir gün basılır. Önemli bir bölümü üniversite projeleriydi. Üniversitenin desteklediği. Kent Tarihi Araştırmaları Merkezi kurulmuştu. KETAM’ın araştırmalarıydı.

Örneğin “1999 Marmara Depreminin Mudanya Halkı Üzerindeki Psikososyal Etkileri”

O yayınlandı, hatta uluslararası bir dergide de yayınlandı. Hakemli bir dergide. Şu anda adını unuttum. O ilginç bir çalışmaydı. Onu psikoloji bölümüyle birlikte yaptık. Çok değerli bir arkadaşımız vardır orada psikolog, onunla birlikte.

Çalışmalarınızda ciddi bir çeşitlilik var. Deprem, kadın, nüfus, suç, intihar...

Genel sosyoloji yaptığım için bir de felsefeci olarak geri çekilip bütüne bakma merakım olduğundan dalıp çıkmadığım şey kalmadı. Genel sosyoloji buna biraz da imkân veriyor.

Biraz o günlerde gündem olan meseleler ile ilgili mi geliyordu bu araştırmalar daha çok? Araştırma konusu, deprem belli ama mesela intihar ve suç nereden gündeminize girdi?

Kriminolojiyi ders olarak vermeye başladım ben. Bazı dersleri üstlenmek zorunda kaldığım dönemler de var eleman eksikliği nedeniyle. Hatta dünyanın çok sayılı kriminoloji kongrelerinde birinde de bulundum, Japonya'da. Tam da o zelzeleden 3 buçuk ay sonra radyasyonun içine bir daldım çıktım, söz verdik diye gittik bir arkadaşla beraber. Kriminoloji de ilgimi çok çekti ders olarak anlatırken ve o alanda da çalışmalarım oldu. Mesela narkotik ile ilgili bir yazımız da Japonya'da yayınlandı. Verdiğim dersler de yöneltti. Birden önümde yeni bir alan açılıyordu ve ben böyle yeniden öğrenci gibi alıyordum o alanları. Öyle meraklarım vardı ve o arada biraz da dinlenmek için resim yapıyordum, arada.

Anneniz ressamdı, değil mi?

Hayır, babam. Babam tıp fakültesinden izinli olarak bir arkadaşıyla birlikte, o arkadaşı da rahmetli İlhami Özkan'dı. O da sulu boya alanında epey adı duyulmuş bir insandır. Bir Arda Özkan diye, bir zamanlar magazin basınında enteresan çalışmaları olan bir genç vardır. Onun babasıydı. Babamın sınıf arkadaşı tıbbiyeden. Onlar gerek Kuleli Askerî Lisesinde iken gerek tıbbiyede özel izinle güzel sanatlar akademisine devam etmişler. Nazmi Ziya Güran'ın öğrencisiydi babam, Cemal Tollu'nun da sınıf arkadaşıydı. Ve iyi bir ressamdı. Gençliğinde Galatasaray Resim Sergisi'ne resimler vermiş öğrencilik zamanda. Ben öyle bir ressam değildim ama merakım vardı, hevesim vardı. Sonra üniversitede de bir grup arkadaş, biz beraber resim çalışmaları yaptık, sergi bile açtık. Öğrenci yararına da sattık onları. İyi oldu. Boya moya bir şeyler temin ettik çocuklara.

Kardeşim öldükten sonra tuvalin başına oturdum. Düz çizgi bile çizemediğimi, fırçayı bile boyaya daldıramadığımı gördüm. O gruptaki arkadaşlarım 3-4 saat büyük bir saygı ile hiç gık demeden galiba durumu izlemişler. Ondan sonra “Bu çalışmalarını biz de kaldıramayacağız.” dediler ve bıraktılar, bıraktık. Böyle bir şey oldu. Kardeşimin ölümü çok ani idi benim için. Nir gün vardı ve ertesi gün anafilaktik şoktan gitti. Kendisi de hekimdi buna rağmen gitti, kendi kendini kurtaramadı. Eşi de gitti, Marmaris’te. Onun için Marmaris’e hiç gidesim yoktur. Arılar yersiz yurtsuz kalınca ne yapacak? İnsanları sokmaya başladılar. Arıların hiçbir kabahati yok. Gitti. Çocukluğunda da böyle bir alerjisi yoktu. Bahçeli evlerde büyüdük Anadolu’da. Bazen olabilirmiş. Kaybettim. Annemden 3 sene sonra o, işte ondan beri de biraz üzgünüm.

Hocam, ilk makaleniz “Türk Toplumunu Açısından İslamiyet.” Asistanlığınızda yazmışsınız. Biraz bahseder misiniz?

Din sosyolojisi okuyorduk, dinliyorduk. Yunus ile ilgili çalışmalarım başlamıştı. O çalışmanın verdiği tabii bir birikim oluyor. Her ne kadar yoğun çalışmaya başlamadan önce filolojiye filan gittimse de o okumalar ufku açıyor yahut açınızı farklı bir şekilde geliştiriyor. Din ve toplum ilişkisi de önemli bir ilişki tabii. O nedenle öyle bir merakım da oldu. Biraz okudum, yazdım. O küçük yazı çıktı. İlgi de çekti. Tezimi de, lisans tezimi de Celal Sılay rahmetli Yeni İnsan dergisinde basmıştı iki veya üç sayıda. O da ilgilenmişti Türk halk şiiri meselesiyle. Öyle bir şeye başladım ama bizim yetiştiğimiz zamanda ilginç bir şey vardı. Yayın çok teşvik edilmezdi. Hele durun, büyüün, hele durun büyüün. Hep ben ayıp oluyor zanneder, hâlâ utanırım yayın yaparken. Bakın Yunus Emre’yi güncelledim bu pandemi sırasında günlük şeyleri de işin içine kattım, perspektifi de benim bakış açımı da aileyi de dünya politikasını da yani bir başka bir bütünlüğü içine koydum. Ama onda bile hâlâ mahcubiyetim var. Şimdi kâğıtlar çok yükseldi, biraz daha sabredeyim diyerek ayak sürüyorum. Benim neslim yanlış bir biçimde o terbiye ile eğitildi hocalarımız tarafından. Acele etmek ayıptır. Durun hele durun bakalım falan. Niye öyle yaparlar? Belki aldıkları eğitim oydu belki öyle bir tarz vardı. Birdenbire kanatlanmaya kalkmak gibi filan. Biraz ayıp sayılıyordu. Belki bunu söylemek ayıp şimdi ama öyle bir şey vardı.

Akademi siyaseti de var onun içinde.

Belki vardı. Ben onu pek anlamazdan gelmeyi tercih ettim. Ama o bir tavır geliştiriyor sizde. Garip bir şekilde. Böyle bir tutum oluyor. Öyle bir tutum alıyor.

Bu çalışmanız ilginç hocam. Bu dinin sosyolojinin konusu olarak görülüp görülmemesi bile tartışılırken sizin böyle bir makale yazmanız...

O biraz da felsefeden gelmenin rahatlığı, pervasızlığı her şeye burnunu sokar ya felsefe, oradan kaynaklıdır. Bir de öte yandan da bir ayağınız da sosyolojiye basınca felsefeyle birlikte konu da o sıralarda böyle yavaş yavaş, biraz ağdalanmaya başlamıştı. Bizim ülkemizde din meselesi. Bir bakayım dedim bir göz attım işte. İlk izlenimleri de yazdım. O yazıyı Vehbi çok beğenirdi nedense bir analizi bile vardı o konuda.

Farklı dönemlerde aslında Türkiye'deki sosyolojinin genel yönelimlerini çok iyi de takip eden haddim olmayarak bir şey var. Din hadisesi, dini bilim tarihi, sonra yurt dışına işçi göndermek, kentleşme...

Evet, bu ülkenin insanıyım, çocuğuyum. Tabii bunlarla ilgilenmem lazım diye düşündüm. Önüme çıktığı zaman yaptım. Ben şimdi işte artık bu özellikle pandemi de biraz daha teksif, çok fazla da dışa dönük bir hayatım vardı. Bursa'da kırmak istemediğim arkadaşlar var, işte konuşmalar şunlar bunlar ama onlar kalıcı olamıyor. Yazıyorsunuz, bir kenara koyuyorsunuz. Ben bunları bir derledim, topladım, bir dosyam var, onları yavaş yavaş yayınlamayı düşünüyorum ama onu yapacak ömrüm olmayabilir diye artık Nevin Güngör Hoca ile Vehbi Hoca'ya emanet edeceğim onları.

Nevin Hoca öğrenciniz oldu mu?

Hayır ama çok sevdiğim bir arkadaşım ama benden çok genç. Onu da Malatya'dan gelirken Nihat Bey "Bak demiş uğra Nevin. Çok seversin bir büyüğün var orada, ablan var, tanış." demiş. YÖK üyeleri ilk zamanlarda üyelik yaparlardı ama üniversitedeki görevleri bırakılmazdı. Fakat o aşamada YÖK üyelerinin hepsinin Ankara'da olması istendi. Mecburen rektörlüğü bıraktı. Bir

süre bir arkadaşı Kemal Bey Dil Tarih’ten o vekâlet etti. Ben de gideli birkaç ay olmuştu. İşte o arada, “Git mutlaka bak Fügen’i gör.” demiş benden çok bahsediyormuş, Ankara’da onların kulağı doluymuş benden. Daha evvel de oraya almak istediği için. Ama enteresan bir tesadüf. Düşünebiliyor musunuz benim hocam, “Ben söz verdim, çok ayıp olur gitmezsem Malatya’ya, onun için bu teklifinizi saygıyla karşılıyorum hep de mutlulukla hatırlayacağım ama Mimar Sinan’a gelemem.” dediğim Safa Erkün Hoca’m rahmetli, bize rektör olarak atanması mı Malatya’ya?

Hoca da çok güldü, ben de çok güldüm. Karşılıdık tabii. “Fügen, görüyor musun dünya ne kadar küçük?” dedi. “Ama hocam” dedim “ben de çok şaşırdım.” Olacak iş değil. Ve biz Safa Bey ile ben bir vapura binip karşıya geçerek Mimar Sinan’da değil Malatya’da çalıştık beraber. Düşünebiliyor musunuz? Çok enteresan. O zaman ben daha doçenttim. Sonra Safa Bey de döndü. Bizim orada biraz kısa sürüyordu rektörlük dönemleri. Hocalar işte yükselerek gidiyorlardı. Safa Bey de çok fevkalade iyi bir insandı. Çok zarif bir insandı. Çok saydığımız bir büyüğümüzdü. Şehirle pek imtizaç edemediler. Onun için o da 1-1,5 sene sonra döndü. Şehir şimdi üniversiteyi çok güzel taşıyor. O zaman da öyleydi ama şimdi iyice o tabana da indi, o manada.

Hocam siz bunu nasıl başardınız peki? İstanbullusunuz ama Malatya’da, Bursa’da da aktiftiniz...

Hiçbir önyargım yoktu İstanbul dışıyla ilgili. Çünkü ben İstanbul’da doğmadım. Herkes İstanbul’dan memlekete gidiyoruz yazın derdi, ben de memlekete gidiyoruz diye yazın İstanbul’a giderdim. Anneanneme, dedeme, aile büyüklerine. Benim için öyleydi. Sonra tamamen dönünce eve dönüş denirdi ona. Dönünce de kaldığım yerden devam ettim. Benim memleketin İstanbul’u ile, Hakkâri’si ile, Trabzon’u ile, Antalya’sı ile bilmem Keşan’ıyla, Iğdır’ıyla hiçbir farkı yoktur. Bu 776 bin kilometrekarenin her tarafı vatanımız. Her yerde, her zaman olabilir. Bursa’da niye kaldın dersenez, hem iyi bir sürü sevdiğim eşim dostum var hem de annemi burada bıraktığım zaman burada hiç akrabam yok. Mecburen oturdum. Şimdiki vasiyetim de yanına gömülme zaten. Kardeşim de bütün aile, babam orada ya bir gün olacak. Hatta ne

gün belli olmaz yani bu yaşta hiçbir insanın vakti saati belli olmuyor ama ben dikkat ediyorum biraz daha buralarda dolaşmak için. O artık dolaşamayacak hâle geldiğim zaman da iyice yerlisi oldum gibi yani ailemin ilk defa, bu arada dedem Sarıkamış'ta gömülüdür orada şehit olduğu için. Babamın babası. Bir de ben İstanbul dışında gömülmüş olacağım.

Hocam, Bursa ile Malatya'yı kıyaslarsanız nasıl iki şehir profili çıkar?

Şimdi tabii coğrafi şartlar farklı. Örf âdet bakımından ülkenin bütün asgari müşterekleri her iki taraf için de söz konusu. Ama onun dışında yöreye ait birtakım farklılıklar da var. Bursa çok göçmen alan bir şehir olduğu için çok daha kozmopolit. Malatya, o bakımdan daha homojen. Daha ortak refleksleri var. Bursa'da öyle değil. Bursa daha bireysel davranacak birtakım raddelerden geçmiş. Bursa'da cemaat, cemiyet, dinî anlamda söylemiyorum, camia havası daha baskın ve bu genelde olumlu işliyor. Yani şehri geriye çekmiyor. Hep birlikte bir atılım, bir görünme isteği var. Seviyorlar onu. Bu da büyük bir enerji veriyor şehre. Onu hep hissediyorsunuz. Ben arada gittiğimde de hissederim. Galiba ekimde de hissedeceğim. "Bir gel." diyorlar arada, epey oldu gitmeyeli. Onu hissediyorsunuz. Bursa'da var ister istemez, rekabet. Sanayi işin içine girdiği zaman, bu kadar farklı iş yeri girdiği zaman rekabet var. Ama bu da başka türlü bir enerji, bir sinerji, hoş bir şey. O da hareketi daha hızlandırıyor. Yani o tarafları Antep'e daha benziyor. Antep'le daha benzetiyorum birbirine Bursa'yı. Evet ama Malatya daha farklı tarzı olan bir şehir. Daha da sakinler. Fazla rekabetçi değiller ve sizi benimserlerse de öyle bir benimsiyorlar ki. Hâlâ benim bir kısmım orada gibi.

Arada gittiğim oldu tabii bazı sınavlarına ve işte çok da özleştığımızde görmeye. Onlar benim her cenazeme, iyi günüme, kötü günüme, koşup koşup geldiler. Yani sadece bölümdeki arkadaşlarım değil, Malatya'dan da gelenler oldu. Askerlik arkadaşlarım zaten tertip diyoruz birbirimize, yönetim kurulu-na. Daha geçen gün bayramda genel sekreter arkadaşla konuştuk. Bazen "Ne haber tertip?" deriz birbirimize. O kadar eşit şartlarda, ya aramıza niye bir hatun kişi girdi, diye kimse düşünmedi. Hiç kimse irkilmediği gibi kırk yıldır aynı evde büyümüş kardeşler gibiydik. Hem hiyerarşiyi koruyorduk hem de çok güzel dostluklar oldu ve hiç kopmadık.

Hocam, Turgut Özal. Malatya’da çalıştınız. Diyalogunuz da oldu. Türkiye’nin dönüşümünün de etkili bir isimdi.

Doğru. Yani hem başbakanlığı döneminde hem cumhurbaşkanlığı döneminde etkiliydi. Bir kere orada çok seviliyordu. Ayrıca da insani ilişkileri fevkalade bir insandı. Çok sevecendi, çok yakındı. Geldiği zaman ne başbakan geldi gerginliğine giriyorduk ne cumhurbaşkanı geldi gerginliğine giriyorduk. Eve gelmiş büyük amcamız, ağabeyimiz filan gibi bir havadaydı çok rahat diye. O kadar rahattı ki hatta bazen yanına DeBakey’i de alır gelirdi. DeBakey ile de kanka olmuştuk. O ikisi de şimdi hayatta değil. Huzur içinde uyusunlar. Allah rahmet eylesin. Mesela ben Texas’ta tedavi olduğum zaman DeBakey çok ilgilendi benimle. Hatta bir deneme tedavisine ben kendim karar veremedim. Onun onayını aldılar doktorlar. Aynı hastanede olmadığı hâlde ben kararı ona bıraktım. Özal’ın çevresindeki doktorlar, şunlar bunlar, yani onun hayatındaki insanlar bizim Malatya’ya da çok gelir gider olmuşlardı. Hastanenin temel atma törenine mesela DeBakey kalktı geldi Amerika’dan, oradan da Moskova’ya gitti, birini ameliyat etti. Kimdi bilmiyorum bir devlet adamını filan. O da 80’li yaşlarında böyleydi. Onun için şimdi ben 77 dediğim zaman “Ah!” ettiğimde utaniyorum. Onu hatırlıyorum. 80 küsur yaşında ameliyat yapıyordu. Böyle insanlar da tanıdık. Özal hiç kimsenin eğilimini merak etmiyordu. “Ne zaman nereye eğilebilir bu?” diye bakıyordu. Katiyen. Birçoğumuzun oy vermeyeceğini bile biliyordu. Umurunda bile değildi. Çalışan insan istiyordu. Onun da böyle bir tarzı vardı. Çok enteresandı. Yani ben tabii ilk defa orada gördüm onu, başbakanlığında.

Hatta ben o zaman İktisat Fakültesinde vekâlet ediyordum. Dekan vekili idim. İktisat Fakültesinde hoca olmadığı için bizim fakülteden bir arkadaşımız orada görevliydi, iktisatçı, o bir ameliyat için Malatya’da kalamadığı bir dönem oldu. O sırada ona ben vekâlet ettim. Doçenttim daha, ilk defa resmî olarak karşıladığım bir dönemdi üniversite adına, işte başbakandı ve son derece sıcaktı. Hatta beraber temel bile attık. Öyle bir sohbete dalmışız ki kürek saplandı, beton harcı kurumuş, yeniden harç yaptım. Orada biz sohbet ederken kürek saplanmış, böyle şeyler de yaşadık. Böyle enteresan bir dönemdi.

Öyle bir yerde, öyle bir çalışmanın içinde artık hiyerarşi filan kalmıyor. Toplu bir şey. Bu beni sosyolojik olarak çok memnun etti. Biz ne kadar yarılmaya, bölünmeye, bilmem neye çalışırsak çalışalım öyle bir sağlam hamur var ki. Çok farklı insanlar gerçek bir felaketin karşısında yekvücut olabiliyor.

Sizin anlattığımız Malatya, Malatya'daki üniversite ile bütünleşme. Sonra 28 Şubat süreciyle başka bir resim çıktı.

O zaman öyleydi. Değınmek gerekir ama şimdi ben bu kadar uzaktan çok fazla bir şey söyleyemeyeceğim. Daha da bir yakından gözlem yapmak gerekir. Belki bir zaman kalmak gerekir, belki bazı sohbetler gerekir. Çünkü benim girip çıkabileceğim çevre çok orada, birbirinden uzak bile sayılsa her yere girebilirim. Sporun da böyle bir şeyi birleştiriciliği var. İşte o zaman 12 13 yaşında olan çocuklar ki onlar arkamda bir ordu olurlardı, imza için, bilmem ne için, işte "Filan futbolcu geldiği zaman bizi tanıştırır mısınız?" Şimdi onlar kocaman adamlar oldular. Herhâlde ben onlarla çok iyi bir muhabbete girebilirim bir araştırmaya kalkarsam. Ama artık bende o enerji kalmadı. Bir de orayı süje olarak görmek istemiyorum. Anlatabiliyor muyum? Hani hekimler çocuklarına bakamaz ya. Bir iğne bile yapamazlar, onun gibi. İyi ki o dönemde ben ayrılmışım. Yani o dönemi yaşamak istemezdim. 96'da ayrıldım ben. Sanırım tutumum sessizce müsaade almak yönünde olurdu. Tıpkı İstanbul'dan aldığım gibi. Bir değıştirme şansımız yok ki. Üzülürdüm ama kalmazdım. Tekrar aynı filmleri görmek istemezdim.

İstanbul'dan ayrılıp gidiyorsunuz, bir bölüm kuruyorsunuz sonra o bölüme sizi rahatsız eden şeyler geliyor.

Evet öyle oldu. Olsun, Ne yapalım? O biraz da kendiliğinden bir âdeta nasıl söyleyeyim, çekim nedeni de oldum galiba ben. Yani bir merak konusu da oldum. Hiçbir zaman benim çıkıp da bu kadar radikal bir biçimde İstanbul'u terk edeceğim kimsenin aklına gelmiyordu. Kimse inanamadı. Başta bizim Baykan. Allah rahmet eylesin. O kadar emindi ki o. Şimdi o benden çok sonra başladı kariyere ama benden 6 yaş büyüktü. Ben sırf o komplekse girmesin diye ona "Baykan" dedim, "sen" dedim. Sonra anladı onun kıymetini. Ben

tabii biliyorum, sonra anladı. O sıralar pek anlayabilmiş değildi. O da çok pişman oldu ama huzur içinde uyusun. O da benim arkadaşım ve eşini de çok severim. O da rahmetli oldu. Çok iyi anlaşmış bir karı kocaydı. 1-1,5 sene dayanabildi arkasından maalesef kardeşimle bir hafta arayla hayattan ayrıldılar. Öyle bir dönemdi benim için. Malatya’da da sonra gelenler ayrıldılar galiba birçoğu.

Bursa’da Hüsamettin Hoca ile de çok yakın çalıştınız. Uludağ Üniversitesindeki ortamdan biraz bahsedebilir misiniz?

Allah rahmet eylesin. O da mutlaka iyi bir insandı. Çok çalışkandı ama tarzı çok değişikti. O tarzı bir türlü biz senkronize edemedik ama çok efendice geçirdik. Hiç kavga dövüşümüz olmadı. O felsefeden gelmiyor ama felsefeye daha yakın ve iyi de bir felsefe okuruydu. Benimle filan bir derdi yoktu. Onun için ben ona hiç kırılmamış ve darılmamışım. Hatta ben biraz destek olabilir miyim diye düşündüm. Baktım hayır, bu da yanlış bir şey olur. Onu serbest bırakmak daha iyiydi. Ama tabii mümkün olduğu kadar da dikkatli olarak. Çünkü bölümün de sıkıntıya girebileceği durumlar olabilirdi. Feveranları nedeniyle. O da böylece bir şemsiye altına girmiş oldu. Ben onu estağfurullah, korudum diyemiyorum ama en azından rahat çalıştığını sanıyorum. Böyle bir dönem. Benim ilginç bir tarihim var, böyle bir şeyler oluyor bazen. Tesadüf tabii bu. Dediğim gibi ben o arkadaşlarımı da hep hayırla anıyorum. İnsan kim bilir benim de farkına varmadığım ne kadar çok kusurum vardır. Farkına varsa bazı şeyleri yapmaz zaten, herhâlde yapmaz diye düşünüyorum. Öyle bakınca hayat daha kolaylaşıyor.

Bir iki cümleyle hayatınızı özetleseniz, bu röportaja bir isim koyacak olsak ne denirdi?

Siz ne derdiniz? Ben soru sorayım şimdi.

Böyle çok çalkantılı geldi bana sanki.

Çalkantılı tabii ama ülke de hep çalkantılı bir ülke. Benim de çalkalanmam normal. Ben biraz etkilenen bir tipim. Bazı gemiler rüzgârı, dalgayı iyi ayar

eder. Ben biraz sallanırım ama batmadan idare ederim, öyle geçti. Suyun üstünde kaldım. Zararlı olmadım. Yararlı olmaya çalıştım. Umarım olmuşumdur.

Sizde Yunus'un da bir etkisi var galiba.

Galiba, onun terbiyesi de evet. Beni terbiye etti belki de birçok söyledikleri...

Divan okuma alışkanlığınız devam etti mi?

Tabii. Halk şiiriyle de ilgimi kesmedim. Yunus'la da ilgimi kesmedim. Zaten okuyup yazmayla da kesmedim. Gözlerim dayandığı sürece okuyacağım ama şimdi göz dayanmazsa da yaş epey ilerlediği için bir gün dayanıksız olacak zaten şimdi çift gözlükle filan dolaşım duruyorum. O zaman da teknoloji çok yardımcı, kulaktan da idare edebiliyorsunuz. Yeter ki beyin fonksiyonlarını kaybetmesin.

Yunus Emre yılıydı geçen sene. Size hiç başvuruldu mu?

Ben o sırada işte o kitabı da yeniden bir elden geçirdim filan ama o hengâmede kimsenin kimseye başvuracak bir vaziyeti yoktu. Bazen Erkan Bey ile konuşmalarımız oldu, o biraz teşvik etti "Hocam basın şunu." filan diye. Onunla şahsen karşılaşmadık biz böyle. O kendi aradı buldu beni, hocayla ilgili bir çalışma için filan. Onun da teşviki oldu ama geçen sene ne oldu da ben böyle bir ara verme ihtiyacı hissettim? Herhâlde çok yorgundum. Şimdi o mayalanıyor. Dünya da çok hızla değişti oradan bu tarafa, geçen seneden bu yeni hadiselerle belki bir şeyler eklerim diye düşünüyorum. Şimdi biraz mayalanmaya bıraktım ama onu galiba sağlığımda bastırmayı istiyorum. Görmek istiyorum onun basımını. Yunus Emre Yılı'na neredeyse yetişecekti fakat işte sonra bir duraladım ben. Bir ara verdim. Ondan sonra da bu işte enflasyon derken kâğıtların fiyatları malum. Hatta bir de onun için temasların çok olması lazım. Çok fazla ortalıkta da gezmek istemedim bu salgın sırasında. Bir de benim geçmişimde ciddi bir rahatsızlık olduğu için çok büyük bir risk var. Evet nüks etmedi. Tamam, sağ olsunlar belki kökü kazındı ama giden bir sürü şey de var tabii sağlıkta. Ben mesela çok iyi spor yapan bir insandım. Bunların hepsi durdu.

Latinceyi nerede öğrendiniz hocam?

Felsefe birinci sınıfta biz Fransızca ve Latince yaptık. Felsefe bölümünün böyle bir özelliği vardı.

Latince okuyacak kadar, anlayacak kadar biliyor musunuz?

Barajdı. Ben 97 almıştım sınavda. Zaten Latince metin içinde otur oku deseniz bir sözlükle çok kolay çözülebilir bir dil. Latince aslında çok kolay bir dil. O kadar Matematik, Türkçe gibi matematiği gayet sağlam bir dil. Elime sözlük aldığım zaman, her şeyi hatırlıyorum diyemem ama tabii vocabulary çok zengin hâle getiriyor. Mesela şimdi sadece ben değil, o dönemde okumuş olan Latincenin mecburi, ya Latince ya Grekçe alınıyordu. Ben Latince aldım. Çünkü çocukluğumdan beri öğrendiğim dil de Fransızca idi. Daha yakın, ses bakımından. İngilizceyi oldum bittim sevmezdim. Mecburen öğrendim. Artık onsuz olmuyor çünkü. Profesörlük de de bizim zamanımızda ikinci dilden de bir sınav vardı, ona hazırlandık. Fakat sonra o sınav kalktı. Ama İngilizceyi de iyi kötü bir kenara koymuş olduk. Yani bizim nesil öylece. Hazırlık yılında çok, haftada 18 saat Latince görüyorduk. Yarı ömrümüz klasik filolojide geçiyordu. Ben de biraz bir çocuktum diyeyim. Latince sınavına dolma kalemle girdim. O yüzden de 3 puanımı kırmıştı hoca, ukalalığımдан. Dolma kalem yüzünden 3 puanım gitti. Ama orada terbiye oldum.

Hocam teşekkür ederiz.

Rica ederim. Ben teşekkür ederim.

Akademiden Bürokrasiye Sosyolojinin Geçişliliği

İhsan Sezal

İhsan Sezal, 1947 yılında şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde başladığı lisans eğitimini İngiltere'de Manchester Üniversitesinde tamamladı ve yüksek lisansını Bath Üniversitesinde gerçekleştirdi. Doktora çalışmaları için Türkiye'ye döndü ve Bursa Uludağ Üniversitesinde akademik kariyerine asistan olarak başladı. İstanbul Üniversitesinde sosyoloji doktoru ünvanını aldıktan sonra Uludağ Üniversitesinde çalıştı. Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığında önce müsteşar yardımcısı ve ardından müsteşar oldu. Yükseköğretim Kurumu Üyeliği yaptı. Bürokrasiden tekrar akademiye döndü. Gazi Üniversitesinde ve Başkent Üniversitesinde görev aldı. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesinde kurucu dekanlık görevini üstlendi. Bir süre Sosyoloji Derneğinin başkanlığını yürüttü. Şiire olan ilgiyle bilinen Sezal, üniversite yıllarından bu yana şiir yazmaktadır.

Hocam âdet olduğu üzere, sizin bir kısa hikâyenizle başlayalım.

Memnuniyetle. Evet, ben tarihi de söyleyeceğim. Yaşımı ortaya çıkaracak ama olsun. 1947 yılında Siverek Urfa'da doğdum ben. Dar gelirlili bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerimi açtım. Babam, ortaklaşa bir bakkal dükkânına sahipti. Bakkallık yapıyordu. Ben ailenin en küçük çocuğuydum. İki abim, iki ablam vardı. Abimler askerî okullara gittikleri için, büyük ablam evlendiği için diğer ablam da aynı şekilde; ailenin neredeyse tek çocuğu olarak büyüdüm ben. Onun iyi tarafları da vardı tabii dezavantajlı taraflar da vardı. İyi tarafı şu, benden önce abimler ve ablamlar çok daha zor bir hayat geçirmişlerdi. Dediğim gibi varlıklı olmayan bir ailenin çocukları olarak zaten abimler askerî okula giderek okuyabildiler. Ama ben biraz daha şanslıydım. Onlara göre ailenin tek çocuğu olarak biraz daha imkânların geliştiği bir ortamda büyüdüm ben. Elektriğin olmadığı hatta suyun olmadığı ilk çocukluk dönemlerinden sonra çok iyi hatırlıyorum hem aile için hem benim için eve içme suyunun gelmesi büyük bir olay olmuştu. Ama ilkokulu da ortaokulu da elektriğin olmadığı bir evde okudum, büyüdüm. Ama şunu söyleyeyim. Çok mutlu bir çocukluk bu. Bütün bu yoksunluklara rağmen diyebilirim ki o yıllar beni hakikaten, dönüp de baktığımda hiçbir kötü anıyı hissetmediğim dönemlerdi. İyi bir çocukluk dönemi geçirdim ben. Sonra işte o ilkokula başladım. İlkokul eve yakın tabii. Siverek gibi bir yerde neredeyse bütün okullara yürüyerek zaten gidilirdi. Eve yakın bir ilkokul, Türközü İlkokulu. Ona başladım ben. İlkokulun birinci sınıfını çok iyi hatırlamıyorum. Ama okuma yazmayı söktüğümü, hatta okula başlamadan biraz sanki harflerle bir ilişki kurduğumu hatırlıyorum.

İkinci sınıf da çok hatırlanacak bir sınıf değildi. Çünkü bizim birinci ve ikinci sınıf öğretmenlerimiz, işte dışarıdan gelen öğretmenlerdi, yedek öğretmenler. Mesela 2. sınıf öğretmenimiz Ankara'da hukuk fakültesinde öğrenci olan ama bir yerde hayatını finanse etmek için gelip orada yedek öğretmenlik yapan bir Siverekli hemşerimiz idi. Ama bu arada ben okumaya bayağı merak salmıştım hakikaten. Şunu hiç unutamam. Birinci sınıftan ikinci sınıfa geçtiğim yaz tatilinde okuyorum, okumaya da meraklıyım. İlk gazeteyi almıştım ben. Hatta hiç unutmuyorum, 5 kuruşa, karşılığında Tan gazetesini almıştım. Ve

okumaya çalışmıştım. Diyebilirsiniz ki bu okuma merakı nereden? Sadece okuldan mı? Okuldan, bir kısmı okuldan ama büyük ölçüde de belki evden gelen, aileden gelen bir durum. Babam okula gitmeyen, gitmemiş, okuma yazmayı askerlikte öğrenmiş birisiydi. Ama askere gitmeden önce eski yazıyı ve eski Türkçeyi öğrenmiş. Dolayısıyla oradan gelen bir okuma yazma merakı vardı babamın. Ama bu arada benim de daha sonra bir yerde tuhafıma giden bir şekilde babamın kitaplarla da haşır neşir olma durumu vardı. Ezbere şiirler bilirdi. Mesela Nedim'den de şiir okurdu, Fuzulî'den, Nesimi'den, Niyazi-i Mısri'den... Bu arada belirli kitapları vardı. Mesela "Kelile ve Dimne", "Hadikatü's Süada" Fuzulî'nin, "Saadete Ermişlerin Bahçesi." Öyle kitaplar da vardı. Ben de merak ederdim. Ben de onları bir yerde okumaya çalışırdım. Ama diyebilirim ki okulun bana kazandırdıkları üçüncü sınıfta başladı. Üçüncü sınıf öğretmenimiz, gerçekten bugün bile unutamadığım bir öğretmen, Nezdemir Yurtlu Öğretmen. O bir sınıf kütüphanesi kurdu. Beni kütüphane başkanı yaptı ve bizi günlük bir gazeteye abone yaptı.

Milliyet gazetesine, sınıfı. Bizim sınıf günlük gazete aboneliği olan bir sınıftı ve gazete geliyordu. Ben o gazeteyi alırdım. Tabii isteyen arkadaşlar okurlardı. Hiç unutmam, Milliyet gazetesinde o tarihlerde, Maruf Bey diye bir çizgi şey yayınlanırdı, roman dediğimiz şey. Hoca onu çok severdi. Karikatürümsü, çizgi, bir dizi birbirini de takip eden. O da onları keserdi. Ben de Peyami Safa'nın yazılarını keserdim, okurdum bazen. Çok anlamazdım. Sonra tekrar okurum diye keser, onları saklardım. Bu arada, kütüphane dolayısıyla kitaplar alınırdı. O kitaplar öğrencilere dağıtılırdı ve öğrenciler okudukları kitapları gelir sonra anlatırlardı sınıfta. Gerçekten çok güzel bir öğretme yöntemi, hatta hızlı okuma yarışmaları yaptırırdı hocamız. Dolayısıyla üçüncü sınıf bende zaten bir yerde var olan okuma merakımı, kitaplara düşkünlüğümü çok daha da arttırdı. Benimle beraber diğer 2-3 arkadaş daha vardı, onlar da aynı şekilde. Hatta biz sınıfın kütüphanesiyle orada kitaplarla yetinmezdik, bir de dışarıdan kitap alırdık ve o kitapları değiştirerek okumaya çalışırdık. Dördüncü sınıfta yine çok iyi bir öğretmenimiz oldu. Okulda duvar gazetesi çıkarmaya başladık. Ve benim de içinde olduğum iki üç öğrenci, hocayla beraber işte duvar gazetesini hazırlardık. Hiç unutmam bir pazar günü hazırlıyoruz gazeteyi.

Urfa Valisi gelmiş Siverek’e, okula da gelecek, geldi. Daha sonra Adalet Partisi’nden milletvekili olan Kadriye Erdoğan, Hiç unutmam. Geldi, işte bizi gördü, çok hoşuna gitti. Hepimizi tebrik etti, güzel şeyler söyledi. Beşinci sınıfta yine aynı şekilde yine gerçekten çok iyi bir hocamız vardı Celal Karslı, Celal Öğretmen dediğimiz. O da yine bu faaliyetleri sürdürürken bir de sene sonu artık, mezun olacağız.

Bir piyes sahneye koymayı düşündü, “Küçük Ali” diye. İlkokul çocukları için “Küçük Ali” diye bir piyes. Ben de Küçük Ali rolünü almıştım, bana da vermişti. Onu hazırlamıştık. Ve bu arada hakikaten yine okuma merakı da devam ediyordu zaten kitaplara. Alıyoruz, ediyoruz, okuyoruz. Şunu söyleyebilirim o ilkokulda kitaplık ayırımı diye bir şey söz konusu değildir. Her tür kitap okuyorduk biz. Ben de öyle. Tommiks, Teksas, Keloğlan, o yıllarda çıkan o çizgi kitaplar. Onlardan Kemalettin Tuğcu’nun çok acılı hikâyelerine kadar, ondan Yaşar Kemal’in İnce Memed’ine varıncaya kadar. Beşinci sınıfta filan okuduğumuz kitaplar, Jules Verne kitapları. Bu arada hatırlamadığım birtakım çocuk kitapları da aynı şekilde zaten onları okumaya devam ediyorduk. Hatta o kadar ki, tabii öğretmen de beni çok severdi. Bir anı olarak hatırladığım, unutamadığım bir şey, o çizgi roman kitaplarından birisi, Kinova, cuma günleri çıkardı. Gazeteciye, cuma günleri gelirdi. 4. saat ile 5. saat arasında ben teneffüste gazeteciye giderdim Kinova’yı alır gelir, derste kitabın arkasından okurdum. Tabii öğretmen görürdü ama sevdiği için de bir şey söylemezdi. O kadar meraklıydım kitaba. Ama bu arada kitap okuma merakım gerçekten öyle bir boyuta vardı ki mesela özellikle ilkokulda, ortaokulda, başlarında babam arada bir bana bir harçlık verir, “İşte git kebab ye.” derdi. Çok da güzel kebabçılar vardı Siverek’te. Parayı alırdım. Kebab yemek için parayı alırdım. Giderdim, fırından yarım ekmeğe yahut çeyrek ekmeğe alırdım. Bir de zeytini alırdım. Onları yerdim. Geride kalan parayla gider kitap alırdım veya dergi alırdım.

Mesela Doğan Kardeş dergilerini çıkardı o tarihlerde veya ansiklopediler, ansiklopediler çıkardı işte her hafta küçük ansiklopediler, ilkokul, ortaokul çocukları için. Gider, paranın geri kalan kısmıyla onları alırdım. Ortaokulda yedek, hep dışarıdan gelen öğretmenlerimiz oldu maalesef. Birinci sınıfın, özellikle de ilk

yarısında işte Türkçeye emekli bir albay geldi, geliyordu Fransızcaya, eczacı. O da işte bir hafta gelir, üç hafta gelmez bir türlü o Fransızca kitabın ikinci bölümüne geçemezdik. Türkçe, emekli albay doğru dürüst müfredat diye bir şey zaten olmaz ama bir şeyler yapmaya çalışıyordu, iyi de bir birisiydi. Hatta Siverek'in günlük gazetesinde arada bir Kalender müstear adıyla yazılar da yazardı. Aile dostumuz aynı zamanda. Derken, belki onu şimdi anlatmakta fayda var, sonra da belki bir dönüş yaparız. Bizim bu albay Türkçe öğretmenimiz, o tarihlerde Tahrir denilen Türkçe dersinde kompozisyon yazdırırdı, yaptırırdı. Bir başlık verir, o başlıkla ilgili yazardınız. Bir gün şeyi sordu bize, hepimize "Büyüyünce ne olmak istiyorsunuz?" diye. Ben de ona "Ne olmak istemiyorum?" diyerek cevap vermeye çalışmışım. İki şeyi olmak istemediğimi söylemişim. Birincisi, doktor olmak istemiyorum demişim. Ve sebep olarak da tabii şimdi özet olarak söylüyorum. Çok güzel bir meslek, çok kutsal bir meslek çünkü işte, insanla uğraşır. Ama çok zor bir meslek demişim. Nereden o intiba edinmişim onu da hatırlamıyorum doğrusu. Ama öyle bir düşünce vardı demek ki. Belki dişim ağrımıştı, o tarihlerde tabii doğru dürüst doktor yok işte bir sağlık şeyi vardı galiba. Hiç unutmam, bir parça derimi çekmişti.

Belki oradan kaynaklanmıştır ama doktor olmak istemediğimi söylemişim, doktorluğun çok iyi, çok kutsal bir meslek olduğunu belirterek. Bir de tabii hukuk kavramı yok. Avukat olarak, meslek olarak avukatlık diye düşünüyorum. "Avukat olmak istemiyorum." demişim. Sebebi de suçluları da savunmak zorunda kalacağım diye. Öyle ya bizim Türkçe hocasının çok hoşuna gitmiş. Hem sınıfta okudu yazdığım tahlili. Sonra babama da söylemiş, çok güzel anlatmış, "Kalemi gayet iyi." diye. Derken birinci sınıfın ikinci döneminde bize Rıza Polat Akkoyunlu diye bir sürgün öğretmen geldi. Rıza Polat Akkoyunlu, şair. Aslında bilinen bir şair. Hatta o tarihlerde çok iyi bilinen, çok iyi bir isim. "Nokta Noktam" diye bir şiiri var. Radyolarda okunur. Herkesin dilinde aşk şiiri. Yakışıklı, gerçekten çok yapılı birisi. O geldi. Ve bize şiiri, Türkçeyi ve edebiyatı sevdirdi. Özellikle benim gerçekten çok unutamadığım bir hoca, öğretmen. Bize şiirler ezberletir, okur, okutur, kendisi okur ve bize bizim ancak isim olarak bildiğimiz edebiyatçılardan bahseder. O isimlerle olan hatıralarımı anlatır. Çok zevkli geçerdi. Ama sürgün olarak gönderilmiş

çünkü o tarihte Demokrat Parti iktidarda, muhalif bir şair ve bildiğini söylemekten de çekinmeyen birisi. Dolayısıyla sürgün olarak Siverek’e gönderilmiş. Onun için zor Siverek’te olmak. Ankara’dan, büyük şehirlerden gelmiş olmak Siverek gibi bir yere, o tarihlerde aslında Siverek, daha sonra anlatacağım belki birçok yere göre çok daha iyi bir yer ama yine de öyle bir isim için hele sürgün olarak gelmek tabii büyük bir acı ama bizim için büyük bir kazanç oldu. Benim için ve bütün öğrenciler için.

Onun gelip bize bir yıl hocalık yapması gerçekten unutulmayacak bir şey. Ortaokulun ikinci sınıfının ikinci yarısında çok genç bir kadro geldi. Türkçe öğretmeni, tarih öğretmeni, Fransızca öğretmeni, fizik öğretmeni, gerçi fizik değil, o tarihlerde tabii bilimler... Yeni mezun olmuş, pırıl pırıl, ateş gibi hocalar. Onlar geldiler ve gerçekten okul bambaşka bir havaya büründü. Çünkü o yedek öğretmenlerden, Rıza Polat Hoca hariç, neredeyse hiçbir şey öğrenmedik. Bu yeni kadroyla çok farklı bir hüviyet kazandı ortaokul. Ve birtakım faaliyetler başladı. Okul şenlendi. Coğrafya hocamız tarih hocasıyla beraber mezun oldukları diğer öğretmen arkadaşlarıyla konuşmuşlar; hepsi gittikleri yerde, okullarda en yakın arkadaşlarının bulunduğu okulları kardeş okulu olarak yapacaklar. Dolayısıyla bizim tarih ile coğrafya öğretmenininin arkadaşları Manisa’daki bir ortaokuldalar, o ortaokulu, kardeş ortaokul olarak onu seçtiler. Onlar Manisa ile ilgili, biz de Urfa ile ilgili bir kitapçık hazırlamaya koyulduk. Coğrafyası bir yerde ekonomisi şimdiki tabirle, tarihi, edebiyatı... İşte ortaokul öğrencileri bir kitapçık hazırlıyorlar. Hepimiz heyecan içinde yapmaya koyulduk. Ee o tarihte ulaşım çok zor. Ama kaymakamdan öğretmenlerimiz, müdür de dâhil olmak üzere bize araba temin ettiler. Urfa’ya gittik. Harran’a gittik, gezdik, oradan bilgiler topladık ve bir kitapçık hazırladık. Ortaokul öğrencileri olarak. Hakikaten çok güzel faaliyetler başladı. Geceler düzenlemeye başladık. Mesela Ziya Gökalp’ın anma gecesi, münazaralar... Siverek’te halkevi vardı. O halkevi devam ediyordu bazı faaliyetlere.

Halkevinde münazaralar halkın da gelip dinleyebileceği şekilde yapılıyordu. Dolayısıyla ortaokul, 2’nci sınıfın 2’nci yarısından başlayarak gerçekten inanılmaz bir eğitim ortamı verdi bize. Bu arada okul radyosu kuruldu. Okul

radyosu dediğim bir mikrofon var, bir de dışarda hoparlör. Mikrofon Müdür Bey'in odasında. Öğle arasında bir buçuk saatlik bir tatil var. Tam gün çünkü okul. Saat 1'de o radyoyu yönetme, program yapma görevi bana verilmişti. Müdür bana anahtarı veriyordu. Açıyordum. Sistemi kuruyordum. Sistem dediğim eski bir mikrofon, başka bir şey yoktu. Ama daha önce hazırladığım yarım saatlik bir programı; şiir, fıkra, hikâye... Türkçe öğretmeni de gördükten sonra ona göre arkadaşlar geliyorlardı. Onları ben takdim ediyordum, sunuyordum. Onlar kendi bölümlerini okuyorlardı. Arada ben de şiir okuyorum yahut başka bir şeyler söylüyordum. Dolayısıyla severek bir ortaokul radyosu, bu güzel bir şey. O yılları düşündüğümüz zaman gerçekten bizim yetişmemizde çok önemli unsurlardı. Eğitimin ne kadar önemli olduğu, ilkokuldaki anlattıklarım ve ortaokul bunu âdeta fazlasıyla göstermişti. Şimdi Siverek'te lise yoktu. Dolayısıyla son sınıfta nerede okuyacağım endişesi başladı. Daha önce de söylediğim gibi babamın beni öyle gönderecek mali imkânı pek yoktu. Ama bu arada büyük abim üsteğmen olarak Konya'da bulunuyor. Orada okumam düşüncesi var. Orada işte olabilir gibi ailede konuşuluyor, düşünüyoruz falan. Derken, ortanca, onun küçüğü olan abim, küçük abim Diyarbakır'a tayin oldu. Talat, tabii bazı isimler sizin için çok yabancı olabilir. Talat Aydemir'in bir darbe teşebbüsünde, teşebbüsü sırasında küçük ağabeyim Ankara Muhabere Okulu'nda teğmen. Dolayısıyla ister istemez o da darbe teşebbüsünün olduğu yerde. Darbe bastırıldıktan sonra aktif olarak onun yanında yer alan bazı öğrenciler atıldılar. Abim Diyarbakır'a tayin edildi. Tabii onun Diyarbakır'a tayin olması benim için bir imkân doğurmuş oldu. Abim Diyarbakır'a gelince orada ev tutuldu. Ben de Diyarbakır'da liseyi okuma imkânı bulmuş oldum. Ev tutuldu, biz annemle beraber oraya gittik. Babam Siverek'te. Dolayısıyla Diyarbakır'da Ziya Gökalp Lisesine girmiş oldum ben. O tarihte Diyarbakır gerçekten en gelişmiş şehirlerden biri olarak addedilirdi. Hatta şarkın Paris'i denirdi. Hem kültürel bakımdan hem de eğitim bakımından oldukça iyi imkânlara sahipti. Ziya Gökalp Lisesi büyük bir lise. Özel bir Diyarbakır Koleji vardı, eğitim enstitüsü vardı. Dolayısıyla eğitim ortamı bakımından o tarihleri için zengin de denilebilecek bir yer. Öyle olunca işte Ziya Gökalp Lisesine girmiş oldum ben. Yalnız orada da kadro sıkıntısı

vardı. Misal hiç kimya hocamız olmadı bizim lise hayatı boyunca. Matematik hocamız yedek bir subaydı ama çok iyiydi. Gerçekten matematiği sevdiyen birisiydi. 2 yıl matematiği ondan görmüş olmak ki ben fen bölümü değilim, bizim için çok güzel bir şeydi. Edebiyat hocamız çok iyiydi. Edebiyat hocamızı hiç unutamam. Matematik hocamız gibi. Ve edebiyat hocasının da etkisiyle, teşvikiyle edebiyatla olan yakınlığım biraz daha ortaya çıkmış oldu. Orada da yine okudum. Tabii lisede artık kompozisyon dersi vardı.

Kompozisyon dersindeki yazdıklarım... Bir yerde kendimiz yapmış gibi oluyor ama tabii anlatın deyince de anlatıyoruz. Hoca hemen hemen hepsini sınıfta okurdu. O da benim için çok çok daha teşvik edici bir unsur olurdu tabii. Dolayısıyla belirli dersler benim için gerçekten zevk veren dersler hâline gelmişti. Ama bazı dersler de dediğim gibi yedek hocaların gelmesi sebebiyle maalesef istediğimiz gibi yetişmemize yardımcı olamamıştı. Ama bu arada yine okulun duvar gazetesi vardı. Bazı yazılar yazıyordum. Bu arada üçüncü sınıftayken Diyarbakır’da Demokrasiye Güven diye bir dergi çıkıyordu. Ona bir iki yazı yazdığımı hatırlıyorum. Evet, derken işte oradaki okullar arası bilgi yarışması oldu, o bilgi yarışmasının içinde yer almış oldum. Dolayısıyla çok parlak bir öğrenci değildim, notlarım öyle yüksek değildi ama sınıfta da kalacak durumda değildim. Ama ilgi alanım gelişti bir yerde. Okul dışı diğer şeylerle de ilgileniyordum. Diyarbakır gerçekten de o yılların şartları içinde kültürel bir ortama da sahipti. Tiyatrolar geliyordu, konserler de arada bir olabiliyordu. Onlara da katılmak imkânları vardı. Derken tabii işte liseyi bitirme dönemine geldik. Bu arada tabii şunu da hatırlamakta yarar var: İlkokulda, ortaokulda, lisede ayrıca bitirme sınavları vardı. Aldığınız notlar ne olursa olsun, en son sizi yine öğretmenler topluca sınava alırlardı. Ortaokulda da öyle. Lisenin de daha ağır bir bitirme sınavı vardı, onları da geçmiş olduk. Şimdi üniversite meselesi ortaya çıkıyor.

Sonra tekrar üniversiteyi vesaire konuşacağız hocam. SBF, yurt dışını konuşacağız. Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesinde okumuşsunuz. Hayatınızın geri kalanında size nasıl bir etki etti? Yani taşradan geliyor olmak, Diyarbakır’dan geliyor olmak. Sonuçta alt sınıf bir aileden geliyor olmak, sizi nasıl etkiledi hayatınızın geri kalanında? Ne hissettiniz?

Şimdi Siverek'e dönersek... Siverek o yıllarda aslında diğer kasabalarla karşılaştırıldığında yine bir belli bir kültür zeminine oturmuş kasaba görünümü veriyordu. Bir defa Siverek'te günlük gazete çıkıyor. "Siverek'in Sesi" ve "İrfan" diye 2 tane gazetesi vardı. "İrfan" haftanın üç günü diğeri hemen hemen her gün çıkıyordu, pazar hariç hatırladığım kadarıyla. Bunun yanı sıra yaz kış sineması vardı. Pazar günleri sabah erken saatten itibaren çocuklar için o sinema açılırdı ve ben oraya giderdim diğer çocuklarla. Sadece çocuklar... Büyükler olmazdı çok enteresan bir şekilde ve dolayısıyla bizim sinema zevkimizi geliştiren bir özelliğe sahip idi. Dediğim gibi yazın da iki tane yazlık sinema. O sinemalara da işte gidilirdi edilirdi. Bu arada Siverek oldukça kozmopolit bir yapıya sahiptir. Şimdi bakkal dükkânı işletiyordu babam, dediğim gibi. Oraya köylerden, tabii bir de Siverek'in eğer anlatmak gerekirse ekonomik yapısı tamamen köy ekonomisi diyebileceğimiz bir özelliğe sahiptir. Siverek'te yaşayan köylüler işte ürettikleri sebze, meyve, süt ürünleri, yoğurt, ayran... Tulumlarla ayran gelirdi mesela bizim dükkâna. Tereyağı, yağ gelirdi. Ayrıca diğer işte ne üretiyorlarsa sebzeler, meyveler falan onları getirirler, Siverek'te onlar işte satılır. O parayla da işte köyde hangi ihtiyaçları varsa onları alır giderlerdi. Dolayısıyla benim Siverek'teki ekonomik o yapıya baktığımda söyleyebileceğim bir köy ekonomisi ve köylülerden kaynaklanan bir toplumsal yapı ağırlığı... Karşılaştığımız köylüler, Kürt köylüleri. Zaza köylüleri hatta birkaç tane, az da olsa Siverek'in güneyinde Arap köylüleri... Okula gitmediğim zamanlar babamın yanına giderdim dükkâna giderdim.

Dolayısıyla Kürtçenin Zazacanın, bazen de Arapçanın konuşulduğu bir ortamdı. Bizim evimizin bulunduğu mahallede biz çocuklarla sokakta oynarken Türkçe konuşurduk ama hiç Türkçe bilmeyen çocuklar da vardı. Kürtçe konuşan, Zazaca konuşan. Komşularımızın bir kısmı Türkçe konuşamazlardı. Biz, bizim evde Türkçe konuşuyorduk. Ben Kürtçeyi öğrenmedim. Şimdi çok üzülüyorum öğrenmediğime. Bazen anlıyorum ama evimizde Türkçe konuşuluyor. Onun için öyle bir ihtiyaç da duymuyorduk. E okul zaten Türkçe eğitim. Dolayısıyla sokakta da genellikle Türkçe konuştuğum, konuşulduğu için o yıllarda çocuk oyunlarını falan öyle bir şey ama herhangi bir kimlik kavramı da yoktu bizde. Hiç o Kürt, o Zaza, öbürü Arap, böyle bir düşünce de yoktu.

Bizim bitişik komşumuz Kürtçe konuşuyorlardı. Yaşlılar Türkçe bilmiyordu ama yeni yetişen nesil Türkçe konuşuyordu. Onlarla Türkçe konuşuyorduk biz. Ama sonradan, çok sonradan hatta üniversitedeyken anladım ki aslında onların büyük annesi Ermeni olaylarında kurtulmuş, sonra gelmiş. Hatırlıyorum, arada bir Kürtçe de olmayan, Zazaca da olmayan farklı bir şeyler söylerdi, ağıtlar yakardı. Onun Ermenice olduğunu ben sonradan düşündüğümde anlamış oldum. Dolayısıyla Siverek’teki o toplum yapısı, bir yerde Güney Doğu’nun, Doğu’nun âdeta bir minyatürü gibi her şeyi yansıtıyordu etnik bakımdan. Ama dediğim gibi Kürt’müş, Türk’müş, Arap’mış falan hiç öyle bir kavram aklımızın kenarından geçmiyordu. Hatta tabii okul eğitimi dolayısıyla denebilir ki bir yerde hemen hemen işte çoğumuz milliyetçi. Daha sonra o isimle anıldığını bir yerde fark etmeye başladık. Milliyetçi mukaddesatçı denecek şekildeydi.

Bu sizin sonraki mesleki hayatınıza nasıl etki etti? Bu ortamda yetişmiş olmak, bu ortamı tanımış olmak.

Bu ortam benim Türkiye’deyken etnik bir ayrımı kabullenmeme, hiçbir şekilde kabul edemememi sağladı. Ama onu pekiştiren de daha sonra İngiltere’ye gitmem oldu. Orada da o etnik farklılıkların çok fazla bir şeye, en azından benim algıladığım şekliyle çok fazla bir şeye yol açmadığını gördüğümde gittikçe bütün bu Türkiye’de ayrışma, ötekileştirme sebepleri olarak görülen noktaların ne kadar yanlış olduğu gitgide daha da pekişmiş oldu. Orada insana bakmanın insanı, karşında olanı insan olarak görmenin, onu şu veya bu şekilde etiketlememenin nasıl olması gerektiğini bir yerde çok daha iyi anlamış oldum. Beni rahatlıkla, bir yerde âdeta hani tabii kardeşim demek zor ama benim her konuda anlaştığım Kürt arkadaşım, Zaza arkadaşım veya işte diğerleri. Hayatım boyunca ben de zaten o duyguyu şekillendirmiş oldum. Yine öyle aynı şekilde görmedim.

Sonuçta taşradan gelmiş bir öğrenci olarak Ankara SBF geldiniz mesela.

Ankara’ya geldiğimde de öyle bir ayrımla karşılaşmadım ben. Diyarbakır’da da Süryani arkadaşlarla beraber olmuştuk. Orada bir bakıma ne din ne de

mezhep farklı olmadığı için herkesi Müslüman gören, herkesi aynı şekilde gören bir durum söz konusu iken Ziya Gökalp Lisesinde Midyat'tan diğer yerlerden gelen 1-2 Süryani arkadaşı da görmüş olduk. Hiç unutmam Ziya Gökalp'le ilgili bir faaliyet lisede de yapılmıştı. Süryani arkadaşımız da Fehmi idi yanlış hatırlamıyorsam o da bir konuşma yapmıştı. Dolayısıyla Diyarbakır'da da aynı şekilde hem etnik hem de dinsel farklılıkları hiçbir şekilde bir engel olarak görülmediği ortamda ben yaşamış oldum. Ve bunlar tabii bence o ortamların en pozitif tarafları oldu. Daha sonraki hayata bakışım, insana bakışım, olaylara bakışım bu bakımdan çok farklı oldu. Yalnız siyasal bilgilerde yavaş yavaş, sol hareketlerle beraber etnik ve mezhep farklılıklarının işlenmeye, kullanmaya başladığını gördüm. Siyasal bilgiler özellikle ikinci sınıfa geldiğimizde bunun güçlü bir şekilde kendini göstermeye başladığını gördük. Ama sadece siyasal bilgilerde, okulda değil, aynı şekilde basında, aynı şekilde diğer ortamlarda... Belki onu siyasal bilgileri anlatırken biraz daha geniş bir şekilde anlatma durumu söz konusu olabilir.

Siyasal neden seçtiniz hocam?

Evet, şimdi üniversite, lise bitmek üzere. Üniversite meselesi gündemde. Ben zaten kararımı vermiştim ortaokuldan. Evet tıp olmayacak, hukuk da olmayacak. Şimdi o tarihte, 1965 yılında üniversiteye giriş sınavlarının farklı şekilde yapıldığı ikinci yıldır. Bizden bir yıl önce mezun olanlara yeni üniversite giriş sistemi uygulanmıştı. Ben ikinci sezonun ikinci yılında o yeni sisteme girmek durumunda kaldım. Çünkü daha önce üniversiteler kendileri seçiyorlar da öğrencileri. Bu yeni sistemde, ODTÜ ayrı sınav yapıyordu. İstanbul Teknik Üniversitesi ayrı sınav yapıyordu. Geri kalan üniversiteler de merkezi sistem, çoktan seçmeli. ODTÜ de çoktan seçmeli. ODTÜ ve diğer üniversiteler Diyarbakır'da sınavlarını yapacaklardı. İstanbul Teknik, İstanbul'da kendi tesislerinde klasik şekilde sınav yapacaktı. Ee tabii o tarihlerde zaten dersane kavramı hiç yok, henüz gelişmemiş ama özel ders alanlar var. Benim öyle bir lüksüm olmadı ama sınavlara girdim. Önce ODTÜ sınavları oldu, ODTÜ sınavlarına girdim. Sonra diğer üniversiteler, sınavlar. Diğer üniversiteler dediğimiz o yıllarda zaten İstanbul, Ankara, İzmir bir de Erzurum'da var

yalnız, belli sayıda. Dolayısıyla o üniversitelerden birinin bir bölümü olacak ve o tarihte daha önce gideceğimiz fakülteyi seçmiyoruz. Alacağınız puana göre o puanla girebileceğiniz yerler neresiyse oraya girebiliyoruz. Seçim size bırakılıyor. Sınavlar bitti, İstanbul Teknik Üniversitesinin sınavlarına gireceğim. Diyarbakır'dan ayrıldım, İstanbul'a geldim. İstanbul Teknik Üniversitesi sınavlarına girdim. İlk gün kimya sınavı çıktı. Yıl 1965. Eylül ayı. Kimya hiç görmemişiz. Ziya Gökalp Lisesinde kimya hocamız olmadı bizim. Kimya hiç yok. Sorulara baktım. Kâğıdı verdim, çıktım. Dedim ki artık diğerlerine de girmemin bir anlamı yok. Ne yapmalı? E biraz İstanbul'u dolaşmalı. Şimdi 1965 seçimleri gelmiş. Bu arada, Siverek'teyken o yetişme yıllarımda siyasi toplantılara da ilgi duymaya başlamıştım ben. Siverek'te hangi partiyle ilgili olsa giderdim, çocukluk düşüncesiyle. Dinlerdim, CHP'yi de Demokrat Parti'yi de Hürriyet Partisi'ni de. Hepsini. Dolayısı ile seçim faaliyetleri başlamış, Taksim'de siyasi partilerin mitingleri yapılıyor. Sınavı bıraktım, ben mitinge gitmeye başladım. Demirel'i ilk orada, o Taksim mitinginde gördüm. İsmet Paşa'yı, Osman Bölükbaşı'nı... Türkiye İşçi Partisi'nin mitingi yapılıyor. Bu arada bizim Ziya Gökalp Lisesine bir coğrafya hocamız gelmişti. Enteresan bir hoca. Kadın hoca. Türkiye İşçi Partisi'nde, bir baktım bizim hocamız da var. Onlara ilgi duyuyormuş. Dolayısıyla benim o İstanbul'daki teknik üniversiteye girme maceram, siyasi partilerin mitingini takip etmekle sonuçlanmış oldu. İstanbul'dan büyük abim Konya'daydı, oraya gittim. Şimdi diğer sınavların sonucu Diyarbakır'a gelecek. Tabii Diyarbakır'a gelince de bana bildirecekler. Ben geziyorum. İstanbul'dan Konya'ya gittim. Konya'da iken diğer üniversitelerin sınav sonucu geldi. Çok iyi puan, gayet iyi. Onunla neredeyse istediğim yere girebiliyorum. Tabii düşünmeye başladık neresi olsun? Benim küçük abim eskiden beri siyasaldan bahsederdi. Eğer kendisi askerî okula gitmemiş olsa siyasal bilgilere gitmek isteyeceğinden bahsederdi. Konuştuk ettik en son siyasal bilgilere karar verdim. Ankara'ya geldim, henüz ODTÜ'den bir haber yok, Ankara'ya geldim, üniversiteye kayıt falan yapalım derken ODTÜ'nün sonuçları geldi. ODTÜ'nün sonuçlarına göre de mimarlık fakültesini kazanmışım. Oraya girebiliyorum. Hemen oraya koşturdum, sonuç gelir gelmez. ODTÜ'ye gittim. ODTÜ daha yeni, binaları bile tamamlanmamış.

Yeni yapılıyor kampüs. Bir gün önce kayıtlar bitmiş. Tamamlanmış. Dolayısıyla ODTÜ, eğer kayıtlar kapanmamış olsa ODTÜ'ye, ODTÜ mimarlığa girmiş olacaktım. Giremedim. Gittim siyasal bilgilere kaydımı yaptım. Ama sonra düşündüğümde pişmanlık duymadım. Mimarlığı düşünmemin sebebi de lisede resim dersimiz vardı. Ve benim resme en ufak bir kabiliyetim yoktu. Resim yapamıyordum. Ama çok iyi bir resim hocamız vardı. Resim yapamayanlara desen yaptırıyordu. Ben de çok sevmiştim desen yapmayı. Hatta hiç unutmam 1-2 kitap kapağı yapma düşüncesi olmuştu nasıl olmuşsa. Hoca da beğeniyor, gayet güzel. Dolayısıyla oradan kaynaklanan, desen yapma duygusundan kaynaklanan bir istekle mimarlık fakültesi, orada olabilirim diye düşünmüştüm ben ama siyasal bilgiler oldu, ona da çok sevindim doğrusu. Gittim, kaydımı yaptırdım işte ve siyasal bilgilere girme o şekilde oldu. Ve siyasal bilgiler gerçekten o tarihlerde çok inanılmaz bir kadroya sahipti. Ama 1965 Türkiye'de ideolojik hareketlerin de yavaş yavaş hareketlenmeye başladığı bir dönemdi. Sol hareketler ve sağ hareketler. Siyasal bilgilerin birinci sınıfında bunların bir kısmını hissetsek bile çok kesin bir ayrışma olmamıştı. Yavaş yavaş başlamıştı. Ama öğrenciler bir bakıma eğilimlerini ve saflarını belli etmeye başlamışlardı. Bu arada şunu da anlatmakta fayda var. Siyasal bilgilere geldim, yurda yerleştim. 14 Ekim seçimleri oldu. 14 Ekim seçim sonuçlarına göre Adalet Partisi çoğunluğu kazanmış oldu. Ve Süleyman Demirel, hükümeti kuracak durumda. Siyasal bilgilerdeki sandıktan bile Adalet Partisi çıkmıştı. Tabii bu siyasal bilgilerdeki birçok hocanın hoşlanmadığı bir durum olarak sonra bize yansımıştı. Okulda yavaş yavaş arkadaşlıklar kurmaya başladık ister istemez. Belli bir arkadaş grubunu kendiliğinden şeye başlıyor.

O tarihlerde üniversiteler kasımda açılırdı. 1 Kasım'da açılırdı. Siyasal bilgiler de 1 Kasım'da açılacaktı. Bu arada Süleyman Demirel hükümeti kurdu. Artık Süleyman Demirel başbakan. Derken okul açıldı. Okulun siyasal bilgilerin açılışına İsmet Paşa davet edilmişti. İsmet Paşa gelmişti. Akşam işte açılış, kokteyl gibi bir şeyler oldu. Kasımın sonuna doğru Süleyman Demirel'in başbakan olarak siyasal bilgileri ziyaret edeceği haberi dönmeye başladı. Haberi duyduk. Pek bizi ilgilendirmiyor. Ama orada duyduk ki bir grup öğrenci Süleyman Demirel'in gelişini protesto edecek. Şimdi seçimler daha

yeni yapılmış, neredeyse bir aylık bile değil hükûmet ama bir grup öğrenci protesto edecekler. Bunu biz bir avuç öğrenci olarak olamaz diye düşündük. Tabii Adalet Partisi’ne biraz sempati duyuyoruz ama öyle partici falan değiliz ama bir başbakan geliyor işte onu protesto edecekler, yuhalayacaklar. Kabul edemediğimiz bir şey. Dolayısıyla kendiliğinden bir grup oluştu. Süleyman Demirel gelirken, siyasal bilimlere gelirken işte içeri girecek, gerçekten de bir grup öğrenci protesto etmeye, yuh çekmeye başladılar. Biz de bir grup öğrenci alkışlamaya çalıştık. Ben kişisel olarak Adalet Partisi Genel Başkanlık yarışması olurken Saadettin Bilgiç’e sempati duyan, onun olmasını düşünen birisiydim. Yine parti ile bir ilgimiz olmamakla beraber. Dolayısıyla onunla beraber siyasal bilgilerde yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan gruplar oluşmaya başladı. İşte biz artık orada siyasal bilgilerde, sol ve sağ gruplaşmalar içinde ama biz mümkün olduğu kadar sağcı falan düşünmüyoruz. Daha farklı, liberal düşüncelere sahibiz.

Nitekim siyasal bilgilerde bir süre sonra duvar gazeteleri çıkarılmaya başlandı. Gruplar kendilerini göstermeye başladı. Hür Düşünce Kulübü diye bir daha önceden bir kulüp vardı. Biz bazı arkadaşlarla o kulübe girdik. O kulübün Hür Düşünce Kulübünün duvar gazetesini hazırlamaya başladık. Fikir kulüpleri yeni oluşmuştu. Onların duvar gazetesi vardı. Bir de bizim Hür Düşünce Kulübüne yakın ama biraz daha bağımsız hareket eden bir arkadaşımız da “Ülkü” diye bir duvar gazetesi çıkarmaya başladı. Ama bunlara rağmen rahatlıkla beraber oluyorduk. Öyle bir ideolojiden kaynaklanan bir kavga, bir gürültü henüz söz konusu değildi. Bir farklılaşma söz konusu değildi. Birinci sınıfta bazı faaliyetler beraberce de yapılıbiliyordu. O arada işte o ideolojik hareketlerin başlamasıyla beraber Ankara gerçekten inanılmaz bir hareketliliğe sahip olmaya başladı. Paneller yapılıyor, açık oturumlar düzenleniyor her yerde. Siyasal bilgilerde, ODTÜ’de, Dil Tarih’te. Onun dışındaki mekânlarda. Okula devam ederken ben ve arkadaşlarımız onlara gitmeye başladık. O paneller, açık oturumlar her görüşten konuşmacıların olduğu panellerdi. Mesela Çetin Altan, İlhan Selçuk. Öbür tarafta Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Aydın Yalçın. İşte farklı görüşte olanlar aynı masanın etrafında gelip tartışıyorlardı. Ve biz siyasal bilgilerde, siyasal bilgilerin bize verdiği o eğitimin yanı sıra bu

faaliyetlere de katılarak inanılmaz bir kültürel, siyasi ortamın içinde yaşamaya başladık. Bu arada tabii konserler, tiyatrolar... Bunlar da yine hiç vazgeçemediğim bir şeydi. Bu arada şunu söyleyeyim, benim siyasal bilgilerdeki öğrencilik yıllarım da doğrusu sıkıntılıydı. Babamdan bir de ağabeylerimden gelen destekle ay sonunu zor getirebilen bir durum olmasına rağmen birçok şeylerden kısarak tiyatroya, konsere gitmeye çalışırdım ben.

Bazen arkadaşlarla, bazen yalnız ama o panelleri hiç kaçırmazdık. Konserler de öyle. Münir Nurettin Selçuk'un konserlerinden tutun da parlamaya başlayan kişilere varıncaya kadar. Hatta işte Barış Mançolar, Cem Karacalar ben daha ikinci sınıftayken yeni çıkmaya, ortaya çıkmaya başlamışlardı. Dolayısıyla öyle bir ortam kültürel bakımdan. Biz Hür Düşünce Kulübü olarak da bu faaliyetlere katılıyorduk, münferit olarak da. Sadece o da değil, grup olarak meclisteki Büyük Millet Meclisindeki önemli toplantılara gidiyorduk biz. Mesela bütçe görüşmelerine veya Kıbrıs konusu o tarihlerde alevlenmeye başlamıştı, Kıbrıs görüşmelerine. Gidiyorduk ve işte İsmet İnönü'yü, Osman Garip Paşa'yı, Süleyman Demirel'i ve diğer önde gelen konuşmacıları orada takip ediyorduk biz. Onları dinliyorduk. Dolayısıyla inanılmaz bir eğitim ortamı. O eğitim ortamı 68 kuşağının eğitim ortamı. 65'te iyiymiş ama 68 olayları yavaş yavaş şekillenmeye başlıyor. Siyasal bilgiler daha sonraki hayatımı, hatta kariyerimi şekillendiren arkadaşlıkları doğurmuş oldu. Benimle beraber o yıllarda birinci sınıfta ve ikinci sınıfta olan isimler daha sonra Türkiye'yi yöneten isimler. Akademide olan isimler. İlber Ortaylı benim sınıf arkadaşım. Hasan Celal Güzel, Murat Karayalçın, Mehmet Keçeciler, bunlar bir üst sınıfta. Ama benimle olan Murat Karayalçın aynı zamanda o tarihte Hür Düşünce Kulübündeydi. İkinci sınıfta, Hür Düşünce Kulübünde Hasan Celal Güzel Başkan, Murat Karayalçın Yönetim Kurulu üyesi, ben sekreter olarak Hür Düşünce Kulübünde bulundum. Böyle bir şey. Beraberdik. Hatta ben İngiltere'ye gittikten sonra siyasal bilgilerdeki öğrenci dernek başkanı seçimlerinde Murat Karayalçın merkez sağın adayı, liberal görüşün bir bakıma adayı. Uluç Gürkan da sol görüşün adayı olarak karşılıklı ve kavgalı geçen bir seçim ortamı... Bunları arkadaşlar bana mektuplardan çıkarmışlar. Bu siyasal bilgiler ortamı bir buçuk yıl süren bir ortamdı. Bu arada bilmiyorum biraz detaya

mı kaçıyorum ama siyasal bilgilerdeki eğitim sistemi gerçekten çok ağır bir sistemdi. 10, 12, 13 dersin olduğu bir müfredat. Ve üssü mizan denen bir sınıf geçme sistemidir. Üssü mizan şu: Siz normal olarak dersi geçmek için bir dersten başarılı olmak için 10 üzerinden 5 puan almanız gerekiyor. 5 puan aldığınız takdirde o dersi geçiyorsunuz. Ama bir dersten bütünlemeye kalırsanız 7’nin altındaki derslerden de bütünlemeye kalıyordunuz. Dolayısıyla sınıf geçme ortalaması 7 olması gerekiyor. 6,5 bile almış olsanız o dersten kalıyoruz. Ben Fransızcadan kaldım. Onunla beraber 4 dersten de bütünlemeye kaldım. Siverek’e gittim yazın. Çalıştım işte çalışıyorum. Ve bütünlemeye girmek üzere geldim. Yine bütünleme sınavına hazırlanıyordum. Bu arada bir arkadaşım bir gün geldi bana “İhsan” dedi, Millî Eğitim Bakanlığı yurt dışı sınavları açmış lise mezunları için. Gel girelim.” dedi. Düşündüm. “Hadi girelim.” dedim. Formları doldurduk. Lise mezunu olarak, Millî Eğitim Bakanlığının açtığı o sınavlara başvurduk.

Dolayısıyla ben oturdum 2 sınava hazırlandım. Siyasal okurken kaldığım derslerin bütünlemesine, bir de lise mezunu olarak bakanlığın açacağı sınava. Önce siyasal sınavlar oldu bitti tamam öbürüne gireceğiz. Sınav hukuk fakültesinde olacak. Bir gün önce bana formları veren arkadaşla konuşuyoruz. “Ben vazgeçtim.” dedi. Ben gittim girdim sınava. Fakat bana göre başarılı geçmiş. Bir de kompozisyon dersi vardı, çok hoşuma gitmiş. Çok güzel de bir kompozisyon yazdığımı düşünüyordum ama sonuçları ilan edilmiyor. Okul başladı, siyasal bilgiler başladı. Kasım geçti, aralık ortalarına geldik. Hâlâ bir sonuç yok. Ben artık kitaplarımı almaya başladım. İkinci sınıfa hazırlanıyordum çünkü ara sınav gelecek. Ocakta ara sınavlar olacak falan derken aralığın son haftasıydı galiba, sonuçlar belli oldu. Kazanmışım. Hemen Millî Eğitim Bakanlığına gittim. Formları doldururken yabancı dilim Fransızca, işte Fransa’yı yazmıştım. Alan olarak da yine işte siyasal bilgiler, ekonomi ve sosyal bilimler. Millî Eğitim Bakanlığına gittim. Yüksek Öğretim Müdürlüğüne. Müdür dedi ki: “Çok başarılı oldun. İstersen ülkeyi de alanı da değiştirebilirsin. Karar ver, ona göre işlemleri yapalım.” dedi. Bu defa düşünmeye başladım. Ülke hangisi olmalı? Amerika da olabilir. İngiltere, diğer ülkeler falan ama alan konusunda tereddüdüm yok. Alan yine aynı diye düşünüyorum. O tarihte hocalara gitmek çok

zor ama ben dekana gittim, Siyasal bilgiler fakültesi dekanı, iktisat hocamız. “Hocam,” dedim “işte sınavı kazandım. Ülke olarak neyi tavsiye edersiniz?” “İngiltere’yi.” dedi. Diğer birçok kişilere sordum. Sonra evde de işte abimlerle konuştuk ettik. İngiltere’yle değiştirmiş oldum. Yine ekonomi ve sosyal bilimler şeklinde. Dolayısıyla artık rahatladım. Şimdi onun gitme hazırlıkları oluyor ama okula devam ediyorum.

Hocam burada, bu önemli bir soru. Sizden önceki kuşağın Fransa’ya gitme tecrübeleri çok fazla. Fransa popüler.

Evet, doğru.

Ama bir taraftan da Fransa aslında dünyadaki sosyal bilimler ölçeğindeki ağırlığını kaybediyor mesela. Sizin kuşaktan bunu fark edememiş, Fransa’ya gitmiş olanlarda önemli bir kısmı, sonrasında gerçekten İngilizcenin iyi, baskın yabancı dil olmasından kaynaklanan bir şekilde gerçekten dünyayla temaslarında sorun yaşadılar, yurt dışı eğitimi aldılar, bir sürü yatırım yapıldı ama Fransızca onları periferde tuttu, merkeze götürmedi. İngiltere tercihi sizin kuşak için aslında çok anlamlı bir tercih değil, Fransa iyi bir tercihti zaten siz de onu tercih etmişsiniz başta. Bunu hiç düşündünüz mü sonradan? Fransa’ya gitseydiniz ne olurdu? Ama sizi İngiltere’ye yönelten hocaların size bu fikri verirken argümanları neydi?

Dekan şunu söyledi, zaten iktisat hocamızdı. “İktisat.” dedi. İngiltere’yi seçmemin sebebine gelince o dönemlerde Fransa hâlâ gözde ülke olmaya devam ediyor. Fransızca da aynı şekilde. E zaten siyasal bilgilerin hariciye bölümüne geçmek için başta Fransızca, İngilizce istenen dillerdi. Amerika’yı şu bakımdan hiç düşünmedim bir defa, Amerika uzak diye düşündüm ben o yıllarda ulaşım bakımından. Dolayısıyla Avrupa olacak. Dekanın o söyledikleri önemli oldu. İktisat öğreniminin İngiltere’de çok daha iyi olduğunu, hatta sosyal bilimlerin de diğerlerinin de İngiliz üniversitelerinin çok iyi üniversite olduğunu söylemesi, diğer hocalarıma da sorduğumda aynı görüşü alınca İngiltere dedim. Tamam artık İngiltere kesinleşti zihnimde ve tercihim de o yönde yapmış oldum. Bu arada yine dediğim gibi siyasal bilgilere devam ediyorum. Hatta bazı derslere de giriyorum. Ara sınavlar geldi. Bu arada siyasal

bilgilerdeki sınavların bir başka özeliği daha vardı bu üssü mizanla beraber. Sınav günü, bütün öğrenciler salona giderler. Orada öğrenciler ders sayısına göre gruplara ayrılırdı. 200 öğrenci, 13 ders var, 15 kişilik gruplar. Ve o grupların hangi dersten sınava gireceği kurayla belli oluyordu.

Bir tek sınava girerdiniz bu ara sınavlarda. Ama bitirme sınavının hepsine girerdiniz. Ara sınavlar bu şekilde yapılırdı. Ama 12 derse hazır olmak zorundasınız veya 13 derse. Çünkü onlardan biri çıkacak ama hangisi çıkacak, hangisinin çıkacağı o gün o saatte belli olurdu. Dolayısıyla ben de gittim. Bu arada Cemal Mıhçıoğlu idi hocamız. Fransa’dan yeni dönmüş, tam Fransız ekolünden. Fransa sistemini de çok beğenen biri. Kamu yönetimi dersine geliyor. Ben de gidiyorum. Bana göre yeni türetilmiş uydurukça kelimeler kullanıyor Cemal Mıhçıoğlu. Çok kızıyorum, kendisi de söylüyor. Dün akşam düşündüm, şuna şu karşılığı buldum. Bak kendisi uyduruyor hakikaten uydurukça. Bu dil kurumu falan değil, Cemal Mıhçıoğlu. Kendi uydurduğu, dilci de değil. Uydurduğu kelimeleri kullanmaya başladı. Ben de çok kızıyordum. Kurada bana o çıktı. Artık gidiyorum. Sınava girdim. Adam akıllı hocayı eleştirdim. Öyle bir kâğıt yazıp verdim ki sonra arkadaşlar anlatıyorlar, sınıfa gelmiş, “İhsan Sezal!” diye bağırılmış. “Kim bu İhsan Sezal?” “İngiltere’ye gitti.” demişler. Dolayısıyla oradan da şeyi kurtarmış oldum. O rahatlıkla, herhâlde hiç kimsenin ona söylemediği şeyleri yazarak verdiğim bir kâğıtla karşılaşmış olacak.

Sonrasında bir etkisi olmuş mu o cevabın?

Hiç zannetmiyorum. Adam çok kesin yanılıcı. Devam etti. Hatta daha sonra duyduk ki 12 ayın adını kendisi değiştirmiş. Dolayısıyla işlemler tamamlandı. 17 Mart’ta artık yurttan ayrılıp İngiltere’ye geleceğim. Yurttan ayrılıp işte valizimi aldım, aşağıya indim. Türkiye’deki ilk öğrenci boykot hareketi siyasal bilgilerde davullu zurnalı bir şekilde başlamıştı. Hatta şöyle durdum, biraz seyrettim, sonra işte gara gittim. Önce tabii Ankara’dan İstanbul’a götürecek ve İstanbul’dan da İngiltere’ye götürecek. Siyasal bilgilerdeki beş altı arkadaşım sağ olsunlar gara kadar geldiler, beni uğurladılar. Bir de hediye almışlardı. Bir paket, grup olarak almışlar. Hiç unutmam tabii. O arkadaşlıklarımız sonra da devam etti.

O arkadaşlarınız Hür Düşünce Kulübünden arkadaşlarınız mı?

Hür Düşünce Kulübünden de olmayan da olmayan arkadaşlar da vardı. Onlarla ilgili fotoğrafımız da var. Bir yerlerde duruyor. Dolayısıyla çabuk unutulmayacak bir şey. Hakikaten. Daha bazı şeyler biraz özel olduğu için onları söyleyip söylememekte tereddüt ediyorum. Mesela o verdikleri hediyenin içinde, paketin içinde bir Türk bayrağı, Mehmet Kaplan'ın iki ciltlik "Şiir Tahlilleri", herhâlde bir de bir kese. İçinde de bir yazı. "Seni İngiltere'nin kirlerinden korusun." diye.

Manchester Üniversitesinde bir yurttta kalırken yurt odamda ben bayrağı duvara asmıştım. Yani etkilerden biri. Mehmet Kaplan'ın "Şiir Tahlillerini" de sürekli okuyordum. Çünkü şiirle uğraşıyordum. Zaten siyasal bilgilerdeyken şiirlerim artık dergide çıkmaya başlamıştı. Onu da bulamadım. Bunu atlamış olduk. Ama anlatmam gerekiyor bir yerde belki. Dolayısıyla böylesine bir hakikaten çok güzel bir arkadaşlık networkü oluşmuştu o bir buçuk yıl zarfında. Zaten İngiltere'den döndükten sonra da daha sonraki kariyerimde de kendini gösterdi.

Hocam trenle gitmişsiniz. Neden tren?

Evet, kara trenle. Bakanlığın verdiği parayla ancak trenle gidilebilecek. Hatta bu arada tabii bakanlıktan bana bir kâğıt da verdiler. İngilizce yazılmış. Çünkü benim hiç İngilizcem yok, sıfır. Yani konuşmam mümkün değil. Trenle gideceğim. Tren aktarma olacak. Bir de İngiltere'ye girerken sorsalar cevap veremeyeceğim. Dolayısıyla bakanlığın bir yazısı vardı. Çok da yardımcı olmuşlardı, "Bunu gösterirsin." dediler. Eğer sana bir şey sorarlarsa gösterirsin. İngiltere'ye girme bakımından bir sıkıntı yaratılmasın diye. İstanbul'dan trene bindim ben. İstanbul'daki aile dostlarımız sağ olsunlar yardım ettiler. Birtakım yiyecekler falan hazırlandı. Münih'te treni değiştirmem lazım. Ondan sonra Dover'e gidilecek oradan gemiyle Kale-Dover arası gemi Çünkü Manş'ı geçmek gerekiyor. Ondan sonra yine trenle. Bu arada Diyarbakır'dan bizim bir aile dostumuzun oğlu benden önceki mezunlardan birisi, o da sınavla aynı şekilde İngiltere'ye gitmişti ve babası bahsederken aslında arkadaşlığımız da vardı ama tabii ayrı sınıfta olduğu

için sınırlı bir arkadaşlık. İşte oğlunun hep Londra’da okuduğunu, Londra’da diye onun adresini aldım. Ben bir telgraf çekeyim dedim, işte bana orada yardımcı olur, hiç olmazsa karşılar, yardımcı olur. Telgrafi çektim işte “Trenle geliyorum. Pazar sabahı Londra’ya gideceğim. Beni karşılar mısın?” Telgrafi gönderdim. Ama cuma günü gönderdim. Araya cumartesi pazar giriyor. Alma-yabilir. Almasa da adres var zaten giderim diye düşünüyorum. Münih’te indim. Treni sordum. Meğerse bana yanlış treni göstermişler. Tekrar değiştirmek gerekti. Yalnız bayağı sıkıntılı, anlatamıyorsun. Para vermek gerekiyor.

Neyse. Sonra vardım. Pazar sabahı Londra’da Viktorya İstasyonu’nda indim ben, تنها. Tamam, arkadaş yok. Baktım ettim falan. Tamam adres de var, taksitle giderim. Çıktım. Taksi sıralanmış. Taksiciye verdim. Taksici bir şeyler anlatıyor bana. Olmaz, gibilerinden falan herhâlde adresi bilmiyor dedim. İkinci taksici. Ona da gösterdim. Baktım, o da aynı şekilde, Allah Allah bu da bilmiyor. Türkiye’deki taksiciler bilmez genellikle. Bu da bilmiyor. Üçüncüye gittim. Başka yapacak bir şey yok. Ona verdim. Adam “Gel.” dedi. “Valizleri de al.” dedi. Bu biliyor dedim. Aldı valizleri yerleştirdi. Gidiyoruz, gittik. Kocaman bir binanın önünde durdum. İşte tren istasyonuymuş. Ama İngilizce bilmediğim için anlamıyorum. “Sen dur.” dedi. Para istedi benden. İşte o zaman Merkez Bankasından adlığım kâğıt paralardan birini verdim. Ne kadar verdiğimi de hatırlamıyorum. Adam gitti ben takside bekliyorum. Geldi. Şimdi artık bana işaretlerle anlatmaya çalışıyor. Bir kâğıda yazmış. Bileti verdi işte anlıyorum, “Burada trene bineceksin. Yine bir yer, burada değiştireceksin, ondan sonra geleceksin.” Sonra taksimetredeki şeyi gösterdi, “Taksi tutarını bu biletin parası.” dedi. “Bu taksinin ücreti.” dedi. Geri kalan parayı bana verdi. Gittim trene bindim. Bilmediğim için trende ikide bir soruyorum. “Buraya geldik mi?” her durakta. Meğerse bizim arkadaş Londra’da değil Sheffield’da imiş. Ve dolayısıyla ben de Sheffield’a gitmiş oldum. Orada taksiye bindim gittim. Neyse arkadaşı buldum sabaha, yardımcı oldu. Döndük geldik, yerleş-tik. Daha önce kaldığı ailenin yanına yerleştirdi.

Dil okuluna yerleştirmede yardımcı oldu ve bana dedi ki “Sen madem” dedi, “siyasal bilgilerde okudun, senin doğrudan üniversiteye girebilmem mümkün olabilir.” İngiliz sistemine göre, bizden giden lise mezunlarının en az 1 yıl a-level

diye lise muadili bir öğrenimi görmeleri gerekiyor ve sonra sınava girerek aldıkları dereceyle üniversiteye başvurmaları gerekiyor. Bu sosyal bilimlerde en az 2 yıl sürüyormuş. Nitekim daha sonra öyle arkadaşlarla da tanıştık. Yani benim İngiltere’de üniversiteye girmeden önce. Normal olarak 2 yıl e-level yapmam gerekecekti. Bana “Siyasaldaki okumuşsun, geçmişsin. Gördüğün dersler bu. Acaba onlarla başvursan olur mu?” dediler. Londra’da okula yerleştikten sonra ben öğrenci müfettişliğine gittim, anlattım. “Aa sen önce bir İngilizce hallet ondan sonra.” dediler. Baştan savma bir şey yaptılar. Fakat hakikaten akranımın söylemesiyle ben başvurdum. Orada da merkezi bir başvuru sistemi var. Başvuruyorsunuz, 6 üniversite seçiyorsunuz. O üniversitelerden hangisi sizi kabul ederse. Dolayısıyla ben başvurumu yaptım. Ama bu arada da siyasal bilgilerde birinci sınıftayken ikinci sınıfa geçme transkripti almış oldum. Şimdi şu işe bakın ki üssü mizan bana çok yaramış oldu. Benim bütünlemeye kalmış olmam, altı buçuk olan derslerimi de 7’nin üstüne çıkarmama yaramış oldu. Dolayısıyla 7’den aşağı dersim yok, transkript de dersler belli. Dekanlık zaten ispatlamış, etmiş. Onlarla başvurumu yaptım ve iki yerden kabul almış oldum. Bir LSE’den bir de Manchester Üniversitesi’nden. Ama şartlı. İkisi de şartlı. LSE, İngilizce sınavına alacak beni. Manchester Üniversitesi de ilk dönem başarılı olmazsam atılacağı, kaydımın silineceğini söylüyor.

Bu başvuruları yaptığım sıralarda ve kabulleri geldiğinde ben daha İngilizce öğreniyordum. Dolayısıyla LSE’nin, London School of Economics’in İngilizce sınavına girmem mümkün değil. Dolayısıyla Manchester’i kabul ettim çünkü o zamana kadar zaten dili öğrenmiş olacağım ve dolayısıyla Manchester Üniversitesi’ne gitmiş oldum. Ama tabii Manchester Üniversitesi’ne hakikaten Manchester school of Economics and Social Studies efsane bir fakülte. 1870’li yıllarda kurulmuş ve İngiltere’nin eğitim sisteminde üst düzey bir şey. Tabii bu arada LSE’ye dönersek şunu da hemen belki söylemekte fayda var: LSE, siyasal bilgiler fakültesinin kuruluşundan sonra kurulmuş bir fakülte. Siyasal bilgiler 1856’da kurulmuş. II. Abdülhamid zamanında. Tarihi başka. Mektebi Mülkiye, Mektebi Mülkiye şahane zaten. Mülkiye adı, kısa adı Mülkiye idi Siyasal Bilgiler’in. London School of Economics zannedersen ondan 15-20 yıl kadar sonra kurulmuş ama maalesef.

1896 galiba hocam.

Olabilir. Daha da daha da önce. Ama siyasal bilgilerin bulunduğu durumla LSE’nin bulunduğu durum zaten eğitim seviyesini kendiliğinden gösteren bir tablo. Manchester Üniversitesine kabul edildim. Gittim. Yurda da yerleştim. Şimdi bu arada bir siyasal bilgilerin yurdu o tarihte Ankara’da parmakla gösterilen bir yurttu. Şimdiki iletişim fakültesi binası. Üç kişilik ve altı kişilik odalar vardı. Dolasıyla 3 kişilik ve 6 kişilik odalar diğer gruplarla karşılaştırıldığında hakikaten lükstü. Bir tek Vehbi Koç’un yurdu vardı Maltepe’de. O tek kişilik odaları olan bir yurttu. Ama ona da zaten girmek başlı başına meseleydi. Gittim. Tek kişilik odalar. Her türlü donanıma sahip odalar. Ama yurt iki bölümden oluşmuş. Bir eski, tarihî bir bina var. Yurdun yapıldığı yıldan, klasik bir İngiliz yapısı, Viktorya zamanında kalmış olsa gerek. Bir de onun arkasında yeni, 4 katlı bloklar. Fazla yüksek değil. 4 katlı bloklar. Tek kişilik odalar. Eski yurt binasında odalar tek kişilik, büyük odalar. Eski mürdeler ama lavabo filan dışarda, ortaklaşa. Şimdi gittim. Bana o eski yerden eski bir alan, bir yer vermişler. Oradaki odama yerleştim. Odamdan da yeni bloklar gözükyor. Modern bloklar. Şimdi bakıyorum eski burası. Möbleler öyle. Onlardan birine gittim, içini gördüm. Oraya geçmek istiyorum. Bir türlü içime sinmiyor, burada kalmak. Üç dört gün sonra yurt müdürüne çıktım. Yurt müdürü, öğretim üyesi profesör zaten. Çıktım dedim ki “Ben bir ay önce gezip gördüğüm yurda yerleşmek ve hazırlanmak istiyorum.” Bir ay önce gitmiş oldum okul açılmadan. “Ben” dedim “bir ay önce hazırlanmak için geldim. Ama bana bu eski olayı vermişsiniz. Ben yeni yerden istiyorum.” “Mr. Sezal” dedi, “biz dağılımı yaptık, sana da buradan yer vermiş olduk.” dedi. “Diğerlerinin hepsinin sahibi belli, olamaz.” Gittim. Bir hafta zor dayandım. Tekrar müdüre çıktım “Yeni yerden istiyorum.” dedim. Adam baktı olacak gibi değil. “Peki.” dedi, hakikaten oradan bir yer verdi. İşte o tek kişilik oda halı döşenmiş, içinde lavabo, su her şey yeni. Modern dediğin böyle olmalı. Modernizm bu. Eski yapılar bir şey ifade etmiyor. Tarih, bana ne? Birinci sınıfın sonuna doğru şimdi ikinci sene için yurt kayıtları yapılacak. Bir gün yemekhaneye girerken bir de baktım duvarda bir not yazıyor, bir yazı. “Seneye eski binada kalmak isteyenler başvurularını yapınlar. Kura çekilerek kimin orada kalacağına karar verilecek.”

Meğer orada kalmaya herkes can atıyormuş, İngilizler. Tarih. Tarih bilinci. Ve bu hakikaten bende inanılmaz bir âdeta bir kültür şoku etkisi yarattı. Bizim anlayışımızla oradaki insanların anlayışı çok farklı. Kaldı ki ben kendimi aslında tarihe çok meraklı biri diye düşünürdüm. Hakikaten de meraklıydım. Hadi biraz tarih bilinci olan birisi gibi kendimi görürdüm. Hiç unutmam, daha ilkokulda işte abimlerin lise kitapları filan vardı, onları karıştırdım ben. Bir piknikte üçüncü sınıftaydım, hatta dördüncü sınıfta öğretmenimiz, diğer öğretmenler de vardı, diğer sınıflar var filan. Öğretmenimiz diğer öğretmenlere bana İstanbul'un fethini anlattırmıştı. "Bak biliyor." demişti. Bu yaşımda bunları biliyorum diye erkenden tarihle biraz haşır neşir olan birisi olarak kendimi görüyorum. Ama fark ettim ki kuru bilgi başka şey, onun bilinç olarak yer alması başka şey. Bilinç hakikaten daha farklı şeyler gerektiriyor. Bunu daha sonra birçok örnekleriyle gördüm. Hâlen de bir akademisyen olarak bugün bile kendim akademik hayatımda nasıl hâlâ bazı şeylerin eski tabirle künhüne varamadım, varamamanın sebebini burada görüyorum. O bilinci oluşturacak esas çekirdek yok. O bizim eğitimimizde yok ve olması da çok zor görünüyor. Bunu eski bir müsteşar olarak söylüyorum. Ona da belki geleceğiz.

68 olaylarından bugüne bir kuşak. Çiçek Çocuklar, Rolling Stones. Tam üniversite dönemi. Ortaları biraz söyleyelim, biraz da eğitim sistemi arasındaki farklar nelerdir, ne değildir? Belki ikisini ayrı ayrı konuşabiliriz, iyi olur. Sonra İngiltere'den dönüşü ayrıca konuşuruz.

Şimdi devam ediyoruz. Siyasal Bilgiler daha önce de bahsettiğim gibi gerçekten de inanılmaz güzel bir ortam vermişti bize. Ama siyasal Bilgilerdeyken, daha öncesinde de Türkiye'de özgürlüğün nasıl eksik olduğunun ve tam olmadığının örneklerini yaşamıştım. Mesela öğrenciler herhangi bir şeyi protesto etmeye kalktıklarında hemen polisin ortaya çıkması, işte onlara engel olması ve dağıtması bunlardan biri. 27 Mayıs'tan önce bazı gazetelerin kapatılması, ondan önceki olaylar, 27 Mayıs'tan sonraki yine aynı şekilde kısıtlanan özgürlükler, basın üzerindeki baskılar. Bütün bunları bir yerde gören, yaşayan, farkında olan birisi olarak Londra'ya ayak bastığımda ilk gördüğüm şey âdeta sınırsız bir özgürlük. Oradaki ilk cumartesi günü Londra'nın merkezine

gittiğimde kaldığım evden oraya gittiğimde Londra’yı tanımak için görmek için. Büyük bir kitlenin Londra’nın merkezinde, o caddelerde nasıl ellerinde pankartlarla, hükûmet aleyhinde gösteriler yaparak, bağırarak, sloganlar atarak rahatlıkla dolaştığını, polislerin de onlara âdeta yardımcı olduğunu gördüm. Bu gerçekten inanılmaz bir şeydi. Vietnam Savaşı’nı protesto ediyorlardı. Vietnam Savaşı’yla beraber nükleer silahlanmayı protesto ediyorlardı. Ve doğrudan doğruya hedef aldıkları bir yerde devletin yapısı. Burada başka bir şey söz konusu değil. Sadece hükûmet de değil, diğer bütün olarak devletin kendisi. Ama devlet kendini protesto eden bu gruplara, bunu rahatlıkla yapmalarına imkân tanıyor. Bu arada Hyde Park gerçeği ile bir yerde karşılaşmış oldum. İşte oradaki Speaker Corner’lara gitmeye başladım. Tavsiye de ediyorlardı. Gidin orada dinleyin. İngilizceniz gelişir. İngilizcenin gelişmesi için yapılması gereken şeylerden birisi. Hakikaten isteyen çıkıyor, istediğini söylüyor. Hıristiyan misyoner de var konuşan. İslam tebliğcisi de var. İşçi Partili de var. Muhafazakâr var, her görüşten... Önüne gelen konuşuyor. Laf atanlar var, tartışanlar var. Gayet rahat bir şey. Bu arada tam Çiçek Çocukların ortaya çıktığı yıllar, hippiler, Çiçek Çocukları. O çocukların kıyafetleri, farklı kıyafetler bunları dizilerden, televizyonlardan bugün ne derece görmek mümkün bilmiyorum. Türkiye ile karşılaştırmak mümkün değil. Ben gitmeden önce siyasal bilgilerdeyken Türkiye’de bütün öğrenciler sınıfa kravatsız girilmezdi. Ya takım elbise veya işte ceket, pantolon ama resmî bir kıyafet giyilirdi. Kadife pantolon daha yeni yeni giyilmeye başlamıştı, bayağı bir sükse meselesiydi. Hatta Konya’daki abim “Sana” dedi “bir kadife pantolon yaptırarak mı?” demişti de “Ben şimdi değil.” demiştim o tarihte. Ama orada o kıyafetler bir tarafa gençler boyunlarında çingiraklar ve adım attıklarında çingirak sesleri, hippiler, Çiçek Çocukları. İnanılmaz bir şey. İşte 68 kuşağının müzikten sanata, giyimden hayat tarzına, her noktaya yayıldığı ve karşımıza çıktığı bir dönem. Bunu üniversitede de bu şekilde gördüm. Benim üniversitede beraber okuduğum çocuklardan da o şekilde gelenler vardı. Şunu söyleyeyim: Şimdi üniversitenin açılış günü. Üniversiteye gideceğiz. Bu arada ben İngiltere’ye giderken 3 takım elbise yaptırıp gitmiştim orada giymek için. Ama dil okulu olunca onu giyme imkânı olmamıştı artık spor giyinmeye başladım.

Ama üniversitenin ilk günü nasıl gidersen üniversiteye? Tabii ki takım elbiseyi giyersin. Giydim. Üniversiteyi gördüm, yurdun kapısından çıktım. Üniversite doğru yürüyüş mesafesinde. Etrafa bakıyorum.

Bir iki tane benim gibi yabancı, takım elbiseli, diğer öğrenci kadife pantolon, kot pantolon, tişört, gömlek... Allah Allah, neyse, üniversiteye gittik. İkinci gün ben tabii takım elbiseyi atarak artık onlar gibi giymeye başladım. Sınıfta bir de bakıyorsun seninle beraber sınıfa giren kız öğrencilerden birisi, hatta kış, yağmur, soğukta bile yalınayak. Ama konuyu tartışmaya başladığınız zaman durup dinliyorsunuz. Hiç beklemediğin, dışarıda görsen işte sokakta yaşayan biri dersin neredeyse o kıyafetlerle gerçekten ama konuştuğu zaman gerçekten o seviyeye göre birikimli, donanımlı ve hazır olduğunu görüyorsun. Dolayısıyla özgürlük kavramının nasıl bir kavram olduğunu ilk günden görmeye başladım. Sadece o da değil, okuma. Şimdi Dover'den trene bindim. Tren dolu. Ama boş kimse yok. Ya elinde gazete, dergi, ya kitap. Türkiye'de karşılaşmadığım bir durum. Toplumsal yapının göstergesi olarak o okuma düşkünlüğü ve merakı hemen gözünüze çarpıyor. Ondan sonra düzen, işte tren istasyonunda indikten sonra. Sonra farkına vardım ki aslında Londra'daki taksicilerin veya İngiltere'deki, Büyük Britanya'daki taksicilerin hiçbirinin gidilecek yeri bilmeme gibi bir lüksü yok. Hepsi, her yeri biliyor. Elllerinde Londra'dan harita, kocaman kitap, harita da var. Eğer bilmiyorsa olur ya, kazara bilmediği bir yer. Zaten bilmeden taksici olması mümkün değil. Dolayısıyla ya bilmenin, öğrenmenin farkında olmanın âdeta ne demek olduğunu görmeye başladım. Adres kavramının ne olduğunu, birine adres soruyorsun sana tarif ediyor, tüm ayrıntılarıyla.

Gideceğin yer orası. Sokağı biliyor, mesafeleri biliyor buradan. Şimdi hâlâ bizim sokakların, caddelerin çoğunda levhalar yok. Kayboluyorsun. Adres bilmek diye bir kavram yok. Bunları bir yerde daha ilk günden itibaren görmeye başlıyorsunuz. Nasıl bu insanlar, en cahil diyebileceğiniz, en okumamış insanlar bile nasıl bu yetenekleri edinmiş, bu temel bilgilere ulaşabilmiş, onları merak etmeye başlıyorsunuz. Ama bir de bakıyorsunuz ki bir yerde eğitim sistemi daha aileden başlayan bir gelişmenin sonucu. Bunu toplumun her

noktasında, her kesiminde görmeye başlıyorsunuz. Ama sadece bu da değil. Bununla beraber gittikçe o toplumsal yapının farklılıkları karşınıza çıkmaya başlıyor. Benim yanlarında kaldığım ikinci aile, işçi sınıfından bir aileydi. Ailenin iki katlı gayet güzel bahçeli bir evi vardı, tipik İngiliz evleri dediğimiz evler. Üst katta 3 odaları vardı. Bir odada kendileri kalıyorlardı, pardon 4 oda vardı, bir odada kendileri kalıyorlardı. Bir odada kızları diğer iki odayı kiralyorlar. Ben bir odada kalıyordum, sonra diğer odada başka biri kalıyor, daha sonra bir Türk arkadaş geldi oraya. Orada da dikkatimi şu çekmeye başladı. İşçi sınıfı, aslında adam fabrikada çalışıyor ama hangi kelimeyi sorsan biliyor. Ve çok da güzel tarif ediyor. Telaffuzu, işçi sınıfı telaffuzu. Karısı daha onun İngilizcesi biraz daha güzel. Ama hakikaten neredeyse bizde belirli bir eğitim düzeyine gelmiş olanların bile bilemedikleri şekilde kendi dilinin kelimelerine vâkıf birisi.

Onun ötesinde, o kaldığım evde; odam, sabah kahvaltısı, akşam yemeği ve hafta sonu 3 öğün olmak üzere o tarihte haftada 5 sterlin ödüyordum. Kızları vardı demin bahsettim, kızları biraz daha büyük bir odada kalırdı ve kuafördü. Kızları beş buçuk sterlin ödüyordu. Sonra farkına vardım ki eğer çocuk çalışmıyor para kazanmıyorsa aile gereken yardımı yapıyor. Bakıyor, ediyor. Ama para kazanmaya başladığı anda onun da katkı yapması gerekiyor. Aile ile aynı evde kalıyor ama kiralyor.

Ben gittiğimde Türkiye’de televizyon yok. Evde televizyon var tabii. Ne iyi diyorsun falan. Bir de öğrendim ki televizyon kiralık. Aylık ödüyorlar satın almamışlar. Daha sonra da öğrendim ki orada hiç kimse satın almıyormuş. Kiralama sistemi var. Kiralyorlar. Sonra da televizyonu değiştiriyorlar. Daha renkli televizyon yeni yeni daha çıkmaya başlayacak. Nitekim üniversiteye gittiğimde 1 sene sonra üniversitede renkli televizyon vardı ve renkli televizyon seyrediyorduk biz. Aile yapısı, dediğim gibi aileden beklenen, bireyin kendi özgürlüğünü de ekonomik özgürlüğünü de kazanma noktasına kadar, orada bitiyor ama ilişkileri elbette devam ediyor. Nihayetinde bir aile tabii. Oğlu vardı, evli, bir oğlu. O da arada bir gelirdi. Ama bizdeki kadar bir yakın aile bağının olmadığını gördüm. Öyle kayınvalide, kayınpeder işte gelin, damat

ne bileyim, yok.

Bunlar benim gittikçe farkına varmaya başladığım, sonra da sosyoloji dersinde bir yerde onun bilimsel arka planını çözmeye çalıştığım âdeta ilk gözlemler olarak karşıma çıktı. Ama şunu bir yerde görüyorsunuz, işleyen bir yapı var. Bu hem toplum yapısı olarak karşısınz karşınıza çıkıyor hem devlet yapısı, bütün unsurlarıyla. Ve tabii bir de o yıllardaki Türkiye'deki hayat standardıyla oradaki hayat standardı arasındaki uçurum, aradaki fark. Şimdi ben Siverek'te dediğim gibi doğdum büyüdüm orada ilkokulu, ortaokulu orada okudum ama orada Siverek'te olan, birçoğuna göre de bazı şeylerle erken karşılaşma durumu söz konusu oldu. Abimlerin subay olmaları dolayısıyla mesela ilkokul dördüncü sınıftayken, ailece İstanbul'a gittik abimleri görmek için Diyarbakır'dan trenle gittik. Benim için inanılmaz bir şeydi. 3 gün süren o tren yolculuğu boyunca neredeyse hiç uyumadım. Tek tek durduğumuz istasyonları kaydettim ben. Her durduğumuz istasyon, nerede durmuşuz, ne yapmışız? İstanbul'un büyüü. Orada bir hafta kadar kaldık ve döndüğümde bütün arkadaşlar etrafımı sarıp "Bize İstanbul'u anlat." diyorlardı. Dolayısıyla bir yerde daha ilkokuldayken İstanbul'u görmüştüm. Sonra Diyarbakır daha büyük bir yer. Şarkın Paris'i. Orada liseyi okudum. Ankara'ya geldim, bir buçuk yıl siyasal bilgiler... Gerçekten o yıllar içinde sinemasıyla, tiyatrosuyla, konserleriyle, açık oturumlarıyla, siyasi faaliyetleriyle, her şeyiyle bambaşka bir şey. Bunu da yaşadım ama orada çok daha farklı bir yapıyla karşılaşmış oldum.

Onu da yaşadıkça insan görmeye başlıyor. Fakülteye gittim. Kabul yazısı geldi. Bu uzun bir mektup. Mektupta öğrenciden beklenenler arasında, okunması gereken gazeteler, dergiler. Bu arada roman tavsiyeleri. Daha üniversiteye ayak basmış değilim, bu üniversiteye kabul edilen her öğrenciye gönderilen şey. Mesela "Niteliksiz Adam" romanı hiç unutmam, tavsiye edilenlerden birisi. Hemen gidip almıştım ama o İngilizcemle benim okumam mümkün değil onu ancak daha sonraları okuyabilirdim. İngilizceyi aslında ben üniversitede okudum, öğrendim. Bir İngiliz öğrencinin bir saatte yapacağı şeyi benim dört saat yapmam gerekiyor. Bir de atılma meselesi var. Şartlı kabul edilmişim, atılacağım ve atıldığım zaman da her şey bitmiş olacak. Dolayısıyla orada

öğrendim. Dil okulları belli bir noktaya kadar, fazla bir şey vermiyorlar. Orada dil öğrenmiyorsunuz. Bir yerde dile öğrenmenin girişini yapıyorsunuz ama dili öğrenmek üniversitede yapılan bir şey. Bunu hep öğrencilere anlatmaya çalışıyorum. Dili burada öğrenin, öğrenmeye çalışın. Gerçekten de çok önemli dili öğrenmek ama en çok benim dikkatimi çeken, daha üniversiteye ilk başladığımda siyasal bilgilerdeki Türkiye’nin en gözde fakültesi o yıllarda, 12 13 ders görüyoruz. Burada baktım, 5 ders. Şimdi 12 13 derse 5 ders. Başlangıçta bakıyorsun diyorsun ki “İyi, kolay.” Ama her bir dersin okuma listesi o 12 13 dersin nerdeyse okuma hacminden daha büyük. Dolayısıyla 5 dersi tam anlamıyla doğru, dürüst ve olması gereken şekilde öğreniyorsunuz.

Okulun adı o tarihte çok fazla dikkatimi çekmemişti. Ama sonra gittikçe dikkat etmeye başladım ve onun farkına vardım. İngiltere’de nitekim diğer yerlerde de öyle. School of Economics and Social Studies. Science değil, studies. Sonra master yaparken de Development studies. O yıllarda İngiltere’deki yüksek öğrenim anlayışında özellikle bizim sosyal bilimler dediğimiz alanda bilim kavramı kolay kolay kullanılmıyordu. Studies kavramı kullanılıyordu. Bilim kavramını da Amerikan sistemi sosyal bilimlere bir yerde aşmış oldu ve maalesef daha sonra en son pandemiden hemen önce İngiltere’ye gittim bir konferansa. Eski okullarıma gideyim dedim. Okulun adı maalesef Science’ye dönüşmüş, studies olmasını beklerken. İşte Amerika’nın etkisi en son İngiltere’de de bir yerde kendini maalesef bu noktada göstermiş oldu ve ben belki daha sonra konuşuruz Amerika’nın bilim alanında olumsuz katkılarının çok olduğunu düşünüyorum. Bu kavramsal çerçeve içinde. Bir de oradaki sistem içinde bizim birinci sınıfta iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi onlarla başlıyor ve gittikçe modüler bir sistemle öğrenci istediği şekilde bir güzergâh çizebiliyor. İsterse tamamen political scienceye siyaset bilimine kayabilir, isterse tamamen ekonomiye. O yıllarda labor economics ve endüstriyel ilişkiler çok çok popülerdi, ona kayabilirdi. Ben ikinci sınıfta yine ekonomi ama biraz daha ağırlıklı olarak endüstriyel ilişkiler, labor ekonomisine kaymayı tercih ettim sosyolojiyle beraber. Çünkü sendikal hareketlerin gittikçe ekonomiye yerleşmeye başladığı, kendini göstermeye başladığı dönemler.

Hele İngiltere’de özellikle. Dolayısıyla o şeyi takip etmeye başladım ama mezuniyet tabii yine school of economics and social studies. Üçüncü sınıfta ekonomide Manchester tabii bizim gerçekten çok iyi isimler vardı, hocalarımız. Bunlardan biri Peter Worsley. Peter Worsley daha sonra Giddens’in konuşmalarını okurken bir bakıma düşündüğümde de daha büyük bir isim olduğunu fark etmiş oldum. Çünkü Giddens, kendisini sosyolojiye yönelenin Peter Worsley olduğunu söyler Hull Üniversitesinden. Gerçekten de birinci sınıfta bizim hocamız Peter Worsley oldu. Karizmatik bir hoca hakikaten çok çok iyiydi, anlatmak mümkün değil. Solcu ve aktivist aynı zamanda. Dolayısıyla 68 Olaylarının, İngiltere’deki 68 Olaylarının da içinde olan biri. Ama İngiltere’deki 68 Olayları Türkiye’deki gibi olmadı. Üniversitede hemen hemen hiçbir, hemen hemen değil işgal hareketi zaten olmadı. Boykot hareketine de bir iki teşebbüs oldu ama üçte iki çoğunluk kabul ederse şartıyla. O da pek mümkün olmadı. Ama onun dışında birtakım faaliyetler o yönde yapıldı. Dolayısıyla 68 Olaylarının içinde olan bir sosyoloji hocamız vardı ama sınıfta o aktivistliğini göstermiyordu. Onun dışında gidip işte Students’ Union’da onu dinliyordum verdiği konferansları o hareketlerle ilgili. Ama orada öyle biri değildi. Bu arada hemen şunu da söylemek lazım: Manchester Üniversitesi, tabii diğer üniversiteler de öyle, öğrenci dernekleri inanılmaz bir özgürlüğe ve mali kaynağa sahipler. Manchester’da öğrenci derneğinin kendine mahsus muazzam bir binası vardı. Üzerinde kocaman “Students’ Union” yazan. O binanın bütün her şeyi öğrenci derneğine bırakılmıştı. Ve öğrenci derneğine seçilen öğrenci başkanı olan ve yönetim kurulu olanlar 1 yıl öğrenimde muaf oluyorlar. Donduruluyordu. Faaliyetlerini tam yapsınlar diye. Öğrenci derneğindeki faaliyetlerini yapabilsinler diye. Ve dediğim gibi kendilerine inanılmaz bir kaynak sağlanmış oluyordu. Dolayısıyla mali özerklik kavramının bir üniversitede nasıl olabileceğinin bir yerde tam bir göstergesi. Daha sonra YÖK ile ilgili bazı üniversitelerde bazı eleştiriler yükselirken fark ettim ki hiçbiri mali özerklikten bahsetmiyor. Farklı düşünüyorlar. Hâlbuki mali özerkliğin olmadığı bir yerde siz diğer özgürlüklere sahip olamazsınız. Mali özgürlük olmazsa o öğrenci derneği ancak işte üniversitenin müsaade ettiği şeyleri yapabilir. Ama üniversite o mali özerkliği sağlamış, bunun dışında karışmıyor bir

şeye. Ne isterse onu yapıyor. Öğrenci derneği hafta sonu diskotek düzenliyor, diskotek. Şimdi düşünebiliyor musun bir yerde grubun finansmanını sağlıyor. Ha tabii gelenlerden para alıyor, almıyor değil ama bunun gibi şeyler yapabiliyor. Dolayısıyla mali özerkliğin bendeki doğrusu ilk şekillenışı Students’ Union’unu, öğrenci derneğini görmekle kendini gösterdi. O hakikaten çok çok önemli bir noktaydı. Diğer üniversitelerde öğrenci derneklerinin hepsinin böyle binası olmayabilir ama onlara tahsis edilen mekânlar var tabii yine o dönemde. Çünkü o üniversitenin bir yerde de gücüne bağlı, tarihi geçmişine bağlı. Manchester büyük bir üniversite. Bath’ta kampüste öyle bir yerde binalar yoktu ama yerler vardı, mekânlar vardı. Onlar da aynı şekilde aynı özgürlüğe, mali özgürlüğe sahiplerdi. Üçüncü sınıfta o kadrolar içinde bir de çok ünlü bir iktisat hocamız vardı bizim, Profesör David Dexter diye. Bu Friedman’ın âdeta İngiltere’deki temsilcisi gibi paracı ve liberal bir ekonomiyi savunan birisi. Ama çok çok iyiydi. Sonra Manchester’da Kanada’ya gitmiş oldu da orada da kendini kabul ettiren bir isimdi. Benim danışmanımdı üçüncü sınıfta. Enflasyon teorilerini görüyoruz işte ama dersin hocası başka birisi. Ona gittim bir gün. 2 şey için gittim. Bir, hani danışmanım olduğu için artık mezun olduktan sonra master yapacağım, yüksek lisans. Onunla ilgili tavsiyesini almak için ve aynı zamanda bana referans olabilir mi? İkincisi de enflasyon teorisi kurcalıyor benim zihnimi. Onu soracağım. Nitekim gittim önce enflasyon teorisini sordum. Dedim ki “Enflasyon teorilerini görüyoruz burada ama bu Türkiye’dekini açıklamıyor. Türkiye’de bunlar fazla bir şey ifade etmiyor.” “Doğru.” dedi. “Biz bu teorileri kendi toplumumuza göre geliştiriyoruz. Bu İngiltere’deki enflasyonu anlatıyor. Sizdekini anlatamaz.” dedi veya “Kısmen anlatabilir, belli ölçüde anlatabilir. Sizin toplumsal yapınızın buna yakın olduğu ölçüde oraya açıklayabilir. Bunu daha başka şeylerde aramak lazım.” O zaman sosyoloji kafama dank etti. Toplumsal yapıyı gerçekten de bilmeden sadece ekonomi olmazdı. O zaman ben sosyolojinin olduğu bir yüksek lisans falan düşünmeye başlayayım. Bu arada “Tamam” dedi, “ben referans olurum ama Manchester’a sakın başvurma sakın başlama, biz sana verebileceğimiz ne varsa verdik. Başka bir üniversiteye git orayı gör, oradaki hocaları gör. Onlar sana çok daha farklı şeyler kazandıracaktır.” Ve ben onun üzerine ben

Manchester'a başvurmadım. Sonra yüksek lisansı işte Bath Üniversitesinde kalkınma bilimleri, çalışmaları, şimdi biz çalışmaları diyoruz. Kalkınma çalışmalarında yani development studies'de yaptım. O da ekonomi, sosyoloji ve siyaset ağırlıklı idi.

Studies'e gittiniz ve aslında sosyolojiye olan ilginiz sizi oraya taşıdı. Orada sosyolojiyle nasıl karşılaştınız? Size ne kattı o çalışmalar?

Evet şimdi bence diyebilirim ki ikinci dönüm noktası, Bath Üniversitesinde yaptığım kalkınma çalışmaları programı ile oldu. Şöyle, daha önce de söylemiştim. Program; ekonomi, sosyoloji, siyaset bilimi ve bir de teknolojinin yer aldığı bir programdı ve önemli özelliklerden birisi de derslere hocaların hepsi gelip katılıyorlardı. Dolayısıyla tartışılan her ne ise onun farklı boyutlarını bir yerde tartışmak imkânı da olmuş oluyordu. Sunum yapılıyordu ve sonra da o tartışmalar. O konuşmaların, o tartışmaların birinde, derslerin birinde bizim sosyoloji hocamız Leslie Palmier, Bath Üniversitesinin senior lecturer'ı. Sanayileşmeyi konuşuyoruz, kapitalistleşmeyi konuşuyoruz. Bana döndü, "Osmanlı neden sanayileşmedi, neden kapitalistleşmedi?" dedi. Ben de bir anekdotu anlattım: "Bize anlatılan bir anekdot vardır." dedim. "Eski zamanlarda, işte pazar yerinde esnaf dükkânını açıyor, müşteri bekliyor. İşte esnaftan birine bir müşteri geliyor, ondan alışveriş yapacak. Dükkân sahibi diyor ki 'Ben siftehimi yaptım bu sabah, komşum yapmadı. Ondan al.' Açıklama bu." dedim. "Bunun için olamamış. Bunun için sanayileşememiş. Bunun içindir ki kapitalist sisteme geçememiş." dedi. Sonra konuşmaya başladık. Sanayileşme bir yerde kapitalin birikmesini gerektiren bir şey. Artı değer bir yerde toplanmasını gerekli kılıyor. Şimdi artı değerini artırma, kapital ile artırma yerine onu komşusuna gönderdiğinde, o da öbürüne gönderdiğinde işte o zaman ancak geçilebilecek kadar bir gelir sağlar. Dolayısıyla sanayileşmenin gerektirdiği sermayenin birikmesi söz konusu olamaz gibi tartışma devam etmeye başladı. Onunla beraber bende de bu soru yer etmeye başladı. Bu sorunun cevabını nasıl verebiliriz? Ve onun cevabını da ben ekonomiden ziyade sosyolojide olacağını bir yerde düşünmeye başladım. Yani sosyoloji onunla beraber. Profesör Palmier'in söyleminden sonra ikinci defa daha da ön plana çıkmış

oldu ve bence de çok önemli bir şeydi ve bugün de hakikaten hâlâ o soruyu cevaplamanın bir yerde peşindeyim ben şahsen. Onu nasıl cevaplandırabiliriz? Orada da enteresan bir şey söylüyor, Sefa Gürkan. Kitabının birinde diyor ki: “Neden sanayileşmedi değil sormamız gereken, zaten sanayileşemedi çünkü.” diyor. O da farklı bir boyut getiriyor. Dolayısıyla benim şimdi de en çok üzerinde durduğum sosyolojinin uğraşması gereken ve bir yerde cevap bulması gereken noktalardan birisi, “Neden bugün de sanayileşmenin ve o toplum düzeninin, demin de konuştuğumuz o toplum düzeninin sağlanamamasının kök sebepleri neler olabilir?” Nereden kaynaklanıyor bu? Biz şu anda baktığımızda aslında bir yerde kurumları olduğu gibi almaya çalışmışız.

Evet, o kurumların bir yerde gerektirdiği uygulamaları da almaya çalışmışız. Dışarıdan bakıldığında Merih’ten birisi gelse ilk bakışta burada da aynı şeylerin yani şu anda İngiltere’de ne varsa burada da hemen hemen var, Almanya’da ne varsa burada da var, Amerika’da da var ama işleyiş çok farklı. Bu ekonomik kurumlardan siyasi kurumlara, oradan da bireylerin toplumun yaşadığı günlük hayata varıncaya kadar. Çok basit bir örnek verilebilir belki. Mesela trafik işaretleri. Çünkü trafik işaretleri neden bulunmuş, ortaya çıkmış? İşte trafiği düzenlemesi için. Bakıyorsunuz işte o ülkelerde trafik işaretleri var ve o trafik akışını gayet güzel bir şekilde düzenliyor. Şimdi sabahleyin ben evden çıkıyorum, üniversiteye gideceğim. En az iki yerde, bir bakıyorum polis. Trafik işaretlerinin verdiği işaretin tersini uyguluyor. Kırmızıda geçiriyor, yeşilde durduruyor. Sizler de eminim çok defa karşılaşmışsınızdır. Neden böyle? Niye polisi oraya koyma gereği? Polisi koyma gereği duyuyorsan işareti kaldır, işaret varsa polis niye var? Zaten o işaret tam da o trafiğin en rasyonel şekilde akışını sağlamak için oraya konmamış mı? Konmuşsa bu ne oluyor? Nedir? Burada şunu düşünmeye başlıyorsun. Demek ki onun ne olduğunun farkına varmış değil. Şimdi bu noktada şeyin çok güzel bir tespiti var, onu okumak isterim. Hilmi Ziya Ülken’in “Ziya Gökalp” adlı kitabında şöyle diyor: “Tanzimat’tan sonra Batı ilmi memleketimize sırf teknik ihtiyaçlarla geldiği için bu ilimleri bağlayacak felsefi prensipler üzerinde düşünülmüş değildi.” Ben de diyorum ki hâlâ da düşünülmüş değil. Hâlâ da düşünmüyoruz. Akademi olarak, bilim insanları olarak ve bunu uygulayan insanlar olarak. Tıpkı trafik

işaretlerinin ne işlev gördüğünü tam anlayıp uygulayamadığımız gibi işte biz diğer kurumları da anlamış değiliz. Demokrasi de öyle işte, parlamentosu da öyle, ne bileyim bakanlığı da öyle, eğitimi de öyle. Dolayısıyla her şeyi getirdik ama onun arkasındaki o zihni kodların değişmesi hâlâ mümkün değil. O zihin kodlarının değişmesi acaba neden olmadı sorusu, neden o zihin kodlarını değiştirmedik meselesi bence üzerinde düşünmemizi gerektiren şeyler. Şimdi burada tabii şu var bunu söylerken aslında Batılılaşma meselesi veya modernleşme meselesi de kendini hemen gün yüzüne çıkarmış oluyor. Belirli şeyleri birbirinden ayırt etmek lazım. Şimdi Batı dediğimiz zaman aklımıza gelen o kategorileri belki de sınıflandırmak gerekiyor. Biz onu yapmadan topyekûn bir şekilde eleştiriyoruz. Ama sonra dönüp baktığımızda eleştirdiklerimizin dışında insan onurunu dikkate alan, insan onuruna yakışacak bir yaşama şekline ortaya koyacak çok güzel şeyler söz konusu. İşte evrensel değerler dediğimiz değerler. O artık öyle bir noktaya gelmiş durumda ki o evrensel değerlerin ne Batı ile ne bilmem Kuzey ile ne Güney ile bir bağlantısı yok, insanla bağlantısı var. Onlar insan için olması gereken değerler. Dolayısıyla biz o değerleri gerçekleştirdiğimizde biz Batılılaşmış oluyoruz.

Biz insana insan olmanın gerektirdiği değeri vermiş oluyoruz. Bu özgürlük için de böyle bir yerde, demokrasi için de böyle, temel haklar için de böyle. Dolayısıyla o temel değerlerin bu şekilde alınıp tam da Hilmi Ziya Ülken'in dediği gibi o zihin koduna oturtulması durumunda çok daha farklı şeyler olacak. Ama bunu engelleyen ne? Neden o zihin kodu yapamıyoruz? Bence bizim tam da belki üzerinde durmamız gereken, sosyologlar olarak, hatta siyaset bilimciler olarak ama en çok da sosyolog olarak üzerinde durmamız gereken şey diye düşünüyorum. Burada belli bir yerde şeyi de hemen vurgulamak gerekiyor. Ben sosyolojiyi de diğer bilimlerden ayrılması gereken bir alan olarak zaten düşünmüyorum. Ben diğer bilimlerle de iç içe diye düşünüyorum. İnterdisipliner kavramını kullanıyoruz. Bilimler arası. Ben bilimler arası değil, bilimler içi olunması gerektiğini düşünüyorum. Ekonomi, sosyoloji, tarih, felsefe... Bunlar beraberce ancak bazı soruların cevabını verebilir. Dolayısıyla bir sosyoloğun bunlarla beraber o ele aldığı konuya bakması gerekir. Bu açıdan da bir yerde nitel çalışmaların, nicel çalışmalarının daha önemli olduğunu

düşünüyorum. Ama tam da bu noktada belki üzerinde durulması gereken bir diğer husus da şu olabilir. Bunları yapabilmenin ortamını oluşturmak. En çok zorlandığımız nokta da o. Türkiye maalesef o ortama sahip değil. Sahip olmadığın nereden anlıyoruz, bilmiyorum. Belki kişisel bir tecrübe olabilir bu. Ben bir konferans için yurt dışına gittiğimde hangisi olursa olsun İngiltere, İspanya, İtalya, Almanya fark etmiyor. Hangi ülke olursa olsun gittiğimde, o ortama girdiğimde bambaşka bir yerde olduğumu düşünüyorum bilimsel açıdan. Bizdeki konferanslara gittiğimde onu hissedemiyorum. Bilmiyorum. Bu nereden kaynaklanıyor demeli mi? Aslında bir yerde belki değil, çünkü o ortamlardaki içi dolu bilimsel yapı, bizde gerçekleşmiş değil maalesef. O eksikliği hissediyoruz. Şimdi Giddens’in o “Konuşmalar” kitabında çok enteresan bir şeyi var. Benim lisanstan sonra, yüksek lisanstan sonra yapmayı düşünüp de yapmadığım ve belki de hayatta duyduğum tek pişmanlık. Onu sonra Giddens’i okurken gördüm ama o yapmış ben yapmamışım. Yüksek lisansı bitirdikten sonra bir ara şunu düşündüm Yahu dedim, evliydim, yeni evlenmiştim. İngiltere’de eşimle beraberiz. O da Hacettepe Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünden üçüncü sınıftan ayrılmıştı. Evlendik, İngiltere’ye geçtik. Onda zaten Fransızca var, dedim ki “Gidelim 1 yıl Fransa’da kalalım. O arada. Fransızcaya sen de ben de bir öğrenelim. Sonra da Almanya’ya geçelim. Almanya’da Almancayı öğrenelim, üç dil olsun.” Epey düşündük. Sonra yeni evlenmişiz, ev değişecek, gideceğiz falan. Vazgeçtik. İşte yıllar sonra tabii yıllar dediğim, geçenlerde Giddens’in o konuşmalarını okurken bir de baktım ki Giddens şunu diyor: “Ben” diyor, “Weber’i ve Marks’ı asıl dillerinden okuyup öğrenmek istedim ve onun için gittim, Fransa’da Fransızcaya öğrendim. Almanya’ya gittim, Almancayı öğrendim.” “Ah Giddens!” dedim. “Benim yapamadığımı sen yapmışsın.” Hakikaten o çok önemli. İngilizcesi var hepsinin, yok mu? Var. Ama esas kendisinden okumak. Ama işte o eksiklik sadece şimdi tabii bir de şu var. Onu da hemen belirtmek gerekir. Sadece o dilleri bilmek de yetmiyor. Giddens tabii bir yerde benden de farklı. Bütün o düşünce adamlarının, o entelektüellerin, o sosyologların, siyaset bilimcilerinin, ekonomistlerin arka planlarını çok iyi bilmeleri, bilmesi. Çünkü zaten oradan geliyor. Hume’yi biliyor, Duke’yi biliyor zaten biliyor bir yerde Keynes’i biliyor geldiğimiz

günde. Dolayısıyla Marks'ı okuduğunda Engels'i, Kant'ı, şunu bunu zaten bir yerde o arka planı oluşturmuş olarak ana dilinden de okuduğunda zaten bir şey kalmıyor. Biz öyle bir duruma sahip değiliz.

Sonra doktora geçtiniz, değil mi? Orada doktora başladınız.

Çalışmaları bitirdikten sonra ne yapabilirim sorusu. Oradaki tezim şuydu benim: "Hindistan'da Yeşil Devrimin Toplumsal Etkileri" Şimdi onu biraz açmak gerekiyor. Şimdi biz o kalkınma çalışmaları derslerini işlerken yeni bir kavram ve yeni bir kalkınma modeli çıkmıştı ortaya Hindistan'da. Pakistan da belli bir ölçüde uyguluyordu. Yeşil Devrim dedikleri, Grain Revolution dedikleri tarımda bir devrim. Ne? Sulamanın, gübrelemenin ve ilaçlamanın mükemmel bir şekilde kullanıldığı ve verimin inanılmaz derecede arttığı ve dolayısıyla, köyün ve köylünün Hindistan gibi gelişmekte olan toplumda ve diğer gelişmekte olan toplumların çoğunlukta olan nüfus yapısının kalkınmasını sağlayan bir model. Onun üzerine ben tezimi, master tezimi yaptım, yazdım. Güzel de bir tez oldu hakikaten. Dolayısıyla Yeşil Devrim, âdeta o yoksul kesimlerin kalkınmasını sağlayacak bir kalkınma aracı olarak görülüyordu o dönemlerde. Hatta sonra Türkiye'ye geldiğimde gördüm ki, o yıllarda Tarım Bakanı olan Bahri Dağdaş da bunun farkına varmış ve buna benzer bir politikayı oluşturmaya çalışmış. Şimdi master tezimi bu yönde yapınca ben oradaki doktora çalışmasını Türk tarımının az gelişmişliği üzerine yapsam nasıl olurdu diye düşündüm. İşte hocalarla da konuştum. Bizim ekonomi hocasıyla konuştum. Ekonomi hocası danışmanlığı yapacak ama zaten sosyoloji hocası da orada. Dolayısıyla yine kalkınma çalışmalarının kapsamı çerçevesinde bir doktora tezine başlayacağım, ona başladım.

O sırada kısa süreli askerlik çıktı. 4 ay askerlik meselesi Türkiye'de ilk defa. Öyle olunca 2 yıl uygulanacak kısa süreli askerlik ondan sonra tekrar normale dönecek. Öyle olunca "Bu fırsatı kaçırmamak lazım. Kısa süreli askerlik yapmak lazım. Birinci değil ikinci, son döneminde gideyim. Türkiye'de kısa dönem askerliği yapayım." Ve işte tabii 6 aylık izin alıp üniversiteden, askerliğe gelmiş oldum. Geldim işte askerliği yaparken bu arada doktorayı nerede yapayım düşüncesi akla geldi. Yani doktorayı orada mı yapmalı yoksa burada yeni

üniversiteler kuruluyor işte Bursa Üniversitesi falan. Bir iki yer daha vardı, şu anda aklımda değil. Yoksa buraya mı gelsek falan diye. Ama benim gönlümde siyasal bilgiler var. Gittim tekrar İngiltere’ye, hanım burada kaldı gittim biraz daha doktora çalışmalarını devam ettiririm dedim fakat biraz sorunlu oldu açıkçası orada tekrar hanımın da gelmesi. Askerlik, daha sonra da tam ben oradayken, o arada çocuğumuz da oldu. Dedim ki artık ben Türkiye’ye döneyim. Türkiye’de devam edeyim. Türkiye’ye döndüm ama oradaki irtibatı kesmedim. Orada kalsın istedim. Hatta bir ara, iki doktorayı acaba yapabilir miyim, burada da üniversiteye girip ikisi beraber olabilir mi düşüncesi de kendini göstermeye başladı. Niye olmasın? Döndükten sonra üniversitelere bakmaya başladım. O sırada tabii YÖK öncesi bu, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ilan vermiş. Kalkınma ekonomisinde asistan alacaklar. Başvurdum. Kalkınma ekonomisi benim zaten yüksek lisans yaptığım bir alan. Sınavı girdim. Kalkınma soruları değil, tamamen büyüme soruları. Ekonomik büyüme. İşte ekonomik büyüme modelleri filan. Ama ben tabii yüksek lisans doktora düşüncesi dolayısıyla hani oradaki kalkınma çalışmaları düşüncesinde bir şeyi düşündüğüm için oturdum, bu sorunun cevabı yerine ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma kavramlarının neler olduğunu belirten bir yazı yazıp onlara sundum. Âdeta öğrensinler dercesine verdim. Ondan sonra üzerinde durmadım. O arada benim siyasal bilgiler düşüncesi biraz daha ağır basmaya başladı ve Aydın Yalçın’ı gidip gördüm. Bu arada Aydın Yalçın siyasal bilgilerde yine YÖK öncesi İktisat Tarihi ve İktisadi Düşünce Tarihi Kürsüsü var orada. Oldukça iyi bir kürsü. Ben de bir yerde işte o demin bahsettiğim o Giddens’in de bahsettiği iktisadi düşüncenin gelişmesi ve onun sosyoloji ile olan bağlantılarını da görebileceğin bir bölüm diye düşündüm. Onunla konuştum. “Almamız söz konusu, belki alacağız.” dedi. Derken bir süre sonra onlar ilan verdiler. Ben bu arada Türkiye’de yapabileceğim çalışmalara da bir yerde devam ediyorum işte belli bir ölçüde derken o sırada Bursa ilan verdi.

İstanbul’a gittim. İstanbul’da, daha önce Londra’da Mehmet Eröz ile tanışmıştık rahmetliyle. Dil okulundayken, öyle bir noktaya geldik ki bir gün. 3-4 aydır Türkçe hiç duymamışım. Böyle Türkçe özlemi içindeyim. Türkçe konuşma hasretiyle trenden iniyorum, okula yürürken o kalabalıktan sanki biri Türkçe

konusuyormuş gibi geliyor. Kulak kabartıyorum, Türkçe değil. Dil okuluna öğleden sonra gidiyorum. Hiç Türk yok. Sabahları bir Türk arkadaş var. Hatta İngiltere'ye ilk gittiğimizde onunla tanışmıştık. O da lise mezunu olarak gelmiş. Öğrenim yapacak. Sonra dedim ki ben en iyisi sabah erken gideyim, onunla biraz Türkçe konuşalım, onu göreyim filan. Onu gördüm. Meğer o birkaç Türkle tanışmış ve onlardan biri Mehmet Eröz. O sırada doktora sonrası çalışmalar için gelmiş Londra'ya. Bir de tarih bölümünden doçent bir hoca, onlarla görüşüyormuş. Derken ben onlarla tanışmış oldum. Sonra konuşmaya başladık. Onlar dediler ki "Biz her cuma Vasil Square'de toplanıyoruz. Oraya gelebilirsin." Başladık Vasil Square toplantılarına. Başka gelenler de oluyor. Hatta Yusuf Bozkurt Özal bir toplantıda artık Türkiye'ye dönmek üzereymiş. Toplantılardan birine gelmişti. Bir kere gördüm ben. Sonra Türkiye'ye dönmüş falan. Neyse oraya başka gelenler oldu. Sonra hatta bir Azerbaycan'dan bir Türk. O da benim gibi Türkleri görmek istemiş Londra'da. Tıpkı benim yaptığım gibi. Bir gün bizim o arkadaşları Türkçe konuşurken görüyor, onlara yaklaşıyor. "Ben işte Türk arıyordum, Türk'sünüz galiba." diye. O da başladı gelmeye. Azerbaycan'dan konuşmaya başladık, başladık ettik falan diye. Dolayısıyla Mehmet Eröz ile sonra da yazışmaya başladık. Mehmet Eröz'e gittim ben. İstanbul'da, İstanbul Üniversitesi olabilir mi diye. Benim de o arada şu Osmanlı meselesi var ya, sanayileşme, kapitalistleşme. Sabri Ülgener'in bir iki makalesini okumuştum. Ve dolayısıyla Sabri Ülgener'in Kürsüsüne girsem nasıl olur diye düşünmeye başladım. Hem sosyoloji hem ekonomi. Pardon, önce Sabri Hoca'yla görüştüm. Sabri Hoca "Niye olmasın? Gel." dedi. Hatta Ahmet Güner Sayar da o sırada oradaydı. Onunla da konuştum. O benden önce gelmiş. Konuştuk, gayet güzel.

Mehmet Eröz Hoca'ya gittim, zaten aynı binadalar, onunla konuştuk. Mehmet Eröz dedi ki "Güzel, Sabri Hoca söylüyor ama orada, diğer hocalar mümkün değil seni almazlar." dedi. "Pek kolay olmaz. Çünkü zaten bir tane zor kabul ettirildi. Ama biz de açacağız." dedi. Biz açacağız derken Bursa'da açacaklar Bursa Üniversitesinde. Onlar yürütüyorlar. Bursa'da kadro açacağız, biz açacağız. Dolayısı Bursa Üniversitesine başvurdum. O sıra siyasal bilgiler bir ilan verdi. Aydın Yalçın. Onlar da alacaklar. Önce galiba Bursa. Bursa'daki,

İstanbul’daki sınavlara girdim. Sonra siyasalın yazılı sınavlarına, hatta karlı bir kış günü. 78 kişi girdik bayağı 78 kişi. Sonuçlar ilan edildi. 2 kişi mülakata kalmışız. Bir ben kalmışım mülakata, birisi daha. Mülakat günü belli oldu. Mülakata gittim. Mülakatta Aydın Yalçın var, Bilsay Kuruç var, bir de Beşir Hamitoğulları var. Bir gün önce Bilsay Kuruç Devlet Planlama Müsteşarı olmuş. Ecevit Hükümeti Planlama Müsteşarı olmuş. Ayrılacak. İşte beni aldılar. İlan bir kişi, ismi verilmiş. Aydın Yalçın kürsü başkanı olarak konseyde de “İhsan” dedi, “iki kişi zaten mülakata kaldınız, ikinizi de alacağız. Ben biraz önce dekanla da konuştum, fakültenin ilk yönetim kurulunda ikinci ilan verecek, ikinci de alacağız. Ama şimdi bir tek ilan var. Halil’i alacağız, seni de ondan sonra alacağız.” Aynen şunu söyledi: “O, hapisten yeni çıktı, çok zor durumda ama senin de bir hafta en fazla iki haftaya çıkacak.” Bu sabah oldu, öğleden sonra gittim ben. Bunları bence söylemekte fayda var. Bir yerde tarihe de not düşmek oluyor bu. Kayıt düşmek oluyor. Öğleden sonra Aydın Yalçın’a gittim ben. Evine gittim hatta. Daha önce de evine gitmişliğim vardı bir iki defa. Dedim ki “Hocam bu ne oluyor hayrola?” Halil Berktaş. Aynen şunu söyledi: “Siyasalda şu anda Moskovacılar hâkim durumda. Halil Maocu, onu da almak istedik onlara karşı ama seni mutlaka alacağız.” dedi. O arada siyasal çalkalanıyormuş. İhsan Sezal kim diye beni tanımıyor, yurt dışından gelmişim, benim hiçbir şeyim yok. Ama en azından o günün tabiriyle solcu olanlar benim solcu olmadığımı biliyor. Çünkü herkes birbirini tanır nihayetinde. Dolayısıyla bu solcu değil ama kim, neyin nesi falan. İki hafta sonra alacaklar, ilan çıkacak. Çünkü ilanın işlemi yapılacak, ben de gireceğim. O sırada da bu 78, yıl olarak 78 öğrenci hareketleri gittikçe artık şiddet vermeye başlamış durumda.

O arada Bursa haberi geldi. Bursa’yı kazanmışım. Şimdi oturup düşündüm. Siyasal Bilgiler mi? Bir yerde gönlümün de olduğu işte ilk geldiğim yer, orası mı? Yoksa yeni kurulan bir bakıma geleceği olan Bursa mı? Bursa sakin. Bursa’da olaylar yok henüz. Üniversite çok yeni, kampüste, barakalarda ders yapılıyor falan. Siyasalda olaylar var. Ama sadece bu da değil. Bir de şu düşünce çok ağır gelmeye başladı. Şimdi benim bu arada tabii onlarla da görüşüyorum. Benim siyasal ki o bahsettiğim bütün o arkadaş grupları Ankara’da, çoğu bürokraside, siyasette olanlar da var. “Ankara’da kalırsam bir şekilde siyaset,

bürokrasi bir ucundan girme durumunda kalabilirim. En iyisi Bursa'ya gideyim, orada onlardan uzak. Akademik çalışmalarımı yapmış olayım” dedim ve Bursa'yı seçtim. Aydın Yalçın'a teşekkür ettim. Bursa'ya gidiyorum. Bursa'ya gittik. Evi de oraya taşıdık ve Bursa YÖK öncesi gayet güzel. Bu arada Mehmet Eröz Hoca'nın da tavsiyesiyle, rahmetli dedi ki: “Madem burada başladın, burada doktora da başla. Orayı da bırakma. Olursa olur, olmazsa olmaz.” Türkiye tarımının az gelişmişliğini dolayısıyla onun etrafında doktora tezini şekillendirmeye, oluşturmaya başladık. E tabii olaylar öyle gelişti ki artık bu olunca o orada kalmış oldu bir yerde onu devam ettiremedik. Benim siyasetten ve bürokrasiden uzak kalma düşüncem bir süre sonra doçent olduktan kısa bir süre sonra Anavatan Partisi iktidara geldi. Bu arada tabii gidip geliyorum görüşüyorum arkadaşlarla. Her Ankara'ya geldiğimde Planlama'ya gidiyorum işte diğer arkadaşlarla, derken hükümet kuruldu. Bürokrasi şekillenmeye başladı. Hasan Celal Güzel Başbakanlık Müsteşarı oldu. Bir gece telefon etti bana. Aradı. “Bana acele CV'ni gönder.” “Hayrola?” “TRT yönetim kuruluna seni göstereceğiz.” dedi, Gönderdim CV'yi. İşte bir süre geçti. Sonra yönetim kurulu belli oldu. O da beni zaten aradı. “Seni” dedi Evren Paşa çizdi. Çok genç, yaşı çok küçük diye senin yerine yedekte olan, şimdi adını hatırlayamadığım başka birisi vardı. Neyse onu hem profesör hem de tabii dolayısıyla yaş bakımından ile onu seçti.” “Tamam.” dedim “Önemli değil.” Derken sonra Hacettepe'den bir teklif geldi. Sosyoloji kürsüsünden Beylü Dikeçligil var. Geldim, görüştük. Ama sonra düşündüm. Bursa'da kalmak cazip geldi. Orada kaldım ben. Sonra Emre Kongar gelip başkan oluyor falan işte bir şeyler. Sonra başka bir iki teklif daha geldi yine Başbakanlık Müsteşarı olan Hasan Celal Güzel'den. Onlara da ben “Hayır.” dedim. Derken en son Millî Eğitim Bakanlığında teklif geldi. Ankara'ya geldim. Bakan Metin Emiroğlu, onunla görüştük. Anlaştık. En son işte hangi statüde olacağı, ne olacağı konularını konuştuk. Müsteşar yardımcısı olarak geleceğim ben. Bakanlığa yazı yazılacak, üniversiteye ve gelmem söz konusu. Yazı yazıldı o arada bekliyoruz. Bu görüşme 85'in Ekim ayında olan bir görüşme ama 86'nın Nisan'ına kadar sarktı. Hatta o arada bir geldim. Yani olmayacaksa ben şey yapmayın. Bir de yurt dışına gitme gibi bir düşüncem vardı benim. Bir iki yere başvuracaktım.

“Onlara başvuracağım ve eğer olmayacaksa başvurumu yapayım.” diye. “Yok olacak.” dediler. En son da nihayet nisanda belli oldu. Bu arada daha evvel Bursa Üniversitesinde beraber olduğumuz, Hareket dergisi dolayısıyla da daha çok da önceden gıyaben de tanıştığımız Doçent Cemil Kıvanç’ın da o arada profesör olmuş, onun da müsteşar olacağını MillîEğitim’de olacağını öğrenmiş oldum.

Dolayısıyla daha önce birlikte çalıştığımız, hatta aynı oda odayı paylaştığımız, sonra epey mektuplaştığımız bir arkadaşımız profesör müsteşar olacak. Ben de doçent ünvanıyla onun müsteşar yardımcısı olacağım. Doğrusu benim de hoşuma gitti. Sonra Cemil ile görüştük. Onun da çok hoşuna gitmiş beraber olmamız. Bir yerde sanki bir ekip gibi. O müsteşar, ben de müsteşar yardımcısı olarak Millî Eğitim Bakanlığında, Metin Emiroğlu’nun bakan olduğu bakanlığa geldik. Sonra Hasan Celal Güzel bakan oldu. Hasan Celal Güzel bakan olduktan sonra zaten daha önce de Cemil Kıvanç konusunda bazı tereddütler vardı Hasan Bey’in. Müsteşarlık konusunda da başlangıçta hiç aklımda yoktu. Ben müsteşar yardımcısı olarak bakanla oturup kimler müsteşar olur diye konuşuyorduk. İsimler yazıyorduk falan. Hangisi olsa bu işi yapar, bir sürü isimler falan. Sonunda bütün onlar düşünüldü, 4-5 ay sonra, o arada müsteşarlığa vekâlet ediyorum. 5 ay sonra müsteşarlığima karar veriliyor ve dolayısıyla müsteşar olduk Millî Eğitim Bakanlığında. Müsteşar yardımcısıyken de YÖK üyesi, bakanlık adına YÖK üyesi olmuşum. Dolayısıyla müsteşarlık ve YÖK üyeliği beraberdi işte. Hasan Celal Güzel bakan olduğunda hakikaten çok farklı şeyler yapabileceğimi düşünmeye başladım. Çünkü çok geniş vizyonu olan ve çok da iyi uyduğumuz anlaştığımız birisi Bakan, onunla beraber çok şeyler yaparız diye düşünüyordum ben. Nitekim de bir yerde öyle oldu. Gelir gelmez oturduk beraberce hakikaten inanılmaz şeyler düşünmeye başladık.

Derken 3 ay kadar falan böyle devam etti. Rahmetli Turgut Özal, Cumhurbaşkanlığına aday olacağını açıklamış oldu. O bunu açıklayınca da Hasan Celal Güzel hem parti genel başkanı olmak ve Başbakan olmak düşüncesiyle daha farklı bir siyaset politikası takip etmeyi uygun gördü. O da şu, bir yerde

bakanlıktan ziyade diğer çalışmalara daha fazla önem vermek. Dolayısıyla bizim düşündüğümüz projeler yazılı notlar hâlinde bir yerde kalmış oldu. Bu arada tabii bunlar da çıkınca zaten Hasan Bey mizaç olarak da yapmak istediğini kabul ettirme yönünde çok ısrarlı olan bir yapıya sahipti. Birçok konularda Turgut Özal'la anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başladı. Kabine değişikliğinde Avni Akyol bakan olmuş oldu. Bizim dil konusunda, yabancı dil konusunda bir büyük projemiz vardı. Metin Bey zamanında başlattığım, Hasan Bey zamanında uygulamaya koyduğumuz, çok da iyi verim aldığımız ama Avni Bey'in kabul etmediği, durdurduğu bir proje. Onunla beraber başlayan hafiften uyuşmazlıklar eğitim konusunda ve sonunda ben üniversiteye dönme kararı verdim. Aslında o kararı bir yerde besleyen şeylerden birisi de Hasan Bey bakanlıktan ayrıldıktan sonra ilk genel kongrede Anavatan Partisi'nin genel başkanı olma niyetini artık deklare etmiş oldu ve çalışmalara başladı. Önemli bir şekilde ve ilk o başlangıç çok hakikaten inanılmaz ölçüde karşılandı. Bayağı bir Anavatan Partisi'nin genel başkanı olacak bir hava vardı her tarafta. Mesela İzmir'e giderken ilk İzmir'den başladı. İnanılmaz bir konvoy karşılamıştı Hasan Bey'i. Ama sonraki gelişmeler işi farklı noktalara götürdü. Onlar biraz konumuzun dışında bir siyaset bilimi sohbeti olursa belki orada, orada da onları konuşmuş oluruz. Çok farklı şeyler.

Bu bürokrasideki tecrübeyi konuşacağız ama ondan önce doktoranız bitti, yazdınız. O arada yaptığınız çalışmalarını biraz anlatmak ister misiniz?

Evet, hakikaten çok güzel bir nokta. Çünkü tam da benim dediğim gibi Bursa bana güzel bir ortam sağladı ve işte orada ben başladım sosyoloji yazılarını oluşturan o yazıları tercüme etmeye. Yani benim tam da yapmak istediğim şey, isimleri belirledim. O arada yine bir münasebetle İngiltere'ye gittiğimde makalelerini çevirdiğim bir iki isimle de görüştüm. Makalelerinizi çeviriyorum, ne dersiniz falan diye onların da onayını aldım ve dolayısıyla o zamanki düşüncemin çerçevesinde sosyolojinin ana metinleri diyebileceğim okumalar neler olabilir, onları yaptım ve üniversitenin yanlış hatırlamıyorsam ilk yayını olarak, üstelik ilk yayını olarak basılmış oldu. Benim sosyolojiye bir yerde belli ölçüde bir katkımı o ortam içinde sağlayabildim. Ondandan sonra zaten

bürokrasiye geçme ile beraber maalesef onlar durdu. Tabii benim oradayken daha farklı düşüncelerim de vardı,

Araştırmalar, farklı araştırmalar?

Onlara girme zamanı olmadı. Şöyle, çünkü o arada YÖK geldi. YÖK kuruldu ve üniversitenin yapısı değişti. Tamamen değişti. Bildiğimiz yapı bir yerde ortaya çıktı. Üniversitenin adı değişti. Fakültenin adı değişti. O kürsü sistemi dağıldı. Biz çalışma ekonomisi, sosyoloji olarak çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümünün içinde yer almış olduk. Ama bu arada YÖK’ün getirdiği sistem daha önce yıl sistemiydi. Dersler yıl boyunca verilirdi. YÖK dönem sistemini getirdi. Dönem sistemi ve YÖK’ün zorunlu olarak getirdiği dersler inanılmaz bir baskı yarattı. Ders verme bakımından.

Biz neredeyse ders verme dışında yapacak bir zaman bulamadık. Hatta öyle ki sadece Bursa değil, Bursa’ya bağlı Balıkesir’de Otelcilik ve Turizm Yüksekokulu vardı. Oradaki dersleri de bir yerde biz yüklenmek zorunda kaldık. Üniversite gerçi Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ile birleşti. Orada da yabana atılmayacak güzel bir kadro vardı. Ama onların çok sayıda öğrencisi, biz hepimiz bir araya gelince ve dersler dönem itibarıyla çoğalınca tabiri caizse ders makinası hâline geldik ki benim daha sonra hep tenkit ettiğim, YÖK üyesi olarak da tenkit ettiğim öğretim üyeleri ellerinde Bond çantalar, dershaneden dershaneye koşan insanlar hâline gelmeye başladı o dönemde. Sonra bir ara sanki düzeldi gibi oldu ama sonra şu anda da birazcık öyle gibi 210 üniversiteyi düşünürsek. Dolayısıyla o arada sadece ben onunla hakikaten bir yerde gurur da duyuyorum. Veysel Bozkurt mastera başladı, doktora başladı, onlara katkım oldu. Orada danışmanlık yaptım, ettim ve dolayısıyla en azından Türkiye’ye bir sosyolog kazandırmanın keyfini sürüyorum. Akademik çalışmalar o bakımdan bakanlığa gelince tabii zaten söz konusu olmazdı. Ama onu başka şekilde nasıl telafi ederiz, işte en azından eğitimle ilgili düşüncelerimiz var. Onları belli ölçüde gerçekleştirebilir miyiz? Olabilir mi? Onları belli ölçülerde yapmaya çalıştık. Ama hemen şunu söylemek lazım. Sizin bir projeyi başlatmanız, bitirmeniz ve ondan sonuç almanız hepinizin bildiği gibi eğitim alanında öyle 1 yıla, 2 yıla sığdırılacak şeyler değil.

İlkokuldan başlayacağınız bir projenin meyvesini almanız için liseye kadar gitmeniz gerekiyor. Oradayken ben hep şunu üzerinde durdum. Liseden yeni bir yapı oluşturmaya çalışalım. Lise ile başlayalım. Lise kilit yer. Hem yukarı için üniversiteye hazırlama bakımından hem de aşağıyı şekillendirme bakımından. Dolayısıyla biz liseyi nasıl şekillendirebiliriz ve orada da üniversiteye giriş sistemini nasıl değiştirebiliriz? Ben o tarihte şunu düşünüyordum, hâlen de öyle düşünüyorum. Türkiye'deki eğitime indirilen en büyük darbe üniversite giriş sistem olmuştur. Hâlen de öyle. Şu mevcut olan sistem. Dolayısıyla ikili bir eğitim yapısı ortada. Benim gittiğimde çok daha azdı, şimdi tamamen öyle. Sonraki yıllarda bir formel eğitim, okulların verdiği eğitim, bir de kursların, dershanelerin verdiği eğitim, birbiriyle bağlantısı olmayan şey. Tıpkı Ziya Gökalp'in Osmanlı'nın son döneminde ve hatta Cumhuriyet'in ilk döneminde bahsettiği ikili eğitimdeki ikili yapı gibi okullar, mektepler ve medreseler meselesi gibi. Dolayısıyla biz üniversiteye giriş sistemini değiştirecek bir lise oluşturabilirsek lise öğrenimi oluşturabilirsek ve bunu aşağıya ve yukarıya doğru yayabilirsek mesele çözülmüş olacak. Liseyi üniversiteye girişin hazırlayıcı kademesi olarak düşünmek. Ama bunları dediğim gibi düşünmeye başladık. Ama işte bakan değişmesi, ben 4 yıl içinde 3 bakan değiştirmiş oldum. Metin Emiroğlu ile başladı, Hasan Celal Güzel ile devam ettik, Avni Akyol'la bir yerde bitirmiş olduk.

Sizin müsteşarlığınız bittikten sonra YÖK üyeliğiniz devam etti, değil mi hocam?

Bir süre devam etti. Kısa bir süre devam etti. YÖK üyeliği bittiğinde de şöyle oldu: Ben bakanlığa geldikten kısa bir süre sonra kadrom Bursa Uludağ Üniversitesinde, hani Ankara'ya kadroyu almayı düşünüyordum ama açıkçası ben Siyasal Bilgiler ve ODTÜ düşünüyordum. Onlardan birisi. Derken Gazi Üniversitesinden arkadaşlar bir gün aradılar. Dediler ki: "Hocam burada Barlas Tolon İstanbul'a gidiyor, Galatasaray'a gidecek, boşalıyor. Buraya gelseniz." dediler. Ben de "Olur." dedim. Dolayısıyla Gazi'ye öyle bir geçiş oldu. Kadroyu buraya aldırđım ben. Bakanlıktan ayrılırken de yurt dışı teklifi oldu. Avni Akyol yurt dışında eğitim müşaviri olarak görev alma teklifinde bulundu. Ama ben istemedim. Üniversiteye dönmek istedim. Hatta reddedişimin

sebebi şu oldu: Müsteşarlıktan sonra müsteşarlığının altındaki bir görevi kabul etmek o makama saygısızlık olur diye düşündüm ben. Çünkü onun altında şimdi Amerika’ya da gitsem veya herhangi bir yere eğitim müşaviri olarak gitsem eğitim müşavirinin, sicil amiri, büyükelçi, büyükelçinin altında olacaksın. Şimdi Amerika Büyükelçisi Nüzhet Kandemir o tarihte büyükelçi. Burada ben müsteşar iken o da dış işlerinde müsteşar. Beraber oturup her ay yemek yediğimiz, eşit statüde olduğumuz insanlar. Şimdi oraya gidecektim müsteşarlıktan, o büyükelçi hakikaten müsteşarlık makamını birdenbire düşürmüş oluyorsun. O da olmaz, kabul edilemez bir şey. Ben üniversiteye dönüyorum ve Gazi Üniversitesine dönmüş oldum. Gazi’de 2 yıl kaldım. Bölüm başkanlığı yaptım. O sırada Başkent Üniversitesi kuruluyor. Üniversitenin kurulmasında da Bilkent’in eski rektörü işte çalışıyor o hazırlıkları yapıyor. Tanışıyoruz zaten. İhsan, benden danışmanlık istedi. Arada bir gidip işte konuşuyoruz, ediyoruz. Neler olabilir, nasıl olabilir onları tartışıyoruz derken onu bir yerde daha da artırma yoluna gittik o sırada.

Kemal Gürüz YÖK Başkanı oldu. Kemal Gürüz ile biz YÖK’te beraberdik, YÖK üyesi idik. Karadeniz Üniversite Rektörü idi. Hatta ben müsteşar iken de işte arada bir gelir müsteşarlıkta da görüşürüz. Birbirimize artık ilk isimle hitap edecek kadar bir arkadaşlık neredeyse oluşmuştu. Şimdi kadrom Gazi’de, orada da başkentte de danışmanlık yapıyorum. Danışmanlık artık bir yerde yarı resmiyet de kazanmış oldu. Bir gün bir yerde Kemal Gürüz ile karşılaştığımızda Kemal Gürüz artık YÖK olarak iki üniversitede görev yapmaya son vereceklerini, dolayısıyla herkesin bir tanesini tercih etmesi gerektiğini söyledi beni kastederek. “Olur, ben bundan ben bir şey kaybetmem, benim seçmemiş olacağım yer kaybeder.” dedim. Dolayısıyla Gazi’den ayrıldım, Başkent’e geçtim. Üniversitenin kuruluşunda, oranın kuruluşunda görev aldım ve ben sosyal bilimler enstitüsü kurmakla başladım. Ve ben özellikle sosyal bilimler enstitü ile uğraşmak istedim. Sebebi de şu, bakanlıktan ayrılıp Gazi’ye döndükten sonra kamu yönetimi bölüm başkanlığını yaparken çok güzel bir siyaset bilimi yüksek lisans programı hazırladık. Hakikaten çok güzel bir programdı. Öyle bir program duyulduğunda Devlet Planlama’dan gelmek isteyenler oldu bürokrasiden ve bu arada da Tınaz Titiz daha önce iki bakanlık

yapmış. Tınaz Titiz, “İhsan ben de geliyorum.” dedi. Sınavı açtık. Sınav yapıldı. Sınavı kazananlardan biri de Tınaz Titiz. Mühendis kökenli. Artık işte şey hazırlanacak. Bir gün enstitü müdürü telefon etti, “Hocam sizinle bir konuyu görüşmem lazım.” dedi. Neyse gittim. Dedi ki “Biz Tınaz Bey’i alamayacağız, Tınaz Titiz’i.” “Yahu niye?” Yönetmelik engel, enstitü yönetmeliği. Aynı alandan gelmesi gerekiyor.

Aynı alandan değilse fark dersleri alacak. Lisans öğrencileriyle girecek. Tınaz Titiz fark dersleri alacak. “Yahu olur mu bu?” dedim. Bir şey yapamadık tabi. Tınaz Bey de onun üzerine programdan ayrıldı. Derken 3 ay sonra Bilkent Üniversitesi Tınaz Titiz’i hoca olarak davet etti. Onun üzerine ben kafama koydum. Şu enstitü yönetmeliğini değiştirip hangi alandan gelirse gelsin, yapmak istiyorsa yani başaramazsa o başaramayacak. Niye buna engel olalım biz? Dolayısıyla Başkent Üniversitesinde öyle bir yönetmelik hazırladım ki bize Bilkent Üniversitesi mezunları da geldi. Hemşirelikten de gelen oldu ve hemşirelikten gelen de çok güzel yaparak mezun olabildi. Yüksek lisans programını yapabildi. Çok farklı alanlarda. Başkent macerası da böyle başlamış oldu. Sonra fakülteler kurulmaya başladı ama ben enstitüde devam ettim. Gazi’den ben emekli olmadan gitmiştim Başkent’e. Emekli olmak için iki dönem enstitü müdürlüğü yaptıktan sonra Başkent’ten Gazi’ye dönmeye karar verdim oradan emekli olmak için. Çünkü emekli olmak için son yedi yılın üç buçuk yılını devlette geçirmek gerekiyor. Döndüm, üç buçuk yılı Gazi Üniversitesinde geçirdim. Ondan sonra emekli oldum.

Neden emekli olmadan gitmişsiniz?

Öyle bir imkân vardı. Çünkü yasaya göre vakıf üniversitelerine gidebiliyordun ve hiçbir kadro şartı aranmaksızın geri dönebiliyordun. Öyle olunca o bakımdan gideyim dedim. Ama hakikaten Başkent’ten çok memnun kaldım ben. Çok güzeldi. Orada o enstitüyü kurarken istediğim gibi bir enstitü kurdum ben. Haberal o konuda inanılmaz destek oldu. Haberal hakikaten çok önemli bir özelliğe sahip. Güvendiği insana her şeyi bırakan bir yapısı vardır. Dolayısıyla ben ne yaptıysam evet dedi. Hatta onun kılık kıyafet konusunda inanılmaz bir titizliği vardı ve hâlen de var. Hele öyle uzun saç, şu sakal

filan öyle şeyleri pek şey yapmazdı. Ben enstitüye bir yardımcı aldım yanıma. Tam da onun hoşlanmayacağı kılık kıyafetli biri. Ama hiç sesini çıkarmadı. İstedğim laboratuvarı kurdum orada istediğim programı yaptım, ettim filan. Başkent büyümeye başlayınca o büyümeyle beraber bazı sorunlar da filiz vermeye başladı. Daha da büyüyecek sorunları da görerek ben doğrusu dönüp emekli olmayı tercih ettim. Döndüm, emekli oldum. Emekli olduktan altı ay kadar sonra bir iki arkadaşla bir araştırma şirketi gibi bir şey kuralım dedik. Kurduk da. Ama baktım ki yok. Pek olacak gibi değil. O arada ben daha Gazi’de iken TOBB’un üniversite kurma meselesi gündeme gelmişti ve bir vakıf tabii oluşturulmuştu ve vakıf yönetim kurulu olmuştu. Vakıf Yönetim Kurulu Başkanı Erciyes Üniversitesi eski Rektörü Mehmet Şahin idi. Mehmet Şahin “Yönetim kuruluna sen de katılır mısın?” dedi. Ben de kabul ettim. Dolayısıyla TOBB Üniversitesinin, üniversiteyi kuran vakfın yönetim kurulunda bulundum ben. Yönetim kurulu devam ediyor, işte üniversite kurulacak, edilecek, şu olacak filan.

O devam ediyordu. Sonra 2 yıl yönetim kurulunda kaldım. O arada Mehmet Şahin ayrıldı. Başka bir arkadaş Öner Kabasakal vakıf müdürlüğünü üstlendi, onunla da devam etti. Derken işte ben emekli oldum bu arada. Yönetim kurulu üyeliği de zaten bitmişti. Üniversite kuruldu etti. İşte o emeklilik sırasında güzel sanatlar fakültesini kurmayı düşünmüşler. Genel Sekreter bir gün beni aradı. Onunla da görüşüyordum o arada, zaten görüştüğümüz bir arkadaşımızdı. Güzel sanatlar fakültesini kurmak üzere TOBB Üniversitesi-ne geçmiş oldum. Orada onu kurdum, iki yıl onun dekanlığını yaptım. Sonra da tabii arada kadro büyüdü. Onu bir yerde, işte alanın sahiplerine bıraktım. Düz öğretim üyeliğine döndüm. Siyaset ve uluslararası ilişkiler bölümüne geçtim ben. Orada onların siyaset sosyolojisi dersi vermeleri gündemdeydi. Türkiye’nin toplumsal yapısı falan gibi. Oraya geçtim ben. Derken “Yeni bir bölüm kuralım.” dediler. Siyaset bilimi bölümü. Onun başkanlığını yüklenmiş oldum. Programını yaptık, hazırladık, ettik. 2 yıl öğrenci aldık. Sonra üst yönetimi dedi ki: “Bu bölümü uluslararası ilişkilerle birleştirelim.” Onunla birleşmiş oldu. Dolayısıyla bölüm başkanlığım bitmiş oldu. Düz öğretim üyeliğine tekrar dönmüş oldum. Ama kısa bir süre sonra fakülte dekanlığı gündeme

geldi. Bu defa da fakülte dekanlığı yüklenmiş olduk. Ve 7 yıl o sürdü. Ondan sonra artık tamam. Tam pandemi başlamadan 2 ay önce 7 yıllık dekanlığımın süresi bitmek üzereydi. Ben dedim ki “Artık ben hakikaten yorulduğum. Bu kadar yöneticilik yeter.” Ve ayrıldım. Ayrılmam da zamanlama bakımından iyi olmuş. 2 buçuk ay sonra pandemi oldu. Dolayısıyla derslerimizi uzaktan vermeye devam ettik. Şimdi düz öğretim üyesi olarak da öğretim üyesi olmanın, ders vermenin keyfini yaşıyoruz.

Hocam neredeyse 85'ten 2020'ye kadar 25 yıl, 35 yıl, neredeyse bunun 30 yılı yöneticilikle geçmiş.

Hakikaten öyle oldu. Hatta Uludağ Üniversitesinde bile asistan temsilcisi olarak yönetim kurulunda, fakülte kurulunda görev aldım.

Sizin böyle biraz muhlis kişiliğiniz, arabulucu tabiatınız...

Tabii şunu söylemekte fayda var. Şimdi ben tabii siyasal bilgilerin o ortamında kalmış olsam herhâlde o olayların gelişmesi gittikçe sağ sol kavgası kavgasına dönüşen o gelişmeler içinde çok daha keskin, çok da farklı bir mizaç edinmiş olabilirdim. O bakımdan İngiltere'nin bana çok büyük, herhâlde kişiliğimin gelişmesinde çok büyük olumlu etkisi oldu. Çünkü orada uzlaşmanın, anlaşmanın, farklılıklarla bir arada olmanın nasıl bir nimet olduğunu görmüş oldum. Ben hiçbir ayrımcılık görmedim. Mesela kaldığım yurttta daha ilk girerken şeyi sormuşlardı: “Arada bir domuz eti kullanılıyor, sizin için bir mahsuru var mı? Varsa sizin için ayrı yemek çıkaralım.” Ben de öyle başvurmuştum ve baktım ki beni dikkate alıyorlar, beni sayıyorlar, önem veriyorlar. Benim gibi nihayet 2 veya 3 kişi daha vardı. Bir Sih vardı bu işte Hindistan'daki mezhebin elemanları. Bir de Yahudi bir çocuk vardı. En fazla 3-4 kişiydik. Bizim için koskoca yurt ayrı yemek yapıyor. Bu hakikaten önemli. Onun dışında hiç fark gözetilmiyor. Diğerlerine nasıl davranıyorsa aynı şeyler. O kadar yıl orada kaldım ben, bir gün bir polisle karşılaşmadım. Bir polis gelip de bana bir şey sormadı. Ama burada şimdi bile bu hâlimle bile “Polis acaba gelir bir şey sorar mı?” diye o tedirginliği bir arada yaşıyoruz. Dolayısıyla İngiltere o bakımdan bence çok olumlu bir etki yarattı. Farklı görüşler, farklı düşünceler. Mesela

bahsettiğim Yahudi arkadaş John, psikoloji öğrencisi, oturur işte yemek yerken, ederken sonrasında sohbet ederdik. Türkleri çok seven biriydi. Özellikle Endülüs’ten gelen Yahudiler dolayısıyla çok iyiydi. Ama mesela çok şeylerin farkına varıyorsunuz. Çok enteresan, bir gün John’la konuşuyoruz. “İhsan, ben ne yapacağıma karar verdim.” dedi. “Hayrola?” “Ben inceledim.” Birinci sınıf öğrencisi bu. “Ben inceledim, araştırdım, psikolojide şu konuda bir çalışma yapılmamış. Ben o konuyu o alanı seçeceğim.” Bütün bunlar nasıl bir ortamda olduğunuzu birden size hissettiriyor. Şimdi, üniversite birinci sınıf öğrencisi geleceği ile ilgili daha önce çalışmış, araştırma yapmış, ne olacağına, neyi seçeceğine karar vermiş ve biz bir yerde hayata atıldıktan sonra bile bazen hâlâ ne yapacağımızı bilmeden gidiyoruz, Allah ne verdiyse.

Bu yöneticilik süreçlerinde sosyoloji size nasıl katkı sağladı hocam? Bir sosyolog olarak mesela neyi farklı yaptınız, neyi farklı yapmanızı sağladı?

Onu ben bir yerde şöyle de bir eleştiriyorum tabii onu hakikaten kabul etmek lazım. Şimdi siyasal bilgilerde de sosyoloji dersi vardı ve İbrahim Yasa idi hocam, o dersi verirdi. Ve dolayısıyla orada da sosyolojiye benim ilgim olmuştu. Hatta birinci sınıf bittiğinde daha notlar belli olmamış, bütünlemeye kalacağım belli değil. İbrahim Yasa’ya gittim dedim ki “Hocam ben Siverek’e gidiyorum tatilde. Orada ağalık denen bir şey var biliyorsunuz. Ağalık ile hatta şeyhlik ile ilgili bir şeyler yapmak istiyorum. Ne tavsiye edersiniz?” Hoca bir gün geldi. “Özer Ozankaya, Diyarbakırlı. O da bu konuları biliyor. Ona git. Benim asistanım. Onunla konuş.” dedi. Özer Ozankaya’ya gittim. Birinci sınıf öğrencisiyim. Biraz konuştum. Baktım Özer Ozankaya “Ne diye geldin?” dercesine baştan savdı. Bir daha da zaten hiç uğramadım. Sonra bütünleme meselesi olunca derslere çalıştım. Ama siyasal bilgilerdeki sosyolojinin bana katkısı oldu mu diye düşündüğümde çok fazla bir katkısı olduğunu düşünemiyorum açıkçası. Tamam Hasanoğlu, boyuna Hasanoğlu’dan bahsettik, konuştuk hoca da hep onu anlatıyor işte ama peki ne? Nihayet ben de biliyorum, Siverek’ten geldim, orada köyleri de biliyorum, oradaki insanları da biliyorum. Bana çok fazla bir şey söylemedi. Ama Manchester’daki Peter Worsley’in ve diğer ders hocaların işte o farklılıklarla yaşama insanlarla nasıl baş edebilme,

bir yerde onlarla birlikte bir şeyler yapabilme, bir yerde ekip çalışması. Biz burada nihayet bir yerde siyasi ve fikri olarak işte Hür Düşünce Kulübü, şu bu filan vardı ama orada işte o seminerlerde, o insanlarla oturup alışverişte bulunuyorsunuz, makale yazıyorsunuz, onunkini alıp okuyorsunuz.

O sizden istiyor. İnsanlarla beraber bir şeyler yapmanın nasıl bir nimet olduğunu fark ediyorsunuz. O, zannediyorum bakanlıkta da benim çatışma yerine uzlaşmaya bakanlıkta önem vermeme sağladı bir ölçüde. Ama YÖK'e gelince Doğramacı Hoca'yla bizim kavgalarımız çok oldu. Eğitim konusunda, diğer konularda... Bir defa üniversite giriş sistemi. Üniversiteye giriş sistemi benim değişiklik yapmak istediğim sistem ama Doğramacı'nın hiçbir şekilde yaklaşmak istemediği bir şeydi. Hasan Celal Güzel olmasa o konuda hiçbir şey yapamazdık. Şimdi Hasan Celal Güzel bakan oldu. İşte birtakım şeylerle uğraşılıyor, projelerle filan bu konu da üniversite giriş sistemi de konuştuğumuz konulardan biri. Şimdi ÖSYM'nin sınavı yapabilmesi bakanlığa bağlı, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı. Çünkü okulları kullanacak. Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği yapması lazım. Takvim belirlemesi lazım. Öğretmenleri, okulları, mekânları kullanması lazım. Dolayısıyla bakanlık onay vermeden sınav yapamaz. Bugün Türkiye genelinde, çapında yapması mümkün değil. Daha evvel de Hasan Bey'le konuşmuşuz, sistemi değiştirme konusunda da mutabıkız. Tam YÖK'ten o yazı geldi. Aldım yazıyı, çıktım Hasan Bey'e "Tam fırsatı bulduk." dedim. Onaylayamayacağız sınavı, YÖK gelecek, Doğramacı gelecek, oturacaklar. Yeni sistem oluşturacaklar. Ben tabii o arada da YÖK üyesiyim. Oturacağız ve üniversiteye yeni bir giriş sistemi kuracağız. Doğramacı küplere biniyor işte. Yardımcısını gönderdi. Geldi "Ne yapıyoruz İhsan?" Doğramacı Hoca'yı ben hiç böyle görmedim. "Yaptığım bir şey yok, bunu değiştireceğiz." dedim. En sonunda kabul etmek zorunda kaldılar. Bakan da destekliyor. Doğramacı'nın bir yerde ikna edebileceği bir bakan değil.

Hasan Bey de daha önce de söylediğim gibi gerçekten inandığı şeyi sonuna kadar savunan biri. Dolayısıyla sonunda geldi. YÖK heyeti geldi, oturduk. Üniversite giriş sistemlerinde ağırlıklar üzerinde çalıştık eşitliği sağlamak için. Anadolu'daki okulların, okullarını birinci, ikinci, üçüncü olarak bitirenlere

çeşitli ağırlıklar tanıdık. Yani Anadolu’dan gelecek olan kendi şartları içinde en başarılı olmuş, o şartlar onu o şekilde başarılı kılmış, birinci olmuş, ikinci olmuş, üçüncü olmuş onu İstanbul’dan veya işte Ankara TEB’den gelen ile eşit tutabilir misin? Dolayısıyla bunu nasıl yapabiliriz? Ağırlıklarla oynamaya başladık ve oluşturduk sistemi. Dershaneye ihtiyaç bırakmayan, okuldaki eğitime önem veren bir sistemin gelişmesi için. Ve kabul edildi. İşte ne olacak bu, uygulanacak? Derken bu arada benim bahsettiğim herhâlde ocak ayı mı öyle bir şey, çünkü yazın olacak falan işte bir buçuk bir ay sonra bir de duyduk ki eşitliği bozuyor diye, Danıştay’dan dava açılmış iptal edilmesi için. Biz eşitliği kuralım diye geliştirdiğimiz sistemi, eşitliği bozuyor diye dava etmişler.

Benim oğlum buradan onuncu mezun ise işte söz gelişi, Batman’da birinci gelen niye onun önünü alsın? Aslında ağırlıklar onu da yapmıyor ama belli ki öyle düşünmüşler. Ki asıl yapmak istediğimiz değişiklikler daha sonra olacak şekilde mutabakata varmışlar. Tabii onun arkasında Doğramacı’nın olduğunu ben hep düşündüm. O iptal ettirme meselesi ve Danıştay’ı da etkileyerek iptal ettirdiler. İptal ettirdikleri gün YÖK Denetleme Kurulu Başkanı beni evden aradı. Dedi ki “İhsan Hoca’m” dedi, “benim oğlum daha önce de dershaneye gidiyordu. Bu sistem kabul edilince ben dershaneden çıkardım. Ama şimdi yarın tekrar dershaneye göndermek zorunda kalacağım.”

O bile sistemin iyi olduğunu biliyordu ama tabii yapacağı bir şey yok. Dolayısıyla bizim bu projemiz suya düştü. Diğer önemli bir konu da bak bir sürü şey oldu da vakıf üniversiteleri meselesi. Şimdi vakıf üniversitelerin açılması YÖK’ten geçtikten sonra bakanlıktaydı açılma yetkisi. Hasan Bey değişti. Avni Akyol Bakan, bu arada yeni hükümet kurulmuş, hükümet güvenoyu alacak. Cuma günü YÖK’ten bir toplantı daveti geldi. YÖK üyesiyim ben çünkü. İki madde var. Birincisi Danıştay’ın üniversiteye giriş sistemini iptal etmesi dolayısıyla yeni sistem nasıl olmalı konusu. İkincisi, vakıf üniversitelerine açma yetkisi, iki maddelik bir mektup, davet mektubu. Pazartesi günü toplantı olacak. Ben alır almaz hemen bakana, Avni Akyol’a çıktım. O arada güvenoyu almış, daha ortada hükümet yok neredeyse o boşluğu çok iyi kullanıyor rahmetli Doğramacı. Dedim ki böyle bir şey var, yetki almak istiyor. Siz

bakan olarak aslında Milli Eğitim Bakanı isterse YÖK toplantılarına başkanlık yapabilir, zaten ben de anlatınca biraz telaşlandı. Tabii Doğramacı'yı bir yerde göze almak gerekiyor. "Pazartesi günü bunu tekrar görüşelim, sen gitmeden önce." dedi. Pazartesi sabah gittim. Görüştük. "Sen git ben gelmeyeceğim." dedi. Benim güvenoyu almadığım için gelmediğimi söylersin. "Ama bu yetkiyi YÖK'e devretmeyi düşünmüyoruz görüş olarak bizde kalmasını istiyoruz." dersin. "Eğer çok şey olursa telefon edersin, ben gelirim." Şimdi YÖK toplantıları genellikle 10'da başlar. Gelen davetler öyledir. Gideriz ama 10'da başlamaz. Neredeyse bir yarım saat sohbet edilir, o arada konuşulur, çay içilir, kahve içilir falan filan. Hep gideriz, hep öyle olur.

Onun üzerine ben atladım işte. Toplantıya gideceğim. YÖK'e gittim. Arabadan indiğimde 10'u 2 veya 3 geçiyor, arkamdan da yine bir YÖK üyesi Ali Tirali vardı, DPT Müsteşarı onunla beraber gittik içeri girdik. 10'u 5 geçte toplantı başlamış. "Nasıl olur?" Erken başlamış. Şaşırdım ben, yerime geçtim. Danıştayın iptal meselesi ve yeni sistem konuşuluyor. Doğramacı dedi ki: "Sayın Müsteşarımız, siz de tam zamanında geldiniz." dedi. Dedim "Maalesef öyle oldu ama otururuz hep beraber yeni sistemi oluştururuz. Vakit erken. Bir komisyon kurarız." Nasıl olacağını konuşuyoruz, ediyoruz falan. Şimdi ikinci madde vakıf üniversiteleri maddesi. Onunla konuştuk, bitti. "Efendim, teşekkür ederim. Gündem tamamlanmıştır." "Sayın Başkan," dedim, "ikinci madde?" "Onu siz gelmeden biz görüştük." dedi. "Sayın Başkan," dedim, "bakanlıkla ilgili bir konu, bakanlığın müsteşarı yokken siz görüşüyorsunuz, bu kabul edilemez." dedim. "Ben kabul etmiyorum." dedim. "Bunu bizim tekrar görüşmemiz, tekrar müzakere etmemiz gerekir." "Sen bilirsin sayın müsteşar, oylarız. Eğer arkadaşlar kabul ediyorsa tartışalım." dedi. Şimdi tabii benimle beraber oy kullanabilecek en fazla 4-5 kişi var. 23 üye. Dolayısıyla zaten kolaylıkla şey olacak. Bir adalet bakanı müsteşarı var, benimle oy kullanabilecek. İşte o zaman Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı var, o benimle kullanır 4-5 kişi. Zaten sonuç neredeyse belli, onun için rahatlık var. Ve nitekim oylanınca da kabul edilmiş oldu. "Ama efendim siz sayın müsteşar, madem siz tekrar istediniz, biz onu tekrar isterseniz müzakere edelim." dedi. "Bu konudaki görüşlerinizi alalım." Ben başladım tabii adamakıllı tartışmaya. "İşte," dedim "ben

gidip telefon edeceğim. Sayın Bakan gelsin. Sayın Bakan ile konuyu tekrar müzakere edelim.” “Durun durun” dedi, “ben gidip bakani arayacağım.” Gitti. Hatta Vecdi Gönül de o zaman müsteşar, İçişleri Bakanı Müsteşarı, Vecdi Beyi de çağırdı yanına. Avni Bey’e telefon açıyor ve “Sayın Cumhurbaşkanı bunu istedi, böyle olmasını istedi.” diyerek ikna ediyor. Cumhurbaşkanı da o tarihte Kenan Evren. İçeri geldi. Efendim, işte “Sayın Müsteşarımız, İçişleri Bakanımız Vecdi Bey, o da şahit, Bakan onay verdi.” dedi. Bakan “Onay veriyse artık benim diyeceğim bir şey yok.” dedim, dağıldık. Ben bakanlığa gittim, saat 4 gibi YÖK’ten birisi beni aradı ve bir faks geçti. Şimdi biz sabahleyin toplantıyı 10’da yapmışız. Ben bakanlıkta yasanın 38’inci maddesine göre zaten görevliyim. Yani kadrom üniversitede, 38’e göre bakanlıkta görevliyim. Hem müsteşar yardımcılığı hem müsteşarlığı. Şimdi gelen yazıya göre, gelen faksa göre o sabah Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinin Yönetim Kurulu toplanıyor. Bana ihtiyaçları olduğu yönünde bir karar alıyorlar. Üniversiteye geri dönmem için de dekanlık yazısı aynı gün rektörlüğe gidiyor. Rektörlük de hemen toplantıyı yapıyor. Onlar da aynı kararı alıyorlar ve YÖK’e gönderiyorlar. Ve dolayısıyla YÖK, benim 38. madde uyarınca tekrar üniversiteye dönmeme karar veriyor. Bir anda müsteşarlık bitiyor. Aldım hemen Avni Bey’e çıktım. Avni Bey “Olmaz.” dedi. Ama bu arada şöyle bir durum var.

Ben müsteşar yardımcısı iken daha Metin Emiroğlu bakan iken, Avrupa Konseyi’nin bir genel kurul toplantısına katılmışım. Gerçekten müthiş bir toplantı. O tarihte, Avrupa’nın önde gelen bazı düşünce adamlarının keynote spiker olarak davet edildikleri bir genel kurul toplantısı. Çok da etkileyici bir toplantıydı. O toplantının daha sonraki günlerindeki maddelerden birisi de yapılacak olan şimdi bizimki o tarihte Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığıydı. Bir sonra yapılacak Avrupa üye ülkelerinin yapacakları Bakanlar Konferansı’nın nerede olacağı kararı idi. Türkiye o tarihe kadar hiçbir bakanlar konferansına ev sahipliği yapmamış. Dolayısıyla ben dedim ki: “Biz rahatlıkla bu konferansı alabiliriz ve almamız gerekiyor Türkiye olarak.” Spor Bakanlığı Konferansı. Ama karar verilmedi. Bir sonraki toplantıda karar verilecek. İşte geldim ben Bakan’la da konuştuk. Daha sonraki toplantı Dublin’de yapılacak. Orada biz teklifte bulunacağız yapılması için. Neyse o olmadı. Uzun hikâye

ama bu sefer Eğitim Bakanları Konferansı'nı alalım diye ben uğraştım ve sonunda Eğitim Bakanları Konferansı'nı Türkiye'ye aldık. Özellikle Yunanistan'la büyük bir kavgadan sonra. Bu benim bahsettiklerim işte ocak, şubat aylarında, yok biraz daha pardon biraz daha sonra. Şimdi tam tarih hatırlamıyorum. Ekimde de Eğitim Bakanları Konferansı İstanbul'da yapılacak bizim ev sahipliğimizde. Ama o konferansların daha önce düzenli olarak Yüksek Memurlar Toplantıları olur, Senior Officers toplantıları. Ona da ev sahibi başkanlık yapıyor. Dolayısıyla ben iki yıl onun başkanlığını yaptım. Konferansla da ilgili bütün hazırlıkları sürdürüyorum. Dolayısıyla şimdi o konferans yaklaşıyor. Benim ayrılma durumunda bir bakanlık zorlanacaktır. Tabii Türkiye de zor durumda kalacak düşüncesiyle Avni Bey Doğramacı'yla da görüşerek süreyi biraz daha uzatmış oldular, konferans bitinceye kadar.

Dolayısıyla konferansı biz yaptık. Turgut Özal rahmetli katıldı. Çok da güzel bir konferans oldu. Bakanlar geldi, bakan, başbakan düzeyinde bir iki yerden gelen oldu. Avrupa Konseyi'nin üyeleriyle, Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirmiş olduk. Ondan sonra da işte benim zaten ayrılma, artık üniversiteye dönmem gündemdedi. O gün geldi ama bu arada da Hasan Celal Güzel'in genel başkanlık çalışmaları devam ediyor. Ve Anavatan Partisi'nin kongresi yapılacak. Nitekim kongre yapıldı. Kongrede Hasan Celal Güzel kaybetti. Avni Bey şunu söyledi, "Eğer Hasan Bey kazansaydı ayrılan ben olacaktım. Şimdi o kaybetti. Dolayısıyla ayrılan siz olacaksınız."

Avni Bey bakan oldu cuma günü, pazar günü brifing verilecek. Brifingi hazırlıyorum ben. Müsteşar olarak hazırladık, ettik. Pazar günü brifinge gitmeden önce Avni Bey'in yanına çıktım. İstifa kağıdını sundum. Dedim ki Sayın Bakan, bu benim istifam. Brifingi hazırladım. Biraz sonra da vereceğiz ama ben müsteşar olarak burada bitirmek istiyorum. Sizin bakan olarak yeni müsteşarınızı seçme hakkınız var. Ona saygı duyuyorum. Benimle çalışmak zorunda değilsiniz. Dolayısıyla rahat hissedebilirsiniz. "Yahu İhsan öyle olur mu? İhsancım biz birbirimizi tanıyoruz." dedi. Daha önce Meclis'te Eğitim Komisyonu Başkanı'ydı. "Beraber devam edeceğiz." "Tamamen sizin takdiriniz," dedim "istifa mektubu da bu." Dolayısıyla onun da verdiği bir rahatlık

vardı bende. “Ben” dedim “zaten size bakan olduğunuzda istifamı vermiştim. Dolayısıyla benim dönmem, gitmem sorun değil.” Ve üniversiteye döndüm tekrar. Böylece bürokratik hayatımız onunla tamamlanmış oldu.

Hocam son bir soru. Son çalışmalarınız Turgut Özal’la ilgili. Özal’ı önemsiyorsunuz. Özal’ın Türkiye’ye etkisi üzerine düşüncelerinizi merak ediyoruz.

Özal’ı şu bakımdan çok önemsiyorum. Bence o demin bahsettiğimiz zihinsel kodlar konusuna dönersek o konuda günahları, sevaplarıyla artıları eksileri, doğruları, yanlışlarıyla ben Cumhuriyet tarihinde 2 isim görüyorum açıkçası. Biri Mustafa Kemal Atatürk, ikincisi Turgut Özal. Turgut Özal’ın yaptıkları bir yerde eksik olmasına rağmen bir ölçüde o kodları oluşturacak bir zemini sağlayabilirdi Türkiye. Ben o bakımdan onu çok önemsedim. Orada yaptıkları, gerçekten dönüp dönüp bakılması gereken şeyler var. Maalesef bizde genellikle isimler ya toptan reddedilir veya toptan kabul edilir. Bu hiç kimse için geçerli değildir. Ve İngiltere’de gördüğüm beni en çok etkileyen şeylerden biri de nitekim bu olmuştur. Bütün isimleri sahiplenmeleri, bütün isimleri doğrularıyla, yanlışlarıyla, yaptıklarıyla sahiplenmeleri ve onları çok rahat bir şekilde göstermeleri. Yaptıkları yanlışları da olduğu gibi gösterebilmeleri. Bunun belki çok az bir şeyini Crown dizisinde bile görmek mümkün. Ne yüceltmek ne de aşağılamak. Ne ise olabildiğince o şekilde göstermek. Dolayısıyla dönüp baktığımızda ben hakikaten bu iki ismi önemsiyorum. Çünkü yapmak istedikleri şey, zihin kodlarıyla ilgili şeylerdi. Diğer isimlere geldiğimizde bunları pek görmüyoruz. İnönü’den başlarsak, işte Menderes’e varıncaya kadar, daha sonra gelenlere varıncaya kadar. O bakımdan Özal’ı çok önemsiyorum. Tabii Özal’ın bir başka niteliğinden bahsetmek mümkünse o da insanlarla çok rahat diyalog kurabilmesi ve dinlemesi. Dinlemesi hakikaten çok önemli. Onunla çok fazla ilişkimiz olmadı ama önemli birkaç konuda hem cumhurbaşkanı iken başbakan iken olan toplantılarda insanları dinleyen, onların söylediğine önem veren, onları bir yerde kendi zihninde tartan, sonra da kendi görüşünü söyleyen biri olarak gördüm ki bu da çok etkileyici ve olması gereken bir şey. Bir devlet adamında, herkeste olması gelen ama özellikle o yerlerde olan devlet adamlarında pek görmediğimiz nitelikte. O bakımdan biz o kitabı İhsan

Dağı ile hazırlarken hakikaten bir katkıda bulunduğumuzu düşündük. Gönül isterdi ki başka bir sürü yayınlar olsun. Dönüyorsunuz, bakıyorsunuz. Bugün bile hâlâ Churchill hakkında yeni bir kitap çıkıyor. Yeni başbakan hakkında da çok değil 1-2 ay sonra yeni kitaplar duyacağız. Kraliçe hakkında yeni şeyler, programlar, belgeseller, diziler... Biz hemen defteri kapatıyoruz, Unutuyoruz. Dönüp dönüp bakmamız gerekir. Her şeye dönüp dönüp bakmamız gerekir. 1993 yılında Amerika'ya gitmişim ben. Orada üniversitelerin birinde bir hocayla konuşuyoruz. "Ben şimdi dönüp dönüp klasikleri tekrar okuyorum." dedi. "Size de tavsiyem, ihmal etmeyin, onları okuyun. Çok şeyler bulacaksınız." dedi. Tabii bunu söylerken Batı düşüncesinin bildiğimiz klasik isimlerini kastediyordu. Biz okuma özürlü bir toplumuz. Onu kabul etmemiz gerekiyor. O bakımdan hakikaten dönüp dönüp bakmamız lazım. Ama yok artık bilemiyorum, genç kuşak yapar diye şimdi bütün umudumuz o. Onlara bunu öğretebilir miyiz?

Biz bu görüşmeye bir isim koyacağız. Siz ne koyardınız? Kendi hayat hikâyenizden.

Ben ileride olur mu olmaz mı tabii o başka ama bir şey düşünmüştüm. Eğer hatıralarımı yazmak gibi bir durum olursa başlık olarak, "Üç bakan, bir başkan, bir müsteşar" diye düşünmüştüm. O biraz bürokratik hayatla ilgili. Ona bir de akademisyeni ilave edebiliriz. Çünkü maalesef akademisyenlikten ödün vererek ben onları yapmış oldum. Zaman zaman üzüldüğüm oluyor. Ama dönüp baktığımda onlar da gerekliydi diye düşünüyorum. Dolayısıyla "3 bakan, 1 başkan, 1 müsteşar, 1 akademisyen" diyebiliriz belki, bilmiyorum.

Çok teşekkür ederiz hocam

Ben teşekkür ederim.

“Sohbetten Sosyolojiye”

Kadir Cangızbay

Kadir Cangızbay, 1947’de İstanbul’da doğdu. Saint-Joseph Lisesinden mezun olduktan sonra Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Akademik kariyerine asistan olarak başladığı Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinde doktora-sını tamamladı. Darbe ve YÖK’e karşı duruşu nedeniyle uzun süre doçentlik ve profesörlük ünvanlarını reddetti. Gazi Üniversitesinde Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak çalıştı ve aynı bölümden emekli oldu. Cangızbay, öz yönetimi ve anarko-komünizmi bilimsel açıdan ele alan sosyologlardan biridir. Sosyoloji ve siyaset felsefesi alanlarında çalışmalar yapmıştır.

Hayat hikâyenizi özellikle üniversite çağına kadarki hayat hikâyenizi anlatabilirseniz oradan başlayalım.

Anamla babamın çocuğu olmamış 16 sene. Ve daha sonra mahallede bile bilinirmiş, çocuk istiyorlar ama olmuyor diye. O yüzden de otobüste söylenmiş annemin hamile kaldığı, 16 sene sonra. Ondan sonra Bahçelievler’de oturduklar Ankara’da. Fakat annem birkaç aylık hamileyken İstanbul’a göç etmişler. Yani aslında annemin karnına Ankara’da düşmüşüm. Hem de 35’inci Sokak’ta. İstanbul’da doğdum Kadıköy’de. Numune Hastanesinde. Bahariye’deydi evimiz. Altı yaşına kadar orada büyüdüm. İlkokula orada başladım ama daha ilk sene Koşuyolu’na taşındık İstanbul’da. İşte ondan sonra annem özellikle istiyordu mutlaka frerlere girmemi. Frer erkek kardeş demek. Onların kurduğu okul olarak Saint-Joseph’e götürdü. 2 sene de orada hazırlık okudum. Liseyi de bir sene kalarak da olsa bitirdik. Benim niyetim, büyüyünce hem evden uzak kalabileyim çünkü ayağımı, kravatımı babam bağlardı okula giderken. Ayakkabımı da annem iterdi, giydirirdi. O yüzden biraz yalnızlaşayım dedim. O yüzden ya Ankara’da, ya İstanbul’dan tıp okuyacaktım, psikiyatri. Bir İstanbul, bir Ankara. Olmazsa psikoloji okuyacaktım. Yine İstanbul ve Ankara. Bir de hiçbir yere giremezsem belki siyasal kazanırım, devlet imkânıyla da okurum diye de siyasal da yazdım. Bir baktım ki üçünü kazanmışım çok şükür. Ondan sonra önce kalp damar her şeyi öğrenmek gerekiyor tıpta. Bunları öğrenince de tıba gitmekten vazgeçtim. Çünkü küçükken iğne olmaktan bile korkardım. Ama uzak olsun da kendi kendime adam olayım diye Ankara’yı tercih ettim. Hacettepe’yi. Psikoloji ama psikoloji, sosyoloji ve sosyal çalışma ilk iki sene zaten müşterekti bütün dersler müşterekti, üçüncü sınıfta ayrılıyorduk. Önce normal dersleri aldım. Psikoloji, sosyoloji ve sosyal çalışmanın toplu hâlde dersleri. Ama o sıralarda Doğan Ergun bizim hocamız oldu. O da rahmetli oldu 2 sene oluyor, 28 Şubat’ta öldü. Hep bu yaşına kadar da sürekli gittim. Bayramda giderdim, görüşürdük çok severdik birbirimizi. Doğan Ergün hocamız sosyoloji hocamızdı.

Bir de hâlâ arkadaşız Fuat, İzmir civarında. Onun da etkisiyle, Doğan Ergun’un da çekiciliği ile belki de ikinci senenin sonunda sosyolojiye geçtim.

O şekilde de sosyolog oldum. O sıralar işte talebe iken, 5 sınıftı bizim sosyoloji, tez yapılıyordu. O yüzden 3 sene sonradan sosyolojide okumuş oldum. Okurken biraz edebiyat sosyolojisi de beni cezbedi. Köy Enstitüleri üzerine bayağı çalıştım. İki yazar var. İkisi de rahmetli oldu. Fakir Baykurt bir de soyadı Siyaburç'tu. O da rahmetli oldu. Onlar üzerine bir tez hazırladım, iyi de bir tez oldu. İyi çalıştığımı biliyorum. O şekilde sosyolojiden mezun oldum. Bu sıralar da işte tabii iki kere lisede ders verdim. Birinde de ortaokulda Tefik Fikret Kolejinde hazırlık sınıfında Fransızca dersine de girdim. Tam o sıralar doğrudan sosyolojide sadece hocalık yaparak, lisede hocalık yaparak meşgul oldum.

O sıralarda ev de tutmuştum. Bahçelievler'den Ankara'da. Otobüste gelirken aaa bir de baktım Gazi Üniversitesi, daha doğrusu kamu yönetimine sosyolog arıyorlar. Otobüste gördüm, trolleybüsün en arka sırasına oturdum ki rahat rahat okuyabileyim diye. Çünkü arkada kapısı yoktu eski Amerikan malı trolleybüslerin. Ortada kapı vardı, bir de önde. En arkaya oturdum rahat rahat gazete okuyabileyim diye. Neyse bir durak sonra indim. Hemen Gazi'ye gittim, yani İktisadi Ticari İlimler Akademisine. Sosyoloji kurulmuş, başında da Hamza Eroğlu vardı. Ama esas ilgilenen Coşkun San'dı. Doçentti o sıralar. "Evraklarını al getir, imtihana girersin kardeşim." dedi. Herhâlde 4-5 gün sonra imtihana girdim. O Coşkun San çok dürüst, namuslu bir adamdı. Coşkun Abi şimdi seksen yedi, belki de doksan yaşlarında. Coşkun abiyle çalışmaya başladık. İlk asistan ben oldum orada. Bir de Tülin diye bir arkadaşımız vardı onunla birlikte girdik. Bir de o kazanmıştı. O zannedersem metod dersi mi ne verecekti, öyle hazırlanıyordu. Neyse biz ikimiz girdik. Coşkun abi fiili patronumuzdu ve ondan sonra ben Komünizm'den yana idim ama kafamda da sonuçta hep Stalin vardı. Yani istediğin de komünist falan değil. Bir bürokrasi o kadar. O yüzden de Stalin düşmanlığımla komünistliğim bir aradaydı. Bir yanda Stalin var ama bir de komünist olmak var adam gibi. O yüzden de bu Stalinci bürokrasinin yerine öz yönetim daha ağır basar. Bürokratik bir devlet sosyalizmi değil, halkın kendi işinde gücünde olduğunu hissedeceği şekilde bir sosyalizm. O yüzden de doktora tezimi öz yönetim üzerine yaptım.

Dedim ya Coşkun abi çok dürüst bir adamdı. Ki yıllar sonra bana anlattıydı, şimdi televizyona falan da hâlâ çıkmakta olan bir hocamız gelmiş söylemiş “Benim adamım var falan.” Bana yıllar sonra söyledi Coşkun abi. O arkadaş olmasına rağmen kesinlikle sınav kağıtlarına bakmışlar. Onu yıllar sonra söyledi hem de o şekilde çalışırken de beni tümüyle serbest bıraktı. Allah razı olsun. O yüzden 7 yılda yaptım doktoramı. Neden? Çünkü 4 yılda 5 yılda bitiririm diyordum. O sıralarda da iki yönden, yani bir yönden kızı vasıtasıyla, bir yönden de kendisinin ders verdiği İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde ders de veriyordu Fransızca olarak Cemil Meriç. Cemil Meriç ile tanıştım. Bir yandan arkadaşımın ablası Çamlıca Kız Lisesinde okurdu. Cemil Meriç’in kızı da onun sınıf arkadaşıydı. Bir de öteki komşum Gökhan’ın da üniversiteden arkadaşları. Bu sefer de onlar doğrudan Cemil Hoca’nın derslerine giriyorlardı. Yani iki yönden tanımış oldum Cemil Hoca’yı. Ondan sonra Ankara’ya geldikten sonra da her İstanbul’a gittiğimde, cumartesi günleri onun konferans, konferans derken işte 8-10 kişiye cumartesi günleri konferans verirdi. O yüzden de doktora tezimde “Öz yönetim yapacağım hocam.” dedim. “Ya oğlum” dedi “boşuna şey yapıyorsun. Ya bırakırsın yapamazsın ya da öz yönetimin teorisini sen kurarsın. Çünkü öz yönetim laf olarak bayağı ortalıkta ama teorisini meorisini bulabilecek yani bunun hiçbir yöntemi yok. O yüzden ya bırakırsın yapamazsın ya da teorisini sen kurarsın.” gibi bir özlü söz etti. 7 senede işte oldu bitti.

81, tam Türkiye’de böyle darbe sonrası, merkezîyetçi bir ortamda siz öz yönetimle ilgili bir tez yapmışsınız. Stalin üzerine düşünürken de hep böyle idolü olmuş, onu yaşadınız mı hiç o günlerde? O günlerle ilgili kaygılar yaşadınız mı?

Bizi atıyorlardı. 12 Eylül’den sonra. Hatta Coşkun abi de o yüzden istifa etmek zorunda kaldı. Daha doğrusu Coşkun San’ı istifa ettirdiler. “Ben de seninle birlikte edecem.” dedim. Doğru hatırlattınız. Ben epey ısrar ettim. Coşkun Abi “Yok olum,” dedi “gitme, ben etmek zorundayım. O yüzden gidiyorum sana dokunmadılar ama dokunmamaları için şu sakalını kes.” dedi. Ben de aynı kanıda idim. Hafif sakalım vardı aşağıda. Arada bir bırakırdım bazen, bazen de bırakmazdım. Ama yine sakallıydım. “Tamam keserim abi.” dedim en

sonunda sakalımı da kestim tabii. Yani kaldım. Karımın iddiasına göre zaten atıyorlarmış da tam atacakken biz bir şeyleri yapmışız. Daha doğrusu istifaya mı zorlamışlar, o tip bir şeyler hafiften duyuyorum ama doğrudan doğruya istifa etmedim, onu biliyorum, istifa etmek zorunda bırakılmadım.

Siz hep düşünce yaşamınızda biraz kendinizi çalışmalarınızla da uygun olarak solda konumlandırdınız. Sosyalist olma hikâyenizi anlatabilir misiniz bize hocam? Babanız Demokrat Partili, Büyük Doğu okuyan falan birisi. Sizin görüşlerinizin şekillenmesinde sosyoloji okumanın etkileri oldu mu?

Annem partili değildi ama sürekli Halk Partisi'ne verdiğini biliyorum. Fakat zannedersen 57 yılında tabii son seçim 57 idi Menderes'in geldiği. O sırada annem ya gitmedi ya da Demokrat Parti'ye verdi. Zannedersen kahve yoktu o sıralar. Annem de kendisi kahveyi çok sever, hatta kendisi kavururdu. Bizde halam ve biz çekerdik. Yani tane hâlinde kahveler evde çekilirdi. Müthiş kahve tutkunu annem. Zannedersen babam bir iki kilo kahve bulup getirdi. Öyle zannediyorum ya gitmekten vazgeçirdi. Ya da Demokrat Parti'ye vermeye zorladı. Onu hatırlıyorum. Kahve yüzünden annem eğer Halk Partisi'ne vermediyse. Babam ise aslında belki de benim bürokrasi düşmanlığım falan da babamdan daha da bastırılmış şekilde bana geçmiş. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle tek partinin üstü değil ama altta gezen memurları falan ciddi ciddi baskı yapıyorlarmış. Ankara'da babamın dükkânı var. Tek parti dönemi memuru, Kurban Bayramı'nda kurbanını bile babama kestirtirmiş. Kestirmek değil, babama aldirtıyor. Yani o kadar baskı var. O yüzden de işte 47'de 46'nın sonunda iyice bıkmış o tek parti baskısından. Bir de orada yine tek partinin rolü de var. O sıralarda biliyorsunuz işte Varlık Vergisi çıkıyor. O yüzden de gayrimüslim Ermeni, Rum ve Yahudileri gelirinden dolayı değil, üstündeki mülkten dolayı borçlandırıp evlerini falan satarak ancak vergiyi öder hâle falan getiriyorlar ki İstanbul'da da bol miktarda var. O arada İsrail de kuruldu kurulacak vaziyette. O yüzden Ermeni'si, Rum'u kaçmaya zorlanıyor. Yahudiler de İsrail kurulacakken Filistin'e gidenler var. Bu şekilde de İstanbul'da daha büyük bir kumar diye bir arkadaşıyla birlikte işte 47'de, İstanbul'a göç ediyorlar. O yüzden İstanbul'a gitmeleri de o bir bakıma da o tek

parti dönemi özellikle savaş sırasında tek parti alt bürokratlarının baskısından da kaçmak içindi, öyle zannediyorum. Çünkü babam anlatırdı işte kurbanını bile babama aldirtan memurlar falan. Düşünün ki babam da çok zengin değil, orta hâlli bir esnaf. O yüzden de İstanbul’a göç ediyor. İsmet Paşa düşmanlığı esas olarak İsmet Paşa düşmanlığından değil, o tek partinin, özellikle alt kesim memurlarının esnaf üzerindeki baskılarından da öyle zannediyorum. Ama o yüzden de Demokrat Parti’nin kuruluşunda, Ankara’da, hem de bir iki gece içeri almışlar. Babamın da şu ya da bu şekilde Demokrat Parti’nin kuruluşuna demek ki hizmeti geçmiş. 46 işte. Demek ki 54 seçimini hatırlıyorum. Annemle gittiydik şeye, oy vermeye. Ondan sonra 57 seçimini hatırlıyorum. Fakat babam en sonunda Kıbrıs Harekati’nden sonra Ecevitçi oldu. “Ben bu adama vereceğim.” dedi ama bir dahaki seçimine ömrü yetmedi.

Demokrat Parti döneminde büyüdüğüm için de belki devlet düşmanlığı ya da bürokrasi düşmanlığım bu seferde ben de Demokrat Parti’ye karşı oldu belkide. Babam İnönü devrimi görmüş devlet olarak onun için İnönü düşmanı idi veya tek parti düşmanıydı. Ben de Demokrat Parti’yi gördüm. O yüzden de ben de Demokrat Parti düşmanı oldum. Belki de diyorum fakat özellikle Doğan Ergun’un talebesi olmak beni etkiledi. Bir de ilk girişimde aslında sosyoloji hocamız Veli Kasımoğlu, yıllar sonra geldi. Hani ders vermeye değil de merhaba falan demeye. Ama mesela onu sevmediydim. Hani ben kolej mezunuyum ve kendisi de Anadolu’lu. Herhâlde kolejlileri falan çok zengin mengin addederdi. O yüzden de bana ısınmadı bir türlü. Ben de ısınmadım. O yüzden Doğan Ergun Hoca’m benim için etkili oldu. Bir de o yıllarda ki. Bir ara iki kere ilahiyatın dekanı oldu. O, 25-30 sene önce, bir de emekli olmadan önce, 15 sene arayla veya 10 sene arayla iki kere dekan oldu, Necati Öner Hocam. Felsefe Profesörüydü, felsefeci. Hem de ciddi ciddi sağcı. Erzurum’dan MHP’nin senatör adayı falan olacak kadar MHP’li bir adam. Ama o da yakında öldü. Bir buçuk ay arayla öldüler. Ama aralarında bir 10 yaş falan vardı. Neyse Necati Öner Hoca’m da çok çok dürüst bir adamdı. Allah rahmet eylesin. Ama zaten mezuniyetten 30 sene sonra da bir adama hoca diye gidiyorsam, ayda bir senede bir de olsa ikisine de gittim. Doğan Ergun Hoca’nın şöyle etkisi de oldu: Akşamları ders verirdi bize. O yüzden de akşamüstü

çıkıp beraber Kızılay'a 3-4 arkadaş ya da en fazla da Fuat, ben ve Doğan Ergun Hoca'mız yürürdük. Kızılay'a doğru giderdik. Vakıa bir süre sonra zannederssem bir sene falan sonra hoca akşamları bizimle çıkmaz oldu. Sonra anladık. Bizden bir sene önce kurulmuştu Hacettepe'de sosyoloji. O sınıftan bir kız tavlamiş, onunla çıkarlar imiş. Sonra evlendiler. Allah rahmet eylesin. Öyle hâlâ giderim hocanın karısına, Nedime Hanım'a. Sonradan ortaya çıktı. Birkaç ay sonra veya birkaç zaman sonra ortaya çıktı. Doğan Ergun'un bizden niye kaçtığı. Nedime ile demek ki çıkmış. Sohbet gibi oldu değil mi?

Peki solculuk nereden geldi? Sol düşünceyle ilişkiniz nasıl oluştu? Bu analizin üzerinden bir temas Sen Jozesph ile olabilir mi?

E tabii canım her şeyden önce solculuğum nereden geldi benim? Ama solcuydum ve sınıfta bir Nebil vardı. İzmirli annesi, Rum'dur. Bu da rahmetli olmuş herhâlde. Nebil vardı solcu bildiğim. Ben vardım. Bir de iki arkadaşım vardı. Biri Mehmet Yalın. Ki bu Belarus'un Türkçesinde falan da çevirmenliği vardı. O 5-6 sene önce öldü. Bir de Nejat Taşkın, Nejat Taşkın'la da Mehmet Yalın ile de ben arkadaşım. Kalabalık onları sevmezdi. Onlar da herhâlde kalabalığı sevmezlerdi. Bir yerde hem normallerle arkadaşım hem de bu iki deli oğlanla arkadaşım. Normal sınıfla onlar arasında arada gidip gelen bir adamdım ben onu hatırlıyorum. Çünkü Mehmet Yalın'la da arkadaşım evlerine falan birkaç kere gittiydim. Nejat'la da çok iyi arkadaşım. Bazen Nejat'la işte 1 ay falan oldu telefonda kavga etmedik "Nasılsın?" falan diye soru sordum. Bir arkadaşım vardı. Ankara Sosyoloji Derneğinden gelmişti. Benim hakkımda röportaj yapıyordu. "İşte" dedim "Nejat ile arkadaşım. Ama nerde ne yapıyor şu an da bilmiyorum. Bir iki senedir görüşmedim. Bir telefon edeyim de hem hâlini hatırlamam sorayım hem de nasılmış diye konuşmuş olayım." dedim. Açtım telefonu Nejat'a, "Nasılsın, iyi misin?" falan konuştuk. "Yav," dedim, arkadaş geldi. Lise hakkında, ne olduğumuz hakkında da bilgi edinmek istiyorlar. Şimdi neredesin, napıyorsun? Ulan sana mı geldiler?" dedi. "Evet." dedim. "Allah belanı versin." dedi, kapattı. Böyle kavga ettik. Dedim ya deliydi. Bu şekilde de 40 yıl, 50 yıl sonra bozuşmuş olduk Nejat'la. Ben bozulmadım ama deliydi. Zaten hafif şeydi, kekeme idi. Sonradan bana anlatmıştı. Kardeşine

de onu yapmış. Babaları bunlar yaramazlık edince ya da babaları yaramazlık olarak gördükleri bir şeyler yapınca merdivenin altında bodruma kilitlemiş bunları. O yüzden de bu da kardeşi de hafif kekemelerdi. Kendisi öyle anlattıydı, babamız bizi korkuttu gibi bir konuşma olduydu, onu hatırlıyorum. Ama solculuğum nereden geldi? Bilemiyorum. Ama okurdum. Bir de tabii solcuydum. Çünkü mesela bir Dewey’ü de solun adamı olarak gördüm. O zaman sosyalizm falan yok ama adam hakikaten açık fikirli. Benim hakikaten çok sevdiğim bir adamdır. Dewey’ü solcu olarak gördüğümü hatırlıyorum. Kendisi sol diye bir şey Allah bilir bilmiyordu. Tabii açık fikirli idi. Benim de fikrim her şeye açık, açık derken, her şeye eyvallah demek anlamında değil. Ama yok, dindi mindi öyle şeyler. Tanrı tanımayana ne derler? Ateist olmadım çok şükür. Çünkü haddimi biliyorum. Müslüman kültür olarak tabii ki Müslümanım ama fikir olarak ateist de Tanrı’nın olmadığına inanıyor.

Hâlbuki ben ne tanrının ne olduğunu bilebilirim ama ne de olmadığını bilebilirim. O yüzden de çok profesyonel bir agnostiğim. Agnostik, İngilizce’deki knowledge kelimesi agnostan gelirmiş. Çünkü oradaki başta kocaman bir K vardır ama okunmaz “nowledge” denilir. Bu k nereden gelir diye de benim lise ortaokuldan beri hâlâ aklımda. Çünkü ulan koskoca K değil mi, sapasağlam bir K harfi. Fakat herifler okumuyor. O yüzden de benim altmış yıldır falan hep kafamdadır. Bu k niye okunmaz? Çok sonra öğrendim ki, taa eski Süryanice ya da Orta Doğu dillerinden birinden geliyor. Bu kelimesi to know bilmek kelimesi o g iken İngilizceye geçerken de knowledge hâline dönüşüyor. O yüzden de ta eskilerin Günah dizisinden bir de bakıyorsun modern İngilizcenin, yani hâlâ modern olduğu için knowledge’ına kadar gidiyor. Tarihi bilmek de önemli. Adama yol gösteriyor. Ama nasıl solcu oldum demek ki kendimi hep solda bildim, solda hissettim. Belki İsmet Paşa, Halk Partisi, Demokrat Parti’ye göre daha solcu ya da iyi kötü devletçi. Ona belki de tav olmuş olabilirim. Ama Menderes idam edildiğinde annemle birlikte ağlamıştım. Annem çok daha fazla ağladı. “Niye edildi bu insanlar?” diye. Ona da çok üzülmüştüm. Onu da hatırlıyorum. Bilemiyorum.

Üniversitede daha millî, demokratik, devrimci hareketlilik yükselirken siz orada değilsiniz. Kendinizi nerede tanımlıyorsunuz özellikle 60'larda?

Hacettepe'ye girdikten altı ay sonra fikir kulübüne girdim. Hem de 3 arkadaş girdik: Fuat Akbaş şu sosyolojiden arkadaşım ve Ömer Zafer Göktürk, Ömer Zafer'le de görüşüyoruz hatta evi bizim eve yakın. Bu üçümüzün arkadaşlığı esas Fuat'la ama Ömer Zafer Göktürk o da sosyal çalışmadaydı. Ama ister istemez ilk iki sene hep beraber dersleri aldık, işte biz üçümüz beraber olduk. Hacettepe Fikir Kulübünde 24, 25, 26 numaralı üyeleriz. Onlar da aklımda. Bir kış akşamıydı. Eylülde girdik, 67 Eylül'ünde girdik Hacettepe'ye. Fakat daha sonra tabii bunlar darbecilige, daha doğrusu bir bakıma darbeci subaylarla müstakbel yani biri muvazzaf biri de ilerdeki memurlar olarak bir bakıma darbecilige soyundular. 69-70 civarında. Ben o zaman istifa ettim Fikir Kulübünden ama Meydan Larousse hareketten ayrıldı ya da kovuldu gibi bir şey yazıyor. Hâlbuki ben düpedüz istifa etmiştim. 24 ya da 25 numaralı üye olmama rağmen Türkiye İşçi Partisi'nin gençlik kolunda çalışmaya başladım. Gidip gelmek değil ama mitinglerine katılmak ya da 3-5 kitap falan dağıtılacaktır, dağıtmak şeklinde. Türkiye İşçi Partisi'ne yaklaşmışım, onu hatırlıyorum. Mezun olduğumda falan fikir kulübünden iyice kopmuşum. Fuat da kopmuştu. Ve evet, bunu hatırlıyorum. Yani daha öz yönetimci daha anti darbeci, daha halkçı bir sosyalizmden yana idim herhâlde ki işte doktoramı da öz yönetim üzerine yapmaya çalıştım.

Hocam sizin çok farklı siyasi görüşlerdeki dergilerde yazılarınız var. Evet farklı kesimlerde de saygı görüyorsunuz. Hakikaten bu bizim de gıpta ettiğimiz bir şey.

Eksik olmayın, sağ olun.

Enstitü ile ilgili, Köy Enstitüleri ile ilgili çalışmanızdan zannediyorum iki tane yayın Hareket dergisinde.

Evet, Hareket dergisinde. Nurettin Topçu'nun.

"Köye Giden Cumhuriyet..."

Onun hikâyesini anlatayım mı? Tabii iyi ki hatırlattınız. Şu meşhur romancı-mız. Devlet Ana’yı yazan, Kemal Tahir. Onun son eserlerini bu sağcılar bas-mış idi. Hareket Yayınları, Hareket dergisi yayınladı idi. O yüzden de Köy Enstitüleri hakkındaki yazılarını bulmak için ben Hareket dergisine gittiydim üniversitedeyken. Oradan kitap mı ya da bir broşür mü ne aldım daha sonra da tamamladım ve ben bunlarla lisans tezimi. Mezuniyet tezi o aslında. Fakat daha sonra o dönemde yani daha mezuniyet tezi varken doktora vardı sonra. Mezuniyet ile doktora arasında ne vardı? Şu anda yüksek lisans var, çok sonra çıktı. O yüzden de daha yüksek lisans çıkmadan önce yapılmış mezuni-yet tezlerini doktora yerine saydılar. Yüksek lisans çıkmıştı ama benimki çok yeni. Ama lisans çıkmadan önce yapılmış bir tez olduğu için ona saydılar beni. Yüksek lisansı yapmaktan kurtarmış oldular. O şekilde kurtulmuş oldum. O yüzden de o aslında mezuniyet tezim di. Ben bunlara da yolladım. Çünkü ora-ya gidince bir iki tane gazetesinden, dergisinden vermişlerdi. O yüzden de tanışmıştım. Bunlara da bir tane gönderdim ve ben benim haberim olmadan söylemeden hemen bastılar. Birinci baya da hoşuma gitti ilk defa bir şey bas-ılıyor ama bana sormadan ilk bölümünü bastılar ondan sonra ben herhâlde görüştüm herhâlde sonra da ikinci bölümünü bastılar onu hatırlıyorum ama birinci bölümünü benim haberim olmadan bastılar onu hatırlıyorum. Son-ra tabii ikinci bölümünü. Tezin ikinci bölümünü bir sonraki sayıda herhâlde bastılar. Bunu hatırlıyorum. Başka nerelerde çıktı benim yazım?

Hocam buraya geçmeden başka yerde çıkan yazıları konuşalım ama Hareket o zaman Anadolu sosyalizmi diye bir görüşü savunuyor. Siz de bundan haberdarsınız değil mi?

Yok, aslında değildim yahu, değildim. Hareket’e gittikten sonra hafif tanışır hâle geldim.

Yazınız çıktığında haberdardınız onlardan yani.

E tabii canım tabi.

Çevrenizden tepki falan geldi mi hocam size? Sağcılarda yayın yapmayla ilgili, özellikle sol çevrelerde.

Yok gelmedi. Ama onlar beni tam kendilerinden saymaz ki. Sol çevre. Yani sol çevre dediğin öyle bilinen çevreler zaten beni tam çoğulcu değil, öz yönetimci ya da ortalıkta bir herif olarak görüyorlar. Öyle zannediyorum. Ama İşçi Partisi'ne oy verdiğim için birkaç kere solculardan laf işittiydim, daha sonra. Türkiye İşçi Partisi olduğu için gittim çalıştım daha sonra da. Ama 69'da ya da 68'de Adalet Partisi ile, yani Demirel'le İsmet Paşa birleşti, millî bakiyeyi kaldırdılar. Oysa ben artık Türkiye İşçi Partisi'ne oy verecektim. Ama nasılsa oy kazanamayız yani millî bakiye kalktığı için vereceğim oy işe yaramaz diye de o seçimde Halk Partisi'ne oy verdim. Onu hatırlıyorum. Çaresizlikten İşçi Partisi'ne veremedim. Halk Partisi'nde üstelikte sandık müfettiş değil de müşahit olarak çalıştım o seçimde. Hatta nerede çalıştığımı bile hatırlıyorum, İlkokulda Koşuyolu muhtarının ikiz kızları vardı Reyhan ile Beyhan. Muhtarın dükkânında oy veriliyordu orada çalıştım. Reyhan ve Beyhan'ın katıldıkları yerde, muhtarın evinin yanında. Zaten bizi, ha tabi, soldan değil de İşçi Partisi'nde çalıştığım, daha doğrusu onlardan yana olduğum için Millî Demokratik Devrimciler bizi her perşembe döverlerdi Hacettepe'de. Orta katta, karşı binada yani gerçek Hacettepe'de. Gelirlerdi, döverlerdi. Birkaç kere de birlikte iki kere hastaneye gittik. Hem de Ankara İşçi Partisi'nin gençlik kolu başkanıyla birlikte. Onun da dışı mi kırılıydı. Benim de bir yerlerime şey yaptılar. Biz kendilerini devrimci zanneden solculardan dayak yemiştik. Yeterince solcu olduğumuz için mi ya da olmadığımız için mi bilmiyorum ama iki kere hastaneye gittik. Birinde de işte Ankara'daki o hareketin başı zannedersen Necdet idi adı, onunla birlikte gittiydik hastaneye. Yoksa her perşembe biz toplanırdık Dev Genç'e karşı, yani darbeci bularak veya bürokrasiyle fazla iç içe ve darbe bekler gibi gördüğümüz için, belki de beklerlerdi, gördüğümüz için biz daha bağımsız veya daha sosyalistiz derdik kendimize. Onu biliyorum. İşçi Partili olarak.

Hocam bu köy enstitüsü malum politik bir meseleye dönüştü Türkiye'de. Fakat sizin bakışınız sosyolojik bir yerden. Aslında ne sağcıların memnun eden bir bakış ne de solcuları memnun eden bir bakış. Yani daha olgusal bir şekilde ele alıyorsunuz. Biraz onun içeriğinden, yani köy enstitüsü meselesine duyduğunuz ilgi ve sosyolojik çıkarımlarınızla alakalı konuşabilir miyiz?

İşte Köy Enstitüleri aslında iyi bir başarı ama bir bakıma da tek parti döneminde olduğu için de belki aklımda yer etmiş vaziyette, tek partinin köye, kıra doğru propagandasında yapmak üzere görürdüm. Çünkü biliyorsunuz bunlar hep astsubay durumunda kalmışlardır. Subay durumuna geçememiştir köy enstitülü, mutlaka köyde kalacak. Evet, güzel iyi bir çözüm köyde kalması ama aynı zamanda da köyde kalmak zorunda kalması da var. Yükselmiyor aslında. Ya da çok azı yükselbiliyor o andaki anlayışıyla. Hep köyde kalacak. Esas tabaka, parti büyük şehirlerde yüksek memurluklar yine partiden. Fakat halka yayılması açısından fevkalade faydalı olan o alt kesim hep hep altta kalacak. O yüzden de bakın öz yönetimle ilgilenmem falan o da var. Yani hep onlar altta kalacaktı. Yüzde 90’ı altta kalacak. Köyde kalmaya mecbur tutulacaklar. Daha sonra Köy Enstitüleri bitti. Hepsi şehirlerde ama ilk bakışta hepsini altta tutmak ya da ancak çok sıvrilenleri yukarı çekmek için düzenlenmiş bir düzen hâli de vardı ki var o yani temelde var.

Siz bunu bir tabakalaşma hadisesi olarak okudunuz o zaman.

E öyle olmuş oluyor. Aynı tabaka içinde, aynı sınıf içinde ama hep altta tutulacak bir sınıf olarak görüyoruz. Bir bakıma da şimdi tam tersini de düşünebiliriz. Ama köylünün de hep köyde kalmasını düşünen bir anlayış var orada. İleri bir sanayileşmenin altyapısı hâline getirmekten ziyade, köylünün de hep köyde kalmasını ideal olarak gören bir anlayışı da var Köy Enstitülerinin kuruluşunda. Onlar da herhâlde beni isyan mı ettirdi? Siz konuştuğça aklıma geliyor. Çünkü hep Köy Enstitüleri sürekli astsubay kalacaklar yani bir türlü yükselmeyecekler şeklinde olarak düşündüğüm için de Köy Enstitüleri üzerine de gittim. Onu hatırlıyorum.

Hocam sizin sosyolojide özellikle Gurvitch sosyolojisine bir vurgunuz var. Benimsiyorsunuz. Birçok meseleyi ele alıfta da Gurvitch sosyolojisini temel alıyorsunuz. Hatta bir metodoloji olarak da kullanıyorsunuz. Bu Gurvitch sosyolojisi vurgusuyla ilgili, yani bu daha önce sizden önce Nurettin Şazi de çalışıyor ama sizinle biraz da özdeşleşmiş Gurvitch sosyolojisi. Ondan bahsedebilir misiniz? Bunu nasıl benimsediniz?

Doğan Ergun Hoca'm Gurvitch'in Fransa'da talebesi olmuş, Gurvitch'i öyle tanıdım. Yoksa Nurettin Şazi Kösemihal'i falan çok sonra tanıdım, hatta onu da söyleyeyim, ama birçok makalesini okudum da bir tanesi mesela Gurvitch'ten neredeyse kelime kelime çevrilmişti. Kelime kelime değil ama büyük ölçüde Gurvitch. Doğan Ergun vasıtasıyla Gurvitch'i tanıdım. Bir de Gurvitch'i bilen bir hoca daha vardı, o da ilginç ama. O da dediğim İlahiyatçı Necati Öner. Ben onunla da konuşurken demiştim işte. "Doğan Ergun Hoca hep Gurvitch diye bir adamdan bahsediyor." falan. "A, ben tanırım!" dedi. "Yani tanırım derken Strazburg'da falan bulunmuş." dedi. Necati Öner de Fransız ekolündendi. O Strazburg'da okumuş. Doğan Ergun Hoca herhâlde Orta Fransa'da falan bir yerlerde, öyle zannediyorum. Ama Necati Hoca da Strazburg'da Gurvitch'i tanıyordu. İlginç, ilahiyatçı ama Gurvitch'i tanımişti Necati Öner. O yüzden de işte sosyoloji olaraktan da ben hep Gurvitch ile başladım. Ama daha sonra da mesela Lefebvre vardır. Yaşıyor herhâlde. Makalelerini, kitaplarını okudum, onu hatırlıyorum. Ama benim aklım hep Gurvitch'deydi. Bilmiyorum, hatamı ettim ama Gurvitch'in her şeyi diyalektikleştirme diye bir tarzı vardır. Her şey birbirinin zıddını ya da benzerini mutlaka doğurur, şeklinde o yüzden de tam tersi de olabilir. Tam kendi en yakını da olabilir. O yüzden de Gurvitch'in bu açık fikirliliği, en zıddından en yakınına kadar hepsini kavramaya çalışan tarzı da herhâlde hoşuma mı gitti? Çünkü en zıddından en yakınına kadar ilişkilendirmeye çalışan bir adamcağız. Bir tavrı, tarzı var. Bana hep öyle geldi. Ama şu da olabilir, onu da biliyorum. Bu Volga Yahudilerinin yüzde 30'u, yüzde 15'i bazen çoğu da Türk'müş. Kısmen de Türk'müş. Babam da Kırımlı. Dede tarafım falan Kırımlı. Belki o da etkili olabilir. En akla gelmedik şeylere kadar gidiyor kafam. Ama bu da Gurvitchsel bir metot izlediğim için. Hiçbir zaman babamların soyunun Yahudi de olabileceğini, daha doğrusu bir kesiminin Yahudi olduğunu düşündüğüm için Gurvitch'e falan hayran olmadım. Ama işte kafam şimdi oralara da gidebiliyor. Çünkü Volga Tatarlarının bir kısmı Yahudi olmuş, bir kısmı da işte Türk olarak kalmış. Oralara kadar gidiyor kafam. Bilmiyorum, iyi anlatabildim mi?

Sizce Gurvitch’in sosyolojisi Türkiye’de karşılık buldu mu hocam? Ya da ne kadar karşılık buldu? Sizin çabanız ne kadar karşılık buldu?

Valla 3-4 kez tekrar tekrar basıldı biliyor musun? İyi kötü demek ki alıcısı oldu az da olsa. Değil mi? Gurvitch üzerine var. Sonra bir de en son olarak “Sosyalizm ve Öz Yönetim” kitabında yok ama Gurvitch ile alakalı esas iki kitap.

Bir metodolojiden bahsettiniz ya hocam, bu metodoloji hiç uygulamaya aktarıldı mı birileri tarafından yani ampirik bir uygulamaya aktarıldı mı toplumsal meseleleri anlamak için?

Bilmiyorum ama ben aslında mesela lisans tezine başlarken de vardı herhâlde o Gurvitch’in etkisi. Hem köylüyü köyde tutmak ama onun da önderi olarak Köy Enstitülüğü başında tutmak. O çok güzel ama aynı zamanda da hep altta tutmanın da bir yolu olmuş oluyor. Yani iki uç. Hem faydalı bir şey ama aynı zamanda da bireysel olarkten da birilerinin aleyhine bir şey. Hep köyde kalmak zorunda kalacak aynı zamanda. Bu bir bakıma kendi mezuniyet tezimde demek ki en azından ben de etkili olmuş ama etraf ne yaptı ne yapmadı valla bilmiyorum.

Sizin 1999 ya da 2000 yılında “Sosyolojiler Değil Sosyoloji” kitabınız yayınlandı. Bu kitabı yazmayla ilgili kaygı neydi? Çünkü sosyolojiler denmeye de başlanmıştı. Ama siz bir metodolojik sınır içerisinde sosyolojinin bir disiplin, bilim olması gerektiği bir vurguya sahipsiniz. Ondan bahsedebilir misiniz, neye karşılık olarak?

Evet evet. Şöyle derdim. Ne bileyim spor sosyolojisini en iyi sporcuya yaptırırınız. Yok bilmem ne sosyolojisini dışçıye yaptırırınız. Değil mi? Önce sosyolog olmak lazım. Daha sonra belirli konulara ilgi duyabilirsin. Ama temelde bir bilim olarak sosyolojiyi bilmek gerekiyor. Ondan sonra şu ya da bu konuya ilgi duyabilirsin. Yani futbol sosyolojisini veya spor sosyolojisini illaki futbolcuya ya da sporcuya değil, sosyolog yapmak zorunda. Esas onu vurgulamak için o “Sosyolojiler Değil Sosyoloji” adı oradan kafama yerleşmiş vaziyette. Yani önce sosyoloji. Ama o sosyolojinin temelinde de belki taa o zamanlardan kalma, lise çağından kalma bir Diderot, mesela. Her şeye

tersinden de bakabilen bir herif. Her şeyi tersten de okuyan, okumaya gayret eden bir tip. Bir bakıma da sosyoloji bence Fransız bilimi. Fransa'da temeli atılıyor. Çünkü en temelde Lavoisier var. "Hiçbir şey kendiliğinden yok olmaz. Yoktan da varlık kazanılmaz. O yüzden var olanı inceler bilim." diyor. Doğru. Fiziki bilimlerde tabii ki öyle. Çünkü yaratmadık. Ancak değiştirebiliriz. Ama nereden geldi, nereye gidiyor bunun hakkında hiçbir şey bilemeyiz. O yüzden de fiziki bilimlerin, fiziksel bilimlerin temelini atan, aslında Lavoisier ayrımı ortaya koyan. Daha sonra işte nesnelere nasıl değiştiğine ilişkin üzerinde durmaya çalışıyor ama sadece onlarla uğraşiyor. Ama bu ayrımı yaptıktan sonra bir de bakıyoruz o büyük devrimden önce ölüyor. 1765-1770 civarında ölüyor. Daha sonra bir de bakıyoruz Saint-Simon, 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkıyor. Sonuçta da Hristiyanlıktan zaten bayağı hem de kralın ayıptır söylemesi ama kralın, 16'ncı Louis'nin tuvalet töreninde bulunmak dahi yükselmekmiş. Öylelerden biri Saint Simon'un akrabaları. 16. Louis'nin bilmem ne töreninde bulunabilenlerden. Ama daha sonra Saint-Simon Amerika'ya falan gidiyor. Ayrılıyor asillikten. Ama sonuçta da herhâlde Hristiyan ki yeni Hristiyanlık diye bir din kuruyor ve orada da aslında temelini atmış oluyor. Beşeri bilim yani sosyoloji bir bakıma kaynağı da insan olan yegâne bilim, diğerlerinin kaynağı Tanrı var mıdır, yok mudur, hiçbirimiz bilemiyoruz. Ama toplum var. Biz içine doğduk. Ama sosyoloji insanın kendi zihniyle iyilik olur kötülük olabilir. Onlar bir şekilde ayrılacak değil. Ama insanın yaptığı her neyse, onların ele alındığı bir varlık alanı. O yüzden de açıklayıcı. Açıklama gücüne sahip olan tek bilim bence. Çünkü nereden olduğunu biliyosun. Yoksa diğer maddeler fiziki bilimler falan nereden geldi, nereye gidiyor onu bilemiyoruz. O yüzden de sosyolojinin o farkını ben ta herhâlde lisede farkına vardım veya üniversitede farkına vardım. Bir yerde verili bir madde var, onun ancak değişmelerini yakalayabilirsin. Ama bir de sosyoloji var ki toplumbilim diye de çevirmeleri bana yanlış geliyor. Çünkü sosyal, aslında toplumsallaşabilen denilebilir. Doğrudan toplum değil de toplumsallaşabilen diye çevirmek gerekirdi. Ama o zaman da belki uzun olur. O yüzden toplumbilim eyvallah. Ama aslında insanın toplu hâlde yapabildiği şeyler, bir insan gücüyle üretilen şeyler. Esas ona vurgu yapılıyor sosyolojide. İnsan ürünü olan, insan

icadı olan şeyler. O yüzden de birinin kökenini bulmanız imkânsız. Ama burada kökeni yakalayabiliyorsunuz. Öyle bir farklılaşma var benim kafamda hem de kendimi iyi kötü, sosyolojiye yakın veya sosyolog bildiğimden beri hep bu bu oldu. Yani insan ürünü olan varlık. Belki öz yönetim de o yüzden hep aklımdaydı. İnsan güzele de iyiye de ve toplu hâlde iyi olmaya da pekâlâ gelebilir şeklindeki bir ön kabulden de ve ön kabulde değil ama temenniden de herhâlde doğmuş olduğunu düşünüyorum. Var aklımda o. Kendi kendime böyle hayaller kurarak... Belki de insan böyle yaşıyor. Sonra da ölüp gidiyor. O da var.

Hocam siz sosyolojiyi çok önemsiyorsunuz. Türkiye’deki sosyolojinin en önemli isimlerinden birisiniz ama sosyoloji bölümünde görev yapmadınız.

Evet.

Kaderin garip cilvesi mi diyelim, o günümüzdeki ilanın sizi taşıdığı yer mi diyelim? Nasıl değerlendirirsiniz? Hiç sosyoloji bölümünde çalışmak istediniz mi?

Çalışmak istemez miyim yahu? Üniversiteyi anlatayım. 12 Mart oldu. Üniversiteden mezun olmadan önce. 12 Mart olunca bütün hocalarımız gitti. Doğan Ergun Hoca üniversitede ders verirken bir ilkokulun başına mı ne koydular. Ortaokulda bir ders verdiler. Yani üniversiteden attılar Doğan Ergun Hoca’yı, diğer bir sürü devrimci hocamızı attılar. Başımıza Nihat Nirun geldi hatta Allah rahmet eylesin ama birkaç sene Kanada’da bulunup da hiç İngilizce öğrenememiş ender insanlardan biri diye tanırđık. Ciddi söylüyorum Nihat Nirun falan geldi, doğrudan doğruya bütün kadro değışti. Dicle Üniversitesi Sosyoloji Bölümü açıyordu. Ben hem de para falan buldum. Rehberlik de yapardım, rehber yoktu. Diyarbakır’a uçak bileti aldım. Sonra da Nihat Nirun’a gittim ve benim de tez hocam Doğan Hoca’ydı. Değıştirdiler. Garibim bir adamcağızı koydular başımıza. Allah rahmet eylesin. Yok öldü mü bilmiyorum ama Nihat Nirun öldü. Nihat Nirun’a gittim işte bölüm başkanı. Dedim “Okuldan ‘İyi talebimizdir.’ diye bir yazı yazar mısınız.” Çünkü tezi tamamlamak için beşinci sene gerekiyordu ama dersimiz yoktu. Sadece tez yazıyorduk. O yüzden de talebimizdir diye yazacaksın. Ben daha tezi vermemiştim ama sosyoloji

mezunu yine de sayılabiliyorum. Yok yazmadı. "İnsanları etki altında bırakmam." demişti. Ben gittim Diyarbakır'a. Ondan sonra hatta gavurca, Fransızca ve İngilizce şeylerin de bir sürü adamın da bozuk olduğu yerleri ben düzelttim. Adamlara İngilizce, Fransızca yazdırdım. Yardım etmiş oldum. Beni almadılar bilim imtihanına almadılar sosyolojiden. Öyle bir deneyim oldu.

Yıllar sonra Gazi'de sosyoloji bölümü açıldı. Hacettepe'de sosyoloji bölümü vardı. Hiç oralara geçme teşebbüsünüz oldu mu?

Ha, onlar çok yeni ve farklı fakültede açıldı ve de Gazi'de biliyorsunuz hep sağcılar egemendir. O yüzden de bize dokunmaz, güçlerine dokunursan dokunurlar da benim gibi sadece bilimle ders vermekle uğraşanlara dokunmazlardı. O yüzden de bana teklif bile etmediler. Hiç haberim olmadı. Ki onların da başında şey var, şimdiki arkadaş iyidir de yine de şeydir: Çalışma Bakanı Vedat Bilgin. Vedat Bilgin şimdiki Çalışma Bakanı mesela oğlu falan herhâlde oralarda. Benim haberim olmadı oralardan açıldığından haber vermediler. Hiç haberimiz olmadı.

Çalıştığımız fakülte Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde siyaset biliminin daha çok egemen olduğu bir fakültede sosyolojiyi öğretmek nasıldı?

Ben doğrudan doğruya sosyoloji anlatırdım. Bir de metot anlatırdım. Metoda çok meraklıydım. Hakikaten, bir bilimi bilim yapan metottur. Metot dersini verirdim. Bir de sosyolojiye girişi verirdim hep. Yıllar boyu hep bu iki dersi verdim. Sosyolojiyi arihinden başlayarak ilgilendiği konular daha doğrusu insanla ilgili olan her bir şeyin ele alınması şeklinde anlatırdım. Metotta da esas en önemli, yani herhangi bir şeyi bilimsel yapan ister istemez belirli bir metot peşinde koşmasıdır şeklinde anlatırdım. Sosyolojiyi nasıl anlatırdım diye sorarsanız. Bilmiyorum ki. Hep konuştum, hep konuştum, yıllar boyu konuştum ama Gurvithc'in kitabını verirdim. Ondan sonra yine "Fransız Bilim Ansiklopedisi"nden birkaç makale de tercüme ettiğimi hatırlıyorum. Bu büyük ansiklopediden. Başka, Wright Mills, Allah ahmet eylesin Amerikalı. O harikadır. Mills'i de zaten Doğan Ergun Hoca tanıttı bize. Sadece

Gurvitch’i değil, Mills’i de çok çok severdi. Doğa Hoca Mills’i de okuttu bize. O da çok etkili oldu ben de. Mills’in nesi varsa. Hatta İngilizce kitabını bile okudum. Hatırladım şimdi siz söyleyince Hacettepe Üniversitesinde okurken Mills’i İngilizcesinden üstelik okuduydum. Hatırlamıyorum ama kalın bir kitaptı. Sağ taraftaydı onu hatırlıyorum girişte. Hacettepe’de sağda gri renkli bir kitaptı, onu hatırlıyorum.

Herhâlde Power Elites.

Valla bilmiyorum ya kaç sene oldu? 50 sene olmuş değil mi?

Hocam kapağı hatırlıyorsunuz, gri, sağ tarafta, bayağı detayı hatırlıyorsunuz.

Detaylar aklımda ya, hep detaylar aklımda. Hatta bir sürü eş dost da dikkatli eş, dost benim müthiş detaylarda kafamın çalıştığını, aklımda kaldığını onlar söyledi bana.

Sizin bilirkşi şahitliğinize başvuruyorlar o zaman herhâlde?

Aklıma geliyor işte. Onların kendi anlatıp da unutmuş oldukları bir sürü şeyi yıllar sonra ben o insanlara anlatıyorum. Allah Allah bak hatırladık diye birkaç kişi, birkaç değil epey insan bana Allah Allah nasıl hatırlıyorsun diye söylediler. Onu biliyorum. Mesela bizim yazlıktaki komşunun akrabası. Dışçıye gitti. Ama dışçıden mikrop kapdı. 2 buçuk sene önce öldü adamcağz. Komşum unutmuş bunu. Ben dedim “Şu akrabanız...” “Aa evet!” dedi. “Nasıl hatırlıyorsunuz?” Mesela en çok aklımda kalan o neden mikrop kapdığını. Şu pandemi mikrobunu kapdı ve gitti adamcağz. Aklımda kalan o oldu.

Sizin yönettiğiniz tezler mesela. Çoğunlukla sosyolojiden çok siyaset bilimine, biraz daha siyasal düşüncelerle ilgili tezler var. Hani böyle fikri olarak, ideolojik olarak veya bakış olarak farklı öğrenciler mi seçerdi sizi?

Aa tabii. Siz söyleyince hatırlıyorum mesela. Çünkü işte yine detay aklımda. Genelde aklımda değil ama yüksek lisansta derslerimi aldı. Ondan sonra “Mutlaka sen de yapacağım hocam.” dedi. İlhan Cihaner, Halk Partisi mebusu. Eve de çalışmak için gelirdi, sohbet falan. Ondan sonra “Hayır.” dedim.

"Ulan, sen solcusun. Ben solcuyum. Gazi'de seni bırakırlar. Vermezler sana. Onun için git sağcılardan al da masterını tamamla." demiştim. Biliyorum ama olay olarak biliyorum. Böyle bir olay olduğu için aklımda yoksa öyle gelen çok vardır bana da. Aklımda böyle bir olay olduğu için hatırlayabildim. Cihaner benimle başlıyordu. "Aman" dedim, "sakın ha sen solcusun, ben solcu Gazi'de seni geçirmezler, en azından orada kalırsın." O şekilde başkasında yaptıydı İlhan Cihaner. Onu da nerede söylediğimi bile hatırlıyorum. Kendi evimde söylemiştim. Detayları hatırlıyorum da genel olarak demek ki aklımda kalmamış oluyor.

O zaman size biraz solcu öğrenciler mi daha çok meyilliydi, Gazi ortamında.

E, tabii daha fazla öyleydim.

Fakat hocam sizin bir ön yargınız olmadığı çok belli. Mesela liberteryenler üzerine de tez yazdırmışsınız. İşte Millî Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne diye bir tez de yazdırmışsınız. Çok çeşitli bir profil de var yönettiğiniz tezler de.

Öyle mi? Hatırlamıyorum ki. Hakikaten hatırlamıyorum. Kim üzerine yazdırmışım?

Mesela Woltvar var diye bir adam var anarko kapitalist. Evet, onunla bir karşılaştırma var. Rawls üzerine en son tezi yazdırmışsınız, Mehmet Kocaoğlu'na. Bir çeşitlilik de var böyle farklı görüşlerden.

Ben hep açığımdır. Hakikaten hâlâ mesela Kamil Hoca, Kamil Turan eski MHP'li. Hatta Kürt olduğu hâlde Turan soyadını sonradan aldı diye de öyle bir şöhreti vardır, öyle denirdi. Emin değilim. MHP'li idi. Daha sonra Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı falan da olduydu ama Kamil abiyle aramız çok iyiydi, abi kardeş olarak. Fikri olarak değil ama ne bileyim. Herhangi bir şeyini tamir ettireceği zaman bana gelir. Ya da ben hasta kaldığımda ondan borç alabilirdim yine. Evet, hep Kamil'in talebeleri. Hamdi Mollamahmutoğlu. Bir yerin rektörü şu anda veya rektörlükten düştü mü bilmiyorum. Son birkaç ay önce görüştüm. Ondan sonra o Kamil'in aldığı adamdır. Onunla da en iyi dosttuk. Çok iyiydik Hamdi ile beraber. Üstelik onun da doğum günü

23 Şubat’tı. Ben de 23 Şubat’ta doğmuşum. O yüzden de aklımda. Yine Kamil Turan’ın aldığı 3 kişi vardı. İki hukukçu, biri de Hacettepe Sosyolojiden mezun. O 3 kişiden sosyoloji mezunu olanlar hiç bağdaşamadık. Hâlbuki ötekiler onlar da şimdi 60-65 yaşlarında. Hâlây azın görüşüyoruz. Kamil Turan’ın aldığı benden bir 10 yaş falan küçük asistanlarla. O iki arkadaşıyla. Biri Kadir, biri unuttum şu anda aklıma gelmedi mesela onlarla görüşüyoruz ve arayanlar onlar oldu.

Hocam sizin ilginç kavramsallaştırmalarınız var. Bir Türkiye analizi olması açısından da “Anapgil birey” diye bir tipoloji ürettiniz.

Ben mi üretmişim? Onu biliyorum da ben bir yerden almamış mıyım?

Yok doğrudan size ait.

Sahi mi ya? Aferin bana.

Dün okudum tekrar hocam. Bu tip aslında Türkiye’de biraz tarihsel süreklilik de sürekli kendini üreten bir tip mi? Bir Türkiye analizi de yapalım istiyorum, Türkiye toplum analizi de yapalım. Biraz böyle fırsatçı, fırsatları kollayan, çok kolay değerlerini değiştirebilen...

Nerede yazmışım?

Bir tebliğ olarak sunmuşsunuz İstanbul’da, sonra da Sosyolojiler Değil Sosyoloji’de bir bölüm olarak var. Çok özgün bir tipoloji olarak gelmişti. Bir de başka kavramsallaştırmanız var “Laikrasi”, liberteden çıkan.

Evet, Anapgil birey işte şimdikiler, hem de onlar Anapgilden de daha Anapgil. Hiçbir ilke yok. İlkesizlik esas. İnanılmaz bir şey. Onun ilk şeyi Anapgil birey işte. Ama Anapgilin’de Anapgili bunlar. İlkesiz, fırsatçı ve kesinlikle acıma yok. İnsanlıktan tümüyle uzak yaratıklar bunlar. Evet öyle, ağzım ortada. Kadir Cangızbay, insanlıktan tümüyle uzaklaşmış insanlar olarak görüyorum bunları. Kesinlikle öyle. Anapgil birey budur. Özellikle de herhâlde Demokrat Parti döneminde falan başlamıştır. Katı disiplinli bir toplum olmaktan çıkıp liberter bir hâle dönüşmeye başlarken zannedersen bunlar daha fazla

oluşmuştur. O var, bir de bir kavram daha söylediniz. O laikliği de işte kratos kelimesi iktidar demek. Laik kelimesi aslında doğrudan doğruya halk anlamına geliyor. Eski Yunanca. Laik, halk doğrudan doğruya halk. Ne Hristiyan ne Müslüman, doğrudan doğruya halk anlamına geliyor. Ama Orta Çağ'da falan, özellikle İtalyancada ya da Latince'den etkilenen dillerde doğrudan doğruya. İnsan. Ama ne? Sadece Katolik, Katolik ama görev almamış Katolik. Çünkü insan diye bir onları sayıyor herifler değil mi? Yahudileri ipelemiyor. Müslüman zaten yok. O yüzden de doğrudan doğruya insan onların gözünde ister istemez de Katolik. O yüzden de insanla Katolik arasında bir bağ var. Ama bu sonradan kurulmuş. Ama ta temel gidersen laik. Doğrudan doğruya, kendisi dine inanır, inanmaz o önemli değil ama halkın gözünde âdet hâline gelmiş her bir şey. Katoliklik ile de temellendirilebilir, Müslümanlıkla da temellendirilebilir ya da tümüyle temelsiz olabilir ya da sadece gelenek olabilir. Ama halkın olan her neyse halkın işi. O yüzden de vatandaş kavramına da Katoliklikten dönerek, dolaşarak geçiyor. Ama esas olarak halkın kendine ait olan her bir şey laiklik. Hâlbuki sen tutup da laikliği belirli bir metot hâline, belirli bir anlayış hâline getirip belirli bir vatandaş kurmaya kalkarsan işte orada laiklikten kalkarak yine bir kratos yani iktidar kurma peşine düşmüş oluyorsun. İşte o zaman laisizm ötesine geçip laikliği, yani belirli bir din adına ya da dinselleştirilmiş bir düşünce çerçevesi adına iş görmüş oluyorsun. Halkın olan değil, tam tersine halkı yine biçimlendirmek üzere önceden konulmuş bir çerçeve hâline getirdiğin anda laikliği ister istemez laisizm mi laikliği hâline gelmiş oluyor. Şeklinde anlayıp yazmıştım. Bilmiyorum verdiğim izah işe yaradı mı?

Çok çok güzel oldu hocam.

Sahi mi? Allah razı olsun.

Hocam Cemil Meriç ile ilişkiniz nasıl başladı nasıl devam etti? Ne aldınız siz Cemil Meriç'ten?

Önce Cemil Hoca'yı şöyle tanıttayım. Hem de ölmeden birkaç ay önce veya en fazla 1 sene önce verilmiş bir mülakat. Zannedersen dinci bir dergi ile yapılmış. "İnancınız var mıdır?" diye soruyor kendisiyle konuşan. "Valla

inanmak için sol kolumu veya sağ kolumu vermeye hazırım ama inanamıyorum.” demişti Cemil Hoca. Böyle biriydi. Kızı, o zaman arkadaşım tabii ama kızı Müslüman falan. Hiçbir şeye inanmamak zorunda çaresiz. Yoksa bilim yapamazsın. Hiçbir bilim yapamazsın. Ha fiziki bilimler olabilir ama sosyolog kesinlikle. Din olarak tabii ki Müslümanım. Sünnetliyim. Oğlan çocuğum olsa ona da âdettir diye sünnet herhâlde yaptırırdım. Ama kızım var. Müslüman olarak tabii ki Müslümanım. Buranın kültürü ama inanç olarak vardır ya da yoktur demeye. Hakikaten insanın beyni yetmiyor, yoktur demek de haddim değil, vardır demek de haddim değil. O yüzden de agnostik yani a-gnostik yani gnosistten yoksun adam olmak. A ön eki olumsuzlama, ön eki agnosizm yani. Nereden geldik ki buraya?

Cemil Meriç’ten. Ama sanki Cemil Meriç inanmak istiyor ya.

Ama inanmam diyor.

Siz inanmamanın gerekli olduğunu düşünüyorsunuz sosyolog için. O inanmak istiyor.

Ama diyor, inanmak için sol kolumu veya sağ kolumu verirdim diyor ya.

Evet ama inanamıyorum diyor,bunu gerekli bir şey olarak görüyor.

İnanamıyor işte ama. Öyle bir adamcağız.

Peki böyle bir isim Cemil Meriç. Siz nasıl karşılaştınız? Sizde ne izler bıraktı?

Ben Cemil Hoca’yı çok çok sevdim. Aslında egoistliği de vardı. Ben öyle hissettiğimi hatırlıyorum. Öyle hissettim ama o körlüğü de vardır falan. Her şey iç içe ondan sonra ama ha şunu söyleyecektim: Bu sağ takım içinde, inanan takım ya da sağcı mağçı takımı içinde okumuş yazmış adam yok. Cemil Meriç de Kemalizme, tek partiye falan iyice düşman. O yüzden de bunları kendilerindenmiş gibi göstermeye gayret ettiler. Kendisi öyle olmadığı hâlde, iyice bağımsız bir insan olmasına rağmen sağ taraftan da okumuş yazmış kafası çalışan adam olmadığı için solcu gibi görünmeyen ki aslında solcudur, görünmeyen bir adamı kendilerine, özellikle de öldükten sonra baş tacı ettiler.

Cemil Meriç'in bir halkçılığı var. O halkçılık, toplumculuk siz de bir etki oluşturdu mu? Halkçılık derken halkı seviyor, toplumda bütünleşmek istiyor. Sanki sizin tarzınızda da bütün o Türkiye'de sol, halktan kopuktur biraz. Sizde halkla bütünleşmek, halkın anlayışını kavramak, bunlar Cemil Meriç ile ilişkili şeylerdir.

Cemil Hoca'da da var ama işte benim de ne bileyim o da bence halkçılık, evet, Köy Enstitüleri çok iyi bir girişim ama aynı zamanda da birilerini de feda etmek şekline de girmiş oluyor. O da bir halkçılık, doğru anladım ama halk gibi olmak peşinde değildi Cemil Hoca. Öyle bir şey peşinde değil. Daha ziyade zihnen halkçı. Yoksa aslında ciddi ciddi ekâbir bir adamdır aslında. Anlatabildim mi? Öyle halkla bütünleşmek falan değil, zihinsel olarak halkı da kabul etmek. Ama halkın inandığı hiçbir şeye inanmayan bir adamdır. Tam anlamıyla agnostik. Hiçbir şeye inanmazdı. Hiç inanmazdı. Çünkü inanmak bilgi öznesi olmaktan çıkmaktır değil mi? Bilgi sahibi olmaktan çıkmak, bir şeyin peşine gitmektir. O da bunu kabul etmeyecek kadar bence aziz, iyi yürekli bir insandı. Kabul edemeyen biriydi. O yüzden Cemil Hoca'yı ben çok sevdim.

Gidip geliyordunuz, görüşüyordunuz?

O gittiğimde cumartesileri işte İstanbul'a gittiğimde, çünkü Ankara'da okudum ya. O yüzden de İstanbul'a gittiğimde cumartesileri olurdu onun o toplantıları, o toplantılara giderdim. En fazla 13-15 kişi. Küçük, ev içinde yapılan toplantıydı. O yüzden de o cumartesileri falan İstanbul'da olduğumda mutlaka giderdim. Beş kereden birinde gitmemişimdir ya da ikisinde gitmemişimdir. Ama üçünde, dördünde mutlaka hep gittim, mutlaka hep gittim.

Hocam sosyolog olarak ne yapmak isterdiniz neyi yapmadınız? Sosyoloji adına, araştırmak adına, yazmak adına, öğrenci yetiştirmek adına yapmak isteyip de yapamadığınız ne var?

Bilmem aklıma gelmiyor veya biliyordum da unuttum demek ki. Ama ders vermeyi ben çok severim. Hakikaten çok severim. Sosyolog olarak değil ama zaten bir bütün mesela, şimdi aklıma geldi: Yapmak isteyip de beceremedim, başaramadım. Olmadı. Mesela insanları bisiklete alıştırmak. Herkes bisikletle

gidip gelsin. Gelip gezsün. Daha fazla bisiklet insanlığın içine girsün. Yapmak istediğim, aklımda olan şeylerden biri bu. Başarılı olamadığım. Şimdi millet iyi kötü bisikleti tanımaya başladılar. Çünkü ben 8 yaşımdan beri hep bisiklete bindim biliyor musunuz? Hep bisikletim oldu. Hatta bazen 2-3 bisikletim de oldu. Hatta bir ara hem iki bisikletim vardı hem de iki arabam vardı. Biriyle giderdim, bir arabamla ötekine hafifçe dokunurdum falan kapının önünde. Çok da zevk alırdım hani. Kendi arabama çarptığım için kimse benimle kavga edemez, onu yapardım. Başka aklıma gelmiyor bir şey.

Saha araştırması yapmak istediniz mi hocam?

Yaptık birkaç kere de Birsen Hoca vardır. Birsen Gökçe, Birsen Gökçe ile herhâlde iki kere gittik. Talebe iken.

Ne araştırmasıydı hatırlıyor musunuz?

Bir tanesi çok iyi aklımda. Şu büyük baraj neydi doğuda? Keban'ın yapılacağı yerlerde bir sürü köy vardı ama o köyler oradan atılacak şehirde ya da kasabada yer bulunacaktı. İşte onlar da taşınmadan bir sene veya 3-5 ay önce biz o köyleri dolaştık, o köylerde dolandık. Saha araştırması yaptık. Bunlar şu anda bunu yaşıyorlar ama 5 ay sonra veya bir sene sonra artık bu köyleri kalmayacak, sular altına girecek. Bunlar şehre gidecekler. Onun için de tekrar 3 sene sonra veya 4 sene sonra tekrar onlarla araştırma yapılacaktı. İlkini biz yaptık. Daha sonra hoca yaptırdı mı, bilmiyorum. Ama ilk köyde otururken biz iki sınıf yaptık. Onu yaptık.

Önemli bir hadise. Bu yerinden edilme, sonradan biliyorsun hoca afet sosyolojisine de uyarladı o çalışmaları. Toplumsal değişme açısından toplu yer değiştirmelerin etkisini ölçmek için yani bu yerin değiştirildiği kültürler nasıl değişiyor? Onu ölçmek için önemli bir araştırma. Siz mesela çok zevk almış olmalısınız o araştırmadan?

Tabii ki. Hayır bir şeyler hatırıma gelecek de ama 55 sene, 60 sene. Hayır çok zevkliydi. Üstelik orada iki yerde kaldık. Biri Elâzığ'ın bir köyüdür. Çok güzel bir köydü. Harika bir kasaba idi. Orada kaldık. Çok güzeldi ama. Adını

hatırlamıyorum. Hatırimda ama gelmiyor. Onu hatırlıyorum. Daha sonra bir araştırmaya herhâlde ya Birsen Hoca'yla ya da başka birileriyle bir gittik onu çıkartamadım ama toplam iki araştırmada bulunduğumu hatırlıyorum. Daha sonra neler yaptık? Anketler yaptığımızı biliyorum. Ama öyle kapsamlı falan değildi ama anket şeklinde epey zaman zaman bir şeyler olduğunu biliyorum ama neydi hatırlamıyorum. Zaten kapsamlı araştırma değildi de yerel merel işlerdi. Ama yine bir sosyolojikti.

Siz ampirik sosyoloji yapmaya taraftar birisiniz. Aslında bunun örneklerini de yapmışsınız. Hem metodolojik hem teorik hem de ampirik çalışan birisi olarak Türk sosyolojisinin geldiği durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bugünkü durum.

Ampirik ne yapmışım ben, neler yaptım? A doğru canım, tabii ampirik deyince. Valla şu var; ben hiçbir zaman sosyoloji bölümünde bulunmadığım için, tamam mı, daha sonra da Gazi'de kuruldu ama benden de habersiz kurduklar. Belma Tokuroğlu'na da söylememişlerdi. O yüzden de sosyoloji insanları arasında hemen hemen hiç bulunmadım. Bir sosyoloji derneğine giderdim bir zamanlar devam ettim. Sonra da gitmedim. Onun dışında da öyle sosyologlarla veya sosyoloji bölümleriyle hemen hemen hiç ilişkim olmadı. Uzun ilişkim olmadı.

Sosyolojinin gelişimini izleyebildiniz mi hiç?

İzleyemedim ya hiç. Kendimi ne yaptırıysam ne yapabiliyorsam yapmaya çalıştım. Öyle demek ki çok bireyci veya kendi üstüne kafalı bir herifim mi onu da bilmiyorum. Ama samimi söylüyorum.

Şöyle hayatınızı bir cümlede özetleseniz, bir cümle, ne dersiniz?

Valla geldim. İşte çok iyi bir okulda okudum. Üniversiteyi çok çok sevdim. Hacettepe'yi, okuduğum bölümü, arkadaşlarımı sevdim. Daha sonra da Gazi'de de kimseye karışmadım. Birkaç tane yakın dostum oldu, arkadaşım oldu. Onun için hiç idari işler falan aklımdan bile geçmedi. Hiçbir zaman geçmedi, karışmadım. Fakat bu aralarda ampirik bir iki iş yaptık biz de. Ama hep çok gerilerde kaldı. Onları hatırlayamıyorum. Neyse, onun dışında gayet güzel

karım da iyi, kızım da iyi. Yaşım da 76 olmak üzere. Yakında da giderim herhâlde. Öyle ya, ne yapacaksın? Nasılsa öldürecek? Değil mi? Ama yaptığım tek şey vardı. Şimdi aklıma geldi. Emekli olmadan bir sene falan önceydi. Kocaman bir sınıf yine. “Bakın kadın erkek eşit meşit zaten değil ve zaten olmamalı arkadaşlar.” dedim. “Delikanlılar size söylüyorum!” dedim. “Siz niye ölümlüsünüz?” Baktılar falan. “Ulan bunlar doğuruyor, kadın kısmı doğuruyor. O yüzden de biz ölmüş oluyoruz. Yoksa kadınlar doğurmasaydı herhâlde erkek de ölmezdi, kadın da ölmezdi ya da sadece erkeklerden olurduk.” falan. Şaka yapıyorum. Ama arkadan bir kız “Hocam ama ben bir şey söyleyeceğim.” dedi. Gerilerden. “Söyle.” dedim. “Ama erkekler de yardım ediyor bize,” dedi, “doğurabilmemiz için, anlatabildim mi?” Yani anlamayan da oldu yaptığı espriyi. Kızcağız demek ki ciddiye almış ki ciddi ciddi parmak kaldırıp hakikaten tek başınaydı, sırada parmak kaldırıp bunu söylediği.

Röportaja bir isim koyacağız, bir kapak ismi koyacağız. İsmi siz koyar mısınız, ne söylersiniz?

Gözü de pek görmeyen. Yok. Gözümü niye kattım? Yok ama gözüm görmüyor da ondan. Ne diyeyim? Sohbet de en güzeli, hakikaten sohbet ettik değil mi?

Kadir Cangızbay ile güzel bir sohbet.

Evet.

Bunu siz söyleyin.

Cangızbay ile ya da Kadir ile güzel bir sohbet. Evet. Zaten hep öyle anlattım bir sürü şeyi de. Belki yaptığım bazı şeyleri unutabilirim. Tabii unutuyor insan. Ama bir de 76 yaş. Az değil ki.

Hocam bizim şimdiye kadar yaptıklarımız arasında hafızası en canlı olanlardan biri sizsiniz.

Allah razı olsun, sağ ol.

“Ömrümüzü Verdik Sosyolojiye”

Korkut Tuna

Korkut Tuna, 3 Haziran 1944'te Balıkesir'de doğmuştur. İstanbul Üniversitesinde Felsefe Bölümünden mezun olduktan sonra sosyoloji alanında doktora yaptı. İstanbul Üniversitesinde akademik kariyerine başlayarak yardımcı doçentlikten başlayarak profesörlük ünvanına kadar yükseldi. Fakülte tarafından görevlendirildiği Fransa'da bilgi sosyolojisi üzerine araştırmalar yaptı. Makaleleri ve kitaplara yazdığı bölümlerle bilimsel alandaki katkıları yanında çeşitli dergi yayın kurullarında yer aldı. Göç, kent ve bilgi sosyolojisi alanlarında araştırmaları ve yayınları bulunmaktadır.

Hocam hoş geldiniz.

Hoş bulduk.

Sizin şöyle, kısa bir hayat hikâyeniz, çocukluğunuza daha fazla odaklanarak...

Evet, çocukluk tabii ki önemli bir şey. Edremit’te büyüdüm. Balıkesir’de doğdum. Aile; annem Girit, Resmo doğumlu. Dedem orada Türk Lisesi müdürüydü ya da ilkokul da olabilir. Ondan sonra, babam tarafı Balkan tarafında, Bulgaristan tarafında çıkıyor. Orada da dedem devlet memuru. Çünkü anlatılan hikâyeler var, mesela belli ki köy köy dolaşüyor, Bulgarca biliyor ama belli etmiyor. Ondan sonra köylerde kalıyor. İşte bir gece bekliyorlar, uyusun da halledelim. “Topladığı paralara belki el koyarız.” gibi. O anlamamış gibi yapıyor, geliyor sonra gece uyanıp kaçıyor. Başka bir gece vefat ediyor, ölü bulunuyor yatağında işte babam. Selanik’e göçüyorlar babaannemle. Babamı orada Gümrük’te bir işe koyuyorlar. Babam orada hukuk fakültesine kaydoluyor. Gizlice derslere devam ediyor. Sonra ikinci sınıfa geçince işte diğer memurlar ondan daha kıdemli, yaşça büyük, müdüre çıkıyorlar, “Abidin Efendi Hukuk 2’ye geçti hani izniniz olursa normal izin vererek devam etsin.” gibi. Öyle bir şey var. Ama sonunda gerek annemin mübadil olarak Ayvalık’a gelişi, anne tarafımın, dedemin Ayvalık’a gelişi gerekse babamın, zannedersen İstanbul Hukuk’ta bitiriyor, sonra İstiklal Savaşı sonrası tezkeresini Ayvalık’ta bırakıyor, orada avukat olarak başlıyor. Evleniyorlar, iki ağabeyim, rahmetliler, Mahmut ve Turgut ağabeyim Ayvalık’ta doğuyorlar. İkinci Dünya Savaşı başlayınca babam yedek subay hâkim yüzbaşı olarak o zamanın verilen rütbesiyle Balıkesir’e tayini çıkıyor. Ayvalık’tan Balıkesir’e gidiyorlar, ben orada doğuyorum. Ağabeylerimle 12-13 yaş var, o yüzden bana tekne kazıntısı diyorlar, öyle bir isim, son çocuk, daha başka bir şey kalmadı gibi. Babam, Edremit’te münhal noterlik olduğunu görüyor, Edremit’e geliyor. Benim kendimi bilmeye başladığım çocukluk Edremit’te geçiyor. İşte Edremit Lisesini okuyorum. Ondan sonra İstanbul başlıyor 64 yılında.

Hocam, babanız hukukçu, avukat, noter. O dönem için aslında etraftan çok ayrık-sı bir, seçkin bir meslek. Onun sizin hayatınıza etkisi neler oldu?

Benim bildiğim kadarıyla, ben Edremit'in işte çarşı sayılabilecek kısımlarındaki binaya giderdim 6-7 yaşlarındayken. İşte babamın katipleriyle vakit geçirirdim ama onun dışında hatırladığım başka bir şey yok. İlkokula başlayınca ya kadar, işte ilkokul yine İstiklal İlkokulu, bizim oturduğumuz eve yakındı. İkinci evimiz oluyor, birincisini sattık, buraya geçtik. Selçuklu'dan kalma bir Kurşunlu Cami var orada. Onun yanındaki sokakta idi. Orada ilkokula başlayıp liseyi orada bitirdim. Öyle bir prosedür var. Turgut ağabeyim İktisat Fakültesini bitirmedi. İstanbul'da da fazla kalmadı, Edremit'e geldi, Sanayi Odası'na girdi. O zaman Sanayi Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odasıydı. Orada Sanayi Odası işte büronun kendisi vardı bir de müstahdem vardı o işlerle meşguldü. Sonra Balıkesir'e bağlandı ileride, ben artık yoktum. İşte benim hatırladığım, mahalledeki oyunlar, efecilik oynardık. Böyle, peşkirleri başımıza bağlardı, ben de heveslenirdim, anneme bağlatırdım. Bir de sopadan at yapardık, mahallede işte aşağı yukarı koştururduk.

Düşman kimdi hocam?

Düşman, yoktu. Öyle bir şeydi, belki hayalâ bir düşmana karşı... İkiye ayrılıp da birbirimizle savaşmazdık. Zaten o kadar da kalabalık değildi. İstiklal İlkokulu, hemen bizim evin, böyle bir adacık diye kabul edersek arka tarafındaydı. Orada çalışan bir hanım vardı, belki şimdiki tabirle müstahdem falan denilebilecek, onu tanıdığım için mesela ben babam daha hazırlanmadan kaçıp ilkokula gitmiştim. Beni arıyorlar, evde yokum. Sonra babam geliyor ki ben ilkokula gittim, İstiklal İlkokulu. İlkokul, ortaokul, lise Edremit'te geçti. O zamanlar lise yoktu. Lise ben ortaokul son sınıftayken açıldı, Edremit Lisesi.

Hocam, Maarif Kolejleri silsilesinden mi, yoksa?

Yok, normal devlet lisesi olarak açıldı, Edremit Lisesi olarak açıldı. Ortaokul vardı, Edremit Ortaokulu, Edremit Lisesi olarak açıldı ben lisenin ikinci yılında liseli oldum. Lise, Edremit içinde yine geçiyor. Ayvalık, yakın yer. Ayvalık'ta anneannem, ondan sonra dayım ve en küçük kardeş olarak Mürvet teyzem vardı. O annesine bakmak için işte vakıflarda sekreter olarak çalışıyordu, evlenmedi. Dayım kunduracıydı, çok güzel kadın ayakkabıları yapardı.

Ondan sonra onun bir balıkçılığı vardı, teknesi vardı. Ama bütün bunlar benim 7-8-9 yaşlarımla hatıraları.

Peki o zaman var mıydı böyle “Sosyolog olurum, sosyal bilimci olurum.” düşüncesi...

Yok, yok canım.

Neydi hayaliniz hocam?

Öyle bir hayal hatırlamıyorum. Sadece içinde yaşadığım ortamı sürdürebilmek, ayak uydurabilme şeyim vardı. Küçük çocuğum, işte ağabeyler var senin yerine karar verecekler işte tekne kazıntısı denilen...

Arada epey yaş var.

Epey. 12-13 yaş vardı rahmetli ağabeyimle.

Yönlendirmesi oldu mu?

Çok özel şeyler olmadı ama babamın hukukçu olması, büyük ağabeyimin hukukçu olması nedeniyle üniversite aşamasında hukuk fakültesine girme durumu oldu. İlk defa o zaman, her bir fakülte kendi aday öğrencilerini kendisi kaydediyordu ve o imtihanı da kendisi yapıyordu. Sonra o kadar bin sayfayı kimler okuyordu, asistanlar okuyor deniyordu. Öyle bir sistem vardı. Ben işte bir ağabeyimin ve babamın hukukçu olması, öbür ağabeyimin de İktisat Fakültesini takıntılı, sonralardan bitirdi. Hukuk ve iktisat fakültelerine başvururdum. Ondan sonra, Millî Türk Talebe Birliği o zaman şebeke veriyordu üniversiteye başvuran öğrencilere, onun nemasından yararlandım. Otobüs ücretleri, sinema, tiyatro ücretlerinde epey bir tenzilat olunca İstanbul’da avukatlık yapan, çalışan abime büyük bir yüküm olmadı. Bana babam üniversite öğrencisiyken bile 50 lira gönderdiği zaman, bayağı bir şeydi. Ama şunu söyleyeyim, giyim kuşam olarak biraz benim nesil, nasıl derler, büyüklerin ceketlerinin tadilatıyla, ters-yüz edilmesiyle terziler tarafından, onları giydik.

Ama siz bir hukukçu çocuğu olarak...

Olarak. Çünkü babamın da noterlik işinde büyük bir maddi refah olduğunu sanıyorum. Annem 250 gram kıymayla 2 çeşit yemek yapıyorum diye bir nevi övünürdü. Sofrayı, yemeği, ne bileyim işte kolay değildi herhâlde o zamanın imkânlarıyla ama işte ilkokul, ortaokul, ortaokul bitmeden lise açıldı, Edremit Lisesi. Sonra İstanbul. Bu arada üniversiteye girmek için verilen şebekenin uzatılmasıyla, şebekeler o zaman kasımda bitiyordu, yeniler veriliyordu. İşte onu Millî Türk Talebe Birliği mi vermişti, aralık sonuna kadar uzattılar, ben aralık sonuna kadar İstanbul'da işte kendime ve çalışan ağabeyime ya da avukatlık yapan ağabeyime yük olmadan kalabildim. Ama yine de kıt imkânlar. Bana gönderilen para, 50 lira. Babam ağabeyime bir şey gönderiyor muydu o zamanlar bilmiyorum ama şu var, bir paltom, pardösüm yoktu. Ondan sonra, ceketimle geldiğim zaman, fakültenin içi biraz daha amfiler biraz daha sıcak olunca ceketimi çıkarıyordum, hani dışarı çıkınca onu giyince ısı farkını biraz daha hissediyordum. Ondan sonra işte seneler geçti, kılık kıyafetimiz artık bir üniforma gibi oluyordu. Her sene aynı şeyleri giyiyorsun falan. Yazın tabii Edremit'e gidiyordum. Oralarda ailemle vaktimi geçiriyordum ama İstanbul'la ilk temasım, kazanamadığım sene geri döndüğümde mide kanaması geçirdim artık üzülüm mü sıkıldım mı ne olduysa. O beni bayağı vücutça gelişmemi durdurdu. Biraz sanki daha boylu poslu olacaktım ağabeylerime göre yetişmeme bakıyorlardı, bu hâlde kaldık. Ama ondan sonra üniversite devam etti. Felsefe bölümünü kazandım.

Hocam hukuk ve iktisat tarihini düşünürken felsefe nasıl oldu?

İkinci sene geldiğim zaman 5 yere başvurduğum. Hani hukuk fakültesine, İktisat Fakültesine, Sultan Ahmet'teki iktisadi ve ticari ilimler akademisine, yani bugünkü Marmara'nın temeli, gazetecilik enstitüsüne, bugünkü iletişim fakültesine, başvurduğum. Ondan sonra edebiyat fakültesinde de en çok öğrenci kim alıyor, coğrafya bölümü; 250 öğrenci alıyordu o zaman. Haydi bakalım, artık ne geçirmişsem ne hissetmişsem coğrafyaya kaydolayım, kazanma şansım var, gittim baktım ki korkunç bir kuyruk var, herkes benim gibi çok öğrenci alıyor diye orada. Baktım olacak gibi değil. Yan tarafında felsefe tabelası var. Orada da kimse yok. Ya dedim benim lisedeyken felsefe dersim iyiydi. O

zamanki hocamız da Allah rahmet eylesin, o da genç yaşta vefat etti. İyi bir öğretmendi, felsefeyi sevdi, efendime söyleyeyim çuvallamadık o konuyla karşılaşınca. Gittim felsefe bölümüne benim iyidir dedim. Felsefeye kaydımı yaptırdım. Felsefe, edebiyat fakültesinin sınavıydı. Ötekiler gibi çarşaf çarşaf yazılacak, sonra nasıl değerlendirileceği belli olmayan bir sınav sistemi yerine test usulüne yalın bir sınav sistemi vardı. Onu çözdüm ve 45. Kazandım, 100 kişi alıyorlardı, 45. Kazandım. Çok sevindim. Ondan sonra işte kaydımı yaptırdım. Ağabeyimin yanında kalıyorum Aksaray’da. Haşet Kitabevi’nde rahmetli oldu, Zeki diye bir arkadaşım vardı, Galatasaray Lisesinden mezun, orada çalışıyordu abonman servisinde. Ona gider gelirken eşimle karşılaştım. O da abonman servis şefiydi, evlendik.

Öğrenciyken evlendiniz?

Tabii.

Biraz anlatın hocam lütfen.

68 olaylarında, fakülte öğrenciler tarafından işgal edilmiş, ben dekanlıkta yapıp kalkıyorum, halının üstünde. Sonra dekan olduk koltukta da oturduk. Ondan sonra eşim tabii merak ediyor, ne oluyor, üniversiteye girmek mümkün değil. Neyse, o kapılarda nöbet tutanlar, edenler, bilmem neler, onu getirdiler ben de dekanlık içinde çünkü o zaman belli tipler, işte filan dekanlıktan gelmiş yazıları, şunu bunu, dedikodu meselesi bilmem ne yapıp, filan hoca şöyle yazmış, filan hoca böyle istemiş gibi şeyler yapılırca ben o zaman hasbelkader felsefe bölümünün önde geleni olmuşum, 68 olaylarında. Bunları bertaraf ettik, ne arıyorsunuz siz burada falan. Mesela evrak geldi, alındı kaşesiyle basıp o kâğıdın üstüne, onunla insanlar fakülteye girebiliyorlardı şifre gibi.

Siz fiilen yürütüyordunuz yani fakülteyi?

Fiilen değil de işte yönetilenin içinde bir parçaydım ben de. Felsefe grubunun elebaşısı gibiydim. Hatta utanarak, çekilerek hocalarla da oturduk konuştuk taleplerimizi, şöyle olsun diye. Rahmetli Macit Bey, Nermi Bey, Bedia Hanım yani felsefenin bütün ağır isimleri ben de karşılarında öğrencileri olarak

felsefe grubu öğrenci temsilcisi veya elebaşısı olarak onlarla konuştuk, tabii orada saygılı, bilmem neli, olabilecek şeyler isteyerek böyle bir şeyimiz oldu. Ama şunu gördüm ki biz kendimiz yapıyoruz ediyoruz sandığımız şeyin arkasında hocaların, birçok hocanın kağıtlar göndererek belli öğrenciler vasıtasıyla, duruma hâkim olmaya, yön vermeye çalıştıklarını gördüm. Muhakkak ki içimizde polisler de vardı, şunlar da vardı, bazılarını tanıyorduk ama bir dönem geçti. Evet, çok kimsenin başı yanmadı ama yanabilirdi de. Mesela efendim Deniz Gezmiş gelmişti de tüfekte bilmem ne, edebiyat fakültesine gelmiş o zamanlar. Yanlış isim söylemedim değil mi? Deniz Gezmiş o zamanlar önde gelen militanlardandı. Merkez binadan buraya gelmiş, duruma vaziyet etmiş falan gibilerden. Böyle birçok şey oldu. Sonradan verilmiş sadakam, şansım olduğunu düşünüyorum çünkü orada gördüğüm, yaşadığım arkadaşlardan bir tanesi gecenin bir vaktinde gelse de beni şöyle al evine dese ne yapardım? Alsam bir türlü, yataklık edeceğim, almasam arkadaşın "İşte oralarda koridorlarda esp yapıyordunuz ya ne oldu?" dese. Öyle düşüncelerim de oldu ama bunlara gelmedi belki o kadar da önlerde değildim.

Siz nasıl solcu oldunuz hocam?

Bilmiyorum, solculuk, solculuk da değil yani...

O zaman için...

O zaman da solculuk değil. Şimdi, benim sosyolojiyle tanışmam; Fügen Berkay, felsefeden sınıf arkadaşım, tabii ben bu olaylar öncesinde evlendim, derslere ara verdim, çalıştım. Mesela Sultanhamam'da bir stok mağazası vardı, kumaş, pardösü. Onun muhasebesinde muhasebe yardımcısı olarak çalışıyordum. Bir müddet maişet meselesi. Allah'tan o zamanlar pek fazla bazı maddi şeylere girilmedik. Mesela evlendiğimiz zaman Nişantaşı'nda bir kiralık ev 450 liraydı. Eşim geldi, 450 liraya ev var mesela. Biz öyle yerlere girmedik daha ucuz yerlerde oturduk. Mesela Çengelköy'e, yıkılmış şimdi, bir yalı, harap hâliyle o zaman, oda oda kiraya veriyorlardı. Mahmut ağabeyim, büyük ağabeyim, avukat olan, onlar orada bölme bölme yalı, deniz kenarında, bir kısmını tutmuşlardı. Öbür tarafta kayıkhanenin üstünde bir odayla, büyük bir

salon vardı, toplantı salonu gibi kocaman bir şey vardı, orayı da biz tuttuk. Sonra kışın orada kaldık, çok hoşumuza gitti Çengelköy. Fakat sonra kar bir bastırınca hemen eşim Vagon-li’de çalışıyordu o zaman, Mahmut ağabeyimin Aksaray’daki evine gittik. Sonra ben, aradan birkaç gün geçti, üst baş bir şeyler alalım üstümüzü değişelim diye gittiğimde biraz denize de çıkıktı, tabii kahvaltı edip çaydanlığın demliğini falan bırakmıştık, içindeki su donmuş. O kadar soğuk olmuştu İstanbul. Biz o zaman o karla birlikte Aksaray’da 10-15 gün geçirdik. Sonra işte hem yaz hem kış kullanabileceğimiz o Çengelköy’ü bıraktık, değişik yerlerde kaldık oturduk. En çok oturduğumuz yer Cihangir. 20 sene oturduk orada. Güzel bir yerdi, denizin hemen üstünde. Buradan bakınca işte Üsküdar’dan Süleymaniye Cami’ne kadar. Kız Kulesi okulu yapıldı, öyle bir adalara bakan bir manzarası vardı. Hiç yazlık bilmem ne seyahat ihtiyacı duymadık orada. Fakat ev sahibimiz Naime Hanım rahmetli olunca biz o zaman ayrıldık. Fakat o sırada şimdiki oturduğumuz Gazeteciler Sitesi’ne üye olduk. Onun da nedeni, sonra meslektaşımız olan Recep Ertürk öğrencimizdi, o, gazetede çalışıyordu, Milliyet’te. Fakat sonra kendisi biraz denizi sever, Bodrum taraflarına falan gitmek istiyordu, hissesini bize devretti, sattı. Biz de oradan Gazeteciler Sitesi’nin kooperatif bünyesine girdik, aidatları ödedik, kura çekimleri yapıldı, şimdiki oturduğumuz ev bize çıktı. Bizim gittiğimizde su problemi vardı. Her yeni gelen 1 ton, 1 tanker suyu depoya boşaltıyordu, o suyla sonra alınan suya herkes ortak oluyordu ta ki ana şeyden su gelinceye kadar. Hâlâ orada oturuyoruz, dolayısıyla böyle bir şey var.

Felsefe Bölümünde öğrencilik nasıldı?

Takiyettin Mengüşoğlu’nun birinci sınıftaki ağırlığı vardı. Söylenenlerin bir temele dayandırılmasını isterdi. Tabii ki Nermi Bey’in, Macit Bey’in de ağırlıkları vardı. Macit Bey’in birinci sınıfta yoktu, hazırlık sertifikasıydı. Ondan sonra felsefe tarihi, sistematik felsefe sertifikaları vardı. Felsefe tarihi Macit Gökberk’indi, sistematik felsefe de İsmail Tunalı o zaman Erzurum’dan doçent olarak gelmişti, Nermi Bey de felsefe tarihindeydi, sonra Teo Grünberg geldi, Hüseyin Batuhan’la birlikte modern mantık falan kendi aralarında, hiçbir şey anlamıyordum. Dolayısıyla benim daha çok felsefe tarihi, efendime

söyleyeyim Nermi Bey'in, Macit Bey'in dersleri tabii ki daha öncelikli de birinci sınıfta Takiyettin Mengüşoğlu'nun bizi öyle uluorta afaki konuşmak yerine belli şeylere dayandırmak isteyen, günlük hayattan veya elle tutulur gözle görülür bir şeyler söylememizi sağlayan bir şey vardı. Takiyettin Mengüşoğlu'nun da biz öğrenciler dışında 5-6 tane de dinleyicisi vardı. İonna Kuçuradi vardı, Uluğ Nutku vardı. Uluğ Bey rahmetli oldu zannedersem. Daha başka birileri daha vardı, onlar da üniversiteyle bir bağlantıları var mıydı bilmiyorum, gerçi Uluğ Nutku ve İonna'nın sonra oldu ama diğer başka isimler, onlar da bir nevi Takiyettin Mengüşoğlu'nun müritleri gibi onun derslerini dinlemeye gelirlerdi. Böyle bir şey hatırlıyorum. Ondan sonra tabii ki felsefe birinci sınıf, ilk önce bütünlemeye kaldım, sonra başarılı oldum çünkü orada da şimdiki sınav gibi her ders ayrı değildi. Bir grup ders soruluyordu, her birinin sorusu ayrıydı, her bir dersin ama bir grup içerisinde aldığın nota göre geçiyordun. Benim işte şeyim, bir an sistematik felsefe, mantık gibi fakat baktım ki onların şeyi olmayacak, normal olarak felsefe tarihi öğrencisi oldum. Macit Bey'in derslerinde Fransızcasını çevirmeye çalıştığımız Kant'ın Salt Aklın Eleştirisi gibi bazı metinler üzerinde çalışırdık seminerde. Nermi Bey'in dersleri daha akıcı, daha dil açısından da etkili geçirdi. Ondan sonra, bir hanım hocamız vardı doçent, o da sonra ahlak felsefesi üzerine çalışıyordu.

Bedia Akarsu mu hocam?

Bedia Hanım. Rahmetli oldu o da. Ondan sonra Hüseyin Batuhan da Teo Grünberg ile "p ise q" ifadeleriyle modern mantık anlatırlardı. O zaman lisans tezi vardı. Lisans tezimde Platon'a göre Sofistler düşüncesini ele aldım ben çünkü sosyoloji derslerine devam ediyorum, Nurettin Şazi, Kösemihal, Muzaffer Sencer ve Oya Sencer grubunun derslerinden çok Cahit Tanyol'un dersleri dikkatimi çekiyordu. Çünkü orada bir Osmanlı'dan bahsediliyor, bir tarihten bahsediliyor... O zaman cuma cumartesi günleri dersler yapılırdı, Tanyol'un dersleri. Cumartesi daha tatil değildi. Ta teknik üniversitelerden Tanyol'u dinlemeye gelirlerdi ama Tanyol'un ki de böyle bir başı sonu olmayan biçimde akan bir nehir gibi konular. Ama anlatılan Osmanlı Tarihi, toplumu, biraz Doğu Batı farklılığı, dolayısıyla Tanyol çerçevesiyle sosyolojiye ilgim başladı.

Ama sosyoloji ayrı bir program değil henüz?

Sosyoloji, ayrı bir bölüm, ben felsefe öğrencisiyim fakat sertifika olarak felsefe dışında bir sertifika seçmek durumundasınız, öyle geliyor çark. Bu fakültenin herhangi bir sertifikası da olabilir. Hatta ne sebeptense psikolojide bilmem ne hoca geliyordu, böyle biraz psikometri gibi bir şey yapıyor, onu da aldım. Fakat sonra ben derslere gidemedim. Gittim, bırakmak için, o zaman bölüm başkanı Macit Bey, kapıyı çaldım, efendim randevunuz var mı? Öyle dalmak yok. “O zaman” dedi, “sizi yarın saat 11’de bekliyorum.” Gittim, “Buyurun Korkut Bey,” oturttu, “nedir mevzu? dedi. Anlattım, “Peki.” dedi. Bölüm başkanı, o dersi bırakmamla ilgili dilekçemi imzaladı. O zaman bir şey var. O zaman paldır küldür üniversite, koridorlar, bütün bir sağ-sol çatışmalarının odak noktası olacak felsefe-sosyoloji koridoru içinde hay huy derken ilk defa bir ciddiyetle karşılaştık. Alıştık tabii. Kapıyı aç, gir içeri, şu imza falan. Şimdiki gibi böyle gelen öğrenciye imza atıp öyle değil, bir protokol var. Tabii Nermi Bey’in dilinin de bir akıcılığı vardı. Tabii o zaman fotokopi diye bir şey yoktu. Fotokopi âdeta bir resim çeker gibi bir şeydi, fotokopi çektiğiniz kâğıdın banyosunu yapıyordunuz. Öyle çıkıyordu, ıslak hâlde. O zaman ben Mahmut ağabeyim, rahmetli, işte bir başka arkadaşıyla Bahçekapı’da bir büroda daktilo var, ben de Atina Yasaları işte Aristoteles’in metnini 16-17 sayfa mumlu kâğıda daktilo ettim. Onların fakültede çıktısını aldım, sonra masrafını bilmem nesini hesapladıktan sonra 50-60 kuruş neyse, sonra öğrencilere verdim. Öğrencilerin elinde bir metin oldu. Yoksa o zamanlar şimdiki gibi fotokopi yok. Ondan sonra Nermi Bey bana teknik asistanımız falan diye böyle şeyler yapmıştı. Tez konusunda, lisans tezi yapıyorduk o zaman. Konum, Platon’a Göre Sofistler’di. Çünkü bir aydınlanma döneminden bahsediliyordu felsefede. Fakat buna benzer bir aydınlanmanın da Yunan felsefesi zamanında olduğundan bahsediliyordu. Dolayısıyla bu aydınlanma felsefesi içinde de sofistlerin yer aldığı söyleniyordu. Dolayısıyla ben sofistlerde biraz da sosyolojiye yakınlık sezdiğim için insanlarla konuşmaları, ders vermeler, gezerek, tanıyarak hareket etmeleri neticesinde daha o zamanki aklım neyse, “Platon’a Göre Sofistler” diye lisans tezi hazırladım. Orada Nermi Bey’in rahmetli, bana diyordu ki: “Şuradan üç sayfa yaz getir.” Ben de 3 sayfa yazıp

götürüyordum. Sonra bir ayaküstü gibi okuyor, hani sen bırak sonra gel gibi değil, o an okuyor. Çok çabuk biçimde, hemen yuvarlak içine alıp onu oraya değil diyerek anlamını daha güçlendiriyor ve böylelikle her gün yahut her hafta, 2-3-4 sayfa yazaraktan tezim ortaya çıktı. Tabii o zaman tez, tezi yürüten hocanın imzalamasıyla geçerli oluyordu. Benim de sonra yayınlarım bir araya getirilince onun arkasına da o tezi koyduk. Nermi Bey'in tek imzasıyla da. Sosyolojiye bağlantım orada da var. Felsefenin çok soyut ya da o zaman için geçerli olan bir konusu yerine onu aldım. Tabii Haşet Kitabevi'nde çalışınca Nermi Bey'e mesela getirmesinde güçlük çektiği, abone olmakta güçlük çektiği dergileri de getirttim. Çünkü ben abonman servisinde çalışıyordum. Dolayısıyla Avrupa'da çıkan bütün dergileri, eşim de oradaydı, hemen abonman işlemini yapıp, dergi sipariş ediliyordu. Sonra da zannedersen Merkez Bankası üzerinden Haşet Kitabevi işte ne kadar verebiliyorsa ne kadar biriktirse borcunu belli taksitlerle Fransa'daki Haşet Kitabevi'ne ya da abonman servisine, neyse o bütün dünya çapında yürüten, ona gönderiyordu. Ben Nermi Bey'e öyle bir mantık dergisi miydi neydi, Mint dergisi miydi, öyle bir dergi abone ettim. Çok sinirliydi, getiremiyordu, bulamıyordu. Nermi Bey'le de öyle rahmetli ile alakamız oldu. Ama dediğim gibi bütün şey, sosyolojiyleydi.

Gönlünüzde sosyoloji vardı.

Doğu Batı, Tanyol'un anlattıkları...

Tanyol nereden gelmiş olabilir hocam?

İşte o çarkın içinden geldi. Hilmi Ziyalardan geliyor, onunla doktora yapıyor vesaire. Bizim gittiğimiz zaman Kösemihal, Tanyol ikiliği vardı. O zamanki üniversiter sistemde sosyoloji bölümü yoktu, sertifikalar alınıyordu. Uygulamalı sosyoloji sertifikası ve umumi sosyoloji sertifikası vardı. Uygulamalı sosyoloji sertifikasını Kösemihal yönetiyordu. Onun da son asistanları Muzaffer Sencer ile Oya Sencer'di. Ondan sonra öbür tarafta ise Cahit Tanyol vardı. Ve benden daha önce mezun olan, felsefedeki arkadaşım Fügen Berkay da oraya asistan olmuştu, Tanyol'a. Tanyol ya sosyoloji içerisindeki gerekli ilgiyi bulamadığı için veya bizler daha konuya dâhil olduğumuz, soru sordüğümüz için

bizi tercih etmiş olabilir ama o zaman cumartesi günleri de ders veriliyordu, Tanyol’un dersleri de cumartesi günleriydi. O zaman İstanbul Üniversitesi dışından, teknik üniversiteden, şuradan buradan öğrenciler de gelip izliyorlardı, Tanyol’u dinliyorlardı. Tabii cumartesi hafta tatiline girince idari düzenlemelerle, o şey kalktı ama benim asistanlığım başladı.

Kösemihal ve Tanyol arasındaki fark neydi hocam?

Kösemihal ve Tanyol arasında öğrenci olarak bizim bir farkımız yoktu fakat Kösemihal’in “Sosyoloji Tarihi” kitabı önde geliyordu. O “Sosyoloji Tarihi” kitabının da ona ait olmadığını yavaş yavaş öğrenciler fak ediyordu. Çünkü bunun arkasında Sorokin’in “Sosyoloji Tarihi” var yanılmıyorsam. Dolayısıyla bunu daha önce de bir başka küçük kitap olarak yayımlamışlar. Öyle bir çalışma var. Zaten kitabın aynı olduğunu Kösemihal de kendisi “Planım farklı ben bunu başka bir plan içinde yaptım.” diyordu. İsmi şimdi üçlü bir ismi vardı, o da “Sosyoloji Tarihi” olarak Sorokin’in bu kitabını neşretmişti. Onun adını şimdi hatırlayamadım. Fakat Kösemihal’in bize anlattığı, ben bunu başka türlü planladım. Plan farklı ama içerik aynı manasına geliyor. Çünkü satır satır aynı. Sonra Kösemihal’le ilgili olarak Moreno’nun bir şeyiyle teması oldu, sosyometriyi getirdi, o da tutmadı. Hatta Moreno da geldi galiba bir derse falan girdiydi. İşte sosyometri, anlaşılmadı bir şey. Ama Türkiye’nin toplumsal yapısı gibi dersleri Muzaffer anlatıyordu, Oya belki metot derslerini, Nureddin Şazi Kösemihal de sosyoloji tarihini anlatıyordu. Tanyol da sosyal ahlak diye bilinen ama giderek sosyolojinin nihayet bir ahlak bir davranış meselesi yani sosyal ahlaktan gelerek, eski tabirle sosyal ahlak, yine ahlakta bir davranış var da sosyal düşüncesini açıklıyor gibi. Sonra laik ahlak, laikliğin moda olduğu sırada. Tanyol da sosyolojiyi öyle getirdi ama Tanyol’un bana göre önemli katkısı, birincisi sanat sosyolojisi olarak anlattıklarında şiir ve edebiyat konusuna getirdiği şeyler de tabii biz o yaşta ne kadar anlıyorduk o ayrı bir şey. İkincisi de işte Osmanlı tarihini biliyor yahut da derslerde kullanıyor olmasıydı. Biz karşımızda soyut bir toplum değil de Osmanlı’nın Batılılaşma ve bunun gibi toplumun gerek o zaman gerekse bizim içinde bulunduğumuz zamanlardaki meseleleri gündeme geliyordu. Ama onu da birbiri

arkasına devam eden, haftadan haftaya birbirini tamamlayan ama başını sonunu da tutturamadığımız ama en azından kafamızda bir Doğu-Batı sorunu oluşmasına yol açan ki sonra Baykan, rahmetli onu biraz kendisi de Kemal Tahir'e bağlayacaktır.

Bir unutturma hadisesi var orada.

Esas Doğu Batı'yı, Kemal Tahir ve Baykan Sezer yürüttü. Tanyol'un da anlattığı Doğu Batı veya işte bunlar Kemal Tahir'e gidip geldiği ahbaplıklar sırasında edindiği şeyler olarak bir yerde kayda geçti veya öğrenciye anlatıldı. Kemal Tahir'le Baykan Sezer'in bağını bilmiyorum tam ama Kemal Tahir' büyük bir destek verdiğini, Doğu Batı ile ilgili ve söylediği diğer şeylerin daha sonraları Baykan, rahmetli, Kemal Tahir'e ait olduğunu söyledi. Benim Tanyol'dan çok sonra Baykan Sezer'le teşrikimesai sürdürdüğümüz Osmanlı'ydı, Doğu Batı'ydı ve hakikaten Baykan çok sistematik çalışan birisiydi ve onların bir şekilde Tanyol'da da yer alıyor olmasını Baykan Sezer, Tanyol'un Kemal Tahir ile olan bağlantısına geri götürüyordu.

Siz neye bağlıyorsunuz?

Şimdi muhakkak ki bir dönemi hepsi biliyor. Yani içinde de yaşamışlar, okumuşlar. Bunun kavramlaştırılması ve sistematize edilmesi söz konusu. Herhâlde Kemal Tahir'in de notları bu işler olup bittikten sonra yayımlandığına göre bu notlar yayımlanıncaya kadar olan kısımda ben gerek Tanyol'dan duyduklarım gerekse sonrasında Baykan'ın daha sistematik olarak bunu kendisi adına yürütmesi ama bir yerden sonra da bunun da Kemal Tahir'e bağlanması benim şu anda ayırt edebileceğim bir nokta oluyor.

Bu dönem tabii biraz daha Osmanlılık, köylülük, Türkiye'nin tarihsel toplumsal yapısı, devrim tartışmaları. O tartışmaların aslında çok doğal geliştiği bir dönem.

Tabii ama Baykan Sezer Doğu-Batı'yı çok daha derslerinde sistematik bir şekilde işlerdi çünkü ben de onunla derslere giriyordum. Onun kulaklarının çok iyi hissetmemesi, ses tonunu ayarlayamaması falan yanında destek olarak ben vardım. Mesela o 68 olayları sırasında üniversite, daha sonra 70'li

yıllarla tekrar sağ sol ayrılıp edebiyat fakültesi, 80’li yıllarda gözlük takmaya başladım, kapıyı kimler tutmuş, sağ grup mu sol grup mu, ona göre gireceğiz içeri. Böyle günler oldu. O zamanlarda bunlar biraz daha sistematik olarak gündeme geldi. Ama ben Doğu-Batı ve Osmanlı’nın önemini öğrenciliğimde, Tanyol’un derslerinde kafama yerleşti. Doğu ve Batı’yı o çerçevede, belki Baykan çok daha sistematik, çok daha ayrıntılı ele alabilir ama oradan bir ayrıt edebildiğimi biliyorum Tanyol’la.

Siz uzunca bir süre üniversitede part-time görev aldınız? Asistan değildiniz. 1977’ye kadar ne yaptınız hocam?

77’ye kadar işte evlendim, işe girdim, çalıştım.

Nerede çalıştınız hocam?

Stok mağazasında çalıştım öğrenciyken, muhasebe yardımcılığı yaptım. Kitap pazarlamacılığı bile yaptık, toptancılığı, kısa bir dönem. Mustafa Öneş vardı, benim felsefeden arkadaşım. O da bu işi yapıyordu. Yani gidiyorsunuz kitapçıları dolaşıyorsunuz, şundan 3 tane, bundan 5 tane sipariş alıyorsun, sonra gidip toptancılardan alıyorsun, toptancı sana %30 yapıyor, sen gidip %5 ile kitapçıya veriyorsun. Arada %5, bazı kitapta %10 kazanıyorsun. Fakat Mustafa Öneş, rahmetli, onun bir edebiyat şairliği de vardı, “Yok” dedi “senle olmayacak bu iş.” Ben daha belki daha işe hâkim çıktım her neyse o gibi işlerde çalıştım. Tabii evlenince eşimin çalışıyor olmasının getirdiği bir şeyle, daha rahat hareket ettim, mezun oldum. İşte 70 yılında askere gittim. Maraş’ta, 6 ay İstanbul’da istihkamacı oldum, 6 ay İstanbul’da Kağıthane’de istihkam okulunda çalıştık. O zaman ilk 10’a giren okulda kalıyordu. Ben de okulda kalabilmek için mesela evli olduğum için çarşamba ve cumartesi akşamları falan bizi dışarı bırakıyorlardı. Ben o zaman notlara çalışıyordum, notlarım yüksekti. İlk 10’a giren okulda kalacaktı, sonra onu kaldırıncı ben de bıraktım, kuryayı çektik, Kahramanmaraş’a 2 seneliğine gittik. Oraya gidince 1,5 sene oldu askerlik. Allah’tan eşim Vagon-li’de çalışıyordu, ona %75 uçak tenzilatı vardı bilet sattığı için, o ayda bir iki ayda bir Adana’ya gelirdi. Ben de Kahramanmaraş’tan hafta sonu Adana’ya gelirdim. Orada Yeni Onbaşılar’da güzel bir

kebab falan, ilk defa öyle lezzetli şeyler yedik eşimle. Sonra onu uçağa bindirir ben yine Maraş yollarında, dağlık tabii o zaman şimdi ne oldu bilmiyorum. Ya da izin alıyordum mesela, tabur komutanı İstanbullu birisiydi. Karaköy Geçidi'nde alta baklavacılık yapan bir ailenin ferdiydi. Ondan işte pazartesi, salı, çarşamba 3 gün izin alıyordum, mazeret izni, cuma öğleden sonra Maraş'tan otobüsler kalkıyor, bizimki de Aksu Kışlası'ydı. Oradan sivillerimi alıp otobüse biniyordum. O gece yolda geçiyor, ertesi sabah öğleye doğru İstanbul'daydım. İşte pazartesi iznim başlıyordu, sonra yine aynı yoldan gelip Maraş'ta oluyordum. Orada hava sıcak olduğu için öğleden sonra 2'de tatil oluyordu. Öğleden sonra 2'den sonra mesai yoktu. Tabii 70'li seneler, şimdi Maraş bütün ovaya indi herhâlde, bizim Aksu Kışlası bile şehrin içinde kalmıştır. Böyle bir şey var. Buraya nereden geldik? Lafı kaçırdım.

Buraya sosyolojiden geldik. Mezuniyet sonrası çalışmayı soruyorduk yani nasıl asistan olduğunuzu. Doktorayı belki sorabiliriz.

Yüksek lisans, Platon'a Göre Sofistler sayıldı. Doktoraya giriyordum, işte sınava girdim kazandım ondan sonra doktora başladı. Tabii ki doktoranın ilerlemesinde o zamana göre yurt dışında işçi çalıştırma olayı, Almanya'ya giden işçiler konusu dikkat çekiyordu. Bende o zamana kadar İş ve İşçi Bulma Kurumunun yayınladığı aylık dergiler vardı, orada sayılar veriliyordu. Sayılar da şöyleydi, kaç kişi başvuruyor çalışmak için, Almanya'ya gitmek için? Almanya'dan kaç kişi isteniyor? Ve bunun bir nevi ilişkisi sonucunda kaç kişi gidiyor? O sene 1,5, 2 milyon kişi başvurduysa ya da 100 bin 200 bin işçi başvurduysa Almanya da işte şu kadar bin işçi istiyor. İş ve İşçi Bulma Kurumu bunları karşılaştırıyor, uygun olanlar gönderiliyor, dolayısıyla o kadar işçi Almanya'ya gönderilmiş oluyor. Burada rakamlarını ben daha çok bir nevi tez, antitez, sentez çerçevesinde birleştirdim ve ilk defa benim tezimde bu rakamlar çıktı. Bu rakamlar neredeydi, İş ve İşçi Bulma Kurumunun yayınladığı aylık dergilerdeki rakamlardı. Sonra bunları tamamladılar mı bilmiyorum. O zaman tez verilirken, yapılırken, İktisat Fakültesindeki hocalara gittim, kimisi anladı kimisi anlamadı, önemsemi, önemsemedi ama nihayet ben bu çalışmayı böyle tablolar hâlinde çıkardım. Baykan Bey'in eşi Marlis Hanım'ın

çok desteği oldu. Tabloların daktilo edilmesinde faydası oldu çünkü başvurular, istenenler, gidenler, ben bunun üstüne çalışmıştım. Tabii belli iş kollarına göre oluyor bunlar. O zaman ilk defa bunun sayısal verisi çıkmıştı, başka çıkarabileceğim bir şey yoktu. Bir tek Nermin Adaban’ın 64 yılında Almanya’da yaptığı bir anketi vardı. O da oradaki işçilerin durumu vesaire. O zaman işte röntgen çektiriliyor, bu madenlerde çalışanların ciğerleri çok kötü. Onlar 1-2 ay süt küründen geçiyorlar, dolayısıyla ciğerlerinin kötü hâli o kadar belli olmuyor, öylelikle Almanya’ya gidebiliyorlar. Yok işte kaçamaklar yapıyorlar, kendi idrarı yerine arkadaşının idrarını sokmak isteyip yakalananlar falan dolayısıyla bir arka planı da var. Sırf gitmek için böyle bir şeyler var. O zaman ilk Fransızca kaynaklar vardı, onlardan yararlandım. Mesela bir tanesinin üstünde, bizimkiler ibrik plastik herhâlde sırtında yatak dengiyle falan trenden inmişler, o fotoğraf yani yabancı işçiler meselesi... O konuda işte Marlis Hanım, o da vefat etti Baykan Bey’den sonra, o bana daktilo etti. İş ve İşçi Bulma Kurumunun bile sahip olmadığı rakamları o bir araya getirdi, daktilo etti. Sonra İş ve İşçi Bulma Kurumu o rakamları birleştirip yıllık hâline getirmiş. Benim belki o yurt dışında çalışma olayının Batı’yla olan ilişkilerimiz dışında bir teorik durum dışında saha çok sayısal veriler ve onun değerlendirilmesi gibi bir doktora çalışmam olmuştu.

Siz Cahit Tanyol ile çalıştınız değil mi?

Tanyol’la.

Sonra hiç bu sayısal çalışma oldu mu? Devam etti mi?

Yok, olmadı. Sayısal şeylerle olmadı, daha çok teorik konular. Efendime söyleyeyim, şehir konusu ortaya çıktı, şehir sosyolojisi ve sonra bilgi sosyolojisi konuları çıktı. Yani buradaki beni sevk eden şey...

Çok güncel bir konu çalışmışsınız aslında...

Güncel fakat onu şöyle düşündüm, bir basamaktan çıkıp o yükseklikte görebildiğim bir sosyal âlem düşündüm. Şehirler mesela yine var olan dünyayı, Doğu Batı farklılığını yakalayabildiğim bir menzilde ortaya çıkmıştır. Bilgi ise daha

yukarıdan, daha soyut bir âlemi görme imkânı ortaya çıkarttı. Tabii burada da bütün mesele, Batılı bilginin eleştirisi olarak gündeme geldi. Çünkü bu önemli bir benim de Doğu Batı ayrımı ve Batılı bilginin bir şekilde elden geçirilmesi meselesiydi. Ama şehir konusuna gelince, şehir konusunu ben 3 aşamada düşünmüştüm. Bir, tarihte ne oldu, tarihteki şehirler? İki bugün nedir ve sonra şehir konusu bize neyi gösteriyor? Buradan da şehir konusunu bir artı ürün meselesi olarak ele alınmasını düşünüyordum. Fakat ilkinde ben böyle bir üç aşamalı düşünceye sahibim diye yazınca ve tez reddedilince ben gittim bütün hocalarıma, Ankara'ya gittim, "Niye beni bıraktınız?" diye sordum.

Doçentlik tezi ve ilk sınavda reddediliyor.

Reddediliyor, şehir. Zannettiler ki ben o çalışmadan 3 tane şey çıkartacağım. Hani önce tarihte, sonra işte gelişmesi, sonra şehri bir artı ürün olarak ben nasıl inşa edebilirim diye bir yol izleyecektim. Şehir çalışmam benim üçlü olacaktı. Sonra birinci kısmı reddedilince birinciden aktardığım, kaçınılmaz olarak Weberler, Marxlar, bunların görüşleriyle tarihte şehri biraz katarak ikinci kısmı yazdım. Üçüncü kısmı artık tabii bu durumda gerek olmadı çünkü şehir bir artı ürün, emek meselesi olarak gündeme gelince buradan nereye kadar açıklayabilirim diyebilecektim, o orada ikinci basamakta kaldı. Sonunda o iki tez birleştirildi ama birbirini tamamlayan kısımlarla gerek kısaltılarak gerekse aynen tutularak çıktı. Ama profesörlük takdim tezim, "Batılı Bilginin Eleştirisiydi." O da benim artık bir nevi, gözümüzü açtık felsefe, sosyoloji, Batı da Batı. Nereye gelinebilir? Onu biraz ele almaya çalıştım. O da biraz başıma belalar getirdi.

Hocam o kuşak, lise okumuş, üniversite okumuş insanlar, hafif böyle biraz da Kemalizm'in Batıcılığından ötürü bu kadar eleştirel değiller. Sizin aldığımız eğitimsiz silsilesi de çok farklı değil. Aileniz CHP'li miydi, Demokrat Partili miydi?

CHP'li. Babam CHP'li ama o kadar koyu değil. Babam 50 seçimlerinde miydi, Millet Partisi'nden milletvekili adayı oldu. Ben küçükken bir bisiklet kiraladım, tanıdığım kişilere Millet Partisi'nden Balıkesir milletvekili adayı broşürünü vermiştim. Bütün konu komşuya tanıdıklara falan dağıtmıştım.

Bu anti Batıcı veya Batı eleştirisi diyebileceğimiz form nasıl ortaya çıktı? Ben onu merak ediyorum.

Üniversitede ortaya çıktı. Sosyolojiyle temasım, ki felsefe okuyorum, hiç de anti Batıcı olmamam lazım ama tarihe olan ilgi, Tanyol’un derslerinde öyle veya böyle bunun verilmesi, sonra Baykan Sezer’le olan yakınlığım, efendime söyleyeyim, ailecek de görüştük. İşte bütün derslerine girdim, her yerinde ben vardım bir nevi. Derslerine de giriyordum, beraber gidiyorduk, beraber geliyorduk, buluşuyorduk işte fakülteden Aksaray’a kadar yürüyorduk, Aksaray’dan dolmuşa binip yer altı geçidinden Beyoğlu’nda iniyorduk. Ben Taksim’den Cihangir’e yürüyordum, o Taksim’den Etiler dolmuşuna binip, Etiler’de oturuyordu Profesörler Sitesinde, babası göz doktoruydu Cerrahpaşa’da, oraya gidiyordu. Böyle bir çerçeve söz konusuydu. Benim bağlantı biraz böyle gelişiyor.

Ben sizin çalışmalarınızda şunu görüyorum, aslında sosyolojinin gelişim seyriyle de paralel çalışmalar. Türkiye’de değil ama dünyadaki seyre paralel. 1970’lerin ortasından itibaren şehir sosyolojisi çok gelişiyor, siz şehir sosyolojisi çalışıyorsunuz. Teorik arka plan var, sonra 90’lara doğru bilgi tartışmaları var, çok yoğun. Siz fark etmiş miydiniz böyle bir trendi yakaladığınızı?

Hayır hayır. Bir şekilde farkında, bilinçsiz de olsa yani bilerek değil de içinde yaşadığın ortamın hissettirdikleriyle de bunu gündemine yapmış olabilir insan. Ama şu da var, tarihi boyut ve Fransa boyutu var. Baykan, rahmetlinin de etkisiyle, ilk önce Puatiye’de Orta Çağ Araştırmaları Merkezi var. Orta Çağ Araştırmaları Merkezi’ne yazdım, Baykan’ın yardımıyla, onlar beni davet ettiler. Ben oraya giden ikinci Türk oldum. Oraya yaz toplantılarına katıldım. Orada her gün öğleye kadar bir toplantı yapılıyordu, Puatiye’nin eski, konağımsı bir mekânının bulunduğu bir yerde Orta Çağ Araştırmaları Merkezi vardı, Centre Medieval, çok güzel kütüphanesi vardı. Ve ben orada bu feodalite ile şehir konusunu da ayırmaya başladım. Çünkü o zamanki Orta Çağ ile ilgili kitapların bölümlerinden bir tanesi de şehirlere ayrılıyordu. Bir sürü fotokopi getirdim, Orta Çağ şehirlerinin bilmem nesi, odamda, onlar nereye gitti bilmiyorum. Dolayısıyla ilk yarı yıl, ilk gittiğimde Puatiye’ye gittim,

Baykan Sezer'in etkisi oldu. İkincisinde Rönesans Araştırmaları Merkezi'ne gittim, Tur şehrine, orada da yaz toplantılarına katıldım, kütüphanelerinde çalışma yaptım. Ondan sonra üçüncü gittiğimde Fransa'ya 6 ay, Toulouse şehrine gittim, Toulouse'a da sosyoloji bölümüyle yakın temasım oldu, tabii orada da büyük ölçüde fotokopiler, bilmem neler söz konusu oldu. Dolayısıyla bu çerçevede bağlandık.

Hocam bu sosyoloji trendini yakalama meselesini biraz Fransa ziyaretleriyle mi?..

Biraz onların tarihle bağlantısını orada göstermek istedim çünkü Orta Çağ Araştırmaları Merkezi, Centre Medieval, Baykan Bey gitmiş, ikinci veya üçüncü Türk olarak ben gittim oraya. Benden sonra da oraya bizim felsefede bir hanım vardı sonra Maltepe'ye geçti, o gitti.

Betül Çotuksöken.

Betül Hanım evet, Betül Hanım da sonra gitmiş. Dolayısıyla Puatiye çok yararlı oldu. Çünkü öğleye kadar konuşmalar, sunumlar yapılıyordu. Ve gelenlerin çoğu da doktora öğrencisi, yeni mezun olmuş gençlerdi. Ama sunum yapanlar, hepsi nitelikli insanlardı. Bize her öğleden sonra civarı gezdirdiler. Ben onların desteğiyle Orta Çağ Avrupası'nı çok iyi tanıdım. Şatolara gittik, kiliseleri gördük, işlikler, uyku yerleri, papazların çalıştıkları, uydukları, yemek yedikleri yerler böyle bir nevi gezdirdiler bizi her öğleden sonra veya hafta sonu. Dolayısıyla bu Orta Çağ Avrupası'nı yani Fransa'nın orta bölgesini, Puatiye de dâhil olmak üzere, o Orta Çağ Araştırmaları Merkezi'nde Baykan'ın önemli desteği var. Çok yararlı oldu bana. Sonra Toulous'a gittiğimde 6 ay orada kaldım. Orada da sosyoloji derslere girdim. Alen bir tarihçi vardı, tesadüfen onun derslerini dinledim çünkü bizim buraları anlatıyordu. Sonra benim Türk olduğumu anladı, böyle alakasız adam tabii yaşça da biraz daha öğrencilere göre ileriki yaştaım. Evine davet etti beni. O da Orta Çağ Avrupası, Orta Çağ Fransası üzerine çalışan bir insandı, kıymetli birisiydi. Sonra Rönesans Araştırma Merkezi'ne gittim, orada da hep kitap karıştırıyoruz, fotokopi çektiyoruz. Yaşlıca bir hanım vardı. Alt kat okuma salonu gibi, üst kat kitaplık, inip çıkıyor. Sonra anahtarı bana verdi, dedi "Siz çıkın yukarı istediğiniz gibi

çalışın.” Çünkü ben liste yazıyorum, hanım çıkıyor, getiriyor, nihayet 5-10 sayfa o kitabın ortasındaki şehirler kısmına bakıyordum. Öyle bir şeyim de var. Sonra bilgi sosyolojisi daha öne geçti, şehirden. Ulaşabildiğim bir yere kadar geldim. Bundan sonrası için çok ileri götüremem onu. Niyetim vardı, “Batılı Bilginin Eleştirisi”nde biraz daha bizim tarafları ele almak gibi ama işte bir beyin ameliyatı geçirdim, beyin zarı aşırı büyüyerek benim beyin lobları arasına girmiş, onu çıkarttılar, ayıkladılar. 1-2 sene sonra o ameliyatı yapan doktor da Allah rahmet eylesin vefat etti, şimdi de demans yani unutkanlık, son bir MR çektiler, biraz aksayan yanlarım da oluyor. Sonuçta şehir konusu, bilgi konusu daha kuşatıcı. Her adımda bir yere çıkarak temaşa gibi görüyorum, varlık sahasını, sosyal alanı. Bilgi sosyolojisi daha beni yukarılara getirdi ama ben onu daha ileri götüremedim gibi, o hâliyle kaldı. İşte emekli oldum, şu oldu, bu oldu derken tabii 6 sene edebiyat fakültesi dekanlığı yapmış olmanın da getirdiği bir yük var. Üniversite çapında bir büyüklüğü var edebiyat fakültesinin. Onun dekanlığını iki dönem yaptım. O da ciddi bir meşguliyetti, bir zihin yorgunluğu da olabilir. Bundan sonra ne yapabilirim bilmiyorum, bir toparlanırsam, yeni konular ne var, bilgi tabii yine önemli ama oradaki yeni boyutları biraz yakalamakta ve değerlendirmekte biraz gerideyim. Bu artık sanal dünya mı diyelim, cep telefonlarından bilmem nelerden birbirini takip etmeler mi diyelim, sabah kalkışından akşam yatışına o insanın takipçileri bilmem neleri... Bu da bir âlem tabii bilgi dünyası olarak ama elimin altında olsa belki bir şeyler çıkartırım ama baktığımda yok, ne oluyor ne bitiyor gibi.

“Batılı Bilginin Eleştirisi” yayımlandığında birtakım hadiseler oluyor. İşte Diyanet Vakfı’ndan çıkıyor, oradaki bir tashih notu herhâlde unutuluyor. Açığa alınıyorsunuz.

Şöyle oldu, bu birinci baskıdan sonra yani üniversite bastıktan sonra, bu benim profesörlük takdim tezim. O çalışmayı yaptım, bir bölümünü, Batılı Bilgi Karşısında Türk Toplumunu kitabın ya da tezin içine dâhil etmedim, ayrı bir kısım olarak verdim ve sonuçta da bu kabul edildi. Klasik olarak da fakülte yayını arasında çıktı. Dolayısıyla pek bir şey yapılmadı, eksik çıktı. Ayrıca verdiğim, ayrı bir makale gibi olan Batılı Bilgi Karşısında Türk Toplumunu

kısmı çıkmadı. Fakülte yayını arasında çıktı. Ondan sonra Süleyman Hayri Bolay, ön ayak oldu, Diyanet Vakfı basmak istedi, ona da "Olur." dedim. Diyanet Vakfı bastıktan sonra gazetelerde böyle bir sosyolojik el kitabı daha çok gündem edilerek, benim adım geçerek haberler çıktı. Hemen tabii o zaman Dekan Taner Bey "Ne oldu ne bitti?" diye sordu. Ben de doğrucu Davut'um, meselenin öyle değil de böyle olduğunu anlatmaya çalışsan, böyle giderse sıyracağız ama hayır öyle değil böyle diyen birisiyim. İşte başka bir şeyler de karıştı gazete haberlerine. Esas sosyoloji kitabı da ortaya çıkmıştı orada, esas oydu. Ama benim adım da Diyanet işinden karışmıştı.

Siz galiba orada sekülerleşmeyi eleştiriyorsunuz, laiklik karşıtlığı var. Değil mi?

Bilmiyorum, hayır. "Batılı Bilginin Eleştirisi" lafı ve Diyanet'te çıkması problem oldu.

Yok, orada bir tashih notu var hocam, dosyada bir tashih notu var, burası sorun olabilir diye.

Süleyman Hayri Bey'e yazdım ama ne olduğunu hatırlamıyorum. Onu sen nereden biliyorsun?

Ben sizin hayat hikâyenizi kaç kere dinledim.

O zaman anlatmış olabilirim. Evet bir notum var, yanlış anlaşılabilir gibi ama mesele o değil. Mesele bir isme göre de Batılı Bilgi olması ama neticede.

Gazetelerdeki haber olma biçimi ama bu 28 Şubat süreci. Laiklik karşıtı sosyolojik...

Nur Vergin beni dinledi, bana sorular sordu ve kitabı bir gecede okumuş. Beni bir nevi check etti, verdiğim cevaplar da akla yattı. Fakat o akla yatmasına rağmen sonradan iş değişti. İşte o zaman başka yere aktı. Soruşturma faslına girdi. Orada da beni hukuk fakültesinde şimdi profesör olan ...

Aydın Gülan

Aydın Bey kurtardı.

Nasıl kurtardı hocam?

İşte gerekli hukuki girişimleri yaparak, açıklamaları, yerinde şeyleri göstere-
rek bu işin öyle olmadığını, hukuken, savcılıktan alınan kağıtlarla oldu. Ama
soruşturma beni 3 ay uzaklaştırdı üniversiteden. Ben de her gün işime gittim,
masama oturdum. Ve bana yapılan işlerde bak bunu yanlış yapıyorsunuz diye
yol gösterdim ve o yol göstermem benim başıma daha bela olabilirdi ama sis-
tem olarak işleyişinde yol gösterdim, “Öyle yanlış yapıyorsunuz siz, bu böyle
değil.” dedim. Her neyse, ben 3 ay uzaklaştırıldığımda her gün odaya git-
tim. 207 numaralı odada oturdum, işimi yaptım neyse oturdum koltukta, so-
nuçta çözüldü mesele. Savcılıktan alınan kâğıt falan ama Aydın Gülan’ın adını
bir daha anıyorum gerçekten beni ipten aldı. Ne olurdu bilmiyorum belki bir
şey olmazdı ama bir şey arıyor ya insanlar, oradaki bütün meseleydi. Ondan
sonra işte İz Yayıncılık 4-5 baskı yaptı, arkasından da bir şey çıkmadı. Sanıldı-
ğı kadar da korkulacak bir şey olmadığı ortaya çıktı ama bir şey estirildi orada.

O bir de dönemle ilgili bir şeydi.

Bana karşı da olabilirdi onu bilmiyorum.

Birisi var mıydı sizce onun arkasında? Böyle olayı körükleyen, kıskırtan?

Bilmiyorum ama Nur Vergin’in kitabı okuduğunu ve benimle net konuştuğu-
nu biliyorum fakat sonraki gelişmeler öyle gitmedi. Nur Vergin ikna olmuştu,
benim açıklamalarımla, bana sorduğu sorulara aldığı cevaplarla ikna olmuştu
ama sonrası başka bir yere gitti. İşte orada da Aydın Gülan Hoca eksik ol-
masın, gerekli yerlere gerekli girişimleri veya savunma yazılması gerekenleri
hazırlayarak, bana yazdırarak benim oradan hasarsız çıkmamı sağladı.

*Biraz tabii o dönem böyle bir rüzgâr var. İstanbul Üniversitesi de odakta. Kim ol-
duğu da önemli değil, muhtemelen sizi de tanıyorlar, böyle bir görüşünüzün olma-
dığını biliyorlar ama üniversiteyi sarmış, Diyanet Vakfı’ndan çıkması da kitabın
herhâlde...*

Evet, ikinci baskısının orada yapılmış olması.

Benim hatırladığım olay şöyle hocam, siz bana öyle anlatmıştınız. Kitabın yayın dosyasını istiyor savcılık ve kitabın yayın dosyasındaki o not, asıl olayı büyüten o. Yani kendisi de farkında, bunun bir suç olabileceğinin kendisi de farkında...

Diyanet açısından sorun olabilir, Diyanet Vakfı'nın bunu yayımlaması kendileri açısından yoksa benim açımdan sorun yoktu çünkü yazmışım ben zaten onu.

İşte o not çıkınca bak kendisi de biliyor bunun bir şey olduğunu gibi bir hava estiriliyor.

Nüans... Ne olacak? O koca kitap orada duruyor da oradan bir şey mi çıkartacaklar ama o dönemin şeyi, bunu da yaşamış olduk. Geldi geçti.

Bir nişan oldu...

Evet. Unuttum bile gitti. Sonra işte kitap kaç baskı daha yaptı, bir patırtı olmadı.

Batılı Bilgi'ye de bir şey olmadı, devlete de bir şey olmadı.

Batılı Bilgi'nin içimizdeki durumunu, iyi kötü o zamanki aklımla eleştirdim. Bizim aklımız olmadığını ve bunun kendimize çıkar yol sağlamayacağını, bunun bir Batılı Bilgi olduğunu vurgulamaya çalıştım o zamanki düşüncemle.

Şimdi nasıl düşünüyorsunuz?

Şimdi de yine aynı şekilde, gerçi eskisine göre yayın hayatı şunlar bunlar daha öyle bir cepheleşecek bir şey ortada bırakmadı gibi. Dolayısıyla ürkülecek veya eleştirilecek bir şey var mı bilmiyorum. Yine de bir Doğu Batı ayrımını ve Doğu'nun yeniden inşasını kafamda düşünüyorum. Şöyle söylemek lazım, sel gibi düşünelim. Bir sel oluyor geliyor, Roma İmparatorluğu, topraklarını, millerini Anadolu üzerinden ta Suriyelilere kadar götürüyor. Sonra bir Türk İslam geliyor, sel çamurunu, sürüklediklerini Viyana kapılarına kadar götürüyor. Sonra yine oradan bir sel daha kalkıyor işte Birinci Dünya Savaşı, yine

bizim buralara kadar geliyor, izleri kalıyor. Dolayısıyla böyle tabakalaşmış, üst üste geçmiş bir Doğu Batı ilişkisi var benim kafamda. Şimdi bunu çözmek için şunu soruyorum: Nereden başlamak lazım? Viyana kapılarından başlayıp bu katmanları ayıklayarak ilk bizim gidişlerimizi mi yoksa daha önceden başlayıp işte Yunan bilmem nesi Roma bilmem nesiyle bu topraklara gelişleri... Çünkü bazı yazılar okuyorsunuz, bizim edebiyat fakültesindeki bu Yunanca ve o eski çağ yazarları, Yunan’ın Anadolu’ya gelince şaşırdığını ne lezzetli yemekler ne lezzetli şeyler olduğunu yazıyorlar, elimde bir dergi var bizim edebiyat fakültesinin. Yunan şöyle böyle diyor ama adamın yemekten haberi yok, Anadolu’da o zenginliği görüyor. Dolayısıyla belki de işte fetihler, Baharat Yolu, İpek Yolu diye isimlendirilen şeyler... Ben şimdi yapabilirsem ki pek sanmıyorum artık, bu şeyleri gelişleri ve gidişleri, üzerinde bıraktığı topraklarla neyi örttüğü, neyi ortaya çıkardığını anlatabilecek bir çalışma olması lazım. Biz Viyanalara kadar gittik, neler oldu, neler yaptık, neler değişti? Sonra onlar kalktı veya Viyanalardan önce kalkıp geldiler Romalılar olarak Doğu Roma veya işte Yunan olarak işte Mezopotamyalara falan gittiler ilk defa bazı şeylerle karşılaştılar. Bu geliş gidişlerin, istilaların, tabii ki belli bir kültür ve devlet egemenliği var, bunların bu alanlar üstünde bıraktıklarından yola çıkarak bir Doğu Batı ilişkisi nasıl şekillendi ya da onların bu geliş gidişleri bugünkü toplumlarda neleri yarattı? Bizim edebiyat fakültesinin bir yayını elimde, yedikleri yemeklerden falan, Yunanlılar Anadolu’ya gelince şaşıyorlar, “Aa neler var yenecek?” falan. Onlar orada başka bir şeye talim ediyorlarmış. Doğu Batı ayrımı evet Baykan Sezer, Kemal Tahir, Cahit Tanyol, bunların bahsettiği bir şey.

Dönemin oryantalizm tartışmalarına da paralel şeyler bunlar.

Onu bilmiyorum. Oryantalizm olarak bir şey düşünmedim, bakmadım o gözle ama Doğu Batı olarak...

Bir solcu olarak...

Yani.

Sağ sol olaylarında da öğrencileri koruduğunuz ...

Öyle şey değilim, böyle bir taraf, oradan bir şeyi bastırmak veya onu gerçekleştirmek için oralara gitmiş ya da birilerinin bu işi yapmak için beni oralara aldığı birisi değilim. Belki bu konuda fazla ısrarcı olmayışım, bazı fikirlerin gözden kaçmasına, daha o çalışmada bilmem ne de dürtülseydi veya ortaya çıkması sağlansaydı daha iyi olabilirdi ama sonunda öğrencinin yapabileceği, benim de yönetebileceğim noktada çalışmalar ortaya çıktı.

Fakültede sağ sol çatışmalarında öğrencileri koruduğunuz, biraz polisin onları alıp götürmesini...

Tabii, öğrencilerimize sahip çıktık. Baykan Bey kendi başına tecrübi sosyoloji olarak ders vermeye başlayınca öğrenciler de seçiyorlardı. Umumi sosyoloji, tecrübi sosyoloji öğrencisi, işte onlar bir kişi seçti ilk başta falan derken benim de yardımımla o biraz kalabalıklaştı. Dolayısıyla Baykan Bey kendi adına tecrübi sosyoloji sertifikası olarak ders yapar oldu, tez yönetir oldu, dolayısıyla böyle bir şey de benim ona yardımım oldu. Bu arada Mehmet Yalvaç da vardı. O, hocanın da yakınıydı. O sonra gitti. Fügen Hanım vardı, o da duramadı gitti.

Niye duramadılar hocam?

Bunlar herhâlde Baykan Bey'in, hocanın arasındaki şeylerden kaynaklandı. Ben tabii bu kadar bir zorlukla karşılaşmadım, ya bu tür işlerin içine girmedim ya da Baykan Bey'den yana bir tavrum olduğu için onu destekler pozisyondaydım. Böylelikle hocayla da çok sert ilişkim olmadı ama hocanın hiç yüzüme bakmadığı ama odasına girip oturduğumuz günler oldu. Nasıl anlatılıyorsa Baykan'la işleri yürüttüğümüz, onun tecrübi sosyolojisi biraz daha canlandı gibi olduğu bir zamanda, işte yeni asistanlar almak, Ertan'ın bilmem neyin düşünüldüğü şeylerde benim Baykan'a muhakkak ki bir desteğim olmuştur. Ben onu yapıyorum da yaptım da değil de kendiliğinden, belki de bölüm içindeki ağırlığının etkisi ki onu Baykan Bey yanına çekmek istedi, çekmiştir de. Sonunda Fügen Hanım ayrıldı. O da ayrı bir konu. O da anlatmaz, ben de sormadım.

Ama biliyorsunuzdur.

Baykan Bey ile hoca arasındaki şeyde Fügen Hanım’ın hocayla da herhâlde biraz tatsızlaşan şeyleri yüzünden ayrılıp Malatya’ya gitmesi vesaire.

Başka kimler ayrıldı?

Mehmet vardı. O da doktora tezini yaptıktan sonra orada çok fazla şey gösteremedi, o da ayrıldı, Yalvaç ama sonra o da Antepliydi, Kilisliydi, Malatya’da herhâlde Fügen Hanım’la. Onu da bilmiyorum da Fügen’le yakın zamandaki konuşmamda böyle bir şey duydum. Onu, Mehmet’i biraz o da destekledi ama bildiğim kadarıyla Mehmet doktorasını yaptıktan sonra fazla bir akademik ilerleme gösteremedi.

Bu böyle bir zamanlar anlatılırdı; İstanbul ekolü, Ankara ekolü işte ampirik sosyoloji, teorik sosyoloji, siz bunu ne kadar gerçekçi buldunuz hocam?

Değil. Öyle çok büyük bir şey bulmuyorum. Herkes ne biliyorsa onu anlatıyor. Ankara ekolünün yetişme tarzı veya ele aldığı konular karşı karşıya kaldığı konular ile İstanbul’un karşılaştığı konular farklı. Dolayısıyla orada bir zılgıt yiyorlar, başlarına bir hâller geliyor. O tam bilinmiyor. Mesela Muzaffer Şerif’in, onu da tam bilmiyorum ama Türkiye’den gelenlerle İngilizce konuşması gibi. Nasıl bir şey geçirdiyse adam lanet olsun demiş atmış kendini, e dünya çapında da bir sosyal psikolog olarak isim yapıyor ama duyduğum, Türkiye’den gidenlerin hiçbirisiyle Türkçe konuşmamış. Nasıl bir olay olmuş ki tövbe yani.

Onun izleri mi kalmış diyorsunuz?

Herhâlde bir şeyler oldu. Onu işte kim bilirse. İşin dedikodusu, onu içeri aldıklarında herhâlde bir şeyler oldu ki...

Sadece o değil, sonrasında böyle Hacettepe, ODTÜ, daha ampirik daha nicel konuları çalışıyorlar da İstanbul Sosyoloji daha böyle Türk sosyolojisi çalışıyor.

Ama o ayrı bir şey. İstanbul daha tarihi fakat onların bu bir nevi Dil Tarih’ten hepsinin neft yağı sürmüşler gibi peşlerine kaçmaları, dağılmaları var. Ve bir

de onun orada bir daha Türkçe bile konuşmaması, gidenleri hep İngilizce karşılar olması bence önemli bir şey. Ne oldu ki bu adam kendi dilini bile konuşmuyor ve gelen Türk'le bile İngilizce konuşuyor.

Şerif'i de Sherif diye yazıyor zaten.

Tabii. Laf aramızda gavurlaşmış gibi bir şey oluyor. Ama bir şey oldu ona, içeri alındıklarında bir şey oldu ki.

Farklı yöne de gidenler var tabii. Mesela Berkes de öyle ama Berkes dönüyor, burayla teması oluyor.

Ama o da gelmiyor, o da dışarıda öldü.

Mesela Pertev Naili Boratav hepsinden daha sıkı. Üniversite dışında kalıyor ama etnografi araştırmalarını devam ettiriyor.

Evet.

Behice Boran siyasette... Behice Boran siyasete gidiyor tabii. Behice Boran daha güçlü bir aileden.

Ama onunla giden Muzaffer Şerif'in Türklerle bile Türkçe konuşmamış olması benim dikkatimi çeken. Böyle bir bilgi hafızamda duruyor. "Niye?"

Siz Fransızca'yı nerede öğrendiniz hocam?

Benim Fransızcam, Türk liselerinden öğrenilmiş ama eşimin Fransız olmasıyla biraz daha konuşma veya anlama, hani günlük lisanı da konuşma anlamında geliştirmiş oldu. Onun dışında babam da rahmetlibana ortaokulda falan Fransızca öğretmeye kalkardı, o da biraz Fransızca biliyordu. Ondan kalmış sözcükler hâlâ bende duruyor. İşte eşim dolayısıyla Fransızca ile daha haşır neşir oldum. Evde de konuşuldu, eşim kızım da konuştu. Fransa'ya gittik. Gerek çalıştığım merkezler, kütüphaneler hepsi Fransızca olduğu için Fransızca hep gündemde oldu. İngilizceye karşı merakım hiç olmadı.

O dönem tabii Fransızca biraz da muteber.

O zaman belki ama şimdilerde de bazen 40’ından 50’sinden sonra adamlar dilde ilerliyor ama dile karşı özel bir kabiliyetim veya isteğim yok. İşimi görece kadar, dille haşır neşir oldum. Fransızca’yı da işte gittiğim uluslararası toplantılarda takip ettim, dinledim, kütüphanelerinde çalıştım. Günlük hayatımı sürdürece kadar yetti bana. Öyle bir ileri Fransızca da sanmıyorum.

Hocam şimdi özel üniversitede hoca olmak nasıl bir tecrübe?

Bildiğimizi okuyoruz yine. Çünkü özel üniversite tamam ama orada çalışanların, ben İstanbul Üniversitesi kökenliyim; Necmettin öğrencimiz İstanbul Üniversitesi kökenli, Bedri Mermutlu, doçent, İstanbul Üniversitesi kökenli dolayısıyla orada böyle bir şey var. İkincisi, özel vakıf üniversitesi ama üzerimizde fazla bir baskısı, şusu busu olmadı. Kendi günlük yaşantımızı sürdürdük. Bölüm kuruldu, Necmettin asistandı, psikoloji bölümü içindeydi, ben sosyoloji bölümünü kurdum. İşte gelenler oldu, Mustafa Bey Fransa’dan geldi, o bir ayağı Fransa’da şimdi onu öyle yapmaya çalışıyoruz, fakültenin de rektörlüğün de izni dâhilinde. O da buraya geldiğinde göç konusunu falan araştırmak için geldi, malum işte bu yabancı göçmenler işte belli bir nüfus hareketi, Fransa’da da onu çalışmıştı, daha önceki çalışmalarında Türkiye’de de karşılaştırmalar yapmıştı. Dolayısıyla şimdi bir ayağı orada, bir ayağı burada. Burada hem dersler veriyor, öğrencilere yararlı; öbür tarafta da orada da varlığını sürdürüyor. Evli zaten; karısı, çocukları orada. Bir kızı burada Türk ile evlendi, Galatasaray Üniversitesinde çalışıyor, o da doktorasını hazırlıyor. Türkçeyi daha iyi sökmüş durumda. Ama Mustafa Bey de araştıran, ilgi duyan, kendi araştırmalarını sürdüren bir kişi.

Böyle 60’ların sonunda sosyolojiye, 60’ların sonuna doğru başlayan bir ilgi, aşağı yukarı 55 yıl, siz bu Türk sosyolojisinin gidişatını nasıl görüyorsunuz? Nereden nereye geldi?

Şöyle görmek istiyorum; tercüme, aktarma ve bu şekilde sosyolojiyle tanışmaktan giderek kendi sosyolojisini yapmaya doğru bir gidiş var fakat bu gidiş 80 sonrasındaki bir başka gelişmeyle şu şekle dönüştü: Açılan birçok yeni

üniversitenin ve bir nevi tam teşekküllü gibi açılmalarını sosyoloji bölümlerine ihtiyaç duyurdu ve böyle olunca hepsi birden açılıyor. Dolayısıyla, bir seçme ve ayıklama olmadan yurt dışında doktora yapanların da bu alanlarda, bu kürsülerde, bu bölümlerde iş sahibi olmalarına yol açtı. Dolayısıyla böyle bir sosyolog bolluğu var ama bunun başladığı ilk zamanlarda Ankara ve İstanbul ekollerinin dışında seslerin ortaya çıkması, yerine göre çatlak ses gibi de algılanması meselesi de vardı. Hem artık kendi üniversitelerimiz doktora konusunda çok daha üretkenler. Çünkü İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümü de kuluçka gibi oldu. Bütün Anadolu'da sosyoloji asistanları, kendi çevrelerindeki üniversitelerin ikisi üçü bir araya gelip de bir sosyoloji doktora programı açmadığı için, öğretim elemanı kıtlığından hepsi gelip doktoralarını burada yaptılar. Öyle veya böyle ki ben de bunların birkaçına doktora tezi yaptırmış oldum, hepsi memleketlerine gittiler. Burada bir devamlılık olduğunu bilmiyorum. Çünkü onlarla da bir bağlantım yok gibi. Hepsi profesör de oldular şimdi. Hani hatırlıyorlarsa arada bir bayram seyranda ellerinizden öperiz gibilerden bazı şeyler söylüyor. Muhakkak ki bir hatırimız bir etkimiz var. Ama geldiler ve gittiler. İşte her biri bir üniversitenin şu anda sosyoloji bölümünün başında veya kadrolarını oluşturuyorlar. O da bir süreçti.

20'yi bulduk hocam.

Evet. Bir ara öyleydi, bol. Herkes, Allah kabul etsin mi diyeceğiz, başarılı da Allah kabul etsin tarzında doktoralarını yaptılar neticede bu memlekete bir faydamız dokundu.

Siz de gittiniz galiba, değil mi 80 sonrası?

Yok. Mahmut ve Teoman, rahmetli, gittiler. Öyle gidilince biz de gidelim bari dediler. Belli bir yer vardı bildiğimiz ya da yapabileceğimiz bir yer, gittiler. Ama rotasyonda bizi kımıldatamadılar yani dokunmadılar. Zaten sosyoloji bölümü o zamanlar 3-4 kişiydi, hangi birimizi alacaklardı. Mahmut gitti ama. Mahmut Arslan. Teoman Duralı ile Elâzığ'a gittiler onlar. Hani savdık dediler bir nevi. Onun dışında kimse bize gel, git, demedi.

Hocam bütün bu hayatı böyle bir cümleyle özetleseniz? Bizim de böyle videoda kapak olarak kullanabileceğimiz, ne dersiniz?

Vallahi geldik, gidiyoruz. Ömrümüzü verdik sosyolojiye. Ama ne derece etkili olduk, iz bıraktık bilmiyorum. Ama bir iş gördük, bir amelelik yaptık, emeğimiz geçti. Öyle veya böyle yetişen nesil üzerinde bir iki kelime, bir iki satırlık şeyimiz olmuştur. Ama bunun dışında, hoca olarak daha itibar gördüğümü, ilişkide bulunduğum, çevremde yetişen, yetişmekte olan insanların ki artık yetişti hepsi, yakınlığını unutmuyorum. Hâlâ her yerde sevilen sayılan bir hoca olarak onların gönlünde kalbinde olduğumu biliyorum. Ama yaptıklarımızla ne kadar hocalık ne kadar bilim adamlığı yaptık bilmiyorum.

“Sosyolojinin Laboratuvarı Toplumdur”

Mustafa Aydın

Mustafa Aydın, 1950’de Konya’nın Hadim ilçesinde doğdu ve eğitim hayatına Konya’da devam etti. Konya Yüksek İslâm Enstitüsünü tamamladıktan sonra basında yazarlık ve öğretmenlik gibi çeşitli görevlerde bulundu. 1985 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne öğretim görevlisi olarak atandı ve din sosyolojisi üzerine yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. 2017 yılında Selçuk Üniversitesinden emekli olduktan sonra halen çalıştığı Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak atandı. Kariyeri boyunca özellikle din, bilgi ve siyaset sosyolojisi üzerine çalıştı ve bu konularda çok sayıda kitabı yayımlandı. Umran ve Tezkire gibi çeşitli dergilerde düzenli olarak güncel konuları ele alan yazılar kaleme aldı.

Hocam şöyle çok kısa bir kendinizi tanıtarak, hayat hikâyenizi kısaca anlatarak başlayalım.

1950 Konya Hadim doğumluyum. Dedemli kasabası doğduğum kasaba. Şu anda Bozkır Barajı’nın altında kalmak üzere. İlköğretimi, ilkokulu, o zaman ilkokul diye geçiyor 5 yıllık bir hikâye, kendi köyümde kasabamda okudum. Arkasından Konya İmam-Hatip Lisesinde okudum. O zamanlarda Türkiye’de 5 ilde olan Yüksek İslam Enstitüsü Konya mezunuyum. Biraz basında çalıştım. İstanbul’da 2 yıl kadar. Uzun süreli askerlik ve 5 yıllık orta öğretim öğretmenliğinden sonra Cahit Sıtkı’nın “Yaş 35, yolun yarısı” mısraları vardır, 35 yaşında ilmiyeye intisap ettim. Üniversiteye girdim. 35 yaşındaydım. Gerçi birkaç yıl önce yüksek lisans filan diye başladım. Geç başlamamın nedeni de bizim o günün şartlarındaki önümüzün tıkalı olmasıydı. Bu da Türkiye’nin ilginç gerçeklerinden birisi. Yani Yüksek İslam Enstitüsü, 4 yıllık yüksek okul mezunuyum ama daha yüksek lisans ve doktora yapma hakkına sahip değildim. Daha sonra bu hak verilince ben de yüksek lisans doktora yapabildim, yapabildiğim kadar götüreyim diye düşündüm. Çünkü öğretmenlik beni tatmin etmiyordu. Arkasından Selçuk Üniversitesinde öğretim görevlisi ünvanıyla tecrübeli öğretmen, öğretim elemanı olarak göreve başladım. Hatta başlarda çok yüklü bir ders var. Sosyoloji bölümünde çalışırken din sosyolojisi yüksek lisans, arkasından doktora’yı tamamladım ve bir süre hatta biraz uzunca bir süre diyebilirim.

10-12 yıllık bir yardımcı doçentlikten sonra sosyolojide doçent oldum. Uzun bir mücadeleden sonra doçentlik aldım. O zaman olağanüstü dönemler yaşıyordu yine Türkiye’de. Türkiye’nin genel hâllerinden birisi olduğunu düşünüyorum sosyolojik olarak. Her zaman biraz farklı türden bu olağanüstülükleri yaşayan bir ülkeyiz. 2005’te doçent, 2010’da profesör oldum. 2017 yılında da Selçuk Üniversitesinden emekli oldum. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinin isteği üzerine orada çalışıyorum. Altı yıldır çalışıyorum. Şimdilik oradayım. Belki bir süre daha kalabilirim orada. Kendimi kısaca böyle tanıtmış olabilirim. Ben kendimi ilmiyeye de her ne kadar istememe, sevme-me rağmen ki bir şeye giderken, üniversiteye giderken Hacettepe Sosyoloji

bölümüne kayıt yaptırmıştım. Fakat mali sorunlar, ailesel sorunlar nedeniyle burada, Konya'da kendi evimde, kendi dünyamda Yüksek İslam Enstitüsünü tercih durumunda kaldım. Bundan bir pişmanlığım yok ama sosyolojiye böyle bir ilgim hep oldu. Psikolojiyi o arada da çok seviyorum. Psikoloji veya sosyoloji ama sosyolojiyi tercih etmiştim. Bugüne kadar geldim sonuç olarak. Kısaca hayata baktığımızda böyle bir serüvenim var.

Ailenizden, çocukluğunuzdaki çevrenizden bahsedebilir misiniz? Sizin bu yönelimlerinizde ne kadar etkili oldu onlar?

Benim doğduğum yer Toroslar'da, Hadim ilçesine bağlı. Gerçi bozkır ile ilişkilerimiz daha fazlaydı ama köyün eşrafından hocalar diye bilinen iki dedem Konya'da son dönemler Cumhuriyet öncesi, medrese mezunu olan kişilerdi. Ölene kadar köyün imamlığını yaptı. Yalnız çocuklarına eğitim öğretim bakımından mesela öğretmenliğe göndermemiş. Bunda biraz Cumhuriyet'in o zamanki toplumdaki imajı, kırgınlığı, küskünlüğü gibi bir şey var. Biraz ona bağlı olarak göndermemiş. Fakat dedeme de babasından kalma bir su değirmeni vardı. Babam değirmencilikle 75 yılına uğraştı. Göksu'nun kollarından birisi, bizim kasabadan çıkar, arazilerinden çıkar. Değirmencilik yaptı. Küçükluğümde o değirmen, o değirmenin bana verdiği his, böyle zaman öğretiyoruz sanki bununla. Orada zaman geçiyor. Böyle bir değirmen hatıramız var. Köyden daha fazla bir şeyim yok. Eskiden bir medrese varmış biliyorsunuz. Şu andaki eğitim öğretim çağının biraz daha uzak bir anlayışla köyde, kasabada, dağların arasında bir medrese, bir eğitim kurumu olabiliyor. Sonuç olarak olabiliyor imiş çünkü sabit bilgiler öğrenilince bunu dağ başında da yapabilirsiniz. Ama şimdi modern dünyada bir şey yapacaksanız, sanayiyle ilgili çalışmalarını yapacaksanız, dağ başında bir sanayi ve teknoloji üniversitesi bulunması, söz konusu değil. Efendim medreseler varmış. Ben hatırlamıyorum ama 50'li yıllarda yapılmış, bitirilmiş, tamamlanmış eğitim öyle. Değirmen ve atlar. O dağların, o yaylaların bende ayrı bir yeri var. Tabii bilinç dünyamda bana ayrı katkıları olduğunu söyleyebilirim. Konya'daki eğitim öğretim dönemlerinde ise geri dönüp baktığımda çok konferans oluyordu. Özellikle ortaokula gidiyorum, liseye gidiyorum. Çok değişik isimler geliyordu. Mustafa

Yazganlar, Necip Fazıllar... Ben bundan mümkün olduğunca kaçınmıyordum ve büyük de bir istek vardı, arzu vardı şu anda bilemiyorum belki çok popüler birisi geldiğinde dolduruyor salonları ama konumuza göre birileri gelmiyor artık. Konu değildi çeken çağırın daha çok konuşmacının kendi ismi cismi gibi. Mesela Gökhan Evliyaoglu vardı vesaire hakikaten çok ilginç isimler vardı en çok hatırladığım şeylerden birisi bu Konya’daki konferanslardı.

Yüksek İslam’da okuduğunuzu söylediniz hocam. O size sonraki sosyolojideki hocalarımızı düşünürseniz ne kattı? Ya da ne katamadı? Neyi engelledi?

Yüksek İslam Enstitüsü, 1951 yılında açılan imam hatiplerin bir üst, yüksek okulu olarak açıldı. Önceden müsaade edilmemiş. Şöyle, her ne kadar imam hatip okullarının açılışı Cumhuriyet Halk Partisi’nin son döneminde 1949’da Demokrat Parti’den önce Tahsin Banguoğlu ki İstanbul’da kendisiyle tanışma imkânım olmuştu son zamanlarında. Tahsin Banguoğlu’nun da gayretleriyle açılmış bu okullar ki o bundan büyük bir mutluluk duyuyordu hayatında, öbür tarafta karşılığını alacağı bir olay gözüyle bakıyor idi rahmetli Tahsin Banguoğlu. Yalnız bu okullarla ilgili şöyle bir durum var açılışında, bunlar bir dönem din görevi ihtiyacı da var maalesef Cumhuriyet uzunca bir zaman bunu ihmal etti ve cenaze kaldıracak insanlar vesaire filan mihraba geçecek, hutbe okuyacak adamlara da ihtiyaç var. Onun için de bu Yüksek İslam Enstitülerinin olmasına gerek yok diye düşünülmüş. Fakat 1961’de, yani imam hatipler iki üç dönem mezun vermiş, Yüksek İslam Enstitüleri açılıyor, 5 taneydi bunların sayısı. İstanbul, Konya, Erzurum, Kayseri ve İzmir. Bu 5 ilde beş tane Yüksek İslam Enstitüsü var. Bunlar dört yıllık okullar ve seviyeliydi aslında benim kanaatim geri dönüp baktığımda, şu andaki ilahiyatlarla karşılaştırdığımda pek çok yerde bulunan, fevkalade bir heyecan, umut, beklenti, bir istek vardı. Önü kapalı olmasına rağmen. Lisansüstü programlar bakımından söylüyorum. Mezun olanın bir yerlere atanma problemi yok. Vaiz oluyor, öğretmen oluyor hatta dahası öğretmenlik hakkı da verildi. Bir heyecanı vardı. Öğrencinin seviyesinin iyi olduğunu düşünüyorum. Kendi karşılaştırma kriterlerim açısından baktığımda öyle görüyorum durumu.

Daha sonra 1982 yılında üniversitelerde yeni düzenleme yapıldığı zaman İhsan Doğramacı zamanında bunlar İlahiyat Fakültesine dönüştürüldü, 1974 mezunu bir öğrenciyim, eski kuşak tabiri caizse. Oradan mezun olmuş birisiyim. Ben yalnız gittikçe bir tepe çıkıyorum, köyden gelmişim, ortaokulu bitiriyorum sonra ne olacağı konusunda çok emin değilim. Yapabilir miyim, imkânlarım fırsat verir mi diye düşünüyorum. Şuna benziyor, tepeye çıkıyorsunuz bir tepeye, tepe artık en son terk gibi gözüküyor hatta gökyüzüne değişiyor ama o tepeye çıktıktan sonra kalkıp öbür tarafta bir tepe daha var, ha diyorsunuz, hayır devam. Ortaöğrenim, ortaokul, efendim lise, yüksek öğrenim. Sonra ya ben daha yukarı gitmem gerekir diye düşünüyorum. Öğretmen oldum, inanın tatmin etmiyordu beni öğretmenlik, iyi bir meslek bu yanlış anlaşılma olmasın, şüphesiz ama on tane biliyorsunuz bir tanesini anlatıyorsunuz ve daha sonra da yıllarımız böyle geçtiği zaman şu gerçekleşiyor; anlattıklarınızla varsınız. Hâlbuki devamlı okuyamıyorum ki ya benim tarafarımdan birisidir. Kendimi lanse etmek için söylemiyorum bunu. Okuma merakım benim ta ilkokulda 4. sınıf, 5.sınıftan çok daha güzel gitti, düzenli gitti üniversiteye kadar. Üniversitede artık belli araştırma konularında yoğunlaşıyorsunuz. Hâlbuki daha önce doğudan batıya, güneyden kuzeye her alandan klasiklerden bilmem nelerden efendim hatta Hint klasiklerinden tutun maalesef şu anda böyle bir durum yok.

Çok ilginç, Halil Cibran'ı o dönemlerde okumuştum. Sonra, Yunan felsefesi klasikleri. Ben klasik okumak istiyorum. Nihayet bu üniversite düzenlemelerinden sonra bir esneme geldi, üniversiteye geçmeye karar verdim. Ben sosyoloji çıkışlı değilim ama sosyolojide bir hayli yol kat ettiğimi söyleyebilirim. Lisansı kastediyorum veya pek çok bu konuda donanımlı, bilgili biri olarak çalıştım. Hatta beni tanıyan sosyolog arkadaşlar, sağ olsun Nilgün Hanım, "Sizi ayrı kabul ederim." der. Yani "Siz sosyologsunuz." diyor. "Ben kendimi bilim adamı olmak konusunda da biraz tereddütlü karşılıyorum." diyorum konuşmalarımda. Bilim adamı bir metodolojiye göre çalışmalar yapıp literatürü takip eder. Lokal konuları çözen, çözümleyen, edebî literatürü takip eden, açıklamalar getiren genellikle ve bu konuda da tabii önemli şeyler ortaya koyabilen ki ben bilim adamı deyince bunu küçük görmek için söylüyor

değilim. Önemli şeyleri olan insan. Fakat benim, siz kendinizi bu açıdan değerlendirdiğinizde nasıl değerlendirirsiniz diye bir ara soru sormak gerekirse ben kendi kendime sorayım bunu. Ben ilahiyat felsefe, ki çok geniştir sosyolojiden, 85’te başladım. Bir çeyrek asır, en az 25 yıl felsefeyle ilgilendim. Çok çekiyorlar. Felsefeye giriş, felsefe tarihi, felsefe problemleri diye derslere girdim. Çünkü Millî Eğitim Bakanlığı felsefe grubu için işte şu kadar saat efendim sosyoloji şu kadar saat psikoloji şu kadar saat doldurmak üzere on iki saat mesela mantık alınmasını istiyordu ve felsefenin bunları karşılayacak bir genişliği vardı. Bunun için bir program yapmıştık benim ilk gidişimde. Bunun içinde felsefe problemleri vardı ya felsefe problemleri belki bugün ancak felsefe bölümlerinde vardır herhâlde. Felsefe problemleri ve neyle ilgilenir sorusu benim konumdu. Felsefeye giriş var, felsefe tarihi var anladık. Hatta İslam felsefesi diye bir ders koymuştuk o zaman. Çünkü en az beş adet üçer saatlik ders olacak. Altı saat mantık en az, üç saat klasik, üç saat modern. Bunlar doldurmak için hatta biraz da fazlası, İslam felsefesi, bir parantez söyleyeyim, İslam felsefesi büyük bir istekle benim teklifimdi ve kabul olmuş idi ama üç dört yıl götürdükten sonra İslam felsefesini kaldırdık. İçindeki, bu da sosyolojinin ilginç alanlarından, konularından birisi. Genel müfredata uyum sağlanmalı. Öğrenci sevdi. Ben büyük bir zevkle hazırladım. İslam felsefesinde ekoller bakımından filan. Şimdi uyarlayamadık. Bambaşka bir dünya. Şimdi biz ne bileyim sosyolog, sosyoloğun sadece İslam felsefesi diye, adını tartışsınız, İslam felsefesi mi diyelim, İslam düşüncesi mi diyelim diye tartışsınız ama işin gerçeği İslam düşüncesi diyelim işte hiç önemli değil. Böyle bir problemi yok. Hint kültüründen bana iki isim söyler misiniz dediğimde üç isim söyledi. Kim söyleyebilir şu anda bizim entelektüel kesim açısından söylüyorum. Felsefeci, sosyolog bize kadar her neyse. Ya da eski Çin bilgilerinden bana bir örnek verir misiniz?

Felsefe, antropoloji yani bu bilinçle ben kendimi gittikçe böyle bir bileşkede birisi olarak görmeye başladım. Dolayısıyla da belki diyeceksiniz ki bunlar birbirleriyle bağdaşıyor mu? Bilim olarak bağdaştırmakta zorlandığımı ifade ediyorum. Şöyle ki bilim bağlamında bakış açım biraz farklı, bir de apayrı dünyalar olarak kalmış. Biz bizim ilgilendiğimiz, üzerinde tünediğimiz tabiri

caizse, sosyoloji, Batı formunda bir sosyoloji, bir disiplin. Bu disiplinin başka kültürel dünyalarla çok açık bir ilişkisi, bağlantısı maalesef yok. Mesela, zamanla Batılılar Hindistan'la ilgilendiler. O bir dönem özellikle çok canlı bir şekilde. Fakat bunlar kendi dünyalarına bile katılmadı, katılmadı. "Ayrı bir dünya, güzel bir alan. Bu bizim için çok önemli." dediler. Özellikle Hindistan için ki Cemil Meriç'in "Bir Dünyanın Eşiğinde" kitabı, o ortamlar o dönemlerin kitabıdır. Şimdi ben ya birbirine yaklaştıralım onları diye düşündüm ve bir İslam felsefesi dersinin konmasını düşünmüştük ve koyduk. Fakat uzun sürdüremediğimi söyledim. Sebebi de şu, bizim içinde bulunduğumuz sosyoloji ile bir bağlantı olmadı. Burada sosyoloji duruyor, orada da bir İslam düşüncesi var ve ütopyaları var sosyolojide. Farabi'nin "Erdemli Şehir" de bir ütopya aslında. Fakat o ütopya ile Thomas More'un ütopyası birbirinden farklı, birbirinin devamı birbirinin uzantısı. Ve ben bunu böyle bir süreç içinde, Mustafa Aydın olarak bu bağlantıyı kurmanın mümkün olmadığını gördüm. Ben severek yaptım, öğrencilerim severek izlediler. İlgi duymadılar filan değil aslında. Fakat çok yama gibi kaldı. Hatt bu açıklamalardan sonra şunu söyleyeyim benim kendi konumumla ilgili, sosyoloji ile de ilgili olarak: Ben kendimi halk sorunlarını açıklayan bir sosyolog ki sosyolog deyince sosyoloji bir bilim, sosyoloji bilimini yürüten kişi.

Teknisyenliği biraz aştığı zaman teknisyen sadece bir programa girip oradan bir şeyler çıkarabilen ve lokal bir şeyler söyleyen, bütünlük filan kurma zorunluluğu hissetmeyen ki çok sık yaşanan bir olay, kişi bir bilim teknisyeni, sosyoloji alanındaki bilim teknisyeni diyebiliriz buna. Bir bilim adamı ise asıl sosyolog ise onun yanında literatürü çok iyi izleyen, daha genel bir şeyler söyleyebilen kişi. Benim bu söylediğim anın beni şartların zorunlu olarak getirdiği yer diyeyim isterseniz, ilahiyat, felsefe ve antropoloji, sosyoloji keza uzun bir dönemdir antropolojiyle çok yakından severek de ilgileniyorum. Bu bileşkede bir insan düşündüğünüzde bilim adamı olmaz, sosyolog olmaz bu adam. Onun için de sosyolojiyi küçümsemiyorum. Basit de görmüyorum, önemli görüyorum. Önemli sosyologlarımız var. Mesela Şerif Mardin ne bileyim bir sosyologdur. Ama bu bileşkedeki insan bir bilim adamı olmaktan çok düşünürdür. Düşünce dediğimiz noktadır. Bu düşünür, disiplinler arasındaki

bu alanlar arasından bir şeyler üreten, bir şeyler söyleyen, söyleyebilen insanların söyleyeceği önemli şeyler vardır. Bu öbürleri yerini doldurmaz ama bunun mutlaka olması gerektiği kanaatine vardım. Şartların, zorlukların beni itelediği, geldiğim yer Cemil Meriç üstadın dediği gibi “Romancı olmak istedim, Balzac’ı gördüm, vazgeçtim.” Bir de baktım ki bana deneme alanı kalmış gibi. Ben de baktım ki böyle bir alandayım. Daha sonra bu alanı içselleştirdim. Öyle diyebilirsiniz. İyi bir yere gelmişim diyorum, iyi ki gelmişim.

İlahiyat kökenli olmanın ya da Yüksek İslam Enstitüsü kökenli olmanın avantajları da oldu mu?

En önemli avantajımı ilahiyat kökenli olmak olduğunun da farkına vardım. Şimdi şöyle deniyor, çok iyi biliyorsunuz, çok yoğun eleştirilerden biri, “Yahu kardeşim bu ilahiyatçılar işgal ettiler sosyoloji bölümlerini.” Olmaz böyle. Ha şimdi ilahiyat, oraya ilahiyat olarak taşıdığınızda bunun problem olduğunu ben kabul ediyorum. Ama ciddi bir şeyler düşünecekseniz, ilahiyat ve benzeri diğer disiplinler arasında güzel bir şey kurabiliyorsanız, unutmayın ki bu bileşkeyi oluşturan öğelerin en önemlilerinden birisi ilahiyattır, teolojidir yani dindir. Hatta sosyoloji anlam dünyasında şöyle bir gözlemim var, ünlü sosyologlar, pür sosyolog olarak başlamış olanlar, felsefeden gelmiş, ekonomiden gelmiş, dinden gelmiş. Parsons, ilahiyatçıdır, efendim Raymond Aron felsefecidir. Weber ekonomisttir filan. Sosyologlar ama hâlel gelir mi hiç? Gelmez. Ve dünya çapında bunlar ün kazanmışlardır. Raymond Aron felsefe çıkışlıdır ama Batı dünyasında sosyoloji olarak, disiplin olarak düşündüğünüzde, aklınıza ilk gelebilecek isimlerden birisidir sonuç olarak. Şimdi, sosyolojinin yerini düşünce ile dolduramazsınız. Önemli bir noktaya işaret etmek istiyorum. Doldurursanız olmaz. Ama bütüne ilişkin bir şey söylemek gerekirse ki bütüne ilişkin bir şeyler söylememiz gerekir. Bu disiplinleri tek türden bir disipline açmanız gerekir.

Hocam, ilahiyat kökenli olmanız dolayısıyla siz hiç kendinize ayrımcılık yaptığınızı hissettiniz mi? Sosyoloji Kongrelerinde, jürilerde vs.

Çok ilginçtir, ben hiç hissetmedim. “Bu adam da ilahiyat mezunu, ne diyebilir ki?” şeklinde bir tavır hiç hissetmedim. Bilemiyorum bunun sebebini. “Bu

adam bu işin hakkını veriyor" demiş olabilirler mi? Ama böyle bir şey, ben hissetmedim yani.

Doktora teziniz İslam'ın ilk dönemine tarih sosyolojisi açısından yaklaşıyordu. "Bu tezi İslam Tarihi ya da Tefsir gibi bir ana bilim dalında yazsam daha iyi olurdu" dediğiniz oldu mu?

Doktora tezim için zaman zaman örnek bir sosyoloji tezi olmadığını söylüyorum. Bu, emek verilmiş, ideal, makul bir çalışma. Yazdıklarımın da eminim. Tabiri caizse belli paradigmalarım var. Sosyolojiye farklı olarak ne kattınız denildiğinde, birileri tarafından ortaya konulan öncülleri kullanırsınız. Bir antik çağ filozofunun dediği gibi "bu gökyüzünün altında söylenmemiş söz yok" Peki nedir farklı olan? Farklı olan yeni sentezlerdir. Hepimizin bildiği şeyler. Marksizm nedir? İngiliz ekonomisti David Ricardo, Alman materyalist Feuerbach ve diyalektiği aldığı Alman idealist filozof Hegel'in görüşlerinin bir sentezidir. Temel espri olarak böyledir. Ama bu durum, "burada özgün bir şey yoktur" deme hakkını vermez bize. Bu, yeni bir şeydir, özgün bir doktrindir. Onun için benim tezimde "size ait ne vardır" diye sorarsanız, bazı şeylerden söz edebilirim. Bunlardan biri, sosyoloji kabul etmese de bir öz olduğu kabulüdür. Uzun zaman felsefe tarihinde tartışılmış, yoktur denilen bir noktaya kadar getirilmiştir bu mesele. Bana göre tarihselliğe, nesnel olgu ve olaylara indirgenemeyen bir öz vardır. Bu yoktur dersiniz her şey böyle akıp gidiyor gibi algılanır. Hatta nereye gittiği de belli olmaz. Bu özü kabul etmediğiniz takdirde yüksek tipli dinleri açıklama şansınız yok. Yani özü kabul etmezseniz "İslam, Mekke oligarşisinin bir üretimidir" demeniz gerekir. O günün şartlarında bu oligarşik yapı mücadele vererek 1500 kişi kaybetmiş. Bunların temel esprisinde "Allah birdir" diye bir görüş söz konusu değildir. Hatta bu görüş, en sevmedikleri, katılmadıkları görüştür. Yani bir toplum ve doğa üstü bir özden bahsetmemiz gerekir. Ben burada ahlaki ve tarihsel boyut diye bir ayrıma gittim. Bu tez çerçevesinde ortada anlamlı bir tez, bir kitap var ama sosyolojik olarak baktığımızda 1400 yıl öncesinin tarihsel olaylarının sosyolojisini yapmak şu anda bile benim pek göze alamayacağım bir şeydir.

O gün nasıl göze aldınız hocam?

O zaman danışmanım böyle bir çalışma yapın dedi. 3-4 ay düşündüm. Böyle bir şey nasıl olabilir? Ben böyle bir tezin olmayacağı kanaatindeydim. Böyle bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu kabul edebilirim. O zaman da ediyordum yani. Kendisine müteşekkirim, Nilgün Çelebi “bunu sosyolojik değil, antropolojik bir çizgide çalışabilirsiniz ve çok da iyi olur” dedi. Bazı tavsiyelerde bulundu. Kültür antropolojisini önerdi. Danışmanım da ben bu tezin arkasındayım diyordu. Söylenmez bu tür şeyler ama söyleyeyim yani. “Ben bunun arkasındayım” sözü bana yeterli gelmiyordu. Çünkü her halukarda asıl mesele tezin geçmesi değildi. Ümit Hanım’ın da bulunduğu bir jüride tezim kabul edildi. Bu çalışma benim bir başlangıcım oldu. Daha sonraki çalışmalarında çoğu zaman daha sosyolojik kaldım.

Konu bakımından mı?

Bakış ve konu bakımından. Mesela bilgi sosyolojisi. Yahu bilgi sosyolojisi kitabı yazmak bana düşmez diye düşündüm yani. “Canım sıkıldığı için yazdım” demişti ya. Mehmet Niyazi Özdemir’in bir romanı var, “Var Olmak Kavgası” diye. Yıllar önce, 68 basımlı galiba. Okumuştum. Kapağını kaldırılıyorsunuz, altından “Canım sıkıldığı için yazdım.” Çok hoşuma gitmişti bu benim. Ben de ya bir deneme bu diyorum, bir başlangıç diyorum ilk zamanlardaki efendim kurumlar sosyolojisi, bilgi sosyolojisi vesaire. Bir düzine kitabımın biri bir şey, 14-15 kadar kitabın en azından yarısı pür sosyolojiyle ilgili şeyler. Ya ben bunu alanda bir şey yoktu, şu anda bilgi sosyolojisiyle ilgili pek çok makale var. Pek çok önemli bir literatür var üniversite öğrencisinin okuyacağı derli toplu, Mustafa Aydın’ın bilgi sosyolojisi dışında bana birkaç bilgi sosyolojisi gösterebilirler. Hatta bundan dolayı sıkıntı duyuyorum, seviniyor değilim bundan dolayı ama yahu bilgi sosyolojisi konuları, yaklaşımı vesairesi, örneklemeleri filan diye ortalama üç beş yıl girmişim. Tabiri caizse en az yirmi yıl girdiğim derslerden biri, bilgi sosyolojisi, hatta her ders dağılımında, arkadaşlar şunu biriniz alsa diyorum yine bana kalıyor, tamam alıyorum.

Sizin hocam, doktora teziniz aslında İslam tarihinin çok önemli bir bölümünü sosyolojik bir bakışla analiz ediyor. Hani bizim yaygın gelenekte anlatılan ve yaygın İslam tarihinde anlatılan hadiseleri de farklı şekilde değerlendiriyor. O anlamda bir tepki aldınız mı?

"Böyle olmaz." diye hiçbir tepki almadım. Böyle olur diye bir tepki aldım. Daha sonra benim bu tezden sonra İlahiyat fakültelerinde çok değişik, o ilk döneme ilişkin mübalağasız söylüyorum, sekiz on tane kitap, tez çalışması oldu. Arz ediyorum, asr-ı saadetin sosyolojik yapısı. İyi de bu sosyolojik yapıyı bu arkadaşlar analiz edecek durumda değillerdi. Hz. Ömer Dönemi deyin bakın bir şeyin iyi olması için adına sosyolojik nitelemesi, sosyolojik olması asla gerekmez. İlahiyat dedik hocam, Mehmet Sait Hatiboğlu, Allah selamet, sağlık afiyet versin. İyi bir insandır. Herkes yahu bir İslam siyaseti düşündüğü zaman halifenin Kureyş'ten olması gerektiğine inanıyor. Birisi böyle bir hadis diye bir şey ortaya koymuş. Hilafetin Kureyşliliği diye bir makale yazdı. Herkesin ufku değişti yahu. Böyle bir şey olamaz. Neden olamadı, onu anlatıyor. Onu eleştirenler oldu o zaman. Yahu o işte modernist modernizm, bilmem ne, yok bitti, hikâye bitti, tartışma bitti. Hatta bir keresinde beni birkaç kişi böyle bir tez görüşmesine çağırdılar. Jüri üyesi olarak katıldığım arkadaşlara, "Arkadaşlar, bu çalışma güzel bir çalışma, tamam kabul fakat şu mutlaka sosyolojik olduğu konusunda ise lütfen yapmayalım." dedim. Yahu ilahiyatta da gayet güzel örnek çalışmalar olur. İktisatçı o araştırmasını ekonominin topluma etkisini araştırdığında kendisini sosyolog gösteriyorsa yanlış yapıyor bana göre. "Yapmayın bunu." dedim. Bana kırıldılar ve yıllardır ben hiçbir jüriye çağrılmıyorum.

Bir çalışmayı o zaman sizce ne sosyolojik yapar hocam? Bir çalışmayı sosyolojik yapan şeyi nedir o zaman? Nasıl bir kanaatiniz var?

Bir şeyi sosyolojik yapan aslında arka plandaki toplumun yansımasını görmek gerekiyor. Bir örnek vereyim isterseniz. Mesela enflasyonu hem ekonomist hem de sosyolog ele alır. Enflasyon ekonomik bir sosyal olgudur. Hatta bunu kesitirirsiniz, bunu birisi sosyoloji, birisi ekonomi, bu bileşkede şu parmaklarımın üst üste geldiği yer, ikisinin de üzerine konuşabileceği bir alan. Şimdi

ekonomist şöyle bakar olaya: Üretim, faiz, dolar şöyle oldu, böyle oldu filan. Bu değişiklik tamamı ekonomik olan etkenleri devreye sokarak araştırma yapıyorsanız ve bunların da toplumu şu hâle getirdiğinden bahsediyorsak bak toplum ekliyoruz içine, hiçbir sosyolojik çalışma değildir bana göre bu. Ekonomik bir çalışmadır bu. Ama sosyolog nasıl yapar? Sosyolog şöyle yapar, aslında sosyolog, bunları göz önünde bulundursa bile ki bununla yetiniyorsa zaten sosyoloji yapmıyor demektir bana göre. Mesela Yunanistan’la efendim diplomatik ilişkileri bile kesilmiş, savaş başlayacak. İnsanlar eve gidiyor. Akşam her gün 1 ekmek alırken 5 tane ekmek alıyormuş. Üretim bilgisi var mı? Yok. Ne var? Toplumsal güven, siyasal istikrar, bir düzine şey sayabilirim. Bunları hesaba kattığınızda bir ekonomik olgu, sosyolojiktir. Ekonomiyle bağlantılıdır ama sosyolojiktir. Tarikatlar, ilahiyatçı tarikata dinî pratikleri daha iyi yaşamak için geliştirilmiş yöntemler olarak bakar. Doğrudur, yanlış değil. Öbürü de bakın onu da söyleyeyim, doğrudur da bir ilahiyat açıklaması olarak doğrudur, böyledir. Ama işin içine bir de sosyolog girmelidir. Nasıl girer? Dinin pratikleri açısından değil, mesela dünyanın hiçbir İslam toplumunda Türkiye kadar tarikatlarla dopdolu lebalep bir toplum göremezsiniz, neden? Grupçu bir toplum. Bu grupçuluk ekonomiye de girer, dine de girer, başka kurumlara da girer. Yanlış değil. Yanlışlığından bahsetmiyorum ama bir toplumsal yansıma olarak araştırmalar 105 tane tarikatın olduğunu, dünyanın hiçbir yerinde şimdi belli tarikatlar yok değil ama bu Türkiye kadar, bu kadar renkli ve çeşitli değil, bu kadar çoğunluk yok. Onun için nedir arka planda toplumun kurumsal yapısının dinde yansıması olarak gördüğünüzden sosyolojik bir şey yapmış olursunuz. Sosyalci şu anda biraz daha şey oldu ama bir zamanlar iyi yükselen değerd. Televizyon ekranında oturuyor insanlar, değişik köşe yazarları vesaire filan. Ekonomimiz falan efendim olaya bir de sosyolojik olarak bakmak lazım. Ben de bakıyorum şimdi nasıl bakacak diye? Ben sosyoloji tekelcisi değilim. Yanlış anlaşılmasın. Adam anlatıyor, hiçbir kişi yok, demeye ihtiyaç duyuyor sadece bu, demeye ihtiyaç duyuyor. Onun için sosyolojiye baktığınızda alan aynı ama yöntem ve beklentisi farklı şeylerdir. Beklenti, sosyoloğun toplumlarla ilgili şeylerini de toplumu o etkene kullanarak dâhil ederek topluma açıklamak, amacını açıklayabilmek. Öbürünün

ise o kurumsal yapıyı anlamaktır hedefi öncelikle. Uyumu yakalamaktır, onu bulmaktır. Dediğim gibi yanlış değil ama ikisinin çizgileri farklı.

Burada biraz Türk sosyolojisine dair bir soru sorup kendinize bağlamamızı isteyeceğim hocam. Türk sosyolojisi dediğiniz şeyi ne kadar yaptı Türkiye’de sosyoloji?

Şimdi, burada da bir kavram probleminden söz edeyim önce konuya, konunun bizzat kendisine girmeden önce. Ya bu din ve etnisite ile ilgili disiplinler, o disipline özgü, o etnisite veya dine özgü disiplinlerden söz edilebilir. Biliyorsunuz bunu ilk defa sosyolojik olarak baktığımızda Ziya Gökalp, “Türkçülüğün Esasları”nda bunun her birine Türk özgü biçiminin olduğundan bahsetmişti. Dilde Türkçülük, dinde Türkçülük, felsefede Türkçülük vesaire acayip var. Bir düzine kadar aynı konularda onda Türkçülük. İyi de felsefede Türkçülük deyince ne kastediyorsunuz? Yani felsefede Türkçülük, Türklerin özel olarak bir felsefe anlayışından mı bahsediyorsunuz? Yoksa Türklerin felsefi konulardaki, mevcut herkesin uğraştığı konulardaki yaklaşımından mı bahsediyorsunuz? Ne kaldı elde arkadaşlar? Bir şey kaldı orada o bütün o tartışmalarda, dilde Türkçülük. Türk dili diye bir şey var. Türklere özgü, Türklerin kendi ürettiği, türettiği ve bir başkasından sahibi olmadığı bir felsefesi, bir aile hayatı, neyse aklınıza ne geliyorsa. Böyle bir durum yok. Kendimize özgü bir sosyolojimiz yok kardeşim. Hep tekrarlıyoruz. Nakarat bunlar ya. İşte Batı’da böyle bir şey çıkmış. Aldık getirdik buraya. Burada da böyle harcâlem laflar ediyoruz. Bize özgü bir sosyoloji yok deniyor. Ya arkadaşlar, bize özgü sosyoloji derken bütün bir disiplinin kendisi kastediyorsanız bu uygun olmaz. Mesela bir Türk sosyolojisi, din sosyolojisi. Daha somut bir örnek vereyim size, İslam sosyolojisi. Hatta bir İslam sosyolojisi mümkün mü? İslam’ı konu alan bir sosyolojiden bahsediyorlarsa tamam, mümkündür. Konusu İslam ve İslam toplumları olan bir İslam sosyolojisi var. Ama bizzat İslam’ın temel değerleri ve metinleri, Kur’an ve sünneti kastediyorum, belirlenmiş bir sosyolojiden söz ediyorsanız, bu mümkün değildir. Dini bilimler dediğimiz, dinin kendisinden çıkanlar bellidir. Hadis, tefsir, fıkıh vardır. Misal, köy sosyolojisi, köyden bahseden sosyolojidir. İslam sosyolojisi de İslam’dan bahsedecektir. Paradoks gibi geliyor ama bizzat İslam tarafından belirlenmiş bir şey olmaz. Burada bir önemli probleme daha geleceğim. “Bize

özgü bir şey olsun” beklentisinin, isteğinin gerekçesine dair bir şey söyleyeceğim. Mevcut sosyoloji bütünü yok sayarak halledilecek bir problem değildir. Bu disiplinin eksiklerini görmemiz gerekir. Ben bu konudaki tartışmalarda bu konuyla ilgili eksiklere ilişkin hiçbir eleştiri görmedim. “Bize ait değil, bizi anlatmıyor bu” diyenler. Neyi anlatmıyor yani? Mevcut sosyoloji, beklentilerimize cevap vermiyor. Nasıl cevap vermiyor? Din sosyolojisi yapıyorsunuz. Yahu, burada problem dinle başlar. Bu din, toplumsal üretim diyerek başlarsanız, yasaklar ve maneviyat odaklı kabullerle başlarsanız İslam ile ilgili adam gibi sosyoloji yapma şansınız yoktur. Bu mümkün değil. “Toplum, totemizmi, animizmi ve İslam’ı üretiyor” dediğinizde bunları ilkece ayıracak bir açıklama yapmanız gerekiyor. Ayrıca bunu temellendirmeniz gerekiyor. Bunlar ayrıdır demekle de işin içinden çıkılmaz. Şu ana kadar bunları yazma imkanım olmadı.

Etnisite ve dinlere göre değil de mantıksal bir formel yapı olarak düşündüğümüzde, bilimin, genel sosyolojinin de böyle olduğunu, ancak problemlerin var olduğunu, olabileceğini ve belki yöneltebileceğimiz eleştirilerin bulunduğunu, yeni sorunlarla karşı karşıya olduğunu söyledim. Mesela sanal dünyayla ilgili bu işlerde bireyin dışında ve üstünde olan, sosyal olanın nasıl bir şekil aldığı, nereye doğru gittiğini sormamız lazım. Söz gelimi metaverse vesaire gibi olaydan nasıl etkilenecek? Bu konular yeterince sosyolojik açıdan en azından değerlendirilmiş değil. Kaptırdık gidiyoruz. Kanaatim şu, teknik yenilikler ve ısrarlar karşısında büyük bir heyecan var. Bu tür şeylere, işlere uyarılmaya çalışıyoruz. Böyle bir şey. Türkiye’de beklenen, sosyolojiden beklenen gerçekleşiyor mu sorusu, yani benim biraz önce söylediğim şeyden farklı olarak mevcut sosyoloji ne verebilirdi? Verdi mi, vermedi mi? Vermediyse neden vermedi? Verdiyse kim neden şikâyet ediyor? Bu sorulara bir cevap bulmak gerekir. Kanaatimce sosyoloji yerini bulmada biraz zorlanıyor gibi geliyor bana. Bu toplumun kabulleri de bundan kaynaklanıyor. Bir kısım sosyologların biraz askıda kalmasından kaynaklanıyor gibi geliyor. Dolayısı ile kimin ne beklediği de çok fazla şey, ne bekliyoruz? Yahu sorunlarımızı çözsün. Hangi sorunu çözsün, nasıl çözsün? Sosyologlar olarak sosyolojiyi bir yerlere yerleştirip, beklentileri tespit edip beklentilere biraz daha yönelik pratik tarafları olabilir. Bu konuya pek yoğunlaşmadığımız kanaatindeyim.

Sosyolojinin ilginç tarafı, diğer bilimler daha ikbali bilimlerdir. Eski bir kelime kullanmak gerekirse inşai oluşu gerçekten toplumda düzen kurma ile ilgili bir şey. Hatta başlangıçta biliyorsun bu şey tüm Cumhuriyet Dönemi'nde sosyoloji bu inşai görevini çok fazla ön plana çıkararak yapmaya çalışmış. İşte Özal zamanında sistemi belirleyen ilkeler tespit edilmiş. Şu anda da işte altı ok diye bilinen ilkeler, rejimin temelleri olarak belirlenmiş. Normatif bir alan, bir dünya olunca zamanla büyük değişime uğramış. Değerler, salt biçimleriyle, değişim dışılık var ama bunu norma döktüğümüz zaman yargıya, hatta yargıyla başlar, yargıya döktüğümüz zaman, hele normlara geldiği zaman çok değişkendir. Mesela cumhuriyeti temel ilkeleri olarak kabul eden genç bir partinin ilkeleri gibi gözüküyorsa da cumhuriyetin ilkeleridir biliyorsunuz başlangıçta bu. Ve bunlardan altı taneden üç tane, hatta dört tanesi anlamsız hâle gelmiş. Devletçilik, şu anda içinde bulunduğumuz temel resim itibariyle kutsal bulabilirsiniz belki. Devletçilik şiddetli bir şey değil aslında. Bu Batı'nın, liberalizmin bize dayattığı bir şeydir. Ama ondan başka olmazsa olmaz görüyoruz filan ama nasıl görürsek görelim, o devletçiliğin üzerinde yeni ve yeni bir olumlu olumsuz taraftan da bizim genel bir çerçeve çizmediğimiz zaman anlamını yitirmiş olur. Şu anda sadece devletçiliği savunma şansımız yok. Halkçılık ne anlama gelir?

Şimdi bu inşai görevini yapmanın şöyle bir sıkıntısı, problemi var. Bu, ideolojileşir, ideoloji hâline gelir. Yoksa, efsaneleşir. Sosyoloji, böyle bir paradoksun içinde. Yani mesela cumhuriyetin ilkelerini belirleyen sosyoloji aslında aynı zamanda bir ideolojidir de sonuç olarak bir ideoloji görevini ya da ideoloji üretme merkezi gibi bir görevi yerine getirmiş oluyor. Şu anda, ne yapması gerektiğine ilişkin çok açık, net şeylerimiz maalesef yok. Onun için de sosyologlar bana göre ya bir şey içerisindeler, spesifik bazı olay ortaya koyup da bütünlük içerisinde yer alması, ta konuşmamın başlarındaki bir yere dönüş yapmış gibi gözüküyor ama bütünlüğü yakalayan bir şey. Mesela güncel konuları var. Çok ilginçtir bu güncel konular zamanla tüketilmektedir. Hatırlarsanız bir zamanlar, bir dönemler mesela çok kültürlülük çok önemliydi. Herkes çok kültürlülük ile yatıp kalkıyordu tabiri caizse. İnanın bana göre hiçbir şey sonuç ortaya çıkmadan bitti. Güncel hayattaki yerini bulmadı ya çok kültürlülük

bir de baktık ki işte öyle bizim bahsettiğimiz gibi değil. Göç, bitmeyen bir sorun aslında ve bitmeyecek olan bir sorun. Ama büyük bir tüketim süreci yaşıyor bana göre göç sosyolojisi. Şu anda hemen hemen herkes; muhafazakâr, dindar sosyologlar toplumsal cinsiyetle ilgileniyorlar fakat belli paradigmlar, belli ideolojilerle gidiyor. Orada cinsiyet toplumsallığı ne oluyor? Yani bir cinsiyetin toplumsallığı? Çok basit bir cevabı vardı biliyorsunuz. Görüşlerin bir kısmı toplumsal yüklemelerdir. Bir kamyonu ya da tırı kadın sürebilir, sürer. Ama toplum zannediyordu ki tır sürmek için erkek olmak lazım.

Sonra bu orada kalmadı. Şu anda enteresan bir süreç yaşıyoruz. Ne yaşıyoruz? Bir ideolojiyi miras ve merkez gören muhafazakâr arkadaşım Karaman’da lezbiyenlerin dışlanma sebeplerini araştırmasını istemiş öğrenciden. Yahu arkadaş Karaman’da lezbiyen var mı? Varsa nereden biliyorsun sen bunu nasıl biliyorsun? Sonra hem Karaman’da lezbiyenler var hem toplum dışlıyor, neden dışlıyor? Ya toplum değerleriyle, gelenekle, törelerle bağdaşmayan bir şeye elbette tepki gösterir. Var mı başka diyeceğin? Nasıl tez oluşacak buradan? Sonra mesela bazı ezberler var, kadın canisi erkekler, kasaplar. Sebepi ne? Ataerkillik var. Bu baş belası yatay ataerkillik. Bu durum bu hâle getiriyor. Pres yapıyor. Erkekler üzerine bir araştırma yapılmamıştır. Bunu bu noktalara getiren süreci eskilerin, ben bunu dediğimde mesafe koyarlar ve enteresandır. “Yahu hocam bunun araştırılacak tarafı var mı bu adamlar kasap ya!” Yahu adam kasapsa kasap, nasıl buluyorum bunu ben? Hatta ataerkil toplumlarda boşandıktan sonra hiç kimse kimseyi öldürmezdi. İşte sen sağ ben selametti. Daha çok belki kadın da mağdur olabilirdi. Ama ataerkil ailelerde sanki öteden beri erkekler boşanıyorlar, kadınları öldürüyorlar, bunları bir türlü aşmamışız. Şimdi devam ediyorlar. Ters söyleyeyim. Ataerkillik eğilim, sapık, çarpık bir anaerkillikten doğan bir sorun yaşıyor toplum. Fakat inanın böyle bir şey sorduğumuz zaman, böyle bir şey söylediğiniz zaman adam şey şey bakıyor, “Ya hocam işte filan.” diyor. Ezbere ters benim söylediğim şeyler.

Peki bu Türk sosyolojisinin ezberleri nasıl oluştu? O sosyolojinin ideolojikleşmesi... Önce Kemalizm’e, sonra sol sosyolojiye, şimdilerde de muhafazakarlığa yamanması. O sosyolojiye fazla bir şey yüklediğinizde ideolojikleşiyor dediniz ya.

Türkiye’de olan da bu. Sosyoloji biraz devlet ideolojisinin, iktidar ideolojisinin, hatta zaman zaman bir payandası gibi görülüyor, değerlendiriliyor. Orayı biraz açın isterseniz.

Hakikaten biraz sosyologlardan, biraz mevcut sistemden, biraz iktidardan belki toplumun, sosyoloji konuşacaksa bir kısmı da toplumun bu konudaki altyapısındaki eksiklerinden kaynaklanan bir belirsizliği var. Ben Ankara’da birkaç toplantıya katıldım. Zaman zaman toplantılara katıldım. Bu aile ile ilgili benim dışımda Kültür Bakanlığında, Aile Bakanlığında, değişik bakanlıklardan bir araya gelmiş insanlardı. Bir şey gördüm, sosyoloğa bir işin düşmediğini gördüm. “Efendim ne yapalım? Şiddet gören kadına nasıl yardımcı olabiliriz?” “Sosyolog olarak benim diyeceğim bir şey yok burada, yaş itibarıyla.”

Bir arka plan yok. Hayır, hatta ihtiyaç duyulmuyor buna. Mesela ben biraz önce dedim ki çarpık bir ana ilkelikten bahsedebilirim ben oradaki arkadaş grubuna. Bu tür konuları bir alalım, aldığımız tedbirler askıda kalmasın. Kararlar aldık. Hatta 40 civarında karar aldık. Cumhurbaşkanı’na, Aile Bakanlığına da gitti. “Bunun en önemli kısmı gerçekleştirilir, bunu hiç merak etmeyin.” dendi. Çünkü uç noktada sivri diğer pratikler... Diyorum ki yahu çarpık bir ana ilkelik var, bir kültür sorunu olarak buna şöyle bir şeyler yapmak gerekir. Benim bu dediğimin anlaşılmadığından adım kadar eminim.

Anlaşılmaması, yeterince böyle somut ve görünebilir ifade etmemekten mi kaynaklanıyor, yoksa zaten mevcut ideoloji olarak mı?

Ben İslam sosyolojisini bir türlü oturtamadım demiştim ya, ona benzer bir şey bu. Yahu aileyle ilgili oturduğunuzda ne yaparsınız, saldırılar nasıl olur, kadın nasıl korunur vesaire gibi şeyler söyleyeceksiniz. Ben bu konularda farklı bakıyorum. Ben istiyorum ki arka planı dolduran bir sosyolojik anlayışa da açık olun ve bunu lütfen siz yine önerilerinizde bulunun ama bunu bir göz önünde bulundurun. Bu göz önünde bulundurulmuyor. Bu mevcut yönetim, mekanizma yeni değil öteden beri var. Yıllar önce belki bir 30 35 yıl önce benim tezim Selçuk’ta başlangıçlardan sosyolojiyi halk nasıl algılıyor değil,

ileri gelen yöneticileri nasıl anlamıyor? Bir çalışma yapalım dedik. Nereye gidecekler? Valiye, olmazsa vali yardımcısına gidecekler. Efendim Milli Eğitim Müdürü’ne gidecekler, Emniyet Müdürü’ne gidecekler. Belediye Başkanı ve yardımcılara gidecekler. Yahu siz sosyoloji diye bir şey var, duydunuz mu? Ne anlıyorsunuz bundan? Sosyolog size bir katkıda bulunur mu? Katkıda bulunacağını pek zannetmiyorum. Ama bulundururuz, bir görev buluruz ona istihdam etmekle ilgili. Bir de sosyolog istihdam edelim. Sosyolojik olarak değil. Belediye etti yıllardır, belediyeler sosyolog istedi. İşte, halkla ilişkiler, açık kapı vesaire ya da medya temsilcisi. Yahu sosyolog, işi, görevi aslında bu değil. Tabii şu anda da ne kadar değişti pek emin değilim ama çok büyük değişiklikler olduğunu pek tahmin edemiyorum. O zaman, siz kendinizi tanıtamamışsınız sosyologlar olarak denebilir. Onun için de bize bir şey soran yok. Sosyal mesafe dediler salgında. Ya sosyal mesafe sosyolojik bir kavram değil dediler arkadaşlar ama değil mi gerçekten? Sosyal mesafe sosyolojik, o da ayrı bir konu ama bir hafta tartışılan bir konuydu sosyologlar grubunda biliyorsunuz. Ya kardeşim bize sorulan filan yok. “Yahu ne diyebiliriz buna?” Sosyal. Adını da koydular, yürürlüğe de koydular. Sosyal mesafenin metresini ayarladılar. Sonuç olarak çok ilginç bir şey. Mesele sosyal ilişkiler bakımından ne düşünüyoruz dese birisi biraz kafa yoracaktık. Sosyoloji, doğrudan doğruya pratik çözümler üretmez aslında. Fakat söylenen sonda mı varsayımları vardır: “Bu böyle olduğu zaman şu sonuçlar beklenebilir.” Bilimin gereğidir bu.

Ama zaten hocam sosyoloğun vazifesi bunu üretmek değil mi? Niye sormayı beklesin ki? Türkiye’de böyle bir şey var. Herkes birilerinin kendisine bir şey sormasını bekliyor. Üniversitede, akademide tez yazdırıyor, araştırma yapıyor. Bunları yapması gerekmiyor mu zaten?

Hayır kendisi yapacak da kendisine başvurulmayınca tanınmıyor. Gereği iyi anlaşılıyor. Şimdi hâli yok. Yolda konuştuk. Bu arkadaşımız diyor ki “Sosyal hizmetler diye bir şey icat etmişler bizim önümüze bunu engel olarak koymuşlar.” Ya sosyal hizmetler aslında sosyal politika üreten bir yer. Sosyolog da sosyal politika üretir mi? Üretir. Sonuç olarak sosyal hizmetler sosyal politika üretir. Sosyal politikayla sosyolojik bilgiyi ilgililere anlatamıyor muyuz

bilemiyorum. Sosyologların tartışmaları da havada kalıyor dolayısıyla. Pek bulunamıyor gibi geliyor bana.

Üniversiteden mezun olduktan sonra neler yaptınız hocam?

Mezun olduktan sonra iki yıllık bir İstanbul hayatım oldu. Bu gidiş basın dolayısıyla olmuştu. Okulu bitirdikten sonra öğretmen olarak atanmama rağmen öğretmenlik yapmadım. Hayatıma serbest olarak devam etmek kararını verdim. Biraz da dernek, teşkilat aracılığıyla böyle bir durumda kaldım. Bu, benim istemediğim şekilde olmadı ama şartlar istemediğim şekilde işledi. İki yıllık basın hayatım benim için toplumsal gözlem yapma imkanı oldu. Pek çok kişiyle tanıştım. Bu çok önemli bir şey. Bugünkü gençlerin önemli eksiklerinden biri, kendilerini geliştirecek çevre imkanları bulamamaları. Mesela İstanbul'da pek çok insanla kısa ve uzun ilişkilerimiz oldu. Çok farklı çizgilerden insanlar bunlar. Doğu Türkistan Devlet Başkanı İsa Yusuf Alptekin Bey ile uzun uzun sohbet etme imkanımız oldu. Tahsin Banguoğlu ile görüşüyorduk. Düşünün ki konuştuğumuz zamanlarda bunu dediğimde 26-27 yaşındayım. Büyük bir dikkatle böyle dinliyorum. Dolayısıyla büyük bir şey getirdi bende. Ufuk açıcı bir durum. Daha sonra işte Mahir Kaynaklar ve eserleri filan apayrı bir şey kazandırdı. Tabii bu doğrudan doğruya bir açılım sağlaması mümkün olmayabilir ama bunu mümkün olduğunca toplumla iç içe olmak, bir epistemik cemaat içerisinde mahsur kalmamayı sağlayacak bir şeyler yapmak gerek diye düşünüyorum. Rahmetli bilgi sosyoloğu bizim Uludağ'da Hüsamettin Arslan Bey çok ilginç bir tez yazdı. Bir epistemik cemaat oluşumu var. Hepimiz birbirimizi tanıyoruz, birbirimizin dilini biliyoruz. Birbirimize yardımlaşmamız, desteğimiz, olmalı. Fakat bu zaman zaman kayıkçı küreğine döndürülüyor gibi geliyor. Bu sanal dünyanın içerisinde ben ciddi fikirlerle ilgilenmenin çok yeteri kadar olabileceği kanaatinde değilim. Onun için de ben mesela Facebook'ta, Twitter'da hiçbirisinde yokum ben. Ona üye etmişler beni, şöyle bir oradan bir bakarım. Ne oluyor, nedir diye Bu çizginin içerisinde kalarak bir şeyleri üretmede zorluk var. Bu da şunu sağlıyor: Bir ahbap ilişkisine dönüştürüyor bunu. Onun için de tabii gençleri, bu arada yeri gelmişken konuyla bağlantısı olduğu için söylüyorum. İlişkin olduğu dünya,

elbette bir akademisyenin ilişkin olduğu dünyanın başında kitaplar gelir. Fakat bu kitaplarla çok fazla özümseyici bir çizginin gelişmediği kanaatindeyim. Düşünsel olarak, akademik olarak o şeyler, o formel yapıdaki makalede her şey var. Raymond Anon’un dediği gibi, bir kere öğrencisi geliyor, dinliyor, sonra diyor ki Mösyö diyor, “Onun içinde her şey var ama sen yoksun.” Ben onu da tanıdım, onu da gördüm orada. Foucault’da gördüm, Deleuze okudum filan. Şimdi şöyle bir noktaya getiriyor: Denen denmiş, ben bunların içerisinden bir sentezleme yaparak alıntılarla bir şey ortaya çıkarayım. Asıl bu malzemenin üstünde ilerlenecek düşündükleri. İsim vermeyeyim, bir arkadaşım bizzat diyor, “Hocam her şeyi söylemişler, bize bir şey kalmamış.” diyor. Ayrıca “Weber’e hayranım. diyor. “Peki” dedim “sana Weber’den bir soru: Weber asketik gerilim diye bir konudan bahsediyor. Din ve dünya arasında bir gerilim yaşanır. Din kendisine çeker, dünya da kendine çeker. Adam iki arada bir derede kalır. Buna asketik gerilim diyor. Bu asketik gerilim sonunda mutlaka dünya lehine çözülür. Dinle çözülemez diyor, akıl onu gerektirir. Ama insanlar çoğu kere asketik devrimi din lehine çözmüşlerdir. Hayattan kopmuş adam örneği hâline geliyor insanlar. İki yönlü dünya, bilim ve dünya arasındaki gerilimde. Söz gelimi epistemik gerilim. Yani eksik epistemik gerilimi bilim lehine çözüyor adam, çözmüş. Ne diyelim buna?” “Valla hocam, ben onu pek de düşünmemiştim.” Ama pek çok insan, yüzde seksen doksan düşünmüyor. Şimdi, İstanbul’da dediğim gibi böyle bir deneyimim oldu tabii. Ve de dernek faaliyetleri, basın faaliyetleri falan böyle geçti.

Yazı yazma tecrübenize geçebiliriz hocam. Onu kazanmanıza. Daha sonra da akademisyen olarak çok ürettiniz çünkü.

İnsan yazıya profesyonel olarak başlamaz. Söylemeye bile gerek yok. Zaman içerisinde olgunlaşır. Konu tespiti, malzeme toplama, tam bir gözlem diyelim. Gözlem ama kitaplarla ilgili bir toplamaydı. Genel anlamda gözlem diyebiliriz. Hatta nereden başlayıp nereye götüreceğinizle ilgili bir şey. Bunu yazdığınızda neyi umduğunuz çok önemli. Bir yazı yazacaksınız fakat bu yazıda aslında ana tema olarak bir şey işliyorsunuz, işlememiz gerekiyor. Onun çevresinde kurabildiğiniz alanda o teziniz doğru olabilir, yanlış olabilir, birileri katılabilir,

katılmayabilir, ayrı bir konu. Ama yazdıkça tecrübe kazanırsınız, yazarsınız. Yazıyorum da mükemmel olmuyor. "Akşam bir şeyi yazdım, sabah hoşuma gitmedi, yırttım." diyor birisi. Ama insanların bir kısmı devamlı bilgi sorması, bilim felsefesinin temel esprisi öğrenmek, araştırmak ve yenilik, sentez. İnsanların büyük bir kısmı öğrenmeyle yetinir kalır, bir kısmı araştırır. Araştırma esnasında aslında yepyeni bir düşünme için malzeme aşamasıdır. Diyalektik bilgi olarak düşünürsek düşünme değil, onu yenilikle sentezleyen bir şey götürmediği sürece malumatla kalır bu, malumat olarak kalır. Hâlbuki malumata entelektüel olarak, aydın olarak ulaşabilmemiz gerekiyor. Emekli olmuş akademisyenlerimize bakıyorum, artık dirseklerine yaslanmış dinleniyor. Hayır, şimdi bir şeyler söyleyin artık, 35 yaşında 40'ken söylediklerinizi, siz doçentlik için, profesörlük için yazmıştınız. Daha enformeldi bu. Yanlış değil, iyiydi, güzeldi tamam. Ama bu formel. Şimdi hatta öyle bir şey yaz ki referansı filan olmasın. Gerçi bu çizgide gittiğinizde sizi sıkıntıya sokan şeyler olur bundan eminim. Yahu bizim dekan dedi ki "Hocam ya Yunus Emre ile ilgili bir yazı yazalım." Edebiyat Fakültesi dergisi için. "Bir Bilge Olarak Yunus Emre" diye bir yazı yazdım. 4-5 sayfalık bir şey. 4-5 tane de referansım var. Hakemli bir dergiye gönderdim. Hakemler demişler ki: "Bu makale dergide yayınlanmaz ya da referansı yok bilmem nesi yok." filan bir şeyler. Dedim ki: "Benim bu yazımı lütfen yayınlamayın." Aslında arkadaşlar "Hakemler haklı dedi." Bu formel makale ilk eleme kurallarını uygularsanız yazımın yayınlanmaması lazım. Akademik bir makaleden ziyade düşünsel bir yazı bu. Düşünsel yazıya yer verirsiniz, verirsiniz. Hatta yazım kurallarına uygun olması gerekir bunun kardeşim, yayınlamazsanız da ben suçlamam. Siz nasıl görmezden geliyorsunuz çünkü böyle bir had kendimde görmem. Dolayısıyla malzeme aşamasında kalıyor. Bütün sempozyumlar, bütün oturumlarda bu tebliği akademik teşvikte kullanalım deniliyor. Fakat yayınlarımız objektif, bilimsel tavırdan ziyade kendi ihtiyaçlarımızı karşılamak üzere yapılmış faaliyet konumunda kalıyor.

Hocam etkilendiğiniz bazı isimlerden bahsedebilir misiniz?

Doğu'nun ve Batı'nın da okuyucusu oldum. Antik çağ filozoflarını filan okudum. Fiilen üzerimde çok etkili olduğunu düşündüğüm bazı kişiler var.

Alternatif düşünürler diyorum bunlara. Yani günü birlik akıntının içinde olmayanlar. Cemil Meriç, Erol Güngör ki yaşasaydı bizim için çok iyi olacaktı. Batı dünyasında Sorokin, Toynbee, Aliya İzzetbegoviç. İzzetbegoviç ki bir bilgedir. Mesela Cemil Meriç bir düşünürdür, iyi bir düşünürdür. Aliya İzzetbegoviç, bilgedir. Çünkü herkesin bildiği konularda farklı bir şey söylüyor. Mesela “toplum yapaydır, aidiyet duyduğumuz toplum değildir” diyor. “Ulus devletleşme aşamasında devletler tarafından yeniden üretilmiş, otonom insan birliktelikleri, dili, dini bir” diye tanımlanan bir toplum olabilir mi? Ya da kaç tane bulursunuz böyle bir toplum? İzzetbegoviç, aslolan topluluktur diyor. Sonra medeniyet değil, esas olan kültürdür. Kültten gelir, manevi, semavi ve aşkın tarafı vardır. Zamanla bozulur, medeniyete dönüşür. Peygamberler medeniyetleri alaşağı etmek için gelmişlerdir. Bu, herkesin bildiğinin tersine bir şey ama işin gerçeği bu. Biz hâlâ medeniyetimiz şöyle böyle diyoruz ama. Mesela Batı eleştirisi. İzzetbegoviç’in Doğu ve Batı Arasında İslam’da Batı eleştirisinde küfür yok, sövmeye yok, gelişi güzel sataşmak yok. Ama bir şeyleri yıkıyor ve bir şeyleri yapıyor, yerine koyuyor. Tarihte önemli şeyler var. Özellikle derim evren ufuk açıcıdır. Şehir olarak 17. yüzyılda Kâtip Çelebi vesaire bunlar da pek iyi anlaşılmamış.

İbn Haldun. Ya enteresandır, çok hayret ettiğim bir konudur. 14-15. yüzyıl başlarında 16 köşeli yapılmış bir ciltle çevrilmiş. Cevdet Paşa’ya kadar yok. 19’uncu yüzyılın ikinci yarısına kadar çevrilmemiş. Arkadaş güzel bir şeyler yazmış bu adam. Allah Allah... Enteresan bir şey. Mesela bu Gazali ile İbn Rüşd arasındaki tartışmalar, felsefe tartışmalarından insan olarak yapılmış tartışmalar ve her seferinde İbn Rüşd mağlup edilmiş. İki de taraf var. İbn Rüşd’ü savunanlar var, Gazali’yi savunanlar var. Böyle bir şey olmaz. Tam ne dendiğine, içeriğine bakıp anlamak gerekiyor. Bu ortamda bu tarafı hep eksik kalır. Onun için de pek çok kişi yanlış yorum yaptı. İsmail Raci El Faruki değerlendirir. Ama rahmetlininki çok enterasan, ufuklu bir bakış. Ben bilimin İslamileştirilmesi temel esprisine biraz zor katılıyorum ama bir projeksiyondur. Bu işin içindeyiz. Arka planda bir projeksiyon ve ona göre çıkarımlar. Herkesin var öyle. Weber’in Protestanlık yorumuna bağlı projeksiyonlar gibi ve bunu haklı çıkarabilmek için bütün gerekçelerini sergiliyor. Arkada

bir projeksiyon sistemi var ama ön planda açıklamanın gereklerini, yöntemin gereklerini yerine getiriyor. Ön tarafta bana ve sana bağlantımız ortaya konulmuş bir bilgiye yeni bir renk katmak, desen vermek değil ama düşündüğü bir şeyde biz varız, biz olmalıyız. Projeksiyon sistemi derken kastım bugün değer dünyamız işine arkadan gelir ama ön taraftaki yöntem kısmında bilimin gereklerini yerine getiririz. Yeterli değil ise ki zaman zaman söylüyorum, eksik olabilir, eksik olan taraflarının olduğunu söylüyorum ama o zaman olay iyi yaşadıktan sonra karşılaştığımız sıkıntılara hiç üzülmemek üzere gerçekten bu vahiyle gelmedir. O çözümleri, çözümlmeyi kendimiz yaparız. Onun için de benim bu konudaki çözümüm aşağı yukarı kendi filtersine kadar siz ne yaptınız sorusuna verdiği cevapta, içerisinde yer alan şeylerden biri şudur: İlk önce düşünce dünyanızda, arka planda bir değer dünyamız var ancak bu değer dünyamızı ön planındaki açıklama gerektiren konularla doldurmayın. Açıklamayı gerektirecek konular bağlamında daha ön planda dünyamız var. Mesela orasını bir ayet de doldurmaz, bir hadis de doldurmaz. Çünkü o değer dünyamızın projeksiyonu, boşluğu varsa... "Bak görmüyor musunuz biz gökleri, kâinatı sürekli genişletiyoruz." ayeti mesela. O bir astronomi ilkesi değil, bundan daha öte bir şey ama bir astronomi ilkesi olarak anlayacaksınız bunu. Bir şeylere yöneltiyor ve bir şeylere dikkat çekiyor. Bunu böyle anlamamız gerekiyor. Zaten herkesin benim şu andaki düşünce hâlim. Küçüklüğümden beri yaşadığım dünyanın temel espirisi. Neşeli bir şekilde doğup bilseydim, şu andaki bakışım biraz daha farklı olurdu. Doğru olurdu değil, yanlış olurdu diyelim. Farklı olurdu. Kaybedenler olurdu. Yanım korunarak onu öyle seçiyorum. O projeksiyon sistemimi kullanıyorum ve nice adamlar aynı yerde, aynı konuda farklı bir sonuç çıkar, öne çıkarıyorum. Yöntemsel olarak doğru yolda hareket ediyor ama ediyor. Mesela antropolojide adamın birisi 1950'de bir yere gitmiş, burada agresif, saldırgan, geçimsiz bir toplum var diye sonuca ulaşmış. 1955'te birisi aynı yere gitmiş, çok sevecen bir toplum var diye yazmış. Yöntem açısından bakıldığında ikisi de doğru söylüyor. Çatışma var diyen İngiliz, sevecen İspanyol'du. Farklılık bundan kaynaklanıyor.

37 yıllık akademisyenlik hayatınız var. Mesela Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. Neler yapabildi, yapamadı? Bir değerlendirme...

Görebildiğim kadarıyla Selçuk aslında ortalama, hatta ortalamanın biraz üzerinde bir bölüm olarak var oldu. İnşallah bunu korur. Son gelişmelerle bazı ufak tefek değişikliklerle umarım koruyacak, devam edecek diye düşünüyorum. Batı dünyasında bildiğiniz gibi bölümlerin kendine has bazı alanları ve yaklaşımları var. İncelediği ve ön plana çıkan şeyler var. İşte benimki son bomba gibiydi. Sosyoloji daha çok felsefeden yararlanır. Amerika’daki herhangi bir bölüm aile sosyolojisine, kent sosyolojisine ve sınıf çalışmalarına öncelik verebilir. Bizde bunun çok fazla ön plana çıkmadığını düşünüyorum. Alanlara yönelerek ekolleşme pek olmuyor. Sosyoloji ile ilgili en çok söylenenlerden biri, biliyorsunuz işte Ankara ile İstanbul ekolü farkıdır. Yani teorik ağırlıklı ve pratik ağırlıklı ki 1940’lı ve 1950’li yıllarla ilgilidir. Ankara köy araştırmaları vesaire gibi konularla biraz daha ön plana çıkmıştı. İstanbul daha teorik belki de sosyolojinin başlangıç tarzını temsil ediyordu. Kürsünün kuruluşunun İstanbul oluşu nedeniyle bir öncelik pek yok. Onun için de her türlü donanım sahip insanlar çıkarmaya çalışıyoruz. Bunun eleştirilecek tarafı var, doğru tarafı var. Her şeyden az çok haberi olan bir insan yetiştirmek gerekir. Ama öğrenci biraz ağırdan alıyor. Biliyorsunuz Selçuk Sosyoloji ortalamanın biraz daha üstünde bir bölüm. Aslında Karaman da fena değil. Pek çok üniversitedeki sosyoloji ile karşılaştırdığımızda fena değil. İyi olacağını umuyorum. Biraz değişiklikler geçirmiş. Bazı ihmaller olmuş. Ama şu andaki gelişme temposu iyi. Belki biraz takviye ihtiyacı var. Benim kanaatim itibarıyla onları da sağlayabilirsek inşallah daha iyi olacak.

Hocam, 40 civarında yüksek lisans, doktora tezi yön etmişsiniz. Mesela tez yönetiminiz nasıldı? Neye dikkat ediyorsunuz? Konu çeşitliliği de var, araştırma olanları da var, daha teorik olanları da var.

Evet. Hatta geçenlerde baktım, şu an elimde doçent dosyaları var. 80’in üzerinde doçent jürisinde bulunmuşum. 15’ten fazla profesörün atanmasında bulunmuşum. En azından 40 civarında yüksek lisans ve doktora var. Şu konu üzerinde duruyorum. Teorik çalışmayı önemsiyorum. Teorik olanın kalıcı

olduğunu düşünüyorum daha. Ama bir problem çözecek isek, çözülecekse bu problemin şüphesini gerektirir bu şey. Bu bir zamanlar çok uygulandığı biçimiyle anket uygulaması gerekmiyor. Özellikle son zamanlarda. Biliyorsunuz görüşme daha çok uygulandı, uygulanıyor. Arkadan daha sağlıklı, daha ayrıntılı bilgi edinme imkânı geldi. Danışmanlık yaptığım tezlerin büyük bir kısmı teori, o çerçevedeki şeylerdir. Alan araştırmaları yok değil. Mesela bakıyorsunuz bazen hakikaten çok orijinal bir konu. Bir öğrenciyle beraber onu düşünürüz, araştırıyoruz filan derken bir arkadaşımız o anda bana "Benim de aklıma bir şey geldi." diyor. Mesela gelin-kaynana sorunu, bu yönüyle gelin kaynana sorundur hakikaten. Hayır, hayır üzerinde çok duruluyor filan ama o genel. Hani geçmişteki ailesel sorunların önemlilerinden bir tanesi gelin-kaynana anlaşmazlıkları filandı. Peki bu ne oldu? Yoksa neden oldu? Dün neden vardı bu? Bir araştıralım. Ha ortaya bir şey çıktı öğrenci gelmiş, böyle bir hakikaten orijinal alan konusu çıkarsa onu da ihmal etmemeyi prensip edindik. Öğrencilerin biraz analitik bir şeyler düşünmesini istiyorum, bekliyorum. Farklı da bir şeyler söyleyebilmeli, ezberleri aşabilmeli diye düşünüyorum. Çok ezberlerimiz farkında olmadan ezberler bize eşlik ediyor. Size bir örnek vereyim. 1955 yılında bir araştırma yapılmış Çukurova'da. Araştırmanın konusu, yanlış hatırlamıyorsam 1955 tarihli İstanbul Sosyoloji dergisinde yayımlanmış bir makale, bir araştırma, tarım kesiminde kadınların sosyal güvence sorunuyla ilgili. Bu araştırmayı yapan şu sonuca ulaşıyor. Çukurova Bölgesinde tarımda çalışan kadınların maalesef sosyal güvencesi yok. Doğru mu bu. Evet, doğru. Veriler de onu gösteriyor. Gözlemler de bunu doğrular. Fakat bir problem var. Bir ezber var. 1955'te tarlada çalışan erkeklerin sosyal güvencesi var mıydı acaba? O zaman yapılması gereken, Amiran Kurtkan Hanım'ın dediği gibi severek mi mecburiyet dolayısıyla mı çalışıyorlar, onu araştırmak gerekirdi. 50 kadın üzerinden bunları da istatistik üzerinden yüzdeyle ifade ederseniz burada da problem var. Sorguladığınızda evdeki erkekten uzak kalmak istiyor olabilir kadın. %10'u tarlada çalışmayı çok seviyor filan değil diyorum nedense onun için ezberleri mümkün olduğunca aşarak bir şeyler yapmak lazım. Efendim, "Ataerki ailede insanlar boşanan kadına imkân tanımıyor, öldürüyor." Ama gerçek öyle mi? Önce de öyle değildi. O zaman bir

başka gerekçeyle desteklenmiş olabilir bu. O zaman bunları bulmamız gerekiyor. Evet, böyle bir süreç yaşadık ve aşağı yukarı üniversitelerde, değişik üniversitelerde 50 üzerinde bizim sosyoloji yüksek lisans veya doktorasında bulunduğumuz arkadaşlar var. Bir kısmıyla bir vesileyle karşılaşma, telefonlaşma, iletişimimiz oluyor. Herhâlde bu tür mesleklerin en önemli yanlarından biri galiba, insan mutlu oluyor.

Hocam, şu alanda çalışmak isterdim ya da şu konuyu çalışmak isterdim dediğiniz bir şey kaldı mı? Var mı yani?

bir süre aslında psikoloji, değerler psikolojisi ile ilgili bir konu vardı. Daha sonra hiç ilgilenmedim. Dolayısıyla şimdi dönüp baktığımda şu konuyla ilgilenmek lazımdı ama olmadı maalesef dediğim bir şey yok. Ne kadar entere-san? Psikoloji çalışmamış olmaktan dolayı da bir şey duymuyorum. Geldiğim nokta, ilahiyat kapısından çıktıktan sonra güncel hayattaki faaliyetlerim, okumalarım, akademik hayatımın beni getirmesi gerektiği yere geldiğimi düşünüyorum. Ve bundan mutmainim.

Güzel bir şey hocam...

Artık emekli oldum artık dinlenmeliyim düşündüm. Şu anki öğretim üyeliğine fiilen devam etmenin bazı yapacağım işleri sınırlandırdığına ilişkin kanaatim zaman zaman dönüp dolaşıp zihnime geliyor. Ya bırakıver artık diyorum bazen. Bazı düşündüğüm şeyler var, şunlar yapılmalı diye. Bu aşamada sen söylemelisin, sen bu alanda bir şey yazmalısın, öyle bir şey konuşmalısın da yazmalısın diyorum kendime. Onun için de ona vakit ayırman lazım. Bunun için mesela Karaman'daki görevini artık bırak dediğim oluyor. "Yahu hocam o hâlâ devam ediyor mu?" "Ya ama bırak Allah aşkına ya!" diyenler oluyor. Ama bu bana çok ters bir şey. Bırakabilirim de bırakmamın nedeni daha başka işlere zaman ayırmak için bırakırım. Ama o bana "Ya artık hocam şu üniversite işini bırakıver." diyenin benim düşündüğüm bağlamda dediği söylene-mez. Bir de çağdaş felsefe sorunları diye benim 2 yıldır girmekte olduğum, Karaman'da girdiğim, daha önce girmemiştım ama nihilizm, varoluşçuluk vesaire tarih felsefesi gibi konuları işlediğim bir dersim var. Bir arkadaşımız

bana, "Hocam bunu bir atölye çalışması hâline getirelim. Lisansüstü düzeyindeki arkadaşlara da soru olsun. Eylül'den itibaren bu on iki konuyu hem kayıt yapalım hem de kitaplaştıralım." dedi. Onunla ilgili hâlâ bulduğum bilgilere karşılık bilgileri anlamlı bir yere koyuyorum. İyi olacak inşallah. Kendimi de çok ikna ettiğim bir konu bu. Ona göre bir şeyimiz var. Bir de bu benim "Güncel Kültürde Temel Kavramlar" sözlük çalışmam var. Dil, pek çok sorunun olduğu ve beni sıkıntıya sokan, tedirgin eden bir alan. Onun benzeri bir şey yapmayı düşünüyorum. Allah kısmet ederse tabii. "İslam'da Temel Konu ve Kavramlar" gibi çalışma. Bu "Güncel Kültürde, Dinde, İslam'da Temel Kavramlar" Sanıyorum iyi bir projeksiyon sistemi olacak bu, yapabilirsem. Planım da buna benzer şeyler var.

Bugün sosyoloji bölümlerinin sayısı 100'ü geçmiş. Sosyolog sayısı artıyor Türkiye'de. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Maalesef bizde sosyoloji, "Bir başka yere giremedi, bari sosyolojiye girsin." anlayışı var. İnanın eleman yok. Hatta bazı yerlerde diyorlar ki "İşte iki kişi var, bir iki kişi de alsak da öğrenci alsam." filan. Tabii akademisyen olarak istihdam ediliyor. Bir grup genç öğrenci olarak istihdam ediliyor. İki türlü şey var. Fakat buradan pek bir şey çıkmıyor. Batı dünyasında benim bildiğim kadarıyla, mesela Amerika'da iyi puanlarla alıyorlar ya da özel seçme öğrenci gidiyor sosyoloji ve uluslararası ilişkilere. Bakıyorsunuz Fransa'da böyle. Dünya çapında meşhur olan çıkıyor. Özel şeyleri olan insanlar yetiştiriyorlar kendisini. Doğal olarak kişisel olarak bu sosyalleşme sürecini çok hızlı tamamlayamamış gençler burada sosyoloji yapıyorlar. Bir ikincisi, sosyoloji eğitimi verecek olan insanlar da yeterli değil. Çok faydalı oldukları kanısında değilim. Hiç olmazsa şahıslar da sosyolog ne yapar, laf eder, laboratuvara filan ihtiyacı yok. Politikalar genelde böyle. Mesela benim yaptığım. Şimdi fen bilimlerinde filan bir şey açmak gerektiğinde genellikle buraya tabii laboratuvarlar gerekir. Performanstan yedeği hesap edilerek bir şey yapıyoruz. Sosyolojinin laboratuvarı, toplumdur. Ama gerek yok bir sınıfla oturup konuşurlar, ondan sonra ne yaparlar? Laf üretirler. Laf üretme, olay onu algıladığımız düşünme, bunlara yakın bir şey yaptığımızda sosyolojiden çok uzak bir yerlerde görürsünüz ya

da düşünüyorsunuz demek olur. Bu kadar sosyoloji bölümünün olmaması gereken ya da tamamlanabildiği oranda yapılması gerekir. Tabii üniversitelerin bir sorunu da şu oldu. Küçük şehirlerde büyük üniversitelerin desteğiyle üniversiteler oluşuyordu. Karaman’daki fakülteler ilk başta Selçuk Üniversitesine bağlıydı. Üniversiteler fazla bölüm açmaya çalışıyorlar. Karşılığı varsa açılmalı. Sosyoloji diploması olan ama sosyolog olmayan çok insan mezun oluyor maalesef. Programlarda bazı değişiklikler yapılmalı. Bakkaliye çalıştırılacaksa sosyolog çalıştırsın. Bizim ilk dönemden bazı öğrencilerimiz fayans vs. döşeme işi yapıyorlardı, sonra Mersin’de inşaat malzemesi dükkanı açtılar. İki sosyolog sınıf arkadaşı hâlâ devam ediyorlar. Böyle düşüneceksek sosyoloji programlarını yeniden düzenlememiz lazım.

Hocam, köyünüzden şu ana kadar devam eden hikâyeyi bir cümle ile özetleseniz?

Zor bir soru. Azmedildiği zaman yapılamayacak şey yok. Şu andaki gençlerin önünü görme konusunda daha çok imkanları var. Benim böyle bir imkânım olmamasına rağmen, kesintisiz, arka arkaya işleyen bir süreç yaşadım ve buraya geldim. Yani tek bir cümle ile özetlemekte zorlandım.

Teşekkür ederiz hocam.

“Topluma Bütüncü Bir Yaklaşım Önemli”

Mustafa Erkal

Mustafa Erkal, 1944'te İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldu. İktisat Fakültesinde Sosyoloji asistanı olarak atandı ve 1972'de doktorasını tamamladı, 1977'de doçent oldu, 1988'de profesörlüğe yükseldi. Erkal, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Sosyolojisi Ana Bilim Dalı Başkanlığı ve Metodoloji-Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. Ayrıca Aydınlar Ocağı Genel Başkanlığı da yapmıştır.

Hocam, ilk önce nasıl bir ortamda yetiştiniz, üniversiteye doğru gidiş ortaöğretimde belki etkiler, üniversite öğrenciliğiniz, o yıllar ve sosyoloji ile de ilişkisi var ise tabii insan topluluğuyuz çünkü onlar üzerinden başlayabiliriz.

1944 İstanbul doğumluyum. Tabii sosyoloji ile ilgi kurmamız çok küçük yaşlarda başladı. Özellikle babamın desteğiyle onun okuttuğu bazı kitaplar, makaleler... Bunlar hep tabii bende bir etki yarattı. Ortaöğretimden sonra özellikle üniversitede tabii bizim zamanımızda merkezi sistem yoktu. Biz zamanımızda her istediğimiz, gitmeyi arzu ettiğimiz her üniversite ve fakültenin ayrıca imtihanına girerdik. Öyle bir dönemdi, o da çok yorucu bir şey olurdu. Ama istediğim konulardan birisi dış politikayla ilgiliydi ve sosyoloji ile ilgiliydim. Daha sonra tabii yüksek öğrenimimde de bu konuda epey kitaplar okuduk. Kitaplar, kaynaklar, kaynakçaları ele aldık efendim. O kitaplar bugün de rahatlıkla okunan kitaplar olarak kendini gösteriyor. Daha sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji, daha eski ismiyle İçtimaî Enstitüsüne asistan olarak girdik ve orada tabii bizim akademik hayatın bir özelliği şudur: Siz kendi çevrenizdeki tecrübeli, değerli hocalara göre şekil alırsınız. Eğer mesela benim şimdi 18 tane kitabım oldu, 500 civarında, 600 civarında makalem... Bunlar yazmışsam sadece benim eserim değildir. Muhakkak ki hocalardan aldığımız etkiler, onlardan aldığımız birtakım görüşler ve metot anlayışı bize, meslek hayatımıza yön vermiştir. Gerçekten o dönemde tabii bizim kürsü başkanımız Ordinaryüs Profesör Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu idi. O halktan biriydi. Aristokrat tipli bir ilim adamı değildi. Zaten sosyologların o havada olması mümkün değil çünkü araştırma yapacak, halkın içine girecek, soru soracak, cevap alacak... O yönden doğrusu benim için çok istifadeli oldu. Girdiğim dönemde hiç unutmuyorum, bizim hocamız alacağı yeni asistanlara belirli kaynak kitaplarını okuturdu ve sonra şu soruyu sorar sorardı: “Bu adam bu kitabı niye yazmış?”, “Amacı ne?”, “Derdi ne?”, “Niçin böyle bir kitap yazma ihtiyacı duymuş?” Tabii bu zor bir şeydir; kitaplarda onu bulmak, çıkarmak... Sıradan bir özet değildi. Biz ona gayret ederdik. Bir gün bana da birkaç kitap vermişti. Onları okuduk sonra sorular sordu. İşte onlarla görüşürdük, fikir alışverişi yapardık. “Nasıl etkiledi seni?”, “En çok hangi kısımları ilginizi çekti?” falan diye sorular sorardım. Bir gün baktım yazdığım şeyi hocaya vermişim ve

bir de hocanın bir özelliği vardı, Allah rahmet eylesin, çok değerli bir insandı, mütevazı bir insandı ve biraz önce söylediğim gibi halktan bir kimse gibiydi. Hatta Sakarya Sosyal Araştırma Merkezini kurmuştu. Benim asistanlığımın ilk yıllarında orada çeşitli konularda bölgeyi araştırmış çünkü bir laboratuvarı o, sosyolojik bir laboratuvarı orası çünkü çok yoğun iç göç hareketi almıştı ve oraya mesela giderdik, araştırmalar yapardık. Deprem araştırması yapmıştık mesela. İstanbul Teknik Üniversiteden, Yıldız Teknikten hocaları götürmüştük 1968 depreminden sonra ve orada gerçekten hocalar şunu söylemişti teknik elemanlar, bu Çardak Caddesi'ni, yani en hareketli eski tarım alanı olan o cadde, tabii belli bir dönem sonu binalar, dükkânlar olan bir yerdi. Adamcağız dedi ki "Buraya yağurdu koysan cacık olur." Onun için burası en fazla iki kat kaldırırorsa onu depremi görünce televizyonlarda falan hakikaten o hocaların söyledikleri hatırıma gelmişti, onu hiç unutmam. Bana okuttuğu kitaptan aldığı cevabı, Öğretmenler Derneği vardı, Bilgi dergisi vardı onun. Aynen şimdi Birlik Vakfı'nın olduğu yerdedir. Orada Bilgi Mecmuası vardı. Muallimler Birliği eski adıyla. Meğer o cevabı dergide yayınlamış çünkü yanındaki insanların kitap yazdığı zaman masaya koyardı "Benim asistanımın kitabı." derdi veya makale yazmışsanız dergiyi gösterirdi. Senelerce ben o durumu mutlulukla seyretmişimdir. Hakikaten hoca etrafındaki insanların yazıp çizmesinden çok hoşlanırdı.

Biz yazma alışkanlığımızı kazanmışsak Fındıkoğlu Hoca'dan kazandık. Âmiran Kurtkan Bilgiseven'den kazandık. Mehmet Eröz Bey'den ki onun da çok araştırmaları var, saha çalışmaları vardır. Oradaki çalışma özelliğine göre, kürsünün niteliğine göre siz şekil alırsınız. Yoksa 10 tane kitap yazsanız 50 tane kitap yazsanız o sadece sizin başarınız değildir. Sizin orada, akademik hayatta çevrenizden elde ettiğiniz olumlu birtakım özelliklerin somut şekilde ortaya konmasıdır kitap. O bakımdan ben bulamadım yazımı dergide. Arıyorum, arıyorum, dergiyi bulamıyorum. Sonra "Buldunuz mu yazınızı?" dedi. "Hocam bulamadım." falan deyince "Bir daha bakın iyice." dedi. Baktım benim ismimi almış Mustafa Palandöken yapmış. Altına da parantez içinde emekli muallim diyor. Benim yadırgadığımı görünce "Oğlum bir gün er geç emekli olacaksın." dedi. Nitekim 11 sene oldu emekli olalı. Onu hiç unutmuyorum

ve böyle teşvik eden, size kaynakça gösteren, sizin gelişmenize, araştırmanıza... Mesela benim doktora tezim “Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması” idi. O dönemde o alanda hiç kitap yoktu hemen hemen. Bana şunu söylemişti “Oğlum doktora tezi, yüksek lisans tezi oturduğunuz masada yazılmaz. Gezeceksiniz, göreceksiniz, halkla temas edeceksiniz, birtakım bilgiler elde edeceksiniz ve ondan sonra işin teorik çerçevesini de kuramsal çerçeveyi de değerlendirerek somut gerçeklerle soyut birtakım görüşler arasında paralellik kurup, denge kurup onu zenginleştireceksiniz.” derdi ve bu tezi ben belli bir süre içinde hazırladım. Erzurum, Kars, Ağrı, Van, Muş, Varto, Hınıs, Doğubeyazıt, Erçiş, Tatvan... Şimdi hatırıma gelenler, oralarda gözlemler yaptım. Varto da mesela yaptığım gözlem enteresandı çok. Sosyolojinin ne kadar önemli olduğunu daha sonraki yıllarda fark ettim çünkü Varto depreminden sonra orada Almanlar yanılmıyorsa gelmişler, deprem evi yapmışlar. Deprem evleri boştu. “Niye boş?” diye sordum. Dediler “Hocam...”, o zaman asistanız, “Hocam,” dediler “biz tarımla uğraşyoruz, hayvancılıkla uğraşyoruz.” Daha ziyade hayvancılık. “Biz burada yatacağız. Hayvanımız 200 metre ileride, bu olmaz!” Orada anladım ki yapılacak konutlar dahi, konutların yönü dahi mesela konutlardaki tuvaletin yönü dahi güneye bakmayacak ve o toplumun aile yapısını, hane halkı sayısını ve oranın özelliklerine göre şekil alacak. Bunu yapmadığınız takdirde yaptığınız yatırımın maliyeti daha çok yükselir. Çünkü hizmetten istifade edilmiyor anlamı çıkar ve gerçekten o beni çok duygulandırmıştı o örnek. Hakikaten boştu. Bana o cevabı verdiler. “Ne yapacağız biz burada?” 200 metre ileride oturacağım, hayvan burada olmaz. Sonraki deprem evlerinde, yine o bölgede yapılan deprem evlerinde hayvan barınağı aşağıda üstte ayrı bir merdivenden girilen konut gerçeğiyle karşı karşıya gelmiştik. Onu hiç unutamam ve bu devam etti.

Fındıkoğlu Hoca, kendisini hep rahmetle anarım, saygıyla anarım. Bize hep bu türlü şeyleri verdi. Okumamız gereken eserler, öncelik vermemiz gereken eserler ve yazdığımız makaleleri eksikleri ile doğruları ile tartıştırdı bizimle, görüşürdü. Yanındakilere değer verirdi. O bizi sosyolojiye daha fazla bağladı. Aşağı yukarı 68’den emekli olduğum 2011’e kadar tabii Fındıkoğlu Hoca ile olamadık daha önce vefat etmişti. Âmiran Hanım ile, Âmiran Hanım da

çok değişik bir hanımdı. Âmiran Hanım'la görüştüğünüz zaman ufkunuzu açardı. Mesela bir konu üzerine çalışıyorsunuz diyelim, kendisine söylediniz. Sanki size çalışmanın planını veriyormuş gibi bilgi verirdi. Onun da çok yayınları vardı. Özellikle din sosyolojisi üzerine yazdığı kitaplar, diğer eserler... Hakikaten bayağı yoğun bir şey oldu. Velhasıl bizim sosyoloji ile tanışmamız bu özellikleri taşıdı. Bu gibi örneklerden sonra sosyoloji ile daha yakından temas kurdum. Tabii ki Fındıkoğlu Hoca'nın yayınları bize çok faydalı oldu. Âmiran Hanım'ın yayınları bize çok faydalı oldu. Çok yayınları vardır. O bir kürsü geleneği olduğu için bize de elli gram, yüz gram belki yansımıştır diye düşünüyorum ve Mehmet Bey'in araştırmaları... Fakülte dışından hoca sosyalleşmemizi isterdi. Mesela bize "Oğlum sadece fakültedeki arkadaşlarla kalma, fakülte dışında sosyoloji bölümleriyle temas et, tanış, görüş, hatta farklı, mesela tarih bölümüyle tanış." Böyle teşvik ederdi çünkü sosyoloji ile tarihin ne kadar iç içe olduğunu, tarihin sosyolojinin laboratuvarı olduğunu sonra anladık, öğrendik. "Ben iktisatçiyim veya sosyoloğum, tarih benim neyime!" değil. "Ben sadece iktisatçiyim.", Efendim "Sosyoloji öğreniyoruz." Böyle bir meslek asabiyeti doğru bir asabiyet değildir. Herkesin herkesten alacağı var. Herkesin herkese rahatlıkla vereceği var.

Hocam doktora tezinizi Ziyaeddin Bey ile mi tamamlamıştınız?

Evet, evet.

O tez önemli. Çünkü dediğiniz gibi "Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması" başlığıyla yayınlandı.

Evet daha sonra onu güncelledik. Biraz daha normal bir tez olmaktan çıkarıp normal bir okuyucunun faydalanabileceği bir şekilde sokarak yayınladık. 5 baskı yaptı o kitap.

Hocam nelere ulaştınız? Biraz o tezin nasıl yapıldığından bahsettiniz ama...

Tabii. O beşinci baskısına kadar geldi. Gördüğüm şey özellikle aydınların halkla temas etmelerinin çok önemli olduğunu, insanlara yaklaşmadan, insanlarla görüşmeden bazı sosyal gerçeklerin anlaşılamayacağını, ortaya

çıkamayacağını orada daha rahat gördük. Kalkınma meselesini, o konuda yapılan araştırma, yurt dışında yapılan araştırmaları... Onları esas aldık. Bölge kalkınma konusu özellikle o dönemlerde çok önemli bir kurum vardı Devlet Planlama Teşkilatı. Devlet Planlama Teşkilatında Nevzat Yalçıntaş vardı. Profesör Nevzat Yalçıntaş ile temaslarımız oldu. Efendim Sosyal ve Ekonomik Daire Başkanı idi, onlarla ilişkimiz oldu ve tezin hazırlanmasında, tezin vardığı noktada, özellikle yatırımlar konusu, son derece önemli. Özel yatırımların kendi bölgesine gitmediğini, daha ziyade yüksek getiri sağlayabilecek olan gelişmiş yörelere yatırımların gittiğini görmüştük. Bu bölgeler arası dengesizliğin ülkeden ülkeye değişebileceği, relatif olduğu gerçeğini görmüştük. Aşağı yukarı bu şeyleri tespit ettik de orada. Neler yapılması gerektiğini çünkü bazı şeyleri tespit etmeniz yeterli değil. Biz daima çalışmalarımızda tespitlerimiz karşısında sadece onu orada noktalamak değil neler yapılmalı, ne gibi tedbirler alınmalı, o tedbirlerin üzerinde de durmuştuk. Onlar üzerinden bazı maddeler çıkmıştı ortaya.

Tezin metodolojisi nasıldı hocam? Biraz daha teknik yanını konuşalım.

Gözlemlere dayanıyordu. Tümevarımcı bir metot uyguladık orada ve daha sonra bir iki kitap daha çıktı o konuda ama ilk kitaplardan 1-2 tane varsa biri de bizim kitabımız olmuştuk. Sonra ona yeni ilaveler yapmak zorunda kaldık çünkü Devlet Planlama Teşkilatının çok yayınları oldu. Yurt dışından bazı yayınlar elde etti konuyla ilgili. Türkiye’de de bazı dergilerde yavaş yavaş o konuyla ilgili yazıların çıkmaya başladığını gördük ve bu defa kaynaklar gelişti, zenginleşti ister istemez. Resmî kuruluşların yayınları oldu. Odalar Birliği’nin, diğer kuruluşların... Bunlardan da faydalanılarak onlar üzerindeki faydalandığımız kaynaklar üzerinde de düşünerek, biz sadece kaynağı alıp dipnot koymazdık. O kaynak üzerinde düşüncelerimizi, fikirlerimizi, bizde doğurduğu izlenimleri de yazılı hâle getirirdik. Böylece bizim ufak bir katkımız olabilirdi ona. Ufak bir yorumumuz olabilirdi o zaman. Tabii şu önemli bir nokta: Benim meslek hayatımda ilk defa yazdığım kitap “Sosyoloji” kitabı olmamıştır çünkü bizde bir gelenek vardı. Gelenek şuydu: Herkes belirli bir süre sonra kendi kitabını kendisi yazmak zorundaydı ve siz o döneme kadar,

asistanlık döneminizde, belki doçentliğinizin ilk dönemlerinde o kürsüde olan hocaların sizce daha yakın hissettiğiniz, okutmayı uygun bulduğunuz kitabını alır okuturdunuz ama belirli bir birikimden sonra mutlaka kendi kitabınızı kendiniz yazacaktınız. Kendi yorumlarınızı kendiniz yapacaktınız. O fikir çalışmasına bizi itiyordu kürsü. O bakımdan "Sosyoloji" kitabım benim beşinci kitabım falandır. Dörtten aşağı değildir. Beşinci kitabım falandır çünkü belirli bir tecrübe ve birikim, belirli bir mesafe aldıktan sonra oluyor. O da size merdiven gibi o kitaplar bir yere taşıyor, üst kata taşıyor. O tabii "Sosyoloji" kitabını öyle yaptık. "Sosyoloji" kitabının 18 baskısı oldu. Yurt dışında da okutuldu. Kazakistan'da bir iki üniversitede onun özellikle sosyoloji, iktisat ilişkilerinden istifade ettiler. O önemli bölümdür. Biraz sonra da onlar üzerinde duracağız ama gerçekten öyle bir durum var. Yazdığımız kitaplar hep teşvik ve teklif. Neler yapılmalı? En azından istişare güzel bir şeydir, insanlara sorarsınız. "Ben bunları düşündüm. Sizin ilaveniz neler olabilir?" Bizde şimdi biraz böyle kaçınma vardır, sormama alışkanlığı vardır. "Ya bu adam bunları bilemiyor da bana mı sordu?" "Çalışsın." falan değil. İnsanlar birbirini tamamlar. Aynı fikre sahip olanlar birbirini tamamlar, birbirine rakip değildir. Türkiye'deki aydınların en önemli metot yanlışlarından birisi de belki budur. Onun için seneler geçti...

Hocam devamında doçentlik teziniz var.

Evet.

1977'de Orta Teknik Eğitim Sanayi İlişkileri başlığıyla savunmuşsunuz.

Evet. Orta Teknik Eğitim Sanayi İlişkileri kitabı benim tezimdi. Şunu gördüm: Niye böyle bir konuyu aldık? Çünkü şunu gördük ki Türkiye'de insan gücü kaynakları bakımından ara eleman açığı oldukça dikkat çekiyor. Ara eleman açığının dikkat çekmesi yani çok iyi mühendis var, çok iyi doktor var ama bakıyorsunuz tıpta, hastanelerde doktordan sonra o size yardımcı olabilecek olan ara eleman açığı dikkat çekiyor. Kalitesi, nitelik ve nicelik yönü farklı oluyor. O bakımdan benim dikkatimi çekmişti bu. Türkiye'nin ihtiyacı orta vasıflı teknik eleman yetersizliği idi o senelerde aşağı yukarı. O tezi onun

için ele aldım ve Türkiye’deki durum orada ele alındı. İngiltere’deki uygulama ve durum ele alındı. Bu açığı kapamak için neler yapılması gerektiği üzerinde duruldu ve sonuçta tez kabul edildi. Tez ayrıca İktisat Fakültesi yayını olarak çıktı. Fakülte onu yayımladı, uygun buldu. O da o şekilde kazanılmış oldu. Mukayese var orada. İngiltere’de söz konusu olan bir şeydi. Orada çok kaynak araştırdım ben. Çok kaynak araştırmanız, o kaynaklardan çok alıp dipnot düşmeniz de yeterli değil. Kendiniz ne katıyorsunuz? Oradan aldıklarınızla beraber siz nasıl düşünüyorsunuz? Işığında onu nasıl değerlendiriyorsunuz? O işin çok önemli tarafı. Fikir jimnastiği, onu yapmaya hep çalıştık, belki ara ara söyledim ve o kitabımız öyle çıktı en son kitabımız, benim önem verdiğim eserlerimden birisi, “Etnik Tuzak” kitabıdır. O da aşağı yukarı 4-5 baskı yaptı ve orada şöyle bir anlayış ile ben hareket ettim. Şimdi değişen dünya şartlarında özellikle ABD ve Rusya arasındaki iki büyük merkez arasındaki mücadelede, birçok fikir adamı, yazar, düşünür, şair Rusya’nın er geç yıpranacağını, çökeceğini ve sistemin yürüyemeyeceğine dayalı olarak hatta Atatürk’ün de bu konuda bir ifadesi vardır. Ben onu kitabın başına koymuşumdur ve Türk Cumhuriyetleri şimdiki adıyla, Türk bölgelerine önem vermek gerektiğini, Sovyetler Birliği’nin dağılabileceğini, o bakımdan onlarla ilişkilerimizin geliştirilmesi gerektiğini falan ifade eden cümleleri vardı ve o şeyde de “Etnik Tuzak”ın belirli bir dönem sonra 70’li yıllardaki, 60’lı yıllardaki klasik mücadelelerinin yerini, ideolojik tartışmaların, hatta Türkiye’de çatışmaya kadar varan tartışmaların yerini artık yeni dünya şartlarında er geç etnik mezhep çatışmaların alabileceğini, hedef alınan ülkede artık sadece sınıf çatışması tezini değil veya Marksist birtakım yaklaşımları değil çünkü o türlü yaklaşımlar aslında zaten dışarıya karşı içeride onların nüfuz edebileceği alanı açıyor, içeride çatışma olursa onlar oraya hemen rahatlıkla gelebiliyorlar ve nüfuz edebiliyorlar ve bu klasik ideolojik çatışmaların yerini etnik çatışmalara bırakabileceğini düşünme meselesi geldi bana. Mezhep çatışmalarının gündeme gelebileceğini, topluma mensubiyet duygusunun yerini yavaş yavaş mensup olunan hemşerilik duygusu, etnisite, mezhep, din bunların alabileceği işaretleri gelmeye başladığını hissetmiştim. Onun için etnisite, etnik kavramına çok önem verdim. Özellikle yabancı ansiklopedilerde etnisitenin tarihi,

Türkiye’de etnisite bilinmeden tartışılır bu da işin ayrı bir boyutu. Etnisite mesela İngilizce kitaplarda ırki grupla etnik grup arasındaki farkı yakaladık orada çünkü etnisite farkı sadece biyolojik bir fark değildir. Hatta biyolojik fark birkaç adım geridedir. Önemli olan yaşama tarzı. Hissetme, yaşama, kültür yani, kültürel farklar varsa etnisite farkından bahsedebiliriz görüşü vardır.

Çok kültürlülüğü eleştiren bu kitabı neden yazdınız?

Böyle bir durum Türkiye’de kendisini göstermeye başladı. Yavaş yavaş o ideolojik gruplaşmalar yerini etnisite üzerine tartışmalara başladı ve bu tahrik de edildi. Dışarıdan da tahrik edildi çünkü görüldü ki mezhep çatışmalarıyla bir yere insanları vardırılmak mümkün değil. Etnik çatışmalar da denendi bir ara Türkiye’de, bu da olmadı. Türkiye’nin sosyal yapısı bir Batılı ülkenin yapısı gibi değil. Irkçılık da öyle. Mesela ırkçılığı bilmeyenler ırkçılık üzerinde yorum yapar hâle geldi. O konuda benim bir hatıram var. Hiç unutmuyorum, Londra’da doktora için bulunuyorum, doçentlik için bulunuyorum ve otobüs kuyruğundayım. Önümde bir adamcağız var beyaz, onun önünde de bir siyah hanım. Adam şeyin saçıyla oynuyor, raks ediyor. Döndü kız “Niye rahatsız ediyorsunuz?” dedi. “Sen hiç aynaya bakmadın mı, rengini görmedin mi?” dedi. Ben ırkçılığın ne olduğunu Avrupa’yı dolaştıkça anladım. Batı’yı dolaştıkça anladım ve neden bizim sosyoloji kitaplarında ırkçılığa orada olduğu gibi 20 sayfa, 30 sayfa ayrıldığını orada fark ettim çünkü bizde böyle bir şey söz konusu değildir. Renkti, kemikti, şuydu, buydu... Biz bunlarla uğraşmayız. Yeter ki ihanet olmasın. Özü budur. Yeter ki başkaları tarafından insanlarımız kullanılmasın. Kullananları atıyorlar zaten. Limonu sıkılmış şey gibi atıyorlar. O bakımdan etnisite konusu üzerinde çok durdum. Diğer kitaplarımda da buna yer verdim çünkü etnisite sadece biyolojik bir fark falan değil daha ziyade hatta “Encyclopedia of Social Sciences”da şey vardır etnisite kavramını verirken der ki: “Bu kavram çok talihsiz bir kavramdır, hep biyolojik fark zannedilir. Hâlbuki bu kültürel bir farktır. Doğuştan ortaya çıkan bir fark değil, kültürel bir farktır. Hissetme farkıdır. Yaşama farkıdır. Örf ve âdetlerin farklı olmasıdır.” Böyle bir etnik farktan biz bunu anlarız ama Türkiye’de bu çok değişik anlaşılıyor, etnisite. Onun için bunları kitapta ele almaya

çalıştım daha ziyade. Bunları değerlendirmeye çalıştım. Etnisite Türkiye’nin gündeminde olmayan bir konu olduğu için yıllardır, yüzyıllardır... Böyle bir ayırım yok. Osmanlı’da da böyle bir şey yok. Türkiye Cumhuriyeti zaten ayırım yapmamış. Mesela bazıları anayasanın 66. maddesi üzerinde dururlar, tenkit ederler. Tam tersine teşekkür etmeniz lazım o maddeyi oraya koydukları için insanların. Neden? Çünkü orada kimseyi ayırmadan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını kazanmış olan herkesi kucaklama var. Şuna göre, Batı’da olduğu gibi, şuna göre, buna göre bir ayrımcılık yok. Olsa mıydı? Şu hâlde 66. Madde, Türk milletine mensubiyet duygusunu hisseden herkesi Türk kabul ediyor, ayırmıyor, kendine özel bir konum vermiyor. Türk kültürünü yaşayan, kendisini Türk olarak hisseden, Türk kültürünü yaşayan insanların hepsini Türk olarak kabul ediyor. Bu bir ayırım yapmamaktır, bölmemektir insanları. Bu bizim kültür anlayışımızın sürmesidir, devam etmesidir. Onun için bu konuda yanlışlar yapıyorlar maalesef. Bu konuda söylenecek çok şey var ama sosyoloji bu konular üzerinde durur, durması lazım ama Türkiye’de mesela son kitaplarımda da bunun üzerinde durdum. En son kitabım “Çok Kültürlülük Virüsü”, virüs olarak ben kabul ettim çünkü o dönemde dışarı çıkmıyorduk, evdeydik, kolay kitap yazdık ve virüs dememdeki sebep, çünkü hakikaten bu çok kültürlülük virüsü özellikle küreselleştirme akımının ki bugün çok kan kaybetmiş durumda. Bugün sosyolojide de pozitivizm çok kan kaybetmiş durumda. Determinizm mutlaka belirli toplumlarda belirli devrelerin yaşanacağı ve bunun birbirini takip edeceği şeklindeki mutlak bir yaklaşım. Determinist bir yaklaşım. Bunların bütün kan kaybettiğini görüyoruz. Bu kitapta virüs olarak söylememin sebebi, bu çok kültürlülük tezinin küreselleştirmenin bir ideolojisi olarak gündeme gelmesidir. Küreselleştirmenin ideolojisidir. Nedir bu? Önü açılmış millî devletleri uyuşturmak, kendi çıkarlarına sahip çıkamaz hâle getirebilmek ve o toplumların içinde çok kültürlülük anlayışı içinde üniter yapıyı değiştirebilmek. Adam kendi menfaati için yapıyor bunu. Seni sana rakip olarak ortaya çıkarıp dövüştürürse neticede yer altı-yer üstü kaynaklarını, ihracat imkânlarını kısıtlayabilir, değişik şeyler yapabilir. Hem ekonomik hem siyasi hem de kültürel bakımdan birçok ülkenin üzerinde oyunlar oynayabilir ve bu gerçekten böyleydi. Öyle ya da

böyledir yani küreselleştirme birtakım küresel güçlerin size müsaade ettiği alanlarda ancak siz serbest piyasa yapabilirsiniz. Onun dışında, onlar mesela der ki "Üretme, ithal et benden.", "Niye ithal etmiyorsun?" "Niye üretiyorsun, yoruyorsun kendini?" Bütün bunlar nedir? Uçak mesela, diğer birçok şey, her şey. Şimdi bakıyorsunuz Türkiye o kadar değişik şeyleri ithal ediyor ki hayret ediyorsunuz. Bezelyeden patatese kadar. Ayçiçek yağından birçok şeye kadar Türkiye ithal eder hâle gelmiş. Ne yapıyoruz o zaman? Yabancı ülkelerin tarımla uğraşanlarını destekliyoruz. Aynı miktarda Türkiye'de yapmış olsak Anayasa'da yer alan gayrisafi milli hasılanın yüzde biri kadar verilmesi gerekir, tarımın desteklenmesi gerekir. Tarımı desteklemediğiniz takdirde o zaman ne yapıyorsunuz? Dışarı kaynak aktarıyorsunuz. Hâlbuki tarımın bugün daha fazla desteğe ihtiyacı var. Destekler yapılıyor ama yapılması önemli değil, ithal ettiğin malı üreten çiftçinin aldığı destek kadar siz destek yapmaya mecbursunuz ki üretim artsın, üretim olsun. O bakımdan konusu milliyetçilikti. Kitap, milliyetçiliğin ne olduğunu, milliyetçilikle ırkçılık arasındaki farkın ne olduğunu, milliyetçilik, milli değerlere doğuştan kazanılan özelliklere göre biçimlenen bir kavramdır, ırkçılık ise biyolojik genetik özelliklere göre şekil alır. Bunlar arasında çok önemli bir fark vardır. Milliyetçiliği ırkçılık diye yorumluyor bazıları çünkü işlerine öyle geliyor, onu görüyoruz. Onun için bu kavramlar bizim üstünde durduğumuz noktalardı. Milliyetçilik sonra dışa kapanma falan değil. Milliyetçiliğe de kitaplarda yeni bir tanım getirdim ben. Milletin tanımına da yeni bir tanım getirdim.

Milliyetçilikle ilgili görüşlerinizi de alalım hocam, buyurun...

Mesela milliyetçilik kendi dışındakileri dışlamayan, kendi dışında olan ulusları, milletleri aşağılamayan ama onlarla beraber dünyayı daha adil, daha düzenli, sömürmeden, istismar edilmeden paylaşabilecek olgunluk ve seviyeye ulaşmanın adıdır. Böyle tarif etmiştim. Ufak tefek farklar var. Millet; etnik, mezhep, bölge farklarını kutsallaştırmadan bunların dışında milli seviyede ortak değerlere varabilmenin ve bu değerleri koruyarak geliştirebilmenin adıdır, gibi tanımlar getirmiştim. Bu kitabı ondan yazdım çünkü bir virüstü bu. O zamanki şartlarda da virüs konusu çok işleniyordu. Bu gerçekten bir

virüs. Toplumları uyuşturma, toplumların gelişmelerini engelleme, sekte vurma ve ekonomik bakımdan kendilerini daha güçlü kılma yolundaki ülkelerin kullandığı bir kavramdır. Bazıları bunu zannetti ki biz istediğimiz zaman küreselleşmeden çok faydalanacağız. Hayır değil. Küreselleşmeyi methedenler oldu. “Dünya küreselleşiyor siz hâlâ millî menfaatler peşinde misiniz? Bugün ne oluyor dünyada?” Hani insanlık tarihi millî menfaatlerin çatışma tarihidir. Belirli bir dönem Batı’da batının yapı özellikleri içinde sınıf çatışması tarihini gördük ama dünyayı genel aldığınız zaman, sadece bir dönemle bağlı kalmadığınızı takdirde insanlık tarihinin beğenin beğenmeyin, içinize sindirin sindirmeyin ama neticede bir millî menfaat çatışmalarının tarih olduğunu görür. Bunu engellemek mümkün değil, bunu aşışlamak mümkün değil. O zaman siz buna göre kendinizi düzenlemek zorundasınız. Buna göre dış politika uygulamak zorundasınız. Buna göre iktisat politikası uygulamak zorundasınız. Gelişen ülkeler ne yaptıysa dünyayı yeniden keşfetmeye gerek yok. Siz de bunları yapacaksınız.

Hocam burada aslında bizim konumuzla ilgili de ilginç bir yere geldik. Malum, disiplinin Türkiye’deki kurucusu Ziya Gökalp’in de milliyetçiliğin fikir babalarından biri olması. Aslında o kurgu devam ediyor. Bir yandan da bu çok költürçülük, küreselleşme... Bunların aslında Türkiye’de daha tercüme ve sosyoloji üzerine...

Tabii ama tercüme edenler de gelişmiş ülkelerin aydınları. Onlar da kendilerine çalışıyor.

Böyle bir tarafı da var. Bir ara sosyoloji biliyorsunuz Türkiye’de, hatta sizin asistanlık yıllarınızda da sanki sol kesimin bir disipliniymiş gibi, böyle bir izlenim biraz sağ sol çatışmasında da oldu. Hâlbuki kökeni itibarıyla öyle değil, kendi tarihinde öyle değil.

Değil, değil.

Mesela siz İktisat Fakültesindeki kürsü olarak da daha farklısınız diğerlerinden bu anlamda. Burada sosyolojinin daha millî menfaatler ve kültürel bir milliyetçilik için kullanılması söz konusu?

Tabii, gayet tabii. Mesela bizim yayınlarımıza baktığımız zaman, mesela Âmiran Hanım'ın maliye sosyolojisi, yani ekonomik yönden milli menfaatlerimize sahip çıkma meselesi. Bizim hocamızın da bir sözü vardır. "İyi iktisatçı yetiştirmek sadece yeterli değildir, iyi hukukçu yetiştirmek yeterli değildir. İyi mühendisi yetiştirmek önemli değildir. Önemli olan bu kazandığı bilgi ve tecrübeyi nerede, nasıl ve kimin için kullandığını fark edebilmesi önemlidir. Bu olmadığı sürece eğitimde artan maliyettir, azalan faydadır." O bunu söylerdi hakikaten bize. "Aksi taktirde o insanların sırtında bir yük, küfe olarak taşıdığı ve faydalanmadığı bir yüküdür." derdi. Hakikaten öyle. O bakımdan biz çok değişik konulara kendimiz de girmişizdir. Benim kitaplarımda da farklı şeyler mesele vardır. Âmiran Hanım'da da vardır, Mehmet Eröz Bey'de de vardır. Mesela onun "İktisat Sosyolojisi" kitabı vardır. Biz hukuk sosyolojisine fazla girmedik ama Fındıkoğlu Hoca'nın "Hukuk Sosyolojisi" kitabı vardı. Mesela ben asistanlığa girdiğim zaman soyadı meselesiyle hoca çok uğraşıyordu. "Yahu bu hoca bu soyadı meselesiyle niye uğraşiyor?" derdim. Sonra baktım ki 1934-1936... Tam tarihi şimdi hatırımda değil. Soyadı kanunu çıkarıldığı dönemlerde bazı yanlışlar yapılmış toplumda ve Fındıkoğlu Hoca, rahmetli, derdi ki "Ya bundan 40-50 sene önce insanlar soyadları ve kendi geçmişleri, büyükleri, ataları hakkında tam fikre sahip olamayacaklar." Çünkü o kadar değişik soyadları verilmiş ki adamın soyadı "Portakal." Adamın soyadı "şu, bu." Akıl alır gibi değil. Çok aceleye getirilmiş. Bu bir gerçektir. Çok aceleye getirilmiş ve hakikaten sizden önceki nesille sizin aranızdaki bağ, aile ağacının bağı kopmuş tamamen. Mesela burada hukuk fakültesinde araştırma yapmıştı hocam. 4 bin kişi üzerinde yapmıştı hatırladığım kadarıyla. O araştırma hocanın hâlâ bir kitabında yer alıyor. Mesela soyadları nasıl değişmiş? Aynen sürdürenler, değişiklik yapanlar, tamamen yeni soyadı alanlar... Bunlar baktığınız zaman hakikaten Türkiye'de âdeta geçmiş soydan gelen büyüklerinizin soyadlarının tamamen dışına çıkıyorsunuz. Önemli bir bölümü çok dikkat çekiyor yüzde 40'lara varıyor hemen hemen, yüzde 30 küsur. O araştırma hakikaten çok önemli bugün dahi geçerlidir o. Bugün çocuklara verilecek isimler, o kadar tesadüfi isimler veriliyor ki, çok tesadüfi... Hâlbuki isim son derece önemli bir şeydir, soyadı son derece önemli bir isimdir. Bir örnek vereyim

şimdi Muhammed ismi o kadar arttı, sosyolojik bir gerçek çünkü ortam öyle bir çağrışımı yapıyor ama biz, bizim geleneğimizde Hazreti Peygamberimizin, Yüce Peygamberimizin isminin yıpranmaması için Mehmet ismini verirdik ve o çocuk bir yanlış yapacak, ona ismiyle hakaret edecekler veya başka bir şey söyleyecekti, yıpranmaması için. Türklerin en önemli özelliklerinden birisi budur, o kutsal ismi her doğan çocuğa veremeyiz çünkü o çocuğun yarın ne olacağı ne yapacağı, yanlış mı yapacağı, rüşvet mi alacağı veya çeşitli yolsuzluk, şu bu yapacağı bugünden belli değil. O zaman sen o ismi ona veremezsin.

Hürmet var.

Tabii. Bu gerçekten dikkat çekicidir. Milliyetçilik konusuna o kitapta da yer verdik çünkü milliyetçilik dışa kapanma değildir. Milliyetçilik fanatik bir düşmanlık falan da değildir. Biraz önce verdiğim tarifte olduğu gibi o duruma gelebilmek için gayret sarf edebilmektir, emek verebilmektir, tasarruf yapabilmektir, tüketimden kaçınmaktır, gösteriş tüketiminden kaçınmaktır. Orada onun geniş örneklerini verdik. Gerçekten her toplum milliyetçi. Sovyetler Birliği zamanında milliyetçilik yok muydu o ülkede? Menfaatlerini korumak yok muydu o ülkede? Niçin birçok ülkede ihtilaller çıktı, Macar İhtilali niye çıktı? Çekoslovakya’da Rus işgali niye çıktı? O tabii apayrı bir şey. O bir yerde ırkçılığa kadar kayan bir çizgiyi de gösterir. O da ayrı bir konu çünkü insanların dillerini yasaklamak Rusçayı tek dil hâline getirmek... Bugün Amerikalıların yaptığı gibi. Pakistanlı profesörler gelmişti bize bir ara bizimle görüştüler. Dediler ki “Siz üniversitelerde eğitim öğretim dili olarak Türkçe yapabiliyor musunuz?” “Evet yapıyoruz çünkü Türkçe uzun süre devam eden bir bilim dili Türkiye’de.” Hayret etmişlerdi çünkü kendileri pek yapamıyordu. Bu devam ediyor. Adam kendi kültürünü kabul ettiriyor. Kendi kültürünü kabul ettirmenin yolu İngilizce, kendi dili. Rahatlıkla görülüyor bu.

Hocam burada siz sadece masabaşında akademik çalışmadınız benim gördüğüm kadarıyla. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun asistanı olmakla ilgili sanki...

Evet, tabii, tabii. Türkiye’nin sorunlarını ele aldık. Öesela Mehmet Eröz Bey, Alevilik Bektaşilik konusu üzerinde çok durmuştur, araştırmalar yapmıştır.

Türkmen köyleri üzerine araştırmaları olmuştur Mehmet Eröz Bey’in. Çok çalışmaları vardır. Kaynakçasında çok vardır. Biz yaşayan Türkiye, yaşayan toplumun her bir farklı alanını ele alma, araştırma ihtiyacını duymuşuzdur. Onun için mesela Fındıkoğlu Hoca tenkit edilir bir bakıma. Yahu bu adam her konuda yazmış. Her konunun sosyolojik boyutu var. İktisat ile sosyoloji arasında çok yakın ilişki var. Enflasyon enflasyondur. Teorik olarak, kuramsal çerçevede neler yapılması bellidir kitapta ama siz aynı tedbirleri uyguladığınız zaman A toplumunda farklı sonuç alıyorsunuz, B toplumda farklı sonuç alıyorsunuz çünkü hesaba katılmayan bir zihniyet konusu var, tüketim alışkanlığı var, değer hükmü var. Mallara ve eşyaya, her şeye karşı bir değer verdiğiniz bir prim var, ona göre hareket ediyorsunuz. Davranışları ona göre şekilleniyor. A toplumunda farklı, B toplumu farklı çıkıyor ortaya. İktisat, sosyoloji ilişkileri çok önemlidir. Bizim zaten ağırlık verdiğimiz konulardan birisi sosyoloji-iktisat ilişkileridir. Her yer, her şey, her sebep aynı sonuçları doğurmuyor.

Hocam biraz da sizi kültürel olarak besleyen kaynaklar nelerdi? Mesela üniversitede öğrenciliğinize tekrar döndüğümüzde Ziyaeddin Fahri Hoca dışında özellikle etkilendiğiniz hocalar... Belki üniversite dışından çünkü İstanbul’da geniş bir kültürel ortam var...

Hayatta olmayan insanlardı. Mesela Ziya Gökalp’in “Türkçülüğün Esasları”, Gökalp’in diğer kitapları, Ömer Seyfettin’in birçok eserleri. Onun dışında tabii Ömer Lütfi Barkan önemli bir isim. Mesela çok güzel bir örnek şimdi biraz önce söylediğimize, Batı’nın sosyolojisi içinde o Batı’dan niye fazla etkilenmişlerdir, Marksist teori öne çıkmış çünkü Batı’nın sosyolojik tarihini değerlendiriyorlar. Oradaki gelişmeleri, safhaları, ortaya çıkan diyalektiği ele alarak kitapları okuyorlar, onun etkisinde kalıyorlar. O zaman Türkiye ona göre düşünmek durumunda kalarak yabancılaşıyor. Mesela orada da bu örnekler görülmüş. Oradaki sebebi bir de tabii o dönemde bu Rusya’nın genişlemesi, işgal olayları, Macar İhtilali, diğer müdahâleler, ondan sonra tabii Amerika’nın aynı işgalleri... Adama sormuşlar, demişler ki “Sizin ülkenizde niye devrim olmuyor, ihtilal olmuyor?” Adam demiş ki “Amerikan Büyükelçiliği yok bizde.” Bu gibi örnekler rahatlıkla bazı şeyleri ortaya çıkarıyor. Şimdi

böyle olunca o zaman ne oluyor? Sosyoloji sadece “Durkheim ne dedi, Weber ne dedi, Marks ne dedi, Auguste Comte ne dedi” değildir. Bu işin malzemesi. Fındıkoğlu Hoca derdi ki “Helva yapmak lazım.” derdi malzemeden çünkü her düşüncenin, her fikir adamının bilim hayatına katkıları var ama eksik olan olabilir. Mesela Marks’ın yaptığı eksikti. Niye? Çünkü sadece Batı’nın belirli döneme kadar tarihini almış, yorumlamış, bunu genellemiş. Tümdengelimci bir metot uygulamış. Belirli bir yere kadar tümevarımcı metot ama ondan sonra tümdengelimci uyguladığı andan itibaren artık iş değişmiş, olmamıştı. Onun değişme süreci belli bir yerde durmuş. Dünya dönmüyor mu? Yeni değişme olmayacak mı? Her şeyin içinden antitez çıkıp onun sentezi ortaya çıkmayacak mı senin tezine göre? Olmayacak mı? E niye olmuyor? O zaman demek orada onu keserek onun değerini oraya kadar vereceksiniz ondan sonra o değişimleri hesaba katmadan, dünyanın dönüşünü hesaba katmadan, tekrar aynı ideolojinin etkisinde kalarak onun esiri olmayacaksınız. Ortaya çıkan sonuç o oluyor. Onun için o kitapların etkisinde kaldıkları için veya Batı’da gidiyorlar mesela tesadüf ettikleri kişilerin bazıları aynı fikirde olduğu için, o tekrar içinde oldukları için ister istemez onların tesirinde kalıp Türkiye’ye giriyorlar. Yeni bir şey keşfetmiş gibi, âdeta yeni bir şey keşfetmiş gibi o ideolojik çizgiyi takip ediyorlar. Tabii Türkiye’deki eksiklikler de bunu etkiliyor. Türkiye’de eksikler bir de bunu etkiliyor. Yani bugün bazı kavramların Türkiye gerçeklerine göre doğru gerçek tanımlarının hâlâ yapılamamış olması ister istemez büyük bir ayıptır bilim hayatında. Bilim hayatında şöyle bir üzücü dönem de olmuştur. 1960-1980 arası. 80’den sonra biraz değişti, dünya fark edildi. 1960-1970’li yıllarda dikkati çeken değişme şuydu: Bir kişiyi değerlendirmek için aynı mesleğe sahip olan insanlar birbirini takviye eder, tamamlar, rakip değildir ama o dönemlerde “Bu bizden mi değil mi?” Şimdi mesela Marksist olanlar, kendiliğinden olan ve olmayan herkesi faşist olarak damgaladılar.

Hocam çok mühim bir yere geldik aslında. 1960-1980 arası çok gergin bir dönem.

Öyle lüzumsuz tartışmalar var ki mesela toplumda. Adama diyorlar “Ya bu Türklük, Almanlık, Fransızlık, Japonluk, İngilizlik falan nedir bunlar, efendim

hangi din dairesinde ise onu söyle bana." Hayır efendim, din dairesi belirli bir dine mensup olan, milliyeti farklı olan toplumların varlığıdır ama millî seviye, yani milliyet, milliyet farklıdır. Birisi belirli bir din dairesi. Biz İslam dünyası içindeyiz. Bunu birçok Arap ülkesinden çok daha fazla şuurundayız biz, İslam'ın en iyi yaşanan yer olduğu için Türkiye. Ve o din dairesi içinde olmaktır. Milliyet ise dar anlamıyla, geniş anlamıyla... Dar anlamıyla Türkiye Cumhuriyeti çünkü biz Edirne ve Kars'ın dışında olan Türkleri bir ara hiç hesaba katmazdık. Onlardan bahsettiğiniz zaman Turancılık oluyordu da Turancılık ne ki, onu bilmiyor ama Turancılık ile suçluyor. Efendim bu ırkçılık oluyor, kafatasçılık oluyor, şu oluyor, bu oluyor... Hiç ilgisi yok. Maalesef bunu söyleyenlerin çizgisinde tam olmayıp da o çizgiye yakın olan bazı kişiler başbakan olduktan sonra Kıbrıs'ta bu defa farklı bir çizgi izlemek zorunda kalmışlardı, bunu hiç unutmuyorum. Birisi de milliyet çizgisidir. Dar anlamıyla Türkiye, geniş anlamıyla Türk Dünyası.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin yapması gereken iki konuda çok önemli eser var. Bunlardan birisi müfredat programlarına kesinlikle istesenez de istemesenez de Türk dünyası derslerinin konmasıdır. Benim soydaşlarımın nerede yaşadığı, nerede kim var? Bu konuda büyük bir cehalet var... Öğrenme mecburiyeti vardır. Mesela bir örnek, görevli bazı arkadaşlar bizim Bosna'da olsun, Kosova'da olsun, belirli bazı olaylara kadar hatırlayamamışlar böyle bir şeyi. Ne gibi? Mesela orada Türkçe konuşan Türkler var rahatlıkla, bayağı var. Hele bazı yerlere gittiğiniz zaman daha rahat bunu görüyorsunuz. Onun varlığından habersiz. Sadece o değil, başka dünyanın birçok yerine yayılmış olan insanların, toplulukların varlığından biz yeni yeni haberdar olmaya başladık. Buna başladık. Hâlbuki adam diyor ki "Rusça konuşan toplum şurada vardır, orası Rus toprağıdır." diyor. Mesela bir örnek. Toprak üzerinde hak iddia etmeyin. O kadar açılmamıza gerek yok ama hiç olmazsa kültürel bakımdan orada yaşayan insanların kültürlerini kaybettirici tazyiklere karşı, şartlandırmalara karşı, yönlendirmelere karşı, o insanlarla ilişkiyi geliştirerek, temasları geliştirerek o insanların milletlerini kaybetmemelerine uğraşalım. Doğu Türkistan'da birçok kişi mesela Suudi Arabistan'a gitmiştir, Türklük değerini kaybetmiştir. Bu gibi örnekler dünyada var. Bu dersi Türkiye koymak zorunda.

İkincisi, Türkiye’nin sosyal yapısı dersinin tabii bilimlerde, sosyal bilimlerde mutlaka konması lazım. Türkiye’yi tanımayan büyük çoğunlukla bir aydınlar kitlesi var ama Türkiye’yi bizden daha fazla tanıyan Amerikalı aydınlar var. Yapılacak işler... Bunu bize düşündürten benim kürsümdür. Bu gibi sorunlar üzerine neler yapılması gerekir konusunda bir düşünme mekanizmasını bize kazandıran çevremizdeki insanlardır. Biz onlardan aldık ve belli bir yere kadar getirmeye, götürmeye çalışıyoruz. Onun için mesela Kosova’da dedim. Kosova’da Türk askeri var, polisi var, yardımcı oluyor onlar. Türk Birliği Kosova’nın içinden geçecek belirli bir şehrin içinden geçecek. Bunu bazı dost müttefik dediğimiz ülkeler uygun bulmuyor. “Oradan geçmeyin.” diyorlar. Sebebi? Sebebi çıkıyor ortaya çünkü Türk Birliği oradan geçtiği zaman kaldırımlarda Trabzonspor, Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş formalarını taşıyan çocukların tezahüratı oluyor. Kaldırımlar insan dolu. E Türk var orada, Türk’ün orada varlığından habersiz aydınlar var. Hiç unutmuyorum, bizim halterci Naim Türkiye’ye geldi. Türkiye’de televizyon programlarına çıkarıyorlar böyle ama televizyon programına çıkaranlar da öyle bakıyorlar ki Naim’e. Diyorum “Bu programı yapan adam mutlaka bir penaltı yapacak şimdi. Hah şimdi mutlaka bir şey yapacak.” Dinliyor, dinliyor, dinliyor, dinliyor. Naim’e dedi ki “Naim, siz orada da bu yemekleri mi yerdiniz?” O da dedi ki: “Ya bre biz orada da aynısını yedik.” Şu bilgisizliğe bakın. Yine bir programda hiç unutmuyorum, kanal önemli değil. Hata, yanlış genel olursa isimleştirmemek lazım. Hiç gerek yok. Kimseyle uğraşmaya da gerek yok. Adam konuşuyor baktı, baktı, baktı böyle derinden baktı. Dedi ki “Sizin Türkçeniz ne güzel.” dedi “Nereden öğrendiniz Türkçeyi?”, “Anam öğretti.” dedi cevap olarak. Buyur, bu tokattır, bu tokattır. Bunlar işin ayrı bir boyutudur.

Hocam, 60-80 arası neden bir diyalog kurulamadı? Neden toplumda çatışma ortaya çıktı? Bir sosyolog olarak nasıl yorumlarsınız?

Şimdi tabii o dönemin özellikle Sovyetler Birliği’nin genişleme dönemleri, genişlemeyi sürdürme dönemleri, Batı bloğunda da şey var yine aynı emperyal amaçlar var Amerika, şu, bu falan ve o dönemki dostlar, arkadaşlar bakıyoruz şimdi kimse kimsenin yazdığı kitaba, konuşmasına, makalelerine ve

verdiği tebliğlere bakmadan peşin hükümlerle insanları etkiliyorlar. Bu şudur, bu budur. Ne oluyor o zaman? En büyük yanlış bizim aydınların daha fazla bereketli bilgiye sahip olmaları mümkünken maalesef insanlar birbirinden kopuyor. Aynı meslek sahipleri birbirine yabancılaşıyor. Hâlbuki birbirinden alıp vereceği çok şey olmasına rağmen uzaklaşıyor ve Türk bilim hayatı bana göre bu hastalığın, bu hastalığın etkisinde kalarak çok şey kaybetmiştir. Yani peşin hüküm veriyor. "Efendim nedir bu Türk-İslam sentezi falan..." Ya kardeşim siz bu sentez kavramına nasıl bakıyorsunuz? Siz eğer belirli bir ideolojik diyalektik içinde buna bakıyorsanız bu problemdir. Onu bırakın benim kültürümün iki tane temel unsuru vardır. Bir Türklüğüm, iki Müslümanlığım. Bunlar birbirine rakip futbol takımları değildir. Bunlar birbirini tamamlar. Siz şimdi gidip bir Alman'a sen Alman mısın yoksa Protestan mısın diye sorsa ne cevap alırsın? Güler sana. Mediko sosyal bile gösterir, "Git burada tedavi ol." der biraz da samimi olsa. İtalyan'a kalkıp "Sen İtalyan mısın, Katolik misin?" Ne diyecek bu? İspanyol'A aynı soruyu sorsan... Ama Türkiye'de garip bir yanlış var. Bu çok dikkat çekici bir şey. Ya Türklük benim milliyetim. İslam, benim mensup olduğum ve mensubu olmakla da gurur duyduğum ve orada da hakikaten yerimin tepelerde olduğu bir din birliği. Hayır, bunlar sanki birbirine rakip futbol takımları gibi değerlendirmek son derece yanlış bir noktaya geliyor. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey yok. Burada var, burada yaptırıyorlar çünkü burayı birbirine düşürmek lazım. Savaşmaya gerek yok ki artık veya toprak işgaline gerek yok. O ülkenin aydınlarının içine birtakım virüs serptiğiniz takdirde tuttuğu kadar o belirli bir mesafe alıyor.

O ortamda şimdi başka sosyoloji bölümleri de vardı Türkiye'de. Sizin kürsü ile onların arasında bir alışveriş, bilgi alışverişi, buna da engel oldu mu?

Fazla olmamıştır. Önce Türkiye'yi düşünenlerle veya herhangi bir ideolojik alanın etkisi altına girmeyenler ile girenler arasında devamlı bir sosyal mesafe olmuştur ama onların da fikirlerinden biz istifade etmek isterdik, onlarla da mesela görüşmek isterdik ancak çok samimi olduğumuz kişilerle görüşebilirdik, peşin hüküm vardı size vebalı gibi böyle veya üniversitenin zencileri gibi bakılırdı. Bu maalesef yıllardır sürmüştür ve insanların birbirinden

faydalanmasını önleyen fikir alışverişini engelleyen bir faktör olarak 2000’li yıllara kadar, belki 1990’lara kadar gelmiştir.

Sizin öğretim üyeliğiniz döneminde Sosyal Yapı ve Değişme ana bilim dalı mezun da verdi. Orada mesela nasıl bir lisansüstü eğitim öngördünüz? Sosyolojiye dair hassasiyetleriniz var mıydı?

Tabii, yapıyı oluşturan unsurlar üzerinde tezler verirdik. O unsurlara alt başlıkları üzerinde bazı ödevler verirdik. Çocuklar toplumu tanısın. Bir de yerli bilim adamlarının fikirleri bizim için çok önemliydi. Yabancılar, tamam onu da atmıyoruz bir tarafa ama yerli bilim adamlarından habersiz insanlar vardı. Aynen bugün öyle isimleri sorduğunuz zaman farkında değil. Mesela 27 Mayıs’ta idam edilen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’yu bir anket yapsanız sorsanız bilmeyen insanların oranı yüzde 50 yüzde 60’ı bulur. Büyük bir rakamdır bu. Biz sadece böyle teorik bilgi, kuramsal çerçeveye değil, soyut ve somut birleştirirdik. Yani soyut ile somutu birleştirerek konuyu soyut hâlden örneklerle somut hâle getiremediğiniz takdirde öğrenciye dersi dinletemezsiniz. Hani çocuk sorar. Çalışırken de ezberlemez o takdirde. Somut örnekler verdiğiniz ve bol bol verdiğiniz takdirde ister istemez o çocuğun aklında o teorik çerçeve kalır, gitmez ama öyle yapmayınca iş tabii biraz değişiyor. Ya biz buna dikkat ederdik özellikle. Verdiğimiz tezler, verdiğimiz çalışmalar hep Türkiye’nin sosyal dokusuyla ilgili olurdu, Türkiye gerçeğiyle ilgili olurdu ve karşılaştırmalı olurdu. Mesela etnik konusu dâhil diğer konularda karşılaştırmalı araştırmalara imkân verirdik öğrenciye. Öğrenci severek gelirdi ama bu defa yoksa sadece Weber şunu söyledi efendim öbürü şunu söyledi bunlar bir ölçü değil.

Hocam bir de şeyi değerlendirirseniz siz tabii pek çok tez yönettiniz, doçentlik jürilerine girdiniz, Profesör tezleri yazıp, kadro atamalarında dosya yazdınız. Türkiye’nin sosyolojisinde gördüğünüz temel problemler neler? Biraz daha tarihsel, kendi şahitliğinizde.

Kendini tanımamak bir kere, kendini tanımamak. Belki biraz önce söylemişimdir kendi dünyası hakkında fikre sahip olmamak. Türk dünyasını

tanımamak. İslam'ı gerçek özellikleriyle kavrayamamak, kulaktan dolma bir takım bilgilerle götürmek, okumamak, kitap okumamak, araştırma yapmamak ve Ortadoğu'dan bazı bizimle hiç ilgisi olmayan aynı din idari dairesinde olsak bile bazı yazarların bazı aydınlar üzerinde, bilhassa 70'li yıllarda, 60'lı yıllarda yaptığı korkunç etki ve kendi toplumuyla yabancılaşan aydınların ortaya çıkması inanç dünyasında.

Özellikle İslamcıları kastediyorsunuz sanırım.

Tabii. Bunlar benim hep dikkatimi çekerdi. Aynı düşünceye sahip olan insanların birbirine rakip olamayacağı gerçeğinin bazılarınca fark edilememesi, insanların birbirini takviye etmekten kaçınması ilim hayatında. Ya ne olacak? Bildiğini ver. Çünkü herkes birbirine muhtaçtır. Aldığın kadar verirsin, verdiğin kadar alırsın. Bunun bir ayıbı, günahı falan yoktur neticede. Bazı fikirler vardır mesela odacınızdan faydalanırsınız ama siz onu sistemleştirirsiniz. O söyler, siz sistemleştirirsiniz. Onun için Gökalp halka gitmeyi esas almıştır. Halka gidiş son derece önemlidir. Onu alıp zenginleştirmek, yönlendirmek. Bütün bunlar aslında bizim eksiklerimiz oluyor. Bir de ezbercilik tabii bir başka konu düşünebileceğimiz. Mesela "Sosyal mutlak olmaz." deriz. Bazılarına göre olur. E sosyal mutlak olmaz. Yere, zamana, toplum yapısına göre birçok şey farklılaşır, bu verilebilir. Mesela bir örnek vereyim size. İngiltere'de Thatcher başbakan. Ortaya çıkan bir gerçek var o da İngiliz mallarının Uzak Doğu malları karşısında rekabet gücünü yitirmesi. İngiltere'de dükkânlarda mesela o mallardan yerlisiyle İngiliz'i ile Uzak Doğu'dan gelen arasındaki fiyat farkı o ucuz, İngiliz malı pahalı. Buna karşı teknolojik yenilenmeyi, İngiltere'de belirli bir dönem sendikalar önlemiştir. Sendikal hareketler teknolojik gelişmeyi önleyici bir etki de yapmıştır. Buna karşı Thatcher ne yaptı? Dedi ki "Kurumlar vergisini düşüreceğiz." Kurumlar vergisini düşürdü. Neden düşürdü? Yatırımcının elinde daha fazla tasarruf biriktirin, o tasarruflar yatırıma gitsin, teknoloji yenilensin efendim, daha iyi imkânlar doğsun, daha iyi üretim olsun, rekabet imkânları artsın. Şimdi bu oldu orada. Türkiye'de Özal dönemiydi, hatırlıyorum. Aynı şeyi tatbik etmeye kalktık. Tam tersi oldu. Kamunun gelir kaybı söz konusu oldu. Birakın yatırımcının elinde daha fazla tasarruf birikimi

olsun, sermayeye katkıyı yapsın, bu yatırımlara daha fazla gitsin... Böyle olmadı, tam tersi oldu. Bu sefer firmalar kendilerini daha iyi tanıtmak adı altında öyle lüks tüketime gittiler ki her yer mermerlendi, şu oldu, bu oldu anlatmakla bitmez. Bu ancak o binaya girene reklam oldu. Zihniyet çok önemli. Sosyolojide bu zihniyet konusunu fark etmediğiniz sürece kaynak kullanımında doğruyu bulamazsınız. Doğruyu bulamazsınız.

Hocam sizin bir de ilginç bir kitabınız var “Sosyolojik Açıdan Spor” O ilgi nasıl oluştu?

Evet. Efendim, bir ara spor akademisine gittim, derslere gittim. Sporla da ben ilgiliydim. Asistanlık sınavına ayağım sarılı geldim, top oynamıştım. Hatırlıyorum öyle bir masa vardı yüksekliği bu kadar. Ayağımı tabii koymak zorundaydım, koydum. O sıra bir öğretim üyesi gelmişti ismini şimdi hatırlayamıyorum. “Siz,” dedi, “ne var ayağınızda?” falan. “Efendim ben aynı zamanda futbolcuyum.” dedim. Gitti dedi ki “Profesör Fındıkoğlu bu defada bir futbolcu buldu.” Bunu hiç unutmam. Tabii sonra ilgilendik. Spor, sosyolojik açıdan spor konulu bir kitabımız çıktı, onu genişlettik. Onun sebebi de spor akademisine gittim, baktım öğretim üyeleri hep havalı eşofmanlar içinde falan. Bir hava, bir hava ama kitap, ders kitabı yok. Yahu bu, akademi bu. Nasıl olacak bu iş? Oturdum kaynakları taramaya başladım. Bir şeyler yazmaya başladım. Toparladım, bir not dosyası çıktı ortaya. Sonra kitap hâline getirdik bunu. Birkaç arkadaş da yardımcı olmuştu Ankara’dan. “Sosyolojik Açıdan Spor” kitabı epey genişledi, oldu. Oradan ileri geldi.

Sonra şunu da söyleyelim mesela sosyoloji bizi pratiği olmayan teorilerden uzaklaştırır. Peşin hükümlerden uzaklaştırır. Bunlar özellikle ütopyalardan uzak, ham hayal ütopyalardan uzaklaştırır. Bu da bizim sosyolojinin verdiği şeydir. Sosyolojinin diğer ilimlerle ilişkisinden bahsetmek mümkün. Tarih, iktisat söyledik ama tarih de öyle. Siz şimdi Tanzimat döneminin ekonomik dünyasını Osmanlı’da bilmediğiniz takdirde bugünkü Avrupa Birliği Türkiye ilişkileri konusuna bir şey söyleyemezsiniz. O zaman tarih biliminden faydalanacaksınız çünkü o olayların aynısını bugün tekrar edemezsiniz. Geçmiş. Gideceksiniz sebep sonuç ilişkilerini yoklayacaksınız orada. Nasıl olmuş bu?

Artı eksi ve ondan sonra bunun değerlendirmesini yapacaksınız. Tarihle çok yakın ilişkisi var. Hukuk öyle. Mesela anayasa yapıyorsunuz. Kanun çıkarıyorsunuz "Şu ülkede şu ceza yasası çok iyi aynısını alalım." Fonksiyonel değeri kalmaz aynısını alırsan. Bu toplumdaki özelliklere göre mesela terör konusu orada farklı, burada farklı. Bu gibi konularda göreceli, relatif, itibarlık sosyolojide çok önemli bir kavramdır. Bizi kolay ve peşin değerlendirmelerden uzaklaştırır, peşin hükümlerden uzaklaştırır. Bu son derece önemlidir. Onun için sosyolojinin bizi gerçeğe yaklaştıran bu metot anlayışı gerçekten son derece önemlidir. Yine mesela dikkat çeken bir husus, sosyoloji toplumun bilimidir. Toplum bilimi değil ama isim tanımlaması var orada. Toplumun bilimidir. Bir bakıma toplum canlı bir organizma olduğu için o canlı organizmayı bütün altyapı özelliklerine göre inceleyen bir bilim dalıdır. Farklı alt dalları var şimdi sosyolojinin malum. Onlar onun hep canlı hücrelerinin ele alınmasıdır. Bir nevi toplum doktorluğudur. Bir nevi toplum mühendisliğidir. Sosyoloji o bunu söyledi, bu bunu söyledi değil. Bu çok yanlış. Sadece kuramsal çerçevede kalmak bizi toplumun canlı, işleyen mekanizması içinde yer alan unsurlar üzerine çalışmamızı engeller. Onun için bu yanlıştan uzaklaşmalıyız. Edebiyatla da öyle. Dikkat ederseniz edebiyatçılar yaşadığı çağın çocuklarıdır. Hangi yüzyılda yaşıyorsa hangi dönemde yaşıyorsa o çağın özelliklerine göre eserler vermişlerdir çünkü o çağın çocuğudur denir. Bütün bunlar iç içe olan konulardır gerçekten. Onun için topluma, Almancada gesthaltçı denen, bir bütüncül yaklaşım önemli. Toplumu işleyen bir mekanizma gibi görüp değerlendirmeye geçmek son derece önemli bir konudur.

Sosyal bilimler arasında bir kere şunu söylemek lazım, yakın bir ilişki var. İster iktisat olsun ister sosyoloji olsun, tarih olsun, hukuk olsun yani konu ve bilim dalı asabiyeti içine girmemek lazım. Herkesin herkese vereceği var. Mesela bir örnek vereyim size. Türk yürüyüşü dolayısıyla New York'taydım ben, iki kere gittim. O yürüyüşte tribünün önünden geçtik. Beni tanıyan öğretim üyeleri, Kolombiya Üniversitesinde olan öğrenciler, bir 20 kişilik grup geldi. "Hocam bizimle de geçin. Niye bizsiz geçtiniz? Bizimle de geçin." "Peki" dedim, "hadi sizle de geçelim." Sonra beni davet ettiler "Bir çorbamızı içmeye üniversiteye." Gittik. Ben ders programlarımı istedim. Orada benim hemen dikkatimi çeken

bir dal çıktı ortaya. Mühendislikle ilgili, teknik konuyla ilgili bir daldı. Bak-tım okutulan dersler içinde metodoloji ve sosyoloji var. Şimdi demek ki bir tabii bilimciye dahi bir sosyolog gözüyle, penceresi ile konulara bakma ihtiya-cı olabiliyor. Bir proje yapacaksınız. Mesela Haydarpaşa Garı’nı bir Almanya mühendisi yapmış. Beğense de beğenmese de kendi kültürüyle yabancılaşsa da yabancılaşmasa da orada Alman damgasını vurmuş. Maddeye maddi ma-nanın damgasını vurmuş. Maddeye mananın damgasını vurmuş. Mananın damgası, maddeyi biçimlendirmiş orada. “Şimdi” dedim “bu ders nedir?” “Bu ders bizde de var.” dediler. Faydayı ve bilgiyi arttırmak için tabii bilimlerle sosyal bilimler arasında da ilişki var. Bazılarının zannettiği gibi tahta perdeler yok. Ve bundan çok memnun kalmışlardır öğrenciler. Öyle bir hatıramız var.

Nobel kazanan iktisatçıların eserlerini incelediğiniz zaman sosyal boyut son yıllarda kazananlarda daha fazla çünkü bilim hayatının gelişmediği dönemlerde bilim sadece kendi çerçevesi içindedir ama bilim hayatı genişledikçe, serpildikçe yavaş yavaş “Acaba şuralarda komşu yok mu bize?” diyecek so-rular çıkar ortaya. O zaman o soruların cevabını da oradan bulabilirsiniz. Yine mesela birçok konu var. Bu konular gerek sosyal bilimlerde gerek sosyal bilimler ve tabii bilimler arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koyuyor. Mesela ekonomide anlatılır, “Rasyonel hareket mi?” E tamam adam rasyonel hareket etmiş. Mesela bir banka kapatılmıştı, isim vermeyeyim Türkiye’de. Adamın parası var orada. Hâlbuki şunu bilmesi lazım ki rasyonel olarak değil mi? O para orada, devlet garantisi altında. Bilmesi lazım. Bunun farkında de-ğil. Bankanın şubelerinin bütün önünde kuyruklar var. O eski bekçiler vardı kahverengi elbiseli. Onlar da sıraya koyuyor milleti. Şimdi insanlar mutlaka rasyonel hareket eder. Etmiyor işte. Bunu nereye koyacaksınız? Neye göre etmiyor? Bilmesi gereken temel hükme göre etmiyor. Bu devlet garantisi al-tında bir şey. Hemen parasını çekmek istiyor. Bankaların da hoşuna gidiyor çünkü vermemiş oluyor faizi, yakıyor, adam alıyor. Bir örnek, bu benim çok dikkatimi çekmişti. Mesela Varto’da. Biraz önce bahsetmiştik, konuşmamın içinde geçmişti o. Varto’da evleri boş gördük. Deprem evleri vardı. Boştu çün-kü oranın iklim şartlarına göre, bak fiziki şartlar da önemli. Sosyal şartlarına göre, fiziki şartlara göre yapılmamıştı. Ne yapmış adam, almış küveti dışarı.

Hayvanlar küvette içiyor. Orta Anadolu'da yaptığımız bir araştırma vardı. Orada da küvetin perde ıslamada, çamaşır ıslamada kullanıldığını gördük. Şimdi bakın maddeyi adam almış, kendisine en çok fayda sağlayacak şekilde değerlendirme yolunu seçmiş, örnek. Yine mesela bina yapıyorsunuz, mesela Libya'da inşaat yapıyorsunuz. Siz kalkıyorsunuz İstanbul'da yaptığınız inşaatın metrekaresi olarak, proje olarak aynısını orada yaptığınız takdirde orada kimse girmiyor içine. Niye? Hani halkı, sosyal dokuyu belirleyen örneklerden birisi. Hane halkı sayısı farkı 7-8. Şimdi ben oraya bir seminer dolayısıyla gitmiştim. Kirada oturan bir Türk mühendis arkadaşın evindeydik. "Ya dedim, "burada çift kale maç yapılır, halı saha gibi." "Yok" dediler "burada aile yapıları 8-9 kişi, bazen 10 kişi. Onun için mecburen öyle." İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, şurada, burada olduğu gibi ev yaparsanız fonksiyonel olmaz, müşteri çıkmaz ve satılmaz. Bu çok dikkat çeken bir özellikti. Sosyoloji aslında bu gibi noktaları yakalayabilmektir, mukayese yapabilmektir ve sosyal mutlaklardan uzak durmaktır. Konuları itibari yaklaşımdır. Peşin hükümle yaklaşmak hiç bir zaman değildir.

Varsa hocam ekleyeceğimiz değerlendirmeler...

Evet. Söylemek istediğim belki bir iki nokta var aşağı yukarı. Mesela çok dikkat çekici bir örnek var. İkinci Abdülhamid önemli bir devlet adamı. Artıları var, eksileri olabilir o ayrı konu ama İskodra'dan, Arnavutluk İskodra'dan iki laf var. Camilerde hutbelerde ne okutulacak? Türkçe mi, başka dillerde mi, şu mu, bu mu? Abdülhamid'in cevabı çok enteresan. Hutbede okutulan dil demek istiyor, egemenlik haklarıyla ilgili. Bir ülkede siz eğer egemen iseniz para basarsınız, asker beslersiniz, eğitim öğretim dilini ana dilinizle yaparsınız, yabancı dili de öğretirsiniz. Verdiği cevap Türkçe olacak ama öbür iş ayrı. Kesinlikle bu egemenlik hakkıyla ilgilidir demek istiyor. Belki benim söylediğimi tam söylemiyor ama vurgulamak istediği ana nokta o. Dikkat çeken nokta o. Tabii çok da söylenecek belki şeyler var ama... Bir de Türkiye'de yapılan araştırmalarda şu ortaya çıktı. Şimdi bazı araştırmalarla siyasette dönen cümleler birbiriyle ters. Ders kitabında da ondan bahsettim, onu yazdım. Mesela bir kişinin ana dili ile kimliği farklılaşabiliyor. Diyelim şu kadar Zaza

var. O Zazaların ana dili içinde Zazacayı ki yaşayan bir dil Doğu’da bunu görüyoruz, Zazacayı kullanan kişi, Türk toplumuyla bütünleştikçe veya zaman içinde bütünleştikçe Zazacayı da kullanıyor ama Türkçeyi de kullanabiliyor ve Türkçe daha fazla öne çıkmış oluyor çünkü sosyalleşme bunu gerektiriyor. Kültürleştirme diyoruz buna. Sosyalleşme bunu gerektirir. Bir kişinin dili ile onun kimliğini tayin etmek mümkün değildir. Araştırmalar bunu koyuyor ortaya. Bu çok dikkat çekici bir nokta olarak karşımıza çıkıyor. Yine 2011 Türkiye Değerler Araştırması var. Önemli bir araştırma. Bu araştırmaya göre millî kimliğimiz olan Türklük ile iftihar edenlerin oranı yüzde 74’ü buluyor. Oldukça iftihar ederim, biraz da zayıf, diyenler oranı %18. Toplam %92’yi buluyor, çok dikkat çekiyor. Millî kimliği reddedenlerin oranı ise hemen hemen bütün araştırmalarda %5 - %6. E şimdi bunlar tabii bu toplumu tanımamaktan ileri gelen, bazı araştırmalar da neticesi önceden belli yapılmış araştırmalar oluyor, şike var yani. Şike olunca o araştırmalar da ona göre oluyor. Bunlarda çok dikkat çekici noktalar var. Mesela bizim hatalarımızdan birisi de ilkokullarda özellikle “Andımız”ı kaldırmamız. “Andımız” sadece Türkiye’ye has bir şey değil. “Andımız” genç nesillerini, ilkokul seviyesindeki özellikle gençlere, çocuklara millî kimliği konusunda bir bilgi verecek, mensubiyet duygusunu geliştirmeye hizmet edecek önemli bir şeydi. Bunu kaldırdık, depoya kaldırdık Millî Eğitim’de. Bu son derece yanlıştı. Bunun gibi mesela coğrafya derslerinin kaldırılması.

Liselerde önem verilmiyormuş sınav sistemi dolayısıyla...

Son senelerde çocuklara öyle şey okutalım ki iki çarpı iki eşittir dört. Yahu sosyal bilim bu değil. Her şeye ihtiyaç var. Tabii bilimlerde de verdiğim örnekler var, çok açık. Öyle taassuba ihtiyaç yok, istişare önemli bir şey, fikir alışverişi önemli bir şey ama maalesef mesela Avrupa Birliği konusunda da bana birçok yerde soruldu. Atatürk bugün sağ olsaydı Avrupa Birliği sürecine nasıl bakardı? Bir kere ilk yapacağı iş Avrupa sürecindeki Türkiye’ye yapılan muamelenin değiştirilmesi olurdu. Daha maddelere girmeden. Biliyorsunuz basında Türkiye’yi köpek kulübesine kabul edilmiş resimleri çıkarıldı. Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri içinde çok çirkin ve çok aşağılayıcı ki Batı bunu

normal karşılar çünkü buna uygundur. Biz buna ihtiyaç duymayız. İnsanları farklı görürüz. Gerçekten dikkat çekecek bir şeydi. Yunanistan'a yapılan muamelelerin aynı eşitliğini biz de isterdik ama böyle yapılmıyor. Süreç aleyhimize. Türkiye'ye yedek üyelik gibi bir şey vererek bizi tatmin etmeye çalışıyorlar. Hâlbuki şimdi bir sene geliyorlar, "Atatürk'ün resmi burada niye asılıyor?" diyorlar. Senin için değil ki bu kardeşim. Avrupa Birliği'nin temel ilkelerine aykırı bir şey değil bu. Bana hiç değil. Bunlarla uğraşıyorlar. Samatya'da kafayı buluyorlardı. Bir de Batıcı aydınlar Avrupa Birliği'ni biz istemiyoruz da olmuyor. Tam tersine biz istemeyiz. Bizde olan bir şey değil ki. Adamın bize bakışı farklı. "Ben" diyor "80 milyonluk bir Türkiye'yi içime alırsam oy oranı yükselecek o bütün içinde ve ben bunları şey yapamayacağım o zaman sorun çıkacak. Az gelişmiş yörelerini kalkındırmak mecburiyetinde kalacağım. O ülkeye daha fazla yardım yapmak durumunda kalacağım. Bu benim lehime değil." diyor. "Onun için kontrol altında tutmak daha uygundur." şeklinde bir değerlendirme yapıyorlar. Aşağı yukarı benim söyleyeceklerim bunlar.

Teşekkür ederiz hocam.

“Sosyolog İleriye Bakarak Konuşmalı”

Nilgün Çelebi

Nilgün Çelebi, 1950’de Konya’da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Yüksek Lisans diploması ile mezun oldu. H.Ü. Sosyoloji ve İdare Bölümünden Bilim Uzmanlığı, Sosyoloji Bölümünden doktora diplomalarını aldı. TODAİE Kamu Yönetimi Uzmanlığı Programını bitirdi. Köy İşleri Bakanlığı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi, Ege Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Budur Mehmet Akif Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde çalıştı. Ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanmış makaleleri, kitap bölümleri, tebliğleri ile telif ve çeviri kitapları bulunan Çelebi’nin son yıllardaki çalışmaları genel sosyoloji, sosyal teori ve metodoloji alanlarına odaklanmaktadır.

Hocam, çocukluğunuzdan başlayabiliriz. Nasıl bir çevrede nasıl bir çocukluk geçirdiniz?

Ben 1950 doğumluyum. Benim aile koşullarım, içine doğduğum aile ve ondan sonraki, liseyi bitirip üniversiteye başlayınca kadar olan bölümüm çok çok “ünike” dedikleri tarzdadır. Hiç kimsenin deneyimlemediği pek çok olayın içinden geçerek üniversiteye başlamış oldum diyeyim.

Birazcık alışılmışın dışında bebeklik, çocukluk ve okul yılları dönemi oldu. Onun dışında ise üniversiteye başladıktan sonra daha stabil, güya daha stabil, ama çok sayıda da iş yeri, üniversite değiştirdim. Bu çeşitlilik sürekli hayatım boyunca hep devam etti. Herhâlde en son emekli olduktan sonraki hayatım en ayakları yere basan, onda bile iki ayrı şekilde yaşamak üzere giden böyle bir düzen. Ben zaten bazen düşünürüm ve bu dünyaya pek gelmemem gerekiyormuş ya da yanlış zamanda yanlış mekânlarda gelmişim. Hep böyle karambollerin arasında kendine yol bulmaya çalışan, bir yerlerden bir yerlere ulaşan birisi olarak hayatımı sürdürdüm. Ekonomik sermaye, maddi sıkıntı diye bir şey yok benim hayatımda. Onlar hiç akla bile gelmezdi. Ben gerçekten liseyi bitirdiğim zamanda bile merak ederdim insanlar niye Marie Antoinette’ye laf söylemişler ki “Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler.” Kadın akıllıca ve güzel bir şey teklif etmiş. Ekmek ve pasta arasındaki fiyat farkını bile ben düşünmezdim. Paranın konuşulmadığı bir ortam. Çok geleneksel bir Anadolu ailesinden yetişme, ama aile de parçalanmış aile, anne baba 1,5 yaşındayken falan boşanmışlar. Çok dindar, anne tarafı ve baba tarafı Nur talebeleri, bunlar böyle Nur talebelerinin birbiri ile tanışması sonucunda, bizim kızımızla sizin oğlunuz, Said Nursî’nin de desteğiyle, onun da olur vermesiyle olan bir evlilik. Annem İnebolu’ya gelin gidiyor.

Babamla İnebolu Kastamonulu, annem Konya’dan oraya gelin gidiyor. 1940’ların sonları 1947 sanıyorum evlilik yılları. Annem de pek uyum sağlayamıyor herhâlde böyle kayınvalide ve tam tipik böyle bir gelin isteniyor. Annem de yapamıyor herhâlde. Evlilik yürümüyor. Annem beni alıyor, Konya’ya geliyor babasının evine. Geldiği baba da Nurcu, dedem müthiş katı, sert. Bizim bütün akrabaların, mahallenin, sokağın, çarşının çekindiği bir zat. Konya’da dedemin sertliği meşhurdur. Sert bir din anlayışı da vardır. O da

böyle yetişmiş zaten, ailesinden küçük yaşta ayrılmış, sevgisiz ortam, öyle büyümüş, hayatı öyle zorluklarla geçmiş bir insan. Onu da çok iyi anlayabiliyorum. Benim kültürel sermaye, sosyal sermaye yok. Anadolu'daki esnaf ailesinin ortamında büyüme. Ama bu esnaf varlıklı, dedem gerçekten Konya'da, bayağı varlıklı bir adamdı. En çok vergi veren gibi şeyler, böyle bir sıkıntı yok. Kültürel sermaye olarak; şimdi dedemin çocukları hepsi ayrı ayrı tipler. Benim aile maceram herhâlde 1 saati alır. Öyle bir ortamda yetiştim ve bu benim çok daha çoğulcu bir bakış açısı sahibi olmamda çok etkilidir. Çok çok çoğul kimlikliyim, çoğul bakış açım var. Dünyam çok geniştir, çok kapsayıcıdır. Asla böyle sınırların içine sokulmaya çalışılmaya şiddetle karşıyım. Öyle yetişmedim, bugün şöyle bir çekirdek ailede büyümüş, yetişmiş bir vaka, asla böyle bir şey yok. Ailede anne baba boşanmış bile olsa asla tek tip bir hayat hiç olmadı. Şimdi tamam dedem çok mutaassıp. Radyo çalması yasak evde. Kızlar ilkokuldan sonra asla okula gidemez. Elinden gelse ilkokula da gitmeyecek, hemen başını örtecek. Kur'an dersleri vesaire. Çok iyi Kur'an öğreneceksin ki sen de ileride Kur'an hocası ol, başkalarına öğret, parayı da oradan kazan, parasız kalırım diye hiç merak etme, bu bilgi sana ömrün boyunca yeter gibi. Ama bu arada dediğim gibi incelikleri de vardı. Bana şöyle bir eğitimi oldu, "Kızlar sana demezler sene derler." Ben biraz sert bir çocuktum herhâlde. "Sana değil sene derler". Arada aile içinde bile güleriz, böyle demişti bana diye. Ama bu ortamda dedemin büyük oğlu, kimya mühendisi, şair, edebiyatçı, duygu insanı, Konya'da Mevlâna törenleri, âşıklar bayramları vesaire pek çok kültür faaliyetini başlatan kişi, daha sonra siyasete atıldı. Öyle çok parlak bir insan, çok geniş, çok özel, sanki şurasında bir haresi olan karizmatik bir tip. Diğer bir oğlu Fransa'ya doktora gidiyor, yazları geliyor, geldiği zaman valizinden çıkan bebekler, dedemden saklı benim bebeklerim Fransa'dan gelen. Sonra bir Norveçli kız, eve bir Norveçli gelin geliyor. Bu dindar ailede böyle onun Müslüman yapılma süreci, tabii olmadı. Dalga geçer gibi kız "Evet, kabul ettim şu an." dedi ama yani hiç. Hâlâ görüşürüm Martha ile. En küçük dayım Robert Kolejlerden yetişme sonra ODTÜ. Bunlar hep eve gelip giden tipler. Bizimki aile apartmanı. Her katta dedemin bir çocuğu oturuyor. Böyle bir ortamda yetişme. Ama şu var:

Sürekli okuma olan bir ortam. Mehdi dayım, Mehdi Halıcı, Paris’te doktora yapan, solcu fikirleri vardı, o tutuklandı da. Norveçli ile evlenen dayım. Ona Varlık Yayınları bir de büyük dayımın dergisi vardı, Çağrı dergisi, hâlen çıkar. Onda kritikleri yazsın diye bütün o Varlık Yayınları’nın, Altın’ın kitapları, romanları gelir. Ve ben ilkokulda onları bile okuyarak başladım. Ben ilkokulu bitirdiğimde hemen hemen Amerikan edebiyatı, Rus edebiyatı, Orta Avrupalılar, Tibor Dery’nin romanları, İngiliz romanları... Çok okudum onları, ilkokul bittiğinde ben pek çok külliyatı devirmiştim. Ama şu var, Konya’daki sosyal sermaye ne olacak? Ondandır ibaret değil. Psikolojik sermaye diye bir şey var. Hiç kimse buna değinmiyor. Bence bu yerleşmesi gereken bir kavram, psikolojik sermaye. Çocuğun hayatı, hayata bakışı. Ben çocuklar dünyaya melek gelir diye tuttururum. Fitratımızda, Habil, Kabil her türlü duygu vardır derler ya. Hayır hayır sadece iyilikle gelen... Çünkü küçük çocukların yüzlerine bakın, sadece kendilerine, sadece güzel bakıldığı zaman o size güler, böyle bakılmadığı zaman üzülür. İnsan doğuşundan itibaren sevgi içinde olması gereken bir yaratık. Melek çocuklar, asla içlerinde kötülük yok. O anca genlerde zaman içinde birtakım yaşanmışlıkların sonucunda genlere sirayet eden negatif yükler. Hani günümüzdeki bazı çocuklar da sert, hırçındır. O aileden gelir, o genler içinde bir mutasyon sonucunda, yoksa başta öyle değil ve onun böyle hassas bir şekilde, o çocuğun bir çiçek gibi yetiştirilmesi gerekiyor. Ama benim gibi böyle boşanmalar, gitmeler, gelmeler, bir büyük aile, her katta aile, o çocuğun yaşadığı modern büyük aile. Onun için ben böyle çekirdek aile, geleneksel aile tanımlamalarının dışında, hatta uzamış çekirdek aile diye de bir kavram geliştirmeye çalıştım ama hiç kimse üzerinde durmadı. Ayrı bir aile tipidir bu da. Dedem bütün katlardaki çocuklarının özel hayatlarına müdahâle edebilir ama yine de onların bir küçük kendi alanları da vardır. Örneğin yengem keman da çalardı, kemanını evin içindeki yükluğe saklardı. Böyle yetenekleri geliştireceğin birtakım araç gereçleri bile müzik aleti dâhil ve kitapları bile dedemden saklamamız gerekiyordu. Çünkü ona göre bu dünya yalan.

Burada bir tuhaflık yok mu Nilgün Hocam? Robert Koleji'ne de oğlunu yolluyor.

Okuyacak, erkekler sonuna kadar okuyacak.

Kadınlarla ilgili bir durum...

Kadınlar asla. Mesela benim teyzem ilkokulu bitiriyor, eve geliyor ve çok acı anılar... Mesela bana söylediği bir şey. Ama insanı gerçekten çok üzen... Onun için ben her türlü çocukların dinî, başka nedenlerle de olabilir ama daha çok günümüzde de yaşanan ya da Anadolu'da dinî baskılar, ben bunlara çok çok karşıyım. İstemediği şeyleri, şu okula gitmeme, şu bu, evlenme falan. Allah'tan bizde öyle evlendirme yoktu. Annem emir üzerine evlendirilmiş ama itiraz etmeyi aklına getirememiş bile. Kendinden 17 yaş büyük bir adamla evlendiriliyor ve kilometrelerce uzağa gidiyor. Konya'dan İnebolu'ya. O zaman İstanbul üzerinden gemiyle İnebolu'ya gidiliyor, liman yok. Öyle bir mücadele. Her neyse. Çocukların okuma hayatı saklı gizli. Benim ilkokulu bitirdikten sonra okumam... okumak istiyorum tabii okul başarımla iyi.

Önce şunu tamamlayayım: Psikolojik sermaye yok. O çok kötü bir şey. Kim-seden korunma duygusu, güven duygusu, sevilme, sevme duygusu onları, onlarda benim kütlüklerim vardır. Bunları almadım ve de vermeyi de bilmem. Ben insanlara sevgi göstermeyi hiç bilmem. Yalnızca hatırımı sorarım. İçimden üzülsem bile belli etmem. Kütlükler, engellemeler ve kütlükler. Onlar bir engelleme, yok hayır, bastır, yok. Bu çok önemli bir şey. Bu psikolojik sermayesini geliştirmek gerekiyor çocukların. Bunun üzerinde durulmuyor, bu daha farklı bir şey. Daha böyle psikolojik sermaye ama aslında sosyolojik boyutları olan aile içi ilişkilerde, bunun için değiştirmemiz gerekiyor.

Okul hayatının devamı... Erkekler böyle son derece Fransalar, efendim Robert Koleji... Dayım Konya'nın kültür sanat dünyasını organize eden adam. Ama tabii kızlar yok, katiyen okumayacak, hiç kimse okumayacak. Teyzem de okumadı. Ve ailenin kadınları ama çok dünyaya açık, dünyayla barışık. Dedem gittikten sonra o radyo açılır, evde bir öf ile o başörtü çıkarılır. Dede-min yanında da evin içinde başlar hep kapalı olacak. Tamam namazlar kılınıyor ama bir de onun dışındaki ayrıca evin içinde bile bütün davranışlarının

kontrollü olması gereği insanları sıkıyor ve bir de - evin erkeklerine gösterilen ayrıcalığı fark ediyorsun ve sana yapılan bu kesintileri, ilgi kesintilerini görünce bunun kabul edilmesi çok zor. Ama dedem bütün bunlara rağmen son derece uyanık bir adamdı. Bana hep gazete okutur ilkokulda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin adını unuttur, o neydi? Onu hatırlat bana, o gazete-de çıkmıştı beyannamenin maddeleri. Nur talebeleri tutuklanır arada, dedem gelen arkadaşlarına ders verir, o yüzden gazeteyi bana buldurur ve okutturur. Bu bir insan hakkıdır. İnanç, hürriyet vesaire. Dedem direnen bir adam, sadece kaba softalıkta kalan değil, dünyayı da takip ederek yani böyle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden güç alarak kendini var etmeye çalışan, inançlarını ve bizi korumak için tabii biz onu biliyoruz, bizi günah işleyen yaratıklar olmaktan korumak istedi. Ama bizi hep yaraladı da bu aralarda. Neyse ben saklı gizli okula başladım. Kız Meslek Lisesi.

Dedenizden gizli saklı okula başladınız...

Gizli saklı nasıl başladım? Şöyle. Mahallemizde komşumuz Ayla Nur Bülbül, soyadı başkaydı ama Konya’da İngilizce öğretmeni, Rıdvan Bülbül’ün eşi, Konya’da gazetecidir onunla evlenmişti. O bizim böyle karşı komşu, kız meslek lisesinde İngilizce öğretmeni. Bir gün geldi. Dedi ki “Nilgün’ün okuması lazım. Bizim kız meslek lisesine ortaokul statüsü verildi. Orta kısmı için Nilgün oraya devam etsin.” dedi. Çünkü bu karma okula gitmem gerekiyor ve böyle bir şey mümkün değil. Şimdi kız meslek lisesinin orta kısmı ile akşam sanat diye de bir şeyler, şimdi pratik sanat deniyor galiba. Kızlara yemek yapmayı öğretme, dikiş dikme, çiçek, bu tür programları olan okullardı bunlar. Aynı binadalardı bunlar ama aynı binanın iki ayrı kanadı gibi. Şimdi dedeme Nilgün akşam sanata gidiyor, pratik sanata gidiyor, yemek yapmayı öğrenecek, dikiş dikmeyi öğrenecek. İyi peki başörtüsüyle gidip gelecek. O zamanlar türban, başörtüsü bir moda olarak yaygın değil. Hiç değil. Konya’da da hiç değil. Konya gerçekten de o dönemde çok modern bir şehir aslında. Kızlar hep bisiklete binerler filan. Dede Bahçesi’nde, şimdiki Kültür Park’ın orada erkek caz grubu var. Orada onlar çalarlar, hafta ortası, haftada 2 gündüz herhâlde annemler de giderdi. Bahçede, havuzun etrafında dans ederler. Kız kıza onlar

dans eder, akşam da eşleriyle gelenler ayrıca olur. Gidenler de sadece memur aileleri değil, Konya'nın esnaf ailelerinin kızları da giderdi. Şimdi o ailelerin çoğu İstanbul'a göç etti, hatta yurt dışına gitti. Şimdi gelenler, daha ilçelerden gelenler, şu anda sirkülasyon oluyor. Ve tabii onlar kendi kırsal yöre değerleriyle geldiler. Ben bunu gördüm, yaşadım içinde.

Ben akşam sınıfa gidiyorum, okula gidiyorum geliyorum. Okul derslerim başarılı. Bir, geçtim 2'ye geldim ve bir de iftiharla geçmeler vardı o zamanlar. Şimdi ne diyorlar bilmiyorum ama hoşuna gidiyor ve derslerim parlak, tabii akşam evde dedemden gizli ders çalışma. Çünkü görmemesi lazım kitapları. Akşam sanata gidiyorum diyorum ama biz normal ortaokul eğitimi görüyoruz. Ondan sonra bir gün dedem eve geldi. Ben de tam dedemin yanından geçiyorum. Bir valizim var, valizde kitaplarımı saklıyorum yatağımın altında. O gün camide Tahir Hoca bir vaaz vermiş ve demiş ki: “O pratik sanat vesaire akşam sanat... Orası da lanet, oraya da gidilmez, orası da kafirler gibi...” böyle laflar etmiş. Dedem buna alınmış. Sonra bir arkadaşı da ona “Senin torunun da gidiyor oraya.” demişler. Buralara gidilmez. Senin torunun da öyle... Eve geldi, benim valizimi yakaladı ve içinde kitaplar var. Ben orta 2'deyim. Böyle bir kesinti oldu. Sonra bunun üzerine ben babamın yanına gittim, yapamadım. Yatılı okula gittim ondan sonra orta 3'te. “O babasının yanında.” dediler. Adana Kız Lisesinde orta 3'ü ve lise 1'i okudum, yatılı olarak. Ondan sonra bir biçimde Konya'ya geldim tekrar. Dedemin benim evde olduğumdan haberi yok, dedim ya aile apartmanı. Norveçli yengem Norveç'e döndü. “Ben memleketimi özledim, Türkiye'ye dayanamıyorum, artık Konya'da yaşamak istemiyorum.” dedi. O çocuklarını aldı gitti Norveç'e. Dayım evde bekâr, aşığıda. Evin bütün odaları boş ve bana dediler ki “Nilgün burada kalabilir. Öyle ayarlayalım gitmesin yatılı okullara.” Kız lisesi evimizin arkasında, çok yakın. Ben oraya kayboldum. Evin etrafında da bahçe var. Halıcı Apartmanı ama 3 tarafında, dedem çiçekleri çok sever, gül yetiştirir, yıldızlar yetiştirir, onlara da bahçıvanlar gelir. Dedem bunlarla ilgilenir. O bahçede ise, benim girişimi görmesin diye kırmızı bir bez balkona asılır. “Sakın eve yaklaşma, deden bahçede.” Ben sokakta yürürdüm, akşam hava kararınca o kırmızı bez oradan çekip gidinceye kadar. Ondan sonra o bez kalkar ben hızlıca anahtarı alır

hemen Metin dayımın evine girerdim. 2 yıl da böyle okudum. Orada da böyle iftiharla geçtim. Ondan sonra lise sonda, ben biraz da korkusuz bir tipim herhâlde. American Field Service diye bir şey vardı, burs programı, Amerika’da bir yıl sizi eğitimden geçirirler. Bunun sınavlarına girdim. Çok yüksek puan aldım. Türkiye çapında önce bir test sınavıydı. Çünkü dediğim gibi bu kültürel sermaye bende çok iyi. Bütün gazeteler okunuyor zaten bütün dergiler okunuyor, geliyor gidiyor eve. Bütün her şeyden haberdarım, dünyada okumadığım bir şey kalmadı. Türkçeye çevrilmiş bütün her şeyler, benden geçiyor. Hep öyle olunca tabii bir de genel kültür sınavları yapılıyor, okul başarıları zaten gönderiliyor. Ondan sonra ben o sınavı kazandım, mülakatta da kazandım. Tabii mülakattan sonra problem, o mülakatı yapan 3 kişilik o eski AFS’liler, aile ziyareti yapıyorlar, bende aile yok. Ne yapalım ne yapalım, müdüre çıktım ben dedim ki “Maksude Hanım ben ne yapacağım?” “Ben” dedi “onlarla konuşacağım.” Bizim eve gelecekler. Yok pardon “Bizim eve gelsinler.” dedi ve oraya gittik önce orada tanışma yaptık. Ondan sonra Metin dayım evi ayarladı, dedemin camiye akşam yatsıya gitme gelme saatlerine göre biz onları Metin dayımın evine de getirdik. Bir de sadece öğretmenin evinde değil, yaşadığı apartmanı, evi de görmek istiyorlar. Çünkü ona göre sizi bir ailenin yanına verecekler, bir eyaleti ona göre ayarlayacaklar, geliri gideri falan her neyse. Onlar da saklı gizli geldiler. İşte benim yaşadığım yeri de görmüş oldular. Aslında aile içindeki durumu da gördüler.

Her neyse ben sonra Amerika’ya gittim. Bir yıl Amerika’da burslu olarak çok iyi gittim. Tabii o benim hayatımın hatası, döndüm. Dönemeyebilirdim. Dönmemiz şart gerekiyor ama “İllaki biz senin için özel bir şey yaparız. Sen Türkiye’ye gidersen çok üzülürsün.” dediler. Orada sen hayatın boyunca çok üzüleceksin. Ama ben annemi çok özledim. Ben vatanımı özledim, annemi özledim. Ve geldim. Aslında her şeyi ayarlamışlardı. Üniversite bursu bilmem ne hepsi, “Bak” dediler “bütün bunları biz sana sunarız, aile de hâlâ yazıştığımız bir ailedir.” Ondan sonra geldim. Tabii dedem beni hep nerede biliyor, babasının yanında biliyor. Sonra annemler “Babası bir de Amerika’ya göndermiş, okutmuş.” dediler. Yanına çıktım. Bana baktı. Dedem neredeyse ağlayacaktı. Pırlanta gibi evladı nerelere göndermişler, nasıl yaparlar yabancı

ülkelerde diye. Her neyse. Sonra Ama Allah'tan Hacettepe Sosyoloji. Nasıl başladım sosyolojiye?

Evet hocam. Nasıl başladınız? Burası çok önemli bizim için.

Lise sonda bize, bizim felsefe, sosyoloji, mantık derslerimizin hocası yoktu. Edebiyat şubesindeydim ama fen derslerini hep çalışırdım. Ama edebiyat, tarih... Ben şöyle bir bakarım okurum falan. Tamam bitti. Benim kendimi gerçekleyeceğim alan sosyal bilimler alanı. Sanat severim, sosyal bilimler severim. Sözelciyim. Fen bilimleri sıkıntılı. Fizik falan ne kadar sıkıntılı matematik falan. Ne bileyim yaptık bir şekilde. Ne işe yaradığını hiç anlamadığım şeylerdi oysa şimdi, sosyolojimi geliştirirken fizikten bayağı kavramların bana bayağı katkısı oluyor. Fizikteki bazı şeyler, temel kavramlar sosyal hayatın açıklanmasında en azından bir metafor gibi kullanıyorum onları. Zaman, mekân onları bile metafor gibi kullanıyorum ve bana açılım getirdiğini hissediyorum. Her neyse. Bizim Konya'da bir imam hatip ve Yüksek İslam Enstitüsü var. Oraya hoca olarak Ankara İlahiyat'tan Cavit Sunar adında bir doçentti o zaman, o geliyor, bizim müdür anlaşıyor. Maksude Hanım çok uyanık bir kadındır, Maksude Çubukçu hâlâ inşallah yaşıyordur Zonguldaklıydı. Çok modern, lisenin kızlarını çok canlı yetiştirmek isteyen biriydi. O bizim 3 dersimize geliyor. O hoca geliyor. Ve derste bana dedi ki bir gün: "Sen de sosyoloji oku, çok iyi olur, sen onda başarılı olursun." dedi. Ben sosyolojiyi, bir de Osman Pazarlı'nın "Sosyoloji" kitabını çok da sevdim. Ben orada kafaya taktım sosyoloji okumayı. Amerika'ya gittiğim zaman da bunu biliyordum ben, sosyoloji okuyacağımı.

Bizde puan geliyordu o zaman, sonra içinden puanına göre bir yer seçiyorsun. Ben Amerika'dayken küçük dayım, Hasan dayım bana yazdı, şu şu puanlar. ODTÜ Sosyoloji'yi kazanmıştım ama onun sınavı ayrı yapılıyordu. ODTÜ dışındaki diğer üniversitelerin sınav sonuçları geldiğinde ben Amerika'ya gitmiştim. Ben dedim ki: "Sosyoloji olsun da hangi üniversite olursa olsun, Ankara'da olsun, sosyoloji olsun" Ama ODTÜ'nün harç parası daha fazlaydı, sanıyorum 350 liraydı. Parasızlık çünkü Ankara'da okuyacağım, anneme çok fazla yük olmak istemedim. Yıllık harç 50 liraydı, devlet üniversiteleri,

Hacettepe’de. “ODTÜ istemem.” dedim, “Hacettepe olsun.” ODTÜ’nün hâlbuki kadrosu daha iyiymiş, Mübeccel Hanım oradaymış, onları bilmiyordum o zaman tabii. Dayım da o sırada küçük dayım da müteahhitlik yapıyordu. Hacettepe Hastanesi’ne birtakım araç gereç satmalar.. Hacettepe’de diş hekimliğini de tutuyordu bak. Ama “Yok, katiyen istemem.” dedim diş hekimliği. Hukuk mesela. 301 puanla insanlar hukuk fakültesine girerdi. Benimki 367 mi neydi öyle, iyi bir puan aldım, hiç düşünmedim ben. 301 yani 301 puanla bir yere mi girerim ben Hukuk ne ki. Hâlbuki sonradan hep çok pişman olmuştumdur. Keşke hukuk okusaydım diye. Hacettepe iyi, o gençlik güzel ama o zamanlar kaçta başladım üniversiteye, 69 da başladım. 73 mezunuyum.

Dönem 12 Mart Dönemi hocam.

12 Mart, 12 Mart olayı yaşandı. Biz üniversitede öğrenciyken. Şimdi. Bu 1961 Anayasası Türkiye’ye gerçekten daha sonraki hiçbir dönemde deneyimlemediğiniz kadar geniş özgürlükler sundu. Yasal özgürlükler, bakın Özal döneminde de bir liberalleşme, bir ferahlama oldu ama kurumsal temeli yoktu Özal’da. Çünkü neden? 81 mi 82 mi ne o anayasa, yani Kenan Evren’in anayasasının anca sınırları içinde bir özgürlük dönemiymiş. Hâlbuki 61 Anayasası 60 ihtilalinden sonra gelen, gerçekten son derece sağlam kurumları da önemli bir şekilde tahkim eden bir anayasaydı. Türkiye’de tamam sol görüş ve İslamlaşma, İslamization, Türkiye’de İslamization 61 Anayasası ile başladı. Ben bunu önce Konya’daki liseli yıllarımdan beri Şule Yüksel Şenler var. Mehmet Şevket Eysi, onun Cuma namazları, İstanbul’da. Bugün gazetesi vardır. Tahir Hoca’nın konuşmaları... 1950’li yılların Türkiye’sinde yoktu böyle şeyler. 1961 Anayasası’nın getirdiği müthiş hak ve özgürlükleri, örgütlenme özgürlükleri, o bir nimet. Solda da müthiş dernekler, sendikalar. Sendikalar belki vardı, 60’tan önce de Türk-İş belki vardı ama hiçbir adı sanı duyulmazdı. Ama 61 Anayasası’ndan sonra Seyfi Demirsoy, Halil Tunç öyle bunların genel sekreterliği, genel başkanlığı. Sonra DİSK kuruldu. Böyle işçiyi destekleyen meslek kuruluşları bunlar çok canlıydı. Türkiye’nin, o dolaşım ağı dediğim sosyal ve ekonomik hayatında, tabii bunların davranışları, bu kurumların topluma sunduğu belirli değer yargıları vardır. Bunun siyasete yansımaları. Ve sol, sol görüş.

Bütün çeviriler, çok hızlı bir şekilde. Bu arada üzerinde durmak istediğim bir şey var. Zamanın ruhu diye bir kavram var ya, 1960-70 arası 68 olaylarında özellikle bu Türkiye’deki gençlik hareketleri, Deniz Gezmişler olayı, hani 12 Mart 1971 dönemi, üniversiteye başladığım dönem. Tabii ben Amerika’dan geldiğim için üniversiteye başladığımda, Amerika’da da vardı bir siyah hareket, başlamıştı. Hippi hareketi, onlar vardı. Bu uyuşturucunun yaygın kullanılması da hippiler arasında sosyal problemler olarak beliriyordu. Fransa’da öğrenci olayları ve tabii Türkiye’de de patlak verdi. Ben lise sondaydım patlak verme aşamasında. Sonra ben üniversitedeyken onlar devam etti. Sanki bir zamanın ruhu denen bir şeyin içine Türkiye de girdi. Bütün bu, tamam fikir olarak dernekler, vakıflar kuruldu ama bu insanlar aynı zamanda bir de eylem, siyasi düzleme yönelik, orayı ele geçirmeye yönelik eylemlere de girişmiş oldular. Bu sol için de böyleydi. Daha muhafazakâr çevreler için de böyleydi. Bunları görmemek mümkün değil. Tabii hepsi birazcık daha özgürlük için yani bu özgürlüğün kullanılması, “birazcık daha özgürlük istiyoruz” diyen yoktu ama var olan özgürlüğün sınırlarına kadar kullanma, kendini en uçlarda bile olsa var edebilmek, kendini gerçekleştirebilme arzusu. Bu Güney Amerika ülkelerinde de aynı dönemlerde bu sol hareketler, dünyanın pek çok yerinde. Sonradan bakıyoruz ama zamanın ruhu kavramı, bugün baktığım zaman, ilk bakışta insana her şeyi meşrulaştırıcı kavramlardır bunlar. O dönem öyle bir şey varmış, zamanın ruhu onu gerektiriyormuş, öyle yapmışlar. Hayır, ben hep böyle uzun vadede, hayatın uzun vadede özgürlüklerin ve daha doğrusu insanın kendini gerçeklemesine fırsat veren bir ortamın gelişmesine doğru ilerlediğini düşünüyorum. Bu açıdan da evrensel bir gidişat var. Zamanın ruhu böyle gerektiriyordu böyle davrandık, bu aynı anda çok rölativist bir görüş. Çok öznel, sınırlayıcı, kültürelci, sosyal antropolojik görüş.

“Her şeyi kendi bağlamı içinde anlamaya çalışmak”. Hayır, bu bağlamsalcı tavırdan nefret ediyorum. O bağlam içinde anlayalım, o bağlam içinde efendim anlam gösteriyorsa ona diyecek lafımız yok. Çünkü o meşruiyetini oradan alıyor. O bağlamdan alıyor, o kültürel özelliklerle yetişmişse o da öyle davranır. Ve hoş görelim. Oysa bunlar, bu hoşgörüyü bile hak etmiyor, çünkü içine kapalı. Bu hoşgörü gösterilecek bir konu değil, ayrı bir şey. O kendisini, orada

kanserleştiriyor aslında, içine kapalı hâle getiriyor. “Bu zamanın ruhuna uygun davrandı” değil. Zaten tarihe baktığın zaman, fikirleri ile insanlara ilham veren yeni ufuklar açanlar, zamanın ruhuna göre davrananlar değil, bu zamanın ruhunun bir ilerisine işaret edenler, zamanın ruhundan kendini çıkarabilmiş, onunla arasına mesafe koyabilmiş, onun doğrusunu, yanlısını, haklısını haksızlığını itiraf edebilmiş ve o sözü söyleyebilmiş yeni ufuk açabilmiş olanlar. Asıl tarihte sözü olanların bunu yapması gerekiyor. O, zamanın ruhuna göre davranıyor olmak, “bu imkânlar bize verildi, yasalar izin veriyor biz bunu kullanalım, biz bunu eleştirelim”. Peki, neyi nasıl eleştireceğiz? Geçmişteki değer yargılarımızla da biz bu yeni ortaya çıkanları, kendini var etmeye çalışanları eleştirelim, Türkiye’deki İslamcı görüşler, Kemalist görüşler gibi. Hiçbir şey değişmiyor. O sadece birbirini böyle kör dolaşım derler, öyle kısır döngü içinde. Hayır. Türkiye’nin entelektüellerinin de hangi gruptan olursa olsun hiç önemli değil, bu dolaşım dışında bakması gerekiyor. Bazı şeyleri hissediyorsunuz ama her zaman söze dökemeyebiliyorsunuz. Yazarken daha iyi ifade edebiliyorsunuz ama bazen de konuşurken daha rahat olabiliyorsunuz. Ama dediğim gibi bir insanın kendini gerçekleştirme ve emeğinin sömürülmesine karşı direnmeniz gerekiyor. Bu, bunlar benim için çok önemli. Belki buradan sosyolojiye de geçmiş olabiliriz. Yöntem, benim alanım genel sosyoloji, metodoloji ve buna sahip çıkmak istiyorum. Bilinçli olarak bu alanda kalmak istiyorum. Bu yaşımda bile. Ama hiçbir yerde de ders vermiyorum artık ve yine de o mesleki deformasyon kalıyor kafamızda.

O zamanın ruhuna geri dönebilir miyiz hocam? Orada galiba o dönem sizin de sola meylettiğinizi mi anlatacaktınız? Ya da meyletmediğinizi?

İzleyiciydim ben. Amerika’dan da gelmiş olduğum için bana Amerikan karşıtlıkları yanlış geliyordu. Çünkü orada içten gördüğüm insanlar vardı, sistemlerini de gördüm. 17 yaşında bu Konya’daki, bu bütün hengâme içinden çıkıp gitmiş birisi olarak çok gereksiz, fazla kendisini adanmışlık içinde insanlar. Birbirini öldürme olayları başlamıştı. 12 Mart’a giden yolda iki taraftan da benzer sloganlar yükseliyordu. Üniversitede öğrenciyken bir arkadaşımın beraber yürüyüşlerin peşine takılıp yürüyüşçü olarak değil de kaldırımın öbür

tarafından bunlar ne yapacaklar ki diye bakarak yürüdüğümü biliyorum. Ama mesela yurdun penceresinden bir delikanlı atılıyor. Bu Gazi Üniversitesinde oldu, Dursun Önkuzu sanıyorum, öyleydi herhâlde pencereden atılıyor. Ve bunlar ya ayrı görüş ya da hatta aynı görüşte bile olsa belki bir nüans var arada, böyle şeyler ve silah olayı var ve bunlar bana çok uzak geliyordu, olmaması gereken bir durum. Tabii korku, her zaman otoriteden korkan, öyle de yetiştim. Ben otoriteden korkarım, asker kıyafeti onunla ilgili çocukluk anımda vardır. Ben üniformadan korkarım. Kurumlara çok büyük saygım var ama askerlerden korkarım. Polisten korkmam ama hâlâ askerden korkuyorum. Çünkü silah var. Silah benim için korkutucu bir şey. Ben Köy İşleri Bakanlığında başlamıştım göreve. O da bir emekli askermiş galiba bizim daire başkanımız Osman Buçukoğlu, dünyanın en tatlı insanlarından biri, artık herhâlde vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin. Evi, Bahçelievler'deydi. Osman Buçukoğlu "Asker," dedi, "mesleği öldürmek olan insandır. Bunu bil, kabul et. Başka bir şey olamaz. Asker bunun için yetişir, nasıl daha iyi öldürebilir onu?" Mesela beni ürküten laflar. Güya beni tedavi ediyor adamcağız ama aslında beni ürküten şeylerdi. Böyle korkularım vardır benim, bir tür komplo, üstüme gelmesin gibi.

Siz zamanın ruhuna uymadınız. Aslında bunu biraz anlattınız.

Evet, bu zamanın ruhuna uymadım. Tamam. Marx'ın fikirleri şu açıdan çok mantıklı geldi. Oya Sencer Baydar, şimdi Oya Baydar, Muzaffer Sencer'in eşiydi. Sonra bizim hocamızken Hacettepe Sosyoloji'de, boşandılar onlar, Oya Hanım da cezaevine girdi. TİP üyesi olduğu için, Behice Boran'la birlikte yattılar Ankara'daki bir cezaevinde. Ve bize geldiği ders de yarıda kesildi 12 Mart olduğu için. Bundan sonra derse başka bir hoca devam etmişti, Artun Ünsal'dı sanırım. Sosyal Düşünceler Tarihi gibi bir dersti. Mesela Oya Hanım çok keskin bir Marksist ve çok zeki kadın. Ufacık, tık tık gelir derse ve hiç unutmam, diyor ki "Siz sosyologsunuz, sosyolog oluyorsunuz, onun eğitimini yapıyorsunuz. Her şeyin hayatta kanunları vardır, nasıl fizikte kanunlar varsa sosyal hayatın da kanunları vardır, Marx sosyal hayatın kanunlarını bulan kişidir." Bunu çok netleştiren. Her ne kadar fizik sevmem dediysem romanlarla

yetişmiş olsam da bir sosyolog adayı olarak söyleyeceğin sözünün dayanacağı boyutlar istiyorsun yani en boy bir şeyin olsun, ölçütlerin olsun istiyorsun. Bu sana onu söylüyor.

Ben bugün bile hep söyleyeceğim sözün boyutları eni boyu olsun isterim. Ayakları yere bassın, temellendirebileyim. Bir paragraf yazdığımda, arkasından gelen öbür paragraf onun bir ilerisi olmalı. Ben buna çok dikkat ederim. Ama şimdi okuyorum. Yok böyle bir şey. O paragraf bir yerden alıntı, öbürü ilgisiz bir yerden çelişkili cümleler, manası bilinmeden insanlar bir şeyler yazıyorlar, bunlar tez oluyor. Ben bunlara çok bozulurum, dikkat ederim, mim koyarım. Böyle yapmamaya gayret ederim. Ama ne kadar başarılı, bunu bilemem. Zamanın ruhuna uymadım çünkü evet, bir eleştirel bakışım vardı herhâlde onun için. O dönem öyle geçti benim için.

Hocam üniversite yıllarınız nasıldı? Hacettepe Sosyoloji’de? Kimler sizi etkiledi?

Hiç kimseden etkilenmedim. İşte bir Oya Hanım’ın o lafı hoşuma gitmişti. Onun için Marx’ı sevdim. O zaman Marx’ı sevdim. Bak bu akıllı bir adam. Bunun okunması lazım. Sınıf gerçeği. Bu önemli bir şey. Açıklayıcı gücü var bunun. Çağlar boyunca farklı sınıflar birbirinin önüne geçiyor. Burjuvazi şöyle, işçi sınıfı böyle ama bu beni hiçbir zaman bir derneğe ya da bir siyasi partiye yandaş yapmadı. Yok böyle bir şey. Sonra başka, zamanın ruhunun biraz böyle dışında iltisaklı diyorlar ya, yanında demekmiş, böyle yakınında, yapışık değil, ilişki içinde değil ama birlikte, iltisaklı demek o demekmiş galiba. Bir de gazeteciler için deniyordu zıttı olan da. Körfez Savaşı sırasında çıkmıştı. İltisaklı olmak, hayır, adanmış değilsin, onun içinde değilsin ama yakınındasın. Hacettepe’de forum yapılır çarşamba günleri. Muhakkak bir öğrenci forumu olur. Çıkarlar çocuklar, bizi böyle toplarlar. Biz de üniversite, bir, iki, üç. İşte faşist bilmem ne. Süleyman Demirel’e herkes kızıyor o faşist yönetime Hacettepe ve Doğramacı’ya kızılıyor. Ben mesela Doğramacı için, adam üniversite kurmuş, iyi bir adam gibi içimden böyle derim, gideriz otururuz. Çocuk der ki: “Şimdi biz bu faşist bilmem neyi protesto etmek için boykot kararı alıyoruz.” Bize bakmadan konuşuyor. “Kabul edenler, etmeyenler?” El kalktı mı, kalkmadı mı hiç bakmaz. “Tamam kabul edilmiştir.” Pazar, pazartesiye

kadar ders yok. Okul tatil, bitti. Dur ne bitti, çok tuhafıma giderdi. Niye bizim derslerimiz tatil oluyor? Hiç bakmadan oy verenlere, kimse hayır oyu zaten kaldırmaz. Yani ben kaldıracak olsaydım bu sefer istemiyorum ama boğarlar herhâlde korkarsın. Ama bu ülkücü harekette de vardı ben hiçbir zaman kendimi ülkücü de hissetmedim ama Marks'ın sınıfını beğendim. O kafama iyi geldi. Çok çok daha sonrasında İngiltere'ye gidişimde, sınıf analizini ben burada bir türlü Türkiye'de hiçbir kaynakta, kitapta bilmem ne de bu sınıf konusunda beni tatmin eden bir açıklama bulamadım. Gittim oraya sadece böyle sınıfla ilgili şeyler okudum bütün sınıfları yazan kitaplar, Türkiye'de o zaman kaynaklar da azdı, çeviriler zaten yok. 12 Eylül de olmuş zaten. Oraya gittim, bunların hepsini okudum. En sonunda şöyle bir karara vardım: Yok bir sınıf yok. Hatta Toplum Sınıf Üretim Tarzı Üzerine Bir Deneme diye de bir makalem var. İstanbul Sosyoloji'de tebliğ olarak sundum. Sonra onların dergisinde de yayımlandı. Bak onu önce İngilizce olarak ben İngiltere'de Sussex Üniversitesi'nde Tom Bottomore'un, o zaman sağdı, derslerini izledim. Doktoramı da almıştım Hacettepe Sosyoloji'den. Bunun derslerine girdim. Başka, az gelişmiş sosyolojisinde David Harrison'dı galiba onun derslerini izledim. Az gelişmişlik konusuna da kafayı şey yapıyorum çünkü Türkiye'deki hiçbir şey beni tatmin etmiyor. İngiltere'ye gidişim de ayrı bir macera. İstifa ederek gitmek zorunda kaldım akademiden.

Onu ayrıca dinleyelim.

Onu ayrı, tabii. Çok üzülerek istifa ettim ama başka çarem yoktu. Bu mesleği yapacaksam bunları öğreneceğim, böyle yerinde öğreneceğim falan diye gittim, istifa ederek gittim. Sonra işte geldim. Selçuk'a girdim. Ne işe yaradıysa, kendime Yaradı, ama hayatıma değil de düşünce dünyama yaradı. Ama hayatımda her şey karışık böyle, dediğim gibi benim hayatım böyle. Ancak emekli olduktan sonra oturuyorum ama burada ayrı şehirde yaşıyorum. Tom Bottomore'a dönelim; ben bunu yazdım makale gibi yazdım. O zaman daktilom da yok, elle yazdım böyle güzel, okunaklı yazdım. Bana dedi ki "Sen teori geliştiriyorsun." Türkiye'ye de döneceğim artık. "Bunu geliştir ve bana muhakkak tekrar gönder. Bu seni çok iyi bir noktaya getirir." dedi, "Tamam."

dedim, geldim. Tabii Selçuk’a girdim. Selçuk Üniversitesinde bambaşka bir ortam. İşte hep benim gibi bütün psikolojik sermayenin zayıf olması insanın enerjisini çok emen bir durum.

Benim dayanma gücüm çok azdır. Ben yoruldu, yorulmanın ötesinde bir bitme, benim vücudum kopar, bir dururum ben. Bir adım atacak hâlîm kalmaz. Konya’da öyle, üniversite içinde öyle durumlarla yüz yüze geldim ki makalemi geliştireceğim de, Tom Bottomore’a göndereceğim de... Yapamadım böyle bir şey, yok fırsat olmadı, ona gücüm yetmedi. Yapabilir miydim? Yok hâlâ bugün bile olsa yapamam. Çok bambaşka bir ortamda olmam gerekiyordu. Mesela bana dediler ki: “Anthony Giddens nasıl yaşıyor biliyor musun?” Çok kitap yazıyor. Bana bir yabancı söyledi. “Nasıl yazıyor bu kitapları biliyor musun?” dedi. “Nasıl yazıyor?” dedim. “Bunun” dedi “sekreteri var. Buna devlet sekreter vermiş. Bu konuşuyor, sekreter not alıyor, hemen teybe kaydediyor.” dedi. “Bu konuşuyor, konuşuyor, konuşuyor. Sekreter onun daktilosunu yapıyor, kaynaklarını buluyor. Bu da diyor ki şurada, şu kaynakta böyle bir şey olması gerek. O gidiyor onun sayfa numarasını buluyor, dipnotunu buluyor bilmem ne. O metin öyle ortaya çıkıyor, kitaplar öyle ortaya çıkıyor.” Bak İngiltere onu yaptı, adama Sör ünvanını da verdi. Kitapları döviz geliri getiriyor, bütün dünya dillerine çevriliyor. Hâlâ röportajlar yapıyor, hâlâ kitaplar yazıyor. Beş yıl öncesine kadar hâlâ popülerdi. “Üçüncü Yol” tezleri, 10 yılı da geçti. Bu bir İngiltere Başbakanı’na danışmanlık da yaptı. Hangisiydi?

Tony Blair.

Tony Blair evet, “Üçüncü Yol.” Sonradan da sesi kesildi. En az en son bir 4-5 yıl önce ben Global Dialogue’da bir röportajını okumuştum, o da şimdi bağlamsalcılıktan gidiyor. Onu eleştirdiğim bir makale yazdım, o herhâlde Eylülde yayımlanacakmış. Çağatay Bey için, kendi haberi olmasın, herhâlde bir armağan kitabı hazırlanıyor. Serdar Beyler filan hazırlıyor, o yazımı geçen sene bu zamanlar teslim etmişim ama herkes yazıyı geç vermiş. Orada da değindim bu konuya. Giddens’e eleştiri olarak yolladım onu. Diyacaksınız ki “Hocam emekli olmuşsun, 10 yılı geçmiş, Giddens eleştirmek sana mı kaldı?” Başka kimse eleştirmiyor. Eleştiririm, benim de aklım var, kafam var. Böyle

tüm bu yorgunluklarıma rağmen böyle inatlarım var. Söyleyecek sözümün olduğunu düşünüyorum. Onun bunun söylediklerini tekrar eden hâlâ kritik teorisyenlerin fikirlerini Batı eleştirisi, kapitalizm eleştirisi diye tekrar eden, bir kapitalizm eleştirisinde bile hiçbir yeni söz söylemeden eleştiri getirenlere tepkiliyim. Global diyalogda çok güzel yazılar çıkıyor, orada da var kapitalizm eleştirisi yapıyorlar ama o kadar güzel, ince noktalarda, nezaketle yapıyorlar ki bunu. Her neyse ama yine de dedim ya ufkun geniş olacak. Bu zamanın ruhunun içinde değil, daha ileriye bakarak konuşmaya çabalayan insanlarda yakalıyorum, buralarda görüyorum. Öyle olunca ben doğru yoldayım aslında, ama kader, bu koşullarda, yaşadığımız dünyanın şu ortamında, Türkiye'nin şu ortamında dünyaya geldim, bunları yaşadım, anca bu kadar. Ne yapayım? Ve kimse yazdığımı okumuyor. Biliyorum. Alıp okumuyorlar, okusalar bile birisi benimle ilgili bir kitap yazdı, beni methediyor. Beni çok seven birisi. Ben okudum onu. Beni hiç anlamamış ama beni herkesin üstüne çıkarıyor. Bütün sosyologları sıralıyor, beni onlarla kıyaslıyor. Oysa o dediği noktalarla ilgim yok. Bir şey diyemiyorsun. Bir de bu samimiyetle o iyi niyetle, çocuk daha ne yapsın? Sevdiğini ifade etmek için, bir şey diyemedim. Ama ben o değilim. Türkiye'de çok donuk kafalıyız biz. Türkler vakit bulamıyorlar. Herkes de benim gibi, staminası düşük. Böyle zayıf. Çok iyi, daha kuvvetli olabilecek insanlar olması lazım. Hiçbir zaman birisinin benim yazdıklarımı alıp da tak tak hakikaten anlayarak eleştirmesini isterdim. Gerçekten böyle birisi oturup gerçekten ince ince bir şeyler yazarsa çok güzel şeyler yakalayabilir. Ben iyi şeyler söyledim şu yaşıma gelinceye kadar hatta kıyaslıyorum ya başkalarının yaptıklarıyla ettikleriyle. Ben özgün şeyler söyledim, iyi şeyler söyledim, titiz şeyler söyledim ve ama boşa gidecek. Yok olacak bunlar. Biliyorum, bu da beni üzüyor. Onun için boş ver diyorsun. Bu ülke böyle çünkü sen, ben değil. Başkaları için de aynı şey söz konusu. Mahalleler var ya Türkiye'de, kendi içine kapalı mahalleler, birileri onu sahipleniyor, onu yüceltiyor, onu bir kritik okumadan geçirmiyor. Bak kritik okumak demek, Horkheimer diyor ki "Anlamak." demektir. Kritik etmek, anlamak demektir. İyisine kötüsüne bakacaksın. Anlamak, Takiyettin Mengüşoğlu "Felsefeye Giriş" kitabında diyor ki: "Bilgi aktleri var, görme, algılama vesaire. Bir tanesi de anlama akti." Anlama

akti, sevgiyle oluyor. Sevdiğin bir şeye kalbini açmak, sevmek demek. İyi niyetle, “be nice to me” diyor. Kimdi o? Muhsin? Şarkacı. Her neyse. Orange’ı söyleyen kimdi? Portakalı söyleyen?

Muhsin Namjoo muydu?

Ah evet. Ondan öğrendim. Konserine gitmiştim onun, “Seni seviyorum.” demek dedi “be nice to me” demek. Bu çok güzel bir şey değil mi?

Mevlana’da mı geçiyor öyle bir şey?

Yok, Mevlâna’dan söz etmedi. Başka daha Batı’dan birisinden sanki söz etti. “Be nice to me demek.” dedi. “Bana kibar ol. Nice to me. Bana karşı kibar ol, nazik ol, çünkü ben seni seviyorsam sen kırma beni, kırma beni. İncitme beni.” Çünkü meylet demek bir emir var orada. “Bana bak!” Tamam mı? “Beni gör.”

O meyil, anlama için de bir başlangıç ya...

Anladım ama “Anlamak için kalbini açacaksın.” diyor Takiyettin Mengüşoğlu, bak Türkiye’nin çok iyi bir felsefecisi. Onun “Felsefeye Giriş” kitabı var ya, İoanna Kuçuradi önermişti. Benim hayatımı etkileyen hocalar.

Lisanstan mezun olmanıza ve Köy İşleri’ne girmenize değinelim. Orada ne yaptınız? Bu tecrübe size ne getirdi? Bu arada mezuniyet tezinizden bahsedebiliriz.

Lisans demeyeyim, Hacettepe yönetmeliğine göre Yüksek Lisans tezim “Yurt dışına giden işçiler”le ilgili. Danışmanım Nihat Nirun’du.

Bu konuda ayrıca bir çalışmanız da yayımlandı sanırım.

Almanya’ya giden işçiler çok güzel bir araştırmadır. Hacettepe yönetmeliğine göre Bilim Uzmanlığı tezim ise Sosyal Güvenlik Kurumları. Yüksek Lisans tezim için İş ve İşçi Bulma Kurumu’ndan kurumundan rakamları alarak, göç kuramlarından da yararlanarak yazdığım tezimdir. 1972-73 ders yılı Hacettepe’nin bilgisayar odası vardı. Böyle bir oda kocaman, fırın gibi bilgisayarlar vardı. Fırınlar gibi resmen büyük fırınlar olur ya onlar gibi böyle bir odaya

giriyorsun. Orada çalışan bilgisayarlı çocuklar vardı gençler, mühendis ya da. Bilgisayarın kocaman olduğu zamanlar o sarı renkli punch kartları vardı. Onlar benim verilerimi yüklediler, işlemler yaptılar. Çok güzel şeyler çıktı. Mesela o gidenlerin mesleki kökünde burada neymiş, orada ne gibi. Çok güzel oldu. Oradan ortalamalar da çıkardılar bana verdiler. Bunu aslında konu olarak demografya dersimiz vardı, sosyal demografi, Serim Timur'du bizim hocamız. Taner Timur'un eşi. Sonradan Fransa UNESCO'ya gitti. Orada da Türkiye temsilcisi olarak çalıştı. O sosyal demografi dersinde bir ödev vermişti. Ben orada başlamıştım. Çünkü doğumlar, ölümler, göçler, demografinin üç ana konusudur. Bunu böyle öğrenmiştik. Oradan göçün kademeli olduğunu, köyden önce daha büyük bir şehre, ondan sonra başka bir yere... Karşılaştırma yaptım. Ama yüz yüze görüşme yok. Sadece veriler üzerinden, rakamlar üzerinden yapılan bir şeydi. Çünkü o zaman İstatistik Enstitüsü güzel rakamlar topluyor. Eğitimleri, buradaki meslekleri, köy kent kökenli gidenlere ilişkin kayıtlar vardı.

Bunlar devletin hafızaları, kurumların hafızaları, bu çok önemli. Bundan sonra bunların herhâlde çoğu SEKA'ya gitmiştir, eminim. Bak İngilizler bunları şey yapmaz. Çok ilginç bir şey. Bak çok konu dışı, ISA, International Sociological Association, bütün kayıtları, oraya yazılan, mesela bir mektup yaz o bile, bunların hepsi arşivde. Ve bu arşiv de Hollanda'da. Amerika'da değil, Hollanda'da. Çok özel bir arşiv. Çok özel isimlerle girilen bir arşiv. Bizde bu, ben biliyorum, 12 Eylül'den sonra mesela CHP, Adalet Partisinin binalarındaki kayıtları askerler SEKA'ya gönderdiler. Düşünebiliyor musunuz? Olacak şey değil, her neyse. Jennifer Platt, kendisi bana ISA'nın tarihi üzerine bir kitap yazdı hatta hâlâ kitabın bir kısmı ISA'nın sayfasında vardır. Jennifer Platt da İngiliz Profesör. Kadın bana şey gönderdi, "Bak Türkiye'yle ilgili neler buldum." dedi. Türkiye'den bir hocanın Hilmi Ziya Ülken aleyhine yazdığı mektup var. Orijinalini gönderdi. Bak neler neler buldum diye. Oradan biliyorum. Hollanda'da merkezi var. Ama onun arşiv binasının bulunduğu o merkezin tam adını bilmiyorum. Arşivleri kendi içinde ayrı ayrı seksiyonlar hâlinde saklamış olabilirler. Ama Hollanda küçük bir ülke zaten, yarısı suyun altında, üstünde bilmem ne ama buna rağmen...

Üniversiteden mezun oldunuz, ne yaptınız mezuniyet sonrası?

O zaman iş bulabiliyorsunuz, bu kolaydı ama dayım o sırada Senatördü, Köy İşleri Bakanını tanıyormuş, mecliste o da, Adalet Partisi. “Bizim kız mezun oldu, sosyolog”. Hiçbiri istemediler dayımlar. Ne demek sosyoloji, kızı mesela güzel sanatlara gitmek istiyordu, zorla onu da eczacı yaptı. Sevmedi eczacılığı mesela emekli olduktan sonra resim kurslarına gitti. Çok da güzel resim yapar. Bizde böyle aile ne istiyorsa onu yapacaksın. Bir tek ben böyle dediğim gibi çıkıntı, sosyoloji okudum. Sosyoloji ne işe yarar, bu sosyoloji ne işe yarar lafını ben bütün öğrenim hayatım boyunca duydum ama eminim bütün gençler duymuştur. Sadece ben değil, hâlâ duyuyorlardır. Ne işe yarar bu sosyoloji? Herkes, çok önemli diyor. Peki önemli de ne? Bak o da ayrı bir şey. Bu ana bilim dalları konusundaki çabam, sifıra giden hiçlik. Hiç kimsenin üzerinde durmadığı çaba.

Bir yazınız var. Evet...

Hiç. İnsanlar böyle. Onun için değmez, heves kırıcı. Bu ortam, bu Türkiye’nin insanları, okumuşları da heves kırıcı. İlla medyatik bilmem ne olacaksın, arkanda birileri olacak, icazet alacaksın birilerinden. Belirli gruplarla bağlantın olacak. Açık ya da kapalı gruplar. Hele hele o kapalı, o paralel gruplar var ya. Diyorlar ki paralel yapı efendim işte yok, kaç tane paralel yapı var hâlâ. Biliyorum, biliyorum. Ben aptal değilim ben görüyorum.

Dayınız Feyzi Halıcı senatör...

O da demiş ki “Bir imtihan açıyoruz yakında, girsin” demiş. İyi peki ben git-tim gördüm. Köy İşleri Bakanlığı vardı o zaman Ulus’ta 14 katlı bir yüksek bina. Hatta o sabah nasıl uyandım, oraya yetiştim bilmiyorum. 14 kat yukarı çıktım. Soru soruldu fakat burası lise mezunlarının, hadi sen aşağı in. Bil-mem ikinci katta üniversite mezunları. Bana bir kalem verdiler, yazılı, kâğıda yazdım. Kazandım. Organizasyon-Metot diye bir daire başkanlığında uzman yardımcısı olarak gittim. O zaman OM hizmeti denir, organizasyon metot ama aslında tam bana göre bir şey, ruhuma tam uygun. OM her kurumda

olan bir şey. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1960'tan sonra Türkiye'de faaliyete geçen güzel kurumlar arasında. OM uzmanları, buralarda sürekli toplantılar yapıyoruz, bakanlığın bütün birimlerinin daha verimli çalışabilmesi için araştırma yapma ve öneriler geliştirme, raporlar yazma. Ben orada kadrolu olarak tam 2 yıl çalıştım ama aslında 1 yıl fiilen çalıştım. Orada da böyle birtakım araştırmalar yaptım. Mesela Köy İşleri Bakanlığına yazılan mektuplar. O köylüden mektup geliyor bakana. Onların bir de derlemesini toparlamasını, istatistiksel olarak şu konularda gelen falan. Ben de bunların birer nüshaları var. Dijitalleştirdim de galiba. Evet ama ben bir web sayfası kurmuştum oraya tıklama da olmadı. Neyse bildiğimiz cins insanlar. Herkes hemen bir ünvanımı alayım, doktoramı yapayım, master yapayım, ben bir şey yazayım.

Biz bir dersi oradan takip ettik hocam. Öğrencilerimiz de çok istifade ettiler. Pdf olarak açık olan bitirme tezinizi derste de okuduk.

Aaa hiç haberim yok.

Ayrıca ben de Mark Abrahamson çevirinizi kullanıyorum.

Çok iyi bir kitaptır.

Evet hocam. Organizasyon metotta kalmıştık.

Evet, orada iki yıl çalıştım. 1973-1975'in sonuna kadar. Ama fiilen bir yıl çalıştım aslında birtakım böyle araştırmaları da yaptım. Çoğaltma olarak onlar yayımlandı. Biz orada çalışırken Osman Buçukoğlu daire başkanımız, benim Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü TODAİE'nin Kamu Yönetimi Uzmanlık Programında katılmamı önerdi. Gittim. Orası bütün bürokrasideki genç ama gelecek vaat eden çalışkan devlet memurlarına bir yıl boyunca kamu yönetimi konusunda eğitim veren bir kurum. Sözlü, yazılı birtakım sınavlardan sonra bir yıl izinli sayılıyorsunuz kurumunuzdan. Biz 80 kişi kadar falandık 4 şube hâlinde. Bakanlıklardan gelenler var, öğretmenler var, kaymakamlar var, emniyetten gelenler var, bürokrasiden gelenler, PTT vesaire gelenler var. Çok çeşitli devlet dairesinin çeşitli bölümlerinden ve birimlerinden

bakanlıklardan insanlar oraya alınıyor. Daha çok da gençler. Tamam ben sosyoloji mezunuyum hani sosyal hayatla ilgiliyiz ama bir de böyle idare hukuku, anayasa hukuku gibi dersler, bunları da bize vermek istiyorlar. Öyle çok çok benim için faydalı oldu. Böyle biraz bürokrat kafalı olmam da benim zaten yapım da biraz böyle, kuralcı yönüm vardır. Kurumlara saygı duymamda çok etkisi olmuştur. Bu kurumların önemini bilirim, nasıl bir hafıza olduklarını, onları bilirim. Ama şimdiki böyle gelişigüzel değişmeler, şunlar bunları çok tehlikeli. Bu orta direğin çöktürülmesi gibi olduğunu düşünürüm ve huzursuzlanırım. Onun için kurumlara daha ağırlık veririm.

Her neyse, orada 1 yıl da Amme İdaresinde okudum. Tabii benim daire başkanım benden umutvardı. Gelecekte böyle daha da yerini bırakacağı bilmem ne gibi. Ama bir taraftan da Hacettepe’de Bilim Uzmanlığı programı açıldı. Oraya da başladım. Bakanlıkta çalışırken de bizim binamız Konur Sokak’taydı. Konur Sokak 6 numara. Şimdi bambaşka bir şey. Mimarlar Odasının yanındaki binaydı. Hacettepe de şehirdeydi o zaman, bilim uzmanlığına (şimdi ona yüksek lisans deniyor) başladığım zaman. Onun derslerinde bir madde vardır. Devlet memurlarının Bilim uzmanlığına (yüksek lisansa) gitmesi gelmesi için izin. Çünkü akşam gitmiyorum ben gündüz mesai saati içinde. O biraz zordu ama daire başkanımız göz yumdu, o sene öyle gittim geldim oranın derslerine. Bilim uzmanlığı derslerini tamamlamam gerekiyordu. Onları yaptım sonra ikinci sene tez aşamasıydı. İkinci sene bir yandan da TODAİE derslerine gidiyorum. Hacettepe Bilim Uzmanlığı tezim sosyal güvenlik kurumlarıyla ilgiliydi. Danışmanım Sait Dilik’ti. Sait bey SBF’den bizim Sosyoloji ve İdare’ye derse gelirdi. O sırada Hacettepe Sosyoloji Bölümünün adı Sosyoloji ve İdare idi. Bölüm Başkanımız Nihat Nirun bölüm adının Sosyoloji ve İdare olması için çok çaba sarf etti. Senatodan da geçirtti çünkü dedi ki “Ben bu bölümden kaymakam yetiştireceğim.” Onun için idare dersleri de olması gerekiyordu. Zaten biz Hacettepe son sınıftayken Mehmet Sağlam, daha sonra YÖK Başkanı ve Millî Eğitim Bakanı da oldu, bölüme, Amerika’dan yeni doktora yapıp gelmişti. O da bize Personel İdaresi, Organizasyon Prensipleri gibi dersler vermişti. Dolayısıyla ben Organizasyon Metot’a geçtiğim zaman böyle devletin kurumlarıyla ilgili bir kulak dolgunluğum da vardı zaten. Ee daha

sonra “Örgüt Sosyolojisi” diye bir kitap yayımladı Mehmet Sağlam. TODA-İE yayın olarak da yayımlandı. Daha sonra Sosyoloji ve İdare adı kaldırıldı. Doğrudan doğruya yine sosyoloji oldu. Sait Dilik sosyal güvenlik kurumları, sosyal sigortalar gibi derslere girerdi. Her hocaya bilim uzmanlığı öğrencileri dağıtılıyor benim de şansına Nihat Bey dedi ki “Sen böyle işçi konularını seviyorsun, sen Sait Bey’den yap.” Ne yaptım ben? Bütün Emekli Sandığı, SSK ve BAĞ-KUR’un ve bir de özel kurumların sandıkları vardı, onların sürekli gelir kayıplarına karşı üyelerine sağladıkları avantajları karşılaştıran böyle bir de tez yazmış oldum. Abraham Maslow, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinden aldım meseleyi. Sosyal yardım fikri, tarihçesi şu bu yine de sosyolojiyi de kattım. Sadece maddeleri okuyarak, yönetmelik maddelerine bakarak yazılan bir tez değildi. Her neyse orada 1975’te Hacettepe Sosyoloji ve İdare’den Bilim Uzmanlığını aldım. Şimdi bu lisans, yüksek lisans, bilim uzmanlığı meselesinin aslı şu: insanlar da bunu pek bilmez. Doğramacı aslında çok akıllı bir adamdı. Gerçekten ufku geniş, böyle sınırların içinde kalmayan, zamanın ruhunu aşan bir adam. Ama değerlendirilemedi. Bu YÖK Başkanlığı sırasında çok net bir şekilde sanki herkes, bütün akademisyenler Kenan Evren yerine ona kızar gibi. Öyle tepkiler. Nokta dergisi çok iğrenç onun için kapak resimleri yayımladı. Bunları hak eden bir adam değildi. Gerçekten Türkiye’nin çok değerli bir insanıydı İhsan Doğramacı. Şimdi Hacettepe’yi kurarken tabii adamın asıl niyeti tıp fakültesini dünyanın mükemmel tıp merkezi hâline getirmek. Ankara Tıp içinden alıyor bir çocuk hastanesini getiriyor, kuruyor. Sonradan da yine kendisi söylemiş. “Ben diğer sosyal bilim ve benzeri bölümleri Hacettepe Üniversitesi’ni ve tıp fakültesini kurabilmek için kurdum, tıp ağırlıklı sosyal bilimler de gerekiyor diye kurdum.” demiş. Doğrudur, olabilir. Bizim fakültemizin adı Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi idi. Ben öyle girdim.

Sosyal ve idari Bilimler beş yıllık bir fakülte, ilk iki yıl Temel Bilimler Yüksekokulu diye bir okul var. Oranın temel bilimlerini alıyorsun, ondan sonra, şimdi Sabancı onu yapıyor, 2 yıldan sonra sen bölüm değiştirebilirsin. Sosyoloji, psikoloji, ekonomi istedim diye geliyorsun ama önce temel bilimlere giriyorsun, iki yıl oradaki temel bilim derslerini alıyorsun, ondan sonra Fakülte içinde istediğin bölüme geçebilirsiniz. Ben sosyolojide devam ettim. Üç yıl

da bölüm derslerini alıyorsun. Bak plan böyle. İlk 2 yıl içinde bu adam hangi dersleri okutsun? Modern biyolojiden tut da modern matematiğe ben böyle hâlâ permütasyonlar, kombinasyonlar, küme teorilerinden modern biyoloji çok şahane kitapları vardı. Onlara biyoloji bölümünün hocası gelir. Sanat tarihi, Türkçe, bende İngilizce var, İngilizce’den Amerika’dan geldiğim için muaf oldum, onun sınavına girdim falan o muaf, onun yerine istediğin dersleri alabiliyorsun. Sosyal bilimler, felsefe seçebilirsin istediğini alabiliyorsun, fen derslerinde ama muhakkak matematik ve fen derslerinden de alacaksın. Bu 2 yıldan sonra bölüm derslerine geçiyorsun. Psikoloji, sosyoloji, ekonomi, felsefe çeşitli bölümler var. Sanat tarihi, Fransızca, İngilizce.

Yalnız ben kaydımı 1968’de yaptırdım ama bir yıl ABD iznim olduğu için 1969’da doğrudan bölüm arkadaşlarımla ikinci yıllarıma katıldım. İngilizce’den de muaf olduğum için ders yüküm fazla olmadı. Ama 1968-69 ders yılında, yani ben yokken öğrenciler boykot yapıyor. Biz 5 yıl okumayız, 4 yıl istiyoruz. Bu işte Doğramacı bilmem ne bu devlet bilmem ne. Biz 4 yılda hayata atılacağız, 5 yıl istemiyoruz, 4 yıl istiyoruz. Ve onun üzerine yönetmelik değişiyor. Ben geldiğimde temel bilimlerin öğrencisi olarak girdim. 1 yıl temel bilim olarak modern matematik, modern biyoloji, istatistik, Türkçe, sosyoloji, felsefe, psikoloji, düşünce tarihi, ekonomi gibi dersler aldım. Ondan sonra da 2. Yılım olan 1970-71’den itibaren kendi sınıfımla sosyolojiye devam etmiş oldum. 5 yıl değil de 4 yıl okumuş oldum. 1973’te mezun oldum. Ama girişimiz 5 yıllık yönetmeliğe göre olduğu için mezuniyet diplomamızda Yüksek Lisans yazar, tezimiz de Yüksek Lisans başlıklıdır. Ama yine yönetmelik değişmesi gereği bu yüksek lisans bizi doğrudan doktora başlatmaz. Arada Hacettepe kendi öğrencisine, bir de Bilim Uzmanlığı yap, der. Ancak böyle olursa doktora kabul eder.

Evet ondan sonra 12 Mart Olayı olunca... Bizim bölüm başkanımız önce Bozkurt Güvenç idi. Oya Sencer, Oya Baydar şimdiki soyadıyla, Doğan Ergun, Yılmaz Esmer, Fethi Toker, Hamit Fişek, Artun Ünsal, Ahmet Taner Kışlalı ve felsefeden İoanna Kuçuradi. O da Erzurum Atatürk’ten gelmişti. Çok iyi bir felsefecidir. Ben ondan öğrendiğim pek çok şeyi hala hatırlar ve kullanırım.

Sözlerinden aklımda kalan “Bütün izm’ler bir yanlışın adıdır.” Ezberimdedir bu laf. Çünkü neden bütün izm’ler bir yanlışın adıdır? Hayatın bir alanında gerçekten doğru yakaladıkları bir bağlantıyı hayatın diğer bütün alanlarına da yaymaya çalışırlar. Oysa her alana kendine özgü esneklik içinde bakılması gerekir. Bunlar hayatın bir alanında yakalanır ama diğer alanlarda aynı katılığı bekleyemeyiz diyor. Bak bu açıklama da beni tatmin eder. Bana böyle aklıma yatan açıklamalar getiren olursa tamam ama yoksa bu böyle böyle ezbere bilgiler, bunlar benim bilgilerim olamaz. Bunlar beni asla tatmin etmezdi. Onun dışında yorum ne demektir, açıklama ne demektir, anlama ne demektir? Hep ondan öğrendim. Felsefeye Giriş. Ondan sonra da Felsefe Tarihleri. Birkaç ders aldım ondan. Çok takdir ettiğim bir hocamdı. Değerleme kavramını ondan öğrendim. Hatta benim iddiam vardır: güç değer emek arasında bağlantı kurarım ben. Oradaki değer kavramı ve güçle bağlantısının ipuçlarını, asla aynısını söylemiyor ama ipuçlarını, “İnsan ve Değerleri” kitabından almışım. Schopenhauer’da “Trajik Olan” sanıyorum. O çok önemli, trajik kavramı, tragedy, aynı anda iki doğru karşısında kalıp o ikilemde kalma bunları, edebiyatla da ilgisi olan bir hoca, edebiyatçı yönü de var. Şimdi İstanbul’da sanıyorum. Rum kökenli galiba o da böyle birtakım hep engellemelerle karşılaşan bir kadın. Eleştiriler, hak etmediği durumlar.

Ahmet Taner Kışlalı son derece titiz mesela ondan öğrendiğim bir şey vardır. “Kemalizm demek toplumdaki en ilerici güç hangisiyse ondan yana tavır almak demektir.” O dönemde çok iddialı bir laftır, çok militarize edici bir laftır. Onun böyle aklımda kalan bir sözü. Çok şeyler öğrendik o da Fransa’dan doktora yapıp gelmiş. Sanıyorum Duverger’in öğrencisiydi, Artun Ünsal da Duverger’in öğrencisiymiş. O hukuk sosyolojisi, suç sosyolojisi onlara girdi. Hukuk fakültesinden Yüksel Ersoy hukuk derslerimize geldi. Birsen Gökçe, kurumlar sosyolojisi dersine geldi. Bozkurt Bey, elbette saha araştırma metod teknikleri, o kendi böyle şey, bir kral gibi. Ve tabii antropoloji. Onun da antropoloji konusundaki kitabı çok iyidir. “Sosyal Kültürel Değişme” diye bir kitabından ben daha sonra doktoramı yazarken çok faydalanmışım. Diyalektik kavramının tanımlanmasında o bana yol gösterici olmuştu ama asıl diyalektiği Coletti’den öğrendim. Okuduğum bir makalesinde “Hah, şimdi anladım!”

demiştim. Çünkü hâlâ diyalektik kelimesini ve sosyolojik kelimesini insanlar çok severler, olur olmaz yerlerde kullanırlar. Diyecek bir şey yok. Her neyse, bir de bunu büyük adamlar yapar. Her neyse.

Hacettepe olayına dönelim. Bilim Uzmanlığını bitirdim, TODAİE’yi de bitirdim. Bu arada Hacettepe’de doktora başladım. Ama bir de hayatımın şöyle bir dönemi var: Üniversiteyi bitirdiğim haftalarda, dedim burnum bir karış havada, başarılı öğrenciyim, asistanlık sınavı açıldı. O zamanlar adı asistanlık, araştırma görevliliği değil. Tabii ben girdim, yazdım, yazdım, yazdım çıktım. Sonuç, ben yokum. Hayatımda ilk kez aile içinde bütün engelleri yaşadım ben zaten. Ama okul ve çalışma hayatımda hiç engelim olmadı. Çalışma yoktu o zamana kadar ama okul hayatımda hep çalışan kazanırdı. Yaptım, başardım ve aldım. Hep böyle geldi. Ailede böyle değildim, psikolojik sermaye sıfır. Ailede Nermin’in kızı, boşanmış gelmiş, kalabalık, herkes dedemi ayarlamaya çalışır. Ben de kendi aramda merdivenden, dayımla bizim kat yukarı aşağı yürüyen böyle bir tipim, solucan gibi dolanan bir tiptim, öyle düşünüyordum. Ama Hacettepe’de bu sınavda ilk defa kazanamadım. Olacak şey değil. Ve bölümün koridoruna gidip o jürideki hocalar benim sınav kağıdımı alıp da kendilerine makale yapsınlar diye bağıra bağıra söylediğimi biliyorum.

Kimler kazandı?

Üç kişi kazandı. Bunlardan bir tanesi şimdi vefat etti. Sınıfımızda çok eli yüzü düzgün, çok çalışkan bir kızdı Süheyla. Çok genç yaşında ölen, doktorasını bile alamadan kanser oldu, öldü sonrasında. Bir başkası Nermin Erdentuğ’un kızı Aygen Erdentuğ girdi, o İngiliz dili edebiyatı mezunuydu, sosyolojiyle ilgisi yoktu. Ama tabii İngilizce kâğıdı benimkinden elbette daha başarılıdır, eminim. Ama yine de kazandı. O da sonra doktora aldı ve Hacettepe’den ayrıldı. Bilkent’e geçti. Bir ara Devlet Planlama’da çalıştı, sonra Bilkent’e geçti. Üçüncüsü Vildan Akan. O da İstanbul Sosyoloji’den geldi. Cahit Tanyol onu severmiş ya da bilmiyorum sınıfının başarılı öğrencisiymiş. O geldi, o profesör oldu. Hatta onun profesörlük jürisinde ben vardım. Tabii olumlu rapor yazdım ama sonradan Hacettepe’nin rektör yardımcısı bile bana telefon açtı, “Hayır, siz objektif yazmadınız. Bu dosya başarılı değil, değiştirmeniz gerekiyor.” Ben “Hayır.”

dedim. "Sizin ölçütleriniz beni ilgilendirmiyor. O zaman beni değiştirin." dedim. "Ben olumsuz yazmıyorum." Böyle bir olay olmuştu.

Size haksızlık yapıldığını mı düşündünüz? Koridora gitme sebebiniz o mu?

Sınavda, evet, tabii, benim kazanmış olmam gerekiyordu. Çünkü ya Aygen çok iyi bir kız ama sosyolojiyle ilgisi yok. İngiliz dili edebiyatı mezunu. Sühey-la evet çok başarılı ama sadece çok ders çalışan, çok iyi ders çalışan ama dünya ufku bana göre yeterince geniş olmayan bir kızdı. Ben her derste parmak kaldıran, her konuda konuşan böyle bir öğrenciydim, çok malumatı geniş.

Peki sizce neden alınmadınız?

Ben zaten emekli olurken bile ne düşündüm biliyor musun? Dedim ki: "Bu sistem beni itti, beni istemedi." Türkiye'deki sosyoloji programları ya da genelde devlet kurumları benim gibi insanları istemiyor. Bizim olmamız gerekiyor. Çünkü ben böyle bir biçim verilebilecek bir insan değilim. Yola getirilecek bir insan değilim. Ukalılığım vardır. Kendime göre doğrularım vardır. Pat diye söylerim. Böyle kendime göre, öyle değildi böyleydi. Annem bana çocukken "Fıfıl" derdi. "Bu kız fıfıl, her şeyi karıştırır, bilir, söyler." derdi. Nihat Nirun ile ilişkilerim? Nihat Bey, her şey bittikten sonra ben profesör bile olduktan sonra "Ben bu kıza çok çektirdim." diye herkesin içinde hem bölümde söylemiştir hem bizim eve gelip anneme söylemiştir. "Ben Nilgün'e çok çektirdim." demiştir. Hakikaten de çok çektirdi bölüm başkanımız. 12 Mart'tan sonra Doğramacı bütün o bölümün hocalarını dağıttı. Nihat Nirun'u Dil Tarih'ten getirdiler ve Nihat Nirun kendi tanıdığı bazı insanları bölüme getirdi. İşte bazıları askere gitti hocaların, Artun Bey, herhâlde Ahmet Taner Kışlalı, onlar askere mi gittiler, belki de siyasa geçtiler. Mümtaz Soysal onlara sahip çıktı. Ondan sonra Oya Sencer zaten tutuklandı. Böyle bir değişti kadro. Biz ikinci, üçüncü sınıftık. Ondan sonra Nihat Bey bölümün sahibiydi. Zaten Nihat Bey, ben yokken de ilk kurucu olarak oraya DTCTF'den görevlendirilmiş. Hacettepe Sosyoloji'nin kuruluş yılı 1966 ve Türkiye'nin bölüm olarak bağımsız bölüm olarak kurulan ilk bölümü Hacettepe Sosyoloji'dir. İstanbul Felsefe'den dönüştürülerek 62'de bölüm olmuş, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi YÖK'ten

sonra YÖK’le felsefeden ayrılarak bağımsız olmuştur. ODTÜ, Boğaziçi onlar hep sosyal bilimler bölümü içinde olup YÖK’ten sonra bağımsız bölüm olmuşlar. Bağımsız bölüm olarak kurulan ilk bölüm Hacettepe Sosyoloji. O zaman gelmiş ama bu öğrencilerin boykotları sırasında biz faşist hoca istemiyoruz deyip onu Dil Tarih’e geri göndermişler. Hani bu 5 yılı 4 yıla indirmişler dedim ya temel bilimler kapatılmış. Hâlbuki çok iyi bir yapılanma.

2 yıl genel dersleri aldırıp ondan sonra tekrar seçim hakkı vermesi öğrenciye. Amerika’da kolejler vardır, iki yıl bir kolej, ondan sonra üç yılda tamamlanır, iyi bir programdır o. Ama biz şimdi Türkiye’de her yerde üniversite dört yıl, o kadar bitti. Nihat Bey’in böyle bir geçmişi var. Nihat Bey, o tek parti dönemi İçişleri Bakanı Hilmi Uran’ın yeğeni ve bakanlıkta şifre dairesinde çalışmış, sonradan üniversiteye geçmiş, sosyoloji bölümüne. Dil-Tarih Sosyoloji’den mezun. Behice Hanım’ın, Niyazi Berkes’in döneminde öğrenciymiş. Hatta bana demişti ki “Bizim sınav kağıtlarımızı topladılar, Behice Hanım’ın aleyhine, derslerde propaganda var mı?” diye, “Hiçbir zaman.” dedi, “Derslerde Marksizm propagandası yapmamıştı bize.” dedi Behice Hanım için. Gerçekten Behice Boran’ın o yapı araştırması var ya, örnek araştırmadır. Çok güzeldir, şahane, örnek araştırmadır. Yıllarca o kapalı kalmış yani Dil Tarih’te bile neden sonra okuma imkânı sunulmuş? Çok ilginç. O yıllarda yapılmış bir araştırma. Teori ve alan ikisini birleştiren, bilimsel bilgi zaten bu teorik bilgi ve empirik bilgi birleşecek, bilimsel bilgi olacak. Ama bizde şimdi felsefecilerin peşinden gidip kavramdan kavrama, kitap okuyarak özetlemelerle, bir teorik çalışma. Ben genel sosyoloji-metodolojidenim. Teori ve alan birlikte olacak. Alandan veriyi toplayacaksın. Veri toplamak demek de sadece gidip anket yapmak demek değil. Tamam mı? Kitapları da güzel analiz edebilirsin, içerik analizi yapabilirsin. Bibliyografik çalışmalardan yararlanabilirsin. Mektuplar okuyabilirsin, fotoğraflar okuyabilirsin vesaire. Bizde illa alan araştırması, anket yapacağım. Eline al soruları, 15, 20, 100, 200... Allah ne verdiyse git sor, kamuoyu araştırması yapıyormuş gibi ama kamuoyu araştırmaları, araştırmacıları bile çok daha titiz, ne yaptıklarını biliyorlar. En azından bir de para kazanıyorlar üstelik. Akıllı çocuklar onlar, bizimkiler maalesef. Bazıları böyle çalışmalar yapıyorlar elbette ama genelde pek iyi değiliz.

Nihat Nirun'da kalmıştık.

Nihat Nirun beni almadı. Çünkü ben derslerde bile ukalaydım. Mesela derse geliyordu, ben soru soruyorum, adam hoşlanmazdı benim sorduğum sorulardan. Niye bilmiyorum, biraz böyle şey yapardı. Ama ben yine de mezuniyet tezimi ondan yaptım. Bu yurt dışına giden işçileri, orada da Serim Hanım'a yaptığım ödevi daha genişlettim.

Sosyoloji bölümlerinin bu 12 Eylül sonrası kapatılması gündeme geliyor. Nihat Nirun kapatılmıyor diye bir bilgi var, doğru mu? Yani Doğramacı ile olan özel ilişkisi, biraz arkadaşlığı, sosyoloji bölümlerinin kapatılmasını engelliyor.

Onu bilemeyeceğim. O bir şehir efsanesi de olabilir.

Sosyoloji hani tehlikelidir ya...

Tehlikeli tabi, tehlikeli.

"Sosyolojiyi kapatalım." diyorlar ama Nihat Nirun "Olmaz kapatmayalım." diyor şeklinde bir rivayet vardır.

Olabilir. Onu tam bilemeyeceğim. Öyle de olabilir.

Sonra Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doktora başladınız.

Nihat Bey benim danışmanım çünkü bölüm başkanı o, o yüzden istedim. Ondan sonra kendim seçtim konumu da ama bu arada TODAİE'yi bitirdim dedim. Bakanlığa tekrar döndük yalnız ben bir gün şeyi gördüm, Hasan Ali Koçer'i. Ankara Eğitim Fakültesi hocası ama bize de lisansta Türk sosyologları dersini vermişti ve beni tutardı. O beni gördü, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi kuruldu, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı olarak stadyumun içinde, Atatürk Spor Salonun içinde. (Şimdi Arena oldu oralar). "Ben akademi başkanı oldum. Gel seni oraya alalım. Orada derse girersin." dedi. Ay ben de hocalık yapmak istiyorum, asistanlığa da alınamadım ya, içim gidiyor böyle hayatımın en büyük üzüntüsü. O üzüntümü ben unutamam, ben nasıl kazanamam? Ben girdiğim her imtihanı kazanan, böyle bir şey nasıl olabilir?

İsyandı içimden gelen şey. Ondan sonra bu da bana böyle bir şey söyleyince hoşuma gitti. “Bakanlıkta ne olacağım ben?” dedim. Uzaktan müsteşar olacağım, bilmem ne. Siyasiler gelecek, gidecek ben akademik hayata geçmek istiyorum. Geçtim. Tabii Osman Buçukoğlu üzüldü. “Biliyordum, böyle bizden kaçarsın, göçersin sen.” dedi. Gittim. Spor Akademisindeydim, TODAİE’yi bitirdikten sonra. Hacettepe’de doktora derslerine de başlamışken. Dışarıdan ders alıyorum. Hâlâ Allah’tan, şehirde olsaydı o zaman ders aşamasında gidip gelmek olamazdı.

Spor Akademisinde işe girdim. Bir sene. Orada çalışırken Şefik Uysal, Eğitim Bilimleri Fakültesinden, o da psikoloji dersi veriyor Spor Akademisi öğrencilerine. Öğrencilerimiz de hep Türkiye’nin spor alanlarında şampiyonları, genç şampiyonlar; güreş şampiyonumuz, dünya şampiyonları Mehmet Terzi, Mehmet Yurdadön, atletler, gülleciler, kızlar, oğlanlar, böyle öğrenciler. Ben de onlara, sosyolojiye giriş ve spor sosyolojisi dersi veriyorum. Hep övünürüm. Türkiye’de ilk spor sosyolojisi dersini ben verdim. Evet, çünkü ilk akademi orada kuruldu ve Hasan Ali Koçer dedi ki: “Derse giriyorsunuz.” “Ne dersi?” “Spor sosyolojisi.” “A ben ne biliyorum?” “Gireceksiniz.” dedi ve ben sınıfa girdim. Artık kafamdan bir program yaparak anlattım. Bir de giriş dersi. Öğrenciler geliyor kafasında külah, eşofmanlar ile ayağı uzatarak oturuyor, sporcular böyle. Öyle bir grup. Ama çok sevdik de birbirimizi. Spor Akademisindeyken Şefik Uysal da psikoloji dersine geliyor. Orada bir odamız var, Şükran Kılbaş, ben oturuyoruz, bir de eczacı Hilal, kızlar böyle bir odadayız. Çeşitli derslere giriyoruz.

Şefik Uysal da çay içmeye geliyor dersi bitince çok iyi bir adam, tatlı bir adam, sonra bir gün “Ben, İzmir’e gidiyorum.” dedi. Gitti İzmir’e. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi kuruluyor. Oraya dekan olduğumu duydum. Beraber çay içtiğimiz, konuştuğumuz kişi. Ondan sonra bir baktım bir gazetede bir ilan. Ben spor akademisinde çalışıyorum. İlan, sosyal bilimler fakültesi sosyoloji asistanı alınacak elemanlar aranıyor. Bir tane de sosyolojiden var kadro. Ay ben de böyle nasıl istiyorum akademiyi. Baktığımda spor akademisi böyle fazla bana hitap etmiyor. Mezuniyetimden sonraki bir yıl benim için zordu,

hep böyle başarısızlıklar ve kendi özgüvenimi zayıflatan şeyler, kötü anılar. Hatırlamak istemediğim. Anneme dedim ki: "Anne İzmir'de böyle asistanlık sınavı var." "Önce gidip konuşalım." dedi. Şefik Bey orada dekan olmuş, ben tanıyorum adamı. Biz annemle trene bindik. Gittik İzmir'e, Bornova'ya. O zamanlar telefon yok. Önceden randevu alma, internet yok, telefonlar bağlamalı. Gittik neyse Allah'tan adam oradaydı. Ondan sonra dedim ki "Hocam siz bir ilan vermişsiniz." "Evet, verdik." dedi. "Bakın ben daha önce Hacettepe'de girdim, kazanamadım. Piyon olacaksam bu sınava girmeyeyim. Ama dersiniz ki kağıdına bakacağız ona göre alacağız, ben bu sınava girmek istiyorum." "Tamam." dedi, "Hiç kimseye söz verdiğimiz falan yok. İstiyorsanız girin, siz bilirsiniz." dedi. "İyi peki." dedim, tekrar geldik sınav şu tarihte. 15-20 gün sonra bir daha gittim. Annemle gittik. Yazdım, yazdım, yazdım, çıktım, Aa, kazandım. Daha sonra Şefik Bey bana dedi ki: "Sen o soruyu bana sorduğun gün kazanmıştın zaten, piyon olacaksam girmeyeyim dediğinde." O da vefat etti sonra, son yıllarda. Allah rahmet eylesin neyse ben oraya asistan girdim. O zaman evi taşındık tabii biz. Spor Akademisinden de ayrıldım, Hasan Ali Koçer "Git bakalım." Dedi, o da çok kızdı. İzmir'e gittim, çok güzel 8 yıl geçirdim. Orada çalıştım 1983'e kadar. 1977'de başladım. Sonra İngiltere'den döndükten sonra da birazcık orada kaldım.

Ege'de asistan olmanıza rağmen Hacettepe'de doktora yapmaya devam ettiniz...

Doktora Hacettepe'de. Ben otobüslerde gece yolculuğu yapıyorum, Ankara'ya geliyorum. Allah'tan dersleri bitirmiştım, doktora yeterliliği de vermiştim o arada benim bu doktora yeterliliği verme aşamamda Beytepe'ye taşınıldı. Daha Ankara'dayım o zaman, Spor Akademisinde. Doktora yeterliliği de verdim. Ondan sonra tamam tez aşamasına geçeceğim oraya gittim. Çok güzel, çok çok mesudum. Annemler de ben de İzmir'i çok sevdi ama benim içimde Ankara özlemi var. Ben Ankara'yı seven ya da Ankara'dan alacaklarımı alamadığım için böyle bir içimde bir Ankara duygusu vardır. Mesela annemler daha çok sevdi İzmir'i. Ben Ankara'nın ritmine alışmışım. Sokakta yürürken ben hep İzmir'de insanlara çarpardım. Çok hızlı yürürdüm ben, yetişeceğim ya. İzmir'de insanlar yavaş yavaş yürürler. Onların arasından böyle çarpışırdım.

Ben böyle çok enerjiktim. Sonra ben çok yoruldum artık diyorum ya eskisiyle kıyaslanacak ben değilim. Ondan sonra çok güzel böyle bir ev kiraladık. Teyzem de oraya, bu arada tabii teyzem de gizli saklı dışarıdan liseyi bitirdi. Gizli saklı dışarıdan üniversiteyi bitirdi teyzem de öğretmen oldu, o da geldi Çiğli’de öğretmenliğe başladı. Dedem anneannem Konya’da. Dedem soruyor: “Ya nerede bunlar?” İşte Nermin, Ankara’da oğlunu okutuyor, kızı da yanında, Nevin de ağabeyinin yanında. Artık dedem nasıl ikna edildiyse, onun da yaşlılığına geldi. O da böyle bir hafif demans durumlarındaydı. Ondan sonra, İzmir’de her şey çok güzel, çok mutlu, çok iyi giderken benim bir hatam oldu. Hayatta böyle şeyler oluyor. Doktorayı da aldım, Nihat Bey’den.

Tez konusu neydi hocam?

Çok zordu, çok üzdü beni doktora. Ben İzmir’den gece yolculuğu otobüse binerim, Ankara’ya inerim. Beytepe’ye ulaşmak bir meseledir zaten böyle o eski ilk kuruluş yıllarını bilenler ne demek istediğimi anlarlar. Çamurlar içinde otobüsler bizi götürür. Çamurlara bata çıka binalara gideriz. Bu yollar bir türlü doğru düzgün yapılmadı. Otobüs az sayıda gelir ve geldiği anda herkes hücum eder. Hem Ankara’dan Beytepe’ye gidecek otobüse hem oradan şehre gelecek otobüse herkes hücum eder. 1980’lerin öğrenci olaylarının da en karışık olduğu dönemler. Bir otobüse binersin ülkücülerin arasındasındır, marşlar söylerler, birine binersin öbürleri vardır. Kapıdan birbirine taş atarlar camlara. Böyle bir hengâme içinde bir gece yolculuğu ile giderim ben bölüme. Sekreterinden Nihat Bey’e telefon bağlatılarak randevu almışım. Annemle postaneye gitmişizdir. Telefonu bağlatmışız, bekleyerek, beklemeli. Çünkü hemen bağlamazlar. Nihat Bey, “Tamam şu gün gel.” der, giderim yazdığımı göstereceğim, yaptığımı anlatacağım. Nihat Bey ya o gün okula gelmez, gel dediği gün olmasına rağmen. “Ya bugün çok yorgunum.” der. “Yoruldum vallahi bugün hiç hâlim yok.” der. Ben bir günlük bir izin almışım. “Artık ne yapalım, daha sonraya kalsın.” der. Ve ben kös kös geri dönerim. Şehre geri dönerim. Otobüse gelip binerim. İki gece yolculuğu ve orada mesaiye tekrar üniversitede devam ediyorum. Hoca böyle yapacak bir şey yok. Böyle bir üç yıl, doktora tez aşamam böyle geçti. Böyle aldığı zaman da odaya “Oku.” der. Yazdığımı ben okurum.

"Sıkıldım." der, kalkar dolaşır. Ondan sonra "Ben bir oturayım, ben bir dinleneyim, sen bir çık." der, ben dışarı çıkarım. Benim belimde disk kayması var. Yorulurum ben böyle oturmaktan. Belimi tuta tuta... Bana sonradan çok sonradan diyor ki "Senin belin hastaydı, belini tuta tuta koridorda yürürdün, ben de içerde otururdum. Ben sana çok çektirdim." diyor. "Yazdıklarını beğenmezdim, götürürdün. Aslında iyi de yazardın ama diyor bak fena mı oldu, ne kadar iyi yetiştin sen." diyor. Bak bu lafı bana söyledi. Bu lafı, bölümdeki başka elemanlarının yanında da söyledi. Bizim eve geldi, anneme de söyledi, vicdan azabı çektim ben diye. Hakikaten çok acı çektim. Ya bu gece yolculukları, fiziki acılar bir de yaptığımı da anlıyor mu anlamıyor mu bilemiyorum. Bir de dedi ki: "Benden başka hiç kimseyle görüşmeyeceksin bölümde." Mehmet Sağlam bölümün hocası, ben bir defa Mehmet Sağlam'ın gittim odasına gizlice. Dedim böyle böyle... Hoca beğeniyor mu beğenmiyor mu, bana bir kitap verdi İngilizce, "Bak bundan da yararlanabilirsin. Bir şeyler olursa bana sor." dedi, "Mektup yaz bana, tıkanırdığın yerlerde sor." Bak bunları hiç unutmam, çok severim ben Mehmet Sağlam'ı. Böyle bana iyilikleri de oldu. Ama bilseydi Nihat Bey, ben ondan kitap aldım, hemen kaydımı anında sildirirdi. Çünkü araları bozuktu Mehmet Sağlam'la. Zaten Mehmet Sağlam da sonra Odalar Birliği sekreteri oldu o da. Çok uzun süre de kalmadı. Ama derslere de devam ediyor bir taraftan da izinli olarak orada o görevi de yürütüyordu.

Doktora tezinizin konusu neydi hocam?

Doktora tezim Aydın'daki küçük sanayiler.

Neden Aydın ve neden küçük sanayi?

Aaa çok önemli Aydın, şunun için, Türkiye'nin gelişmişlik sıralamasında en ortada olan il Aydın'dı. Ben de o tipik, ortalama bir şey olsun istedim. Onu Devlet Planlamalardan Türkiye'nin gelişmişlik sıralamaları, indeksleri bilmem neleri, onları çıkararak onun için Aydın'ı seçtim. Tipik bir Anadolu şehri. Küçücük bir şehirdi. Üniversitesi yoktu daha Adnan Menderes Üniversitesi. İzmir'e de yakındı ama yok, sebep o değildi, İzmir'e yakın olması değildi, Manisa da yakındı. Türkiye'de ortalamadaydı. Sanayiciler ve küçük

sanayinin gelişmesini çalıştım. Oradaki çok güzel bir doktora tezi. Daha sonra Ege’den kitap olarak da yayımlandı. Sosyolojik incelenmesi, küçük sanayilerin ve sanayicilerin mi sanayilerin mi, sanayinindi herhâlde. Evet, sanayilerin. Çünkü örgütsel yapıları özellikle, çok, hipotezleri çok sağlamdır. Hipotezlerin açıklanmaları bir kavramsal çerçeve oluşturdu bak. O zamanlar öyle kavramsal çerçeve, şu bu yok tezlerde. Ondan sonra bir model oluşturdu, şöyledir, böyledir, örgüt sosyolojisi kitapları buldum. TODAİE’den onların böyle İngilizcelerini aldım, ha bire onları çevirdim, Charles Perrow’un örgüt kitapları saydım böyle örgütler bilmem ne, örgütsel işleyiş hakkında örgütlerin hedefleri girdi çıktı, input, nasıl bu dönüşüme uğruyor. Çok iyidir benim o tezim. Büyük sanayicilerin küçük sanayicilere karşı... Sanayi çarşısı dediğim yer de ufak bir yer. Şimdiki sanayi çarşuları desen organize sanayiler bayağı gelişkin. O zamanlar öyle değil. Tanımlamaları bile o kadar çok vaktimi aldı ki. Küçük sanayi kimdir, 10’un altında eleman çalıştıracak. Onların ölçütlerini öyle ara bul. Büyük sanayi ile yan sanayi olabilen ya da doğrudan doğruya kendi hizmet kitleleri olan. Bunlar üzerine bir tezdi.

Benim doktora tezim aslında iyi kavram, hipotezleri olan, kavramsal çerçevesi olan veriler hep istatistiksel işlemler... Orada Yurdal Topsever vardı psikolojide, bütün bilgisayar işlemlerimi o yaptı bana. O bütün tablolar o kalın şeyler, bir çıktı kağıtları vardır eski bilgisayarlarda. Onlardan da çapraz tablolar. Bir de şöyle bir cehalet var, her şeyi her şeyle çaprazla gibi böyle olur mu? Sadece hipotezlerinle ile bağlantılı olanları kullanıyorsun zaten. Doçentlik tezim de iyidir. Kadınlarımızın cinsiyet rol tutumları, onun istatistiksel işlemlerini de Nail Şahin psikoloji bölümü başkanıydı ODTÜ’de, istatistik işlemlerinde o yardımcı oldu bana. MCA ve Stepwise adlı bir programı kullandık, SPSS paketi içinden. MCA de ölçek farkı önemsiz. Nitel nicel olabilir. Faktör analizi de yaptık. Çünkü her testi de her veriye uygulayamıyorsun. “Bağımlı, bağımsız değişken ilişkilerine bakman gerekiyor.” İstatistik konusunda da Blalock’un Social Statistics kitapları ile Yurdal Topsever’in Siegel’den çevirdiği “Non Parametrik İstatistiksel Teknikler” kitabından böyle yalayıp yutmuşluklarım da olmuştur. Onun da istatistik kısmı iyiydi. Doçentlik tezi olarak ama Konya’da, Selçuk’taydım o zaman.

Anketleri kendiniz mi yaptınız?

Aydın'daki anketleri kendim yaptım. Evet, 15 gün annemle gittik, Aydın Tekstil Fabrikasında kaldık. Ondan sonra oradan ben her günü sanayi çarşısına gittim. Aydın çok güzel, şehri çok da sevdim.

Sizi nasıl karşıladılar?

Hepsi tuttu. Vergi memuru zannettiler önce. Birazcık böyle, vergi keseceğimi filan sandılar, elemanlarını, hemen çalışan çocukları postalamalar. "Ben bir ödev hazırlıyorum Ege Üniversitesinde" gibi böyle, girişlerim oldu. Tabii mesela önce gittim bir test ettim hangi şey varsa tornacı, frezeci, ben bunları hiç bilmem. İzmir'de bir meslek okulu gibi, erkek sanat gibi meslek okuluna gittim. Orada bir hocadan torna ne işe yarar, freze ne işe yarar? Oto saraç diye bir şey vardı, Allah'ım oto saraç ne. "Yahu" dedi "şu arkada tozluklar var ya." "Ee?" "Onların üzerine yazı yazarlar ya, oto saraç, saraç." Eskiden böyle şey, atlara süs yaparlar otomobile tozluk yapıyor, adam bu mesleği oraya taşıyor. Bunları beni öğrendim bak bu arada. Bunun gibi şeyler.

Bir hata yaptım dediniz, Ege Üniversitesinde...

A evet. Her neyse doktora bitti. Güzel. Çok mutluyum, mesudum. Verdiğim dersler, asistan temsilcisiyim bilmem ne, arkadaşlar çok iyi. Bir gün, ilkbahar ve doktora bitti, ben de hep bir yurt dışına gitmek istiyorum. Çünkü Türkiye'de okuyacağım kitaplar bitti. Bütün kitaplıklardaki bütün kitapları ben bitirdim. Her şeyi öğrendim. Ama hâlâ şu sınıf kavramı var ya, o beni rahatsız ediyor. Şimdi ben doktordan buna kafayı taktım. ISA'nın başkanlığını yapmış Piotr Sztompka var. Onun bir kitabını Ege Üniversitesinde okumuştum. O Ege Üniversitesinde mesela çevirisini yaptığım Fichter'in kitabını, Abrahamson'un kitabını da oradan buldum. İzmir'deki Amerikan Konsoloslugu üniversiteye kitaplar bağışlamış. Onları da oradan yakaladım, az sayıda, bazıları da sosyoloji ile ilgili. Doktora tezimin kavramsal çerçevesinde Sztompka'yı da kullandım, Sztompka'da sistem yaklaşımıyla fonksiyonanalist yaklaşımı birleştirme, sentezini yapma girişimi vardı. Benim tezimin de kavramsal

çerçevesinde bu iki yaklaşımın ayrı yaklaşımlar ama birleşebilen yönleri var, bunları birleştirdim. Onun için ben teorilerde çok titizimdir, bunları bilerek yaparım, bilerek söylerim. Türkiye’de her şeyi okudum, bitirdim. Benim bir yurt dışına gitmem gerekiyor. Nereye gitsem, Amerika’ya. Amerika’ya önce yazdım. Sınıf konusunu çözeceğim kafamda. Erik Olin Wright’a yazdım. “Gelin, memnuniyetle.” diye yazı geldi. Bu arada benim babam vefat etti İnebolu’da. Ondan bana bir miras kaldı. O zamanın parasıyla iki yüz bin lira. Şimdinin belki iki milyon olabilir belki bilemeyeceğim ama fena bir para değil. İyi bir para. Bir arkadaş dedi ki “Nilgün niye Amerika’yı düşünüyorsun? İngiltere’yi düşün.” A hakikaten. İngiltere’de ne var? O sırada Ercan Tatlıdil, bize eleman olarak İngiltere’den doktorasını almıştı development studies, diye bölümü vardır Sussex Üniversitesinin. “Orada, dedi “Tom Bottomore var.” dedi. “Sen istersen bir de onunla temas kur.” dedi. Ben de ona yazdım. “O da gel. Tamam alırız.” dedi. Ben dedim ki “Maddi olarak bir şey beklemiyorum ama doktoramı da aldım, kendimi de hani şu, şu konularda çalışmak istiyorum, kendimi geliştirmek istiyorum. Kütüphane imkânlarından yararlanmak, derslere dinleyici olarak girip çıkmak istiyorum. Adam bana yazdı, Tom Bottomore, “Honorary Scholar Hoca ünvanı veririz size, her şeyden yararlanabilirsiniz üniversitenin.” dedi. Havalara uçtum. Bunu yapacağım, anneme söylüyorum falan ama üniversiteden de izin almam gerekiyor. Üniversite izin vermiyor. Yurt dışına gidemezsiniz. Maaşsız izin istiyorum. Yok öyle bir şey yok. Maaşsız izin olmuyor. Bir üniversiteden orada çalışacağına dair kabul lazım. Ama sana para ödeyecekler. Ben diyorum ki “Yurt dışında Türkiye’den para çıkarmak yasak.” Yok, o zamanlar öyle daha Özal iktidarda yok, Özal’dan sonra o açılmalar başladı. Yurt dışına para çıkaramazsın. Zaten ben çok saklı gizli çıkardım bu paraları. Ondan sonra devlet memurusun, zaten kurumunun izin vermesi gerekiyor. Kurum da diyor ki: “Orada sen nasıl yaşayacaksın? Bursun yok, bir şey yok. Ne yapmaya gidiyorsun?” Adamın mektubu var. Bak bak sana onursal akademisyen unvanını vereceğim. “Yok, olmaz geçerli değil, bu bizim için.” diyor. “Mevzuata uymuyor.” Hay Allah’ım ne yapacağım? Sıkıntılıyım.

Bir gün ilkbahar, odamda oturuyorum. Birdenbire böyle baktım selpak mendilim bitmiş. Gideyim dedim, aşağıda öğrenci kantini var. Öğrenci kantininden

mendil alayım. İndim aşağı, mendili aldım. Tanıdığım öğrenciler var, sosyoloji, felsefe karışık. Masada oturuyorlar, kantin. "Hocam, gelin gelin." dediler. İyi dedim, "Ne yapıyorsunuz?" "Hocam biz" dediler "imza topluyoruz." "Ne imzası?" "Bakın şu duvarda uyarı yazıları var." "Ee?" "Biz de istiyoruz ki tablolar olsun, çiçekli güzel tablolar olsun. Bunu idareye vereceğiz, siz de bize destek olur musunuz?" "İyi peki." dedim. Bir samanlı kâğıda kurşun kalemle herkes öyle, kendileri de imza atıyorlar. Ben de öyle imza attım. "İyi peki ama kabul etmezler bunu." dedim. "Ederler ederler." Ben mendilimi aldım, odama çıktım. Ondan sonra akşamüstü oldu, bir yarım saat geçti zaten, saat dört buçuk beşe doğru. Bir baktım sonra kantine doğru bir Jeep gidiyor, jandarma jeepe. Bornova Jandarma Sahası. Bizim çocuklar imzaları toplamışlar, sonra da bırakmışlar oraya imzaları masanın üzerine bırakmışlar, samanlı kâğıt, kurşun kalem bunlar dağılmış gitmişler. Orada çalışan işçiler bunlar burada imza topladılar, toplu imza diye jandarmaya haber veriyor. Jandarma geliyor oradaki bütün adı soyadı olan herkese soruşturma. Öğrenciler bayağı böyle bir bilmem kaç gün okuldan uzaklaştırma ve bana da soruşturma açıldı. Bir de üstelik ben yardımcı doçent olmuşum.

Ondan sonra bu soruşturma sonucunda bana kademe ilerlemesinin durdurulması cezası verildi. 12 Eylül koşulları. Asker ne derse o çünkü demiş ki oradaki Mete Bey diye bir kumandan varmış, her neyse buraya bakan, bizim üniversitenin sorumlusu. İmza ne demek vurun kellesinden gibi nefes almasınlar bilmem ne... Ana, ben ciddi ciddi yurt dışı için neler planlarken onun iznini alamazken bir de cezalar üstüme gelmeye başladı. Ben sözleşmeli elemanım, Yardımcı doçentler sözleşmeli, bir sene sonra da sözleşmem bitecek. Dekana çıktım. Dedim ki "Cezayı da bana verdiniz." "Ay Nilgün hiç kusura bakma, niye yaptın? Sen bu imzayı nasıl attın? Yapacak bir şeyimiz yok." Rektöre çıktım "Yapacak bir şeyimiz yok." diyor rektör, hiç unutmuyorum. Rektör yardımcılarını bizim dekan, dekan da kim, Gönül Öney. Kimin kız kardeşi? Sevgi Soysal'ın ve Duygu Aykal'ın kız kardeşi. Balerin. Gürer Aykal'ın eşiydi o da kanserden vefat etti. Sevgi Soysal da kanserdi. Gönül Öney'in kızı Sezin Öney şeylere çıkıyor, televizyonlarda dış ilişkilerle ilgili politik yorumlar yapıyor. "Nilgün yapacak bir şeyimiz yok. Biz de çok üzülüyoruz ama yapacak bir şey

yok. Sen bu cezayı aldın.” “Bakın benim,” dedim “sorunum sözleşmem mi? Sözleşmem uzatılmaz mı?” dedim. Çünkü geliyor bu üstüme, o zaman anlatırken gördüm ki öyle yürürken bir çukur önüme geldi, ayağım takıldı, gittim ben, o çukura düştüm. Bitti. Öyle bir ortam. Ondan sonra böyle yaptı, olabilir de olmayabilir de. Ne emir gelirse yukarıdan ona göre davranacaklar. Mete Bey’den ne emir gelirse. Olacak şey değil, bütün dünyam altüst oldu. Kendi oturduğum yerde hayatımda benim böyle şeyler olmuştur. Kader sizi bir şeyi yapmaya çağırıyor. Durduk yerde hiç gereği yok. Ben o mendili almasam da olur, öyle burnum akıyor, bir şey olmuyor. Can sıkıntısından kantine gittim, o saatte gitmem. Ve o olay.

Ben, Bottomore’a tekrar mektup yazdım. Dedim ki “Benim yalnız üniversiteden bir sorunum oldu.” Mektup yazmadım pardon, Amerika olayını, Erik Olin Wright’ı iptal ettim. Ondan sonra bizim dekana dedim ki: “Ben zaten İngiltere’ye gitme planları kuruyordum. Devlet memuru olarak gidemiyordum. Turist pasaportu alacağım. İstifa dilekçesi verdim. Ama şöyle bak, dekanla anlaştım. “Bakın” dedim, “Ben İngiltere’ye gideceğim. Bottomore’la konuşacağım, beni bu hâlîmle de istifa etsem de bana bu tanıyacağımız üniversitenin imkânlarından yararlanma imkânını verirseniz istifa dilekçem yürürlüğe konacak. Yoksa ben tekrar geri döneceğim. Uçakla yine geldiğim gibi geri döneceğim.” 15 gün izin aldım dekandan. Eğitim öğretim de başladı, ekim. Ondan sonra dekan da bunu kabul etti. Ben devlet memuru olarak değil, vatandaş pasaportu çıkarttım. Gittim. Tom Bottomore ile konuştum. Kabul etti. “Yok üniversiteyle ilişkiniz bizi hiç ilgilendirmez, siz zaten sosyologsunuz.” dedi. Tamam. Annemlere telefon açtım, dekana telefon açtım, tamam dilekçemi yürürlüğe koyun, dilekçem yürürlüğe kondu. Ege’den istifa ettim. O kadar çok asistan olmayı isteyen ben ev taşı bilmem ne, olunca havalara uçan, mutlu olan ben. 1 yıldır zaten imkânım. 1 yıl sonra dönmeme yakın, annemler ne yapacak? Ben Ege’ye yok küsüm, dönmem. Böyle rektör orada varken bu cezayı bana verdiler, asla oraya dönmem.

Anneannem “Konya’ya gel, Konya’ya gel”. Dedem vefat etmiş. Bana Konya’ya dönelim, İzmir’de ne işimiz var? Selçuk Üniversitesinde o zaman Mehmet

Aydın var. Ona söylüyor dayımlar. Mehmet Aydın'ın kadrosu Selçuk İlahiyatta, ama kendisi sosyolojide görevlendirilmiş. Şöyle ki: Erol Güngör vefat edince Erol Güngör'ün getirdiği Nur Vergin, Mahir Kaynak, Vedat Bilgin, Mümtazer Türköne, Mualla Kavuncu da ayrılmışlar. Bölümde kadrolu bir tek askerden yeni dönen asistan Abdullah Topçuoğlu var. Erol Güngör senesi dolmadan vefat edince ÖSYM'ye bildirilen sayıda kayıt yaptıran öğrencilere ders verecek hoca gerekiyor. Mehmet Aydın da Ankara İlahiyat'tan yeni gelmiş, Dinler tarihçisi ama bölüm hocasız olunca ve Mehmet Bey de” ben yardımcı olurum” deyince sosyolojide görevlendiriliyor. Bu arada onun eşinin oğlan kardeşi bir avukat var, o da dayımın arkadaşı işte onun kanalıyla diyorlar ki “Sosyolojiden bizim kız gelecek.” “Tamam.” diyor. “Ben sosyolog arıyorum.” diyor. Gelsin, birisi gelsin. Ben Konya'ya geldim, Dekanla, rektörle konuştum. Halil Cin, rektör. Ondan sonra orada göreve başladım.

Konya'da 5 yıl çalıştım. 1990'da ayrıldım, 85'te orada göreve başladım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine geçtim. Dil Tarih'te tam kadrolu olarak 2008'e kadar çalıştım. Arada ama görevlendirmeli olarak Muğla'da çalıştım. Rektör yardımcılığı yaptım. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde de dekanlık yaptım Fen-Edebiyat Fakültesinde. Ondan sonra tekrar işte bu süreler bitince Dil Tarih'e döndüm. Ama Dil Tarih'te bayağı çok sıkıntılıydı. Annem bu arada hastalandı. Beyninde tümör vardı, iyileşmesi pek mümkün değildi. Ameliyat olmaktan korktu, ameliyatı da reddetti. Ben her zaman Muğla'yı çok sevdim. Çok çok sevdim. Şehir olarak ve üniversite olarak hâlâ gönlümde hep burasının apayrı bir yeri vardır. Orada lojmanlar var ve kampüs alanı içinde. Hani annem lojmanda kalır, derse gir çık git gel kontrol etmek daha kolay olur. Bir de oralarda bakıcı bulmak da kolay olur. Çünkü Ankara'da bir türlü bakıcı da bulamıyorsun. Gürcü kadınlar geliyor gidiyor devamlı. Evde yatılı da birisi gerekiyor. Ben okula gidiyorum geliyorum Dil Tarih'e, olmuyor, beceremiyorum. Enerjimin bittiği zamanlar. O arada kadro ilanı verildi benim için, profesör ilanı. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesine geçtim. Ama orada 9 ay çalıştım. 2009'un yılbaşı gibi herhâlde orada göreve başladım. Eylül, ekim gibi emeklilik dilekçesi verdim. Çünkü olmadı, eve git, lojman yakın bile olsa burada master dersleri, doktora dersleri, lisans dersleri

hazırlanmak lazım. Öyle ben ezbere, o eski ders notlarıyla derse gir anlat; böyle bir hocalık bana göre değil. Baktım yapamayacağım, bittiğimi hissettim ve bir yerde bir karar vermem gerekiyordu. Annemin hastalığında hep başucunda olmam, o bakıcı kadınları kontrol etmem mi beni daha huzur içinde bırakacak? Yoksa annemi onlara bir biçimde emanet edip biraz da göz yumup nasıl bakarlarsa baksınlar, bu akademik hayatta hocalık, yapmak mı? Hocalık yaptım da ne oldu sanki, o noktaya geliyorsun. Şimdi bunu anlattım diye ne oldu? Sana bir aferin diyen mi oldu? Bir şey becerdim mi? Yok. Türkiye’deki bir sosyoloğun tekisin işte bu kadarsın. Öyle bir noktaya geliyorsun. Annem benim kıymetlim. Ben istifayı verdim. Emekliliği, iş hayatımda annemin hastalığı bahane değil aslında ben üniversiteden de soğudum. Gerçekten soğudum. Annem sonra vefat etti. Tekrar bir üniversitede başlayabilirdim. Çünkü 58 yaşındaydım ben dilekçe verdiğimde. 67’ye kadar zaten çalışma hakkım var ama hiç böyle bir şey içimden gelmedi. Hatta bir ara Muğla’dan “Tekrar bir dilekçe gönder, burada göreve başlatalım.” dediler. İçimden gelmedi. Bir “Olur mu?” dedim. Böyle bir şeyler oldu ama içimden gelmedi. Yine de çünkü yine bir ilan, yine ufak da olsa bir jüri kurulacaktı. Tekrar dosya hazırlayıp göndermem gerekiyor. “Yok” dedim ben yapamam bunları.” Bitti. Artık enerjim bitti. Yoruldum. Yeter.

Konya yılları nasıl geçti? Biraz Konya’yı anlatabilir misiniz? Selçuk’a girmiştiniz hocam en son. Selçuk’ta nasıl bir kadro vardı? Neler yaptınız?

Söyledim, ayrılmışlardı onlar, ben Selçuk’a geldim. Hatta ilk önce bu Mareşal dediğimiz yerde de barakalar vardır, ben de yardımcı doçenttim daha aslında. Bir hoca çıktı geldi diye buna sevindiler. Namık Kemal Önder Bey vardı. O da psikoloji ya da eğitim psikolojisi okumuş, psikolojiden doktora da yapmış olabilir. Şu anda çok net hatırlayamıyorum ama doktorası vardı sanıyorum. Ama bir eğitimciydi, İstanbul’dan gelen bir beydi. Ondan sonra biz bu kaddık ve YÖK’ten sonra da bir ders programı bütün üniversitelere gönderilmişti. Herkes o ders programına göre dersler verecek. İşte ben de orada yine böyle metotlar tarihler bana kaldı ama bunun dışında sosyal tabakalaşma, ekonomik sosyoloji, az gelişme sosyolojisi, kurumlar sosyolojisi, pek çok

ders. Çünkü hem sosyolog olan, bütün her şeyde sosyolojiden olan tek kişi benim. Ama Namık Bey istatistik dersi veriyordu. Yalnız o öğrencilere bayağı katı, sert bir hocalık yapmış. Mesela istatistikten çok kalan vardı. Sonra ben bir girdim birden, ondan sonra ve bunlar geçtiler. Çünkü istatistik çok zordur, anlamazsınız siz ben size göstereyim. Öyle değil de daha böyle bayağı anlatınca herkes belirli bir üniversite sınavını kazanmış, gelmişler bunlar, onu şey yapıyorsun. Sonra ben, Mehmet Aydın yalnız bana karşı böyle çok şey, önce iyi, "Hoş geldiniz." dedi ama ondan sonra çok aramız iyi gitmedi. Çünkü adamcağız bölümde kalıcı olmak istiyor anladığım kadarıyla. Ama ben de bölümün tabii sosyolog hocası olarak onun orada hâkimiyetini biraz engellemiş oldum, öğrenci nezdinde de sosyolog olmayan hoca olarak orda bulunuyor. Ben bir sosyolog hoca olunca onun pek bu hoşuna gitmedi. Ben orada olmasam daha hoşuna gidecekti sanıyorum. E tabi bir de bayan olmanız. Yahu hoşlanmıyor erkekler dünyası pek böyle bayanlar ayakaltında, hele biraz da böyle muti, sesi kesik, böyle hani sen hocasın ve erkeksin tavrı göstermeyen birisiyseniz, ben hayatta hiç kimse böyle bu bir erkek, buna saygı göstermek gerekir gibi bir duygu içinde olmadım asla. Ama kadınlarda bu var. Aileden öyle yetiştiriliyorlar herhâlde. Bak bu kadar da kapalı bir aileden gelmeme rağmen, hani şu lafı hiç duymadım, "O erkek ona ses çıkarılmaz." Böyle bir laf bizde hiç olmadı. Anneler, teyzem, anneannem. Tamam dedem sinirli bağırır bir adam, korktuğumuzu biliyoruz. O kendi; onu erkeklerin örneği olarak almadım. Dedem tipik bir erkek değildi. O özel bir insandı. Öyle. Bizi günahlardan korumak isteyen özel bir insan. Onun için bağırıp çağırıyor, her şeye kızıyor, her şeye yasak koyuyordu. Ama onun dışında Ege'deki arkadaşlarım arasında ben hiçbir zaman kadın erkek ayırımı gözüyle bakmadım. Bu arkadaşım erkek, bu da kız. Onun yanında şöyle davranayım, ona böyle yapayım yoktur bende, hepsi arkadaş.

Mehmet Bey kendi angajmanlarına göre eleman alma eğiliminde oldu, sevdi orasını. Orada böyle bir sosyoloji bölümünün kurucusu gibi kendini hissediyor. Ve ben orada gıcıklık yapan bu gıcık, öyle olmaz bilmem ne. Sosyoloji dediğin nedir ki? "Al!" dedi bir gün fırlattı önüme, Sulhi Dönmezer'in böyle kalın bir "Sosyolojiye Giriş Kitabı" var. Demek ki hukuk fakültesinde al sen

bu dersi ver dediler. O da bunu yazmış. “Sulhi Dönmezer’in kitabı, al oku, bunu okuyan herkes sosyolog.” dedi. “Sosyolojide ne var ki? Sosyoloji bilgisini önemsiyorsun, böyle sosyoloji sosyoloji... İşte bu...” dedi. Ben sosyolog alalım, bölüme eleman diyorum. “Ne gereği var?” diyor. Ben onların hiçbirinin, sınavlarında da pek bulunamadım alınan elemanların. Ama hep niyetim şuydu: Sosyolog olsunlar. Sosyoloji bölümüne, sosyoloji lisans diplomasına sahip olanlar girsin çünkü o zamanlar yavaş yavaş mezunlarımız işe girsin. Benim dönemimde yoktu öyle bir sıkıntı ama böyle yavaş yavaş başlıyor gibiydi.

Ben iyi bir sosyoloji bölümü olsun istiyorum Konya’da. Tamam, Halil Mutioğlu İstanbul Sosyoloji’den mezun, onu aldı. O da sanıyorum Ümit Hanım’ın tavsiyesi imiş. Onu öyle aldı. Çok severim ben, Halil şu anda Adnan Menderes’te, Nazilli Kamu Yönetimi Bölümünde. İnsan olarak da çok hassas, çok sevdiğim bir insandır. Çok iyi de okur ve doktora tezi de Erol Güngör üzerine bayağı iyi bir doktora tezi yazmıştı ama hırsları yok çocuğun. Bir kitap olarak bile yayımlamadı. Ayşe Canatan, Ayşe de çok iyi biri, o psikoloji mezunu ama. Mesela ben hep Ayşe’yi seviyorum ve sosyolojide kendisini çok iyi yetiştirdi ama ne cesaret. Büyük bir cesaret. Psikolojiden gel, sosyolojide araştırma görevlisi ol ve orada hocalığını devam ettir. Ben bir başka alana geçmeyi düşünemem. Mesela psikoloji bölümüne gideyim de orada bir psikolog olarak kendimi yetiştireyim. Bunu yapamam. Kamu yönetimine bile ki hani o kadar okudum, sosyoloji ve idareydi lisansüstü yaptığım zamanki bölümün adı, dersler aldım ama buna rağmen mesela kamu yönetimsiyim diyemem. Bir bölüme girip orada kendimi var kılamam. Ama Ayşe iyi dayandı, güzel yaptı. Parsons üzerine yüksek lisans tezi yaptı. Yine en iyileri Ayşe. Başkalarını da böyle gazetecilik mezunu, sosyolojiyi hiç bilmeyen, ciddiye almayan birilerini de almıştı. Mesela böyle, yine Mustafa Aydın’ı da aldı. O tabii ilahiyattan zaten öğrencisi de olmuş. Mustafa Bey ilahiyat mezunu ama çok azimli bir insandır Mustafa Aydın. Sosyolojiye saygı duyarak kendisini o alanda yetiştirmek için bilinçli, çok güzel çaba harcayan biriydi. Mustafa Bey ama o da önce felsefe derslerini üstlendi, mantık felsefeden sonra yavaş yavaş sosyoloji derslerine girmeye başladı ama hepsine çok ciddi odaklı çalışarak girdi. Onun bir de dergicilik geçmişi de varmış sanıyorum. Mustafa Bey, Sulhi Dönmezer’i okuyup

da sosyoloji öğrendim demedi, böyle bir tavrı asla sergilemedi. Çok çok ciddi olarak işin içine girdi, iyi de yaptı. Selçuk'taki günlerim biraz böyle geçti.

Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden neden ayrıldınız?

Benim hep aklımda bir Ankara'ya gidiş olayı var. Hep böyle bir Ankara'ya gitme özlemi, isteği var. Ankara'da da Dil Tarih'te ilan çıktı. Ondan sonra, ilan verilmiş. Kimin içindi, oradaki bölüm başkanı benim lisanstan arkadaşım Aytül Kasapoğlu. Orada bölüm başkanı. Bana bir gün telefon açtı. "Nilgün" dedi, "bizim böyle rektör ilan vermiş. Birisini alacaklarmış, kim gelecek ben bilmiyorum ama başvur sen de Ankara'ya gelmek istiyorsun." dedi. Bu arada, ben Selçuk'tayken doçentlik sınavına girdim ve başarılı oldum. Doçentlik jürimde, Özer Ozankaya da var. Siyasal Bilgiler Fakültesinin hocası, Siyasal Bilgiler Fakültesinde sosyoloji derslerini veriyor. Bana jüriden sonra dedi ki, ben ilk kez orda tanıştım, sınavda tanıştım, "Sen" dedi "Ankara'ya gel ve benimle bir görüş." "Peki." dedim. Ben de gittim sonra bir Ankara'ya ona dedim. "Merhaba hocam ben geldim." dedim. "Görüşelim." demiştiniz. "Ben seni çok beğendim. Benim de zaten yaşım ilerliyor. Seni Siyasal'a almak istiyorum. Sosyolojiye eleman olarak almak istiyorum, gelir misin?" "A, memnuniyetle gelirim." dedim. "Hatta tabii isterim." dedim, memnuniyetle demedim "Tabii isterim." dedim. Hoşuma gitti. "İstersen hemen gel, seni dekanla tanıştırayım." dedi, "Yok, ben yine bir daha düşünüyüm." dedim. "İsterim ama bir düşünüyüm." dedim çünkü Aytül de bana görüştüğümüz zamanlar "Gel seni Dil Tarih'e alalım, Konya'da yeter artık kaldığın." diyordu. İçimden Aytül'e bunu söyleyeyim, "Ben Siyasal'a geçeceğim şimdi Özer Bey'i de fazla iyi tanımiyorum, ne dersin?" diyeyim dedim. Aytül'e bahsettim. O da o zaman bana "Boş ver Siyasal'ı." dedi. "Seni sonra belki bizim burada bir kadro açılırsa Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sosyolojide oraya alırsın. Siyasal'ı boş ver sen." dedi. "Peki." dedim ben de. Özer Bey'e, telefon açtım, "Olmayacak hocam herhâlde. Dil Tarih belki ya da Hacettepe olursa. Bölüm olsun istiyorum." dedim. "İyi peki sen bilirsin." dedi.

Aslında belki bir hataydı bilmiyorum onu öyle yaptık. Sonra ama bir sene falan oldu olmadı, Aytül telefon açtı bana, "İlan verildi bizde ama kimin

gireceğini ben bilmiyorum.” dedi. “Biz bölümden yazı yazmamıştık, kadro istiyor musunuz diye bize haber gelmemişti. Öyle olunca sen başvur.” dedi. “Belki rektör kendisi bizim istemeyeceğimiz birisini gönderecek sen de muhakkak başvur ama ben başkalarına da haber veriyorum.” dedi. “Tamam” dedim ben başvuruyorum.” “Başkalarına haber verme bir tek ben geliyorum. Rektörümüzün adayı kimse ben onu yenerim.” dedim. Ama vermiş tabii o bölüm başkanı olarak. Hatta İnan Özer vardır. Sivas’taydı İnan o sırada. O da Sosyal Çalışma mezunuydu Hacettepe’den ama orada Sosyoloji bölümüne girmiş. Aslında Türkiye’deki sosyolojinin belki değinilmesi gereken bir şey, Hacettepe’de parantez içinde söyleyeyim bunu, Hacettepe Sosyoloji Bölümü, Nihat Bey bizim bölüm başkanı olduğu zaman bir de Sosyal Çalışma Bölümü vardı. Bu komşu bölüm. Aynı koridorun karşılıklı iki koridorunun iki tarafındaki odalar, sosyoloji ve sosyal çalışma. Sosyal çalışmanın başkanı Emre Kongar’dı. Ünal Nalbantoğlu, Sevil Atauz da orada asistandılar. Biz de buradan işte Bozkurt Bey, sonra Nihat Nirun geldi. Doğramacı 12 Mart’tan sonra Nihat Nirun’u getirttiği zaman Sosyal Çalışma Bölüm Başkanı Emre Kongar’a da yol veriyor ya da askere gidiyor Emre Kongar. 12 Mart döneminde uzatmıyorlar görevlerini. Sevil Atauz Sosyal Hizmetler Yüksekokuluna geçiyor. O da aslında ODTÜ Sosyoloji mezunu lisansı ama Sosyal Çalışmada çalışıyormuş. Ünal Nalbantoğlu da yurt dışına gidiyor. Sonra ODTÜ’ye gitti. 12 Mart döneminde Nihat Bey oraya da vekâlet ediyor. Sosyolojinin başkanı, sosyal çalışmanın da...

Emre Kongar daha sonra askerden geldi Sosyal Çalışma’nın tekrar bölüm başkanı oldu. Ben doktora yaparken buna uğradım. Bana her ne kadar Nihat Bey, “Benden başka hiç kimseyle görüşmeyeceksin bu üniversitede.” dediyse de ben nasıl Mehmet Sağlam’ın odasına gizlice gittiysem Bozkurt Güvenç’e de gittim. Çünkü onun kitabını okumuştum, “Sosyal Kültürel Değişme” ve çok hoşuma gitmişti. Doktora tez konusu seçeceğim. Fikir almak istiyorum ve Emre Kongar’a da gittim. Ondan sonra “Küçük sanayiciler falan kendi fikrimi de söylüyorum, ne dersiniz?” dedim. Emre Kongar bana o zaman “Bakın asla, o Sosyoloji Bölümünde sosyoloji doktorası yapılamaz. Bak, biz Sosyal Çalışma bölümü olarak aslında sosyoloji yapıyoruz. Adımızın Sosyal Çalışma

olduğuna bakma, asıl sosyoloğu biz burada yetiştiriyoruz. Sen orayı bırak, gel bizim doktora programımıza kaydol.” dedi. Ben de durdum ve ben sosyoloğum, yok dedim. Ben Sosyal Çalışmaya geçmem, sonuçta ne olursa olsun Sosyal Çalışma doktoru yazacak tezinin üzerinde. Tamam mı? Ben “Yok dedim, “kalsın.” Böyle bir konuşma oldu.

Benim böyle bir sosyologluğa karşı bağlılığım vardır. Pür sosyolog olsun, öyle yetişsin isterim. Onun için bazen sosyoloji kökenli olmayanlara karşı da “kırılıyorlar mı acaba” diye düşünürüm. Ama başarılılarsa farklı. Ne dedim, Mustafa Bey öyle, Ayşe öyle, başardılar. Ama bu huyumu da bildikleri için acaba hep benim yanımda kendilerini rahatsız mı hissediyorlardır ki “Nilgün Hanım hep pür sosyolog sever. Biz de öyle değiliz. Bizi bir yerde eksik mi görüyordur ki” diye düşünürler mi diye içimden üzülürüm. Tabii ki yüzlerine vurmadım. Belki de hiç düşünmüyorlar. Ben kendim evham yapıyorumdur.

O aşamada işte, İnan da Sosyal Çalışmadan mezundu ama Emre Kongar’dan doktora yaptılar ve o da Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde çünkü Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hacettepe’nin patronajı altında kurulmuştur. Başvurular arasında İnan da var. İnan, Sosyal Çalışma lisanslı. Doktorası Emre Kongar kanalıyla sosyoloji ama diplomada Sosyal Çalışma yazıyor. Olsun. Tabii onlar da bu iki bölüm arasında bir rekabet var, Sosyal Çalışma Emre Kongar’ın bölümünden olanlar, Nihat Nirun’un bölümünde yetişenlere karşı hep böyle daha onları aşağıda görme, “Nihat Nirun’un sosyoloji bilgisi zayıf, biz anlı şanlı Emre Kongar’ın yetiştirdiği öğrencileriz”. Hep o havada gittiler onlar, öyledirler. Ama bu arada bende hep bir duygu var, sosyoloji, pür sosyoloji. Siz sonradan sosyolojiye kaymaya çalışan Sosyal Çalışmacıolarsınız. Bende böyle bir duygu var. Ama o çoğunluğa baktığın zaman onlar daha çoğunlukta, biz aşağıdayız. Her neyse bu sınava o da katılıyor.

Tabii jüri kurulacak ama rektörlük kimin için ilan verdi hâlâ bilmiyoruz. Ben başvurudum. Bu arada benim dayımın senatörlüğü bitmişti ama Ankara’da bir çevresi vardı Feyzi Dayımın. Feyzi Dayıma dedim ki “Ankara’da böyle bir jüri varmış, kadro ilanı çıktı. Ben oraya girmek istiyorum, senin orada tanıdığın var mı?” dedim. “Valla” dedi “rektör yardımcısı, Latif Çakıcı. O aslında

Konyalı. Ben onu Aydınlar Ocağı toplantısında görüyorum dedi. Bir söylerim bunu.” dedi. Ona demiş ki “Nilgün Çelebi benim yeğenim size başvuruyor, sosyolojiden ilan vermişsiniz.” O da demiş ki “Gelsin hemen beni görsün.” Ben gittim hemen geldim Aytül’e dedim ki “İşimi hallediyorum.” dedim. “Çakıcı, rektör yardımcınız benimle görüşmek istiyor.” Aytül dedi ki: “Ben de geleceğim seninle beraber.” Gittik. İçeri girdik. Dedim ki: “Ben Nilgün Çelebi, Feyzi Halıcı’nın yeğeni.” “Gel gel, Feyzi Halıcı’nın yeğeni gel otur karşıma sen jüri kimi istersin?” dedi. Aaa ben şaşırdım böyle. Bak torpille girdiğimi anlatıyorum. Bir itiraf. “Kimi istersin jüri diye” dedi ben de şaşırdım. Nihat Nirun dedim doktora danışmanım böyle doçentlik jürimden isimler. Aytül de zorla şu da olsun bu da olsun diyor, ben istemediğim hâlde. Çünkü biliyorum İnan da başvuracak galiba. Çünkü İnan’ın adı geçti. Birsen Gökçe olsun diyor Aytül. Birsen Hanım da İnan’ın danışmanı. Sivas sosyolojinin kurucularındandır, orada dekanlık da yaptı Birsen Hanım. Ondan sonra pek de istemedim ama yine de oldu. Jüriyi oluşturduk. Yedekler, asiller. Özer Ozankaya diyorum, Aytül ona itiraz ediyor, Latif Bey de bana “sen söyle, sen söyle diyor. Neyse işte yarı onun dediği, yarı benim dediğim koyduk bir jüri. Ondan sonra ben ipi göğüsledim. İnan kazanamadı. Bilmiyorum benim doçentlik jürimden Özer Beyler de olunca herhâlde, başka kim vardı ki? Birsen Gökçe vardı, Nihat Nirun, bir de Özer Ozankaya galiba. Galiba üç kişilik bir jüriydi. Doçentlik kadrosuna atanma jürisi. Birsen hanım tabii doktorantına oy vermiş. Ondan sonra ben şeyi öğrendim. Meğerse bu ilan kimin için verilmiş? Beşir Atalay için verilmiş. Öyle duydum. Benim o zaman böyle içime bir şey kaldı acaba ben Beşir Atalay için mi verilen ilana başvurduğum ki diye de içimde de hep böyle bir şey var. Ama Beşir Atalay’ı da hiç tanımıyorum.

Ondan sonra ben Ankara’da göreve başladım. Çok mutluyum, ah, tamam tekrar Ankara’ya kavuştum, Dil Tarih hocasıym bilmem ne. Unesco Türkiye Millî Komitesi vardır, orada Toplum bilimleri diye de bir komite var, alt komite. Unesco Tüm Türkiye’nin Millî Komisyonu diye geçer. Bir de onun çalışma komiteleri var. Bir tanesi de Toplumbilim Komitesi. Bir gün bana, Dil Tarih’e bir yazı geldi. O komitenin yürütücüsü Beşir Atalay’mış. “Oraya üye olarak atandınız, seçildiniz.” diyor. Gittim Beşir Bey’le orada tanıştım. Beşir

Bey işte o var, İhsan Sezal var. O da Millî Eğitim Bakanlığında müsteşarlık yapmış. Şimdi hâlâ Ankara'daki TOBB'da herhâlde. Bir ara Sosyoloji Derneği başkanlığı yaptı. Orada ben, sonra işte ben Beşir Bey'in makamına gittim Devlet Planlama'da, "Ben sizi ziyaret etmek istiyorum." dedim. İçimde de böyle ona karşı bir suçluluk duygusu var. Dedim ki "Böyle böyle birisi için ilan verilmiş. Acaba o kişi siz olabilir misiniz? Ondan sonra, "Evet, o ilan benim için verilmişti. Çünkü o da şöyle oldu: "Bak tarihî bir bilgiyi sizinle paylaşıyorum. Bunu Beşir Bey ile konuşurken söyleyin. Ankara Üniversitesi'nin bütçesi geçerken Necdet Serin o sırada rektör. Planlama da katılıyor ya bütçe görüşmelerine. "Ben Ankara Üniversitesi'ne bayağı destek oldum. Çünkü o da Ankara Hukuk mezunu sanıyorum zaten. Bütçeye iyice bir para çıkarttırmış. O zaman Necdet Serin de "Siz ne istersiniz?" gibi bir şeyler söylemiş ya da bir konuşma arasında "Ben de üniversiteye tekrar dönmek isterim, akademik hayata." demiş. Sonra Kırıkkale'ye rektör de oldu. Ondan sonra o zaman da işte sosyolojide Yardımcı Doçent Aytül var. Asistanlar alınmaya çalışılıyor. Zayıf bir bölümdü Dil Tarih Sosyoloji. "İlan verelim, sizi sosyolojiye alalım." deyince Beşir Bey de "Olur." demiş. "İlan benim içindi." dedi. "Ben de peki demiştim ama bana sonra haber verilmedi." dedi. "İlanı veriyoruz biz senin için ilan veriyoruz diye bana haber verilmedi, ben de başvurmadım oraya." dedi. Hakikaten çünkü o rakip yoktu. Biz İnan'la birlikte girmişiz, başka rakip dosya yoktu. Ona niyet açılan kadroyla ben Dil Tarih'e girmiş oldum. Hayatta böyle şeyler var.

Nasıl hissettiniz peki sonra? Keşke olmasaydı ya da iyi ki olup dediniz mi?

Ankara'ya gelmekten çok memnundum. Birkaç yıl çok çok mutlu geçti zaten. Ama ondan sonra yavaş yavaş... Benim şöyle bir şeyim var. Sıkıntılarım oldu orada. O çok yakın arkadaşlığım da bozuldu. Benim biraz böyle bir baskın gibi sert ve baskın bir tarafım var galiba. Tam da bilemiyorum tabii dıştan bakan beni daha iyi anlayabilir ama. İnsanları fazla anlayışla karşılayamıyorum. Ne var bunda? Niye alındı ki gibi bir sertliklerim var herhâlde. Aytül bölüm başkanıydı ama mesela aramızda bir gerginlik ben de hissediyorum.

Biraz zamanın ruhu dediniz ya o da mekânın ruhu.

Belki Dil Tarih’in ruhu çünkü birisi bana Dil Tarih’te göreve başladıktan sonra birisi “Bu bölüme özellikle hiç kimse alınmaz, siz nasıl girdiniz buraya?” dedi. Dil Tarih’e Dil Tarihli olmayan kimse alınmaz ama kendisi Hacettepe’den mezun. Evet mekânın ruhu, böyle bir şey var sanki. Ondan sonra böyle böyle bir soğukluklar olmaya başladı. Bir şeyler benden saklı gizli yapıyor gibi. Millî Kültür diye Kültür Bakanlığımız dergi yayınlıyordu. Bütün hocalardan yazılar topluyorlarmış. Ben hep duyuyorum, bölümde bazı arkadaşlar yazı hazırlıyorlar oraya. Bana kimse bir şey söylemedi. Bir gün böyle bir arkadaşın odasındayım. “Siz kimdiniz?” dedi. “Ben Nilgün Çelebi.” “Aaaa ama hocam, ben size kırgınım.” Soyadı Yurdum, dergi editörü bu kişinin hâlen ara ara adını duyarım. Ondan sonra “Siz,” dedi “bak bir yazıyı vermediniz.” dedi. “O kadar rica ettim.” dedi. “Ne yazısı?” dedim. “Ben sizi aradım ya.” dedi. “Yok ben sizle telefonda görüşmedim.” dedim. Yok böyle bir şey. Birisi telefonda “Ben Nilgün Çelebi’yim, yok ben size yazı vermem.” demiş, böyle bir şeyler. Ben memnuniyetle veririm, üstelik iyi de bir yazı yazdım. Böyle birtakım olaylar bunun gibi böyle geldi gitti.

Bu arada benim profesörlük sürem geldi. Bölümde de iki tane boş profesörlük kadrosu var. Ben Konya’dayken 87’de doçent oldum. Ondan sonra işte 92’de sürem 5 yıl doluyor. Ben özlük hakkı olarak profesörlüğü alayım istiyorum. Ama bölüm başkanı bir türlü dekanlığa ilan yazısını yazmadı. Yazının bölümden çıkması gerekiyor. Ben kıvranıyorum. Sonra birisi, hatta Önal Sayın, bir jüriye gelmişti. “Sözlü rica olmaz, bölüm başkanlığına hitaben bir dilekçe yaz, evrak yürür.” dedi. “Doğru ya!” dedim. Güya ben kamu yönetimi uzmanıyım, artık dilekçe verdim bölüm başkanlığına. Yok, işlem yok, görmüyor. Dekanın yanına gittim söyledim. “Ben bölüm başkanlığını da istemiyorum ama özlük haklarım falan, ilan verilsin istiyorum.” dedim. “Bölümden yazı gelirse olur.” dedi. Yazı gelmiyor. Sonra birisi rektör ile bir görüş dedi. Rektöre gittim. Böyle böyle, ilan süresi geçiyor. Günal Akbay o zaman rektör Ankara Üniversitesinde. “Bölümden yazı gelsin, ben hemen veririm hiç beklemem.” dedi. Hatta ben rektöre giderken böyle bir bütün makaleleri, kitap bilmem ne çevirileri

hepsi koydum bir çantaya. “Bakın” dedim “ben bunları yaptım profesörlük için.” Takdim tez bilmem ne vardı o zamanlar. “Bak bunları yaptım, ben de olurum zannediyorum.” dedim. Puan yok o zamanlar ama işte araştırmalar, yayınlar “bunlar yeter bana kalırsa” dedim. Baktı “Evet, yeterli ama önce bölüm başkanı yazacak dekana, dekanlıktan da bana gelecek yazı.” dedi. Peki tekrar bölüme dönüyorsun. Ben böyle ortada kaldım. Bölüm de yazmayınca ilan çıkmıyor. İş kötüleşiyor.

Ondan sonra ben ne yaptım? Birisi bana akıl verdi. Selçuk Veteriner Fakültesi kurucusu Hümeysra Özgen. Bizim Ankara’daki Koneviler grubundan. “Bölüm Başkanının yetkisi sınırlıdır, Bölüme verdiğin dilekçenin 15 günü dolup da cevap almayınca Dekanlığa talebini bildiren yazını yaz, ekine de Bölüme yazdığımı koy, Fakülte Yönetim Kurulu kararı uygun görürse ilan talebin Rektörlüğe gönderilir” dedi. Dekanlığa dilekçemi yazdım ama şeyleri de yazıyorum, 11 derse dışarıdan hoca gelen öyle bir bölüm, yıllardır hiç profesörü olmamış. Böyle bir bölüm... Nihat Bey doçentken ayrılmış, Tahir Çağatay’dan sonra profesör yüzü görmemiş bir bölüm. Ben de inatlaşmaya başladım. İnsan bir şey oluyor tuttuğunu koparma, gitme, üstüne gitme gibi. Şimdi ben yorunum yapamam böyle şeyler ama işte bunlar hep insanın enerjisini alıyor tamam mı? Hadi dedim ya artık erken yoruluyorum. Bunlar beni yoruyor. Bitiveriyorum böyle. Annemin hastalığı karşısında da vaktiyle çok, çok enerji harcadığım için bir noktadan sonra bitiyordum.

Dekanlığa dilekçeyi verince Rüçhan Arık hoca da bana göre kalıyor. Harekete geçmiyorlar, çekiniyorlar. Ben bunu ondan sonra anladım. “Evet, böyle bir yol var tabii.” dedi dekan hanım. Yönetim Kurulu Kararı. Ben de fakülte yönetim kurulunda üyeyim, doçent temsilcisi olarak. Dilekçem orada okunacak, ben dışarı çıkıyorum, toplantıda ben olmayacağım. “Benim gıyabında siz karar verin.” O zamanlar sigara içerdim, böyle bilmem, belki bir paketi bu toplantı sonuna kadar bitirdim herhâlde dışarıda beklerken. Sonra fakülte sekreteri çıktı. “Gel gel kurtuldun.” dedi ve ilan Fakülte Yönetim Kurulu kararıyla rektörlüğe gidiyor. Çünkü bölüm süresi içinde dilekçelere cevap vermediği için, gerekçe bu. Ondan sonra tabii rektörlük de ilanı verdi. Ama o da maceralı.

Dedim ya ilan çıkması Aralık 1992. Orada bile bakınız mobbing mi diyelim uzun anlatıyım hadi.

İlk Abant toplantımızı yapıyoruz, Abant’a gidilecek. (Bu, UNESCO TMK Abant toplantısı. Diğerleriyle ilgimiz yok). Çeşitli şehirlerden hocalar davet ettik gittik oraya. Tam gitmeden önce bu ilan çıkacak. Fakülte sekreterinin odasına girdim. “İlan çıktı mı?” dedim. “Evet,” dedi, “ilan yazısını yazdık rektörlüğe. İlan hemen bugün yarın çıkıyor, oturun göstereyim.” dedi. Çünkü iki gün falan izinliydim Abant toplantısı için. “Yok” dedim “siz yazı yazdık diyorsanız mesele yok” dedim. “Sen gel otur yazıyı göstereceğim ben sana.” dedi. Yazı bir geldi. Uygulamalı sosyolojiye profesörlük kadrosu. Benim doçentlik alanım Genel Sosyoloji ve Metodoloji. “Ben buna başvuramam.” dedim. “Benimki genel sosyoloji ve metodoloji. Problem çıkar çünkü her şeyde problem çıkıyor ya.” Ne yapacağım? “Hemen git dekana söyle.” dedi. Adam bunu biliyordu. Çünkü o ilanda o öyle bir iş, onun için bana o kadar çok ısrar etti ki çünkü gel gözünle oku. Bekletti, yazıyı getirtti. “Gel oku. Oku, kalkma, otur bak oku, hemen hemen git dekanla konuş.” dedi. Dekanın yanına gittim. Ben bu ilana başvuramam. Çünkü benim eserlerim uygulamalı sosyoloji alanına girmiyor. Yetişmem de öyle değil. Bunlar hep problem olacak şeyler. Çünkü her şey bu kadar problem oldu. “Aa öyle mi olmuş?” dedi. “Ben dilekçede genel sosyoloji metodoloji yazmıştım bu olamaz. Peki o zaman hemen düzeltelim.” dedi. Tekrar bir yazı yazıldı ama dekan hanım biraz bozuldu benim bunu keşfetmeme. O yazı yazıldı. Tekrar ben o yazıyı elden rektörlüğe yetiştirdim. Rektörlüğe, telefon açıldı, yazı değişiyor diye. Rektörlük dedi ki “Biz onu matbaaya gönderdik Resmî Gazete’ye.” O yazıyı ben durdurdum. Önce matbaaya gittim. Resmî Gazete’nin basıldığı Ulus’ta durdurdum onu. “Yeni yazı gelecek.” dedim. Rektörlüğe gittim. “Hani böyle böyle olacaktı?” Böyle bir paniğe kapıldı insanlar. Herkes böyle bir paniğe kapıldı. Herkes yanlış yaptığını biliyor. Tamam o yanlışlığın ortaya çıktığını fark ettiler ama hemen üstünü örtmek için gerçekten bu yazıyı sildiler. Yeniden Genel Sosyoloji Metodoloji yazıldı, o yazıyı elden aldım Resmî Gazete’ye götürdüm ve gazetenin müdürü, akşam bilmem gece kaç kadar beklediler. O yazı gitti, Resmi Gazete’de öyle yayımlandı. Şimdi Basın İlan Kurumuna ilana gidiyor. Bir de 3 ya

da 5 büyük gazeteden birinde yayımlanacak. Yayımlandı mı? Bekle çıkmıyor. İlan çıkmıyor.

2 ay yayımlanmıyor. Nasıl olur? Bir ilan nasıl olur da çıkmaz? Çıkmıyor. Çıkmıyor. Her gün gazeteleri alıyorum, okuyorum, çıkmıyor. Ankara Üniversitesinin bütün ilanları kurudu. Yok. Her üniversitenin çıkıyor. Bizim ilanlarımız yok. Mevzuata göre hem resmi hem özel gazetede yayımlanması şart. Dayıma dedim ki, Allah'tan bir dayım var, eli kolu uzun. "Bu böyle oldu." Hatta aile de biliyor benim bu maceramı. Basın İlan Kurumu Başkanı Gültekin Samancı. Şahıs dayımın arkadaşı, Konya kökenli. Ona telefon açıldı. Dedik "Bu ilan niye çıkmıyor?" Araştırdı Gültekin Bey. Hürriyet'e verilmiş ama Hürriyet basmıyor. Hürriyet gazetesi Ankara Üniversitesinin, eşi Resmi gazetede yayımlanan Akademik kadro ilanını gereksiz yayımlamadı. Bunun üzerine Basın İlan Kurumu o ilanı Hürriyet'ten aldı, Türkiye gazetesine gönderdi. İlan ertesi gün Türkiye'de yayımlandı. Hayatınızda böyle olaylar yaşadınız mı? Benim ilanım bile durduruldu.

Profesör kadromun ilanı çıktığı duyulduğu anda Dil Tarih'te böyle bir bomba gibi haber patladı. Nilgün Çelebi ilanı çıkmış. Nasıl olur? Çıktı ve ben atan-dım. Şimdi benim atanmam aylar sonra, Nisan 1993'te oldu. Zira ilandan sonra jüride de bir sıkıntı oldu. Jüri üyelerinden biri raporunu yazmadı. İstanbul İktisat Fakültesinden, şimdi emekli Mustafa Erkal yazmadı. Yazı her-kesten geldi, ama o yazmıyor. Ben ne yapacağımı şaşırdım. Yok, yazmıyor. Cihat Özönder'e telefon açtım Hacettepe'den arkadaşım. Allah rahmet eylesin. Üniversiteden o da benden bir sınıf ya da iki sınıf üstte. Biz öğrenciyken asistan girmişti. Okulun ölkücü grubundaydı. O sıralarda Hacettepe'de ya bölüm başkanı doçent ya da profesör. Cihat'ın çevresi de çok geniş. "Cihat" dedim "ben sana bir şey söyleyeceğim, böyle bir durum var Mustafa Erkal benim raporunu yazmıyor. Ben bu ilanı çok zorluklarla çıkarttım. Şimdi onda tıkanı. Bu olacak şey değil." "Tamam. Sen merak etme." dedi kapadı. Ama Mustafa Erkal'a başkalarını da araya koyduk, adam yazacağım diyor yazmıyordu. Cihat'a "Negatif yazsın." dedim. "Dört olumlu geldi. Dört, bir böyle geçeyim." Bak, akşam ben saat dokuz buçuk on gibi Cihat'a telefon açtım. Saat 11-12

gibi Cihat bana geri bir telefon açtı. “Yarın sabah raporun rektörlüğünüzde.” dedi. Ertesi günü sabah. İstanbul’dan Ankara’ya özel ulak mı buldular? Bir adam otobüse mi bindi? Hakikaten ertesi gün öğlene doğru Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne benim Mustafa Erkal’ın olumlu raporu geldi. Oradaki bir memur bana telefon açtı: “Çok merak ediyordunuz, raporunuz olumlu geldi, kurula sokuyoruz.” dedi. Üniversite Yönetim Kurulundan geçiyor profesör kadrosunun onaylanması.

Profesör olunca bölüm başkanlığına da devraldım.

Devraldım. Evet ondan sonra. Profesör oldum ama burama da geldi. Artık böyle olunca bu süreçte bütün selamlar sabahlar da kesilmiş olduğu için dekanın odasına gittim. “Sayın Dekan ben profesör oldum. Teşekkürler. Çok iyi, memnunum. Sizden bir dileğim var.” “Nedir?” “Ben bölüm başkanı olmak istiyorum.” “Hani olmam demiştin.” dedi. “Ama benim başkanım yazımı yazmadı. Yazsaydı sorun yoktu. Benim ilanım Fakülte Yönetim Kurulu kararıyla yukarıya gitti. Ben bunu istiyorum.” Dekan hanım da “Bölümde tek profesör olduğuna göre elbette seni yapmamız gerekiyor.” dedi. Öyle demiştim ama ilan yazımı bölüm başkanı yazmadı, üstelik neler çektim. Bu arada başka şeyler daha ufak tefek şeyler de var, yaptığım bir araştırmanın döndürülmesi gibi. Onu profesörlükte sunacağım zannedildi sanırım. Ben aslında bir taraftan ayrıca bir çalışma yapmıştım. Onu kimseye söylememiştim. Çünkü anlamıştım böyle bir şeyler dönebilir diye. Oysa benim takdim tezim başka bir şeydi. O eleştirilene dosyaya koymaya tenezzül etmedim. Bütün bu mücadeleden sonra dekana “Ben, çok emek verdim, çok uğraştım.” dedim. “Peki.” dedi bölüm başkanlığı yazısını yazdı.

Siz bölüm başkanı olduktan sonra bölümde büyük değişiklikler de yapmaya çalıştınız...

Evet epey değişiklikler yaptım. Ölü toprağı dökülmüş Dil Tarih’te ama hiç kimseyi mutlu edemedim. Tamam bölüme elemanlar aldım ondan sonra ders programı değiştirdik. O sırada dekan değişti. Yeni dekan da değişiklik istiyordu. Yeni bir ders programı hazırladım, yeni dersler koydum, yüksek

lisans programı açtım, doktora programı açtım. İşte modüler sistem diye bir şey koyduk. Yok efendim direkt sosyolojiden yüksek lisans, sosyolojiden doktora hâlâ öyle açıyorlar. Nefret ettiğim bir şey, dünyada yok böyle bir şey. Sosyolojiden doktora yok. Bak ben bütün büyük üniversitelerin lisansüstü programlarını inceledim. Adamlar programları bilim dalı adına değil, belirli konularda açıyorlar, ne bileyim göç konusunda yüksek lisans açıyor, bilmem ne konusunda konuya bağımlı olarak açıyorlar tamam mı? Ben de bizim ana bilim dallarına da tabi canlandırması için bütün sosyoloji bölüm başkanlarını Dil Tarih’te topladım. Ana bilim dallarını tanımlayalım, şöyle olsun böyle olsun, öneriler, kabul edenler, yarı kabul edenler falan. Ama Toplumsal Yapı ve Değişme anabilim dalını kurdurdum. Sosyometri diye saçma sapan bir anabilim dalımız var, biliyorsunuz. Herkes şimdi bir de anahtar kelimeyle doktor oluyor, doçent oluyor, profesör olunuyor. Olacak şey mi, her neyse. Modüler programda istedim ki uzmanlık alanları oluşsun. Dersleri de ona göre aldırılmalı. Mesela metot konusunda işte öğrencinin birine “Yusuf Ziya Özcan’dan git ders al” dedim. Hacettepe’de Beylü Hanım’dan metot aldırıldı. Ankara’da pek çok metot dersi veren hocalar var. Maalesef çoğu yerde lisans ve lisansüstünde aynı dersler yakın içeriklerle yineleniyor.

Bir de o Tamamlama programından geçme olayı var. Sosyolojide yüksek yapılmıyor, doktora yapılmıyor, temeli yok. O derslerde dersin adı bilmem ne olabilir, hiç önemli değil. Dersin içeriği ne? Hocanın lisansta anlattığının ayırması gibi şeyler, her neyse. O okullarda işte titizlendim modüler sistem olsun, modüller olsun, şunlar bunlar. Staj programı koyalım. Bir dergi çıkardım falan üç yılda epey de uğraştım, bitirdim ama işte üç yıl bölüm başkanlığı süresi. Tabii sonra başka bir arkadaşım oldu. Ondan sonra ve yalnız bölüm başkanı da değişince benim aldığım elemanlar bile bir sevindiler, bir sevindiler. İnsanlar çok mutlu oldu, ben onu gördüm. Dil Tarih’ten soğumam da böyle oldu zaten. İnsanlar böyle bir şeyler yapmaya çabalayan, koşturan bir bölüm başkanını sevmiyorlar, istemiyorlar. Rahatlarına dokunmayacaksın. Düzenli bölüm toplantıları yapıyoruz. Bölüm kararları deftere yazılıyor, sayfası numaralı karar defterleri alındı. Ondan sonra herkes görüşünü, önerisini versin. Dergimize yazılar versin, hakemli dergi olacak işte meslektaş okuması bilmem ne, öyle

başlattık iki sayı çıkarttık, tabi sonra kapandı gitti. Ondan sonra staj programı, onun yönergelerini hazırladık. Bir şey daha yaptım, herkesten dersin başında ders içeriğini girdiği derslerin içeriğini hazırlamalarını istedim. Öğrenciye dağıtım ama önceden bir de birbirimize de dağıtalım, görelim. Aynı konuları işlemeyelim. Sizin istediğiniz adlarla, vereceğiniz konularda dersler açıldı. Program buna göre dönüştürüldü. Artık aynı şeyi vermeyelim. Bu çok insanı rahatsız etti. Öğrenciye şu ders programını vermek. Bu ODTÜ’de de var hoca değerlendirme formu onlardan aldım çevirdim bunu bize uyarladım. Bakın bunu siz uygulayın. Siz alın size bir ayna olsun dönem sonunda. Orada beğenmediğin şeylerin olursa sen kendini değiştir, ilerlet. Bana bölüm başkanına vermeyeceksiniz, dekanlığa vermeyeceksiniz. Bu bile rahatsız etti insanları. Ondan sonra benim bölüm başkanlığından, sürenin bitmesinden çok mutlu oldular. Yüzlerindeki o ferahlığı gördüm. İşte ama şimdi hiç içimden gelmez Dil Tarih. Yıllar önce okumuştum Nusret Hızır’ın anılarında. O da Dil Tarih’ten emekli olmuş. “O kadar çok acı çekmiştim ki orada, emekli olduktan sonra Dil Tarih’in önünden geçmem, karşı kaldırımdan geçerim.” diyordu. Çok tuhafıma gitmişti koskoca Nusret Hızır. Şimdi ben önünden geçiyorum ama içine girmiyorum. İçimde bir istek yok. Ondan sonrası annemin rahatsızlığı ve emeklilik. İyi ki emekliyim. Her gün sabah uyanınca hep ben “İyi ki emekliyim.” diyorum ve bu lafı söylediğim anda şu boynumdan aşağıya böyle bir yumuşak sinirlerin gevşemesi olayı oluyor. Bu da ferahlık veriyor. Kurtuldum. İyi ki emekliyim. Asla hiçbir yerde bir ders vermem. Konferans şu bu işte onlar ayrı ama asla hiçbir üniversitede ders vermem.

Şöyle hayatınızı bir cümleyle özetleyecek olsanız? Bu röportaja koyacağımız isim olsun.

Ay ne diyebilirim ki? Kendim ettim, kendim buldum. Çok yanlış seçimlerim oldu. Ama o anda demek ki koşulları aşamadık. Zamanın ruhuna kandiğim dönemler oldu. Keşke daha, daha da ileriye görebilseydim. Ben her zaman ileriye görürüm. Bugün bile ben her zaman üç gün sonrasının işini bugünden bitiririm. Ben her zaman hiçbir şeyi son ana bırakmam. Hep sonrayı düşünerek davranırım ama keşke daha da ileriye düşünerek hayatımı planlayabilseydim.

Mesela Hacettepe'yi bitirdiğim zaman hukuk fakültesine de bir kaydolsam sanki demiştim. Ama İzmir'e gidince hukuk kaldı. Ben İzmir'e gittikten sonra hukuk fakültesi de açıldı orada. O hep içimde bir hukuka gitseymişim, o duygu da vardır. Dolayısıyla yalnız, zamanın ruhunu daha da aşabilseydim keşke, onu söyleyebilirim. Yine yaşlılarıma göre aştım ve başıma ne geldiyse onlardan geldi. Ama daha da ilerisini düşünebilirdim aslında. Daha akıllıca, daha az enerji harcayarak.

Konya'da kalsaydım daha iyi olurdu dediniz mi?

Konya hiç düşünmedim. Hayır.

Sanki en mesut döneminiz orası gibi olmuş ama.

Üzüldüğüm şeyler oldu. Tabii ondan sonra ben bölüm başkanlığı da yaptım ve orada kalsaydım ne olurdu? Bak bunu düşünmedim ya da kalsam ne olurdu. Düşünmedim. Onu düşünmedim. Ege'de kalsam belki daha iyi olabilirdi. Ama orada da ilişkiimin kesilme ihtimali vardı. Öyle bir korku beni endişelendirirdi. Evet şüpheli. Biliyorum belli zamanlarda belirli kararları veriyorsunuz.

Ama Türkiye'de sosyoloji bölümlerinin özellikle gelişmesinin istenmediğini biliyorum. Ben bunu gördüm. Benim çabalarıma karşı böyle getirilen setlerin arkasında hep böyle sanki. Çünkü o bir kişinin marifetiyle olmaz. Bu bölümler benim istediğim sosyolojiye yönelik olarak geliştirilmiyor. Tehlikeli olabilecek bölümler. Bunların temeli budur. Sınırdı, kısır, böyle kalsınlar işte. Ben doktora derslerini alırken Nihat Nirun'a gittim. Dedim ki "Ben hâlâ ve bir yere kadar geldim ve Veblen'den sonraki sosyologları öğrenmedim ben." Böyle bir eğitim nasıl olabilir? Çünkü bu Mertonlar, Parsonslar var.

İzmir'de asistan oldum ya. Doktorasını İngiltere'de alan Ülgen Oskay var. Onun eşi, o zaman eşi olan Nihat Erdoğan var. Sonra Fransa'dan doktora alan Önal Sayın var. Onlardan böyle yabancı Pierre Bourdieu'nün adını duyuyorum, Merton'ı duyuyorum. Oradaki Amerikan konsolosluğunun kitaplarından Merton'ı okuyorum. Bunun üzerine Nihat bey Çağdaş Sosyoloji Teorileri diye bir ders koydu. Ama sonra dediler ki "O ders bile Parsons'a kadar gelip

bitiyordu.” Hacettepe’de sonraki kuşaklar günümüze kadar getirdiler. Sosyoloji bölümlerinde hep böyle sınırlı kafalı, sınırlı yetenekli insanlar olsun isteniyor. Oralara fazla gelmemen gerekiyor. En büyük hatam bu: Amerika’da kalmamak. “Türkiye’de seni çok üzerler, sen gitme oraya burada kal biz senin bütün bursunu her sene ayarlayacağız” dediler çünkü. Bir de benim vizem muhakkak bir sene sonra dönmek üzere. Türkiye o şekilde izin veriyor. Hani bu gençler gelip buralarda kalmasın diye. “Biz hepsini ayarlayacağız üniversite üzerinden.” dendi. Bunu kabul etmemem bir hataydı herhâlde. Ama başka türlü dayanamazdım. Çok özlemiştim. Teşekkür ediyorum.

“Sosyalizmi Öğrenmek İçin Sosyolojiye Gittim”

Oya Baydar

Oya Baydar, 1940'da İstanbul'da doğdu. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesinden mezun oldu. Fransa'da sosyalizmle tanışarak aktif siyasete adım attı. İstanbul Üniversitesi'ndeki sosyoloji eğitimi sonrası aynı bölümde asistan olarak akademik yaşamına başladı ancak siyasi görüşleri nedeniyle üniversiteden istifa etti. Bir süre Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde çalıştı. 12 Mart 1971 sonrasında tutuklandı. 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında Almanya'da kaldı. 1990'larda edebiyata dönerek, Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla gelen karamsarlığı yazıya döktü. Yakın tarih ve sosyal olayları işlediği romanlarıyla tanınan Baydar, sürgün yıllarından sonra Türkiye'ye döndü, gazete yazarlığı yaptı ve edebiyat alanında birçok ödül kazandı.

Çocukluğunuzu, gençliğinizi ve aile çevrenizi bir ufak dinlemek isteriz.

Ben 1940 doğumluyum. Tam savaş, İkinci Dünya Savaşı ortamı. Benim babam subaydı. Ama hemen söyleyeyim klasik bir subay değildi, askeri okuldan falan değildi. Bunlar, Kurtuluş Savaşı’na katıldıktan sonra, Fransa’da okuyormuş hatta o sırada, Kurtuluş Savaşı için geliyorlar. Kurtuluş Savaşı’na katıldıktan sonra isteyenleri, okumuş yazmış olanları, ikmal-i tahsil diye bir şey var, o da şu demek; doğrudan doğruya akademiye girerek subay oluyorsunuz askeri okullardan geçmeden. Bunu şundan anlatıyorum, bir askeri disipline uyan bir adam değildi. Babamların soyu bir saraya dayanıyor, paşalar falan var. Ben pek meraklı olmadığım için bu kişilerin adını zor biliyorum. Onun da verdiği bir şey belki. Babam tabii o zaman çok genç ama kulağı da Prens Sebahattin’den dolmuş. Dolayısıyla yani klasik Kemalist Cumhuriyetçi bir subay değildi. Nitekim her zaman başı belaya girerdi, davaları olurdu üstlerine karşı durmaktan. Ama iki dil bilirdi, askeri ateşe olarak, o zamanlar 1930’larda umumi müfettişlikler var Türkiye’de. Bu da 3. umumi müfettişlikte askeri danışmanın müfettişi idi. Rusya ile olan sınır şeylerinde falan da o duruyor. Bunu şundan anlatıyorum, ben klasik bir asker çocuğu olarak büyümedim. Asker çocuğu olmanın o sıralarda bütün zorlukların yaşandığı, hep böyle ben 11 yaşına kadar köylerde falan İkinci Dünya Savaşı olduğu için de mesela babam şeydeydi, Batı Cephesi, yani Taya Kadın diye bir köy vardı Terkos köyünün yanında şimdi böyle şey olmuş, villalar falan varmış orada. Bizim zamanımızda oturacak ev dahi yoktu, o garnizonun dışında bir baraka yapılmıştı, orada otururduk. Biraz babamın etkisidir muhtemelen daha sonra nasıl diyeyim, hani benim kesimimin, şimdi mahalle tabiri kullanılıyor ya, bizim mahallenin, benim içinden çıktığım kesimin daha devletçi, Kemalist Cumhuriyetçi zihninin biraz daha eleştirel bakabilmenin oradan geldiğini düşünüyorum. O eleştirel bakış tabii bazen insana da mâni oluyor. Yani gideceği yollara, muhtemelen üniversitede kalmamı da engelleyen durumlardan biridir. Annem öğretmen-di, cumhuriyetin ilk öğretmenlerinden olmasa bile ikinci kuşak öğretmenlerindendi. Annem ise demin anlatmaya çalıştığım, babamın zihniyetinin tersiydi. Böyle “laikçi” lafını sevmiyorum ama laikliği bir ideolojik bakış olarak gören biriydi. Onun etkisi de var ama ben babama yakındım her zaman, her

konuda. Evet, hep böyle dediğim gibi köylerde, köy okullarında okudum. Ondan sonra en son 51 galiba, 1950’de İstanbul’da Sarıyer’de oturmaya başladık. Çünkü babam boğaz komutanı olmuştu, orada oturmaya başladık. Ama hemen o yıl babam emekli oldu, emekliliği de sevk edildi zaten. Şunu hatırlıyorum, bu ayrıntılar biraz nasıl bir ortamdan yetiştiğimi anlatmak için, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde, o zaman askerler oy kullanmazlardı, sivil giyinmiş olarak anneme, yaptıysa annem bilmiyorum ama Demokrat Parti’ye oy kullandırmıştı. Annem bu işe evet demiş midir dememiş midir bilmiyorum ama. Daha sonra babam askerlikten ayrıldı. Her zaman çok dar gelirliydik açıkçası. Çünkü o dönem 1960’lara gelene kadar, subaylar, askerler hakikaten en dar gelirli kesimdi. Hatta 1960 darbesinin, yani 27 Mayıs’ın biraz bundan yapıldığı bile söylenir. Ondan sonra da hakikaten ordumuz bayağı biraz daha toparlandı ekonomik olarak diyeyim isterseniz. Her zaman dar gelirliydik, ben böyle hep dar gelirli bir ekonomik durumda büyüdüm. Kültürel olarak falan değil, kültürel olarak tam tersi, babamın çok dil bilmesi etkiliydi. Ondan sonra da ben Fransız Okulu’na yazdırıldım. Pahalı bir okul, burslu olarak yazdırıldım. Bir Katolik okuluymuştu, yani rahibeler okulu ama sadece rahibeler için değil tabii. Bizim Milli Eğitim’e, o zamanki Maarif Bakanlığı’na dahil bir okul ama hocalarımız falan rahibeydi. İşte babam Fransızca biliyor, ben de fena bir öğrenci değildim. Burslu olarak okuyabildim. Tabii oranın şöyle bir özelliği var, dame de sion, tam kolejin bir manada tersini, geleneksel servet sahiplerinin, burjuvazi demeyeyim, aynı zamanda büyük servet sahibi azınlıkların çocuklarının okuludur. Kolej öyle değildi ama babam koleji istememişti çünkü kolejin Amerikan görgüsüzlüğünün örneği olduğunu ve eğitiminin kökü olmadığını düşünürdü. Keşke şimdi düşünüyorum koleje gitseymişim diye ama neyse böyle burslu olarak yani ücretsiz okuyordum ama demin dediğim ailelerin çocuklarının yanında da biraz zor oluyordu. Siz onların hiçbir şeyini tutturamıyorsunuz. O zaman ne olacak? Çok çalışkan olup öne çıkmanız lazım kendinizi ispat için, yoksa kendinizi ezik hissedersiniz. Ben de o yola gittim, iyi bir öğrenci oldum ama çok da nasıl diyeyim hem iyi hem serkeş bir öğrenci oldum, derslerim çok iyiydi ama disiplinin çok kötüydü. Hatta yıllar yıllar sonra bir sınıf kötü bir sınıfsa Oya Baydar’ın sınıfından kötü Oya Baydar’ın

sınıfından iyi diye okulda anlatılmış. Biraz ortalığı dağıtırdık. Öyle bir eğitim dönemim oldu. Okulda kazandığım kartezyen sistematik düşünceydi. O yüzden sonrasında bazı şeyler her zaman bana kolay geldi. Dağılmadan bir şeyleri toparlamak falan çok çabuk yapılabilen şeylerdi. Okulda kazandığım o oldu. Yalnız tabii çok da zorlandım, o disiplin fazla gelmişti. Okulu bitirme yakın, ben çok kitap, çok roman okurdum özellikle. Bu durumla meşhur olmuştum, sınıfın en arkasına çekilirdim, romanı koyardım önüme, elimde de örgüm olurdu ve dersi dinlerdim. Bu her zaman bir sorun yaratsa da çok okumuştum o sırada. Okuya okuya, insanın içinde de varsa belki, sonra yazar olmak istedim açıkçası. Bir roman yazdım işte 17 yaşında mıydım neydin. Romanın kendi adını, benim verdiğim adı bilmiyorum ama sizler bilmezsiniz genç kuşaklar, sarı defterler vardı müsvedde defteri ucuz, onlara kalemle yazılmış bir şekilde. Şimdi cesarettime hayret ediyorum yani insan öyle oluyor demek ki, şimdi asla böyle bir şey yapamam. Aldım, telefon ettim Hürriyet Gazetesi’ne, genel yayın yönetmeni o zaman umumi neşriyat müdürüydü, Tahsin Bey hiç unutmuyorum rahmetli Tahsin Öztin ile sonra tanıştım. Ben dedim görüşmek istiyorum, sekreterine bağladılar. Ben dedim “17 yaşında bir genç kızım, bir roman yazdım romanımı basar mısınız?” Bu şimdi anlatırken bile bana olmayacak bir şey gibi geliyor. Cesaret mümkün değil böyle bir şey bu halimde de yapamam yani. Neyse, o sırada yalnız Fransa’da Françoise Sagan diye 18 yaşında yazmış olduğu bir roman çıkmıştı, o kadar da boş değil temelim, ona da biraz bir öykünme de var. Herhâlde o yüzden, o zaman da bu sansasyon merakı basında yok değildi, vardı. Beni çağırıyorlar, ben o sarı defterimle gittim. A tamam, kabul ettiler. Ondan sonra benim romanım çıktı. Son sınıftayım o sırada okulda, dame de sion’un son sınıfındayım. Hürriyet Gazetesi’nden çıktı ama ne isimle çıktı? “Kalbimin Aradığı Erkek.” Tamam mı hiç bir alakası yok fakat sansasyon, bir kız bilmem ne tabii kalbimin aradığı erkek diye kitap yazmış, bizim rahibeler okulunda acele beni yüksek disiplin kurulu verdiler, hemen uzaklaştırma aldım. Yani Millî Eğitim Bakanlığı disiplin kurulu karar almış, okul karar veremiyor. Üstelik okulu bitirmek üzereyim, o kadar yıl o bela okulu okumuşum, okulu bitireceğim. Şöyle bir şey oldu, sanırım bilerek oldu. Benim okuldan ihraç kararım mezun olduktan sonra geldi.

Dolayısıyla muhtemelen bunu hallettiler. Evet odan sonra ben çok mutlu oldum, tabii, romancı oldum ben falan. Romanın ismini değiştirmeleri biraz canımı sıkıyordu ama “O kadar da olur.” dedim. Ondan sonra oradan aldığım parayla, hiç unutmuyorum 1500 liraydı, o zamanın parası 1500 lira bayağı iyi. Ben kendime bir tane daktilo aldım ikinci el, elden düşme. Bir de Fransa’ya uçak bileti aldım Paris’e. Çünkü benim yeğenim, teyzemin kızı ve eşi Paris’te-lerdi. Sorbonne Üniversitesi’nde eşi doktora yapıyordu, kendisi de bir şeyler yapıyordu. Onlarda kalacağım yani. Babam ölmüştü. Annem tabii çok itiraz etti buna, nasıl gidilir falan diye. Ben buna rağmen gittim.

O sırada Fransa’nın önemli bir yayınevinden benim bu romanımı, roman basılı olarak da çıkmıştı o sırada, basma teklifi de geldi bana. O da bana ne güzel diye düşündürdü. Gittim Paris’e. Romanımın basılması mümkün olmadı çünkü elimden tutan biri yok. 18 yaşında bir çocuk neredeyse, şimdiki-ler gibi de değildik o zaman, 18 yaşında epey toy olurduk, şimdi 18 yaşında genç kızlar oğlanlar her şeyi biliyorlar. Henüz o zaman öyle değil, kendi başına çabalıyışın, elinden tutan kimsen yok. Ben verilen adrese gittim, muhteşem bir apartman katı. Gümüş çay takımlarıyla servis yapılıyor. Derdimi anlat-tım herhâlde bana baktılar bundan bir şey çıkmaz dedi adam. O yüzden o iş olmadı. Ama ben orada asıl akrabalarımın ortamında birtakım genç insanla tanıştım, Türkiyeli öğrenciler ya da orada çalışan insanlar. Ama öğrenciler deyince doktora düzeyinde öğrenciler, kimisi de orada çalışıyor. Bir de Yunanistan’dan iç savaştan kaçmak zorunda kalmış olanlar vardı Paris’te, onlarla da arkadaş olmuşlardı, öyle bir ortama düştüm. O zamana kadar hiç duymadığım şeyler duymaya başladım. Böyle konuşuyorlar ediyorlar, daha çok sol ve sosyalist bir ortamdı. Zaten Yunanistan’dan gelenler iç savaşta komünistlerle birlikte savaşmışlar Nazizm’e karşı. Bizimkiler de orada, Türkiye’den gelen-ler ile de bayağı bir sol ortam. Ben orada birtakım sözler duymaya başladım, sosyalizm gibi. Kulağıma çok hoş gelmişti. “A ne güzel şeyler bunlar, bunlar iyi, ben bunu beğendim” diyordum. Şimdi basit anlatıyorum ama hiç gözü açılmamış biri olarak o dönemin koşullarında genç bir kız, genç bir insan için çok çekici. İnsanlık, kurtuluş, eşitlik, özgürlük hakkında konuşuyorlardı.

Ben orada bu sosyalizm lafını duyunca artı burs alamadım. Çok önemli bir sinema enstitüsü vardı orada okumayı düşünüyordum ama o olmadı. Ben de döndüm. Dönüşüm 1960’ın Şubat ayı falandı, ikinci dönemden girdim üniversiteye. O zaman dedim ki ben, bu sosyalizm iyi bir şey, bu nerede öğrenilir, herhâlde sosyolojide öğrenilir. İkisinin sos’undan falan giderek yani sosyal bir tarafı var işin de. Ben öylece girdim sosyolojiye. Evet, 1960 Şubat döneminde girdim. 1960’ların havası Türkiye’de çok farklı bir havaydı tabii ki. Darbe olmuş, ihtilal ihtilal deniyor. 27 Mayıs olmuş, hava çok farklı, büyük bir politik kaynaşma var, yavaş yavaş herkes uyanıyor. Nitekim şimdi olumsuzuyla olumsuzuyla ele alalım, ben tüm darbelere karşı olan biri olarak o zaman da pek hoşuma gitmemişti zaten olup bitenler. Fakat mesela 1960 darbesinden sonra gelen, 27 Mayıs sonrasında gelen Anayasa falan en azından belli konularda bir özgürlük getiriyordu. Belli konularda kısıtlamalar olmakla birlikte Milli Güvenlik Kurulu o dönemin ürünüdür ama tabi biz bunların farkında değiliz. Belli düzenlemeler, grev hakkı gibi hemen arkasından geldi, sosyalist partilerin kurulma imkânları çıktı falan. Böyle bir ortamda, gençler arasında da bir kaynaşma vardı. Şimdi, dönemin gençliğinin laik, büyük şehirlerden özellikle laik ve çoğu CHP’li ailelerin çocukları olanlar sol kesimde yer aldılar. Buna karşılık Anadolu’dan gelen, özellikle Orta Anadolu’dan ve diğerlerinden gelenler de sağ kesimde yer aldılar. Bunlar biraz bir bilinçli tercihler de değildi, öyle oluyordu. Ortamlar da öyleydi. Bizlerin ortamı farklı bir ortamdı, Anadolu’dan gelen o arkadaşlarımızın farklı bir ortamdı. Ve ilk zamanlar gerçekten de daha sonra olacağı gibi o kadar da düşmanca ve kavgalı dövüşlü bir şey değildi bu. Sadece farklı düşünüyorlardı.

Buna karşılık üniversitelerde, asıl ilgi odağımız bu olmalı, İstanbul Üniversitesinde özellikle, yönetim düzeyinde profesörler katında da tam bir çatışma vardı. Devletçi laik kesim diyelim bir yandan, öte yandan da komünizm ile mücadele dernekleri falan daha neler vardı şimdi adlarını ben tek tek sıralamayacağım ama o dönemin muhafazakâr dahi diyemeyeceğim, aşırı sağ dahil olmak üzere birtakım kesimleri, muhafazakâr ya da aşırı sağ. Bunların bir çatışması vardı. Nitekim benim, meşhur diyeceğim daha sonrası için, doktoramın reddi meselesi de öyle bir şeyin ürünüydü zaten. Üniversitedeki o yönetim ve profesörler

kurulunun kendi içindeki çatışmalarının ürünüdür aslını ararsanız. O ortamda ben solda yer aldım. Biz o zaman böyle siyaset falan demezdik ki siyaset de değildi. Ben ömrüm boyu siyaset yapmadım diye düşünürüm kendimi. Hiçbir partide olmadım, partilere girdim de yani o manada değil, biz devrimci olarak mücadele derdik. Devrimci mücadele, sol kanat, orada yer almaya başladım. Şimdi o kanatta da daha o zamandan gördüğüm, işte rahmetli Deniz Gezmiş’ler ve diğerleri gibi antiemperyalist Kemalist bir akım vardı, bir de çok istisnai olarak Türkiye İşçi Partisi, TİP, ilk TİP gerçek TİP yani, orada daha farklı enternasyonalist, sosyalist ama o düzeyde devletçi olmayan yani çok kesin sınırlarla ayırmıyorum bunu ama o düzeyde devletçi olmayan da bir anlayış vardı. Ben İşçi Partisi’nde kaldım. Bölümümüzdeki iki ana yani genel sosyoloji, diğeri de adını bile unuttum, Nurettin Şazi Kösemihal’in. Ben ve ilk eşim Muzaffer Sencer, Nurettin Şazi Kösemihal’in asistanıydık ikimiz de.

Sosyoloji Bölümünde okudunuz ve asistan oldunuz.

Şimdi biz genel sosyoloji, bölüm olarak neredeyse, sosyoloji bölümünün içinde genel sosyoloji ki Cahit Tanyol’du hocamız, çok da severdim. Ama o benim doktoramın reddinde falan da rol oynadı o ayrı hikâye. O da siyasal bir tercih tabii. Diğer bölümde de Nurettin Şazi Kösemihal vardı. Bu iki bölüm şöyle; genel sosyoloji klasik Durkheim sosyolojisi ama hocalarım, hocamız Cahit Bey’in özellikle kendi tercihiyle bir ölçüde de siyasal bir perspektif de verirdi. Bunlar Türk sosyalizmi falan, o sırada Yön Dergisi çıkmaya başlamıştı, onlar Yön dergisi kanadıydı. Savundukları da daha çok Türkiye’de devrimin olması ama bunun yukarıdan aşağıya olması meselesiydi. Atilla İlhan’da sonradan simgesini bulan, Kemal Tahir ile de edebi yönü desteklenen bir gelenekçi devletçi sol ki hâlâ bile bunun izleri vardır. Ulusalçı bir soldu onlarınki, buna karşılık bizim Muzaffer ile birlikte asistanı olduğumuz Nurettin Şazi Kösemihal’in deneysel sosyolojisi, bölümün adı bu muydu hatırlamıyorum açıkçası.

“Tecrübi Sosyoloji”.

“Tecrübi Sosyoloji” mi? İşte ben çevirmiş oldum. Orada ise daha yeni yöntemler ve Amerikan sosyolojisine daha yakın bir şey, bir eğilim vardı. Nurettin

Şazi o sırada, 1 yıl önce Amerika’dan dönmüştü ve Amerika’da Moreno’nun Moreno ile birlikte hatta çalışarak da Moreno ekolünü, bilindiği gibi daha böyle küçük grup sosyolojisidir, onun hatta kocaman bir kitabı vardı ben çevirmiştim onu, her ne kadar profesörümüzün adıyla çıktıysa da nasıl çevirdim şu anda düşünemiyorum bile. Neyse, Moreno’nun deneysel sosyolojisi, ampirik şeyler, alan araştırmaları.

Alan araştırmaları dersimiz falan yoktu ama biz oraya kendimiz yönelmiştik ve çok hoş bir özgürlük ortamı vardı bölümde diyeyim en azından bütün üniversiteler için söyleyemem bunu ama o özgürlük ortamında hocalarımız da bunu engellemiyorlardı. Mesela o sırada 1963’ten başlayarak, 1962-1963, Mimarlık Fakültesinden de birtakım asistan arkadaşlarla birlikte köy araştırmaları, bölge araştırmaları yapmaya başlamıştık. Bu benim çok keyif aldığım da bir şeydi. En büyük araştırmamız o sırada üniversitemizin de maddi desteği olmadı ama en azından bizi özgür bırakmasıyla üniversitenin, Antakya’da Hatay’da, amacımız oradaki çok farklı kültür farklı din mezheplerden köylerde bir araştırma yapıp karşılaştırmalı bir çalışma yürütmektir. Antakya’ya gitmiştik 1963 sonuydu galiba. Orada da 5 köy yapacaktık, sonunda 3 köy yaptık ama biri Türkiye’deki tek Ermeni köyü olan Vakıflı köyüdür. Biri bir alevi köyüydü, adını şimdi çıkaramam ama böyle 5 köy vardı. Ama bunlardan bir tek Vakıflı köyünü yapabildik, deneysel bir çalışmaydı. Sonradan düşününce çok yüzeysel çalışmayla köylere gidiyoruz, “Kaç çatalın var, kaç bıçağın var” işte eşya sayılarını soruyoruz. Ama Vakıflı köyüne gitmişsin, bu köy neden tek Ermeni köyüdür? Ne olmuş burada? Nedir? Bir tek soru yok, kafamızda da yok yani bir şey engel olduğu için değil, böyle bir konu yok kafamızda hiçbirimizin. Evlerinin planlarını, mimarlar rölövelerini yapıyorlar evlerinin, işte çocuğu nasıl bakarsınız falan, o sırada altını değiştiriyorum ben çocukların, yakınlık olsun diye. Sonra da muhtar oldu benim altını değiştirdiğim çocuk, Vakıflı’ya muhtar oldu, sonra gördüm onu. Ama demek istediğim, bir temel bilinç eksikliği var ve onu bize verecek hocalarımız da yok aslında, ya da yani karşılıklı bir ihtiyaç belirlenmemiş. Arap Alevi köyüne gidiyorsun mesela, Alevilik neymiş? Aleviler ile Sünni köyleri birbirine kız alıp vermiyor, bir tek bunu biliyoruz. Ama neden böyle bir çatışma, anlayamıyoruz, arka planını

getiremiyoruz. Bu, sadece bizim eksikliğimiz miydi bilemiyorum ama o dönem, üniversitede gördüğümüz derslerin dışında kendi kafamızdaki sosyoloji araştırmalarını kendimiz el yordamıyla biraz ve bizim yaşlarda, asistan olan çoğu, çeşitli üniversitelerden gruplarla yapmaya başladık.

Mesela Ankara'dan belli arkadaşlarımız vardı, Erzurum'da vardı, İstanbul'da vardı, biz öyle küçük bir grup da kurmuştuk, sosyoloji grubu kurmuştuk. Ortak çalışmalarımızı paylaşırdık ve biraz ne öğrendiysem o sırada öğrendim. Yani zayıf olduğunu söylemek istiyorum açıkçası. Tekrar söyleyeyim, bu çok kısıtlı İstanbul Sosyoloji Bölümüyle ilgili ve benim çevremle ilgili gözlem ama bunu çok aşağımda o sıralarda görmedim. Bir yandan da mesela ben ne öğrendiysem, düşünce tarihi dersini verebilmek için öğrendim. Buna Marksizm de dahil. Marksizm anlatmaya başladım, kitap yok tabii çünkü üniversite kitaplığı dahil hiçbir yerde Marksizm ile ilgili kitap yoktu, toplatılmıştır yani resmen yoktur. Bir tek Profesör Fındıkoğlu'nun anti Marksist olan aynı zamanda bir kitabı vardı, “Marksizm Nedir” diye, sanıyorum o vardı Türkçe. İşte ben Fransızca bildiğim için 1-2 kitap getirdim falan. Biraz Marksizm çalışmaya başladım, yine söylüyorum, kendi kendime. Dolayısıyla ben Marksizm çalışırken bir yandan, Marksizm de dahil olmak üzere düşünce tarihi dersleri veriyorum. Hani belki o dönem eğitimini ve üniversiteyi çok mu aşağılamış oluyordum hayır, derslerimiz fena değildi. Evet ama böyle bir ortam vardı. Doktora tezi olarak, doktora hocam Nurettin Şazi olmuştu ve ben dönemin koşullarında Türkiye'de işçi sınıfının doğuşu ve gelişmesi hakkında, ilk işçi sınıfının Türkiye'de doğuşu ile ilgili tez konusu aldım. O tezi yapabilmek için tabii ki Osmanlıca ve eski yazı öğrendim. Ama bu eski yazı çok beter, hemen unuttuyorsun. 2 kere öğrendim, 2 kere unuttum, devamını yapmazsanız unuttuyorsunuz. Ve işte epey iyi bir çalışmaydı, fena bir çalışma değildi. Ne varsa topladım, bütün eski gazeteleri tarayarak topladım. Tezimi teslim ettim, yine bu üniversitedeki havayı gösterme açısından söylüyorum ve tezimi profesör kuruluna, o zaman öyleydi şimdi nasıl bilmiyorum prosedür ama tez jüri tarafından kabul edildikten sonra profesörler kuruluna gider ve onaylanırdı. Profesörler kurulunda işte o bizim muhafazakâr ağırlıklı profesör kurulunda, özellikle Tarih ve Türkoloji bölümleri çok uçtaydı. Tarih Bölümü, Türkoloji

Bölümü ve birkaç bölümün daha oylarıyla benim tezim reddedildi. Tezimin reddedilmesinde çok sevdiğim hocam Cahit Tanyol’un da payı oldu çünkü her şey politikleşmiş. Ben Türkiye İşçi Partisi’ne girmiştım ve Cahit Tanyol ve onun çevresi, Yön Dergisi çevresiydi. Yani daha sonra Devrim Dergisiyle üstten devrim yani yukarıdan aşağı devrim, ordu ve bürokrasi onlar daha çok o kanattı, ben İşçi Partisi’ne girmiştım. Muzaffer hiç girmede, o daha böyle apolitik olmayı seçmişti açıkçası. Düşünceleri öyle değil ama bir partiye girmiyordu. O yüzden büyük çapta, benim tezim reddedildi. Çünkü tezin red gerekçesi bir tek şeydi, ben bir yerde kanun-u muvakkati geçici kanun olarak demişim hâlbuki o aslında şimdinin kanun hükmünde kararname anlamına geliyormuş. Bilmiyordum doğrusu ama benim tezimi yöneten hoca bana bu budur da dememişti. Oydu tek gerekçe. Ben sonradan yeniden tamamladım ettim bir kere daha o tezi düzelttim, değiştirdim verdim. O sırada artık ama 1968’e doğru gelinmiş, üniversitede öğrenci olayları falan başlamış, ayyuka çıkmış, ortalık karışık, taraflar iyice kemikleşip karşıt hâle gelmişler ve artık pek umut da yoktu. O tez bir kez daha profesörler kurulunda reddedildi. Reddedilince de ben İstanbul Üniversitesi’nden ayrılmak zorunda kaldım.

Cahit Tanyol sosyalist, tamam yani farklı bir sosyalizmi var ama. Sol Kemalist.

Evet

Görüş olarak aslında Cahit Tanyol size daha yakın ama siz Nurettin Şazi ile çalışmayı tercih ediyorsunuz.

Ama görüş olarak bana şöyle yakın değil, Yön çizgisi farklı bir şey. Biz Sol Kemalist dedik de Kemalizm var, devletçilik var ama geleneksel bir sol. Yani Türkiye solu, Türkiye sosyalizmini daha sonra çünkü Türkiye İşçi Partisi de aynı düzeyde değil ama onun da savunacağı Türkiye Sosyalizmi. Ama işin temelinde devletin bin yıllık devlet geleneği üzerine kurulmuş olan bir görece eşitlikçi ama fevkalade hiyerarşik ve tepesinde de o döneme göre asker-sivil bürokrasinin olacağı bir yönetim anlayışı. Onun karşısında, Nurettin Bey öyle çok politik bir adam değildi o daha çok İşçi Partisi’ne yakındı. Yani bizi de öyle destekliyordu. Daha özgürlükçü, devletçi olmayan bir sosyalizm.

Kendisinden ben bir sosyalizm sözü hiç duymadım ama bizim orada olduğumuzu bildiği hâlde Muzaffer’e de bana da çok arka çıkmıştır. Çocuğu da yoktu, bizi biraz çocukları gibi kucaklamıştı. Böyle bir ayrım vardı yani arada, sorduğunuza gelecek olursak.

Cahit Tanyol şöyle de biliniyor, Osmanlı Sosyalisti.

İşte o geleneksel devlet ve Osmanlı.

Siz de Osmanlı’da işçi sınıfının doğuşunu çalışıyorsunuz.

Tamam ama ben işçi sınıfının doğuşunu çalışıyorum, Osmanlı’yla bir ilgim yok benim. Ne zaman doğmuş işçi sınıfı, Osmanlı döneminden. Sınıf değil sonradan da söyleyeyim, o tezimi benim başka nedenlerle reddettiler ama asıl benim tez hocalarımın “Dur bakalım bu daha sınıf değil.” demesi lazımdı. Ben ise Türkiye İşçi Partisi tarafında olarak sınıf çıkarmaya çalışıyorum orada. Sınıf nerede var? Selanik’te var, Balkanlar’da var o sırada ama zaten onlar da ayrılacaklar yani sınıf mücadelesi veren onlar. Bizde çok azdır. Belli halk grevleri falan vardır o sırada ama ben tezimde epey geriden başlatıyorum yani bunun bir sınıf olmadığını, sonradan o tezim çok düzelterek Almanya’da da basıldı, Türkiye’de de galiba basıldı, bunların özeleştirisini de yaparak diyeyim yeniden de kaleme aldım. Evet, aradaki şey oydu. Ve iki kürsü, genel sosyoloji ve deneysel sosyoloji gibi sosyoloji kürsülerinde böyle bir bakış farkı da vardı, siyasi bakış farkı. Dönem çok siyasal olduğu için bilimsel farklılıklardan çok siyasal farklılıklar üzerinden belki kuruluyordu her şey.

Biraz tezinizin içeriğini anlatabilir misiniz? Yani nasıl çalıştınız? Tam olarak neyi iddia ettiniz? Türkiye’de bu anlamda ilk tez.

Evet. İddiam şuydu, iddia demeyeyim de göstermek istediğim şey, Türkiye’de işçi sınıfının varlığı ve epey köklerinin gerilere gittiği. Çünkü benim de siyasal olarak oturduğum yer işçi sınıfı sosyalizmiydi. Diğer kesimin devletçi bürokratikçi sosyalizmine karşı işçi sınıfı sosyalizmi. Yani devrimi işçi sınıfı yapacak. Dolayısıyla o işçi sınıfının varlığını kanıtlarsınız? Hareketleriyle, söylemleriyle, işçi liderleriyle, yazdıklarıyla çizdikleriyle kanıtlarsınız. Dolayısıyla bir

dönem gazetelerinin, dönem dergilerinin, yayınlarının taramasıydı. Ve işte 1909’lara kadar gidiyordu galiba. Selanik’te başlayan işçi hareketlerinin bize de gelmesi, sıçraması, ilk demiryolu grevleri falan vardır, onları çıkarmıştım hatırladığım kadarıyla yani onları bile artık çok az hatırlıyorum. Evet yani ispat etmek istediğim şey, işçi sınıfının sadece bugünün değil geçmişten beri geldiğini çünkü bunun yine siyasal nedenini söyleyecek olursam; o zaman Türkiye’de, tam 1967-1968’dir, sosyalist kesim içinde ayrılma başlamıştı. Zaten var olan, Cahit Bey’lerle de başlamış ama sonra onlar devirden bir manada çıktılar, sonra Doğan Avcıoğlu ile sürmekte olan bir kesim ve işçi sınıfına dayalı bir sosyalizm. Yapılacak devrimin işçi sınıfı devrimi olacağı, yoksa asker sivil bürokrasinin güdümünde bir devrim olabileceği meselesi, o zaman Türkiye sosyalist hareketi içinde büyük ayrılmayı o başlatmıştı. Bir kanat TİP kanadıydı, bir taraf da Mihri Belli, Doğu Perinçekler, onlar da kendi aralarında ayrıldılar sonra, onların kanadıydı, yukarıdan aşağı bir sosyalizme dayalı. Onlar işçi sınıfını evet var olduğunu ama öncü güç olamayacağını iddia ederlerdi. Biz ise işçi sınıfı öncü güç olacak derdik. İşte onların sloganı “gençlik asker el ele millî cephe”; bizimki “işçi köyle el ele” ve buna benzer sloganlar. Yani ulusalcı milliyetçi ki bugüne kadar bile en bariz örneği Doğu Perinçek’tir, onun şu andaki kesin ulusalcı konumuna kadar giden bir şey. Ben tezimin konusu olsun, oradaki pozisyonum olsun, Türkiye’de işçi sınıfının varlığının ispatı bu diyordum. Şimdiki gözümle baktığımda tabii ki çok bilimsel bir şey değil. Yani aslında biz zorlama var burada ama sosyolojinin ideolojiden ayrılmasının çok güç olduğunu düşünüyorum. Her dönem güç olmuş olduğunu ve olacak olduğunu düşünüyorum. Şimdi de muhtemelen çok ayrılmıyordur belki tam farklı bir yönde geliyordu ama o zaman da böyleydi.

Evet. Bu önemli bir nokta yani, hep öyle devam etti, farklı ideolojilerle.

Hakikaten sonra koştum sosyolojiden, her şeyden bu manada. Bambaşka bir yere gitti hayatım, 1970’den, 12 Mart Darbesi’nde Hacettepe’de dersin ortasında tutuklandım, geldiler dersten aldılar başta dekanımız olmak üzere. Ondan sonra da ben tamamen bu akademiyi bıraktım. Devam etmek istemedim çünkü şöyle de bir şey var, artık benim gözümde, üniversite, sosyoloji,

çalışmak istediğim bir alan olmaktan da çıkmıştı. Çok farklı bir yere de gelmişti. Bana sorarsanız kısırlaşmıştı. 12 Mart Darbesi sosyal bilimlere Türkiye’de darbe vuran demeyeyim çünkü sonrasında devam etti, çok değerli arkadaşlarımız da devam ettiler ama bir görüşe, bir bakış tarzına, bir kadroya tamamen darbe vurdu ve üniversitenin dışına onları attı, biri benim. Muzaffer öyle olmadı, o zaten politik olarak da angaje değildi. Galiba o devam etti, sonra biz ayrıldık da devam etti o. Dediğim gibi çok değerli arkadaşlar kalmakla birlikte bir açılıma da darbe vurmuştur.

Nasıl asistan oldunuz bölüme?

Şöyle, ben artık sosyoloji yapınca orada kalmaya niyetliydim. Sonra Nurettin Bey önümü açtı. Dil biliyordum, dil bilmek çok önemliydi o zaman şimdiki gibi değil yani. Fransızca biliyordum, İngilizce biliyordum, onun da yardımı oldu, Nurettin Bey’in de yardımı oldu. Cahit Hocam’ın da sonradan ne kadar benim tezimi falan engellediyse de onun da yardımı oldu. Ben zaten öyle istemiştim, orada kalmak istemiştim. En hoşuma giden de öğrencilerdi. Bizim zamanımızda o bölümde kısa da olsa özgürlük dönemi yaşıyorduk bölümde en azından. Öğrencilerle müthiş bir ilişkimiz vardı. Her şey kıpır kıpır, öğrencilerimiz var, öğrenciler daha çok sol tandanslı diyeyim isterseniz o dönem. Onlarla birlikteyiz, devamlı, geceleri birlikteyiz, toplantılar yapılıyor, o atmosfer de beni çok çekmişti. Tabii orada asistan olarak bulunmanın böyle bir avantajı da oluyordu. Öğrencilerimin çoğu, öğrencilerim diyebiliyorum çünkü sınavı yapıp not verebiliyorduk, tamam profesörün adına ama ders verebiliyorsun, sınavını yapıyorsun, notunu veriyorsun. Bazen öğrencilerle aramda 1 yaş bazen 2 yaş olabiliyordu, aramızda çok büyük yaş farkları olmuyordu. Bir bölümü de arkadaşlarım olarak kaldı hep sonrasında, bir bölümü de maalesef kaybettik işte bu olaylar içinde vurulanlar oldu. Ortamın da bir cazibesi olmuştu orada kalmam için. O öğrenci atmosferi içinde ben heyecanla bir şeyler anlatmak istiyordum özellikle Marksizm anlatmak istiyordum. Türkiye’yi de tanımak, Türkiye’yi de açıklamak istiyordum. Alan araştırmalarını neden yapıyorduk diye düşündüm sonra, şundan yapıyorduk, Türkiye’nin sosyal yapısını tanımak, o sırada ben hatta Türkiye’nin sosyal

yapısı ile ilgili bir kitap bile yazmışım ince bir şey, şimdi unuttum adını bile, o yapıyı tanımak, neden tanımak istiyoruz ama sırf bilimsel gayelerle değil, biz burada devrim yapacağız ülkeyi farklı bir yere götüreceğiz diye düşünüyordum. Onun için tanımamız lazım. Öyle havadan konuşmamamız lazım. Tanıyacağız ülkeyi, halkı, çelişkileri ve ilişkileri bileceğiz ki ona göre bir devrim yapmamız gerekecek. Şimdi düşündüğüm zaman pür bilim var mıdır hiç bilmiyorum, toplum bilimlerinde olduğunu düşünmüyorum ama böyle saf bilimsel amaç değildi. Saf bilimsel amaçla sosyoloji yapılmaz belki de bilmiyorum. Mutlaka bir bunu bir şekilde yönlendirmek, kanalize etmek, toplumu öğrenmek isteriz. Neden öğrenmek isteriz, ne olacak? Bunu değiştirmek için öğrenmek isteriz, düzeltmek için öğrenmek isteriz değil mi, onun için toplum bilimleri her zaman galiba ideoloji ile iç içe oluyor ve o dönemde çok fazla iç içeydi. Belki de şimdi tamamen farklı bir mahalle benim tabirimle geçtiği için şimdi de aynı, yine toplumu kendi doğru bildiğimiz doğru gördüğümüz yönünde değiştirmek için bir araç olarak kullanmak bilimi. Çok kötü bir şeyden söz etmiyorum. Fen bilimlerinde de yeni bir ilaç keşfetmeye çalışırken bir amacı vardır, insanı kurtarmak için değil mi? Sırf onu bulmak için bulmazsınız. Ama kritik bir bilim aslında sosyoloji ve bütün toplumsal bilimler öyle.

Akademiden ayrıldıktan sonra sosyolog olarak değil, parti teşkilatında çalışırken hiç sahaya gitmediniz mi?

Tabii gidiyordum da parti çalışması yapmaya ben hiç gitmedim. Ben bilim kurulundaydım TİP’in, sonrasında da bir sürü parti kurup bir sürü parti batırdığımız için ben hep kurucu yöneticiydim yani benim sol partilerle ilişkim, araştırma üzerineydi. İstanbul’da bir alan araştırması yapmıştık TİP’in sonuçlarını analiz etmek için. Yani ilk alan araştırması yapanlardan biriyimdir ama TİP için yapmıştık, şimdiki gibi kamuoyu yoklaması gibi değildi.

Seçim araştırması yani.

Seçim araştırması yapmıştık, epey de iyi sonuç vermişti. Peki ben toparlarım, şimdi anladım dediğinizi, önce başlayalım.

Yani görüşleriniz, hani dediniz ya Türkiye'nin toplumsal yapısını biraz da değiştirmek için incelemek istiyorduk diye. Parti bir işe yaradı mı bu anlamda diye sormuştum.

Yani, partilerde benim ve benim gibilerin yaptığımız o toplumsal yapı çalışmalarını bana sorarsanız işe yaramadı, bugün de öyle, hiçbir parti aldırış etmez, takmaz. Partiler her zaman hangi parti olursa olsun kendi yollarında giderler, onlar bilirler her şeyi yani. Onun için ben bunun bulunduğu partilere yaradığını sanmıyorum. Şimdi şöyle, ben önce Türkiye İşçi Partili oldum. Türkiye İşçi Partisi bilim kurulu vardı o zaman, doğrudan bilim kuruluna girdim. Dolayısıyla da yaptığım alan çalışmaları bilim kurullarındaki çalışmalara döndü. Yani alanda az çalışmaya başladık. Bir hatırladığım, işte 1965 seçimlerinde TİP'in 15 milletvekili 2 senatörle meclise girdiği seçimlerdir, bunun da nedeni o dönemin seçim sistemidir aslında bakarsanız. Zordu ama hakikaten büyük bir uyanış da vardı. Bir oraya doğru epey alana çıkmıştık. Ege Bölgesi'ni hatırlıyorum, %99 oy çıkan köyler vardı böyle. Yani öyle bir çalışma var bir de İstanbul'da partinin seçim sonuçlarına ilişkin kamuoyu yoklaması yapmıştık. Ev ev dolaştığımızı hatırlıyorum, tabii metotlar da epeyce ilkeldi o zaman, ayrıca sonuçları da elimizde hesaplıyorduk, şimdiki gibi korelasyon hesaplarını ver makineye çıksın gibi bir sistem yoktu. Ama uzatmadan, yaptığımız çalışmaların ben kendime ve benim gibi arkadaşlarımın kendisine daha sonraki çalışmaları ve gelişmeleri açısından yardımcı olduğunu düşünüyorum. Sol siyasi partilerin bunları kullandıklarını düşünmüyorum. Verirdik sonuçları tabii ama. Ben Türkiye İşçi Partisi'nden sonra, 1970'te, 12 Mart'a 5 kala diyeyim, o sıralarda Hacettepe'ye gitmiştim ve orada da Türkiye İşçi Partisi'ni beğenmeyen, yeterince devrimci saymayan bir grup arkadaşımınla birlikte, şimdi hâlâ onlar arkadaşım, onlarla birlikte bir TİP muhalefeti kurduk. O TİP muhalefetinden de tutuklandık, ben kaldım içeride, epey bir macera ama ondan çıktıktan sonra da 1973'te Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'ni kurduk. O sırada ben yeni çıkmıştım hapisten, Behice Hanım hapisteydi ama o bizim partiye gelmedi. 1973'te TİP'in içinde de ayrışmalar olmuştu. O sırada biz Ankara'da, bir grup TİP Çankaya ilçesiydi, onlarla birlikte bir grup kurduk. İşte orada çok bilimsel çalıştık, ne kadar işimize yaradı ayrı, Sosyalizm İçin

Teori Pratik Birliği diye bir dergi çıkarttık. 4 sayı çıkabildi sanıyorum, beşincisi elimizde kaldı. Çünkü darbe oldu o sırada. Sosyalizm İçin Teori Pratik Birliği dergisi için biz muazzam çalıştık, muhteşem çalıştık. Şöyle, önce hepimiz bölüştük ve tümümüz de bir yerlerde asistan; kimimiz ODTÜ’de, kimisi Hacettepe’de, kimisi bilmem nerede, İstanbul var şu var bu var. Murat Belge var aramızda İstanbul’dan ama önce birinci sayısında “Devrim nedir, devrim nasıl olmuştur?”u çalışacağız fakat bunun için aylarca böyle bütün dünyadaki, devrim dediğimiz kimisi darbe olan kimisi başka ama o düzen değişikliği, onları çalıştık. Ben Tanzania çalıştığımı hatırlıyorum mesela, düşünsene Tanzania. Sovyetleri falan bırakın yani oraya kadar müthiş, sabahlara kadar bir çalışma. Bir başka sayı için tarım çalıştık, Türkiye’de köylülük, onu da ben epey çalıştım çünkü ikinci doktora tezimi çok böyle zararsız bir konu olsun diye Türkiye’de köy yerleşmelerinin istatistiki bilmem nesi şimdi unuttum açıkçası ama bölgelere ayırmak istiyordum. Sadece coğrafi bölge olarak değil, “Kaç köy yapısı var?”, tezim oydu. Tezimin küçük bir bölümüyle de o sırada daha hemen darbe öncesiydi, TRT’nin bir araştırma yarışması vardı, onu kazanmıştım. Oradan da 5 bin lira kazanmıştım. Hemen tabii 5 bin lirayı anında böyle grubumuzun ihtiyaçlarına harcadık. Fena da işe yaramadı çünkü 12 Mart darbesinden sonra insanlar aç açık kalmıştı, onlara da imkân sağlamış oldu. Yani ben tarım çalıştım, işçi sınıfıydı asıl konum, onu çalıştık. Her bir sayısı o dergilerin bilmiyorum benim elimde yok, varsa bir yerlerden bulunur var olanlar. Her biri ciddi bir çalışmanın ürünüdür.

Bunu şundan anlatıyorum, faydası oldu mu diyorsunuz, evet programımızın Türkiye Sosyalist İşçi Partisi’nin ki bir dönem hiç önemsiz değildi o parti, onun programında yararlandık. Ama sonra ne işe yarıyor, o ayrı bir konu. Hiçbir partinin programının uygulandığını sanmam ben, yani görmedim ben bu zamana kadar, programında yazılan şeyleri uygulamak çok zordur. Evet, ondan sonra da Türkiye Sosyalist İşçi Partisi içinden bir grup olarak Türkiye Komünist Partisi, TKP’ye geçtik, illegal TKP. Ama tuhaf bir dönem, yarı legal diyebilirim DİSK ele geçirilmiş, DİSK’te iyice bir TKP’nin etkisi var. Ben kurucuları arasında bulunduğum TİSİP’in, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi’nin yeterince enternasyonalist olmadığımı düşündüğüm için oraya geçtim. Yani

milliyetçiliğe doğru kaydığını düşünüyordum ve enternasyonalist parti olarak da enternasyonalizm temsilcisinin çok zayıf olan, hiçbir şeyini de beğenmediğim ama temsilcinin Türkiye Komünist Partisi olduğunu düşünüyordum. Ve hep vardır ya kafada, oraya geçelim orada bu işi düzeltelim vardır, tekrar parantez içinde bir partiye geçilip oranın düzeltilebildiğini hiç görmedim, o sizi düzeltir, siz onu düzeltemezsiniz. Belki de olumsuz konuşuyorum ama maa- lesef öyle geliyor bana. Oraya TİSİP’ten bir grupla geçtik, Türkiye Komünist Partisi’ne. O sırada benim Sosyoloji bölümü öğrencilerimden bir küçük grup darbe sırasında kaçıp, Leipzig’e gidip orada Türkiye Komünist Partisi’ne bir yeni kan vermeye çalışıyordu. Ve uyuyan birader halindeki uyuklayan bir partinin biraz kalkındırılması gibi bir şey vardı. 1976 1 Mayıs’ı DİSK’in organizasyonu altında yapılmıştır. 1976 1 Mayıs’ı hakikaten muhteşem bir olaydı. 21’den beri 1 Mayıs’lar yapılamamış, baskı var ama oraya işte Türkiye Komünist Partisi’nin az sayıda olan militanı hakimdi. Çünkü DİSK ele geçirilmişti ve bu büyük bir olanaktı. O sırada da DİSK bugünkü DİSK değil tabii. Harıl harıl TÜRK-İŞ’ten kişiler oraya geliyor, DİSK’e kayıyor, o zaman büyük bir güçtü, o güç de elimizde. Ben de oraya geçtim, oraya giderken şöyle derler, “Giriş bedava, çıkış paraylandır.” falan gibi laflar vardır.

Ben pek her yerde tutunamayan biri olarak, kafama göre olmadığını düşündüğümünden 1986 yılında o bedeli ödemeyi göze aldım, tabii bu parasal bir bedel değil ama Türkiye Komünist Partisi’nden de ayrıldım. Çünkü Moskova’ya gittim, orada eşimin zamanında talim terbiye görmeye gitmek dediği, dalga geçerek, Marksizm-Leninizm Enstitüsü’nde okudum bir ara ve orada kaldığım sürece bizim ideallerimiz ile ütopyayla olan şeyin içinden yaşayarak ne kadar farklı olduğunu gördüm. Bu sizi düşündürmeye başlıyor. Peki, ne? Bizim büyük bir ütopyamız var, aslında bakarsanız dinlerin falan da ütopyasıdır o, barış içinde, refah içinde, dostluk içinde bir dünya yaratmak, onun bir bilimsel yolu idi benim için. Ama bunların hiçbirinin yaratılamayıp, orada ama en önemlisi özgürlüklerin yol edilmiş olmasıydı. Biz sosyalizmi özgürleşme için istedik, insanın özgürleşmesi, her anlamda özgürleşmesi. Kafasının özgürleşmesi, yaşamın özgürleşmesi ama bir bakıyorsun bunun tersi bir şey. O zaman ilk defa şunu düşündüm, hiçbir zaman öyle ben gözü kapalı mümin bir

militan olmamıştım, mesela ömrümde Türkiye’de göreceğimi düşünmezdim sosyalizmi yani komünizmin daha doğrusunu. Ama gördüklerim, kuşkularım, yaşananlar ötesindeydi. Proletarya diktatörlüğü meselesini düşündüm. Programlarımızda bizim yoktu zaten yasaktı. 141 ve 142. maddeler yüzünden zaten programına onu koyamazsın ama kafalarda var bu. Sonra birden, ya diktatörlük diktatörlüktür kimin adına olursa olsun, proletarya adına olsa da bu diktatörlük. Bu fikirle orada olanı görünce artık yönetimin ilk hayalimizdeki gibi, sadece benim hayalim değil 3 kuşağın hayalidir sosyalizm, bütün o kuşakların bence dünyadaki en iyi insanların kafalarındaki şey, işçi sınıfının emekçilerin özgürleşmesini başkalarının esir alınması değil ama diktatörlük dediğin zaman buna geliyordu.

Gidip de orada gördüğün zaman şunu görüyorsun: Önce bir sınıfa geçmiş bile olsa o sınıftan bir zümreye geçmiş oluyor iktidar o zümreden de küçük bir azınlığın eline geçiyor. Sonunda bir azınlık bir politbüro ya da ne, bütün o şeye hâkim oluyor. Ve o benim kafamda sosyalizmden değil komünizmin genel doğrularına her zaman sahibim. Bu günümüzde Marx’ın kendisi gelse Marksizmi revize ederdi zaten, günümüzde Marksizmin o günün Marksizm’i olmadığını, 1917’de devrim olamayacağını falan o başka ama ben her zaman o düşünceleri taşıdım, taşıyorum. Ama bu tarzı değil. O zaman artık dedim, hayır, tamam kalacağım ama tabi bunun arkasından kendi kesimimden çok saldırılara uğradım. Yani dönek vardır ya. Ama ben de hep dedim ki dönek ben değilim aynı yerde duruyorum, dünya dönüyor ve dünya dönünce farklı düşünmek zorundayız. Evet, böyle bir macera ve burada sosyolojinin yeri nedir? Sosyolojinin bana ne faydası oldu? Belki de daha geniş düşünmeyi sağlamış olabilir. İyice böyle radikal olmamayı, bunu hep söyler yazarım. Ne öğrendim bunca şeyden, tek doğrunun benim doğrum olmadığını, başka doğruların olabileceğini, onları gözden geçirmem ve onlara düşman olmamam gerektiğini belki sosyoloji eğitimime ama sadece ondan ibaret olmayan, biraz da bir karakter mi ne diyelim onların etkisi olduğunu düşünüyorum daha geniş düşünmekte.

Doktora tezinize dönelim mi hocam?

O meşhur hikâye...

Tezi tekrar düzenlediniz, kabul edilmedi, bir veda konuşmanız var, onu da içine alacak şekilde ...

1968 Aralık'tır, Aralık'ın sonlarına doğrudur, onu çok iyi biliyorum. Tezim kabul edilmedi, ikinci defa reddinden sonra artık burada bana yer yok dedim ve sınıfa girdim, ders saatiydi zaten. Baktım böyle 80-100 kişi olması gereken amfide, düşünce tarihi dersiydi baktım böyle hakikaten 300-400 insan var. Amfi almıyor, millet gelmiş eyvah dedim bir şeyler oluyor besbelli, tabii ben onun da heyecanıyla bir nutuk attım, bir veda konuşması. İşte şöyle, bu üniversitede özgürlük yok, fikir özgürlüğü yok, ne dediğimi bilmiyorum şimdi açıkçası. Böyle gayet heyecanlı bir konuşma. Çünkü kafamda artık bu iş bitiyor. Odama girdim, küçük bir asistan odası. Girdikten böyle 2-3 dakika sonra kapı vuruldu, açtım kapıyı böyle enine boyuna yakışıklı bir delikanlı. “Teziniz reddedildi rektörlüğü işgale gidiyoruz.” dedi. O Deniz Gezmiş’miş. Onlar gittiler, ben içimden “Oya tamam, senin akademik hayatın iyice bitti artık bundan sonra.” dedim. Zaten öğrenci olayları var, tutuklamalar var, çatışmalar var, o ortamda bir de rektörlüğü işgale gidiyor bunlar. Ben dedim artık burada yaşayamam, anladım onu ve hemen o anda yazdım istifa dilekçesini, verdim, arka kapıdan çıktım. İstifa dilekçemi şundan verdim, eğer o dilekçeyi vermesem, istifa etmesem atılabirim. Atıldıktan sonra üniversite hayatım biterdi. Neyse, gittim zaten gittiğimde polis bekliyordu orada, şimdi hatırladım. Ertesi gün de Ankara’da Türkiye İşçi Partisi’nin olağanüstü kongresi var, gece otobüsüyle kongreye gideceğim. Murat Belge ile gidecektik hatta onu da hatırlıyorum. Neyse, bunlar gitmişler işgal etmişler üniversiteyi, epey kalabalık gitmişler. Üniversiteyi değil üniversite işgalleri önce başlamıştır hep ilk işgal diye anılır yanlıştır o. Üniversite işgalleri daha önce başladı bu rektörlük işgalidir. Gidiyorlar rektörlüğe ama Deniz gitmiyor aslını ararsanız, Deniz gönderiyor onları ama Deniz’in kendisi yoktur o işgalde, o çok tartışılmıştır sonra. Neyse orada sekreter hanım, rektörlük sekreteri hanım, “Deniz Bey gelsin, anahtarı o zaman veririm.” diyor, bu da işin anekdot tarafıdır. Çünkü Deniz bir şekilde de böyle liderleri gibi bir şey olmuş orada, güveniliyor ona

bir anlamda da. Neyse bunlar geliyorlar giriyorlar içeri, o bina eski bir konaktır, bilmiyorum hiç girdiniz mi eski rektörlük binası, müthiş kristal avizeler vardır. Kadıncağız, sekreter hanım bağıryormuş aman şey yapmayın diye bunlar çünkü masanın üstüne falan çıkmışlar. “Yapmayın yapmayın, rezonans yapıyor.” Kadın çok fazla gürültü var, kırılır dökülür diye korkuyor. Bizimkiler rezonans ne diyorlar falan. Böyle anekdotlar vardır.

2-3 gün önce İzmir fuarındaydım. Benden bile yaşlı gösteren bir hanım ve bir bey geldiler kitap imzalarken. Sizin yüzünüzden polisler bizi göz altına aldı diye anlattılar. Biz işte işgale gitmiştik. Ben de dedim ki, ben de sizin yüzünüzden akademik hayatımdan oldum yani ne olmuş işgal yaptınız. Evet böyle bir maceradır, nedense tabii bu çok ilgi çektiği için Deniz Gezmiş lafi edilince hep o şey eder. Ben Deniz Gezmiş’i 1 dakika ya gördüm ya görmedim o kapıya geldiğinde. Ama ondan sonra Ankara’ya gittiğimde, onlar da Ankara’da aranıyorlardı o sıralarda herhâlde, ikide bir de benim evde Deniz Gezmiş’i aradılar. Ben de yani tabii ikna edemiyorum hayatta görmedim diye. Böyle bir maceradır evet.

Bence Deniz Gezmiş’in olmasından ziyade üniversitede öğrencilerin, yani çok akademik bir konu bir tezin kabul edilip edilmemesi, bu konuya dahil olmaları hatta öyle bir dahil olmaları ki gidip rektörlük işgal etmeleri bence burada ilginç olan.

Evet ama şimdi şöyle de düşünelim. Onlar benim tezim, o mükemmel tezim yani tırnak içinde, reddedildi diye değil yani o dönemin ortamında, ben bir figürdüm o sırada. İşte devrimci, bilmem ne falan. Ben işgale karşıyım ama işgaller sırasında onlarla birlikte olmuş bir figürdüm. O figür üzerinden geliyorlar, tez iyiymiş, kötü müymüş, iyi bir tez reddedildi diye bir şey değil aslında bana sorarsanız ve mutlaka bir eylem gerekçesi lazım bunu da görelim, sürekli eylem içinde olmaları lazım. Şimdi ben bunları anlatırken tam da yansıtıyorum özellikle genç kuşaklara o kadar farklı bir atmosferdi ki. Olumlu olumsuz demiyorum ama o kadar farklı bir atmosferdi vardı ki, Türkiye böyle bir ortamdan geçti mi yani ne bazen inanamıyorum.

Bir sergi vardı epey bir zaman önce İstanbul’da tütün deposunda şimdi Osman Kavala’nın mekanıydı içeride, onu da anmış olayım. Orada eski afişler sergisi

vardı. Bütün afişler, inanın içinde yaşayan ben o afişleri gördükçe “Ah! böyle şeyler mi yaşamıştık” diyorum. İşçi afişleri bilmem ne afişleri, grev afişleri, siyasi parti afişleri, biz böyle bir dönemden mi geçmiştik dedim yani gençlerin bu dönemi yaşamayanların asla inanamayacakları bir atmosfer bu. Biz böyle dönemlerden geldik. İyi miydi, hoştu heyecanlıydı, kıpır kıpırdı ama sonradan acısını çok çektik tabii. O sırada Muzaffer yani ilk eşim Muzaffer Sencer Amerika’da New York’ta Columbia Üniversitesindeydi bir bursla, ben hemen atlardım 1 Ocak’da galiba hatta onun yanına Amerika’ya gittim. İşte orada da zaten bir sömestr kadar bir istatistik kursu aldım dışarıdan öğrenci olarak. İstatistiği de özellikle aldım çünkü kafamda eğer yeniden bir doktora falan yapacak olursam suya sabuna dokunmayan böyle bir şey yapayım vardı. Neyse, ondan sonra dönüştü Eylül ayı mıydı ne oradan dönüştü, bitti Muzaffer’in de işi, dönüyoruz artık. Üniversiteye girmek istiyorum ama şansım yani nerede olabilir diye düşünüyorum. Hacettepe de yeni bir üniversite, İhsan Doğramacı rektörlüğünde. Döndüğümde buraya müracaat edeyim diye düşündüm. Ettim müracaat, 2 kişi hatta girdik ikimizi de aldılar Sosyoloji Bölümüne ve girdim Hacettepe’ye, 1970 Ekim ayı. Yalnız anekdot değeri olan yine şöyle bir olay var, Doğramacı her yerde şöyle diyormuş, “Bakın biz ne kadar demokrat bir üniversiteyiz, Oya Baydar’ı bile aldık.” Hep hayatta biraz “bile” olarak geçtim galiba. Oya Baydar’ı “bile aldık” çok demokratlar falan. Orada hoş bir ekip vardı, iyi bir ekip vardı, iyi bir üniversite ortamı, iyi bir bölüm ortamı vardı en azından. Keyifle ders veriyordum, öğrenciler çok iyiydi. İşte bizim koridor vardır, o koridorda bugün tanınan isimlerden Emre Kongar vardı, ama onlar sosyal çalışmacıydı yani sosyoloji değildi ama o vardı. Ünal Nalbantoğlu vardı, çok birlikteydik yani arkadaşımızdı. Muhtemelen daha sonra da sosyolog olarak hayatlarına devam eden bir sürü arkadaş vardı. Artun Ünsal vardı, benim çok dostumdur hâlâ devam eden. Öyle hoş bir bölümdü. Düşünceleri farklı olan ama insanların konuşabildiği, tartışabildiği, yeniden bir heves geldi bana da. Yani burada da devam edebiliriz İstanbul Üniversitesinde bir dönem olduğu gibi yeni bir şey açabiliriz, daha ceval bir sosyoloji, daha yeni, yenilikçi, şöyle dersem, o gün öyle adlandırmazdım belki ama şimdi daha az ideolojik, daha bilimsel bir şeye doğru gidebiliriz belki çünkü bölümün havası da insanlar da öyleydi, en politik olan bendim herhâlde.

O sırada ben yeniden doktora tezine başlamıştım. Ben bir sürü yazılarımı unuturum. Hatta zaman zaman bana bir yazı uzatırlar ben bir de eleştiririm onu, bunu sen yazmıştın derler. Şimdi onun için bunun da konusunu unuttum ama şuydu, bütün, 44 bin galiba köy, onların üzerinden çeşitli kriterlerle yeni bir tipoloji çıkarmak, muhtemelen bir köy tipolojisi ya da kırsal yerleşme tipolojisi, öyle bir şey. Tamamen istatistiki de bir şeydi. O sırada yeniden biraz gezdim. Tipolojide çıkanları biraz hakikaten doğru mu yerine oturuyor mu diye çünkü Yozgat’ta bir köy ile Sivas’ta bir köy ya da Afyon’da bir köy ve Mardin’de bir köy aynı tipolojide görünebiliyordu. Onun için biraz gitmek falan geldi. Çok keyifle yaptım onu. İşte onun çok basit bir çalışması, o sırada TRT’de o araştırma ödülünü kazandı. Sonra tezime yine jüri tarafından kabul edildi. Bu sefer de her şey tamam, bir sözlü vardır savunma ama artık o kadar formalitedir ki tam ona gireceğim günden 2 gün önce miydi ne, tutuklandım. Çünkü darbe olmuştu 12 Mart. Nisan ayıdır o, Balyoz Harekâtı başlamıştı. Bu Mümtaz Soysal’ların falan hani en tanınmış isim o olduğu için söylüyorum, TRT’cilerin, Mümtaz Soysal’ların, üniversitede pek çok hocanın da tutuklandığı, tabii onlarla beraber o sırada banka soyan eden bütün o genç kesimden çocukların da tutuklandığı bir dönem. Beni de tutukladılar. Benim tutuklanmamın nedeni şu oldu, o zaman Türkiye Öğretmenler Sendikası, TÖS üyeliğim oldu. Yani en sonunda ondan tutuklanmış olduğum ortaya çıktı. Çünkü o kadar uzun zaman iddianame gelmiyor ki şimdiki gibi biraz belki. Neden tutuklu olduğunuzu bilmiyorsunuz. Silahla külahla hiç alakam olmadı, şeytan doldurur hani hiç sevmediğim, hiç yakın olmadığım bir şeydi. Ama neden ben burada tutukluyum, şundan mı bundan mı, bayağı işkence gördüm. O zamanlar tamam yani o zamanın işkencesiyle sonrakilerle kıyasladığımda belki en kötüsü değildi ama elektrikti melektrikti her şeyden nasibimizi aldık. İşte niçin işkence ederler, o zaman işkencenin nedeni şeye dönüşmeye başlamıştı yavaş yavaş; bilgi almaktan çok, çünkü ellerinde var yeterince bilgi yani, aşağılama ve ürkütme meselesine ama yani ben çok memnunum kötü hafızamdan. O zaman da derdim ya beni öldürseler bilgi veremem çünkü ben unutturum, isimleri falan unutturum, hiçbir bilgi veremem. Öyle bir süreçten sonra, hayatta iyi bir deneyim oldu tutukluluk dönemim. Zordu tabii ama en zoru değildi.

Ben hep derim, 12 Eylül’e göre o dönem bir nevi bir okuldu yani, yatılı okuldu neredeyse. Tabi çok acı olaylar da oldu o sırada Deniz’ler idam edildiler. Benim böylece üniversite hayatım Hacettepe dahil, 12 Mart’ta sona ermiş oldu. Sadece benim değil, belki de sosyal bilimdeki belli bir kadronun da artık sonu geldi. Yani orada bir darbe indigini düşünürüm ben. Tekrar söyleyeyim, o darbede sağ kurtulan, özellikle ODTÜ’de falan devam eden, özellikle ODTÜ, İstanbul Üniversitesinde Sosyoloji Bölümü o dönem çok zayıfladı, öyle duydum yani. Ama onun dışında ODTÜ’de falan çok değerli sosyal bilimciler, sosyologlar oldu. Onlar için kıyımdan kurtulanlar diyeyim isterseniz.

Doktora danışmanınız kimdi Hacettepe’de?

Bozkurt Bey’di, Bozkurt Güvenç’ti. Benim çok iyi dostum oldu sonra, bana çok kanat gerdi orada.

Siz pek hatırlamam iyi değil diyorsunuz ama romanlarınız hep hatırlama.

Ama şimdi romanlarımı bana şu anda sorsanız ben içlerinde ne olduğunu çok az biliyorum.

Yani sizin roman tarzınızda genellikle bir dönem, dönemin hatıratları, demografik izler var.

Dönem, dönem. Özellikle onu yapmak istiyorum.

Biraz unutmamak için mi yazıyorsunuz?

Yok yok yok, roman yazmayı çok seviyorum. Yapmaktan hoşlandığım iş roman yazmak. İyi de bir okur kitlem var, bayağı o romanları benden daha iyi bilen, ilgilenen... En hoşuma giden de o konuda, en son İzmir fuarında da işte birkaç gün önce, gençler de alıyorlar o çok önemli. Şimdi benim kitaplarım yayınevinin dediğine göre bestseller değil ama longsellers; sürekli çıkar yani her sene. Gençlerin alması hoşuma gidiyor çünkü benim anlatmak istediğimi onların bilmelerini istiyorum. Mesela gençler hakikaten bütün bu, diyelim “Sıcak Külleri Kaldı”, aşağı yukarı 50’lerden 2000’lere kadar bir dönemdir. Ondan sonrası şudur budur onları bilmiyorlar. O “Muhteşem

Hayatınız Dersim”dir mesela, açıkçası benim de 40’ımdan 45’imden sonra öğrendiğim bir şeydir yani Dersim. O kadar, tarihimizde saklanmış olan olaylar var ki resmi tarihimiz gerçekten öğrendikçe öğrendikçe ki artık 80 yaşına gelip öğrenince de ne kadar kötü bu yaşta öğrenmek bunları diyor-sun. Resmi tarihimiz çok tahrif edilmiş bir tarih. Ve bunu herkes tahrif ediyor diye düşünüyorum, burada bir ayırım da yapmıyorum ama tabii ki yani bunu söylememde benim için bir sakınca yok, özellikle o İttihat Terakki’den sonra gelen bütün dönemler devletin yani asimilasyonist, tekçi, Türkçü devlet üzerine kurulmuş bir tarih. Biz onların dışına çıkamıyoruz. Nedir sonuç olarak, cumhuriyetle birlikte İttihat ve Terakki’den başlayarak bir toplum yaratılacak, devlet yaratılacak önce, devlet kuruluyor. Nasıl bir devlet? Sünni, Türk, erkek bir devlet. Böyle bir devlet anlayışı var. Cumhuriyet devralıyor bunu, yani cumhuriyetin kuruluşu bunun devamı. Bana göre anlatıyorum, Cumhuriyet bunu devralıyor, devraldığı zaman da ellerine geçen resmi tarih o anlayış üzerinden şekilleniyor. En son bir şey yazdım Kürt meselesi üzerine: “Yüzyıllık Cumhuriyet’in Kürtlerle İmtihanı.” Ne yazdığım önemli değil ama bu yüzden bütün Kürt raporlarını okudum. 27 tane Kürt raporu var, her dönem yazdırılmış olan, onun içine Dersim de katılıyor. Bütün o raporları okuduğum zaman olaya nasıl bakıldığını ve resmi tarihin nasıl bir bakış üzerinden şekillendiğini çok iyi görüyorsunuz. Bu aynı zamanda muhafazakâr kesim için de böyle. Onların da bu tarih içindeki yeri aynı şekilde aynı resmi tarih içinde gidiyor. Ama şimdi tam tersi bir eğilim olacaktır. Oluyor da zaten. Bu sefer de bu kesimden bakışla resmi bir tarih gelecek. Yine, artık sohbet ediyorum bir manada da. Isaac Deutscher 2 ciltlik Stalin biyografisi vardır, 3 ciltlik de Troçki biyografisi vardır. En son oturdum 2 ay boyunca onları okudum. Şimdi orada da o resmi tarihle çelişkiyi iyice görüyorsun. Resmi Sovyetler Birliği tarihi vardır, ezbere biliriz ve işin aslı var orada. Bunu herkes her dönem, bütün ülkeler de yapmış. Bundan kurtulan çok az ülke var. Onlar da yavaş yavaş kurtuluyor. Ne bileyim İsveç, Norveç, Hollanda onlarda bile. Kanada dersiniz, en az onlarda var resmi tarih. Ama Kanada’da bile işte o yerlilerin nasıl çocukların öldürüldüğü, bir şeyler de çıkıyor, yeni yeni çıkıyor, özür dileniyor, bizde o da yok. Neyse bu sohbetti.

Şimdi İstanbul Üniversitesi benim ayrıldığıım dönemde bir şeyler olmaya başlamışken, 1960’lardan sonra benim ayrıldığıım dönemde son derece katılmış, geleneksel ve kurumuş bir bölümdü. İki ayrı görüşü temsil eden iki profesör, Tanyol Hoca’mız daha politik işte Nurettin Şazi Bey de Amerikan sosyolojisi falan diyor ama sağlığı da bozuk olduğu için pek de ilgilendiği yoktu. Onun dışında da bir şey yok, bir ürün de yoktu. Bıraktığıımda yani orası kurumuşturtartık. Şimdi iyice öyle düşünmeye başlıyorum. Hacettepe ise kıpır kıpır yeni kuruluyordu, tamam Amerikan usulü falan bir üniversite kuruluyor ama orada bir canlılık vardı. Zaten Sosyal Antropoloji Bölümüydü, sosyoloji ders olarak vardı, sosyal hizmetler falan kıpır kıpırdı. Yani umut vaat eden bir bölümdü. Bir de orada ODTÜ ile çok sıkı bir teması vardı. Biz mesela İstanbul Üniversitesindeyken kendi aramızda Ankara’dan Erzurum’dan şuradan buradan arkadaşlarla bir şey kurardık ama üniversiteler arası bir ilişki yoktu. Hâlbuki Hacettepe’de benim olduğum kısa dönemde ODTÜ ile çok sıkı bir ilişki vardı. Ne bileyim Mübaccel Hanım’la biz bir yerlere giderdik, ders yapmazdık ama birlikte toplarırdık, bir fikir alışverişi yapardık, bize bir şeyler öğretirdi. En iyi üniversitelerden biri ODTÜ’dür o dönem. Ama bu Hacettepe’ye yansıtıyordu ve dediğim gibi Hacettepe, İstanbul Sosyoloji Bölümünün o dönemki hareketsizliğine, katılmışlığına karşı umut vaat eden, cıvılcıvılcıvıl bir yerdi. Dersler de iyi geçerde. Çeşitli eğilimli arkadaşlarımız vardı. O iyiydi, böyle tek katılmış bir şey yoktu. Sonra ne oldu, gerçekten izlemedim bilmiyorum.

Asistanlarla bir araya geliyoruz farklı üniversitelerden demiştiniz ya, Türkiye’nin farklı yerlerinde herhâlde bir araya geliyordunuz değil mi?

Ankara, İstanbul falan imkânlarımızı zorluyorduk. İsmail Beşikçi mesela ta Erzurum’daydı, büyük sıkıntılar içindeydi aynı zamanda. Biz İstanbul’daydık; Muzaffer ile ben, Ankara’dan arkadaşlarımız vardı. Ya Ankara’da ya İstanbul’da; Erzurum’a bir kere gittik, orada toplantı falan da yapmadık zaten. Ben o tarafta bir araştırmaya yine gitmiştim o zaman gördüm. Sonra yollar falan bütünüyle ayrıldı tabii, herkes de üniversite dışında kaldı. Zaten şimdi düşünüyorum bizim gibiler o üniversite içinde kalamazmış. 12 Mart olmasaydı da belki kalamayacaktık.

Belki öyle kalmazdınız, siz de öyle kalmazdınız o zaman, üniversite biraz dönüştürür.

Tabii, tabii tabii. Bulunduğu yer dönüştürür insanı.

Sonra 90’larda Türkiye’ye dönüyorsunuz ve 98’de biraz daha sosyal bilimciliğe dönüş gibi birkaç çalışma ...

Hapishaneden çıkınca o sırada yeni bir gazete kuruluyordu, Yeni Ortam Gazetesi. Yeni Ortam’a çağırıldı beni kuracak olan. İşsiz gücsüzüm çünkü, belki yararlanırım diye. Yeni Ortam’da gazeteciliğe başladım, işçi ekonomi sayfasını önce yapıyordum, sonra köşe yazarı oldum. Bir de köşe yazarlığı başlamış oldu. 1972’dir bu; hapishaneden çıktıktan sonra. Ondan sonra bir süre sonra da işte partiler, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, oralardaydım. Sonra hepsi bitti. Politika Gazetesi DİSK’in elindeki Politika Gazetesi, yani o zaman anlattığım gibi Türkiye Komünist Partisi’ne ben geçmiştim sonraki eşimle Aydın Engin’le beraber geçmiştik. Aydın Engin DİSK’in satın almış olduğu Politika Gazetesi’ne genel yayın yönetmeni olmuştu. Ben de işte çalışıyordum köşe yazarı olarak, bir parti organıydı aslında bir manada. Ama biz orada gazetecilik yapmaya çalışıyorduk. Yani parti organı olarak kalmasın, gerçek bir gazete çıkaralım. Tabii siz bir partiye bağlıysanız daha zordur. Yani tam mesela başka bir manşet atacaksın, o zaman başka bir manşet başlığı geliyor, haydi onun kavgasını veriyorsun. Hayır bu olmaz da öbürü olur falan. Orada devam ettim bir süre. Ve o sırada 80 darbesi oluyor. Ama eşim, Aydın Engin, 80 darbesi olmadan önce tutuklanmıştı. Şöyle tutuklanmıştı, bizim bütün davalarımız, Aydın’ın da benim de 142. maddedendi. Yani işte o zaman maddeler vardı, bir sınıfa diğer sınıfa karşı bilmem ne, bir de 312 miydi 311 miydi neydi onandı. Yani Aydın’ın aşağı yukarı 36 yıl falan bunların 20 küsuru mahkûmiyet; 36 yıl olan davası vardı. Hapishanedeydi, ben işte oğlumu doğurdum, 40’ı çıkmadan Aydın hapishaneye girdi. Sıkıyönetim var çünkü, askeri hapishane. Şimdi bunlar da enteresandır hani sizler, gençler bilmediğiniz için anlatayım belki şeyde işinize yaramaz ama o dönemde de işte 1980’e doğru gidiliyor, 1979 yılı, oğlum 1979 Ekim ayıdır oradan, 1979’dan 1980’e doğru geçildiği bir dönem ve henüz herkes biliyor ki darbe olacak ve henüz olmamış. Yaşasın

yaşasın herkes yaşasın vardır ya ne olacağı belli değil. Askeri hapisaneler içinde de aynı şey var ve Aydın bir davadan tahliye aldı ama mesela 5 davası var, bunlardan tutuklu. 1 davadan tahliye aldı ve Aydın'ı bilerek isteyerek çıkarttılar öbür davaları yapmadan öbür kesim, bizim kesim diyeyim isterseniz çünkü ordu içinde de vardı bu sol kesimden, bizim TKP'den de. Çıkarttılar ve Aydın yurt dışına çıktı hemen. Çünkü dediler yurt dışına çık diye. Ben bebek olduğu için kaldım, bir süre sonra ben de tutuklu değilim, yurt dışında bir konferansa gittim. Yani 3-4 gün için çocuğu anneme bıraktım, bebeği. Yurt dışına çıktım, 3 gün mü, 4 gün mü ne kalacağım en fazla, şöyle minik bir valizle çıkmışım derken kaldığım otelde, Berlin'deyim, Doğu Berlin'deyim üstelik, sabahın 6'sında falan bir telefon geldi. Bizim işte partinin, TKP'nin sorumlularından biri. Bu işlerle en ilgili olanı. “Sen ne zaman gidiyorsun?” dedi, “Yurda dönüyorsun?” dedi, “Yarın” dedim. “Nah dönersin” dedi bana. Haberin yok Türkiye'de darbe oldu. Ben 12 Eylül'de oradaydım ve bir daha da dönemedim, 11 yıl dönemedim. İşte sonra Aydın Frankfurt'taydı ben de oraya geçtim, orada kaldım. Sonra, 11 yıldan sonra şöyle döndük, Özal kısmi bir af çıkarttı, 141-142. maddeler kalktı, bizim bütün davalarımız, çoğu ondandı. Böylelikle dönüş yolu açıldı. Aynı zamanda benim 3 yaşımdan beri arkadaşım olan bir hariciyeciyi de dışişleri müsteşarı oldu o sırada. Ve hemen telefon etti, hemen gidin ve pasaportlarınızı alın diye. Ve biz böylece dönebildik. Önce Aydın döndü, geldi birkaç ay hapisanede kaldı çünkü başka maddeden de tutukluluğu vardı, çıktı. Ondan sonra ben gittim, o arada oğlumuz şöyle diyordu, 11-12 yaşındaydı, beni kurt kuzu ot gibi yapın diyordu. Vardır ya hani hikâye, önce kurdu getirir; kurt, kuzu ot karşıya geçecektir de önce öyle bir hikâye vardır, o daha iyi biliyordu tabii, birbirlerini yemeden nasıl geçilecek hikayesi bizim çocuk da bize beni öyle yapın ben ortada kalmayayım diyordu. Yazık tabii çocuklara. Onun izleri de belki onda şöyle kaldı, hiç bu konularla ilişkisi yoktur. Gayet demokrat, insancıl falan ama böyle soldu moldu bilmem ne onunla ilişkisi yoktur.

Neyse döndük, döndükten sonra iş arıyoruz. O sırada Cumhuriyet Gazetesi'nde bir sarsıntılar falan olduydu, Aydın Cumhuriyet'e girebildi. Sonra o da tutuklanarak çıktı oradan bizim hayat öyle hep. Ben de o sırada Tarih Vakfı

çalışmalara başlamıştım, önce İstanbul Ansiklopedisi çalışması yapıyordum. Tarih Vakfı’ndakiler benim eski arkadaşlarımdı, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi’ni de birlikte kurduğumuz arkadaşlarım çoğu. Haydi gel dediler, iş yok güç yok çalışmak lazım. Öyle başladım. Önce İstanbul Ansiklopedisi yaptık. Çok yararlı oldu bana, muhteşem bir şey, çok güzel, çok keyif verici bir şey yani. Cilt cilt, güzel oldu. Onda sonra sendikacılık ansiklopedisi yapmak istediler. Ben itiraz ettim, sendikacılığın ansiklopedisi olmaz. Her dakika yenileyecek misiniz bunu dedim falan işte çok ısrar ettiler, onun başındaydım. Bir de o arada Tarih Vakfı ve İş Bankası ortaklığında cumhuriyetin 75. yılı için bir dizi çıktı. Aslında pek kadri kıymeti bilinmemiş olan, bence çok önemli kitaplardır onlar meraklısı için. Onun ben genel yayın yönetmeni oldum. O dönem de bana çok yararlı oldu çünkü ben bir işi yaparken hepsini de okumak isterim. Çok şey öğrendim, çok şey okudum çok şey öğrendim, çok adı ünü olan profesörlerimizin ne kadar Türkçe bilmediğini ve ne kadar kötü yazdıklarını da öğrendim. Yeniden yazılarını yapıp “Efendim yani bu biraz popüler bir şey olacak, anlaşılır kılmak içi ben bunu şöyle yaptım.” falan diye diye onları da öğrendim. Ama çok değerli yazılar da vardı içinde. Orada çalıştım, 1998’de bitti. Ama orada artık roman yazmaya da ta yurt dışındayken, duvar yıkıldıktan sonra başlamıştım. Hikâye ve romanlarla başlamıştım. İlk, 1989’daki o duvarın yıkılışı ve sonrasında “Elveda Alyoşa” diye bir küçük hikâye kitabıyla başladım. O zaman daha Türkiye’ye gelemiyordum, yurt dışındaydım sonra bir gün telefon ettiler Sait Faik ödülü kazanmışım. Neymiş o dedim, ben o kadar kopmuşum ki her şeyden, öyle bir şey nedir bilmiyordum. Meğer bir şey varmış, yayınevi, Erdal Dalkırı şimdi yayınevinin sahibi, onu basmış. Sormuyorlar da o zaman şimdi soruyorlar bir yarışma için ister misiniz diye. Kazanmışım, bu da hoşuma gitti. Onu da severek yazmıştım. Sonra ben çalıştım falan ama roman ve hikâye yazarlığı benim için öne geçti. Yani sosyolojinin bana ne faydası oldu diye konuştuk galiba biraz, ya da harekete, partilere. Sosyolojinin bana galiba romanda faydası oldu. Bir bakış getiriyor o manada. Boşuna okumamışım yani.

Biz şöyle bir şey istiyoruz, yani bu sizin bu hikâyenin yayımlanacağı belgeselin adını sizin koymanızı istiyoruz. Ne koyardınız?

Çok zor ya. Neydi o, yaşadık işte diye bir şey vardı, öyle bir şey koyardım. Şimdi benimle bir şey yaptılar, ne deniyor ona nehir söyleşi yaptılar. Onun adı: Aşktan ve Devrimden Konuşuyorduk. Çünkü böyle bütün bir hayat, bütün kesimleriyle ama o buraya gitmez. Yani ne bileyim, yaşadık işte, yaşadım işte gibi bir şey koyun.

Bir gittiniz bölüme, birkaç yıl önce. Ne hissettiniz?

Ya evet insan tuhaf hissediyor, yabancılaşma hissettim. Yani o koridorda, bırakın sosyolojiyi ilimi bilimi, o koridorda çok anılarımız var. O merdivenlere otururduk, orada çay ocağı vardı, girer girmez sağda çay ocağı vardı, çay ocağında bir çaycımız vardı. Müslim’di galiba. Müslim harika bir adamdı. Bizimle dalga geçerdi, kızlarla özellikle. Müslim devamlı “Aağşam olsa da yatsak.” derdi. Böyle bir kere bir arkadaşımız da bununla dalga geçmek için “Aağşam olsa da yatsak.” dedi. Müslim de “Aağşam olsa da yatsak (harfleri uzatarak).” dedi ona öyle şeyleri aşadık. Orada tartışmalarımız, oradaki arkadaşlarımız, daha çok öyle şeyler kalmış. Belki de şundan, çok iyi anılarla da ayrılmadığım için. Ne bileyim Cahit Tanyol hocamızı ben çok severdim ama bana çok ağır geldi onun benim aleyhime tutum alması çok ağır geldi. Bana söyleyebilirdi bir şeyi varsa ama söyleyebileceği bir şeyi yoktu çünkü tamamen ideolojikti. Benim yerime de benim çok sevdiğim, Ümit Meriç’i aldı. Cemil Meriç’in kızı Ümit’i aldı. Ümit’i ben çok severdim. Sonra da görüştük bir ara. Yani onu aldı falan böyle orayı boşalttı, iyi anılarla ayrıldığımı söyleyemem. Nurettin Bey de hastalanmıştı, daha bir dışında kalıyordu artık olayların, onun da etkisi olmuştur herhâlde. Psikolojide arkadaşlarım çok vardı, kaybettim, Fatoş vardı mesela kaybettik onu. O bizim koridora başka fakülteden, tıptan arkadaşlar gelirdi sonra arkadaş olduk. Bir de şey hatırlıyorum, bol bol bildiri imzalanırdı. Bildiriler dolaşırdı, bildiriler imzalatılırken yani 12 Mart’a doğru giderken, o 1967-1968’lerde, o bölümün öğrencileri getirirlerdi biz de imzalıydık. Bize Mahir Kaynak, sonradan işte öğrendik MİT’ten olduğunu, o zaman Mahir çok bildiri getirirdi, biz de imzalıydık bir güzel. Doğru bildirilerdi ama hakikaten, sonra kızıyla tanıştım, Deniz Ülke. Evet sonradan öğrendik ki MİT adına ajanlık yapmış. Şimdi MİT tabi daha bir legale çıktığı için eski gözlerle

görülüyor ama o dönem MİT bizim için müthiş bir şey, korkunç bir örgüt, aynı zamanda işkencelerimizde bilmem nelerimizde MİT’çiler bulunuyor şudur budur, meğer Mahir Kaynak da öyleymiş. Çok toplantı yaptık beraber, devrimci toplantılar...

Sağ görüşten hocalarla diyalogunuz olmuş muydu hocam? Nasıldı ya da? Yani mesafe var mıydı ciddi?

Vardı çok mesafe.

Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan, Erol Güngör onlar hoca o zaman...

Erol Güngör ile bir ölçüde vardı konuşmamız ama dostluğumuz yoktu. Bir şeyle, arkadaşım Nazan’ın babasıydı, Caferoğlu. Türkoloji’deydi o, onunla arkadaşımın babası olduğu için diyalogum vardı ama onun dışında yoktu. Benimle olamazdı, onlar açısından olamazdı. Öyle ideolojik olarak insanlarla ilişki kurmama diye bir görüşüm hiçbir zaman olmamıştır. Belki çok kısa bir dönem, o da sol içinde olmuştur, solun içindekilerle olmuştur. Onun dışında ben yapmam insanlarla, bir fikri vardır, dinlerim. İşin içine silah külah, hakaret girmedikçe tabii. Ama yoktu, bölümler arası o irtibat yoktu, hocalarımız da birbirleriyle kavgalıydı. Öyle.

Çok teşekkür ederiz hocam.

“Mükemmel Toplum Yoktur”

Önal Sayın

Önal Sayın, 1947’de Muş’ta doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü mezunu olan Sayın, yüksek lisans ve doktorasını Fransa Lille Üniversitesinde tamamladı. Ege Üniversitesinde öğretim üyeliği ve Sosyoloji Bölümü başkanlığı yapan Sayın, aile sosyolojisi ve kurumlar sosyolojisi üzerine çalıştı. Uzmanlık alanıyla ilgili ulusal ve uluslararası toplantılarda bildiri-ler sunan Sayın, Aile Yazıları ve Sosyoloji gibi dergilerde yayınlar yapmıştır.

Hocam, aile çevreniz, ilk eğitiminiz, kısaca hayat hikayenizle başlayabiliriz.

Ben memur çocuğu olarak Muş’ta doğdum. Babam PTT memuruydu. Daha sonra PTT şefliği, PTT müdürlüğü yaptı ve Muş’tan tayinimiz Bitlis’e çıktı. İlkokula Bitlis’te başladım. Daha sonra Bitlis’ten tayinimiz tekrar Başkale’ye çıktı. İlkokulu Başkale’de bitirdim. Ortaokulu da Van’ın Başkale’sinde okudum. Daha sonra tayinimiz Zonguldak’a çıktı. Zonguldak’ta Zonguldak Çelikel Lisesinde okudum, iyi bir eğitim aldım diyebilirim. O dönemde Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi çok önemli şeylerden birisiydi Türkiye çapında. Daha sonra üniversiteye geldiğim zaman sosyolojiye ilgimin kaynağı lisedeki sosyoloji hocam oldu. Sosyoloji dersini verirken özellikle sosyal sorunlarını çözümlerken benim dikkatimi çekti, ilgi duyduğum o dersle ilgili sosyoloji kitapları okumaya çalıştım. Hatta o dönemde “Dünya Sosyolojisi” diye bir kitap bulmuştum, onu almıştım, okumuştum. Lisede fen bölümünden mezun olmuştum. Üniversiteye girerken sosyolojiyi tercih ettim. Tercih etmemde de bu hocanın etkisi olmuştur diyebilirim. Oradan üniversiteye geldim ama şimdi Başkale’de olsun, Muş’ta olsun, Bitlis’te olsun okulların kütüphanesi yoktu. Hatta Zonguldak Çelikel Lisesinde bile kütüphanemiz maalesef yoktu. Dolayısıyla kitap okuma konusunda bazı sıkıntılar oluyordu. Ya arkadaşlardan kitap alıyorduk ya da babamın getirmiş olduğu gazeteleri okuyarak bilgi edinebiliyorduk. Üniversiteye geldikten sonra bence gerçekten Türkiye’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, bir de Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe bölümleri Türkiye’nin gerçekten bu alanda iyi eleman yetiştiren ve bu konulara gerçekten derinlemesine çözüm yolları önerebilen iki büyük bölümdü.

Bunun temel kaynağı da özellikle Atatürk döneminde, Hitler döneminden kaçan birçok öğretim üyesi Atatürk tarafından İstanbul Üniversitesine, Ankara Üniversitesine davet edildi. Ama bizim felsefe ve sosyoloji alanına özellikle çok iyi hocalar geldi. Mesela bunlardan felsefeden, sosyolojiden Hans Freyer gerçekten uzun yıllar kitaplarını okuduğumuz hocalardı. Bizim hocalar onların mirası üzerine kendilerini inşa etmişlerdi. Biz de bu hocalardan yetiştik. Hocalarımızın bu kadar güçlü olmasının temel nedeni gerçek dünya çapında

olan bu Almanya'dan gelen hocaların formasyonları, onların yapmış olduğu, özellikle yayınladığı dergiler, o günkü yayınlanan dergiler, bütün dünyada aranan dergiler olduğunu söylediler. Daha sonra bunların çoğu Amerika'ya gitti maalesef. Alman hocaların kendilerine bırakmış olduğu belli bir miras vardı. O miras bize kadar uzandı ve bizden sonraki öğrencilere de biz belli ölçüde aktarmaya çalıştık diyebilirim.

Hocalarınız kimlerdi?

Özellikle Dil Tarih Fakültesinde Bilim Tarihi hocası Aydın Sayılı vardı. Onun Harvard Üniversitesinde doktora yapan ilk Türk öğrencisi olduğunu biliyorum ve bilim tarihinde gerçekten dünya çapında bir bilgi düzeyine sahip olan birisiydi. Derslerimiz dolu dolu geçirdi. Hiçbir dersi kaçırmazdık. Ben hiçbir dersi kaçırmadım. Özellikle hocamız derste önce bize bir önceki derste anlattıklarını sorardı. Biz onları özetlemeye çalışırdık. Kendisi dersi anlatmaya başlardı. Dersin sonunda da sorular sorardı. Biz o sorulara yanıt vermeye çalışırdık ve böylece bütün öğrenciler Aydın Sayılı'yı çok severdi ama sahiden dersi geçmek çok zordu. 2. sınıftan 3'e geçerken bir kişi ya da iki kişi bilim tarihi derslerinden ancak geçebilirdi. Aydın Sayılı çok sıkı, sert ve disiplinli olmasına rağmen biz hepimiz ona hayrandık. Yani benim bütün dünyada bir yaşam boyunca idolüm, yaşayan Aydın Sayılı olmuştur desem yalan olmaz. Onun yanında Nusret Fişek vardı. O da felsefe tarihi verirdi. Çağdaş felsefe tarihini anlatırdı. Gerçekten o da özellikle Viyana ekolünü felsefede çok iyi özümsemiş ve bize aktaran bir hocaydı. Dersin başından sonuna kadar sınıfta şöyle bir atmosfer oluştururdu. Baktığımız zaman herkes serbest istediği gibi oturabilirdi. Ama bir de disiplini vardı. Hiç kimse belli ölçüde dersin düzenini bozacak bir davranışta bulunmazdı. Hepimiz çünkü çok severdik. Dersin başında yazı tahtasının başından başlardı. Sonuna kadar hiçbir boşluk bırakmadan doldurur yazardı. Biz de o notları alırdık ve o nedenle Nusret Hoca'yı da diğer öğrenciler ben de dahil olmak üzere çok severdik. Dolayısıyla ben Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Sosyoloji kürsüsünde almış olduğum formasyondan gerçekten çok memnun olarak ayrıldım. Ve benim hayatımda gerçekten özellikle öğretim üyeliği dönemimde o dönemin birçok

hocasını kendime örnek olarak almış ve derslere o şekilde kendimi verdiğimi dile getirebilirim.

Sosyoloji hocaları kimlerdi hocam. Tahir Çağatay’dan ders aldınız mı?

Evet, Tahir Çağatay hocamızı belli ölçüde yani bölüm başkanımızdı. Gerçekten iyi bir hocaydı. Çünkü o da Almanya’da eğitim görmüştü. Çağatay Türklere indendi ve özellikle Hans Freyer’in “Sosyolojiye Giriş” kitabından daha etkili faydalanarak “İçtimaiyat” diye bir sosyoloji kitabı yazmıştı ve Türkiye’de gerçekten o dönemde sosyoloji ile ilgili kitap bulamıyorduk. Hatta bizim Tahir Çağatay’ın kitabını piyasada bulamıyorduk. Birkaç arkadaşı vardı. O kitabı biz satır satır yazdık. Yani birçok öğrencide kitap yoktu. Yani o dönemde yayınlar çok azdı. Bir kere yayınlandığı zaman herhâlde beş yüz tane filan yayınlanıyordu. O da kısa zamanda bitiyordu. Onun dışında Nihat Nirün Hoca’mız vardı. Gerçekten ondan da büyük fayda aldım. Ama o dönemde Hacettepe Üniversitesi açılmıştı ve Nihat Nirün’ün daha çok zamanı orada geçiyordu. O orada derslere gidiyordu. Bize çok az ders verdi ama ben hâlen de Nihat Nirun’u özellikle bir hoca olarak çok beğenmişimdir. Çünkü ben ikinci sınıfta iken Millî Eğitim Bakanlığı’nın sosyolojiye vermiş olduğu bir burs vardı ve hocalar beni çağırdı. Dediler ki sen sosyolojinin en iyi öğrencisisin, bu bursu sana vermeyi düşünüyoruz. Teşekkür ettim. O konuda özellikle Nihat Nirun’un ve Tahir Çağatay’ın büyük etkileri oldu. Belki de benim orada sınıftaki çalışmam, çabam onların gözüne girmişim herhâlde o şekilde bana böyle bir burs verdiler. O burs da benim özellikle Ankara’da pasajlara gidip bir sürü sosyoloji kitabı almama olanak sağladı. Ayrıca bizim felsefe bölümünün yanında bir kütüphanemiz vardı. Yani bölümün kütüphanesi. Bir fakültenin kütüphanesi vardı ama onun yanında Felsefe Bölümünün, Sosyoloji ile birlikte bir kütüphanesi vardı. Biz Felsefe bölümü öğrencileri olarak hepimiz oraya giderdik. Ben orada çok kitap okudum. Hatta oranın yöneticisi içeriye kitap vermezlerdi. Yasaktı. Bana gizlice kitaplar verirdi. Ben o akşam okurdum. Ertesi sabah getirip teslim ederdim. O sırada ben Ankara’da Millî Kütüphane’ye gittim, birinci sınıftaydım. Kitap okumak için Millî Kütüphane’de “Beni almadılar.” dedim. “Neden sen birinci sınıfsın ancak bölüm başkanlığına bir yazı

getirirsen bu araştırma yapıyor. O zaman sana bir kütüphane ile ilgili bir kart veririz, o kartla girebilirsin.” dediler. Bölüm başkanımız sağolsun, Tahir Çağatay hemen “Tabii tabii” dedi. Böyle bir yazı hazırladı bana verdi. Götürüp ben teslim ettim. Ondan sonra Milli Kütüphane kartını aldım. O Milli Kütüphane kartı içindeki bir atmosfer vardı size anlatamam. Gerçekten sessiz sakin böyle sanki bir mabede girmişsiniz ve oradaki gelenlerin hepsi de bürokrati biliyorsunuz bakanlıklardan gelen kişilerdi. Hiç gürültü yapmadan kitabı alan kendi masasına oturur, ışığını yakar, orada okurdu. Ben hayran kalmıştım Millî Kütüphane’ye ve onun atmosferine. Ve orada gerçekten epeyce kitap buldum, okudum. Benim gelişmemde büyük faydası oldu diyebilirim.

Hocam peki Dil Tarih-Coğrafya Fakültesindeki öğrencilik yıllarımızda sosyoloji ile ilgili derslerde mesela daha uygulamalı çalışmalar yaptınız mı, yapmadınız mı?

Evet. Şimdi şunu söyleyebilirim. Mezuniyet tezi vardı. Özellikle herkese mezuniyet tezi verilmezdi. Sınıfta çok başarılı olan öğrencilere verilirdi. O zaman tayinimiz Eskişehir’e çıkmıştı. Benim ailem Eskişehir’de idi. Eti Bisküvi fabrikasının iktisadi, sosyal ve mali yapısı ile ilgili bir mezuniyet tezi konusunu aldım. Gidip Eskişehir’de Eti Bisküvi fabrikasında bilfiil bir ay süreyle oraya gittim. Orada mühendis arkadaşlar vardı, iktisat mezun arkadaşlar vardı. Özellikle iş bölümüyle ilgili Fordizm Taylorizmle ilgili bilgileri olan bu arkadaşlar birçok uygulama yapıyorlardı. Orada öğrenciler üzerine şeyler, işçiler üzerine. Ben de onlara katıldım ve özellikle bir şeyi anlatacağım. Gerçekten güzel bir olay. Sosyal yaşamda bir düzeni değiştirmek kadar zor bir şey yok, insanlar çok direnir. Var olan düzeni değiştirmek çok zor bir olaydır. Şimdi o dönemde İktisat Fakültesinden mezun olan bir arkadaş vardı. O orada bisküviler seri bant üzerinde akıyordu. Orada bir iş bölümüne gitti. Adam Smith’ten faydalanarak yapılan bir iş bölümü tekniği idi. Orada daha önce işçiler rastgele bisküvileri topluyorlardı. Sürekli olarak bir kişiyi dışarıya gidiyor, orada kalıyordu. Gelmiyordu falan ama ondan sonra her şeyi, her işçiye o akan bisküvi için birisini onun sorumluluğuna verdi ve ondan eğer bisküvi akarsa demek ki o işini aktarıyor diyorlardı. O dönemde işçiler buna çok direndiler. Hatta diyebilirim ki o arkadaşın anlattığına göre işçiden birisi her şeyini

bırakmış orada, idrarını tutmadan. Ondan sonra işte bana izin vermiyorsanız gidemedim, yaptım filan şeklinde. Ama var olan o düzenin değişmesine karşı direnme. Dolayısıyla uygulamalı sosyoloji ile ilgili olarak gerçekten orada bir çalışma yaptım. Onun dışında maalesef bizim fakültede, yani Felsefe, Sosyoloji Bölümünde, hatta Felsefe Bölümünde derslerin hemen hemen hepsi teorikti. Uygulamalı çalışmalar yok denecek kadar azdı. Bir ara bir söz oldu işte bir fabrikaya gidip araştırma yapacaktık ama o da olmadı, yapılmadı.

Dolayısıyla uygulamalı çalışma maalesef olmadı. Belki de o dönemde olanaklar el vermedi. Çünkü zaten iki hocamız vardı, Sosyoloji formasyonunu sadece onlardan alıyorduk. Şimdi bir de sahaya gidip sahada alan araştırması yapmak o konuda çok zordu. Uygulama çalışma konusunda biz Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde ben aşağı yukarı 20 sene bölüm başkanlığını yaptım. O dönemde uygulamalı çalışmalara da çok yer verdik ve bu konuyla ilgili olarak mesela TÜBİTAK’tan iki tane proje aldık. Birisi müzik sosyolojisi ile ilgili, bir tanesi de spor sosyolojisi ile ilgili olarak. Bu konuda bütün asistan arkadaşlar görevlendirildiler ve ayrıca bir de Ankara Üniversitesi, Ankara’da Sosyal Sosyoloji Derneği özellikle aile yapıları ile ilgili bir araştırma yaptı. Onun İzmir ayağını yine biz yaptık ve o alana gittik. Öğrencilerimizi alanlara götürdük, uygulama yaptık. Bunun yanında bir de İzmir çevresindeki belediyelerde, belediye başkanlarıyla ilişki kurduk, onlardan destek aldık ve orada belediye başkanlarının, özellikle halkın, belediye başkanlarının vermiş olduğu hizmetler konusundaki memnuniyetlerini ölçen çalışmalar yaptık. Ayrıca seçim sırasında neden belediye başkanlarına oy vermediklerini falan araştırmaya çalıştık. O konuda da belediye başkanları bilgilendirdik o eksiklerini gidermeleri için ve bizim o yapmış olduğumuz araştırmadan sonra söz konusu olan belediye başkanlarının hepsi ikinci seçimde de seçildiler. Dolayısıyla uygulama çalışmalarında semeresini hemen o zaman görmüş olduk. Türkiye’de maalesef uygulamalı çalışmalar sosyolojide oldukça az. Yani ben baktığım zaman nedense uygulamalı çalışmalar biraz es geçilmiş. Ama belki de onun kaynağı biz sosyolojiyi belli ölçüde işte Fransa’da Durkheim’da işte biraz Le Play’de var ama yine bireyden başlayarak alıyoruz. O nedenle biz daha önce sosyoloji, teorik sosyoloji öğrenmeye çalıştık. Şimdi kalkıp da ta

ben 1965’lerde öğrenciydim. O dönemde uygulamalı sosyolojinin yapılma şansı pek fazla değildi.

Hocam tekrar Ankara’daki öğrencilik yıllarına dönecek olursak, orada Ankara’da bir yandan da öğrenci hareketleri yavaş yavaş başlıyor. Oradaki durumunuz neydi? Belli çevrelere dergileri takip etme ya da belli çevrelere dahil olma anlamında nasıl bir öğrencilik geçirdiniz?

Evet, ben biraz ders kaçırmayan, derslere giren bir öğrenciydim. Özellikle öğrenci hareketlerinde bizim Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi olurdu, Ankara’daki öğrenci hareketlerinin merkeziydi. İlk hareketler bizim dil tarihinde başladı. Hatta Siyasal Bilgilerden bir grup, asker gibi yürüyerek geldiler. O sırada bizim bir öğrenci temsilci seçimi vardı. Orada onlar marşlar söylediler falan, ilk biz onu gördük. Daha sonra yine öğrenci derneklerinin organize etmiş olduğu hareketler vardı. O hareketlere bizler katıldık ama yani bilinçli bir harekete katılma olmadı. Baktık herkes toplanıyor, biz de öğrenci olarak toplandık. Dil tarihten Sıhhiye’ye kadar büyük bir kitle olarak yürüdük. Sıhhiye’ye geldiğimiz zaman içimizden birisi Atatürk büstünün oraya çıktı. Hepimize bir nutuk söyledi ve hepimiz birlikte onu tekrarladık. Yeminler ettik, Kızılay’a doğru çıktık ve Kızılay’ın oraya gittiğimiz zaman biz o zaman firik frigo diyorduk polislere. Polisler belli ölçüde yolu kapatmışlar. Çünkü oradan sonra bakanlıklar başlıyor. Dolayısıyla biz oraya geldiğimiz zaman bazı öğrenciler oraya doğru gitmeye çalıştılar ve birdenbire orada bir kargaşa çıktı. Polisler geldi, biz hepimiz çil yavrusu gibi ara sokaklara dağıldık, kaçtık, gittik. Ondan sonra yine ben bir şeyimi anlatayım. Ben o zaman Eskişehir’de oturuyordum. Ailem Eskişehir’deydi. Öğrenci olayları olunca sınavlar biraz ertelenince ben Eskişehir’e gittim, Eskişehir’den döndüm. Dönünce dedim ki bir fakülteye uğrayayım. Dil tarihe gittim, kapılar kapatılmıştı. Kimseyi almıyorlardı. Bizim girişte yan tarafta küçük bir cam var. Oradan içeri girebiliniyordu. Orada da tanıdıkları alıyorlardı. Ben kendimi tanıttım. Oradaki öğrenciler zaten beni tanıyor. Oradan içeri girdim, yukarı çıktım. Baktım bizim Felsefe Bölümündeki arkadaşlar masaları birbirine dayamışlar. Ondan sonra şarkılar, türküler filan sohbetler ediyorlar. Akşama doğru eve gittim. Sabah geldiğim zaman baktım ki

hiçbir iz yok. Sonra “Çocuklar, ne oldu?” dedim. Dediler ki “12’ye 1’e doğru buraya polisler geldiler, hepimizi tokat tekme attılar ve böylece oradaki o öğrenci olayları da bu şekilde bitti.” Yani katılımım bu şekilde oldu diyebilirim. Gözlemlerim de bunlardı.

Sonra mezuniyet ve hemen asistan oldunuz mu Ankara’da? Yoksa Fransa’ya gidiş süreciniz nasıl oldu onu dinleyelim.

Evet. Şimdi onunla ilgili olarak ben somut bir şeyler söylemek istiyorum. O zaman belli ölçüde sosyolojide gerçekten iyi bir öğrenciydim. Ama bölüm başkanımız işte başka bir tane kız öğrenci arkadaş var bir sene daha öndeydi ama sınıfta kalmıştı. Bir senesini kaybetmişti. Bizimle birlikte aynı sınıftaydı. Onu çağırılmış, seni asistan yapacağım demiş. Ondan sonra öğrenci arkadaşlar bana geldiler. Bölümdeki arkadaşlar filan senin asistan olman lazım dediler. “Yahu, hoca birisini çağırmış, bana haber geldi, şimdi benim sınava girmem uygun olmaz.” dedim. Fakülteye gitmiştim. Fakülteye girerken bizim Tahir Çağatay ile karşı karşıya geldik. O “Merhaba Önal evladım, nasılsın, iyi misin?” dedi. Gerçekten çok babacan bir hocaydı. “Hocam sizin sınavınız, asistanlık sınavınız varmış. Ona girmeyi düşünüyorum. Ne dersiniz?” dedim. “Yarın gel görüşelim.” dedi. Ertesi gün ben gittim orada hocanın kapısını çaldım, “Ne var” dedi. “Hocam yarın konuşalım demiştiniz.” deyince “Ha gel gel Önal” dedi. “Hocam bakın ben bir memur çocuğuyum. Ben Türkiye’nin her tarafında hizmet verebilirim. Çünkü babam memurdu yani Van’ın Başkale yakasından Zonguldak’a kadar, Ankara’ya kadar bütün illere kasabalarda görev yaptı. Ben bu şekilde yetiştim. Ben bu işi yapabilirim. Onun için göreceksiniz.” dedim. Yarın sınava girmeyeceğim. “Yok.” dedi. “Yarın gelip sınava gireceksin.” Ondan sonra ertesi gün sınava girdik. Sınavda bütün diğer psikolojiden olsun, eğitimden olsun, felsefeden olsun sınava girenlerin hepsinin sonuçları belli oldu. Bizimki belli olmadı. O sırada ben burslu olduğum için Millî Eğitim Bakanlığı da sıkıştırıyor. Öğretmen olarak beni tayin etmek istiyor. Çünkü bursluyum Millî Eğitim’den. Ben de ona hep aksattım biraz dedim işte böyle bir durum var filan.

Sonra 15 gün sonra kimse kazanamamış diye bir yazı asıldı. Asistanlık olayı bitti. Ben hemen gittim Millî Eğitim Bakanlığı’na. Millî Eğitim Bakanlığı’nda

Genel Müdür Yardımcısına ben Erzurum'a gitmek istiyorum dedim. Niyetim orada üniversiteyle bağlantı kurmak, orada çalışmaktı. Bana baktı biraz. Dedi "Şey, torbaya iki tane isim atalım, sen birisini çek. Birisi Erzurum olsun ama sen birisini çek, neresi çıkarsa oraya gidersin." "Tamam." dedim, çektim. "Amasya" dedi, çıktı. "Tamam." dedim. Amasya'ya gittim. Amasya'da iken benim Psikoloji Bölümünde asistan olarak kalan çok değerli bir arkadaşım vardı. O bana telefon etti, "Önal" dedi, "Bak yurt dışı sınavları açılıyor, sınavlara gel gir." Ben de buna bir mektup yazdım. "Bir daha gelip o hocaların karşısında sınava girmek istemiyorum" dedim. Sonra bir sınıf bir arkadaşım vardı, dördüncü sınıf okuyordu. Onu çağırılmış, biliyordu. Benim çok yakın arkadaşım olduğunu, "Önal'ın gelip bu sınavlara girmesi gerekir." dedi. "Ne yapalım?" dedi. "O kolay" dedi. "Ben onun ailesinden gidip onun fotoğrafını da getiririm. Nüfus cüzdanı örneği de getiririm." Fotoğrafları çoğaltmışlar, nüfus cüzdanı örneğini almışlar. Bir de dilekçe yazmışlar benim yerime. Bir de ülke olarak da Fransa yazmışlar, onları vermişler. Derken bana telefon etti. Senin yerine başvurduk. Millî Eğitim'den yazı geldi, işte sınava şuradan gelin katılın diye. İşte gelip sınavlara katıldım ve sınavlarda başarılı oldum. Yurt dışı sınavını kazandım ve aşağı yukarı yedi aylık bir öğretmenlik deneyimim oldu. O da Amasya Lisesinde felsefe grubu derslerini verdim ve bu şekilde üniversiteden ayrıldım ve Fransa'ya doktora yapmak için gittim.

Sene kaçtı hocam?

1970 Eylül 1'de Paris'e indik.

Siz kaç yılda mezun olmuştunuz hocam?

1968 mezunuyum. 1969 senesinde öğretmenlik yaptım. 1970 Eylül'ünde de yani o formaliteler filan yapıldıktan sonra. Ondan sonra 1 Eylül'de Fransa'ya gittim.

Hocam bu önemli tabii. Doktora akademik kariyerde en önemli süreç. Neyle karşılaştınız yani Fransa'da? Daha önceki üniversite eğitiminiz ve orada doktora eğitimi karşılaştırarak doktora eğitiminiz üzerinde duralım.

Evet, Fransa’ya gittikten sonra 1 yıl dil derslerine gittim. Orada da belli okullarda, Fransızca öğrendik. Yani ben Fransızca hiç bilmiyordum. Sıfırdan başlayarak bir sene kurslara gittik. Bir sene sonra o dönemde arkadaşlar, çeşitli dallardaki arkadaşlar dediler ki doktora yapmak için bir tane hoca bulmak gerekiyor. Benim arkadaşlardan birisi dedi ben yarın Lillé’e gidiyorum. Huktan bir arkadaştı. Orada hocalarla görüşeceğim, sen de gelmek ister misin? Orada gidip hocalarla konuşacağız. Gittik şeye Lillé’e. O Hukuk Fakültesine gitti. Ben Sosyoloji Bölümünü araştırarak yerini buldum. Gittim orada sordum sekretere, sekreterden önce bir tane öğrenci vardı, elinde çanta vardı. “Sizinle biraz konuşabilir miyim?” dedim. “Olur.” dedi. “Buyurun.” dedi. Dedim “Ben Türküm. Burada doktora yapmaya geleceğim. Burada iyi bir hoca var mı? O hocayla yapmak istiyorum.” O da dedi “Michel Simon var ama çok serttir yani kolay kolay da doktora yapılmaz. Çok sıkıdır, disiplinli.” “Tamam” dedim, gittim. Sekretere dedim “Michel Simon’la bir görüşmek istiyorum.” “Bölüm başkanı” dedi. “O şimdi eve gitti, biraz sonra evden tatile gidecekler.” “Onun için burada değil.”, dedim “Adresini verebilir misiniz?” Adresini verdi. Ben hemen gittim, telefon ettim. “Gel” dedi. Koşa koşa gittim, kapısını çaldım. Valizleri hazırdı ve tatile gideceklerdi. Dedim “Ben bir Türküm, bir doktora yapmak istiyorum, sizinle yapmayı düşünüyorum.” O dönem dil tarihte almış olduğum derslerin Fransızcaya tercümesi vardı.

Elimde resmi evrak olarak hangi dersleri aldım filan onları gösterdim. “Hangi konularda doktora yapmak istersin?” dedi. Dedim “Daha çok işçi sınıfı, sendikalaşma konularında düşünüyorum.” “O zaman Kasım’da gel görüşelim.” dedi. Ondan sonra ben çıktım tabi sevinerek hoca kabul etti diye bizim okula giden arkadaşımı kabul etmemiş. Onunla birlikte döndük tekrar dil okuluna. Kasım’da işte Lilé’e gittim. Önce Paris’e gittim. Paris’te de bir Türk öğrencisi var mı dediler. Türk öğrencisi yok. Siz yalnız olacaksınız, iyi dedik. Neyse biz çıkıp gittik orada belli ölçüde. Hemen gittim hocaya. “Gel” dedi. Tekrar hangi konuda çalışmak istiyorsun dedi işte işçi sınıfı ve sendikalaşma özellikle Türk işçi sınıfı dedim. Ama dedi “Ben Türk işçi sınıfını hiç bilmiyorum. Sizin jürinize bir tane uzman gelirse, sana sorular sorarsa ben sizi savunamam. Onun için bildiğin bir konu olsun.” dedi. O zaman dedim ki “Avrupa’daki Türk işçileriyle

ilgili olsun.” Dedi “Bir bak, bu güzel. Bu konuda benim de bilgim var, senin de bilgin var. Bu konuda yapabilirsin.” Sonra dedi ki “Bir sene aşağı yukarı yüksek lisans derecesine girecek, bana bir tez hazırlayacaksın. Özellikle dünyadaki iş gücü ve sermaye arasındaki ilişkileri içeren bir kitap. Ben eğer o kitabı, o yapmış olduğun tezi kabul edersem doktora devam edersin. Ama eğer başarısız olursan senin devletin öğrencisi olduğunu, burslu olduğunu filan dinlemem. Yani benimle doktora yapamazsın. İstersen şimdiden bak. Bölümde bir hoca var. O hocaların birisine git onları yap.” “Yok, ben sizinle yapmak istiyorum.” dedim. “Tamam” dedi. O zaman başladım ve bu şekilde başladık işte. Yüksek lisans tezini yazdıktan sonra hocaya teslim ettim. Bir süre sonra beni çağırdı. “Tamam” dedi, “İyi çalışmışsın, benimle doktora yapmaya başlayabilirsin.” ve ondan sonra doktora çalışmalarına başladık. Lillé Üniversitesinde gerçekten bölümdeki hocalar bana çok ilgi gösterdi. Hele bir tane hocamız vardı ki ben ona yürüyen kütüphane derdim ve gerçekten çok kaynak biliyordu. Mahmut Makal’ın kitabını git oku dedi bana. Kütüphaneye Mahmut Makal’ın kitabını getirdi. “Şunu oku” dedi, “Biraz Anadolu köylerini filan öğren.” dedi ve sürekli olarak çalışmalarım da kendi hocamın dışında ve o hocadan da sürekli olarak destek gördüm. Hatta bir defa beni evine, yazlığına davet etti. Orada yemek yerken Avrupa Ansiklopedisi diye bir ansiklopedi vardı. Orada özellikle Portekiz, İspanya, İtalya filan. Onları gösterdiğimde bak buralarda bütün İspanyolca, Portekizce şey var ve Osmanlı dönemindeki o dönemle ilgili hiç kaynakça, bilgi yok. Bu da çok büyük bir eksiklik. “Bu konuda biraz bir şeyler yapmanız gerekir.” filan dedi. Gerçekten bu konuda çok yakın ilgi gördü ve orada hem kendi hocamdan hem de bölümdeki hocalardan sürekli olarak destek aldım ve gerçekten iyi çalışma olanakları buldum. İyi bir tez yaptığıma inanıyorum.

Hocanın ismi neydi hocam? Size yardım eden hocanın?

İkinci hocanın diyorsunuz. Adı Tranton. Tez savunmasına girdik. Özellikle bir deftercik dolu yazı yazmıştı. Ondan sonra başladı. Şimdi biz anlattık, o başladı. Önce benim çalışmalarımı filan çok beğendiğini söyledi. Sonra bir sorular, sordu, bir eleştirilere başladı, inanın... Yani o defterciğin dörtte üçü

eleştiriyle doluydu ve yani gerçekten baştan sonuna kadar okumuş ve ayrıntılı olarak sorular hazırlamış. Bana çok destek oldu ve yardımcı oldu. Bu konuda bir şey daha açıklamak istiyorum. Benim hocam biraz sol görüşlü, Tranton ise biraz sağ görüşlü idi. Bunlar bir araya geldiği zaman birçok sözel birbirlerine eleştirileri olurdu. Ben o sırada biraz şaşırđım ama bittikten sonra kol kola girerlerdi, çıkarlardı çay içmeye veya restorana giderlerdi. Ve orada özellikle üniversite ortamında dünya görüşümüz ne olursa olsun herkesin birbirine saygı duyduğunu ve dostluğunu, arkadaşlıkların hiçbir şekilde böyle bir temele dayanmadığını filan gördüm. Bu konuda bana bir örnek, çok olumlu bir örnek olduğunu söyleyebilirim.

Doktora tezinizden bahsedelim. Hocam nasıl bir çalışma yaptınız?

Evet. Doktora çalışmamda önce kuramsal bir çalışma yaptım. Bu kuramsal çalışmalarda emek, sermaye ve iş gücü arasındaki ilişkiyi araştırdım ve o konuyla ilgili epeyce kaynak topladım. Özellikle Avrupa’daki sermaye akışlarını, akımlarını inceledim. Bu, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’nın yenilmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri, en çok Almanya’ya yatırım yapmıştı ve Almanya yerle bir olmasına rağmen Amerikan sermayesi sayesinde tabii iş gücü de hazır. Hızlı bir şekilde kalkındı ve önce Almanya’da kırsal kesimde bulunan köylerin önemli bir kısmı büyük sanayi merkezlerine çağrıldı ve hatta cazibe merkezleri oldu. Çünkü ücretler yaşam koşulları çok iyi olduğu için Almanya’nın içinden böyle bir göç olduğunu gözledim ki aynı olay aslında hem İngiltere’de hem Fransa’da var. Yani kırdan kente göç belli ölçüde sanayi merkezlerinin sanayi devrimi yapılmasından sonraki aşamada. Şimdi Almanya’da önce bu işçileri çalıştırdılar. Fakat yeterli olmadığı görülüyor. Çünkü Amerika’dan sürekli olarak sermaye yatırımları yapıldı Almanya’ya. Bu sefer Almanya’nın çevresindeki ülkelerden işte İspanya’dan, Portekiz’den, İtalya’dan işçiler çağırıldı. Almanya’ya iyi ücretler önerildi. Daha sonra Yugoslavya’dan çok büyük bir grup gitti. Onlar da yetmedi sonunda Türkiye’ye kadar uzandılar ve Türkiye’den çok büyük sayıda işçiyi Almanya’ya davet ettiler. Özellikle bizde ilk Almanya’ya giden işçilerin önemli bir kısmı bizim teknik liselerden, endüstri liselerinden mezun olan nitelikli iş gücüydü. Hatta

onların gitmesinden sonra Türkiye’deki sanayide biraz gerileme olduğu da ileri sürülür. Daha sonra bunlar da yetmedi, bizim köyden bile işçi istemeye başladılar. 1961-1963 arasında başlayan bu göç hareketi, daha sonra kitleler halinde Türkiye’den Almanya’ya doğru ve daha sonra Fransa’ya, Belçika’ya ve diğer sanayi ülkelerine doğru bir işçi göçü söz konusu oldu. Özellikle sermaye nerede yatırıma girmişse arkasından iş gücünü çekmiştir ve benim tezimin kuramsal temeli bu şekilde oldu.

Doktora tezimde daha sonra uygulamalı çalışmaya geçtim. O sırada hocadan tabii izin aldım, anlattım. Belçika’ya gidip orada bir ay kaldım. Almanya’ya gittim, dört ay kaldım. Hollanda’ya gittim, İngiltere’ye gittim ve Almanya’ya gittiğimde Ankara’da bazı arkadaşlarım vardı, onlarla karşılaştım. İşçi olarak gelmişler. Ama yani belli bir formasyonları var. Gidip onlarla birlikte Almanların işçi rezidansları dedikleri yerlerde kaldım. Onlarla yemek yedim, onlarla konuştum, görüşmeler yaptım hem anket yapmış oldum hem görüşme tekniğini uyguladım. Oradan elde ettiğim verileri getirip hocaya gösterdim. Hoca “Tamam” dedi. “Bunlar üzerine çalış.” İşte onlarla ilgili olarak tablo da hazırladım. Onlar arasındaki ilişkileri inceledim ve böylece hem teorik hem de kuramsal olarak bir çalışma yaptım. Bununla ilgili bir konunun altını çizmek istiyorum. Ben tezimi bitirdikten sonra kısa bir süre sonra Fransa’daki Çalışma Bakanlığı’ndan bana bir yazı geldi, işte “Siz Türkiye’deki, Avrupa’daki Türk işçileri üzerine bir tez yapmışsınız. Mümkünse tezlerden bir tanesini bize gönderebilir misiniz?” dediler. Tezimi oraya gönderdim. Şimdi ben Türkiye’ye geldim. Türkiye’ye geldikten sonra işte asistan oldum. Bütün akademik yaşamım boyunca Türkiye’de o dönemdeki en büyük sorunlardan biri Türk işçi göçü idi. Onunla ilgili birçok toplantılar yapıldı. O da bakanlıklarda belli çevreler arasında. Hiçbir şekilde hiçbir toplantıya katılmadım ve bir ilgi duyulmadı. Şimdi maalesef üniversitede en büyük sorulardan biri, böyle çok değerli tezler yapılmasına karşın bu tezler maalesef raflarda tozlanmaya terk ediliyor ve hükümetler tarafından bu tezler maalesef incelenmiyor. Hiçbir şekilde göz önünde bulundurulmuyor ve ilgili uzman hocalar da bu konuda çalışmak için davet edilmiyor diyebilirim. Bu belki de bizim üniversitelerin en büyük sorunlardan birisi. Bunun altını çizmek istiyorum.

Hocam tezinizde neye ulaştınız? Yani bir tez olarak sunduğunuzda hangi bulgularını elde ettiniz. Neyi keşfettiniz içerik olarak?

Şimdi özellikle iş gücünün milliyeti yok. Nerede iş varsa iş gücü oraya akıyor. Mesela Türkiye'de önce biliyorsunuz göçler oldu. Kentler kırsal kesimden en yakın kentlere, daha sonra kentlerden daha çok İstanbul'a, büyük sanayi merkezlerine göç oldu. Fakat Türkiye'de sanayi devrimi yapılmadığı için bu gelen işçiler gerçekten iyi bir yaşam koşullarına ulaşamadı. Çoğu da işsiz kaldı. Bir de örgütsüz işlerde güvensiz bir şekilde çalışan büyük kitleler doğdu. Almanya'da 1961'de bu Amerikan yatırımları nedeniyle orada bir sermaye birikimi iş gücü aradı, iş gücü çekmeye çalıştı, işte bizim Türkiye'ye kadar uzandı ve Türkiye'den oraya iş gücü gitti. Şimdi tezim ile ilgili olarak eğer beni toplanılara filan çağırırsanız ben, İtalyan işçileri, işte belli ölçüde Portekiz işçileri, özellikle de Yugoslav işçileriyle ilgili birçok çalışmalarını incelemiştim. Tezimde de onlardan alıntılar yapmıştım. Mesela Yugoslavya'dan Almanya'ya gönderilen işçilere önce 1 yıl Almanca öğretiliyor. Daha sonra Alman hükümetiyle bunlar anlaşma yapıyorlar. Diyorlar ki bunlar mesela göndereceğim bin kişi 5 sene tekstilde çalışacak. 5 sene sonra geri dönecek. İşçilerle de şöyle bir sözleşme yapıyorlardı. Almış olduğunuz maaşın yarısını bize göndereceksiniz. Biz bunlarla burada fabrika kuracağız. Siz 5 sene orada çalıştıktan ve geri döndükten sonra bu fabrikalarımızda çalışacaksınız. Bakın Türkiye'de, Almanya'da çalışan bir sürü işçimiz vardı. Onların göndermiş olduğu dikkate değer sermayeler vardı. Bunların hepsi affedersiniz çarçur oldu ve hiçbir fabrikaya, hiçbir yatırıma dönüşmedi. Türkiye'nin büyük kayıpları oldu. Dolayısıyla tezim dikkate alınma şansı bulsaydı, belli ölçüde bu işçi hareketinin iktidar tarafından yönlendirilmesi, yönetilmesi ve bu iş gücünden ülkemizin ne kadar büyük bir kazanç elde edeceği açık olarak ortada görülmektedir.

Hocam doğrusu doktora teziniz ile ilgili bir bilgiye ulaşamamıştık. Böyle bir konuyu çalıştığınızı bilmiyorduk Türkiye'den de Nermin Abadan Hanım'ın çalışması daha evvel olabilir.

Evet benden daha evvel. İlk çalışmadır. Maalesef şu anda sabah gelirken çıkarıp baktım. Onu Türkçeye tercüme etme şansım, fırsatım olmadı. Şimdi

biliyorsunuz bizim Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü kurulduğu zaman kuruluşunda çalıştık. Ve ben şunu derim belli ölçüde üniversiteler, Türkiye'deki üniversiteler birer değirmen gibidir. Üretimlerini öğütür ve öğütüp un olup belli ölçüde çıkarır ve posamızı çıkardılar belli ölçüde. Gerçekten, işte bölüm toplantıları, fakülte kurulu toplantıları, fakülte yönetim kurulu toplantıları, işte bir ara senatörlük, senato toplantıları, bürokratik işler... Bu insanı mahvediyor. Şimdi Fransa'da, inanın rektör bizim doktora derslerimize gelip dinledi. Türkiye'de bu söz konusu olamaz. Yani özellikle rektör, dekan bürokratik çalışmalarının dışında hiçbir şeyle ilgilenmez. Mesela bizim fakültede affedersiniz lavaboda bir bozukluk olduğu zaman hemen dekanlık devreye girer, oradan rektörlüğe haber verilir, oradan fen işlerine gidilir. Ondan sonra yapıldı, yapılmadı filan... Yani bizi öğütüyorlar. Boş yere çok zaman harcanıyor. Fransa'da sınavlara hiçbir zaman hoca gelmez. Belli kişiler görevlendirir, sınavı onlar yapar ve hiçbir öğrenci gidip de hocasından sınav sorusunu öğrenmez. Hoca söylemez o belli merkeze siz gidersiniz, belli öğrenci merkezleri vardır. Oraya başvurursanız hangi notu aldığınızı öğrenirsiniz. Biz ise biliyorsunuz burada sınavları yaparız. Sınavlardan sonra bütün öğrencilere onları okursunuz. Onların düzeltilmesi için öğrencileri alırsınız ve bu bizim belli ölçüde zamanımızın önemli bir kısmını alıyor. Dolayısıyla üniversitelerimizin biraz daha bu konuda, yani akademik çalışmaların dışındaki işleri diğer kurumlara devir etmesinde gerçekten büyük fayda olacağına inanıyorum. Yazık oluyor. Birçok dekan, rektör özellikle çalıştıkları süre boyunca bilimsel çalışmaları hiçbir şekilde yapamıyorlar.

Doktoranızı bitirdikten sonra Türkiye'ye döndünüz değil mi hocam? Sene kaçtı?

Sene 1975.

Doğrudan Ege Üniversitesi'ne mi geldiniz?

Ben askere gittim. Askerden döndükten sonra Ege Üniversitesinde sınavlar açılmıştı. Ona girdim. Bir sene sonra kazandığımı söylediler. 1977 yılında burada göreve başladım.

Bölümün kurucu hocalarındansınız. Nasıl bir bölüm kurmaya çalıştınız, hedefleriniz neydi? Biraz onlardan bahsedelim.

Şimdi, özellikle biz girdiğimiz zaman bizim dekanımız, bölüm başkanımız, rahmetle anarım, gerçekten çok iyi bir insandı. Şefik Uysal hocamız vardı. Fakültenin ilk dekanı idi. Bir de o dönemde Davranış Bilimleri Bölümü kurmuştu. Şimdi Davranış Bilimleri Bölümü özellikle biraz Amerikan sistemi. Çünkü Amerika’da var biliyorsunuz o Davranış Bilimleri Bölümü, felsefe, sosyoloji, psikoloji, eğitim hepsini aynı çatı altında toplamıştı. Tek bir bölüm vardı, o da Davranış Bilimleri Bölümü. Bir süre sonra biz biraz tepki gösterdik. Özellikle Avrupa’da formasyon alan bizler, yani onun öğrencileri, geldiğimiz zaman doktora yaptığımız hâlde asistan olarak kabul ediliyorduk. Ve sonra bir fakülte kurulu toplantısında bu gündeme geldi, tartışıldı. Sosyoloji, felsefe ve psikoloji bunlar ayrı birer bölüm olarak kabul edildi ve böylece biz Sosyoloji Bölümü olarak bağımsızlığımızı elde ettik diyorum. Hepsini bağımsızlığını elde etti. Birlikte olduğu zaman bilmiyorum yani yaşamadım ama pek de bizim yapımıza uygun olmayacağını düşündüm. Onun için başlangıçta söylemiş olduğum gibi sosyoloji öğrencileri felsefe formasyonu alacaksa gidip felsefe bölümünden alsın, psikoloji bölümünden alsın. Sosyoloji bağımsız bir bilim olarak gelişsin. Ancak bağımsız gelişmesi için böyle bağımsız bir bölüm olması gerekir dedik. O şekilde bölüm kuruldu. Benim o dönemlerde özellikle gözlemim şu şekildeydi: Türkiye’de yavaş yavaş birçok üniversite açılıyordu ve ben dedim eğer bölüm başkanı olursam akademik personel yetiştirilmesi için yüksek lisans ve doktora açılması konusunda çaba göstereceğim. Zaten bölüm başkanı olarak aşağı yukarı yirmi iki sene çalıştım ve o dönemde birçok engellemelere rağmen...

Çünkü birçok pürüz çıkarıyorlardı. Sizler de biliyorsunuz üniversiteden kadro veriliyor. Yüksek lisans ve doktora programları konusunda belli koşullar getiriliyor. Ama daha sonra açtık ve gerçekten bugün Türkiye’de yanılmıyorsam 30’a yakın doçent, profesör, yardımcı doçent, bizden mezun olmuş öğrencimiz var. Bunu sevinerek ve onur duyarak ifade etmek isterim. O amacıma hedefime belli ölçüde ulaştık diyebilirim. Şimdi o dönemde Sosyoloji

Derneği'nin üyesi olduk, oldum. Daha doğrusu orada Ankara'da toplantılara gittim. Sonuçta Sosyoloji Derneği ile birlikte Türkiye'de ilk Sosyoloji Kongresi'ni düzenlemeye karar verdik. Yani Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ile Sosyoloji Derneği'nin iş birliğiyle bir Ege Sosyoloji Kongresi adı verildi. İfade etmiş olduğum gibi yani. Cumhuriyetin ilk İktisat Kongresi İzmir'de yapıldı. İşte ilk sosyoloji kongresi de İzmir'de yapıldı. Bunlar arasında bir bağlantı kurarım, bir şeref duyarım ve gerçekten ilk sosyoloji kongresini oluşturduk. Ve o dönemde gerçekten Türkiye'nin hemen hemen her tarafından büyük çoğunlukla öğretim üyeleri gelip katıldılar. Ankara'dan, İstanbul'dan ve Erzurum'dan ve diğer birçok üniversitelerden. Yani akademik imkânı olan doktorasını almış olanların büyük bir kısmı gelip katıldı. Hatta öğrenciler de yoğun olarak katıldı. O dönemde Sosyal İşler Bakanı olabilir, o bakan bizi destekledi. Hatta bizim kongremize geldi, açılışa katıldı. Sonra valilik devreye girdi. Bize birçok olanak sağladı. Sonra belediye başkanını o dönemde gittik ziyaret ettik. O da bize birçok olanak sağladı. Tabi rektörümüz de onlarla birlikte bize destek verdi. Gerçekten bütün gelen misafirlerimizi İzmir'in çeşitli yerlerinde misafir ettik. Herkese belli ölçüde yemekler, kokteyller verdik. Onları çok kattık. Olağanüstü bir kongre düzenledik. Hatta ben diğer arkadaşlardan yani diğer üniversitelerde çalışanlardan sürekli olarak duydum. Yani sizin sosyoloji kongresi gibi bir kongre daha herhâlde yapılamaz dediler. Çünkü hakikaten olağanüstü bir kongre idi dediler. Onu biz kitap olarak da bastık ve yayınladık, dağıttık. Evet, o arada işte ben belli ölçüde uğraştım.

Tümas diye bir derneğimiz vardı. Tüm Asistanlar Derneği, bütün Türkiye çapında biz işte o derneği kurduk. Ege Üniversitesinde ben yönetim kurulu üyesi oldum. Belli ölçüde üniversite çapında bütün fakültelerde ilişkilere girdik. Özellikle inanır mısınız? Rektörlüğün toplantılarında, senato toplantılarında, yönetim kurulu toplantılarında gündem maddelerini oluştururken bizim basın üyelerimiz, bizlerin görüşlerini alırlardı ve gündeme getirirlerdi. Çok demokratik bir ortam yaratmıştık. Özellikle Ege Üniversitesinde o dönemde çeşitli fakültelerde ve yüksekokullarda kadro sorunu olan ve kadro konusunda ihmal edilen bütün meslektaşlarımızın kadro edinmesi konusunda rektörlüğe belli ölçüde sağlıklı bir şekilde bir baskı uyguladık. O arkadaşlarımızın çoğu

kadrolarını elde ettiler ve bu başarıyı gösterdik. Ama maalesef 80 darbesinden sonra bizim dernek kapatıldı, onun baskılarını gördük ve o birikim belli ölçüde elimizden uçup gitti.

Hocam biraz da çalışmalarınızdan bahsederek. Özellikle Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi’ne katkı sağladınız. Belli yönelimleriniz oldu ve alanda bilinen bazı çalışmalar da yaptınız. Onlar nasıl gelişti, nasıl devam etti?

Yani bazı konularda ben biraz klasik kalıyorum. Bunu kabul ediyorum. Ben Ankara Üniversitesinde ve yine İstanbul Üniversitesine gidince, kaynak araştırırken şunu görmüştüm. Hem İstanbul Üniversitesi’nin hem bizim Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümünün dergileri vardı. Ben dedim bizim de bölümün sosyoloji dergisi olsun. Biz İzmir Sosyoloji Dergisi aldık ve her sene basmaya çalıştık ve o konu da kolay değil. Hem fakültede bunu finanse etmek için birçok sorunla karşılaşıyorsunuz hem de o bütün makaleleri toplamak, onları değerlendirmek, makaleleri hakemlere göndermek kolay değil. Hakemli dergi değil çünkü ve hepsini hakemler değerlendirir ona göre kabul edilen makaleleri seve seve dergimizde bastık ve elde etmiş olduğumuz dergileri de hemen hemen bütün üniversitelere elimizden geldiğince göndermeye çalıştık. Birçok üniversitedeki arkadaşlarımız da akademik çalışmalarını açısından yazmış oldukları makaleleri bizim dergilere gönderdiler. Biz de onları değerlendirdik. Onların da akademik yaşamında gerçekten büyük katkıları oldu diyebilirim. Belli ölçüde biz TÜBİTAK’tan iki tane proje almıştık. Birisi spor sosyolojisi ile ilgili, diğeri de müzik sosyolojisi ile ilgiliydi. Hatta müzik sosyolojisi ile ilgili olan projede ben de yer almıştım ve o arada “Göstergebilim” kitabını da o proje çerçevesinde yazmıştım ve o şekilde o dönemde basılmıştı. Onun dışında dediğim gibi uygulamalı çalışmalar konusunda biz birçok kişiye daha önce bahsetmiş olduğum gibi belediyelere hizmet götürdük. Onları da bir bir belirtmiştim. Aynı şekilde tüm Türkiye çapında yapılan bir aile araştırmasında İzmir kolunu biz tamamen üstlendik. Bütün öğrencilerimizi, hocalarımızı sahaya götürdük. Kapı kapı dolaşp kişilerle görüşmeler yaptık, anketler yaptık ve bunlar daha sonra kitap olarak basıldı, yayınlandı.

Hocam, aile sosyolojisi ile ilgili çalışmanız genelde bilinir. Diğer makaleleriniz için konuları seçerken daha çok ilgileriniz nasıl gelişti?

Evet, şimdi benim akademik yaşamım, dönem dönem değişiklik gösterdi. Şöyle diyelim, birleştirelim. Sosyoloji, sosyal olay ve olguların bilimidir. Sosyal olaylar ve olgular diyerek de toplum değil de toplumu aşan her türlü sosyal... Çünkü toplum dediğiniz zaman, toplumbilim dediğimiz zaman biraz sınırlanmış oluyor. Ama çok yaygın olduğu için de açıklamaya girmek istemiyorum. O nedenle özellikle sosyoloji, bir toplumsal yapıyı inceler. Toplumsal yapı dediğimiz zaman bir kurumsal yapı var, bir de sınıfsal yapı var. Sınıfsal yapıyı göz ardı etme olanağı yok. Yani ulus devletler çerçevesinde bütün ülkelerde bir toplum yapısında sınıfsal bir yapı oluşmuştur. Bugün küreselleşen dünyada bu biraz farklılık gösterir. Değişti ama ona da biraz sonra değinebilirim. Ama özellikle ulus devlet döneminde toplumun yapısını oluşturan sınıflar söz konusuydu. Özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya. İlk Sanayi Devrimi'ni yapan ülkelerden önce İngiltere'de oldu. Bireysel girişimcilik, arkasından ne oldu? Fransa'da oldu. Özellikle o Durkheimci sosyoloji, toplumcu diyebileceğim bir sosyoloji. Çünkü toplumu ele aldı. Durkheim'a göre bir ulus devleti yaratılması için her şeyden önce çok etkili bir ulus yaratmak gerekir. Ulus demek, kendi aralarında aynı dili konuşan, aynı bilince sahip olan, aynı bilgilere sahip olan, aynı kültürün geldiğine inanan homojen bir yapıyı oluşturmaktır. Gerçekten burjuvazi ulusu yarattığı zaman kendi sistemini yarattı, kendi sistemini yaratırken de ulusu yaratmaya çalıştı. Ulus için de serbest ticareti geliştirdi. Yani bu ulus devlet aslında burjuva sınıfının bir yapısıdır. Şimdi özellikle bu bağlamı okumak istiyorum. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında özellikle sosyoloji düşünce akımlarının büyük etkisi olduğuna inanıyorum. Bunlarda bir tarafta Ziya Gökalp ve onun Durkheimcı ekolden etkileri aracılığıyla ve özellikle de belli ölçüde Atatürk ve çevresindeki ileri gelenleri etkilemiş olduğuna inandığım bir Durkheim ekolu söz konusuydu. Çünkü Atatürk her şeyden önce bir ulus yaratmaya çalıştı, bir millet yaratmaya çalıştı. Dolayısıyla bu Batı'da belli ölçüde burjuva sınıfı tarafından yaratılmıştı. Ama bize baktığımız zaman bizde maalesef burjuva yoktu. Burjuva hâlen de maalesef oluşmadı. Var olan burjuva da devletin koltuğunda devletin desteğiyle ayakta kalmaya

çalışan, pek de etkili olamayan bir nitelikte. Bu durum, Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmemesinden kaynaklanıyor. Şimdi burjuva kendi sınıfını, kendi toplum sistemini kurduğu zaman, kaçınılmaz olarak işçi sınıfını da doğurdu. Yani İngiltere’de, Fransa’da, Almanya’da güçlü bir işçi sınıfı doğdu. Dolayısıyla ulus devleti incelerken sınıfsal bir yapıyı gözardı ederek ulus devlet yaratılamaz, anlaşılabilir ve bilinemez. O nedenle özellikle biz tabii Batı tipi modern bir toplum yaratmaya çalıştık ve Atatürk bir ulusu, bir milleti yaratmaya çalıştı ve o konuda özellikle herkesin aynı eğitimi alması ve aynı bilgiye, aynı bilince, aynı davranış biçimlerine sahip olması arzu edildi. Onun için yani Türkiye’de bu konuda pek araştırma yapılmadı ya da biraz gözardı mı edildi, bilmiyorum.

Özellikle Jön Türkleri ele aldığımız zaman Jön Türklerin hareketi içinde bir taraftan bir Durkheimci ekol, diğer taraftan Prens Sabahaddin Le Play’den etkilenmiş olan bireysel girişimciliğe dayanan akımlar söz konusu. Ayrıca daha sonra da bir de Almanya’nın da etkisi oldu. Özellikle Türkiye için biraz otoriter, biraz korporatist bir sistemi önerenler de oldu. Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus devlet olarak kurulmasında belli ölçüde bu Batı tiplerinin etkisinin olduğunu düşünüyoruz. Özellikle Türkiye’deki başarısızlığın temel nedeni bana göre güçlü bir burjuva sınıfının oluşmaması; ikincisi, mesela Almanya devlet eliyle burjuvazi yarattı, bizim de devlet eliyle burjuvazi yaratma imkânımız olabilirdi. Atatürk döneminde o dönemde birçok fabrikalar kuruldu devlet aracılığıyla. Çünkü bizde gerçekten sermayeye sahip bir burjuva kesimi söz konusu değildi. Fakat daha sonra, mesela Almanya’da olduğu gibi bu fabrikalar özel sektörlere aktarılıyor ve böylece burjuva yaratılıyor ve Almanya’da bu burjuva sınıfı yaratıldı. Bu güçlü burjuva sınıfı kendisiyle birlikte bir işçi sınıfını da yarattı ve güçlü bir işçi sınıfı da doğdu Almanya’da. Bizde ise belli ölçüde burjuva sınıfının olmaması işçi sınıfının da olmamasına sebep oldu. Var ama etkili değil. Ve dolayısıyla bizde, özellikle maalesef sivil ve askeri bürokrasi iktidarı sürekli olarak ele geçirmiştir, iktidarı etkilemiştir ve belli ölçüde bir burjuva sınıfının doğmasını olanak sağlamamıştır. Aynı zamanda güçlü bir işçi sınıfının da oluşmamasına sebep olmuştur.

Fakat onda da belli ölçüde yanlışlarımız nedeniyle başarılı olmadık diyebilirim. Özellikle ilk çalışmalarımı bu çerçevede düşünmüştüm. Çünkü bana

göre sosyoloji toplumsal yapıyı ve toplumun işleyişini inceleyen bir bilimdir. Sosyoloji eleştirel olmak zorundadır. Neden? Çünkü mükemmel bir toplum hiçbir zaman söz konusu olmaz. Mükemmel bir toplum söz konusu olmadığına göre, sürekli olarak sosyoloji hangi toplum olursa olsun onu eleştirir. Ben elimden geldiği kadar hem hoca olmak istedim hem de alan, araştırma yapan bir sosyolog olmak istedim. Bence bu ikisinin birlikte olması lazım. Sadece uygulamalı çalışma yapan, sadece kuramsal çalışma yapan hocaların da bir büyük eksikliği söz konusu olur. Bu ikisini birleştiren hocalar daha etkin çalışabilirler diye düşünüyorum. Dolayısıyla şimdi teorik çalışmaların içinde bir de dediğim gibi sosyolojinin eleştirel bir nitelikte olması nedeniyle sürekli olarak toplumlarda var olan düzeni eleştirdikleri için sosyologlar baskı altında tutulmuşlardır ve maalesef Türkiye’de bir sosyoloji ekol oluşturulamamıştır. Biraz eleştiren, biraz daha mükemmel bir toplum öneren sosyologlar belli ölçüde sahadan uzaklaştırılmıştır ve bir miras bırakmadan gitmişlerdir. Onun için mesela günümüze kadar yüz yıl geçmiş olmasına rağmen henüz Türkiye’de bir sosyoloji ekolünden söz etme şansımız yok denecek kadar azdır. Bir iki tane cılız sesler çıkmıştır ama bu daha da ileri gitmemiştir diyebilirim. Şu anda baktığımız zaman böyle bir sosyoloji ekolünü göremiyorum.

Türkiye’de sosyoloji ve sosyoloji eğitimiyle alakalı problemlere değindik. Hocam, siz lisans ve lisansüstü eğitimde hangi problemleri gördünüz, tecrübe ettiniz?

Şimdi dediğim gibi ilk çalışmalarım daha ziyade sınıf sosyal sınıflar konusunda, seçkinler, aydınlar konusunda oldu. Çünkü özellikle sınıfın yanında bir de seçkinler; elit olayı söz konusu. Bu elitlerin özellikle toplum yapısında ortaya çıkışı ve etkileri konusunu incelemeye çalıştım. Sosyolojiyi, bir de yapıyı inceliyor dedik. Kurumsal yapıyı inceleyen bir bilimdir sosyoloji. Sosyal yapının kurumsal yapısını inceleyen bir bilimdir. Dolayısıyla sosyoloji tüm sosyal bilimleri kucaklar. Şöyle bir söz vardır bütün bilimler felsefeden çıkar, felsefede biter. Ben de diyorum ki bütün sosyal bilimler aslında sosyoloji tarafından kucaklanır. Çünkü sosyoloji toplumu bir bütün olarak ele alır. Siz siyasal kurumları ayrı ele almazsınız, iktisadi kurumları ayrı, eğitim kurumlarını, sağlık kurumlarını, hukuk kurumlarını ayrı ayrı ele almazsınız. Bir bütün

olarak alırsınız. Toplum bir bütün olduğu için bütün kurumlar arasında bir uyum söz konusudur. Özellikle sosyoloji, sosyal yapıyı incelerken bu kurumsal yapıyı inceler ve kurumlar arasındaki ilişkileri inceler. Ben de bu konuda özellikle iktidar konusunu inceledim ve bunun yanında siyasal kurumlara değinmeye çalıştım. Siyasal kurumlar tarihini belli ölçüde yüksek lisans doktora derslerinde sürekli olarak gündeme getirdim. Bunun yanında tabii, kuşkusuz iktisadi kurumlara da değinmek gerekiyordu. Yani bir kapitalizm diyebilmek için Adam Smith, Ricardo bilmeden herhâlde liberalizm, kapitalizm filan anlaşılmaz. Dolayısıyla belli ölçüde o iktisadi doktrinler tarihinden almış olduğum formasyon aracılığıyla sosyoloji ile birleştirerek, sosyal yapıyla birleştirerek onları derslerimde irdelemeye çalıştım. Bu konuda yüksek lisans, doktora tezleri vermeye çalıştım.

Daha sonra kabaca son zamanlarımda küreselleşme diye bir olay çıktı. Yani bugün artık küresel bir toplum söz konusudur. Türkiye bu küresel toplumun bir parçasıdır ve belli ölçüde ulus devletlerin dönemi yavaş yavaş kapanmaktadır. Çünkü sermaye uluslar üstü nitelik kazanmıştır. Sanayi kuruluşları uluslar üstü bir nitelik kazanmıştır. Yeni organizasyonlar, yeni örgütlenmelerle üretilen ürünlerin her parçası başka ülkelerde üretilir ve belli bir merkezde bir araya getirilip sunulur. Mesela bir araba aldığımız zaman arabanın lastiği başka yerde, camı başka yerde, ısı freni başka yerde, ne bileyim işte deposu başka yerde üretiliyor ve bunlar bir araya getiriliyor ve dolayısıyla küresel bir toplum söz konusu ki bu küresel toplum içinde özellikle ilişkiler bizi ilgilendiriyor. Eskiden somut sosyal ilişkileri incelerdik. Bu sosyolojinin konusunu oluşturdu. Hâlbuki günümüze baktığımız zaman artık sanal ortamda ilişkiler başladı. Artık sosyoloji, sanal ortamda dijital ortamdaki ilişkileri incelemek zorundadır. Bu dijital ilişkiler, sanal ilişkiler aslında küresel bir boyutta gerçekleşen ilişkilerdir. Dolayısıyla küreselleşme belli ölçüde artık sermayenin yaygınlaşmasına, belli ellerde toplanmasına ve uluslararası nitelik kazanmasına yol açtı. Artık ulus uluslardaki, milletlerdeki burjuva işçi sınıfından korkmuyor. Çünkü kurulan fabrikaların sahiplerinin nerede olduğu belli değil. Dolayısıyla aynı şekilde işçi sınıfı konusunda henüz o söz konusu olmadı ama yine de belli ölçüde söz konusu ki işte Almanya’ya göç eden işçiler bunun en

güzel örneği. Küreselleşme de belli ölçüde artık böyle. İç göçten ziyade, üretim ücretlerin en düşük olduğu ülkelerde yapılıyor.

Bir Adidas markası gidip Hindistan'da küçük çocukların elinde üretiliyor ve orada çocuklar 50 dolara bir ay çalışıyorlar. Dolayısıyla bu küresel nitelik kaçınılmaz olarak sosyolojinin hem yöntemini hem de inceleme alanını değiştirdi. Şimdi bir de devreye yapay zeka girdi. Yapay zekanın girmesiyle birlikte sosyolojinin ufkunu daha da genişletmesi gerekiyor. Eğer bu dijital ortamda sanal ortamdaki ilişkileri incelemek istiyorsak bu yapay zekayı da gündeme sokmamız gerekiyor. Çünkü bütün dünyadaki iletişimleri denetleyen, kontrol eden, hatta milyonlarca, milyarlarca kişiyi konuştuğu zaman konuşmasını tespit edebilen bir mekanizma gündeme geldi. Dolayısıyla artık bugün küresel yapay zeka bütün dünyanın toplumsal yapısının işleyişine el atacak ve götürecektir. Şimdi bir de şu konulara değinmiştim. Özellikle Amerikan sosyolojisi bütün dünyada bir ölçüde egemen oldu. Ama Amerikan sosyolojisi tabii ki daha çok kendi sosyal düzeninin savunusunu yaptı. Yani kapitalizmi ve sınırsız bir liberalizmi öngörüyordu. Pragmatizm alabildiğine yaygınlaştı. Hatta şunu getirmeye çalıştım ben. Tarihin sonu geldi. İdeolojiler yok oldu diyen sosyologlar var. Ama bazı sosyologlar, var olan düzeni göklere çıkarırlar ve övgüler düzerler. Şimdi Amerikalı sosyologların büyük bir kısmı, hepsini söylemiyorum, büyük bir kısmı var olan Amerikan düzeninin dünyanın en iyi düzeni olduğunu, iddia ettiler. Belli ölçüde evvelden beri gelen bir anlayış vardır. Sosyal kapitalizmin, bireysel girişimciliğin kurmuş olduğu sosyal düzen, hem tanrısal nitelikte Tanrı tarafından uygun görülmüştür hem de doğaya en uygun olan sistemdir.

Şimdi biz artık bunu keşfettik. Amerikalı sosyologlara göre biz artık ebedi olabilecek bir sosyal düzen, bir sosyal yapı, bir sosyal işleyiş öğrendik. Artık bundan sonra ideolojilere, bundan sonra eleştirel sosyolojiye filan ihtiyacımız belli ölçüde yok. Amerika'daki sosyoloji son zamanlarda Amerika'nın çeşitli bölgelerindeki yerel birçok sorunları, problemleri çözmek için kullanılan bir sağlık sosyolojisine benzer bir niteliğe girdi. Çok basit olarak bir apartmanda çok patırtı gürültü oluyor, işte o konuda bunu nasıl çözelim? Gidip araştırma

filan yapıyorlar. O apartmanda oturanların %10’undan fazlası siyahi olursa problem doğuyor. Dolayısıyla problemi çözmek için siyahi oranını %10’un altına düşürün, sorun çözülsün deniyor, sorun çözülüyor işte. Sosyoloji görevini yaptı. Sosyoloji sadece bu basit yerel sorunları çözüp çözmek için araç edilebilecek bir bilim dalı değildir. Yapacaktır tabii. Kuşkusuz sosyoloji bazı sorunları çözmek için devreye girecektir. Ama sosyolojinin bence en büyük sorunu her zaman toplum; bütünüyle toplum olmuştur. O toplumun işleyişinin incelenmesi olmuştur ve bu şekilde gelecektir. Şimdi liberalizm diyelim. Amerika’nın sosyologlarından bahsettik. Onlara göre artık tarihin sonu geldi. Artık bundan sonra ideolojilerin de sonu geldi. Sosyal bilimlere, felsefeye, sosyolojiye gereksinim yok. Ama unutmamak gerekir ki bugün liberalizm, kapitalizmin özü temelde kazanç olduğu için biz ilkokulda, ortaokulda ne okumuştuk? Doğaya egemen olmak. Bilim doğaya egemen olacaktı. Bu gerçekten çok yanlışmış. Şimdi doğaya egemen olmak demek, burjuvaziye her türlü olanağını sağlamak demek.

“Dünyanın yeraltı yerüstü zenginlikleri talan edilebilir ve bu eğer kazanç getiriyorsa bunun önü açılmalıdır.” Ama bugün liberalizmin ve kapitalizmin bütün dünyada egemenliği var. Kuşkusuz bunu görüyoruz ve bugün dünyayı gerçekte uçurumun dibine getirdi. Çünkü bütün dünya toprakları kirletildi. Sularımız kirletildi, havamız kirletildi ve her tarafta yangınlar, seller alıp gidiyor. Dolayısıyla sosyoloji bunlarla da ilgilenir. Toplumun belli ölçüde doğa ile uyum içinde olması gerekiyordu. Doğa ile uyum içinde olan bir toplum yaratılmış olsaydı bugünkü sorunlar yaşanmazdı. Hâlbuki temelde bireysel kazanç söz konusu olduğu için hiçbir şekilde insan ve doğa düşünülmedi. Ve gözlerimiz önünde Amazon ormanlarının yandığını, kesildiğini görüyoruz. Dolayısıyla bir de dünya küçüldü. Şimdi Amerikalılar, Avrupalılar sömürgecilik döneminde sömürgeler uzak olduğu için kendini etkilemiyor. Ama şimdi öyle değil. Örneğin kahve yahut kakao üretiyorsunuz. Oradaki topraklar kimyasallar ile kirletilmiş ise onlar Avrupa’ya geliyor, bizlere geliyor, kahve oluyor, kakao oluyor. Biz pastamızda, kahvemizde onları kullanıyoruz ve bizi de etkiliyor. Amerikalıları da etkiliyor. Bunun farkına vardılar. Daha önce öyle değildi. Afrika’yı uzak olarak görüyorlardı. Bütün Amerika’nın, özellikle de

Avrupa'nın bütün sanayi kirlilikleri belli ölçüde ve hepsi Afrika'ya götürülüp dökülüyordu. Afrika bir çöplük hâline gelmişti ve dolayısıyla bugün gerçekten Afrika çok kirlenmiş kıtalardan biridir. Ama dünya bir bütündür. Hiçbir zaman Afrika'yı Asya'dan, Amerika'dan ayıramazsınız. Bugünkü küresel sosyolojinin bunları bir bütün olarak ele alıp incelemesi gerekir. Ancak o zaman gerçek bir sosyoloji ortaya çıkmış olur.

Hocam son olarak biraz değindiniz ama bu Türkiye'de sosyolojiye şahitlik ettiniz. Kendi hayatınızda Türkiye'de sosyolojinin temel problemleri olarak neleri gördünüz?

Şimdi her şeyden önce maalesef sosyolojiyi bu konuda şanssız bir bilim olarak görüyorum. Çünkü biraz evvel de söylemiş olduğum gibi sosyologlar var olan düzeni eleştirir. Ama Türkiye'de bu konuda iktidarlar hoşgörüsüyle buna yaklaşmadılar ve dolayısıyla sosyoloji bölümleri hep affedersiniz tu kaka olarak görüldü ve orada çalışan sosyologlar belli baskılar altında tutuldu. Özellikle şunu dile getirmek istiyorum. Türkiye'de belli ölçüde bir dönem Marksizm tamamen yasaklanmıştı. Bütün sosyoloji bölümlerinde Marksizm okutulmadı, üretilmedi. Mesela ben Fransa'ya gittiğim zaman 1968 sonrası idi. 1970'lerde bütün sosyoloji derslerinde Marksizm gerçekten okutuluyordu. Bütün kitapçılarda Marksist kitaplar vardı ve bana göre sosyoloji bölümlerinde öğrenciler, hocalar ister faşizm olsun, ister liberalizm, ister kapitalizm, ister sosyal demokrasi olsun, ister sosyalizm, ister komünizm olsun, bu sosyal sistemleri bilmek, öğrenmek zorundadır. Eğer bir sistemi eleştirmek istiyorsanız bilgi sahibi olmanız lazım. Eğer bir ideolojiyi savunmak istiyorsanız yine bilgi sahibi olmanız lazım. Bu konuda özellikle iktidarların sosyoloji ve felsefe bölümleri üzerindeki baskısını azaltmasını, elini biraz çekmesini arzu ederim. Ve böylece daha özgürlükçü bir ortamda hangi ideoloji olursa olsun bu iddiaların hepsinden kurtulsun, hepsinden söz edilsin. Sadece bir görüş açısından. Çünkü ideolojiler çok farklıdır. Her dönemin egemen ideolojisi süreklilikli olarak değişmiştir. Ezeli ve ebedi tek bir ideoloji söz konusu değildir. Ne faşizm, ne kapitalizm, ne sosyalizm, ne komünizm hiçbir zaman ebedi bir sistem olamaz. Sadece hayallerde olabilir. Komünizm bir yeryüzü cenneti olarak

düşünüliyordu. Cennete gittiği zaman her şey biter ya, böyle bir şey söz konusu değil. Şimdi yaşadığımız küresel dünyaya baktığımız zaman, Marx’ın kitaplarını okuduğumuz zaman o zaman ulus devlet boyutunda konularını incelediğini görüyoruz. Hâlbuki şimdi küresel bir dünya söz konusu ve sosyolojinin içeriği kaçınılmaz olarak değişecek. Bu küresel toplumu ele alıp onun incelemesi gerekiyor. O konuda da dedim ki Türkiye’de sosyoloji dediğimiz zaman bir de birçok defa karşılaşmıştım. Sen nesen? Sosyolog. Ne iş yapıyor sosyolog? Sen sosyalist misin filan gibi sözler edilir. Bir de sosyoloji pek bilinen bir alan değil. Felsefede çok fazla bilinen bir alan değil ama televizyonlarda, radyolarda birçok bu konuda bilgisi olmayan insan maalesef bu konularda ileri geri konuşup duruyorlar. Bunun da belli bir ciddiyeti, belli bir disiplinin olması gerektiğine inanıyorum.

Bu söyleşiye bir cümleyle bir başlık koyacak olsak. Ne dersiniz, nasıl bir başlık koyalım?

Evet evet. Sosyoloji. Eleştirilmek, eleştirel olmak zorundadır. Çünkü sosyal evren sürekli değişmektedir. Mükemmel bir sosyal toplum mevcut değildir. Mükemmel toplum yoktur. Sonuncusu daha iyi sanki. “Mükemmel toplum yoktur.” İşte bu nedenle sosyoloji eleştirel olmak zorundadır.

Çok teşekkür ederiz hocam.

“Yok İşte Sosyoloji!”

Sabahattin Güllülü

1940 yılında Erzurum'un Güllü köyünde dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde aldığı lisans eğitimi (1967) sonrası aynı bölümde 1977 yılında Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri adlı tezi ile doktora yaptı. Erzurum Atatürk Üniversitesinde Sosyoloji Bölümünü kuran kadroda yer aldı. 1987'de doçent,1992'de profesör oldu. Güllülü, 2005 yılında emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul Maltepe Üniversitesi kadrosuna katıldı. 2006 yılında Maltepe Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümünü kurdu. Hâlen aynı bölümde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Sanat sosyolojisi, edebiyat sosyolojisi ve ekonomik sosyoloji alalarında çalışmalar yapmıştır.

Sizin hayat hikayeniz ile başlamak isteriz. Çocukluğunuzdan başlayarak hayat hikayenizi üniversite yıllarına kadar ki belki anlatabilirsiniz.

Evet. Ben İkinci Dünya Savaşı yıllarında doğmuşum. Korkunç bir şey. Dünyanın karma karışık olduğu yıllar. 1940 benim doğumum. Tam savaşın yaygınlaşmaya başladığı dönem. Güllü köyünde doğmuşum. Güllü köyü 40 haneli bir köy. Palandöken Dağı'nın kuzey yamaçlarında bir köy. 40 hane ve tümüyle bizim aileye ait bir köy. Bir kısım ortakçılar var, marabalar var. Onlar ayrı ama toprak sahipleri bizim aile. Padişahlıktan kalma. 1940'ta işte orada doğmuşum. 1946-1947 yılına kadar köyde kalmışım. Yalnız bu arada babam, toprak sahibi ailenin lideri olarak zaman zaman kente gidip geliyor Erzurum'a.

Yazları aile olarak köye geliyoruz. Orada hayvanlarımız var, koyunlarımız, ineklerimiz, atlarımız, her şeyimiz var. Güz olduğunda kente gidiyoruz. Yani böyle göçebe yaşantısına benzer bir yaşantı bizim Erzurum'da yaşantımız.

Benim ilkokula başlama zorunluluğum dolayısıyla tümenden kente geçiyoruz. Yine yazları köye gidiyoruz ama zamanımızın büyük kısmı kentte geçiyor ve ilkokula orada başlıyorum. Önce Palandöken İlkokulu diye bir ilkokula gidiyorum. Şimdi ben gittiğimde bu hatıralar dolayısıyla sağı solu ziyaret ediyorum. Bir hayli düzeltilmiş, boyanmış, cilalanmış bir okul vaziyetinde eski bir taş bina. Bir kapısında bir levha var. Kız İmam Hatip Okulu diye. O zaman Kız İmam Hatip diye bir şey yoktu tabii. Palandöken İlkokuluydu. Palandöken İlkokulunu üç yıl okumuşum. Sonra bir ihtilaf dolayısıyla yaşadığımız evi babam bırakmış. Bir başka yerde geçmiş. Mahalle başına doğru bir yer. Orada da Gazi İlkokuluna dahil olmuşum. Kız kardeşimle birlikte. Gazi İlkokulu ile Palandöken İlkokulunu mukayese ediyorum şimdi. Palandöken İlkokulu, yoksulların mektebi, yoksul ailelerin çocuklarının mektebi; Gazi İlkokulu, biraz daha orta sınıfa doğru gelişmiş ailelerin çocuklarının mektebi. Fark bu. Gazi Okulunun müdürü ya da baş öğretmeni biraz daha entelektüel, tutulan bir kişi. Palandöken okulununki öyle değil. İki yıl da orada okuyoruz. Kız kardeşimde benimle beraber geliyor. Orada okuyor ve ilkokulu bitiriyoruz.

5 sene sonra ilkokul bittikten sonra ortaokul, ortaokul Erzurum Lisesi var zaten o zaman. Erzurum Lisesinin orta kısmı var. Başka orta okul söz konusu

değil. Erzurum Lisesi Ortaokuluna devam ediyoruz. Ortaokulu da biraz problemliler bitiriyorum. Ortaokulda bir özellik var. Sınıfta kalmak son sınıfta yok. Eğer son sınıfta kalırsanız okuldan uzaklaşıyorsunuz. Okula devam etmek yok. Okula gitme hakkın yok. Artık ona boş gezme deniyordu bizim dönemimizde. Ortaokulun son sınıfında boş geziyoruz. Bir sene boş geziyoruz. O bir sene boş gezmede babamın arkadaşlarından birileri var. Ziraî Donatım Kurumu diye bir kurum oluşmuş Erzurum'da. Beni oraya gündelikçi olarak işe alıyorlar. Oranın müdürü babamın arkadaşı olduğu için. Gündelikçi olarak ne alıyorum acaba bilmiyorum. Yani günde 5 lira mı, haftada 5 lira mı onu bilmiyorum. Hatırlamıyorum. Ama bir 5 lira hafızamda kalmış. Sonra o yılı tamamlıyoruz. Boş gezme yılını ve liseye gitme hakkı kazanmışız. Liseye gidiyoruz. Erzurum Lisesi adlı okul. Çok muazzam hocalara sahip. Olağanüstü hocaları, mezunları var. Mesela kimler var? Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu orada okumuş.

Tanpınar orada Erzurum Lisesinde hocalık yapmış. Oradan geçmişler. İşte biz de onların elinde sağlam bir eğitim gördük. Hocalardan bir kısmı sonraki yıllarda lise hocalığını bırakıp akademiye geçtiler. Profesör olarak emekli oldular. Düşününüz şimdi olabilir mi bu? Yani bir lise hocası akademiye geçiyor, profesör oluyor, emekli oluyor. Bizim hocalarımızın çoğu böyle oldu. O kadar harika bir öğretim söz konusuydu. Altı yedi hoca böyle akademiden emekli oldular. Üniversiteden emekli oldular, müthiş bir şey. Lisede bir hayli ihtilafli durumlar oldu. Tabii onlara da çok özel şeyler. Acaba anlatmalı mıyım, anlatmamalıyım, onu bilmiyorum ama.

Artık yıllar geçmiş özelliği kalmamıştır. Yıllar geçmiş üzerinden. Zaman aşımından anlatılabilir.

Şimdi çok iyi bir lise müdürümüz vardı o zaman. Ortaokula başladığımda ortaokul ve lise bir okulda. Zaten müdür hem ortaokul hem lisenin müdürü. Çok iyi bir müdüdü. O emekli olduktan ya da gittikten sonra Karadenizli bir müdür gelmişti. Daha önceki dönemde biz çok özgür yaşıyorduk lisede. Mesela kasket takardık. Ön kapıdan, hocaların girdiği kapıdan girerdik. Kasketi şöyle kemerimizin altına sokardık. Sınıfa çekilir giderdik. Bu adamcağız

bu hareketleri biraz disiplinsizlik olarak değerlendiriyor. “Ben bu okulu adam edeceğim.” diyor. Biraz gestapo zihniyetli bir adam.

Derken lise ikinci sınıfta, biz 5-6 arkadaş, lisenin kabadayıları, sözü geçenleri, hocalara saygılı ama hocaları da takmayan tipler. Babam da o yıllarda politikaya girmiş. Erzurum’da Demokrat Parti kurulmuş. Demokrat Parti idare heyeti içinde. Müdür, “Ben sizi burada okutmayacağım.” dedi. O Karadenizli gestapo müdür. Ben öyle diyorum. “Gestapo müdür.” Sizi burada okutmaya-
cağım. Babamla ihtilafa düşüyorlar. Bir tartışma. Babam dedi ki bir gün, “Ayrılacaksın sen buradan, şimdi kendine bir okul seç.” Nereye gideceksin? Babam ısrarla benim okumamı istiyor. Ben de diyorum ki okuyup da ne olacak yani? Bırak şu işleri, babamın işine devam et. O hayvan ticareti yapıyor, müteahhitlik yapıyor, benzeri şeyler yapıyor. Yani okumaya pek gönüllü de değilim. Okul okumaya gönüllü değilim. Normal okumayı seviyorum ama okul okumaya gönüllü değilim. Ayrılmak istiyorum yani. Babam ısrarla “Hayır, okuyacaksın.” dedi. Çünkü babam liseden ayrılma bir adam. Politikada çok ezildi bu yüzden. Liseyi bitirmiş olsa o kadar ezilmeyecek. Üniversitede okumuş olsa o kadar ezilmeyecek. Ama liseden ayrılmış bir politikacı. Çok ezildi. Hatta benim bile “Sen nasıl politikacısın!” dediğim olmuştur. Demokrat Parti’nin Erzurum’da kurucularından biri ya, milletvekili olmak istiyor. Ben mâni oluyorum. “Sen ne anlarsın milletvekilliğinden yahu?” “Okumamışsın, etmemişsin.” diye. Bir başka ilkokul mezunu milletvekili oluyor. O nedenle işte, bu ezilmişlik dediğim şey bu. Çok problemlı bir dönem yaşandı. O 1950’li ve 1960’lı yıllar arasında.

Başka liseye geçmiştiniz.

Evet, babamın iki oğlu var. Bir kardeşim var benim. Bunların okumasını istiyor. Mutlaka okumasını istiyor. Kendisi okumadığı için kendini ezik hissediyor. “Bunlar ne pahasına olursa olsun okuyacak.” diyor. O Gestapo müdürün Erzurum’dan bizi uzaklaştırması dolayısıyla biz Kars’a gittik. Babam aldı beni Kars’a götürdü. O zaman Kars Lisesi var. Güzel bir liseydi orası da. Fena değildi. Erzurum Lisesinin kalitesi yok tabii ama iyi hocalar vardı. İki üç tane Erzurum’dan gitmiş hoca da vardı Kars’ta. Ben o yılı Kars’ta okudum. Önce

lisede yatılı okuduk. Sonra bu yatılılık hoşumuza gitmedi. Erzurum'dan bir iki arkadaşım daha geldi. Bir ev kiraladık ve o evde yaşamaya başladık. Birisi avukat oldu, birisi iktisat profesörü. Zaman zaman televizyona da çıkar.

Kars'taki maceramız da böyle bir macera. Şimdi ben baktım aileden uzak bir şehirde yaşıyorum. Madem böyle niçin büyükşehirde yaşamıyorum? Babama dedim ki "Ben artık İstanbul'da okumak istiyorum, Kars'ta değil." Babam demek ki o kadar okumamızı istiyormuş ki "Tamam" dedi. Aldı beni götürdü İstanbul'a. Haydarpaşa Lisesi'ne girdik. Haydarpaşa Lisesi yatılı. O zaman büyük bina var. Kuleli. Lisenin son sınıfı da Haydarpaşa Lisesinde okudum. Ama çok iyi bir öğrenciydim. Gerçi herkes öyle der ya. Diplomamı Haydarpaşa Lisesinden aldım. Buna da çok seviyorum. Yani ben İstanbul mezunuyum diye.

Haydarpaşa Lisesinde okurken arada bir İstanbul Üniversitesine gidiyordum. Arkadaşlarım vardı benden önce liseyi bitirmiş olanlar. Onların derslerine giriyordum bazen. Felsefe derslerine giriyordum. Psikoloji derslerine geliyordum. Sosyoloji derslerine girmedim. Sosyoloji okuyan arkadaşım yoktu o dönemde. Türk dili derslerine giriyordum. O zamanlar rahmetli Mehmet Kaplan orada hocaydı. Tabii sadece Mehmet Kaplan değil pek çokları baktım orada. Onların eğitimini almak istiyorum. Mehmet Kaplan vefat ettiğinde bizim Erzurum'dan oraya geçmiş olan hoca neydi?

Tanpınar.

Tanpınar'ın vefatında bana Bursa'da Zaman şiirini okutmuştu. O törende beni sesimi, okumamı beğendiği için sen okuyacaksın demişti. Bursa'da Zaman. Kaplan ile böyle bir hatıramız var. Yani o da iyi bir hoca. Kaplan Erzurum'da da kaldı, geldi bir süre. O dönemde bizim aile ile babamla bir bağlantısı da olmuş. Sonradan öğrendim. Kaplan'ın bir beresi varmış. O bere dolayısıyla Erzurum'da çok büyük olay olmuş. "Bu gerici hoca geldi buraya." demişler. O zaman bere takmak öyle. Ne bileyim, şimdi en sosyetik şey. Evet. Bu olay olunca onun arkasında duran kimselerden biri de babam. "Ne alakası var." falan demiş. Evet, liseyi bitirdik. Haydarpaşa Lisesi diplomasını cebimize koyduk. Erzurum'a döndük

ama bir defa İstanbul’u tanımış oldum. Artık başka yerde okuyamam. Babamın da kuruluşuna katkı yaptığı Erzurum’da Atatürk Üniversitesi kurulmuş. Öğretime başlamış. Bana dediler ki “İşte ayağına geldi, okul, üniversite, gel burada oku.” “Hayır” dedim. Niçin böyle dedim? Benim bir kanaatim var. Üniversite büyük şehirde olur. Bu kanaat bende yerleşmiş. Yani küçük şehirde üniversite olmaz. Büyükşehir hem öğrenciye hocalık eder hem öğrencinin yetişmesine büyük fayda sağlar. Büyükşehirde üniversite okuyacaksın. Büyükşehirde üniversite açacaksın. Bilmiyorum şimdi üniversite açanlar ne kanaattedirler ama bugün işte yüzden fazla üniversite açılmış durumda. Ama hiçbirisi üniversite değil bunların. Yine Ankara’da bir iki üniversite, İstanbul’da iki üç üniversite, İzmir’de bir iki üniversite. Bu kadar. Aslında Türkiye’nin üniversiteleri bu kadar. Ben böyle görüyorum. Yani belki yanlış, belki doğru. Ama benim kanaatim bu. Bu nedenle ben Erzurum’da okumam dedim.

Erzurum’da okuyan arkadaşlarım da oldu. Şu anda hayatta olanlar da var. O dönemde Atatürk Üniversitesinde Ziraat Bölümü ve bir de Fransız Dili Bölümü vardı. Oralardan okuyup da mezun olan arkadaşlarım vardı ama ben okumadım.

Ben yine İstanbul’a geldim. Erzurum Yurdu vardı İstanbul’da. Vatan Caddesi’nin yukarısında, Akdeniz Caddesi’nde, Erzurum Vakfı’nın bir yurduydü. Orası kırk elli öğrencinin barınabildiği bir yurttu. O zaman zaten kent yurtları vardı. Şimdiki gibi değildi. Bir büyük bakanlığın yurdu vardı. Onun dışındaki kent yurtları vardı. Trabzon Yurdu, işte Sivas Yurdu, Erzurum Yurdu diye. Kent yurtları, kentlerin vakıflarının kurduğu yurtlardı. Akdeniz caddesinde bir vakıf yurdu. İlk iki yıl, üç yıl kadar orada kaldım. Evet, gelelim asıl sizin merak ettiğiniz noktaya. Ben üniversitede ne okudum, niye sosyoloji okudum, nasıl sosyoloji okudum buna aktarmaya? Siz onu istiyorsunuz aslında. Bunlar hep atılacak şeyler, bilgiler. Şimdi ilkin kafamda sosyoloji yok, felsefe var. Macit Gökberk’in “Felsefe Tarihi” kitabını ben Erzurum’da okumuşum. Yani lise yıllarımda Erzurum’da okumuşum. Dolayısıyla felsefe okumak istiyorum. Benim akrabalarımın yaşlı bir adamcağız vardı, tabii çoktan rahmetli oldu. “Vah vah vah yavrum diyor” arkamdan. Felsefe okuyacağım. Sınava da girdim o zaman ve iyi bir puanla felsefeyi kazandım. Puan ne idi onu bilmiyorum tabii.

Erzurum'da çok kitap okudum. Ben çok okurdum. Sosyal bilimlerden de pek çok şeyi okudum. Hangi imkânla onları ele geçirdim onu anlatmam lazım galiba. Bir avukat grubu vardı. Hakkı Yıldırım, şimdi çok da yaşlanmış durumda duyduğum kadarıyla, Erzurumlu bir avukat. Hakkı Yıldırım, sonra Adalet Partisi'nde Genel Başkan Yardımcısı oldu. Demirel'in genel başkan yardımcılığını yaptı. Sonra Meclis'de Anayasa komisyonu başkanlığı yaptı. Yani çok harika bir avukattı. Onun bürosu vardı. O Ankara mezunu olduğu için onun bürosunda Ankaralı sosyal bilimcilerin, Ankaralı felsefecilerin hemen hepsinin kitapları vardı. O büronun anahtarını da kardeşiyle bana vermişti. Biz oraya giderdik akşamları. Gece okulu gibi. Yeni bir binada güzel bir yazıhane idi. Orada biz çay kahve yapardık, çayımızı ve kahvemizi içerdik. Kitapları karıştırırdık. Pek çok kitap vardı. Hakkı Yıldırım'ın kütüphanesi çok zengin bir kütüphane. Erzurum'daki nadir kişisel kütüphanelerden biriydi. Onları karıştırırken orada bir sürü şeyi de okuduk tabii. İşte felsefe tarihi kitaplarını, sosyoloji kitaplarını, Ankara yayını hepsi. Böylece Ankara Üniversitesindeki faaliyetlerden haberi olmanın yanı sıra İstanbul faaliyetleri de biliyoruz. Yani iki üniversiteyi. Mesela neler vardı? "Suyu Arayan Adam"ı okumuşumdur. "Suyu Arayan Adam" çok ünlü bir kitap biliyorsunuz.

Felsefe eğitimine gelince iyi bir puanla felsefeye girdim. Sanıyorum ikinci ya da üçüncüydüm. Felsefeye gittim. Öğrenciler çok sosyetik, erkek-kız hepsi. Büyük çoğunluğu iyi yabancı dil biliyorlar. Aziz Nesin'in o zamanki eşi de orada. Meral Hanım, Aziz Nesin'in eşi Meral Nesin Hanım'dı. Hepsi çok iyi yabancı dil biliyorlar, ben bilmiyorum. Onların arasında bazıları hocayla beraber kitap çeviriyorlar mesela. Öyle dil biliyor kızlar, erkekler. Yani bazı kitaplarda ortaklaşa çevirdiler diye yazar. Ben bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum. Sadece Türkçe felsefe kitaplarından bir şeyler öğrenmişim. Ve o yıllar, 60'lı yıllar. Yani ihtilal sonrası diyeceğim. Askeri darbe sonrası.

Öğrenci olayları henüz başlamamış.

Şimdi şunu söyleyeceğim. Yani bir özgür ortam var, yeni Anayasa var. Ona 61 Anayasası denir ya, bugün hâlen işte şu kadar harika bir Anayasa idi, şöyleydi, böyleydi diye. O Anayasa yürürlükte ve çok özgür bir ortam var. Öğrenci

harika ve tartışılıyor. Herkes tartışıyor. Felsefe tartışan yok. Sosyoloji, sosyal bilim tartışılıyor. Ben de besleniyorum tabii. Dedim ki ben yanlış seçmişim bu felsefeyi. Aslında sosyolojiye girmem lazımmış. Sosyolojiye de o zaman Hilmi Ziya Ülken darbe sonrasında Ankara’ya gitmiş. Ama hatıraları duruyor. Cahit Tanyol var, Nurettin Şazi Kösemihal var. İşte Ümit Meriç’in babası Cemil Meriç arada bir oraya derse gidiyor. Böyle bir ekip var ve öğrenciler arasında bunların söylemleri üzerinden tartışma yürüyor. Felsefede yok. O zaman dedim ki “Ben yanlış seçmişim, bir daha sınava gireyim ve sosyoloji okuyayım.” Orada da yanlış yapmışım. Niçin yanlış yapmışım? Bir daha sınava girmem gerekmiyormuş. Bir dilekçeyle ben sosyolojiye geçebiliyormuşum. Ama ben bir daha sınava girdim. Daha iyi bir puanla sosyolojiyi kazandım. Ümit Hanım iddia eder ki benim kardeşim işte birinci olarak girmişti. Ben iddia ederim ki hayır ben birinci olarak girmiştım. Hangisi doğru bilmem.

Aynı dönem girdiniz.

İşte sosyoloji okumaya böylece başladım. O tartışmalı hengameli ortamın içerisinde girmiş oldum. Şimdi o zaman bir sertifika sistemi vardı. Bir esas sertifika derdik, ana sertifika. Diğerleri de yardımcı sertifikalar. Yardımcı sertifikalar, diğer bölümlerden alınırdı. Ana sertifika iki sertifika idi. O kendi Sosyoloji Bölümünden, diğer yardımcı sertifikalar da diğer bölümlerden alınmak durumundaydı. Bir yardımcı sertifika tercihinde ben kendime güvenerek en zor olanı seçtim. Sosyal psikolojiyi seçtim. Sosyal psikolojiyi başka bölümlerden seçen çok azdı. Sistem şöyleydi. Yazılıdan 70 puan alırsanız sözlüye girebiliyorsunuz. Hem yazılı hem sözlü sınav var. O zaman Mümtaz Hoca, Mümtaz Turhan, çok korkulan birisiydi. Asistanı Erol Güngör’dü. Ama güvendiğim bir şey daha var. Mümtaz Hoca Erzurumlu. İyi ders verirdi ama konuşmalarında biraz sıkıntılıydı. Çok “şey şey şey” der dururdu. Yazılarında harika ama konuşmasında öyleydi. Yani bir derste herhâlde üç yüz defa şey derdi. Tabii bu da bir hoca için biraz sıkıntılı bir hal. Ama çok büyük bilim adamıydı. Ben yazılıdan 70’i geçip sözlü sınavına girdim. Erol Güngör bir kenarda oturur, Mümtaz Hoca masasında oturur ve öyle sorular sorar. Konuşursunuz, geçersiniz ya da kalırsınız. Böyle bir sınav sistemi. Konuşurken şivemden mi

çıkardı, ne oldu bilmiyorum. "Sen nerelisin?" dedi. Sen nerelisin deyince ben daha ekstra bir şey söyledim. Sizin köy komşunuzum dedim. Mümtaz Turhan, Hasan Kale'nin yukarısındaki köylerden birinden ben, Hasan Kale'nin aşağısındaki Pasin Ovası'nın köylerinden birindenim. Tabii bu büyük bir şey. Bugünkü değerlendirmeye torpil diyeyim. Öyle geldi bana. "Ne olmak istiyorsun?" falan dedi. "Üniversiteye girmek, asistan olmak istiyorum." dedim. Kapattık neyse. Dersi geçtim tabii.

Bir gün rahmetli Erol Güngör'ün arkadaşlarından birisi geldi, "Mümtaz Hoca seni istiyor." dedi. Allah Allah. Ama ben bir iki gün geç kaldım. Mümtaz Hoca bir başka yere gitmiş. Bana dediler ki Seni Erzurum'a göndermek istiyor. Erzurum'da bir kadro açılıyormuş. Onun için aradı seni. Orhan Türkddoğan, Mümtaz Turhan Hoca'ya orada kadronun açıldığını söylemiş. Niçin söylemiş? Orhan Türkddoğan o sırada doçent falan değil, doçentliğe giriyor. Mümtaz Hoca onun doçentliğine yardımcı olsun diye söylüyor. Bu dönemde babamın büyük rahatsızlığı oldu. Babam vefat etti. Ben zaten Erzurum'a gideceğim. Orada bu kadro var. Çok güzel bir şey ve âdeta benim için açılmış gibi geldi kadro. Böylece ben Erzurum'a gittim. Hukukçu Turhan Turfan Yüce diye bir hukukçu var, Orhan Türkddoğan var. Onlarla görüştüm. Turhan Turfan Hoca babamın arkadaşı, hukuk profesörü. Orhan Türkddoğan orada doçent adayı.

Sınava girdik. Çok torpilliyim ya. Bana neler okudun, neler biliyorsun diye sordular. O sırada Orhan Türkddoğan izne çıktı. Durum çok enteresandır. İzne çıktı. Şimdi aramız iyi ama. Yani onu da söyleyeyim. O zaman asistanlık sınavında önce yabancı dil sınavı yapılıyor. Şimdiki gibi değil. Yabancı dil sınavı iki yönlü. Türkçeden hangi yabancı dile gidiyorsanız ona iki yüz kelimelik bir çeviri. Girdiğiniz yabancı dilden de Türkçeye iki yüz kelimelik bir çeviri. Öyle bir yabancı dil ve kimse tam başarılı değildi. Yani o günlerde eğer yurt dışından gelmemişse birisi, ben onu hakkıyla verdim diyemez. Hikâye. Mümkün değil. Ben de öyle. Hukukçu hocanın yardımlarıyla bir şeyler yapmaya çalıştım. Hiç mümkün değil. Ben Almandan giriyorum. Hem Almandan Türkçeye çevireceksiniz hem Türkçeden Almandaya. Mümkün değil. Yardım

olmasa mümkün değil. Sonra bu nedenle ben o dil sınavlarında pek çok kimseye yardımcı oldum. Pek çok kimse şu anda orada doçent olanlar, yardımcı doçent olanlar vardır. Hep benim yardım ettiklerimdir. Evet, işte böylece asistan olduk orada.

Sizin öğrencilik yıllarınızda İstanbul Üniversitesinde sosyoloji eğitimi, hocalarınızın tarzları nasıldı?

Hocalar birbirleriyle kavgalıydılar. Korkunç bir şey. Aynı bölümde Cahit Tanyol ile Nurettin Şazi Kösemihal birbirleriyle konuşmazlar. Böyle bir şey olur mu? Bizim Sosyoloji Bölümünde Tanyol var, Kösemihal var. İki hoca var ama konuşmazlar. Tanyol, Kösemihal için burun kıvrır. O müzisyen falan der. Keman çalıyor diye. Öbürü de hiç sesini çıkarmaz ama merhaba da demez. Muzaffer Sencer, Kösemihal’in asistanı. Karısı Oya da öyle. Orada bir kavga olmuş. Muzaffer’i de Oya’yı da Tanyol istemiyor. Kavga olmuş ve o kavga devam edip gidiyor. Muzaffer de öldü gitti, arkasından konuşmak iyi değil ama çok ukala biriydi. Yani sınavlarda gelir, hocanın masasının üstüne oturur. Öğrenci sınava girmiş. Sözlü sınava girmiş. Böyle bir şey olur mu? Masanın üstünde oturuyor ya Muzaffer. Arada karışır sınava. Senin ne hakkın var? Sen asistan mısın, sus, asistanlığını bil. Ama öyle biriydi. Kösemihal’e tam hâkim olmuş durumda. İyi bir çocuktuk tabii aslında. Yani dedikodular vardı kendisi hakkında. Şöyleydi bizim öğrenciliğimiz döneminde. Denirdi ki bu Koca Mustafa Paşa’da bunun evi. Ama üniversitedeki kızlara zengin görünmek ve farklı yerde oturduğunu göstermek için önce otobüse biner Taksim tarafına gider, sonra Koca Mustafa Paşa geçerdi. Böyle dedikodular vardı.

Derslerde ne anlatırlardı, daha çok ne işlenirdi? Mesela bir metodoloji dersi olur muydu? Daha çok tarih ağırlıklı bir içerik mi vardı? Nasıldı eğitim?

Şimdi tabii Cahit Tanyol’un dersleri tümüyle tarih ağırlıklıydı. Ama Kösemihal’in dersleri farklıydı. O, Fransız sosyoloji içinden gelen birisi olsa da farklı bir ders yapısı izlerdi.

Kösemihal daha mı ampirikti?

Evet, evet, Aşağı yukarı, aşağı yukarı. Ama Tanyol tarih işlerdi. Yani mesela Tanyol’un derslerini şimdi hatırlamaya çalışayım. Edebiyat tarihi başta. Siyaset tarihi. Evet, hep tarih. Ben yıllar sonra bir asistanımı Tanyol’a gönderdiğimde asistan Tanyol ile bir mülakat yaptı. Bu mülakatın sonunda Tanyol’a diyor ki “Hocam bizi okuyacak olan, bizi dinleyecek olan öğrencilerinize son olarak ne söylersiniz?” Tanyol’un dediği şu: “Tarih okusunlar.” Onun dersleri öyleydi.

Tanyol, bazı günler olağanüstü ders yapardı. Osmanlı sistemi üzerine olağanüstü şeyler söylerdi. Biz birbirimize bakardık. Anlayan birkaç arkadaşı. Dün akşam galiba kimin yanındaydı? Kemal Tahir’e gitmiştir. Orada Kemal Tahir ile sohbetleri olmuştur. Bu muhteşem ders oradan kaynaklanıyor. Böyle düşünüyorduk. Bu işi bilen arkadaşlar, biz önümüze bakar, gülerdik. Cahit Tanyol, Kemal Tahir ile çok yakın arkadaştı. Aynı semtte de oturuyorlardı galiba. Zaman zaman akşam görüşüyorlar, tartışıyorlar, sohbet ediyorlar. Bunları ertesi sabahki derste bize aktarır. Böyle biriydi Tanyol.

Sonra mezuniyet bitirme çalışması, sınavları falan vardı. Hoca seçiyorsunuz. Kimi seçeceğiz? Hangi hocayla çalışacağız, hangi hocada bitirme tezi yapacağız? Tabii hoca da kabul ederse. Ama mecburen kabul ediyor. Yani üniversitede 50 tane öğrenci varsa, belli bir kısmını kabul edecek. Yani çaresi yok. Ben bitirme tezi olarak Tanyol ile “Yunus Emre ve Çağının Anadolu’su” diye bir tez seçmiştim. Çok da güzel bir tezdi aslında. İstanbul Üniversitesinin kütüphanesinde, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünün kütüphanesinde vardır.

Lisans teziniz dijitalleştirilmiş, internet sitesinde pdf olarak açık hocam.

Çok güzel bir tez oldu. Biraz sol çalan bir tez ama çok güzel bir tez oldu. Bu tezi bitirme tezi olarak verdik. Verirken Tanyol dedi ki “Ben çok yorulmuşum, bu tez bitinceye kadar sen dersleri yapacaksın.” Ben gidiyorum. Tanyol “Nerede bizim hoca?” diyor. “Buradayım hocam” diyorum. “Geç şu kürsüye” diyor, kendisi de öğrenci sırasına oturuyor. Ben tezi anlatıyorum. Dönemin Anadolu’sunu ve Yunus Emre şiirini. Dolayısıyla çok yakınlığımız var. Tanyol ile çok yakınınız. Moda’da evine gidiyoruz, oturuyoruz, yemek yiyoruz. Ben

Tanyol’un karısını da çok iyi tanırdım. Onu da çok severdim. Fethiye Hanım. Fethiye Hanım bize yemek yapardı Moda’daki evlerinde. Ama Tanyol’un kendi evi vardı. Biraz kaçamak yaptığı. Alemdağında bahçeli bir ev. Bir köy evi, Tanyol’un evi. Sonra orası yıkılıp villalar yapılmış. Şimdi orası çok lüks bir semt. Erzurum’dan her gelişte tabii Tanyol’a uğrarım. Bir gün dedi ki “Ben artık sosyologluğu hocalığı bırakacağım.” “Hayrola!” diyorum, Fethiye Hanım öbür taraftan “Bu emlakçı olacak.” diyor.

Doktora çalışmalarınıza nasıl karar verdiniz?

Şimdi asistan olunca zaten doktora karar vermek diye bir şey yok. Mecburen doktora yapıyorsunuz. Asistan olduğundan başlayarak hoca ile beraber çalışacak, doktora yapacak. Sonra doçentliğe başvuracak, doçent olacak ya da olmayacak. Sonra profesörlüğe başvuracak, profesör olacak ya da olmayacak. Asistan olduğunuzda yönünüz çiziliyor. Şimdiki gibi değil. Şimdi çok farklı. Şimdi doktora için ayrı bir eğitim var. Doktora hazırlık aşaması mı deniyor? Dersler alınıyor, derslere giriliyor. O dönemde bu şekilde değildi. Hadi yok. Asistan girdi mi? Tamam. Onların hepsine mecbursun.

Erzurum’da doktora var mıydı? Siz İstanbul’da yaptınız Cahit Tanyol ile doktora yaptınız. Biraz doktoranızı anlatabilir misiniz? Çalıştığınız konuyu nasıl seçtiniz? Doktora neleri?

Erzurum’da Sosyoloji Bölümü yoktu o zaman. Bir defa Erzurum’da Sosyoloji Bölümünü ben kurdum. Yani böyle ağzını doldura doldura “Ben kurdum.” diyebilirim. Doktora için Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile çalışmaya karar verdim. Fındıkoğlu da Erzurumludur. O da hemşerim, Tortumlu. Çok da iyi bir profesör. Geldim, görüştüm, kabul etti. Seve seve kabul etti. Hatta bana birtakım kitaplar verdi. Kitaplar verirken asistanlarından birisi hocanın o kadar kitabı vermesini istemiyor. Yani biraz karşı çıkmaya çalışıyorlar. Ama hoca bana kitapları verdi. “Erzurum’da gecekondulaşma konusuna çalışacaksın.” dedi. “Peki” dedim. O zaman Erzurum’da bazı semtlerde birtakım gecekondular oluşmuştu. Bunlar üzerine bir çalışma yapmamı istedi. “Tamam” dedim. Döndüm Erzurum’a. Döndüğümde amcamın oğlu Necati, “Sana kötü

bir haberim var" dedi. "Hayırdır?" Orhan Türkdoğan beni aradı, "Fındıkoğlu benim babam sayılır, ben ona Fındıkoğlu ile doktora yaptırmam." dedi. Allah Allah, niye ki? Ben bunu Fındıkoğlu'na desem tabii onu, Türkdoğan'ı perişan eder. Ama diyemedim. Necati böyle deyince ben düşündüm. Bu adamla, Orhan Türkdoğan ile ihtilafa gireyim mi, girmeyeyim mi? Bunun sebebi de ne? İstanbul'da benim eşim doğum yapmış bir hastanede, bir oğlum olmuş. Hocadan niçin izin almamışım? İzni izin mercilerinden almışım. Ama niçin kendisinden izin almamışım? Senin izin verme yetkin yok. Sen bölüm başkanı değilsin, dekan değilsin. Niye benden izin almamış diye böyle bir yanlışlık yaptı. Böyle olunca ben Fındıkoğlu'na hiçbir şey söyleyemedim. Yani gidip de ben sizinle çalışmayı bırakıyorum da diyemedim. Nasıl diyeyim? Hiçbir şey söylemedim ve bir daha yanına gitmedim. O, birkaç defa Erzurum'a gelmiş, beni sormuş. "Ne yapıyor, ne ediyor, çalışması nasıl gidiyor?" gibi. Ama ben görünmedim. Böylece Fındıkoğlu bahsi kaldı. Erzurum gecekonduları üzerine şöyle üç beş makale çıkarabilecek bir bilgim var. Böyle kaldı. O zaman ne yapayım? Kendi kendime "Git Tanyol'un yanına" dedim. Tanyol zaten baştan istiyor. Tanyol bana "Sen niye şu Yunus Emre çalışmasını genişletip de doktora yapmıyorsun?" dedi. "Hocam ben onu bir defa çalıştım, artık başka şeyler düşünmek istiyorum." dedim. Onun bana önceden doktora yapabileceğime dair bir teklifi vardı. Orhan Türkdoğan yüzünden Fındıkoğlu ile çalışamayınca ben o zaman Tanyol'a geldim. Dedim ki "Ne olacak benim halim?" O yine de "Sen lisans tezini genişlet, o çalışman olsun." dedi. "Farklı bir şeyler yapmak istiyorum." dedim. O zaman Kemal Tahir ile ahbablığı devam ediyor, Kemal Tahir'in "Devlet Ana" çıkmış ve orada Ahiler ile ilgili bazı pasajlar var. Bana, "O zaman sen Ahiler üzerine çalışacaksın." dedi. Peki dedim. İşte böylece doktora konusu da belirlenmiş oldu ve ben çalışmaya başladım.

Doktorada Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile çalışsaydınız ne olurdu? Akademik maceranız nasıl devam ederdi?

Fındıkoğlu ile çalışsaydım farklı olurdu. Fındıkoğlu, farklı bir hocaydı. O daha çok ampirik çalışmalar yapan birisiydi. Tanyol, tarih, tarih sosyolojisi yaptı. Yani Fındıkoğlu'nu şöyle anlatırlardı: Sabahleyin Anadolu yakasından vapura

binip karşıya geçerken yolda gördüğü bir şeyleri not eder ve dersi o notlardan anlatırmış. Eğer onunla çalışsaydım daha çok ampirik çalışma yapardım. Bunun sonucu, yararı ne olurdu? Ben sonra doçentlikte çok tökezledim. Tökezlemezdim. Ben üç defa doçentliğe girdim ya.

Bu Ahi birlikleri çalışmanızdan kısaca bahsedebilir misiniz? Neyi ele aldınız tam olarak? Yeterli kaynakları var mıydı? Birincil kaynaklardan faydalandınız mı?

Osmanlı’nın esnaf teşkilatı diye niteleyebileceğimiz teşkilatı konu olarak çalıştım. Onun kuruluşu, gelişmesi ve ortadan kalkışını.

Birincil kaynaklar da kullandım. Birincil kaynakları şöyle kullandım. Bulduğum kaynakları, kitapları imamlara, hocalara tercüme ettirdim. Bir de eski bir adamın Atatürk Üniversitesine bağışladığı bir kütüphane vardır. Çok kıymetli bir kütüphane. Seyfettin Özgen’in Kütüphanesi. Orada Ahilik ile ilgili bazı kitaplar buldum. Sonra İstanbul Üniversitesinin Kütüphanesine ve Beyazıt Kütüphanesine baktım. Yani bir şeyler buldum. Ama doğrudan birinci dereceden kaynaklar üzerine yapılmış bir çalışmadır diyemem. Birinci dereceden kaynaklar da kullandım ama ikinci dereceden kaynaklar da kullandım. Ve bir yorum denemesidir bu. Yani benim yaptığım şey bu. Fakat Kemal Tahir’in tezi de bir yorum denemesiydi. Bu tezim çok tutuldu. Hâlen Osmanlı Esnaf teşkilatı üzerine bir çalışma yapılıyorsa birisi mutlaka bu kitabı kullanmak ister.

Tabii bu tarihsel sosyoloji yapmak aslında çok zor bir iş. O dönemin koşullarını bilmek gerekiyor.

Zor. Tabii bir de tarihsel sosyolojinin yöntemi, karşılaştırma yöntemi. Karşılaştırma olanağı bulacağın bir çalışma yapacaksın.

Cahit Hoca’nın Yunus Emre’ye ilgisi nereden geliyor? Yunus Emre ile ilgili tezi Füngen Hanım’a çalıştırdı.

Arkadaşımız ne söyleyin bana? Baykan Bey Erzurum’a bana telefon açtı. “Yahu sen çalışmana niçin sahip olmuyorsun, gel tezine sahip çık.” dedi. O

zaman Sosyoloji bölüm başkanı. "Yahu bırak tezi, o artık benim tezim değil." dedim. Sahip çıkmadım. Ama onun iddiası benim tezimin kullanılmasıydı. Öyle iddia ederdi Baykan. Bilmiyorum.

Çalışmalar ortada canım sonuçta kıyaslanabilir. Siz yaptınız mı böyle bir kıyaslama.

Yok, hayır. Hiçbir iş kurcalamadım.

Tabi onların arasında bir ihtilaf var. Biraz o ihtilafta sizden yardım almak istemiş olabilir.

Olabilir. Evet anlıyorum. Yani benim tezim ile ilgili bir şeyler mi almış diye bakmadım. Madem ki Tanyol demiş. Peki. Ne diyelim?

1970'ler ilginç bir dönem. Cahit Tanyol'un da etkisiyle Türkiye'deki tarihsel kurumlar, hadiseler, şahıslar neredeyse sosyolojinin ana odağına yerleşmiş. Sonradan bir daha da çıkmadı. Yani öyle kaldı. Sosyoloji tarihle biraz ayrılamadı mı, değil mi?

Yok, hayır. Şimdi, Türkiye'de sosyoloji var mı yok mu? Benim asıl sorum o. Türkiye'de sosyolog var mı yok mu? Benim asıl sorum o. Sizin bana sormanızı beklediğim şeyler bunlar.

Hocam, sonunda geleceğiz oraya. Biz şimdi hayat hikayesiyle gidiyoruz. Doktoranız bittikten sonra Erzurum'da bölüm mü kuruyorsunuz? Onu biraz anlatabilir misiniz?

Ben kadro benim için ilan edilmiş diye düşünüyorum. Gittim. İlk sınava girdim. Birisi daha var. Sınava girmiş. Eyüp Kemerlioğlu. Erzurum'da Orhan isminde kimyacı, öldürülen bir çocuk vardı ve öğrencilerin öldürdüğü iddia edildi. "O benim arkadaşım." dedi. Eyüp ikinci asistan adayı. Kadroyu benim için ilan ettiğini söyleyen hoca, bana "Kadroyu ikiye çıkarttık, endişe etme." dedi. Yani, hangi şartlar. Düşününüz. Bir kadro ilan ediliyor, iki aday çıkınca kadroyu ikiye çıkarıyoruz. Yani ikisini de alacağız. Eyüp de girdi, ben de girdim. O da kazandı, ben de kazandım. Eyüp Kemerlioğlu çok iyi bir hocaydı. Benden çok daha iyi bir hocaydı. Yani ampirik çalışmalar yapmak açısından

iyiydi. Biraz rahmetli kıskançtı. Şimdi bir şey anlatacağım. Ortak çalışma kültüründen bahsediyorsunuz siz. Sosyolojide ortak çalışma kültürü var mı? Hayır, yoktur. Türk sosyolojisinde ortak çalışma kültürü yoktur. Eyüp, kitap okur. Ayrı odalardayız. Masasının üstünde kitap olur. Ben içeri girerim. Çekmeceyi çeker, kitabı koyar. Göstermez bana. Yani nasıl birlikte çalışma kültürü olsun? Ama bunu kötü niyetten de yapmıyor. Öyle yani. Kötü niyetten de yapmazdı. Ama böyleydi yani. Okuduğu kitabı göstermeyen bir tip.

Orada bir bölüm mü kurdunuz hocam? Orayı biraz anlatabilir misiniz?

Erzurum’da bir Sosyoloji Bölümü kuralım dedik. Üç kişiye ihtiyaç var. Eyüp doçent oldu. Bir bölüm kurabilmek için doçente ihtiyaç var. İkimiz birlikte girdik sınava. Gerçi sınav değil o zaman. Tezleri gönderiyorsun. Çok değişik doçentlik aşamaları vardı. Tez yazıyorsun ve oluşan jüriye tez gönderiyorsun. Her birine gidiyor, onlar değerlendiriyorlar ve olmuş ya da olmamış diyorlar. Olmuş derlerse sınava gidiyorsun, olmamış derlerse yeni tez yazıyorsun. Sistem böyleydi. Şimdi çok kolay. Şimdi doçent olmak o kadar kolay işte. Eyüp’ün doçentlik tezi ampirik bir çalışma idi. O doçent oldu. “Eyüp” dedim “Bak doçent oldun, artık bölüm kuralım yeter.” “Hiç mızımızlanma.” dedim. Bana şef derdi. “Şefim ne diyorsan öyle yapalım. Peki.” Öyle yapalım tabii ya. Yeter bölüm kuralım. Peki üçüncü adam? Eyüp, bölüm başkanı olacak. Ben ikinci adam, üçüncü adam kim olacak? Bir sosyolog daha lazım. O zaman Hüseyin Akyüz diye bir arkadaşımız vardı. O eğitim bilimleri mezunu, eğitimci bir arkadaş. Ona dedik ki “Sen böyle ortalıkta bölümsüz olarak dolaşıp duruyorsun, gel bizim bölüme dahil ol.” İkna ettik. Üçüncü olarak da o dahil oldu. Bölümü oluşturduk.

Yıl kaç? Şimdi 1988 mi?

Sen bana yılları sorma. Ben ne bileyim ya.

Atatürk Üniversitesinin sitesinde, kendi sitesinde 1988 diyor. 1988 yılında Türkiye’nin 12. Sosyoloji Bölümü olarak kurulmuş. Ben daha önce diye biliyordum. Yani siz daha önce hangi bölümde idiniz?

Bölüm yoktu. Biz dekanlığın asistanlarıydık.

Edebiyat Fakültesinin mi hocam?

Evet, evet. Dekanlığın asistanlarıydık. Bak onu da hemen itiraf edeyim. Orhan Türkdoğan'a borçluyduk. Orhan Türkdoğan'ın rektörlük ile arası çok iyiydi. Rektörlüğe "Ben çok ders veriyorum, bana asistanlar lazım." deyince işte bir mi iki mi asistan kadrosu veriyorlar. Ama biz herhangi bir bölüm kadrosunda olmadan çalıştık. Ama orada asistanım. Evet.

Doçentlikte ne yazdınız hocam? Üç tane tez yaptınız tabii.

Doçentlik çok sıkıntılı geçti benim için. Habire ampirik çalışma istiyorlar. Ve şimdiki gibi değil. Aynı jüri geliyor hep. Yani birinde seni reddeden jüri kimse tekrar o geliyor. Bir kadın Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinden sanıyorum. Adını da unuttum. O "Kimdir bunlar yahu bu Sosyoloji Bölümünü kimse tanıyor mu" diyor. Yok, bizi kimse tanımıyor. Doğru. Biz Erzurum'da kendi kendimize bir şeyler yapıyoruz. Kimse tanımıyor. İlk tezler jüriye gittiğinde öyle diyor: "Kim bunlar? Kim? Kimse tanıyor mu?" O zaman tanıma önemli. Yani bir hocanın bir asistanı, tanıdığı bir çalışanı tanınması önemli... Hiç kimse tanımıyor. Böyle hasbelkader ortaya çıkmış birtakım tipler. Dolayısıyla "Bunlara red." Biz de bunun üzerine Erzurum olarak, Atatürk Üniversitелiler olarak bir şey yapalım dedik. "Kim oluyor bunlar" diyenlere karşı bir şey yapalım, kendimiz ortaya koyalım. Çünkü o zaman o yıllarda jürideki hocaları tanımış olmak şartı var. Yani kurulu sistem böyle. Seni tanıyor mu? Tanıyorsa korkma. Tanımıyorsa o iş zor. Şimdi ama artık tanıma tanımama diye bir şey kalmadı. İyi yani bu sistemin bazı iyi yanları var ama çok da kötü yanları var. İyi yanlarından birisi bu. Bu hoca tabii hocaya artık yağlar, ballar gider. Bazı jüri üyelerine. Bu kötü yanı.

Hangi çalışmanızda doçent oldunuz? "Ortaokul Türkçe Kitapları İçeriğinde Ulusal Karakter Modernlik-Geleneksellik" başlıklı çalışmanızla mı?

Evet. Bu çok güzel bir çalışmadır aslında.

Bu ders kitapları analizleri 1990’ların sonunda çok moda oldu.

Evet çok güzel bir çalışmadır o. Yani doçentlik vermeyen o kadın hoca bizi kovdu herhâlde.

Biraz da ders kitabı üzerine çalışınca mı doçentlik teziniz Eğitim Fakültesinden bir hocaya gitti acaba?

Eğitim Fakültesinde bilmiyorum bu konu yapılamazdı. Yani nerede olursa olsun tez gönderilirdi. Reddetti. Biz bundan kurtulalım dedik. “Bunlar kim oluyor”dan kurtulalım diyerek ne yapalım? BİR kongre yapalım, hepsini buraya çağıralım. Görsünler. Biz kimiz, biz neyiz? Önce bir sempozyum yaptık. Sonra büyük bir kongre yaptık. Bizi rektörlük destekledi. Rektörlük genel sekreteri çok destekledi. Ve kongre olağanüstü bir kongre oldu. Yani öyle böyle değil. Yaşlıları uçakla, işte orta yaşlıları başka araçlarla getirip topladık Erzurum’a. Yemekler, ziyafetler. Hepsini yaptık ve biz ortaya çıktık. İşte “Biz sosyologlar, biz buyuz.” dedik.

Kongrenin konusu neydi? Hatırlıyor musunuz?

Kongrenin konusu, Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi adıyla bir kongreydi. Özel bir konusu yoktu herhâlde. Ama iyi bir kongre oldu. Yani biz salonda sahneye böyle satılık testiler gibi dizildik. Bizi hiç tanımayanlar için dizildik. Kenan vardı o zaman Kenan Gürsoy, Eyüp vardı, ben vardım. Başka kim vardı yani kaç kişi daha vardı orada öyle? Alın bizi görün.

Gelmezler diye de arabalarla geldik İstanbul’a. Her birinin çalışma ofisine gittik. Orada davet ettik. Gelin görün işte, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü böyle oluştu. Yani bu kadar çabayla oluştu.

Bölümü oluştururken böyle farklı bir şey olsun, farklı bir eğitim tarzı olsun gibi bir kaygınız oldu mu hocam?

Oldu ama bu doçentlik o farka pek imkân vermiyordu. Yani siz farklı bir şey olsun, farklı bir yapısı olsun deseniz bile doçentlik mecburiyeti farkı pek kabul etmiyordu. Ben doçentliğe üçüncü girişimde Boğaziçi Üniversitesinde girdim.

İki defa Boğaziçi Üniversitesinde girdim. Üçüncü girişimde tabii heyecanlıyım. Yine beni ne yapacaklar? Asacaklar mı, kesecekler mi, ne olacak diye. O zaman-ki jüri başkanı Erzincanlı bir hanımdı, Boğaziçi Üniversitesinde. Adını da unuttum. Bana “Hocam siz çok beklediniz.” dedi. İki manada söylüyor bunu. Çünkü bu üçüncü girişim. Çok bekledim. “Gelin sizin işi halledelim bir an önce.” Aldı beni içeriye. Erzurum ile ilgili bir şeyler söyledi. Ben de Erzurum’u anlattım.

“Tamam” dedi. Soru moru yok. Yani şu yöntemi biliyor musunuz, şu adamı tanıyor musunuz? Yok böyle bir şey, yok. Erzurum ile ilgili bir şeyler söyledim. Erzurum’da öğrenciler nasıl yaşıyor gibi. Öyle ben doçent oldum. Sorusuz.

Önceki sorulara saymışlardır.

Doçent olduktan sonra, Boğaziçi Üniversitesinde yine bir jüriye dahil oldum. Yani bir yıl önce orada doçent olmuşsunuz. Ertesi yılda doçentlik jürisinde iseniz bu selametlik Emre Kongar orada. Emre Kongar koluma girdi. Dışarı çıktığımızda “Hocam” dedi, “Sana bir şey anlatacağım.” “Buyur.” dedim. Emre Kongar benden iki yaş küçük. Bu işte bizim için “Bunlar kim?” diyen kadın var ya “Beni üniversiteden attıran kadındır, bir subay kıızıydı. İhtilalde ihbar edip beni üniversiteden o arttırmıştır. Aklında olsun.” dedi. O günden bugüne Emre Kongar ile biz iyiyizdir. “Beni komünist diye attırmıştır. Bu hep komünistleri doldurdu fakülteye. Komünistin tekidir bu.” diyerek attırmış. Askeri yönetime attırmış. Tabii asker de “Vay komünist mi!” duyduğu gibi atar.

Sizi atamamış ama engellemiş. Hocam sizin sosyolojiye giriş kitabı olarak kabul edilebilecek bir tercümeniz var. Friedrich Fürstenberg’in “Sosyoloji” kitabı. Birkaç tercüme çalışmanız da olmuş zannediyorum.

Yani düşündük, dil öğrendik diye göstermek için yaptığımız şeyler onlar.

Nasıl seçtiniz bu çalışmaları? Mesela tabakalaşma konusunda Geiger ile çalışmanızı düşündüğümüzde Geiger bu konuda çok merkezi bir yerde durmuyor. Siz bu kitaba nasıl denk geldiniz? Nasıl tercüme etmeye karar verdiniz.

Vallahi bilmiyorum ki. Niye önemli oldu, bilmiyorum. Herhâlde Eyüp Kermerlioğlu tabakalaşma çalışınca ona karşılık bir şey yaptım.

Sanat ve edebiyat sosyolojisi çalışmalarınız da var.

Şimdi ben asıl onu anlatacaktım. Gece boyunca yatakta düşünüp durdum. Sosyoloji bize bir yerden sonra çok tehlikeli bir bilgi alanı gibi geldi. Altan, benim çok yakın arkadaşım. Altan Eserpek. Bir köy araştırması yapıyor. Onun saha önce Sakaltutan köylerinde araştırma yapmış bir İngiliz hocası var. O hoca demiş ki “Sen de Erzurum’un bir gelişmiş köyünü, bir geri kalmış köyünü karşılaştır ve araştır.” Altan Hanım, Dutçu Köyünde bir araştırma yapmak için gidiyor. Orası Yunus Emre köyüdür. En yoksul köyü Erzurum’un. Bir çalışma yapmak üzere gidiyor oraya. Muhtara misafir oluyor. Muhtarın misafirliğinde gece yarısı jandarma basıyor. “Terörist. Ne işi var bunu burada?” Haber geldi. Ne yapacağız ya? Altan Hanım da yabancı bir kadın. Yani bölgeyi bilen biri değil. Bu bizim için bir korku. Bir grup kızlı erkekli öğrenci ile bir anket yaptırıyoruz. Hasan Kale’de. Bir de haber geliyor ki öğrencileri polis almış götürmüş. Belki de bir anket işi şirketinin anketlerini yapmak üzere göndermişiz. Çünkü öğrenci biraz para kazansın diye o işleri de yaptık biz son zamanlarda. Yani birtakım anket şirketleriyle anlaşma yapmıştık. Onlar yaptırmak istedikleri anketleri Erzurum’da bize gönderirlerdi. Bizim çocuklar giderdi, yaparlar ve parasını alırlardı. İyi harçlık alırlardı. Böyle bir anket için göndermişiz. Polis, gözaltına almış hepsini. Ağlıyorlar, sızlıyorlar: “Ah ne olacak bizim halimiz?” Bize haber geldi, gittik Hasan Kale’ye. Kaymakamın yanına çıktık. “Yahu, Allah’tan korkun.” dedik. Kaymakam da o zaman Erzurumlu. Böyle şey olur mu? Bir korku da buradan mı? Evet. Yani sen gel de anket çalışması yap sosyolojide. Hele bizim birtakım sakat sorular vardır ki. Yani bunları sor ve anket çalışması yap, hiç olur mu? Korktuk tabii. Yani ampirik çalışmadan korktuk. O zaman ne yapalım dedik. Ben, edebiyat sosyolojisini keşfettim. Evet. Ampirik çalışmayı bırak. Edebiyat sosyolojisi, sanat sosyolojisi, sanat ve toplum. Bunlar broşürlerdir. İşte kitaplardır. Korkudan, korkudan. İtiraf ediyorum bugün. Evet korktuk.

Evet, tabakalaşma, toplumsal değişim, kalkınma, bunlar tehlikeli konulardır değil mi? Sonra siz bazı ampirik araştırmalarda bulunmuşsunuz. Özellikle göç eğilimleriyle ilgili değil mi? Bir araştırmada bulunmuşsunuz.

Vallahi bulundum. Bir de tabii araştırmaya inancımı kaybettim. İşin komik olayları var. Orhan Türkdoğan henüz doçent değil asistan. Ama itibarlı eski bir asistan. Doçentlik için bir şeyler hazırlıyor. Bizi, beş altı delikanlıyı. Hasan Kale'nin köylerinde, Pasinler'in köylerinde bir araştırmaya götürdü. Şimdi bu araştırmanın içine dahil olanlardan birisi Paris Sorbonne Üniversitesi mezunu Bayburtlu bir çocuk. Diğerleri o bölgenin insanları. Erzurum'dan. Bu Bayburtlu çocuk çok kibar bir çocuk. Gittik. Çünkü inancımı kaybettim. Nasıl inancımı kaybettim? Türkdoğan yüzünden inancımı kaybettim. "Arkadaşlar sigara içen var mı içinizde?" Hepimiz içiyoruz. Köylü sigarası vardı o zaman. İşte böyle kötü kağıtlara sarılmış bir köylü sigarası vardı. Hepimize "Aman sakın içtiğiniz sigaraları bunları göstermeyin. Gittiğimiz yerde, köylünün karşısında bunları içeceksiniz." dedi. Yani bir ön araştırma yok. Saçma sapan bir şey bu. Köylü sigarasını içeceksin. Peki tamam. Köylü sigaralarını ceplerimize koyduk, gittik. Toparlık Köyü diye bir köy var. Toparlık köyünde muhtarın evine misafir olduk. O köylerin hepsi bizi tanıyor, aileyi tanıyor. Birisi ya da ben de olabilirim, köylü sigarasını çıkarıp bir tane yakmaya kalkışınca Toparlıklı Yahya, bir gözü de biraz sıkıntılıydı "Esağfurullah" dedi. Köylü sigarasını görünce "Esağfurullah" dedi. Sedinin başında bir sandık var. Sandığa eğildi. Sandıktan böyle bir tepsi çıkardı. Tepsinin içinde envai çeşit Amerikan sigarası. Yani araştırmacıya bak. Köyde neler var? Köylü sigarası aldırıyor asistana. Komedi. Misafir olduğu adam da esağfurullah diyor. Sen nasıl köylü sigarasını içersin? Esağfurullah. Şimdi gel de sen bu şartlarda bu ampirik çalışma bilmem ne... Manası yok. Değil mi? Bilmiyorum.

Bu sanat toplum meselesi aslında çok ilginç bir şey. Türkiye'de bu edebiyat sosyolojisi mesela daha çok gelişmiş. Tarih sosyolojisi daha çok gelişmiş. Ama toplumsal değişimle ilgili doğru dürüst bir araştırma yok. Yani tehlikesiz konular.

Evet, tehlikesiz konular.

Biraz böyle. Tabii İstanbul Sosyoloji'nin etkisi de var galiba. Yani yine neticesinde Cahit Tanyol'un sanat ilgisi var.

Evet. Cahit Tanyol derslerinde sanattan söz ederdi. Onun etkisi mutlaka var.

Sonra bir özel üniversite tecrübeniz oldu. Atatürk Üniversite ile karşılaştırdığınızda nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben size ne söylüyorum? Atatürk Üniversitesini. Yani benim çalıştığım ve sevdiğim bir yer ama. Atatürk Üniversitesi bile üniversite değildir. Değildir. Küçük şehirde üniversite olmaz. Olmuyor, olmuyor.

Erzurum artık o kadar küçük bir şehir değil hocam.

Küçük şehir. Taşra şehri. Taşra şehrinde olmaz. Bir ihtiyaç duyduğun kitabı bulabiliyor musun? İhtiyaç duyduğun uzman hocayla gidip konuşabiliyor musun? Yok. Yani istediğin yayına ulaşabiliyor musun? Yok.

Maltepe Üniversitesine geldikten sonra mesela bunlar oldu mu?

Maltepe’ye geldikten sonra ben sosyolojinin nasıl yapılması gerektiğini fark ettim. Evet. Maltepe’de 15 yılım var. Maltepe, İstanbul yani. Çok şey fark ettim. Bizim Adalar araştırmamız var.

Burgaz Ada üzerine çalışmışsınız. Nasıl bir araştırma yaptınız?

Evet. Demografik ve sosyal yapıyı inceledik. Kim bunlar? Ne zaman gelmişler buraya? Ne zaman yerleşmişler? Eski sahipleri kimler? Burada Rumlar vardı, Türkler var. Sivas’tan gelmiş adam orada. Sivaslı adada yaşıyor.

Evet hocam, son soru olarak hani Türkiye’deki sosyolojinin ekolleşme problemi var. Biraz ampirik sosyolojinin niçin yapılamıyor, anlattınız biraz. Bundan sonrasına baktığınızda gidişat nereye doğru? Ne düşünüyorsunuz Türkiye’de sosyolojinin yapılışı, eğitimi hakkında?

Şimdi bu sosyolojiyi kıskançlıkla savunan birtakım hoca arkadaşlarım vardı. Bahattin Akşit’in eşi mesela. Ben sosyolojiye inanmıyorum demiştim bir konferansta. O, “Sabahattin gelecek buraya beni dinleyecek, sosyolojiye inacak.” demiş. Allah Allah. İnanmıyorum dedim ya. Sosyolojiye inanmıyorum. Neyse sonra “Tamam tamam sizin için inanıyorum.” falan dedim. Yani sosyoloji şu:

Bir defa toplumun sorunlarını bilimsel yolla tespit edeceksin. Bilimsel yöntemle tespit edeceksin. Sosyolog ne yapar? Sosyolog bunu yapar.

Bu tespit ettiğin sorunlara, bilimsel yollarla tespit edilmiş olan sorunlara çözüm önerileri, bilimsel olarak çözüm önerileri ortaya koyacaksın.

Ha bire vurgu yapıyorum sebebi ne? Bilimsel, her yerde geçerli demek. Kimse itiraz edemez. Yani bilimsel öneriler olacak bunlar.

Bu seçim döneminde de sosyoloji kelimesi çok popüler.

Evet, o ne kadar çok kullanıldı.

Hemen toplumsal yapı yerine sosyoloji kavramı. "Türkiye'nin sosyolojisi bunu kabul etmez. Bu sosyolojiye aykırı" gibi yanlış sözler.

Evet. Korkunç bir şey. İşte bu yüzden Türkiye'de sosyolog yok diye düşünüyorum ben. Ben dahil. Ben sosyolog falan değilim ve sosyolog da yok.

Yeni nesilde vardır hocam. Belki şimdi biz de buradayız.

Yok şu an kusura bakmayın belki sizler olacaksınız onu bilmem. Ama yok yani bilimsel yolla sosyoloji toplumun sorunlarını tespit etmiş kimse var mı?

Siz, kendi döneminizde de böyle bir figürün olmadığını düşünüyorsunuz yani.

Hayır yok.

Kim yaklaşmıştır hocam? Bir aday göstererseniz Türkiye'de bilimsel olarak da sosyolojiyi sosyoloji olarak yapmaya en çok kim yaklaşmıştır? Mübeccel Kıray olabilir mi mesela?

Mübeccel Kıray iyi bir sosyolog. Evet.

Şerif Mardin olabilir mi mesela?

Bir bilim adamı ki önce yabancıların dilinden kendi ülkesinin sorunlarını yazar, bilim adamı olur mu? Sonra kendi ülkesinin insanları, kendi ülkesinin sosyologları onun yazdıklarını öğrenir. Şerif Mardin'in çalışmaları Türkçeye

sonradan çevrildi. Bu nedir bu? Hangi ülkede böyle bir şey var? Var mı? Amerika'da var mı? İngiltere'de var mı? Fransa'da var mı? Yok ya.

Siz bu hayatınızı, sosyoloji maceranızı bir cümlede özetleseniz. Ama bir cümle olacak ve biz bu röportaja isim olarak koyacağız onu. Ne dersiniz?

Vallahi yok işte sosyoloji.

Çok teşekkür ederiz hocam. Yorduk sizi.

Rica ederim, ben teşekkür ederim.

“Sosyoloji alışmalarına Kimlik Kazandırma Mücadelesi”

Sami şener

Sami şener, 1949'da Erzincan'da doğdu. İstanbul'da çeşitli okullardan mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden lisansını aldı. Pertevniyal Lisesinde sosyoloji öğretmenliği yaptı. Akademik kariyerine İstanbul Teknik Üniversitesi Sakarya Mühendislik Fakültesine asistan olarak girdi. 1980'de aynı üniversitenin İşletme Fakültesine geçti. Doktorasını İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü kurdu. Sami Mengüçoğlu takma adıyla da çeşitli siyasi dergi ve gazetelerde yazılar yazdı. Değişim, gençlik ve eğitim alanlarında çalışmalar yapmıştır.

Hocam, sizin kısa bir hayat hikayenizle başlayabiliriz.

1949 yılında Erzincan’da doğdum. Ailemin en büyük çocuğuydum. İlkokulu üçüncü sınıfta dâhil Erzincan’da okudum. Dördüncü sınıfta İstanbul’a ailece göçtük ve İstanbul’da şimdiki Bayrampaşa dediğimiz mevkide dördüncü sınıfa devam ettim. Şimdi tabii Bayrampaşa yeni gelişen bir yerdi o dönemde. Dolayısıyla ilkokul ihtiyaçlara cevap vermiyordu. İki günde bir okula gitmeye başladık. Hatta sabahçı, öğlenci ve akşamcı diye üç bölüm vardı. Tabii bu bizim eğitimimize olumsuz bir etki yaptı. Ortaokula geçtiğimizde ki önemli bir okuldu. Şehremini Ortaokulu, orada maalesef sınıfta kaldık. Yeterli olmadı. Çok göç alan bir yerde, İstanbul’da özellikle Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelen göçmenlerin bulunduğu bir yerde eğitim alıyorduk. O da bize olumsuz etki yaptı. Daha sonra İstanbul Şehremini Ortaokulunda okudum. Şehremini Ortaokulunu bitirdikten sonra ailemin maddi durumu iyi olmadığı için kestirmeden mesleğe atılabilmem için Ticaret Lisesine gönderildim. Tabii Ticaret Lisesinde de aslında bayağı hareketli günler yaşadım. Özellikle Necip Fazıl Kısakürek’in Büyük Doğu Gazetesini takip ediyordum ve orada tabii Büyük Doğu’yu sınıfta okuyordum. Arkadaşlara veriyordum, onlar okuyordu. Derken orada birtakım fikri mücadeleler başladı. İkinci yılımda evimiz Maltepe’ye taşındığı için Kadıköy Ticaret Lisesine geçtim. Kadıköy Ticaret Lisesinde 1 yıl okuduktan sonra tekrar yine Sultanahmet Ticaret Lisesine geldim.

Kadıköy Ticaret Lisesinde ikinci sınıfta sosyoloji dersi vardı. Dolayısıyla sosyoloji dersi çok benim ilgimi çekmişti. Fakat sosyoloji dersinde aile, ahlak ve Allah fikri hiç arzu etmediğimiz bir tarzda veriliyordu. Dolayısıyla o gün, yani lise ikinci sınıfta sosyoloji okumaya karar verdim. Hatta sosyoloji hocamız Özcan Hanım genç bir hanımdı ve benim yorumlarımı, benim olaylara yaklaşımımı bayağı beğeniyordu. Fakat fikirlerimiz pek uyuşmadığı için böyle tatlı sert bir ilişkimiz oldu hocamızla. Ben tabii o tarihlerde Milli Türk Talebe Birliği’nde Orta Öğrenim Komitesi diye bir komite vardı. Liselilere içine alan bir faaliyet alanı. Orada Hüseyin Coşkun isimli bir abimizin Milli Türk Talebe Birliği genel sekreteri icra konseyi başkanıydı. Onun çabasıyla rahmetli Sedat Yenigün, rahmetli Mustafa Bilgi, yine rahmetli şu anda Ömer Göktuğ ve şair Ali İhsan Kamber Ağaoğlu gibi böyle çok seçkin bir liseli grupla bir varoluş mücadelesi

içerisine girdik. Tabii onun etkisiyle, fikri mücadeleler ve fikri oluşumlar içerisine biraz erken girmiş olduk. Ama Milli Türk Talebe Birliği de bize bir ocak oldu, bir dayanma yeri oldu. Biz orada kendimizi tanıdık. Ne olduğumuzu öğrendik. Çok daha sonra söyleyeceğim çok kıymetli hocalarımızla, fikir adamlarıyla, ilim adamları ile tanışma imkânı bulduk. Genç bir insan için aslında çok da kolay kolay elde edilemeyecek bir zenginliğin içine düşmüştüm. Bundan dolayı çok mutluyum. Hatta derim ki ben. Biraz sonra tabii. Biraz önce bahsetmiştim. Ticaret Lisesi mezunu olduğumuz zaman. Biz sadece İktisadi Ticari Akademisi diye bir yüksek fakülteye girebiliyorduk. Diğer üniversitelere giremiyorduk. Ben de tabii sosyolojiyi istiyorum. Direkt geçemiyorum ve İktisadi Ticari İlimlerde İşletme Bölümüne başladım. Fakat bir yandan da lise fark derslerini vererek sosyolojiye girmeyi düşündüm. Vefa Lisesinde sınavlara girdim. Tek matematikten kaldım, diğerlerini verdim ve giremedim.

İkinci sene yani üniversitenin birinci sınıf sonunda Vefa Lisesindeki tek dersi de verdim. Tekrar üniversite sınavlarına girdim ve Sosyoloji Bölümüne kaydoldum. Yani iki tane üniversite. O zamanlar tabii pek legal bir şey değildi ama birçok imam hatip veya meslek okullarının mezunları gibi biz de böyle bir fırsatı değerlendirdik ve ben iki okullu insan oldum. Yani bir yandan İktisadi İşletme okurken ve böylelikle devam etti. Yani sosyoloji benim için tabii çok önemli bir hedefti. Sosyolojiye niye karar verdim? Her ne kadar ilk bölümüm işletme ise de asıl bölümüm sosyolojidir. Çünkü sosyolojiyi ben hayatımın bir gayesi olarak seçtim. Hatta şunu söyleyeyim o sene Sosyoloji Bölümüne baktığımızda yüzde elli kapasitesi Müslüman muhafazakâr insanlardan oluşuyordu. Mesela Ali Bulaç, Ahmet Şişman gibi arkadaşlarımız böyle birlikte birçok isim sayabilirim. Beraberce sosyoloji bölümüne farklı bir amaçla sadece bilimsel değil de hem fikrî hem bilimsel ihtiyacı karşılamak ve belki ülkenin dönüşümünde birtakım katkılar yapmak düşüncesiyle girmiştik. Dolayısıyla, yani sosyoloji hakikaten bizim için sıradan bir şey değildi, meslek değildi. Hem kendimiz için gelecek dünyamızda yapabileceğimiz birtakım faaliyetler ve roller, hem toplumu belki bilim temelli dönüştürmek. Çünkü daha önceki dönüşümlerin pek bilimsel ve sosyal olmadığını aslında görmüştük. Böyle bir şeyle sosyolojiye başladık. Sosyoloji eğitimimiz aslında o dönemin çok

hareketli yıllarına rastlar. Yani Türkiye’de sağ sol kavgalarının olduğu bir dönem. Zaman zaman kavgalar, zaman zaman boykotlar, zaman zaman silahlı çatışmaların olduğu bir dönemde eğitim aldık.

Hatta birkaç defa üzerimizden kurşunlar geçti. Boykotlar oluyordu, üniversite baskınları oluyordu. Dolayısıyla yani biz sağlıklı bir ilmi çalışma ortamı bulamadık. O yıllarda bir varoluş mücadelesi içindeydik. Çünkü toplum doğrusu sistem, toplumun isteği ve arzusu istikametinde olmayan bir dünya görüşü ve sistem anlayışı seçimi yapmıştı. Biz de bu çerçevede, yani toplumdaki kaynaklanan bir fikir ve bir dünya görüşünün daha doğru olacağını düşünüyorduk. Bu anlamda hem toplumsal değerleri hem toplumun kendisini temsil etmek gibi bir kendimize bir rol istemiştik. Tabii bu rol bize epey pahalıya mal oldu. Yani ilerleyen yıllarda Türkiye’de bu değişimin hiç de böyle tabii bir hadise olmadığını ve tabii bir şekilde süremediğini de yaşadığımız birçok olay görmüş olduk. Bu tabii ayrı bir şey. Aslında üzerinde durulacak bir konu. Sosyolojide elbette eğitim aldık ama dediğim gibi hazmedemedik. Öyle bir rahat çalışmadık. Ama şunu söyleyeyim, Sosyoloji Bölümüne girdiğimde 4 yıl boyunca okunacak kitaplar listesi vardı. O kitaplar listesinin yarısı ben de vardı. Yani ben onları almıştım. Hatta bir kısmını da okumuştum. O bakımdan sosyoloji benim için hakikaten bir eğitimden çok, sanki kendimi yeniden tanıma, toplumu yeniden anlama, topluma yeniden nüfuz etme gibi bir anlam taşıyordu. Ve hiçbir zaman işletme benim sosyoloji sevgimin seviyesine erişmedi. Ama daha sonra söyleyeceğim gibi işletme aslında benim sosyolojiye bakışıma etki etti. Sonraki yıllarda özellikle uygulamalı çalışmalar noktasında etki etti.

Siz o sosyolojiyi ısrarla tercih ediyorsunuz ya. Evet, lisedeki hocanızdan bahsettiniz. Orta Öğretim Komitesindeki çalışmadan bahsettiniz. Yani oradaki etkiyi biraz açabilir misiniz?

Şimdi Milli Türk Talebe Birliği hakikaten, bizim hayatımızda bir dönüm noktası oldu. Çünkü biz orada birçok ilim adamı, birçok fikir adamı tanıdık ve birçok idealist insana, örnek insana şahit olduk. Düşünün bir Necip Fazıl’ı görüyorsunuz, bir Osman Yüksel Serdengeçti’yi görüyorsunuz. Dönemin mesela yazarlarından bir Ahmet Kabaklı’yı görüyorsunuz, bir Ergün Göze’yi

görüyorsunuz, bir Cemil Meriç'i görüyorsunuz, Ayhan Songar'ı görüyorsunuz. Toplumun çok önde gelen seçkin insanlarıyla birlikte oluyorsunuz ve onları dinliyorsunuz. Hatta onların evlerini ziyaret ediyorsunuz. Biz bayramlarda mesela gideriz Ali Nihat Tarlan'ın yanına, eski Türk Edebiyatı profesörü, derya bir insan. Onun evine gideriz, bir Ayhan Songar'a gideriz. Efendim bir işte Samiha Ayverdi'ye gideriz. Nihad Sami Banarlı ile görüşüyorsunuz, bir Cemil Meriç'i dinlersiniz, bir Kadir Mısıroğlu'nu dinlersiniz, Sezai Karakoç'u dinlersiniz. Yani dolayısıyla Milli Türk Talebe Birliği bizi kültür dünyamızla ve ilim dünyamızla tanıştıran bir yer oldu. Sadece bir gençlik kuruluşu değil ve orada biz kendi kültürümüze uygun yaşamayı öğrendik. Yani bugün belki birçok genç insanın sahip olamadığı imkânları orada edindik ve kendimizi ifade edebilme imkânı bulduk. Orada Orta Öğrenim Komitesi denilen yerde biz kendi dünyamızı oluşturmaya çalıştık, kendi sosyal ve fikrî dünyamızı oluşturmaya çalıştık. Biz orada yazılar yazdık. Biz orada faaliyetler organize ettik. Biz orada tiyatro oynadık.

Biz MTTB'de geziler yaptık, biz orada kamplar yaptık. Bakın bir insanın hayatında çok önemli diyebileceğim etkinlikleri orada kazandık. Ve hep derim benim asıl üniversitem Milli Türk Talebe Birliği'dir ve tabii orası bugünkü fraksiyonların olmadığı bir döneme rastlıyor. Hemen hemen memleket, din, ahlak bağı ve sevgisi olan insanların hepsinin bulunduğu bir yerdi. O yüzden orayı herkes hem sahiplendi hem de oraya bir şeyler bir şeyler vermeye kalkıştı. Benim mesela 8-10 senem geçti orada. Bu bir insan ömrü için çok önemli bir şey. Mesela son sınıfta biz bir sene bir ders bıraktık ve mezun olmadık bir sürü arkadaş. Yeter ki Milli Türk Talebe Birliği'ni daha etkin bir hâle getirelim diye, o müesseseyi sahiplendik ve böyle bir çalışma içine girdik. Ama tabii her şey bizim düşündüğümüz gibi idealist bir kurallar sistemi içerisinde yürümedi. Başka faktörler, siyasi faktörler girdi. Birtakım grupların, insanların planları, programları girdi. Milli Türk Talebe Birliği son yıllarında bizim o beklediğimiz "bizi alıp bir yerlere taşıyacak, bizim de kendisine daha iyi bir rol ve fonksiyon vereceğimiz" bir kurum durumunda olmadı maalesef. Tabii ben sosyolojinin son sınıfa doğru yani ilmi hayata, fikri hayata yönelmek istiyordum. Bunu nasıl yapabilirim?

Siz sosyolojiye girdiniz biraz dersler, hocalar, fakülte nasıldı? Hangi hocalar vardı? Ne tür dersleri seçtiniz?

Evet, şimdi orada ilk yıllar Profesör Doktor Cahit Tanyol Hoca bölüm başkanı zaten ondan sonra Ümit Meriç, Fügen Berkay, Korkut Tuna ve Mahmut Arslan asistandı. Bir arkadaşımız daha vardı. Öğretim görevlisi. Şu anda ismini hatırlayamıyorum, iyi bir arkadaş. Biz tabii genelde işte Ümit Hanım ve Fügen Hanım’dan dersler aldık. Bazen Cahit Tanyol derslere girerdi. Daha sonraki ikinci sınıftan üçüncü sınıfa geçtiğimizde Baykan Sezer geldi. Baykan Sezer çok sesi böyle yavaş, sesini zor anlayacağımız bir hocamız. Yani derslerde çok böyle olağanüstü bir şey elde edemedik kendisinden. Fakat sonraki yıllarda, yazı çalışmalarının etkili olduğunu gördük. Hatta mezun olduktan sonra da kendisiyle daha çok görüşme imkânı bulduk. Her ne kadar Batı karşıtı Marksist bir anlayışa sahip olsa da son derece ahlaklı bir insandı, efendi bir insandı. Biz de kendisini sevdik insan olarak. Hatta vefatında bizzat mezara koyanlardan biri de benim. Kendisiyle öyle de bir bağımız oldu. Benim profesörlüğümde de jürimde bulunmuştu. Allah rahmet eylesin diyorum kendisine. En çok kendisiyle temasta olduğumuz hocamız Ümit Hanım’dı. Yani Ümit Hanım ile o dönem başlayan dostluğumuz hâlen devam ediyor. Mahmut Bey de efendi bir insandı. Korkut Bey hakeza öyleydi. Fügen Hoca da çok nazik, herhangi bir şekilde böyle kendi fikrini ön plana alan bir yapıya sahip değildi.

Yani iyi bir ortam vardı. Ben Nurettin Şazi Kösemihal’i tanıyamadım. Benden önce bölümde varmış fakat daha sonra Fügen Hanım ile öyle bir sohbetimiz oldu, Bursa’ya davet etmişti beni, bir yüksek lisans jüriliğine. Orada Cahit Tanyol Hoca ile Nurettin Şazi Kösemihal arasında bayağı bir çekişmeler olduğunu öğrenmiştim. Tabii Cahit Tanyol Hoca nevi şahsına münhasır renkli bir kişilikti. Biz Osmanlı Marksist olarak kendisini biliyoruz. Tarihe çok önem veren Marksist düşüncelere sahipti. Hatta şöyle derdi. Bir gün mesela İbn Haldun anlatırken işte bak tam bir Marksist düşünce falan derdi orada. Böyle bir enteresan insandı. Tabii Tanyol’u ben onun doktora öğrencisi olduğum zaman daha çok tanıma imkânı elde ettim. Bu arada Felsefe Bölümünden dersler alıyorduk. İsmail Tunalı ve Vehbi Eralp hocalarımız vardı. Sosyal psikolojiden, rahmetli Erol Güngör’den ders alıyorduk ama. Şunu söyleyeyim

bunu bir grup arkadaş içinde de söyledim. O günün şartlarından mıdır "Biz bu hocalarımızdan mesela şunu öğrendik, şunu elde ettik." diye bir şey inanın söyleyemiyorum. Sanki biz kendi halimizle kendimizle baş başa, kendimizi yetiştirmeye çalıştık. Ve belki de o günün ideolojik ortamı, siyasi ortamı, öğrenci hareketlerini bir kenara atarsak, benim sosyolojik fikrimin gelişmesinde Nurettin Topçu'nun, en çok Sezai Karakoç'un, Emin Işık'ın ve Mısırlı sosyolog Seyyid Kutub'un etkilerinin olduğunu söyleyebilirim ilk zamanlarda. Fakat daha sonraki yıllarda da İsmail Raci El-Faruki'nin, Cezayirli Malik bin Nebi'nin yine psikolog Muhammed Kutub'un, Pakistanlı Ziyaüddin Serdar'ın, Seyyid Hüseyin Nasr'ın ve Seyyid Nakib El Attas'ın başlıca etkilerini söyleyebilirim. Tabii Necip Fazıl bizi aslında fikir hayatımızda uykudan uyandıran bir insandır. Ve Necip Fazıl farklı bir misyon sahibi olmamızı sağladı. Fakat fikri yönümüzü besleyen daha çok Sezai Karakoç oldu ve bazı Mısırlı yazarlar. Ayrıca Muhammed Hamidullah'ı, Mevdudi'yi sayabiliriz. Biz aslında sistem anlayışına bağlı ve fikir, inanç, fikir bağlantısı içerisinde daha çok Arap Müslüman düşünürlerden etkilendik. Fikir olgunluğumuzu bu insanlara borçlu olduğumuzu düşünüyorum. Belki de bilemiyorum. Yaşadığımız çağın etkisi buna sebep oldu. Bir de tabii bizimle oturan, konuşan, sohbet eden pek hoca yoktu. Mesela kimi görüyorduk, Nurettin Topçu'nun seminerleri oluyordu. Fikir ve Sanatta Hareket dergisinde. Yani en fazla Diriliş, Fikir ve Sanatta Hareket dergileri bizim düşünce sistemimizin sosyal fikri kaynağını oluşturuyordu. Necip Fazıl'ın tabii daha farklı bir etkisi vardı. Bu üç dergiye ifade edebiliriz. Bu arada lise çağlarında Yeni İstiklal dergisinden beslendiğimizi söyleyebiliriz.

Hayat Tarih mecmuasında Yılmaz Öztuna'nın özellikle tarihi konulara ait yazıları bizi kendisine çekmişti. Özellikle Abdülhamit'in ilk defa yani Kızıl Sultan değil de memleketini düşünen, seven bir padişah olduğunu öğrendik. Rejimin görüşlerinin dışında biz bir anlamda sanki böyle şey içerisinde, çöplük içerisinde birtakım şeyler arayan insanlar gibiydik. Nereye başvuracağımızı bilmiyorduk ve ilk başvurularımız Arap yazarlar oldu. Burada Hasan el-Benna'yı da özellikle belirtmek istiyorum bu Arap yazarlar içerisinde. Yani biz bilimden ziyade fikri bir yol arayışı içindeydik. Ama tabii daha sonraki yıllarda biz bu fikri arayışın

yeterli olmadığını, buna bir bilimsel bir üstlük koymamız gerektiğine inandık ve o şekilde de üniversitede doktora başlama sürecimiz oldu. Bu konuda da sağ olsun Ertuğrul Düzdağ yardımcı oldu. “Ben kendimi yetiştirmek istiyorum, ne yapmam lazım Ertuğrul abi?” diye sorduğumda bana dedi ki “Sami doktora yapman lazım.” Onun üzerine biz, istikametimizi doktora çevirdik. Fakat doktora yapacağız ki üniversiteye gidiyoruz. Cahit Tanyol almıyor bizi. Öğrencilerinden diyorlar ki “Hoca öğrenci almayacak.” Ben tabii o ara rahmetli Fethi Gemuhluoğlu’nun bursiyeriydim. Rahmetli ile zaman zaman görüşürdük.

Fethi Gemuhluoğlu gerçekten bir müessese karşılığında olan bir insandı. Sizin hayat hikâyenizi bilir, ne yaptıklarınızı bilir, ne yazdıklarınızı bilir, özel hayatınızı. Hatta ben evlendim, ona söylemeden evlenmiştim. Bana dedi ki “Sen bana hiç söylemeden evlenmişsin.” ondan sonra Allah rahmet eylesin. Ben öyle bir insan gerçekten görmedim. Hakikaten insan yetiştirmede çok mahir, çok derin bir tasavvuf erbabı idi. Ben Fethi hocaya anlattım bunu. Fethi Hoca hemen telefonu açtı. Cahit Tanyol’a ulaştı. Dedi ki “Benim böyle pırlanta gibi bir evladım var.” “Cahit bunu alacaksın.” dedi. O da “Tamam peki gelsin sınava girsin, kazanırsa alalım.” demiş. Bunun üzerine ben sınava girdim, sınavı kazandım ve doktora öğrencisi oldum. O zamanlar sosyal bilimlerde yüksek lisans yoktu. Biz direkt doktora başladık. Dört yıl sürdü. Dört yılın sonunda da doktoramı verdim. Ama nasıl bir veriş? Cahit Tanyol çok meşgul, çok. Efendim, öğrencisine zaman ayıramayan bir ilim adamı. Cahit Tanyol’u bulmak, böyle tez okutmak mümkün değil. Ben tezi bitirdim. Cahit Hoca okumuyor, bir tek kelime okumamış. En son “Ben yüksek lisans derslerine geleyim. Eğer sunum yapacak kimse olmazsa ben sunayım tezimi.” dedim. “Bana hiç olmazsa böyle bir fırsat verin.” deyince bu şekilde ben tezimi sözlü olarak sağ olsun hocaya sundum. Tabii o zaman Sakarya’da asistanıyım.

Doktora konusu nasıl belirlendi, konu neydi? Oradan da alarak. Sakarya’daki asistanlığımıza bağlarsanız iyi olur.

Evet doktora ders dönemi bitti. Doktoramı tamamladım. Hocaya bu şekilde sunum yaparak tezi bitirdik ve bekliyoruz. Hoca imzalayacak, biz de savunmaya gireceğiz. Fakat hoca imzalamıyor. Hoca artık ne münasebet ise böyle

bana olumsuz davranıyor. Aslında öğrenciliğim sırasında zaman zaman hocayla görüşürken ben sakallıyım o zaman doktora yaparken ve hocada benim Müslüman bir insan olduğumu biliyor ve bana diyor ki "Ya Sami, bu Erbakan'ı yiyecekler." "Bu Batılılar, çünkü sanayi hamlesi, Batı'dan ayrılmak; yani bunu yaşatmazlar." diyor. "Bu şekilde kabul etmezler." Ben de "Tabii olabilir." diyorum ama hoca Batı'ya yer yer tabii eleştiriler yöneltiyor derslerde işte Osmanlı'yı methediyor. Efendim, hoca çok renkli bir kişilik. O ara bana karşı bir tavırda bulundu ve ben de şimdi Mehmet İpşirli'yi bilirsiniz. Tarihçi Mehmet Bey ile de bizim dostluğumuz var. Mehmet Bey asistan o zaman Tarih Bölümünde, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde. Bu arada Edebiyat Fakültesi gerçekten o zaman bir müessese idi. Yani biz Tarih Bölümüne girer, orada böyle çok önemli hocaları görür, tanır, hatta kısmen derslerine girerdik. Edebiyat Bölümüyle ilişkimiz vardı. Felsefe Bölümüne biraz az uzak dururduk. Orada daha çok sol bir görüş hâkimiyeti vardı. Zaten talebe hareketlerinde de o sol gruplar daha çok Felsefe Bölümünde birikirlerdi ama böyle biz kendimizi sağcı olarak hiçbir zaman isimlendirmedik. Bizim hedefimiz toplum, memleket, kültür, değerler çerçevesinde oluşuyordu ve aslında bu çatışmalara da pek anlam vermiyorduk. Ve Milli Türk Talebe Birliği'nde de aslında böyle bir anlayışla hareket edilmedi. Tabii Milli Türk Talebe Birliği başlı başına bir olaydır. Yani o onun derinlemesine girersek gerçekten anlatılacak çok şey var. Ama en azından şunu söyleyeyim Milli Türk Talebe Birliği benim şimdiye kadar görebildiğim en samimi, en verimli bir müessese olarak söylenebilir.

Hocam doktora tez konunuz.

Evet, doktora tez konum. Öncelikle Düyûn-u Umumiye benim çok dikkatimi çekmişti ve "Düyûn-u Umumiye ve Dış Baskılar" diye bir tez aldım hocadan. Fakat sonradan baktığımda benim İngilizcem çok iyi değildi ama Fransızcaydı çoğunlukla yayınlar. Onun üzerine hocaya dedim ki "Hocam ben bunu yapamayacağım başka bir konu seçelim." Konu olarak "Osmanlı Devlet Yapısında Değişme" diye bir konuyu aldım. Burada da tabii hoca tarihe de çok meraklı. Dolayısıyla Mustafa Nuri Paşa benim dikkatimi çekiyordu çeşitli

yazılarda. Biraz medeniyet ve tarihi, sosyal değişimi ele alan bir tarzı vardı yazılarında. Bilgiler vardı. “Mustafa Nuri Paşa’nın Netayicü’l Vukuat Kitabının Işığında Osmanlı Siyasi Yapısında, Devlet Yapısında Değişme” diye bir konuyu hocayla beraber kararlaştırdık. Mustafa Nuri Paşa’nın bu “Netayicü’l Vukuat” kitabı o zaman Türk Tarih Kurumu’ndan basılmamıştı, Latin alfabesiyle basılmamıştı. Osmanlıcasından okudum. O arada Osmanlıca öğrenme safham olmuştu daha önceden. Allah rahmet eylesin. Yani İstanbul’da Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı, Laleli’deki, Beyazıt’taki hakikaten kültür ve fikir hareketleri noktasında önemli bir yerdi. Şimdi Laleli’de olan o çarşı oradaydı. Orada da Zekai Kavuk diye bir ilahiyat hocasıyla bir gün tanıştık. Sonra hoca bana Osmanlıca öğrenmem konusunda bir tavsiyede bulundu. Bana bir kitap hediye etti ve ben iki saatlik bir kursla Osmanlıca’yı hemen hemen öğrendim. Bir kitap aldım okumaya başladım. O şekilde Osmanlıca okuma imkânım oldu. Yazmam yok ama okumam yeterliydi. “Netayicü’l Vukuat” kitabını okuduktan sonra çeşitli kaynakları, tarihi kaynakları okuyoruz. Onları sosyal bir şekilde değerlendirmeye çalışıyoruz.

Bir dönem bir ara hocayla görüştüğümde bana dedi ki “Mizancı Murad’ın Tarihi Ebu’l-Faruk’unu oku.” “Tarihi Ebu’l-Faruk” da iki cilt. Yani neredeyse iki bin sayfalık kitap. “Peki.” dedim. Sonra tabi biraz seçmeli okudum yani özellikle bu değişimle ilgili bölümleri okudum, başka kitaplar da okudum. Epey bir Osmanlıca eser okudum o dönemde doktora çalışmamda ve benim için çok tabii faydalı oldu. Bir sosyoloğun hakikaten tarihi bir arka plana sahip olması çok önemli bir şeymiş. Hem Türkiye’deki bazı gelişmeleri Tanzimat’a kadar inceledim ama zaten Tanzimat’ın ilk başlangıcı bizim nasıl bir dönüşüme girdiğimizi gösteriyordu. Dolayısıyla tezimizi bu şekilde bitirdik ve hoca bu bize biraz soğuk kaldığı dönemlerde Mehmet İpşirli ile bu konuyu görüşürken dedi ki “Benim doktora hocam Tayyip Bey e gidelim.” Tayyip Gökbilgin. “Cahit Tanyol’un arası iyidir.” dedi. Ondan sonra ona bir sor soralım bakalım ne yapabiliriz diye. Bir gün Tayyip Bey’in evine gittik ki çok böyle tanınan bir hocadır. Tayyip Bey, Mehmet Bey anlattıktan sonra “Öyle mi?” dedi. Mehmet Bey’i de sevdiği için hemen hiç sorgulamadan telefonu açtı. “Cahit nasılsın?” dedi. Ondan sonra “İyiyim, ya senin de bir doktora öğrencin varmış.” dedi. Ondan sonra “Kim” dedi? “Sami

Şener." dedi. "Niye onun tezini okumuyorsunuz, savunmuyorsunuz?" dedi. Plana böyle hemen direkt girdi. O da o anda demiş yahu işte sakalı var bilmem ne filan böyle gibi. Tayyip Bey de "Benim de oğlanın sakalı var. Sen bırak şu sakalı da bu çocuğun kafasının içinde bir şeyler var mı yok mu bunu söyle." demiş. Cahit Hoca, "Yok iyi çalışıyor." falan demiş. Yani bize daha sonra söyledi. Tamam dedi ve kapattı. Ondan sonra "Hocanın yanına git." dedi bana. Ve ben gittim. Hoca tam imza atacak sonra birden hastalandı, hastaneye kaldırıldı. Bir süre de öyle geçti. Biz tabii süre bitiyor ne yapacağımızı bilmiyoruz. Neyse sonunda hocayı hastanede ziyaret ettim. Hastanede imzasını aldım hocanın ve ondan sonra da artık jürileri oluşturma noktasına gelince beni çağırdı. "Sami kimleri koyalım jüriye?" dedi. Ben o zaman tabii Sabahattin Zaim hocayla aramız iyi, her zaman beraber oluruz. Çok sevdiğimiz bir insan. Ben Sabahattin hocayı söyledim. "Aaa çok efendi bir insandır." dedi. Cahit Tanyol da ben şunu gördüm. Her ne kadar böyle değişik yönleri olsa da fikrimizden dolayı bize karşı bir düşmanlık göstermedi. Bizi olduğumuz gibi kabul edebildi. Hatta ben onun cenazesinde de televizyona vermiş olduğum röportajda söyledim. Fikrî sapsızlığı yoktu onun. Her ne kadar beğenmediğimiz yönlerimiz ona göre olsa da. Bunu bir koz olarak kullanmadı. Ben onu gördüm Cahit Tanyol'da. Cahit Tanyol'la sonraki yıllarda daha çeşitli vesilelerle görüştük hatta. Yani doksan yedi yaşındayken ben Tarık Zafer Tunaya'da yaptığı bir konuşmasına gittiğimde "Hocam nasılsınız, beni tanıdınız mı?" diye sordum, "Tabii tanımaz olur muyum Sami?" dedi.

Böyle zihni de bayağı iyi durumdaydı. Hatta son yıllarında bile bayağı berrak olduğunu söylüyorlar. 100 küsur yaşında vefat etti. Dolayısıyla Cahit Tanyol'u hocamız olarak saygı ve rahmetle anıyoruz. Jüride Tarih Bölümünden şu anda ismini tam hatırlayamadığım iyi bir hocamız vardı, Salih Tuğ vardı. İslam Araştırmaları Merkezi müdürü, Edebiyat Fakültesinden Profesör Doktor Salih Tuğ, hocamız Ali Alparslan vardı ve Sabahattin Zaim vardı. Doktora sınavımız oldukça iyi geçti. Pekiyi olarak doktoramızı verdik.

Bu dönemde ben Sakarya'da asistan olmuştum. Yani 1978 yılının Şubat ayında. O zamana kadar Pertevniyal Lisesinde felsefe öğretmenliği yaptım. Yani iki yıla yakın bir zaman. Talebe hareketlerinin çok yoğun olduğu ve hatta yani ölümle yüz yüze kaldığımız durumlar oldu. Pertevniyal Lisesinde çok güçlü

bir sol akım vardı. Maocular ve Leninciler diye iki gruba ayrılıyordu. Sınıfımda Maocuların lideri benim öğrencimdi. Lenincilerin lideri benim sınıfımda değildi ama Leninci gruplar vardı, orası da iki seneye yakın zaman, yani anlatılacak gibi değil ama çok şükür kendi düşüncelerimizden, kendi kişiliğimizden hiç taviz vermeden devam edebildik. Öğrencilerimizi etkileyebildik ve bugün bazı önemli çalışmalar içerisinde olduğunu da mutlulukla izliyorum. Tabii Sakarya ayrı bir safha. Sakarya’ya girmeden önce o gün üniversitelerde hakikaten Müslüman kimliğine pek yer verilmediğini görüyoruz. Herkes tanıdığı insanı alıyor ve bölüm başkanları çok etkili. YÖK gibi bir kurum yok. Ondan sonra istediğini alır istediğini almaz bir ortam oluşmuş.

Bir defa işte Uludağ Üniversitesi Sosyoloji asistanlığına müracat ettim. İhsan Sezal’a açılmış. Bana sekreteryaya dedi ki: “Yani boşuna gelme, girme.” Hatta gittim oraya da fakat sınava girmedim. “Onun için açıldı, dolayısıyla sınava girmenizin bir anlamı yok.” dedi. Biz de öyle döndük. Sonra Sakarya’da açıldı. Sakarya Mühendislik Mimarlık Fakültesinde İşletme Mühendisliği Bölümü vardı. Orada. Oranın o zaman başkanı Nevzat Kor hocamızdı. Nevzat Kor hocamızla da tabii tanışıyoruz. Daha önceki yıllardan değerli bir insan ve oraya imkân oldu ve müracat ettik. Oraya 18 tane sosyal bilimci alındı. Ben de tek sosyologum. Sosyoloji kürsüsü var, Hukuk ve Sosyoloji kürsüsü var. İsmail Kılıoğlu, Osman Sarı ve ben alındık. Diğer iktisat, İşletme gibi kürsüler. Sami Güçlü, Gültekin Yıldız, Ahmet Arıca, Adem Uğur vs. pek çok arkadaşımız. Yani on sekiz tane. Hatta dediler ki ya ne yapacaksınız bu kadar öğrenciyi? Tabii bunun mimarı Sabahattin Hocaydı. Sabahattin Hoca “Biz burayı bir fide-lik yapacağız.” dedi. İnsan yetiştirmek istiyordu. Öğrenciler Ankara ve İstanbul’landı ama ağırlık İstanbul’du. Orada 18 arkadaş biz başladık. Ben orada sosyoloji derslerini vermeye başladım. İlk verdiğim ders endüstri sosyolojisi. Sonra bir beşerî münasebetler dersi koydum, bir not hazırladım. Sonra endüstri tarihi diye bir derse girdim. Ama hep hedefim sosyoloji bölümünü açmaktı. Sakarya İTÜ’ye bağlanmıştı ve 1993 yılında Sakarya Üniversitesi oldu.

Tabii doktorayı bitirdikten sonra Sakarya’da doktor öğretim üyesi olduk o ara. Bir kanun çıktı. Dediler ki burada yeterlilik yapılacak. Bir yeterlilik çalışması yaptık. Doçente eş bir sınav vardı yeterlilik tezi hazırladık. İşte kültürün

yönetim üzerindeki rolüyle ilgili biraz işletmecilik, biraz sosyoloji ve yeterlilik tezini de yaptık orada. Sonra üniversite açılınca ben Sosyoloji Bölümünü kurmaya karar verdim. Birtakım engellerle karşılaştım. Oraya girmeye gerek yok. Çok zor ve engelleyici bir durum vardı: Rektör yardımcısı. Bana dekanlık teklifleri de geldi. Birkaç üniversiteden, mesela Sivas'tan geldi, Malatya'dan geldi. Ben gitmedim. Benim hedefim Sosyoloji Bölümü açmak, bölümü oluşturmaktı. Çok şükür ona imkân oldu ve bölümü açtık. Bölümü açtıktan sonra ilk yıl öğrenci aldık, ikinci yılda da yüksek lisans ve doktora programlarını açtırdım. Öğrencilerimize ilk derste şunu söyledim. "Arkadaşlar biz öyle farklı bir Sosyoloji bölümü olacağız ki yerli bir Sosyoloji bölümü anlayışıyla hareket edeceğiz." dedim.

Yani deklere ettim öğrencilere. "Bugün" dedim. "Ben mesela İstanbul'dan mezun oldum. İstanbul'da teorik bir sosyoloji ağırlığı var. Ankara'da da uygulamalı sosyoloji ağırlığı var. Biz burada hem İstanbul'un hem Ankara'nın özelliğini birleştireceğiz." Mesela ben Sosyoloji Bölümünü bitirdim, istatistik bilmiyorum, istatistik dersi almamışım. Bölüme sosyal istatistik diye bir ders koydum. Diğer bölümlerde hangi dersler okutuluyor gibi bir yaklaşımım olmadı. Biraz Amerika'daki okulları, biraz İngiltere'deki okulları, biraz tarihî bilgilerimi oluşturmak suretiyle bazı özel ve ilk defa görülebilecek dersler koydum. Mesela İslam toplumları sosyolojisi dersi koydum lisansa ve daha sonra da doktora koydum böyle bir ders. Edebiyat sosyolojisi dersi koydum ve çevre sosyolojisi dersi koydum. Türkiye'de çevre bölümleri daha yokken ben çevre sosyolojisi dersi koydum ve Osmanlıca'yı ilk defa herhâlde ilk defa mecburi ders olarak koyan biz olduk bölümümüzde. Daha sonra da Osmanlıca dil ve kültürü dersin diye ismini değiştirdim. Yani ders hâlen Sakarya'da zorunlu ders olarak okutuluyor. Bununla kalmadık, ilk defa üniversitede hiç bu tür bir etkinlik yokken biz Sosyoloji Bölümü olarak sosyoloji konferansları başlattık ve ilk konferansta da Sabahattin Zaim Hoca'ya yer verdik. Sabahattin Hoca o zamanlar mühendislik döneminde bizim bölüm başkanlığını da yüklenmişti bir ara. Fakültede İktisadi İdari Bilimler Fakültesi dekanı olarak görev aldı ve Sabahattin Hoca beni de İktisadi İdari'ye bilerek meğerse yazmış. Ben gittim "Hocam, bana müsaade edin, ben Fen-Edebiyat'a geçeceğim yani

benim hedefim bu kusura bakmayın.” dedim. Sağ olsun hoca, kabul etti. Beni İktisadi İdari İlimlere asistanlık sınavlarında bile çağrı çağırıyordu jüri üyesi olarak. Öyle bir dostluğumuz vardı.

Şimdi tabii Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü hakikaten bir bölümden öteye bir aile gibi oldu. Profesör Hacı Duran, Profesör Ali Arslan arkadaşlarımızla başladık. Daha sonra Profesör Hacı Musa Taşdelen’i aldık, Elazığ’dan geldi. Asistan olarak şu anda özellikle seçerek aldığım iki kardeşimiz vardı: İsmail Hira ve Mustafa Kemal Şan. İkisi de profesör şu anda. Onları aldık. Sonra Ergün Yıldırım’ı asistan olarak alacakken Manisa’da burslu bir şey vardı. Onun için benden izin aldı ve oraya geçti. Fakat sonradan bir yaş problemi yaparak engel koydular ve almadılar onu. Dolayısıyla, bölümümüz gerçekten çok iyi bir şekilde başladı. Fakat tabii Türkiye’de siyaset öyle özellikle akademiye rahat bırakacak bir özellikte değildi. 28 Şubat ile bize yeni bir rektör atandı. Rektör seçiminde 17 oy almasına rağmen, yani 70’e yakın oya rağmen Süleyman Demirel tarafından yapılan, tercih edilen bir rektörün üniversiteye gelmesiyle birlikte üniversitemiz siyasi çatışmaların, kargaşanın içine girmiş oldu. Bu sadece rektörden değil de Türkiye’nin belli zinde güçlerinin de etkisiyle oluyordu. Ben o zaman bir dernek kurmuştum.

Sosyal ve Hukuki Araştırmalar derneği diye bir dernek kurmuştum. Derneğin kuruluşu da çok şaşalı bir şekilde olmuştu. Çok sayıda fikir adamı, ilim adamı, akademisyenlerin katıldığı bir şekilde olmuştu. Fakat insan hakları tabii çok tehlikeli bir alandı o zaman ve başörtüsü sorunu vardı. Biz başörtüsüyle ilgili Cerrahpaşa’da ve İstanbul Üniversitesinin önünde konuşmalar yapınca hareketlerim incelenmeye başlanmış. Aylarca beni suçlu gösterecek birtakım suçlar bulmaya çalışmışlar. Sonunda uydurma bir şey yaratıldı. Güya hükümete karşı ben İngiltere’de bir oluşum yapıyordum gibi bir şey, uydurma bir mektupla bizi YÖK’e şikayet ettiler. YÖK benimle ilgili bir soruşturma açtı. Ben bu soruşturmaya cevap verme gününden önce bir bel rahatsızlığı geçirdim ve hastaneye yattım. Yürüyememe durumum oldu. Ben hastanede iken mazeretim kabul edilmeyerek hakkımda ihraç kararı alınmış ve dolayısıyla üniversiteden ihraç edildim. Burada tabii değişik şeyler vardı. Ben Danıştay’a falan müracaat ettim. Önce Danıştay’daki hukukçu “Yahu böyle bir şey olur

mu?" dedi. "Hiçbir şey yok bunda." filan dedi. Bir gün sonra dosyama baktıktan sonra dedi ki "Sen bu işle uğraşma, bunu halledemezsin." Yani "Kaderine razı ol." dedi bana. Dolayısıyla Türkiye'deki komik bir sistemin varlığına şahit olduk. Bir anda üniversiteden uzaklaştırıldım ama inanın uzaklaştırılmadan önce mesela bunu tabii söylemem yani siyasi bir şey değil de bir Türkiye'nin şartlarını göstermek bakımından...

Kenan Evren Sakarya'ya gelmişti. Sakarya'dan birkaç kişinin dosyaları istenmiş. Bu dosyalardan biri benim dosyam, biri Abdullah Gül'ün dosyası. Abdullah Gül de o zaman asistan aynı bölümde. Daha doğrusu İktisat Bölümünde asistan, öncesinde aynı bölümdeydik ama sonradan o İktisat Bölümünde kaldı. Ben sosyolojiye geçmiştim. Personel daire başkanı dedi ki: "Bak burada görebildiğim kadarı ile beş altı tane dosya istendi ama asıl istenen dosyalar seninki ile Abdullah Gül'ün dosyası." Neyse sonradan biz bir şey görmedik ama bu üniversiteden 28 Şubat dönemi dosya alındı. O dönemde rektör Anadolu Ajansı'na görevden benim uzaklaştırılma sebebimin irtica ile ilgili olduğunu söylüyor ama başka bir şey yok. Anadolu Ajansı'nı aradım. "Siz ne hakla böyle bir şey yazıyorsunuz? Benim hakkımda? Benim böyle bir şeyim yok." "Sizin rektörünüz bize bu bilgiyi verdi." dedi. Bu şekilde üniversiteden emekliliğime 32 gün kala böyle bir olayla karşı karşıya kaldım. Ama ben tahmin ediyordum. Çünkü özellikle bu dediğimiz İnsan Hakları derneğinden bizim çeşitli fikir hürriyetleri, işte uluslararası toplantılarımız oldu, ulusal toplantılarımız oldu, oraya değişik fikirlerden, değişik kesimlerden insanları çağırdık ve bu hareketler hoşuna gitmedi sistemin demek ki. Ondan sonra ben bir araştırma ve danışmanlık firması kurdum.

Maalesef, üniversiteden ideolojik politik baskıyla, planla uzaklaştırılmam gerçekleşti. Ondan önce de tabii Türkiye'nin şartları hiç iyi değildi. Dolayısıyla başıma bir gün böyle bir şeyin geleceğini ben hissetmiştim ve onun üzerine ne yapabilirim diye düşünmeye başlamıştım. Ve dedim ki yapabileceğim tek şey benim işletme bilgimle birtakım, yani araştırma, eğitim, proje vesaire gibi çalışmalara yönelmem gerekiyor. Böylece bazı hazırlıklar yapmıştım. Bu durumu yadırgamadım. Çok sayıda arkadaşımız beni aradı. Hatta Allah rahmet eylesin Sabri Orman beni aradı. "Sami ne yapacaksın? Çok üzgünüm.", şöyle

böyle filan deyince “Allah bir yerden imkân verir.” dedim. “Ya sen bizi teskin etmeye çalışıyorsun.” filan demişti. Allah rahmet eylesin. Bir anda her şeyiniz bitiyor. Beş çocuğunuz var, bunların içinde üniversite okuyanlar var, lisede okuyanlar var. Bir anda sosyal güvenliğiniz bitiyor, maaşınız bitiyor, her şeyiniz kopuyor. İşte sağ olsun bazı öğrencilerim, kardeşlerim o dönem benim bazı kitaplarımı alarak bana bir nefes aldirdılar. Onlara da buradan teşekkür ediyorum. Lokman ve Mahmut kardeşlerim. Sonra ben bir yer tuttum ve tanıdığım belediyeler var onlarla görüşmeye gittim ve bazı kamuoyu araştırmaları aldık. Kısa zamanda 5-6 belediyeden bir iş alarak maaşımdan birkaç kat fazlası bir gelir elde etmeye başladım. Hiç de dediğim gibi sıkıntı yapmadım. Eşim birçok arayanı not etmiş. Böyle bir iki sayfa dolusu dostlarım sağ olsunlar aramışlar. Ondan sonra yeni bir dönem başladı benim için. Özellikle bir sosyolog olarak. Evet, işletme bilgim var ama iş hayatını tam olarak tanımıyorum, bilmiyorum ve bir şeyler de öğrenmek istiyorum. Çeşitli çalışmalara bakıyorum, ediyorum ve bir iş adamı dostum bir gün bana “Ya bizim bir problemimiz var, siz de bunları okuyorsunuz, bizim işletmeyi bir inceleyin.” demişti. Ben de haftada bir buçuk gün oraya gitmiş ve onların bir problemini çözmüştüm. Yeni bir adım atmıştım. Yine başka bir öğrencim de belediye başkan yardımcısıydı. “Hocam biz çalışmalar yapıyoruz, gelin sizde bize destek olun.” filan dediği zaman orada da bir eğitim çalışması yürütmüştüm. Dolayısıyla biraz aşinalık olmuştu. Sonra devam ettik işte eğitim çalışmalarını, efendim saha araştırmaları, organizasyon çalışmaları, özellikle kurumsal sistemlerde. Orada şunu gördüm ki hakikaten işletmelerin ve kamunun sosyolojiye çok çok ihtiyacı var. Sanayi Bakanlığında olsun, Çevre Bakanlığında olsun, bazı yan kuruluşlarında çok sayıda çalışma yaptık. Çok fazla belediyede ve iştirakler de faaliyetler yaptık. Gördüm ki hakikaten bugün işletme dediğimiz sistem aslında insan kaynakları olsun, halkla ilişkiler olsun büyük ölçüde insanı tanıma, ilişkileri iyi koordine etmeye dayanan şeyler. Böylelikle ben insan kaynakları alanına biraz yöneldim. İnsan kaynaklarıyla ilgili iki tane önemli çalışma yaptım. Biri belediye iştirakleriyle idi, biri de Türkiye’nin 39. büyük kuruluşunda bir çalışma yaptım ve çalışmada da iyi sonuçlar elde ettim. Bazı kurumların sıkıntularından kaynaklanan problemler vardı ama

beni tatmin etti o çalışma. Sonradan Amerika'ya üniversiteye geçtikten sonra 2008 yılında tekrar Sakarya'ya döndüm. 2008 yılında nasıl döndüm? Güvenlik yok. YÖK kanununda bir değişiklik oldu ve benim tekrar dönme imkânım söz konusuydu. Aslında 2008'den önce oldu ama bana haber gönderdi rektörlük. Bu beni atan, uzaklaştıran rektörlük işte. Gel de tekrar atayalım falan. Ben "İhtiyacım yok." dedim. "Ben bayağı iyi para kazanıyorum." dedim. Yani size ihtiyacım yok dedim filan ama aslında istiyorum. Tabii sonradan bizim ilim aşkımız tekrar nüksetti.

1998'de atıldınız. Rektörlük ne zaman çağırdı?

Aslında beni emekli etmek için çağırıyor. Yoksa görev alayım diye değil. Dolayısıyla ben de tabi onlara olumlu cevap vermedim. Size muhtacım şeklinde bir izlenim vermedim. Ümit vermedim. Ama daha sonra değişik sebepler beni tekrar üniversiteye dönme noktasında biraz değiştirdi. Rektör değişikliği oldu. İki dönem bu İsmail Çallı rektörlük yaptı. Demirel'in atadığı kişi. Daha sonra rektör değişikliği olunca ben dönmeye karar verdim. Her ne kadar yerine gelen o idare belli ölçüde devam ediyor olsa da "Gideceğim." dedim çünkü bu benim hakkımdı. Ve ben tekrar göreve başladım. Göreve başladıktan bir süre sonra yine bölüm başkanlığını bana verdiler.

Nasıl döndünüz? Dava gereği mi döndünüz?

Hayır. Kanun gereği. Bir kanun çıkmıştı. Sicil affı kanunu çıktı. Ben bir anlamda sicilden dolayı uzaklaştırılmış gözükiyordum resmen. Döndüm ve döndüğümde de Allah'a şükür o beni uzaklaştıran insanlar yanıma yaklaşmadı. Hatta başka insanlar onlara karşı, onların tutumlarından dolayı rahatsız olmuşlar. Ben çok rahattım, onlar rahatsızdı. Öyle bir ortamla karşı karşıya kaldım. Tekrar bölüme geçtim ve bölümde özellikle piyasadan öğrendiğim birtakım bilgilerle, bölümün derslerini yeniden düzenlemeye başladım. Türkiye'de sosyolojinin son derece teorik kaldığı ve öğrencilerin bu teorik bilgilerle kendilerini hayata ve mesleğe hazırlayamadıklarını ve sosyolojinin aslında hem siyasi hem sosyal hem iktisadi hem uluslararası alanda bir şeyler ortaya koyabileceği düşüncesiyle bazı değişiklikler yaptım. Hatta ben yokken

benim bazı derslerim kaldırılmış. Mesela İslam toplumları sosyolojisi seçimlik derslere alınmış. Osmanlıca dersi seçimliğe alınmış. Böyle birtakım benim yaptığım düzenlemeler değiştirilmeye çalışılmış. Sonra ben tekrar ilgilendim tabii. Ayrıldıktan sonra maalesef benim asistanlarımdan Mustafa Kemal Şan da benden dolayı bir cezalandırmaya maruz bırakılmış, hiçbir suçu olmadığı hâlde sadece benim öğrencim olduğu için kalorifer dairesinde oturtmaya mecbur edilmiş. Böyle bir sandalye üzerinde. Böylece 28 Şubat’ın mağdurları içerisinde o da girmiş. Tabii o dönemde biz uzaklaştırılmadan önce İhsan Süreyya Sırma hocamız bir oyunla, kendisine bir suç isnat edilerek uzaklaştırıldı. 15 gün sonra da ben uzaklaştırıldım.

İlk kurbanlar ikimiz olduk. Sonradan 50 kişiye kadar insanın hiçbir suç ve gerekçe olmadan sadece düşüncelerinden dolayı üniversiteden uzaklaştırıldığını bizzat rektörün kendisi söylemiştir. Şimdi ben tabii burada bir şeye geçeyim. Yine sosyoloji bölümüne biraz müsaadenizle dönmek istiyorum. Çünkü biz yüksek lisans ve doktora programını açmaya başladığımızda özellikle Sami Güçlü adaşım “Ne yapıyorsun, ne acele ediyorsun?” filan dedi bana. İkimiz de Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu üyesiyiz aynı zamanda. Ben de dedim ki “Sami, Türkiye’nin hali belli olmaz. Türkiye’de bugün bazı şeyler olur, yarın olmaz”. “Onun için elime fırsat geçmişken iki programı da açıyorum, açacağım.” dedim. Tabii ben kararımı verdim ve arkasından Kemal Gürüz YÖK Başkanlığına geldi. Kemal Gürüz özellikle muhafazakâr milliyetçi üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin açılmasına izin vermedi veya programlarının açılmasına izin vermedi. Sakarya Sosyoloji, milliyetçi muhafazakâr arkadaşların yegâne geleceği bir yer oldu. Doktora öğrencilerimiz 18 tane oldu düşünabiliyor musunuz? Yüksek lisans öğrencilerimiz 32 sayısına ulaştı. Hem de bu birkaç sene böyle böyle devam etti. Orada da benim iyi bir eğitim yapabilme arzularım vardı. Orhan Türkdoğan Hoca’yla bir dostluğumuz vardı. Orhan Hoca’ya rica ettim ve Sakarya’ya derse gelmeye ikna ettim. O zaman İktisadi İdari İlimlerde İbrahim Kozak Hoca vardı. İbrahim Erol Kozak Hoca da sosyoloji yönü olan bir hocamız. O ders verdi. Sonra yine Sakarya’ya benim vasıtamla gelen Davut Dursun Hoca vardı. O katkı verdi ve çok iyi bir kadro kurduk. Edebiyat Fakültesinden Nedim Hoca diye çok

uluslararası bir hocamız vardı. Onu da alarak çok güzel bir yüksek lisans ve doktora ekibi oluşturduk. Bu arada İhsan Süreyya Sırma Hoca'yı da programa aldık. Güzel bir dönem ve hakikaten kıymetli bir kadro kurduk. Arkadaş grubu oluşturmaya imkân verdik. Tabii program doktora programlarımız bittikten sonra birçok üniversitenin sosyoloji bölümlerinde bu arkadaşlarımız hoca olarak göreve başladılar. Bu benim için hayatımda çok önemli bir şeydir. Bundan dolayı çok mutlu olduğumu ifade etmek istiyorum. Ve bu şekilde güzel konferanslarımız devam ediyor. Bütün üniversitenin kayda değer akademisyenleri geliyor konferanslarımıza. İşte İzmir'den felsefeci Mehmet Aydın hocamız olsun, Âmiran Kurtkan rahmetli hocamız olsun, Ümit Meriç olsun. Çok sayıda hocayı davet ettik. Gerçekten üniversiteyi çeken bir bölüm hâline geldik. Bu arada tabii sosyoloji ile ilgili çeşitli akademik toplantılara da katılıyoruz. İzmir'de ve Ankara'da yine Sosyoloji kongrelerine katılma imkanlarımız oldu. Bu dönemde sosyoloji ile ilgili bakış açılarımızı, sosyolojiyi nereye oturtmamız gerektiğini ve sosyolojinin Türkiye'deki macerası gibi konulara temas ediyorum.

Özellikle o bahsettiğim kendine dönük bir sosyoloji anlayışını üniversitede çıkarttığımız sosyoloji bülteninde ilk defa da yazılı olarak ifade etme imkanını bulduk. Daha sonra sosyoloji kitabımda, kendi medeniyetimiz, kendi kültürümüz, kendi fikir dünyamıza yönelik birtakım örnekler vermeye başladım. Burada da ilk defa Aliya İzzetbegoviç'i benim sosyoloji kitabımla herhâlde Türkiye'de insanlar tanıdı. İngiltere'de Impact dergisine gittiğimde orada Aliya İzzetbegoviç diye birisi dikkatimi çekti böyle isim olarak. Yazılarını okuduğumda baktım çok felsefi bir derinliği olan bir insan. Tanımıyorum tabi Bosnalı mı olduğunu bilmiyorum. Sonra öğrendik. Sosyoloji kitabımda ondan alıntılar yaptım. Aynı o dönemde Ali Şeriatî'den de alıntılar yaptım. Sosyolojide hocalık yaparken Teknik Üniversitede hoca ihtiyacı oldu. İstanbul Teknik Üniversitesinde İşletme Bölümüne Sosyoloji dersine gelmeye başladım. Maçka'da, orada da böyle bazı İranlı öğrenciler vardı, geliyordu. "Hocam işte Ali Şeriatî'den bahsediyorsunuz. Bizde de bazı kitapları var. Getirelim size verelim." Batı'yı aynen tekrar eden bir sosyoloji anlayışı değil de kendi kültür ve medeniyetimize ve o medeniyet içerisindeki görüşlere bağlı bir sosyoloji

yapmaya çalıştım. Bunu katıldığım sempozyumlarda, kongrelerde dile getirmeye çalıştım mesela sosyolojiye yeni bir bakış ihtiyacı, kendimize ait bir sosyoloji gibi birtakım yazılar yazmaya başladım. Daha sonra bunları kitapta bir araya getirdim. Sosyoloji kitabım bu şekilde oluştu. Üniversiteden atıldığım yıl benim sosyoloji kitabım belli bir noktada belli bir seviyeye gelmişti. Ondan sonra yine üzerinde çalışarak bayağı sosyoloji kitabını hacimli bir hâle getirdim. Fakat sonradan bazı bölümleri çıkarma ihtiyacı duydum. Onları ayrı bir şekilde değerlendireyim diye. Şehir sosyolojisi diye bir müstakil bir küçük bir kitap yaptım. İşte yönetimle ilgili yazılarım duruyor. Çevreyle ilgili yazılarımı yine şehir kitabıma aktardım. Dolayısıyla kendime göre, yerli bir anlayışla bir sosyoloji çalışmasına yöneldim. Bu durum mesleki konulardaki zayıflığımız ve yetersizliğimizi de görünce bir sivil toplum kuruluşu hâlinde ifade ederek, özellikle de öğrencilerimizin sahipsizliği ve yalnızlığını gidermeye çalıştım.

Sonra Sosyologlar Derneğini kurdunuz ve çalışmalar yaptınız.

Aşağı yukarı bir sene Sakarya’da mezun son sınıf öğrencileriyle bu konuları böyle değişik ortamlarda konuştuk, tartıştık, dile getirdik. Sonunda bir zemin oluştu. Sakarya’da bir zemin oluştu ve bazı hoca arkadaşlarımızda da bu konuyu görüştüğümüzden sonra Sosyoloji Derneğini oluşturalım dedik. Sosyoloji Derneği vardı ama etkisizdi. İşte sekiz on tane hocanın birlikte yaptığı bazı programlar, bazı araştırmalardan ibaret. Öğrencilere, mezunlara yönelik bir tarafı yoktu derneğin. Biz dedik ki bizim çalışmamız daha çok mezun ve öğrenci merkezli olsun ama hocalar da katılsın dedik. 2012’de Sosyologlar Derneğinin açılışını yaptık. Yaklaşık otuz tane akademisyen arkadaşımızla. Beşir Atalay o zaman Devlet ya da İçişleri bakanıydı galiba. Beşir Bey ile görüştüm ve davet ettim. “Mutlaka gelmen lazım.” dedim. Sağ olsun geldi. Birkaç milletvekili, birkaç belediye başkanıyla ve çoğunluğu Sakaryalı öğrencilerden oluşan ve Sakaryalı mezunlardan oluşan bir topluluk huzurunda derneği açtık ve derneği açtıktan sonra tabii ilk yıl bir konferanslar serisi yaptık. Şerif Mardin’in de dahil olduğu işte Beylü Dikeçligil, Nilgün Çelebi, Cumhuriyet Üniversitesinden, Şehir Üniversitesinden çeşitli hocaları çağırdık. Marmara Üniversitesi Rektörlük Salonu’nda her ay bir konferans yaptık. İlk yılımız böyle geçti.

Sosyologlar Derneğinde ikinci yılımızda seminerlere başladık. Her hafta bir seminer yaptık. 3 sene kadar her hafta bir seminer yaptık. Birçok arkadaşımız, birçok hocamız geldi ve bir ilgi oluşturmaya çalıştık. Bir sosyoloji anlayışı, kültürü yaratmak için uğraştık. Daha sonra bu çalışmaların yanına bir özel bir araştırma çalışması başlattık. Yaklaşık 10-12 kişilik bir grupla birkaç sene önemli kaynakları, Doğu'dan, Batı'dan önemli kaynakları okuyarak bilimsel bir ortam oluşturmaya çalıştık. Sonradan birtakım kongreler oluşturmayı düşündük. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin katkısıyla iki yerli, iki uluslararası kongre yaptık. Bu kongrelerden bir tanesini kitap olarak çıkartabildik. "İslam Düşüncesi ve Sosyolojisi". Bir uluslararası kongremiz İslam Coğrafyasında Sosyoloji idi. O toplantıya 18 ülkeden sosyologlar katıldı. Fakat belediye bunu basmadı, imkânsızlıklar öne sürerek. Şu anda bu tebliğleri tercüme ettiriyoruz ve bu bittikten sonra sanırım orijinal bir şey çalışma olacak. Çünkü böyle bir faaliyete İngiltere'de ben rastlamadım. Arapça var mı bilmiyorum ama çok da iyi oldu. Hatta bize dediler ki "Uluslararası bir organizasyon yapalım.", o katılımcı arkadaşlar ile. Gerek Pakistan, Hindistan, Malezya, Mısır, Lübnan birçok ülkeden katılım oldu. Onları başaramadık birtakım imkansızlıklar sebebiyle ama elimizde böyle bir şey oldu. Sonra Türkiye'de Ailenin Yeniden Yapılanması veya Yeniden Aileye Rol Vermek diye iki uluslararası toplantı yaptık. Oradaki katılımı 6-7 kişi yabancıydı, diğerleri Türkiye'dendi. Sonra Türkiye'de sosyolojiye ihtiyaç var diye bir program yaptık Ankara'da. Aile Bakanlığında, Gençlik Bakanlığında üst düzey bürokratlar. Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı'nın katıldığı bir program oldu.

Şuna dikkat çektik. Sosyolojinin sahihsizliğine dikkat çektik. Sosyolojiye Türkiye'nin ihtiyacı olduğunu vurguladık. Nabi Bey ilgi gösterdi ama bizim kendi insanımız yani özellikle akademisyenlerimiz, bölüm başkanlarımız yeterli destek vermedi. İki defa çalıştay yaptık. Biri Sakarya'da, biri Karabük'te. Otuz beşe yakın sosyoloji bölüm başkanını topladık. Sosyolojinin yeni bölümleşmesi veyahut da ders programlarının yeniden düzenlenmesi ana bilim dallarının oluşturulmasıyla ilgili tartışmalar yaptık. Hatta ben burada bir teklif getirdim. Hazırladığım bir model vardı, onu getirdim. Fakat bunlar nedense sürdürülemedi. Şunu açıklıkla söyleyeyim ki, Türkiye'de sosyoloji gerçekten

sosyologlar tarafından bile sahiplenilmeyen bir alan olarak gözükmüyor. Buna rağmen biz devam ettik. 10-13 tane ilde Sosyologlar Derneğinin temsilciliğini açtık. Dönem dönem birtakım etkinlikler yaptılar. Bu kongrelere çağrıldı bu arkadaşlar. İyi bir potansiyel vardı. İstanbul’da ortalama 700 kişilik toplantılar yaptık. Daha sonra dört tane kongre yaptık. Gençlik kongresi, biri Ankara’da, biri Konya’da bir tanesi koronaya rast geldi. Onu online olarak yaptık. Bütün bunlar tabii güzel şeylerdi. Fakat her çalışmanın bir meyve verme dönemi vardır. Bu meyve verme safhası bize ait bir konu değildi. Devlete, hükümete, kurumlara ait bir konuydu. Dolayısıyla kurumlardan ufak tefek desteklerin dışında hükümetten hükümetten hiç desteğimiz olmadı. Belediyenin dışında hiçbir destek olmadı.

Milli Eğitimde neler yapılmasıyla ilgili bir rapor vermiştik, oradan herhangi bir dönüş alamadık. Biz teklifimizi yaptık ama bir dönüş alamadık. Sonradan, sosyologların statüsüyle ilgili, sosyologların kamuda görev yapmalarıyla ilgili teşebbüslerimiz oldu. Bu konuda bizzat Cumhurbaşkanına 2 defa mektup verdim. Sadece tabii sosyologlar için değil de Türkiye’nin nelere ihtiyacı olduğu noktasında, oradan da cevap alamadık. Yine Cumhurbaşkanının gençleri topladığı bir toplantıda yine bir rapor gönderdik, oradan da cevap alamadık. Son olarak, 150 tane akademisyenin imzasıyla yine kapsamlı bir rapor verdik. İşte 10 tane profesörle randevu istedik, hiçbirinden olumlu cevap alamadık ve artık “Kendi imkanlarımızla, kendi gücümüzle ne yapabiliriz.” şeklinde bir noktada kaldık. Ben de tabii 10 yıl Sosyologlar Derneği’ni bizzat yürütmeye çalıştım. İşte 1 sene bir başka akademisyen arkadaşım görev aldı. 6 ay da 2 arkadaşımız görev üstlendi ve yürütmek istemedi, yapamadı ve dolayısıyla benim üzerimde kaldı. Ben de 2,5 ay önce eski bir öğrencim, şu anda bir akademisyen olan bir bayan kardeşimize devrettim. Artık değişik bir yüz lazım dedim. Benim de kendime yönelik bazı ihtiyaçlarım var ama yanınızda olacağım dedim ve yanlarında olmaya da devam ediyorum. Sosyologlar Derneği’ni hakikaten Türkiye’nin bir ilim dalına açılım yapabilme noktasında elimizden gelen gayreti gösterdik ama gücümüz bu kadar.

Hocam bir hususu baştan alarak bir gelmek istiyorum. Yani siz, İstanbul Üniversitesindeki eğitimden bahsettiniz ve sonra programda çok şey öğrenmediğinizi, çok fazla tarihsel kaldığınızı, teorik kaldığınızı hem tarihsel hem teorik kaldığınızı, sonra 80'lerdeki işte mühendislik okulundaki deneyiminizin size bir perspektif kazandırdığınızı, daha ampirik, daha uygulamalı bir sosyolojiye doğru yöneldiğinizi, sonra üniversiteden ayrıldığınız dönemde piyasadaki çalışmaların buna daha çok ihtiyaç olduğunu gösterdiğini söylediniz. Bu aslında yaklaşık 40 yılı aşkın bir maceranın sonunda geldiğiniz bir yer. Bu anlamda baktığınızda Türkiye'de sosyolojiyi yapma biçimini kendi yaptığınız sosyoloji üzerinden de değerlendirecek olursanız, yani nasıl değerlendirirsiniz? Nasıl bir perspektif sunabilirsiniz bize?

Şimdi bir defa sosyoloji, sosyal hayatın ilmi. Dolayısıyla siz onu teorik olarak götüremezsiniz. Yani anlayamazsınız ve uygulamaya geçiremezsiniz. Ben diyorum ki sosyoloji, bir toplumun hikâyesidir. Bu hikâyenin kahramanı olamazsınız sosyolojiye uzaktan bakmış olursunuz. Yani bizzat sosyolojide yer almanız, görev almanız gerekiyor. Dolayısıyla ben bunu kendi hayatımda da gördüm, kendi hayatımda da yaşadım. Gerek öğretim üyeliğim sırasında, hatta öğretmenliğim sırasında öğrencilere dokunmak, öğrencilerin dertlerini dinlemek, öğrencilerin beklentilerini karşılamak noktasında aslında önemli bir boşluk olduğunu görüyorum. Bu bütün eğitim dalları için geçerlidir ama sosyoloji için çok çok gereklidir diye düşünüyorum. Ya toplumun ilmi diyorsunuz ve topluma yukarıdan, uzaktan bakıyorsunuz. Ne kadar anlayabilirsiniz, toplumu ne kadar harekete geçirebilirsiniz? Yani bugün sosyal hareketler konusuna baktığımızda, Avrupa'da da birtakım ilim adamlarının bu sosyal hareketler içerisine girdiğini görüyorsunuz. Biz öğrencilere uzaktan konuşuyoruz. Sosyoloji bir defa, mesela ben Sakarya'da yaklaşık 5-6 sene köy araştırmaları yaptım. Köye götürdüm öğrencileri ve köyde 2'şer kişiyle görüşmelerini istedim, köydeki değişimlerle ilgili. Hem ikinci öğretim öğrencilerine ayrı bir gün, gündüz öğrencilerini ayrı bir gün götürüyordum. Her sene yaptım bunu. Diyordum ki "Görüşmelerinizi yapın, yorumunuzu yapın, bir de bu araştırma sizin üzerinizde ne gibi bir etki bıraktı?" "Hayatımın en mutlu günü" diyenler, "Sosyolog olduğumu yeni anladım" diyenler çoğunlukta. Dolayısıyla biz sosyolojiyi, sosyolojinin kurallarına ve metotlarına uygun bir şekilde oluşturmaya çalışıyoruz. Ben şöyle

diyorum, bizdeki sosyoloji emanet bir sosyoloji. Emanet bilgilerle biz sosyoloji yapıyoruz ve çoğu zaman sosyolojimizi yabancı dünyaların tecrübeleri ve hikayeleriyle oluşturmaya çalışıyoruz. Halbuki öyle bir şey yok. Hani sosyolog kendi fikirlerini başka bir dünyanın coğrafyasında veya kültüründe aramış? Biz hala belki bunun farkında olmadan yapıyoruz, belki somut bilgilere ulaşamadığımız için buna mecbur kalıyoruz ama böyle bir sosyoloji oluyor. Ve bu sosyoloji de aslında ne toplumu anlamada ne toplumu yönlendirmede bir rol oynayamıyor. Şimdi eğer sosyolojiye Auguste Comte ile başlıyorsak zaten en büyük yanlış yapıyoruz. İkincisi, sosyolojiyi bakın birçok doçentlik sınavlarına giriyoruz, hala da giriyoruz. Önceden sözlü olarak da giriyorduk. Mesela ben, Allah rahmet eyesin, Baykan Hoca’yla da bir şeyimiz vardı, bir Marksist arkadaş vardı öğrenci olarak. Ben Marksist arkadaşla bir eleştiri yaptım ama olumlu not verdim, kendi dünyasında tutarlıydı çünkü. Hatta o arkadaşın kitapları da var şimdi görüyorum. Orada, o da dâhil olmak üzere o gün 3 tane aday vardı. Hepsine dedim ki “Cumhuriyet öncesi sosyoloji hakkında ne biliyorsunuz?” Bir tek bu arkadaş sadece İbn Haldun dedi, diğerleri hiçbir şey söyleyemedi. Yani böyle bir sosyoloji olur mu, böyle bir bilgiyle sosyoloji yapılır mı? Senin kendi tarihin var. Bizim bütün bir tarih kültürümüz sosyolojiyle iç içe. Bizde tarih, sosyoloji, İbn Haldun’dan gelen felsefi yaklaşımla, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde gerçekleşiyor. Ve Cemil Meriç’in dediği gibi bizim tarih bilgimiz hikayelerden ibaret değil. Dolayısıyla biz hala kendimize dönemedik, bilgi kaynaklarımız yetersiz. Ben şimdi doktora onu da fark ettim. Aslında bilgi birikimimiz olmadan biz ne teori oluşturabiliriz ne metodoloji oluşturabiliriz. Bilgi kaynaklarımız okunmuyor, özellikle Osmanlıca kaynaklar zaten 20-30 yıl öncesinin kitaplarını da anlamakta zorluk çekiyor nesil, ciddi bir değişim var, kültürel bir değişim var, ciddi bir dil değişimi var, kavramlarımız tamamen Batılı. Dolayısıyla biz aslında sosyolojide bir şeyler öğrenelim derken kendi yöntemimize kendi bilgi kaynaklarımıza yoğunlaşmak durumunda kaldık. Ben şahsen kendimi öyle kabul ediyorum. Ve bunu tabii ki mesela, çok meşhur bir hocamız var Ankara’da, benim bültende bir yazımı görmüş, bizim Ali Rıza Abay arkadaşımıza “Ya bu Sami Hoca ne yapıyor?” demiş, benim yerli sosyoloji yazımı görmüş, yerli sosyoloji fikri ona çok ters gelmiş. Benden yaşlı bir hocamız, ismini şu anda hatırlayamadım. Ben de

Ali Rıza'ya dedim ki Ali Rıza sen şunu diyemedin mi, "Ya Sami Hocayla görüşsenize bunu, bir yazı yazın veya telefonda görüşün." Yani niye böyle düşünüyorsun diye bir sorsun da ben de kendimi savunayım dedim yani ona. Sonra Ankara'da bir sempozyum, Hacettepe Üniversitesinde, sosyoloji ve meslekleşmeyle ilgili. Ve benim oturumumun başkanı da hocamız, bayan hocamız. Ben orada o görüşlerimi olduğu gibi ifade ettim. Yani neden meslekleşemiyoruz? Çünkü yabancı bir bilgiyle biz sosyoloji yapıyoruz. Yabancı bir tarihle biz sosyoloji yapıyoruz. Onun için mesleğe biz bunu nasıl getirebileceğimizi bilmiyoruz anlamında bir yorum yaptım orada. Hoca da beni takdir etti orada. Şimdi bakın yani Türkiye'deki sosyolojik düşüncenin aslında aktarmacı olduğunu, yerli olmadığını ve belli teorilerin hakimiyeti altında, baskısı demeyeyim çünkü onları bize zorla getirmedi, biz kendimiz onu bir anlamda kendimize layık gördük. Yani işte siyasi ve sistem değişikliğiyle bu oluştu. Dolayısıyla sosyolojinin yeniden aslında hürriyete kavuşması lazım. Mesela ben şunu söylüyorum, geçen gün Sosyoloji Günlerinde de söyledim, ben dedim Weber'in, Comte'un, Durkheim'in yapmış olduğu araştırmaları görmedim dedim. Görmediğim halde, biz bilim için ne diyoruz? Gözlem yapacaksın, belgeyle çalışacaksın ve ispat edilebilir olacak. Dolayısıyla o ispatı ben kendi toplumumda o teoriyi uygulayıp da aynı neticeyi bulmadan o görüşü benimseyemem dedim. Ve benimseyemiyorum. Bugün de aynı fikirdeyim. Dolayısıyla biz kendi toplumumuzun üzerine sosyolojimizi kurmak zorundayız. Çünkü burada da özellikle benim çalışmalarım noktasında çok önem verdiğim, "Sosyal İlim ve Değerler" diye bir çalışmam var. Orada ben, aslında sosyal bilimin değerlere dayanması gerektiğini söylüyorum. Değerler nedir? Mesela sevgi, saygı, merhamet, adalet, sorumluluk gibi değerlerimiz var bizim. Bu değerlerimiz nereden kaynaklanıyor? Büyük ölçüde inançlarımızdan kaynaklanıyor, dinimizden kaynaklanıyor. Zaten değerler kitabımda da benim okuduğum yabancı kaynakların hemen hemen hepsi "Değerlerin kaynağı inançlardır." diyor. Yani burada bir tartışma yok. Peki o zaman biz günlük hayatımızda bu değerlerle, bu kavramlarla hareket ederken sosyal bilimimiz bu değerlere sırtını çeviriyorsa bu sosyal bilim, bu toplum hayatını ne kadar kucaklayabilir ne kadar anlayabilir ve ne kadar açıklayabilir? Benim bu kitapta söylemek istediğim şey bu. Eğer sosyal bilimimiz değerlere dayanmazsa

sosyal bilimimiz sosyal bilim olmaz. Tabi sosyoloji de olmaz. Sosyolojiye Türk tarihimiz, Türk ve İslam tarihimiz, Türk ve İslam edebiyatımız ve İslam Fıkhı, ki sosyolojik bir çalışmadır fıkıh, olmadan aslında yerli bir sosyolojinin oluşmadığı kanaatindeyim ve bunu da her yerde rahatlıkla söyleyebilirim. Yani bir sosyal hayat, değerlere göre farklı yöne giderken sosyal bilim onu başka bir yöne doğru sürüklememelidir. O değerlerle bilim kaynaşabilmelidir. Ben kitabımda değerlerle düşüncenin birlikte olması gerektiğini söylüyorum. Değerler bir sosyal hareketi yönlendirecek ama düşünce de onu kontrol edecek, test edecek, dolayısıyla değerler ve düşünce birlikte hareket edecek. Ve sosyal çalışma işte o zaman sosyal olacak. Yoksa, birtakım rejimlerin dayattığı veya birtakım hâkim ideolojilerin yahut da felsefelerin kendi coğrafya ve kendi tarihi süreci içerisinde ortaya çıkan problemlere çözüm olarak ürettiği konular bizim için sadece bilgi olarak kalır, bizi yönlendirecek bir nitelik taşımaz.

Bundan sonra böyle bir araştırma modeli olabilir mi sizden hocam?

Olabilir. Zaten bu konuyla ilgili yaptığımız bazı çalışmalar var, bazı makalelerimiz var.

Somut bir araştırma, sahada toplumsal vakayı anlamak açısından hiç uyguladınız mı bu modeli?

Bu modeli özellikle, projeler noktasında insan kaynakları sistemi diye bir proje geliştirdim. Ve bu projeyi İstanbul’da Büyükşehir Belediyesinin büyük bir işletmesinde uyguladım. İkincisi, Türkiye’nin önemli bir kurumunda uyguladım. Hatta ben bu konuyu Amerika’ya gittiğimde aslında bu çalışmam ne kadar değerli diye oradaki çalışmaya da bir anlamda bu bilgileri yerleştirdim ve Amerika’da insan kaynakları profesörü hocayla, bir de liderlik stratejileri hocasıyla zaman zaman bu bilgileri konuştuk. Ve ikisi de bana eğer bu uygulanırsa, orijinal bir proje olur dediler. Ben de dedim ki bana bunu bir mektupla iletir misiniz, ben bunu Türkiye’de kimseye anlatamam. İkisi de bana bu konuda mektup verdiler. Ama görün ki Türkiye’de ne kamu kurumlarında ne de işletmelerde mesela Sabancı ile görüştüm, bazı firmalarla görüştüm ama orada da bürokrasiyle karşı karşıya kaldım. Yani bunları uygulayacak, bunları

deneyecek bir, bazı belediyelerle görüştüm. Mesela Türk Hava Yollarına bunu sunduğumda, önce şöyle oldu, benden bir seminer istediler, ben de müdürlere insan kaynaklarıyla ilgili bir seminer verdim. Arkasından böyle bir projeyi sunduk. Arzu ettiler, "Önce insan kaynakları biriminde yapalım bunu." dediler. İnsan kaynakları da çok önemli bir birim Türk Hava Yolları'nda. Fakat Türk Hava Yolları'nın yönetimi yeni olduğu için ve ben projenin teknik sözleşmesini hazırlamama rağmen nedense çıkartamadılar o projeyi. Çıkarabilselerdi ben ilk defa çok büyük bir kurumda böyle bir projeyi uygulama imkânı bulabilirdim. Bu proje hâlâ var.

Hocam, biz sizin bölümünüzün yayınlanacağı belgeselin adını sizin koymanızı istiyoruz. Şöyle bütün hayatınızı bir cümleyle özetler misiniz?

Makalelerimin yayımlanacağı kitabımdan yola çıkarak, "Türkiye'de sosyolojinin varoluş mücadelesi." Evet. Sonuç olarak şunu söyleyebilirim ki, benim Türkiye'de sosyoloji konusunda yaptığım çalışma, Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarına kimlik kazandırma mücadelesidir.

“Özgür Yaşam”

Ülgen Oskay

Ülgen Oskay, 26 Ocak 1940'da Sivas'ta doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olduktan sonra yüksek lisans ve doktora çalışmalarını İngiltere'deki Keeles Üniversitesinde tamamladı. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesine geçerek akademik kariyerine başladı. 1975'te yardımcı doçent olarak göreve başlayan Oskay, 1988'de profesör unvanını elde etti ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürdü. Toplumsal değişme, medikal sosyoloji, sosyolojik düşünce alanlarında çalışmaları mevcuttur.

Şöyle başlayalım Hocam, ilk yetiştiğiniz çevre, aileniz, ilk eğitiminiz, oradan üniversiteye nasıl geçtiniz? Türkiye’de öğrenciliğiniz, böyle biraz çocukluğunuzdan alarak, buyurun hocam.

Evet, ben aslında Sivaslıyım. Yani annem babam, onların bütün aile efradı, o zamanlar çok geniş aileler oluyor tabii, hepsi Sivas kökenlidir. Sonradan babamın askeri doktorluğu nedeniyle doğudan batıya, batıdan doğuya geldik. Ama çok şey gördüm çocukluğumda; çok şey gördüm ben Türkiye’de. Sonra bu gezmelerden sonra en son babam askeri doktor olarak İzmir’e yerleşti. Dolayısıyla ben eğitimimi İzmir’de tamamladım. Alsancak’ta Gazi İlkokulu vardır, orada ilkokulu tamamladım. Gazi İlkokulundan sonra Amerikan Kız Kolejinde 8 sene okudum. Epey tabii dil öğrendik. Nihayet önemli bir şey. Bu imkânı verdikleri için babama ve anneme çok teşekkür ederim. Kolejden sonra Mülkiye’yi kazandım, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini. Orada aşağı yukarı epey sene, 4-5 sene Mülkiye’de eğitim gördüm. Mülkiye’de eğitim gördükten sonra o zaman Millî Eğitim Bakanlığı’nda bir sınav açıldı. O sınavı kazanarak, üçüncü olarak kazandım galiba, İngiltere’de doktora yapmak için burs kazandım. Dolayısıyla hem yüksek lisans hem doktoramı İngiltere’de Keele Üniversitesinde tamamladım. Doktora konum işçi sağlığıydı. Geniş bir çerçeve içinde işçi sağlığı bağlamında bir doktora tezi yazdık. Seramik endüstrisinde işçi sağlığı. Benim işim bitince, doktoramı oradan aldıktan sonra da İzmir’e döndüm. Millî Eğitim Bakanlığı yoluyla zaten gitmiştim. İzmir’e döndüm. Doktoralı olarak İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde asistan olarak göreve başladım. Ama tabii orası benim branşım ile ilgili değildi ve daha sonra da doktoralı öğrenci olarak, asistan olarak girdim Ege Üniversitesine. Emekliliğime kadar, uzun süre hiç başka yere gitmeden hep Ege Üniversitesinde çalıştım. Asistanlıktan sonra doçent ve profesör oldum. Hep orada çalıştım ve uzun süre de bölüm başkanlığını yaptım. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü çok değerli bir bölümdü. Bir bütünlük vardı, onun ötesinde birçok olayı da beraber birlikte ve birlik içinde atatabildik. Diğer türlü olmuyordu. Doçentlik tezimi Zonguldak kömür havzasında üzerine çalışarak hazırladım. Gelik ve Kozlu ocaklarında araştırmalar yaptım. Hayatımda hiç unutmadığım bir ortamdır orası ve hâlâ çok fazla ölü verir.

Hocam, Mülkiye’de öğrencilik yaptınız. Orada sosyolojiye ilginiz var mıydı? Ya da hangi alanlara daha çok ilgi duydunuz?

Hayır. İbrahim Yasa sosyologdu. Mülkiye’de sosyolojiye ilgim biraz başladı. Sonradan Mülkiye’den çıktıktan sonra da işte İngiltere’ye, sınavı kazandım, devlet sınavını, burs sınavını kazandım. İngiltere’de Keele Üniversitesinde doktora gittim. Yakında telefon ettiler oradan. “Sizin yaptığınız o tezi, kitap halinde kütüphaneye koyabilir miyiz?” diye sordular. “Çok memnun olurum.” dedim. Çünkü o çevre için çok önemli bir veri tabanı var orada dedim. İngiltere’den sonra da buraya geldiğimde birazcık malum toplumumuzun hâli, İdari Bilimler Fakültesinden sonra Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü kurduk.

Doktora tezinizi nasıl yaptınız? Bir saha araştırması mıydı? Hangi yöntemi kullandınız? Doktora tezinizi içeriğiyle ilgili konuşabiliriz.

Doktora tezim İngiltere’yle ilgiliydi, İngiltere’de işçi sağlığıyla ilgiliydi. Seramik endüstrisinde yaptım. Bir alan çalışmasıydı tabii. Alan çalışması olarak yapıldı. Orada daha oturmuş vaziyette bu gibi işler. Daha rahat çalışabiliyorsunuz. Sonra da tezi hazırlayıp tamamladıktan sonra Oxford Üniversitesinden galiba bir tane jüri üyesi geldi. Sonra kendi danışmanım Mr. Morrow vardı. Bir de gene bölümden bir bölüm başkanı. Ve onlara tezi savunduktan sonra doktora tezimi tamamlamış oldum.

İşçilerle mülakat mı yaptınız yoksa bir anket mi hazırladınız?

İşçilerle görüştüm. Anketten daha çok görüşme formu diyebiliriz. Çünkü anket biraz sınırlı oluyor. Türkiye’ye döndüğüm zaman Zonguldak kömür havzasında Gelik ve Kozlu Ocakları’nda görüşme formu üzerinden çalıştım. Daha derin yani. Çünkü anket deyince daha kısıtlı oluyor. Görüşme formuyla çalışınca işçi daha geniş konuşmaya başlıyor. Bütün doçentlik tezini ona yönelttim bu sefer. Araştırmayı, bu şekilde sürdürdüm. Hatta öyle bir biçimdeydi ki ben 90 işçiyle görüştüm. Benim araştırma yaptığımı duyan diğer işçiler de geldiler. “Biz de konuşabilir miyiz?” diye sordular ve araştırmaya katıldılar. Anladım ki sorun çok. Çok sorunları var. Ondan sonra hastalık çok, bakım

zayıftı tabi. Hiç kuşkusuz onları da araştırmaya dâhil ettim. Onları da ayrı bir grup olarak dışlanmışlık gibi hissetmesinler diye görüşmeye aldım. Bütün ihtiyaçları doktordu. Çünkü ocağa girdikleri zaman çok riskliydi. O zamanlar daha zayıftı, bakımsızdı. Ben çalıştıktan sonra büyük göçük oldu ve 100’den fazla işçi vefat etti. Böyle bir olay yaşanmasına da hiç şaşmadım. Çünkü işçi de anlamıyor, işçiye de söylüyorsun “Güvenlik için bunu takacaksın, şunu yapacaksın.” diye. O da sıkılıyor. Doğal olarak sıkılıyor. Çünkü o kadar dar çemberli bir yerde çalışıyor. Kazma elinde kömür çıkarıyor. Onun için onları da kullanmıyorlar. Tabii onun için de hastalık seviyesi çok yüksekti. Özellikle akciğerler ile ilgili tüberküloz gibi hastalıklar çok yaşıyordu. Ondan sonra, kazalar çok fazla oluyordu. Şimdi de hâlâ kaza çok oluyor. Bunlar rastlantı değil. Eğer çok kontrol edilse, içeriği yöneticilerin hepsi ayrı ayrı girip kontrol etmiş olsalar gene de bu kazalar olmayabilir. Üç vardiya yapıyordu bir günde çünkü.

Hocam İngiltere’de nasıldı peki çalışma şartları? Türkiye ile kıyasladığınızda siz daha erken İngiltere’deki çalışmayı yaptınız.

Sağlıkla ilgili çalıştım orada da ama tamamen kontrollüydü. Orada hiçbir zaman kalkıp da bir işçi ben de geleyim, ben de konuşayım, ben de katkı vereyim, ben de sorunları söyleyeyim demedi. Böyle bir şey yoktu. Ama gördüğüm kadarıyla sistemli bir çalışma söz konusuydu.

Üniversite farkı nasıldı hocam? Siz Mülkiye’den eğitim aldınız, sonra Türkiye’de Ege Üniversitesinde çalıştınız. Türk Akademisi ve İngiliz Akademisi arasındaki fark nasıldı?

Evet, farklıydı tabii. İngiltere’de akademi daha yerleşik, daha sistemliydi. Öğrencilerin daha çok özveride bulunabileceği, konuşma yapabileceği, tartışma yapabileceği bir ortam vardı. Ondan sonra, hoca mesela kürsüye çıktığı zaman istediği konuyu anlatırdı. Ama kendi çerçevesinde istediği konuyu anlatırdı. Bizler soru sorardık, tartışmalar olurdu. Gayet seviyeliydi ama. Kavgalı, seninki yanlış, benimki doğru şeklinde değil. Disiplinli ama serbest bir çalışma olurdu. Bütün dersler öyle geçerdi.

Hocam bir doktora yazma tecrübesi anlamında da belki değerlendirip karşılaştırma yapabiliriz. Çünkü siz de çok tez yönettiniz, jüriye girdiniz. Türkiye'deki başka üniversitelerdeki çalışmaları da gördünüz. Bir kıyas yaptığımızda İngiltere'de doktora yapmak nasıl bir tecrübeydi?

Bir şanstı. Şanstı, çünkü öğrenciye bir rahatlık veriliyor. Öğrenci istediği gibi konuşabiliyordu. Öğrenci özgürdü. Mesela doktora tezi yazarken kullanacağı kaynaklar, gideceği yerler, görüşeceği kişiler; bunları öğrencinin kendisi tespit ederdi ve ondan sonra da imkânlar sağlanırdı. Bölümde doktora jürileri vesaireleri yapılırdı. Ama hiçbir zaman o jürilerde ben bir gerginlik hissetmedim. "Yok, o öyle olmaz, böyle olur." gibi şeyler yaşamadık. Hiç unutmam. Türkiye'de tez jürisindeydim. Kömür ocaklarında çocuklar da çalışırlardı. 9 yaşında çalışmaya başlarıydı. Doçentlik jürimde bir hoca kalktı, bana "9 yaşında nasıl olur?" diye sordu. "Eğer bir kuruluş bunu kabul ediyorsa ve babası da köye gitmişse, yer altındaysa, o çocuk dışarıda su satardı." dedim. Su satarak kömür ocağına girmeye adım atardı. Bunları söylediğim hâlde kabul etmeyen hocalar vardı. Sağ olsunlar. "Ama işte yasada bu böyle, yasada şu şöyle." diyorlardı. "Her yerde yasa doğrudan doğru uygulanmıyor." dedim. Uygulanmıyordu ve uygulanması da mümkün değildi. "O çocuklar su satarken madencilik mesleğini de öğreniyorlardı." dedim. Yani bazı şeyleri anlatmak tabii tecrübe etmeden, görmeden zor oluyor.

Hocam, Türkiye'de sosyolojinin sorunlarıyla alakalı sizin meslek hayatınızda özellikle dikkatinizi çeken, Türkiye'de sosyolojinin tarihi hikâyesi, neler eksikti, neler daha iyiydi?

Şimdi bizim Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde hepimiz bir arada toplanıp tartışmalı dersler yapardık. Öğrenciyle tartışmalı, öğrenci sıkılmazdı. Anlatabiliyor muyum? Ve her hocanın odasına da girerek sorularını sorar, yanıtlarını alırlardı. Bu çok önemli. Doktora yapan öğrenciler için çok önemli ve onun da ötesinde, ben kendi deneyimimle hiçbir çocuğa ayrı muamele yapmadım. Bölümde de yapılmazdı. Hatta çok ilginçtir, bir dönem bir öğrenci aniden rahatsızlandı. "Gel" dedim, "Ege'nin psikiyatrisine gidelim, burada bir konuşalım. Nedir derdin? Nasıl?" Ama kızcağız gerçekten kötü durumdaydı,

normal değildi. Onu sonra üniversiteye götürdüm ben. Yani bir hocanın da yapması gereken şeyler bunlardır. Sadece kürsüye çıkıp ders anlatmak değil. Beraber psikiyatriye gittik. Çok direndi çünkü gitmemeye. Annesi de İzmir’e gelmiş, “Psikiyatriye git.” demiş. “İyi ya” dedim, “Annen de gelmiş, beraber gideceğiz şimdi.” Gittik orada gerçekten her şey saptandı ve çocuğu en nihayet ikna edebildik tedaviye. Biraz zor oldu ama ikna ettik.

Türkiye’de sosyoloji yapmak bazen problemlili hâle gelmiş. Sizce de öyle midir?

Problemdir, tabii problemdir. Ben Zonguldak’a araştırmaya gittiğimde kadınların kömür havzasına gitmesiyle ilgili o denli bir zorluk vardı. Oraya kömür, yani asansörle inilir ya aşağıya, kadınların onun önüne gelmesi yasaktı. Kadına uğursuzluk getirir diye böyle bir şey vardı. İşçilere “Siz oturun.” dedim. Kahvaltı getirdim, bir kahvaltı serdim. “Haydi oturalım, hiçbir şey olmaz, ben de burada çalışıyorum. Burada sizinle ilgili tartışmalara, sorunlarınıza değinmek istiyorum.” dedim. Ondan sonra işçiler sakinlediler de o şekilde ben kömür havzasına asansörle aşağıya inebildim.

Bu bir batıl inanç mıymış hocam?

Onu sormadım ama “Kadınların girmesi yasaktır.” dendi. “O zaman ben giriyorum.” dedim. Hiçbir şey olmayacak. Belki kadını korumak içindi. Batıl bir inanç değildi. Çünkü aşağıda çalıştıkları ortamın nasıl olduğunu biliyorlardı. Sonra ben de indim en aşağıya. Denizaltında altı yüz metreye kadar vardı. Oraya kadar indim. Sonra çıktım. “Ne oldu?” dedim. “Bana bir şey olmadı.”

Zonguldak’ta yaptığınız araştırma pratik sonuçlar üretti mi? Yani politika uygulayıcılar ondan faydalandı mı?

İlk önce yayın olarak, kitap olarak çıktı. Sendika almıştı. Ne yaptı onları bilmiyorum. Yok, maalesef hâlâ insanlar ölüyor. Bu kadar şeyden sonra ve gidip gördükten sonra, onların çalıştıkları yeri gördükten sonra bu, ağzını kapatacağın, gözünü de kapatacağın, kafanı da kapayacağını ama o adam o kadar cık yerde çalışırken bunlarla yapamıyor, yapamıyor. Dolayısı hepsini çıkarıyor. Kömür kazası olduğu zaman da işte olanlar oluyor.

Robe Stones'un Sosyolojik Düşünce de İz Bırakanlar diye bir metnini ve Anthony Smith'in "Toplumsal Değişme Anlayışı" kitaplarını da tercüme ettiniz.

Evet. Onları o konularda kaynak eksikliği olduğu için tercüme ettim. Yararlı olur diye düşündüm.

Sizin sosyolojik çalışmalarınızda genel eğiliminiz ne oldu hocam? Hangi alanları daha çok çalışmayı tercih ettiniz?

Evvla sağlık alanında çalışmayı tercih ettim. Çünkü nereye el atsanız insanlar hasta. O benim dikkatimi çekti. Onun için o zaman Zonguldak'taki araştırmada hasta olmamalarının mümkün olmadığını gördüm. Bir de sıkılıyorlar bu korumaları, maskeleri taktıkları zaman. Çalışırken sıkılıyorlar. Sıkılınca çıkarıp atıyorlar onları, ağzını bile kapamıyor. Ne var diyordum, şunu şöyle yapsanız şöyle bağlasanız. Hiç olmazsa burundan giden az olur. "Yok, bunlar bizi sıkıyor." diyorlardı. "Siz bilmezsiniz, gelin ben sizi bu yuvarlak yerden içeri sokayım, görün." diyor. Hakkı. Onun için bir yerde sağlık sorunu kaçınılmaz hâle geliyor. Az olsun, küçük olsun, büyük olsun. Zonguldak'a gidince oradaki işçilerin, işçi sağlığı için çalıştım. İngiltere'de de seramik endüstrisi sağlığı için. Hepsinde de bir benzerlik var.

Nasıl bir benzerlik hocam?

Nasıl bir benzerlik diyeyim; tabii şimdi buradakiyle İngiltere arasında konumları bakımından, kullanımları bakımından fark var, orası daha gelişmişlik gösteriyor. Fakat bu tarafa geldiğiniz zaman o gelişmişlik burada da olması gerektiğini görüyorsunuz. Ama olmuyor. Hâlâ daha yakınlarda pek çok insan öldü değil mi? Öldü. Demek ki bir şey var yani bir şey var ki orada ölmüyor. Nasıl oluyor bu iş? Kabahat tabii yönetimde olabilir. Kontrol düzeyi düşük olabilir. Yani şimdi farklı şeyler söylemek de olmaz yani sakıncalı da olabilir. İşçiden de kaynaklanıyor olabilir. Çünkü sadece yönetimden değil işçiden de kaynaklanan sebepler var. İngiltere'de yönetim işçinin ağızlığını veriyor, koruyucu önlemleri veriyor ama çalışırken bir yere koyuyor.

Peki hocam, İngiltere’deki işçiyle Türk işçisi arasındaki o zihniyet farkı nasıldı? Çünkü iki toplumun işçisiyle de görüştünüz, iki tür işçiyle de diyelim. Nasıl farklar vardı?

Şimdi buradaki işçiler daha gergin ama oradaki işçiler etrafından daha emin. Çevresinden emin. Anlatabiliyor muyum? Onun için en büyük farkı orada gördüm zaten. Burada olan zararları. Yönetim bambaşka orada. Onun için fark tabii orada daha üst düzeyde. Burada işçiden de kaynaklanıyordu. Tabii bütün bunlar para gerektirir değil mi? Belki yeterli gelir de yok, olmayabiliyor. Dolayısıyla bazı şeyler eksik olabiliyor. İşte bunları bir araya topladığımız zaman bir yerde patlıyor.

Hocam peki sosyoloji çok doktora mezunu veren bir bölüm bir dönem. Yani bu nasıl gelişti?

Daha çok işçi sağlığı var. Ondan sonra şimdi bazı yapan arkadaşların bir kısmı İngiltere’de, çoğu İngiltere’de yaptı. Mesela bir öğrencim Soma’da, araştırma yaptı. Şimdi Antalya’da üniversitede. Benim danışmanlığımda doktorasını tamamladı. Haliyle bu iş birçok sorunları ile ortaya çıktı ama çıkmasına rağmen gene de tam anlamlı bir durum yok.

Ege Sosyoloji Bölümünde daha çok ampirik çalışmalar yapıldı değil mi?

Evet. Bizim bölüm ampirik çalıştı. Çünkü sorunları ortaya çıkarmak biraz ampirik çalışmayla ilgili. Kafadan kuramsal tartışmalar yeterli olmuyor. O kuramsal tartışmaları alandan aldığımız verilerle zenginleştiriyoruz. O kadar.

O dönemde farklı bölümlerde böyle eğilimler çok az. Nasıl değerlendiriliyordu? Bir tepki oluyor muydu?

Hayır. Yani tepki olması mümkün değil. O zamanki dekanımız Şefik Uysal, Allah rahmet eylesin, yakında vefat etti. Onun da tabii katkısı var. Bölüme tepkiler ve sindirme her zaman vardı. O zamanlar hele benim 9 senelik bölüm başkanlığımda olmadık kargaşalar, kırmalar, dökmeler, insanların birbiriyle sağ sol çatışmaları yaşandı. Biz onları dindirerek, düzelterek bir şeyler yapmaya çalıştık ve mücadele ettik, epey mücadele ettik. Öğrencileri evlerine

otobüsle götürüyorduk, evlerine teslim ediyorduk. Çok zor günlerdi. Yani ders yaparsın içeride, bir bakarsın koridorda kavga başlamış. Haydi dersi bırakırsın, kavgayı ayırmaya çalışırsın. Sınıfların bir yanında jandarma, bir yanında polis bulunur. Şimdi böyle olmasına rağmen onlara karşı da bir mücadele var. Sadece sağ sol arası da değil ama onlara karşı da bir mücadele var. Siz ne arıyorsunuz burada derler mesela. Bu sefer polis sinirlenir, ben girerim araya. Yani o dersten ne hayır gelir? Çok şeyler olur, çok çok belki sizlerin bilmediği çok şey var. Çok şeyler oldu.

Hocam bölümünüz İzmir'de. İzmir'in de bir Türkiye tarihinde bir konumu var. Erken endüstrileşmiş bir şehir, bir liman şehri, erken Batılılaşmış bir şehir. İzmir'in bölümünüze etkisi var mıydı?

Bölümün yapısına, işleyiş biçimine diyorsunuz değil mi? Bir şey yoktu. Sıkma yok. Ne bileyim ben "Bunu yapamazsın, bunu edemezsin, bunu şununla yapacaksın." öyle bir şey yoktu. Herkes özgürce kimle çalışacağını, hangi konuda çalışacağını belirliyordu. Bunun için de verimli olduk zaten.

Hocam, bölümün kurucu hocalarının tamamı yurt dışında doktora yapmış. Bunun etkisi var mı acaba?

Etkisi oldu tabii. Ben bölüm başkanırken İngiltere'de yaptığım doktora sürecinde nasıl öğrencilerle ilişkileri olduğuna, lisans veya doktora öğrencileri veya lisansüstü öğrenciler nasıl aralarında ilişki kurduklarına şahit olduğum için onu zaten otomatikman uyguluyordum. Serbestlik, özgürlük, herkesin birbiriyle insanca tartışması... Hiç kavga gürültü olmazdı. Ta ki olaylar başlayana kadar. Yani o şekilde olaylardaki benim pencereden 3 tane kurşun giriyor, karşımda duvara saplanıyor. Anlatılacak gibi değildi onlar. Kendimizi masaların altına atıyorduk. Oralarda oturuyorduk. Tez mi yazacağız? Orada yazıyorduk. Böyleydi.

Bölümünüzle ilgili ideolojik bir algı var mıydı?

Sosyolojiyi sosyalizm zannederlerdi. Ben de oturup sosyoloji nedir? Sosyo ile başlıyor, sosyo ilişkiler, loji bilim, ilişkilerin bilimi etkileşimi, insanların

birbiriyle etkileşimi dolayısıyla bu çerçevede kurulan düzenlilikler, yapılar... Bunları anlatırdım. Çünkü sosyoloji denince “Aa komünist, bu komünist” derlerdi. Anlatabiliyor muyum o zamanları? Bu yüzden de birçok soruşturma geçirmiştir. Ya sosyoloji ile komünizmin ne alakası var, Sosyalizmin ne alakası var? Sosyalizm de yasaktı, yasak. Ne alakası var? Siz bana söyleyin?

Biri ideoloji, diğer bir disiplin, bir bilim.

Evet, evet ama o ideoloji öyle bir ideolojydi ki, birdenbire sağ sol diye yerleşti. İşte o zaman da bölümler zayıfladı. Ürünler de azaldı.

Hocalara da etki etti o çatışma, değil mi?

Tabii tabii. Şu parmağım var ya benim bu parmağım orada o aşağıda, Mülkiye’de doktora asistanlık yaptım. Oradaki en alt katta sağcılarla solcular birbirlerine girerlerdi. Bir gün aralarında kaldım ben bunların. Bu sefer duvara çarptım. Ya, olmadık şeyler oluyordu yani. Nedir, derdiniz nedir? Sağ sol çatışması? Sadece bu. Ben egemen olacağım. Sen olamazsın, sen egemen olamazsın. Sen kimsin? Sen komünistsin, öbürü de sen faşistsin. Yani olaylar böyleydi. Doğru dürüst ders yapabilmek için mücadele veriyorduk ki gene de veriyorduk o mücadeleyi. Çok değerli hocalarımız vardı bizim Siyasal’da. Yavuz Abadan, Nermin Abadan’lar. Ondan sonra, hatırlayamıyorum isimlerini şimdi ama çok değerli hocalar Mülkiye’de idi. Daha sonra Mülkiye bugün o günkü havasını yaşamıyor, onu bilirim.

Hocam sanki başlangıçta biraz daha bu İşlevselci Okuldan daha fazla faydalanıyorsunuz? Parsons’tan, Amerikan işlevselciliğinden daha fazla faydalanıyorsunuz çalışmalarınızda. Sonra sanki çatışmacı sosyolojiye doğru yaklaşıyorsunuz.

Çatışmacı ve Marksist sosyalizm.

Evet. Yani bunu biraz açabilir misiniz? Sizi ne götürdü buraya? Ne etkileri olmuştur?

Hayır, İngiltere’deyken de yine Marksist sosyoloji üstünde duruluyordu. Böyle burası gibi düşman bir sosyolojymiş gibi değil ama bir bilim niteliğinde

bilim içeriği olan bir sosyoloji olarak orada yaşadım. Ama buraya geldiğimde sanki öcü, sanki bu bilim olmaz, bu bilmem ne olmaz gibi şeyler gördüm. Ondan sonra da kavgalar zaten başladı, daha çok başladı.

Hocam siz bir kavram kullanıyorsunuz, Zonguldak çalışmanızda, "geçiş dönemi". Bu, Mübeccel Hanım'ın da kullandığı bir kavram. Var mıydı sizin bir diyalogunuz Mübeccel Hanım'la?

Aa tabii tabii, tabii tabii her zaman.

Bu soruyu tamamlayayım, öyle cevaplayın hocam arzu ederseniz. Sizin araştırmanız, Mübeccel Hanım'ın araştırmasını tamamlayan bir araştırma gibi mi planlandı?

Onun araştırması Ereğli üzerineydi. Ama dokunduğumuz konular farklı. Ben alanımda tamamen sağlığa yöneldim. Zonguldak'ta çatışmalar olurdu, meydana olurdu çatışmalar. Ama oradaki işçilerin böyle çatışmalara girecek zamanları bile yoktu. Üç vardiya olduğu için 3 vardiya ayrı ayrı çalışmalar yapardılar.

O sanayiyle ilgileniyor. Siz işçilerle ilgilendiniz.

Ben işçilerle ilgilendim. Hatta bütün görüşme formunu işçilerle görüşme formuna dayanarak yaptığım tartışmalar, kitap halinde çıktı zaten o.

Mübeccel Hanım da İzmirli. Tanışıyor muydunuz kendisiyle?

Tabii. Mübeccel Hoca bazen bana kızardı. Sen beni çok eleştiriyorsun diye.

Nasıl eleştiriyordunuz?

Şimdi öyle bir şey ki konuşmaya çıkacağım, çıkıyorum oraya, konuşacağım. Mübeccel Hanım'ın da bir şeyini eleştirmişim. Yani eleştiremez misin? Ben de yeni gelmişim bir yerde. Bir eleştiri, sen ne hakla eleştirirsin? Anlatabiliyor muyum? Yani buradaki hocalarda o zaman "Benim dediğim doğru." gibi bir hava da vardı. Biz onu kırdık, bölüm olarak kırdık. Yani öyleydi. Hatta

bir toplantı olmuştu. Ondan sonra, ben yeni gelmiştim. Sonra Nilgün Çelebi, Konya’dan burada beraberdik ve işte hocaların çıkıyor, Mübaccel Hanım da çıkıyor, o da çıkıyor. Şimdi aramızda eleştirdik tabi. Yani olmaz bu böyle dedik. Ben onun üzerine kürsüye çıktığım zaman haliyle bana bir çatışmalı davranış gösterildi. Bilim dediğiniz şey böyle olmaması gerekir. Senin dediğin yanlış, benim dediğim doğruyla olmaz. Ama tahmin ediyorum bu gibi eğilimler bugün çok azaldı. Yani sen ne hakla beni eleştirirsin? Ben büyümemişim daha. Ondan sonra ben de dışarıdan geldim. Yeni bir şey getirdik değil mi? Yeni bir eleştirel temel getirdik ama niye bir türlü uyuşamıyorduk. Sonradan bu iş yavaşladı, düzene girdi.

Siz de hoca oldunuz. Büyük hoca oldunuz.

Büyük hoca oldum ben de büyük hoca. Büyük hoca, onlar büyük hoca oluyor. Bu işin büyük hocası, küçük hocası yok. Herkes hoca.

Sizin için öğrencileriniz de öyle diyor. Demokratik ve teşvik edici olduğunuzu söylüyorlar.

Evet, öyleydim. Bizim bölüm öyleydi. Diğer bölümleri bilmiyorum. Psikoloji de öyleydi. Başkanı Şefik Uysal da Allah rahmet eylesin, tabii ondan da kaynaklanıyor. O da dışarıda doktorasını yapmış, gelmiş. Yani bir özgürlük havası vardı hepimizde. Bunu aşılama çalıştık, bunu şey etmeye çalıştık. İstanbul Üniversitesinde bazen gidiyorduk. Allah’ım yani ben orada sıkıntı görüyordum, sıkıntı. Hocanın dediği doğru sadece. Hayır, efendim hoca yanlış da olur. Peygamber mi? Böyle işler. Yani çok mücadeleli bir akademik serüvenim geçti benim. Belki yararı olmuştur diyorum, bilmiyorum.

Türk sosyolojisinin Türkiye’deki sosyolojinin içinde bulunduğu durumu izliyor musunuz hocam? Yakın dönemi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Valla bir kere bölüme gittim. O benim öğrettiğim sosyolojiyi öğrenenler ya Antalya’da ya başka yere gittiler. Ben, Önal Sayın, Ercan Tatlıdil, bizler emekli olduktan sonra, daha da dağıldı. Biz tutuyorduk. Kavga gürültü olmuyordu. Hiç olmuyordu. Sen yanlış ben doğru. Bu işin yanlış doğrusu yoktur. Yanlış

yapan neye göre yanlış yaptı, ispat etmesi lazım. Değil mi? Evet bizim bölüm biraz farklıydı. Şimdi gittim bölüme, bir kere ziyaret edeyim bir bakayım dedim. Nuran Hanım eski asistanlarımızdan, o geri dönmüş ama bir yalnızlık, bir karanlık gördüm. Sekretere girdim "Siz kimsiniz?" dedi bana. "Ben bu bölümün kurucularındanım." dedim. Yani insanlar değişmiş, hava değişmiş, her şey değişmiş bir daha da gidemedim, gitmedim, daha fena olmayayım diye. Bilmiyorum şimdi belki eskiler yeniden gelir. Evet, iki üç kişi eskilerden yeni geldi. Vallahi bizim sekreterlerimiz vardı. Gittiğimde sekreterler yoktu. Bir sekreter odası ki bu şaşa içinde ah dedim, değişmiş, iki tane sekreterimiz vardı. Onlar gerçekten sekreterdi, gerçekten hoca gibiydiler. Gerçekten sosyolojiyi öğrendiler. Anlatabiliyor muyum? Ama ondan sonra işte bu gittiğimde gördüğüm sekreter öyle bir sekreter değil. Bir odaya girdiğimiz zaman şey, nedir o, sekreter ayağa kalkardı. Ne ayağa kalkması, "Otur." derdim. "Otur." Ben Azrail falan değilim, Peygamber de değilim. Tamam mı? Günaydın hocam dersin, biter. Ben de oturdum şuraya. Biz de böyle bir eğilim vardı ama o eğilim kalmadı. O kalmadı. Daha yakınlaşma. Onlar kalırdı, kaldı.

Hocam, bu bölümünüzdeki insicamın bir yansıması aslında Sosyoloji Dergisi. Sizin Türkiye'deki ikinci sosyoloji dergisi benim bildiğim kadarıyla. O dergi nasıl çıkıyordu, nasıl çalışıyordunuz?

Sonradan durdu zaten o durdu, olaylar falan derken durdu. Nasıl mı çalışıyorduk? Herkes kendi makalesini yazıyordu, ondan sonra bir aramıza jüri kurmuştuk. Eksiklerini vesairelerini ilgili kişiye bildiriyorduk. Tamam, bu şekilde. Sonra da gönderiliyordu dekanlığa, basılmak üzere dergi olarak. Dışarıdan da yazılar geliyordu, alınabiliyordu. Öyle bir sınır yoktu.

2000'lerin başında dergi çıkmaya devam ediyordu. Fakat sonra kaldı. Yani sizin ayrılmanızla herhâlde biraz bu değil mi? Yani sürdürecektir ekip kalmadı herhâlde.

Herhâlde ekip kalmadı, ilgilenen kalmadı. Yani böyle bir gevşeklik vardı. Gidip gördüm ben. Baktım, hissettim onu. Herkesin kapısı kapalı. Benim zamanımda herkesin kapısı açık olurdu.

Bu çok önemli bir şey hocam. Evet, akademide bu disiplin kavramını bir şekilde koymak lazım.

Evet herkesin kapısı açıktı. Herkes kapıyı, bir şey sormak istedi mi, şöyle kapıyı çalarak “Girebilir miyim?” derdi. Öğrenciler bile. “Yavrum kapı açık, gir gir.” diyordum. Beni anne gibi görürlerdi. Özellikle kız öğrenciler bütün sorunlarını getirir, benden isterlerdi. Anlatabiliyor muyum? Evladım, ben burada size nasıl temin ederim bütün bu isteklerinizi? Ama hepsi, çok farklı, özgürlükçü yetiştiler. Bizden çıkanlar öyle oldu. Benim zamanım için söylüyorum.

Hocam bütün bu sosyolojik maceranızı, sosyoloji ilmiyle olan maceranızı, geçmişinizi, hayatınızı değerlendirdiğinizde biz bu belgeye bir isim koysak siz ne isim koyardınız?

Evet, ne isim koyardım... “Özgür Yaşam” derdim. Bugün hâlâ mücadelesini yapıyoruz değil mi? Özgür yaşam derdim.

Çok teşekkür ediyoruz hocam.

Ben teşekkür ederim.

“Ben Sadece Cemil Meriç’in Kızı Değilim”

Ümit Meriç

Ümit Meriç, 16 Aralık 1946’da İstanbul Üsküdar’da doğdu, ünlü düşünür Cemil Meriç’in kızıdır. Çamlıca Kız Lisesini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde eğitimini tamamladı. Aynı bölümde Cevdet Paşa’nın Toplum ve Devlet Görüşü başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Asistan olarak başladığı akademik kariyerini aynı bölümde bölüm başkanı olarak 2000 yılında tamamlamıştır. Babası Cemil Meriç’in eserleri ve kendi derlediği çalışmalarıyla tanınan Ümit Meriç, “Türkiye Kanatlarınızın Altında” ve “Dualar ve Aminler” adlı eserlerin yanı sıra Sosyoloji Konuşmaları’nı da derlemiştir.

Hayat hikayenizle başlayalım hocam.

Efendim ben bir Üsküdarlıyım. Hatta mahlasım “Ümid-i Üsküdarı”dır. Bu isimle bir de şiir yazdım. Ser bir divana sarılmış, mor bir salkımdır Üsküdar diye. Bir kış günü dünyaya gelmişim, 16 Aralık 1946’da. Kar yağıyormuş o gün, hatta annem böyle doğum yatağında doğrulmuş, karın yağdığını görmüş sevinmiş, “Tertemiz bir dünyaya geldi kızım.” diye. Ben de karı çok severim onun için. Hayat hikayem Üsküdar’da başlıyor, Üsküdar’da devam ediyor ve yıllar sonra da ben hep Üsküdar’a dönmek duasıyla yaşadım, benim vatanım Üsküdar’dır. Hatta Hilmi Türkmen Bey, belediye başkanı da benim bu sözü mü tekrarlar. Ben doğum öncesinden ölüm sonrasına kadar Üsküdarlıyım. İlkokulu, biraz garip bir tecelli. Beş buçuk yaşında başlamışım ama yatılı olarak başlamışım. Bayağı vahim bir durum, beş buçuk yaşında bir çocuk annesinden ayrılıyor, Şişli Terakki Lisesinin Nişantaşı’ndaki ilkokul kısmına veriliyor. Dört sene orada yatılı okudum. Ağabeyim de oradaydı, ona da güvenmişler belki ama ben yatılılığı hiç sevmedim. Garip bir şekilde o zamandan bir Allah inancı vardı içimde ve mesela ilkokul 2’deyken akşam yattıktan sonra yanımdaki kız arkadaşına “Allah var ve bizi seyrediyor, gökyüzü bulutlarla kaplı olduğu zaman mutlaka bir aralık bulunur mavi bir aralık, oradan bize bakıyor.” Her zaman da bulut kapayabilir bir zaman gelip ama böyle bir nasıl diyeyim tebliğ, Allah’ın kulu olmayı, tebliğ ihtiyacı içinde, hiçbir telkin olmadığı hâlde hayatımın ilk yıllarını hatırlıyorum. Ben genlere çok önem veriyorum. Gen haritamızı yeterince bilmiyoruz. Ama mesela dedemin dedesi olan Dimetoka müftüsünün, Hafız İdris Efendi’nin torunları için dua ettiğine, bu duanın da bende tecelli ettiğine inanıyorum. “Hiçbir şey kaybolmaz, Lavoisier’in kanunu, hiçbir şey yeniden var olmaz.” Biz zannediyoruz ki bazı şeyler bilmediğimiz için yok. Ama öyle değil. Bilmediğimiz birçok şey var. Hatta bunu artık ilmen de tespit etmek mümkün oldu. Berke Vardar, babamın dil bilim profesörü olan talebesi, 1955’lerde falan, daha ben çok küçükken söylemişti. Dedi ki Berke ağabey rahmetli, “İlmen tespit edilmiş, söylenen hiçbir söz kaybolmuyormuş.” dedi. Yani atmosferde gidip bir yerde kalıyormuş ve bir zaman gelecek ki bulunan yeni makinalarla diyelim ki mesela Eflatun’la Sokrates’in konuşmaları yahut İbn-i Haldun’un Endülüs sarayındaki vezirlerden

herhangi birisiyle görüşmesi dahi geri dönülerek beşeriyetin malumu olacak. Bu tespit yapıldı mı henüz ilmen bilmiyorum.

Ya da öyle bir konuşmanın gerçekleşmediği de...

Gerçekleşmediği de ortaya çıkabilir, evet. Ama zaten manevi olarak bize Lavoisier, maddi olarak onu söylüyor ama maddi ve manevi olarak ben de hiçbir şeyin kaybolmadığını ve hiçbir şeyin de yeniden var olmadığına inanıyorum. Tıpkı buharın bulut olup tekrar yağmur olup dönmesi gibi her şey bir dönüşüm içinde ama biz bunun yeterince ilmine henüz vakıf değiliz. Belki “Tanrı’yı kıyamete kışkırtmak” gibi çok kullandığım bir kitap başlığı var, Tanrı dünyaya aman verirse ki fevkalade kışkırtıyoruz, buna da hiç şüphem yok. Kıyametten sonraki idrak dünyasında bu bilgilere zaten vakıf olacağız.

İlkokuldan sonra hocam? İlkokulda Şişli Terakki’ye başladınız.

Şişli Terakki, İlkokul 5’i Sultantepe İlkokulunda okudum. Kendimle tanışmam o sırada oldu. Şişli Terakki İlkokulunda çok zengin ailelerin çocuklarıyla beraberdik ve biz öyle zengin bir aile çocuğu değildik. Bunu da idrak ettim. Toplumdaki aile yerimizin saygın ama ekonomik açıdan zayıf bir yerde olduğunu fark ettim. Çünkü dayım bizi okutuyordu. İlkokul beşte, abim Saint-Joseph’e girince rahmetli ben artık orada kalmak istemedim ve evimize yakın olan Sultantepe İlkokuluna, buraya da çok yakın, talebe oldum. Tekrar ediyorum, kendimle tanışmam o senede olmuştur ve mesela ilkokul birinci sınıfın hocası gelmemiş bir gün, okul müdürü rahmetli Sacit Bey geldi yine rahmetli Nigâr öğretmenden bir öğrencisinin ilkokul birinci sınıftaki çocukların başında ders saatinde durmasını istedi. Nigâr öğretmen hiç tereddütsüz “Ümit sen git.” dedi. Ben yaş itibariyle sınıf arkadaşlarımdan daha da küçüktüm, 1-1,5 yaş küçüktüm. Ben gittim, demek ki bir öğretmen olan annemden de bunu öğrenmişim, o Erenköy Kız Lisesinde böyle olduğunu bana anlatmıştı, derse girmeden hoca dışarıdan kapıyı tıklatmış, talebeler içerdekileri çekidüzen verir ayağa kalkarlarmış, sonra öğretmen içeri girermiş. Reşat Nuri mesela annemin öğretmeni, edebiyat öğretmeni Erenköy Kız Lisesinden ya da Muallim Cevdet Farsça öğretmeni, öyle bir öğretmenler kadrosundan yetişen bir annenin de evladım.

Ben de annemden öğrendiğim üzere kapıyı tıklattım. İçeride tebeşirler uçuyor, taklalar atılıyor yani ilkokul birinci sınıf. Çocuklar şaşırıyorlar ben kapıyı açınca. Ben sanki otuz yıllık, emekliliği yaklaşmış bir öğretmen edasıyla “Oturun çocuklar.” dedim. Böyle bir afalladılar, işte onların yerlerine oturmasına yardımcı oldum filan hemen matematik dersine başladım ki matematikten ikmale kalmışım, tek ikmale kaldığım ders matematiktir. Hemen işte iki üç daha kaç eder, bunu tahtaya yazdım, birini tahtaya kaldırı filan. Bir ara fark ettim, Müdür Bey geldi, gözetleme deliğinden baktı hayretler içinde kaldı, o hayret eden bakışını da hatırlıyorum. Velhasıl öğretmenlikle ilgili kararımı o gün verdim ilkokul 5’te. Çamlıca Kız Lisesine geçtim oradan. Yine yatılı altı sene. 11 yıllık lise hayatımın 10 yılı yatılı geçmiştir. Çamlıca Kız Lisesinde de orta 1’de bu öğretmen seciyemi keşfedişimden bir yıl sonra bir defterimin arka sayfasına ortaokul, lise, üniversite, o zaman yüksek lisans yok, işte doktora, doçentlik, profesörlük diye gelecek hayatımın programını çıkardım. Ben on iki yaşında profesör olmaya karar vermiştim ama ne profesörü, bunun kararını bilmiyorum.

Ne etkili olmuştur sizce? Evdeki kültürel ortam mı?

Şöyle, etkili olan sebep şu, babamın ünvan olarak yüksek bir vafsa sahip olmadığını biliyorum ama babamın çok önemli bir insan olduğunu da biliyorum. Evimize hep böyle parlak ağabeyler geliyor, asistan ağabeyler geliyor ve onlar babama “hocam” diyorlar. Ama babam profesör değil. Hâlbuki babam profesör değil ama o ağabeylerin hepsi profesör olacak. Kararımı etkileyen sebep şudur, “Babam hiçbir zaman profesör olamayacak ama profesör olmaya bihakkın layık bir insan, o hâlde Meriç soyadının başına profesörlük ekini ben getireyim.” Babamın sahip olmadığı ama sahip olmaya layık olduğu ünvana ben uğraşayım dedim ve öyle de oldu.

Bu, Cemil Meriç’in kızı olma mevzusunu detaylıca konuşacağız. O ilkokula niye yatılı gittiniz, onu biraz açabilir misiniz? Nasıl bir saikle aileniz böyle bir karar almıştı?

Şöyle, babamın gözleri görüyor o yıllarda, 1952’den bahsediyorum. Ağabeyim ilkokula gidiyor yatılı olarak, ben evdeyim. Zeki bir çocuğa benziyorum.

Diyorlar ki bunu biz okula verelim. Bir de yaşıml dolayısıyla devlet okulu kabul etmiyor ama özel okul kabul ediyor. Dolayısıyla hani karda kıyamette, Üsküdar Fethi Paşa Korusu’ndan Nacak Sokak’tan sahile inip, Paşa Limanı’ndan yürüyüp, Sultantepe yokuşunu çıkıp okula gitmem en aşağı yarım saat-kırk dakikalık bir yağmur altında, karda, buzda yani o zamanın İstanbul’u şimdiki kadar müşfik değildi, çok ciddi karlar olurdu. O yaşta bir çocuğun gidip gelmesi çok zor olacağı için “Ümit nasılsa zeki bir çocuk, yapar.” demişler ve beni ilkokula bu kadar küçük bir yaşta yollamışlar. Ben liseyi aşağı yukarı 16-16,5 yaşında bitirdim.

Sonra üniversite...

Sonra üniversite. Üniversite seçimim de şöyle oldu. Tabii evimizde büyük bir kütüphane var. Büyük bir kütüphane ve Fransızca bir kütüphane. Türkçe kitaplar da var ama onlar 1/10 boyutunda. Ben, ilkokul üçüncü sınıftan itibaren İngilizce okudum iki sene, ilkokul üç ve dörtte. Hatta mesela o meşhur “row row row your boat gently down the stream” hatırlarsınız bu bir İngilizce çocuk şarkısıdır. Onu babamla beraber karlı bir günde evimize yürürken, kardan tepelere tırmanırken söylediğimizi hatırlıyorum böyle çok güldüğümüzü, kar tepesinin üstüne yıkıldığımızı da hatırlıyorum. İngilizce bilgim ortaokulda da devam etti. Ortaokulda da İngilizce öğrendim. Üniversiteye bir kala, lise son sınıfa geçtiğimde babam bana İngilizce bir cümleyi söylememi istedi. Ben o cümleyi söylemeyi başaramadım. Babam dedi ki: “5 sene lisede, 2 sene ilkokulda İngilizce okudun ve bu cümleyi yanlış kurdun.” dedi. Bunu şunun için hatırlatmak istiyorum, aslında ülkemizde maalesef dil eğitimi ciddiyle yapılmıyordu, şimdi de çok farklı olduğunu zannetmiyorum. Bu kadar zaman veriliyor ve çocuklar bir yabancı dili bilmeden mezun oluyorlar. Çok ciddi sosyal bilimler liselerini tenzih ediyorum yani oralarda gerçekten çok iyi bir eğitim var ama genel olarak liselerdeki eğitim çocukların bir yabancı dil öğrenmesine yeterli değil. Zaten, konuşmalarımızın ileriki safhalarında dile getirmek isterim ama bence bugün evet artık internete bakıyorsunuz, bir Ukraynalı hiç Türkçe bilmiyor, ben de onun dilini bilmiyorum ama İngilizce yazıyor ya da Ukrayna, kendi diliyle yazıyor ve bir sistemle onu bana gösteriyor

Türkçesini. Belki eskisi kadar yabancı dil öğrenmeye de mi ihtiyaç yok, bu soruyu da sormak lazım. Ana dilin öğrenilmesinin önemine binaen ana dilimizi yeterince öğrenmiyoruz ve hemen bir yabancı dil öğrenme telaşına çocukları kaptırıyoruz. Bu yuvalara kadar giren bir hata, şu anda anaokullarının önemli vasıflarından biri İngilizce öğretmesi. Çocuk daha ana dilini bilmiyor ki İngilizceyi öğretiyorsunuz. Bu, düşüncede bir donuklaşmayı getiriyor. Mesele önce insanın kendi ana dilini bütün zenginliği içinde öğrenmesidir. Tasavvur buyurun, Redhouse’nin 1996’da çıkan lügatinde, Türkçe 96 bin kelime. Bugün bizim internet gençliği, teşekkürü “tşkr” diye yazarak zaten iyice karikatürleşmiş bir zihin şeması ortaya çıkarıyor. Ana dilini iyi bilmeyen bir insan, yabancı bir dili de iyi öğrenemez. Pazarlamacı olabilir belki ama asıl önemli olan elbette ki toplumun fikir önderi olacak insanların zihin zenginliğini çok küçük yaştan itibaren tedarik etmelerini sağlamaktır.

Üniversitede hangi bölüme gittiniz, hangi üniversite?

Onun lisede bir başlangıcı var. Ben anaokullarında ve ilkokullarda İngilizce ya da bir başka yabancı dil öğretilmesine kesinlikle karşıyım. Çok yoğun bir Türkçe eğitiminden çocuklar geçirilmeli. Türkçeleri mesela 5 bin kelimeyse Millî Eğitim Bakanlığı’nın hedefinde bu 5 bini 15 bine çıkarmak olmalı, 20 bine çıkarmak olmalı, 30 bine çıkarmak olmalı. Mümkün olduğu kadar çok kelimenin, kavramın zihinlere yerleşmesi lazım. Bir İngiliz dostumla konuşuyordum, dedim ki “Siz İngiltere’de yabancı dile kaç yaşında başlatıyorsunuz çocukları?”, “Eğer çok zekiye sekiz, normal bir çocuksa dokuz” dedi. Tabii ki İngilizcenin dünyadaki işlevselliği, Türkçeninkiyle karşılaştırılmaz, maalesef. Ama Türkçenin de bir dünya dili olması için evvela bizim Türkçeye sahip çıkmamız lazım geliyor. Bu cümleden olmak üzere, lise son sınıfa geçtiğimiz sene, yaz tatilinin başlangıcında, babamın benim İngilizcedeki yetersizliğimi görmesi üzerine dedi ki: “Ben seni bu tatilde Fransızcaya başlatacağım.” Ve bana üç ay Mauger’nin “Cours de Langue et de Civilisation Françaises” kitabı vardır, sabahtan onun metnini verdi, öğleden sonra ben egzersizlerini yaptım, ertesi sabah onu aldı yeni dersi verdi. Üç ay, çok ciddi bir Fransızca eğitiminden geçirdi beni. Üçüncü ayın başlangıcında Eugène Sue’nün “Les Mystères

de Paris” diye bir kitabı var, 936 sayfa mıydı neydi, kocaman bir kitap, elinize aldığınız zaman kolunuz yorulur. Bu sabah ders, öğleden sonra Fransızca egzersiziyle devam eden, iki aylık sıkı eğitimin sonunda ben o kitabı öğlen uykusuna yatan annemle babama okumaya başladım. Onlar öğlen uykuya yatarlardı, kayluleleri vardı ben de başuçlarında onu okuyorum. Başlangıçta, ilk 100 sayfada emin ol hiçbir şey anlamadım. 200. Sayfaya geldim, müphem ama sezmeye başladım. 300 evet, 400, 500, 600... Ben 936. sayfada Fransızca’yı öğrenmiştim. Aslında, dil eğitiminin bence çok erken yaşta başlamasına gerek yok. Ana dilin çok iyi öğrenilmesi, aşağı yukarı, şimdi artık ortaokul malum yani dört yıldan sonra beşinci yılda başlıyor, belki beşinci yılda başlatılması ve yabancı dil derslerinin tekrar ediyorum sadece İngilizce değil ben mutlaka Arapça derslerinin de okullara ikisinden birinin tercih olarak konması gerektiği kanaatindeyim, tedris edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Eylül ayında, okullar açıldığı zaman, lise son sınıfta, dediler ki bana “Sen İngilizce şubesinden Fransızcaya geçmek istiyorsun, bizim seni imtihan etmemiz lazım.” Tabii, peki dedik girdik ve imtihan sonunda üç tane Fransızca hocası vardı Çamlıca Kız Lisesinde, bana şunu söylediler: “Senin babanın sana üç ayda öğrettiği Fransızcanın biz çok daha azını 5 senede arkadaşlarına öğretebiliyoruz.” Dolayısıyla ben Fransızca şubesine geçtim, tabii ki onunla mezun oldum. Üniversitenin eşliğine geldiğim sırada babam bize dedi ki ağabeyime ve bana, “Hangi üniversiteye girmek istiyorsunuz? Bana bir kompozisyon getirin.” Ben tıbbiyeyi ve astronomiyi istiyordum. Biri insan vücudunun esrarını öğrenmek için, öbürü kâinatın esrarını öğrenmek için. Babam bana dedi ki “Okudum kompozisyonu, amaçların güzel ama” dedi “Bunlara ulaşmak için sen Fransızca’yı bir alet olarak kullan ve Fransız dili ve edebiyatı bölümüne girerek Fransızcanı mükellef hâle getir.” Emir demiri keser, baba emridir, peki babacığım dedim ve ben filolojiye girdim. Filoloji iki şubedir, A ve B. A’ya bütün Galatarasaylılar, Saint-Joseph’liler, Dame de Sionlular gelir, B’ye de zavallı gariban Anadolu çocukları gelir, hepsi kalır. Birdekilerin de bir kısmı geçer, bir kısmı da kalır. Çok ciddidir, o dönemin, 1963’lerin Roman Filolojisi. Fransız dili ve edebiyatı yazılmaz, Roman Filolojisi yazılır. Çünkü malum Roma İmparatorluğunun dili Latince, Roma İmparatorluğu yayıldıkça, onun gittiği

bütün topraklar da etkili olmaya başlamıştır ve İspanyolca, İtalyanca, Fransızca, bunların hepsi Latince den üremiş olan dillerdir, mahalli dillerin Latinceyle karışmış olmasıdır. Dolayısıyla Roman dilleri vardır, yani Fransız Filolojisi onun içinde bir alt daldır. Ben B şubesine tabii ki yollandım, 1,5 senelik Fransızca ile rekabet edemezdim 7 senedir Fransızca okumuş olanlarla. Fakat çok çalışkan bir talebeydim. O kadar ki mesela bir ateşli hastalık geçirdim, evde yatağında yatıyorum, duvara Fransızca da irrégulier, yani bir kurala uymayan fiiller vardır, onları kurşun kalemle yazdım. Ateşten bayılıyorum 40 derece fakat gözümü açtığım zaman onu çekiyorum sonra ateşten tekrar bayılıyorum. Haziran’da kaldım bütün bu çalışkanlığıma rağmen. Yaz aylarında çalışmaya devam ettim ve ben Eylül ayındaki imtihanlarda Fransız Filolojisi tarihinde ilk defa B şubesinden ikinci sınıfa iyi ile geçen tek öğrenci oldum. İkinci sene, zaten ilk senede başlamıştık Latince ve eski Fransızca da okuyoruz, e tabii hocalarım, Nesterin Dirvana, bir ilahe gibi hocaydı. Babamın da hocası, benim de hocam oldu Nesterin Dirvana. Adnan Benk, Süheyla Bayrav, Tahsin Yücel, Berke Vardar bunlar Türkiye’nin tercüme ve dilbilim sahasında ismi hâlâ parlayan yıldızlar olarak kalan hocalar. Onların talebesi olarak ikinci sınıfa da bitirdim. Fakat benim zihin dünyamda şöyle bir bocalama başladı: “Bu öğrendiğim Fransızcanın ülkeme ne faydası olacak?” Hatta bu düşüncenin, çengelin zihnime takıldığı yeri de hatırlıyorum. Evimiz Göztepe’de, Kadıköy’e geliyorum, vapura biniyorum, Karaköy’e geçiyorum, oradan üniversiteye çıkıyorum. Vapur, Kadıköy vapuru, Karaköy İskelesine çarptı. Benim karşımda başörtülü bir hanım oturuyor. Bir de ayakkabıcı çocuk orta koridordan geçiyor zıplaya hoplaya. Dedim ki ya “Benim öğrendiğim Fransızcanın bu başörtülü kadını anlamama, bu küçük yaşta ayakkabı boyacılığı yapan çocuğun dünyasına girmemde ne gibi bir faydası olacak?” Orta Çağ’ın sisler içinde kaybolan şatoları, benim ülkemizin gecekondularını anlamama ne kadar yardımcı olacak? Ve ben o gün filolojiden ayrılma kararı verdim. Bunu babamla paylaştım. Babam da dedi ki “Ümit, sen artık Fransızca’yı öğrendin, gerçekten de bunu ülkenin hizmetinde kullan.” dedi. Ben bunun üzerine, zaten o sırada babam da sosyoloji üzerine dersler yapıyor, sosyoloji bölümü hocalarıyla bu vesileyle daha lise son sınıftayken tanışmışım, sosyoloji bölümüne kaydımı

öğrenebilirdim. Böyle, hayat böyle. Dolayısıyla babamla Kösemihal irtibatı, annemin bu eski tanışıklığı üzerinden kuruldu. Ve Kösemihal o sırada Kadıköy’ün felsefe hocalarının her ay bir defa yaptıkları bir toplantıya babamı davet etti. Babam orada, Moda’daki bir konakta oldu, bir Paşazade Hanım’ın konağında, Kuleli Askeri Lisesinin mesela Ali Rıza Bey adlı bir felsefe hocası vardı ki bugünkü askeriyenin hatta artık onların çoğu emekli oldu ama diyelim 1990’ların askeriyesinin en üst seviyesindeki apoletleri ile dolu askerlerin felsefe hocası olan bizzat Ali Rıza Bey ve onları etkilemiş olan, felsefi konularda askeriyenin dünyasını donatmış olan bir isim ve işte Kösemihal orada, Cahit Tanyol orada, dönemin birçok felsefe hocası orada. Babam, o Paşazade Hanım’ın Moda’daki konağında, böyle kristal avizeler, ahşap bir konak, yıkıldı maalesef. Mermer merdivenlerden çıkıyorsunuz, muhteşem mobilyalar vs. O akşam bir solo konuşması yaptı ve babam gerçekten yıldızlar arasında ay gibi parladı. Herkes babamın çok farklı bir şahsiyet olduğunu o akşam keşfetti.

Kösemihal o akşamdan sonra babama Sosyoloji bölümünde Fransızca dersleri vermeyi teklif etti. Dolayısıyla babam, ben daha lise talebesi iken Sosyoloji bölümünde Fransızca dersleri vermeye başladı. Üç seneye kadar devam eden bir hocalık dönemi, ben filolojide talebeyken babamı derse götürüp bırakıyordum, çıkıp kendi dersimi yapıyordum, tekrar dönüp babamı alıp eve dönüyorduk. Sosyolojiye geçince ben de babamın derslerini dinlemeye başladım, notlarını aldım ve hatırlarsınız “Sosyoloji Konuşmaları” kitabı bu şekilde ortaya çıkmış oldu. Babamın ders hazırlıklarına tabii ki ben doğrudan doğruya yardımcı oldum. Yani babam o hafta Bouthoul’un sosyoloji tarihinden, diyelim ki Platon’u anlatacak, evdeki bütün Platonlar götürülür, işte kitaplar okunur, babam böyle College de France’de ders verecekmiş gibi heyecan içinde konusunu hazırlar, işte koluma takılır gideriz dersi veririz, ferahlar döneriz. Benim Sosyoloji Bölümündeki talebeliğim, aslında Kösemihal’in rahmetli, Batıcı kimliğinin babamın kütüphanesindeki Batıcı kimliğiyle birleşmiş olmasından dolayı kendimi hem yakın hem uzak hissettiğim bir hoca oldu. Yani esas sertifikayı seçerken Kösemihal’i mi alayım, Cahit Tanyol’u mu alayım tereddüdünü yaşadım. Fakat daha o zamandan, babamın bana hediye etmiş

olduğu kitaplar çerçevesinden daha ilkokuldan itibaren işte Peyami Safa’yı okumuşum, “Pardayanlar”ı da okumuşum beraberinde. Hem Batı tarihiyle ilgili romanları hem de kendi tarihimizle ilgili romanları, altını uzatabilirim bu kitap listesinin, ama kendimizi de çok seviyorum. Kösemihal’i fazla Batıcı buldum. Cahit Tanyol’u daha kendime yakın hissettim. Ben bir Üsküdarlı bir çocuğum, Nişantaşı çocuğu değilim, Şişli Terakkili değilim, ben Çamlıca Kız Liseliyim ve esas sertifikayı Cahit Tanyol’da seçtim.

Bu ayrımı biraz anlatabilir misiniz? Cahit Tanyol ve Kösemihal arasındaki ayrım sadece fikri bir ayrım değil. Sosyoloji yapma tarzları, ... o dönemin sosyoloji ayrımı ekseninde bir anlatabilir misiniz?

Kösemihal’in tabii sosyoloji tarihiyle ilgili bir kitabı var ve kitabına bağlı olarak Batı sosyoloji tarihini anlatıyor. Oradan benim çok ilgimi çeken isimler oluyor. Mesela Marcel Mauss’u çok beğendim. Evimizde de “Sosyoloji ve Antropoloji” kitabı var Marcel Mauss’un, hemen onu okudum. Fakat Kösemihal’in “Batı Uygarlığı ve Biz” diye bir kitabı var, okudum ama bana yavan geldi. Heyecan vermedi. O arada tabii asistanlarımız da Oya Baydar ve Muzaffer Sencer. Yani iki tane, karı kocalar o sırada, iki tane sosyalist hocamız var. Kösemihal Batıcı ama asistanlar daha da ileri gidip daha da aktüel bir dünya görüşünün temsilcisi olmuşlar. Oya Baydar Türkiye’de işçi sınıfı tarihi üzerine doktora tezi hazırlıyor; Muzaffer Sencer, yazdığı kitaplarla rengini belli ediyor. Cahit Tanyol ise Osmanlı’dan bahsediyor, Kemal Tahir’den bahsediyor, devletten bahsediyor. Cahit Bey’in dersinde aldığım notlar defterler dolusudur. Kösemihal’den aldığım notlar birkaç dosya kâğıdı gibi diyebilirim. Ruhumun ve zihnimin açlığına Kösemihal değil Cahit Tanyol hitap ediyor.

Sosyoloji yapma tarzları farklı mıydı büyük ölçüde?

Çok farklıydı.

Biri ampirik sosyoloji yapıyor, diğeri tarihsel gibi bir kabul var ...

Hayır, bunu söyleyemeyiz. Çünkü Kösemihal’in de köy çalışmaları var, Tanyol’un da köy çalışmaları var. Ama bakış açıları, dünya görüşleri birbirinden

farklı. Kösemihal bir kere Mason tabi bunu da ifade etmemiz lazım. Mason olması itibariyle, zaten Edebiyat Fakültesinde o sıralar yarısı Mason hocalar, yarısı milliyetçi cephe, öyle söyleyeyim. Benim, Cahit Tanyol’un derslerine mesela bölüm dışından öğrencilerin gelmesi dikkatimi çekiyordu. Kösemihal’in dersine dışarıdan öğrenci gelmezdi. Yani o zaman anladım ki Kösemihal sadece öğrencilerine hitap ediyor ama Cahit Tanyol Türkiye’ye hitap ediyor. Hukuk, İktisat ve Antropoloji fakültelerinden çok kalabalık olurdu Cahit Hoca’nın dersleri. Ben talebelik yıllarımda yine çok çalışkan bir talebe olarak, Cahit Hoca bir ödev verecek, ben hemen parmağımı kaldırırım, ilk ben kaldırdığım için o ödev bana gelir. O kadar da konular üzerinde çalışırım ki mesela Babür Kuzucu, sonradan birçok eser tercüme etti ve Lamia Sarısözen’in kızıydı, Ayşe ile evlendi, onlar tamamen Türkiye’nin sol fraksiyonunu temsil ederler. Babür de o sıralar talebe. Ben Kadıköy vapuruna binmişim, hemen alta inmişim, kitaplarımı kağıtlarımı açmışım ödevimi hazırlıyorum. Babür geldi ki yanıma, arkamdan yetişmiş, ya dedi “Ben buraya gelene kadar sen burayı dershaneye çevirmişsin.” dedi. Vapurun altında bile çalışıyorum. Daha sonraki yıllarda, o zaman vapurun altında birinci ikinci mevki vardı biliyorsunuz, bir de lüks kamera vardı. Ecevit zamanında kaldırıldı onlar Kadıköy vapurundan. İkinci mevki en ön taraftı, fakir fukara oradan giderdi, birinci mevki normal insanlar. Lükse de ekstra para verirdiniz. Hatta Ahmet Hamdi Tanpınar’ın kahramanı Mümtaz’ın “Âşık olunan kadının iki vasfı olmalı; birisi, Kadıköy vapurlarında o lüks kısımda konuşulan Türkçeyi tekellüm etmeli, öbürü de boğazlı olmalı.” Lüks kamarada hakikaten kerli fellı beyefendiler, leopar kürklü hanımefendiler seyahat ederler. Babam mesela ikinci mevkide seyahat etmek isterdi, ben çok utanırdım ikinci mevkide seyahat etmekten. Sonra bu ayırım kaldırıldı, sosyal sınıflar birleştirildi. O zaman da benim namaz dönemim başlamış olduğu için ben Kadıköy vapurunun, öğlen geçerken, eski ikinci mevkinin alt kamarasına inerim, orada kamarotların falan namaz kıldıkları tahta seccadeler olur, orada vapur giderken önce Kabe’ye dönerim, ondan sonra namazımı kılarım. Kadıköy vapuru Karaköy’e gelince öğle namazını kılmış olarak çıkarım, fakülteye öyle girerim. Öyle bir maceram da var vapur içi.

Bir taraftan sosyal toplum sözleşmesini çalışıyorum, ondan sonra da tahta seccadede namaz kılıyorum. Üniversiteyi bitirme yılımda, Cahit Tanyol hocam olduğu için, “Hocam hangi konu üzerinde çalışayım.” dedim. Bana “Sen Proudhon üzerinde çalış” dedi. Pierre Joseph Proudhon. Sebep şu, o sırada tabii babamın tabiriyle Marxomani Türkiye’yi sarmış vaziyette. Solcular, Marx’tan başka peygamber bilmiyorlar ve Türkiye’de okunmasa da herkesin koltuğunun altında Marx’ın bir kitabı dolaşüyor. Deniz Gezmiş’in daha sonra fakülteyi işgal edeceğini de hatırlatalım. Bizzat şahidi olduğum olaylardan bir tanesi. Proudhon ve Marx. Şimdi, Cahit Tanyol’un gerçekten Allah rahmet eylesin hocamıza, Marxomani’nin Türkiye’de hâkim olduğu sırada “Felsefenin Sefaleti”ni yazan Marx’a karşı ondan önce “Sefaletin Felsefesi”ni yazan Proudhon’u bana konu olarak vermesi, gerçekten de Türkiye’de bir yerde bir ikazdı. Gençliğe bir ikazdı. Marx önemli ama bakın Marx’ın hocaları da var. Bunlardan bir tanesi Proudhon. Çünkü malum, Marx’ın düşüncesi, Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi ve İngiliz ekonomi politiğinden oluşur. Marx’ı tanımak için evet, Proudhon’u da bilmek lazım. Nitekim babam da o sıralarda Saint-Simon üzerine kitap yazıyor. Fransız sosyalisti olarak Saint Simon’u kaleme alıyor. Ben, Proudhon’un evimizde kitabı vardı, şu sırada da çok hoş, Allah hakikaten nasip etti, ben Alaaddin’in sihirli lambasının ışıldattığı mağarada doğmuş bir insanım, o odada büyümüş bir insanım, gözümü açtığım anda dünya kültürü babamın kütüphanesinde beni hazır bekliyor idi. Proudhon’un mesela mektupları var, “Korespondans”, aşağı yukarı yirmi cilt, şu anda benim kütüphanemde o tasavvur ürün. Yani ben 1968’de Proudhon’un “Sefaletin Felsefesi”ni hazırlarken kütüphanemizde sadece Proudhon’un eseri yok, aynı zamanda mektupları da var. Böyle bir hazinede doğmuş, çok şanslı, bahtı açık, bahtiyar bir insanım ben. Allah gerçekten genetik havuzumu çok iltimaslı yarattığı gibi içinde gözlerimi açtığım çevreyi, yani annemin ve babamın dışında karşımda bulduğum kütüphaneyi de Türkiye’de başka hiçbir insana nasip olmayan bir zenginlikle karşılaştığım için kucaklamak mecburiyetindeydim. Bu benim için bir seçim değildi, Proudhon’un “Sefaletin Felsefesi” üzerine ben lisans tezimi hazırladım. O zaman yüksek lisans yoktu ama mezun olmak için bir tez yapmak gerekirdi.

Tezi hazırladım ve 1968 olayları başladı Avrupa’da. Türkiye’ye de biliyorsunuz dalgaları vurdu ve olaylar üniversite çalkantılarına kapıldı. Ve sonuç olarak bizim imtihanlarımız Haziran’da değil de daha sonraki ayda yapıldı ve ben 1968 yılında mezun oldum üniversiteden. Daha talebe iken benim niyetim aslında Cahit Tanyol’a asistan olmaktı. O, orta birinci sınıfta yazdığım var ya asistan olacağım, çünkü Cahit Tanyol’u kendime yakın hissediyorum. Üsküdarlı bir çocuğum tekrar ediyorum, Nişantaşlı değilim ben. Fakat Cahit Tanyol’un asistanı var, Kösemihal’in de asistanı var, Oya Sencer Baydar ve Muzaffer Sencer de doktor asistan. Oya Hanım tezini hazırlıyor fakat tez kabul edilmiyor. Öğrenci olayları içinde Deniz Gezmiş, bizim koridorda arkadaşları işgal ediyor, bizim çaycıların odası Deniz Gezmiş’in odası yani birkaç defa kendisiyle göz göze geldim ve mini işgal adı verilen işgal yapılıyor, Oya Baydar’ın tezi kabul edilmediği için, üniversiteye karşı bir tepki olarak bir grup delikanlı. Oya Baydar istifa ediyor ve onun kadrosu boşalıyor.

Kösemihal’in asistanlık kadrosu boşaldı. Talebelik yıllarından itibaren tabii annemin Darülfünun’dan arkadaşı Kösemihal, babamın artık Sosyoloji Bölümünde ders veren bir hoca olarak Cemil Meriç’in kızı olarak Ümit Meriç, her derste işte ödev için ilk parmağı kalkan Ümit Meriç, Fransızca bilgisi olan Ümit Meriç, Kösemihal için cazip hâle geliyor ve Kösemihal bana “Daha talebe iken aslında ben sizi asistan olarak almak isterdim.” cümlesini sarf ediyor. Bu benim için verilebilecek olan en büyük müjde. Diyor ki yani, “Şimdi kadro yok ama sen fahri asistan ol.” Peki hocam, diyorum ve ben 1969 yılının Şubat ayında 206 numaralı dershanede, o zaman gece dersleri de var, ilk gece dersimi Saint-Simon üzerine veriyorum çünkü babamın kitabı çıkmış, yani Saint-Simon’u yemiş yutmuşum. Saint-Simon üzerine ilk dersimi veriyorum, sonra o olaylar oluyor. Oya Hanım’ın kadrosu boşalıyor ve ben Ağustos 1969’da asistanlık sınavına iki adayla birden giriyorum. Bir tanesi Canan Barlas, öbürü de Amerika’da doktora yapıp gelmiş olan, Muzaffer Sencer’in adayı. Jürimde Kösemihal, Vehbi Eralp ve Nezahat Arkun Hoca var, Psikoloji Bölümünün profesörü. Dilde en parlak benim, tabii dil sınavı da var. Bilimde de en parlak ben çıkıyorum ve aslında Kösemihal’in Canan Barlas’a belki yakınlığına rağmen, diğer Amerika’dan gelen adayın Muzaffer Sencer’e yakınlığına rağmen

kâğıtların getirdiği objektivite sonucunda Ümit Meriç, Sosyoloji Bölümüne Eylül 1969’da asistan olarak kabul ediliyor. İlk maaşım 600 ya da 590 lira falandı. Ve ondan sonra artık hocalık hayatıma başlamış oluyorum. Tabii, hâlâ Batı sularındayım. Kösemihal’in asistanıyım ve Cemil Meriç’in kütüphanesi bir Batı kütüphanesi. Ama Ümit Meriç bir Üsküdarlı. İçinde hep o Üsküdarlı çocuk hop oturup hop kalkıyor. Ama babamın kütüphanesini de seviyorum. Ve doktora konusu arayışı başladığı sırada, önce Gurvitch’i seçiyorum. Neden? Çünkü diğer sosyoloji tarihinde dersini dinlediğim, imtihanını verdiğim Kösemihal’in kitabında benim gönlüme göre hemen hemen hiç kimse yok. Yani ne Durkheim’i beğeniyorum, benim dünyamı aydınlatmıyor, çünkü Durkheim toplum şemasında imparatorluklardan ulus devletlere geçişi anlatıyor. Benim ufkum daha derin, daha geniş olmak ihtiyacı duyuyor, bana az geliyor Emin Oktay’ın çizmiş olduğu tarih şeması. Gurvitch’in sınıflaması çok detaylara inen bir sınıflama ve orada belki diyorum kendi toplumuma yer bulabilirim. Yani ister istemez hâlâ kendi toplumumu Batılı bir sosyoloğun şeması içerisine sığdırarak oradan genişlemek ihtiyacı içindeyim. Gurvitch’i okuyorum “Traite”sinden mesela Braudel’in Tarih ve Sosyoloji makalesini tercüme ediyorum. Braudel beni çok açıyor, Gurvitch’ten daha iyi geliyor ve fakat Gurvitch’ten Weber’e geçeyim diyorum. Neden? Çünkü Weber, “Kapitalizmin Ruhu ve Protestan Ahlakı”nı yazmış. 20. yy dünyasına hâkim olan kapitalizmin ruhunu Hristiyanlıkta aramış, Protestanlıkta. Ama benim için onun üst başlığı Hristiyanlık, yani bir din. Sonra, Çin ile ilgili kitap kaleme almış, Judaizm ile ilgili kitap kaleme almış; Antik Çin, Antik Judaizm, Protestan ahlakı. Diyorum ki Weber’in Protestan ahlakı ve kapitalizm ruhuyla ilgili kurmuş olduğu irtibatı acaba ben 1950’lerden itibaren kapitalistleşmeye başlamış olan Türkiye’de kapitalizmin ruhu ve İslamiyet ile ilgili bir bağlantı kurabilir miyim? Bunun için bu konuyu alıyorum. Paris’e gittim, 1971’de. Weber’in bütün kitaplarını aldım, tabi Fransızca ve İngilizce kitapları da. Hakkında yazılmış olanları hiç unutmuyorum. Türk Hava Yolları ile Yeşilköy Havaalanı o zaman elimde naylon torbalarda Weber dolu. Uçağın merdivenlerinden inerken paket patladı ve Weber’ler basamaklardan aşağıya döküldü.

Türkiye’ye havalı bir giriş yaptı Weber.

Weber, müthiş hava, patlayarak girdi yani. Weber’i okudum, notlar aldım, çok ciddi çalışmadır yaptım. Fakat bu arada Kösemihal İsviçre’ye gitti ve İsviçre’den cenazesi geldi. Dolayısıyla ben artık Kösemihal’in asistanı değildim. Kürsü başkanı Cahit Tanyol’du. Ve onun huzuruna çıkıp, “Hocam ben Weber üzerine çalışıyorum ve çalışmam da bir hayli ilerledi.” dediğim zaman dedi ki: “Sen Weber’i bırak.” dedi. “Almanca biliyor musun?,” dedi arkasından. “Bilmiyorum hocam.” dedim. “Almanca bilmeden Weber üzerine tez yapamazsın.” dedi. Ama “Hocam ben İngilizce ve Fransızca biliyorum ve eserlerinin hepsi Fransızcaya ve İngilizceye tercüme edilmiştir Weber’in.” dedim. “Sen Weber’i boşver.” dedi. Sen dedi Cevdet Paşa üzerine çalış dedi. Bir anda yani zihnimden şimşekler çaktı ve yıldırımlar gönlüme döküldü. Dedim ki Cevdet Paşa... Ne kadar cazip bir konu. Yani Gurvitch, atmışım. Weber, arıyorum ama bulamıyorum. Daha sonra biliyorsunuz Avusturyalı bir sosyolog Bryan Turner çalıştı, Weber ve İslam üzerinde. Cevdet Paşa... O sırada ben zaten evde Osmanlıcaya başlamışım, Berke ağabeyle beraber. Berke ağabey haftada iki gün geliyor babama, o iki günde Berke ağabey Arap alfabesini, eski Osmanlıca’yı öğrenmek istediği için annemden rica etti. Annem de 1905 Beyrut doğumlu, Darülfünun mezunu tabi, Osmanlıcası mükemmel, karnelerin hepsi Osmanlıcadır hep, 5-5-5-5, o sırada en yüksek not, 5. Annem, Berke ağabeyle bana Osmanlı harflerini öğretti. 19 günde ben Elif-Ba’yı tamamladım. Peyami Safa’nın “Bir Akşamdı” romanından başladım, bitirdim. Bu, 1972’lerde oluyor, benim Osmanlı harflerini öğrenmem.

Kösemihal öldü, Cahit Tanyol, hocam oldu ve bana Cevdet Paşa’yı verdi. Şimdi ben Peyami Safa’yla başlamışım, Cevdet Paşa... Yani 12 cilt tarihi Cevdet, 4 cilt “Tezakir”, “Maruzat”, “Kıyas-ı Enbiya”. Yani karşımda bir okyanus var ve ben ancak sahilde yüzen bir yüzücüyüm, okyanusa nasıl dalacağım? Fakat benim Üsküdarlılığıma Cevdet Paşa çok iyi geldi. Hiç itiraz etmedim, “Peki hocam, nasıl çalışacağım?” dedim. Dedi ki “İşte okursun dedi, notlar alırsın.” “Peki.” dedim. Çıktım odadan, eve geldim. Babama söyledim, Kösemihal öldü, Cahit Tanyol yaşıyor ve bana Cevdet Paşa’yı verdi. “Tamam.” dedi,

babam. Berke ağabey o arada gelip gitmeye devam ediyor. Zaten daha, özür dilerim öncesinde söylemedim; Peyami Safa'nın “Bir Akşamı”sını okuduk ama beraberinde ben Cevdet Paşa'nın “Tarih-i Cevdet”ine de başladım Berke ağabeyle. İlerledi ya okumamız. Bakın yani kadere bakın. Babamla, Berke ağabeyle okuduğum kitap, ikinci Osmanlıca kitap, Cevdet Paşa'nın “Tarih-i Cevdet”i. Hatta orada bir kelime geçiyordu, şimdi Berke ağabey onu çözemedi. “Gulu gulu” diyor. Babam dedi ki: “Öyle olmaz Ümit sen bak bakayım.” dedi. Aldım “Tarih-i Cevdet”i elime, hakikaten babacığım “klu klu” diyor dedim. Annemi çağırdı babam, kılıklıymış kelime, biz klu-klu diye okuyoruz Berke ağabeyle. O kadar da iptidai bir seviyedeyiz. Yani Cevdet Paşa'yı Cahit Tanyol Hoca bana verdiği zaman ben zaten “Tarih-i Cevdet”i “klu klu” seviyesinde de olsa okuyordum.

O sırada Bab-ı Ali'de sabah gazetesi, Cevdet Paşa tarihini tefrika yani birinci ciltten itibaren vermeye başladı. Şimdi, önümde üç yıl var. Üç yılda, 12+4, 16, “Kıyas-ı Enbiya” 17, “Maruzat” 18, yani benim Osmanlıca okuma hızımla bitirmem mümkün değil. “Tezakir”, Tarih Kurumundan çıkmış yeni harflerle ama “Tarih-i Cevdet” 12 cilt yani. Ben dolayısıyla, Bab-ı Ali'de Sabah'ın o zamana kadar çıkmış olanlarını okudum, hızla. Hepsini değil, bir kısmı da artık yetişemedi. Aslına döndüm kitabın ama ilk ciltlerini, Bab-ı Ali Sabah'ı okuyorum, oradan sosyolojik açıdan beni ilgilendirecek olan yerleri işaretliyorum aslına dönüyorum “Tarih-i Cevdet”in, oradan onu buluyorum, onun notunu çıkarıyorum. Onun notunu çıkardım çıkardım çıkardım, velhasıl ben 3 senenin sonunda Cevdet Paşa üst başlığı altındaki tezimi bitirdim.

Fakat bu arada her ne hikmetse Cahit Tanyol Hoca benim kürsüde kalmamı istememeye başladı. Bunun arka sebebini bilmiyorum. Şu olabilir en kuvvetli ihtimal, bu kız Cemil Meriç'in kızı, ileride benim adımları siler, Cemil Meriç'in adını burada parlatır. Acaba böyle bir düşüncesi mi vardı? Yoksa ben çok nazik, hocasına karşı saygılı olan bir insandım, hiçbir kusurum olduğunu zannetmiyorum ama Cahit Tanyol kendisini çok sevip saymama rağmen benim üniversiteden ayrılmamı istedi, gitmemi istedi. Bir imtihana girmemişim Kösemihal'in zamanında, beni üniversite kuruluna şikâyet etti asistan olduğu

sınava gelmiyor diye. Hâlbuki Kösemihal’in asistanıyım o zaman, kendi asistanı Kösemihal’e gelmez, ben de kendisine gitmem o zaman. Hocalar asistanlarını kişiselleştirmişlerdir. Daha o zamandan, benim üniversitede kalmamı istemedi Cahit Tanyol. Tezi kendisi verdi fakat hiç yönetmedi. Ben tek başıma, o kıyıda ki yüzücü kimliğimden giderek okyanusa açıldım ama yani böyle bir konu, tarihçi bir sosyoloji tezi ilk defa ele alınıyor, bu nasıl olacak? Hiçbir rehberim yok, kitap olarak da yok hoca olarak da yok. Tek başıma göbeğimi kestim öyle söyleyeyim. Defaatle hocam çalışmamı şuraya getirdim dediğimde tamam tamam dedi atlattı. Tezim bitti, “Hocam tezim bitti, bir kere lütfeder okur musunuz?”, “Yok, okumam.” dedi. Ben dedim o zaman teslim etmeye mecburum tezi çünkü Ağustos’ta bitiyor asistanlık sürem, tezi mutlaka teslim edip doktora asistanı olmam lazım ki doktora asistanı olarak devam edeyim, yoksa üniversite beni atacak. “Ben o zaman teslim ediyorum tezimi.” dedim ve teslim ettim. Allah rahmet eylesin, bu arada Cengiz Orhonlu, çok değerli bir tarihçimizdir, derbend teşkilatıyla ilgili de çalışmaları var. Lütfetti, tezimi okudu ve çok beğendi. Yani tezimi sunulmadan önce okuyan tek hoca Cengiz Orhonlu’dur. Ve çok beğendi, “Aferin Ümit.” dedi. Ben tezi teslim ettim. Kurul toplandı, jüri seçilecek. Cahit Hoca demiş ki tezi ben vermedim. Dekan demiş ki, nasıl olur? Getirin Ümit Meriç’in dosyasını. Ümit Meriç’in dosyası gelmiş, “Tezi Cevdet Paşa”. Cahit Tanyol, imzalamış altına. Demiş buyurun, siz vermişsiniz. “Benimle çalışmadı.” Demiş ki yani o çalışmadıysa sizin onu çalıştırmak göreviniz. Ve kurul, az önce bahsettiğim Mason hocalar grubuyla milliyetçi hocalar grubu, Edebiyat Fakültesi tarihinde ilk defa benim tezim için birleştiler ve benim tezime başkan olarak rahmetli Mehmet Kaplan’ı seçtiler. Mehmet Kaplan başkanlığında, Erol Güngör de jürimdedir, Allah rahmet eylesin, ben bölümün pekiyiyle doktora sınavını veren tek öğrencisi oldum. Ve titri alınca bu sefer mecburen, istenmeyen bir eleman da olsa mecburen kürsüde kaldım.

Bu hikâye tabii burada bitmedi, Cahit Hoca ile olan ilişkiyi anlatayım. Seneler sonra Cahit Hoca emekli oldu. Ben kendisiyle teması kesmeyen, kürsüdeki tek eleman oldum. Yani diğer elemanların hepsini o almıştı ama ilişkiyi kesmeyen, tek istenmeyen eleman ben olduğum hâlde hocaya duyduğum hürmet,

benim düşünce dünyamdaki pusula konumu en azından, önce Proudhon’u sonra Cevdet Paşa’yı vermiş olması, benim hocaya müthiş bir mesleki ve ilmi hürmetine elbette ki yol açmıştı. Kendisini defaatle ziyaret ettim. 105 yaşında vefat etti biliyorsunuz yakın zaman önce. O zaman şöyle bir cümle kullandı: “Ümit, hayatımda iki tane hata yaptım.” dedi. Bir tanesini söylemeyeceğim, o isme hürmeten. Öbürü şu dedi, “Seni doktor yapmamak.” dedi. “Hayatımdaki 2 büyük hatadan bir tanesidir.” dedi. Dolayısıyla ben kürsüde kaldım, çalışmalarına devam ettim. Tabii bu arada, vermiş olduğum derslerin ...

Hocam oraya geçmeden, o hatanın arkasında ne var? Sizi doktor yapmamasının arkasında ne var?

Onu söylemedi. “İki hata yaptım.” dedi.

Sizin de başka tahminleriniz var bence

Hocaya hürmeten onu söylemeyeyim. Az evvel söyledim; evvela Cemil Meriç’in kızı olmam. Yani çok parlak bir geleceğe sahip olmam, onu rahatsız etmiş olabilir. Ayrıca tabii, ama söylemeyeyim bu şık bir şey değil. Kişisel şeye girecek. Çünkü üniversitede biliyorsunuz böyle küçük ihtiraslar, kıskançlıklar çok ciddi sonuçlara yol açıyor maalesef. Dost olması gereken insanlar düşman oluyorlar. Hâlbuki onların birleşmesinden çok olumlu bir enerji çıkacaktır ve o ilim dalı da gelişecektir. Fakat şunu söyleyeyim, tabi o rahmetli Baykan Sezer’in bölüm başkanlığı zamanında şöyle bir gelişme oldu: Bir kere Fügen Berkay ve Mehmet Yalvaç, Malatya’ya gittiler. Yani kadromuz biraz daraldı. Korkut Tuna o arada girmiş oldu. Yeni elemanlar alınacak. Ben o arada Baykan Sezer’in kitaplarını okumaya başladım. İlk okuduğum, lisans tezidir: Doğu Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri. Ben kitabı, o zaman tez halindeydi, okuduktan sonra Baykan Bey’in düşüncesinin aydınlığına, sistematikliğine hayran kaldım ve dedim ki, ben de ana bilim dalı başkanı olmuşum, bundan sonra kadroya alma konusunda Baykan Bey’e ben tabii olayım. O kimi seçerse ona evet diyeyim, dedim. Yani bizim zamanımızda Kösemihal ile Cahit Tanyol arasındaki o, bence çok gereksiz olan, münaferet diyebileceğim çekişme, kürsünün selameti açısından bizim aramızda olmamalı dedim.

Ve yeni elemanların tercihini külliye Baykan Sezer’e bıraktım. Bunda da hiç hata ettiğim kanaatinde değilim çünkü Erkan Çav’ın hakkımızda hazırlamış olduğu “Türkiye’de Yerli Sosyolojinin Temsilcisi Ümit Meriç” diye hazırlamış olduğu kitapta ifade ettiği bir görüş var ki ona katılıyorum. Bizim bölüm şu anda Türkiye’deki, 71 bölüm mü var sosyolojide?

100’ün üstünde hocam.

100’ü de geçti. 109 galiba o zaman ben eski rakamı söyledim. 109 sosyoloji bölümünde çok farklı açılar, çok farklı görüşler, çok farklı çalışmalar yapıyor. Çok zengin şu anda bence Türkiye’de sosyoloji bölümleri. Ama bunların büyük bir kısmı da bizim, İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünün yerli sosyoloji anlayışını Türkiye sosyolojisi anlayışını temsil ederler. Farklı, ters, karşı olanlar da var ama bu, İstanbul edebiyat sosyoloji geleneğini sürdüren bölümler de var. Bu Türkiye’deki sosyolojinin zenginliğini temsil ediyor. Ben zaten Anadolu üniversitelerinin kuruluşundan itibaren çok önem verdim. Çünkü konuşmanın başından itibaren söylemiş olduğum o aile emperyalizmi, Anadolu üniversitelerinde işlemedi. Anadolu üniversitelerinde benim derslerime İlahiyat fakültesinden çok öğrenci geliyordu. Öğrenciler, Cahit Tanyol’dan bana intikal eden o yerlilik damarını, üniversitede başka bölümlerde bulamadıkları için Sosyoloji bölümü onları çok rahatlatıyordu. Şu anda birçoğu profesör olan, emekli olan, hatta vefat eden, o dönemin öğrencilerinin derslerini ilgiyle takip ettiği bir hocaydım. Yerli sosyolojinin, Türkiye sosyolojinin temsilcisi olarak. Ve bu öğrencilerin bir kısmı babama da geliyordu. Hatta o dönemin Türkiye’sinde, henüz televizyon bu kadar yaygın olmadığı için Anadolu lehçeleriyle geliyordu öğrenciler. Mardin’den Mardin lehçesi, Elazığ’dan Elazığ lehçesi, Malatya’dan Malatya. Felsefe, sosyoloji koridorunda Anadolu’nun bütün şehirlerinin telaffuz farklılıklarını işitebiliriniz. Ben, daima Anadolu’dan gelmiş olan öğrencilere öncelik verdim. Onlarda 2022’lerin Türkiye’sinin profesörü olma kapasitesini hissettim ve İstanbul’da çiçek açmaya başlayan yerli sosyolojinin müstakbel Anadolu üniversitelerinde açılacak olan sosyoloji bölümlerinde uğur vereceğini hissettim. Ve Anadolu’dan gelen öğrencileri, daima biraz öne çektim. Benim için onlar çok saygıdeğerdiler. Bir

manada, Cemil Meriç’in “Kültürden İrfana” kitabının başlığını hatırlarsak, İstanbullu öğrencilerim daha çok kültürün temsilcisiydi, Anadolu’dan gelenler benim bir yıllık irfanımın temsilcisidiler. Bu açıdan benim Üsküdarlılığıma, Anadolu’dan gelen öğrenciler daha iyi geliyordu. İltimas yapmadım ama onları daha çok sevdim. Nitekim onlar burada eğitimlerini tamamlayıp gittiler, Anadolu’da birçok üniversitede hocalık yaptılar, dediğim gibi, profesör oldular.

Doktoranıza karşı çıktı? Bu açıkladıklarınızı böyle yorumlayabilir miyiz?

İsterseniz yorumlayın yani, bir beis yok. Sosyoloji Bölümünde tabii ben otuz sene hocalık yaptım, yardımcı doçent olarak. Doçentliğim gecikti, onu da müsaade ederseniz açıklayayım. O sırada aralık ayına kadar kadro alma imkânı vardı, Aralık ayının sonunda bitiyordu. Ben de müracaat ettim çalışmalarım. Beş kişilik bir jüri, Boğaziçi Üniversitesinde toplandı, rahmetli Mehmet Eröz var ve Özer Ozankaya var; Ankara Siyasal’dan. Şimdi normalde bir 15 dakikalık, jüri üyeleri adaylar eserleri hakkında mütalaa teatisinde bulunurlar. Sonra aday alınır, ona sorular sorulur; oldu oldu, olmadı olmadı. Ben dışarıda bekliyorum, 15 dakika geçti artık alınmam lazım. Geçti, kimse beni çağırmadı, yarım saat geçti, 1 saat oldu, yok kimse. Çağırılmıyorum sınava. Derken Mehmet Eröz rahmetli çıktı. Böyle, alnındaki damar kabarmış, yüzü kıpkırmızı. “Ümit Hanım, özür dileriz, Özer Ozankaya sizi imtihana almak istemiyor.” dedi. “Neden hocam?” dedim hani imtihana alınırım başarısız olurum, bir dahaki sefere başvururum. “Yok, o sizi külliyen kabul etmek istemiyor.” dedi. “Sebep nedir?” dedim. Dedi ki “Milli Örf ve Adetlerimiz başlığı altında Aydınlar Ocağında o zaman yapmış olduğunuz bir konuşma var, oradaki bir cümleye takılmış.” dedi. Ben dedim ki “Hayırdır inşallah, bu cümle hangisi ola ki” dedim. Cümle şu: “Unutuldu zannettiğiniz örf ve adetlerimiz, Abdülhamid’in türbesine Bayburt’tan Fatiha okumaya gelen Türk köylüsünün asırlara meydan okuyan şuurunda yaşamaya devam ediyor.” “Ne var bunda hocam?” dedim. Bu benim gözlemediğim bir şey. “Yok, bu kız gerici.” diyor, “Bu kız Abdülhamitçi. Bu kızı üniversiteye katıyen almamalı, devam etmemeli bunun kariyeri” diyor. Dedim “Peki, yapacak bir şey yoksa hay hay.” Ve benim

doçentliğim, Abdülhamit’e, nur içinde yatsın, hürmetimden dolayı o sene alamadım ve iki sene geriye attı. Hiç önemli değil, hiç acelem yoktu zaten.

Benim ilmi hayatımda bir hususu dikkate almamız lazım. Ben kör bir entelektüelin kızıyıldım ve Cemil Meriç’in sekreteriydim. Yani benim çalışma vaktim eğer 100 ise bunun 80’i Cemil Meriç’e kitap okumakla, onun makalelerini yazmakla geçiyordu. Bunun kararını da şöyle verdim; dedim ki zararı yok, geç profesör olayım geç doçent olayım ama Cemil Meriç’in eserleri çıksın. Çünkü ben profesör olurum sonunda ama Cemil Meriç ölürse bu eserler çıkmaz. Kendi eserlerimi yazmayı tehir ettim. Kendi çalışmalarımı yapmayı ileriye bıraktım, iyi ki de öyle yapmışım. Şu anda Türkiye’ye karşı yerine getirmiş olduğum ilk ve en önemli görevim, Cemil Meriç’in 12. külliyyatının hazırlanmasında Cemil Meriç’in kolu, gözü ve çalışma arkadaşı olarak hayatımı babama vakfetmiş olmamdır. Bu benim en büyük şerefimdir muhakkak ki, elhamdülillah. Bugün Türkiye’de “Bu Ülke” kitabı 65. baskıda. Bu kadar okunması zor kitap 65 baskı yaptıysa ben iyi ki bu kararı vermişim. Benim en çok satan kitabım, “İçimdeki Cennete Yolculuk”, 27. baskıda. Diğerleri 4-5’lerde kaldı. Yani Cemil Meriç’in gürül gürül akan nehrinden testilerle su toplayıp onları okurların zihnine steril şişelerde yollamak gibi bir vatani görevi, askerlikten daha önemli bence, yerine getirmiş oldum. Bu sebeple benim kitaplarım gecikti ve öğretmenlik hayatımı çok ciddiye aldım. Hayatımda hiçbir asistana kâğıt okutmamışımdır. Bir dönem 400’den fazla talebem oldu, amfilere sığmıyordu, imtihanı yaparken böyle 3-4 dönem halinde alıyorduk. Bir dönem gidiyordu, öbürü geliyordu. Öğretmenliği çok severim. Ertan Eğribel’in o da tabii profesör olan talebemiz, “Biz Ümit Meriç’i bir opera sanatkârı gibi dinlerdik.” diyor. Yine bunu söylerken ama tabii bu da bir tarihi hakikat, ifade etmekten gurur duyarım doğrusu. Geçen akşam, eski Özbekistan büyükelçisi ile beraberdik; Süreyya Er. O, sosyolojide talebeydi, sonra Boğaziçi Üniversitesi’ni bitirdi, sonra Amerika’ya gitti, orada doktora yaptı. Özbekçeye çok hakimdir. Türkiye’ye döndükten sonra TİKA’da çalıştı sonra Özbekistan Büyükelçisi olarak Taşkent’te görevini yerine getirdi. Şimdi, Azerbaycan’da Türk Parlamenterler Sahnesinde görevli. Şunu söyledi, daha üç akşam evvel evime teşrif etmişti eşiyile beraber; “Ben talebelik yıllarımda, iki hocanın dersini iple

çekerdim, biri Teoman Duralı’nın dersleri, biri de sizin dersleriniz.” dedi. Yani tabii 30 sene hocalık yaptıktan sonra, 25 sene de üniversiteden uzak kaldıktan sonra, 40 yıl evvelki bir öğrencinin böyle bir kanaatini bana dile getirmiş olması, doğrusu uyurken tebessüm ederek uyumama yol açtı. O kadar bahtiyar oldum.

Biraz erken emekli oluyorsunuz galiba hocam.

Evet erken emekli oldum. Tabii bunun çeşitli sebepleri var ama en başta gelen sebep, üniversitenin içine düştüğü, ilim dışı tehditlerin hâkim olduğu bir döneme girmiş olması ve tabii o sırada başörtü meselesi yaşandı üniversitede. 1980’lerde ilk defa iki tane başörtülü öğrenci geldi bize. Birisi Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, o zamanki soyadı da Karabıyık Barbarosoğlu; öbürü de Ayşenur Kurtoglu. Onlar iki fenomendiler ve benim için çok saygıya değer iki öğrenci idi. Başörtüsü meselesi, giderek üniversitede can sıkıcı hâle gelmeye başladı. En son, 1999 yılının Mayıs ayında, böyle bir yağmurlu günde, o sırada Ataköy’de oturuyorum. Minibüsle Aksaray’a kadar gelmişim, oradan Laleli’ye yürüyüp fakülteye gireceğim. Yağmur çiseliyor, başımda siyah beyaz, çiçekli bir örtü var. Böyle, bahçivanın hanımı üslubu deniyor ya, buradan saçlarım görünüyor, tesettür değil ama yağmura karşı bir tedbir, başım üşüyor. Üniversitenin kapısına geldim, malum başörtüler alınıyor o sırada. Bir grup kız öğrenci yolumu kesti. “Hocam bizi almıyorlar içeriye.” dediler. Ben de onlara dedim ki, “Bakın baş örtmek İslam’ın bir emridir ama beşikten mezara kadar ilim tahsil etmek de bizim için bir farzdır.” dedim. “Bu iki farzdan birini seçmek durumundasınız, ben size başınızı açın ya da açmayın diyemem, Allah’ın emrine aykırı bir cümleyi telaffuz edemem.” dedim. “Bu konuda karar size ait.” dedim ve kapıya doğru yürüdüm. Çocuklar arkadan beni alkışladılar. Girdim içeriye, başımı açmayı da unuttum. Merdivenleri çıktım odama girerken başımı açtım. Ertesi gün, Yeni Şafak gazetesine sekiz sütun üzerinde baş punto, “Üniversitenin Yüz Akı” “Cemil Meriç’in Kızı Üniversiteye Başörtüsüyle Girdi”. Yeni Şafak gazetesi benim başörtüsüyle üniversiteye girmemi, üniversiteye girme yasağına karşı bir profesörün tepkisi olarak değerlendirmiş. Aslında böyle değildi, buna ihtiyacı vardı Türkiye’nin belki de. Hakkımda

tahkikat açıldı. Ben olayı anlattım fakat gerçekten yüreğim burkuldu. Yani, öğrencilerime iki farzdan birini seçmeniz lazım dediğim için Allah’ın huzurunda kendimi suçlu hissettim. Yaz ayları geldi, o arada biliyorsunuz deprem oldu, 1999 yılındaki Ağustos depremi. Ben zaten uzun zamandan beri, 1978’den beri 5 vakit namazını kılan, orucunu tutan, hatta kaza oruçlarını böyle 3 yıla yakın bir süre kaza yapıp ondan sonra oruca devam eden bir İslami içsel kimliğe de sahibim. Tabi İlahiyat’tan gelen ya da başörtülü olan öğrenciler bunu biliyorlar. Ben öğle namazı vaktinde dışarıya çıkıp, fakültenin en yakınındaki bir mescide gidip namaz kılıp çıkıyorum. Tarih Bölümü öğrencileri, Türkoloji Bölümü öğrencileri bir hocanın, üniversiteden bir hocanın başörtüsünü takıp mescide girdiğini ve namaz kılıp çıktığını hayretler içinde görüyorlar. Öğretmen kadrosu içinde böyle bir ikinci çehreyi tanımıyorlar. Bu, ilan edilmeyen ama yaşanan kimlik, beni dinlemeye gelen çeşitli öğrencilerin de tercih ettikleri bir kimlik olduğu için benim derslerim çok kalabalık oluyor, tıpkı Cahit Hoca’ya başka bölümlerden öğrenciler geldiği gibi bana da farklı bölümlerden öğrenciler geliyor.

1999 depreminde biz çok yakın bir yerdeydik depreme. İzmit’teki buz patenlerine cesetlerin konduğu, kanların buzları kırmızıya çevirdiği bir dönem, arka arkaya da devam etti biliyorsunuz. Ben Fıstıklı’da bulunuyorum, Körfez’in orada. Böyle, yerden yılanlar filan çıkmaya başlıyor. Petkim’de yangın oldu, her taraf böyle mor eflatun erguvan renge kesti, acayip bir dönem. Ben kıyametin kopacağı kanaatine geldim o sırada. Ve bir gece, bahçede yatsı namazından sonra iki rekatlık bir namaz daha kılma ihtiyacı hissettim. Selamı verdikten sonra şöyle bir dua ettim. “Allah’ım” dedim, “Belki kıyamet kopacak, kopmak üzere, biz beşeriyet ve gaflet içindeyiz, bizi affet.” dedim. Yani, beşeriyet olarak yolumuzu şaşırdık, Sırat-ı Müstakim’den külliyen uzaklaştık, ama dedim dünya da çok güzel, kâinat da çok güzel. “Lütfetsen de, acaba biraz daha ertelesen şu kıyameti olur mu?” dedim. “Yani çocuklarımız büyüsün, torunlarımız olsun, onlar senin yolundan gitsinler, dünya insanların birbirini daha çok sevdiği, İslam’ın emirlerine uygun olarak ekonomik çıkmazların, farklılıkların en aza indiği, insanların kendi kendileriyle tanıştıkları bir dünya olsa.” dedim. Bu duayı ediyorum tabii bu çok mahrem bir şey ama anında

böyle kabul fişleri düşüyor önüme. Allah Allah yani, çok dua eden bir insanım, “Dualar ve Aminler” diye de bir kitabım var biliyorsunuz ama hayatımda duamın kabul edildiğini hiç bu kadar hissetmemiştim. Bir anda o kadar utandım ki dedim “Allah’ım sen benim dualarımı kabul eden bir Allah’sın, ben senin emirlerini yerine getirmeyen bir kulum dedim, başım açık.” dedim. O anda kendimi gerçekten yani Beyazıt Meydanında çıplakmış gibi hissettim ve dedim ki “Ben bu andan itibaren başımı örtmeye karar veriyorum, beni buna mahcup etme Ya Rabbi.” Yattım kalktım, o günden itibaren başımın örtüsünü hiç kaldırmadım. Ve İslami kimliğimi ilan etmedim ama var olduğunu herkesin tespit etmesinde bir mahsur görmedim. Başörtülü bir profesör üniversite için bir skandal. Bir tek Lütfiye İflahoğlu adlı bir tıp profesörü var, başörtülü. Bir de aslında Halide Edib var. Halide Edip bizim üniversitenin, fakültenin, İngiliz Dili ve Edebiyatı hocası, odası duruyor. Ama başörtüyle, Halide Onbaşı başörtüsüyle üniversiteye geldiği de biliniyor. Bu açıdan, Halide Edib’i de bir öncüm olarak hürmetle ve rahmetle anıyorum. Ayrıca zaten çok da severim kendisini. Nutuk atmış bir hatibe olarak, bir dönemin Jean Dark’ı olarak kendisini çok severim, meşalen de çok severek okumuşumdur. Ertesi sabah dedim ki “Ben akşam Allah’a bir söz verdim. Bundan sonra ben başörtülü bir hatun kişiyim.” Üniversite artık yok, bitti. Ve bu sebeple üniversiteye başörtümle girdim, dekan huzuruna çıktım, Allah razı olsun çok anlayışlıydı dekanımız, anlattım durumu, “Peki Ümit.” dedi. Hemen istifamı kabul etti. Böylelikle, izzeti ikbal ile çekildik, Bab-ı Ali’den değil Darülfünun, namı diğer İstanbul Üniversitesinden.

Sonra? Sosyolojiyle temasınız devam etti mi?

Evet. Şöyle, tabii ki İslam Sosyolojisi Bibliyografyası hazırlamaya ben niyet ettim. Yani doktorayla kendi tarihimi keşfettikten ve kiblem değiştikten sonra, Avrupa’dan Osmanlı’ya, Osmanlı’dan İslam’a yöneldikten sonra ben, Arapça bilmiyorum ama Avrupa’da İslam’la ilgili yapılmış olan namütenahi eser var. Dedim ki, bir İslam Sosyolojisi Bibliyografyası hazırlayayım. Batı’da, İslam’la ilgili, Türkçe değil ama bildiğim yabancı diller Fransızca ve İngilizce olduğu için İslam sosyolojisi başlığı altında toplanabilecek olan eserler

varsa ben İslamiyet’i oradan tanıyayım dedim. Arapça kapısından giremiyorum, Batı kapısından gireyim dedim. Bir manada Cemil Meriç’in Hindistan’a Fransa üzerinden gitmesi gibi. Yani Romain Rolland’ı okuyarak ya da Lanza del Vasto’yla tanışarak Cemil Meriç Hind’e yöneliyor. Ben de İslam kapısına Batı’nın İslam hakkında hazırlamış olduğu eserler sarayından gireyim dedim ve 19 bölümlük bir bibliyografya hazırladım, 70-80 sayfa. 19 da besmele rakamıdır biliyorsunuz, özel olarak seçtim 19 bölümü de. Evvela Kuran’ı Kerim meallerini aldım, sonra hadis kitaplarını aldım. Sonra İslam ekonomisi, İslam siyaseti, İslam’da sosyal hayat gibi, aile hayatı gibi, 19 bölümlük bir bibliyografya hazırladım. Bu arada, ifade etmek isterim ki çok sevdiğim talebelerim var. Bunlardan bir tanesi de Ahmet Kot’tur. Ahmet Kot, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde okurken, o öğrenci olaylarının çok civcivli olduğu zamanlarda hedef tahtası hâline getirilmiş olan öğrencilerden birisi, babamı okumuş, bir yaz tatilinde bize geldi. Dedi ki, “Hocam Orta Doğu Teknik Üniversitesinde birtakım problemler var.” dedi. Babam da ona dedi ki, “O zaman sen sosyolojiye gir, bizim Ümit de orada.” dedi. Ahmet Kot, üniversite sınavında tek tercih olarak İstanbul Sosyoloji’yi yazdı ve bölümümüze geldi. Lisans tezini de benimle yapmıştı, Weber bir makalesi üzerine yaptı. Sonra, o biliyorsunuz İngiltere’ye gitti. Ve İngiltere’de bütün Müslüman olmuş İslam entelektüelleriyle tanıştı. Onların eserlerini aldı ve Türkiye’ye geldikten sonra Yeryüzü Yayınlarını kurarak onların tercümelerini Türkiye’ye sunmaya başladı. Ahmet Kot ile bizim görüşmelerimiz sırasında kendisine bu çalışmamdan bahsettim, İslam Sosyolojisi Bibliyografyasından. O da British Library’e gidip oradan çok zengin bir kitap listesi çıkardı, onunla geldi ve bizim ikili imzamızla bu, basıldı. Fakat bu arada biliyorsunuz Erkan Çav’ın hazırladığı bir yazı var Kayıp Dergiye. İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü 21-22. sayısı basılmıştır ama kaybolmuştur, tebahhur etmiştir. Sebep? Ümit Meriç’in İslam Sosyolojisi Bibliyografyası, Muzaffer Ozak’a hürmetle verildiği için ve bu, o dönemin üniversitesinin tüylerini diken diken eden bir karşı çıkış demeyeyim ama başkaldırış olduğu için dergi, yönetim kurulu kararıyla basıldıktan sonra yok edilmiştir. Müsebbibi Ümit Meriç, İslam Sosyolojisi Bibliyografyası.

1986 yılında ben Cezayir’e gittim, uluslararası bir İbni Haldun Kongresi’ne. Abdulcelil Temimi adlı bir profesör de daha sonra Tunus’ta, dünyadaki, İslam ülkelerindeki kamusal ve özel araştırma derneklerinin bir iş birliği üzerine bir toplantı hazırlamıştı. İki seyahatim oldu, biri Cezayir’e İbni Haldun Kongresi’ne, diğeri Tunus’a. Cezayir’deki kongrede ben İbni Haldun’un Cevdet Paşa’yla karşılaştırmasını yaptım ve Batı’daki tesirleri üzerine Fransızca iki tebliğ verdim. O arada ilk defa olarak İslam ülkelerinden gelmiş olan sosyal bilimcilerle tanıştım. İngiltere’den ya da İtalya’dan da sosyal bilimciler vardı ama Mısır’dan ya da İran’dan gelmiş sosyal bilimcilerle Mevdudi ya da Ali Şeriatî’yi okumuş olsam da ilk defa şahsen tanışıyor idim. Bu, Mısır’da Kahire’de bir İbni Haldun Enstitüsü olduğunu öğrenmeme yol açtı. Ben, oradaki, 86 yılındaki bir kapanış oturumunda herkese söz hakkı verilmişti, bu İslam ülkelerinden gelen Müslümanlarla ilk temasım sonunda zihnimde oluşan bir kavramı ürettim: Ümmetoloji kavramı, ümmet bilimi. Yani Batı sosyolojisine saygılarımı ve sevgilerimi sunmakla beraber, İslam ülkelerinin sosyal bilimcilerinin Batı sosyolojisinin dışında tamamen İslam tarihine, İslam coğrafyasına ve İslam’ın bugünüyle geleceğine yönelik sosyal bilim çalışmaları yapmanın bu konuda koordinasyon halinde olmaları gerektiğini düşünerek böyle bir kavram ortaya attım. Bu kavram, şu anda Tuğrul Keskin tarafından gerçekleştiriliyor. Tuğrul Keskin İslam Sosyolojisi başlığı altında bir internet adresine sahip, biliyorsunuz. Ve bir günde bazen 4 tane, İslam toplumlarıyla ilgili makale orada yayımlanıyor. Bunu düşünürken ben, Budist sosyologlar arasında bir internet ağı var, tasavvur buyurun, Budist sosyal bilimciler de kendi aralarında bir ağ kurmuş vaziyetler, İslam ülkelerinin sosyal bilimcileri de bugün benim bildiğim kadarıyla hem çok zengin bir literatür oluşturuyor Türkiye’de ve Türkiye dışında hem de birbirleriyle bu internet imkânları sayesinde koordineli çalışıyorlar. Yani şimdi telefonumu açsam, bugün oraya gelmiş olan, kimisi Ottava’dan, kimisi Dublin’den, kimisi yani Saint-Petersburg’dan diyelim, kimisi Medine’den ya da Kabil’den hocaların makaleleri geliyor. İslam sosyolojisi demiyorum ben sosyoloji kelimesini kullanmıyorum, İslam’ın sosyal bilimciler arasında ümmetoloji kavramı, taş taş, tuğla tuğla, kubbe kubbe inşa edilmektedir. Bu sebeple Tuğrul Keskin’e de huzurunuzda saygılarımı sunuyorum, çok önemli bir iş yerine getiriyor.

İslam Sosyolojisi Bibliyografyasından sonra ve bu ümmetoloji teklifimden sonra ve esnasında, hayatımda ilk defa Kuran’ı Kerim meallerini okumam söz konusu oldu. Yani Elmalılı’dan başlayarak, Kütüb-i Sitte’den geçerek tasavvufi eserleri mesela Mahir İz’in tasavvufundan başlayarak, Kuşeyri’nin ya da Kelabazi’nin eserlerini okuyarak ben artık üniversitedeki ilmi kimliğim ile üniversite dışındaki insani ve İslami kimliğimi evlendirmeye başladım. Bu, derslerime de yansdı. Mesela elementary sosyoloji dersi veriyorum, orada hep kendi tarihimizi ve İslam tarihiyle ilgili kavramları, alfabetik olarak öğrencilerime ders olarak verdim. Mesela “külliye” kavramı. Şimdi Cumhurbaşkanlığı Külliyesi var ama ben bunu 1980’lerde derste çocuklara verdim. Yani külliye, şehrin merkezinde, camii, türbe, sübyan mektebi, medrese efendim, her derecede medrese, aşhanesi vesairesiyle şehrin yani toplumun merkezinde bir İslami çekirdeğin olduğu ve bu çekirdekten doğan çınarla o çınarın altında gölgelenen bir şehir olduğunu öğrencilerime anlattım. Müslüman şehri, İslam şehri üzerine, bu tür dersler de verdim. 1999’daki Ağustos sonrasındaki başörtme kararı ile üniversiteden ayrıldım ve 30 yıl hizmet ettiğim üniversitenin ana binasına giremedim. Mediko Sosyal’e beni almadılar, başörtüm var diye. Yani öğrencilerimin yıllar boyu yaşamış olduğu “zillet” demeyeyim ama “iffeti” ve bu iffetin sonuçlarını ben de bir talebe olarak değil bir bölüm başkanı profesör olarak bizzat yaşadım. Yani polis bana başımda örtüm olduğu için üniversiteye giremezsiniz dedi, polis, bana, ben, bölüm başkanına. Bu tabi benim hayatımın yaralarından birisidir. Elhamdulillah bugün böyle bir derdi kalmadı Türkiye’nin ama yeni kuşaklar, başörtülü kızlarımız, bizim bu konuda ne türlü bir geçmişe sahip olduğumuzu mutlaka hatırlamalılardır. İslam’ı temsil etmenin, bir kadın için başörtüsüyle mümkün olduğunu, bir Türk ve Müslüman olarak dünyada da bu kimliğimizle ancak var olduğumuzu ve var olabileceğimizi idrak etmek. Eğer bir medeniyet teklifimiz varsa, bunun hatun kişilere yansıyan kısmı evet, başımızdaki bir metrelik kumaştır arkadaşlar. Ben bir Müslümanım. Başımdaki başörtüsüyle en büyük iftihar duyduğum zaman da sanıyorum, Amerika’ya, belki Kolombiya’ya seyahatim sırasında Paris’e geldim. Paris-Charles de Gaulle çok büyük bir havaalanı biliyorsunuz. Kıtalaraya göre ayrılıyor binalar. Yani Asya’yı Afrika’ya, işte Amerika’ya Güney

Amerika’ya giden binalar. Ben Güney Amerika binasına girdim, Kolombiya salonuna girdim, orada her türlü kıyafetli insan var, herkes de kendi tercihini yapmak, ait olduğu medeniyeti temsil etmek hakkına sahiptir. Tek başörtülü bendim. O zaman, nasıl bir gurura kapıldığımı ifade edemem. Dedim ki Ya Rabbi, şu anda bu salonda, bu kıtada, İslam’ın izzetini temsil eden tek insan benim dedim. Başörtümle ben burada İslamiyet’i temsil ediyorum. Bu çok büyük bir iftihar duygusudur, kendi medeniyet teklifinizi üzerinizde taşımakta olursunuz. Emekliye ayrıldıktan sonra, her sabah uyandığımda Allah’a şükrettim çünkü 55 sene her sabah uyandığımda mutlaka yapmam gereken bir şey vardı, 8 yaşından 38 yaşına kadar hatta 40 yaşına kadar Cemil Meriç’e kitap okumak; 21 yaşından 55 yaşına kadar üniversitedeki dersi hazırlamak veya o gün neler üzerinde konuşacağımı düşünmek gibi. Ama 55 yaşındaki sabahlarımda Allah’ım dedim, beni dışarıdan hiçbir şey yapmaya mecbur etmiyor. Hayatımda ilk defa özgürdüm.

O sırada İstanbul Büyükşehir Belediyesinin metropoliten çalışmaları var idi. Hayatım hep teorik planda geçmiş olduğu hâlde, ilk defa sahaya inme imkânını buldum ve odak grup çalışmaları yaptım. Yüksek kaldırımdaki hamallarla bile odak grup çalışması yaptım. Ya da İMÇ’deki esnafla odak grup çalışması yaptım; 12’şer kişi, başkanla birlikte 13 kişi. Ve bir manada İstanbul’un kılcal damarlarını öğrenip İstanbul Büyükşehir Belediyesine bunları rapor ettim. Ayrıca o sırada İstanbul’un Adab-ı Muaşeretindeki eksikliğini görerek İstanbullu olmanın 34 altın anahtarı diye bir kitapçık hazırladım, iki öğrencimle beraber, az evvel ismini zikrettiğim Ayşenur Kurtoglu ve hâlen Bakırköy Lisesinde felsefe hocası olan Cafer Vayni’yle beraber. Bu kitabı çok önemli buluyorum, bugün de çok önemli buluyorum. Yani İstanbullu olmanın birtakım kuralları vardır. “Ol mahiler ki derya içredir.” misali İstanbul’da yaşayan insanların pek azı İstanbul’dan haberdar. Bir insan olarak İstanbul’un bitmez tükenmez bir tarihi var, çok zengin bir tarihi var ve bence dünyanın başkenti İstanbul’dur. İstanbul’da yaşayan insanın İstanbul’u öğrenme mecburiyeti vardır. Ben bunu mesela yapıyordum. Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri’ne gittim. Gitmeden önce, o zaman Meydan Larousse var, hazreti Google yok; Meydan Larousse’dan, evdeki bütün kitaplardan Aziz Mahmut Hüdayi’nin şahsiyetini,

külliyenin hikayesini, I. Ahmet ile ilişkilerini öğreniyorum, akşam eve gelip defterime yazıyorum. Böyle kocaman defterlerim var benim. Bir İstanbullu, İstanbul’da yaşama hakkına sahip olmak istiyorsa ki biz artık buna mecburuz. İstanbul bir bilinç kazanma merkezidir. Bu da ancak bilgiyle olacaktır. İstanbul’un tarihini bilmeyen bir insan İstanbul’da yaşamak hakkına sahip değildir. Çünkü İstanbul gerçekten de çok ciddi bir tehdit altında, İstanbul’u herkes beğeniyor, herkes aşık. İstanbul’a sahip çıkmamız lazım, bir insanın eşine sahip çıkması gibi şehrine sahip çıkması lazım geliyor. Ben İstanbul’un tarihini çok önemli buluyorum. Nitekim 2010 Avrupa Kültür Başkent’inin danışmanlarından bir tanesiydim. “İstanbul’a karşı ben ne yapabilirim, tarihine karşı?” dedim ve “Seyyahların Aynasında Şehirlerin Sultanı İstanbul” diye bir kitap kaleme aldım. İlk Arkulf adlı Galyalı papaz, Kudüs dönüşü, İstanbul’da, çünkü Hristiyanlıkta İstanbul kutsal bir şehir değil fakat şehrin kurucusu Konstantinos’un annesi, daha sonra kendisine azizelik payesi verilen Papalık tarafından, Saint Helen, ilk defa olarak İstanbul’dan Kudüs’e gidiyor. İlk hacısı odur Hristiyanlığın. Hristiyanlıkta hac yok. O gidiyor ve Hz. İsa’ya ait olduğu söylenen Hristiyanlığın kutsal emanetlerini alıp İstanbul’a getiriyor. Arkulf, Galyalı bir papaz, İstanbul’a Sent Helen tarafından getirilmiş olan, Hz. İsa’nın kanı, bir flakon, bir tüp içinde, Hz. Meryem’in başörtüsü, Hz. İsa’nın haçı, Hz. İsa’nın çarmıha gerildiği sıradaki çiviler gibi Hz. İsa’ya ait olduğu rivayet edilen Hristiyanlığın emanetlerini alıp İstanbul’a getiriyor. Bu konuda kocaman, Fransızca kitap var. Bunlardan ibaret değil Hristiyanlığın İstanbul’daki kutsal emanetleri. Arkulf ilk yazılı eseri, yani eserinde İstanbul’a ait bir yer ayırıyor ve yüzyıllar boyunca gelen seyyahlar, mesela 13.yy’da Moskova’dan bir papaz geliyor, Ayasofya’da imparatorun taç giyme merasimine, Ayasofya’nın içine bir dron sokmuş gibi anlatıyor. Hani koro şefinin beyaz kaftanını, boynundaki altın haçı, detaylarıyla anlatarak. Bunları ben kitabımda bir araya getirdim. İstanbul Kitaplığı’nda çalıştığım, Allah rahmet eylesin, Çelik Gülersoy’un bize armağan ettiği, hemen Ayasofya’nın yanındaki sokakta biliyorsunuz, ben çalışırken 11 bin kitap vardı, hepsi İstanbul üzerine. Şu anda sayı artık 15 bini geçmiştir tahmin ediyorum. Orada çalıştım ve ilk Arkulf son Anna Masala hatta şimdi bastı bir ilave yaptım. Anna Masala, Roma Üniversitesi Türkoloji

profesörü, Hz. Mevlana’yı özellikle çok seven, o konularda yedi tuğra sahibi olan Anna Masala’nın annesiyle beraber Beykoz’a, iskeleden vapurdan çıkışları, balık yemeye gelişleriyle ilgili bir sahne. İstanbul hakkında en çok eser, 1500’lerin başıyla 1650’ler arasında. 1000 kadar eser var, seyahatnameler. Yani gerçekten de dünyanın payitahtı İstanbul’dur diyorum. Dönemin dünyası, İstanbul’un dünyanın payitahtı olduğunu idrak etmiş, medeniyetin zirvesinde Osmanlı devleti ve bütün dünya han, şimdi bir dönem Paris’i, bir dönem New York’a gidilir gibi İstanbul’a akıyor. Bu eseri de ülkeme hediye etmiş oldum.

Daha sonra, hayatımın seyahatler dönemi başladı diyebilirim. Ben bir dünya seyyahıyım ve hacıyım tabii ki. İki tane umrem de var çok şükür. Kudüs’ü ziyaret ettim, Hz. İsa’nın son akşam yemeğini yediği salon, Yavuz Sultan Selim zamanında mihrap da konmuş oraya. Kudüs çok heyecan verici bir şehir herkese tavsiye ederim gitmesini. Mekke, Medine, Kudüs, Endülüs; sıralamam böyle biliyorsunuz. Efendim, ondan sonra Japonya saymama gerek yok ama gitmediğim az ülke var, çok komik bir şekilde Yunanistan’a ve Suriye’ye gitmedim. Şimdi ben “Sosyolojik Düşünce Atlası” adlı bir kitap hazırlıyorum. Eksik olmasın Erkan Çav bana 3200 sayfalık notlarımın A4 dökümünü getirdi. Konfüçyüs’ten başlıyorum, Batı merkezci şemayı kırmak için. Batı’da böyle bir sosyoloji tarihi kitabı yok, Batı hâlâ kendisini çok seviyor, hâlâ göbeğine konsantre olmuş vaziyette. Ama artık bu kadar küçülen bir dünyada Batı sosyoloji tarihi, teoriler tarihi kitapları ne kendi okurumuzu, öğrencilerimizi tatmin eder ne de dünya okurunu. Ben konuyu İsa’dan Önce 600’den 2600 yıldır hâlâ var olan Konfüçyüs’ten başlatıyorum. Ve kitabın da bir dipnotunda hatırlatıyorum, 2021’de geçen sene, Bordeaux Üniversitesinde Konfüçyüsçülük ve Globalizm üzerine uluslararası bir seminer yapıldı. Şu anda mesela Güney Kore, Singapur, buralarda Konfüçyüsçü ahlak, yani Weber’in “Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu”, Batı için geçerli ama Asya için, Doğu Asya için, Konfüçyanizm’in ahlakı kapitalizmi besliyor. İkinci isim, Kautilya da kitabımda mesela. Bir Hintli, o da aşağı yukarı Konfüçyüs’ün çağdaşı ve “Arthaşatra” diye çok yeni tercüme edilen bir kitabı var Türkçeye, kocaman. Asya’nın Machiavelli’si. Akdeniz medeniyetlerine gelince ben mesela Anadolu

uygarlıklarında Çatalhöyük’e giriyorum, dünyanın ilk şehri. Dokuz bin yıllık tarihi olan Konya’ya 30 km mesafedeki bir şehir. Ve ilk manzara resmi Çatalhöyük’teki o tepeden içine girilen, merdivenlerle girilen evlerden birinde Hasandağı’nın bir infilakını resmeden bir duvar resmi. Ve her bölümün sonuna da karekoduyla o dönemin musikisini koyuyorum. Konfüçyüs yaşarken hangi musikiyi dinliyordu? Çok hoş bir hikâye var bununla ilgili, Konfüçyüs’ün musikişinaslığı biliniyor. Daha talebeyken hocası ona bir parça dinletiyor. O Çin enstrümanları, insan ruhunun en ince tellerini titreten bir zarafettir. İkinci parçayı dinleteceği sırada hocasına diyor ki lütfen durunuz, ben bu eseri kimin bestelediğini çözmek istiyorum. Günlerce o eseri dinliyor ve sonra diyor ki, bunu bir Çin imparatoru ancak bestelemiş olabilir. Sahiden de o eseri besteleyen, eski zamanın bir Çin imparatoru. Yani musikinin ihtişamından, kucaklayışından, bunun herhangi bir müzisyene değil, ancak o toplumun bütününe hükmetmiş olan bir imparatora ait olabileceğini keşfediyor Konfüçyüs. Konfüçyüs döneminin sonuna, karekod olarak o dönemin musikisini internette dinlemek üzere koyuyorum. Kautilya’nın sonuna keza öyle. Bu şekilde, alışılmış bir sosyolojik düşünce atlası değil. Zaten bu bir atlas, bir medeniyetler okuması. Ama özellikle Anadolu medeniyetleri söz konusu olduğu zaman, okurumu ve bütün bu bölümdeki öğrencilerimize Çatalhöyük’ü ziyarete davet ediyorum. Yani Anadolu’da yaşamının bize getirdiği avantajları da sonuna kadar kullanmamız lazım.

Sanırım atlasla birlikte zaten çok önemli bir katkıyı sunmuş olacaksınız.

İnşallah

Yani şu, üniversitede çok uzunca bir süre görev yaptınız.

30 yıl

30 yıl, asistanlıkla birlikte. O dönemde başlamış olduğunuz, devam edemediğiniz, keşke yapsaydım dediğiniz işler var mı?

En önemlisi, sosyoloji tarihi derslerini ve çağdaş sosyoloji teorileri derslerini bir kitap hâline getirmek. Bu beş ciltlik bir kitap oluyor. Aslında zorlanıyorum.

Çünkü ben 1999’da emekliye ayrıldıktan sonra sosyoloji tarihiyle ilgili özel bir çalışma yapmadım. Ama aradan geçen bu neredeyse 23 yıllık zaman zarfında dünya literatürü çiçeklendi, meyve verdi ve benim onları mutlaka görmem lazım. Bunun şöyle bir faydası var; iyi ki geç karar verdim. Tekrar ediyorum, 2021’de Bordeaux’da yapılan bir Konfüçyanizm ve Globalizm konferansından kitabım 2000’de çıkmış olsaydı bahsedemeyecektim. Yani 30 yıllık çalışma hayatının üzerine şimdi bir 20 yıllık birikimi oturtuyorum, bu faydalı. Bunun dışında, mesela aile sosyolojisi dersleri yaptım. Onları kitap hâline getirmek isterdim fakat artık hayatımda buna ayıracak zamanım yok. Kurumlar sosyolojisi derslerimde Fichter’in, bir Kanadalı sosyologdur, tercümesini yaptım. Daha sonra onun tercümesini kim yaptı arkadaşlardan biri yaptı.

Nilgün Çelebi...

Nilgün Çelebi yaptı, Fichter’in tercümesini. Ben ondan çok daha önce yapmıştım. Biraz özetleyerek, derslerde kullanacağım şekilde. Yani şunu söylemek istiyorum, aslında üniversite yıllarımda yapmış olduğum çalışmaların bütününe değeri veremedim. Ama bence önemli olan, o konulardaki çalışmalar başkaları tarafından yapılabilir ama Sosyolojik Düşünce Atlası’nda getirmiş olduğum ufku ancak benim kitabım tanıtacaktır Türkiye’ye. Dolayısıyla onun üzerinde çalışıyorum, inşallah Allah bitirmemi nasip eder, onu da ne zaman bitireceğimi bilemiyorum. Çünkü dediğim gibi literatür çok zenginleşti. Bunların dışında, zannediyorum ki, sosyoloji hocası olmanın dışında, benim kimliğimin bana getirdiği bazı sonuçlar var. Onlardan bir tanesi, bir edebiyatçı değilim ama edebiyatı çok seviyorum ve “Şehir Yazıları” başlığı altında, bir kitap hazırlığım daha var. Birinci bölümde, Dünyanın Kalbe-gahı İstanbul. O kitapta ikinci bölümde Asırların Harman Yeri Anadolu, üçüncü bölümde de Dünyadan Kâinata Mektuplar. Asırların Harman Yeri Anadolu’da Bursa Ulu Camii ile ilgili çok önemli bulduğum bir yazım var, yani 5-6 sayfalık bir yazı. Ama yazıda 1530’larda bir Cuma namazındaki safta, kimlerin yan yana namaz kıldığını anlatıyorum. Nereden biliyorum? Bedri Mermutlu diye, şimdi Ticaret Üniversitesinde hoca olan çok değerli bir arkadaşımız var. Şinasi üzerine tezini benimle yapmıştı, Baykan Bey’le başladı benimle bitirdi. O, Bursa’daki

mezar taşları üzerine iki ciltlik kocaman bir çalışma yaptı. Bütün Bursa mezar taşlarını bugüne taşıdı. Ben 1529’larda, 1530’larda yaşayan ama 1550’lerde ölmüş olanların mezar taşlarına baktım. Hindistan’dan gelen bir ipek tüccarı. Türkmenistan’dan gelen bir deri tüccarı. Ya da işte Emir Sultan Medresesi’nin müderrisi. Bunlar omuz tutuyorlar, omuz omuza namaz kılıyorlar Cuma namazında. Bu şu açıdan önemli, aslında edebi bir çerçeve içinde ben sosyolojik bir gözlemimi okura anlatıyorum. Anadolu’nun önemi, İstanbul’un önemi, bu yazılarda ortaya çıkıyor. Üçüncü bölümde mesela Cezayir’de On Gece ve Bir Gece diye bir yazım var. O yazı da iki Cezayir seyahatim sırasında yapmış olduğum gözlemlere dayanan uzunca, 11 binlik bir tefrika. Benim sosyoloji hocası olma kimliğimle benim Cemil Meriç’in kızı olma kimliğimi bağdaştıran, yani bir manada ikinci kimliğimi ifşa eden bir kitap olacak. Bu şekilde ben de küreselleşen dünyaya hem İstanbul’un önemini anlatıyorum, Anadolu’nun önemini anlatıyorum hem de üçüncü bölümde ülke okurlarımı dünya ile tanıştırmaya gayret ediyorum. Bazı yazılar eksik, bazıları tamamlanmayı bekliyor ama inşallah Sosyolojik Düşünce Atlası’nı bitirdikten sonra, Şehir Yazıları’nı kaleme alacağım. Sonra bir otobiyografik eser konusunda projelerim var. Çünkü ben tabii Cemil Meriç’in kızıyım ama sadece Cemil Meriç’in kızı değilim. Benim hayat tecrübelerimi çağdaşlarıma, bizden sonra gelecek olan insanlara aktarmak gibi bir arzum da var.

Çok güzel. Bir cümleyle hayatınızı özetleseniz?

Bunu bana yeni bir ankette sordular, şöyle cevap verdim. Babam kendi hayat hikâyesini bir cümleyle özetliyor. Benim hayat hikâyemi de bir cümleyle ifade etmek gerekirse hem sosyolog hem mümine kimliğimi birleştiren bir dua bu; bütün dualarımda beşeriyetin İslam’la müşerref olmasını dile getiren bir kulum. Ben buyum. Dünyaya mesajım hem bir sosyoloji profesörü olarak hem bir ümmetoloji kavramının isim annesi olarak, hem de bir kul olarak, bütün beşeriyet için sadece Türkiye için değil, ettiğim dua, beşeriyetin bütününün İslam’da müşerref olmasıdır. Görmek nasip olur mu, gerçek olur mu bilmiyorum ama ahirete bu duamla intikal edeceğim.

Peki hocam, teşekkür ediyoruz.

“Neyimle Övüneyim, İşte Buyum Ben”

Yusuf Ziya Özcan

Yusuf Ziya Özcan, 5 Mart 1951’de Ankara’nın Polatlı ilçesinde doğdu. Eğitim hayatına Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun oldu. Chicago Üniversitesinde yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı, 2003’te ODTÜ’de profesör unvanını aldı. Malezya İslam Üniversitesinde de misafir öğretim üyesi olarak çalıştı ve çeşitli araştırmalara imza attı. Türkiye’deki akademik kariyeri boyunca YÖK başkanlığı, TÜBİTAK başkan yardımcılığı gibi önemli pozisyonlarda bulundu. 2012-2016 arasında Polonya büyükelçiliği görevinde bulundu. Araştırma yöntemleri, oy verme davranışı ve suç sosyolojisi alanlarında uzmanlaşmıştır.

Hocam, çocukluğunuzu, ailenizi, üniversite yıllarını ve Chicago'ya gidişinizi dinleyebiliriz.

1951 yılında Polatlı'da doğdum. Babam subaydı. Astsubay olduğu için Türkiye'nin hemen hemen pek çok yerine bulundum ve okula gittim. Annem ilkokul mezunu bir hanımdı. İki kardeşlik. Maalesef kız kardeşimi bir süre önce kaybettik kanserden. Babamın mesleği yüzünden söylediğim gibi çok yeri gezdik. Okul hayatımda bir devamlılık yok ama bir çeşitlilik var. İnsan ne kadar farklı entelektüel rüzgâra maruz kalırsa eğitimi de o kadar iyi oluyor. Esasında herkes çok okul değiştirmekten şikâyet edebilir ama bence onun bazı faydaları da var. O faydaları da unutmamak gerekiyor. Okul hayatı öyle farklı yerlerde geçti. Gebze'de. Çubuk'ta İlkokulu bitirdim. Orada ortaokula başladım. Çubuk Ortaokulundan mezun olduktan sonra lise arayışına girdi aile. Çünkü Çubuk'ta lise yoktu. Ankara'ya da çok yakın olduğu için git gel dediler. Her gün 40 kilometre gidip gelmek de ailemin çok hoşuna gitmedi. Onun için beni Bilecik'teki Ertuğrul Gazi Lisesine yolladılar. Orası yatılı bir okuldu. Ben de o zaman kazanmıştım. Orada lise 2'ye kadar okudum. Babam sonra tekrar Ankara'ya tayin oldu. Ankara'ya geldim. Aydınlıkevler Lisesine girdim. Oranın ilk mezunlarındanım. 1968 yılında... Gerçek bir 68 kuşağı. Sonra ilgim fen derslerine olmasına rağmen bazı yazar çizer şahısların ve arkadaşların etkisi altında kaldım. Özellikle de bir arkadaşımın ablası Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Felsefe Bölümünde okuyordu. Bize zaman zaman kendi konularından bahsederdi. Kant, Marx falan... O zamanki tecrübeme göre, aklıma ve anlayışıma göre bana çok cazip şeyler gibi geldi ve ben de o gruba katılmaya çalıştım. Gece 12'de İzmir Caddesi'nde böyle yazarçizerlerin toplandığı bir yer vardı. İşte TRT'den hikâye ödülü almış, roman ödülü almış şahıslarla birlikte sabahlara kadar oturup anlamadığım konuları konuşurduk. Onlar çok daha iyi bilirdi. Biz de onlardan feyz almaya çalışırdık. O etkiyle çok iyi olduğum matematik, fizik gibi konuları bırakıp sosyolojiye, felsefeye girmeye karar verdim.

O arkadaşın ablası için felsefe öğrenmek çok faydalı bir konuydu ama benim için öyle değildi. Çok beni tatmin etmedi. Onun için felsefeden sosyolojiye kayma başladım. Sosyolojide de çok teorik müfredat vardı. Ondan da kurtulmak için. Araştırma metotları, istatistik gibi bizim alanımızın daha kantitatif olan

bölümlerine kaçtım. Mesela Aydın Sayılı. Hiç unutmuyorum verdiği bilim tarihi dersini çok sevdim. Müthiş bir adamdı zaten. Allah rahmet eylesin. Çok da iyi öğretiyordu dersi. Onun etkisiyle daha sonra dördüncü sınıfa geldiğimde, bilim tarihinde çözülemeyen bazı problemler vardır. Eski tarihlerde çözülemeyen ve problem olan. Küpün hacmi onlardan bir tanesidir. Bu tür şeyler. Mısırlılar bu işlerde çok iyi oldukları için o konuda bazı metinler yazmışlardı. Öyle bir kitabı tercüme ettim. İngilizce öğreniyim diye tercüme ettim. Bilim tarihine olan ilgimden değil. Sonra Kore’de “Eğitim Sistemi” diye bir ufak kitap vardı, onu tercüme ettim. O tarihlerde yurt dışına çıkmayı gözüme koymuştum. Türkiye’de yapılacak bir yüksek lisans ve doktoranın oradakiler ile mukayese edilmeyeceğini görebiliyordum. O zamanlarda en büyük avantajım lisan olacaktı, lisana hâkim olacaktım. O nedenle iki imtihana girdim. Bunlardan bir tanesi de üçüncü sınıfın sonuna doğru idi galiba. Onu kazandım. Fakat aynı yıl asistan olma şansın belirlediği için dediler ki “Eğer asistan olursan, devlet memuru olursan bundan faydalanamazsın, çünkü bir sene devlette çalışman lazım.” Asalet tasdiki diye bir şey var, onun olması lazım dediler. Onun için o sınavı kazanmama rağmen gayet de iyi bir şekilde kazanmıştım. Çat pat İngilizce ile ama müthiş çalışıyordum. Her gece bir iki saatimi İngilizceye veriyordum. O zaman hayatım daha hızlıydı. Gece eve geç geliyordum. On ikide gelsem bile saat bire ikiye kadar İngilizceyle uğraşıyordum. Önce bir saat bir satırı tercüme edemiyordum. Sonra ikiye çıktı, üçe çıktı. Paragraf ve sayfalar derken o kitapları tercüme edecek seviyeye ulaştım ve onun sayesinde okul kazandım. Oraya gidemeyeceğim anlaşılınca hocalar dediler ki “Belli olmaz, belki bir şans daha doğar, ona girersin.” Herkes üzüldü çünkü kazanıp gidememek kötü bir şey. Allah’tan 1416 sayılı kanun var biliyorsunuz. Öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla yurt dışına öğrenci yollanıyor. O sınav açıldı, tam ben son sınavtayken. Dil Tarih’e herhâlde iki kadro verilmişti. Ona girdik. Üç beş arkadaş. Ben birinci olarak kazandım. Beni Amerika’ya yolladılar, ikinciyi de İngiltere’ye yolladılar. İkinci çok sonradan meşhur bir adam oldu.

Aydın Sayılı’nın bir sınavında arazinin alan hesaplaması ile ilgili bir soru vardı. Bu Mısırlıların yaptığı çalışmalardan bazıları, öyle bir soru sordu. Bir formül vardı bende formülü unuttum. Fakat formülün çıkışını da bize öğretmişti. Ben

baştan alarak formülü geliştirdim ve geliştirdiğim formül kâğıtta da görülüyor. Aynı hocanın anlattığı gibi formülü nasıl bulmuşlarsa onu yaptım. Hocanın bana da böyle büyük bir sevgisi oldu. “Oğlum sen bunu nasıl yapabildin?” dedi. “Formül basit bir formül. Bunu yazabilirsin ama sen tutup formülü çıkarmışsın, herhâlde unuttun falan.” dedi. “Evet, unuttum.” dedim. Formülü unuttunca çıkarttım. Formülü bulmam çok hoşuna gitti. Dedi ki “Bir yere gitmek istersen yurt dışında bana söyle.” Dördüncü sınıfa gittiğimde dedim ki “Hocam bu sınavı kazandım işte gördüğünüz ikinci yarısında bana yardım ederseniz müteşekkir kalırım.” Dedi ki “Nereye gitmek istiyorsun?” Dedim “University of Chicago’ya.” “Niye Harvard değil.” dedi. O Harvard’dan biliyorsunuz dünyada ilk bilim tarihinde doktora yapan bir öğretim üyemiz. Dedim ki “Bütün sosyoloji kitapları Chicago Üniversitesinde basılıyor.” Müthiş bir yanlış, yanılıdır yani böyle bir şeyi nasıl yaptım anlayamadım ama orada yaşamayı bilmiyorsun. University of Chicago Press diye bir yer var. Bu University of Chicago Press üniversiteyle alakası olmayan tamamen ticari bir kuruluş. Üniversitede iyi kitaplar olduğu zaman bunlara teklif ediyor. Bunlar da basıyorlar. O döneme bakarsanız, kitapların çoğu Chicago’dan gelmiştir. Ben de bunu Aydın Bey’e anlattım. O da dedi ki “Ya oğlum öyle olabilir ama bu Harvard’ın kütüphanesinde o zamanlar, 4 milyon kitap var. Üniversite Chicago’nun kütüphanesinde 3 buçuk milyon kitap var ve parası da daha fazladır. Harvard’da araştırma yapmak istersen ben senin yerinde olsam oraya giderim. Ben sana bir mektup yazayım. Referans mektubuyla gidin, sizi kabul ederler.” Gerçekten hoca bana bir mektup yazdı. Harvard’a girmek için genellikle TOEFL lazım. 3 tane sınavı aldıktan sonra giriyorsun. Üniversiteden bana cevap geldi. Siz kabul edilince gelin sizden TOEFL isteyeceğiz. TOEFL da başladıktan sonra alabilirsiniz.

Kendi içinde şartlı bir kabuldür bu. Fakat benim tabii rüyalarımın giren üniversite Chicago olduğu için yayınlarının çokluğundan, sosyoloji kitaplarının çokluğuna. Ben hocaya dedim ki “Hocam ben Chicago’ya gideceğim.” Kalktım Amerika’ya gittim. Washington DC’de yedi hafta İngilizce dersi aldım. Ondan sonra. Okulun zamanı vardı. Haziranda okullara müracaat ettim. Daha önceden müracaat kararları için bize dönüş yapmaları için vakit vardı. 7 hafta da orada vakit geçirdim. Yine okula gittim geldim. Güzel bir lisan okulu var üniversitenin. İlk

cevap University of Chicago'dan geldi. Dünyalar benim oldu. Havalara uçacaktım gelince. Hemen dedim gideyim oraya, derhal bırakayım otelime, kapatayım her şeyi. Anlaşma böyle. 2-3 aylık bir anlaşma yapmıştık. Otelde ise bekledim birazcık sabrettim. Haziran gibi bir tarihte, mayısın sonuna doğru bir tarihte Washington'dan trene bindim, Chicago'ya gittim. Orada çok güzel bir sistem var. Doktora öğrencileri gelince insanlara ev için müracaat ediyorsunuz. Size ev aratıyorlar. Daha ben oraya giderim diye yola çıkmadan mektup geldi uluslararası talebelerin kaldığı bir yatakhanelen, "Dördüncü katta şu numaralı oda size aittir. Gelince aşığdan anahtarını alın, girin." diyorlardı. Gittim. Dördüncü kat komikti. Yorgun argın geldiğim için dedim ki duş alayım. Bornozu falan var. Bornozu giydim, banyoya gittim. Bir de ne göreyim. Orada kız öğrenciler de var. Üstünde hiçbir kıyafet falan yok. Bayağı duş alıyorlar. İnanamadım gözüme. Dedim ya bu nasıl bir yer böyle? Kızlarla erkekler aynı yerde duş alıyorlar. Derhal aşığı indim, odaya gittim, üstümü değiştirdim. Yahu dedim siz ne yapıyorsunuz? Nasıl bir oda verdiniz bana? Ben Orta Doğu'dan gelen bir öğrenciyim. Böyle tutucu bir aileden geliyorum. Yani muhafazakâr bir aileden çıktım. Ben burada kalamam dedim. E dediler, biz söyledik ya dediler. Ben ne olduğunu bilmiyordum. Kadın erkek, ortak, ne bileyim siz bana başka yer verin. Allah'tan hemen altıncı katta bir yer verdiler. Gittim orada kaldım. Üniversite böyle başladı.

Yaz dönemi dersleri de vardı. Bir beyefendi ile tanıştım. Önce onu söyleyeyim. Allah rahmet etsin. O da öldü. Bekir Demirkol. Oraya yedi sekiz sene önce gelmiş. Psikolojide yüksek lisans ve doktora yapmak için gelmiş bir arkadaşı. Abimiz, benden büyük. Onunla kaldığım yerde tanıştım. İki üç gün dedim ki hiç kimseyle konuşmayayım da İngilizcemi birazcık daha geliştirip bunu bir fırsata çevireyim. Kim var diye sordum. 3 gün dayanabildim. Dördüncü gün burada kalan başka Türk var mı? Var dediler. Bekir Demirkol, bilmem kim, Tony Greenwood, Boğaziçinde bir hanım arkadaş falan birkaç kişinin ismini verdiler.

Bekir Demirkol'un ki benim odama yakındı. Bekir'den başlayayım, saat 11 falandı. Bekir hocaya telefon ettim. Çaldı, böyle kalın sesli bir adam cevap verdi. "Buyurun." dedi. "Bekir Bey, ben yeni gelen bir öğrenciyim. Geldim buraya yerleştim. Üç dört günde İngilizce öğrenelim diye, İngilizlerle Amerikalılara konuşayım diye Türklerle irtibata geçmedim ancak iki üç gün dayanabildim.

Dördüncü gün sizinle konuşmaya karar verdim. Eğer vaktiniz varsa aşağıya gelirsiniz.” dedim. “Bir kahve içeriz.” “Olur olur.” dedi. “Sen bekle.” dedi. “Ben bir duş alayım geliyorum.” Davudi bir sesle. Neyse bekliyorum. Geldi. Hoş beşten sonra dedi ki “Hangi okuldansın?” Ben Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin Felsefe Bölümü. “Valizini açtın mı?” “Açtım abi, yerleştim. Hatta odamı bile değiştirdim. Beni dörde verdiler sonra altıya gittim.” dedim. “Size tavsiyem yukarı gidin, valizi kapatın ve başka üniversiteye gidin.” “Abi, anlayamadım.” dedim. “Bu hayallerimdeki üniversite. Aydın Sayılı bana referans mektubu yazdı.” “Siz burada yapamazsınız, burası çok zor, ben yedi senede ancak bir master bitirebildim.” dedi. “Bir sürü derslane de var.” dedi. Ders kitaplarını yazmamış, onları bekliyormuş. “Yani siz benim öyle olacağımı nereden biliyorsunuz?” “Yok, yok siz hemen gidin, yukarıda toplanın, hemen bugün gidin.” dedi. “Hocam başka yere gidin, yazık olur.” falan dedi. İyilik yapmadı, yaptığını zannediyor. Neyse şoke oldum. Akşamı zor ettim. Bir çocuk daha vardı. Ebu Cafer isimli İstanbul Yahudisi Musevi bir arkadaş. İsa’yı yemekte yakaladım. Dedim ki “Böyle bir arkadaşla tanıştım. Bekir. Bekir Abi böyle söyledi”, “Allah’ını seversen boş geçireceğim, ya sen onu dinleme bile.” dedi. “Adam yedi senedir burada davasını bitiremedi.” dedi. “Ekonomide en zorlu bölümlerden bir tanesinde doktora yapan başarılı bir çocuktuk. “Siz onu dinlemeyin.” dedi. “Siz işinize devam edin.” Bekir Bey’in o sözleri beni o kadar motive etti ki. Dedim ki kendimi denemek için bir tane ders alayım. Gittim. Yaz okulunda bir ders aldım, Clark diye bir hoca veriyordu.

Çok hoştu. Bayağı da anlıyordum. İngilizceden çok bir sıkıntı çıkmadı. Bir tane yazı yazdım. İki karşılaştırma istiyordu. Bir on sayfa anlattım. 20 sayfada karşılaştırmaya geçtik. Neyse, hoca bir müddet sonra kâğıtları okudu, beni çağırıldı. Dedim ya dersten başarısız olduk. Acaba niye çağırıyor hoca beni? Ondandan sonra gittim. Dedi ki “Siz herhâlde Orta Doğu’da bir ülkeden Türkiye’den geldiniz, oralarda bu paper yazma konusunda ne kadar iyiler bilmiyorum ama siz de ciddi sorunlar var.” “Nedir?” dedim. “Sorun şu, siz 10 sayfa kimdir, ne yapmıştır, ne tür çalışmalar yapmıştır gibi herkesin bildiği kitaplarda bulunacak bilgileri yazmışsınız.” dedi. Bir baktım 10 sayfayı çizmiş, hiç okumamış. Kırmızı kalemle çizmiş, “Bundan sonrası iyi.” dedi. “Onun için ben de eksi veriyorum.” dedi.

“O ikinci kısımda gerçekten iyi çalışmış, benim istediklerimi yazmışsınız.” dedi. Bunu aldım. Ondan sonra da okul böyle küçük bir slip yolluyor. Orada notunuz yazıyor, dersin adı, notu falan. Bekir abi kahvaltı yapıyordu. Birazcık çekiniyorum çünkü adam başarısız olacaksın dedi. Sen şimdi adama başarılı bir kâğıt not gösteriyorsun. Şöyle hafifçe kâğıdı ittire ittire onun dikkatini yakalayacağım yere kadar indirdim kâğıdı. Bekir Abi baktı “Bunda bir yanlışlık var.” dedi. “Hocam, siz mümkün değil.” dedi. “Bu ders bir teori dersi falan olsun.” dedi. “Yani olmaz mı?” “Ama siz acımasız geliyorsunuz.” dedi. Allah Allah! Şaşırıldı.

Öyle başladık, orada benim için yeni olan şey, sosyoloji bakımından orijinal kitapların okutulması idi. Ve bir sosyoloji dersi vardı, o ders 1-2 diye gidiyordu. Bir derste böyle devam eden arka arkaya, o dersi alan hangi daldan gelirse gelsin müzik, inşaat mühendisliği, elektronik mühendisi aynı kalıba sokuyordu. Hepimiz 2. dönemin sonunda aynı bilgileri öğrendik. Müzikten gelmiş ya da edebiyattan hiç fark etmiyordu. O kadar güzel bir dersti, o derste iki tane dev adamın, dev sosyoloğun gün gelip o giriş dersini vermesini orada gördüm, iki kişi geliyorlardı sınıfa. Mesela James Coleman ile biri geliyor, teoride aynı dersi anlatıyorlar. Dersin yarısını birisi anlatıyor, öbür yarısını birisi anlatıyor. Birisi eksik bırakırsa öbürü onu tamamlıyor, talebelerin sorularına anlatan cevap vermiyor da öbürü cevap veriyor. Öyle mükemmel dersler oluyordu. Yani herkes o dersten çekinirdi. Bense ders saati gelse de gidip şu adamları tekrar dinlesem diye merakla beklerdim, böyle çok hoş derslerdi. İkincisi bu orijinal kitap okuma meselesiydi. Üçüncüsü de haftalık ödevler veriyorlardı. Ki mesela kitap ödevi veriyorlar. O iki kitapla ilgili bir mesele çıkartıyorlar. Diyorlar ki 4 sayfa yazacaksınız. 4 sayfadan fazla da okumuyorlar zaten. Bu insanı disipline ediyor. Böyle bir konuyu kavrayıp dört sayfa içine az bir sayfa sayısı ile ifade edebilmek, onu vaaz edebilmek çok önemli. Öyle bir özelliği de kazandırmaya çalıştılar. Dördüncü beni çarpan mesele oradaki sosyoloji eğitiminin bilgisayar ağırlıklı olmasıydı. Herkese değil, herkesi zorlamıyorlardı. Ama herkese bir defa minimum öğretiyorlar. Almak isteyen onun üzerine kendisi çıkıyordu. Ben bütün istatistik derslerimi bizim bölümde olmasına rağmen gidip İstatistik Bölümünden aldım. Orada daha sıkı öğretiyorlar diye. Bu bilgisayar programlama orada daha iyi öğretiliyordu. Başlarda çok sıkıntı çektim. Türkiye’de hiç

görmediğim bir şeydi, ilk defa orada tanışıklık oldu bilgisayarla. Beceremiyordum. Bir işi o zaman biliyorsunuz böyle PC’ler, laptoplar olmadığı için büyük mainframe vardı ve mainframelerde kartlara pay ederdiniz. Dram kart denirdi onlara. Şu kadar kartlar, sarı kartlar. Herkes görmüştür resmini belki. O kartları desteğe koyar, sırasıyla iki sıra dizer, bilgisayara okuturduk. Bir reader vardı, o da okurdu. Fakat orada o işin başında makineye, ne yapacağınızı, nasıl yapacağınızı söylemeniz lazımdı. Ona da job control language derlerdi. İşte işi kontrol edecek program ifadeleri. Mesela öyle bir şey olduğunu bilmiyordum. Hep ona buna söyledim. Ya böyle bir iş yapacağım diye. Fakat Amerikalılar da son derece öyle yardımsever değiller. Üniversite çok rekabetçi olduğu için herkes kendisi yapmak istiyor ödevi. Siz yapmayın istiyor ki sınıfta bir havası olsun, hocanın gözüne girsin. Çok ona buna sordum, bu bir adamın dikkatini çekti. O da orada bilgisayar kısmının müdürüymüş meğer. Dedi ki “Size bir şey söyleyeyim mi?” dedi. “Siz bunlara soru sormayın.” dedi. “Yahu, ne yapacağım? Nasıl yapabilirim ki?” dedim. “Gelin siz benimle.” dedi, beni götürdü o bilgisayar odasına. Böyle cilt cilt kitaplar var. Kocaman kocaman kitaplar. CSL yazanı çıkarttı. “Sizin sorduğunuz bütün sorular burada.” dedi. “Hangi işi nasıl sunacaksınız? Makineye ne yapmak istediğinizi nasıl söyleyeceksiniz? İşiniz ne kadar sürecek? Hepsini buradan öğreneceksiniz. Kimseye de sormayın. Eğer bir şeyiniz olursa bana gelin.” Dedim ya Allah’ım ya Rabbim! Yani böyle güzel bir şey olur mu? Bir ufacık şey için yarım günü harcadım. Bir ufacık ifade için yarım günümü, o kitabı hiç yanımdan ayırmadım. Ona da çok inat ettim. Bana böyle yardım etmeyen arkadaşlar vardı, Sosyoloji Bölümünde aynı sınıftayız, biz aynı ödevi yapıyoruz, adam yardım etmiyor. Dedim ki bir gün gelecek siz bunu benden soracaksınız. Orada istatistik Bölümünden o dersleri almanın faydası da oldu. Onlardan çok daha iyi öğrendim, programlama da öğrendim. O sıralarda gece 1’de yatağımdan kaldırıyorlar. Ben ödevi çoktan yapmış bitirmiş oluyordum. Bitirip yatmıştım evde. Gece 1’de “Hocam rica etsek bize yapar mısın? Biz size para falan da verelim.” diye teklif ediyorlardı. O hâle geldi. Tamam dedim işte bu. O bilgisayarla çalışmanın çok faydasını gördüm.

O sıralarda SPSS programı, belki tanışksınızdır, SPSS programının yapımcısı Norman Nie diye. O zaman Siyasal Bilgiler Bölümünde, Uluslararası İlişkiler

Bölümünde de vardı galiba. Bir öğretim üyesiydi. Fakat bu kantitatif meselelere meraklı. O da böyle her bir iş için ayrı bir program yapmaktan bıkmış bir adamdı. Şöyle bir datam var, onun için ayrı bir zap kontrol kartları hazırlıyorsunuz. Şu data için başka bir şey yazıyoruz. Bunları standartlaştırma için bir program yazayım da demiş. Verdiğim, submit ettiğim her detayı işleyebilsin. SPSS'in hikâyesi öyle başlamış hocam. Ben de o derste hiç unutmuyorum, Add Hmburg denilen bir Yahudi çocuk vardı. Çok çok akıllı bir çocuktü. Bazen hoca derste bir şeyler anlatır ama biz anlayamazdık. İstatistik biliyordum ama veri analizi bilmiyordum. O çocuğa giderdik. Bize çok basit bir İngilizceyle anlatırdı, mükemmel bir adamdı. Ben İngiliz dilini bu kadar güzel kullanan bir insan görmedim. Çok basit kelimeler, kısa cümlelerle çok zor olan şeyleri anlatabiliyordu. Mükemmeldi. Sonra onunla aramız iyi oldu. Beraber çalışmaya başladık. Bu Norman Nie o zaman SPSS büyük bilgisayarlar için yazılmıştı, Mainframeler için. Böyle küçük bilgisayarlar için değildi, işte onun gelişmesi sırasında bu Add de bana dedi ki bizim çalıştığımızı biliyordu beraber, siz de eğer bir hata bulursanız yüz dolar veririm. Allah Allah, o yüz dolar da bizim gözümüzde ne kadar büyük bir paraydı o zaman? Bir de para, bir de inat meselesi başarı getirecek. Her gece saat 12'de başlayıp sabahın dördüne kadar acaba ne hata bulabiliriz diye deniyorduk. Bu nedenle datayı şöyle verelim, böyle verelim, şunu isteyelim, bunu da onun üzerine koyalım falan diye sabaha kadar başındaydık. Add bir tane buldu ama ben hiç bulamadım.

Yani ben bir yüz doları alamadım ama Add aldı. Zaten o bölümde de o öğrenciydi, beraber çalıştılar, ondan sonra SPSS ticari bir önem kazandı. Hâlâ da kullanılıyor. Yirmi dördüncüsü mü, yirmi beşincisi mi var? Bizim o zamanda küçüklerin birincisi bile yoktu ortada. Büyüklerle uğraşıyorduk, onun çok faydasını gördüm. Bursum üç yüz elli dolardı. Devlet bize 350 dolar veriyordu. Bin dolar dışarıdan para kazanıyordum. Herhâlde o University Of Chicago'da bütün Türk öğrencilerine, diğer üniversitelerde de kırk kişiyi lokantaya götürebilecek kadar param vardı. Onları balıkçıya götürdüm, taze balık yesinler diye. SPSS'e çok şey borçluyum. Bana büyük paralar kazandırdı. Türkiye'ye geldiğimde de öyle oldu zaten. Profesör olmak için epey beklettiler beni. International Islamic Üniversiteye gittim Malezya'da, o bekleme

süresinde okulda maaşımın ne olduğunu bile bilmiyordum. Çünkü dışarıdan iyi para kazanıyordum ve hiç ihtiyacım yoktu. Onun için hiç kimseye boyun eğmedik. Hocam beni profesör yapın, onu yapın bunu yapın. University Of Chicago'da kazandığım, doktora yaparken öğrendiğim bir şey, bir bilgi bazen insanın hayatını değiştirir. Yani çok yardım edebiliyor. Öyle oldu.

Tezime gelince, bu Edward Laumann denilen bir hoca vardı orada. O zamanlar sınıflarda sigara içilirdi. Böyle kocaman bir puro ile gelir. Bir tanesi de bu. Gömleğin cebinde olurdu, içine birkaç nefes çektikten sonra konuşacağı için onu keserdi. Bir makası vardı, keser bir tarafa koyar, derse devam ederdi. Arada sırada pipo da içerdi derste. Ben ona özendim. Ben de dedim pipo içeyim, Laumann içiyorsa ben niye içmiyorum. İlk pipoya orada başladım işte. Pipo aldım kendime. Güzel tütünler vardı böyle kokulu mokulu, aromatik. Onlardan içmeye başladım. Derste bazen hoca pipo içerdi, ben de pipo içtim. Sınıfta herkes sigara falan içerdi. Böyle duman altı olurdu sınıf. Hiç kimsenin bir rahatsızlığı falan olmazdı. Herkes dersi dinler, sorular, tartışmalar olur giderdi. Sigara o zaman o kadar zararlı bir madde diye düşünülmezdi. Ondan sonra başladı yasaklar. Hoca derste beni çok etkiledi. Bu, Laumann, Talcott Parsons'ın öğrencisi, Harvard'dan gelmiş, ondan en çok yaralananlardan bir tanesiydi. Parsons gibi böyle büyük genel teori peşinde değildi. Ama oradan teoriden alınmış bazı parçaların test edilmesi konusunda çok iddialıydı. Network analizi denilen analizin en iyi kullanıcılarından biri odur. İstatistik bir arka planı olmamasına rağmen Almanya'daki bir ilçede, 15 bin nüfuslu bir ilçede, herkese, kim kimle görüşüyor, kim kimden ödünç alıyor, kim kimi ziyaret ediyor gibi bütün ilişkileri bir haritada gösterecek kadar bu network analizini ileri götürdüler ve hoca ondan büyük bir prestij kazandı editoryal çalışması dolayısıyla. İşte o günlerde onları yapıyordu. Benim gözümde çok büyüktü. Hem stratification'da çok iyi şeyler söylüyor hem de bana öğrettiği konunun dışında da çok iyi araştırmalar yapıyor. Onunla çalışmayı kafama koydum. Fakat Norveçli bir hoca da çok iyi biliyordu, o da. Ondan da bir ders almıştım. Onun da matematik tarafı beni etkiledi. Onu da düşünüyordum yani bu adamla çalışayım, bu kabiliyetim birazcık daha gelişsin, matematiksel sosyoloji yapayım falan diye.

Önce Norveçli hocaya gittim. Laumann'dan biraz çekindim. Çünkü o Harvard'dan gelme, Parsons'ın talebesi. Birazcık da teorik mimari de olabilir diye Parsons gibi azıcık endişelerim vardı. Gittim konuştum, "Olur, ben sizle çalışayım." dedi. Ona bir ödev yazdım, bir dersini aldım. Ödevi okumadı. Çok zaman geçti, 2-3 ay geçti not gelmiyor. Meğer Norveç'e kendi ülkesine gitmiş. Ben de ona birkaç defa böyle rahatsız edici şeyler yazdım. Hocam bu nota ihtiyacım var. Ben doktora başlamak üzereyim, sizi onun için seçtim. Bu da onun hoşuna gitmedi. Bir ders daha aldım, onda da aynı şeyi yaptı. Yine notumu çok geç verdi, herkesin notunu geç veriyor. Dedim bu hocayla yapamayacağım. Yani bu her ne kadar matematik konusunda iyiye de ben yine de Norman'a gideyim. Hoca kabul etti beni. Onunla başladık. İyi bir tez yazdığımı düşünüyorum. Dün akşam baktım hoşuma gitti, 2 defa okudum. Oğlum da var. Şimdi İngilizcesi iyi olan bir oğlum var. Hukuk okuyor, ona da okuttum. "Çok güzel olmuş baba." dedi. O da not verdi bize. Geçtik sayılır, sınıfa onunla devam ettim. Birazcık da benim elimdeydi. Ondan sonra en büyük problemi de o çıkarttı. Benim tezimin özünde, işte Türkiye'de pasta büyüyor, gelir dağılımıyla falan alakalı. Mobilité ile ama bölüşümde sorunlar var. Bölüşüm düzgün değil, herkes eşit pay almıyor bundan. Halil İnalçık, Allah rahmet eylesin, "Hocam olur mu, ben her sene Türkiye'ye gittiğimde bizim sokakta hiç araba yoktu." dedi. "Her gittiğimde araba sayısının arttığını görüyorum." dedi. "Ama siz burada başka şeyler söylüyorsunuz." "Hocam artıyor, zenginlik artıyor ama o belli ellerde tutuluyor. Yani öyle, dağılımı yanlış oluyor. Düzgün dağılmıyor, eşit dağılmıyor. İşte bu da bunu gösteriyor." falan. "Yok dedi, öyle değil." dedi. "Türkiye'miz çok ilerliyor." dedi. "Dağılım da iyi. Evvelen hiçbir şeyi olmayanların şimdi evleri var, arabaları var." dedi. "Hocam olabilir, herkes de fakir olacak diye bir şey yok ama bu dağılım görünüyor. Nüfusun şu kadarı, gelirin şu kadarını alıyor, bilmem ikinci şu kadar dilime bu kadar alıyor." Hâlbuki ben de jüriden önce gidip iki defa anlatmıştım, bana Amerikalı hocam "Hoca bilmez, tarihçi." dedi. "Hocam kendi dilinizle anlatın yaptıklarınızı da hoca da anlasın." dedi. "Takdir etmesi için anlaması lazım." İki defa anlatmama rağmen hoca geldi hiç anlatmamışım gibi konuştu orada. Neyse Norman bildiği için durumu, öbür hoca da istatistik bakımından önemliydi.

O dediğim adam o da yardım etti. “Yok, tez iyi hocam.” dedi. “Biz Türkiye kompleksine ne kadar oturduğunu bilemeyiz ama bu tez mekanik olarak iyi.” dedi, “İyi yapılmış, analizler iyi, sonuçları iyi, yorumlar iyi.” Ondand da geçtim geldim. Orta Doğu’ya gelince esas hikâye orada. Orta Doğu’ya gitmek istiyordum. Beni davet etti, Bahattin Akşit’i tanıyordum. Bahattin Akşit de University of Chicago’dandır. Orada o doktorasını bitirmeye gelmişti. Ben orada üçüncü ayımı falan doldurdum galiba. O geldi. Bir iki, üç ay kaldı. Doktorasını yazmıştı zaten. Bazı düzeltmeler yaptı, hocasına okuttu.

Onayını aldıktan sonra savunmaya girdi. O arada onunla tanışmıştım. Muhakkak ODTÜ’ye gelmemi söyledi. Geleyim ODTÜ’ye ama buraya geldim. Millî Eğitim Bakanına mektup geldi mecburi hizmetiniz için bekleyin, siz tayin edileceksiniz, bekleyin. Ama beklerken de Millî Eğitim Bakanlığı’nda bir yer söylediler. Orada mesai yapın. Oraya gittim. Orası talim terbiyenin bir bölümüydü. Baktım odada bir tane müdür bey var. Başka da kimse yok ortalıklerde. Memurlar falan. Böyle böyle ben Amerika’da doktoramı yaptım geldim ama devlet bursu ile yapmıştım. Şimdi beni devlet bir yere tayin edecek. O zamana kadar git orada vazife yap dediler. Ben burada ne yapabilirim derken hocam “Hoş geldiniz.” dedi. “Siz gazete okuyabilirsiniz.” dedi. “Gazetenizi, kitaplarınızı getirin. Burada kitap okuyun.” dedi. Dedim “Ben hocalık yapacağım. Gazete okumaya gelmedim ki. Ben gazete evimde de okurum.” “Öyle olmaz, geleceksiniz.” dedi. “Burada mesai yapacaksınız ama siz ne yapıyorsanız yapın.” dedi. Baktım böyle olacak gibi değil. Birileriyle konuşmaya başladım. Bu mecburi hizmetimi nasıl öğrenebilirim? Neyse biz bunları düşünürken Millî Eğitim’den yazı geldi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’ne tayini çıkmıştır diye. O iyi dedim, memleket, memleket, bayrak dalgalanıyorsa gideriz. Ama gitmeden ben bu hocaya bir dekan Bey’e bir telefon edeyim de oradaki durumu öğreneyim dedim. Çözüm nedir? Kaç kişi var, kimler çalışıyor, olanakları nelerdir? Telefon ettim. Kendimi tanıttım. “Hocam ben kantitatif şeyler yapıyorum. Onun için bilgisayar gibi şeylere ihtiyacım var. Alet edevat falan araçlara.” dedim. “Hocam şimdilik bilgisayarımız yok ama ümit ediyorum 5 yıl içerisinde alacağız.” dedi. “Hocam” dedim “5 yıl ben nasıl beklerim yani ben bu olmazsa yapamam ki. Kendime olabilir ama ben ders veriyorum bilmem ne öğrenciye nasıl öğreteyim bir tane bilgisayar ile.”

dedim. Yani elimdeki bir ufacak aletle. Hocam “Alırız, siz bir gelin.” dedi. “5 yıl çabuk geçer, anlamazsınız bile.” dedi. “Burası güzel bir üniversite.” falan dedi. Baktım olacak gibi değil. YÖK’e müracaat ettik. YÖK’e gittim, baktım benim gibi 40 tane daha adam var. 40 kişiyiz biz. YÖK’te de uğraşiyor insanlar. Ama ben bu arada ODTÜ’ye gittim. Orada kolokyum diye bir şey var. Psikoloji ve sosyoloji birleşikti. 20 civarında hocaları vardı. O 20 kişiye tezin ne olduğunu anlattık. Özetledik, beğendiler. Olur, seni alırız dediler. Ama şeyi bekliyoruz. Tayin Sivas Cumhuriyet Üniversitesine çıktı. Allah’tan o sırada YÖK bu işi halletti de 40’ımızı birden, o 40 kişi de ODTÜ’ye gelmek istiyoruz, ODTÜ’ye transfer ettiler. Kaldığınız her bir yıl için 2 yıl hizmet ediyorsunuz. Ben de Amerika’da 5 yıl kalmıştım. ODTÜ’de 10 yıl hizmet ettim. Ondan kurtulduk. Öyle bir şey oldu. ODTÜ’de başta bilgisayar imkânları o kadar olmasa da mainframe vardı da küçükler yoktu. Beyin ile çalışıyor. O dream kartlarla yine Amerika’da ilk başladığımız zamanki gibi çalışmaya başladık. Fena gitmiyordu, iyi işler yapıyor, öğrencilere de SPSS dersi verebiliyorduk. Onlar da benim gibi geliyorlardı. Oturuyorlardı, makine işlerini yapıyorlardı. Biraz zor oluyordu ama yine de epey arkadaşı yetişti.

Dışarıya çok iş yaptığım için yayın yeteri kadar üretemedim. Çünkü ben hep böyle büyük projelerde data veri analizine alıştığım için ve oradan para kazandığım için oturup hiç para kazanmayan bir faaliyette bulunmak bana o zamanlar çok çekici gelmiyordu, iyi gelmiyordu. İşte bu arada evlenmiştim. Evliliğim bozuldu, iki çocukla beraber kaldım. Paraya da ihtiyacım vardı. Onun için yayından çok ben proje yapmaya başladım. İyi projeler yapıyordum. Sizin hiç duymadığınız Dünya Bankası için güzel şeyler oldu. Parasız pulsuz kalmadım. Ama yayınlar geri kaldı. İkinci evliliğimi yaptım. Eşim şimdi Kıvılcım Hanım Bilkent’te, yayın işine çok önem veren bir hanım. Beni görünce “Bu kadar iş yapıyorsun, Niye yayın çıkmadı bu projeden?” diye beni uyardı. Sonra yayın yapmaya başladım işte. Doçentlik, profesörlük için gerekli olan yayınların hepsi o arada çıktı gitti. Ondan sonra yine de profesörlük için beklettiler. Çünkü iki yıllığına misafir öğretim üyesi olarak Malezya’da Uluslararası İslam Üniversitesi’ne gitmiştim. Oraya İslam’ı öğrenmek ve Türkiye’ye gelince yaymak amacıyla gittiğimi düşündüler. O jürilerin de ilk girdiğimde bir negatif oyu vardı. Dörde

birdi yani orada vermediler onu. Vermeyebilir, üniversitenin hakkıdır. Hepsi 5 olsa bile vermeyebilir. Bazı nedenlerden dolayı orada kaybettim. Sonra arkadaşlar zorladılar. Bırakacaktım ben, yok bir daha müracaat et diye ısrar ettiler. Bir daha müracaat ettim. Yine vermediler. İslam Üniversitesine taktılar ondan sonra. Artık unuttum. Ben dışarıdaki proje işlerini iyice ilerlettim. Güzel ekipler kurdum öğrencilerimle. 50-60 öğrencim vardı. Onları on gruba ayırdım. Bir araştırma istenirse üç gün içerisinde derhal mobilize olup o yerlere gidip eğer örneklem hazırsa örnekleme ya da veri toplayıp onları Ankara’da birleştirip analizi üç beş gün içinde yapıp verecek duruma gelmiştik. Mesela hiç kimse yapmamıştır. 30 binlik örneklem büyüklüğü olan araştırmalar yaptık. Beraber süper şeyler yaptık. Dünya Bankası için bir gelir dağılımı araştırması yaptık falan. Çok güzel şeylerdi. Yani o uluslararası kuruluşların çoğuna böyle büyük data gerektiren işleri bize veriyorlardı. Çünkü hazır ekip vardı, bir de gerçekten sözümü zü tutuyorduk. Bitiririz dediysek o zaman bitiyordu. Öyle bir durum vardı. Bu arada bu akademik işleri yaparken, dersler verirken bir tarafta da çok istediğim için değil, hep devletli bir ayağım oldu. Mesela tanıdığım bir arkadaşım Ekrem Pakdemirli’nin özel kalem müdürüydü. Dedi ki, “Hocam illa sen bize danışmanlık yap.” Tuttum, bir yıl Ekrem Pakdemirli, Ulaştırma Bakanlığında bakan danışmanı oldum. Bana da Türk Hava Yollarını ödev olarak verdi. Her saat başı İstanbul, Ankara hikâyesi var ya, o benim için mesela bir bayrama mal oldu. Bayram günü hiç evime gidemedim, “Onu yetiştireceksiniz.” dedi bana. Sonra, bayramın birinci günü çalıştım, ikinci gün çalışıp üçüncü gün derken bayram gitti. Biz ancak bayram bittiği gün bitirdik işi de eve gittik. Yani öyle şey, saat gecenin 12’sine kadar falan çalışıyorsun bir ekiple beraber. Bütün hava yollarıyla uçuşları ayarladık ve dağıttık. Herkes güzel saatleri almak istiyor falan. Onları karıştırdık, konuşurduk. Öyle işler yaptık.

Ulaştırma Bakanlığından sonra. 2002 yılıydı. Bir gün alışveriş yapıyordum. Akşamüstü o zaman Bilkent’te oturuyoruz. Tübitak’tan telefon ettiler. Onun başındaki hanım. “Hocam, sizinle bir konuşabilir miyim?” dedi. Dedim ki “Hocam ben şimdi alışveriş yapıyorum. Şimdi konuşamazsınız da iki saat sonra ben aldıklarımı eve götüreyim, bırakayım.” “Ama bugün hemen görüşelim.” dedi. Allah Allah dedim, nedir bu acele, ne yapmak istiyorlar. Neyse gittim eşyaları

bıraktım, bir daha gittim. Tabii akşam karanlık bastı. Oradaki bekleyen arkadaşına sordum. “Hoca nerede?” dedim. Ondan sonra “Efendim yukarıda” dedi. “Ben çağırırım.” dedi. Ya telefon etti bir yere. Biraz sonra bir hanım geldi. Terlikle, pijama ile. Ya dedim bu nasıl bir iş böyle? Ben bir iş için geliyorum buraya. Gecenin bu saatinde ben çok önemli bir araştırma yapacaklar diye düşündüm. Hiç aklıma gelmiyor böyle iş teklif edeceği. “Hocam kıyafetime bakma, kusura bakma.” dedi. “Benim evim İstanbul’da ama yukarıda da dört beş odalık böyle bir misafirhanemiz var. Burada kaldım. Onun için gel deyince hemen indim.” dedi. “Bana müsaade edin de üstümü değiştirip geleyim.” dedi. Beni odasına çıkarttı. “Hocam biz sizinle beraber çalışmak istiyoruz.”, “Ne yapacağım sizin için o zaman?” dedim. “Ana kuruluş kanununda sosyal bilimlerin hiç adı geçmez hocam, ben bunu değiştirmek niyetindeyim.” dedi. “Burada sosyal bilimler, orada sadece fen bilimleri yazıyor. Sosyal birimleri de ekleyip onların da fonlardan faydalanmasını sağlamaya çalışacağım. Kanun, teklif falan hazır hepsi.” dedi. “Hatta Meclis’e sevk edildi bile.” Bir baktım hoca böyle devrimsel şeyler söylüyor. Devrim gibi. Sosyal bilimlerden faydalanmak olacak gibi değil. Evvelden de oluyordu. Ben kendim bir fon almıştım ufak bir araştırma için ama küçük bir miktarda. Öyle dişe dokunan bir şey değildi. Fakat kadın böyle şeylerden bahsediyor. Büyük olaylardan bahsediyor. “Olur.” dedim. “Hocam ben çalışıyorum o zaman.” dedi. “Hocam yarın gelin.” dedi. “Ufak tefek bürokratik işler var. Siz isterseniz ODTÜ’de derslerinizi verebilirsiniz, gidip gelebilirsiniz dersler için ama burada görevlendireceksiniz. Sizin artık orada olmanıza ders dışında gerek yok.” dedi. “Tamam.” dedim. Orada da beş yılı harcadım. O beş yıl içerisinde gerçekten sosyal bilimlerden gelen projeleri anladık. İyi de bir şey oldu. Bakarsanız yayınlara. O dönemden sonra hem proje sayısı hem de yayın sayısı birazcık arttı. Onun artmasının nedeni insanların ilk defa sosyal bilimlerden para almaya başlamasındandı. Araştırmaları için destek almaya başladılar. O çok hayırlı bir iş oldu. Bir rolüm olduğu için çok mutluyum. İyi ki bana bu işi verdi ve ben de o işi iyi bir şekilde yaptım. Bir sürü sosyal bilimci arkadaşına imkân sağladık. O iyi oldu.

TÜBİTAK’ta çalışırken beşinci yılımda, bu sefer de YÖK başkanlığı oldu. Hiç aklımda olmayan, yani Türkiye’de hiç kimsenin aklında olmayan bir şeydi.

Çünkü benim böyle bir siyasi yakınlığım olan hiçbir taraf yoktu. Öyle makamlar birazcık da siyasetle yakın olmayı gerektiriyor. Oysa Ahmet Davutoğlu’nu tanıyordum, onu da Malezya’da tanıdım. Onu da anlatayım.

Ahmet Davutoğlu’nu bilmiyorum, ne kadar tanıyorsunuz ama yarı cin diyebileceğimiz bir adamdır. Mükemmel bir beyin, Allah’ın hediye ettiği bir beyin. Çok da tehlikeli bir şahıstır. Sakın 10 yıl önce konuştuğunuz bir şeyi unutacak zannetmeyin. Size aynen hocam, şu tarihte şurada otururken siz bana şu kelimelerle şunu söylediniz diyebilecek kapasitede. Sakın yapmayacağınız şeyleri ona karşı söylemeyin hocam. Çok ters çevirir çünkü unutmuyor. Garip bir şey var. Allah vergisi. Çalışmakla falan değil. Bir de çok çalışıyor ve çok okuyan bir adam. Müthiş bir adam. Biz Malezya’da onunla beraber çalıştık. O benden Malezya’ya iki yıl önce gelmiş. Ben 1992’de gittim. O zannediyorum 1990’da oradaydı. Orada iyi bir dostluk oldu. 20-23 tane öğrencimiz vardı. 6-7 tane de hocaydı. Küçük bir cemaat, komünite. Öyle gurbette de olunca ilişkiler birazcık daha sıkı, koyu oluyor. İyi dostluklar gelişti. Koca sayfaya iki paragraf yazan bir adamdı mesela. Paragrafın başını okuyorsun, sonuna geldiğinde başına ne yazdığını hatırlamıyor falan. Bir ara Amerika’da bir dergiye bir yazı yolladı. Adamlar demişler ki bunu birazcık daha basit yazmak mümkün değil mi? Buna ne yapacağız? Dedim ki “Ben istersen onu böleyim cümlelere.” Neyse makale okunur hâle geldi. Yoksa okunacak hali yok. Bazen bıraksan bir cümle bir sayfa sürecektir. O kadar beyni karışık ki normal bir insan onu takip edemiyor. Neyse öyle dostluklar oldu.

Bir hikâye anlatayım size isterseniz. Çok hoştur hem de. Ne kadar zeki bir adam olduğunu görürsünüz. Şimdi benim bu bilgisayara ilgim dolayısıyla herkesten önce oraya bilgisayarımı aldım ve onunla mesaj yolluyorum. Sadece o zaman e-mail yollamak vardı, başka bir şey yoktu. Yolluyorum. Bunu Türkiye’de gazeteciler falan da yapıyor yani dünyadaki herkese. Gazeteciler de uzaklardan merkezlerin haberlerini bu yolla yolluyorlar, bilgisayarına yazıyorlar ve onu transfer ediyorlardı. Ahmet Hoca buna çok özendi. “Hocam benim muhakkak böyle bir hizmetim olması lazım. Ben bundan faydalanmak istiyorum.” dedi. Hocam senin bilgisayarın Apple, onlara bir şey yapamam.” dedim. “PC temelli olsaydı ben içini açar bir modem uydurur yapardım. Ama bu içini açtırmıyor zaten

modeminiz yoksa yok demektir. Yani alette kullanılamaz." "Hocam bir yolunu bul." dedi. Allah Allah öyle deyince düşündüm, dedim ki bir sorayım bakayım harici modem var mı bunlar için? Aklıma geldi, oraya buraya yazdım, var dediler ama nerede. Bulamıyoruz aleti, var ama hiçbir yerde yok. Neyse ara ara ara... Arkadaşın bir tanesi dedi ki "Sen niye Singapur'a bakmıyorsun?" Öyle deyince şaşırđım. Singapur 4 buçuk saat uzaklıkta, İstanbul mesafesinde yani. Hemen bakayım dedim. Baktım hakikaten birkaç marka var. Dedik ki Singapur'a gidelim. O hafta bindik. Onun ailesi, benim ailem. Singapur'a giderken arabayı ben sürdüm. Oraya yaklaşıncı dedi ki "Singapur'a böyle bir köprüden geçiyoruz sonra gümrük var. Gümrükten geçip giriyorsun, buralara gelmişliğim var, arabayı ben kullanayım." Ben normalde haritadan gidiyorum. Yer değıştirdik. Sonra ona haritayı verdim. Böyle bir şey görmedim. Adam aldığı haritayı direksiyon üzerine koydu, böyle açtı. Singapur da küçük bir yer ama şehir merkezi çok karışık; yüksek binalar, binlerce küçük sokak... Ama haritaya üç dört dakika baktı. Hatta bir ara dedim ki acaba hoca hasta mı oldu? Hiç sesi çıkmıyor. Beş dakika geçti, haritayı kapattı. Dedi ki "Hocam buna ihtiyacımız yok artık. Singapur'un ortasına gidiyoruz." "Nasıl ihtiyacımız yok?" dedim. "Sen merak etme." dedi. Gittik böyle bir 15-20 dakika sürdü. Bir yerde durdu. Bana, "Aradığım dükkân şurası." dedi. Bir baktım hakikaten aradığım markanın dükkânı orası. Adam haritayı ezberledi adeta. Neyse geldik, onun işi de halloldu.

O Ahmet Davutoğlu Başbakanlıkta danışman iken bir ara çay kahve için beni davet etti. O zaman yarım saat bir vaktim var. Oturduk, kısa bir sohbet ettik. "Arada gel, çay kahve içip eski günleri yâd edelim." dedi. Ben de bazı zamanlar giderdim, çay içerdik. Bir gittiğimde dedi ki "Hocam sizden bir şey rica edebilir miyim?" "Buyurun." dedim. Dedi ki "YÖK'te bir üyeye ihtiyacımız var. Başbakan bu görevi bize verdi. Onun araştırmasını yapıyoruz, sizin de YÖK üyesi olmaya layık gördüğünüz arkadaşlarınız varsa onları bize verirsiniz çok memnun oluruz." dedi. "Siz düşünün iyice." dedi. "O listeyi bana bilgisayarla yollayın hocam." dedi. Neyse ben geldim eve düşündüm. Aklıma üç beş kişinin ismi geldi. Yazdım, verdim. Bir müddet daha geçti. Bir iki hafta sonra bana bir daha çay kahve içelim dedi. Gittim. "Hocam, biz listenize baktık. Küçük liste. Biraz bunu genişletmek mümkün değil mi?" dedi. "İyi genişletelim."

dedim. Yine aradan bir zaman geçtiğinde çağırdı, yemek yemeğe davet etti. Gittik. “Hocam o listeye de baktık. Acaba, dışarıda bıraktığınız arkadaşlarınız olamaz mı?” dedi. Biraz sinirlenmeye başladım. Ya Ahmet Hocam? Yani bir YÖK üyeliği için beni niye bu kadar uğraştırıyor? diye düşündüm. “Bu kadar değerli insan var bu listede. Bunların her birisi o makama layık insanlar, yaparlar işi.” dedim. “Yok, yok. Hocam siz isterseniz birazcık daha araştırın.” dedi. “Zihninizi birazcık yorun.” dedi. “Yurt dışındakilere de bakabilirsiniz.” “Yahu, Ahmet, şimdi bundan fazla bir şey yapılamaz. Burada Türkiye’nin en iyi adamları var. Sadece sosyal bilimlerden değil, sizin alanınızdan, mühendislikten, şuradan, buradan, tiptan, her yerden var.” dedim. “Yetmez mi?” “Hocam bu üye, başkan da olabilir çünkü başkanın zamanı bitiyor.” dedi. Şimdi işin rengi değişti. Siz YÖK Başkanı atamak istiyorsunuz. “Atayacağınız üye YÖK Başkanı olabilir.” “Öyle.” dedi. Hadi bir daha başladık, bu sefer “Hocam CV’lerini de alabilir misiniz?” dedi. Nasıl alayım ben? Adam soruyor bunu, ne için istiyorsun falan diye. Ne diyeceğim? Neyse, nazımın geçtiklerinden aldım götürdüm. Memnun oldu. “Hocam bir ricam daha var.” dedi. “Bir de sizin CV’nizi alabilir miyim?” Dedim ki “Benim böyle bir niyetim falan yok.” “Siz yurt dışında çok prestijli bir okulda doktora yapmış tanınmış hocalarımızdan bir tanesisiniz.” dedi. Başarılı falan... “Peki, olur.” dedim. “Eve gidince onu da yollayın.” dedi. Neyse yolladım. Aradan epey bir zaman geçti.

Bu arada Ilısu Barajı’nın çalışmalarında yeniden yerleştirme projesi var. Orada çalışıyorum. Amerikalılar var, Dünya Bankası’ndan insanlar var. Biz oralara gidip geliyoruz böyle. Bir gün, sahadan dönerken akşamüstü yağmurlu, çamurlu da bir gündü. Bir arkadaş telefon etti, dedi ki “Hocam siz YÖK Başkanı oluyorsunuz, biliyor musunuz?” “Allah’ını seversen dedim gırgır geçme. Bugün çok yorucu geçti. Bırak ben otelime gideyim.” dedim. “Ya hocam sen bana inanmıyor musun?” dedi. “O zaman kaynağını söyle inanayım.” dedim. “Sen benim gibi hem gazeteci hem akademisyen bir adama kaynak mı soruyorsun.” dedi. Ondan sonra ben de hanıma telefon ettim. Dedim ki, ya bugün böyle garip bir şey oldu. Sahadan dönerken dedim şu telefon etti sen YÖK başkanı olacaksın diye. Ondan sonra ertesi gün oldu. Yine sahadan dönüyoruz akşamüstü. Bu sefer de İçişleri Bakanı’nın özel kalem müdürü aradı. Dedi ki, “Hocam, Sayın

Bakanımız sizinle bugün saat sekizde görüşmeyi arzu eder." "Allah Allah ya ne var." dedim. "Bir araştırma mı yapacaksınız? Onun için mi lazım?" dedim. "Ben şimdi buradayım. Buradan da uçak yok." Uçak hakikaten ertesi gün kalkıyordu. "Ancak" dedim, "Yarın gelebilirim, tamam mı? Yarın gelince de ben size telefon ederim, uygunsuz bakan gelir, görüşürüm." dedim. "Biz sizi alırsız hocam." dedi. Hakikaten bir tane araba yollamışlar. Bir şoför, bir de bir memur. Beni aldılar.

İş çıkışı, hava yağmurlu, ayaklarım çamurlu... Dedim ki "Arkadaşlar ben bir evime gideyim de isterseniz bir üstümü değiştireyim, bir de duş alayım. Çok çabuk duş alırım. İki dakika sürmez." "Olmaz." dediler. "Efendim Bakan Bey bekliyor." "Yahu," dedim "Beklesin azıcık, ne olacak ki? Yani 10 dakika bir gecikme olacak. Bizim ev şurada, Bilkent'te gideceğiz, bakanımız Meclisin karşısında İçişleri Bakanı." "Yok, yok." dedi. "Ben o riski göze alamam." "Peki, gidelim." dedim. Neyse gidince Bakan Bey telefon etti. Hocanın karnı açtır. Yoldan gelirse yemek yesin öyle beni beklesin. Odada televizyon var. Benim de gözüm televizyonda. Sene sonu bütçe bağlanacak. Bütçe konuşmaları yapılıyor mecliste. Konuşmacı da beni çağırın Bakan Beşir Atalay. "Yahu, Beşir Bey mecliste konuşuyor, sen beni buraya apar topar getirttin, bu iki saat sürer." dedim. "Yok, yok." dedi. "Efendim, konuşmayacak." Hakikaten dediği doğru çıktı. Biz kebabı yedik. 15 dakika sonra telefon geldi. Geliyorum diye, meclisten dönüyor. Geldi hoca, oturdu... Beşir Hoca, Allah selamet versin çok zor konuşan bir adamdır. Ağzından lafları kerpetenle alırsınız, tamam mı? Kesinlikle konuşmaz. Bir konuşuyor, bir konuşuyor. Bir garibime gitti. Hocam ben hiç öyle görmedim. Utanırım. Sabah bir değişiklik olduğunu anladım ama ne olduğunu anlamadım. Ne geleceğini de merak ediyorum. Niye çağırdıklarını bilmiyorum ama. İki bir YÖK ile ilgili sorular soruyor. "Hocam," diyor, "YÖK'te sizin için en acil sorunlar nelerdir? Siz olsanız bu rektör atama işini nasıl halledersiniz? Öğretim üyesi temininde planlarınız nedir? Bu mesleki okulları ne yapmalı?" Allah Allah, ben konuşuyorum, o başka soruya geçiyor, ben konuşuyorum, o başka sorulara geçiyor. Dedim ki, "Hocam ben anlamadım." "YÖK ile ilgili bir araştırma mı var? Benim aklım araştırmada. Bunlar beni hep öyle kullanıyorlar. "Bir araştırma mı yapacaksınız? Bırakın," dedim. "Ben bunu inceliyorum. Siz bana konuyu verin, ben onun sorunsalını

da yazayım, vereyim. Yani bu konuda şuna bakmak lazım, buna bakmak lazım” diye konuşurken “Yok, yok.” dedi. “Biz sohbete devam edelim.” Arada kuruyemiş geliyor gidiyor, portakallar bilmem neler gelip gidiyor, yiyoruz. Gözüm üstümde, saat 12’ye yaklaşıyor. O kadar vakit geçti ki sıkılmaya da başladım. Hep YÖK, YÖK, YÖK.... Başka konu da konuşulmuyor. Bir de anlamıyorum niye oradayım, bir anlasmam. Belki sabredeceğiz.

“Hocam ben evime gideyim, çok yorgunum, üstüm başım da çok pis. Müsaa- de ederseniz sabahleyin geleyim.” dedim. “Yok hocam” dedi. “Bunu bu akşam bitireceğiz.” dedi. Neyse birkaç tane daha soru sordu. Ben yine rahatsızım, bu arada saatime bakıyorum, anlasmam yani illa gitmek istediğimi diye. Sonra bir nokta geldi, koştum artık. Dedim ki, “Hocam yeter ben evime gideceğim.” Çünkü niye orada olduğumu da anlamıyorum. “Yarın Cumhurbaşkanımızla görüşeceğiz.” dedi. “Dışişleri Bakanlığı konutu var Cumhurbaşkanlığının altında. Siz saat 10’da orada olun.” dedi. Dedim ki bunlar herhâlde Türkiye çapında bir araştırma yapacaklar. Cumhurbaşkanlığı falan da bunlara destek olacak. Yani bazen yaptırıyorlar. Akademik araştırmalar böyle işte üniversitelerle ilgili. Neyse eve geldim, hanıma söyledim. Hanım dedi ki yahu bu gerçekten garip. Sen bir çay yap, ben bir duş alayım da biraz düşüneyim... Oturdum o gecenin o saatinde, o yorgunlukla YÖK’te ne olup bitiyor onlara baktım.

Tamam, akademisyenim, içindeyim, biliyorum ama epey bir çalıştım. Saat gece 2-3’e kadar. Neyse sabahleyin kalktım. Araştırmaya gittiğimiz için kışın, aralık ayı. Kar yağmış, araba karlar altında kalmış. Bastık düğmeye çalışmadı. Karları temizledim. Bilkent çayrılık bir yer biliyorsunuz. İşte arabayı bir yerde bıraktık. Gittim, herkes beni bekliyor. Buyurun, kapılar açılıyor, içeri girdim. Dediler bir çay için, o zamana kadar 5 dakika var. Cumhurbaşkanımız hazır olacak. Çay içtik, çıktım, vakit geldi. Tam on anda bir baktım karşıda kapı var.

Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül kapıda beyaz bir boğazlı kazak, gri bir pantolon ve hoş bir ayakkabı, beni beklerken gördüm, içeride Ahmet Davutoğlu ve Beşir Atalay vardı. İçeri aldılar. Cumhurbaşkanımız önce bir 20 dakika işte Türkiye’de görmek istediği üniversiteleri anlattı. Nasıl olmalı? Bunun için YÖK ne yapmalı? Sonra bana döndü. “Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz

hocam?" "YÖK'ün görevleri ne olmalı? Nasıl üniversitelerimizi kalkındırabiliriz. YÖK nasıl yapılandırılmalı?" falan diye sordu, ben de bildiğim kadarıyla yurt dışındaki tecrübelerin istikametinde, onlardan da faydalanarak cevap vermeye çalıştım. Sonra öğretim üyesi teminini sordu. "O konuda ne yapabilirsiniz?" dedi. Sonra başörtüsünü, katsayıyı sordu. Çok çeşitli konuları sordu. Mesleki okulları sordu. "Bu üniversite sınavı giriş sınavıyla ilgili düşünceleriniz var mı?" dedi. Böyle bir saate yakın bir konuşmadı. Hatta bana çay ısmarlamıştı, çay içmeyi unuttum, "Hocam çayınızı içmediniz, siz bir çayınızı için." dedi, bir duralım. Neyse bir yudum aldım, tekrar devam ettik. Bir ara durdu, "Hocam, siz bizim yeni YÖK başkanımızsınız, hayırlı olsun." dedi. "Siz iyi iş yaparsanız ben çok mutlu olurum. Ama siz iyi iş yapmazsanız, ben gerçekten çok üzülürüm." dedi. "Şimdi bu 4 yıl içerisinde," dedi "Biz size elimizden gelen yardımı yaparız ama siz sakın istifa etmeyin. Sizden tek ricam bu." dedi. Ben sevineyim mi üzüleyim mi bilemedim. 50 tonu sırtımda hissettim. Eve gittim, evde hanıma anlattım. Hanım şaşırды, hiç ihtimal vermediği için böyle bir şeyin olacağına. Arkadan yalnız haber duyuldu, nasıl duyulduysa. Ev gazeteci istilasına uğradı. Nereden duyduklar? Herhâlde birkaç gün sonra da Resmi Gazete'de yayımlandı. Ondan sonra başladık.

YÖK'teki tecrübelerinizi dinlemek isteriz hocam. Öncelikli olarak hangi konularla ilgilenmek istediniz?

YÖK'ten birazcık bahsedeyim. Ben oraya geldiğimde iki ciddi problem vardı. Bunların bir tanesi başörtüsü, bir tanesi de katsayı. Hatta bir üçüncüsünü de ekleyebiliriz. Üçüncüsü de kontenjan meselesiydi. Gerçekten üniversite eğitimi için dışarıda bekleyen çok sayıda genç vardı ve bu hem hükümetin üzerine büyük bir baskıydı hem de üniversitelerin üstünde bir baskıydı. Fakat üniversitelerin sonradan buna çok aldırmadıklarını gördüm. Hatta hiç bu konuyla ilgilenmediklerini ciddi bir şekilde gördüm. Çünkü eğer onlar ilgilenseydi kendi içlerinde, her üniversite kapasiteyi arttırıcı önlemler alır, ondan da YÖK'ü haberdar ederdi. Mesela biz 50 kişi alıyorduk şu bölüme, şimdi birazcık daha iyi durumdayız. Bunu 60'a, 55'e 5-10 arttırabilirsiniz diye önerilerde bulunabilirdi. Öyle önerilerde bulunmamışlar. Bunun keşfi tıp kontenjanlarına

bakarken ortaya çıktı. Türkiye’de çok garip bir şey olmuş. Yıl söylemeyeyim, 70’li yılların ortasına kadar Türkiye’de 47 tane tıp fakültesi varmış ve bunlar 5000 civarında öğrenci alıyorlarmış. Kontenjan o kadarmış. Aradan 25-30 yıl geçmiş. Tıp fakültesi sayısı neredeyse 2 misli, 40 daha artmış. Fakat öğrenci sayısı sadece 5000’den 5018’e çıkmış. Ben tıp fakültesi dekanlarından bazılarına dedim ki “Her tıp fakültesi açıldığında kontenjanı mı azaltıyorsunuz? Bakın bu kadar yıl, işte 10-15 yıl geçmiş. 5000 alıyormuşsunuz, şimdi 5018 alıyoruz ama arada epey bir tıp fakültesi yapılmış bu ülkede.”

Tabii hocalar da kendi fakültelerini düşündükleri için, bütün tıp fakültelerini ilgilendiren bir soruya cevap veremediler. Ama belliydi ki onların tarafından kontenjanları sınırlı tutmakta bir niyet vardı. O sene arttırmaya başladık. İlk sene zannediyorum yüzde 25 civarında arttı kontenjanlar genel olarak. Sonra ikinci sene birazcık azaldı, yüzde 19-20’lere indi. Sonra bir sonraki sene yüzde 15 arttı. Ondan sonrayı da o kadar arttırdık ve böyle bir trend içine girdi. Sistem birazcık rahatladı. Dışarıdaki öğrencilerin içeriye alınması bakımından rahatladı ama bu sefer de kalitede büyük bir sorun çıktı. Birdenbire siz kontenjanı yüzde 25 arttırırsanız bunun ister istemez kaliteye bir etkisi oluyor. Hiç kimse diyemez ki bu kantitatif gelişme aynı zamanda kalitatif bir gelişmeye işaret eder. Öyle bir şey yok. Kalitede muhakkak kaybediyorsunuz. Bugünlerde üniversitede yaşadığımız sorunların bir kısmı o dönemden kalma. Hâlâ daha toparlayamadık. Niye toparlayamadık? Çünkü üniversite açıyorsunuz, öğrenci alıyorsunuz ama öğretim üyesi yok mesela. Bina yapabilirsiniz, içine böyle kameralar koyabilirsiniz, alet edevat, ekipman, araç gereç alabilirsiniz ama eğitim yapacak insanlar yok. Hocalar yok. Bir hocanın yetişmesi, biliyorsunuz bir doktora yapması 6 sene alıyor. Ondan sonra ders verecek, güvenilir şekilde ders verecek hâle gelmesi, o doktoradan da bir iki sene sonra başlıyor ve sonrasında görevlendirebiliyorsunuz.

YÖK’te yarattığımız o fiziksel büyüme kalite açısından bir dezavantaj oldu. Bunu kabul etmek zorundayız. Problemi bir yanıyla çözerken bu sırada bir başka problem yarattık. Hadi dışarıda beklemesin öğrencileri içeri alalım dedik ama aldın da altyapının ona göre mi? Özellikle insan kaynağın ona göre mi? Ona göre değildi. O öyle gitti. Diğer problem başörtüsü problemiydi.

Onunla gerçekten çok uğraştım. İlk geldiğim 1 ay içerisinde bir tane kendi imzamlı bir mektup yazıp üniversitelere yolladım fakat YÖK’ün içinde ilk başladığımda iki grup insan vardı. Ben ve benim gibi düşünenlerin sayısı azdı. Ama eskiden kalmış ve farklı düşünenlerin sayısı fazlaydı. Onun için YÖK’ün içinde karar almak son derece zordu. Hatta genel kurul öncesinde onlarla oturup pazarlık ederdik. Şu meseleyi konuşacağız, karar vereceğiz veya sadece konuşacağız, karar vermeyeceğiz. Onun için gelin derdik. 9’da başlaması gereken toplantılar bazen 10’da bazen 10 buçukta başlardı. Çünkü orada geçen bir buçuk saat karşılıklı tarafla anlaşma için geçerdi. Şartları konuşulurdu. Toplantı olduğunda ne konuşulacak? Karar alınacak mı, alınmayacak mı? Çünkü onlar da bizim her an başarısızlık konusunda bir şey yapacağımızı bekliyorlardı. Onlar da temkinliydi. Ama birinci senenin sonunda, bu YÖK’ün genel kurulunun kompozisyonu değişti. O zaman herkes benim gibi düşünenlerden olmaya başladı. Aynı değerlere sahiptik. O zaman işler birazcık daha kolay gitti. O ilk yazdığım mektup tek başına yazdığım ve genel kurula danışmadığım için başkanın kendi inisiyatifi olarak düşünüldü ve soruşturma açtılar. Anayasa Mahkemesine getirdiler meseleyi. Bir şekilde onun önünü kestiler.

Fakat mesaj Anadolu üniversitelerine gitmişti. Anadolu üniversitelerindeki rektörler benim dediğim gibi hareket etmeye başladılar. Okula başörtülü gelen öğrencileri çıkartmamaya başladılar. Hiçbir şekilde onlara müdahâle etmiyorlardı. Hem okula hem de sınıflara rahatça girebiliyorlardı. Yani hareket böyle başladı. Ben hissediyordum sonunda olacağını ama bir türlü YÖK’ten böyle tamamen problem çözücü bir kararın çıkması mümkün olmadı. Üçüncü seneydi zannediyorum, 2010 yılında, Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde bir kız öğrenci, 3. sınıf öğrencisi final sınavına giriyor. Hoca kızı dışarı atıyor, bu başörtüsüyle sınava giremezsin diye. Kız öğrenci de bize bir dilekçe yazdı, durumu anlattı. Dedi ki, bu final hakkımdan mahrum oldum, çıkarttılar sınıftan. Dilekçeyi hukuk müşaviri bana getirdi. “Böyle bir dilekçe var, ne yapalım?” dedi. “Aman yahu bu çok iyi bir şey, sen hemen buna çok güçlü bir cevap yaz.” dedim. “Hiçbir öğrenci sınıftan kıyafeti nedeni ile çıkartılamaz. Çünkü bu öğretim hakkını almak anlamına gelir. Bizim böyle bir hakkımız yok.” Sonra bizim disiplin yönetmeliğimizde böyle bir suç yok, öğrencinin başörtülü sınıfa

girmesi diye bir suç yok ki buna ceza verelim. Yani nasıl siz çıkartıyorsunuz? Hocanın yapabileceği tek şey şudur: Bir tane tutanak tutar ve YÖK’e verir. Hukuk müşaviri bir yazı getirdi. Gayet güzel de yazmıştı, üzerinde birazcık oynadık, daha güçlü hâle getirdik.

Sonra dedi ki, “Hocam siz bu mektubu yayınlarsanız yer yerinden oynar.” Dedim ki “Ya biz zaten onu istemiyor muyuz? Yani yer yerinden oynasın da problemi çözelim, yoksa nerede nasıl çözeceğiz?” “Görürsünüz, çok tehlikeli bir şey yapıyorsunuz. Ben sizi uyarayım da.” dedi. “Sen bunu temize çek getir.” dedim. Getirdi, ben imzaladım ve hemen yolladık. Bekliyorum ki ertesi gün gazeteler yazsın, televizyonlar konuşsun falan ses yok, ikinci gün yok, üçüncü yok, bir hafta yok, iki hafta yok, bir ay yok. Buna da sık sık her gün beni gördüğü için söylüyorum, hani dedim ya, yer yerinden oynayacaktı, hiçbir şey olduğu yok hiçbir şey olmadı. Üç ay geçti artık, bir yaz günü, İstanbul gazetelerinden bir tanesinde “Başörtüsü resmen kalkmıştır, YÖK öğrencilerin sınıftan atılmasını yasakladı.” gibi bir başlık. Hemen geldi hukuk müşaviri, “Gördün mü hocam. Bak neler oluyor şimdi sen seyret bundan sonra.” dedi. Hakikaten ondan sonra dediği gibi çıktı. O çok büyük bir avantaj sağladı bize, öğrenciyi sınıftan atmaları ve eğitim hakkını elinden almaları büyük bir olaydı. Ben de onu bahane ederek genel kurula getirdim ve genel kurulda bir yazı çıkarttık. Bundan böyle öğrencilerin eğitimden mahrum edilmesi başörtüsü nedeniyle mümkün değildir, bu yapılamaz ancak tutanak tutabilirsiniz. Tutanaqları bize yollarsanız, biz inceleriz. Eğer cezai bir şey varsa biz ceza veririz. Ayrıca vereceğimiz bir ceza yok zaten. Bunun bir cezası yok. Başörtülü sınıfa girmenin cezası olur mu? Kılık kıyafetle geliyor. Benim bıyığım var diye siz beni şimdi cezalandıracak mısınız? Yok, aynı şey. O öyle halloldu. Katsayı çok daha zor halloldu. Katsayıyı ilk toplantılardan itibaren ima etmeye başladım. Bu Türkiye’yi çok kırılğan hâle getiren ciddi bir sorun, muhakkak bu sorunun üstesinden gelmeliyiz fakat karşiki grup çoğunlukta olduğu için hiçbir şey yapamadık. Neredeyse insanlar beni o konuda konuşturmayacaklardı, konuşursanız çıkarız diyorlardı. Öyle tehdit ediyorlardı. O durumdaydık. Bu kompozisyon değişince bir yıl sonra ben yavaş yavaş konuşmaya başladım. Bazı bizden arkadaşlar, o 45 puanlık sorunu dediler, yarısını bu yıl kaldıralım,

farkı azaltalım, herkes girebileceği yere girecek duruma gelsin. Öbür kısmı da bir dahaki sene yaparız. Çok garibime gitti böyle bir şey. Bir haksızlık varsa tamamen kaldıralım ne diye yarısını bu sene kaldırıp yarısını bir sonraki seneye bırakacağız. Yan odada birazcık düşündüm kendi kendime dedim ki bunu halk da bekliyor şimdi bir de böyle siyasi bir baskı da var üzerimizde, ne yapmak lazım? Arkadaşın dediği gibi yarı yarıya mı yapalım yoksa ben bunu tamamıyla mi kabul etmeyeyim. "Biz bunu bir dahaki seneye tekrar düşünelim." kararı mı alalım diye düşündüm. O ikinci söylediğim haklı çıktı hocam. Ben de içeri gittim arkadaşlara dedim ki hiçbir şey yapmıyoruz.

Bu sene kalsın bu böyle. Aynen kaldı. "Bir dahaki yılda yaparsak bu tamamen gider öyle yarısı bu sene, yarısı bir dahaki seneye gibi bir şey yok." dedim. "Tamam." dediler. Bunu diyen arkadaşların bir kısmı bizim gruptan olan arkadaşlardı. O kadar sindirilmişler ve korkutulmuşlar ki böyle ciddi bir problemi kaldıramıyorlar bile. Önce bir yarısını yapalım, sonra öbür yarısını yapalım gibi bir tutum içindeler. Ondan sonra öbür sene geldi. Sınav da yaklaşıyor. Aramızda konuşuyoruz ama bir türlü böyle tam meseleyi ele alıp bir çözüm getiremiyoruz. Esasında biz getiriyoruz da Danıştay'a götürüyorlar. Bir projemiz oluyor, işte o projede şu kadar indireceğiz, aralarındaki farkı şu kadar azaltacağız, bundan şu kadar kişi faydalanacak diyoruz. Danıştay'ın sekizinci dairesi onu kabul etmiyor. Ondan sonra yönetmeliğin birisinde bir cümle var. Ona muhakkak uyulmasını istiyorlar. Katsayı koyulacak cümlesi var, fark olacak bununla bunun arasında şeklinde.

Meslek okullarından ve imam hatiplerden gelenlerle, normal liselerden gelenler arasında böyle bir farkı muhafaza edeceksiniz diye bir cümle vardı. Farkı azıcık daraltıyoruz Danıştay'a gidiyor. Danıştay kabul etmiyor, itiraz ediyoruz. Onların bir üst, bütün dairelerin toplandığı bir kurul var, oraya gidiyor, orada da reddediliyor. Sonra ikinci defa bir fark yapıyoruz, bir proje sunuyoruz, diyoruz ki işte farkı şu kadar yaptık, bundan da şu kadar öğrenci faydalanacaktır. Onu da kabul etmiyorlar. Üçüncüde, bir tane üçüncüyü yaptık. Ben de öğrencilerin morali bozulmasın diye düşünüyorum, üniversite sınavına girecekler. A'dan Z'ye kadar planımız var gibi laflar ediyorum böyle.

Sınav geliyor çünkü çocuk merak ediyor, ne olacak ve bu katsayıya takılacak mıyım, takılmayacak mıyım diye. Ondan sonra son projeyi yapma aşamasında bana dışarıdan hukukla uğraşan arkadaşlarım, bir ziyarette bulundular. Dediler ki, “Hocam siz bu işlerle çok uğraşıyorsunuz ama sonuç alamıyorsunuz. Siz yanlış yoldasınız.” Dedim, “Doğrusu ne?” Dediler ki, “Doğrusu bu sekizinci dairedaki arkadaşlarla biraz tanışık olmak.” “Ya nasıl? Adamlar işlerini yapıyorlar. Danıştayın sekizinci dairesi, biz de YÖK’üz burada.” “Yok.” dediler, “Temas olmazsa bunu yapamazsınız.” “Ne yapayım?” dedim. Meğer bazı çalışanların sekizinci dairede sorunları varmış. Çocuğu kadro alamıyor üniversitede, bir başkasının ailesinde ağır hasta var, üniversite hastanesinde sadece bakılabiliyor gibi. Dedim ki yapalım, siz o sorunları bana getirin, o arkadaş hem onunla konuşuyor hem bizimle konuşuyor. İki tarafa da yakın birisi. Daha sonra bu şekilde başladık. Ufak tefek baktım ki işler hakikaten daha iyi oluyor, daha anlayışlılar hatta bir defa son seferdi o galiba, kararı reddettikleri hâlde ilan etmediler. Çünkü üniversite sınavı yaklaşıyor ya, onu alttan yaptık. Biz itirazımızı hiç kimseye duyurmadan yaptık. Onlar da cevabını öyle verdi. Sonra bir daha hazırladık, o hazırladığımızı dikkate aldılar. Sosyal ilişkiler de iyileşince tamam sonunda kabul ettiler. Ben onlara birkaç defa sekizinci daireye gidip, daha doğrusu Danıştay’ın başkanına gidip teklif etmişim. “Hocam gelelim biz iki arkadaş bunu bir anlatalım. Bu sizin anlayacağınız bir şey değil, bu bayağı teknik bir mesele. Siz bu katsayıdan kaç kişi ne zarar görüyor bunları bilemezsiniz. Biz okul mezunlarını size çıkartalım, şu okuldan şu kadar mezun, bu okuldan bu kadar, işte şöyle olursa böyle olur...” diye anlattım. Biz bunları hep YÖK’te çalışıyorduk, simülasyonları yapıyorduk. İki defa da reddettiler beni. “Yok.” dediler, “Bizim arkadaşlarımız yeterli derecede bilgiye sahip. Bizim böyle bir yardıma ihtiyacımız yok, olursa size sorarız.” Hâlbuki ben bildiklerinden emin değilim. Çünkü bu ilişkiler başladığı sırada anladım ki çok bilmiyorlar. En son yaptığımız teklifi biz sanki böyle konuyu hiç bilmeyene anlatmışçasına en basit şekilde, bütün sayıları ile verdik. O zaman geçti zaten. Sekizinci dairede kabul oldu, itiraz etmeyince zaten üst kurula gitmedi, kabul oldu. Tam ve imtihana yakın bir zamanda öğrenciler o katsayıdan kurtuldular ama o çok uğraştırdı bizi.

Onlara teşekkürlerimi iletebilmek için bu karardan sonra birer kol saati aldım. Ben bunlara birer hediye alayım dedim. O kadar sevindim ki. Bu Türkiye'yi zaten çok üzen bir meseleydi. Eğer param olsaydı birer küçük araba alacaktım. Hepsi 8 kişi. Zengin bir adam olsam hiçbir şey değil, alabilirdim. Gücüm saate yetiyordu. Kendi paramla alıyorum. Ben saate meraklıyım, bir de birkaç tane saatçi arkadaşım var. Onlara gittim dedim ki "Böyle güzel görünen ama çok pahalı olmayan saatlerden, ikisi kadın, altısı erkek", "Şunları seçin." dedi. Ondan sonra seçtim. Sekretere de rica ettim kızım bunları paketle güzel, sakın benim kartımı koyma. Eğer kart koyacaksan kutuların içine koy. Sanki hiç söylememişim gibi kızcağıza bir güzel paket yapmış, en üstüne de benim kartımı yapıştırmış. Tabii bunu Danıştay sekizinci daireye götürünce oradaki sekreter demiş ki "Bu ne?" Benim şoförüm demiş ki "Başkanımız yolladı, bu sizeymiş efendim hediye." Ne var içinde deyince "Galiba saat var." diye yanıtlamış şoför. Kızcağz şok olmuş tabii "Siz bunları alın götürün." demiş. Neyse getirdi ve araştırdım. Dedim ya ne oldu bu böyle? O sekreter hanım en yeni olanıydı. Pek işlerden de haberdar değildi. Danıştayla bir davamız olduğunu herhâlde bilmiyordu. Onun için de beni mahkemeye falan verdiler. Bir şey çıkmadı çünkü karar alındıktan sonra, teşekkürdü. Açıkça da söylüyorum, her yerde de söylerim, eğer zengin olsaydım araba alırdım her birine, bırak saati. Türkiye'yi o kadar büyük bir dertten kurtardı ki, bu sorun çok önemli bir sorundu. YÖK ile ilgili şeyler bunlar. Sorunlar bunlar işte, kontenjan, başörtü ve de bu katsayı meselesi beni çok yordu. Diğer sorunlarla çok uğraşmadık ama kontenjan sorununu hâlâ görüyorum, devam ediyor. Hatta son 2-3 yılda yüz yüze lisans öğretim görenlerin sayısı azaldı, o kadar, biz o kapasiteyi arttırmaya çalışırken şimdi azalıyor bile. Nasıl oluyor ona da bir bakmak lazım. Öyle dertler vardı. O dertler artık şimdi yok.

Aileniz nasıl bir aileydi hocam?

Hocam, babam astsubaydı. Annem de ilkokul tahsilli.

Muhafazakâr bir aile miydi?

Yok yok, babam çok aydınlı. Babam Cumhuriyet okudu hayatı boyunca. Cumhuriyetin bu son problemleri çıkınca 10 yıl önce miydi hatırlamıyorum. Öyle

bir dağıldı orası el değiştirdi. Bizim evimize her gün Cumhuriyet gazetesi girerdi. Babam son derece aydınlı, benimle her konuyu tartışır. Yani astsubay falandı ama gazete okuyan biriydi. Çok kitap okuduğunu görmedim ama o gazeteyi, Cumhuriyet gazetesini her gün okurdu. O da o zamanlar bilgili olmak için ön koşuldu ve onu babam sağlıyordu. Bir gazeteyi okumak her gün önemli bir şeydi. Onu yapıyordu. Annem ilkokul mezunu ama çok zeki bir kadın, müthiş zekiydi annem. Eğer okumuş olsaydı zaten bu ülkenin Cumhurbaşkanı veya Başbakanı idi. Çünkü annem hiç tahsili olmadığı hâlde herhâlde yedi sekiz kişiyi açık kalp ameliyatı yaptıran, İsmet İnönü’den randevu alıp, bizim evimizde İsmet İnönü’nün el işlemeyle bir portresi vardı. Onu giden, kendisine takdim eden, müthiş ikna edici bir kadındı. Onun için annemin karşısında hiç kimse konuşamazdı. Yani İngilizce öğretin Amerika’ya yollayın, Amerika’yı dağıtır gelirdi. Annemin öyle bir kabiliyeti vardı. Beraberlikleri benim lise 2’ye gitmeme kadar sürdü. Sonra ayrıldılar. Ondan sonra anneme ben baktım. Çok da memnunum. Zaten babamdan biraz para alıyordu nafaka olarak ama bir yerde kesildi ve iyice ayrıldılar. O zaman da ben doktoramı bitirmiştım zaten. Amerika’dan da azıcık para yollardım anneme. O bursumdan, dışarıdan para kazanıyordum ya, işte o işlere yarıyordu. Anneme de baktım. O da maalesef seneler önce öbür aleme göçtü gitti. Şimdi yalnız kaldım hayatta. Annemi kaybettim, kız kardeşimi kaybettim, babamı kaybettim. Bir tek ben varım. Ben varım, üç tane aslan gibi oğlum, bir eşim, bir torunum, ondan sonra bir de yeğenim var. Kız kardeşim işte ölen kız kardeşimden kalan bir soyum. Böyle bir aile.

Öğrencilik yıllarınızda siyasi hareketlerin içerisinde yer aldınız mı? Nerede bulunuyordunuz? Nerede duruyordunuz o süreçte?

Yok hiç karışmadım o işlere. Birazcık da şanslıydım. Dil Tarih’te okudum. Dil Tarih’te benim öğrenciliğim sırasında her iki günde bir hemen hemen toplanılır, herkes binadan aşağı iner. Hadi arkadaşlar Hukuk Fakültesine gideceğiz derlerdi. Herkes Hukuk Fakültesine giderdi. Bir tek ben kalırdım okulda hocam. Dördüncü katta bir pencere vardı, o pencereden aşağıda o arkadaşlara bakardım. Niye? O zamanlar tanıdığım birkaç arkadaşın abileri mafyaydı, hem de sıkı mafyalardı. O nedense okulda bilindi. Bazen bunlar beni arabayla almaya

gelirlerdi, kocaman Mercedes’le. O haber yayıldı böyle. Bana hiç kimse dokunmazdı, herkes birbirini yerdi, sandalyeler kırılır, o onun kafasını kırar, falan. Ben böyle ayrıcalıklı bir adamdım. Onlar sayesinde hiç kimse dokunmadı. O nedenle hareketlere hiç katılmadım, hiçbir şekilde. Ne ideolojik olarak bir arzum vardı, öyle bir niyetim oldu, ne de böyle pratik olarak bir hareket yaptım.

Niye hocam?

Çünkü o hareketlerin hiçbir yere gitmeyeceğini biliyordum, gitmedi de zaten. 1960’lı yılların, 1970’li yılların hareketlerini biliyorsunuz o kadar çok genç hayatını kaybetti ki her iki taraftan. Elimize ne geçti hocam? Hiçbir şey geçmedi, hiçbir şey. Hâlâ daha bugünlerde onları kurcalamaya çalışan insanlar var. Hâlâ daha gençleri birbirine düşürmeye çalışanlar var. Onun için bu durumdan bir fayda gelmedi. Çıkmayacağını biliyordum. Bununla ilgili enteresan bir şey anlatayım. Zannetmeyin ki çok genel bir şey. Hareketin olması belki genel ama o harekete verilen cevaplar çok farklı. University of Chicago’ya gittiğimde daha birinci yıl, birinci dönem sonunda okulda böyle bir faaliyet var. Dedim “Ne var okulda böyle?” Bir değişiklik var okulda. Dediler ki: “156 kişi okuldan atıldı haberin yok mu?” “Niye insanlar okuldan atılıyor?” dedim. Meğer orada da bir siyasi olay olmuş. 156 adam ona karışmış, 156’sının da ertesi gün kaydını sildiler, yolladılar hocam. Para verip okuduğun bir okul, parasını veriyorsun, okuyorsun. En pahalılarından bir tanesi. Gözünün yaşına bakmıyorlar. Ama bizim burada öyle bir şeyi oturtturamadık ki. Çocukların, gençlerin fikirlerini açıklaması güzel bir şey ama okula devam ederken eğitime zarar vermeleri çok kötü bir şey. Bizim hatamız gençleri konuşturmamak. Üç tane genç şurada toplanıp kendi aralarında bir şey konuşsalar, şuradan şuraya zarar vermeden yürüseler kime ne zararları olacak? Siz bu bütün alanları kapatırsanız bir yerde gelir patlar. İşte o zamanlar 1968, hatta 1970’li yılların bir kısmı ve 1980’lere sarkan bir bölümde patladı. Türkiye’de insanlar sokakta birbirini öldürmeye başladı ve bu hoş bir şey değil. Doğru bir şey de değil, bence gençlere birazcık daha kendilerini ifade etmek için serbest alan vermek lazım. Şimdi Türkiye’de konuşabiliyor muyuz? Konuşamıyoruz. Çünkü diyorlar ki aman konuşma, bilmem ne yaparlar, seni suçlarlar. Bak altı ay içerde yatarsın derdini anlatana kadar altı ay geçer ve doğru

insanlarda da böyle korkular oluyor. Aslında bırak konuşsun, konuşmakta ne zarar var hocam, ben seninle her şeyi tartışabilirim, silahımı çıkartıp kafana dayamıyorum ki yahut da seni vurmaya teşebbüs etmiyorum, konuşuyorum sadece. Yapabileceğim, yapamayacağım şeyleri söylüyorum. Bunda bir zarar yok. Ben o zaman da hayırlı bir yere gitmediğini fark ettim. İnsanın canını almanın neresi hoş? O yıllarda 15 genç ölüyordu, 15 genç. Bu insan hayatı. Allah bir daha o yılları Türkiye’ye kesinlikle yaşatmasın. Ama bunu da yapabilmek için biraz serbestlik lazım. Bırakın insanlar konuşsun, ne zararı var? Ben komünist olabilirim, faşist olabilirim, bilmem ne olabilirim. Ve ben konuşuyorum. Amerika’da bazı radikal dindar gruplar kara tahta ile sokak ortalarında durmuşlar dinlerini anlatıyorlar. Marksist üniversite öğrencileri, o kara tahtalarla sokaktan geçerken iki dakika vaktiniz varsa size Marksist öğretiyi anlatayım deyip Marksist öğretiyi anlatıyorlar. Ne zararı vardı? Dinlemek istiyorsan dinle, dinlemek istemiyorsan yoluna git. Bunun kime ne zararı var ki? Böyle bir ortam yaratmalıyız. Üniversitelerimizde özellikle yaratmalıyız, bırakın halkı, genel kamuyu, bizim ona ehemmiyet vermemiz lazım. ODTÜ’deki olayları görmüyor musun? İşte ben Allah’a dua ediyorum, o yıllarda, 1975 yılında Amerika’ya gittim. Sonradan duydum ki siz içeride ders anlatırken birisi gelip kapıyı tekmeyle vurup açıyor, hadi arkadaşlar dışarı diyor, bunu benim sınıfımda yapacaksın ha? Hocam beni öldürürlerdi çünkü ben ona kesinlikle müsaade etmezdim. Onlar da beni hakarlardı. Bu kadar basit. Böyle bir şey olabilir mi? Yani sınıfta ders yapılırken gel sen kapıya vur çıkın arkadaşlar de, hocayı hiç takma. Çıkın arkadaşlar dışarı, yürüyüş yapacağız de böyle bir şey olabilir mi hocam? Çok yanlış şeyler oldu hocam o yıllarda. İnşallah bir daha olmayacak o şeyler. Şimdi iyiydi ama böyle bir baskı da var. Bu da iyi değil. Başka bir şekilde konuşmaları bloke etmek, engellemek falan anlamına geliyor. Bundan da hoşnut değilim.

Dil Tarih’te nasıl bir sosyoloji eğitimi vardı hocam?

Dil Tarih’teki eğitim çok hoştu. Size, bir anımı anlatayım, inanamayacaksınız. Sosyolojide inquiry dersi yapılıyor. Derste de Comte’u galiba, hoca metodolojiden bahsediyor, sosyal bilimler metodolojisi. “Comte’un 4 tane metodoloji prensibini bilen var mı? Kuralını bilen var mı?” dediler. İngilizcem o kadar iyi

olmadığı için hemen söze atılmak istemiyorum. Sonra baktım kimse konuşmuyor. Belki ben konuşabilirim dedim. Elimi kaldırdım söyledim. Hoca “Siz bunları nereden biliyorsunuz?” dedi. Dedim ki “Biz bunları andragojide öğrendik.” Türkiye’de bütün sosyoloji öğrencileri bunu bilir. 4 tane metodoloji kuralını. Hoca “Sizinle meslektaşız. Bundan sonra ben size öyle davranacağım.” dedi. O kadar etkilendi ki ve ondan sonra bana hiçbir zaman talebe gibi davranmadılar. Bölüme yeni alınmış genç bir arkadaşım gibi davrandılar. Hiçbir zaman talebe muamelesi yapmadılar, sırf Comte’un 4 tane kuralını bildiğim için oldu. Şimdi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi yani bizim aramızda eğitimi kalite bakımından en problemlili olan okullardan biri olarak görülür. O yıllarda verilen sosyoloji eğitimi, Amerika’daki o sosyolojik inquiry dersinde verilen eğitime eşittir. Ben orada burada öğrendiklerimle hiç zorluk çekmedim. Biraz merakımdan belki, metodolojiye fazla yatkınlığımdan öyle oldu. Benim zorlandığım bu orijinal kitapların okunmasında oldu. Biz orijinal kitaplardan hiç okumadık ki, bir de yabancı dilde okumadık. Kendi dilimizde ne mevcutsa ondan okuduk. İngilizcede bir orijinal kitap okumak zoluyor insanı. Bir de çok soru soruyorlar, okuyup okumadığın anlaşılıyor. Derste tartışılıyor bunlar. Siz şu konuda ne düşünüyorsunuz diyorlar, Weber böyle demiş, sizin bu konuda görüşünüz nedir diye konuşuyorsun. Yoksa eğitimle hiçbir ilgisi yoktu. Ama Dil Tarih’e de bakarsan zaten pek çok ünlü insana ev sahipliği yapmış.

Kimler vardı hocam mesela?

Vallahi işte demin Aydın Sayılı’dan bahsettim. Dünya çapında adam, dünyada ilk defa bilim tarihinde doktora yapmış bir adam. Sosyolojide mesela Tahir Çağatay vardı. O da dışarıdan gelmiş ama birkaç lisana hâkim bir adamdı. Neriman Samurçay vardı sosyal psikolojide, ondan sonra Mübahat Küyel vardı felsefede, ben felsefe tarihi dersini ondan aldım. Ondandan sonra Teo Grünberg vardı, ODTÜ’den gelir, bize mantık derslerini verirdi. Sevim Tekeli vardı ilim tarihinde, o da Aydın Sayılı kadar olmasa bile bayağı tanınmış biriydi. Nihat Nurun benim hocamdı mesela. Ben onun zamanında asistan olmuştum. Ben asistan olduktan kısa bir süre sonra Kanada’ya gitti. Bir sene kaldı sonra geldi tekrar. Şevki Bey vardı, rahmetli oldu Şevki Güler. Bayağı iyi hocalarımız

vardı. Belki dünya çapında değillerdi ama hepsi buna yakın yerlerde duran insanlardı. İyi yetişiyorduk.

Şevki Bey’in üzerinizdeki etkisinden bahsedebilir misiniz?

Şevki Bey benden herhâlde 5-6 yaş büyüktü. Bölüme alınmıştı. O turizm sosyolojisi ile ilgili çalışmalar yapıyordu. Fransa’ya gitmişti doktora çalışmaları için. Fakat o yıllarda da Türkiye’de survey research metodoloji gibi konular canlanmaya başlamıştı. O da herhâlde onlara özendiği için veya öyle bir elemanları olmasını istediği için o konularda yetişmiş, bana hep derdi ki: “Aman hocam bak sen yurt dışına gideceksin. Gidersen lütfen bu metodolojiyi çalış, sosyal bilim metodolojisi muhakkak orada iyi öğren, iyi öğrenip gel.” Onun tavsiyesi mesela benim her zaman kulaklarımda kalmıştır. O iyi bir yönlendirme idi. Bazen iyi insanlar iyi yönlendirme yapabilir. Onun sayesinde ben bu metot, istatistik analizi veri analizi ve istatistik gibi konulara daha çok ağırlık verdim. Teoriden zaten çok da hoşlanmadım ama bir data analist olarak en çok teoriye ihtiyacı olan da biziz. Teori olmazsa önünü göremiyorsun. Veriyi konuşturuyorsun da nereye konuşturacaksın? Onun için o birliktelik, o karışım çok önemli. Teori ve bu metodolojik veri analizi kabiliyetinin olması çok önemli bir şey. Öyle güzel sonuçlar çıkıyor. Türkiye’imizde maalesef yok. Biz Türkiye’de çok uzun zamandan beri sosyal bilimleri çok teorik götürüyoruz. Mesela Orta Doğu’ya bakıyorum. Ben ayrıldıktan sonra bu iş tamamen öldü gibi, artık yapılmıyor neredeyse.

Hâlbuki ben oradayken istatistik dersi iyiydi. Metodoloji dersi gayet iyi anlatılıyordu. Çocuklar okuldan çıkınca onlara herhangi bir araştırma görev olarak verilse onu yapabilecek kabiliyettediler. Doğru hipotez yazabiliyorlardı, onları test edebiliyorlardı veriyi ona göre analiz ediyorlardı. Her şeyi yapabiliyordu öğrenciler. Ben ona çok ehemmiyet veriyordum ve ondan para kazanıyordum. Birisi gelip hocam böyle bir hipotezim var, böyle bir datam var. Acaba bir test edebilir miyiz? Bunu nasıl test ederiz? dediğinde bu sorudan nefret ediyordum. Talebelerimin hiçbirisinin de bu durumda kalmasını istemiyordum. İyi bir araştırmacı hem hipotezini hem teorik çalışmasını yapar. Hem formül eder hem de onları test eder ve sonuca varır. Sonuç yazar. Öyle olmalı. Norman Nie, SPSS’in yazarı ilk data veri analizi dersini ondan aldım. Derdi

ki bir korelasyon verildiğinde üç tane farklı açıklama getirecek durumda olmalısınız. Bir korelasyona üç açıklama. Ve ben bunu mümkün olduğu kadar öğrencilerimden isterdim ve yapıyorlardı. Üretirsiniz öğreniyorlar hocam, öğrenmiyor değiller. Sizin de tanıdığınız çok öğrencim var. Profesör oldular, ilerlediler mesleklerinde. Şimdi onlar da öğrencilerine öğretiyor. Aynı şey devam ediyor. Nereden buraya geldin diyeceksin. Sadece Şevki Bey'in tavsiyesi ile mi? Değil hocam. Bu Amerika'da doktora yapmanın kazancı.

Amerika'nın sosyologları, Avrupa sosyologları gibi çok genel sosyologlar değil. Durkheim yok mesela Spencer yok, Weber yok, orada Marx yok. Ne var orada? Daha küçük ölçekte teori yapan insanlar. Hatta sadece günlük problemleriyle ilgili çalışmalar yapan insanlar var. Örneğin insanlar arası ilişkiler, Amerika'daki toplumda onu inceliyorlar. Kendi toplumunun problemlerini, kendi insanî problemleriyle ilgilenererek sosyolojiyi görüyorlar. Bütün sosyal düzeni açıklayacak çok büyük teoriler peşinde değiller. O Avrupa ekolü. Onlar onu yapıyor. Ama Amerika'ya giderseniz görürsünüz ki insanlar daha hayattan sorunlarla ilgileniyorlar. Mesela bir yol geçecek bir yerden diyelim. O yol geçmeden önce, bu yol buradan geçerse kimi nasıl etkiler araştırması yapıyorlar. Bizde öyle bir şey olmuyor ki. Ben size komik bir hikâye anlatayım. Van'a gittim, bir yaz günü, YÖK başkanı iken. Van'da sosyal bir bina var, öğretim üyeleri için çok güzel, gölün kenarında, bir de terası var dünyaya bedel o kadar güzel ki oraya oturuyorsunuz, göl kenarındasınız. "Şurada bir oturalım." dedim. Bir çıktım geri dönmem bir oldu. Niye? Sinekler hücum etti. Nasıl bir sinek geliyor biliyor musun? Bir adama bir milyon sinek geliyor, öbür adama da bir milyon geliyor. Böyle milyonlarca sinekti. İçeri girdim Rektör Bey'e dedim ki: "Biz üniversiteyiz. Bu ayıp değil mi? Nasıl oluyor terasımızda oturamıyoruz sinekten. Burada bu kadar bilim adamı var, bilim insanı var. Bunun bir çaresi yok mu?" "Hocam, hiç düşünmedik." diyor. "Ne demek hiç düşünmedik, bu senin problemin." Hâlbuki mükemmel teras, göle bakıyor böyle çok hoş bir yer. Ama oturturmuyor insanı. Yıllar sonra bizim tavsiyemizin üzerine yaptılar.

Ben köpekleri çok severim. Dedim ki bu kangal köpeği hakkında birkaç tane kitap alayım da okuyayım. Kangal köpeği ile ilgili Türkçe kitap yoktu o zaman. Fransız bir kadın yazmış. Başka bir yabancı yazmış, iki üç tane buldum. Onları

da alıp götürdüm, Van’da bir iyi bir Veteriner Fakültesi var, oraya verdim. Çok yayın yapıyorlar, yayınlarına baktım, Alp Dağları’ndaki bilmem ne kelebeğinin kanadının altındaki suyla alakalı yazılar vardı. “Kangal köpeğiyle ilgili bir tane bir yazınız yok, Alp dağındaki kelebeğin bilmem nesini yazmışsınız. Yani nasıl oluyor?” dedim. Siz memleketin problemiyle uğraşın. Bizim Alp Dağları’ndaki kelebeğe ne alakamız var? Bütün çalışmaları Türkiye ile ilgili yaparsın da çalışacak konu kalmaz, dersin ki ya birazcık dışarıya bakayım, dışarıda ne yapabilirim. Bizim sosyolojimizin ve bütün sosyal bilimlerimizin problemi bu. Biz önce kendimize bakmalıyız. Amerikalılar bir konu olunca onu yıllarca didikliyolar. O kadar çok üzerinde duruyorlar ki bir şeyin, niye bu kadar çalışıyorlar diyorsun. Onlar çalışarak öğreniyor. Bunu yapmamak, öğrenmemek demektir. Biz çalışmayınca nereden öğreneceğiz kendi problemimizi? Öğrenmiyoruz.

İnanılmaz çalışmaları var. Niye diyorsun insanlar bu kadar çalışıyor? Basit bir olayı, tabiat olayını çalışıyorlar. İnsanlarla ilgili bir şeyleri çalışıyorlar günlerce, aylarca. Aylarca çalışıyorlar hocam, kitaplar yazıyorlar, makaleler yazıyorlar. Bakın Amerika’da toplanan 45-50 yıldır toplanan data setleri, veri setlerine, bir tanesi merak etsin de baksın bakalım, bir data setinden kaç tane master tezi, kaç tane doktora tezi çıkmış, bir de bana Türkiye’de gösterson. Gerçi bizim datamız az ama devamlı toplanan Hacettepe dataları var. Onlara bakın bakalım kaç kişi kullanıyor, kaç tane tez yazılıyor? Bu çok ciddi bir iş. Metodoloji ayağını ve probleme eğilme tarafını ihmal etmemeliyiz. University of Chicago’nun en büyük özelliklerinden bir tanesi, Chicago School’dur. Bu okul ya da akım diyelim, tamamen Chicago şehrinin endüstrileşme çağında, 1900’lerin başında çok hızlı büyümesi ve bu o büyümeden mütevellit şehirde meydana gelen değişiklikler ve o değişikliklerin orada yaşayan insanlara verdiği zararları araştırmak için çıkmıştır.

Hani Park’ların, Burgess’lerin konuştuğu teoriler, hepsi oradan çıkmıştır. Onlar araştırdılar ve araştırma yapa yapa da şehri doğru düzgün yaşanır bir hâle soktular. Yoksa o sosyoloji bilgisi olmasaydı Chicago şehri epey problemlerle karşılaşır. Chicago evvelden, suç olaylarının çok yüksek olduğu bir şehirdi. Şimdi değil. Kestiler onu. Nasıl oluyor bu? Çalışarak oluyor. Biz yapıyor muyuz böyle çalışmalar Türkiye’de? Yok. Sokak ortasında insan öldürülüyor,

bakıyoruz, hiç katılmıyoruz bile. Bekliyoruz ki açıklama yapılsın, bilirsek hani şu geldi şu nedenle şunu öldürdü, olay kapandı. Hâlbuki onun altında kim bilir ne tür siyasi sorunlar var, problemler var, ona neden olan olaylar var. Onları hiç araştırmıyoruz. Biz sadece görüyoruz. Böyle olmaz, sosyolojinin çok sıkıntılı var Türkiye’de ve giderek de kötü bir yere doğru gidiyoruz. Daha da teorikleşiyor. Teorikleştirerek bir şey çıkartamazsınız ki. O da güzel bir şey, o olmazsa öbürü olmaz ama hep o tarafa doğru yaslanmak da verimsiz oluyor.

Son 10-15 yılda biraz değişti bu, ampirik sosyoloji yapılmaya başlandı

Siz yapıyorsunuz, sizin gibi birkaç arkadaş yapıyor, onun için öyle zannediyorsunuz. Yoksa bu genelde çok yok. Dergilere arada sırada bakıyorum. Dediğiniz gibi şeyler var. Ampirik esaslı çalışan arkadaşlar var, data ile bir işler yapan, oradan güzel yazılar yazan insanlar var ama o çok yaygın değil. Var, yok değil.

O zaman şöyle diyeceğiz yani, metodolojiyi iyi bilecek, teoriyi iyi bilecek ama kendi toplumuyla ilgili meselelerde de üzerine düşünmeyi, ilgilenmeyi vazife edinecek.

Kesinlikle. Ben niye Durkheim’i okuyayım bana bir faydası olmuyorsa? Durkheim Fransa toplumunda yaşamış, orada yazılar yazmış bir adam. O problemleri çalışmış bir insan. Niye okuyayım onu? Bana bir faydası olması lazım. Sosyologların okuduklarını iyice hazmedip, bu topluma dönüp şimdi bu bizim toplumda ne anlama geliyor, biz bunu nasıl düzeltebilirsiniz? Nasıl çalışabiliriz? deyip soruşturması lazım. Biz yapmıyoruz ama.

Malezya’ya niye gittiniz hocam?

Malezya hoş bir yerdi, ben çok çalıştığım için dedim ki yedinci yıl iznini kullanayım. Amerika’ya gideyim, özledim diye düşündüm. Sonra yolda giderken dedim ki niye ben Amerika’ya gidiyorum, Amerika’yı gördüm zaten başka bir yere gideyim. O sırada da bizim sosyoloji dergilerinin arkasında ilanlar oluyor, şurada öğretim üyesi aranıyor diye. Onlardan bir tanesini gördüm, Malezya International Islamic Üniversitesine öğretim üyesi, sosyolog aranıyor diye. Malezya güzel bir yer, tamam ben buraya gideyim. Yemyeşil tabiat, hoş bir yer. Sonra hanıma geldim, söyledim. Dedi ki olur niye gitmeyelim? Hep

Amerika, Avrupa'ya gidiyoruz? Alım işlerini Amerika'daki bir şirkete vermişler. Bazı belgeler istediler, yolladık. Tamam dediler. Seçildiniz. O şekilde gittik oraya. Bu International Islamic Üniversitesi gerçekten İslami esasta eğitim yapmak isteyen bir okul. Ama İslami eğitim diye özel bir müfredat yok. Eğitim, matematik, İslami matematik yok mesela. Hani İslami finans diyorlar ya, onlar çok böyle rafine edilmiş konular değil. Oralarda çok çalışmanız lazım ki İslam için olup olmadığını bileyim. Fizik mesela, bildiğin fizik. Bu istatistik metot dersleri oradaki öğrenciler için iyi oldu. Çoğu kız öğrenciydi. Minik minik, boyları kısa oluyor. Ondan sonra garip de bir İngilizce konuşuyorlar. Hoş, bir tecrübeydi. Ahmet Davutoğlu'nu orada tanıdım. Alparslan Açıkgenc oradaydı. Daha çok hoca var. Sabri Orman Hoca vardı ama o geçenlerde vefat etti. Allah rahmet eylesin. Teoman Hoca o sevdiğim adamlardan bir tanesidir. Ona da Allah rahmet eylesin. Çok hoş bir adamdı o. Orada Türk çocuklarına çok iyi birkaç tane konferans verdi, böyle her yerde dinleyeceğin tipte konferanslar değildi bunlar. Bayılırsın, bayılırsın hani. Türkiye'de televizyonda da yapıyor da ama oradakiler başkaydı. Çok müthiş bir adamdı o.

Kaç yıl kaldınız?

2 yıl. 1992-1994 arası.

İsteyerek mi 2 yıl?

2 yıllık pozisyondum zaten. Üniversite de 1 yıl izin veriyor biliyorsun. 1 yıl ek aldık, rica ettik, 1 yıl uzattılar süreyi. Yoksa 1 yıl sonunda dönmemiz lazımdı. Yedinci yıl izni 1 yıldır.

Siz Malezya'dan döndüğünüzde nasıl tecrübe ettiniz? Sizi nasıl karşıladılar? Biraz ayrıksı kaldınız mı?

Malezya'dan dönüşüm çok kötü oldu. Oraya gittim de mimlendim üniversitede, profesör yapmadılar. Sekiz yıl daha beklettiler.

Hem Amerika dönüşünüzde aldığımız tepkiler hem Malezya dönüşü, ikisini birlikte anlatabilir misiniz?

Amerika dönüşü çok uyumlu oldu. ODTÜ'ye gelince, ODTÜ'nün verdiği sosyoloji ile Amerika'da verilen sosyoloji birbirinden çok farklı değildi. Çünkü lisan İngilizce olduğu için kaynakları İngilizceden takip edebiliyorduk çocuklar. Hocalar da tabii oradaki kaynakları kullanıyor, neyi kullanacaksınız? Bu derste okunacak kitap ne? diyorsun, kitabı takip ediyorsun. O çok güzel bir geçişti ama Malezya'dan dönüş o kadar düzgün ve yumuşak olmadı. Çünkü orası İslamî bir üniversite olduğu için geldiğimde orada İslam'ı öğrenmiş, hatmetmiş, burada onu yayacak durumda olduğumu düşündüler. Bana hep o gözle baktılar. Gitti orada İslam'ı öğrendi geldi, şimdi artık burada yayın faaliyetlerine başlayacak diye baktılar. O yüzden ilerlememi durdurmaya çalıştılar. Bir 8 sene çalım attılar. O çok önemli değildi belki o çalım sayesinde ben YÖK başkanı oldum. Çok adamın çok hakkını yediler. Sadece İslam Üniversitesine gitti diye bu yapılır mı dediler. Onlar da bir şekilde seni ödüllendirmek istiyor. Böyle bir makama getiriyorlar. Böyle bir oyun var, girişim, arada bir şey var hocam, git gel var. Böyle bir şey.

Bu tecrübeler size başka etkiler oluşturdu mu? Mesela Malezya tecrübesi. Sonuçta biraz da İslam'ın farklı yaşandığı, günlük hayatta daha sorunsuz geçişlerin olduğu, bizdeki gibi sekülerizm, laiklik probleminin çok olmadığı bir ülke.

Hocam dışarıdan öyle.

Türkiye'ye döndüğünüzde, yeniden baktığımızda nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hayır yok. Malezya uzaktan size öyle gelebilir ama Malezya'da biliyorsunuz üç tane farklı grup yaşıyor. Malaylar var, Hintliler var, Çinliler var. Çinliler ticarete hâkim. Malaylar, bütün devlete ve orduya hâkim. Hintliler de beyaz yakalı doktor, avukatlık gibi işlere hâkim olanlar. 1968 yılında aralarında bir çatışma çıkıyor ve bana o dönemde yağmur kanallarından bildiğin kan aktığını anlattılar. Malaylar tutmuşlar bütün Çinlileri ve sevmedikleri Hintlileri kesmişler orada. Sonra Malay toplumu daha düzenli bir hâle geldi. Daha bir-biriyle iyi gelişen, daha birbirine tolerans gösteren bir hâle geldi ve herkes yerini öğrendi. Güç bizim elimizde diye bir nevi ilan ettiler Malaylar. Siz bize tabi olacaksınız ama ticarete Çinliler bu alan da bize aittir, siz de bu alana

karişmayacaksınız dediler. Hintliler o beyaz yakalı işlerini yapıyor zaten. Onlar daha küçük bir grup, %30-35 civarında bir grup. Şimdi huzura erdi daha önceden o toplumda çok sürtüşmeler olmuş. Şimdi bir şey olmuyor diye çok sorunsuz zannetmeyin, bazı sorunlar birikiyordur. Belki bazıları patlama noktasına geldi. Bilmiyoruz orayı. Gazete haberlerine, medyaya bakarsanız düzgün görünüyor. Şimdilik bir tehlike arz etmiyor gibi görünüyor. Oraya gitmem benim şahsi ilerlememe zarar verdi. Ama olacağı varmış oldu, yapacak bir şey yok.

İnsanlar sizi Malezya’ya gittiniz diye hemen dindarlığın en üst noktalarına taşıyorlarsa taşısınlar. Böyle bir şey söz konusu değil. Ben oraya gittiğimde de belli bir ölçüde dindardım, şimdi de belli bir ölçüde dindarım. Buna Malezya’nın bir katkısı olmadı. Orada bir şey öğrenmiş falan değilim. Ben kendi kendime öğrendim. Öyle bir ekipten, grupta falan öğrenmedim. Üstelik bir de o sene Üniversitede sıkıntılı şeyler de oluyordu. Her şeyi İslami esasa göre yapmak istiyorlar. İşte İslami psikoloji diyorlar, çok da senin içinin kolaylıkla almayacağı şeylerle de karşılaşılıyorsunuz. Garip bir şey diyorsun. Bu o kadar başarılı olsaydı zaten dünyada böyle bir akım olurdu. Böyle bir akım yok ama dünyada galiba 5 yerde bu üniversitelerden var. Türkiye’de de bir grup var, İslami finanstan bahsediyor. Çok sınırlı bir alanda faaliyet gösteriyor onlar. O da seni sıkıyor bazen. Tüm yönlerden bakmak istiyorsun bir olaya. Sadece bir açıdan değil ki. Biz şeriat toplumu değiliz ki, her şeyi İslami kurallara göre yapalım. Orada var, 13 tane eyaletleri var Malayların Malezya’da, bir tanesi Kelantan denilen eyalet, tamamen İslami esaslara göre idare ediliyor. Siz yapıyorsanız yapın, başımın üstüne. Siz inancınıza göre yaşıyorsunuz diye size kızacak veya sizi eleştirecek falan değilim. Ama herkesten onu beklemeyin, benim de bir inancım var. Müsaade edin ben de kendi inancıma göre yaşayayım. Böyle bir şey bu.

Bir ara Türkiye’de tartışıldı ya, “Türkiye Malezyahlaşıyor mu” diye. Daha önce de mesela Türkiye İranlılaşıyor mu diye bir konu olmuştu.

Evet, evet. Dikkat etmezsek biraz o tarafa doğru kayabiliriz. Onu söyleyebilirim.

Siz de Malezya'yı gördünüz. Bu tartışmalara katıldınız mı hocam?

Hayır. Öyle lüzumsuz işler yapmadım hayatımda. O sonu olmayan bir tartışma, insanı bir yere çıkartmayacak bir şey. Biz yolumuzu aydınlatacak olanlara gidelim. İyi şeyleri tartışalım, faydalı şeyleri. Her konuyu tartışabilirsiniz ama bu bana göre değildir.

Teziniz tabakalaşma alanında. Çok da güzel. Sonuçta eserlerinizi toplamak, yayınlarınızı toparlamak erişilebilir hâle getirmek gibi bir niyetiniz oldu mu?

Olmadı çünkü oradan iki, üç tane makale çıktı zaten. Fazla da didiklemek istemedim. Bir de beni engelleyen şey, datanın eski olmasıydı. Eğer yeni bir data olsaydı belki o dediğinizi yapabilirdim. Bu 1968 datası. Bence çok eski çünkü onu yazdığımda 1973 senesiydi neredeyse ama bana vermediler. Onu İhsan Tunalı diye birine, şimdi galiba Koç'ta mı, bir ekonomist arkadaş var, ona verdiler. O da gelir dağılımı gibi meselelerle uğraşüyor. O torpilli idi. Ona yeni topladıklarını verdiler. Bana da bir eskisini verdiler. Çok da zor verdiler, onu aldığıma da şükrediyorum. Verdi, geldim. Burada analiz etmek şartıyla verdiler datayı. Analiz edeyim dedim, SPSS var, böyle birkaç tane program istedim. Adam "Bunları isteyemezsin." dedi. "Niye?" deyince "Bu çok kâğıt harcıyor. Output'u çok fazla olur onun." diye yanıtladı. "Ne olursa olsun, parasını vereyim." dedim. Kabul etmediler, "Sadece değişkenin frekansını alabilirsiniz." dediler. "300-400 tane değişken var içinde, günde 50 tane almaya kalksam 400 olsa 8 gün eder sadece frekansla alım için 8 gün mü bekleyeceğim?" "Evet." dedi adam. Baktım olacak bir şey değil, Amerika'dan 1 tane teyp ısmarladım. Orada kız arkadaşım vardı, o yolladı. Ufak bir program yazdım, kobalt. Onların ana teybindeki bütün datayı kendi teybime aktardım, haberi bile olmadı oradaki arkadaşın. Fakat iyi ki de bunu yaptım. Yıllar sonra datayı kaybettiler, ben verdim adamlara datayı. 1968 datasını kaybetti Nüfus Etütleri Enstitüsü. Benim datamı verdim de benim datamdan kullanıyorlar, o ellerindeki data, benim kopya ettiğim datadır. Ancak öyle alabilmişim datayı, gittim Amerika'ya, Amerika'da analizleri bitirdim. Bir gecede istediğim kadar analiz yaptım Amerika'da hiç engel yoktu. 50 tane frekans dağılımı çıkartacakmışım, ya dedim aklınızı mı oynattınız böyle bir şey olur mu yahu ben

bu datayla binlerce analiz yapıyorum, binlerce tablo yapıyorum, korelasyona bakıyorum, regresyonları analiz ediyorum. “Siz nasıl böyle sınırlayabilirsiniz beni?” dedim. Çektim götürdüm datayı. Beni sorgulamaya kalktılar. “Hakkında soruşturma açacağız.” dediler. “İstediginizi açın, buyurun. Nereye gidiyor-sanız gidin.” dedim. Hiçbir şey yapmadılar.

Sonradan hiç böyle araştırmalar yaptınız mı hocam, data analizleri falan?

Oooo hayatım onlarla geçti.

Biraz anlatabilir misiniz?

Ne diyelim, böyle siyasi amaçla yapılanlar var, kamuoyu araştırmaları gibi bir türü olup devamlı yapılanlar var. Bir türü de United Nations, UNESCO, UNICEF gibi organizasyonlara uluslararası örgütlere yapılanlar var. Bazıları ticari firmalara, memnuniyet araştırması gibi araştırmalar. O üç grubu yaparak geçti ömrüm. Birkaç defa proje parası alıp onlara cevap verdik. Ford Foundation’dan önce bir para alıp onlara gelir dağılımıyla ilgili istedikleri yerlerde araştırmalar yaptık. Nokta atışı araştırmalardı onlar. Belli bir soru soruluyor, siz de o soruya belli bir cevap veriyorsunuz. Öyle geçti. Bütün hayatım boyunca onları yaptım. Gecem gündüzüm makine başında veri analizi ile geçti ve de rapor yazmakla geçti. Bunların bazıları basıldı kurumlar tarafından, onlar biliniyorlar ama bazıları hiç basılmadı. Örneğin 30 bin örnekleme olan bir partiye bir araştırma yaptım. Kimse bilmez. Yıllar önceydi. 30 bin var mı Türkiye’de bir tane daha yapan? Bulamazsınız. Hep bunu yaptım, hep data topladım, analiz ettim, rapor yazdım ve verdim.

Bunlar sosyolojik yazılara çok dönüşmedi.

Hanımım bir gördü çıldırdı kadıncağız. Onlar Bilkent’te en ufacak bir şeyi, faaliyeti yayına çeviriyorlar. Çok iyiler onlar. “Ya yaz ya kaybol git!” O hikâyede. Onlar çok meraklı, gördü, inanamadı. “Yahu, ben inanamıyorum bu zenginlik içinde sen hiç yayın yapmıyorsun.” dedi. Sağ olsun ben onun sayesinde yayın yaptım. Yoksa bana kalsa onları da yapmazdım.

Neden yapmıyorsunuz hocam yayın?

Boşanınca 2 çocuğumla yalnız kaldım. 2 buçuk yıl falan bekarlık yaşadım. O zaman paraya ihtiyacım vardı, oğlanlar özel okula gidiyordu. Onun için çalışmak zorundaydım. Yayın yapmak hiç aklıma bile gelmedi. Çoğu zaman bu işleri yaptım. Yayın benim hanımımın aklında olduğu gibi benim aklımda berrak değildi. Bunu yapmam gerektiğini biliyordum ama onu hep bahaneler bulup öteliyordum. Sıkışınca yapıyorsun, yap dediği zaman yapıyorsun. Çok zorlanmadım yapmak için de. Şimdi de iyi yapıyorum hâlâ mesela hiç bilmediğim konularda, bu istatistik konusunda insanlara yardım ediyorum. Tıpçılara. Hiç bilmem ne anatomisini ne kanserleri ama adam bana söylüyor, şuna bakmak istiyorum diyor. Yapıyorum hemen.

Hocam makalelerinizin üslubu çok sade. Retoriğe falan çok girmemişsiniz.

İşte o teorik tarafı olmadığı için öyle oluyor, yalın oluyor. Bence iyi.

Siyaset size ne kazandırdı hocam?

Hiçbir şey kazandırmadı. Sırf Ahmet Davutoğlu'na yardım etmek için gidiyorum. Başka hiçbir şey yok. Ona bir borcum var, o borcumu ödüyorum.

Mesela sosyolog kimliğiniz orada siyasete ne kazandırdı?

Siyasete pek girmediğim için hiçbir şey kazandırmıyor. Sadece eğitimle uğraşıyorum. Sadece eğitimle. Millî Eğitim Bakanı günlük ne faaliyet yapıyorsa onu takip ediyorum. Doğru yaptıklarını doğru yapıyor diyorum. Yanlış yaptıklarına bu yanlıştır diyorum. Mailler atıyorum, mesajlar atıyorum. Twitter mesajları. Oraya buraya yazı yazıyorum. Kendisiyle de bazen konuşuyorum bu yanlış oluyor diye. Öyle faaliyetlerde bulunuyorum. Oradan bir şey almıyorum da daha çok veriyorum oraya. Kazandığım hiçbir şey olmadı orada, hatta çok da kötü oldu. Evvelden bu AKP iktidarıyla aram çok iyiydi. Söylediğim hiçbir şeyi reddetmezlerdi, şimdi hiçbir yere gidemiyorum, hiçbir ricada bulunamıyorum. O yolu kapattım kendi kendime, o zararı var. Herkesin işini halledebilirdim. Ufak tefek işler işte. Şimdi yapamıyorum.

Geriye dönüp baktığınızda keşke şunu yapsaydım dediğiniz neler var?

Sosyolojide University o Chicago’da iyi bir ortam vardı. Bu James Coleman var bilir misin? James Coleman’ın her çarşamba günü derslerden ayrı bir semineri vardı. O seminerde matematik, sosyoloji konuşulurdu ve orada ciddi ciddi böyle istatistiki teknikler, onların dataya uygulanması, çıkan problemler, eğer işte eksikliğiniz varsa örneğin yüksek matematiğiniz eksikse tamamlayıcı bilgiler verirdi hoca. O derste kalıp o istikamette gitmeyi daha çok isterdim. Çünkü o sınıfta olan bir arkadaşımın, Yakuza Kazamo diye bir arkadaşım vardı, onunla biz yan yana oturduk o derste. O şimdi orada öğretim üyesi. Keşke o tarafa gitseydim dediğim oldu. Böyle matematiksel şeyleri seviyorum. Sonunda bir şey bulduğum, keşfettiğim hikâyeleri seviyorum. Birazcık pragmatik bir şey ama bu Amerikan sosyolojisinden geliyor. O tarafa gidiyorsun hep. Onlar Avrupalılar gibi değil.

Biz bu röportajımızın ismini hocalarımızın koymasını istiyoruz. Kendi hayat hikayenizi, sosyolojiyle birlikte birkaç kelime ile nasıl ifade edersiniz?

Yunus Emre’den bir şey olur mu? Neydi bakayım? “Bir avuç toprak, biraz da suyum ben. Neyimle övüneyim, işte buyum ben.” Bunu derdim hocam. Bu beni çok etkilemiştir. İnsan bu, bir avuç toprak, biraz da su. Neyimle övünüyüm, işte buyum ben.

Teşekkür ediyoruz.

